

A kegyes-lanító-rend nyitrai társodája, temploma- s gymnásiumának az előtérre néző homlokrajza.

A.

KEGYES-TANÍTÓ-RENDIEK NYITRÁN.

MAGYAR MŰVELTSÉGTÖRTÉNELMI RAJZ.

(NYOLCZ KÉPPEL).

A NEMESSZIVŰ JÓLTEVŐK ÁLDOTT EMLÉKEZETÉNEK

SZENTELI

DR. CSÖSZ JMRE.

NYITRÁN, 1879.

NYOMATOTT SIEGLER M. ÖZVEGYÉNÉL.

Nagy-Britaniát kivéve, alig lehet az európai szárazföldön országot fölmutatni, hol a nemzeti közszellemet átható egyházas érzület s magán hazafui áldozatkészség, az állam terheltetése nélkül, nemcsak humanitási intézeteket, hanem az egyetemen kívül annyi akademiát, lyceumot és gymnasiumot alapított volna, mint a mennyinek hazánk katolikussai örvendenek.

Símor János.

Vajon ki volt az, ki . . . Európában a fensőbb oktatást, a közoktatást, az egyetemeket létesítette? És ki látta el azokat? Az egyház!

Dupanloup Bódog.

Az anyag, melyből (a történelem) készül, részben még az aknában van, hová minduntalan le kell szállanunk, hogy szükségünket fődözhessük s itt is mint egyébben, míg a munkafelosztás elve nem vétetik teljes alkalmazásba, a dolgozó fölváltva kézműves és művész tartozik lenni. —

Szalay László.

MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

Dr. SCHUSTER KONSTANTIN

ÚRNAK,

A KASSAI EGYHÁZMEGYE PÜSPÖKÉNEK,

A BOLD. SZŰZ MÁRIA SZ. ISTVÁN KIRÁLY JOBBJÁRÓL

NEVEZETT

SZENT-JOBBI APÁTJÁNAK,

SZÉPMŰVÉSZETI ÉS BÓLOSÉSZETI TUDORNAK,

stb. stb.

A MAGYAR HAZA RENDÜLETLEN TETT- ÉS

ÁLDOZATDUS HIVÉNEK,

A NEMZETI MŰVELŐDÉS, KÜLÖNÖSEN A NEVELÉS-, ÉS

OKTATÁSÜGY NAGYLELKŰ ELŐMOZDÍTÓJÁNAK

Leghóbb és mély tisztelettel ajánlva.

ELŐSZÓ.

Míg az egyetemes magyar történelem művelődési multunknak csak fő és az összhazára kiható mozzanatait veszi kutatása alá: a részletek fölbuvárlása azon kisebb körök feladata, melyeknek területén egyik-másik culturintézet a távolabbi vagy közelebbi idő óta folytonosan vagy megszakítva fönáll és osztja szerte a művelődés áldásszóró sugarait. — Mi lehet már érdekesebb, tanulságosabb a közönségre és a tanulóifjuságra egyaránt, mint ismerni multját azon intézetnek, melyben ősi és mostani övéi, nem különben önmaga a tudomány és közművelődés valamelyik pályájára előkészítettet?... De köztörténelmünk is nem egy fontos adatot merithet innét homályos helyeinek megvilágítására, előítéletek és balvélemények eloszlathatására és a szükös tudalom bővítésére...

Közel két éve annak, hogy ezen tapasztalás által megerősített igazság alapján „A kegyes-tanítórend nyitrai gymnasiumának történeti vázolata“ cz. munkácskát, távol a fitogtatás vagy ragyogni vágyás gondolatától is, sajtó utján közrebocsáttottam... Főczéлом volt: lelkem azon meggyőződésének, hogy „a valódi műveltség eszközlése és megszilárdításában s így fajunk erkölcsi és tudományos nemesbülése fontos műveletében előkelő szerepet mindenkoron keresztül a nemzeti közszellemet átható egyháziasság vitt“ (Simor János bíboros hgprimás), fölmutatásával, tanintézetünk nemesszívű jóltevői diszkoszorujának áldott emlékezetét is kegyeletesen föleleveníteni...

VI

Mennyire felelt meg a szerény munkácska magasztos feladatának, azt megítélni nem hozzám tartozik. Egyet azonban nem hallgathatok el, hogy t. i. sikerült Isten jóvoltából az illetékesek méltánylását is kinyernem... Eléggé tanusítják azt, a nyilványra (Religio, Uj-Magyar Sion Magyar-Állam, Irodalmi Szemle, Századok, Orsz. középt. tanáregyleti Közlöny stb. lapjain) jutott ismertetésekön kívül, a hódolatra méltó egyházi és világi főrangúak buzditó magán levelei.

A hivatottak helyeslő ítélete, melylyel így megtiszteltetem, míg egyrészt a hévvel szerető anya — isteni egyházunk emberiségboldogító hatását föltüntető törekvéseben szívemet nagyon megörvendeztette; más részről új ösztönül szolgált kutatásaim folytatására s a megkezdett pályán való további haladásra. „Hoc erudito seculo cunctae nationes maiorum suorum ortus, gesta, factaque egregia investigant, Ungaros, gondolám Timonnal (Imago ant. Hung.), non decet esse in novissimis.“

„A kegyes-tanító-rendiek Nyitrán“ czimeztem a művet. Mert rajta voltam a fürkészésben és az egybeillesztésben nem csak a gymnasium körül érdemesültekről szólni; hanem azt is elótárni, a miben a keresztény képzés igénytelen napszámosai — a munkáséletű piaristák Nyitráról kifolyólag terhes pályájukon üdvösen hatottak...

Részemről, a történeti és állaprajzi adatokat illetőleg megbízható forrásokat keresve, iparkodtam ugyan mindarra, mit lelkismeretes fáradozással meg lehetett tennem; de azért még sem nyújthatok hiánytalan munkát, mire oly magamféle hivatalos teendőkkel is elhalmozott embernek ereje és ideje elégtelen. Tudják ezt mindazok, kik, ismervén a helyzetet, hasonló téren izzadnak. Azonban, minthogy az anyaggyűjtés, adatkeresés bá-

nyászathoz hasonló, rejtett kincseket felhozó vagy legalább a hiányosabb pontokat pótoló s tisztázó, munkára vállalkoztam, reményem, hogy az utat törő fáradozások méltánylását tőlem sem tagadandják meg. A dicsőség úgy is csak a forrásokat illeti, melyekből az adatokat, az eszméket és szellemet merítettem. Én csak a buvárkodó és egybefűző tisztét teljesítettem, törekedvén az adatokat gyarló tollal feldolgozni.

Sokat, mi az utolsó évekre vonatkozólag e könyvben előfordul, saját szememmel láttam, füleimmel hallottam; mindamellét, a hála adóját pontosabban lerovandó, késztetve érzem magamat azon kézirati vagy nyomtatott kútfők és segédforrásoknak, melyeket nagyobb mértékben használtam, czimeit ideigtatni. Ilyenek: a) A kéziratban levő egykoru följegyzésekből: *Annales Collegii Nitr. Schol. Piarum.* — *Status Domus Nitr. Schol. Piar.* — *Historia convictus Nobilium Nitr. Schol. Piar.* — *Iuventus Schol. gymnasii Nitr. Schol. Piarum catalogus.* — *Sodalitas sub titulo B. M. V. Elisabeth visitatis apostolica auctoritate confirmata.* — *Viri Illustres Scholarum Piar. provinciae Hungariae.* — *Consuetudo suffragia Scholarum Piarum.* — Az Urban elhunyt rendtagok kegyeletes emlékezete. b) A nyomtatványokból: *Pietas in adolescentibus excitata exemplis et beneficentia b. Josephi Cal. etc. Pestini, 1758.* — Tapolcsányi G. *Szent Kalasantius József sommás élete. Kalotsán, 1772.* — Wagner *Analecta Scepusii sacri et profani. Viennae, 1774.* — Murr 28. *Briefe über die Aufhebung des Jesuitenordens. Nürnberg, 1774.* — *Ratio educationes, totiusque rei litterariae etc. Vindobonae, 1777.* — Katona St. *Historia pragmatica Hungariae. Budae, 1782—1784.* — Katona *Historia critica regum Hungariae. Posenii et Cassoviae, 1779. etc.* — Horányi

VIII

A. Scriptorum Piar. Scholarum. Budaë, 1808. — Ugróczy F. Kalazantius sz. Józsefnek élete. Pesten, 1821. — Episcopatus Nitriensis memoria. Posonii, 1835. — Spányik G. Doctrina educationis. Budaë, 1835. — Initia religionis et Eccl. apud Hungaros. Budaë, 1840. — Pauer J. Az egyházi rend érdeme Magyarország történetében. Székesfehérvár, 1847. — Riffel Die Aufhebung des Jesuitenordens. Mainz, 1855. — Ifjúsági Plutarch. Pápa, 1859. — Karcsányéki G. A nemzeti művelődés alapja. Szeged, 1861. — Vass J. Hazai és külföldi iskolázás Pest, 1862. — Buss Die Gesellschaft Jesu. Mainz, 1863. — Heinrich Die Reaction des sogenannten Fortschrittes gegen die Freiheit der Kirche und des religiösen Lebens. Mainz, 1863. — Dr. Nagy J. Nyitrai megye helyírása. Komárom, 1864. — Emlékkönyv. Egerben, 1865. — Beke A. Az erdélyi egyházmegyei papnövelde. Károlyfehérvár, 1870. — Haragó J. A kath. iskolakérdés. Pécs, 1871. — Lubrich A. Neveléstudomány. Budapest, 1871. — Religio. Kath. egyházi és irodalmi folyóirat. Pest. — Egri egyházmegyei Közlöny. Eger. — Egyházi és iskolai Hetilap. Gyulafehérvár. — Kobler Die Aufhebung der Gesellschaft Jesu 1773. Linz, 1873. — Frankl N. A hazai és külföldi iskolázás. Budapest, 1873. — Némethy L. Budapestvári főtemplom történelme. Esztergom, 1876. — Dr. Nagy J. A cholera Nyitrai megyében. Nyitrán, 1876. — Ezenkívül olvastam még sok egyéb közleményeket, tanodai tudósítványokat, értekezéseket, bírálatokat, tudományos és jelesül történelmi munkákat: s a mi jónak és alkalmasnak tetszett, azt föl is használtam. —

Az emberiség megromlott része forradalmi szellemének sárkányfogait a katholicismus ellen csikorgatja. Közel és távolban lelhető rá példa. Itthon meg az ál-

lammindenhatóság hivei tétlenségünket hozzák föl, hogy a büszke emberi ész finoman kigondolt sophismáival egyházi és iskolai intézményeink ellen fölfordott támadásaikat némi (?!) alapra fektethessék, s minket a világ előtt rossz színben tüntethessenek föl...

Ha Isten segélyével sikerült az illetén igaztalan ítélet ellenében ama historiai tény érvénykedését elősegítenem, hogy a katholicismus szakadatlanul nagy szolgálatot tett és tesz az életfontosságú nevelés-oktatásügynek hű és eredményeiben áldásos kezelésével is: úgy e tudatban bírom szerény dolgozatom bő jutalmát.

Nyitrán, februárhóban 1879.

Cs. I.

T A R T A L O M.

Előszó	Lap V—IX
--------	-------------

I. Előzmények.

Nemzeti irodalom és hazai tanügy kölcsönös hatása egymásra. — Magyar ősidők Pannonföldön. — Szellemi művelődés és egély. — A magyarok malasztteljes ker. hitéletének s európai műveltségök első zsengejének alapját apostoli szellemű sz. István királyunk veti meg. — Az értelem és szív képzése az isteni tan által. — A kath. egyház édesanyjai gondnal virraszt a köznevelés és oktatás fölött. — A világi és szerzetes papság érdeme a nemzeti jellem és hazafiai érények kiművelése körül. — Nemzetünk középszázadai. — Mohácsi vérnep és az utána lezajlott vérszförgeteg. — A lelki elárulás és a társadalom szétbomlásának megint a sz. kereszt isteni áldozatának mennyei tana állja utját. — Az örök hirben ragyogó Oláh Miklós és Draskovics György egyháznagyok szent buzgalma. — Loyola ker. katolikus-szellemlü fiai nemzetünk ideig s örökké tartó javán munkálnak. — A valläserkölcösöz közoktatás érdekében a piarista nevet viselő szerény papszerzet boldogítja a magyar hazát. — E dolgozat czélja 1—17

II. Kalasanzil sz. József.

Csak a kereszténység állítja e szavakat: Haladás, fölvilágosodás, szabadság, testvériség és egyenlőség teljes és valódi érteményökben élénk. — Kalasanzil József származása. — Ösei. — Kalasanzil Péter és I. Jakab királyok idejében. — Születése. — Fejlődése. — Vallásbuzgalma. — Szülcinek benne helyezett reménye. — Petraltában elemi oktatást nyer. — A középtanodát Estadella városában haladja meg. — Tanárai és tanulóársai. — Illerdában a bölcséleti tanfolyamot hallgatja. — Az urgellai egyetemben a jogot tanulmányozza. — Ugyanott növekvő istenességében sz. Mária oltára előtt örök szüzességet fogad. — Valentiában a hittudományok avatottja lesz. — Édes anyja, a szelid-lelkü Mária, meghal. — Atyja hosszas vonakodás után beegyezik, hogy egyházi rendbe léphessen. — Mint pap igazi szent életet visz és a tudományok terén is kitünő jelenség. — Atyjának beteg ágyánál őrangyalként működik. — Az albaracai, illerdai majd pedig az urgellai püspökök mellett Jézus szellemétől áthatottan ténykedik. — A sokoldalú üdvös hatásért neki szánt jutalmat és kitüntetést ritka szerénységében nem fogadja el 18—36

III. Folytatás.

Kalaszai püspöke által szentszéki ülnök- és általános helyettesé nevezetik ki. — Egy nagy veszélyes polgárlázadást szüntet meg Barcino körül. — Midőn már-már püspöki méltóságra emeltetik, istenes lelkében fölhangozó szózat őt az örök város felé sarkalja. — Sok vihar és küzdelem után eljutván Rómába, az őszinte áhitat és igaz könyörület cselekményeinek él, majd sz. Kamillal a ragályos betegeket veszi gondja alá. — Eltökéli a dögvészben elárvult és elhanyagolt gyermekeknek men- és képző-helyet nyújtani. — Kalaszai, bejelentetvén VIII. Kelemen pápánál, vállalatával együtt, elismerés s áldásban részesül. — A gondozása alatti fiatalok száma nagyban szaporodván, a tanrendet szervezi és az üdvös munkába saját költségére társakat von be. — E közben a tanulmányfőnöki tisztet, a püspöki méltóságot, sőt a bibornokságot, melyekkel ismételtelen megkinálták, szíve alázatosságában megköszöni. — V. Pál pápának, ki az új társulatot, 1617-ben, önálló egyházi gyülekezetül nyilvánítja, József különös kegyében áll. — Gergely Kalaszainak, ki a szerzetesöltönyt is fölvette, egyesületét 1621-ben nemcsak „szabályzott papok” című szerzetrenddé emeli, hanem a sz. Pantaleonról nevezett templommal megajándékozza, s Józsefet a szerzet általános főnökévé teszi. — Egyik város a másikkal vetélkedik, hogy Kalaszaitól szerzetes tagjait oktatókul kiesdje. — Kalaszai életének végéveiben, és szerzetének néhány nyugtalan társ zavargása okozta viszontagságai. — József halála. Az egyház kegyelete érdemei s emlékezete iránt. — Rövid jellemzése 37—69

IV. A kegyesrend megtolopdése Nyitrán.

A nemes példa vonz. — A szerzet s tanárok iránti nagy rokonszenv. — A nyilvános nevelés s oktatás. — A kegyesrend mindinkább kedvelt- s ismeretessé válik Magyarországon, jelesül Nyitrán is. — A hozzá e helyütt melegen ragaszkodó hatóság és polgárok. — Nyitra és szép környéke. — Matyasovszky László. — Eredete Neveltetése. Mint lelkész, kanonok majd szepesi prépost. Nyitra egyházmegye püspökévé létele. Végintézkedése. — A privilegyei piarista-collegium néhány tagja megfordul Nyitrán. — Mindannyian nagy szívességet tapasztalnak a székeskáptalan, a megyei és városi elöljáróság részéről. — A közel és távol vidék pártfogoló főrangú: Balassa Pál gróf vál. püspök és esztergomi kanonok, Dolny István v. püspök és esztergomi kanonok, Maholány János báró s hétszemélynök, Bottyán János, II. Rákóczy Ferencz dandárnoka, Lehóczky Márton kapitány stb. 69—101

V. Folytatás.

Matyasovszky I. püspöknek a piaristák Nyitrán való megalapítását illető tárgyalásai a rendtartomány helyettes kormányzójával.

— Az alapító levél. — Ennek I. Lipót császár s király ő fölsége általi megerősítése. — A Privigyéről Nyitrára átszarmazott első piaristagyarmatosok. — Itteni tevékenységek, mely az ifju nemzedéknek erényre és tudományra való lelkes képzésére irányul. — Telek-vásárlás a fölállítandó épületek számára. — Egynémely úgy nevezett hangadók részéről fölmerült surlódások és azok megszüntetésére tartott tanácskozások. — Az alapkövet ünnepélyesen leteszi Matyasovszky László, ki ezután a fényes akademián jelen van. — A tanodai osztályok fokozatos szaporodása utján a negyedik, majd a számtani osztály is megnyílik. — Az 1703-ki tűzvész a piaristákra is nagy csapást hozott. — A Rákóczy-mozgalomban sokat szenvedtek ugyan, de tevékeny buzgálkodásuk épen nem lohadt 102—125

VI. A tápnöveldek.

A nemes érdemben vett jellem képzésének szükségessége. — A jól szervezett tápnöveldek (convictus) jelentősége. — Az ezekben alkalmazandó terv. — A Pázmány P. által Nagyszombatban, Lippay Gy. által Győrött alapított convictusok. — Matyasovszky L.-nak a Nyitrán létesítendő finövelde körüli célja. — Alapítvány-levele. — I. Lipót császár és király halála. — Matyasovszky L. jobb létre szenderül. — Balassa Pál gróf kegyeletes emlékezete. — A gymnasium-osztályokhoz a poezis és rhetorika járul. — Dolny I. életét befejezi. — I. József császár és király elhal. — A tanodaépület a lángok martalékvá válik. — A kegyesrendiek saját, már elkészült, collegiumukba végleg behelyezkednek. — A gymnasium, mely nagybobbodik és csinosbul, színház-termet kap 126—144

VII. A nyitrai vallásos fi-növelde.

A kegyesrend vezetése alatti nyitrai vallásos fi-tápnövelde épülte. — Tervezete és létrejötte. — Az épület leírása. — A növeldei szervezet s belélet. — Az értelmi képzésben követett eljárás. — A fegyelem s erkölcs-művelési ügy. — A vallásos szellem előmozdítása a „Sarlós-Boldogasszony“-ról címzett ájtatos társulat által. — Ennek eredete, hatósága s tagolata, valamint szabályzata, berendezése és működéseredménye. — Beszüntetése. — Névsor a fi-tápnövelde volt növendékeiből. — A növelde viszontagságai és végévei 145—177

VIII. Kal. József beatificatioja.

A tűzvészben a gymnasium, tárház és tápnövelde nagyon sokat szenvednek. — A római vezérfőnök (Praepositus generalis) Groll Adolf Nyitrán rendtársait meglátogatja. — A járványos dögvész megdöbblentő mérvben pusztít. — Ennek közepette a piaristák önfeláldozó buzgósága. — III. Károly király elhalálozik. — A kath. egyházi szertartások és nemestárgyu ünnepélyek lélekemelő hatása. — Kal.

XIV

Lap

József beatificatioja Rómában. — XIV. Benedek szentséges pápának erre vonatkozó brevéje. — A boldoggá avatattási ünnepély Nyitrán. — Mária-Terézia férje I. Ferenc német császárnak Nyitrán időzése. — Báró Andrassy György kegyes hagyatéka a piaristáknak nyomda-fölállításra. — A gymnasium csinosítása. — A kegyesrend nyitrai collegiuma körül, mely nagyobbittatik és befejezést nyer, érdemesült házifőnökök 177—196

IX. Kal. József canonisatioja.

A földi életben az örömet elébb-utóbb üröm szokta fölvaltani, és az 1761-ki tűzvész. — A füstös romokból a kegyesrend nyitrai épületei ekkor is csakhamar kiemelkednek. — Prileszky Mihály k. r. házifőnök halála. — Gr. Eszterházy Imre nyitrai püspököt az Úr magához hívja. — A temetés kellő gyáspompával megy végbe. — Az új püspök Gusztinyi János áldozatkészsége és elismerő méltányossága a piaristák fáradozásai iránt. — Mária-Terézia méltányló figyelme a magyar piaristaság irányában. — Időszerű megjegyzések a szenttéavatásról. — Kal. József canonisatioja az örök városban. — A szentatyja XIII. Kelemen pápának e részben kiadott apostoli irata. — A nyitrai piaristák sz. Alapítójuk emlékére nagyfényű ünnepélyt rendeznek 196—235

X. A kegyesrend temploma Nyitrán.

A város panorámáját nagyban emelik a szép épületek. — A templomok általában és különösen a kegyesrend nyitrai temploma. — Ennek eredete. Fekvése. Tervezete. — Az építés vezetői és az építőmester. — A templomelőtti tér. — Az építményi idomok, tornyok és harangok. — A templom belseje. — Az egy fő- és hét mellékoltár. — A gymnasiumi épület második emeletén egy új tanterem nyílik. — Gusztinyi J. püspök halála és kegyeletes emlékezete. — Az időszaki tanoda-értesítők. — A gymnasiumi pecsétek 235—262

XI. A gymnasium bel-szervezete.

A tanterv általában. — Az emberi dolgok, tehát a tanrendszerek is változóak. — A Mária-Terézia dicső országglása előtti tanterv. — Mária-Terézia kormánylatának, mely a közoktatás és nevelés tárgyában is korszakot képez, idejében létesített és alkalmazott tanterv. — Az 1807-ben készített és elrendelt tanterv alapján a tanulmányok előadási köre. — Az 1848. és 1850. r. k. taurendszer. — Érettségi vizsgálat és az ezt Nyitrán sikerrel kiállottak névsora. — Az 1861., 1868. és 1871-ki javaslatok illetőleg megállapított és elfogadott tantervek 263—309

XII. Folytatás.

A tanterveket bírálatalig érintő néhány észrevétel. — Az oktatási terv legyen a tanintézetnek rendeltetésére kellő figyelettel. — A tanügyi szervezés képezzen összefüggő, egyetemes, egyöntetű egészet. — A tanrendszernek nem szabad elvont elméleten alapulnia, nehogy téves- és a társadalomra nézve károsná váljék. — A rend- és fegyelmi szabályok általában. — A haladás azon varázsemeltyű, melylyel korunk szelleme a világot eláradt bajaiából kisegíteni törekszik. — A haladás eszméje csak akkor nemes és dicső, ha végczélul az igazság megismerésén s erényen alapuló szabadságot tüzi ki. — E valódi szabadsághoz, mely a tiszta erkölcsnek szülötte, bűnnek magzata bűn levén, — a törvényen keresztül vísz az út. — Törvények, fegyelmi szabályok, melyek az embereket végczéljukhoz vezették, már az őshajdanban léteztek. — Valamint minden társulatban, úgy a középtanodában is, melynek életiskolának kell lennie, okvetlenül szükségesek ily szabályok. — Tanintézetünk egynemely rend- és fegyelmi szabályai, illetőleg ezek töredékei elsoroltatnak 310—368

XIII. Folytatás.

Az oktatás-eszközök sorában kiváló hely illeti meg a jól szerkesztett tankönyveket. — A tankönyvirás általában. — A jó tankönyv írójában nem csak a tananyag tudása kivántatik meg, hanem avatottság is a nevelés-oktatás összes eljárásában. — Időnk tankönyvirási szertelensége követeli a nevére méltó kritikát. — A vallástanítás fontossága az iskolában, különösen a középtanodában és kézikönyveink. — Az óremek nyelvek tanításának célja, jelesül a latin nyelv és az ide vágó szótári, nyelvtani és olvasmányi kézikönyvek. — A görög nyelv művelő ereje és a tankönyvek. — Az anyanyelv, és tanításának feladata meg kézikönyveink. — A német nyelv tankezelése és elsajátítása s a tankönyvek. — A földrajz fontossága az iskolában, tanmódja és a kézikönyvek. — A történelem nevelési jelentősége és a tankönyvek. — A mennyiségtan képző ereje és a kézikönyvek. — A terményrajz fontossága és a tankönyvek. — A természettan és iskolakönyvek. — A szónoklat, kezelése és a szónoklattani kézikönyvek. — A költészet, művelése és a költészettani tankönyvek. — A bölcsellettan feladata és a tankönyvek 368—426

XIV. A kegyes-tanító-rend bölcsészeti tanfolyama Nyitrán.

Hyross Samu gymnasiumigazgató. — Batthyányi József és Migazzi Kristóf bibornokoknál Nyitrán a piaristák tisztelegnek. — Gr. Révay Antal kinevezett nyitrai püspök üdvözlése. — Századának fejedelmei közt igazi fejedelmi helyet elfoglalt, szellemével egy egész világot, szívével a nemzetet, melynek gyermekei vagyunk, felőlelt dicsőült királyasszony — Mária-Terézia emlékezete. — VI. Pius pápa

őszentsége Bécsben. — A nyitrai gymnasiumot meglátogatják Forgách Miklós gr. főispán és Balassa Ferencz gr. tanulmányi főigazgató. — Gr. Révay Antal püspök halála — A kormány 1784-ben tandíjt rendel el, melyet a kathol. tanintézetekben tulszigorúan hajt be. — A kegyesrendi bölcsészeti tanfolyam (studium philosophicum). — A philosophiai tudománykör, mely szintén az örök igazságot keresi és tanítja, nagybecsű és az igaz képzettségre vágyók által művelendő. — A valódi bölcelet mindig jól megfért az igazi theológiával, a melylyel ellenséges feszültségbe egyedül az atheismus philosophiája jött. — A kegyesrend nyitrai philosophia-tanfolyamában működött tanárok és végzett tanulók névsora. 426—454

XV. A kegyes-tanító-rend hittanintézete Nyitrán.

Az Isten az embert észszel vagyis azon tehetséggel áldotta meg, hogy az igazságot érezve azt fürkészhesse is. — Lelkünk meg is ismeri az igazságot, de nem mindegyiket és nem egészen tisztán. — Az emberi megismerésnek bizonyossága csak az ész természeti, korlátolt világára, mely nem csalhatatlan, támaszkodik. — Minden létezőnek őszhangzása, a teljes igazság csupán az Istenség gondolatában lehető föl, melyhez a véges ész, ha csak Isten maga nem közli vele, nem juthat. — Az Örökkévaló az embert, ki nem teremthet csak az adottat képes feldolgozni, kinyilatkoztatván magát neki, azon magasságra segíté, melyet különben el nem érhet vala. — Az Isten, ember és külvilágra, különösen az Örökkévaló megismerése és tisztelére vonatkozó kinyilatkoztatott igazságok összege teszi a theológiát. — Az isteni kinyilatkoztatás, tehát a theologia is az ész használatát ki nem zárja, sőt inkább annak munkásságát föltétezi és folyton igénybe veszi. — A hittudomány szentélyébe való mélyebb behatást előmozdítják a papképzőintézetek. Ezek fontossága. — Az általános elvek szeriut és egyházmegyékben központosított papnevelés későbbi-eredetű. — A piaristáknak, nevezetesen a magyar szerzettartomány papképzés-ügyének kezdeményezői: Zajkányi Lénárt és Alapy Szilár. — A hittudomány itt kezelt nyomos tantárgyai: a) szentirati tanulmányok (studium biblicum); b) egyháztörténelem (historia ecclesiastica); c) alap- és ágozatos hittan (theologia fundamentalis et dogmatica); d) kath. erkölcesstan (theologia moralis cath.); e) kanonjogtudomány (ius canonicum); f) lelkipásztorkodástan (theologia pastoralis); g) fensőbb nevelés-tudomány (paedagogia sublimior). — Névjegyzék e theologia-intézet tanárai- és tanulóiból 454—529

XVI. Történeti adatok 1788-tól fogva.

A b. e. Révay A. gróf utóda a nyitrai püspöki székben Fuchs Ferencz. — A kegyesrendiek újabb áldozatos hitbuzgalma a vallásoktatás körül. — Perczel Inre a kegyesrend tartományi főnöke a

gymnasiumot meglátogatja. — II. Lipót császár és király meghal. — Laczkó Ambró a magyar nyelv és irodalomból szabad tanórákat tart. — A piarista theologiaiintézet tanárai az elrendelt szigorlatokat emberül állják ki. — Bulla Ede a k. r. templomot és oratoriumot csinosíttatja. — A hevenyészett vizsgálaton a gymnasiumi növendékek dicsősége taratnak. — Fuchs F. püspök Kelle L. k. r. tag által egy épületes munkát magyarra is fordíttat. — Az intézet alapköve letételének százados évfordulója. — A nyitrai piaristákról elismerő nyilatkozatok. — Viktor Antal és Rajner József osztrák főherczegek Nyitrán. — Fuchs F. Egerbe első érsekül távozandó a kegyesrendiekről dicsézőleg szól. — Kámánházy Lászlónak kitüntetése alkalmából üdvözlése. — Gyattal Antal emlékezete. — Fuchs F. halála. — Kluch Jóssef nyitrai püspök beigtatása. — Főherczeg Károly Ambró esztergomi érsek Nyitrán. — I. Ferencz császár és királynak, ki a franczia forradalom pusztító hatása után a kegyesrendet is megadómanyozza, érdemei a köznevelés körül. — Kluch J. meglátogatja a kegyesrend nyitrai középtanodáját. — A király születésének megünneplése gymnasiumunkban. — Miksa osztrák főherczeg szavai a piaristákról. — Nyitravármegye nagylelkűsége a kegyesrendiek iránt. — Kluch J. névünnepe és kitüntetésének alkalmából a piaristák. — Egy tanév végi vizsgálat és zárünnepély. — A gymnasiumi ifjúság szent gyakorlata. — Szapáry J. gróf főigazgató a k. r. nyitrai tanintézetéről. — Kluch J. kegyeletos emléke. 530—577

XVII. Folytatás.

A teljes bucsú Nyitrán. — A föls. uralkodó ház Magyarország trónjára fölléptének háromszázados évfordulója. — A kolera, vagy epemirigy pusztítása és a nyitrai kegyesrendiek. — A nagy szünidő változást szenved. — I. Ferencz császár és apostoli király jobb létre szenderül. — Vurum József püspök halála. — B. Mednyánszky Alajos főispán beigtatása. — Főherczeg József nádorispán. — A latin nyelv helyett a magyar rendeltetik tanulnival. — Az 1848/9-ki év eseményeinek bénító hatása a tanintézetekre. — A nyitrai gymnasiumot a piaristarend áldozatos munkássága nyolczosztályúvá emeli. — B. Geringer Károly. — I. Ferencz József öfűlsége Nyitrán. — Palugyay Imre püspök, mint ötvenéves áldozár. — A bold. Szűz szeplőtlen fogantatásának ünnepélye Nyitrán. — A piaristák az új tanrend szer érdekében föllásználják a szabad tanórákat. — Greguska István emléke. — Roskoványi Ágoston nyitrai püspök székfoglalása. — A legnagyobb magyarnak — Széchényi István grófnak gyászos kinulása 578—625

XVIII. Folytatás.

A kormányilag elrendelt tandíj összege és beszámolásának módja. — Az iskolaépület tanhelyiségeinek száma szaporodik. — A kegyesrend az alapítványi kötelezettségen felül sajátjából tizenhárom

éven még öt tanárt tart a főgymnasiumban. — A Szent-László-Társulat Nyitrán. — Az anyák befolyásáról a nemzetek nevelésére. — A nőnevelés fontossága és Palugyay I. meg Roskoványi Á. püspökök. — Roskoványi Ágoston püspök a főgymnasiumban öt tanárállomást biztosít. — Alapítványirat erre nézve. — Dr. Nagy József megyei főorvos jelentékeny adománya. — A kolera Nyitrán. — I. Ferencz József öfölségének megkoronáztatása. — A pápai Nuntius nm. Falcinelli Márián érsek Nyitrán. — Változás az oktatásügy terén és új tantárgyak. — IX. Pius Pápa öszentsége félszázados áldozárjubiléuma. — Az első vaticáni zsinat megnyitása. — A szerelvények gyarapodása. — A felnöttek oktatása főgymnasiumunkban. — B. Eötvös József halála. — A Toldy-ünnepély alkalmából gymnasiumunk is részesül könyvajándékban 625—664

XIX. Folytatás.

Az új tanterv és a vallástanítás a nyitrai gymnasium felső osztályaiban. — A közoktatásügyi m. k. miniszterium által rendelt módszertani értekezletek intézetünkben. — Karolina-Augusztá császárkirályné halála. — A b. e. Bartakovics Béla egri érsek temetése Alsó-Elefánton. — A bécsi közkiállítás és gymnasiumunk. — A kolerajárvány. — I. Ferencz József öfölsége trónra léptének 25-ik évfordulója. — Az angyali tudor aquin. sz. Tamás megdicsőülésének hatszázados emléke. — Czuczor-ünnepély Andódon. — V. Ferdinánd császár-király jobb létre szenderül. — Gymnasiumunk részvétele a Budapesten rendezett rajzkiállításban. — Venczell F. kanonok püspöki helyönké néveztetik. — Toldy Ferencz halála. — A nemzet bölcsője — Deák Ferencz a boldogabb hazába költözik. — Az 1875-dik jubileumév Nyitrán. — A nagy szünidő változik 665—692

XX. A kegyesrend iskolai épülete Nyitrán.

A gymnasiumi épület és tanhelyiségei. — Dr. Krajcsik János vál. püspök és nagyprépost névnapja alkalmából. — Gymnasiumunk is részt vesz a magyarországi árvizkárosultak javára rendezett emlékkiállításban. — A Dugonics A.-nak emlékére Szegeden emelt szobor leleplezése alkalmából. — Tanintézetünk új zászlónak jó birtokába. — A kegyesrend nyitrai gymnasiuma 1876-ban százötvenötödik életévét tölti be. — A tanodánk e nyolczadik századnegyedéhez fűződő alapítvány a szegénysorsú tanulók segélyezésére. — Dr. Roskoványi Ágoston huszonöt éves püspökségének jubiléuma, és az ekkor a nyitraegyház-megyei gymnasiumok növendékeinek javára tett nagylelkű alapítványa. — Dr. Schuster Konstantin kassai püspök és gymnasiumunk. — Szentséges atyánk IX. Pius püspöki ötven éves jubiléuma Nyitrán. — A k. m. Természettudományi-Társulat és a jutalomkönyvek. — A tanügyi kormányának a középiskolai ügyek rendezésére czélzó új kibocsátványa. — Dr. Haynald Lajos kalocsai érsek püspökké szenteltetésének huszonötödik éve és hódolatunk 692—753

XXI. Egy tanév a nyitrai főgymnasium életéből.

A tanévnek kezdete és lefolyása. — Vallás-erkölcsi s fegyelmi ügy. — Tanulmányi állapot. — A tanárikarnak közművelődési tevékenysége. — A gymnasiumifjúsági Dugonics-önképzőkörnek működése. — Ifjúsági énekügy. — Jótékonsági ügy. — A tanodai szerelvényeknek gyarapodása. — Egészségi viszonyok. — Jelentősebb események és ünnepélyes órák. — Vizsgálatok és a tanév befejezése 753—782

XXII. Történet-statisztikai visszatekintés a nyitrai gymnasium tanerőire.

A szegénysorsu ifjak iskolázását előmozdító segedelmezések jelentősége. — A tanodai ösztöndíjak s ugyanazek különfélesége és célja. — Az erre való kegyes alapítványok keletkezése és gyarapodása gymnasiumunkban — Tekintve a jótékonszívű alapítókat névazerint időrendben elősoroltatnak. — Más jutalmak és díjak. — Kegyeletes megemlékezés a hagyományozók- és adományozókról. — A kormányilag elrendelt tandíj-fizetés elegendése és ennek föltételei. — A gymnasiumunkban működött és működő tanerőknek kimutatása tanévi tesületenkint kezdet óta mai napig 783—812

XXIII. A nyitrai k. r. gymnasium-igazgatók kegyeletes emlékezete.

Zabojnik Péter. — Dubravka Athanáz. — Ursini Mátyás. — Zajkányi Lénárt. — Bohm Euszták. — Kubránszky László. — Szlakovszky Benedek. — Kovácsovics Pál. — Szokolóczy Venczel. — Dezericzki Incze. — Singler Zsiga. — Grum Paulin. — Deményi László 812—841

XXIV. Folytatás.

Roszinszky Ambró. — Nemcsényi Adolf. — Léday Lénárt. — Kőszeghy Szaniszló. — Hulinyi Jónás. — Dorinecz János. — Prileszky Mihály. — Nozdroviczky Szörény. — Schultz Ernő. — Pnyaczy Julián. — Conrádi Norbert. — Bélyd Gergely. — Libán Paulin. — Pállya István 842—869

XXV. Folytatás.

Petrik Keresztély. — Bentsát Vincze. — Keszthelyi László. — Hyross Samu. — Huber Joákim. — Zimányi Lajos. — Kelle Lipót. — Váczy Glyczer. — Villiger József — Malocsay Antal. — Magyarsz Incze. — Mihálik Pál 870—896

XXVI. Folytatás.

Valentini János. — Koretz Lőrincz. — Kutszerik Sándor. — Kapronczay Ede. — Czápáy Imre. — Csósz Imre. — A tankertületi

XX

Lap

kir. főigazgatók — A nyitrai gymnasium tanulóiifjúságának állaprajzi
(statisztikai) átnézete 1701—1878/9. években 897—914

XXVII. A szellemi életet támogató, fejlesztő szerelvények.

A a) társházi b) gymnasiumtanári c) ifjúsági könyvtár. —
Természet- és vegytani gyűjtemény. — Terményrajzi szertár. — Föld-
irati és rajzoktatási szerek. — Népismeí, érem- és régiségtan. — Az
ifjúság társias művelődése vagyis a Dugonics-önképzőkör. — Vissza-
pillantás 914—939

I.

Előzmények.

Nemzeti irodalom és hazai tanügy kölcsönös hatása egymásra. — Magyar ősidők Pannonföldön. — Szellemi művelődésügy és egély. — A magyarok malasztteljes ker. hitéletének s európai műveltségök első zsengéjének alapját apostoli szellemű sz. István királyunk veti meg. — Az értelem és szív képzése az isteni tan által. — A kath. egyház édes anyai gond-
dal virraszt a köznevelés és oktatás fölött. — A világi és szerzetes pap-
ság érdeme a nemzeti jellem és hazafiui erények kiművelése körül. —
Nemzetünk középszázadai. — Mohácsi vérnep és az utána lezajlott vész-
föregeteg. — A lelki elárulás és a társadalom szétbomlásának megint a sz.
kereszt isteni áldozatának mennyei tana állja utját. — Az örök hirben
ragyogó Oláh Miklós és Draskovics György egyháznagyok szent buz-
galma. — Loyola ker. katolikus-szellemű fia nemzetünk ideig s örökké
tartó javán munkálnak. — A valláserkölcös közoktatás érdekében a
piarista nevet viselő szerény papszerzet boldogítja a magyar hazát. —
E dolgozat czélja.

Midőn a népek cultur-történelmét kutató elménk azon kölcsönös hatást, melyet, a tökélyesedés magasabb fokára emelkedést nagyban föltétező, nemzeti irodalom és hazai tanügy egymásra, mindkettő pedig összesen a közműveltségre gyakorol, fontolgatja; be kell okvetlenül látnia, hogy elodázhatlan kötelessége a nemzeti műveltség fejlődését és minden irányban jelentkező nyilatkozatait fürkészve bírálónak, egyiket úgy mint a másikat kitelhető módon megfigyelnie. —

Nem lehet tagadni, hogy a zsenge magyar államnak, Hunnia elfoglalása után is, mind a meghódított népek, mind a környező európai szomszéd-államok irányában részint félelemgerjesztő, részint tiszteletet parancsoló erkölcsi tekintélyre volt szüksége.

És ha a cultura és polgárisodás fegyvertelen uralma még ma is, a tizenkilencedik század második felében nem sokkal több, mint üres phrasis: mennyivel természetesb, hogy a nyerseső korszakában mindenek fölött a győztes fegyver biztosítá a népeknek az erkölcsi fensőbbiséget?

Ámde lehetetlen fájó érzet nélkül csak gondolnunk is arra, hogy nemzeti életünk ezen összázadaiban, a romboló csaták vérszörgetegek közepette, honi emlékiróink épen nem nagy ügyeletet, majd semmi figyelmet sem fordítottak hazai irodalmunk származatára és fejlemére, különösen pedig köznevelésünk országos intézeteire — a serdülő ifjúságot szellemkincsekkel ellátó tanodákra!..

Innét ama sűrű, manap már alig eloszlatható, homály, mely azoknak keletkezte, szervezete, előhaladása, és ama jótékony esőhez, mely csöndesen hull alá a kiszáradt tájra s rétet és mezőt megtermékenyít, — hasonló áldásos működése, szóval viszontagságai fölött borong. —

Pedig minden ép-ítéletűnek szilárd meggyőződése az, hogy a tanintézetek, mint a nemzeti cultura, faji nemesbülés és erkölcsi emelkedettség fő vezetőkei, a vizsgálódónak beható figyelmére nagyon is érdemesek... Gyakorta találkozunk terépfényes fával, melynek ágai zamatos gyümölcsessel rakvák meg, a nélkül, hogy tudnók, ki veté el a magot, kinek ápoló kezei között növekedett nagyra és zsendült virágzásnak; hol működik az erők ama titkos összehatása, melynek elevenségét, életét köszöni s azon áldásozó minőségét, hogy dúsan hozhat gyümölcsöket... A béke-művek, melyek az embernem szelidítésére, takarékosság, valódi munkaszeretet, erkölcsi komolyság és benső vallásosság ápolására — irányulnak, sokkal magasztosabbak a véres ütközetek diadaljeleinél...

Valaki már menten minden elfogultságtól, és közműveltségi szempontból kellő alapossággal tanulmányozza nemzetünk közel ezeréves európai élettörténetét, kétségtelenül arról győződik meg, hogy az egyháznak az emberiség lelki, erkölcsi, és szellemi műveléseért dagadó, gondos és szent kebele az, melyből, mint soha ki nem apadó forrásból, csörgedez a növelő s oktató intézetek csatornáin minden népek és nemzetek számára az életűdv, az igaz civilisatió.

Hisz általánosan el van ismerve, hogy az egély nagy befolyást gyakorol az ember növelésére. E hathatós erejét korán fölismerték már az őskorban a népvézérek és törvényhozók; azért siettek is azt céljaikra fölhasználni. A papok mint vallás szolgálói, kitünő tiszteletben állottak nálok. Tekintélyök

rendkívüli volt. Az áldozattételeken kívül, főleg az ifjúság képezésével foglalkodának. — A gallok őstörténelmében olvassuk „*Druidae rebus divinis intersunt, sacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinae causa concurrunt, magnoque ii apud eos sunt honore . . . Excitati praemiis et sua sponte multi in disciplinam conveniunt, et a parentibus, propinguisque mittuntur. Magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur: itaque annos nonnulli vicenos in disciplina permanent. Multa de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de deorum immortalium vi ac protestate disputant, et inventuti tradunt.*“ (C. Iul. Caesar. De Bello Gallico Libr. VI. c. XIII. et XIV.)

Mintha csak magyar ősvallás papjainak képét látnók amaz élénk rajzban. — Ezekről mondja Theophylaktus, egy byzanti író: hogy a turkoknak, (magyaroknak) papjaik vannak, és őket jóstehetiséggel birni állítják. — Középkori magyar nyelvemlékeink főtartották a *táltos* pogány papi nevet; ezek szerint a *táltosok* a régi pogány magyarok bölcssei és papjai. — A közbiblia latin szövegének idegen papi nevezetei közt a *magus*-t kitünőleg ezen saját pogány papi nevünkkel találjuk fordítva, mely a bölcsesség, tudás, tanítás fogalmát fejezi ki. Az ő szellemi birtokuk volt a tan és tanítás, a dana és tanács; ezen tant az őskorban, — miként imént a gallok druidáinál is láttuk, — a dana foglalta magában, mi által a *nem irt* szó legélénkebben tartathatik fenn és terjeszthetik szét, mely azért nem csupán tanítatott, de inkább danoltatott, és a szerint annak természetes dalosoi, mint általában a daljósok is, ők voltak. — E nép- és hitbölcsék, mint daljósok, bővölők és művészek is említettnek legrégebbi korirtainkban. Minden nevezetes vállalatkor és a csaták elhatározása előtt ezek tanácsát kérte ki a népvész. Ők éleszték csatadalaikkal a bajnokok harci tűzét. Ők végzék ősi szertartások között ligetekben s forrásoknál az áldozatokat. Ha mindezekhez hozzá tudjuk még az ősmagyarok vallásának alapját, a tiszta egy Istentant, és a hitet a lélekalhatatlanságban, valamint a társadalom alapjául szolgáló törvényeket: ellenállhatlanul el kell ismernünk, hogy őseink az értelmi fejlett-

ségnek s kedélynemességnek nem jelentéktelen fokán állottak. A mi pedig képzést, tanítást föltétez olyannyira, hogy egy perczig sem vonakodunk aláírni tudós Bartalunknak (Comment. ad hist. stat. jur.), nemzetünk őskori szelleméletéből történelmi hőséggel elvont következő jelentős szavait „Legum apud Hungaros sub ducibus capita, non aliqua non ineruditorum indicia temporum, sed cumulatissima repraesentant sagacis, bonaeque mentis ac ingenii civilis specimina, dignae sane, quibus promulgandis praeco solempne carmen: Vox Dei et universae communitatis! praefaretur.“

Mit fontolóra véve nem nehéz belátni, hogy, ha a veszedelmes küzdésekkel járó többszöri költözés, valamint a folytonos hadviselés alatt idejük és alkalmuk lett volna, sok jeles tehetséggel megáldott őseink a szellemi önképzés üdvös munkáját még nagyobb mérvben fejthetik vala ki. — Ámde ez csak a kereszténység gyámkarjai által sikerülhetett, midőn, a béke malasztos ölen fejlődő keresztény polgárisodás igényei szerint, a magyar hajdankor szellemétől egészen külön vált irányt vőn Árpád nemzetének élete...

A keresztény egély és magasztos tanainak főséges eredetét misem bizonyítja hangosabban, mint azon isteni ereje, melylyel népeket s világrészeket hódít meg annak boldogító szelleme. Büszke világhódítók, vérengző zsarnokok, és, porba omlott országokon tomboló, vadnépek milliói rakták le ádáz fegyvereiket e békeszellem előtt. Árpád népe sem képezhetett kivételt a kereszténynyé lett Európában, Sorsa az ősi hazába vezérlé, melyet ker. népek ideiglenesen birtokukba ejtve laktak. Két nagy szomszéd birodalom keleten és nyugaton elhatározó befolyást gyakorolt Európa ezen legfiatalabb vendégnemzetére. A keresztény Róma és Bizancz közt Magyarország és a magyar nemzet csak mint keresztény népcsalád maradhatott meg, s örökithetett állandó hazát. Az érczjellem, ősi belerő s a nemzet törhetlen akarata egy egész századon át harczban élt e hatással. A keleti birodalom megrendült bajnokereje alatt. Egész Nyugat rettegte diadalmas hadoszlopait. Fegyversúlyát nyögte majdnem egész Európa. De kevéssében mult, hogy végveszélyt nem hozott nyakára önereje, és a duló harczai kalandoknak sora. Szerencséjére még jókor

belátta a fenyegető veszélyt. Hogy ezt elhárítsa a kifelé hatásnak saját belvilágába szolgáló irányzatot adott. Fölhagyott a nyugati keresztény népeket háborgató hadjáratokkal. Szembetűnő simulásának jeleit adta az európai államélethez. A keresztény vallást befogadta, és ezzel az európai nagy nemzetcsaládba új tagként belépett. . .

Őseinknek a latin szertartásu egyetemes keresztény anyaszentegyházba lépése a tizedik században történt. —

A kereszténység kezdetben úgy látszik, Keletről gyakorolt hatást a fejedelmi magyarra. Ezt bizonyítja anyanyelvünkben maiglan élő ó-hit nevezet, melylyel a nyugati egyházhoz később áttért magyarok korább vallott hitüket nevezhették. Azonban, miután a fejedelmi család közelebb viszonyba jött Nyugattal, ennek hitbajnokai vették át kelet egyházától a nehéz szerepet: egy harcziás, de életre való, erőteljes nemzetet, a magasztos keresztény hitige varázserejével megszelídítve, a keresztény műveltségnek s általa az európai népcsaládnak megnyerni, elhárítani egyszersmind a vérig zaklatott nyugati népek tömeges szövethozásából támadható azon veszélyt, melynek nem kevesebb volt czélja, mint Európának ezen, folytonos harczi kalandok közt élő, szilaj népét vagy végkép megtörve szolgálai járomba kényszeríteni, vagy legalább visszafordítani keleti őshazájába. —

Hogy pedig a magyarok akkor, midőn a földet birtokba ejték és itt a római egyházba bekebelezetve, rendezett államot alapítának, mily nagy és fontos szolgálatot tőnek az európai polgárisodásnak, arra nézve indittatva érezzük magunkat itt egyik kitűnő publicistánk következő szavainak idézésére.

„Nem szükség a magyar nemzetnek akár örökségi jogra, akár a hunok vagy avarok rokonságára hivatkozni a végre, hogy e Kánaan elfoglalását és a magyar birodalom alkotását jogszerűnek lehessen mondani. A Gondviselés úgy akarta, hogy e mind szellemi tehetségre, mind testalkatra kitűnő harcziás emberfaj nomád állapotban el ne csenevészsen, hanem épen e földön állandó hont keresvén magának, az európai nemzetcsalád sorába az emberies haladás s keresztény polgárisodás előharczosaul lépjen be. Nem vádolhatni a magyar nemzetet azon bűnnel, mintha az ország meghódítása

által valamely életre való nemzetiséget, vagy tetőleg létező államjogokat forgatott volna föl; mert, midőn e földet megszállották eleink azon egész területen, mely a Morva és Száva s Illyria és Moldva közt fekszik, csupán s z a r m a t a - n é p - keveréket találtak, mely embercsordához inkább, mint sem társadalomhoz hasonlított, s a népvándorlás közben, ide-oda sodortatva és vegyülve, minden barangoló új néptörzset, mint rabszolga, uralt. — Egy benszülött sem fosztatott meg korábbi tűzhelyétől, és az önkényt hódolók és legyőzöttek közül hozzá méltót szivesen emelte föl magához a nemzet, testvérileg osztván meg vele hazát, szabadságot és mindazt, mit az alkotmány a nemzet legjobbjainak számára — föntartott. Azt sem lehet a magyar nemzetnek szemére hányni, hogy az általa meghódított országokban a culturát akár eltiporta akár csökkentette volna; mert az új hazában akkor már csak romokba dőlt emlékei léteztek az egykori műveltségnek, de, kivéve néhány embertanyát és várfészket, élő culturára sehol sem akadtak. — Nagy Konstantin halála után (336) a római birodalom teljes fölbomlásnak indulván, ezeröttszáz év leforgása alatt, mely onnét kezdve a magyarok bejöveteleig (890) lefolyt, — több mint tizenkét vad néptörzs uralma és kölcsönös kiűzése váltotta föl Pannonia téerein egymást... Elejénte a meghódított országban sem társadalmi rendet, sem történeti jogot nem találtak, — s magukkal ide nagyobb fejlettséget s culturát hoztak, mint, a mivel azon népségek birtak, melyek akkor e téreken egymást pusztítva hullámozottak. — Semmi sem bizonyítja jobban a magyar nemzet culturájának akkori nevezetes fokát, mint maga nyelve, mely összavaiban és kifejezéseiben tanusítja, hogy a magyar ősi hazájából, eleinek bölcsőjéből, hozott magával oly fogalmakat és eszméket, mik kitűnő emberies fejlettségnek és családi erények jeleül tekinthetők... S oly tiszta egészséges államfogalom és társadalmi képesség, melyet Árpád népe Hunniába hozott, az európai nemzetek egyikénél sem létezett az idő szerint, mert ama szerződésben, mely a két magyar vezér közt köttetett, s mely Árpád ivadékát a fejedelmi székre emelé, már benne foglaltattak alapvonalai az alkotmányos életnek, mely Róma bukása után az európai államokban leghamarább s a municipalitás

szempontjából legtökéletesebben Magyarországon fejlett ki; az pedig, mit a frank és germán népektől nemzetünk alkotmánya utóbb átvett, — t. i. az urbériség s oligarchiai irány, az ránk nézve több, mint nyolcz századon keresztül, a legveszélyesebb szerzemény, — a szabadság, egyetemes polgárisodás és korszerű haladás békója lőn. —

S ha mindezen körülmények nem igazolnák is a hon-szerzési ösztön jogosultságát, mely a magyar nemzetet épen e földre vezette, — az ezeréves történet fényesen tanusítja azóta, hogy a magyart e hazájába a kellő időpontban Isten keze vezérlé. — Egyedül az erős magyar nemzet bejövetele, annak a szláv népek közé beékelése és a magyar birodalom alkotása gátolta meg, hogy már akkor a szláv népségek tengere egész Európát el ne borítsa, s így különben a szarmaták elkerülhetlen világ-birodalma a polgárisodás végső szikráját századokra el ne fojtsa, utóbb pedig az Izlam hatalmas fegyvere az európai kereszténységet föl ne dülje. . . A magyar nemzet ittléte s ősi önfeláldozása nélkül az európai cultura nehezen jutott volna jelen fokára. S az ö s z t ö n, mely a magyar nemzetet akkor vezérlé, midőn a keleti és nyugati egyház közt állva, R ó m á h o z csatlakozott, a n e m z e t f ő l ö t t ő r k ö d ő G o n d v i s e l é s v a l a. -- A nyugati egyház kebelében fejlődtek ki a nyugati cultura áldásdús emlíi; s ezen emlíkőn kifejlődött és szilárdult a magyar nemzet is azon erkölcsi erőre, mely azt addig is minden viharok között megmenté, s mely jövőjének és további culturai missiójának szintén legbiztosab zálogául szolgál. . . .

A magyar középszázadokban, és később is a török hadjáratok szakadat nélküli zajában, minden tudomány és keresztény műveltség — az Isten oltárai körül, s az önmegtágadás élő áldozatai, a szerzetesek csendes magányaiban lakozott. — Mai napság történelmi alapigazság érvényére emelkedett minden, — az ösők hagyományaiban mélyebbre bocsátkozott, elfogulatlan honpolgárnak részrehajtatlan kebelében, a történetkönyv aransoraiból kisugárzó, azon magasztos tény, miszerint a műveltség és szellemérlelés legszilárdabb istápjá hön szeretett hazánkban minden időn és koron keresztül, a plébániák mellett létesített úgynevezett fárai iskolák, a püspökök

által székhelyeiken, valamint a káptalanoktól alapított (csanádi, győri, pécsi, székesfehérvári, óbudai, szepesi) középiskolákban, majd a nagyszámú zárdai (pannonhalmi, bakonybéli, győri, budai, somogyvári, tapolezai stb.) tanintézetekben, valamint a felső (a sz. Mártonról címzett benezés főmonostor, esztergom-érseki, esztergomi ágostoniaké, pécsi, pozsonyi, budai stb.) iskolákban, — az egyház volt. — Hogy a cultura azon fokára jutottunk, melyet ma az európai társnépek sorában elfoglaltunk, azt mint eredményt a kereszténységben nyilatkozó isteni Gondviselésnek, valamint a nemzethez és hazához rendületlenül hű magyar egyház nagyainak és vezetőinek kell köszönnünk. Mert akkor is, midőn vészterhes idők boruja nehezedett honunkra, midőn a vallási szakadás pártokra különítvén a nemzetet, és Zápolyától kezdve a Tökölyiek, a Bocskayak és Bethlenek magok hozták volt be az országba a tatárt és törököt, Isten után senki sem, csak az egyház gondoskodott az erkölcsök nemesítéséről, a tudományok ápolásáról, a nemzeti jellem és hazafiúi erény állandó képzéséről.

A főszerepvitel tehát Árpád nemzetének valláserkölcsös műveltsége eszközlésében, szellemvagyonokkal gazdagításában s hitéletének üdvös irányzatu kifejtésében történetkönyveink számtalan, megczáfolhatlan érvekkel bevitatott, adatai szerint általában az egyházi férfiaknak, jelesül pedig, az Isten és emberek iránti szeretetben buzgadozó, szerzetes rendeknek volt kiváló életfeladatuk...

Sok volna, ha mindazon tényeket, a növelésoktatás körüli halhatatlan érdemeket, föl akarnók sorolni, melyeket a kath. keresztény egyháziak, nem riadva vissza sem a legterhebb munkától, sem a roppant anyagi áldozattól, a hazai oltár irányában szereztek, azon szent és önzetlen czélből, hogy e szép hazának annál több hasznos, böcsületes, tudományos és jellemstilárd polgárok neveltessenek.

Már maga derék magyar őseink megtérítésének dicsősége is kirekesztőleg, e honban legrégeb, sz. Benedek rende apostoli szellemű tagjainak műve.

Minélfogva, történelmi biztos nyomokon indulva, egy perczig sem habozunk, minden utógondolat nélkül, kimondani,

hogy, valamint összes műveltségünk, akképen irodalmunk is, az egyházból vette kiindulását.

Örök betűkkel van az enyészet vagy feledékenység ellen megmentve az, miszerint alapját nemzetünk ezen erkölcsne-mesítő, malasztteljes keresztény hitéletének, s általán európai műveltsége első zsengéjének az első szent király vetette meg; ki jámbor hitbajnokok buzgalmát élesztve, s üdvös törekvéseiket hathatósan gyámolítva, a harcviharoknak, melyek veszély-lyel fenyegetik vala az új hazát is, folytonos zajában elszila-jult nemzetét a szent kereszt isteni áldozata mennyei tanainak elfogadására hajlandóvá tette, és így európai életét biztosította. —

Kell pedig, hogy a való derült színében lássa minden őszinte történetanulmányozó, miszerint a keresztény vallást na-gyobb mérvben apostoli szellemű első királyunk csüggedetlen munkássága mellett csak akkor sikerült elterjeszteni, midőn e megasztos ügy élére született magyar egyházi férfiak, kik sz. Gellért legendájában, *patriota* e néven említetnek, állottak. — E magyar egyházi rend szemei előtt tartotta eb-beli magasztos kötelmének szentségét, s a közjő körül oda fo-kozta szellemerejét, hogy törvénykönyveinkben határozottan a tudatlanok tanítóinak, az ügyefogyottak és sértett szabadság erélyes védőinek neveztettek . . . Az állam legszentebb érdekei-nek erős oszlopait tisztelte bennök az első magyar Isten szive szerinti király; azért köti atyai intelmében oly hathatós sza-vakkal Imre vezérherczeg lelkére azoknak kitünő kegyelését: „*Regale solium ornat ordo pontificum. Per hoc in regali dig-nitate tertii possident locum pontifices. Carissime fili! illos ita custodias, sicut oculorum pupillas. Si illos perfecte amas, sine dubio tuum regnum honorifice gubernas.*“

Midőn a Géza fejedelem nagynevű fia kormányéveiben buzgón hirdetett és a hatalom egész erejével támogatott üdvö-zítő vallás mértani haladványban terjedett, ugyancsak e jám-bor király tiz püspökség fölállításához látott, melyeknek feje az esztergomi volt, érseki czimmel. Ezt követte rangban, de alkotására nézve is a kalocsai püspökség. A veszprémi püs-pökség adománylevele 1008-ban kelt ugyan; de több jelenség arra mutat, hogy 1001-ben már létezett. A pécsi püspökség

alapítólevele 1009-ből való. A bácsi, győri és egri püspökségek rendezésének évei határozottan nem tudatnak ugyan, azonban azt, mint a gyulafehérvári is Erdélyben, Istvántól nyerte származását. A csanádi 1030. tájban alakított. A nagyváradi püspökségnek alkotását egynémelyek sz. Lászlónak tulajdonítják; de valószínűbb, hogy ennek határai szintén István által irattak körül. — Ezeken kívül a benzéseknak pannonhegyi főapátságán kívül, a pécsváradi (1015), szalavári (1010), zobori, bakonybéli (1037) apátságok; nem különben a székes-fehérvári (1004) és ó-budai (1022) káptalanok Istvánban tisztelik alapítójukat. —

Igy tönek, miként a történelem múzsjája aranybetűkkel jegyezte föl, — egyéb dicsőemlékezetű királyaink is, kiknek kitűnő érdemeik fenragyognak időn és enyészeten, — az egyház és növelés-oktatás, e két ikertestvér, szent érdekei körül.

A magyar nemzet szembetűnő simulásának Jézus valóságához, és vele már az első időszakban összeolvadásának, néma tanuja azon szép egyetértés is, mely az ország és annak pap-sága közt mindenha létezett: míg Európa egyéb népeinél vérnyomai láthatók a nép és egyházi rend között felzajlott szomorú meghasonlásnak . . . Sőt mily példásan tisztelte az Árpádok magyar Európa polgárisult nemzeteinek elfogadott vallását, tanusítja azon hihetetlen bőkezűség, melyet az egély méltósága, s küldiszének emelése körül folytonosan gyakorolt, mi az Árpádok után alig félszázad múlva, Nagy Lajos alatt oda fejlődött, hogy a keresztény hit magyar hazánkban saját magasztos czéljaira, az országnak jóval nagyobb részét birná harmadánál. A magyarnak vallásos bensőség fakasztotta ezen áldozatos adakozása szolgáltat kulcsot annak megfejtéséhez, miként támadhatott nálunk néhány évszázad folytán, rop-pant javadalmi, istenes életben fölragyogó példái és sokoldalú alapos műveltsége által egyike a keresztény világ legtekiütélyesebb hierarchiáinak . . .

Csak az újabb kornak tulbeesülése és embereinek önelé-gültésége lát a középkorban mindenütt nyers erőt, sötétséget s eltempultság szülte tudatlanságot; holott ellenkezőleg a történelmi részrehajlatlan igazság abban a kedély-műveltség

s tevékenység észmüveinek világos nyomait észleli. — Hogy az idétt a kedélyműveltség magas fokra emelkedett az észmunkás-ság mellett, kitetszik azon intézetek t. i. a szerzetes rendeknek gyors elterjedéséből, melyek eszméknek szentelt életben lelik alapjokat. . .

Mindezeket így átértve foghatjuk csak föl, miképen szaporodtak honi szerzeteseink oly tetemes, majdnem hihetetlen számra, hogy kevéssel a mohácsi veszedelem előtt több, mint négyszázkilenczvenhárom. férfi- és nőkolostorokban laktak, és huszonkilencz, külön szerzetek szabályait követték.

És ugyan bensőleg az égiek szemléletének áldozták napjaik nagy részét; külsőleg pedig részint népnevelés, oktatás-ügy, részint gazdaszat s műszorgalommal foglalkodtak. . . Bizonyára a kedély magasabb képzettsége nélkül a sötét rengetegek járatlan völgyei soha mosolygó tájakká s a hon vadon rónái lakályos és termékeny földekké nem varázsoltattak volna, az egyháziak munkái az ősökre nézve ismeretlen kincsek maradnak; nem történik lelkesültség fakasztotta fogadalom annyi dicső vállalatra a Megváltó sirjánál; sőt nélküle még a jótékony társulatok sem keletkezhetnek és ápoltatnak vala az emberbaráti érzelmenek oly nagy mérvben nyilatkozó áldozataival. Noha másrészt azt is el kell ismernünk, hogy az egész munkásság is nevezetes lökést kapott s mindenütt bő tápanyagban részesült. Ide illenek azon nyomos sorok, melyekben a halhatatlan nevű magyar áldornagy s bibornok-érsek Pázmány Péter, azon időszakok vallásos nagyszerűséget, (Appendix prim. ad synod. Strigon. a. 1629), jellemzi így szólván: „*Archiepiscopatus amplissimi, Episcopatus principibus pares; Capitula doctissimorum simul ac sanctissimorum virorum seminaria; Coenobia, sanctitate ac doctrina florentissimorum ordinum, velut castrorum acies ordinatae, veluti excubantium pro domo Dei militum stativa, denso plena robore, totum regni Hungarici sinum compleverant: et ita quidem, ut quoquo obtutum verteres, aedes Deo sacrae, claustra religiosa, Deo dicatarum virginum monasteria, praesulum ac pastorum ecclesiasticorum domicilia occurrerent.*“

Megható példája és eredménye ez mind böles fejedelmek helyes tapintatának, melylyel e lelkes nemzetet minden-

nél drágább polgári alkotmányának föntartása, nemzetisége és ősi erkölcesinek, korcsító minden idegen befolyástól megőrzése mellett, az európai keresztény társadalom műveltségével szorosabb viszonyba hozni igyekeztek; mint azon fogékonyságnak, melyet fajunk, saját nemzeti jellemének feláldozása nélkül az iránt tanusított. — Főlemelő önérzettel gondolhat a jelenkor jólelkű magyarja dicső elődeinek azon szellemerejére, melylyel a szóban levő korszakok polgárisult népeinek elmederítő és szivnemesítő ismeretkincseit úgy tudta értékesíteni, hogy általok a szeplőtlen ősjellem és hősiesség méltóságban emelkedett inkább, hogysem mimelő külföldieskedés által elaljasult s megvesztegettetett volna! . . .

Igaz ugyan, hogy Magyarország egyszernél többször vesztett jelentős ütközeteket, nem egyszer veszté el a csatában királyát is, a nélkül azonban, hogy oly vesztesség az ország veszedelmét okozta volna. . . De ama soha eléggé meg nem siratható mohácsi vereség gyászos következményeire nézve a megelőzőket mind felülmulta.

Valóban elmondható a busongó Haza e csatáról is: „Más szelek is dagaszták már vitorláim, másféle fergetegeket is álltam már ki; de különös, hogy egyszem töre még ennyire egy sem sülyesztte oly félelmes mélyen!” —

A nemzet ott veszté királyát, főpapjait, főurait, nemeségét és szépreményű ifjúsága virágát.

Azon másfélszázados hontalansághoz, mely e mohácsi vész után saját örökében sujtá nemzetünket, sokszerű és a társadalmat létalapjában fenyegető csapások társultak. A haza vallási és polgári élete megszibbadt, a honpolgárok örege, apraja, bölcs vezér, biztos kalauz nélkül vala. Nemzeti lét és léleküdv vezérszellem és irányelvek nélkül ingott, tétovázott, révedezett. Polgárerekből ontott vérpatakok undekiták a hon elpusztult virányait. — Az istenházak, szentelhelyek megfertőztettek, felgyujtattak, kormos falaik üszkök között romokban heverték. Pártusák enyészttették a nemzet test erejét, és a hatalmasok becstelen haszonlesése tönkretette a közbátorságot. — Ország és nemzet, s velük a régi egyház, melynek sok tagja esett, a sz. István és sz. László által vallott hit ellen irányuló, téveszméknek kelepczéjébe, — enyészetéhez, halálához közel.

S ha lehetett hazánk földén valami, mi ama duló csapásoktól érintetlen maradt, úgy az bizonyára nem a tanügy volt, mely a közös ellenségen kívül, a kath. egyház és intézményeinek ellenségeiben még egygyel tört többet. A hol utjában találta, föl is forgatá vagy magával söpré a fölöttök átátvonult vihar a tanodákat s könnyű szerdekül játszó bitor kezekbe védtelen eszközeiket, javaikat. . .

Elborul az emberi kebel, sir a hazafilélek, könyez az erkölcsiség busongó angyala e közgyászon, mely kitünteté, hogy a kath. religio volt, mi a magyart a nemzetek sorába emelte, és hogy a kath. religio megvetése volt mi fölötte a nemzetirtó pallost villogtatni látszék. Az annyira be volt éledve a nemzet szivébe és elegyedve vérébe, hogy midőn azt szivéből kivetni, ereiből kifolyasztani megkísérlé, kórógyba hanyatlott, s mint magával tehetetlen, idegen ápolókra szorult a nemzet hatszázados életén végvonaglások mutatkoznak: a hires magyar erkölcsösség, baráti bizalom, határtalan vendégszeretet, a magyar tűzhelyek ezen elszakíthatlan környezői, számüzöttek; a nemzet között, mely örökké büszkén emlegeté királya iránti hűségét, a forradalmak új még új szörnyei ütöték föl zászlójakat; a vallás és Mária-kegyelet példány-országa a hitelenség és tévely nyomorult bábja lón... Miképen homályosodott el az arany! mint változott el a szinarany!

Illyetén levert állapotban, ekkora bomladozásai között mindannak, mi legszentebb az emberi kebelnek, mi lett volna különben a mohácsi vész után belőlünk, midőn a nemzet, mint egy széthullott kéve, ziláltságában egyrészről a kéj- és vérszomjas izlam által tiportatott; míg másrészről pártküzdelmek és nagyravágyók megnyergelt csatlósaul szolgált, ha Isten véghetetlen irgalma nem könyörül rajtunk?!

De a Gondviselés örleke nem szűnt meg virrasztani a földig sújtott nemzet, az elárvult egyház fölött. Hol legnagyobb a veszély, ott áll legközelebb az isteni segély. A közel félszázados gyászra, a régi egyház siralmas állapotjára boldog napok reménységára derengett....

„Te a királyok királya vagy“ mondá egykor homéri derűtséggel és gunyorral Anna királyné, a szellemdús D' Albret-

leány, férjéhez „dobzse“ Lászlóhoz; azt akarván jelenteni, hogy a király olyanokon is kell, hogy uralkodjék, kik engedelmeskedni sem nem szoktak, sem nem tudnak!...

És az idétt vallásos, sőt, a siralmasan nehéz viszonyokhoz képest, fegyelemtartó s rendalkotó királyt adott az isteni kegyelem a zaklatott hazának, kinek hatalompálcájára szétriadtak, tovaszállottak a sötétség vészmadarai, s tanyát lelt körünkben — a béke szelid galambja. A jótevő fejedelem, szövetkezve a nemzet közboldogságát szívükön hordozó hazafiak hű seregével, mindenütt épített, szervezet s új tenyészés kezdé eltakarni a romokat...

Isten irgalma megszánta a magyar egyház zilált, bonyolult helyzetét is. Férfiakat hívott meg a nagy munkára, tudományban bölcseket, hitéletben buzgókat, munkakitartásban erős lelküeket. A magyar kath. egyház széternyedt bárkájának deszkaszálait mesterkezek foglalák össze. Mint szebb jövő reménycsillagai, úgy tűnt föl a tizenhatodik században magyar egyházunk egén a két, erény s erély által, kitünő és szellemdús egyháznagy: Oláh Miklós és Draskovics György. — Az első, mint esztergomi főérsek, midőn a római kath. egyház kormányát átvette, azt a legszomorúbb állapotban találta. . . A szentbuzgalmú főpásztor, ki ama válságos időben, restaurátorává lőn a magyarországi kath. egyháznak, föltartóztatván hanyatlását és megvetvén újabb fölvirágzásának alapjait — először is a vallásos érzelmet fölkelteni igyekezett. Ügyes kezekkel ezután a közoktatás vallás erkölcsi érdekeit ragadta meg, a köznevelés fontos ügyét a vallás ingatlan alapjára fektetvén. A hon zavarai között elenyészett tanintézeteket illetén irányzatban élesztette föl. Számos új tanodákat szervezett, s azoknak éber figyelemmel tartását főpásztori legédesebb gondjai közé számította. — Ily magasztos szellem lelkesíté Draskovics Györgyöt (pécsi utóbb zágrábi és győri püspököt, majd kalocsai érseket is), ki az ősi egyháznak ez árvaságában szintén egyik gyámola volt; zágrábi és szombathelyi zsinatai s megyéje látogatása által a vallásos buzgóságot s lelkeszi munkaságot tartotta ébren.

Azon bölcs egyházi szervezet, mely első szent királyunk alatt a keresztény hitre térített magyar nemzetnek és ország-

nak adatott volt az, mely azóta minden viszontagságok között hű védszellem gyanánt örködött nemzetünk sorsa fölött, s mely sértetlen oltalma alatt a haza első századaiban, mint a tudomány kizárólagos menhelye és ápolója, — a nemzet szellemi művelődését, s ezek öntudatát és önérzetét saját tagjai által közvetlenül vezette. Ugyanesak ez az utóbbi századokban, midőn a tudományok szétágazni, terjedni, a közéletre általánosabban fontosabbakká lenni s nagyobb társadalmi hatást gyakorolni kezdtek, a szellemi fejlődéssel aránylag sokszorozva emelkedő gondot és áldozatokat fordított azon intézetek létesítésére, melyekből a *n e m z e t i c u l t u r a*, ez egyetlen biztos alapja nemzeti létünknek források. —

Hogy pedig a nagyemlékű főpapok apostoli szellemű működés áldott siker koszorúzza, azt a mennyből szállott termékenyítő kegyharmat mellett a hazánkba egy általok betelepített új szerzetes rend, a nagyhatású Jézus társasága, lan- kadatlan hitbuzgalmának köszönheték. — Ugyanis halhatatlan érdemű mindkét főpapunk, kik helyesen tekinték a szerzetesek gyűlhelyeit a *ker. cultura* legbiztosabb forrásának, — magasztos céljaik kivételére, Loyola apostolilelkű fiait használták fényes sikerrel. A főérsek 1561-ben vitte be először Nagyszombatba a szent gyarmatot, később (1586.) Draskovics sürgetéseire nyerte ki a nagyhivatású szerzet — a turóczyi prépostságot. A valláserkölcsi közoktatás lihetetlen virágzásra fejlődött a rend célirányosan kiképezett tagjainak avatott kezei között. Két századnál tovább működött a magyar haza és a róm. kath. egyház ügyében a Jézus társasága, mialatt hitéletben példáserkölcsű, a köznevelésben kifogyhatlan buzgalmú, az irodalomban pedig kitűnő tudományosságú derék férfakkal díszesítette az emberiséget, s illetőleg a két magyar hazát. —

XIV. Kelemen pápa az 1773-ik évben, augusztus 16-án irta alá a jezsuitákat minden *ker. államban* feloszlató „*Dominus ac Redemptor noster*“ kezdetű brevét mely Mária Terézia ugyanaz esztendői szept. 20-án kiadott királyi oklevelével a magyar királyság társodáira is kiterjesztetvén, hazánkban azévi november hó 4-én úgy hajtatott végre, hogy a jezsuitáknak évdij rendeltetett. —

Nem ezélunk bírálati szemlét tartani a sokoldalú hivatásának lelkiismeretesen megfelelt szent szerzet nagyszerű működései fölött. Mindazáltal el nem hallgathatjuk, hogy ezen, egy oly társulatot megszüntető napnak gyászos emléke, melyről a francia *corrosiv philosophia* egyik előharczosa, tehát magoknak a jezsuitáknak legnagyobb ellene D' Alembert is mondá: „Nincs rend, mely oly kevésbé érdemelné a legyaláztatást, mint épen a jezsuitarend. . . . A tudományok minden ágában oly írókat mutat elő, kiknek érdemeit, még legdühösb ellenségei sem taghatják. . .“ kell, miszerint az elfogulatlan keblet fájdalmasan érintse, mint magát az említett pápát, ki azután így sohajtozott: „Kényszerítve tettem, kényszerítve tettem!“ Azt remélte ugyan az „Ecrasez l'infame“t hangoztató czimborákkal Voltaire, a hitetlen bölcsész, mert Helvetiusnak írta, hogy ha megdől a jezsuita rend, megdől azzal az egyház sziklája is; de az egyház halhatatlan, az Isten biztosítja annak életét!

Szegény jezsuiták! ők szétoszlattak minden panasz nélkül és meghaltak a hitért üldöztetve, az Isten ügyeért. És nem dicsők-e? nem hitbűsők-e azok, kikről Ricci a rend általános főnöke még haldokolva is azt valhatá, hogy azon vádak, melyek ellenök felhozattak, merő koholmányok. . . A sirban nem fáj az üldözöttnek semmi; de fáj a romlatlan szívnek, hogy a hitbajnokai még holtuk után is, oly méltatlanul gyaláztatnak! Hiszszük, ha ők angyalok nem voltak is, miként senki az emberek közül, de nem is voltak azok, a miknek rágalmaztatnak, mert ők meg nem szenvedik a rosztat köztük, hanem kitaszítják világba, tudván sz. Ágostonnak ama tizen-négyszázados (epist. 137.) szavait: „Megvallom Kedvességednek ami Urunk Istenünk előtt, a ki bizonyosága az én lelkemnek, hogy mióta Istennek kezdék szolgálni, valamint nehezen találtam jobbakat a zárdákban élőknel, úgy nem tapasztaltam azoknál roszzabbakat, a kik a kolostorban buktak meg.“ . . .

Majd megint hitbuzgó és rendszerelő, a tanodák szervezésében nagynevű királyok alatt, kik „az örök tüzet“ a világgosságot, az Istentől nyert szellemi szikrát az elalvástól és visszaéléstől megőrizni akarták, édes hazánkba betelepítettett egy más, a népnövelés és közoktatás dicső küzdterén szeré-

nyebben, de eredménynyel ható szerzetes rend is — a piarista-rend. És e szerzet foglalt helyet és szerepet az alapvetéstől kezdve a nyitrai r. kath. gymnasiumban, melyről czélul tűztük ki szólni.

Szertelen korunk sajtáságos sajnos jelenlétségeinek közepette ugyanis, midőn a pilianat érdekeinek és viszonyainak hatalma minden történeti alapot, tényezőt, összefüggést felforgatással fenyeget, ellenállhatlan ösztönt éreztünk átkutatni és összegyűjteni az adatok- és okmányokból mindazokat, melyek a kegyesrend megalakulását, e tanintézet létrejöttét, vizontagságos életfolyamlását és sokoldalú üdvös hatását földé-ritik.

Nemzeti műveltség-történelmünk rajzolásához színeket vé-
lünk nyújtani, midőn ezen, az utókor kegyeletes emlékezetére
mellő anyagot is adó, tárgyat részletezzük. —

Dolgozatunk nem lehet sem kimerítő, sem tökéletes. Amaz több időt, emez nagyobb tehetséget igényelt és érde-
melt volna... S ez szolgáljon e munkálat hiányai szives mentségeül. Alapvonalokat adunk tehát csak teljes egész helyett; de ezek
vezérlete mellett is könnyű szerrel beláthatja az elfogulatlan
olvasó, ezer küzdelmek között mily édes anyai gonddal vir-
rasztott századok folytán az egyház a vallással összeolvadt ke-
resztény közoktatás és nevelés magasztos ügye fölött...

II.

Kalaszani sz. József.

Csak a kereszténység állítja e szavakat: Haladás, fölvilágosodás, szabadság, testvériség és egyenlőség teljes és valódi érteményökben élénk. — Kalaszani József származása. — Ósei. — Kalaszaniak Péter és I. Jakab királyok idejében. — Születése. — Fejlődése. — Vallásbuzgalma. — Szüleinek benne helyezett reménye. — Petráltában elemi oktatást nyer. — A középtanodát Estadella városában haladja meg. — Tanárai és tanulóársai. — Ilerdában a bölceleti tanfolyamot hallgatja. — Az urgellai egyetemben a jogot tanulmányozza. — Ugyanott növekvő istenességében sz. Mária oltára előtt örök szüzeséget fogad. — Valentiában a hittudományok avatottja lesz. — Édes anyja, a szelid lelkű Mária, meghal. — Atyja hosszas vonakodás után beegyezik, hogy egyházi rendbe léphessen. — Mint pap igazi szent

életet visz és a tudományok terén is kitünő jelenség. — Atyjának beteg ágyánál őrangyalként működik. — Az albaracai, iler dai majd pedig az urgellai püspökök mellett Jezus szellemétől áthatottan ténykedik. — A sokoldalú üdvös hatásért neki szánt jutalmat és kitüntetést nem fogadja el. —

Van e szavakban: Haladás, fölvilágosodás szabadság, testvériség, valami magasztos, menynei, isteni. — Nagy igazságokat tartalmaznak azok, s az embernek Istentől kitűzött főséges rendeltetését fejezik ki. És ez az oka, miért gyakorolnak oly hatalmas befolyást az emberi szivekre, azok üdvére vagy átkára, helyes vezetésére vagy balra tévesztésére. Csak az igaznak és jónak színe alatt csábíthatók el az emberek hazugságra és ros zra. Ez tény, mely egyrészt szerfölött vigasztaló, nyílt tanúsága levén annak, hogy az ember lelke eredetileg csak az igaz és jó iránt fogékony. De másfelül igen nagy jelentőségű a világállapotok és események megítélésében; mert, a ki valaha ezt szem elől téveszti, ama veszélynek nézhet eléje hogy feladja magát az igazságot a hazugságért, mely amazt eszközeül használja föl.

Csak a kereszténység állítja e szavakat teljes és valódi értelményökben elének, és kell, hogy a világ gyakorta figyelmeztetve legyen arra, miszerint az ember valódi méltósága, rendeltetésének fősége felől, valamint az embereknek egymáshoz valódi viszonyairól, soha senki sem mondott nagyobb szerűt, mint a mit Jezus Krisztus tanított és egyháza hirdet. Krisztus és egyháza ugyanis arra tanítanak, hogy Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtette. Isten az emberi természetre isteni képének, isteni igazságának és isteni szeretetének eltörölhetlen jellegét nyomta. Ennek meg gondolása szükségkép az emberek böcsülésére, az emberi méltóság elismerésére vezet. De a szeretetből teremtett embert Isten nem hagyta magára, sőt ugyanezen szeretetből a legbensőbb viszonyban maradt teremtményével, és nem szűnik meg őt új meg új adományokkal gazdagítani, melyek fölülhaladják hatásukkal a teremtéskor adott természeti erőket. Így akarja Isten az embert, — mint szeretete és határtalan irgalmassága emléktárgyát a vele való életközösség egy főségesebb állására emelni. Ezen folytonos jótéteményeiben és új meg új adomá-

nyaiban azt nyújtja Isten az embernek, mit a keresztény tanítás természetfölötti kegyelemnek, malasztnak nevez. — Ámde az ember visszaélt szabadságával, bűn által elszakadt Istentől, és ezzel nemcsak Istennel természetfölötti életközösségét veszítette el, hanem elhomályosítá magában a természetes isteni képet, isteni hasonlatosságot, mely azon képességben áll, miszerint az igazat megismeri, s a jót választja.

Ezen bűnből ered a test és léleknek minden nyomora, mely azóta eltölti az ember életét, történelmét...

Az Istennel egyszer megszakasztott életközösség nem volt többé az ember hozzájárulása nélkül helyreállítható, mint-hogy Isten szabadságot adott, és szabad akaratából kelle Istennek szolgálnia. — Azonban az embernek hozzájárulása egymaga nem lehetett e végre elégséges, mivel a bűnös ember elveszté minden jogigényét az Istennel életközösségre, sőt vétke által Isten igazságától csakis büntetést érdemelt. Isten tehát végtelen irgalmának újabb művét teljesíté, mert úgy szerette Isten e világot, hogy egyetlen fiát adta, hogy mindazok, kik benne hisznek, el ne vesszenek, hanem örök életök legyen. — Isten maga lett emberré, hogy az irás főnséges szavai szerint, az emberi természetet újra az isteni természetnek részesévé tegye.

Ime a kereszténységnek egész feladata, ime a valódi haladásnak célja, melyre minden ember Istentől hivatva van! De ezen haladás útján, a nyomor mélységéből a legfőnségebb egyesülésig Istennel, Jézus Krisztus egyedüli közvetítő és útmutató. Az elesett embernek megújulása és fölemelkedése tehát szakadatlanul egyrészt Istennek műve, ki az emberiséghez, érdeme nélkül, folytonosan szeretet- és kegyelemteljesen lebecsátkozik, másrészt az embernek műve, ki az isteni meghívást szabad akaratából követi. — Ez igazságot a kereszténység ama tanában fejezi ki, mely szerint az embernek szüksége van Isten malasztjára, mely nélkül ő életének Istennel egyesítésére tehetetlen. — A segítő malaszt szükségességének elismerésében áll a keresztény alázatosságának lényege...

Am, ha Isten az embert magához fölemelni s a benne eltorzított Istenhasonlatosságot nemcsak helyre hozni, hanem az emberi természeti képességeket meghaladólag tökélyesíteni is akarja: úgy ez csak az áltai lehetséges, hogy isteni lényének jellegét, mely az örök igazság és szeretet, mindinkább mélyebben és élénkebben nyomja az ember lelkébe. És ez külön célja és feladata a kereszténység tanainak és üdvszereinek. Ezek isteni eszközök arra, hogy az egyes emberekkel az isteni szeretet közöltessék, miszerint bennök az isteni hasonlatosság tökélyesítsék, s minél bensőbbben egyesüljenek Istennel. — És ezen kötelék, mely az embert Istennel egyesíti, oly szent kötelékké lesz, mely az embereket egymás között egy nagy családdá fűzi, melyben mindannyian egy közös mennyei Atyának szeretett gyermekei.

Ime a helyes értelményben vett haladás, testvériség, fölvilágosodás!... És a kereszténység e tana mindenkire szól, a magas állásuakhoz csak úgy, mint az alacsonyszületésűekhez, szegényekhez és gazdagokhoz, még a szolgálóhoz is, kivel, mint áruval, kereskednek!.. Az emberek mindnyáján Istennek gyermekei, a jövő életnek örökösei, mindnyáján a Szentlélek templomai, mindnyáján Jézus Krisztus vérével megváltvák, mindnyájoknak egykoron Istenhez eljutniok kell; hogy az igazságot, szeretetet, boldogságot örökre belőle, mint ősforrásból, merítsék...

Az egyetemes történelemnek épen úgy, mint a tudomány, művészet és művelődés haladása évlapjainak tanúsága szerint a tizenhatodik század kezdetén a tanügy általános emelkedésnek örvendett.

Hálával eltelve emlegetik a történetkönyvek, hogy ezen emelkedést nagyrészből a dicséret és hódolat adójára érdemes buzgó világi és szerzetes papoknak lehet köszönni. A kik t. i. jól felfogván, hogy az üdvözítő vallás egyedül az igaz felvilágosodás, szellemi tisztulás és a tudományok fejlődése alapján s párvonalos haladásával terjesztheti ki az emberiségre legmagasabb áldásait, — lemondva a világ élveziről, az ifjúság nevelése és oktatása magasztos ügyének szentelték iltöket! —

Ezen szerzetesek a jezsuiták és a dömések voltak. A világi papságból említhetjük itt bor. sz. Károlyt és kal. sz.

Józsefet, ki kezdetben szintén a világi papság tagja volt. — Czelunkhoz képest, mellözve a többieket, csupán kal. sz. József életét működését akarjuk, hiteles kútfők nyomán rövid szavakban ecsetelni.

Kétszáznyolczvanhat esztendő forgott le azóta a mulandóság országában, hogy ama boldogító hitigazságoktól melengetett kebellet, a kereszténység fővárosában egy ihletett gyermekbarát benső sugallatának, melyet ő Isten hívó szavának ismert el, helyt adott. És kitűzte a hitetlenséget enyészttő, a fajultság bilincseit széttépő, a tévelygés rémképeit visszariasztó növelés-oktatás zászlaját. — Ki ne tudná, hogy a nagy emberbarát, ezen Isten ihlette férfiu a piaristarend alapítója — Kalasanzi József vala? —

Mint a királyi czedrus, mely a természet ölében láttatlan csirából emelkedik, hogy illatos árnyával a gyöngye növényzetet földje: úgy veti el a Gondviselés észrevétlenül bár, de kellő időben azon kiválasztott emberek magvát, kik, mint a czedrus, koronkint hivatva vannak, elcsüggedt vagy szunnyadozó nemzedékeket rendeltetésőknek megmenteni; vagy a kik, mint a varázsütésre fakadt csermely a sivatagban, kristály vizökkel az elbágyadt, elhagyatott réteket, sarjakat új erkölcsere s életre villányozzák...

Ha a diadalok következtében az elhunyt hősök halmait oly örömittasan koszoruzza meg a nép: miért ne dicsőitenők meg a vallásos oktatás és polgárerény fölkezt bajnokait? miért ne jegyeznők föl életét Kalasanzinak, a keresztény növelés-oktatás mintaképének, ki több, mint félszázadon át hordta a népnevelés tövis koronáját, ki az emberiség fölmérhetlen hasznára a vallás és ragyogó erényeknek, művészet és tudománynak égből küldött apostola volt? — Most örök s hervadhatlan koszorú dísziti fejét, vázoljuk mégis életét, tetteit, vigaszúl azoknak, kik e nehéz pályán munkálkodnak, s kik a nevelés-oktatásnak barátai, vagy mint nevelt egyéniségek, a szív- és lélekművelők iránt elismeréssel viselkednek.

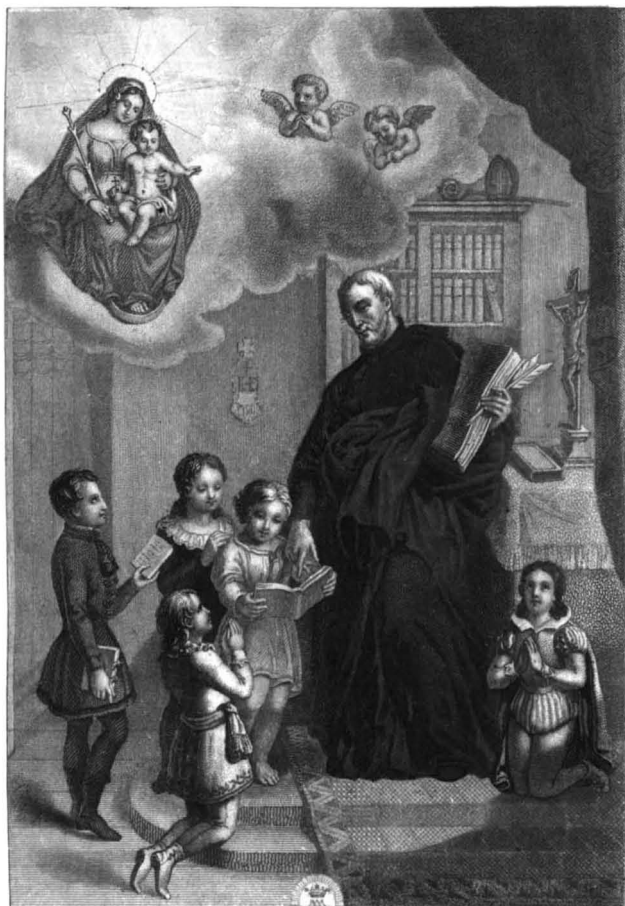
A tiszteletteljes elfogultság érzése vesz erőt az írón midőn nagy szellemek tetteit kívánja előadni; épen úgy, mint mikor a hajósnak eléje áttörhetlen hullámokat szór a végetlen tenger. Az is, ez is habozik. — Ne csodálja tehát senki, ha mi-

dön gyöngyhalászsza akarván lenni a tengeren, sokszor magunk is annyira elmerülünk, hogy az evező is megroppan a gyöngö kezek között... Nagy férfiakról írni méltóan csak nagy férfiak képesek. — Xav. sz. Ferencz életrajzának megírásával egy szent életű férfiút bizták meg társai, ki egész szerénységgel mondá „Szentről írni hagyjátok a szentre.“ Úgy van. A nagyságokat nagyságok képesek illő mérték alá venni és nem a mi gyöngöségünk...

Más az, hogy nagy emberek életrajzát előállítani csakugyan annyit tesz, mint a gyöngytermő tengert körülvezetni. Tehetség szerint megrakjuk ugyan a hajót drágaságokkal, de csak akkor vesszük észre, hogy a legbecsebbek a fenéken maradtak, midőn a parthoz ütődünk.. Ki volna képes a legmélyebbre hatni? Ki számlálta meg valaha igazán a titokban gyakorolt istenesség és szeretet műveit. Ily életnek tündöklő fényét hiven csak a gazdag egek sugároztaják vissza. Mindaz tehát, mit elmondandók vagyunk, csak mintegy rövid előszó ama roppant terjedelmű könyvhez, mely a világ előtt ragyogó tényekkel betöltve jelentkozik minden jó léleknek büszkén: hogy, Isten segítségével, fölkincseljük...

József ősei tett- és hirkoszoruzta férfiak valának, hősök a harozban, cselekvő polgárok a béke csendes napjaiban, kiknek családi jelvényén már a tizenegyedik században diadalmi képek ragyogtak, megküzdvén vitézül a mórok ellen, s ontván vért a hitért, az emberiség boldogításáért.

A hősök elseje volt Dáth Fortunio, Kalasanz várát a móroktól visszafoglalván, vitézségének emlékeül Péter Aragonia királyától ugyanazzal meg is ajándékozott; Alfonz pedig kegyelete jeléül Dáth családját örököségi joggal is felruházván, első szülötte Ximenius már Kalasanzi Ximeniusnak neveztetett. — Utódai közül különösen kiemelendő Beltrand, ki saját vagyonából állita hadcsapatokat; s I. Jakab idejében Alhesa vára alatt kitünő vitézség- és szerencsével harczolt. — Dáth utódai tehát terjedelmes javadalmakkal birtak, a vallás- és hazajukért több izben vitézül harczoltak. — Még egyet említünk föl t. i. Pétert, ki Petralta városának parancsnoka, a fényes Gastonia családból származott Máriának férje és Józsefünknek atyja volt.

L. Cantalero del.

KILIZAJTI
A KEREVALI TANTER

ST. JOZSEF
REND ALAPITOKA.

L. Cantalero del.

Már 1556-ot jegyezett föl Clio a világtörténet lapjaira; loyolai Ignác, a Jézus társaság alapítója ép akkor hunyta be halálos ágyán szereit: midőn sz. Jakab örökségében, hol egykor sz. Domokos és sok más szentek születtek és virágoztak, a per eminentiam úgynevezett „katholikus országban“ — Spanyolhonban, az említett városban, Kal. József látott első napvilágot szept. 11-én. — A József név épen rá illett, mert példás türelemmel viselte a világ és testvérei üldözését, mint az egyiptomi, mert különösen gondviselése alá vette Jézus választottait, a kisdedeket, mint a nevelő József, mert a küzdő egyháznak új intézetet nyújtván, mint nevében úgy, önmagában is valódi művekményt ada a keresztény világnak...

Józsefünk bölcsőjét gazdag földi fény környezé. Minden oldalon hirdús és diadalbábér-koszorúzta ősök alakjával találkoztak mosolygó szemei, mozdulatain gondos anyai szemek örködtek, minden taglejtését édes apai öröm kíséré. Péter, a kincs,- hősök — és tekintélyben gazdag atya minden, parányi gondolatában merész hadfit látta benne, a szelid lelkű Mária csöudes, bókészerető polgárnak képzelé. — Így édelgünk kedvencz eszméink fölött, nem is sejtván a Gondviselés titkait!

Mint fakadozó rózsabimbó egyre nagyobb és nagyobb illatot ömleszt maga körül: úgy növelé a kis Kalasanzi is naponkint a gondos szülék meleg reményeit. — Szüleitől igazi vallásos nevelésben részesült, és az ő szive termékeny talaj volt az áhitatos érzelmek befogadására s gyümölcsözésére. Lélekemelő tanuságát adta ennek gyermekkorában is, midőn az áhitat jelei kiváló színben is ígérkeztek tettein. Még nem volt öt éves, már is sokféle imát könyv nélkül rebegtek el ajkai; térdre borult minden vállalata előtt, és e szent szokását élte véglehelleteig megtartá. Hozzá járult a rendkívüli tanulékony-ság, engedelmesség, szerénység s mindenki iránt szivesség és a korát meghaladó lélekéberség. Már ekkor maga köré gyűjté társait, nekik ismereteihez mérten, de annál nagyobb lelkesültséggel szent beszédeket tartván, vagy az Úr oltárához vezeté őket, ima és énekkel velök egyetemben dicsőítván a Teremtőt.

Van-e szüle, ki hasonló körülményekben nem jósolna magának és gyermekének legszebb jövőt?...

Most tanodába küldék a serdülő ifjút. Stella vagy Estadella városa volt szülőföldéhez a legközelebb, s mind a tanárok buzgalma, mind a tanoncok szép számáról igen nevezetes; ide vezetik őt szülei, hogy képezze magát a tudományokban, valósítandó amaz édes reményeket, melyekkel még Petraltában a gondos szülék kebelét betölté.

Aranyszáju sz. János Saul- és Dávidról tartott harmadik beszédében azt kérdi: „Ki az, ki drága nedveket tisztátlan edénybe önt, mielőtt azt kiöbliténé?” — Azért a jóra való oktatás előtt kell, hogy megtisztítsuk szívünket: mert a gonoszt akaró lélekbe a bölcsesség nem megyen be (Bölcs. 1, 4.) Valamint a bevetendő földet előbb jól megtisztítják és elkészítik: úgy kell a szívnek is előbb megtisztíttatnia s azon hő vágyódás felindításával, hogy valami jót tanuljunk, elkészíttetnie, mielőtt valamely oktatást haszonnal hallhatnánk. — E szerint járt el a kis Kalasanzi. — A tanodai kötelem megoldása után pedig rendesen testi sanyargatásoknak engedte át magát; a szentek életét olvasta, tudta, kiállott szenvedéseiket ismerte, a menynyire csak testi erejétől kitelett, utánozni is törekedett őket... Beszédében annyira szűz, tetteiben oly tiszta volt, hogy már akkor tisztelettel járultak hozzá kortársai. — Sőt tanárai látván nála a tanulmányokban szép előhaladást, a hű emlétt, az értelmet, a páratlan ártatlanságot, nyíltan bevállák nem egyszer a gondos szüléknek: miszerint pályatársainak úgy fölötte áll erényeiben, mint a tudományokban. Szerette tehát és becsülte mindenki s nem volt egyses, ki őt már ifjabb éveiben valamely magasztos lénynek nem tekinté...

A tanfolyamot Estadellában kitünő sikerrel bevégezvén, 15. éves vala József, ki fölhevén közbenjáróul, az e részben nagy szerepre vállalkozó, szerető anyát is, megkéré a jó atyát, hogy nyomban a bölcseseti osztályokba is járhasson. A l m a n e m e s i k m e s s z e fájától, tartja a közmondás. A milyen az anya, olyan levén a gyermek is — legtöbbsnyire, a jámbor istenfélő auya a legdrágább kincs a leguagyobb áldás... A szent életű Ilona szüli a példás Konstantint, sz. Monika a szintén sz. Ágostont, a vad Agrippina a kegyetlen

Nerót... Ha az anya szent, szent a gyermek is; ha az anya rossz, rossz a gyermek is; mert az anyától nem csak az emberi természetet örökli a gyermek, hanem annak jellemző s kebelében honoló hajlamait is...

Az erényes jó anyának, kinek mély-érzelmű kebelét a legnemesb és legtisztább öröm árasztá el fiának ohajára, — közvetítésével, a lelkesedett apa ezen méltányos kérést meghallgatta, és a felsőbb iskolákra Leridába adá. — Herda vagy Lerida egyeteme, melyben kedveltünk a jogot is tanulta, jeles vala, Kalasanzi pedig minden módon meg akart felelni ígéréstének, a benne helyezett várakozásnak és az intézet szép nevének. Csakhamar fölismerve lón. Fényes észtehetsége, vaszorgalma, tudománybuvár szelleme, folytonos munkálkodása, szelid magatartása, szerénysége, kedves előzékenysége, röviden, egész valója mind tantársainak mind főnökeinek teljes figyelmét ébreszté föl. Iskolai foglalkozásán kívül legkedvesebb teendői valának:

Lehető gyakran a templomban megjelenni, a szomorúakat vigasztalni, betegeket ápolni, és elhagyatottakat látogatni, embertársaival jót tenni... Miknek szép eredménye az lón, hogy az egyetem divó szokása következtében, a szülői örömek teljére, az egész ifjuság, tisztelete és szeretete kifejezéseül is, egylete elnökévé kiáltotta ki; ő azt ama reménnyel elfogadta el, hogy e helyzetében alkalma leend társaira ülvös befolyást gyakorolhatni. E befolyását többször érvényesítette is, de legfőképp akkor, midőn némely heveskedő által szított ifjusági zavaroknak, föl-föllépése által, véget vetnie sikerült. —

Atyja most már hadi-pályára akarta őt szorítani; tervétől csak a mondottak és a tanárok szakadatlan magasztalása bírák elmozdítani; minek következtében a jogi folyam bevezetésébe is szívesen beegyezett. Józsefünk reménye egyre fényesb és fényesb szárnyakat ölte, mintegy bizonyosnak tartá, hogy új lépése által a papi pálya nyílt meg előtte. S nem csalódott. —

Minden szorgalmát, minden erejét a kánonok megtanulására fordítá. Mint egyéb tantárgyában, úgy itt is csakhamar elnyeré a babért, s hogy czélja valósításában semmi időt ne vesztszen, megkérte, meg is nyerte atyját, hogy 19-éves korában János, urgellai püspök, kezei által az első tonsurát elfo-

gadhassa. — Erre a b. Szűz oltáránál letevő az örök szüesség fogadalmát, és a boldogulás édes öntudatával teljes iparral folytatta pályáját.

E szent fogadás, ez eskü lön ezentúl gondolatai, vágyai szavai és tetteinek irányadója; a szüességű ártatlanság, melyet ígért, lön erény-koszorújának legelső gyöngye; a szüesség emelte föl Kalasanzit az ég angyalainak dicsőült körébe; szeplőtlen tisztasága tette őt az ifjúságnak úgy, mint a nevelő-oktatóknak, oly magasztosan tündöklő mintaképévé. —

Szűzi ártatlanság, te angyali erény! Te emeled ki az embert a durva és nemtelen állatiasság bűzhödt légköréből; te teheted az ifjunak szenvedélyt nem ismerő arcvonásaira a szemérem gyönyörű rózsaszínét, mely őt Isten és az emberek előtt oly kedvessé teszi; te vagy azon lefolyó hófehér ruha, mely anynyira megkedvelteti a gyermeket, s melyen a legkisebb szennyfolt is azonnal látható; te vagy azon gyöngéd s mennyei illatárt terjesztő virág, melyet a legkisebb érintés is csakhamar elfonnyaszt. — Szűzi ártatlanság, te angyali erény! Értékedet, kellemedet csak az foghatja föl, ki érzi, hogy több mint a természet törvényeivel vakon hódoló oktalán állat, ki érzi, hogy hazája nem a földön, hanem a siron tul vagyon; ki érzi és tudja, hogy ő a mennynek polgára, az angyaloknak testvére a szeplőtlen Szűzanyának, és a szüesség kiapadhatlan forrásának, Istennek gyermeke... Szűzi ártatlanság, te angyali erény! Te vagy az ifju szívének disze, ékessége; te vagy a bú és szenvedés komor óraiban öröme, vigasza; te vagy betegségében és halála óráján éltető reménye; te vagy az örökkévalóság hosszú útján társa, követője! Főnséged előtt még a szenvedélyeitől a bűnök utálatos mocsárába sülyesztett ember is tisztelve hajol meg; becsedről tesz tanuságot az állatiasság iszapában fetrengő római, midőn önkénytelenül is meghajol Veszta szűzei előtt!...

Mint 20. éves bevégezte a jogi tanfolyamot, és a hallgatott tanulmányokból kiállván a szigorlatot, az egész jogtanból azonnal tudorrá avatattott. — Atyja elméjében még most is föl-fölvillant az ősök dicsőségének büszke emléke, de az anyai bizalmas hang, a fiúi esdő szó meg — meg feledteték a harctzi pályát...

Józsefet ellenállhatlan vágya most a hittudomány tanulására vonzotta. Az atya ezt ellenzé, s róla őt lebeszélni törekvék; de fáradozása sikertelen maradt. Mert Kalasanzinkat szent céljától eltántorítani nem lehetett. Az atya tehát utóbb engedett.

Ekként ismét távozhatott, ismét új pályát kezdhetett. És először ugyan Valentiába ment, hogy a hittudományoknak avatottává lehessen. — Itt jutott egyiptomi József sorsára. Ő t. i. nem csak nemes vér, de tekintélyes és gazdag szüléktől származván, s különben is tetsző külalakú levén, részint szüleinek fényes összeköttetései, részint ismeretség és rokonság nyomán akarata ellen is kénytelen lőn a legelőkelőbb házakban olykor-olykor föllépni. — A korát haladott ismeretbőség és műveltség, a szivélyes előzékenység, a kivánt ildom, a minden oldalon nyilatkozó magasztalás s az előkelő családi vér oda is maga után voná nevét és hírét: hová a különben annyira, szerény és magába vonult ifjú álmodni sem bátorkodék. — Józsefet, a kedves ártatlan-lelkű ifjút mindenütt szeretet környezte. Az iránta nyilvánult szeretet érzelme azonban nem mindenkor volt méltó József tiszta lelkéhez. — Ha rögös és sikamlós nem volna az erény útja, ha gyümölcse egyéb küzdelmeink eredményeivel ugyanazonos volna, ki tenné azt minden földi dicsőségnek eléje? vagy ki hihetné Józsefünkről, hogy ő Istennek följajánlott szivtisztaságát bármily fényes és ígérkező körülménynek is képes lehetendett fölládozni?

Kalaszani példája, ki rosztá csábított, de a bűnre való kísértetet legyőzte, mindenkre nézve föltette fontos levén, jó lesz egyikissé közelebből szemügyre vennünk.

E l ő s z ő r is látjuk Józsefen, hogy valaki csak szentté akar tenni, kísérteteket kell legyőznie. —

József kísértetet állott ki. Nem kell tehát elszomorkodnunk, ha mi is megkísértetünk. Kísértetni kell minden embernek; ez az Isten akaratja; mert küzdés nélkül nincs erkölcs, erkölcs nélkül nincs boldogság...

Kalaszani akkor kísértetett meg, midőn kevéssel elébb az égiekkel foglalkodott. Jóllehet itt — ott vannak mennyei pillanataink, teljes örömünk van Istenben és minden jóban;

mindamellettt folyvást kell vigyáznunk a kísértetek miatt. Soha sem szabad azt hinnünk, hogy a jóban már annyira haladtunk, miszerint nincs többé számunkra kísértet.

József akkor kísértetett meg, midőn már Isten kegyelme — és a b. Szűz ótalmáért könyörgött. Az Isten kegyelme és ótalma szükséges nekünk a győzelemre, de küzdéstől meg nem szabadít az bennünket. Mi is tartozunk megtenni a magunkét.

Kalaszai rövid időn többször volt csábításnak kitéve. Ha egyszer vagy kétszer győztünk is, nem kell azt hinnünk, hogy már minden kísérteten túl vagyunk. Az erkölcsös embernek egész élete voltaképen folytonos küzdés a gonosz ellen. —

M á s o d s z o r látjuk, minő kísértetet kell különösen legyőznünk.

Az elbukott embernek vele született romlása sz. János apostol szerint, háromféleképp nyilatkozik, t. i. a test, szem kivánsága és az élet kevélysége által. E háromféle inger folytán akárhány ember végkép elpártol Istentől, mivel a hiú dicsőség, földi javak és testi gyönyörök által megvakíttatni engedik magokat. Ezeket többre becsülik az erkölcsnél, és ezekben keresik boldogságukat, melyet azonban sehol sem lehet föltalálni másutt, mint egyedül Istenben. „Inquietum est cor nostrum, donec quiescat in Deo“ (Aug. Conf. 1. r. 1. fej.)

H a r m a d s z o r látjuk, miképp győzhetjük le a kísérteteket legjobban.

A legfontosabb dolognak a lelki gyakorlódásnak, a jóban való erősödésnek, bizonyos időt kell szentelnünk, valamint József is szentelt. József órákat, egész éjeket kizárólag az Istennel való összeköttetésben töltött. Szükséges, hogy az imádság magános óraiban mi is gyűjtsünk, hogy a világ tengerén a romlottóság hulláma el ne sodorjon bennünket. Vajon sok volna-a napjában legalább kétszer vagy háromszor, reggel, délben és este egy-egy magános óranegyedet az Istennek szentelni ?!

Kalaszai keble szeplőtlen tisztaságát megőrzendő, nemcsak a bűnös alkalmat kerülte, hanem még az önsanyargatás bástyájával is körülvette magát. Ne vonjunk-e meg itt-ott

valamely szabad élvezetet magunktól, hogy a tiltott gyönyörűségek iránti hajlamunkon annál könnyebben uralkodhassunk?

Józsefnek élte legdrágább kincsére nézve Valentiát veszélynak látván, mint illett úgy cselekvék. Haladók nélkül, követvén sz. Ágoston tanítását: „Hic victoria in fuga,“ a kisértő várost elhagyta és tanulmányait tolytatandó, Alcalába menekült. Menekvése elég beszélő tény arra, mikép csak tisztákat választ az Úr malasztja edényévé, mikép csak tisztákat tesz kegyelmeinek sáfárjává! — Kell, hogy mi is szakítsunk bármi áron a veszedelem helyével, nehogy az Isten lelke ellenünk fordithassa: „Qui quaerit periculum, peribit in illo“. —

Az Isteni igéjének ereje, a könyvek könyvében is többféleképen fejeztetik ki. Jeremias (23, 29) a tűzhöz hasonlítja, mely ellenállhatlan erővel tör ki a legbensőbb rejtekekből, és szintoly hatalmasan terjed, nevezetesen a szalmát vagyis a hamis próféták tanítását megemésztí; továbbá pörölyhez, mely a sziklákat is szétzuzza, vagyis meglágyítja a legkeményebb sziveket, és fogékonyakká teszi az Isten és jó iránt. — A zoltáros (118, 105) világosságnak nevezi, mely megvilágosítja a tudatlanság éjét, és megmutatja a földi vándornak, mint kerülheti ki üdvének veszélyeit. A zsidókhöz irt (4, 12) levélben olvassuk: „Az Isten beszéde eleven, és hatóságos, áthatóbb minden kétélű kardnál, és beható az elme és lélek, az izek és velők eloszlásaig, és megítélője a gondolatoknak, és a sziv szándékainak. Vagyis az Isten, igéjének bírói kardjával, mely a legtitkosabb gondolatokat is megítélendi, elválaszthatja lelket a szellemtől, a velőt a csonttól; vagy a testet a lélekkel együtt örök halálra vetheti. Sz. Jakab (1, 23.) tűkörnek nevezi, melyben szennyfoltjait és hibáit kiki megláthatja. Izáiasként becses harmat vagy eső, mely megnedvesíti a termékenyíti a lelkek földét. Ez végre (Luk. 8, 8) azon isteni mag, mely, ha jó és kellőleg elkészített földbe jut, százszoros gyümölcsöt hoz. Igy mondhatni egyetlen egy isteni magocska sz. Ágostonban, sz. Antal apátban, tolentini sz. Miklósban assisi sz. Ferenczben stb. a szentéletnek legcsodásabb gyümölcsseit termé... Mivel Ágoston e szavak által térített meg „Sicut in die honeste ambulemus; non in commensationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et

impudicitii, non in contentione et aemulatione“ (Rom. 13, 13).
 Antalt e szavak: „Si vis perfectus esse, vade vende, quae, habes et da pauperibus: et habebis thesaurum in coelo; et veni sequere me“ (Máté 19, 21). Miklóst pedig a következők: „Nolite diligere mundum, neque ea, quae in mundo sunt. (János I. 2, 15), inditák a tökéletes élet követésre. Assisi Ferencz, egy gazdag kereskedőnek fia, pedig midőn egykor (1208-ban) Maria-templomban olvastatni hallotta az evangéliumból Jézus Krisztusnak az apostolokhoz intézett szavait: „Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris.“ (Máté 10, 9) föllekesülve mondá. „Éz az, mi után epedek, és mit szivemből annyira ohajtok.“ És azonnal egy társulat alapítását határozta el, mely az apostolok példája szerint töredelmet hirdetve utazná keresztül a világot... A mily szépen-oly igazán mondja ar. sz. János is, hogy a szentírás néhány rövid szóban a legmagasabb bölcseséget nyújtja, és néha egyetlen mondás elegendő belőle, hogy egész életfolyamra útra valót adjon...

Kalaszani is a kísértetben a szentkönyvhez tartotta magát, melyről folyton, különösen a hittudomány-tanulás óta, elmélkedett. Mi is nyugodt óráinkban elmélkedjünk Isten igéjéről és ama helyeket, melyek legjobban hatnánk ránk, kiváló kincs gyanánt megszívlelésül őrizzük lelkünkben, hogy a kísértet idején mindjárt kezünknel legyenek és hozzájuk szabhassuk magunkat...

Szóval, amint József cselekedett, hogy a kísértetek daczára megóván az erények legdrágább gyöngyét és koronáját, a szüztiszta keblet, mely a menny angyalaihoz teszi hasonlónvá a földi halandót, a tiszta erkölcs példaképe lön; úgy tegyen mindaz, ki e magasztos példaképhez hasonlónvá lenni ohajt. —

Kalaszani megkísértése történetét forgassák kiváltképen az ifjak elméjükben többször, véssék mélyen keblükbe, és a kísértetben gondoljanak rá. A kísértet pillanata d ű n t ű p i l l a n a t. A fontos választás pillanata az az erény és bűn, a mennyország és pokol, az Isten és a sátán között. Ki a bűnt választja, elpártól Istentől, és mintegy térdet hajt a sátán előtt. Pokol — rossz lelkiismeret — kezd lobogni szívében. A ki pedig hű marad az erkölcshez, az ilyenén örvidenek az Isten

szent angyalai; és jóllehet nem jönnek szemlátomást szolgálátára, de egész tisztelettel viselkednek iránta. — Minő boldognak és mennyivel jobban érezheti magát, mint az, ki a kísértetben legyőzetett! Angyali öröm tölti be kebelét. Már most előre érzi szívében a mennyországot. Ki áldozná föl mindezen boldogságot percnyi mulandó öröméért? Ki tudna csak egy pillanatig is habozni abban, vajon az Isten és sátán, a mennyország és pokol közül melyiket válassza?...

A választott pálya bevégzésére kiszemelt hely meg-meg csak új kísértéseket termelt Józsefünk számára.

Tanulótársa volt Colonna Ascanius, ez elsőbb bibornok, utóbb Aragoniának király-helyettese lön; az ifjak szivhajlamaikban sokban megegyezvén csakhamar barátok lőnek; mindkettő pedig magas rangú szülék sarjadéka, a szeretet és tisztelet választott, sőt kitüntetett tárgya levén, Kalasanzit ismét új és új világi szerencse karolá föl. Ez, mint már tapasztalók, meg nem tántoríthatá, de álltak be ezenkívül oly csapások is, melyek teljesen megingathatták volna. Nézzük a dolgok menetét. —

Idősb fivére Péter 1579-beu II. Fülöp király alatt a lusitánok ellen harczolt. Különben is vitéz és edzett dalia levén, a legszebb reményekkel távozték. A jó apa a legnagyobb figyelem- és örömmel kíséré a csaták folyamát. A harcz egyre szerencsésb lön és fiát többnyire diadalmaskodni hallá, most már ő is lelkéből örvendett: hogy idősb fiából győzelemkoszorúzza hőst, Józsefben pedig vagy szelid tudományos polgárt, vagy hivatásdús egyházférfit üdvözlend. Azonban ki volt titokavatottja az Úrnak? —

A szelidlelkű Mária már régtől fogva beteges vala, csak az édes remények melengeték még a minden nemesért fönnen dobogó kebelét; méhének gyümölcseire azonban a könnyörtelen halál már rég rá ereszté hideg sarlóját. Tán a gondos apa sejté is már a bekövetkezhető csapást, midőn fájdalomverten jár föl s alá szobájában, és gyors futár nyit be hozzá, jelentvén a részvét és szomorúság hangján: hogy Péter a diadalkoszorúzza hős a csatában elesett... Amott fegyveres harczosok adnak végtiszteletet egy legszebb-reményű bajnoknak; itt élte fele sáppad a hideg halál ölelő karjai alatt; ott

tehát fia halála, itt az anya reménytelen élete marczangolja az édes apai szívet, s már csak egyetlen lény van, kiben a család név még életben maradhat. Egyetlen vigasztalás az apára, végsújtással fenyegető körülmény az egészen más hivatást érző Józsefre!..

A másik csapás sem késett soká gyilkos fulánkjával... A mondott évben a szerető anya is jobb létre szenderült. Sirt az apa és fiu, s mindegyiket más—más remény kecsegteté. —

Két csapás egyszerre, egyik örlőbb fájdalával, mint a másik.

• Most a busongó apának csakugyan minden vigasza, minden reménye egyedül Józsefünkben központosulhatott. —

Kalaszánk, ki a bold. Szűz oltáránál már szüzességi fogadalmat tőn, a visszalépés lehetetlenséget igen jól tudván, atyjánál minden más előtt tanulmányai bevégezhetéseért esedezett. Hogy a szeretett fiu az emésztő bánatnak közepette legalább foglalkozásban találjon menedéket, az édes apa szívesen beleegyezett; de azért is, hogy megtartsa az életnek azt, ki az örökséget és a családnevet egyedül menthetné meg. —

Hittudományi pályafutását épen oly kitünő sikerrel végezé, mint egyéb tanulmányait. Midőn neve a tudorok sorában első helyen olvastaték, örömkönyek hullottak szemeiből, mitsem hívéen bizonyosabbnak, mint, hogy miután, e rögös pályát is annyi dicsőséggel haladta meg: atyja is örömmel fog akaratába egyezni. Minden körülmény czélja sikerítésére működött.

Figuera János Gáspár jacai püspök és a király legkegyeltebb hive fölismervén Józsefünkben a páratlan erényt, tudományt és hivatást, a jeles képzettségű ifjut magához vevé. József örömmel hajlott meg az akaratnak, mely őt ennyire kitüntetendő vala, de mely egyszersmind menedéket szolgáltatand. A föl villanó öröm azonban egyidőre csakhamar eltűnt...

Minél kitünőbb bizonyítványokat mutatott föl József, minél magasabbállású egyéniségek ragadák körükbe: a jeles apa annál melegebb reménnyel csünge szép tehetségű fián. Annnyiban mégis változott, hogy most már nem katonai, hanem polgári pályára gondola; most a kiképzett reményteljes érett fiu

mellett az apa sehogy sem akart családjá végtagjának neveztetni: minden kitüntetés és kérések daczára is Józsefnek haza kellett mennie...

Meg-meg Petraltában találjuk; itt minden bokor, minden zug gyermeki boldogságára emlékezteté: s mégis annyira aggodó, öröm- és kedvtelen, annyira boldogtalan vala! a kedves ajkak elhallgattak, képzelt boldogságát csak álmában, ekkor is némán és szótlanul ölelheté. Az őrlő fájézetek némává tevék, nyugtot sehol sem talált, a templom volt egyedüli menedéke, egyedül ott hitte, hogy megértetik. — A hüvelyéből kivett lélek azonban már a testet is sorvasztá, és a mosolygó fiatalásnak örvendett ifjú, a törhetlen atyai akarat láttára nagy aggodalmakat és nagy kebel-fájdalmakat kellvén kiállania, veszélyes beteg lön!

Még csak 26 éves volt az ifjú Kalasanzi, s e földi lét minden dicsősége örömmel simult volna hozzá. Mind hiában, ő erőben egyre hanyatlott, az életremény jelensége egyre tünedezett nehézkes szempilláiról...

Fájdalommal állott meg a néma ágynál a még némább apa, könyvek nyomultak szemébe, s bánkódó kebellet vallotta be, hogy nem jó a lélek sugalmával játszani. Oda simult most a szenvedő fiúhoz, melegen szoritá meg a fonnyadó kezeket, s lelkéből igéré, hogy minden kívánalmát teljesíteni, hogy egészen megnyugszik a Gondviselésben, s alig várja, hogy, mint az Úr szolgáját, üdvözölhesse. — Kipirult most a sáppadt arcz, a vér hevesebben kezdett verni üterében, s e percztől fogva szembetünő javulás áll be a beteg ifjúnál. —

A világiasan gondolkozó ember ezt vakesetnek mondaná; a jó fiú és elmélődő apa ellenben a Mindenható ujját látja benne. És ki ne hinné, hogy az atya ez eseményt komoly intésül, József pedig pályaválasztási szándékának igazolásaul tekinté... — Homo proponit, Deus disponit. — József csakhamar felüdült, első látogatását is az urgellai püspöknél tevé, ki őt, még ugyanazon, t. i. 1583. évben, korának 27. esztendejében, decz. 17-én pappá szentelte. — Szent célra törni, s azt el is érni mennyi boldogság! — Ki nem győződhetik meg itt arról, miszerint hivatásnak az ismertető jele, hogy a hivatott amaz útról, melyre őt csalhatlan kéz vezérlé, többé le nem tér. Lépjen

föl a test, vagy lépjen föl egy világ ingereivel, semmi zománcozott érdek el nem tántorítja őt többé. . .

Midőn a fölszentelő püspök, Moncada Ambrónak, keze áldást osztja fejére, midőn az ősz főpásztor imahangjai megcsendültek fülében: mintegy átszellemült lény térdelt az Úr oltára elé, kinek szolgájává avattatott. Volt-e e perczen boldogabb teremtmény e földön, mint Józsefünk!? — Elhagyott e perczen mindent, mi őt a világhoz köthető, magába vonult, a szoba négy fala lőn egész világa, csak az Úr egyháza, a betegek és szegények laka volt ama hely, hol őt látni lehet. Azonban Figuera, az albarazinai egyházmegye püspökévé neveztetvén ki, Józsefet csakhamar oldalához szölitá, magának gyónlatójává, az ifjabb papságnak pedig igazgatójává tevén. E helyütt csak egy évig működhetett. Ugyanis, az ilerdai főpásztor, Tocco Bencze elhalálozván, helyébe Figuera jött, ki Kalasanzijától megválni nem tudván, őt oda is magával vitte. Szakadatlan működése, példás élete, valóban szentnek mondható beszédei, mérséklete, engedelmissége, alázatossága, mindenben szolgálatkészsége folytán itt is, mint amott, nemsokára a kegyelet és tisztelet tárgya lőn. Itt azonban nagy csapás érte lelkét, mert négy hó mulva temetésén kelle siránkoznia ama példás-életű főpapnak, ki őt oly melegen szerette, ki az Úr szőlejében oly rendületben lélekkel működött. De, hogy baza siessen, az emberies érzés is parancsolá; hisz atyja, az anyyira szeretett atya, ki csak nem rég még oly megadó lélekkel bocsátá őt hivatása útjára, haldokló ágyán fekvék; és ki nem hajolna meg az emberi végkivátnak egy haldokló apa ágyánál?

Az atya utolsó napjainak súlyos terhét fiúi kegyelettel iparkodék enyhíteni, magasztos példáját tanúsítván az igazi gyermeked szeretetnek, a szív bensejében fakadt hálának...

Ott őrködött ő szakadatlanul a beteg ágyánál, ő fogta föl minden fohászát, teljesítette pontosan minden pillantását: midőn pedig a földi bilincsekből kibontakozott lelkét távozni látá, ő kíséré fel őt mennyekbe fiúi hű imájával. — Most már nem volt semmi, mi a földhöz kösse! Éjet-napot imában tölte, minden szegény, minden ügyefogyott biztos támaszt talált benne, nem zúgolódott, megadta magát a Gondviselésnek.

E rövid időközben Moncada Ambró is meghalt, és urgellai püspök Capiglia Endre lón. Kalasanzit ép úgy ismerte és tisztelte ez is, mint elődei. — Innen történt, hogy, míg, atyja halála után, honn magányában egyedül Teremtőjének iparkodott magát fölládozni, az alatt e főpap egy kenetdús levéllel lépé meg, melyben, a trempi kerületben egyházügyi bírónak és püspöki helytartónak nevezé ki...

Az Isten megadja minden embernek a hivatás érzetét azon állásra, melyre azt kiválasztotta. Boldog az, a ki a Magasságbeli szavát megérti s azt követi. — Az isteni akaratnak ezen fölismerése és követése kétségkívül az első kellék arra, hogy a földön már elégedettek és bizonyos fokig boldogok lehessünk. A valódi hivatásnak minden kétséget kizáró ismérve, hogy az ember, — miután fölismerte már s el is érte az Isten által számára kijelölt állást, további kötelemnek teljesítésében nem saját „én“-jét tekinti zsinormértékül, hanem Isten lelke által engedi magát vezetetni, a teljesített engedelmség édes és boldogító tudatában. Így volt Kalasanzi József. Valamig el nem érte célját, addig nyugtalan vala; az eléje gördült akadályok miatt folytonosan aggódott, de mikor már rá lépett azon útra, mely őt isteni rendeletből az örök életre volt vezetendő, egyéni akaratát egy fensőbb akaratnak rendelte alá, s az előtt föltétlenül meghajolni iparkodott. — Ezen felfogásban találjuk annak magyarázatát, hogy József, bár természeténél fogva inkább látszott az elvont életre alkotva lenni, mégis majdnem tíz éven át a lelkipásztorkodás terén működött, „Magam is azt mondom, — irta egyszer püspöke, — hogy vigyázz, örködjél és imádkozál, mert a lélek ugyan készséges, de a test gyöngé. Azonban te, szeretett fiam! mindenek előtt cselekvő életre vagy hivatva, arra t. i., hogy munkása légy az Úr szölejének, harczosa az anyaszentegyháznak.“ — József készséggel követte főpásztora akaratát, megjelenik nála; ki által a legforróbb atyai szeretettel fogadtatván elsőb a claveroli és ortonedai plebánosi fásztzó állomásra neveztetett ki.

Minél nagyobb vala rá nézve a megtiszteltetés, annál felelőség-terhesebb a munkakör, melynek betöltésére hivatott. Teljes buzgalom- és csüggedetlen szorgalommal kísérvén minden

teendőit, embert, papot és szentet egy alakba olvasztván, oly hir,-név és dicsőségre vergődött, miszerint nyája szinte versengett a kérdés fölött: vajon benne lelkipásztorát vagy Istennek angyalát tisztelje-e? Boldog, boldogtalan, dús, szegény, ép és beteg, szóval mindenki azt találá benne, mi a rá bizott ker. nyájnak élő példányképül szolgálhatá... Főpapja elismerésének jeléül, a pyrenaei tágasabb kerületbe helyezték, és canonicus visitor-i hivatallal tiszteltetik meg.

A szeretet és bizalom e fényes záloga kissé nyomasztólag hatott ugyan a szent férfiúra, de engedelmesség- és alázattal vette. — A számára kijelölt munkatér, úgy szólván, lelki vadon volt. És ő, bőjtölés, önsanyargatás s imádság által elkészülve, városról városra járt, sőt az alpesi házakba is betért, mindenütt vizsgálá a gonoszság forrásait, mindenütt tanita, mivel a papság s a nép romlottságát megtörte, s az oltár fényét helyre állította... Bárhol lépett keble lángoló hevével föl, béke és ég küldötteként fogadtatott, áldás és magasztalás kísérte minden nyomait... Hol a föld sava kiszáradt, hol az erkölcstelenség ragályos rosz példája szórta el maszlagait, hol a nép bünei súlyát már lakolásban érzé, tehát hol javító mesterre vala szükség: oda Kalasanzit kelle küldeni, mert szelidséget és vallásos szigort, szeretetet és mestert tisztelhetni egy személyben vagy Józsefet látni egy vala... Az, a mit Kalasanzi a lankadatlan fáradságot nem ismérő működésében a nyáj és pásztorok között egyként nagy mérvben elterjedt erkölcstelenség meggátlása- és kiirtására végbevitt, csak ahhoz hasonlítható, a mit bor. sz. Károly, a milanói egyházmegye érseke tett a svajczi hegyszorosokban... Bokros fáradalmi nem maradhattak méltánylás nélkül.

A nép és papság a közpénztárból nagy adományokkal kíváná megtisztelni; de, ezt jelleme és hivatása sem engedvén elfogadni, nehogy bérért lássék jót tenni, mindent visszaküldött. —

III.

Folytatás.

Kalaszani püspöke által szentszéki ülnök- és általános helyettesé nevezte-tik ki. — Egy nagy veszélyes polgárlázadást szüntet meg Barcino kö-rül. — Midőn már-már püspöki méltóságra emeltetik, istenes lelkében föl-hangzó szózat őt az örök város felé sarkalja. — Sok vihar és küz-delem után eljutván Rómába, az őszinte áhitat és igaz könyörület cselekményeinek él, majd sz. Kamillal a ragályos betegeket veszi gondja alá. — Eltökéli a dögvészben elárvult és elhanyagolt gyermekeknek men-és képző-helyet nyújtani. — Kalaszani, bejelentetvén VIII. Kelemen pá-pánál, vállalatával együtt, elismerés s áldásban részesül. — A gondozása alatti fiatalok száma nagyban szaporodván, a tanrendet szervezi és az üd-vös munkába saját költségére társakat von be. — E közben a tanulmány-főnöki tisztelet, a püspöki méltóságot sőt a bibornokságot, melyekkel ismét-elten megkínálták, szíve alázatosságában megköszöni. — V. Pál pápá-nak, ki az új társulatot, 1617-ben önálló egyházi gyülekezetül nyilvánítja, József különös kegyében áll. — XV. Gergely Kalaszainak, ki a szerzetes-öltönyt is fölvette, egyesületét 1631-ben nemcsak „szabályzott papok“ című szerzetrenddé emeli, hanem a sz. Pantaleonról nevezett templom-mal megajándékozza, s Józsefet a szerzet általános főnökévé teszi. — Egyik város a másikkal vetélkedik, hogy Kalaszantól szerzete tagjait ok-tatókul kiesdje. — Kalaszani éltének végeiben, és szerzetének néhány nyugtalan társ zavargása okozta viszontagságai. — József halála. Az egy-ház kegyelete érdemei s emlékezete iránt. — Rövid jellemzése. —

Józsefet főpapja, érdemelismerő lelke parancsoló ér-zelmeink hódolva, újra kitünteté, consistoriumába vevén és 1590-ben akarata ellenére általános helynökévé, ki a trienti zsinat rendeletei értelmében foganatosítsa a szervezést, nevezvén. E megtiszteltetést Capigliától, az urgellai egyház-megye főpásztorától nyeré; másrészt pedig hir-neve, mint Isten küldött angyalának, csakhamar egész Spanyolországot bejárta. — Már akkor is szegények atyjának nevezék, mert vagyona legnagyobb részét ezekkel osztá meg. Társulatot is alakított, melynek hivatása lőn: az özvegyeket, árvákat és

szegényeket gyámolítani; valamint fölállította ama jótékony egyletet is, mely az elhagyott vagy árva leánykák nevelésére évenként bizonyos összeget ajándékozott. — Majd Barcino vette igénybe tevékenységét... Itt polgári lázadás ütötte föl sátorát, minden fegyverben állott, még néhány percz s özönben foly a polgárvér.

A király Capigliát bizta meg a béke apostol szerepével, Capiglia őrangyalát, Kalasanzit küldé a vérszomjuzók táborába. S ő csakhamar oly sikerrel működött, minőt csak tőle lehetett várni; közöröm s üdvözlő feliratok jelenték minden oldalon a szerencsés eljárás eredményét. Infulát vagyis püspök-süveget ohajta, igére mindenki fejére Kalasanzinak. — Azonban ezt a fényes hivatalok és dicsőség nem kábiták el, mindezeknek közepette megérté a Gondviselés akaratát — a sugalmat, mely őt más munkára hívta föl. — Ő az ifjúság rendeltetészerű növelés-oktatására szánta magát, nem állhatván keble vágyának ellen, hogy a mily messze kiható, épen oly rögzős, az akarat energiáját és semmi akadálytól vissza nem rettenő tetterőt követelő, munkatérre lépjen. Hisz ő az odaáldozó szeretettel teljes emberbarát, már első ifjúságában, iskolai foglalkozásán kívül, legkedvesebb teendői közé sorozá: minél gyakrabban a templomban megjelenni, az elhagyottakat látogatni, a tudatlan fiatalokat oktatni, a tévedteket jó útra téríteni, a nélkül, hogy csak gondolt volna is a világnak magasztaló vagy gáncsoló szavára, saját dicsőségét egyedül Isten dicsőíttetésében keresvén. Nagy eszményképeül a dicső pálya végén: „Menjete k a z e g é s z v i l á g r a s t a n i t s a t o k a n é p e k e t“ jelentős szavakkal a növelés-oktatást elrendelő világüdvözítő Isten állá. — A hosszas önmegtágadás, melyet, a tudományokban haladás mellett az erkölcsiségben sem maradván hátra, — addig is gyakorlott, megedzé őt. Az elme hű lelkesültsége, az Isten és felebaráti szeretet hódító ereje buzdítá, hogy el ne fáradjon a nehéz úton, hogy meg ne unja a keserves kenyeret; a legszentebb czél kitartó küzdelemre serkenté a pályának, melyre oly szívesen indult, minden nehézségei ellen..

A bölcs Teremtőnek örök végzésénél fogva valamint az anyagi, úgy a szellemi világban, az idegen elemek eltávo-

litják egymást, míg a rokonok szoros vonzerővel tartanak egymással. —

E szerint József is megválva minden kecsegtető érdektől, minden a világ nyugtotta reményektől, — letette fényes hivatalt, és elment 1592-ben az örök városba, itt hívén céljait érhetni, itt hívén magasztos hivatásának megfelelően. —

Olaszország mind természeti adományokban, mind szellemi s kiválólag költői, zenészeti, festői és építészeti művekben gazdag. Itt született a híres Dante és Ráfael, Petrarca és Alfieri, Fiesole és Tizian, Leonardo da Vinci és Tintoretto, Palladio és Sanmichelli, Bernini és Longhi, Palestrino és Pergolese... Itt született és virágzott sz. Benedek; nagy sz. Gergely, Ambrus, Damiani Péter, Bonaventura, assisi sz. Ferencz, aquinói Tamás, bor. sz. Károly és sok más szent és halhatatlan egyének.

Azonban mindezen előnyöket felülmulja az, hogy itt, ezen országban lakott az apostolok fejedelme és Krisztusnak első helytartója a földön. Igen itt működött, itt lakott és vértett el amaz apostol, ki Krisztusban hitét első vallotta meg (Máté 16, 16) oly magasztos szavakkal; kinek Krisztus urunk, feltámadása után, először (Luk. 26, 34) jelent meg; és szeretetéről háromszoros bizonylást követelvén, háromszorosan meghagyta (Ján. 21. 5), hogy legeltesse bárányait és aztán juhait is, melyeket a bárányok követni szoktak. Itt lakott és vértett el az apostol-fejedelem, kiért az Úr különösen könyörgött, hogy meg ne fogyatkozzék az ő hite, miután megtérend, erősitse meg (Luk. 22, 31—32) atyjafiait is; ki első hirdette a népnek (Apost. csel. 2, 14) a Kristusbani hitet; első (Apost. csel. 2, 37) a zsidók megtérítésében s első a pogányok (Ap. cs. 10, 47) elfogadásában; s jelenleg is itt lakik utódja, s Jézus Krisztus helytartója a földön. —

Azért Olaszország elsőséggel bir minden országok fölött; mert, hogy egy jeles író szavaival éljünk: „miként napforgót a verőfény, úgy vonz bennünket akkor jelenetei által mély öntudatra fejlődő catholicismus. egyházunk középpontjához.“ — Azért Róma mindig azon város marad, mely felé a katolikusok különös szeretettel fordítjuk szemeiket. E város az, melytől az anyaszentegyházunk rómainak is neveztetik; s va-

lamint a pogány Róma, kardjának éle által, majd az egész világot meghódítá: úgy a keresztény Róma, az isteni igének erejével, az egész világot hatalmába ejti sz. Prospernek azon ismeretes mondata szerint:

Facta caput mundi quidquid non possidet armis,
Religione tenet"!

A legbüszkébb királyi nemzetségek tegnapiak, összehasonlítva az egyház fejeinek eme névsorával. Láttá ez egyház mindazon országok és fejedelemségek eredetét, melyek most a földön léteznek, és kétségkívül azoknak végét is látandja. Ez ama látható, és hegyen épült város, a világitó torony, mely irányt ad, midőn egy jótékony csillag sem mutatkozik a látatháron... Ennél fogva József is, kinek egyre e szavak hangzának fülébe. „Vade Romam!“ nem csak Rómára fordítá szeméit, hanem, miután püspökének jóváhagyását és áldását kinyerte, Rómába ment, VIII Kelemen pápa uralkodása kezdetén.

És ugyan, mivel Rómának disze és ékessége a pápa, tevő ezt azért is, hogy az apostol-fejedelem sirjánál imádkozhassék a maga és mások üdvéért, s hogy az Üdvözítő földi helyettesének közvetlen közelében tehessen tanuságot azon őszinte hódoló tiszteletről, melylyel a „minden hívők atyja“ iránt viselkedett...

Sok vihar és küzdelem után elsőbb is Nólában kötött ki, ott hálafohászt bocsáta az egek Urához, és zarándokruhát öltvén azonnal Rómába tartott, hol is, buzgó imába mélyedve éjjelenként sorban látogatván a város hét főtemplomát, sokáig lappangva asketicus életet folytat vala... Tizennégy éven keresztül hihetetlen kitartás- és önfeláldozással mindennap meszsze levő szent helyeken áhítatoskodék, aztán kórházakat és tömlöczöket kerese föl, és a testi s lelki nyomorultaknak oktatással tanács- s anyagi segélyzéssel szolgálá, míg ő maga, ám-bár fényes asztal állott rendelkezésére, többnyire kenyéren és vizen él vala...

Ez időközben dögvész ütött ki Rómában. József sz. Kamillal egyesülve, az önfeláldozó szeretetnek bámulatos példáját adta. Az iszonyuan pusztító pestis áldozatainak szolgálatába állott, és a legszegényebb és bűzhödtebb viskókba is

bemene. És ha valamely ház zárva vala, az ablakon hatott be, gyanítván, hogy lakói mind vagy kihaltak, vagy betegek; orvosságot, ételt s italt adott a betegeknek, mennyei eledelt a haldoklóknak, s oly szolgálatokat is tőn a betegek körül, minőket a legutolsó ember is alig tesz vala; s midőn már nem győzte, öszvérre rakta az eledelt, és úgy járt egyik utczából a másikba. A halottakat, kiket sokszor saját vállain szállított sírjokba, eltemetteté, és az elárvult gyermekeket véd-szárnyai alá vevé...

Szép, nagyszerű kép lenne, ha leföstetnék, mikép segít Isten kegyelmével József mindenkin, midőn a vész által meg-lepett betegeket ernyedetlenül gyámolítja; és mily nagy örömmel dicsőítik s magasztalják Istent, Kalasanzinak pedig köszönetet mondanak!... Épen nem fáradt el Józsefünk a szegények és összefogyottak gondozásában, a jóltevésben. Az ő jótékony szeretete naphoz hasonlított, mely egész nap szünet nélkül jót tesz; igen, még akkor is folyvást jót tőn, midőn már a nap régen lealkonyodott. Ki ne csodálná égő szeretetét! Ki ne óhajtana hozzá hasonló lenni az emberek javára szentelt lankadatlan tevékenységben!

És mindez csak kezdete volt ama magasztos tevékenységnek, mely Kalasanzi halántékát a halhatatlanság dicső koszorujával övezé. —

A irgalmassági foglalkozások között alkalmá volt Józsefünknek Róma körülményeivel, és különösen az alsóbb néposztály beléletével mélyebben megismerkedhetni. Fájó szívvel tapasztalhatta a durva sanyaruságot és szükségét, mely ezen osztályra lidércnyomásként nehezedett... A Spanyolországban szerzett sok tapasztalás folytán belátta, hogy e nyomor és a római nép erkölcsi súlyedése az ifjuság nevelésének elhanyagolásból ered, mert a szegények ezrei, nem lévén képesek a megállapított tandíjat lefizetni, gyermekeik kellő neveléséről nem gondoskodhatnak. A felebaráti szeretet, mely József lelkét egészen eltöltötte, talált nem sokára módot a nyomor enyhítésére. Elhatározta magában, hogy a szegényeknek m e n h e l y e t állít. De szerénységnél fogva nem kívánván alapítóul szerepelni, más férfiakat keresett meg. Azonban mindenütt hiába kopogtatott. —

Kezdetben az iskolamesterekhez fordult, azt kérvén tőlök könyes szemekkel: hogy a szegények közül ne ötöt-hatot, hanem mindannyit fogadnák be tandíj nélkül a tanodákba. Ezek, a lehetetlenség ellen a csekély fizetést hozván föl okul, azon esetben készeknek nyilatkoztak, ha a város ezen fáradságukért némi kárpótlást nyújt nekik... Erre a hatósághoz folyamodott, s maga személyében esedezett a fizetés javításaért az elhagyott szegények érdekében; de válaszul azt nyerte, hogy, a nagy kiadások miatt a pénztár rendesen üres levén, a kérelem nem teljesíthető.

Több hasztalan kísérlet után végre úgy hallá keblében, hogy csak ő lesz az árváknak atyjok. Sokat könyörög vala Istennek, hogy világosítsa fel őt hivatására nézve: s ime most egyszerre fölűnt előtte tevékenységének iránya. E fölötti örömben el vala ragadtatva; azután pedig eltöklelte magában, hogy azon árva és szegény gyermekek számára maga nyit tanodát, abban díjtalan maga nevelendő és oktatóndó őket. —

Rómába érkezvén József, amint előadtuk, elvonultan, Isten és irgalmasság cselekedetei között osztá meg idejét; és noha szép ősi vagyonnal rendelkezett, szegénységben élt, hogy így annál inkább megközelíthessék őt a szegényebbmódú szülék, meghitt bizalommal simuljanak hozzája az ügyefogyott kisdedek is.

Menjünk lélekben Bethlehembe, és képzeljük magunkban, mintha saját szemeinkkel látnók a városocska végén levő barlangot, mely a vidékbeli pásztoroknak tanyául, nyájaiknak pedig istállóul szolgált. József és Mária, Augusztus császárnak parancsa szerint beiratkozandók Bethlehembben, honnét származtak, e barlangban szállottak meg éjjelre.

S itt jött Krisztus Jézus, az Isten fia a világra. Mária pólýákba takarta a gyermeket, és, mivel jobb helyet nem talált, befektette a jászolyba.

Ily nagy szegénységben és alacsony ságban született az Isten fia. Körötte legkisebb pompát s fényt, aranyt és bibort nem látunk, melylyel a földi királyok, hatalmasak gyermekeik születését megdicsőítik; nincs itt semmi egyéb, mint sötét barlang, kemény jászol, ócska polyva, széna, szalma! De valamint az ég magasabb a föld-

nél, úgy az Isten gondolatai magasabbak az ember gondolatainál. Az emberek közül sokan többre becsülik a földi javakat és az emberek tiszteletét, mint az alázatosság erényét és böcsületességet. Jézus Krisztus azért jött, hogy jobb gondolkozásra bírja őket. Ugyanazért szükséges, hogy mindjárt első föllépte e világon azt hirdesse: miszerint minden földi dicsőség az Isten előtt semmi; és hogy azon országban, melyet Jézus akart állítani, mitsem nyom más egyéb, mint csupán a, tiszta alázatosságon és kiváló istenességen sarkalló, szent élet. —

Kalaszani tehát követni iparkodott a világüdvözítő Jézusnak példáját, ki a szegénységet megszentelé és édessé tevő, hogy ne találkozzék keresztény ember, ki azt kiállhatatlan nyügnök tekintse, melytől folytonos sohajtozások között szabadulni kívánjon...

A különféle osztályú, természetű és korú ifjúságot képezni, az Úr szellemében oktatni, emberileg gondolkodni és érezni megtanítani, őszhangzatosan, hivatás- és czélszerűen kifejleszteni, — nem lehetetlen ugyan, de mesterre váró munka... Ilyen nagy, főképen az elhagyottak gyámolítását magáévá tevő, áldozatos feladatra csak főnkelt, megedzett lelkék képesek: ilyenek egyikével birt Kalazantink, ki magát a lemondásban élte folyamán át mindig tökélyesíté. Ez által erősítve, és a legfőbb lény és eszes teremtményei iránti igaz szeretetből, mely nemes keblében kiolthatlan lánggal lobog vala, buzdítva, neki ment e súlyos tisztnek, melyet dicsőséggel teljesített, érdemkoszoruzottan fejezett is be... A feladat, a pálya fölött e felírás lenge: **K e r e s z t é n y n ö v e l é s**, melyet ő a vallás-erkölcsös és tudományos oktatás fűzésével övezett körül. Tudta, hogy az okszerű vallás-erkölcsös nevelésnek csak az igazságon alapuló tudomány lehet biztos alapja; tudta, hogy a tudományos műveltség mint kétélű pallos a kézben csak sebez és ront, ha nincs vallás-erkölcsi elvek által gyámolítva: azért e kettőt elválaszthatlan egységbe hozni buzgón törekvék. Vallásos és tanult népet tűzött ki magának képzendőül s nem vallásost, de tanulatlant, sem tanultat, de vallástalant. Tisztában volt ő az igazsággal, miszerint az embernek mind szívét mind eszét egyaránt kell művelni; átértette, hogy e kettőt egymástól elszakítani nem szabad, nem

lehet a nélkül, hogy károssá ne válják a különben üdvös vezetetés. Élénken átérezte, hogy e kettő együttléve teszi Isten képét, de csak úgy, miként a drága kövek a pallérozó művészkéz által nyerik elbájoló szépségöket; azonképen az emberi szív és ész, gondos, vallási elveken alapuló, nevelés által kapják Istenhez hasonló jelességöket. — Fogalmai tehát a nevelés oktatásról épen nem egyoldalúak, hanem valóban helyesek valának. —

Korunk anyagi irányából igen természetesen folyik ama sűrűn fölmerülő bizalmatlanság, mely az ifjuság ker. nevelésének annyira fontos kérdését, mint valami elkórhadt, sötétséggel fenyegető dolgot — kisérni szokta...

A valláserkölcsös nevelésről oly tévnézetekkel van eltelve egynémely ember, hogy annak pusztá nevére is rögtön elborul arculata; mint megijed a gondolkodni nem tudó gyermek, midőn őt rémképére figyelmezteted, melyet egykor képzelmei közé rajzoltak. — Elfogult kebel, megrögzött hibás nézetek, tudatlanságon, sőt gyakran bűn méhében szülemlett s bűnön táplálkozott előítélet oly zsarnoksággal uralkodnak az emberi elmén, hogy az a jó és igaznak feléje ragyogó világát félszeg okoskodással inkább ki oltja, hogysen a tévelyek tömkelegéből kibontakozni törekednék. —

Megragadjuk tehát az alkalmat a valláserkölcsös nevelés előítéletes képének leleplezésére azon édes reményben, hogy a gondolkozó ész hajlandóbb lesz az igazságot elfogadni, ha a visszatartó korlát lehullott.

A valláserkölcsös nevelés szelleme mennyből sugárzik alá a világot alkotó és fentartó legfőbb lény végtelen, isteni tökélyeiből. E nevelés csodaszép rendszerének forrása maga az Isten, s egyszersmind a mintakép, melyre halhatatlan lelkünk formáltatott. Rendeltetésünk itt, e mintakép lehető megközelítése, hogy dicsőségének királyi székénél egykoron vele egyesülhessünk. Innen önként folyik, mikép a vallásos nevelés első teendője: azon anyagi viszonyoknak, mely az embert Istenhez köti, pontos ismeretét az ifju lelkébe átültetni, gondosan ápolni, és teljesen kifejteni. E viszonyismeretben őszpontosuló szent tanoknak eleven tudományából emelkedik ki az emberi lélek legfönségesebb képe — isteni származáson

alapuló méltósága; innen fakadoznak, innen táplálkoznak a szív legnemesebb érzelmei. — A test porházában lakó lélek fölségétől áthatott ember előtt a világ egy kitárt nagy könyv, melynek minden lapja az isteni tökéletességek nyomait hiven ábrázolja. A parányi láthatártól az égboltozat ragyogó világaiig, a gyöngye fűszáltól az ég felé nyúló százados tölgyekig, az előttünk röpkedő kisdud rovarától az állatok óriásaiig, szakszerűen láncolata tűnik elő a mindenható erőnek, végtelen bölcseségének és szeretetnek. És mindezek az emberért alkotvák, hogy szemléletükből az alkotó Isten fogalma sugározzék vissza. A nevelésből öröklött ily irányú elmélkedés fonálán kialakulhatlan lángoszlop fog lobogni a kebelben, folyton tápot és erőt nyújtandó a teremtő Isten iránti hála, áhítat, és szeretet érzelmeinek, melyeknél az élet élvei- és bajaiból táplálkozó ellenérzelmek mindig erőtienebbek leendenek. Ily lélek előtt az emberiség egy nagy család, melynek ősatya a fölöttünk uralkodó kezdet és vég nélküli Öröklény; tagja minden ember. Eredetünk közferrása, halhatatlan lelkünk, egyenlő rendeltetésünk, és Isten képe ábrázolják a családot alkotó rokonságot. E gyönyörű családi viszony nagy eszméje szenteli meg egymás iránti tartozásunkat, melyet Isten maga öntött ez egyszerű, de még is mindent egybefoglaló parancsolatba: **s z e r e s s e d f e l e b a r á t o d a t , m i n t t e n n e n m a g a d a t .** E szeretet testvéries egyesülése az Isten mindenek fölötti szeretetével minden földi törekvésünk legbecsesb kincse, mert földi jóllétünk és jövőnk örök üdvének ára erről sugárzik egyedül biztosan. Az ifju, kiből e kettős szeretet örök nemes tüzet a nevelés jókor fölélesztette, és a kinyilatkoztatott isteni végrendelet szent tanaival s égies szellemével körülzománcozta, nagy bizalommal léphet ki az élet viharai közé, mert lelkében minden gondolat, szívében minden érzelm e tűz által melegítették föl, hogy a kívülről betörekedő nemtelen kísértetek megalázva forduljanak vissza... Ugy tekintendi a világot, melynek polgárává lett, mint Istennek földi országát, hol minden ember egy-egy jelöltje az örök jutalomnak, mely változhatlan isteni kijelentéssel erényeink koronájaul ígértetett. Jól tudván, hogy e földön nincs maradandó városunk, mindenről előbb a mulandóság gyöngye fátyolát takarja el, mielőtt csábin-

gereinek jármába vetné magát, esztelenségnek tartván mulandóért cserébe adni a mulhatatlant... Istent és annak szent akaratát tisztelven legfőbb törvényül, fiúi bizalommal és odaengedéssel foglalja el a Gondviselés által kimért állapotot, melyben saját és mások üdvének munkálását Isten nevében megkezdi és nyugodtan folytatja, elvül tartván, miként ez állapothoz elég erőt, s ha kell, türelmet tud is, fog is nyújtani az, ki őt odahelyezte. Kötelmeivel megismerkedvén, azokat lelkismeretes pontossággal teljesíti, sohasem feledkezvén meg az isteni nyilatkozatról, mely szerint számot kell adnunk sáfárkodásunkról. Szenvedései- és csapásaiban Isten látogató atyai kezeit ismeri föl, ki őt a világ örömpoharainak üritése közt megállítja, nehogy az élvezet mámorában feledni tanulja rendeltetésének fonséges eszméjét. Az arany is tűzben próbáltatik, miért ne lenne tehát szabad Isten iránti hűségünknek is próbára tétetni? — Nemde mi emberek is elfordulunk azoktól, kik csak addig fénylettek barátaink diszes sorában, míg e czim igényt nyujthata nekik napjaink dicsősége- és hasznaiban osztozkodni; ellenben hűtlenül odahagyák a sort, midőn már elfogyott az érdek, melyből a mutatott szeretet álszínei keletkeztek?.. Isten, ki lelkünk legtitkosabb redőit is ismeri, nem szorult ugyan próbakőre érzelmeink kikutatása végett; ámde a csapásokban alkalmat nyújt erényünk edzésére, hogy érdemünk növekedjék, és erényünk kitüntetésére, hogy példánkon a kislelkűek épüljenek, tanuljanak. Továbbá, ritka ember hordozhat keblében oly vigasztaló öntudatot, mintha rendeltetése pályájáról a föld porához egyszer-másszor le nem hajolt volna. A szenvedések nyugodt elviselését e gondolat is igen elősegíti, jól tudván a vallásbarát, miként a legigazságosabb Isten tévelyeinket sem hagyhatja érdemlett bér nélkül, melynek kezdetét nem mindig csak a halál nyitja meg. A Gondviselés bölcs rendszerének isteni kijelentésen és tapasztaláson alapuló elvitázhatlan létezése az élet szerencséjében sem engedi elbizakodni és fölfuvalkodni a vallásosan művelt embert, mert jól tudja, miként a hír, dicsőség, hatalom, szellemi és anyagi kincsek nem azért emelik az embert magasabb polczra, hogy ezerezen hulljanak lábaihoz — mind megannyi áldozatul az ezen javak segítség-

gével szaporábban elhinthető gonoszságoknak; hanem inkább azért, hogy eszközül szolgáljanak a Gondviselésnek, és a birtokukban lévő kincsekkel ezerek erkölcsi gyarapodására és anyagi fogyatkozásaik elhárítására azon mérvben törekedjenek, milyen a tér, mely előttük feltárul... És a Gondviselés nagy eszméjétől teljesen átujult lelkületet mi ragadhatná el még gögre, hiúságra, dicsvágyra, irgalmatlanságra, vagy szűkkeblőség-, fősvényesség-, és irigységre, valamint azon egyéb nyomoru szivvirágokra, melyeket az ész és anyag javainak birtokosai az emberiség nagy botránykoztatására oly gyakran szétárasztanak!? A vallásosan művelt lélek örömmel leborul a mindenség Ura előtt, hisz a Teremtő és Gondviselő bölcsesége és jóságának élénk képzelete önként imára indítja ajkait; földi semmiségének öntudata ellenállhatlanul Istenhez vezet, hogy azt, s egyedül csak azt imádja, ki az örök boldogságot, mely felé lelkünk itt kielégíthetlen vágya vonz, véghetetlen hatalmánál fogva meg is adhatja; s miután nem csak ő, de az egész emberiség is részese ez örökségnek, nem elégszik meg, hogy az imádás érzelmeit keble titkai közé zárja, vagy hogy azokat csak az ég csillagai, a mező ékes virágai, a rengeteg erdő méla susogásai, s a viharok tomboló zaja észlelhesse, hanem elsiet a nagy rokonság áhítatos gyülekezetébe, hogy a hálaérzelem közimáját növelje, és a kölcsönös épülésből nagyobbodó buzgalom szárnyain méltóbb áldozat emelkedjék a mindenható Isten trónjához!... Azért az egyház által gondosan előírt istenitisztelet rendjét önmaga és mások lelki javára örömmel követi. — Az emberi tévely helyreigazítására és a megsértett Istennel való kibékülésre istenileg rendelt kegyszerekhez azon égies eszme vezet, hogy boldogságának épületéhez mindannyiszor egy-egy követ tett le, és az innen fakadó lelki öröm helyébe nem tud a világ oly érzelmet kárpótlásul nyújtani, melyért a kegyszereket szégyenlené. — Így élvén nem retteg a haláltól, melyet mások a boldogság örökös sirjaul kénytelenek képzelni, vagy tapasztalni. Rá nézve a halál vég és kezdet; — vége e földi szenvedéseknek, s kezdete a végnélküli létnek, melynek áldásaiért törekedett.

Im ezek a főszenék, és érzelmek, miket a valláserkölcsös nevelés-oktatás az ifju lelkébe átültetni törekszik.

S most térjünk vissza ezen hosszab, de időszerű, félbeszakítás után történeti elbeszélésünkhöz.

Az épen oly fárasztó, mint üdvös valláserkölcös nevelés feladata sikerének feltételeit képző kellékek tehát Kalasanziban bőven meg voltak. — Ő a mondottak szerint, már, mint jeles tehetségű ifjú, hazájának, az őt mindenképen kitüntetni óhajtó Spanyolhonnak, több egyetemén sikerdúsan végzé be a bölcsészeti, jogi és istenészeti tanulmányokat. E mellett pedig, erkölcsi csinosbodását is mindig szemei előtt tartván, mint tiszta erények példánya, tükre állá a nevelés-tudományosság ügyét, melynek hivatott ápolói voltak, lelkismeretesen buzgó odaadással és vallásos meggyőződéssel, kezelő pályatársai előtt. Így állá ő, mint tanár tanítványai előtt is, kiket Istenbe vetett rendithetlen bizalommal Róma városának, Tiber folyamon túl levő, legelhagyottabb részében, a septimi kapu közelében, sz. Dorottya temploma mellett, vala összegyűjtendő...

1597-ben Kalasanzi a szent ügyet bejelenti Colonna Ascanius bibornoknak, fiatalkori ismerősének, ettől pedig egyenest VIII. Kelemen pápához siet, s örömkönyek között mondja el vállalatát. A pápa, ki úgy is sokat forgatá fejében a szegény gyermekek tanításának ügyét, ráadja áldását, ő anyagi gyönyörrel távozik, kihirdetteti a vállalatot. Azonnal ülésekről, papir, könyv és tollról és a gyermekeknek osztandó jutalmakról, édesgető eszközökről és, a többi között, képecskékről gondoskodék. Majd Istenben vetett bizalommal megkezdi e szegény árva gyermekek összeszedését az utczákon és az ügyefogyottak házaiban ajándékokkal is, de kivált szeretetre méltó és tiszteletes ragaszkodást keltő személyiségével édesgetve őket... És ime mindjárt az első hétben több, mint száz, köztök számos elhagyatott szegény, gyermek nyert nála oktatást a vallás, olvasás, írás, számvetés és grammatikában... Kiemelendőnek véljük itt, hogy Kalasanzi gyakran igen ajánlá a s z á m v e t é s tanítását, mint a melynek nagy jövője van. — Az első tanítványok sorában volt a később beneventi érsekké lett Oregio Ágoston is, kit — az egyház 1633-ban bibornoksüveggel tisztelt meg. — Ez volt kezdete a kegyes-tanító-rendnek. —

A tudomány és az erény éltető forrása után epedőknek száma oly meglepően növekedett, hogy 1600-ban már a helyi-

séget is változtatnia kellett. — A városban vásárla tehát házat saját költségén, az ifjúság szaporodásához képest gyarapítandó a termeket, gyarapítandó a mesterek és tanárok számát is; mert az új tanintézetben már nemcsak elemi tárgyak, de magasabb tudományok is tanítottak. A tanítói kárnak közakarattal ő választatott fejévé.

Ekként a sok küzdelem, némely napszámosféle tanító-társak föl-fölzendülése, méltatlan támadások, rágalmak s üldözések után József alapítványából *c o n g r e g a t i o* lett, melyet ugyancsak VIII. Kelemen saját védnöksége alá von és protektor ad neki.

A fáradhatlan munkásság mellett, melyet József a gyermekek oktatásában tanusított, a Magasságbeli kegyelmével, magát ez időt is az erényekben, a tökéletesség útján is mindig edzette. Keble legdrágább kincsét, a tisztaság erényét megőrzendő, folyton szigorú böjtöléssel sanyargatá testét... Semmisem diszit jobban az alázat és szeretetnél; ezek mintegy érdemszálai és rendszalagjai Krisztus Urunk hú követőinek. — Azért, az alázatoság erényében magát gyakorlandó, az iskola-termeket s hálószobát kisöpré, a padokat leporolta, az ablakokat tisztogatta, sőt alsóbb-rendű tisztogatásokat is végezett. Tanítványai áhitatát előmozdítandó, számukra oktató- s imakönyvet készített, melyet szegény tanulóinak ingyen osztott ki, és szombatonként nekik épületes szent beszédeket tartott. — Ezenkívül, a keresetet műveit tovább teljesítendő, még tagja volt a „Sz. Háromság“ társulatának, melynek hivatása vala az utasok és idegenek fölsegítése, és a „Szűz-Mária“-egyletnek, melynek élén Baronius bibornok állott, s kinek a sz. férfiú jobbjá vala.

Kalaszani, ki, midőn a Tiberis az egész várost elönté, maga is erős testalkatú lévén, igen sok ember életét mentette meg, és csolnakba ülvén, élelmet szállított a benszorultaknak, vagy biztos helyre vitte őket, — 1600. év vége felé Medici Sándor bibornok által kerül. tanulmányi főnökké neveztetett ki. Mely kitüntetést azonban, valamint az e tájatt felajánlott püspökséget is, nehogy kezdett és a legszebb sikerrel folytatott vállalatában gátoltassék, nem fogadott el, teljes alázattal megköszönvén. — Az önzéstelen szeretet, a szerény bánásmód, az egyre növekvő eredmény és jó hír a tanoncokat egyre szaporítá.

És e növendékek, mint az áhitat s jámborság erényének tükrei tündököltek, mi az intézetnek, mint „ajtatos iskoláknak“ csakhamar messze földön nevet és dicsőséget szerzett. A dicséret és magasztalás hangja eljutott Kalasanzi hazájába, Spanyolországba is. Miért is III. Fülöp spanyol király saját országának s népének kívánván megnyerni a József működését követő áldást, őt szevillai kanonoksággal, majd püspökséggel kínálta meg. De József egyiket sem fogadta el, kedves intézetének kívánván mind végig osztatlanul élni...

A folytonos ima és ahítatos elmélkedés által t. i. Józsefünk azon megbecsülhetlen kegyre érdemesítettett, mely őt a csillogó arany és ezüst, kitüntetések, méltóságok... iránt különbössé tette; gyakran a gondolat, hogy az emberek mennyire becsülik mégis mindezeket, mennyire kapkodnak utánuk, kedélyes mosolyt játszott ajkaira; angyali lelke, a hiúságok hiúságain fölül emelkedvén, csak az odafönvalókat kereste. Ő nem a világnak szűk körére, ő magasabb, fonségesebb ezélra érezte magát hivatva. Méltán lehet reá alkalmazni egy más szentnek jelmondátát: „*A d a l t i o r a n a t u s s u m.*“ Azon szép hazát kereste ő, melynek üdvverítő hajnala a sír éje után fog meghasadni. E hazának élt ő, s minden alkalom kedves volt előtte, mely e hazára emlékezteté...

Kalasanzi csakugyan mindent elkövetett iskolájának felvirágoztatására. A nevelés és tanítás alapos, tapintatos, atyai vezetésén kívül még arra is kerített időt, hogy a szegény gyermekeknek tollat csinált, és nemcsak ezek, hanem a városbeli szegények számára házról-házra koldult...

Ime, hogyan tetszik ki, mily kiváló fontossággal bir Jézus Krisztusnak a szeretetről szóló „*In his duobus mandatis universa lex pendet atque prophetae*“ (Mat. 22, 37—40) mondata. A s z e r e t e t a törvénynek rövid tartalma, minden parancsnak összege... Aki Istent mindenek fölött, felebarátját pedig úgy szereti, mint önmagát, — az örömet tesz meg mindent, mit Isten parancsol neki, az emberiség pedig méltányosan követelhet tőle. A szeretet ösztönzi erre, és még a legnehezebbet is megkönnyíti részére. Isten parancsainak teljesítésében boldogságát találja; a szeretet az élő törvény, mely szívébe vagy

irva, s minden cselekedetét élteti. Megtesz mindent, mit Mózes és a próféták, Krisztus Urunk és az apostolok parancsolnak, sőt csak tanácsolnak...

A nélkülözés némely önhaszonleső és érdekhajhász tanároknak nem igen levén inyére, egyszer elakarták őt hagyni, mert már mindemből kifogytak vala, és Kalasanzi jótékonyágának sohasem volt elég osztanivalója. Ekkor ő perselyt függesztett a kapu elé, följe irván: „*Elemosynae pro Scholis Pisis.*” És másnap sok apró pénzen kívül egy százaranyra szóló utalványt találtak benne. A tanítók ezóta több reményt helyeztek az Úrban. Számatalan ily csodaszerű jelenet van följegyezve a szent férfiú életéből. A ki mindig egyenlően hű maradt hozzá, az *Casparus Dragone* tuss szicíliai pap vala, ki Rómában már 60. éven keresztül tanította vala fényes sikerrel a humaniorákat, és hallván József szent munkálkodását, elhagyva állását, bár már 100. esztendő volt, hozzá szegődött, és még két évtizedig mindig egyenlő ifju lelkesedéssel oktat vala...

A szent ügy ájtatos ker. családokban, és Krisztus Urunk helytartóiban, jelesül V. Pál, XV. Gergely, VIII. Orbán és VII. Sándor pápákban, pártfogókra találván, oly gyors léptekkel halada most előre, hogy, a növendékek száma 1605-ben már kilencszázat tevén, ismét nagyobb épületről kelle gondoskodni.

József tehát sz. Pantaleon vértanu temploma átellenében Manini Octavius házába, melyet évenkiut sajátjából 175 drb. aranyért bérelt ki, tette át a tanodát. Itt már 18. társsal valósítá meg, Isten iránti szeretetből, a malasztos munkálatot a nagyobb részt elhanyagolt és szegény gyermekeknek, a honnét a „*Scholae Piae Pauperum*” nevezet, — valóságos képzésében.

A buzgalommal fölkarolt nemes vállalat, az emberiség ideig és örökké tartó javára szolgáló sikerrel jutalmaztatván, hogy a virágzásnak indult tanintézet szilárdságot nyerjen, másrészt a tanároknak hiányt ne szenvedjen, 1614-ben, a sokoldalú hivatásának lelkismeretesen megfelelő, Kalasanzi kerülni akarván az alapító dicsőségét, arra kéré V. Pál pápát, egyesitené társait a lukkai papok gyülekezetével (*congregatio*

clericorum Lucensium), mit ugyanazon évben meg is nyert. De a legjobb szándékból létrehozott egyesülés csak rövid ideig tartott. Mert a nevezett papok, más foglalkozásokhoz szokva, a testet-lelket igénybe vevő tanítói pályától minden áron menekülni vágytak.

A könyvek könyvében olvassuk: **Mondá egyvalaki Jézusnak:** „Uram követlek téged, de engedd meg, hogy elébb bucsút vegyek otthonvalóimtól.“ Jézus Krisztus jól tudta, hogy nem akarja ezt egész komolysággal, és hogy otthonvalói ismét eltántoríthatnák, mondá neki. „Senki, a ki a kezét az ekére teszi s még hátra néz, nem alkalmas az Isten országára“.. Ki a földi munkához nem fog egész kedvvel, és elébb még soká körültekintget, az nem sokat fog végbevinni. Így van ez az embernek minden dolgával. A ki még elébb sokat törődik Kalasanzi társulatában, a ki minden előnyt keres; az nem viszi annyira, hogy méltó legyen az alapítóra, ki oly kevésre becsülte a földi javakat. És ezzel azt akara, hogy utódai se kössék hozzá szívüket. Valaki Kalasanzi rögzös, de üdvös munkakörébe csak önhasonból lép be; ki nem becsüli ezt többre a világ kincseinél; ki az ön és mások tökélyesítéseért nem tud nélkülözni, a tanodai port, és szegénységet szenvedni: az ilyen nem illik a tanítók példaképe követői közé!..

Segített a kevés nevelői hivatással bírók által okozott e bajon a valódi érdemet igaz lélekkel méltányló, Józsefet két ízben minden módon bibornoki méltósággal megtisztelni akaró, föndicsért pápa, ki 1617-ben kiadott rendeletével Kalasanzi társaságát Pálról nevezett önálló gyülekezetre (congregatio Paulina) emelte. —

Oh! mily laukadást nem ismerő lelkesültséggel sürgött-forgott Józsefünk a gyermekek között, azoknak mind anyagi mind szellemi szükségeiről atyailag gondoskodván. Szívének alázatosságában ingyen, minden díj nélkül. Nem kívánt pénzt, nem voltak dús reményei — vagy igen is voltak, és a legdusabbak; mert reménylé jutalmát — az örök életet... Az érdeket nem vadászó e példátlan önzetlenség teszi föl Kalasanzi fejére a hervadhatlan gyermekbarát-koszorút. — Oh! a szeretet minél nagyobb, annál önzéstelenebb, s minthogy ilyen, tűr, szenved, cselekszik, fölkarolja a legnyomorultabbat, kebeléhez

szoritja a legszegényebbet... Így tőn a kegyesrend szent alapítója azokkal, kiktől a sors jobb kezét megvonni látszék; adott nekik tanszereket, ellátta alkalmas szállással, gazdagítá őket a tudomány és erény kincseivel.

Oh e szív méltó volt a fényes koszorura! E szív, mely annyi szent gyönyört élvezett az elhagyott kisdedek oktatásának sikerén, mily kínos és hosszú félreértésnek volt mégis többször martaléka! — Vagy azt hiszed: fájdalom nélkül születik a tenger fenekén a gyöngy, mialatt sima, ragyogó tükröt mutat a felszín nyugodalma? Azt hiszed, hogy érzéketlen maradhat a szív, midőn a szem letekint az örvény sötét fenekére, mely időnkint elnyeléssel fenyegeti a roszak által roncsolt hajót? szenttelen és fásult maradhatna a szív, midőn a szem a hajón egy segélyre szoruló nemzedéket lát, s az elme tudja: hogy ez ivadék az ő gondjának fő tárgya?... Igen e nemes szív, mely a szellemek aetherében szárnyalólag tündöklő Castornak mindig hű Polluxa vala, az érzelmi magasztaltság ez égi szülötte — e szív, mint testi szerv, az ostromló hullámzásoktól sokat állott ki, s némiképen a nyugodtarezu küzdő óriásnak testileg — erőfogyasztója lett... Az iskolások szemléltomást szaporodtak. Számukat József ezerkétszázra gyarapodottnak látván, egy állandó tanodai helyiségről gondoskodék, 5000 db. aranyon szerezvén meg 1612. Tsentzi Viktoria főasszonyság azon, a szerzet vezérfőnökének (Praepositus Generalis) lakásul szolgáló, házat, mely egy oldalról sz. Pantaleon templomának tőszomszédságában vala.

Midőn az emberiség legszentebb ügyét szíven hordozó V. Pál pápa Kalasanzi társulatát, az eszme megtestesülése után tizenhét évre, önálló gyülekezetté tette, az három egyszerű, a pápa által is vissza vonható, fogadalomra kötelezettséggel történt. És József, ki az egyházi tanács által jóváhagyandó szerzetesi élet-szabályok alkotására jogosítotott, ugyancsak 1617. évi mart. 25. a szerzetes öltönyt fölvette Jusztinián bibornok kezéből, és elhagyva vezeték-nevét, magát az Isten anyjáról (a Matre Dei) nevezte. — Hasonlóképen tőnek társai is. — Most Kalasanzi minden spanyolországi dús örökségéről lemondott, pénzét, drágaságait szegények és foglyok közt osztotta föl, okleveleit az iskola hasznára fordította, hogy, a mivel sokan

büszkélkednek, azzal az itjuságon segítsen... Továbbá a legszigorúbb életrendet szabta maga elé annyira, hogy a legnagyobb önmegtágadás mindennapi szokásává s e szokás úgy szólván másod természetévé, természeti igényévé lőn, melyet Isten iránti égő szeretete édessé, sőt kívánatossá tett. - - Ámde a szigorú életmód által olykor mégis nagyon elgyöngült... Mintha látnók, hogy e soroknál némely olvasónk arca elkomorul, és Kalasanzinak vétkül rója föl e tettet, hogy egészségét oly módon alá ásta, erejét fogyasztotta... Azonban ne hirtelenkedjünk az ítélkedésben; mert hisz az élet és halálnak Ura az, a kiért és akinek ő magát föláldozta. Vagy, ha valakit e gondolat sem nyugtatna meg; úgy olvassa el, kérjük, az emberi szív rejtélyeibe oly mélyen behatott szal. sz. Ferencz, Genf halhatatlan püspökének szavait: „In sanctis quaedam sunt miranda, sed non imitanda.“ Nem minden utánzandó a szentek életében; mert nem vagyunk mindnyáján hivatva a rendkívüliekre; hanem igen is utánzandó azon készség és lelki elszántság, mely hős tetteiket megszentesi; azon hős tetteket, melyeket, a korukbeli nagyobb elmék s dicsőbb jellemek által is czélszerűeknek tartott eszközökként, bámulatos önmegtágadással használtak föl, hogy csak lelkők üdvét biztosíthassák... Egyébiránt a szentek életének legfényesebb pontjait nem az önmegtágadást bizonyító különféle és sokszor rendkívüli, bámulatot gerjesztő gyakorlódások teszik; hanem a szivalázatosság, béketűrés, önfeláldozás magasztos szelleme, s a hiúság, élvezetvágy, kéjvadászat fékezésére és kiirtására irányzott igyekezet. — Szent Kalasanzira vonatkozólag sem lehet mást gondolni, mint azt, hogy maga a jó Isten tartotta főnu ez ember életét, mert oly keveset fordított magára, hogy az életének főtartására annyi emésztő gond és fáradság közepette, semmi módon sem lehetett elég...!

A pápa nevezett Jusztinian, mint a kegyesrendiek iskolájának protectora, által felszólította Józsefet, hogy congregatioja számára szabályzatot készítsen. Kalasanzi tehát, kit arra hívott Isten, hogy szerzetesrendnek legyen létesítőjévé, e magas hivatásra ez alkalommal is először önmagát készítette el. — Nárniába vonult, és negyvennapos böjtöléssel, elmélkedés és sanyargatással Isten kegyelmét kéré munkájára. Meglevén constitutióival,

azokat XV. Gergely pápa elé terjeszté, ki is 1621-ben megerősítette, és a congregatiót szabályzott papok czimű szerzetévé emelte „Ordo Clericorum regularium Scholarum Piarum“ név alatt.

„Filium, quem amat Pater castigat“ (Héb. lev. 12, 6). Kit az Ur szeret, megsanyargatja azt. Az Ur szeretete ily alakban is nyilatkozott József iránt.

Ő igen okszerű alkotmányt adott rendjének, a szokásos három ünnepélyes fogadalomhoz a növelés-oktatást, „perpetuam, constantemque curam docendi bonas artes, non modo pauperes nobiles sed et divites,“ — mint főczélt csatolván. Azonban nem oly könnyű volt annak megállapítása. Ellenségei is voltak Kalasanzi szent szándékának; a tanárok egy része hivatás nélkül szükkölködén, föl-fölzendült igazgatója ellen; alávaló támadásokkal és üldözésekkel, melyek őt és kedves intézetét megsemmisítéssel fenyegeték, kelle a szent férfinak küzdenie. De József, mint nevéhez illett, Istenbe vetvén bizalmát, mindig egyforma maradt, szeretetének forrása egyenlően csörgedez vala; imádság, könyek, önmegalázás, sanyargatás, a sérelmek legőszintébb megbocsátása, sőt jóval viszonzása, szóval igazi krisztusi szeretet vala egyedüli fegyvere elleneivel szemben. —

A fölszinre hozott vádak a, pápa által azok megvizsgálásával megbizott, bibornokok előtt alaptalanoknak bizonyultak be, és nem csak, hogy József intézetének bukását nem idézték elő, hanem ellenkezőleg a nyomozás oly dicsfényt szerzett szentünknek, hogy a pápa őt kitüntetésül bibornokságra, melyet József ezúttal is szerényen megköszönt, akarta emelni. Sőt épen a cselszövények kelték föl a külföld figyelmét is Kalasanzi egyénisége és intézménye iránt, minek eredménye az lön, hogy az Isten szíve szerinti férfiről az ország határain messze tul is tudomást vőnek... 1622. évi april hó 25. ugyanezen pápa a sz. Pantaleonról nevezett egyházat a szerzetnek ajándékozá; april 28-án Józsefet a piaristarend vezérfőnökévé tevé; október hó 15-én pedig a szerzetet mindazon kiváltságokkal, szabadalmakkal és engedményekkel ruházta fel, melyekkel a kéregető rendek az ideig birtak.

Kalasanzi, kinek már személye s áldásos működése varázserővel bírt, ezen közben és azontúl is mitsem mulasztott el, mi által akár a szerzetes társulat dicsőségét, akár az egyház és polgárzet igaz javát előmozdithatá: virágzott is ezen fölmérhetlen-hasznú rend és terjedett. Tekintélyes, sőt magas egyházi méltóságokat viselő egyének, megválván fényes állásaiktól, az alázatos József munkatársaivá szegődtek. — Ki az ifjúság növelés-oktatása érdekében a szerzet kitüntetésére, mint alapító első lépett föl, az Tonti bibornok volt, ki a Quirinál melletti palotát megvásárolván, azt tanintézetté fordította, s minden vagyonának örökösül, ez intézet föntartására, a kegyesrendet tette. — Miként hire és dicsősége, épen úgy nagyobbodott az új rendnek hatásköre is, valamint gyarapodott tagjainak száma. A városok küldöttei egyre látogaták a sz. alapítót, s vételykedve kérék őt tanodáik ellátására. Náрни városa volt első, mely ez esedező meghívást Józsefhez intézte. Majd azután csakhamar rábizta Jusztinián bibornok Mallinóban papnöveldejének vezetését is. Mark Antal bibornok vezette be e szerzetes rendet Szulmonába. Frascati-, Calcarea-, Fanó és Savonában is megnyitlak a kegyes-iskolák. Genua és Nápoly, szintén három társodát és ugyanannyi szentegyházat ajánlván föl, nagyon sürgették, venné át tanintézeteiket, s látná el azokat tanárokkal. Előbb megígérte szívesen, utóbb pedig, rendelkezhetvén már képzett egyénekkel, ígérétét valósitotta is a moudott helyeken és Florenczben.

A pápai széken ekkor VIII. Orbán ült. Mint elődei, ő is meleg kegyelettel karolván föl az ügyet, Józsefet holtaiglan vezérfőnökké nevezte, ki, mint ilyen, a rendnek Rómában tartott általános gyülekezetében (capitulum generale) háromszor ú. m. 1627., 1637. és 1641-ben elnökölt.

Meg-meg a városok küldöttei csedeztek rendtagokért: Ancona, Palermo, Olmütz, Litomisl, Strasniez, Nikolsburg. Előbb is Nikolsburg lón szerecsés uj tauárokat nyerhetni, és pedig Dietrichstein herczeg, bibornok bőkezűségéből, ki, ott fényes tanintézetet építettvén, mind ezt, mind a papnövelvét piaristákra bizta.

Ekkor válaszolta Kalasanzi a lipniczei és messinai megkereső hatóságnak, — mely helyeken 1634-ben csakugyan

átvette az iskolákat: — „Ha 10,000 rendtartással bírnék, egy év alatt mind alkalmazhatnám.“ Épen nem mondott sokat: egész Olasz és Lengyelhon, Szardínia, Morva és Csehország, Pomeránia az új rend alkalmazását kérve sürgeté; a pápa pedig minden más előtt Horvát- és Dalmáthónba kíváná azt beültetni. Lengyelországban első székhelyök Varsó lőn. — Édes hazánk is büszke arra, hogy e szerzetet még a sz. alapítónak életében kebelébe fogadhatta, már 1642-ben vivén azt be Podoliuba, Szepesvármegyébe és tizennyolcz év múlva Privigyére, erre hét évvel Breznó-Bányára, 1685-ben pedig Pozsony-Szent-Györgyre.

Az üdvös intézmény gyors elterjedése és népszerűségének természetes okát annak belső szerkezetében találhatjuk. Kalasanzi nem a maga javára, nem a saját érdekében, hanem Isten dicsőségére, az emberiség iránt való szeretetből alapítá szerzetét. Ő mélyen érezte, hogy a nép zöme boldogtalan és kétségbeejtő helyzete nem csupán a kellő értelmi fejlődöttség, de az erkölcsi nevelés hiányából ered, azért elvül tüzte ki magának: a gyermeket istenesen nevelve oktatni. A nevelést az Úr félelmére kívánta alapítani, jól tudván, hogy a tudományok ugyan kiművelik az ember értelmét, tágítják az ismeretek körét; de nem nemesítik a szívet, mely pedig bizonyos értelemben az ember erkölcsi életének tájékozó iránytűje. — Ily elvektől vezéreltetve, Kalasanzi nem elégedett meg azzal, hogy a tantervébe fölvetett tárgyakban gyermekeit oktatta, — ő az oktatáson kívül beszédében szívnemesítőleg hatni is iparkodott tanonczaira, szoktatván és példával vezetvén őket az erényes életre, óván őket mindattól, a mi ártatlan lelküket megmételtyeztetné. — Előadások végeztével ő és társai a gyermek köze vegyültek s a távozókat a családi körbe haza kísérték... — Az Isten szeretete mellett a felebaráti szeretetre is oktatta, buzdította őket, azon szeretetre, mely nem üres szavakban, de tettekben nyilvánul. S ebben is ő maga ment folyvást jó példával elő, mely után tanoncjai méltók lőnek hozzá..

Valamint mindenkinek szellemi és erkölcsi fejlődése nem függ egyedül az ő közremunkálásától, hanem a környezettől is: úgy általán véve a kegyesrend is különféle korszakokban majd inkább, majd kevesebbé örvendetes alakot tüntet elénk...

Mi a Kalasanzi élte vége felé eső állapotát illeti, bármint szeretnők ez idélti fényoldalait kiemelni és a sz. szerzet emelkedését kitüntetni; őszintén meg kell vallanunk mégis, hogy örömeink teljeseek nem lehetnek.

Vizsgálván azon korszakot, a sok örvendetes mellett, elég gyászos tüneményekre is akadunk. A buza mellett előtűnik a konkoly is.....

Azon tapasztalat, hogy Kalasanzi és iskolái a rólok elterjedt jó véleményt mindenben igazolják, a mint egyrészt a jók szeretetét és támogatását eredményezték: úgy másrésztől szaporiták a roszak számát is, kik gyűlölet, és irigységből irántok, működésöket gáncsolni, ellensúlyozni, jó szándékukat kétségbe vonni és megtagadni iparkodtak... Sok küzdelmen, testi s lelki szenvedéseken kelle ez uton Józsefnek rendje és szeretett lelki gyermekei érdekében, átmennie; de a legkeserűbb pohár élete végső éveiben lön osztályrésze. — A szerzet egyik kevély és nagyravágyó tagjának, Mariusnak, ugyanis sikerült ármányos gyanúsításaival József tisztos hirnevét a felsőbb egyházi hatóság előtt csorbítani s behomályosítani, sőt vakmerő rágalmaival azon hiedelmet kelteni, mintha József magas kora mellett meggyöngült elméje miatt gyarló s tehetlenné vált volna a rend további kormányzására, — és ez úton helyette a főnöki székbe tolakodni. Ez ember a 86. éves szent aggastyánnal a legméltatlanabb módon bánt... Mélyen megindító az en részletek, melyek, mint íranta tanusított tiszteletlenségének szomorú bizonyosságai, Kalasanzi életirataiban följegyezve találhatók, oly események, melyek a jámbor öreg végnapjait valóban szigorú megpróbáltatásnak vetették alája... De épen ezek József fonséges önmehtagadását és türelmét annál nagyobb fényben tüntették föl; mert mély fájdalommal bár, de békével, zugóldás nélkül türte megláztatását; senki panaszt ajkairól nem hallott és a fölötte sajnálkozókat is megnyugtatta, bizván az Istenben, bizván az igazságos emberekben, kik előtt ügyét megfordulandónak hitte... Mint sz. férfiú tisztában látta maga előtt a jövendőt, s kik kétségbe esve pillantának feléje, mindannyit reménnyel vigasztalá meg. Jól tudta ugyanis, hogy elébb-utóbb diadalmaskodnia kell az igazságnak az irigységen. A ros-akarató rágalnak miatt aggódó

társaknak mondogatá: „Haec spargunt nonnulli, qui destructionem Religionis (a kegyesrendnek) cupiunt. Certum enim est, nos habere magnos, potentesque inimicos. Sed non abiciamus spem. Religio suo loco stare debet.“ S nem is csalódott. — Az ártatlanul szenvedő védelmére maga az Ég kelt, mely a nemtelen bántalmazót csakhamar példásan lakoltatta. Az azután következő hasonló-érzületű rendfőnökre szintén Isten keze súlyosodott; de, ez halála előtt az Éggel és Józseffel kibékülve, megtérten vált meg a földtől.

E két méltatlan rendfőnök alatt a zsenyéjében megfogamzott szerzet már-már bomladozásnak kezdett indulni, de József, a nehéz napokban is nagynak mutatta magát. A szerzetet nem engedte, hogy csüggedjen s a nemes önzetlen lelkesedés adván varázst szavainak, — összeszedi vala végső erejét, és annak főntartására minden lehetőt megtőn. — Egyébiránt megjövendőlte az általa alapított kegyes-tanító-rendnek halála után viszontagságait és hogy az újból fel fog emelkedni.

„Oh quot laboribus, cladibus et diris aerumnis exagitabitur! diu libra discutietur et haerebit in puncto, sed cessabunt adversa, et beatissima Virgo proteget religionem et augetet.“ ...

A törzs-collegium, honnét az egész rend leszármazott, sz. Pantaleonról ezimzett anyatársoda levén, ebben székelő főnök volt az összes szerzettest főpapja (Praepositus generalis), az onnét kitelepült rendtartományok pedig képezék a törzs főágait melyekből, mint újabb oldalhajtások s lombokként a provinciák többi collegiumai kieredtek ... És a tizenhatszadik század derekán már tizenhat tartományra ágazott el a kegyesrend, ú. m.: római, liguriai, toskániai, nápolyi, csehmorva, szicíliai, sardiniai, lengyel, magyar aragoniai, lithvániai, cathaloniai, osztrák, két kasztíliai, apuliai, és rajnasváb tartományokra, *) melyek összesen kétszázhetz collegiumot vagy residentiát számláltak.

*) Bizonyítja ezt egy kezünkél levő s a kegyesrendre vonatkozó kimutatás, mely „Provinciae Schol. Piar. (sen catalogus exhibens seriem provinciarum et domorum Scholarum Piarum)“ czimen Magyarországnban látott napvilágot, a mult század második felében, Kalocsán a szerzet

Mit ha figyelembe veszünk, a sz. aggastyán jós-szavainak megvalósulta önként áll szemeink elé.

Azon közben beköszöntött az 1648. esztendő, és József előre megmondá, a hó-, nap- és órát is pontosan megjelölván, hogy ez földi életének utolsó éve. Bár 92. év súlyát viselő már vállain, még most sem szűnt meg, a kisdedek oktató-

ottani nyomdájában. — Igaz, hogy nem a jelen állapotokat adja, mindamelllett hiszszük, miszerint úgy is nyújtunk vele érdekest az érdeklődőknek. — Legkevesebbé közelítik meg a mai állapotokat a kimutatásnak Orosz- és Olaszországról szóló adatai, a menyiben ott a zsnoknokság, illetőleg a forradalmi kormány a piarista-társházak öt hatodát azóta elsőpörte. Mi azonban az eltöröltek is az előttünk levő nyomtatvány szerint fölveltük, hogy a kegyesrendiek azonkori működéséről lehetőleg teljes képet adjunk.

Lássuk immár, latin eredetiben, ezen kimutatást.

I. A RÓMAI PROVINCZIA (Provincia Romana) és társházai: 1. Domus Professa S. Pantaleonis in Urbe, sc. Romae — 2. Probationis S. Laurentii in Urbe. — 3. Tusculana in Latio. — 4. Narnensis in Umbria. — 5. Collegium Nazarenum in Urbe. — 6. Nursina in Umbria. — 7. Anconitana Probationis in Piceno. — 8. Polustriculis in Latio. — 9. Civilebensis in Umbria. — 10. Urbinatensis, cui addictum est Collegium Nobilium in Piceno. — 11. Castri Novi Farfensis in Sabinis. — 12. Collegium Apostolicum S. Michaelis ad Ripam in Urbe. — 13. Collegium Nobilium Justinopolitanum in Istria. — 14. Reatina in Umbria. — 15. Albanensis, cui perpetuo addictum Seminarium Episcopale, et Collegium in Latio. — 16. Collegium Ecclesiasticum in Urbe. — 17. Alatrina, cui addictum Collegium in Hernicis. — 18. Seminarium, et Collegium Senogalliense in Piceno. — 19. Collegium Calasantium in Urbe pro publicis Scholis et Convictu Civium. — 20. Seminarium et Collegium Signinum in Volsis. — 21. Ragusana in Illyrico.

II. A LIGURIAI PROVINCZIA (Provincia Liguria et Insubriae) társházaival: 1. Domus Carcarensis in Liguria. — 2. Collegium Savonense in Liguria. — 3. Genuensis Professa. — 4. Paveranensis Probationis in Liguria. — 5. Uneliensis in Liguria. — 6. Albingaunensis, cui addictum Hospitium Toiranensa in Liguria. — 7. Collegium Vicqueriense in Insubria, cui addictum Hospitium Zatteralense. — 8. Clavarenensis in Liguria. — 9. Mediolanensis in Insubria. — 10. Finarenensis in Liguria.

III. A NÁPOLYI PROVINCZIA (Provincia Neapolitana) és társházai: 1. Domus Professa S. Mariae ad Praesepe Neapoli. — 2. Nativitatis P. M. V. Neapoli. — 3. Pausylipensis Probationis Neapoli. — 4. Theatina in Aprutio Citeriori. — 5. Nucerna Paganorum in Principatu Citer. — 6. Cajetana in Campania. — 7. Anxanensis in Aprutio Citer. — 8. Piscinensis apud Marsos. — 9. Massanensis apud Marsos. — 10. Scannensis in Aprutio Citer.

sával foglalkodni. Szüntelen szemei előtt lebegett isteni Üdvözítőnk azon elragadó tette, midőn a kisdedeket ölelő karjaiba fogadta; és nem volt más ohajtása, mint, hogy a szeretet a gyermekek iránt növekedjék mind a maga, mind társai szívében. Számtalanszor intette ezeket, hogy a t y á k k é n t jelenjenek meg a gyermekek között, fáradságukért nem e földön,

IV. AZ ETRURIA PROVINCZIA (Provincia Etrorriae) társházaival:

1. Domus Professa S. J. Evangelistae Florentiae. — 2. Probationis S. M. de Suffragio Florentiae. — 3. Fananensis in Ditione Mutinensi. — 4. Plebis ad Centum in Aemilia in Legatione Ferrariensi. — 5. Castilionensis in Etruria. — 6. Mutilianensis in Romandiola. — 7. Cortonensis in Etruria. — 8. Volaterrana, cui adiunctum Collegium in Etruria. — 9. Corrigiensis in Longobardia in Ditione Mutinensi. — 10. Luginensis in Aemilia in Legatione Ferrariensi. — 11. Mirandulana in Longobardia in Ditione Mutinensi. — 12. Collegium Nobilium Ptolomaeum Senis in Etruria. — 13. Hospitium Mutinense in Longobardia.

V. A CSEHMORVA PROVINCZIA (Provincia Bohemiae) és társházai: 1. Academia C. Regia Theresiana Viennae. — 2. Domus Nicolsburgensis Dietrichsteiniana, cui perpetuo addictum est Seminarium Lauretanum in Moravia. — 3. Straznicensis Magniana in Moravia. — 4. Lipnicensis Probationis Dietrichsteiniana in Moravia. — 5. Litomislensis Pernsteiniana in Bohemia. — 6. Slanensis Martinicziana in Bohemia. — 7. Slacoverdensis Saxo-Lövenburgica in Bohemia. — 8. Cremsiriensis Lichtensteiniana, cui perpetuo addictum est Seminarium A. Episcopale in Moravia. — 9. Boleslaviensis in Bohemia. — 10. Vetero-Aqvensis Lichtensteiniana in Moravia. — 11. Freibergensis Lichtensteiniana in Moravia. — 12. Beneschoviensis Wrthyana in Bohemia. — 13. Richnoviensis Kolowrathiana in Bohemia. — 14. Albo-Aquensis Lichtensteiniana, cui addictum Seminarium Wratislaviense in Silesia. — 15. Freidenthalensis Neuburgiana in Moravia. — 16. Pragensis in Bohemia. — 17. Budvicensis Magistratus Loci in Bohemia. — 18. Heidensis Kinskiana in Bohemia. — 19. Moravo-Triboviensis Zechiana in Moravia. — 20. Pontensis Magistratus Loci in Bohemia. — 21. Tupaviensis Clementina in Bohemia. — 22. Caadanensis in Bohemia. — 23. Auspiciensis Magistratus Loci in Moravia. — 24. Brundusiensis Budinskiana in Bohemia. — 25. Gajensis Philippina in Moravia. — 26. Beraunensis Rudolphiana in Bohemia.

VI. A SZICZILIAI PROVINCZIA (Provincia Siciliae) társházaival:

1. Domus Probationis Panormitana, cui adiectum Collegium Nobilium. — 2. Messanensis, cui additum Collegium A. Episcopale. — 3. S. Mauri. — 4. Leonfortensis. — 5. Palmensis, cui coniunctum Collegium Dioecesis Agrigentinae. — 6. Adernoniensis. — 7. Agrigentina.

VII. A SZARDINAI PROVINCZIA (Provincia Sardiniae) és társházai: 1. Domus Professa S. Joseph Calari. — 2. Probationis S. Fran-

hanem a mennyben várván jutalmat. Figyelmeztette őket, hogy a jó tetinek tudata sokkal többet ér, mint a világ minden kincse. — A milyen a tanár, olyan a tanítvány — szokta volt mondani, azért kérte, buzdította társait, hogy nemes hivatásukhoz hűven lelkismeretes gondot fordítsanak azok nevelésére, kiknek földi s örök üdve kezökbe van letéve, és azt

cisci de Paula Calari. — 3. Isiliensis. — 4. Templensis. — 5. Oristaniensis. — 6. Sacerensis.

VIII. A LENGYEL PROVINCZIA (Provincia Poloniae) társházai: 1. Domus Varsaviensis Regia Vladislai IV. — 2. Ressoviensis Lubomirciana in min. Polon. — 3. Chelmensis Svirsciana in Russia. — 4. Loviciensis Szamoviana in Maiori Polonia. — 5. Petricoviensis Goritzthiana in Maiori Polonia. — 6. Cracoviensis in Maiori Polonia. — 7. Gorensis Wirzboviana in Mazovia. — 8. Radoniensis Wosowiciana in M. Polonia. — 9. Varenzensis Mateczyniana in Russia. — 10. Vielunensis Karsniczana in M. Polonia. — 11. Lucoviensis Jesiersciana, et totius Nobilitatis Lucoviensis cum Seminario Szaniaviano in M. Polonia. — 12. Stutiniensis Szczukoviana in Mazovia. — 13. Mederecensis Lubomirciana in Volhynia. — 14. Zloczoviensis Sobesciana Principis Regii in Russia. — 15. Collegium Nobilium Varsaviense. — 16. Rydziniensis Principis Sulhowicii in M. Polonia. — 17. Leopoliensis Caesarea in Russia. — 18. Radziciovensis in Cujavia. — 19. Sandecensis in M. Polonia. — 20. Opoliensis in M. Polonia. — 21. Dachocinensis in Podlachia. — 22. Lomiensis in Mazovia. — 23. Ravensis in in M. Polonia.

IX. A MAGYAR PROVINCZIA (Provincia Hungariae) és társházai: 1. Domus Podolinensis Principis Lubomiersci in Scepusio Dioec. eiusdem nominis. Fundata adhuc 1642, avulsa a Polonica, et Hungariae Provinciae volente Josepho II. incorporata 1782. — 2. Prividiensis Palfiana in Comitatu Nitriensi Dioec. Neozoliens. — 3. Brezno-Banyensis Caesáreo-Regia Leopoldi I. in C. Zolien. D. Neosolien. — 4. S. Georgiensis A. Episcopalis Szeleptsényiana in C. Poson. A. D. Strigon. — 5. Nitriensis Episcopalis Matyasovszkiana in C. et D. nominis eiusdem. — 6. Veszprimiensis Episcopalis Volkraiana in C. et D. eiusdem nominis. — 7. Vacienis Episcopalis Kolonitsiana in C. Pest. Dioec. Vaciens. — 8. Kecskemetiensis Kohariana in C. Pest. D. Vaciens. — 9. Carponensis Episcopalis Olasziana in C. Zolien. D. Neozolien. — 10. Karoliensis Karoliana in C. et D. Szathmár. — 11. Pestiensis Magistratus Loei in C. eiusdem Nominis A. D. Strigon. — 12. Bistriciensis Steinvilliana in Transilvania D. Albens. — 13. Debrecinensis Episcopalis Bakoiana in C. Bihar. D. M. Varadin. — 14. Szegediensis Magistratus Loci in C. Csongrad. D. Csanad. — 15. Sátor-Alja Ujheliensis Pikotsiana in C. Zemplin. D. Cassioven. Tokaino translata 1788. — 16. Rosenbergensis Lövenburgica in C. Liptov. D. Scepusien. 17. Crajovensis in Valachia C. Regia Caroli VI. fundata 1734,

egykor tölök fogja Isten számon kérni.. De azért ne vélje valaki, mintha Kalasanzi a gyermekek körül a laza bánásnak volt volna barátja; sőt atyáskodó szeretettel párosult szigor jellemezte iskolai fegyelmét, a mint azt a Constitutio következő szavai és igazolják: „Benignitatem cum severitate miscere, ut amor non sit emolliens, rigor non sit exasperans“ ... Mily

occupata a Turcis Valachia, 1739. deserta. — 18. Szigethiensis in Marmatia C. Regia Carol. VI. in D. Szathmár. — 19. Ovariensis Zidanitsiana in C. Moson. D. Jaurin. — 20. Cibiniensis Desseffiana in C. Saros. D. Cassov. 21. Mediensis alias Megyessiensis in Transilvania D. Alben. coniuncta cum Bistriciensis Domo 1789. — 22. Temesvariensis Bibitsiana in C. Temes. D. Csanád. Ex S. Anna in C. Arad. D. Csanád. 23. Szentziensis Eszterhaziana in C. Poson. A. D. Strigon, cui addictus fuit Alumnatus Regius. — 24. Tatensis, Eszterhaziana in C. Comarom. Dioecesi. Jaurinensi. — 25. Colocensis A. Episcopalis Batthyaniensis in C. Pest. A. D. Colocensi. — 26. Kanisiensis Palatini Regni Ludovici Batthyáni in C. Szalad. D. Veszprim. 27. Vaciensis Theresiana C. Regia Mariae Theresiae in C. Pest. D. Vacien, cui adiunctus fuit Convictus Nobilium, 28. Tallosiensis Eszterhaziana in C. Poson. A. D. Strigon, cui addictum fuit Orphanotrophium. — 29. Collegium Regium Claudiopolitanum in Transilvania D. Alben. cum adnexo Convictu Nobilium, et Seminario. — 30. Trenchiniensis Probationis C. Regia M. Theresiae in C. eiusdem nominis D. Nitriens. — 31. Schemniciensis C. Regia M. Theresiae in C. Hont. A. D. Strigon. — 32. Ginsiensis C. Regia M. Theresiae in C. Castriferrei, D. Sabariens.

X. AZ ARAGONIAI PROVINCZIA (Provincia Aragoniae (társzázaival: 1. Domus Petraltensis Probationis in Aragonia. — 2. Albarra-cinensis in Aragonia. — 3. Barbastrensis in Aragonia. — 4. Darocensis in Aragonia. — 5. Ergavicensis in Aragonia. — 6. Caesar-Augustana in Aragonia. — 7. Jaccensis in Aragonia. — 8. Valentina, cui addictum Collegium Andresanum in Regno Valentiae. — 9. Tamaritensis in Aragonia. — 10. Benavarrensis in Aragonia. — 11. Sossensis in Aragonia.

XI. A LITHVÁN PROVINCZIA (Provincia Lithvana) és társzázaival: 1. Domus Dombrovicensis Dolsciana in Palatinatu Brestensi. — 2. Neodolscensis Probationis Dolsciana in Palatinatu Brestensi. — 3. Stutiniensis Jozofoviciana in Pal. Vilnen. — 4. Vilnensis Sapiehana in Pal. Vilnen. — 5. Ponevesensis Biallozoroviana, et Dombisciana in Pal. Trocens. — 6. Lidensis Scipionum in Pal. Vilnen. — 7. Valerianoviensis Zabarum in Pal. Plocens. — 8. Rossienensis in Ducatu Samogitiensi. — 9. Vilcomiriensis Zabarum in Pal. Plocens. — 10. Vitebscensis in Pal. Vitebscens. — 11. Snipiscensis in Suburbio Vilnens. — 12. Hospitium Zelvense Sapiehanum in Pal. Novogrod.

megható lehetett látni a szent agyastyánt, midőn a sz. áldozáshoz vezetendő kedves gyermekei közé térdelve, összekulcsolt kezekkel és könyes szemekkel buzdította őket, hogy töredelmes bűnbánat által jól elkészülve járuljanak a nagy szentséghez.

Megemlítendőnek tartjuk itt is, hogy Kalasanzi József kiváló tisztelettel viselkedett a boldogs. Szűz iránt, ki által több kegyelemben is részesült. Innét lőn, hogy a már érintettek szerint, mint szerzetes, szerényen s egyszerűen csak „Josephus a Matre Dei“ nevezetet használt. —

XII. A KATHALONIAI PROVINCZIA (Provincia Cathalauniae) társházaival: 1. Domus Modilianensis Probationis. — 2. Olianensis. — 3. Balagariensis. — 4. Podiceretanensis. — 5. Aqualatensis. — 6. Mataronensis. — 7. Celsonensis.

XIII. AZ OSZTRÁK PROVINCZIA (Provincia Austriae) és társházai: 1. Collegium Josephinum Viennae. — 2. Hornanum in Austria. — 3. Domus Gleisdorfensis in Styria. — 4. Convictus Nobilium Löwenburgicus Viennae. — 5. Domus Ginsburgensis in Burgovia. — 6. Cremsensis in Austria. — 7. Freystadiensis in Austria. — 8. Goritiensis. — 9. Convictus C. Regius, et Gymnasium Academicum Viennae. — 10. Academ. C. Regia Militaris Theresiana Neostadii.

XIV. A KÉT KASZTILIAI PROVINCZIA (Provincia utrisque Castellae) társházaival: 1. Domus Probationis Matritensis in Castella nova. — 2. Almodovarensis in Castella nova. — 3. Xetafensis in Castella nova. — 4. Villa Carradiensis in Castella veteri. — 5. Calasantia Matritensis in Castella nova. — 6. Nazarena Archidonensis in Super. Baetica.

XV. AZ APULIAI PROVINCZIA (Provincia Apuliae) és társházai; 1. Domus Campiensis Probationis in Prov. Hydruntina. — 2. Turiensis in Prov. Bariensi. — 3. Brundusina in Prov. Hydruntina. — 4. Francavillensis in Prov. Hydruntina. — 5. Manduriensis in Prov. Hydruntina. — 6. Melphitana in Provincia Basilicatae. — 7. Beneventana in Principatu Ultra. — 8. Tricasina in Prov. Hydruntina. — 9. Sipontina, cui perpetuo addictum Seminarium A. Episcop. in Prov. Capitanatae. — 10. Collegium Regale Neapoli.

XVI. A RAJNA-SVÁB PROVINCZIA (Provincia Rhenano-suevica) társházaival: 1. Collegium Rastadiense Marchio-Badense. — 2. Campidonense cum Convictu Nobilium in Suevia. — 3. Doneschingense Fürstenbergianum in Suevia. — 4. Kirchbergense Marchio-Badense in Tractu Hunnorum. — 5. Kirnense Salm Kyrburgicum in Tractu Hunnorum. — 6. Vallersteinense Öttingen-Vallersteinianum in Suevia. — 7. Electorale A. Episcop. cum Convictu Nobilium ad S. Lambertum Treviris. — 8. Brigense Status Provinciae, in Helvetiae Provincia Vallis.

1648. évi július hó végén történt, hogy templom-látogatás alkalmával esett lábserülés az erőben fogyatkozott aggastanyánt ágyba vitte. Betegségében is többször magához hívá fiait, Isten és felebaráti szeretetre intvén őket, kik nem csupán tanárok, de papok is voltak, tehát magasabb életmódra hivatottak. „Testvéreim — integette őket — legyetek óvatosak; használjátok jól az időt, mert rosz napokat élünk. Rajta legyetek, hogy megértsétek az Úr akaratát; iparkodjatok, hogy ne csak a tudományban, de a lélekben is művelődjete. A mint nincs physikai élet születés nélkül: úgy nincs szellemi élet a test halála nélkül, vagyis: míg a régi embert le nem vetkőzzük az ő rosz szokásaival, hibáival, — addig erényes életre nem is gondolhatunk. A ki az Úrnak akar szolgálni, az kell, hogy tudjon uralkodni szenvedélyei fölött.“ Baja folytonos növekedése mellett is ajtatoságának és a sz. ügyek iránt buzgalmának elragadó példáit tanusítja, a mennyei eledelt megható áhitattal élvezvén s a szende türelemnek magasztos jelét adván, minek számos előkelő látogatói valának tanúi. —

Végzavai között is a 92. éves gyermekbarátnak, kinek 1648 évi aug. 24-én reggeli 5. órája vala az utolsó, kenetteljes intelmek voltak, melyekkel övéit minden kötelmek pontos teljesítésére, de különösen a szegény gyermekek fáradhatlan és szorgalmas oktatására buzdította. Azután fiai imádsága és könyei közt, a „Jézus“ szónak háromszori tiszta, szelid kiejtésével, csöndesen örökre elszenderülvén, lelke égbe szállt. — Ő az Üdvözítőt sokszor befogadta ama szavai szerint: „Qui suscepit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit“ (Máté 18, 5.) Az Üdvözítő is befogadta őt mennyei dicsőségébe... Ilyen volt élete és halála az elévülhetlen érdemű ferfiúnak, kinek szellemöröksége vajha mentül többek lelkét hassa át e buzgalomvesztett, áldástalan korban!..

Hamvai sz. Pantaleon templomában tétették örök nyugalomra. — Kalasanzi fölött gyászbeszédelet többet tartottak és erényeinek oly magasztalását nyilváníták, hogy az egyház dicsőültjei közé soroltatása mind élénkebb ohajtássá növekedett a jótékony munkásságát vagy hálával emlegető nép között, mely érzelem holta után és temetése alkalmával s azon-tul is szokatlan mérvben jelentkezett.

Életében Kalasanzi a tavasz szerény ibolyához hasonlított, elhunytá után azonban e szerény ibolya csakhamar szétárasztá mennyei illatát. *Vivit post funera virtus.* Már földi életett csodákkal tünteté ki a jó Isten; sirjánál pedig azok száma nőttön nőtt. A sok és hiteles, jobbára szemtanuk által esküvel is megerősített, e csodák által ápolt köztiszteltet rendkívüli fokozódása következtében történt, hogy komoly vizsgálat nyomán az annyit tett és alkotott Józsefet, ki ekkor állott a gondolkodó előtt az önmegtágadás és lángoló szeretet teljes nagyságában, a jellemfenség kiváló ragyogásában, egy szellemi és erkölcsi óriásként, ki iránt erényt tisztelő hódolattal nemzetek telének el, — 1748-ban, tehát száz év múlva, XIV. Benedek pápa a boldogok, 1767-ben pedig XIII. Kelemen a szentek sorába igtatta. Ekkor teteimei a fő-oltár alatt, megaranyozott bronzsal bevont, új koporsóban helyzetetvén el, szíve, mely egyedül Isten és az emberiség javáért lángolt, és nyelve, melylyel annyi szegény és elhagyatottnak osztá az Úr igéjét, teljesen ép- és sértetlennek találtatott. Mik ma is, mint az isteni kegyelem élő, sőt beszélő jelei, szent ereklyékként tiszteltetnek.

Kal. József külső alakja, a római sz. Pantaleonról czimzett társházban őrzött s az azután készített, a budapesti kollegiumban levő — a szentet állva ábrázoló egykorú képek után itélve, — a középtermetűnél jóval magasabb, és inkább szikár, mint vaskos vala; sűrű szemöldök — és pillától árnyalt szemei szelídséggel párosult szilárd jellemről tanúskodnak; nemes hajlású szabályos orra — a szép arcznak férfias méltóságot kölcsönöz . . .

Kalaszani rajzoltatik egyszerű papi öltözetben szeretetteljes arcczal, feszület mellett állva, baljában szerzete szabálykönyvével, jobbával pedig, foganatosítva az Üdvözítőnek szavait: „Engedjétek hozzám jönni a kisdedeket, mert ilyeneké a mennyország,“ — a gyermekeket az Úr félelmére tanítva és különösen a b. Szűz tiszteletére buzdítva. —

Mit mondanánk azon utasról, ki látva az utmutató által célja felé kijelölt irányt, mégis nem ezen, hanem más egészen ellenkező irányban intézné lépteit?... A szentek élet-

rajza nem más, mint a mennyországba vezető keskeny bár és meredek, de biztos és egyszemes utat jelző utmutató... Valaki irányát követi, boldog lesz, mert céljához ér; a ki pedig nem, az boldogtalan lesz, mert, céltalanul tévelygven az életnek sötét és csupán bolygó tűznek által megvilágított sivatagjain, feneketlen posványba jutand, és a siron tul is, örök boldogtalanság örvényébe merülend... Választani kell! középut nincs.

Kövessük tehát a kijelölt irányt, kövessük a szentek s különösen kal. sz. József életét. Hogy pedig ez áldásdús sikerrel történhessék, oda kell törekednünk, hogy a szentnek szeretetére, pártfogására s az Úr Isten előtti közbenjárására érdemesüljünk; érdemesíteni fogjuk pedig magunkat az által, ha őt szószólóul választva tisztelni s hathatós közbenjárásáért bizalommal kérni fogjuk... Innen van, hogy a szentek tisztelete az egyháztól mindig nagyon ajánlatott; innen van, hogy az ifjuság barátai is kal. sz. József tiszteletére számos kedvezmények által serkentettek.

Sz. Kalasanzi e tisztelete- s emlékének megülésére, különösen ugyan augusztushó 27-ére van kitűzve, de az más időszakban is intéztethetik.

A tulvilágról mennyei lant rezgései zendülnek felénk; a hivatott költőnek szellemi újjai pengetik a hurokat, és ismételve sugják füleinkbe a már század előtt dallott jellemrajz hangjait, melyek látnoki sugallatát egy hosszú életpálya szentesíté meg, és soha meg nem homályosított valósággá magasztosította azt, midőn így szólt:

„Ut gemma fulvo clarior	Tu norma continentiae,
Vestita splendet aere;	Tu Tutor aequitatis,
Sic ipsa virtus rarior	Imago tu prudentiae
Est visa prominere.	Et forma sanctitatis.

Quae vota corum Numine,
Josephé! nuncupasti,
Fultus superno lumine
Vivendo comprobasti.“

A szentírásban az ég csillagaihoz hasonlítottak a szentek; valamint azok között legragyogóbb a hajnali csillag: úgy nekünk is a legszebbnek, legkedvesebbnek sz. Kalasanzi

tűnik föl. - Rajta és élete minden tettében, mivel a hitbensőség, az önmegtágadás, élettisztaság, alázatosság erényei által szintúgy, mint Isten erejéből művelt csodáiban valóban megdicsőült, — meglepően tündöklik a Magasságbeli viszfénye; s kire különösen minden tanférfit bizalomteljesen tekinthet föl szükségeiben s örömeiben... Kalasanzi a világ hiúságán fölülemelkedő lélekkel még életében bebizonyítja, hogy csakugyan sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem akármely egyéb teremtmény nem szakíthatá őt el az Isten és emberiség feláldozó szeretetétől, melyet az ifju nemzedék oktatásában oly nagyszerűen gyakorlott... A mit tehát sz. Pál apostol számtalan helyen mond a kereszténységhez, azt hangoztatja le Kalasanzink is a magas égből pályatársaink: „Kövessétek példámat, mint én Krisztus példáját követem.“

Szerencsében szeretni az Istent és embertársainkat igen könnyű és kegyelmes dolog. Mikor minden virul és sikerül, mikor mindenütt gyönyör és élvezet kínálkozik, mikor gazdagság, hatalom, dicsőség jutalmazza minden vállalatunkat törekvésünket, alkotásunkat: akkor szeretni az Istent, ki minden lépten-nyomon boldogságot osztogat és felebarátinkat: nem érdem, nem erény. De, ha vészben forgunk, ha legszentebb s üdvösebb szándékuink elleneivel kell közdenünk, akkor is szeretni az Istent és képmásait, az embereket, s megtenni mindent, mi erőnktől telik, hogy másoknak, különösen a kisdédeknek sorsát jobbra fordítsuk, hogy neveljük-oktassuk azokat; áldozni, szenvedni érettök: ehhez az erény hősiessége, a jellem magasztosultsága kívántatik. Ah s mily isteni élvezet tölti el a kebelt, ha a munka sikerült!

Ezt tanulja meg mindenki Kalasanzi példáján — az Isten és emberek iránti szeretetnek önfeláldozó, vészszel daczoló erélyét?

S ha így leszünk elhatározva, ha az ő szelleme szerint intézzük tetteinket és életünket, ha el vagyunk tőkélve, hogy az ő emlékét, mint égszentelte kegykincset, kebleinkbe zárva folytassuk pályafutásunkat e földön, csak akkor leszünk méltók arra, hogy kegyeletünk adóját mi is letegyük a köztiszte-

let oltárán. — Oh fényben megdicsőült szelleme a lángkeblű emberbarátuak! szállj le közénk, s fogadd kegyesen a nevednek szentelt, őszinte megemlékezést, melylyel ime érdemeidnek áldozunk; fogadd az igaz, tiszta és hű kegyelet hervadhatatlan zálogát. —

IV.

A kegyesrend meglepülése Nyitrán.

A nemes példa vonz. — A szerzetes tanárok iránti nagy rokonszenv. — A nyilvános nevelés s oktatás. — A kegyesrend mindinkább kedvelt- s ismeretessé válik Magyarországon, jelesül Nyitrán is. — A hozzá e helyütt melegen ragaszkodó hatóság és polgárok. — Nyitra és szép környéke. — Matyasovszky László. Eredete Neveltetése. Mint lelkész, kanonok majd szepesi prépost. Nyitra egyházmegye püspökévé létele. Végintézkedése. — A privigyei piarista-collegium néhány tagja megfordul Nyitrán. — Mindannyian nagy szíveséget tapasztalnak a székeskáptalan, a megyei és városi élüljáróság részéről. — A közel és távol vidék pártfogoló főrangú: Ballassa Pál gróf vál. püspök és esztergomi kanonok, Dolny István v. püspök és esztergomi kanonok, Maholány János báró s hétszemélynök, Bottyán János, II. Rakóczy Ferencz dandárnoka, Lohoczky Márton kapitány stb.

Eszmeszövedékünk vezérszálán eljutottunk azon időszakhoz, midőn a nyitrai gymnasium keletkezöben vala. — Ama serkentő buzgalom, melyet főpapok, főurak és városok a tanintézetek alapításában kifejtettek volt, e kies megye püspöki és szék-városát is utánzásra bírta. — Oda irányult a lelkések nemes törekvése, hogy itt, az ifjunemzedék czélszerű kiműveltetése végett, közéletanoda létesítsék.

A köznvelés- s oktatás magasztos eszméje abban határozódik: hogy fölve legyen a jellemképzés, mely a fogékony ifju-kebleknél csak a tettetés nélküli alázatosság megszokása, serkentés, vetélykedés és a nemes elhatározásokra bíró jó életpéldáknak hódító ereje által érhet teljesen czélt... Ez okból magyar elcink is, tudvalevöleg, a nevelés-oktatást az egyháziakra, különösb en a szerzetesekre bízták. És méltán. Mert világszerte nyilvánvaló volt: mennyit ér a fogadalmak

embereinek a világi és isteni tudományok gyűjtése- és értelmezésében buzgalmuk. Nem volt ismeretág, melynek szilárd bajnokaul, nem volnának tekinthetők.. Mi pedig a gyermekek oktatását, az ifjak nevelését s tanítását illeti: erre nézve képebbeket azon időben lehetetlen vala találni. Nemcsak egy Pázmány- és Széchenyinek egyezett ebben nézetők.. Maguk az elfogulatlanabb protestansok dicsérettel ismerék el a szerzeteseknek e téren méltánylandó érdemeit.. Az őszinte igazságbuvárt, Angolhon diszét. Bacon Verulamius Ferenczet legyen elég a sok helyett ez alkalommal felhoznunk, ki egy helyütt így szól: „Régi, a legjobb és legbölcsebb századokból átszármaszott, panasz, hogy a polgárzatok a törvények körül sokat fáradoznak, a nevelés-oktatást pedig abban hagyják.. Az ember-művelés ezen legnemesb része a szerzetes testületekben van helyre állítva, melyeknek midőn a vallás s tudományok művelésére és erény képzésre fordított törekvésüket tekintem, Agesilausnak Pharnabasusról nyilvánított iméz ohaja jó eszembe: „Ki midőn ilyen vagy, bár mienk volnál!“ — Mi a nevelés-tanítást illeti, menj a szerzetesek iskoláiba, mert nem jobb ezeknél, a mi divatba jött.. S valóban az ő tanítás-irányuk előkelőbb, mint az, melynek jellege a hasznosság-elv; pedig ennek üzése a mostani korban általános..

„Aurea nunc vere sunt secula, plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor,
Auro sacra fides, auro venalia iura,
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor“...

Nem hagyhatjuk azonban érintetlenül, sőt némi büszkeséggel hangsúlyozhatjuk, hogy, az áldásos munkásságával és a nevelés-tanítás terén gyakorlati hatásával magának elismerést kivivott, kegyesrend azon nevezetes körülmény által is kiválik, hogy az álladalomnak igen kevésbe kerül. — Isten jósága szentérmű és a szeretetben tevékeny a nemzet közboldogságát szívőkön hordozó, sem a nagy munkától sem az anyagi áldozattól vissza nem rettent, férfiakat hívott föl, kik a nevezett egyszerű szerzetet, mely, részint iskolában az ifjúságot oktatva, és a szentegyházban az Isten igéjét hirdetve, részint Mars fiai között a hitéletet ápolva, és a születésöknél fogva szerencsétlen nyomorultakat lelkileg támogatva, részint

végre a tengeren túl menekültek közt a vallás boldogító magvait hintegetve, — működék, Magyar- s Erdélyországba is átültessék. —

Ez alapon, t. i. halhatatlan nevű egyházi és világi előkelők kiapadhatlan áldozatkészségéből, eshetett meg, hogy a két magyar hazában a piaristák társodái és gymnasiumai, ötöt kivéve, mind egyes jóltevőknek köszönik, Isten után, létrejöttöket.

Ilyen a nyitrai kegyesrendi társház és gymnasim is. —

A tizennyolczadik század feltűnte vala Nyitra városát illetőleg jelentős. — Mert ennek szülötte a már közel két század folyamán át e szép vidék népessége szellemi műveltségének alapot nyújtó szerzetes telep és tanintézete. —

A legtöbb szülő sem gyermekei tanítására nem bir képességgel, sem azok érzelmeinek és akaratának nem tud kellő irányt adni: azért szükségessé lőn ezen foglalkozást neveléshez s tanításhoz értő személyekre bízni, és oly intézeteket alapítani, melyekben minden képzékeny gyermek alkalmat nyer az őt megillető műveltség elsajátítására... Ez intézetek a nyilvános tanodák. — A tanoda tisztázta és terjesztette el a régi időktől fogva mindazt, mit egyes nagy szellemek az emberiség javáért időről-időre feltaláltak, vagy tökélyesítettek volt. A tanoda művelte és vitte előbbre a tudományt, hozta tiszta világosságra, mi még homályba vala burkolva. — Sehol nem érvényesíthetők czélszerűbben a tanítás általános és különös elvei, mint nyilvános tanodákban, következésképen valamely nemzet általános művelődését is azok által érhetni el legbiztosabban. Ez okból a tanodák szükségessége minden kérdésen kívül áll. Ki kételkedhetnék ugyanis azon, hogy az ifjuság képzése legnagyobb fontossággal bir a polgári társaságra? Habár vannak is egyesek, kik az ifjabb korban mulasztottakat kiváló tehetségeiknél és kedvező körülményeiknél fogva pótolhatják, mi több a gondosan nevelteket fölül is haladják; bár sokakra nézve sokkal képzőbb az élet mint az iskola: az ifjukor fejlesztésének elmulasztása általában véve mégis csak pótolhatlan szokott maradni.

S a mi egyes emberől igaz, az egy egész társaságra nézve is áll; mert kiki első tekintetre belátja a különbséget, mely

van az olyan állam között, melynek polgárai czélszerű testi, szellemi és erkölcsi nevelésben részesültek, s olyan között, mely ennek hiában szenved... Mig amaz egészében és részeiben ép, erős, erkölcsös és okos, bölcsesség és szelidség által kormányozható: addig emezt gyöngeség, tudatlanság, romlottság bélyegzik, sőt bomlásának elemeit hordozza magában... A tiszta vallásossággal és erkölcsiséggel lépést tart az állam jólléte, nyugalma: mig a tudatlanság, vallástalanság és erkölcsi romlás a leghatalmasb birodalmakat is elpusztítja... „A polgárok összehangzó művelése, szól egy lelkes paedagog, az észnek, jó erkölcsöknek, Isten iránti tiszteletnek uralma legjobb óvszer minden veszedelmes polgári nyugtalanságok ellen: ezek teszik az igazi rendőrséget“... A polgárok tudatlanságát és romlottságát mindenki fölhasználhatja még saját legszentebb érdekei ellen is, csak ügyes legyen azoknak elámitásában... A tudatlanság és erkölcstelenség vala előidőktől fogva oka, hogy a népek gyakran irtó háborut is viselének egymás ellen, és az emberi szabadság gyilkosává lőnek...

Nem nehéz ebből belátni, mily szerencsés és emelő gondolat az, hogy vallás-erkölcsös és tudományos iskolák megnyitására szorgoskodnak. Az isteni Gondviselés hatása különösen látszik azon nemzeten, melynek kebelében ily jótékony eszmével telt nagyra temett egyének tündöklenek... Áldás hamvakra ezen, a nemzet és az emberiség védszenteiként műdődő, jeleseknek, kik, keresztény és hazafiúi buzgalmukban honosaik üdvét s a haza boldogságát vallásos neveltetés és alapos kiképzés által tudván csak elérhetőnek, a vastag tudatlanság fátyolát levonó és a szilajságot megszüntető, vagyis a hasznos tudományokra, a szép művészetekre és szivnemesítő erényekre vezető, tanodákat alapíták, eredményeikben örök időkre tartandókat!...

Megizlelék azok kétségenkívül már eleve amaz előnyöket, melyek a való és komoly tudományokból az emberiségnek egész életére háromlanak; megismerkedének a dicsőség azon fényével, melyet a tudományok üdvös hatásukkal a közre is árasztani szoktak; élvezék már ama gyönyört, mely, az igazi jámborsággal frígyesült, tudást, a tudományok által kivivandó szerencse minden fokaira, kíséri.

Jól tudták azon nagykegyességű ősök, hogy nincs csak egy, az emberiség szent ügyének szolgálatára, alakult társaság is, — nem keletkezhetik akár a legcsekélyebb helység, akár város, mely jellemes és szivet-lelket melegítő s fölvilágosító ismeretek férfaira ne szorulna, kik czéltudatosan törvényeket hoznak az embernek jobbá, erényesebbé, a földnek hasznosb, az égnek jogositottabb tagjává idomítására — szóval az igaz polgárisodás haladásának sikeresb előmozdítására. —

Bizonyára ideje a jelesek, kiknek fölélesztett szellemében lelhetjük csak valódi megújulásunkat, nemzeti megigazulásunkat, — minél többször emlegetnünk! Igazán méltók e nagyszívű elődök, nemzeti jellemünk valódi példányai, kikhez, ivadékról-ivadékra hagyományként átadandó, dicső tettek kapcsolódnak, arra, hogy érdemeik és neveik koszorúba fűzesenek!...

E fölcentek tiszteletre méltó koszorújában, a nyitrai egyházmegye főpásztorainak, a Mossóczyak, Telegdyek, Forgáchok, Szelepcsényiek, Pálfiak stb., kiemelkedő alakjai között, csaknem az elsők sorában találkozunk **M a t y a s o v s z k y L á s z l ó v a l.**

Ugyanis, az emberbaráti szép érzelmekkel telt vármegyei nemességnek és Nyitra város derék hatóságának megkeresésére, különösen pedig Balassa Pál *) gróf vál. püspök, esztergomi kanonok és érseki helynöknek, ki dicséretes eréllyel működik vala útegyengetőleg, — a helybeli székeskáptalan néhány jószívű tagjának és Maholány János báró, cs. kir. tanácsos s kir. személynöknek, hathatós közbenjárásukra, a nyitrai gymnasium első magját a magyar Sion e ritkatevékenységű püspöke adá, és így Nyitra- és vidékének egy régen érzett szükségén segítte. —

Mily gazdag hazánk regényes helyekben, köztudomásu dolog előttünk... A kárpátok hótakart bérczei és mélységes völgyei kristály-patakjaikkal, az Alföld beláthatlan rónái, s gyakran órákig terjedő mocsárjai sikongó szárcsáik s vadru-

*) Balassa Pál gr. Balassa Endrének Bakos Máriával nemzett gyermeke. Áldozárra levén elébb lelkészkedett, 1677-től esztergomi kanonok, majd szentgyörgyi prépost végre bosoni vál. püspök vala. Elhunyt 1705. szept. hó 5-én.

czákkal, a Balaton tengerkéék tükre a Muzsák által megszentelt hegyormoktól övedzve, a méltóságos Duna szőke habjaitól körülnyaldosott éden szigeteivel és a szilaj kedvében gyakran csapongó Tisza szeszélyes kanyarulataival s partjain a buzakalászok tengerével; mindenek fölött pedig a kis Erdély, hazánk eme gyöngye, vadregényes vidékeivel, természeti ritkaságai, őszjellegű népfajai s ezek változatos szokásaival: oly képeket tárnak szemünk elé, melyek lehetetlen, hogy magasztos érzelmekkel ne töltsék el keblünket; lehetetlen, hogy az aesthetikai kifejezések egész lépcsőzetét a kellemestől a főségesig ne csalják ajkainkra, de egyszersmind, hogy hálaadó érzelmet ne indítsanak lelkünkben azok iránt, kik e téreket vitéz karjaik által megszerezni, államférfiai bölcseségök által megőrizni, és szépért, nemesért buzgó kebleikkel jelen műveltségi viszonyaink alapjait lerakni tudák... És mégis, hányszor fog el a külföldieskedés veszélyes nyavalyája, hányszor ragad ki a csalékony hirnév otthonunkból, hányszor bámuljuk, hányszor dicsőítjük föllengző szavakkal azt, mi hazánkban is megvan, bár fiainak közönye miatt elrejtve, el nem ismerve és csak is egyes idevetődött turisták által magasztatva! Tanuljuk ismerni s méltányolni előbb saját szépségeinket, böcsüljük meg és aknázzuk ki előbb saját tudományos és művészeti kincseinket, és csak azután lépjük át az ország határait s bizonyára nem fogunk elhamarkodók lenni magasztatásainkban a külföld iránt, és a hazánkéitól eltérő intézményekhez, természeti sajátságokhoz s műkincsekhez is éberébb figyelet- s élesebb ítéllettel fordulandunk épen azért, mert van viszonyítási mérték kezeinkben...

Géza fejedelem utóda, a kereszténység által a vezéri székről királyi trónra emelt sz. István nyolczszáznegyven esztendeje, hogy e földről a boldogabb hazába költözött, de neve és története, mintegy szent hagyomány, szelleme és magas törekvései, mintegy családi örökség, még ma is közöttünk élnek, és át fognak szállani, hiszszük, utódainkra is... „Quidquid in illo amavimus, quidquid mirati sumus, manet, mansurumque est in animis hominum, in aeternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum, velut inglorios et ignobiles oblivio obruet, (S. Stephanus rex Hungariae) posteritati narratus et traditus super-

stes erit“ (Tacit. Agric. 46.) — És már ezen fejedelmünk, ki azzal, hogy megkeresztelkedett és népeit is keresztiségre vezérlé, nemcsak az emberiség üdvét intéző láthatlan hatalomnak engedett, hanem egyszersmind nagy államférfiu gyanánt tőn, — különös figyelmet és gondot fordita városunkra. Ő ugyanis, kiről idő és eredmény fényesen igazolta, hogy a legjelesb fejedelmek s legnagyobb országalkotók közé tartozik, kiket a világtörténete emlit, — azonkívül, hogy Nyitra vára és városáról édes hazánk egyik szebb és gazdagabb megyéjének nevet ada, a Zobor-hegyen, sz. Benedek kereszténységet terjesztő szerzeteseinek számára, jövedelmes apátságot is alapita. — Mit csodálni nem is igen lehet. Hisz Nyitra város és környéke négyfolyam öntözte s három bércz árnyékolta szép Magyarországnak kellemesebb és meglepőbb helyiségei közül való, honnan a történeti nevezetességű Zobor hegynek, a magyar vezérek táborozása és megpihenésére szolgált, halmairól Nyitra kiterjedésére, roppant változatosságú dombos és sik tájaira, termékeny földeire, virányaira és ősrégi váraira el messze egész Pozsonyig főséges és lélekemelő kilátás nyilik... Sőt általán kegyeletos-émlékűnek mondható e hely, mely ezeresztendős nemzeti létünknek egyik emlékoszlopa, nemzetünk rövid örömnapijainak, hosszú bánatéveinek hü részese, a kereszténységnek hazánkban egyik bölcsője, mely magaslatairól látta a szép haza gyönyörű téereire körültekinteni a honszerző ősdöket, mely halmai között huzamosban üdvözölte nemcsak Istvánt a honalapitót, mely különösen pártfogóját tisztelte Kálmánban a bölcs törvényhozóban, és az igazságot hősiséggel párositni tudó Mátyásban, mely megvonulni, tanácskozni itt hallotta több más fejedelmét... Másrészt is Nyitra *) kedves vidékét, mely a lelkünkben élő szép eszméjét

*) Jónak látjuk jelezni főpontokban e város történetétét. Nyitra-
város a, Magyarország éjszak-nyugati részében fekvő hasonló
vármegye fővárosa Nyitra folyó mellett a keleti hosszúság 35° 44'
9'', az északi szélesség 48° 19' 10'' alatt. — Már a rómaiak idejében,
mint a markómannok egyik fővárosa virágzott, és Nitrovia, Nitra, Nitrova,
Nitervo név alatt fordul elő az akkori följegyzésekben. Angusztia császár ide-
jében szarmaták, később quadok és markómannak birtokába jutott, és mint
várerőd elhíresült. Krisztus születése után 396-ban püspöki székhely
állította Nyitrán Fritigild királyné által és a marahan birodalom egyik elő-
kelő városaul tekintetett. — Történeti multunkban a honfoglalás idejében

magas lángokra lobbanthatja, feltűnően ékesíti még a magasabb hegycsúcsok alatti sík téren önállóan, helyzete és tekinteténél fogva, fejedelmileg, kiemelkedő sziklás várhegy. S közel ehhez Nyitra vize, ezüst szalagként, ezer tekervényben kigyózik az egész völgy hosszában, zúgva törik meg a kinyúló szikla tövében, és lassú kanyarodásokban vonul tova, csöndes folyásába rejtve a kártékony álnokságot, melylyel hó és záporok által felduzzadt hatalmas habjai s áradásai mezőt és virányt órányi mősszeségre borítanak... De a termékenyítő Nilushoz hasonlólag, a hátramaradó iszapból új növényvilág származik, ezer meg ezer embert és állatot táplálva, ha t. i.

kezd szerepelni. Árpád vezér káptalanát talált Nyitrán, és egy nagy országrészt tőle, mint fővárostól czimezve. Itt záratik el orkőcstelenségei miatt Vazul sz. István királyunk unokaöccs, ugyanitt nyomorittatik meg. 1064-ben Nyitravárosát és a várat a híres Opos Péter vezénylete alá rendelt hadsereggel hősiesszen védik a polgárok a trónvesztett Salamon ellen. 1095-ben a Folkmár kalandor által vezetett kereszties had rakoncátlankodása miatt Kálmán királyunk által itt szétveretik. — IV. Béla király a tatárjáráskor tanusított hőséges vitézségért kiváltságokat engedélyez neki, királyi várossá tevén. — 1273-ban Ottokár cseh király kegyetlenül feldulja. 1311-ben Csák Máté hosszabb ideig tartó ostrom után elfoglalja. — 1471-ben Kázmér lengyel király őrséget hagy itt, melyet Mátyás királyunk kiostromol. — 1527-ben Török Bálint, Zápolyának egyik vezére, ejti minden javadalmai és jogaival együtt, birtokba. — 1530-ban a törökök e város vidékét elpusztitják. — 1534—1557-ig a nyitrai püspöki széket, bitorló kényúrként elfoglalta Thurzó Ferencz gróf. 1606-tól kezdve nehéz idők sulya alatt nyögött a város és az egész megye. A város felváltva: majd Bocskay, Bethlen, Tökölyi, Rákóczyak törökök, majd a császáriak hatalmába jutott; többször lepörzsöltetett, feldulatott, polgárai rabszujra fűzetek, irtattak; harczban, pestisben kimultak; fegyverben állottak, folytonosan tartva a felvirradó naptól, mely új meg új inségett hozott... A tizenhetedik században a jezsuiták itt lakházzal bírnak. A 1620-ki beszterczebányai gyűlés e püspökséget meghagyja. — 1621-ben, midőn Litassy János várkapitány azt Buquoi császári vezérnek, az ostromot sem várva be, átadja, II. Ferdinand királynak birtokába jut. — 1663-ban a törökök elfoglalják; de Souches császári vezér 1664. máj. 7-én tőlök vissza veszi. — 1665-ben Tökölyi keriti hatalmába Nyitrát, de csak rövid időre. A sok ostrom által a vár romba dűl; gróf Paiffy Tamás püspök azt majdnem alapjaiból fölépiti, s erődde alakítja ismét, 1670—1679-ig. — 1704-ben aug. 24-én a császáriak a szövetséges magyar seregeknek kénytelenek átengedni. — 1708-ban aug. 25-én várat Révay Gáspár, II. Rákóczy Ferencz vezére, Pálfy Jánosnak átadja. —

a vizár nem azon évszakban ömlik szét, midőn a serény földműves fáradtságának jutalmát várja...

A szülék gyermekeik, erkölcsiségére folyton hathatnak ugyan, és tartoznak is hatni; de tanításukat nem tudják vezetni, és pedig részint azért, mert képességgel nem bírnak rá, vagy, ha bírnak, nincs idejük, részint, ha talán fogadott tanerők által honn akarnák taníttatni gyermekeiket, nincs rá költségök. Így állván a dolog, a szülékre nézve jótétemény, az államra és egyházra nézve pedig jog és kötelesség oly nyilvános helyek és nevelők kijelölése, hol és kik által az ifjuság a nagykorúságra s így az egyházi és állami életre szükséges ismereteket s készségeket megszerezheti, és a szülői házon túl is neveltetik. Az ilyen helyeket tanodáknak, a bennök folytatott nevelést és tanítást tanodai nevelés és tanításnak, és pedig a kitűzött műveltségi fok szerint elemi vagy középtanodai nevelés- és tanításnak nevezzük.

E tanítás a szülői háznál is történhetik ugyan, magán uton, de mégis sokkal jobb és gazdaságosabb, ha nyilvános helyeken együtt tanulnak a növendékek... Nem mai, hanem a legrégebb időkben is ismeretes kérdés volt: vajon a nyilvános vagy a házi tanítás-e az előnyösebb? A felelet valamint régente, úgy most sem egyező; az egyik ezt, a másik azt pártolja... A házi tanításnak barátai azt hozzák fel a tanodai oktatás ellen, hogy ez nem veheti kellő tekintetbe a növendékek egyediségét, s így nem képes azok tehetségeit egyediségök parancsolta módon öszhangzásban kifejteni, mert nem egyeseket, hanem egész tömegeket tanít... Hogy a tanításnak a növendék egyediségét elhanyagolni, vagy éppen semmibe sem venni nem szabad, hanem azt főntartani és lőnyé szerint fejleszteni kell, az minden kétségen felül áll... Az egyediség tekintetbe vétele nélkül s valamennyi növendékeknek hasonló nevelése által legfőlebb közepszerőségig visszük: míg ellenben a különböző tehetségeknek természet szerű fejlesztése által minden növendék az ő helyre állitunk a társadalomban, tudomány- és művészetben, melynek a legjobban megfelelelend... De nem is téveszti szem elől az iskola ez egyediségi sajátságokat, midőn embertanra alapítja tanítását. Ha megengedjük is, hogy a házi tanítás több figyelmet fordíthat az egyediségre:

ezen előnyt az ezzel összekötött hátrány teljesen ellensúlyozza, mely is abból áll, hogy a növendék az államra és emberiségre való tekintet nélkül fejlődik; nem érzi, hogy ő az államnak tagja, és annak a többi tagjával összeköttetésben van, és ez által a világtól annyira elszigetelődik, hogy későbbben, mint önző áll ellenében, s törvényeibe nem tud beleilleszkedni. Ellenben a tanodában a tanulókkal való érintkezés erkölcsi életet fejt ki, lefaragja, lesímitja a szögletességet, elszigeteltséget; az iskolai község által állami községre nevel; a vetélkedés által szorgalomra ösztönöz s a túlterhelést, mely a házi tanításnak gyakran társa szokott lenni, akadályozza. A házi tanításnál senki sincs a növendék mellett, kivel az mérkőzhetnék, kinek példája által munkára buzdulna, vagy ki előtt hátramaradását szégyenlené, s erkölcsi tekintetben is különféleképen okulhatna. Hozzá járul még, hogy a tanodai növendékeknek alkalmuk van gondolatait másokkal közölhetni, másokéit fölfogni, ez által a magáét tisztázza, tehetségeit élesíteni, továbbá azon erényeket, melyek csak hasonló koru és állásu egyének érintkezése által fejlenek ki legkönnyebben, gyakorolni. Az erkölcsöt derék oktató és gondos szüle mellett nincs mit féltetni. — Végre az is egyik érv a magán tanítás ellen, hogy a házi tanítót nem lehet ellenőrizni, képtelenségét, nyegleségét a szülék nem könnyen vagy legalább későn ítélik meg; s a házi tanítás az egyes tantárgyakhoz szükséges eszközöknek nincsen birtokában. Azért a nyilvános oktatást célszerűbbnek tartjuk a házinál, és ezt csak oly esetekben véljük megengedhetőnek, ha a különleges viszonyok elkerülhetlenné teszik...

A történet hiteles adatainak tanúsága szerint, a tizenhetedik század végeig ilyen nyilvános tanoda csupán és egyedül a népiskola volt, — a királyainktól nyert szabadalmaknál fogva is honunk jelesebb helyei közt, tekintélyeskedő Nyitra városában.

Pedig, mi úgy véljük, azért is van e, dús rétekekkel, az Alföld előtt meg nem szégyenülő vetésekkel, a szorgalmas földművelés minden jeleivel elhalmozott tájékon elterülő, város a nemzet nemtőjétől a vár- és egyház-megye fénypontjára ültetve, hogy, valamint testünk szerkezetében annak egyes részeiben életadó folyadékát a szív ömleszti; vagy miként

a vilárendszerben egyéb égi testekre áldásdús sugarait a nap löveli: úgy ez, mint megye szive, a magasabb érzelmeket annak minden rétegébe vezesse; mint műveltség aranynapja tudomány-fényével annak legtávolibb vidékeit is melengesse...

Azon bölös egyházi szervezetben, melyet első apostoli királyunk a keresztény hitre térített magyar nemzetnek és országnak adott, vagyis magában az egyházban rejlik minden nemzet számára azon minden földi hatalmon felülemelkedett s minden viszontagsággal daczoló egyik menedék, mely a haza első századaiban eleink szellemi művelődését s ezzel öntudatát és önérzetét közvetlenül vezette, a nemzeti cultura fonalaait biztosítja.. Mert azok, kik a népek vallási nevelésével Istentől megbizvák, maguk is mindenkor a szellemi fejlettség és tudomány színvonalán állanak, minthogy egyrészt az örök igazságokat az ész sophismái ellen egyedül tulnyomó szellem tudja védeni; másrészt pedig maga a kereszténység s így a keresztény vallás tanai is egyedül a fölvilágosodás, szellemi tisztulás s tudományok fejlődése alapján és párvonalos haladásával terjeszthetik ki az emberiségre legmagasabb áldásaikat...

S azért fölismervén ama kiáltó hiányt azon egyház főpapja Matyasovszky, mint jó orvos, megtalálta a gyógyszerert is; és úgy, hazafiúi áldozatkészségével, előkészületeket tön Nyitrán egy középtanodának föllállítására.

E tényével a dicsőült nemcsak magának emelt marandó emléket, hanem jóltevője lett e városnak, megyének és a hazának is. — Ma, midőn rendezett tanintézetek vannak, hol a nemzet reményei- az ifjak valamint az alapvető ismeretekben, úgy más szaktudományokban is kellő oktatást vehetnek, alig mérhetjük meg nagyságát a szükségnek, melyet az alapítvány pótol, s alig tudjuk méltányolni az érdemet, mely a nemeskeblű kezdeményezőt oly igazán megilleti!

Szándékozván e gymnasiummal, mely az alapítónak nevével össze van forrva, foglalkodni, rendén levőnek tartjuk e helyütt M a t y a s o v s z k y L á s z l ó életére pillantást vetni.

Napjaink hitetlensége oly tevékeny s oly leleményes a távolabbi múltak legszebb emlékeinek elhomályosításában, csak-hogy azoknak intő tanúságait érvénytelenítse...

Ezért is a boldogabb előidő élénkebb ismeretése mellett annak gyümölcseire, azon közelebbi példákra is kell lehető gyakran hivatkozunk, melyeknek számos tanui állanak előttünk.

Minél szemléltetőbb vonásokban illik pedig az ily épületes jeleneteket azok szerzőivel együtt kiemelni; mert a korszellem kábítototta nemzedék nem átallja mindazt részint tagadni, részint fonák felfogásával vagy izetlen elméskedésével becs-mérelni, miből üdvösen okulhatna...

Evvel is több ok igényli, hogy a jelzett főpap bemutatásával a jó szellem tanuságainak is igazságot szolgálta-sunk..

Matyasovszky László 1642. estzendőben, az előkelő nemességű ósrégi Matyasovszky családból, származott, melynek fia nemzedékről-nemzedékre a hazát harcban úgy, mint a tanácsban mindig hiven szolgálták — togatis clari, inter viros fortes eximii. — Kedvező földi szerencse egy pályakezdő ifjúra tekintélyes, ősi és birtokos családból származhatni; hanem e sors igen fokozva van az által, ha az ősi név- és cimhez még a család vallásossága is járul. — Ezen előnyben részesült Matyasovszky László. Szülői Szepes-megyében, melyben atyja tudományos és hatalmas alispán vala, laktak akkor, midőn ő e világra jött. Mind atyja Matyasovszky György, mind anyja Horánszky Anna műveltek, erényes és buzgó katolikusok voltak, buzgóságuknak, gyermekeik vallásos nevelésén kívül, tettelegesen bizonyítványait leginkább abban adván, hogy a helyi templomot egyházi készletekkel el-ellátták. — Az édes szülék életpéldája gyermekeikre, László- és Miklóstra, is jótékony hatást gyakorolt annyira, hogy ezek már kisdéd korukban az ismeretekben tett kitűnő előhaladások által közszeretetet érdemeltek. Lászlónk a szülék vagyonos állásához méltó nevelésben részesülvén, az első oktatást honn, felügyelő oldala mellett, nyerta.

Később a felserdült növendéket a középiskolai folyamou Kassán, majd Nagyszombatban találjuk. Ez után az erényekben és tudományokban kitűnőleg jeles ifjú, hivatását követve, az egyházi pályára lépett az esztergomi főmegyében, és Széchenyi György, akkori hercegprímás által, nagyobb kiképzés és művelődés végett, Bécsbe a Pázmány-féle papnevelő-inté-

MATYASOVSZKY LÁSZLÓ NYITRAI PÜSPÖK.

SZÜLETETT 1642. — † 1705. MÁJUS 10.

zetbe, majd Rómába az úgy nevezett Appollinare collegiumba,*) küldetett. Itt, gazdag mezeje nyilván a tehetségdús fiatalnak szelleme kiképzésére, minden idejét arra fordította, hogy, Isten segítségével, magas rendeltetésének és főpásztora várakozásának egészen megfeleljen. Nem is hiúsultak meg a személyiségében helyezett nagy remények. — A hittanulmányok sikeres befejezéséről hazatérvén, a főmegye áldozárai közé soroztatott, és mint fölszentelt pap, elébb a Szepességben lelkészi hivatalt viselt, a hitbuzgóság- és tudományosságban egyaránt tündöklővén. — De nem sokáig örvendhettek hivei a ritka-erényű és művelt lelkipásztoruknak, mert kiváló tulajdonai, fényes érdemei folytán, néhány év multával és ugyan 1673-ban a pozsonyi társas, 1676-ben az esztergomi székeskáptalan kanonokjává s 1677-ben főesperessé lőn. — 1680. évi novemberhó 19-én a bolds. szűz Mária madocscsi apátjának czimét nyerte, majd pedig tinnini püspökké szenteltetvén, 1689-iki december 29-én a szepesi jövedelmes nagyprépostságra mozdított elő.

A valódi fény, a nagy lelki tehetségek emeltebb helyről mindig szebben és messzebb világítanak, Matyasovszkynak szép hirve is ezentúl még inkább terjedt. Így történt, hogy midőn Jaklin Balázs báró nyitrai püspök, és a zoborhegyi néma barát-

*) E papnövelde, mely római német-magyar intézetnek is hivatik, a XVI-ik század vallósujtása szüleménye. Német- és Magyarhonban leghamarább áramolvén szét a hitbeli meghasonlás, azt vélte Róma, hogy ezen áramlatnak leginkább úgy vethetne gátot, ha épen német és magyar ifjakat fog az egyházi tudományokban saját kebelében kiképezni, és őket, mint megannyi apostolokat, az igazi kathol. hit, tudomány és érzelem képviselésére hazájokba visszaküldeni. Egy ily-czélú növeldének létrehozatali tervezete loyolai szent Ignácznak dicsősége. III. Gyula pápa ezen intézményt megerősítette és a költségekhez önmaga évenként ötezer a bibornoki testület pedig kétezeröttszázhatvenöt zechinoval járult. — XIII. Gergely pápa ugyanezen intézet javára évente tizezer zechinót rendelt, átengedte lakbelyül az Apollinare nevű palotát, s az 1579-ben kiadott megerősítő irattal ezen intézet tevékenységét a magyar nemzetre is kiterjesztette, és „német-magyar papnöveldének“ nevezettni rendelte. 1577-ki alapító levelében következőleg szól hazánkról; „Inter varios horum temporum calamitates cum menti nostrae obversaretur nobilissimi, atque quondam opulentissimi Hungariae regni deploranda conditio, quod partim vi, partim dolis Turcarum misere subactum, partim haeresibus pol-

tok (camaldulenses) zárdájának kegyes alapítója, 1696-ban az Úrban elhunyt, — utódaul a fáradhatlan szorgalmat s beható észet, a kormányzásban mindenre kiterjedő figyelmet, erélyt és ritka tapintatot méltányló fejedelem, I. Lipót, által, ugyanazon évi június hó 21-én Matyasovszky László neveztetett, nemsokára a főispán, val. belső titk. tanácsos és m. kir. korlátnok méltóságával is felruháztatván.

Az isteni Gondviselés által ekként oly pályára hivatván, hol nem egyes kerület papjaira és hiveire, hanem egy népes vár- és egyházmegyére kiáraszthatá tudományának és tehetségeinek áldásait, szándékozott főpásztori tisztét terjedelmes megyéjében papjainak és hiveinek atyai meglátogatásával kezdeni meg. — Hanem összehalmozott tennivalói, s a fejedelem által, rája, mint m. kir. korlátnokra, ruházott gyakori megbízások és rendelkezések huzamosan akadályozák ez üdvös szándékának kivételében. — A főkancellársági hivatal és másrészt a Rákóczy-mozgalmak okozák továbbá, hogy legtöbbször Bécsben kelle tartózkodnia, honnét az egyházi év főbb ünnepeire, és más elkerülhetlenül helyben megállapítandó ügyek elintézésére rándulhatott le időnkint Nyitrára.

Nagy lelkét is, a haldoklók szentségeiben épületes áhitattal részesülvén, Bécsben adta vissza jóságos Teremtőjének

lutum et deformatum reperitur pari cum cum perditione animarum et corporum, ei nos pro debita omnibus sollicitudine nostra ac praecipue erga insigne ac amplum christiani orbis membrum charitate subvenire, quantum inest nobis, omni studio cupientes, peculiare collegium pro natione hungarica his duximus instituendum, existimantes hac potissimum ratione posse sanctam religionem, fidemque catholicam, unde vera salus atque etiam omnis spes redemptionis pendet, in regno eo fulciri et restaurari. Proinde ad Dei omnipotentis gloriam, sanctaeque fidei cathol. incrementum et ad totius nationis hungaricae utilitatem ac salutem, motu proprio et a certa scientia nostra et de apostolicæ potestatis plenitudine unum „Collegium adolescentium Ungarorum“ vocandum in hac.. urbe erigimus.“ Mint e szavakból látszik, elejénte ezen növelde külön létezett, 1579-ben a pápa egyesítette a német növeldével, és ekkor nyerte a maig fönlevő „Collegium germanico-Hungaricum“ nevét... Böles szabályokat adott az ifju levitáknak, és őket a kedvezmények többi jelei között vörös kalappal, veres talárral és azon előjoggal ruházta föl, hogy minden szentek ünnepén évenkint a pápai kápolnában egy szent beszédet tarthassanak.

1705. évi május hóban, korának 63, megyés püspökségének 9-ik esztendejében. — Hideg tetemei az ottani jézus-társasági atyáknak, kiket arra, Bécsben elhalásának esetére, eleve fölhevített templomában nyugosznak.

A kath. egyház törvényei (can. 57. caus. XVI. qu. 1.) ily nagy-jelentőségű czimekkel jelölik az egyházi javakat: *vota fidelium*, vagyis áldozatok, melyeket a hívők Istennek hoznak, részint a külső isteniszolgálat emelésére, részint a szegények részére; *pretia peccatorum*, vagyis elégtétel az elkövetett vétkekért, mivel a szeretet elfödi a bűnök sokaságát; *patrimonium pauperum*, oly javak, melyek az ügyefogyottaknak szánvák, s melyek által a jámbor alapítók magoknak barátokat akartak szerezni, kik a más világon őket az örök hajlékokba befogadják... Az alapítók szándéka szerint tehát az egyházi javadalmak azon kötelezettséggel járnak, hogy a pap kegyes czélra fordítsa, a mi azok jövedelméből illő ellátáson túl fönmaradt. — Minden bizonynyal ez a szándéka az egyháznak is, midőn a neki ajánlott javakat elfogadja, és a haszonvétel végett a vallás szolgáinak átadja... „Placuit. mondja egyik kathagói zsinat, ut episcopi, presbyteri... vel quicumque clerici, qui nihil habentes ordinantur, et episcopatus vel clericatus sui agros, vel quaecunque nomine suo comparant, tamquam rerum dominicarum invasionis crimine temeantur, nisi admoniti Ecclesiae eadem ipsa contulerint.“ — A sz. atyánk sem beszélnek máskép az egyházi vagyon rendeltetéséről. Halljuk csak Hippó nagy püspökét, sz. Ágostont, ki úgy szól „Non illa (egyház javak) sunt nostra, sed pauperum; quorum procuracionem quodammodo gerimus, non proprietatem vindicamus..“ „Res pauperum. mondja egy helyütt sz. Bernát, non pauperibus dare, par sacrilegii crimen esse dignoscitur; sane patrimonia pauperum facultates ecclesiarum.“ Másutt pedig „Quidquid praeter necessarium victum et simplicem vestitum de altari retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.“ — Az egyházi javak ezen czéljáról való tant az ujjabkori zsinatok is egyhangulag kifejezték...

De gyakorlati kifejezést is nyert ezen tan a nyitrai egyházmegye főpásztorainak végrendeletében, kiknek sorából *M a t y a s o v s z k y L á s z l ó é t* itt előhozni kötelességünk-

nek ismerjük. — Szolgáljon ezen épületes végrendelet közlése egyszersmind válaszul a kajának által napjainkban sokszor fölhányt azon kérdésre: „Mire valók a papi javak?” — Előre megjegyezvén, hogy a boldogult élő rokonairól, sőt senkiről, kihez őt az életben kegyelet, hála és szeretet kötölte, sem feledkezett meg, — itt csak azon hagyományokat említjük föl, melyeket ajtatos czélokra szánt.

Miután lelkét az Isten végtelen irgalmába ajánlá, és egyszerű temetést rendele el, a Gondviseléstől nyert jövedelmek megtakarításával gyűjtött vagyonából ezen sz. czélú alapítványokat hagyja: a) A lelke nyugalmaért halála után legott végzendő sz. misékre és imádkozó szegényeknek 2500 frt. b) A Nyitrán létesítendő papnöveldére 28,000 frt. c) A kegyesrendieknek sz. misékre alapítványul 500 frt. d) A tiszai vidéken alapítandó jézus-társasági collegiumra 55,000 frt. e) Az elaggott és érdemekben megöszült papok részére 6000 frt. f) A protestantismusból áttért szegény prédikátorok számára 4300 frt. g) A kevesbbé jövedelmes plébánosok részére 5000 frt. h) A lelke nyugalmaért mondandó sz. misékre örök alapítványképen: 1) az esztergomi főkáptalan tagjainak 4000 frt. 2) a nyitrainak 3000 frt. 3) a pozsonyinak 3000 frt. 4) a szepesi káptalannak 3000 frt. i) A pozsonyi Emericaunum — papnöveldének 200 frt. k) Az eperjesi jézus-társasági társoda részére 20,000 frt. l) A kereszttes-szerzetnek, az ország központjában létesítendő, zárdára 20,000 frt. m) Az Üdvözítőről és a Szűz Máriáról nevezett sz. ferenczrendiek tartományi főnökségének sz. misékre 1000—1000 frt. n) A liptómezei okolicsányi sz. Ferencz-zárdának sz. misékre 1400 frt. o) A Szepességben, Lechniczen kamalduli szerzetesek részére 3000 frt. p) A nyitrai tápnöveldére 6000 db. arany, q) A nagyszombati, pozsonyi és kismártoni apácza-zárdának lelke nyugalmaért imádkozásért külön-külön 100 frt. r) A Mátyásfalván létrehozandó temető és kisebbszerű kórházra 400 db. arany s) A kosztolnai, püspökfalvi és szkalai feldult templomok helyreállítására 1500 db. arany, t) A nyitrai kórházra és a Mocsonokon épülőben levőre 500 db. arany. — Mily szép, mily nemes léleknek viszhangja e végrendelet! Abból, valamint az 1705. évi mart. 7-én kelt fiók-végrendeletéből (codicillus,) melyben adócsait is elszámolja,

kitűnik, hogy az Istenben elköltözöttnek, ki az árváknak atyja, a szegényeknek áldása vala, — erszénye az egész országra nézve valóságos, „mons pietatis” volt.

Mindez rövid vázlatban is szép fényben tünteti föl nagy szellemét, az Isten dicsőségeért és nemzete boldogulásáért hön dobogott szivét *Matyasovszky Lászlónak*, kiben a püspök mellett a hazafi is mindig szilárdságot és az országügyek körül ernyedetlen buzgalmat, az ember pedig nemes, főkelt érzületet, igazi felebarátszeretetet és tiszta jellemet mutatott föl...

Matyasovszky László teste ugyan már régen elporladott, de valaki fontolóra veszi benne a nagynak és szentnek törhetlen hívét, az erény valódi bajnokát, az ódonszerű jellemet, mely mind ritkább, hogy ne mondjuk, hihetlenebbé lesz az elharapozó anyagiság e korában, mert tiszta tükréhez a köznapiságnak leghalkabb¹ lehelellete sem fért: az, ha a maga igazában tudja őt lelki szemei elé állítani, mély meggyőződéssel mondja el a jelennek és jövőnek a költő ezen szavaival:

„Im a nemzetnek egyik ritka disze:

Kevély örömmel nézettek reá,

Ki

Erényiben törhetetlenül szilárd,

S magához mind végiglen hű maradt...”

A halhatatlan Matyasovszky László nyitrai püspök emléke legyen áldott közöttünk mind örökké!...

És most fordítsuk immár figyelmünket gymnasiumunk létesülésfolyamatára. —

Tényül vevén s el is ismervén, hogy a kegyesrend Nyitra megye szellemképzés-ügyének munkásai diszes koszorujában már szép időszakon át helyet foglal, más részről pedig tekintve, hogy csak hét negyedszázad előtt Nyitra városában hatáskörrel nem birt, multhatatlanul azon kérdés keletkezik: mi okok és körülmények szövedéke működhetett közre, hogy a tizenhetedik század vége felé ide jöjjen s hivatásos pályáján járjon P... A felelet könnyű és ugyan minden e sz. szerzet feladatáról csak némileg tájékozottra nézve is, szembetűnő, hogy, t. i. Isten dicsőségének öregbitése mellett, az ifjuság vallásos nevelés-oktatásának az Üdvözítőől élesztett hatalmas ösztöne vezérelte

eleinket szeretett hazánk e kies részébe... Mindamellett e nevezetes eseménynek emlékezetbe hozása, véleményünk szerint, épen nem fölösleges. Részint azért, mivel így alkalom adtán a különben ismeretes dolgokról is lehet valami megszivlelni valót mondani; részint, mert őseink értelmi fejlesztésének kegyeletes fölelevenítése csak azok előtt lehet unalom tárgya, kiknek lelkületét alaptalan kétségbeesés, vagy a soha igazán nem ápoló hazafiság fagyasztó hidege szánandóan megdermesztette...

Egyébiránt rövidék leszünk, jóllehet másrészt nem szándékunk, a Gondviselésről mintegy megfeledezve, épen azt érintetlenül hagyni, kinek isteni tanácsstermében úgy az egyesek, mint testületek és népek sorsa átvizsgálhatlanul, de öröktől fogva megvitatva és határozva vagyon. A hatalmas Úr Isten ajándékait tetszése szerint osztogatja; és ha a világtörténelemben elég példát olvashatunk arról, mikép ő semmiből mindent létre hozott, kicsinyekből nagyokat, családokból népeket, népekből nemzeteket alakított, ezeknek országokat, amazoknak trónokat osztogatott: végtelen hatalma eszméjének kiegészítéséül nem érdektelen sejtelem maradand, hogy ugyan ő a trónok összeomlása, városok leromboltatása, nemzetek... elenyészte történetileg tapasztalt jelenségeiben, ha nem is cselekvő, legalább megengedő részszel birt... Főleg midőn a népek testi s lelki romlottsága büntető igazsága súlyának alkalmazásbavételét siettette, avagy pedig a nemzetek tulajdon létföl-téteiknek oktalan érvényesítése, sőt, a mi megrovandóbb, elhanyagolása gyász-eseteinél megmutatni akarta, mikép ő nem az, ki az emberi szándékos könnyelműség előidézte veszély pillanatában csak amúgy játékképen „possit e machina vocari“... Megengedte, hogy, a mint főztek, terítették s összeültek, úgy egyenek..

Az egyesek és testületek, trónok és nemzetek jó vagy balsorsa, emelkedése és hanyatlása, virágzása és fonnyadása, élete és halála ily általánosságban érintett, de folytonos tükröképét illetőleg, a történeti adatok nyomán, édesdeden emlékezhetünk vissza, mikép Isten ő szentségének tetszett az egyház által helybenhagyott szerzetestestületekből a kegyesrendiekre a magasságból irgalmasan tekinteni. A szeretetteljes Gondviselés t. i. a hitbuzgalmas oktatás érdekében a megye

másik részéből Nyitrára indította... A piaristaságnak Nyitrára jövetelét tehát a Gondviselés áldott hatásának tartván, ámbátor e tüneményre nézve nem szándékunk, annál kevesebbé akaratumk az Istenség bölcs határozatainak titokteljes fátyola alá pillantgatni: mindazáltal talán nem oly nagyot hibázunk, ha a kegyesrendieknek Nyitrán helyfoglalását mennyei kegyelem kiáradatai boldog következményeinek részeül tartjuk. Ugyanis bizodalmasan fölteszszük, mikép ő szent Fölségének tetszhetett, hogy, miután Mária országában az igaz kereszténység elébbre vitelében már régtől fogva sok szerzetestársulat fáradozott, az erény és tudományra Nyitra ifju magyarjait azon kegyesrendiek tanítsák, kik, a földi boldog hazát a legboldogabb örökkévalónak előképeül tekintvén, a hivatásosan megfutott pályán elvégre oktattottjaikkal együtt Istenökhöz kerülhetendnek, ott sok más népek és nyelvek választottaival áldandók az Urat, mert jó, mert az ő irgalma végnélküli...

E magasztos czélra szolgálhattak mindazon kemény próbák, melyeket, mint egyiket-másikát jelezni fogjuk, Kalasanzi rendének ez új telcen létezte óta kiállania kellett, emlékeztetésül, hogy Istennek földi ajándékai az örökké tartandóknak csak eszközei, s ez élet kedvezményei nem annyira élvezetre, hanem erkölcsös használatuk által az égbeliek megnyerésére advák..

Százhetvenkilencz esztendő, tizenegy hó és hat nap telt el azóta, hogy a piarista nevet viselő papi szerzetből, mely felé e vidék őszinte bizalommal társult figyelme fordult, két áldozára, nevezetesen H á n ó c z y F e r e n c z *) és H o r v á t h I m r e, mint az 1666-ban alapított privigyei collegium tagjai, M ő s c h L u k á c s **) házfőnökük megbizásából, társodájuk részére némi segélyezésért, az azidétt különösen bő esztendővel dicsekedett Nyitrára jöttek.

*) H á n ó c z y (máskép H a n a c i u s) F e r e n c z (a S. Vence-lao) született 1637-ben Kelizen, Morvaországban. — Vallásos szülei, már mint kisdednek, gondosan és lelkesen csepegteték romlatlan kebelébe az Isten félelmét, a becsületességet s munkaszeretetet és azon nemes érzést, hogy másoknak örömet szerezni főgyönyörének tartsa... Ők voltak, mondhatni, jelzők, kik a tudományokhoz hajlamot és a papi állapot iránti vonzalmat benne fölébreszték.. A mint pedig a gymnasiumi

Csak az őszinte, jóakarátu magaviselet, csak a nemes tiszta lelkület, csak az igénytelen szerénység érdemel és nyer is igazi becsülést; sem hiu tetszvágy, sem tettetés szemben,

tanulmányokkal készen volt, pályát választandó, az ég áldása-ért könyörgött és a kegyesrendbe lépett. — A kanonicális időt a novitiatusban kiállván, a próbatanárkodáson, és ugyan oktatói képességéről tanuságot nyujtva, szerencsésen áthatolt. — Erre a bölcsészeti sikeres tanulmányozása után Rómába küldetik, a theologia elsajátítására... Tehát a vallás, tudomány és művészet anyavárosába rendelik Ferenczünket főnökei, hogy megkezdett tanulmányait ott folytassa. — Szívesen és örömmel kelt nagy utjára a lélek és testben ép ifju, hol szokott módja szerint látván tudományos foglalkozásaihoz, épen annyian bámulták meg őt, a hányan szíves barátságát keresék a példás erkölcsösség, az ernyedetlen szorgalom, örökös foglalkozás s mindent felkaroló elme ezen emberét... Innen lón, hogy a kath. vallás elméleti igazságától épen úgy, mint gyakorlati szükségességétől át és áthatott Hánóczynk az istenészeti tudományokból a vizsgálók által kitünő bizonyítványra méltattaték... Most visszatérvén, mint áldozár-tanár nyert alkalmazást a többi között a Khuen Francziska, Pálffy Pál gróf nádor özevgye által alapított privigyei intézetben. — Hánóczy lelke egész erejével töltötte be itt hivatását, szeretettel oktatta a tudatlan és ártatlan kisdedeket, sőt a felnőttekhez szent beszédeket tartott. És mert törekvése tiszta és nemes volt, nemcsak hitszónoklattal, hanem saját élete jámborságával adott igyekezetének nyomatékot, s így mindenütt áldás követte működéseit... Miután eladdig a legszentebb érdekek becsületesen szolgált, 1765-ben a breznói ház élére, főnökül állíttatott. — Mint házigazgatónak is a kívül, hogy az önfeláldozásnak oly ritka példáját adta, minőre önző lelkek soha sem képesek, gazdálkodási szorgalmáról és mindent hasznosítani törekvő ügyességéről sok magasztost olvashatni olyanoktól, kik a háztartás apróbb gondjaival foglalkoztak. — A szemes éberség, utánnéző gondoskodás, a teendők helyes berendezése, a körülmények eszélyes számbavétele tekintetében általán mint a gyanánt dicsérték a gazdálkodásban... 1698-ban Mösch Lukács által Nyitrára küldetvén a nemes lelkűek segélyét a privigyelek számára kiesdendő, megkedveltetik és a fogékony gyermekek tanítására szólíttatik föl. Ferenczünk ekkor igazi nagy férfunak bizonyult be, ki, noha még semmi biztosíték sem volt az életszükségletek fődözésére, Isten helyettese, elüljárója iránti engedelmességből és az emberiség iránti önzetlen szeretetből kimondhatlan sok munka, viszon-

sem pompa, sem czifra öltözet nem szerezheti azt meg az embernek. Bölcsesség és erkölcs jobban ékesít, miut arany és drágakő, mint szalag vagy csillagrend. — Különös sajátága az

tagság- és veszélynek kifogyhatlan türelémmel alávetette magát... Sőt még a nélkülözéseknek közepette is a Mindenható akarataiban való megnyugvásnak, az ő, jóllehet olykor nyers és kegyetlen, pártfogoltjai iránti jóságának leghathatósb tanúságait, adá. — Ferenczünk példa és bizonyítékul szolgál arra nézve, mit nem képes végbeinni az igénytelen szerzetes; látjuk ő rajta, hogy az Istenbeni élő hit minden erkölcsöknek gyökere és talpköve... Hogy mely önmegadással járt ő mindenkor emberholdogító tisztében, mutatja az: miszerint itt is nemcsak a kiskorúakat részesíté a nevelés-oktatás jótéteményeiben, hanem tudatlan és bűnös öregebbeknek is buzgóan hirdette az Isten igéjét, egész önfeláldozással szolgáltatta ki az új szövetség kegyesatornáit; mindközben pedig, mint a följegyzések kétségtelenné teszik, sokat virrasztott imázás, szent elmélkedés között, és testét az önsanyargatás minden nemében kiméltelenül gyakorolta... Megragadó azon gyöngéd szeretet, melyel Hánóczy egész életén át a bold. Szűz, mint különös teljes folyamában megszakíttatlanul jellemzi.. Jóllehet pedig mindeneknek mindene volt, és öntökélyesítésén is eredménynyel buzgólkodott, tehát az ideje főleg hivatása gondjai között pergett le, az irodalmi munkásságot sem hanyagolta el egészen... A könyvtárban Privigyén, hol életének javát tölté, maradt utána: „*Protocollum litterarum virorum illustrium status ecclesiastici et politici*“ című levélgyűjtemény. Valóban tartalmaz epistolák ezek, melyekben a forma a egy-egy az író lelkebe átment gondolat emlékeztet a klasszikusokra; de a Kriszusi életbölcesség, az igazi philosophusi nyugalom és derűltég, s minden erkölcsi és érzületi szigor mellett e higgadt és jóakaró világnézet ugy magáé Hánóczyé, mint teste és vérmérséklete övé volt. — Azonban Hánóczyunk írói működése nem szorított a levelezésekre, melyeket ő XI. Incze, VIII. Sándor és XII. Incze — az egyház látható fejeivel, Lipót császárral, Mihály és III. János lengyel királyokkal, hibornokok- és püspökökkel hön szeretett rendének érdekében váltott. A hittudománynak is, mint e című dolgozata mutatja: „*Theologia positiva seu positivae elucidationes sacrae scripturae*“, ügyes bajnoka volt... Elhalt az általán tisztelt aggastyán, kit a jóltevő szeretet, határt és akadályokat nem ismerő lankadatlan serénysege és dicséretes ügybuzgalma tétlenkedni soha sem eugedének, végelgyengülés következtében Privigyén 1710. évi

istenességnek, hogy jóllehet minden szép tulajdonát nélkülözhetlen leple, az alázatosság, alá rejtji. mindazáltal a Provence liliomai illatával is bir; ez őt a távolból előfutárként mege-

június 1-én, szomoruan meggyászolva minden jóktól. És méltán. Mert ha valamikor ember, változhatatlan szeretete által testülete hiv tagjának mutatva magát, megérdemlé, hogy ez forró köryekkel áztassa sirját; ha valaha volt, ki az önzés szük körén tul emelkedve czélul csak az emberiség igaz javát tűzte ki magának, ha valaha ember nehéz pályát tisztán futott végig, egy bukás nyomát sem hordva ünnepi köntösén: ez Hánóczy volt... Hisz ő az emberek boldogításaért nem azon érdek-szeretettel lángolt, mely önjavához ragaszkodva, kiváltságokban vagy czimerekben keresi azt, miért küzdenie kell, nem azon számító okossággal, mely vagyon vagy dicsőség után fáradozva szép tettekre buzdithat, azonban nem nemesitheti azt, kinek kebelét eltölté: hanem lángolt ama szent, határtalan szeretettel, mely nem számít, nem gondol magára, de áldoz, ha kell, vérét ontva egy pillanatban, ha kell, évekig nehéz járomban szolgálja a magasztos ügyet. tehát érdemes volt arra, hogy kora, melyért fáradozott, homlokára fűzze a borostyánt, melyből a jövő, bár az első ítéletet sokszor megszokta változtatni, ez esetben nem tört le egy levelet sem...

**) M ö s c h L u k á c s (a S. Edmundo). — A magyar piarista-szerzet pálmaágának ezen kecses lombja, Lukács atya, idegen földről, Némethonból, hajlott át a magyar egyház kertjébe, de áldásos működésével ennek terére jutott. — Mös ch nemcsak tudós férfiú, hanem testületének és a ker. kath. egyháznak hű fia és a magyar honhoz öszintén vonzózó vala, ki e haza javát és dicsőségét nemcsak óhajta, hanem sikerrel elő is mozdítá. — Született Mainzban 1651-ben. Már gyermekkorában kitűnt ártatlansága és jeles észtehetsége által. A gymnasiumot kiváló eredménnyel bevégezvén, szelid valója, vallásos érzelmei és a tudományok szereteténél fogva, a piarista rendbe ohajtott bejutni. És mivel valódi lelki örömmel, fensőbb hivatásának e tettetlen hirnökével kereste föl Kalasanz szerzetét, befogadtatott. — Lengyelhon Resson városában levő novitiatusba küldeték, hol a rendi életre való öszinte készülest illetőleg mindent megtőn. Ugyszintén a próbatanárkodásban és a bölcészet-taulásban is kivált. — A rend évlői bizonyítják, hogy a mennyiségtan terén rendkívüli könnyüség tüntetett már ekkor föl. — Mit is Mös ch valódi szakhivatásának jeleül vett, és méltán... Hisz az Isten azért adja a tehetséget, hogy annak hasznát vegyük és bőven kamatoztassuk; azután a lélek is oda hajlik leginkább, a hol könnyüséggel

MÖSCH LUKÁCS KEGYES-TANÍTÓ-RENDI ÁLDOZÁR.

SZÜLETETT 1651. — † 1701. MARCZIUS 24.

lözi és eredményezi, hogy elég hamar meglepően felfödöztek és közel-távol ismeretes lesz. — „Pii et honesti pulchritudo animos circumfundit et delinuit admiratione luminis

dolgozik, mert ott elemében érzi magát és munkájának van is látszatja!. De, habár e tant különösen kedvelte, a többi tanulmányokban is szép előmenetelt tőn. A görög és latin irodalomban nagy jártasságot szerezvén, nemcsak az őskort ismerte alaposan, hanem a beszédet is annyira hatalmába ejtette, hogy azt kénye-kedve szerint kezelheté... „Ha valami mennyiség-vagy természettani kérdést fejteget, jegyzik meg az egykorúak, akkor Mösche világos és értelmes; de midőn hatni akar, midőn erősb és határozottabb részvétre kíván indítani, akkor soha sem szükölködik, sem a jeles hasonlatosságok, sem a talpraesett czélzások, sem a valóban remek kifejezések özönével. A legkomolyabb tantárgyakat könnyen kezeli, a legbonyolodottabb és fáradságosabb ügyeket valódi kényelemmel viszi. Ha saját tevékenységéről ad számat, úgy beszél, mintha csak amúgy mellékesen tenné, és mégis mindig azon módhoz nyul, mely kezdettől fogva érdekelt...“ Hát a theologia elsajátításában mily eredménnyel járt el? kérhetőné valaki. Kétségen felüli adatokból felelehetni erre, hogy Mösche azt, kitűnő szorgalom és példás buzgalom mellett, szép lelke tökélyesítésével fejezte be... Áldozárrá szenteltetvén, egyéb működései után, mély tudománya és derék jelleme miatt, 1688. és 1696. években Privigyére rendeltetik a társház és tanintézet igazgatójává. — Ki írja le ama lángoló buzgalmat, melyet a vezetésére bizottaknak lelki és testi üdve érdekében kifejtett! Mint pap és szerzetes elüljáró szenvelgés nélkül hithű, vallásos erényekben gazdag és kötelesség-szerető. A tudomány vívmányait soha sem használta fegyverül a hit ellen: oktalanságnak tartotta a bölcseselet és mennyiségtant a vallási fogalmakkal szembe állítani... A sokoldalú elfoglaltságnak közegette is talált nagy szelleme időt a rendi fiataloknak a komoly tudományokban, mint a bölcsészet-, mennyiségtan-, csillagászatban stb. oktatására... Működött azontúl Szécheny János fejedelem fiai mellett, mint német nyelv és mennyiségtan-tanár; valamint gr. Pálffy Károly Ferencz és Miklós fiai körül is, kiket, mint növendékeit a legszebb sikerrel vezetett nem csak a tudományok, hanem az erkölcsösség ösvényén is... Ekként mutatá meg tapintatos eljárása által, hogy nem csupán az elmélet, hanem a gyakorlat mezején is igazán helyén van... Innen lőn, hogy a rend őt 1692-ben Magyarországon a szerzet kormányzó-helyettesévé jelölé ki. E fényes szerepet mennyire tölté be, bizonyítja lankadatlan tevékenysége. — Lukács soha sem tartá helyén különösen a szellemi dolgokban visszariadni a

et fulgoris sui rapit“ vevé észre már (de benef. IV, 22.) Seneca; sz. Ambrus pedig erre nézve azt mondja: „Si nobis

nehézségektől, miután a mindennapi élet egyéb jelenségeiben épen ilyenkor feszülnek meg az erek s többszöröztetik a fáradtság, a kitérés: azért serényen foglalkozék szerzete ügyeivel, és gondosan képezé s képezteté annak tagjait vitéz csatárokká a vallásos tudományosság zászlója alá is.. Igyen tett és ez volt Mőcb Lukács a terjedelmes-ismeretű, törhetlen-buzgalmú és szerzetéhez hően ragaszkodó piarista, kit áldásos működésében csak a halál gátolt meg, mely 78. évében vetett véget életének, s ezzel soha nem szünő munkásságának. — S nem mondtuk el, a nyájas, az aggkorában az igazságon alapuló tökélyesedésért ifju tüzzel lángoló férfiú mily gyermekded és és szent-életű volt, mint gerjesztette s bátorította mindazokat, kik egyszerű lakába bucsút jártak, s mint támogatta és gyámolította őket; — de el kell mondanunk, hogy egyszersmind gyóntatója volt Pálffy Károly gróf tábornoknak, mivel 1686-ban Buda alá menvén, az ostrom sikeitására a hadmértnai munkálatokban tetteges részt vőn, és a cs. kir. tábor az ő rajza szerint helyeztetett el. Az eredmény mutatja eléggé a felfogás és belátás magasztosságát. — Irodalmi munkássága is kiható vala. Nem említvén több rendbeli alapos és magas-rangú személynél is figyelmet ébresztett értekezéseit, itt csak a következő önállóakat jegyezzük föl: 1) „Dictiones funebres et sepulchrales inscriptiones. Tyrnaviae, 1680.“ 2) „Cursus secundum Tyrnaviae, 1789.“ Széchényi György esztergomi hercegérsek születésnapja alkalmából dicsőítő mű. 3) „Vita poetica per omnes aetatum gradus deducta. Tyrnaviae. 1693.“ Igen érdekes oktató költemény. 4) „Arithmetica practica, sive scientia numerorum.“ E műve, mely szintén kiváló szakismeret és helyes módszert árul el, 1677-ben jelent meg Nagy-Szombatban, és, mint valóban hézagot betöltött a gymnasiumi pályán működő ifjuság részéről, sokáig nagy sikerrel használtatott. — 1700. évi november 7-én Nikolsburgba költözött. Élte itt töltött végperceiben tündöklött Mőschnek, ki minden kétségen kívül rendünk kimagasló alakjai közé tartozik, — legfényesebben lelki nagysága. Ambár bizonyosan tudta, hogy nemsokára ütend utolsó órája, mégis gondosság- és nyugodtsággal rendelkezik; fájdalmai és szenvedései békés elviselésére a régi karjai közt keres menedéket. A töredelmes gyónás után a legmélyebb alázattal veszi magához az utra az őök élet kenyerét, s fölkenettetni kíván a végző tusára... s kiszabott pályájának végpartjára érvén... ének közben égre emelt szemek és kezekkel Isten dicséretében adá ki 1701-iki marczius 24-én lelkét.

animum boni viri liceret inspicere : o quam pulchram faciem, quam sanctam cermeremus ;.. nemo non amore eius arderet“...

Ferencz és Imre atyák híre is Nyitrára érkezésüknél gyorsabb volt. sokat kíváncsivá tevén őket láthatni, és mihelyt megjöttek, szép tudományuk és tettetés nélküli hitbuzgólkodásuk annyira megnyeré részökre többnek őszinte vonzalmát és szeretét, hogy magyar szivességgel fogadtattak. „Dominus custodit advenas“ (146 zsolt). — Nagy és benső öröm is kelt az igénytelen szerzetesek kebelében már ama lelkes buzgalomra, melyet ekkor Nyitrán néhánynak részéről, kik mintegy szent versenyre kelve közeledtek hozzájuk, tapasztaltak ; de még nagyobb azon dicséretes részvételre, melylyel némely előkelők, a kegyesrend szelleme- és horderejével megbarátkozván, buzdittatva érezék magokat annak mielőbb e városban állandó tevékenységkört nyújtani. — Mert tudni kell, hogy Hánóczy és Horváth *) áldozárok, kikhez Berzeviczy Valér **)

*) Horváth Imre (ab Assumptione B. M. V.) született 1651-ben Vistokban, az esztergomi főegyházmegyében. — Midőn a gymnasium dicséretesen bevégzett hat osztálya után életsorsa megválasztásán aggódott, ő előtte is ott mosolygott a szép világ az ő teljes pontjában, örömeivel ; ő is tagjaiban hordozta a test törvényét, mely az elme törvényével ellenkezik, ő benne is meg volt a test s szemek kívánsága és az élet kevélységének csirája ; gyöngébb része hihetőleg őt is oda vonta, hol a földi örömek tarka virágai nyílnak... De ő elfordítá szemeit a világ biuságától félvén az Urat, azokat kereste, mik neki kedvesek és oly pályára vágyott, melyen az Istennek és emberiségnek legtöbbet szolgálhasson, és így önnön lelkének is legtöbbet kereshessen... És ekkor kitárult lelke előtt a mező, melyen mindig sok az aratás, de kevés a munka — a ker. tanítás és nevelés mezeje. Ifju keblét egészen megtölté, szivét hangosan dobogtatá a szent és fölséges hivatás átgondolása és Istenbe vetett bizalommal a tanodai jeles minősítvény nyomán, a kegyes-tanító-rendbe lépett... Miután Privigyén a novitátust, illetőleg az ottani gymnasiumban a próbatanárkodást, a növendékeket fáradhatlan szorgalommal oktattván, befejezte, a szerzet intézeteiben, a bölcészet és theologia szakok tanulmányozására rendeltetett. — Mikből, a mint szorgalmas munkássága után dicséretesen kiállá a vizsgálatokat és áldozárra avattatott, elfoglalta ismét a tért, melyre hivatása vezeté vala. Először ugyan Privigyén látjuk őt megint a nyilvános tanszéken, majd 1698. 1699. s 1700-ban Nyit-

is járult, a megyés püspöknél kieszközlendő alapítványnak reményében, leginkább az iskolaügy körüli érdeklődésről emlékeztetes Csongrády Ferencz († 1706.) s Rácsey János († 1728.)

rán, mint az első telepnek tevékeny tagját. — Horváth tehát Nyitrán Hánóczyval első piarista tanár volt; első lobogatója azon zászlónak, mely sz. Kalasanzi fiainak magas missióját jelezé e vármegyei és püspöki székvárosban... Mind Privigyén, mind Nyitrán Istentől nyert és komoly ügyekezet mellett gyarapított képességét hasznosítá, őszintén szíven hordván a gondozása alá helyezett növendékek kellő nevelését ép úgy, mint a tudományos pályára képzését. Szent vala abbéli meggyőződése, hogy országok irányzása, a népek boldogsága a közérkölcösiségen alapszik; az pedig az ifjuság vallásos nevelésétől függ; azért is mint jó oktató arra fordítá atyai szorgoskodását, hogy hiterkölcösesen képezzen. Ő azt tartotta, hogy a közoktatásban magában véve sem a legfényesb tehetség sem a legterjedtebb tudományosság, vagy mint most mondják — szakavatottság sem elegendő, ha csak mindehhez még igaz ker. vallásosság és feddhetetlen erkölcsösség nem járul... Ekként, folytonosan t. i. oda törekedvén, hogy az ifju nemzedék, midőn elméje a tudományokban előhalad, egyúttal akarhatja is erőt nyerjen, a bűn elleni örökös viadal szerencsés lelki küzdésére, — a tanszéken több évet szép eredménnyel eltöltvén, utóbb évkönyvveinkben, mint pozsony-szent-györgyi egyházi hitszónok jeleztetik. Mint ilyen őt esztendeig szolgálta az egyházat, apostoli buzgalommal hirdetvén az otthelyi hívőknek az Isten igéjét. Leginkább az alázatosság főoltára ragyogott Horváthunkban, mint egy eleven templomban. — E főoltár befutotta szentélyt, t. i. egész valóját, indítván és kisérvén minden tetteit, melyek abba megint vissza is folytak, miként sz. Ágoston 118. levelében mondja: az „az igazságra vezető első ut az alázatosság, a második az alázatosság, a harmadik az alázatosság...“ Ő olyan volt ékeszszólásában, mint a csillag: minél magasabban ragyog az égen, annál alantabb látszik a vízben... Mert kitűzve volt mindenkor lelki szemei előtt az Úr intése: „Qui maior est in vobis, fiat sicut minor, et qui praecessor est, sicut ministrator“ (Luk. 22, 26.) — Mint ilyen lépett föl mindig a szószékre is, s ha legigénytelenebb föllépésével mégis térített, az csak azt mutatja, hogy az alázatosságban mennyi méltóság rejlik!... Ez alázatosság által jelölé ki Imrénk hatni a végre, jelölé ki magának feladatul; ő igaz értelemben vett hitoktatóként viselé magát e hivatalában, ki nemcsak be tudta győzni elméletileg a vallás igazságait, de az életre is alkalmazni, s általok a hallgatókat nemesbiteni, tőkélyesíteni, bol-

BERZEVICZY VALÉR KEGYES-TANÍTÓ-RENDI ÁLDOZÁR.

SZÜLETETT 1646 — † 1707. JULIUS 30.

székesegyházi kanonokok és Bakoss Mihály főbíró által, ki szintén egész odaadással lelkesült minden iránt, mi jó, szép, nemes és hasznos e város fölvirágzásának előmozdítására, — megmarasztattak.

dogítani... A hiveknek gondos lelkiatyja, az árvák, özvegyek, betegek és szűkölködőknek őszinte barátja; a megrögzöttekkel sz. Pál szavai szerint bánt; ha ébezett ellensége; adott neki enni, ha szomjúhozott, itatta, és ezt cselekedvén, tüzes szemet gyújtótt feje fölé... A gr. Eszterházy-családnál, épületesen viselt házikáplandóság után 1698-ben Mösch Lukács által Nyit-rára küldetvén, e város középtanodai művelődésének önfeláldozással legelső indítója és lankadatlan emelője lőn, ügyes bánásmódjával oly számos ifjúságot édesgetvén maga köré, hogy Hánóczy Ferencz társával elégtelen lett. Azért is küldőjéhez fordult esdőleg, kitől nyert is segédett a magyarországi születésű Berzeviczy Valériánban... Horváthunk munkagyőző, önzéstelen jellemét érintvén, nem hagyhatjuk még el annak legragyogóbb vonását az ajtatosságot, a papi és szerzetes jellem kiegészítésére ezen oly multhatatlanul szükséges borostyánt, mely Horváth egész lényén a leggyönyörűbb színben virula... Aldozári méltóságát minden fölé helyezte s azt a szentmise legáhitatosb felajánlásával naponkint gyakorolta is, pedig igen korán reggel, hogy egyéb foglalkozására annál több ideje s annál élesítettebb és szabadabb elméje legyen... Kit a mult emléke ijeszt és a jövő félelme aggaszt, annak rettenetes a halál: de a kinél a halál küzdelmeinek befejezése Isten dicsőségére s a lelkek üdvére szánt munkáinak vége; ki tudja, hogy azon perczen, midőn testi szemeit Istene s Ura Jézus Krisztus örök látására nyitja meg: annak kedves angyal a halál. — Így vala Horváthunkkal, ki érdemlett örök jutalmát elveendő 1706. évi márczius 25-én Pozsony-Szent-Györgyben szeliden és nyugodtan zárta be életét.

**) Berzeviczy Valér (a Concept. B. M. V.) született 1646-ban Berzeviczen, Sárosmegyében. — Már a gyermek nyájas vonásaiból lehet következtetni azon férfira, ki élete legszébb dicsőségéül tekinté azt, hogy, a mily tisztán lépett föl az életben, sok munkatelt esztendő leforgása alatt rosra ne változzék, hanem az igazban és jóban nőjön... Ugyanis mint kisdéd gyermekben nagyszerűen kifejlődhető nemes tulajdonok dús csirái látszottak; miket az idő csakhamar kifejlesztett... Eljövőu azon kor, melyben Valérunk már megérett komolyabb ismeretek föl vételére, böles szülei minden figyelmüket arra fordították, hogy a szép reményekkel kecsgetető ifjú jó nevelés és hasznos ismeretek által oda jusson, hogy az egyháznak

A kezdeményezés különösen a fencicsért egyéneknek érdeme, kik erkölcsi befolyásukat lankadni nem tudó ügyszeretet — s áldozatkészséggel érvényesítvén, a legkevesebb

hitbuzgó fia, hazájának hű-érzelmű polgára, az emberiségnek erényes tagja s mindenkinek gyönyöre legyen... Azért a már akkor kitűnő oktatóról szép hírnevű k. r. gymnásiumba, Podolinba, adták. — Itt, a középtanodai osztályokat jeles előmenetellel meghaladván, lemond fényes születése kilátásairól és egyike lesz a kegyesrend azon ujoncznövendékeinek, kik 1670. év május hava 1-én Podolinban e szent szerzet papi öltönyét fölvevék. — A kik valaha a szerzetespapi hivatásnak üdvös gondolatát forgaták elméjükben, utánérezhetik azon ártatlan gyönyört, mely ekkor a papságra minden önrédnek nélkül vágyakozó lelket elfoglalá... Ekes hajnali csillagfény e szent hivatásérzet a korán kelők elhájolt szemeiben, midőn az éj eltűnedez sötét rémeivel, s a derengő láthatáron a közelgő szép korány világa jó fölebb — mindig fölebb!.. Miután Valérianunk a szerzetesi ujonczidőt és a próbatanárkodást is, ugye ezt, mint amazt a követelményeknek megfelelőleg, bevégezte vala, a philosophia majd a theologia tanulmányozására küldotik. — Mindezekkel, a felőle kiállított minősítvény szerint, dicsérő elismeréssel, készen lévén, a szerzetesi fogadalmat leteszi és a rend áldozártagjává szenteltetik. — Mint paptanár sok (25) évet áldozott, ő, kiben a valódi kalasauzi hivatás a szó szoros értelmében meg volt, s ki isteni Mesterünk imezen szavait: „Sinite parvulos ad me venire“ soha szemei előtt nem téveszté, — a tanügynek. Ekként érdemeket is szerzett arra, hogy előljárói tisztre emeltessék... E kitüntetésben 1682-ben részesült, a mely esztendőben a breznóbányai társház vezetésével lön megbizva, ráruháztatván egyszersmind a plébánia ügyek igazgatása is. — Hogy a vezetésére bizottak igényeit, fogyatkozásait kitanulja, előbb mindent kellőleg szemügyre vett; másrészt pedig tudván, hogy „gondatlan pásztor előtt gyapjat rug a farkas“, minden alkalommal kellő erély mellett kívánt hatni atyai intései- s buzdításaiival... Szóval nagy képzettségét a szent szerzet czélja iránti hő vonzalommal egyesítve sikeresen fölhasználta különösen az őt tisztelő rendtársainál, valamint a hívőknel, kiket benső vallásosság-tűzelte szóoklattal is buzdította az erényre, a protestánsoktól üldözötteket pedig serkenté bizalomra az Isten iránt, — hősi halálra Krisztusért... De egy időre megakaszták őt, ki tükör gyanánt szolgált, mind társainak, mind a hívőknek, mind a tanuló ifjuságnak, — áldásos működésében a Tökölyi-lázangók, kik mint a partjain túlcsapó özönviz, elborítván a felső vidé-

babért biztosító nevelés-oktatás hivatottjai — a piaristák itthelyi megtelepítésének oly hathatós emeltyűje, illetőleg zászlóvivője valának.

ket, Breznóra is szabadon bejutottak, és kimondhatatlanul kegyetlenkedtek. — Utolsó az, ha erőszakhoz kell nyulni, tartja a közvélemény; e beteljesedett ezidétt is a protestantizmuson... Valérián példás buzgalmára még más munka várt. — Miután a kegyesrend Nyitrára is kikéretett, Mösch Lukács rendfőnökhelyettes intézkedéséből ide tétetett, és, elszárván magát a nevelés-oktatás szent érdekeiért akár a legnagyobb nélkülözéseket is kiállani, hévvel és eredménynyel ténykedik 1698-ban, minden erejével arra munkálván, hogy növendékei ne csak ismeretekben, hanem erényekben is gyarapodjanak, nem egyedül elméjüket, hanem szívüket is művelvén; arra munkálván, hogy az ifjú nemzedék Istent ismerni és félni, szeretni és imádni, benne bizni és tőle remélni, akaratján járni és azon megnyugodni, rendeltetése nehéz pályáján biztos léptekkel előre haladni megtanuljon. — A kereszténység főparancsa „Szeresd Uradat Istenedet mindenek fölött, felebarátodat, mint tenmagadat,“ lelkére forrván, ennek megtartása mintegy szellemi éhezése és jóllakása volt. — Az első részéről e parancsnak leginkább Valériánunk benső áhítatossága tanuskodik. — A magát megalázó hit világánál ugyanis, melyet ő minden földi bölcsesség-, kincs- és dicsőségnek föléje helyezett, a viszonyt, mely embert Istenhez fűz, inkább és inkább fölismervén, minden gondolata, vágya e szeretetnek lélekzése, minden cselekedete ennek megtestülése volt.. Ha a templom oltáránál benne eleven szentet képzelt a szem, akkor honn, szobai magányában, midőn térden állva olvasóját s egyéb imáit mondotta, — az angyalok örültek testvéröknek. — Különös tisztelője volt ezen kívül a bold. Szűznek, kinek képet többször fölkereste, kit épületes beszédeivel dicsőítgetett, kinek oltáránál mondandó imáikba barátjainak szokta volt magát leveleiben mindenkor ajánlani, és kinek tiszteletét Privigyén előmozdítandó, a sz. vállruháról nevezett Mária-társulatot (confraternitas s. scapularis, B. M. V. de monte Carmelo) létesítette, — mely, példaadó kertészkedése mellett, az égiek gyönyörére és földiek üdvére szépen virula... Az 1707. évi július hó 30-án hagyta el lelke porhüvelyét. — Nem annyira meghalni, mint elköltözni látszott oda, hova illott, a boldogokhoz, kiket ő oly igen szerete, s kiktől ő viszont oly nagyon szeretteték, barátait csak változtatta inkább, mint elhagyta... Berzeviczynek közel 62. esztendőös életkora azt is bizonyítja, hogy a test sa-

Csakhamar sokan egyetértettek ezekkel és buzgón közreműködtek az eszme terjesztésén és valósításán; de, mindnyájokra nem terjeszthetvén ki figyelmünket, még csak néhányat említünk. Ezek sorában föl kell különösen hoznunk *) Dolny István novi vál. püspököt és esztergomi kanonokot, ki mily lelkesedéssel csüggött az ügyön, láthatni onnét, hogy, a szeretetteljes Balassa collegájával kezét fogva, az esztergomi főkáptalannak Nyitrán levő házáat a piaristáknak szállás- és működés-helyül egyelőre átengedte...

Ezen előleges lakás melyben még évekig (az 1701-ben kelt alapító oklevél ideje után is) tartózkodtak, és még tovább tanítottak a piaristák, ott, a hol Hosszú- és Kalmár-utca összeesik, a szögleten, a mai Ocskay-ház helyén volt vala. —

A piaristarend érdekében tanusított részvét és jóakarát csak hasonló érzést kelthete az annak akkor Nyitrán időzőtt tagjaiban is. — Azért a jó paterek, mint előmunkásai a sz. hivatású feladatnak, a bár nem igen kedvező lakhelyen, legott tanitgatták a zsenge ifjúságot, nem akarván a nemesen rokonszenvezők kérésével szemben a nevelés-oktatási szándéknak valósítását azon időre halasztani, midőn majd nekik a városban kényelmes helyiség kerürend...

Épen nem csinált pedig az igénytelen társulat, melyet a jók azonnal védő szárnyaik alá vőnek, — nagyhangzatú, sokat ígérő programot; azt tartván sz. Ambróval (de Abrah.) „Major est ambitioso eloquentiae mendacio simplex veritatis

nyargatása, melynek, tökélyfokra juthatás végett, buzgó hive volt Valérunk, ritkán zsákmányolja ki éveiből az emberi életet, de mindig kifogyhatatlan erélylyel edzi meg a szellemet; az önsanyargatás vihar az emberi légkörben, mely ezt tisztítja, könnyíti...

*) Dolny István a hittudományt, mint nyitrai papnövendék, 1665-ben a Pazmaneumban kezdette, majd Rómában folytatta. Fölvatattása után somorjai plébános 1674. évi apr. 22-ig, ettől fogva esztergomi kanonok, majd honti főesperes, Földvárról cz. sz. Iona apátja és novi vál. püspök; 1703. jul. 29-én pedig csanádi megyés püspöknek szenteltetik Kollonics Lipót bibornok által, Matyasovszky L. nyitrai és Ágost Keresztély szász herczeg győri püspökök segédkezése mellett. — Az örökké valóságba költözött 1707. jun. 2-án élte 70. esztendejében.

fides“, egyszerűen kijelenté: hogy kath. szellemben akar isten-
nességre és tudományokra oktatni, mint az a rendi alapszabá-
lyokban is ki van fejezve... Nem isszorította ekkor szakszerű,
szűkebb korlátok közé működését, hogy annál nagyobb körben
és sikeresebben fejthesse ki áldásos tevékenységét a tanulé-
kony nemzedék képzése által... És mégis, mint amaz evange-
liumi mustármagnak, mely azóta, hogy Űdvözítünk a földön
elvetette, terebélyes fává nőtt, — életrevaló csemetéje ápoló
hatásával a gyámnélküli fiatalok szépen fejledeztek, úditó
gyümölcsöket igérve, melyek a sirontuli élet előízével kedves-
kedendenek...

Lélekiemelő csak gondolni is arra, miként gyűjték, az
imádság és munka közt éltöket Istennek szentelt, szerzetesek
maguk köré a kisdedeket, és nekik ismereteikhez mértén
teljes odaadással tanításokat tartottak; miként ment oktatási
buzgalmak annyira, miszerint ajándékokat is osztogattak az
igazságot készséggel fogadó hallgatóik között, csakhogy annál
számosabban és szorgalmasabban megjelenjenek tanításaikon!
Hanem adott is Isten nekik rendkívüli örömöket... Mily örömet
éreztek szívükben, midőn mind jobban szaporodni láták a ta-
nulni ohajtó fiataloknak, kikben a tiszta isteni képmást, ezen
féltékenyen őrzendő kincset, a későbbi életkorra is átszállítani
törekedtek, — számát! Kimondhatlan gyönyörrel tapasztalák,
hogy azon gyermekek, kiknek lelke termékeny talaj volt, vala-
mint időben haladtak, úgy mindegyre nagyobb bölcseséget
mutattak, mindegyre javultak, és rajtuk már a szülék és ismer-
ősök is egyaránt csodálkoztak!

De, mint minden kezdetnél, úgy itt is sok nehézségnek
kelle előfordulnia.

Az előzmények, mint észrevevők, biztató kilátást nyujtot-
tak a kegyesrendnek, hogy idővel Nyitrán is meggyökeresed-
hetik, bár még csekélyebb számmal voltak tehetősb hivei, kik
kedvezőbb viszonyok mellett, a szent gyarmat itteni perma-
nentiáját is nyomban életben léptethetik vala.

Midőn t. i. a kegyesrendiek többek ohajára Nyitrán
maradtak, semmi határozott garantiát nem kaptak, egyedül a
jobblelkűek részéről kecségtető reményt a kivivandó alapít-
ványhoz. Innét lőn, hogy 1699. évi martius hónapig nagyánt

több egyházi és világi úrnak kegyessége, önként nyújtott adományai folytán éldegélhettek. — Majd a buzgóság, melylyel az első keresztények átadák birtokukat, hogy Istennek szolgálhassanak, és az egyházi célok elérését előmozdítsák, átszállott a jámbor utódokra e vidéken is. Az Isten és az általa szerzett anyaszentegyház szeretete arra indita némelyeket, hogy ezen szeretetet mintegy külsőleg is megmutassák, elismerésül a nyert jótéteményekért. Az egyházi intézményeknek hagyományozván földi javaikat, ez által nevének dicsőítéséhez is hozzá járulának, s így közreműködtek az emberi nem üdvözítésének munkáján, miután azt, a mivel birtak, az egyháznak magas céljai könnyebb megvalósíthatása végett átadták.

Az ismeretes közbeszéd ugyan azt tartja: „*Castra virtus raro sequitur*“... Hanem azért, ha van is e rémletes mondásnak alapja, mindamellettt itt is tagadhatlanul áll, hogy nincs oly közszabály, mely kivételt ne szenvedne... Az igaz tudományt ápoló s a vallásos tanügyért áldozni is kész egyének, kik azzal buzgalmuknak is szép jelét adták, mindenkor találkoztak a hadfiak közt is. Beszélő ténytet állít e részben élénk a felebaráti szeretet gyakorlásában buzgalmas Lehoczky Márton kapitány, ki háztelkét, lelkeért mondanó sz. misékre, a piaristáknak szánta, és a németek által „*crudus és barbarus*“-nak jellemzett hős Bottyán János, II. Rákóczy Ferencz dandárnoka, ki, szintén meghatározott számú sz. misék kikötésével, örök alapítványképen, 2000 frtot tett le 1699. évi mart. 5-én náluk. — És ezek képezték az alapot, melynek jövedelmeiből a magasztos ügynek annyi önfeláldozással mindent áldozatul hozott jó szerzetesek nagynehezen magokat egyideig föntartották..

Mert ily csekély alapítványi haszon, mint kiki felfoghatja, csak a legszigorúbb takarékossgal is, mely, mint az éj homályában leszálló harmat, áldással működék, alig lehető elég néhány másokat is segítő egyén számára. Alig-alig lehető ebből őket úgy ellátni, hogy örömet vállalt szent kötelességöknek, mely nem vala kevesebb, mint a gyermekeket, miként egykoron az Üdvözítő tőn, megáldani a tudomány és erény legszebb áldásaival, — akadálytalanul élhessenek!

Fölöttébb botorul tesz a keresztény, ha azt gondolja, hogy e világi boldogság a bővelkedésben és gazdagságban áll: miután Krisztus, az örök igazság, épen az ellenkezőt tanítja; a szegényeket és szorongatásban levőket, kiknek szemeiből a nélkülözés, az inség nem ritkán könnyüt sajtol ki, boldogoknak nyitvánitván. Mily sajnálatra méltók tehát azok, kik, mint keresztények, ezt ugyan elhiszik, de mégis úgy élnek, mintha az efféle igazságok őket nem is érdekelnék; kik egyedül arról gondolkodnak, hogy miképen tölthessék napjaikat folytonos örömmélvezetben; s mindemellett mégis mennybe jutni remélnék... Minden szentek, maga Krisztus urunk is csak kereszt, nélkülözés és szenvedések által mentek be a mennyek országába; (Luk. 24, 26,) s lehetetlen Krisztussal és a szentekkel örvendeni, ha nem akarunk szenvedéseikben, nélkülözésökben részt venni (2. Tim. 2, 12.) E világon minden kint és szenvedést elkerülni akarni annyi, mint, a mennybe vezető ösvényt eltéveszteni...

Tudták ezt a nagyhatású működést megkezdett jó atyák, s azért, jóllehet nem egyszer szükségét szenvedének, csüggedést nem ismertek, mert erős vala hitök, hogy a sz. igyekezetet sikerrel ápoló és a benne helyezett bizalmat megjutalmazó Isten, ki a mezei liliomokat ruházza és a hollókat táplálja, rájuk szintén gondot visel. Megköszönték a mennyei Atyának a kenyeret is, mielőtt megszegették volna. Nem feledkeztek meg buzgón föl-föltekinteni az égbe, még a legcsekélyebb adományért is hálát adván Istennek még akkor is, midőn nem volt egyéb száraz kenyéröknél... Szépen fejezték ki eként abbéli meggyőződésüket, hogy: „Isten áldásától függ minden“ — Ha csekély jövedelmök volt, mindamellett megelégedtek azzal is. A fogyatkozás által nem engedék becstelenségre vitetni magokat, nehogy a mennyei áldás, mely kieszközölheti, hogy kevéssel is sokra mehetnek, — eltávozzék tőlök... Nagy lelkek előtt sz. Kalasanzi dicső példája lebegett, kinek, kezökben az életbölcsesség csalhatatlan könyvével, szívökben pedig az emberbaráti szeretet hódító erejével, rendithetlen utánzóilőnek, csakhogy valahára diadalra emelve legyen az ügy, s elérve a főséges czél, mely után buzgó imádság epedez ezerek ajakán, — hogy fejlődjék e vidéken is a valláserkölcsös oktatásügy, épüljön Isten földi országa !...

V.

Folytatás.

Matyasovszky L. püspöknek a piaristák Nyitrán való megalapítását illető tárgyalásai a rendtartomány helyettes kormányzójával. — Bojár Endre élete. — Az alapító levél. — Ennek I. Lipót császár s király ő felsége általi megerősítése. — A Privigyéről Nyitrára átszármazott első piaristagyarmatosok. — Itteni tevékenységek, mely az ifju nemzedéknek erényre és tudományra való lelkes képzésére irányul. — Telek-vásárlás a fölállítandó épületek számára. — Egynémely úgy nevezett hangalók részéről föhne-rült sarlódások és azok megszüntetésére tartott tanácskozások. — Az alapkövet ünnepélyesen leteszi Matyasovszky László, ki ezután a fényes akademián jelen van. — A tanodai osztályok fokozatos száporodása utján a negyedik majd a számtani osztály is megnyílik. — Az 1703. ki tűzvész a piaristákra is nagy csapásul jött. — A Rákóczy-mozgalomban sokat szenvedtek ugyan, de tevékeny buzgólkodásuk épen nem lohadt. —

A szent célra törő lelkek az Isten és a mennyei szellemek oltalma alatt állanak. Valamint Isten a kisded Mózsasról a kákakosárban gondoskodott, úgy gondjába vette a nyitrai piaristákat is. A Mindenható, ki mindnyájunkról szorgoskodik, a szükölködő kegyesrendi atyákra is gondot viselt, és eszközt jelölt ki nekik, hogy Nyitrán biztosítva legyenek. Igyen segít Isten minden szükségben úgy, hogy az ő segítségével minden baj véget ér: valamint a vihar után feltűnik a kedves szivárvány, és ború s hosszas esőzés után végre ismét fénylik a kedves nap a tiszta kék égen... Igazán föltűnő adat jelentkezik e részben azok körül, kik a piaristaságnak Nyitrán zsongéje való-lának... Ajtatosság és imádság, buzgó emlékezés az Istenre, elmélkedés az ő szavairól, folytonos munkálkodás ama jó szándékkal, hogy Isten akaratját, magok és az édes atyai nyájas-sággal növeltjeiknek tökélyesítésében, teljesítsék, önzetlen szeretet és egyetértés tevé Kalasanzi e fiainak tartózkodáshelyét az áldás lakhelyévé, ideiglenes házukat Isten házává. Másrészt pedig a közben az őszinte pártfogók, bölcs számítással és lan-

kadatlan ügyeszeretettel, **Matyasovszky László** püspöknél Bécsben, hol a kor kívánalma, viselt magas hivatala s befolyása őt jobbra az udvar közelében tartotta, és Nyitrán, minden kínálkozó alkalmat fölhasználva, oda munkáltak, miszerint e jeles főpap szívét általán a közműveltség ügyének, különösen pedig, hogy az ő gyámkarjain létesüljön a nyitrai kegyesrendi tanintézet, — megnyerjék. — Mi elvégre, Isten a vidék legszentebb érdekének nyomott sorsán könyörülvén, sikerült is. — A több oldalról, kivált az egyház és honunk, egyaránt dicső fia, **Maholány János** által, ki az ügyet megható erélyvel karolta föl. sőt való-ságos nemtőként örködött felette, — ismételten lelkesített és buzdított püspök t. i. kimondá, hogy nem idegen a nagy mérvben nyilatkozó ohajtást magáévá tenni és teljesíteni. — A fontos ügyben közlekedésbe tette tehát magát **Focios János Ferencz** Rómában székelő (1692—1700) vezérfőnökkel, és megkeresvén egyúttal ez érdemben **Bojár Endrét**, a magyarországi piaristák tartományi helyettes kormányzóját (Vicarius Provincialis), arra igyekezett, hogy ezek, vele kezét fogva, idő folytán legalább is hét tagból álló társulatot Nyitra megyébe, névszerint Nyitra városába szállítsanak, költségfödözésre némi segedelmet is igérvén.

Nem késtek e magas fölhívásra megnyugtadni az egyháznagyot a buzgó rendfőnökök. — Mire nézve a két fél, — a nagynevű alapító és a kegyesrend főnöke, jelesül a (1700—1706.) vezérfőnökségtől erre írásban fölhatalmazott *) **Bojár Endre**, híres jogtudós, közötti kölcsönös szerződés Bécsben 1701. évi január hó 29-én megkötöttetett.

Legyen szabad néhány emléksort a helyütt szentelhetünk nagyérdemű rendtársunknak — az ügy beintézésével Rómá-

*) A felhatalmazvány hiteles szövege ez: Petrus Franciscus Zanoni a Concept. Clericor. Regular. P. Matris Dei Scholarum Piarum Praepositus Generalis Romae.

Praesenti nostro chirographo ad formam publici instrumenti valituro de consilio et assensu nostrorum assistentium constituimus Patrem Andream Bojár a Convers. s. Pauli, rectorem Prividiensem et Viceprovinci-alem Schol. Piarum in Hungaria, procuracionem pro parte Religionis nostrae ad perficiendam fundationem instituti nostri in civitate Nitriensi, quam benignissime exhibet Illmus et Rdissimus Dominus **Ladislau Matyasovszky** Eppus Nitriensis, locique et comitatus eiusdem supremus et

ból megbizatást nyert helyettes főnöknek, kinek neve intézetünk nevéhez fűződik, — és visszatekinthetünk amaz időkre, melyeket az Nyitrán és szerzettársai között töltött... — Bojárunk életének főbb mozzanatait és jellemvonásait röviden kívánjuk ugyan elősorolni; de a gondolkodóbbak könnyen kinagyíthatják a miniature-t, a többiek pedig egyetlen egy tényéből is hű képet alkothatnak magoknak.

„Adiutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde.“ (Zsolt. 7. 11.)

Bojár Endre (máskép Bajár) (a Conversione S. Pauli) született 1644-ben Strassznicsban, Morvaországban. — Endre, (világi néven Antal) pályát választandó idegen tartományba — Magyarországra jöve, még ahhoz fordult, ki így szólt egykor az emberiséghez: „Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris... Iugum enim meum suave est et onus meum leve“ (Mát. 11, 28—30). Mint a közép-tanodát jelesen meghaladt ifju tehát jámbor lelke hő ohájának, mely szerint a papi és tanári pályára vonzódott, érvényesítése végett piarista lón. — A törvényszabta novitiatust és a próbatanárkodást elismeréskeltőleg kiállván, és magát a bölcseleti és theologiai tanulmányokban tudós tanárok előadásai nyomán szép reménnyel kiképezvén, pappá szenteltetett. Most Kalasanzi szőlőjébe küldetett nevelés-oktatás végett. Itten fiatal erővel, ifju lélekkel és tüzellel tölté be hivatását: fáradtságot és szünetet nem ismerve oktatott, minden módot felhasználván, hogy az igazság szikráival gyűjtogatva fejleszse a tudományra az elméket, és melengesse az erényre a sziveket. — Munkáját Isten kegyelmével szép eredmény is követé...

perpetuus comes, regni Hungariae aulicus, sacratissimae caesareae, regiaeque maiestatis cancellarius et consiliarius, patronus Religionis nostrae gratissimus. Dantes eidem patri Andreae a Conv. S. Pauli omnem necessariam et opportunam facultatem ad effectum praedictae foundationis consequendum, agendi, tractandi, contrahendi stipulandi, obligandi, et quoscunque contractus servatis servandis, etiam solenniter faciendi et celebrandi cum conditionibus ei bene visis, non tanem instituto nostro contrariis in forma. In quorum fidem praesentibus sigillo munitis subscripsimus. Romae apud S. Pantaleonem die 12 febr. 1701.

Petr. Franciscus a Concept. Praep. Gener.
Joachimus a S. Maria Secretarius.

BOJÁR ENDRE KEGYES-TANITÓ-RENDI ÁLDOZÁR.

SZÜLETETT 1644. — † 1716. OKTÓBER 20.

Az addig tanusított példás élet, ernyedetlen buzgóság és lan-
kadatlan szorgalommal párosult szellemadományozottság arra
érdemesíték őt, hogy a rendfőnökség 1685. 1692. 1696-ban
Pozsony-Szent-Györgyön és 1703-ban Nyitrán ház- illetve
intézet-igazgatói állással tünteté őt ki. E kitüntetésben, mely
a boldogultnak előbbi szorgalma megkettőztetésére szolgált,
alig van toll, mely élénken le tudná írni üdvös működését,
melynél fogva, valamint a vezetése alatti rendtagok, úgy a ta-
nulók is, irányában hosszú időn át a legbensőbb szeretettel és
tiszteléttel viselkedének. Már ez elüljárói állomásokban ritka
eszélyessége s komolyan szelid méltányossága föllelék ama
biztos ösvényt, melyen az igazság karöltve szokott a jó aka-
rattal haladni; egyaránt kerülve nem csak a „summum ius“
éles szirtjeit, hanem a semmi zajt kellőleg orvosolni nem tudó
erélytelenség ingoványát is... Érdemei, bár ő a példaszó sze-
rint „hóban járt, s láthatlanná kívánta tenni nyomait“, nem
lappanghattak. Tudomására jöttek azok az egész szerzetnek...
Minélfogva már az 1698. évi szept. 20-án a gyűlésen össze-
reglett rendtársak bizalma őt a rendnek helyettes kormányzói
méltóságára emelé, melyhez a nyitrai előkelő intézet vezetése
is mellékelve volt. — A lelki nagyság czíme sokszor, igen
sokszor vesztegettetik az életben úgy, mint az életrajzokban...
De ha a valódi nagyság azon öfeláldozásban áll, mely az
önérdek feledésével valamely eszmének hozatik: úgy Bojárunk
készségét, melylyel a terhes feladatot magára vállalta, rugói
nemességénél s áldozatosságánál fogva nagy tettnek kell ne-
vezni... A római vezérfőnök részéről, ki ismervé Bojárunk
nagy tudományát, ernyedetlen buzgalmát, valamint azt, hogy
szerzetéhez hő odaadással nem a muladó fényt, de a lélek
üdvét keresi, 1701-ben azon megtiszteltetés érte, hogy Len-
gyelhonban „Visitator“-ul küldték... Endrénk, kinek kormányja
szelid, mindent föllelék s a legbensőbb szeretettel összekapcsolt
vala, az idő alatt, melyen át hazánkban helyettes főnöki tisz-
tét viselé vala, gondját főleg oda irányozá, hogy a magyarországi
már is szép hírnévvel dicsekvő kegyesrendet előbbre vigye.
Mi valóban meg is lón. — Mert Bojár az elmét, képzelmet,
érzést egyformán mivelé, gyönyörködtető, nemesítő tudomá-
nyoknak általán avatottja, különösen előkelő jogtudós, ki pél-

dás hive és erélyes védője volt ama fegyelemnek, melyet szent Kalasanzi utódainak, halálos ágyán szívükre kötve, örökségképp hagyott, — eszközölte, illetőleg vette át Nyitrán is a gymnasium és növelde alapítványát. Ez igénytelen szerzetes t. i., b. Maholány kir. személynök biztatására, 1699-ben a Bécsben időzött Matyasovszky László püspök elé lépett, és a közoktatásért dobogó kebele szent tüzével a nyitrai vidéki honfiak kiművelésére felállítandó középtanodáról szolt neki, át is adván írott folyamodását és tervezetét... És, hogy az ügy, melyet elejénte az irigyek által támasztott félreértések miatt féltetni lehetett, tárgyalás alá jutott, — Isten után Endrénk hön szeretett rendje reputációját emelő eljárásának tulajdonítandó... És áll a nyitrai intézet, mint Bojár piarista szellemi hagyománya, mint legméltóbb emléke egyszersmind az érte annyit tett és annyit szenvedett fogadalom-embernek, ki

„... az álom bódult kórjait,

Egy uj Prometheusz látni kényteleníté“

és győzött. — 1702-ben szintén a szervező-akarató Bojárt kínálta meg Nagyszombat városa is a kegyesrendiek számára lakkkal és a „sz. Háromság“ egyházával. — Mért nem sikerült ez egyezkedés, határozottan meg nem mondhatjuk. — Sőt, noha mint tanár, elüljáró, majd mint rendfőnök-helyettes és apostoli visitator működék: daczára ez állásokbani elfoglaltatásának, élte minden szakát elmedolgozatok is jelölik. Azok között nem legkisebb jelentékűek szónokművei, melyeket különféle alkalmakkor tartott. Ezek mellett szeretete a philosophia és theologia iránt, melyek tanítására és művelésére különösen hivatott volt, — egy perczig sem csüggedett, valamint a historiai szakhoz is, mint előkelő munkálkodásai mutatják, mindig lelkesedő kedvvel vonzódott. — A kiváló szellemeknek soha sem vala tulajdona az elcsüggedés, sőt minél magasabb fokra hág köröttek a vész; minél számosabb, halmozottabb akadályokra találunk: annál magasabbra emelkednek lelkileg, használják az alkalmat rettenthetlenségök kimutatására; sőt, ha rögtön a mindenség omlának is össze fejük fölött, ők annak romjaitól sem riadnának vissza. — Ennek történet igazolta példáját szemléljük Bojár Endrében. Csak oly nagy lélek állhata meg törhetlenül a válságban, s arathata diadalt maga és rendje

javára a mostoha események fölött, melyek a XVII. század végén a Tökölyi-, és a XVIII. század elején a Rákóczy-lázadaskor a nyitrai, pozsony-szent-györgyi és breznói társházakban a kegyesrendnek is osztályrészül jutottak... Ennyi talán elég arra; hogy ismerjük a férfit, kit a kegyesrend és a haza éber része már 1716-ban gyászolni kezdett; ismerjük már, és a veszteség fájós érzete árnyazza másfélszázad multán is lelkünket a fölött, ki derekasan betöltvén a neki rendelt szép hivatást, mintha fölöslegesnek tartotta volna az itt időzést, a földről a jelzett évi október 20-án Privigyén eltávozott... Romlandó része ugyan átadatott a sír mélységének; ámde halálánál halhatatlansága kezdődik, mert, ki úgy élt, ki úgy működött és fáradozott a legszentebb közügy mellett, mint Bojár; ki úgy küzdött a viszonyokkal és szenvedett nem egyszer a körülmények hatása alatt; ki, mint ember, szerzetes pap és tanár kivivta a tiszteletet és szeretetet; ki, mint tagtárs a hű összetartás elvét támogatta mindig, az méltóvá lón; hogy a rendtársak forró szeretete, hogy az intézet, melyért élt, hogy a város, melynek szellemerkölcsi érdekében anyira lelkesedett, annyit tön, — koszorut illeszzenek koporsójára — az emlékezés hervadhatlan koszorúját; méltóvá lón, hogy míg a magyarországi kegyesrend áll, míg egy tagja élni fog, addig Bojár Endre emlékezetét se törölje ki az idő a kegyelettudó szivekből...

Ezzel fejtegetjük tovább a megkezdett tárgyat.

Bojárunk, ki a főntisztelt püspök és egyebek rokonszenvét is kinyerte, szintoly alázatos lélekkel, mint emelkedett diadalérettel s tettvágygyal tért vissza a birodalom székvárosából Nyitrára, fokozott buzgalommal működvén a szerzet érdekében és újabb lendületet adandó az itteni megtelepedés ügyének; míg másfelől az okirathoz járulandó legfelsőbb királyi szentesítésről gondoskodni a kegyes alapító főkötelességének tartá.

A lelkes egyháznagynak a kegyesrendiek Nyitrán megtelepetését célzó, latin nyelven szerkesztett, okmánya, egyebek között, így szól:

„Memoriae commendamus significantes, quibus expedit universis: Quod nos divina benignitate episcopatus et dioecesi Nitriensi, in spiritualibus simul et temporalibus, praefecti et praesidentes, post propulsatam gloriosis Caesaro-Regiis armis ex eadem dioecesi nostra foedam otthomanicam perfidiam, et a iugo Turcico plene eliberatam, volentes de salutari et opportuno remedio, quo... verae orthodoxae fidei claritas reduci, corruptique, longiori cum impiis conservatione, mores in melius converti valeant, paterne providere, proximius ad hanc piam intentionem nostram conservandam medium haud adesse existimabamus, quam ut tales ad id opus viros accersemus, qui teneriores adolescentiae mentes litteris et scientiis imbuerent et conformibus ad veritatem evangelicam doctrinis eosdem viam coeli edocerent. — Et, licet complures in apostolico hoc regno Hungariae reperirentur scholae, academiaeque et gymnasia, quia tamen tum ob eorumdem longiorem distantiam, sed vel maxime attenuatas diuturno bello miserorum incolarum facultates, et liberorum suorum in academiis et gymnasiis longius distantibus intertentionis mediorum defectum, capacissimi ingenii subiecta delitescere, talentaque sua divinitus obtenta defodere coguntur, fructificareque nequeunt. Ac proinde tum vero pro nostra in Deum pietate ac ad maiorem cultus divini propagationem atque boni publici conservationem et augmentum, proximorumque animarum salutem, pro peculiari nostro, quo erga religiosum, Reverendorum Patrum servorum B. Virginis Mariae Piarum Scholarum sic nominatorum, ordinem, velut de ecclesia Dei et religione cath. praesertim in instituenda iuventute bene meritum et summe commendatum, ducimur, affectu, motu animi bene deliberato ac maturo consilio, eundem sacrum Ordinem... in inferiorem civitatem nostram Nitriensem... non solum admittendum esse censuimus, imo, pro perpetua collegii a templi sub titulo ac patrocinio S. Ladislai regis Hungariae pro ipsis aedificandi et exstruendi fundatione,... viginti quatuor millium florenorum summam exsolvendam deputavimus, his per expressum sub conditionibus. Et quidem...

Iuxta institutum eiusdem sacrae Religionis, piunque ac praecipuum intentum nostrum idem Ordo scholas erigere ac continuare ac per religiosos suos iuventutem tam Nitriensem, quam externam et adventitiam ad scholas recipere, ac a parvistis dumtaxat maioribus (et non infra ad praecavendum ludi magistri praeiudicium, nisi in oasu extraordinario, respectu status ac conditionis eximiarum et nobilium personarum, superquo per expressum dispensatur) incipiendo usque ad rhetoricam inclusive in litteris et scriptura ac aliis scientiis, utpote arithmetica, cantu, et, si necessitas postulaverit, etiam casibus conscientiae, ac potissimum in virtutibus et bonis moribus instruere et erudire obligabuntur...

Datum Viennae Austriae, de vigesima nona mensis Junii Anno Domini 1702. Ladislaus Matyasovszky m. p. Eppus Nitriensis.“

Jól esik ez oklevél tartalmából kivehetnünk a b. e. főpásztornak nemes érdeklődését a kath. vallás-erkölcsi elveknek minél sikeresebb érvényesítése körül édes hazánk, illetőleg a kies megyében a helyes nevelés-oktatás útján; ez által vélvén leghasznosabban előmozdítani a most általánosan mindenki által hangoztatott kulturát, — nem azt a kulturát értjük, mely hiú csillámmal kápráztat, a szenvedélyeket szabadon eresztí, Isten fölé akarja emelni az embert, és állattá aljasítja; sokat, mindent ígér, de keveset vagy semmit sem ad, — vagy igen is ad, a semmisedésbe veszni ohajtó kétségbeesést;... nem ezt a kultúrát értjük, ... hanem azt, mely az embert fölvilágosítja és fölemeli, mely az embernek teljes megnyugvásra és boldogságra alapot ama hitben, azon erős meggyőződésben ad, hogy a sorsára, szabad akaratjának erőszakos korlátozása nélkül, Annak atyai és isteni jósaága visel gondot, ki kezében tartja a világesemények szálaít, ki csak úgy tudja minden sziv dobbanását, mint a legkisebb falevél rezgését!...

De a nemeskeblű alapító püspöknek, eredeti latin szövegből, idézett szavaiból a következőket is tisztán megértjük: a) minő fontos okok és magasztos ezél birta őt a szent társulatnak székvárosába telepítésére; b) mi módon foganatosította szándékát; c) minő adományt nyújtott az első piaristatelepnek Nyitrán; d) mily szép feladatot bizott e tanintézetre, melyben

az ifjúság, az úgy nevezett maior parvától rhetorikáig, latin nyelv, írás, számtan, bölcelet — és énekre, de minden más előtt erény és jámborságra oktattatott; e) minő létalapot jelölt ki a munkás társulatnak; f) hogy a b. e. Matyasovszky Lászlótól a nyitrai kegyesrendiek, kiknek még telket szerezni, társodát, templomot és gymnasiumot kell vala létesíteniök, alapítványi tőke gyanánt összesen kaptak 24,000. frtot és nem egyebet; g) a többi — a szerzetház és tanintézet telke épületeivel együtt a kegyesrendnek szerzeménye és saját birtoka lévén, — jó részben a minden fillért gondosan fölhasználó, s így csodákat teremteni tudó dicséretes takarékoságnak és a kitartással szorgoskodó ügyszeretetnek gyümölcse!...

A fejedelmi beleegyezés ő fölsége, Lipót császár és ilyen név első magyar királytól 1702. évi decz. hó 10-én kegyelmesen megadatott.

„Nos, így hangzik, a vallásos szellemű tanügyet előmozdító, okmányt szentesítő szöveg. „Nos humillime memorati Episcopi et Cancellarii nostri suo et praefati sacri ordinis nomine... pro eo, quo erga religiosos quosvis ordines ducimur, zelo ac pietate, propensioneque, praeinsertas litteras fundationales... praesentibus litteris nostris... quoad omnes earumdem continentias, clausulas et articulos, ratas, gratas et acceptas habentes, apostolica regia autoritate nostra omni meliori modo approbamus, ratificamus, ac pro toties facto sacro ordine servorum B. M. Virginis Scholarum Piarum in perpetuum valituras clementer confirmamus, inviolabiliterque observandas commitimus. — Datum in Civitate nostra, Viennae Austriae, die decima mensis Decembris Anno Domini millesimo septingentesimo secundo. Regnor. nostr. Rom. quadragesimo quinto, Ungariae et reliquorum 48. Bohemiae 46.

Leopoldus m. p. (L. S.) Ladislaus Hunyady m. p.“

Mely szavak azt jelentik, hogy a kegyes-tanító-rend nyitrai társodájának és a vele összeolvadt tanintézetének okmányilag megállapítása és fejedelmi szentesítése a fenidézett évben és napon (t. i. 1702. decz. 10-én) történt, jóllehet a nevezett szerzet tagjai már négy esztendővel korábban (1698.) kezdették itteni működésüket, miként az eredeti jegyzőkönyv azt minden kétségen felül helyezi. —

Főbb pontokban előadtuk már a kegyesrendnek Nyitrára átszármasztását. Azok után tagadhatlan, hogy a privigyei piaristák közül ide jött néhány rendtag első magvát képezé azon telepítvénynek, mely későbbben az ég hatékony áldása mellett, mint az evangeliomi mustármagból megizmosodott terebélyes fa, ápoló árnyékába volt fogadandó az, e környék dombjain és sziklái kiszáradt, erény- és tudomány szomjától egyaránt epedő kisdedeket. — Ha a rajongó mozlim egész kedélyében megrendülve tekint Mekkájára, hálásan emelheti a jelenkor nyittraja is Privigye felé lelki szemeit, honnét először sugárzott ki elődeire az igaz tudomány világossága. — Kezdetben ugyancsak egynéhány tanár működék, de, a jóságos Isten nevében elhintett kicsiny mag, daczára a bal helyzetnek, melybe nem egyszer jutott, gazdagon gyümölcsözött...

A zsenge ifjúság, egy híres rómainak mondása szerint a legkitünőbb tiszteletet, illetőleg figyelmet kívánja meg; ő benne fekszik a jövő reményeinek alapköve, ő tőle várja az emberiség, az állam és egyház, a sokféle szempontból annyira szükséges újfölvirulást... Ezt tartották a régibb kor azon bölcsei, kik e szép névre valóban érdemesek valának... Már Pláto is így érezvén, következő magasztos gondolatnak adott kifejezést; „Nincs üdvösb és dicsőbb tett, mint a gyermekeket az ére-nyes életre oktatni; ezt pedig valláserkölcsei tanítás nélkül eszközölni nem lehet.“ — Tanítványa, Aristoteles pedig hozzá adja: „Ezek czélszerű oktatásból ered minden jó, mind a magánosok, mind a köztársaság boldogságára.“ —

Ezek ugyan kevés, de sokat jelentő szavak, arra intők, hogy mindenkor minden embernek, kiváltképen pedig a tanuló-ifjúságnak, erényességre kell vezetettnie. — Vagyis minden más előtt igaz bölcseségre törekedjék. — Sokféle tudomány és művészet van a világon. Már a kis gyermekek az iskolában olvasni, írni s még más jót és szépet tanulnak; utóbb némelyek mesterségre térnek, mások valamely művészetre vagy tudományra adják magokat. Mindezen ismeretek, művészetek és tudományok részint jók és szükségesek, részint szépek és kellemesek a földi életre. Hanem ama bölcsesség, melyre itt czélzunk ez sokkal nagyobb valami; ez valami mennyei és isteni. Ez abban áll, hogy ismerjük a legjobbat és

legszebbet, mit minden embernek tudnia kell, hogy ismerjük az Istent és szent akaratját, kötelességeinket s egy boldogabb világra való rendeltetésünket. E bölcsesség a legszükségesebb minden embernek, mind a földművesnek az eke, az iparosnak a műhely mellett, mind a tudósnak buvárkodásainak közepette és a királynak a trónon... Erre nézve egy ker. tudós így nyilatkozik : „Absurdum pfecto videtur, puerum tanta cura profanas edocere scientias, cum interim omnis fere negligatur cogitatio eidem salutis scientias tradendi, quae omnium est difficillima, et quae una omnium maxime, imo unica est necessaria... Igitur, si diutius divinae legis cognitio differatur,.. ille quidem imperfectus erit et suae religionis ignarus.“ —

Mindezt ma naivnak tartják, és egynémelyek a legviszásabb paedagogiai elveket igyekeznek érvényre emelni !.. Azt mondják : a gyermek Istenről és vallásról nem alkothat magának fogalmat... E hamis elvet megczáfolja mindenkor a tapasztalás. Sőt inkább Isten a gyermekek ártatlan és hű szíveinek látszik magát kinyilatkoztatni. Ehhez megadja nekik az ohajtást, megértést és szeretetet. Már a királyi zsolttáros (118, 130). mondja : „Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis...“ A gyermekszív felüdül, megvidámul Isten csodatetteinek hallásakor, mint a virágkehely megnyílik a nap sugarának. A gyermekre is alkalmazhatni azon szép és igaz szavakat : „Az ember lelke természettől fogva keresztény“..

Igaz, a gyermek be nem hat Isten mélységes titkaiba (és hol a bölcsész, ki azokba behat?), de elfogulatlanul és őszintén hiszi, hogy e mérhetlen és nagyszerű mindenségnek, valamint csodálkozása és szeretete összes tárgyainak van alkotója, és hogy ez alkotó végtelenül hatalmas, végtelenül nagy és jószágos Isten... Megérti és felfogja, hogy e végtelenül jó Isten a világot és az összes embereket kormányozza, és élet s halál fölött uralkodik. Isten műveinek története felvillanyozza, megragadja lelkét. Anyjával Istenhez imádkozni, őt szeretni, előtte kedvesnek lenni, — rá nézve szükség, boldogság... Hányszor nem történt, hogy legnagyobb bölcsészek csodálták a gyermekek hitét és nagyobb horderejű dolgokban való értelmességüket, és bevallották, hogy a gyermek kátéjával a világ

bölcsesség nagy kérdéseiről többet tud, mint oly tudós, ki csupán az ész világa által környeztetve, az emberi lét fontos kérdéseit évekig tanulmányozta! Ez érteményben már Dávid (118, 100) így nyilatkozott: „Super senes intellexi, quia mandata tua quaesivi“. — Könnyű felfogni tehát a vallás üdvös és hatalmas befolyását a gyermek szellemére és szívére. Az előhaladó korról mindig több világosság ömlik el a felsőbb vallás-igazságokon, ezek befolyása mindig hatályosabban és komolyabban hat az életre... Az érett férfiú azokban erkölcsi erejének főforrását tekintti, és a bölcs öregkor belátása s tapasztalatai által tanúságot tesz mellettök...

Azt is gyakran mondják: „A gyermek magában úgy is jó; elég neki az oktatás; anélkül, hogy szükség legyen neki vallásról szólni“... Ez is merőben hamis elv. — Ha a gyermek természeténél fogva jó, vajon mire való minden időben a szülők és tanítók abbeli fáradozása, hogy a gyermekben a rossz hajlamokat elfojtsák, a jókat pedig kifejlesszék. Mire való volna az a sok nyomtatott könyv és értekezés a nevelésről?... Higyük el, a gyermek természeténél fogva nem egészen jó... Vannak a gyermeknek bájai: nyílt, jószívű, nyájás, tudvágyó. Isten felruházta e bájokkal, hogy részvéttel legyünk gyöngesége iránt... De nem szenved kétséget, hogy természettől fogva a rossznak csirája erősebb a gyermekben, mint a jóé. Hagyjuk magára, mint a műveletlen földet, és csakhamar látni fogjuk, hogy a legszebb tehetségek daczára is erkölcsi tövises fognak felburjánozni... Miként egy bölcs mondja: a magára hagyatott gyermek csak a testnek fog élni. Élvtvágyó lesz, a munkát kerüli, önzővé, erkölcstelenné, minden rendetlenségre hajlandóvá válik... „Az ifjúság, szól egy másik nevelész, magában vad, s hogy megszelidüljön, tanítókra és vezetőkre van szüksége“... Csak a talaj gondos művelése fogja a rossz csiráját elfojtani, a jónak csiráját pedig termékenyenye tenni. — E gondos művelés szükségképen a valláshoz tartozik. — A vallás által a gyermek Isten segítségével lelkismeretessé lesz, és lassankint megbarátkozik a renddel, a munkaszeretettel és a gyermeki kötelességek teljesítésével...

A tudományos haladásnak fölment bajnokaiként Nyitrán legelső ízben ténykedett kegyesrendiek mélyen megszivlelték

mindezt, és a tantárgyak, a gymnasiumi tanszakaszok között, a vallásoktatást előkelőleg kiváló gondnal, s arra különösen képezett rendtárs által a szív és lélek mélyébe hatólag, kezeltették minden tankörben. — Hisz ők, kiknek már előnevők (Pius) jelentős e részben, — a nevelésoktatás mezején az üdv- teljes isteni félelemnek meggyökereztetését, a szentté-levés szép vágyának mindenkinek szívében fölgerjesztését tűzék ki vezérelvül, látnokilag előérezvén, hogy a mű, melyet bármely időben a hitelenség alkot, önmagától is összerogyik... Különösen még a széplőtelen Istenanya buzgó tiszteletének előmozdítása az, mi e szerzeteseket, kik egy perczig sem téveszték szemök elől a kegyesrendnek imezen czimét: „Ordo CC. R.R. Matris Dei Scholarum Piarum“, — kiválólag jellemzé...

Találón mondja a magyar: „A jó szándék is bajjal jár.“ — A kegyesrendiek, habár a legszentebb szándék, — s a legemberboldogítóbb czállal működének is: vizsály, irigység és ellenfelek nélkül még sem maradhattak.

Távol legyen azonban itt a panasz hangját vegyitenünk örömnapunk zengzetébe; futó felhő legyen csak, mit említettünk, mely a legderültebb napon is feltűnik inkább, hogy átragyogjon, fürdődjék a nap aranyugaraiban, semmint azt elhomályosíthatná. — De nem is lehet e helyütt szándékunk a hegedni kezdő sebeket szeretetlen kezekkel felujítani; azonban a történelmi igazságot sem szabad hallgatással elárulni. Kimondjuk azért őszintén és egyenesen, hogy így jártak Nyitrán is.

Miután t. i. Kalasanzi itthelyi fiai kissé megszilárdultak, a templom, lakás és tanintézet számára kellő hely megszerzéséről kezdének gondoskodni, hogy ezzel is rendben levén, a szellemiekben annál inkább emelkedhessenek. — De, mint a szerzet sz. alapítójával történt, hogy azon lelki vigaszt, melyet ő a fogékony ifjuságnak szem-látomást növekedő erkölcsiségéből érzett, nem kis belső és külső nyugtalankodások árán kelle megváltania: úgy a piaristarend nyitrai ültetvényének gyarapodása fölébresztett néhány kaján szemet, és vitára hitt, ki némely rosz indulatot, melyekkel erősen szembe kelle szállania, hogy a jó ügy mégis diadalmaskodjék. — Nem tagadhatja senki, hogy minden nagyobb, városi testületben vannak egyes úgynevezett hangadók, kik befolyásukat, néha kellenén túl is,

érvényesíteni törekesznek. Ha már most ily befolyásosabb vagy legalább hangosabban felszólaló egyénben, az isteni félelem- és emberszeretettel szakított, olyatén szellem nyilatkozik, mely egy vagy más irányban ellenségeskedést lehell, könnyen megméltelyezheti ezzel több másnak is véleményét, főképen, ha azon bizonyos körön kívül állóknak bizonyos tömegét is támogatóul a háta mögött érzi. Ez uton lón a roszaknak fondorkodásai által idegenkedővé téve a nyitrai közönség része annyira, miszerint nemcsak nem örvendett azon, hogy, a szükséges helyiségről gondoskodván, négy háztelket, melyeket másutt letelepedéskor ingyen kaptak volna, sajátjokból szereztek; hanem, az illetőknek járó vételdíj kifizetése után, nem a legdiszesebb módon, fenyegetőzék épen e tér jogszerű fölhasználása ellen...

Szűkkeblőség és irigység vezethette a lázítót ily nemtelen tetre. Mert ki olyatén, emberhez nem illő, indulatot vagy akárminő heves szenvedélyt ápol szívében, és nem küzd ellene s nem győzi le: az ilyen könnyen jut odáig, hogy még a legártatlanabb emberek szeméből is könnyeket fakaszt, igazait színes ürügy alatt koczkáztatja... Egyébiránt bármi lehetett is befolyással az akkori nyitrai község egy részének ezen lelkiületére: annyi bizonyos, hogy ebből egyik-másiknak az ügy iránti érzelmét elég hidegnek látjuk... Ime a nemes városi elüljáróság sietve versenyez egyéb városokkal gyarmatosítani azon társulatot, talán leginkább azért, hogy ne kénytelenítsenek fiait, mint egykor Euklides Megarából Athenába, — Nyitráról Nagyszombatba vagy Privigyére, az ott már létezett tanodákba fáradozni. — Azonban, midőn a szent ügy egy kis áldozatkészségre, vagy ami még csekélyebb, egy kis méltányosságra híja föl a népet, ez, mint ingatag nádszál, mely a legcsekélyebb szellőtől ide s oda sodortatik, balra engedi magát csábíttatni, idegen a célhoz vezető eszköz megválasztásától, *virtutisque viam* (mint mondja Horatius 4 k. 24. d.) *deserit ardua e.* — De e qualifikálhatlan magatartással szemben a nyitrai kegyesrendiek nyugodtan vetették magokat alája a vizsgálatnak. — A vihar ez uton csakhamar elvonult, s eredménye lón, hogy az egyházi és világi elfogulatlanok, belátván és tisztelvén az önfeláldozó piaristák ügyének igazsá-

gát és magasztos hivatásukat, nagy feladatuk annál sikeresebb megvalósíthatására még szívélyesebben közreműködének.

„Inter persecutiones mundi et consolationes Dei percurrit ecclesisa“ sz. Ágoston e mondása alkalmazható a nyitrai piarista-ügyre is...

Az ügybuzgó kezdeményezők, kik legtisztább lelkességgel karolták föl az intézet eszméjét, rendkívüli buzgalommal törekedtek annak valószínűsítésére, lelkük egész hevével függtek annak jóllétén, — eltávoztak: hogy a fáradságos, de mégis dicső kezdet folytatásának nagy munkáját az utódokra bizzák...

Ekként erősödött a kisded magból a tanoda, és az utódok, kik jelenleg a mosolygó rögtöktől egyelőre megtisztult uton kevesebb akadályok közt haladnak, — nem is gondolják, mennyi küzdelembe, fájdalom- s csalódásba került annak megalapítása...

Nagyon sajnós tapasztalás az: hogy napjainkban az emberek egy részénél minden iránt, a mi az Isten—eszmére vonatkozik, vagy, hittani elvekből származván le, vallási fogalmaknak köszöni lételet, bizonyos elfogultság, közöny, sőt lenézés uralkodik, holott éppen a vallás törvényeiből és szabványai-ból erednek ama gyakorlati életelvek, melyek az emberiség igen nagy részének egyedüli iránymutatói, vezérlői és otalmazói lehetnek... Ezen elfogultságból és közönyből származik azután az ünneplések, ünnepélyek és ünnepek gúnyos megítélése és bizalmatlanság minden ünnepies eljárás, szertartás iránt éppen azért, mivel őseredetük a hitben, a vallásban gyökeredik.

De nézzük az ünneplést a vallás eszméjének körén kívül; tekintsük bár csupán, mint társadalmi, ember-alkotta intézményt: szükségesnek kell elismernünk létezését.

S ime az alapja minden ünnep- és ünnepély jelentőségének; ime az oka annak, hogy nem lehet itt a feledékenység fátyolával elfödni egy eseményt, mely a piaristáknak, Nyitrára érkezésektől fogva, buzgó imájuk egyik tárgya volt. És ez az 1701-ben b. e. Matyasovszky püspöknek, ki azon évi pünkösdi napokon éppen itt vala, ténykedése mellett végbe ment örvendetes és ünnepélyes letétele a czélba vett templom és intézet alapkövének.

A prófétának eme szavai szerint: „Ha csak az Úr nem építi a házat, hasztalanul dolgoznak, kik azt építik „(zolt.

126, 1),⁴ munkáink óhajtott végét csak úgy remélhetjük, ha azokat Istennel kezdjük és sz. ő segélyével folytatjuk; mert miként az apostol mondá „Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet“ (2 Kor 916). Azért jámbor eleink is, mielőtt az Úr házának építéséhez fogtak, segélyért hozzá kiáltának föl, és az építendő templom kiásott egész alapzatának, különösen pedig az abba helyezendő első kőnek megáldásáról s megszenteléséről gondoskodtak. — S vajon mit jelent ezen alapkő? — Sz. Cziprián vértanu szerint, (epist. ad Pulpianum) az egyház a pásztorral egyesült hivek nyája levén, miután a templom, mint azon hely, hol a keresztények az ő pásztoraikkal sz. hitük gyakorlására egybegyűlnek, kicsinyben az egyházat képezi, az apostolként pedig (Kol. 2, 7) az egyház alapja s szögletköve maga Kristus Jézus; az építendő templom alapzatába ünnepélyes szertartással letétetni szokott kő Krisztust, kit ugyancsak az apostol az egyház kősziklájának nevez, ábrázolja s azt jelenti: hogy a katolikusok, kik Isten dicsőségére templomot emelnek, azon egyedül igaz egyház hitét vallják, mely kősziklán alapítva, a viharok, záporok és áradások minden ostromait mozdulatlanul ki fogja állani. S épen ezért egy, már ötödik században divott, szokás szerint, mindenek előtt azon helyen, hová annak idején oltár jövend, kereszt állítatik föl annak jeleül, hogy Krisztus levén a mi hitünk szerzője, reményünk alapja és szeretetünk tárgya, mi az ilyen nagy munkát vele kezdjük s az ő ótalma alá helyezzük, tudván, hogy az apostol szerint (1 kor. 3, 11.) senki nem tehet más alapot, mint a mely téve van, mely maga Kristus Jézus, ki főszögletkő, s kiben minden egybeállított épület szent templommá növekedik az Úrban...

Már jókor reggel a nevezett esztendő június havának 9-én, az ósrégi vár ormairól, mozsarak durrogásai hirdették a városra virradó ritka napot, mely a tisztelt főpásztor, a kegyes védnöknek kikért és szívesen megígért hozzájárulása által nagy lelki épüléssel volt lefolyandó. —

Hét óraker a harangok kondultak meg, melyek fölhívták az érdeklődőket az ünnepélyben való részvételre. Mely jeladásokra a városban élénk és vidám forrongás lőn, megszámlálhatlan sokaság tartott és sereglett a hely színére. — Csak látni lehet,

de leírni lehetetlen, jegyzik meg a hiteles szemtanúk, azon lelki örömet, melylyel siet vala a buzgó nép oda, a hol az új szent gyarmat temploma- és intézetének alapköve letétetik.. A nemesszívű püspök, kinek utját tiszteletteljesen üdvözlő növendékek szegélyezték, 8. órakor indult el a várból diszhintóján a kiásott alapokhoz. A kitűzött helyen rá a zöld ágakkal, lobogókkal, a religio, tudomány, művészet s az erő jelképével fölékesített azon diadalív várt, melyet a kegyeletes piaristák ez alkalomra terveztek és állítottak elő, s mely műtani szépsége és a diszitmények öszhangzata által azonnal kedvesen lepte meg a szemlélőt. — A diadalívről lengő szalagokon az alapletéleti évet és jelentőséget kifejező szavak valának olvashatók. És pedig a jobb oldalon:

Leopoldo Cesare primo.

Balról:

Fa Vente LaDisLao Matiasovszki Vero
PraesVLe nItriensi eXVrgens tVtabor.

A szerencsésen megérkezett főpásztor, a káptalan, kebelbeli papság és különösen a kegyesrendi házfőnök által a hódoló tisztelet kifejezéseivel fogadtatván, megkezdé a magasztos szertartást. A szerkönyv nyomán végbevitt s azért ismeretes egyházi ténykedést ide nem írjuk, azt azonban el nem hallgathatjuk, hogy az ereklyék, és ugyan sz. Benigna és Kolumba szűz-vértanuk ereklyéinek körülvitele s azt követő szép ének rendkívül megható vala.

Miután a mindenható Isten dicsőségére és az ő szenteknek, különösen sz. László királynak, tiszteletére a szokásos vallási ténykedés szerint a templomalap letéve és megáldva lön; miután a főpásztorral együtt sz. Kalasanzi társai a Magasságbelihez áhitattal könyörögtek, hogy cselekedeteiket suggallatával előzze, segélyével támogassa és gyámolítsa, miszerint minden imájuk, mely dicsőségének emelésére szentelve leend, tőle, mint kristálytisza forrásból vegye kezdetét, s kegyelmétől istápolva végződjék: az üdvkivánatok következtek, és a jó patereket azon szerencse érte, hogy a kegyes főpap tiszteletére a gymnasium negyven növendékével nyilvános akademiát rendezhettek. — A tanintézet valóban a fiui kegyelet fényes ünnepest ül ekkor. A püspök, a székeskáptalan, papság, valamint

számos polgári és katonai kitüntetések kíséretében, a szerzetes atyák körébe jött. Megható volt látni a nagynevű egyházfőt övéi legkisebjeinek bár, de kegyeltjeinek közepette... A hála-érzelmeket a gymnasium-igazgató, Zaboynik Péter, tolmácsolta, velős szavakba öntve mindazt, mit csak hön szerető kebel képes mondani egy oly tisztelt atyának, mint az érdemekben dús Matyasovszky László. — Beszédét Jákobnak az angyalhoz intézett szavaival zárta be „Non te dimittam, donec benedixeris nobis“... Majd a teremben, hol már a kitűnő egyházfejedelem arczképe, a találó kronostikon mellett, ünnepélyes disz- és kivilágítással fölállítva vala szemlélhető, — ének, zene és szavlatok következtek, melyeket a szerzetes atyák által dicséretes buzgalommal eleve elkészített és betanított 40. ifjú nyiltan, a tárgyhoz mérten és az érzelmmel telt kebelhez illő valódi lelkesedéssel adott elő.

A tanulási rendszernek, a buzgó oktatók fáradozásainak s a tanoncok jeles előmenetelének fényes bizonyítékaul szolgáló kiválasztott szavalmányok, melyeknél 3—4 után egy-egy ének került elő, eszmegazdagság, időszerűség- és meglepő változottságukon kívül a nemzeti öltözetben fölléptetett szereplők ügyessége, elevensége folytán a jelenlevők sziveinek lángoló érzelmeitől kísért nagy tetszésben részesültek... „Ily ifjakkól, a főséges elvek- és érzésekbe ily korán beavatás és komoly képzés után, mondogaták a résztvevők, — válhatik határozott férfit, ki gondolkodni, Istenét imádni, hazáját szeretni, lelkének élni, felebarátai iránt igaz jó akarattal tud lenni. Soha a haza boldogságáról nem gondoskodhatott volna jobban egy főpásztor, mint, midőn ily intézet iránti vonzalmával a fiatal sarjadék kellő nevelésére tette le a talpkövet!“... Valóban kellemesen voltunk meglepetve, midőn esztendőről—esztendőre tapasztalók gymnasiumunk történetének tanulmányozásában, hogy a klasszikus szónoklatok és költemények elszavalásával az ifjak nyilvános föllépése, melyet alapos okok miatt méltányolni megtanultunk, s melynek, a mennyiben szerény hatáskörünk engedte, az ellenkező nézetek idejében is alkalmat szerezni törekedtünk, ezen tanintézetben, mely zajtalanul működik ugyan, de a haza és nemzeti nyelv iránti szeretet, az öntevékenységi buzgalom s komoly munka—kedv fejlesztésére és ápolására

irányult törekvése fontosságának mindenha teljes tudatával bir, — nemcsak nem új, hanem annak épen hajnalán kezdődik...

Mily magasztos lelete látni a lelkesedés tapsviharaitól magát meg nem tartóztatható diszes vendégkoszorú arczán miként tükröződik vissza a kebel őszinte érzelmeiből fölfakadt örömhangulat, mintegy előre jelképezvén azon fönkelt lelkületet, mely a vallásos nevelés által Nyitramegye és általán szép hazánk területére kiáradand! — Mire a tettetés nélküli fiui hódolat emez egyszerűségében is kedves nyilatkozata által láthatólag meghatott főpappnak letérdelve vevék a jelenlevők atyai áldását... A léleknek imádó tisztelete adója a Magasságbelinek, hálája az alapítónak irányában leróva levén, az ünnepelet nagyszerű, és pedig a püspöki lakban adott, ebéd fejezte be. —

Ugyancsak a szóban forgó esztendő az, melyről, valaki csak a nyilvános tanodák becsét, s ezekből az emberiségre ömledező áldást méltányolni tanulta, elmondhatja, hogy azzal egyik szebb idő derült föl nemes Nyitra város egére. Ekkor t. i. már a negyedik osztály is megnyilt, az eddigi tervszerű előhaladás nyomán, a kegyesrendiek vezetése alatti középiskolában. — Miképen karolatott föl már léte zsengejében az új tanintézet, igazolja a tanoda népessége, hogy már ez osztályokban 300. ifjut vettek Kalasanzi szölejének hivatott munkásai, feladatukhoz hüven, oktatásuk alá. — Valamely iskolának látogatása a tanárok tevékenységétől, más részt a szülék jó akarától és igényeitől szokott függeni. — Mit gondolóra vevén, a jelzett létszámból egyszersmind világos, mily ohajtott, sőt szükséges volt a gymnasiumnak e helyütt létrehozatala; világos azou érdeklődő buzgóság, melylyel a szép táj lakosai a növelésoktatás után oly hón sovárogtak; de világos a tudomány, az emberi művelődés jóllelkü apostolai, önzetlen és fáradhatlan napszamosaiként, működött tanárok részéről is az élénk lelkesedés; valamint az, hogy a távolabb vidékről jött ismeretszomjas tanulók hasonló kedvvel használák föl az iskolákat, melyeket oly sokáig nélkülözuiök kellett...

A kezdet ily feltünő sikerét és a szép elismerést a nemes tettekre képes és kész piaristák új ösztönül tekintvén,

már 1702-ben a kitűzött czélnak, a mely a középiskolai tanulmányok bármely ágához forduló ifjak elméleti és gyakorlati kiképzésében állott, — megfelelőleg a gymnasium meglevő osztályaihoz egy új, számtani-t (classis arithmetica) csatoltak... E ténnyel a közönség és fiatalság, mondhatni a hazai közvélemény, ohajainak elégtételvén, megszűnt azon ok is, mely némely élénkebb jeleneteket szült a vélemények, kívánalmak, remények és aggodalmak terén... Ez képezé azidétt a jók fokozódó örömének tárgyát. Nem is alap nélkül. Mert átlátta a higgadt gondolkodás, hogy mindazon közhasznú intézetek között, melyeket az ész az emberiség boldogítására feltalált, nem sok van dicsőbb és jelentékenyebb, mint az erkölcs és ismeret képzőtereül szolgáló középtanoda, hol a tudományosság és műveltség üdvös magvait befogadó eszes teremtmény, az őszhangzatosan irányzott nevelés által, emberré képezve a szellemi és anyagi jóllét megszerezhetésére előkészítették...

Kétségen kívül áll, hogy az ifjú, fiatal csemete meghajlik és inog a gyöngye szellőtől is, míg ellenben az agg tölgy minden vész-, vihar- és zivatarral szemben győzelemmel küzd meg... S minthogy ez a lét- vagy inkább életszerkezet uralkodik a természet minden országában, szükségképen kell, hogy a gyöngye mindig több támpont- és ápolgatásokkal birjon, mint az erős. — Ez igényeltetik vala a kegyesrendi nyitrai intézetnek is azon korban, melyről szó van, mert fiatal korának még csak negyedik évét élé. Fájdalom azonban, hogy talán épen e negyedik esztendő volt rá nézve majdnem a legküzdelmesebb, legnehezebb és legszigorúbb...

De nézzük azon csapásokat, melyek a bő áldást árasztó tanintézetet csakhamar sujták.

1703. évi aprilhó 14-én, fehérvasárnap előtti szombaton, az alvárosban azon kiáltás hangzott el minden felé: 'Tűz — tűz!' és ez, ismételve több oldalról, erősebb lön, mert oszlopnagyságú sűrű lángok emelkedének. — A lárma d. e. 11. óra tájban kezdődött, és rövid időn a szilajon nyargaló szél által a rémitő elem az utcákou roppantul elhatalmasodott. — A tűz kitérése azon utcában volt, mely 'H o s s z ú' n a k neveztetik, s innét a lángok ijesztő erővel különféle irányban terjedtek... A romboló vesztély közelébből annál kevesebbé lehetett valamit

kiragadni, mert a város munkás kezei, a nap kedvezvén, már kora reggeltől fogva künn, a szántóföldeken és szőlőkben, dolgoztak... — Időnkint egy-egy jött ugyan a városba, de mit tehetett a pusztító elemmel, mely pillanatról-pillanatra növekedve, fékvesztettségében utcát utca után előzönlött. — Tízükét óra körül tetőpontjára hágott a veszély, és e válságos percekben már többen életök kockáztatásával is jelentek meg. De hiába. A tomboló elemnek emberi erő ellenállani már többé nem vala képes. — Ennek rettentő következménye lőn. — Csaknem az egész alváros lángban van, leég az esztergomkáptalani ház is; mintegy 12 $\frac{1}{2}$. óraker borzasztó lángoszlop övezé a már részben fölépült szerzettársodát, mely több ezer forint árú gerendázata, deszkája- és bútorával együtt a tűz martalékvá válik... Lehet képzelhetni ily nyomasztó állapot hatalmát, lehet a városszerte föltetsző páni félelmet és a rettegetést, különösen a munkából hazatért népben, mely háza helyett romhalmazt talált!...

Ily körülményekben a kegyesrendiek az épülő collegium néhány padlózatlan, ablak nélküli, nedves szobáiban húzták meg magokat, az iskolásokat továbbá is az esztergomi káptalannak, hamarjában annyira-mennyire rendbe hozott, házában oktattván. — Nyilvánvaló, hogy a gymnasium ügye Nyitrán a piaristák sajtóját, vagyonát, életét képezte. Azonban nem kell ezt csupán anyagi értelemben venni. A gymnasiumi ügy oly annyira sajtója vala azon kegyesrendieknek, hogy szellemi vagyonukat, szellemi életüket zárta magában. Ők ezen ügynek szentelték munkásságukat nem kenyérkereseti érdekből, hanem, mint sz. alapítójuk hű napszámosai, azon benső meggyőződésből: hogy e tanoda hatalmas alapot és moz-erőt nyújt előkészítésére és lehetősítésére azon ismeretek megszerzésének, melyeknek eddigi hiánya miatt e város, e megye, a magasan szárnyaló szomszéd Pozsonyvármegyével összehasonlítva, nem épen a legdicsebb hírnek örvendhetett...

Igazán magaszosult érzelmek között emlékezhetünk az élénk tevékenység e ritka szellemeiről, — nyitrai szerzeteseleinkről, kik az a p a és a n y a név után legtisztesebb n e v e l ő és t a n á r névre mindenképen méltók voltak... Helyzetök távol álla még a gondmentességtől, melyre annyira szüksége

van annak, ki a tudományok, köznevelés szolgálatának hozza áldozatul napjait, virrasztja át éjeit, emészti föl erejét... Mintegy érezzük, hogy a buzgalom lángja, mely sz. Kalasanziban lobogott vala, átcsapott ezek lelkébe is, és e sanyarú helyzetöknek közepette éleszté és föntartá bennök az ifjú nemzedék táníthatásának szent tüzét!

Az inség évfolyama azonban még nem vala befejezve. Nulla clamitas sola... A kárvallott polgárok, velök a piaristák — a helyreállítási munkásságnak csak kezdetén voltak, még szobáiakat is, melyekbe szükségből vonultak, alig földheték be deszkával, midőn 1703. évi szept. 26-án, ide is áthatott a Rákóczy-mozgalom, melynek egyideig szinterét e megye és e város is képezte... E viharban t. i., mely hazánk éjszakkéleti részén keletkezett, a főhadivezér Bercsényi gróf, mint ellenség szálla táborba (1704.) Nyitra falai alatt. — A várost, melynek terjedelmes sánczai megszállására elégtelen vala a császári sereg, csakhamar hatalmába keríté Bercsényi, de a vár kétségbeesetten védelmezé magát. Az makacsul zaklatá és szorongatá a várat, mert maga Rákóczy, Galgóczon táborozván, Lipótvárat kezdé megszállani, és szükségét szenvedé lőszer- s nehéz lövegekben; Bercsényi tehát szakadatlan Nyitra elfoglalásán dolgozék, hogy azután minden nélkülözhető löveget főnökéhez küldhessen. — De bármily buzgóan fáradozék a hadivezér, czélját nem éré, valamig gránát által felgyujtva, a vár-épület legnagyobb része porrá nem ége, és a roppant készletek tűz zsákmányáva lettek. — Most a várórség szabad elmenetelt köte ki magának, és Bercsényi segélyt adhatott főnökének, miután a megrongált művek kijavításáról intézkedék vala. — Erre a vár és város négy éven keresztül Rákóczy kezében marada. — Midőn azonban a trencsényi döntő csata (1708.) derék hadát végképen megtöré, és a sokszor diadalmas és rettentő hadvezér, mindig tovább nyomatván felsőmagyarországi birtokai felé, naponkint tért és párthiveket veszte: legtöbb főhadiembere tanácsosbnak tartá elfogadni a császár által ajánlott kegyelmet, mintsem további sikeretlen villongás által magokat és övéiket kitenni a bizonyos végromlásnak. — Ekkor Révay Gáspár vala parancsnok Nyitrában. Sem fenyegetés, sem ígélet nem bírá őt a főnökétől való elpártolásra, valamig csak egyet-

len szikrája pislogott az ennek megtartásához reménynek... Miután azonban ez is elhamvadt, és Révay elhagyottan állt, nem remélhetve a hadi szerencsének még távoli fordulatát sem, megadá magát, őrségével, vár- és várossal együtt, a Rákóczyt üldözőtt Heissler tábornoknak...

Elszomorodva időz lelkünk e mozgalmou, melyben egyéb békés egyénnel a nyitrai hazafias lelkületű piaristák is galádul bántalmazva, sőt kifosztva lőnek. — Pedig ők szerették a hazát és ennek ősi szabadságait igazán, de az uralkodó bajoknak irját nem a pusztító fegyverekben látták; hanem a római lantos király e szavait is megszivelve:

„Vim temperatam Dii quoque provehunt

In maius: üdem odere viros

Omne nefas animo moventes“ (Hor. lib. 3, od. 4.), inkább azon mennyei szerben hitték találni, mely a viszályok okait kevesíteni, és Árpád nemzetét összetartóbbá s így erősebbé tenni képes... S mennyire ragaszkodott e szerzettelep tűzhelyéhez, vagy mily váratlanul lephette azt meg a foglalók hada, az fejtheti meg, hogy az intézetnek tetteiben gazdag főnöke egyezkedni is akart... De Bojár Endre, ki ez idétt, működés-körében lankadatlan erélyt kifejtő, elüljáró vala, minden készsége mellett sem boldogulhatott az alkudni nem akaró merev ellenszegülőkkel... A már némileg használható collegiumnak teljes átadása vagy erőszakos lefoglaltatása között kelle választania, végelhatározásul a legrövidebb idő adatván neki. — Elvégre is az erkölesi kónyszernek, mely a praecipitatio embe-reitől eredt, engedvén, kivonult egy ideig a várban, majd ennek leromboltatása után a zobori zárdában élvén és gondozván övéit... —

Inter arma silent Musae... Mikor valahol izgalmak, melyeket a pártküzdelmek idéznek elő, kerekednek, s melyeknek hangjait, szenvedély-csóváit némelyek kiméletlen és meggon-dolatlan nyilatkozataikkal nem csak a serdültebb fiúk, hanem a gyermekek kebelébe is szórják: az egyházi és képző intézetek panganak, a tanügy elárvul... Nyitrán az érintett borús napokban is az ellenkezőt lehetett tapasztalni. — A muzsák temploma bezáratott ugyan, de papjai nem széledtek szét s a hozzá férhetlen oltár helyett, melyre eddig munkájok áldozatát

letették, mást kerestek !.. Itt a buzgalom mindig hatásban volt, az oktatás meg nem akadt... A tanárok nem tétlenkedtek... Kitért bár a zivatar köröskörül ; de a kegyes-tanító-rendiek szilárdan állottak , rendithetlenül minden pillanatban, szünetet nem ismerve az ifju sarjadék képzésében... Véleményök az vala, hogy az igazságon sarkalló nevelés-oktatás küzdterén utolsó lehelletig harcolni kell, egész haldoklásig, a mint az irás mondja : ‚agonizare pro iustitia‘... Figyelve az időre is, jól tudák, hogy a föllegek tornyosulni és oszladozni is szoktak... Ismerték műveiket, és azoknak, mivel a tiszta szeretetből indulnak ki, legyőzhetlen erejét... ‚Charitas numquam excidit‘, mond sz. Pál, szelidsége és hatása által minden erőszakot eltompit, mely ellene ütődik, miként fényével homályba borítja, bármit hozzanak föl ellentétül a gyűlölködők... Vagy mit is vihetne ki az ellenség az Isten, a szeretet sugallata ellen ? Pedig ez isteni sugallat Kal. sz. József rende szabályaiban lakozik... Az akkori hivatalelődiink is helyesen úgy bátoriták egymást : „Nem lépünk le hivatásos működésünk teréről, nehogy azon örömet adjuk az ellenségnek, miszerint magunk teszszük azt, mire ők már sovárogra számoltak...“ Fömládozhatni, az erőszakkal szemben, gondolák helyesen, az ifjuság sz. szeretetének jogát ovástétel mellett ; de, hogy különben ejtsék el, ez a kötelesség elárulása lenne, haláldöfés kezeikből, igen saját kezeikből a haza és egyház reménye iránti szeretet lángeszmeje ellen ; vagyis a jobb jövő tényezőit áldoznák föl, a kik kellő előképzés nélkül áldozatul eshetnek a gonoszok által indított üldözésekben... Mire nézve buzgadózó őseink megkettőztették az ifjuságharóti szeretet tevékenységét azzal, hogy, midőn nyilvánosan nem lehetett, „intra privatos parietes“ nyújták a szépszámu fiatalok értelmi és erkölcsi fejlődésének az éltető tápot...

Ekként lön a mennyei malaszttal, mely minden szent ügynél csodásan működik, hogy a harez moraja, a honemesztő pártszakadások, vallási villongások és fegyverek okozta rázkodtatások sem tarolták le Nyitrán teljesen a szellemi virágokat, melyeket a tudományossággal testvérileg frigyessült lelki jószág e paterei hön ápoltak, növesztettek...

VI.

A tápnöveldek.

A nemes érteményben vett jellem képzésének szükségessége. — A jól szervezett tápnöveldek (convictus) jelentősége. — Az ezekben alkalmazandó terv. — A Pázmány P. által Nagyszombatban, Lippay Gy. által Győrött alapított convictusok. — Matyasovszky L.-nak a Nyitrán létesítendő főnövelde körüli célja. — Alapítvány-levele. — I. Lipót császár és király halála. — Matyasovszky L. jobb létre szenderül. — Balassa Pál gróf rövid emlékezete. — A gymnasium-osztályokhoz a poezis és rhetorika járul. — Dolny I. életét befejezi. — I. József császár és király elhal. — A tanodaépület a lángok martalékává válik. — A kegyesrendiek saját, már elkészült, collegiumukban végleg elhelyezkednek. — A gymnasium, mely nagyobbodik és csinosbul, színház-termet kap. —

Van ama szent könyvben, melynek tanai elévülhetlen igazságokat és szabályokat tartalmaznak, egy nagyfontosságú mondás: „Egy a szükséges!”

Ne legyünk elfogultak, ne legyünk egyoldalúak. Tegyük föl tisztán, emberi higgadsággal és nyugalommal a kérdést: Mi ez az „Egy“?

A hitélet szempontjából fogva fel és magyarázva a kérdést, azt nyerjük válaszul: Ezen „egy“ az Isten dicsőségének s a lelki üdvösségnek keresése a földön. De ime ezzel egyszersmind ki van fejezve — vegyük bár a legvilági-asabb értelemben — az ellentét azoknak tanaival szemben, kik csak a földi lét üdvösségét keresik, csak a föld élvezeteit hajhászszák — bármi áron és eszközökkel.

S épen, mivel ezen mély és magasztos értemény foglaltatik ama nagy mondásban, épen azért alkalmazhatjuk azt — a társadalmi létre s annak követelményeire.

Igenis egy szükséges mindenek fölött a társadalomban, hogy az főállhasson, virulhasson, s ne rohanjon fölbomlása felé; egy szükséges: a tiszta, becsületes jellem.

Sajnos, hogy mai napság erre kevesebb gondot fordítanak, csekélyebb méltánylással üdvözlik — fönt és alant egyaránt — mint kellene és illenék.

Mily utálatos ellenmondás önmagában egy jellemtelen tudós, kinek csak tudományát lehet fölhasználni az emberiség közczéljaira: de őt magát, mint embert, becsülni nem lehet. Mily satnya képe a szánandó gyarlóságnak egy jellemtelen művész, kinek művei előtt lelkesedéssel, bámulással borul le a rajongó sokaság, de kit magát, mint az emberméltóság torzképét, messziről elkerülünk. S mily nyomorult gunyoszlop volna az olyan pap, ki az erényesség ragyogását hirdetve, maga az erkölcstelenség posványában fuldokolván, kétségbe ejtené hiveit szent tanainak valódisága iránt!

A jellem fogalma mindent tartalmaz, mire az embernek szüksége van, hogy ne csak ő maga lehessen jóra való tagja a társadalomnak, ki szenvedőleg és tétlenségben ovakodik másoknak kárt okozni, hanem lehessen egyszersmind ezen társadalomnak lelkes, buzgó munkása, ki azt föntartani, őtalmazni, védeni kész és képes, hogy lehessen az emberiségnek — egyedi erőihez mérten — építő, fejlesztő tagja.

Vége azon országnak, nemzetnek, melynek kebeléből kihálnak, kivesznek a jobbra, nemesre törekvő becsületes jelleme.

Az ily érteményben vett jellem — (mert van aljas, gonosz, vészes jellem is) — tehát a nemesb érteményben vett jellem igenis magában foglal mindent, mi az ember lételét széppé, hasznossá, üdvössé teheti mind maga, mind embertársai számára.

Benne van minden más előtt az őszinte vallásosság, a romlatlan igaz erkölcs, benne az elvszilárdság és elvhűség, a kötelesség érzete s a törvénytisztelet.

Az, ki őszinte vallásossággal és tiszta erkölccsel bír, igen természetes, hogy nem csak a durvább bűnöktől és vétségektől, hanem talán esekélyeknek látszó hibáktól is ovakodni fog. Ki cselekvényeiben elvből indul ki, mindig következetesen fog működni; s minthogy a tiszta erkölccsel csak helyes, jó elvek lehetnek őszhangban, önként következik, hogy elvhű tettei egyúttal folytonos lánczolatot, egész rendszert képeznek az

erény megdicsőítésére. A kibén éber a kötelesség érzete, erkölcsileg s elvből fog ahhoz ragaszkodni minden körülmények között, készebb levén bármit is eltérni, semhogy mulasztással, hanyagsággal, könnyelműséggel csorbát ejtsen rajta. S a kibén lángol az erkölcs, örökdik az elv, ingathatatlan a kötelesség-érzet, az önkényt hódol a törvénynek, s teljes odaadással, áldozattal is eleget tesz a törvény követelményeinek. Így áll elő azután a társadalom azon tiszteletre méltó támoszlopa, melyet örömmel és emelkedett hangulattal üdvözölhetünk, mint kiválóan méltót arra : hogy j e l l e m n e k nevezzük.

Csak jellemekek tartják fön, jellemekek menthetik meg, ha veszélyben forog, a társadalmat; mert „minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész : Róma ledől és rabigába görbed“

Oh, hol erkölcsös, elvhű, kötelességérző és törvénytisztelő jellemesség uralkodik : nincs ott hatalma a népet fenyegető vésznek ; s a netán felmerülő baj csak mulékony, gyorsan enyésző tünemény.

A jellem maga a megtestesült honszeretet ; a jellem hűség. Megvédése az a hazának, feláldozása minden tehetségnek, minden erőnek s az életnek is, ha kell. Igen, mert a jellem érti és érzi : hogy ragaszkodni kell véglegelhetig azon földhez, mely javaival eláraszt, áldásaival tetéz ; a jellem érzi : hogy csak összefüggő, egyöntetű, meg nem tántorodó elvies cselekvények szülhetik a közjót ; érzi és érti azt is : hogy, ki könnyelműen játszik kötelességeivel, földézi önmagára azt az átkot, melyet a korlátolt elme, a lanyha lelkiismeret leggyakrabban sorsüldözésnek nevez, és földézi vajmi sokszor embertársaira, az összes társadalomra is a legborzasztóbb vészt. A jellem teljes öntudatával bir annak : hogy csak a törvény lehet amaz aczél-öv, mely összetartja a rendet, békét és polgári üdvöt, s mely ha megtörik vagy szétszakad, bomlásnak indul minden.

S mivel mindezt érzi, érti és tudja a jellem, ép azért hódol tisztelettel annak, kit a jog és törvény oda állított a társadalom élére, mint annak legfőbb őrét, mint a rend főintézőjét, mint a haza hű védőjét, mint a jó erkölcsök megóalmazóját.

Jellemes ember kebelében nem foganhat hazaárulás; mert a haza valamennyi honpolgár összege; s a honáruló honfitársai jóllétének elrablójává, testvéreinek gyilkosává lenne...

És az illetén jellemnek képzését kell, hogy vallja a tanodai nevelés főfeladatául.

Ámde a tanodai nevelés csak akkor éri el biztosan e kitűzött célját, ha a szülék közreműködésében kellő támaszra talál. Ennél fogva, hol nincsenek szülék, vagy ha vannak, tulhalmozvák munkával úgy, hogy a tanulóra gondot nem fordíthatnak, vagy, ha betegség, nevelői ügyesség hiánya, a családi élet ziláltsága, rokonok ártalmas befolyása gátlólag hat az iskolai nevelésre, igen kívánatos, hogy a fiu, a szülői házat elhagyván, olyan tanodába menjen, mely a házi nevelést is legalább részben pótolja. — Ilyen tanoda a tápnövelde, melyben a növendék nemcsak oktatást, hanem szállást és nevelést is kap. Ha a tanuló nem családi viszonyok miatt, hanem azért hagyja el a szülői házat, mivel helyben nincs iskola: akkor lehet ugyan valamely tisztos családnál is szálláson és nyilvános iskolába járhat; de a gyermekét féltő szülő biztosbnak tartja a tápnöveldét, mint-hogy nevelők felügyelete alatt van gyermeke. Annyi áll, hogy sok jóra való tanuló egyenesen szállására vethet erkölcsi és tanulmányi romlása miatt. Ezt sok szülő saját tapasztalásából is tudhatván, nem csodálkozhatni, ha gyermekét a tápnöveldeben a világ csábingereit ellen biztosítva lenni hiszi...

Bizonyos az, hogy a religio absolute szükséges az embernek és így a társadalomnak is. A religio megszenteli a családi kötelekeket; a religio egyesíti mindazt, mit a földi érdek szétválasztott, felbontott; a vallás kibékíti egymással az élet legkülönbözőbb elemeit és állásait. A vallás legbiztosabb kezesség az állam jólléte mellett, ez garantirozza állandóan és legjobban a társadalmi jogokat és viszonyos kötelmeket! A vallás leghathatós emeltyüje az államok, népek és dynasztiák jóllétének, dicsőségének és nagyságának... A történet hatalmas bizonyíték a mellett, miszerint a vallástalanság természetes oka volt a népek fölhomlásának, gyöngeségének és bukásának. Ez állítás nem fog ugyan tetszeni a mai liberalismusnak, de igazságát csak akkor tagadhatjátok meg, ha a lébb megtagadtátok a történelmet!... Nem egyes nép, de

minden népnek történelme a legrégibb kortól a mostanig, valamint a naponkinti tapasztalás hatalmasan tanuskodnak a mellett, miszerint „az igazság fölemeli a nemzetet, a bűn pedig szegényebbé teszi a népeket“...

Mindezen körülmények arra intenek bennünket, miszerint beismerjük, hogy az embernek szüksége van religiora, ha az emberek között, mint ember akar élni!

Azonban a religio benső életét s külső virágzását előmozdítani sincs hathatós és biztos eszköz, mint ha azok, kik férfikorukban magasabb műveltségöknél fogva hivatva lesznek tágasabb körben működni, oly nevelőintézetekben képeztetnek, hol mind szellemök fejtésére és erkölcsi nevelésükre nagy gond fordittatik, mind pedig a tudományoknak minél több ágába alaposan beavattatnak. — Ez azon menhely, a hol a növendék a káros befolyást kizáró társaságban, a korához mért és a nevelés józan elveivel megegyező szabadsággal vezettethetik azon időpontig, melyben már eléggé meg van edzve a nagyobb szabadság élvezésére, s a kellő önmunkásságot s a rendszertet elsajátította, megszokta.

Hisz tudva van, hogy a nevelési terv minden növendékre nézve többé-kevésőbb változó; a növelében működő nevelő-oktatók, együtt élvén a növendékekkel, megfigyelhetik annak tehetségeit, hajlamait, szokásait úgy a tantermeken belül, mint azokon kívül, a hibák okait biztosan kipuhathatják, s következetes egyetértő eljárással orvosolhatják; a növendék életmódja kellőleg szabályozható, a testi fejlődés, egészség, Juvenalis „*Mens sana in corpore sano*“ aranymondata szerint, őrizhető, a játék-órák a tanítási, valamint a munkaórákkal fölváltva úgy oszthatók be, hogy a szellem túl ne terheltség. — A játékok minden kényszeres befolyás nélkül, de, a tulkapások meggátlása végett, fölügyelet mellett történhetnek... A növendék iskolai és azon kívüli élete teljesen összehangzatba hozatván, a tanulmányokban való haladás a gyengébb vagy hanyagságra hajlandóbb növendékeknel is eredménynyel előmozditható... Azután, ha az év minden időnye valamely hasznos, de játékszerű tanulmánynyal kitöltetik, az erkölcsileg kényszerítő eszközök, a humanus büntetés oly tényezőivel rendelkezik a növelde, melyekkel más nevelési módok

nem igen bírnak... Még csak azt érintjük meg, hogy a növendéksegregnek helyes-szervezetű osztályokra való osztása, az egyes osztályok közös érdekeltsége, közös munkálkodása, tanulása, írása stb., az érettebeknek az egyes osztályok vagyis rajok fölötti felügyelése és azoknak a tanulmányokban való segítése, az előléptetések, melyeknek, mint nem csupán tudományos haladással, hanem új kedvezőbb viszonyokkal összekötötteknek sokkal nagyobb jelentőségök van, mint másutt, az intézeti szolgálatok, a társulati szellem, a közös élmények — mindezek a jellemre úgy, mint a tudományos képzésre igen jótékony hatást gyakorolnak... A ki a nevelés- és tanítástan szabályait ismeri, az a tápnöveldei nevelés ezen mozzanatainak mivoltára maga is rá jön...

Ámde minden ilyen intézet diszletének egyetlen föltéte, még Cousin szerint is, az igaz kereszténység szelleme. E nélkül, mint a növelés- és tudományra nézve nemcsak haszontalan, hanem még kártékony institutumot is legtanácsosabb bezárni. Mert a ker. vallás igája alól emancipált ifjú követelő, unatkozó, türelmetlen minden fék és fegyelem iránt, fogékonytalan minden jó tanács elfogadására és képtelen bármily komoly munka végbevételére. Sulyosítja a bajt ily intézetben, hogy a bűnök a szüntelen érintkezés által egyikről ragadnak a másikra, mind-egyikben fokoztatnak és utoljára eláltalánosodnak. Azért a ker. nevelés főeszközei itt teljes erélyvel foganatba veendő, hogy az intézetnek egész légköre vallásos legyen... És ki nem látja be, az ezen intézetben előteremtett sürgő-mozgó szorgalom, és az ennek nyomán teendett előmenetel gyümölcseinek szemlélete mily hathatósan megindíthatja az összes ifjúság között az üdvös verseny lelkét? Főáldás azonban abban nyilatkozik, ha az erkölcsösségek megóvatik a hajótöréstől. Mely erkölcsösség nélkül pedig, mint Hirscher írja, a kereszténység fölvirágzása nem is képzelhető. A tapasztalás szerint ugyanis az emberek, midőn a bűn fogságába esnek, előbb csak közönyösek lesznek a kereszténység iránt, később azonban lelkük elaljasodván, azt már megutálják. A jó erkölcsök tehát gyám-ozzlopai a kereszténységnek; valamint viszont az igaz kereszténység szülője a jó erkölcsöknek...

Ezen és hasonló nézetek vezették a magyar kath. egyház főpásztorait, kik, ha csak lehetett, a muzsák, a tudományok csarnokai mellé nevelőintézeteket állítottak. — Valóban Pázmány Péter bibernok-primás nem más okból alapítá Nagyszombatban 25. ifjú számára növeldéjét, mint, hogy ott a választottak a tanintézet jeles oktatói által a tudományokban úgy, mint az erényben vezettessenek. — És hogy a sok közül még egy példát említsünk: Lippay György esztergomi érseknek, midőn a győri convictusra 40,000. frtot adott, szándéka az volt, hogy jól nevelt és szent-szellemű fiakat nyerjen az egyház és a haza...

E cél, ez eszme töltötte el Matyasovszky László kebelét is, ki az 1705. évi martius hó 7-én kelt végrendeleti függelékben egy, a kegyesrendiek vezetése alatti, tápnöveldére, melyben a szeretet asztalán az árva és szegény sorsra jutott fiú is, ha jobb tehetség és jámbor erkölcsösség jeleit mutatja, tanulása közben biztos élelemre, szállás- és gondozásra számíthasson, — 6000. drb. aranyat hagyományozott. — Ez képezi a nyitrai gymnasiummal elváhatlan kapcsolatban volt és szerzetesekre, kiktől a nagy alapító, a mai világ vagy inkább a sajtó egy részétől eltérőleg, teljesen úgy volt meggyőződve, hogy fekete öltönyük a hazaért erősen dobogó szívet és az igaz tudományosságért hön lángoló lelket takar, — bizott convictusnak szerény kezdetét.

„A közelmúltban, — így ír körülbelül a vallásos nevelést oly igen szívéen hordó főpap alapítólevelében — kivált Liptó, Trencsén, Turócz, Szepes és Árva megyékben különféle okok miatt több nemes család oly tehetetlen lőn, hogy fiait sem taníthatja kellő módon; azért a minden jóra képes nemzedék vagy elsatnyul, vagy, a mi még siralmasabb, a tévedések mocsárájába esvén, lelkében is megromlik... Hogy tehát e részben a szegényebb szülék állapotán fiaik nevelésében némileg könnyítve legyen, azok pedig, kik az igaz hitre áttérvén, e miatt elhagyatnak, vagy üldöztetnek, némi vigaszt nyerjenek: az állítandó növeldében, melyet a piaristák gondozására bizunk, 30. ifjú tartása- és tanítására alapítványt teszünk. — Ezen ifjak a nyelvtani osztályba vétessenek föl, jó erkölcsűek, szép reményűek és nemes családból valók legyenek, főleg olyanok, kik az áttérés miatt elhagyattak. Különös tekintetben részesüljenek

a mondott megyék szülöttei... Ha ki ez ifjak közül egyáltalán nem felel meg, a kedvezménytől eselik.*)

Tehát a nevelés-oktatás céljának sikeresebb elérhetésére, a kor minden igényeinek megfelelőleg, Matyasovszky tápnövel-dét akart, hogy, a mit Isten dicsőségeért buzgadó jó lelke, a ker. szellemművelés érdekében, a gymnasium-kezdemenyezéssel tőn, de be nem fejezett, új áldozatokkal előbbre is vigye...

És most a kegyelet szelid parancsának tegyünk eleget azzal, hogy gymnasiumunk letűnt 1705. évi gyászainak fájó emlékét — terünkhöz mért rövideggel bár — ujítsuk meg, tudva, hogy a nemes fájdalomnak épen úgy, sőt még inkább megvan emelő hatásuk, mint a nemes örömeknek...

1705. évi május 5-én egy fontos esemény történt a harezi téren kívül. Lipót császár s király elhunyt, utódjára hagyván az ország megnyugtatását — Lipót buzgó ajtatossággal ritka szív-jóságot kapcsolt össze. Népeinek boldogítása vala főcélja, és hogy ezen célját, kivált hazánkban, elérnie nem sikerült teljesen, tanácsosainak kell tulajdonitanunk, kiknek megválasztásában nem igen volt szerencsés... A piaristarendnek Nyitrán, hol a kegye-letes ünnepély a nagy halottért legott megtartatott, de egész Magyarországon különösen is volt oka gyászolni az elhunyt fejedelemet, mert benne az mult ki, ki, midőn uralkodása alatt, 1666-ban Privigyén, 1685-ben Pozsony-Szent-Györgyön 1701-ben Nyitrán, helyeslésével települt le Kalasanzi rendje: ennek tagjait lelkesi-tette, hogy a fogékony keblekbe szívárogtassák az igaz, vallá-sos ismereteket, melyektől függ a világ boldogsága...

*) Egy birtokunkban levő kézirati példány eredeti szövege szerint, mely ily czímet visel homlokán: „Codicillus Intuitu Convictus Nobilium Nitriensis, fundati ab excellentissimo, illustrissimo, ac reverendissimo Domino, Domino Ladislao Matyasovszky Episcopo condam Nitriensi, & per Regnum Hungariae Aulae Cancellario“, — érdekesnek tartjuk az okmányt adni: „Si quidem compererim in nonnullis Comitatibus Hungariae, signanter Liptoviensi, Trenchiniensi, Thurociensi, Scepusiensi, & Arvensi, numerosam iuventutem nobilitarem haeresi infectam reperiri; & potissimum hac de causa, quod post scholas triviales, ex defectu medi-orum studia sua continuare non valeant: & huic indigentiae pro modulo meo ut succurram, iuventusque eiusmodi haeretica ad scholas catholicas invitetur, relinquo pro uno Seminario sub cura PP. Piarum Scholarum Nitriae erigendo aureos in specie sex mille pro intertentione similium

Még sajjott a birodalom fejének elvesztése ütött seb, midőn ugyanazon esztendő, ugyanazon hónapot gyászos-emléküvé még az is tette e gymnasium történetében, hogy hálás tiszteletünk méltó tárgya, Matyasovszky László püspök, ki reményét, magját hintette vala el középtanodánkknak, Bécsben, májushó 10-én meghalt. — Ő, kinek, látva a tanintézet ily szembetűnő fölvirágzását még életében annyi öröme vala, — ugyancsak kezdeményezett, magot adott, melyet a buzgalom hevében fejleszteni kellett. És azon mag a jók kegyeltje, a piaristarend kezében oltárrá vált, melyen az áldozat tüze eddig soha ki nem aludt, és a csekély alapból Isten segélyével nagy-szerű virágzó intézet kerekedett, melyből a hit mennyei fénye, jótékony-ság és igaz műveltség sugárzik vala ki e kies megyére — sőt egész szép hazánkra.. A szakadatlan munka, az emberiség üdve- és boldogításaért folytonos törekvés, a sokoldalú elfoglaltság és az ehhez járult megragadó honvágy s belbaj annyira megtörték a buzgó főpásztornak, Matyasovszkynak, testi es lelki erejét, hogy végre kénytelen lőn ágyba dőlni, hol, miután már előbb a jámbor keresztényhez illőleg, a nagy útra elkészült, ajtatos és töredelmes szivfobások között, minden nehéz halál-tusa nélkül, tisztelői mély bánatára, öröklétre szenderült életének 63. esztendejében,.. „Placide quiescas, nosque ab infirmo desiderio ac muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quos neque lugeri neque plangi fas est. Admiratione te potius,.. et si natura suppeditet, aemulatu decoremus. Is verus honos, ea coniunctissimi cuiusque pietas.“ (Tacit. Agric. 46.)

A mindent megrontó, az üdv szellemét és tanait vad hévvel ostromló álliberalismus hirdett bajnoka, — Voltaire is kénytelen volt megvallani, mikép a szerzetesek között minden-

nobilium iuvenum 30. egentium... Qui quidem iuvenes, si usque ad Syntaxim, & Grammaticam convertentur, similes Rhetoricam etiam in eodem Seminario absolvere poterunt, (si tamen virtuosus et bene studentes fuerint;) si autem spes modica in iis convertendis affulserit, vel etiam discoli & minus virtuosus fuerint, neque usque ad Syntaxim permittantur in Seminario. Onero autem conscientias PP. Piarum Scholarum, ne proventus huius fundationis praeter intertentionem dictorum iuvenum alio convertant. Actum Mense Aprili Anno 1705.“

kor találtak nagyerevű férfiak és nők... Minthogy a szervezetestületek általán a jótékonyagra alapítvák, könnyen elgondolható, hogy a kegyesszívűek iránti forró hála, mint a legszebb erényvirágok egyike is, az ily szerzettársulatokban mindig a legszebben diszlett... Hisz a jólelkű szervezetesek nem elégedtek meg azzal, hogy a nagynevű jótevők iránti legmelegebb kegyeletérzelmeiket csak szívükben hordják mindig, hanem oda is törekedtek, hogy azokat jótevőik arczképei vagy szobrai által is folyton ébreszszék, szilárdítsák, külsőleg tanúsítsák s így a szépművészetet is előmozdítsák...

Igy tőnek a nyitrai kegyesrendiek is. — Lefestették t. i. csakhamar egy ügyes művész által Matyasovszky László püspököt és az étterembe helyezték, annak jeleül, hogy mint áldott-emlékü alapítójukat tisztelik, és öröklő hálás érzettel gyönyörködve szemlélik őket, és szemlélendik az utódok is annak kedves arczképét...

A mi már Matyasovszkynak külső alakját illeti, ha ezen, jelenben is a társodai étterembe levő — b. e. főpapot, a karing és hermelinprémes gallérral, mely violaszin uszálylyal bir, ábrázoló festmény után következtethetünk, a magasabbakhoz tartozott... Homloka és szemöldöke nagy és kifejezésteljes, szemei nagyok, orra szabályos, és sűrű bajusza s hullámozó szürkés szakállá a rendes arcot igen emeli...

Azonban e gyászra, melytől Matyasovszky L. elhunytá miatt át — és áthatott érdemes eleink könnyűket még le sem törülheték, a gyászjelvényt még le sem veheték: megdöbbenette szívüket és elméjüket ismét egy nagy, sőt a nyitrai intézetre nézve a lehető legérzékenyebb és legközvetlenebb vesztésnek hira. — Értjük Balassa Pál gróf vál. püspök elhalálzását... Tudjuk, hogy ez alkalommal nincs helye sem a gyász sem a dicsőítő beszédnek az elhunyt nagy férfin fölött. De, miután magát a gyász-eseményt meg kellett említenünk, úgy érezzük magunkat, miszerint ezt tennünk nem volt szabad a nélkül, hogy az annyira kiérdemelt magasztalásnak egypár, részünkről telhető, igénytelen szava által, a jók kegyeleti érzelmét ezuttal is ne fokozzuk...

A magyar egyházat számos nemes lelkek dicsőítik mindenkör, kiket áldás gyanánt adott Isten az emberiségnek; nem csak

itt a tudomány s jótékony intézetek homlokzatain fénylenek ők, hanem túl a tengereken is, mint nap sugárzanak a hit és szeretet melegével. A történelem nagy betűkkel jegyzi föl neveiket századok számára, emléket emel nekik a hála oltárán. De ki mondhatja meg: hányan vannak az egyháznak azon nagy fiai is, kiknek nevei csupán az örökélet nagy könyvében viselnek koszorukat, másutt sehol; úgy akarják ők, hisz a föltámadás nagy napja különben földerít mindent, addig ők nyugodni kívánnak az elfelejtés sötét barlangjában, elég ha Isten által el nem felejtetnek...

Ilyen volt Balassa Pál, esztergom-főszékesegyházi kanonok és vál. püspök, a főmegye csillaga, a tudományok és jó célok titkos előmozdítója, a papság tüköre, kinek személyében ugyan egy jótékony intézet központosult, de különösen a kegyesrendieknek Nyitrán való megtelepedését hordotta nemes szivén... Nemcsak mint keresztények tehát, hanem mint a szerzet különösen megadómányozott tagjai is egy szerves testet képezének az áldott lelkű Balassával a nyitrai piaristák. És innét történt, hogy nemcsak örömeik, de bú- és szomorúságuk is közös lőn, sz. Pálnak ama mondata szerint: „et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, sive gloriatur unum, congaudent omnia membra“ (I. Kor. 12, 26).. Ha őseink Nyitrára jöttétől kezdve hat éven át közös volt az öröm, részben a biztosított behelyezkedés iránt táplált hő óhajlás teljesedését képviselvén: úgy van 1705. évi piarista-élet tünésményei közt egy oly esemény, mely a fiui hálával telt szerzeteskebleket iszonyúan megrázkodtatá, még azokat utóbb a végvesztés keserű bánatával teljesen elárasztá... Nem tartjuk szükségesnek az érintettek után a bővebb figyelmeztetést, hogy a földicsért főpapot értjük, kinek sokévi üdvös működése és fényes érdemei után a mennyei atya kifürkészhetlen végzése szerint 1705. esztendei szept. 5-én ütött utolsó órája. — Vilámcsapás volt ezen szomorú esemény a dicsőült hő tisztelőire a derült égből! Elhunytát nemcsak a tudomány, mely benne egy bőkezű előmozdítóját, hanem az egyház is, mely benne buzgó és méltó papot, hű gyermekét, ki minden körülmények között erősen s tántoríthatlanul ragaszkodott alyaptanaihoz, mélyen fájlalá... A kegyesrend nyitrai telepe pedig szóban

és tetteben legelső pártfogóját, lelkes és fáradhatlan védőjét, Krisztusban, a boldogult akarata szerint, tettetés nélküli testvérét, reményének egyik legszilárdabb horgonyát gyászolá benne... Nem hizelgünk a elköltözöttnek, de tiszteljük hamvait szerzetünk e dicső barátjának, kit a jók kiválóan becsültek még életében, emléket akarunk emelni neki sorainkban a kegyelt ősök könyzáporából, melyet ömlesztett a szörnyű hír: hogy Balassa Pál meghalt!...

Tisztelet s áldás lebegjen a nemes-lelkű nagy pap és szerzetes-kegyelőnek koporsója fölött. — Angyali béke poraira, örökzöld koszorú érdemeire azon nap elérkezteig, mely új tavaszra költi az igazat a dermedés hideg karjaiból, hogy az igaz Biró, ki mindeneket látott titokban, nyilvánosan dicsőítse a véglehelleteig*) nagy nevelés-barátot.!

Nehogy mulasztást kövessünk el, szólunk itt röviden úgy is, mint fontos nevelészeti tényezőről — egy, tanintezetünknel már 1706-ban létezett, jámbor társulatról. —

Tényigazság levén az, hogy erkölcsi tisztaság és vallásos fölemelkedés nélkül a tudomány rombol vagy sárba fúl: már csak a sikeres szellemművelődés fokozása és biztosítása végett is főtörekvésöknek tarták a hivatásos tanárok az ifjúságot a vallásos élet behatóbb gyakorlatai által is neveltetése ma-

*) Elhallgatni itt élte végén a piaristákhoz irt levelét hálatlanság volna, melyben mi osztozni nem akarván ezennel közöljük. „Reverendis Patribus Scholar. Piar. Collegii Nitriensis salutem cupitans precor, uberemque Dei benedictionem. Sunt nonnullae successivis temporibus etiam pro templo deservientes argentae, et Reverentiis Vestris designatae apud me res; et cum omnibus aliis tam legata quam designata per manus exolverim, horatimque tempus resolutionis meae instaret, cui illa consignanda suo sincero iudicaverint, perscribant, si earundem litterae me in vivis repererint. — His me in sancta sacrificia, pias preces et opera tam vivens, quam moriens transcribo manendo

Reverentiarum Vestrarum

Tyrnaviae, die 29 Aug. 1705.

Confrater cinis adhuc animatus iamiam ex animandus

Paulus Balassa de Gyarmath.

Az áldottszívű Balassa e szép levele csak megható folytatása ama játékonyságnak, melyet a kegyesrend nyitrai telepe éveken át tőle annyiszor tapasztalt, a hányszor valami gyámolításra szorult, vagy valamely fölmerült hiányt akart pótolni.

gas céljához kellően idomítani, és azt az ismeretekre s az istenességre egyképen kalauzolni...

A rendeltetészerű nevelés gyakorlásai közt pedig nagyon áldásosnak bizonyult a Mária-egyesület (Congregatio Mariana, Sodalitas Mariana)... A kath. világ és jelesül hazánk multja fényesen igazolta azon magasztos feladatot, melyet e congregatio egyáltalán, de különösen a tanuló ifjúság vezetése és nemesítése által Mária liliumdíszű zászlója alatt elérni törekszik... Átérezék ezt buzgó eleink, kik, a mint Nyitrán helyöket és hatáskörüket elfoglalták, nem sokára a növendékek sorában a Mária-gyülekezetet is, mely, mint látni fogjuk, tápnöveldejükben is, működésük egyik iránytűjeként divott, megalapíták... Mutatja ezt egy 1706-tól kezdődő „Album“ (seu catalogus sodalitatis, sub titulo B. M. Virginis Elisabeth visitantis, Nitriae apostolica auctoritate confirmatae) czimű könyv, melyből az is váltig kiderül, hogy csakugyan derék elődeink keze alatt a tudományok csarnoka egyszersmind a hiterkölesi élet képezdője volt, a muzsák oltárain az Isten anyja és más szent hősök alakjai, életképei is ragyogván...

Két hon birtokba vételére vezérelték ök a gymnasiumi ifjúságot, — melynek legjavát a tanipar és szilárd erény hosszabb megkísérlése után, két gyülekezeti szakaszba egyesítették.

Egyrésről a tudományok tündérhonába, hol a küzdők számára a dicsőség cserkoszorú teremnek... Másrésről az égiek hazájába, hol a bajnokokra a boldog halhatatlanság jutalma vár. És e kettős irány mit nem művelt azokban? Azt, hogy a tudományos pálya derüje s a hit világa, két verőfény gyanánt összeható sugarakkal érlelte bennök a szellemi erőt s haladást... Nem a kétkedés, nem a tagadás, de a hódolat adóját a minden bölcsesség kutfeje iránt is letéve, járták be a tudományok megyés téreit, kötöttek ott magoknak virágcsokrokat, vágta dült rendeket, gyűjtöttek rengő kalászkéveket és raktak asztagokat az önképzés csüreibe... Mint a déli éghajlat növényei fejedeztek gazdagon és kedvesen üde ékességben, illatos erőben és izletes gyümölcsökben... Az iskolai küzdhomok megfutása mellett az Isten országa megvívását is keresvén: „Pietas ad omnia utilis, a jámborság mindenre hasznos“ lön jelszavuk. Buzgalmukban éjenkint is térden állva, leborulva

imádkozgattak. A szellemi erő kinyűgözésére, a lélek fölemelésére háromnapos böjtöléssel is fegyvelmezték magokat. — A szünnapok alatt épületes könyvek olvasásával foglalatoskodtak. A tudatlan nép előtt Krisztus urunk szenvedéséről tartottak felolvasásokat. Egy szóval: jóra való kovácsai lettek az erkölcsi élet erjesztésének úgy saját körükben, mint azon kívül.. A tanodai ünnepélyek mellett ajtatossági ünnepeket is rendeltek. — A Boldogasszony ünnepein, mint Mária-társulati s egyéb templomünnepeken Nagy Konstantin „in hoc signo vinces“féle kereszties jelvény alatt körmenetet tartottak úgy, hogy ily alkalommal a vidéki tagok az iskolából kikerült Mária-sodaleszek is, mint rokon elemek, közéjük vegyültek... És a hívők a nagy közönségével egy nagy lelki táborat alkotva, képét nyújták a hadi gyakorlatok azon nemének, mely eget verő zöngedelmek között dicsőséget ad az Istennek s hódítva jóakarátuvá teszi az embereket, a Szentlélek gyártotta fegyverekkel a szivben és ajkakon összekötve angyali lakomával mint győzelmi torral az Úr asztalánál... A szónoklat sem hiányzott, mely a megihletett kebeltalajokra az örökzölden tenyésző ige himes virágait hintette. Kenettel ömlött ez úton azokra az ég nyílásán keresztül a szózat: „Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite!... Unum est necessarium; Maria optimam partem elegit“...

Az 1706—7-ki tanévben a gondos elődök a gymnasium szervezése körül azon további intézkedést tevék, hogy oly tanulókra nézve, kik már a syntaxist szorgalmasan és sikerrel járták, de alaposb kiképzés tekintetéből főlebb menni szándékoznak: egy új osztály — a k ö l t é s z e t i állitassék föl; más felül pedig azon már érintett s alapítói részről kifejezett kívánságnak, mely szerint e tanoda „gymnasium maius“-sá váljék, foganatosítása eszközöltetett, a mennyiben a távol vidékről is jövő poesist végzett ifjak befogadhatására a szónokleti osztály is ugyanazon esztendőben tetteleg megkezdetett... Minek eredménye lön, hogy középiskolánk, az eddigi osztályok száma a tanár személyzettel összefüggőleg a poesis és rhetorikával szaporodva, az időtől már hat osztályból állván, teljes lön...

Tehát tanintézetünk terjedelme az első években (1699—1701.) a kezdet nehézségeivel való küzdelem jelenségeit tünteti föl, azon úttörő időszakot, midőn a szűkebb körben mozgó

előzetes működésben — a maior parvától a syntaxiq-ig tanvezetésben helyezheté tevékenységét... A következő esztendőben (1702) egy új, az alapos művelésre oly jelentékeny, arithmetices nevű osztály nyílik meg, és a többi ismeretágak elsajátításában mind a tanodában, mind a közéletben tovább folytatott nyilvános vagy magán tudományos vagy tanulmányi pályán, elősegítő s z á m t a n módszeres kezelésben részesül; míg utóbb (1706) új korszak nyitányát képező szélesb körbe, mely másfél századon át tevékenységének mezejét foglalá, — lépett, a költészeti és szónoklati osztályok megkezdésével...

A kiegészülés által a nyitrai gymnasium, mely, mint ezen rövid áttekintésből látható, következőesen törekedett céljának valósitása felé, és sikerrel haladt az ösvényen, természetes törvények szerint fejlesztve és mérve a munka nagyságát, célszerűen felhasználva a ténykedésvágyat élesztő befolyásokat, hatványozva életrealitását s értékben arányosan emelkedve, — a honi hasonnemű intézetek színvonalára jutván örvendetesen virágzott, nevelve a hazának jeles fiakat, az egyháznak hitbuzgó papokat, a megyének értelmes és ügyes tisztviselőket... Országos jó hirneve, melynek megalapításában szakavatott lelkes tanárai jelentékeny tényezők valának, bizalommal tölte el mindenkit. Főleg rokonszerveztek vele a hitbuzgó ker. szülék, kik örömmel és nyugodtan küldék gyermekeiket oly intézetbe, melyben a többi tudományág gondolkodásra vezető tárgyalásánál főgond fordították arra, miszerint a valás, mely a földön tulragad, embert és lelkeket Isten képe szerint alakít, legyen őrtúz a szivben, hogy az ember rövid földi életének útjait szellemében járhasa, és fűrtébe, mint jó harczot harczolt szüzerény-virágfüzért tűzhessen...

Valamint a vándor, utjának bizonyos magaslatára feljutva, onnan viszapillant az áthatolt vidékekre, vándorlásának kellemes és kellemetlen részleteit számba veendő: úgy mi is intézetünk eseményeinek magaslatán jelezgetjük annak nevezetesebb mozzanatait... Szerencséseknék vallanók magunkat, ha csak örvendetes tényeket kellene felsorolnunk intézetünk életének illustratiojára, — de, mint egyesek, úgy egy tanoda történetében is fordulnak elő szomorú és örvendetes lapok, a természetnek megváltozhatlan törvényeinél fogva. Nem hallgathatunk itt el megint egy szomorítót.

Az 1707. évnék derekán, június hó 2-án t. i. nem csekély szomorúság érte intézetünket és vele az egyházat s hazát D o l n y István, (1699-1707) csanádi püspök, halála által, kiből ismerősei szeretetre méltó, segélyrekész, mindenkinek szívből jót akaró egyént, papjai s hívei igazi főpásztort vesztek. A kegyesrend nyitrai ültetvénye nem csak őszinte gyámolát, de 1699-ben, midőn, a boldogult még esztergomi nagyprépost vala, s a főmegyei káptalannak Nyitrán levő házában volt a Kalasanzai munkálkodás megkezdendő, Balassa collegája föl hívására, azon épületnek használatra átadását sürgette... A bokros érdemeknek, melyeket csak egy nagy Mausoleum ábrázolhatna némileg a hazafiúság, papi buzgóság, muzsák és emberszeretet jelvényeivel, — ezen szelleme az örök igazság fénytengerében gyönyörködjék mindenkor !...

El van végezve, hogy egyszer minden embernek meg kell halni. Megmásíthatlan istenitélet ez, mely alól egy ember sincs kivéve, ki a rövid életre asszonytól született ! Legyen bár valaki dúsgazdag vagy házaló koldús : hordozzon bár kezében királyi pálczáat, előbb-utóbb a minden test utjára tér, meg kell halnia, mert ember.

I. József császár és Magyarország királya is meghalt 1711. évi ápril hó 17-én 33. éves korában, himlőben. —

Nyilteszü és önálló jellemű férfinak ismerte őt már előbb környezete. Atyja életében nem birt ugyan befolyással a kormány ügyeire, de többször hallották, hogy rosztalását fejezte ki azon kormány-férfiak fölött, kik a magyar alkotmány megsemmisítésére törekedtek, és a törvénytörő kormányzásuk által támasztott fölkelést kérelhetlen erőszakkal kívánták elnyomni. Midőn 1705-ben a hatalom birtokába jutott, hű maradé jogtisztelők nézeteihez, elbocsátván a volt tanácsosokat és olyanokat vevén maga mellé, kik őszinte képviselői leendnek... Épen azért alattvalói hódolatának, a magyarok kiváló szeretetének, t. i. mint jogaik és érdekeik védője volt tárgya...

Emlékét — a jobb hazába elköltözöttnek, ki, míg élt az alkotmányosság, nemzetiség és közművelődés szellemét igyekezett győzelemre juttatni, az igaz tisztelet emlékeit hálával őrzék meg a piaristák, kik Nyitrán is kegyelet-ünnepélyt tartottak, szerető sziveikben is.

„Transivimus per ignem et aquam: et eduxisti nos in refrigerium“ (Zsolt. 65). Igen átmentek tűzön és vizen szerzeteselődeink, sok fájdalmak és keserveken! Hogy a fájdalmak és keservek nagyságát és mélységét kinyilatkoztassuk, tekintsük az 1717-ki esztendő. Ekkor ismét megnehezült az idők viharos járása az intézet fölött. — Megint tűzvészt hirdettek Nyitra városának ércznyelvei. — Mint a gátjait szétszakító árvíz hatolt ekkor is a romboló elem, bámulatos gyorsasággal pusztítva mindent, mi utjában akadt... Az esztergomi káptalannak még mindig iskola-helyiségül használt háza ez izromban is elhamvadt. — Mily édes szorgoskodás — és buzgalommal csüggték Kalasanzi fiai, kikben a tudomány és áhítatosság versenyeztek, s kik, mi bennök megvolt, azt másokba is átszállítani égték, sovárogtak, — nagy-horderjú élethivatásukon, arra nézve újból egy megható tény áll előttünk... Szintoly halhatatlan érdemű, mint életerős és dicső művellet az t. i., mit itt a lelkes elődök az egyház és a hon javára ekkor is kifejtének. — Ugyanis a váratlan, alig kialudt üszköket és füstös falakat hagyott, szerencsétlenség után a mostani gymnasium helyén, nagyrészt csak fából, ideiglenes épület emeltetett, mélynek fölállításán, költség hiányában, még a szerzetes tanárok is közreműködtek. Valóban minden egyes akkor itt élt szerzettag nevét föl kellene hoznunk, hogy méltón emlékezzünk meg amaz önfeláldozó és lelkes munkásságról, melyben azonkori őseink tényezők valának... Mindeniknek volt szerepe, mindeniknek érdeme és csak is ez magyarázhatja meg, hogy a nyitrai piaristaság olyan volt, mint a szikla, melyen megtörtek minden új baj s veszedelem hullámcsapásai... Hogy egyesek alatt mindenkit értsünk, fölemlítjük Zabojnik Péter igazgatón kívül Koczurszky Gergelyt, Neogrády Athanázt, Sándor Jánost, Pótsuch Lajost és Szöröczy Vinczét... Lélekemelő volt azután a pillanat, midőn kívánt időben az iskolákat, hol a boldogabb jövő reményében a fogékony keblekbe a vallás-erkölcsi életirányzatnak s közműveltségnek áldásozó magvait hinthessék, így rendbe hozott épületben vitték át!...

Nagyban és kicsinyben, testületeknek épen úgy, mint családok- és egyeseknek életében nem ritkán találkoznak az

ellentétek, kezet nyujtanak egymásnak a szélsőségek; az érzékeny csapást nagy szerencse váltja föl, a tengernyi fájdalomtól édes örömré ébredünk... Érzé, tapasztalá ezt azon tanintézet, melynek főbb élet-mozzanatait vázolja e sorok. — Alig vonult el a ború, melynek sujtó hatása nyomai még láthatók voltak: bekövetkezett a derű, melyre nem lehet nem kedves emlékezéssel gondolnunk. Isten úgy akarta, hogy épen 1717-ben érkezzék meg végre ama forró sohajokkal régen érelt idő, melyben a kegyesrendiek annyi bal szerencse és oly sok viszontagság után, mint az arany a tűzből, tisztán, derűlten, örömsugaraktól égő arcokkal, Zajkányi Lénárt házfőnök alatt, collegiumokba kerültek, 159. esztendővel előttünk. — A világon mindenkinek, nagynak és kicsinynek, kijut a maga köre, hivatása és rendeltetése, melyeknek a teremtés végczéljához felsőbb kéz általi viszonyításából keletkezik az óriáskép, mit költői hasonlítással világdramaképnek lehetne nevezni... És a perczben, midőn valaki specifikus hivatását fölismerve, és ennek valóstítására egész erejéből visszavonhatlanul, eltökélve magát, kellő működeshelyét megtalálja, e perczben mondjuk, mindenki, bármily kicsiny is, nagynak érzi magát, hiszen ekkor a legkisebb is parányi körének mintegy zenithjén áll, azon legfőbb, legmagasabb ponton, melyre hivatásának pályafutása között fölemelkedhetik... A magasztosság ezen dicsősége jutott a hivatásos kegyesrendieknek, midőn mondhatták, hogy saját házukban, és nem többé máséban laknak... — Oh! mily nagy erővel dagadozhattak azon atyáknak, tapasztalván az Istennel működő kitartás erejét, látván, hogy az akadályok, miként a jégtorlaszok a tavaszi nap melegétől, úgy távolodnak az igaz lelkesedés heve, alapos megfontolás és érzéskarat hatása alatt, — mellei! mint dagadozhatnak most a mieink! ha meggondoljuk, hogy a hol, 175. év előtt, tekintetbe alig vehető házikók, illetőleg kevesebbé használt tér volt: ott most a szellemi fejlesztés virányai, az erkölcsiség veteményes ágyai, a tudományok gyöngye csemetei illatoznak!...

1721-iki esztendő új korszakot képez a nyitrai gymnasiumra nézve. — Közohajjá vált, hogy a tanodaépület, mely kezdetnek szép, de az örvendetesen szaporodó tanulóifjúságnak mind kevesebbé felel meg, a vallási finöveldehez (convictus) illőleg nagyobbbitassék, és az akkori divat szerint a gymna-

sium kebeléhez csatolt, színelőadásra szánt, termet is kapjon. — Különösen a piaristákat, kik Isten segélyétől láthatólag támogatva, annyira buzogtak és hatottak a nevelés és vallásos műveltség terjesztésére, foglalkodtatta e gondolat. — Ugyanis ők nemcsak lelkőkben legmélyebben érezték, hanem tapasztalták is, hogy az intézet helyiségei nincsenek arányban az eszmével, mely előttök lebegett, a czéllal, melyet magoknak kitűztek. — Ámde az eszközök, melyekkel rendelkezhetek, kisebbek voltak, mint, hogy a szép feladatot, melyért buzgalomuk lángolt, a közelben teljesen elérhették volna. Azért Erdődy László gróf *) nyitrai püspökhöz, kinek a minden téren mutatkozó jóra való igyekezetet ápoló érdeklődéséről meg voltak győződve, bizalommal folyamodtak. A székesegyház, püspöki lak helyreállítása és kicsinosítása által is érdemesült főpásztor meghallgatta a kérést, és, a római sz. szék beleegyeztével, megengedte, hogy a b. e. Matyasovszky alapító által finöveldére hagyományozott és hg. Eszterházy Pál országnádornál kamatozó 6000 db. aranytól járó, de a háború dühöngései miatt nem fizetett, jövedelemnek egy része, 5520 frt. a jelzett célra, fordíthatassék. —

A piaristák mély tisztelettel és hálával fogadták a kegyes engedélyt, és annak értelmében a szükséges átalakításhoz látták úgy, hogy rövid időn az elébbi kiigazításra várt épületet javítottal, a szűket tágassal, az alacsonyat magasabbal cserélheték föl! — És ekként érvényre emelik vala a Perikles klasszikus korára emlékeztető amaz elvet: hogy, — mig magán-épületek, egyesek házai a kellő csin és arányosság mellett leginkább nemes egyszerűséggel fejezik ki rendeltetésüket: addig a nyilvános építmények, középületek a nagyobbyszerűség jellegét hordják magukon, sőt körülmények szerint, — a magasabb disznek, s a magán házakat nem annyira megillető, gazdagabb fénynek is legyenek kifejezői...

*) Erdődy László Ádám gr. Erdődy Kristófnak Pálffy Zsuzsannától született fia. A theológiát Romában befejezván, mint áldozár csakhamar győri kanonok és Üdvözítőről cz. pápóci prépost lón; majd pedig I. József által 1706-ban nyitrai megyés püspökké és korlátnokká neveztetett. Elhalázt az egyházi és hazafiúi érdemekben oly gazdag főpap 1736. évi máj. 16-án.

VII.

A nyitrai fi-tápnövelde.

A kegyesrend vezetése alatti nyitrai vallásos tápnövelde épülete. — Tervezete és létrejötte. — Az épület leírása. — A növeldei szervezet s belélete. — Az értelmi képzésben követett eljárás. — A fegyelem s erkölcs-művelési ügy. — A vallásos szellem előmozdítása a „Sarlós-Boldogasszony“-ról czimzett ajtatos társulat által. — Ennek eredete, hatósága s tagolata, valamint szabályzata, berendezése és működéseredménye. — Beszüntetése. — Névsor a fi-tápnintézet volt növendékeiből. — A növelde viszontagságai és végévei. —

Egy-egy növeldének belélete jobbára épülete falai között folyik le, sőt a külre ható tevékenység forrása is itten buzog, ennek igyekszik — természetesen eszmei érteményben — jó nevet és közbecsültetést szerezni. Azért csak a tan- és nevelésügyi élet lelkes érdekeltjeinek jogos kívánsága szerint vélünk eljárni, ha azt, mit gondos kutatás által a nyitrai finöveldekről kinyomozhattunk, az épület-létesülés előadásával illetőleg annak részletes leírásával kezdjük. —

Már jeleztük, hogy b. e. Matyasovszky L. convictor-társra alapítványt hagyott ugyan a piaristák számára; ámde telekről és azon létesítendő épületről nem gondoskodott. — Örvedetes tényként említhetjük föl, miszerint a buzgó kegyesrendiek mindezen, a nemeslelkűek gyámolítása mellett, egy nem közönséges épület előállításával segítettek annak szózatossá válásául, hogy a jókor hozott áldozatokon, melyekhez sem hiúság sem haszonkeresés szennye nem tapad, mindig Isten áldása nyugszik s ez a benne részesített társulatra is átárad... Mielőtt ezen terjedelmes épület tüzetes leírásába bocsátkoznánk, jónak látunk egyet-mást elmondani. — Az eredeti terv készítése, Kubránszky László rector ajánlatára, Nyitrai Keresztély építőmesterre lön bizva. Ezen terv már 1712-ben benyújtott megállapítás végett, és ugyanakkor ki

is lett mondva, miszerint a nagyobb kiadások eszközölhetésére egyes társházaktól és előkelőktől törlesztésre kölcsön veendő föl. A szerzet főnöke, Bohn Euszták is helybenhagyta ezt azon figyelmeztetéssel, hogy a terv szerinti Száma és terjedelme a helyiségeknek lehetőleg maradjon, és az épület csinos külseje, kellemes belseje által mindenképen jótékony befolyást gyakoroljon, s az ifjakban a tisztaság, rend és illem iránti érzékek fejlesztésére hasson; hanem csak a luxus legyen távol. — Ezen leirat kézhezvétele után a kecskeméti, privigyei házaktól, Demka József s Szörényi László kanonoktól, Kosztka István és Hajnovics plébánosoktól fölvétetett a kölcsönre följánlott összeg.

Kétségtelen, hogy az építkezés az alapok letelésével és fölfalaztatásával a földszinig 1715-ki májushó 4-én vette kezdetét, tehát akkor midőn, az e célra a kötelességű és magát azzal, hogy „*spes confisa Deo, nunquam confusa recedit*“ biztató főnökség által lehetőleg előkészítettek a szükséges szerek és pénzérő. Mert tudni kell, hogy a lelkes házfőnök Kubránszky csakugyan hozzá látott a hatalmas épület létrehozásához, mire a rend főnökségétől is fölhivatott. Száz még száznyi kezek jöttek mozgásba, roppant kövek fejtettek a hegyekben, fát vágták az erdőkben és a köveket négyzetögekké, a fákat pedig gerendákká faragták ki. Mind a köveket, mind a fákat oly szépen és szabályosan dolgozták föl, hogy az építés alkalmával összeillettek.

Azonban bár, a mit csak lehetett, mindent megtőn és a munka, illetőleg a kül- és belső építés gyors előhaladását sietette is a kedvencz nagy művet mielőbb befejezeten látni óhajtó dicsért házfőnök: nemcsak hónapok, de esztendők kelettek, míg elkészült a nagy faltömeg, s minden a mi külső s főleg belső berendezéséül építettője által tervezve volt... Mert még 1721-ben, midőn Szlopnay Elek házfőnökösködött, tehát 7. évvel az építés megkezdése után sem volt teljesen befejezve a munka, legalább annyi bizonyos, hogy a tápnövendékek, a kegyesrendiek legőszintébb törekvése mellett, sem helyeztethettek el. Voltak ugyan már az alapításra 1714-től kezdve növendékek Nyitrán, de azok, nem lévén kész az épület egyelőre magán házakba, hol a nemesb nevelés korszerű igényeihez illő

tartásban, vezetésben részesültek, — szállásoltattak úgy, hogy a gymnasiumi elüljáróság folytonosan őrszemmél kíséré őket.

Az 1722. esztendő tavaszán helyeztettek be az ajtók. ablakok, kályhák, padlók; készítettett el a belső és külső vakolatozás, meszelés, bebutorozás a többi munka úgy, hogy a nyáron igen kevés dolog vala még hátra. — Ekként lön, hogy Szlopnay Eleknek, ki éber figyelemmel kíséré a kivitel minden legcsekélyebb részletét, elüljárósága alatt, a jelzett esztendő október havában, a fi-növelde, melybe a Matyasovszky-alapítvány élvezőül tizenketten vétettek föl, valóban megnyilhatott. — Tehát 1722-ben történt a nyitrai tápnövelde nagyjelentőségű megnyitása... N a g y j e l e n t ő s é g ű n e k mondjuk azt nem külső, nagyszerű pompája vagy zajos tüntetése miatt, mely bárminő fényes legyen is, ha valami nemes eszmét vagy érzelmet nem képvisel, értéketlen, hiu aranyfüst, mely a szemet kápráztatja, de a lelket hidegen hagyja. A nyitrai convictus ezen megnyitása ünnepélye egyszerű, igénytelen, mondhatnók családi ünnepély volt; de nagyjelentőségűvé tette azt tárgya a vallásos nevelési folyam, mely nemcsak egy nemzedékre, hanem az utókorra is hivatva volt áldásosan terjeszteni jóltevő hatását. Nagyjelentőségűvé lön e megnyitás azért is, hogy épen akkor esett meg, midőn a szellemi és anyagi vész következményei még szembetűnők voltak, midőn az előző viharok között szerencsétlenné lett szülék gyermekei ily menhelyre leginkább szorultak... Ime a kereszt vallása így válik mindig időszerű ótalommá. — Ennélfogva az esemény is bizonyosága azon különös, mondhatni gondviselészerű tapintatnak, melylyel a jézusi egyház az égető szükségeket valamint fölismerni, úgy azokat fődözni, gyógyítani minden erejéből törekszik, és pedig nem csupán a földi, hanem a sokkal fájóbb orvoslást igénylő lelki szükségeket... Úgy, hogy 'a convictus megnyitása áldott folytatása b. e. Matyasovszky azon tapintatteljes jótékonyágának, melylyel hozott adományai által az igazi honi cultura terjesztésén hatalmas tényezőképen működék — s mindezt a lelkes főpap nem a fillérezés, vagy a pusztá jóakarát, vagy meddő buzdítás olcsó módjával teszi vala, hanem az áldozatnak azon nagyszerűségével, melynek becsét az alkalmak nehéz

körülményei még inkább növelik; azon nemességgel, mely nem csillogni szeret, hanem használni, s azon igénytelenséggel, melynek épen egyszerűségében tűnik ki valódi nagyszerűsége... Idő haladtával a Matyasovszky-fundation kívül más családalapítványok is, az illető családbeliek részére, tétettek. — Így nőtt lassankint, részint kegyes adományozások, részint végrendeleti hagyományok által, a növeldének alapja, melyet valamint az alapító, úgy mások is kiválóan kegyeltek...

Legyen ennyi elég az építkezés- és használatbavételről történeti tekintetben.

A mi már most az épület leírását illeti, mindenek előtt annak terjedelméről kell szólnunk. — A kőfallal kerített terjedelmes kétemeletes épületnek hossza 43·55m/-nyi, szélessége pedig 36'. Általános fekvésére — situatiojára nézve keletről nyugatra a gymnasiummal és nyugatra a társházzal tőszomszédos s közlekedésben levő épület, éjszakra és nyugatra áll úgy, hogy a külső homlokzat és bejárat éjszakra néz. Az egész telek, melyen a szilárd alapokkal biró és téglákból készült convictus helyet foglal, hosszúkas négyyszög, melynek területe 11024 □ ölet tesz, ebből esik a felénél több az épület — és belső udvarára, a fenmaradó ölek pedig az épület körüli kertre szolgálnak. Mindjárt kezdetben az volt a tervben, hogy elő s oldal- kert nélkül ne maradjon a fi-növelde, hanem symmetrice a gymnasium és társodával érintkező falakkal láttassék el. És ez szintén, 1722-ben Szokolóczy Venczel buzgóságát hirdetőleg, el is készült.

Az épületnek a városban fekvését tekintve, az úgy a leg-egészségesebb részen, a Párutca fölött van; a nélkül azonban, hogy az utczai zőrej hallatszanék. A convictus előtti tér csak akkor fogna kissé lármas lenni, ha a kapu előtti tér szélesítettnék.

Az anyag, melyből e ház készült, kő, még pedig főleg terméskő. Az alapok és a földszin-falak egészen, az első emelet falai $\frac{2}{3}$ -ad, a második emeletén $\frac{1}{3}$ -da részben ezen kövekből állanak. A legvékonyabb fala egészen téglákból, a vastagabbak az emeleteken a fentemlitett viszonyban téglákkal vegyest készültek. A fedő anyag cserépszindely.

Az egész épületet föl lehet osztani hat részre, úgymint a 38·55m/ hosszú és 3·62m/ mélységű egyenes, s 34·m/ hosszú és 3·62m/ mélységű oldalszárnyra a földszint. Az ugyancsak 38·55m/ hosszú, 3·62m/ mély fő és 38·55m/ hosszú 3·62m/ mély oldalrészre a két tractuson.

A folyosók szélessége, 2·41m/ s 2·92m/, a termék magassága 3·50m/ s 3·60m/ közt ingadozik.

A földszinten volt bemenetről balra 6. terem, jobbra az étterem és a konyhahelyiség és pinczebejárat.

Az első emeleten létezék az első irányban 7 terem, a másikon egy nagy terem, és 3. kisebb terem.

A második emelet áll első irányban 7, a másikon 5-ből.

Az egész épületben tehát, (6+11+12) kicsinyt és nagyot, mindössze számítva vala 29. helyiség. —

A szellőztetés tekintetében a szobákban, illetőleg termekben nem alkalmaztatott semmi külön előkészület, csupán az árnyékszéknel emeltetett szelelő-canalis. — Az üde levegőt a termekben egyszerűen csak ajtón és ablakon lehet beocsájtani...

A fűtés leghasználatosb neme volt itt mindjárt kezdetben a fával való fűtés. Az erdők közelségében a fa elég olcsó vala. Azért egyszerű, de alkalmas kályhák állítottak a szobákban és ugyan lehetőleg kívülről fűlők... A nagy mennyiségű fa elhelyezésére, mely az ily nagy épület ellátására szükséges, a belső udvar szolgált...

A z á r n y é k s z é k e k nem az épületen kívül helyezvék el, hanem belül a szárnyfolyosók végein úgy azonban, hogy az árnyékszékek és folyosók közt két fal van; továbbá ablakai vannak mindegyik árnyékszéknek, melyek, ha kinyitvatnak, eléggé szellőztetik a helyiségeket... De ezen elővigyázatokon kívül még, a már szellőztetésnél említett, szelelő-cső is lőn alkalmazva úgy, hogy nyugodton lehetett elvárni, miként a folyosókon tiszta lesz a levegő...

A l é p c s ő k, melyeken a növendékek s általában a bentlakók közlekedének, elég tágas és kényelmes... Az egyes

fokok tölgyfából valók, melyek két végökkel falban nyugszanak. Ezen constructio a legegyszerűbb és a legbiztosabb. A falépcsők kő-, vagy vas-lépcsőknél annál előnyösebbek, hogy télen a behordott hó által kevesebbé válnak veszélyesebbé, mely körülmény vidékünk elég hosszú és havas telénél fogva s azon tekintetből, hogy a lépcsőt többnyire sürgő-forgó növényedékek járják, igen figyelemre méltó.

A butorzat, mely kellő időben beszerezteték, többnyire puha fából készült és barna olajfestékkel lön bevonva... Messzire vinne, ha minden egyes szoba butorzatainak leírásába ereszkedni és szereinek mikénti elhelyezéséről beszélni akarnánk; e tekintetben csak azt jegyezzük meg, hogy, a növelde létrejöttének körülményei és viszonyai tekintetbe vétele mellett, a legjobb és legegyszerűbb intézkedések tétettek. —

Ezzel a nyitrai convictus be volna mutatva. — Mi azonban úgy tartván, hogy az eddig nyújtottak csak puszta falak, lakatlan épület — tovább megyünk tárgyalásunk fonalán; főszereljük a rideg lakokat s így pillantást engedünk vetni a szobában levő idő tápnöveldeinek szervezetébe...

A nyitrai finővelde tudvalevőleg tehát eredetében a nemes magyar ifjúság szellemi kiműveltetésére vala szánva. — Azonban évek multával megesett, hogy abba alsóbb-származású jeles növendékek is vétettek föl, mint alapítványosok; sőt tekintet volt, mindezek mellett a szegénysorsúak jámbor s jeles észtehetségű seregére is, kik aztán ingyen nyertek szállást, élelmeztetést s a tudományos kiműveltetésre minden szükséges szereket. — Az épületnek ecsetelt alkalmas helyzete épen kedvező vala. A gymnasium tőszomszédságában, magas dombon, hol a legjobb levegő s kilátás kínálkozik, és a tanulásra legkivánatosb csend volt. A tanuló szobák tágasak és világosak. Mindenikben egy hely emelkedék a középben, hol a figyelemre ügyelő tartózkodhaték. A 30—35. növendék alkalmasan osztattak be nappali- és hálószobákba. — A házhoz csatolt szabad kertben annak idejében a növendékek testmozgást tehettek. — A fiatalok közös tápláltatás, iskolázásban és folytonos felügyeletben részesülvén, a következő házi- vagy („*distributio temporis in convictu Nitriensi Scholarum Piarum*“ czimen előjövő) napirend szigorú megtartására köteleztet-

tek: Diebus scholarum (iskola-napokon). Hora media quinta surrectio, induitio, lotio, precum matutinarum persolutio. — Primo quadrante pro sexta ad secundum pulsum pro scholis, revisio lectionum, earundem recitatio, ientaculum. — A tertio quadrante pro sexta ad decimam Sacrum et scholae. — A nona ad decimam cum dimidia repetitio. — A media undecima ad primum quadrantem pro duodecima connotatio rerum in scholis traditarum. — A primo quadrante pro duodecima praeparatio ad mensam pro honesta comparitione, tum prandium; a prandio tempus liberum. — A prima ad secundam cum dimidia perceptio lectionum, earundem recitatio, praeparatio ad scholas. — A media tertia ad quintam scholae — A quinta ad sextam lectionum perceptio, pridie recreationum exercitiorum compositio. — A sexta ad mediam septimam lectio catechis., dein rosarium B. M. V. — Media VII-a coenatur, post coenam indulgetur recreatio aut deambulatio, octava recitantur preces vespertinae, peractoque examine conscientiae itur cubitum. — Tertio quadrante pro nona datur signum pro quiete. In cubilibus et ambitibus extinguntur luminaria. — Diebus recreationis (szünnapokon.) Hora media septima surrectio, induitio, lotio, precum persolutio. — Media octava Sacrum, dein ientaculum. Ab octava ad nonam studium linguarum, praecipue hungaricae. A nona ad decimam cum dimidia repetitio. — A media decima ad primum quadrantem pro undecima exercitia corriguntur. — A primo quadrante pro duodecima ad primam praeparatio ad mensam, prandium, distractio. A prima ad secundam exercitium scripturae, vel Musicae aut, si quae sunt scribendae epistolae, adparantur. — A secunda ad tertiam correctae nitide describuntur. — A tertia ad V-am indulgetur inambulatio. — A quinta ad sextam perceptio lectionum, aut privata lectio auctorum, aut repetitio. Cetera ut diebus scholarum. — Diebus festis et Domini (vasárnapokon és ünnepeken.) Sexta surrectio, induitio, lotio. — Septima precum persolutio. — Media octava ientaculum, exercitiorum compositio. — Ab octava ad decimam exhortatio, et auditio sacri. — A decima ad primum quadrantem pro duodecima correctio, et scriptio exercitiorum, succeditque praeparatio ad mensam, prandium. Distractio. — A

prima ad secundam continuatio scriptionis exercitiorum aut exercitium Arithmeticae. — A secunda ad quintam congregatio, litaniae, post has indulgentur lusus aut deambulatio. — A quinta ad sextam perceptio lectionum, aut privata lectio auctorum. Cetera ut diebus scholarum. — Ipso die confessionis et communionis surgetur hora media sexta; preces matutinae persolventur, media septima; audietur missa prima in oratorio domestico, sub qua, elicitis actibus: Fidei, spei, charitatis, doloris et propositi, peragetur confessio destinatis ad id Sacerdotibus. Post confessionem audietur exhortatio consueta in scholis, dein sacrum studiosorum, sub quo summa cum pietate ss. Eucharistiae sacramentum sumitur. Ubi e sacro redierint in sua sereipient cubicula ac dimidiae horae tempus spirituali impendent lectioni. — Pridie autem confessionis hora quinta pomeridiana exponuntur per sacerdotem ad id destinatum, quae ad confessionem salutariter faciendam necessaria sunt. A media sexta ad sextam quilibet in suo cubiculo instituet examen conscientiae, seque praeparabit ad peragendam confessionem. — Egy főfelügyelőn kívül, ki azon nővelde törvényeit*) (Leges pro convictoribus Schol. Piar. Nitr.) évenként kétszer fejtegette, számarányban több segédfelügyelőnek gondjai alatt állottak. — Már az eddigiekből kivehető, hogy e fi-tápitnézetben a nevelés a leghelyesb módon kezeltetett. — Célül tüzetek ki: képezni az ifjakat minden más előtt az isteni félelemben, megszilárdítani a vallásihlette éleltevekben, valamint a rendre és fegyelemre szoktatni.

*) Imitt közöljük a törvényeket, melyek üveg alatt díszeszesen elhelyezve mindig a folyosó főfalán lógtak vala:

A) Quoad pietatem. (A vallás és erkölcs tekintetében.) 1. Mane, et vesperi devote decenterque clara ac distincta voce simul omnes cum praefectis consvetas orationes, sicut etiam ante serotinm BMV. corollam, et certas pro parentibus vivis, et defunctis preces intra horae quadrantem quotidie absolvent. — 2-o Sacro Missae sacrificio, pie, modestque diebus quidem festis, et publicarum praelectionum cum cetera Gymnasii juventute, diebus vero scholasticarum cessationum cum suis praefectis intererunt, definito per leges praescriptas tempore. — 3-o Quasuis de religione et morum honestate, expositiones attenta mente excipient, ut officia boni civis, et Christiani hominis adcurate ediscant, Deumque juste ac pie vivendo venerari, mali turpitudinem agnoscere, et eam odisse a prima aetate consuefiant.

Erre használtatott föl a jelzett, csinos keretben a falra függesztett, tisztán leirt törvényeknek nyilvános és ünnepélyes felolvasása, mely kedvező alkalmul szolgált kellő észrevételekre és üdvös buzditásra.

Erre szolgált e növendékségnek folytonos ellenőrzése, különösen a szabad percekben való figyelemmel tartása s a kinálkozott időben alkalmazott intő és feddő szó. —

De az is kitünik, hogy a növelde-tagoknak a jóra és nemesre irányult szív- és erkölcs-képzésén kívül a convictus-elüljárók ama magasztos czélt is — Istennek, hazának és az illető szüléknek tartozó felelősséget komolyan szem előtt tartván, arra törekedtek, hogy a gondjaikra bizottakból értelmileg is az válják, mi, ha csak az ifjú maga közreműködését meg nem tagadja, a gymnasium terén válhatik. — E czél elérése végett az elüljáróság mindent megtőn, hogy a tananyag érthetően föl legyen dolgozva, — hogy tapintatos és módszeres fejtegetés, az előadottak tervszerű ismétlése s a növendékek öntevékenységének ösztönzése által az oktatás kellő sikert eredményezzen. — Törekedtek az elüljárók az oktatást sikeressé tenni különösen az által is, hogy a növendékeket oly öntudatosságra vigyék, mely szerint kötelmeiknek nem a külső kényszer hatása alatt teyenek eleget, hanem meggyőződésből s örömmel, és a kiképeztetés szükségének érzetében karolják át tanócai gyakorlataikat. — Hatalmas emeltyüként szolgált erre a vetélkedés, becsületérzet és a tudományvágy fölgerjesztése vagy ok-

B) *Quoad litterarum studia.* (Az értelem képzésére nézve.) 1. *Nullum tempus, quod a publicis praelectionibus supererit, sine utili occupatione effluat, quare eius distributio in tabella exposita diligentér observetur.* — 2-do *Singulo praescripto tempore cum scholae moderatore praelectiones eo die factas repetant, et in memoriam revocent.* — 3-o *Pensa scholastica, secundum moderatoris ordinationem recitabunt, quocum ad audiendas praelectiones Gymnasium accedent, neque ante secundum campanae pulsum eo abire cuiquam integrum erit.* — 4-to *Communitér loquentur latine, diebus Martis, Jovis, et Domini, tam linguae Hungaricae, quam Germaniae exercitium erit.* — 5-to *Cessatione a scholis per diem concessa, elegantioris scripturae characteres praesertim Germanicae, formare discent, eiusque specimen exhibebunt.* — 6-to *Quavis hebdomade e pertractatis in schola studiis, breve tentamen subibunt, quo fervor literarius generosarum mentium alatur.*

szerű fokozása. — Hogy pedig a növendékek a nyelvekben, számtanban, és költészetben minél nagyobb előmenetelt tegyenek az egyes osztályok külön csoportosultak, miszerint a felügyelő vezérlete alatt mind szó,- mind írásbeli gyakorlatok által nagyobb mérvben kifejthessék az iskola határain belül nyert ismereteiket, rendkívüli alkalmakat is nyujtván nekik, hogy a jobban sikerült munkálataikat a nyilvánosság elé hozzák és fáradozásuk serkentő méltánylásban és kitüntetésben részesüljön. — Az embert diszitő jeles szellemi képességnek főtényezője a beszéd. Csak szólás által ébresztethetik föl a szunnyadozó ész. A puszta tehetség, mely egyébként hamu alatt lappangó, *contemta parva scintilla*‘ maradandott, egyedül a beszéd által válik élő s működő erővé. — Mit megszívelve a convictusi elüljáróság, hogy a növendékek majdan, tanulmányaik befejezése után, mint a honnak hasznos polgárai, a nyilvánosság terén, alkotmányos élet mozzanatai között, művészileg képzett szólótehetséggel szolgálhassák a hön szeretett hazát, hogy hajlékonysággal birhasson előadásuk, bájt lehelhessenek érzelmeikbe, erőt szónoklatukba, s hogy már eleve szoktassák egyéniségüket a nyilvánosság előtt oly szükséges bátorságra, — egyik főczéljául ismerte a szólóművészet elméleti s gyakorlati tanulmányozásának minél nagyobb-mérvű felkarolását. — E végből minden alkalommal szavaltak és szónokoltak a convictorok. A szavalmányokat és szónoki kísérleteket mindannyiszor a vezénylő felügyelőnek bíráló észrevételei kísérték didactikai modorban. —

C) *Quoad cultum externum et conversationem* (A külső műveltség és ildomos társalgás iránt.) 1. *Quivis concinnum ordinem, et dispositionem, in vestitu libris totaque supellectiti servet.* — 2-o *Munditiam et singularem decentiam in corpore, vestituque et rebus omnibus praeseferat; nec quisquam e cubili ad scholas, aut ad mensam, aut ad civitatem illotus, vell inpexus, vel indecenter vestitus exire audeat.* — 3-o. *Nemini sine necessitate, nisi Praefecto anuente, e cubili, quod incolit, egredi vel alienum intrare, minus vero ad cubilia Religiosorum, vel ambitus sub quovis praetextu transire liberum erit.* — 4. *Nullo in loco soli sese socient, nec singulares familiaritates inter se foveant, sed mutuo eadem amoris et benevolentiae significatione complectantur.* — 5-to. *Extraneum ad se advocare, aut admittere sine indultu superiorum nemini licebit.* — 6. *Privatum ex collegio exitum ad civitatem nunquam quisquam ulla sub specie rationum obtinebit.* — 7-mo. *Dum scholarum sunt feriae, omnes*

Ha a nevelés-oktatás tiszte és jelentése abban áll, hogy az embert tulajdonképi hivatásának, egész kiterjedésében, teljesítésére képesítse: mit nem egyedül elméleti uton, hanem, és még inkább gyakorlatilag és jókor kezdett megszokás segédelmével lehet, és kell is elérni; s ha az ember rendeltetése főleg (és végeredményében egyedül) az erkölcsi tökély örök kuftejével, — az Istennel egyesülésben, s az által föltétezett boldogságban áll: úgy valóban fölsőleges, sőt észelleninek is látszik kérdezni: vajon lehet és kell-e a gyermeket jókor az Istennek ismerete- és szeretetére, természetesen az ő tehetségeihez mért uton és arányban vezetni... Volt tehát a lelki szükségletek kielégítésére vallásos intézetünkben a növendékeknek imatermük, hol reggel-estve közösen imádkoztak is...

A tápnövelde kegyesrendi előjárósága szépen találá tisztalelkűnek, jámbornak, szerénynek, vallásosnak tartatni, de ezzel tanítványai jól felfogott érdekeben nem elégedék meg: oda működött, hogy övéi ne csak hordják e kitüntető nevet; hanem valóban olyanok legyenek is; sőt inkább ne is neveztessenek, semmint legyenek: jámborok, szerények, épellekűek... És e cél kivitelére igen helyesen alkalmazá az egyes szentek, különösen a boldogs. Szűznek a bölcsesség széke, a szeretetre méltó anyának tiszteletére kötelező társulatokat... Szerény kertészkedése mellett e táp-intézetben, valamint már az érintettek szerint, a tanodában is virula a sz. Imre tiszteletére plántált liliom, különösen a bold. Szüzére (Sodalitas Mariana) szentelt rózsatelepek, hol a haza reménysarjai, ezek bájos illatát magokba sziva, fejték ki bimbaikat az égiek gyönyörére

simul statuto tempore exhibunt, duobus quantum fieri poterit, semper praefectis comitantibus, et ad statutum etiam tempus domum eo, quo exiverunt, ordine revertentur. — 8. Omnibus competentem honorem, et reverentiam exhibebunt, quod eorum nobilitas et adcuratior educationis ratio postulat. -- 9. A verbis obscenis, currilibus, iniuriosis prorsus abstinébunt, multo minus factis se laedent. — 10. Pecuniam secum allatam, aut adquisitam apud se conservare nemini licebit, sed ea apud praefectos deponenda erit, et eorum iudicio, connotante expensas convictore impendenda. — 11. Dum refectio est ad mensam in toto corpore civilitas, apta moderatio et nitor, qui nobilem decet, resplendeat. — 12. Sicuti etiam in sermone, in gestu, et totius corporis conformatione modestiam et nobilioris educationis exempla praebeant et incitamenta. — 13. Sub gravioris poenae

a földiek üdvére... Tanuskodik egy ily intézetünkhöz tartozott, társulat léteztéről, jelesül pedig a növelében működéséről a már jelzett tizennyolczadik századdal kezdődött Mária-gyülekezeti Album.

Szükségesnek tartjuk a társulatra, főképen szervezetére legalább futó pillantást vetni: hogy lássák a kevesebb avatottak, miszerint az az erény és tudomány szép összhangzatának lehető megvalósítására czélzott...

Ezen, az Isten sz. anyja iránti hívő tisztelet emelésére és magasztos erényeinek követésére ható társulatnak, melynek minden tagja épületesen mutatta, hogy benne is buzgó a sziv, mely az egek királynéjához hiv, őt kívánván dicsérni és magasztalására gerjedni, — tagjai két osztályra rendesek és rendkívüliekre sorozvák. — Amazok előleges vizsgálat nyomán az elüljárók melegeető szárnyai alatti tanuló ifjúságból kerültek ki; emezek pedig oly meglettkorú hitbuzgó férfiak és hölgyek voltak, kik minden vizsgálat nélkül iratkoztak be az egyletbe. Igy Rácsay János apát nyitrai olvasókanonok 1706-ban, Beznák Mihály vál. püspök, prépost és nyitrai éneklőkanonok 1719-ben, Nozdroviczky István vál. püspök, prépost s örkanonok 1728-ban, Koháry Borbála grófnő 1738-ban, Gyattel Antal prépost s nyitrai éneklőkanonok 1774-ben, stb.

A rendes tagok fölvatása ünnepélyességék közt ment végbe, és pedig a kegyesrendi templomban, illetőleg az intézeti kápolnában.

Kevés ugyan az, mit a poros iratok e jámbor társulatban a tisztviselő-választásról föntartottak, de annál kegyeletesebb a rája való megemlékezés, melynek elősegítésére adjuk a következőt. — A tanév elejére eső egyik ünnepén a bold. Szűznek a jelvényeket magokkal vivő tagok, a társulati igazgató és elnökkel élükön, a templomba — a szentek szentébe, honnét nemcsak egyes társulatnak, hanem az összes emberiségnek sorsát

irrogatione vetitum est scriptitatione portas, parietes, fenestras commaculare, item protervum, inobedientem mendacem calumniatores esse. — 14. Pari modo plectendi erunt, qui res suas donare, permutare audebunt. cuiusmodi culparum, uti cuiusvis alterius conscii punientur, si non detulerint. — 15. In fine cuiusvis mensis, per Praefectos expetetur ratio a quolibet de supellectili domo adlata, an eam integre an munde conservet.

intézik a láthatatlanul működő isteni kezek, — mentek a vérnélküli áldozatban áhitattal résztveendők. Innét sz. mise után, épületes rendben tértek vissza az intézeti kápolnába, hol a Szentlelket segítségül hívó imára veszi vala kezdetét a választás, melynek megejtése előtt az elnök erélyes beszédben előadá a társulat célját, és szivrehatólag inté Isten lelke és saját tiszta meggyőződésök szerinti szavazásra a választókat, mintha saját lelkük üdve fölött határoznának. Figyelmeztette aztán a választás módjára nézve a tagokat, hogy, a mely tagnak választása közfelkiáltás által nem esik meg, ott a scrutinium vagy titkos szavazás foglal helyet úgy, miszerint minden egyes tisztségre külön-külön szavazzanak az összes választó tagok, s mindannyiszor kívántassék az absolut szótöbbség, vagyis az összes szavazatok felénél legalább egygyel több szavazat.. Majd az ünnepélyes komolysággal végzett szavazás eredménye kikiáltatván, a választottak a kijelölt helyeket elfoglalták; az elnök pedig újra szót emelt, ecsetelvén a társulat üdvös célját, mely a tagoknak a tetterős vallásosságra való vezetésében áll azon szeplőtlen Anyának hathatós otalma mellett, kinek védszárnyai alatt az ifju hitbajnok bizton érezvén magát, ihletetten ajánlja ő neki tanulmányait, erény-harczeit és kegygyakorlatait; sőt azonfelül a többiek közt is ez irányban érvényesíti példaadó és serkentő apostolkodását..... Minden intézet és egyesület köztapasztálás szerint akkor szokott bukni, midőn virágzásnak indult állapota öreit és vezéreit elaltatja. Ismeretes azon közaxiona; hogy sokszor több erély és erény kívántatik valamely dolog föntartásához, mint a mely kellett megszerzéséhez... Mire nézve végül följeftvén az elnök a társulati szabályokat, szivükre köté a tisztviselőknök, miszerint az anyaszentegyház szent érdekeivel, az egyesület tanintézet és haza igaz javának ernyedetlen buzgalom és törhetetlen hűséggel áldozzák saját- és társtagjainak szive-lelke minden erejét és törekvését úgy, hogy az egyesület ne szenvedjen, hanem mindig több és több belső és külső tökéleteségre emelkedjék...

Az első ünnepélyes fölavatás 1706-ban történt. A felavatott tagok között olvassuk: Adamovich Bernátot, Bacskády Ádámot, Balogh Ferenczet, Baranyay Jánost, Boldis Tamást,

Demkovics Antalt, Emödy Istvánt, Horváth Ádámot, Kozma Boldizsárt, Kolozsváry Ferenczet, Lőrincz Imrét, Kereskényi Jánost, Korizmics Jánost, Marsovszky Mihályt, Pereszlényi Pált, Ruffy Endrét, Sántha Pált, Szabó Istvánt, Szulovszky Boldizsárt, Ujfalussy Istvánt, Váczy Sándort, Vincze Istvánt, stb. stb.

A Sarlós-Boldogasszonyról czimzett s az ifjú kebelnek legjobb foglalatosságot adó ezen áhítatos társulatnak, mely évről-évre vön fel tagokat, növendékei bizonyos elüljáró felügyelése alatt magok kezelék egyleti ügyeiket. — Jelesül élén állottak az igazgató (rector), elnök (praefectus), másodelnök (vicepraefectus), segédek (assistentes, consultores), titoknok (secretarius), kincstárnok (thesaurarius), beavatók (instructores), figyelmeztető (monitor). — Voltak további tisztviselőkül: előénekesek (praecentores), olvasók (lectores), sekrestyés (sacristianus), vizsgálók (visitator), ajtónnálló (ianitor), lobogóhordók (labariferi), fáklyavivők (facigeri). —

A r e c t o r vezeteli vala a társulat ügyeit és foganatosítja a törvényeket s megkülönböztető jelvényt visel. — A két p r a e f e c t u s (praefectus s vicepraefectus) assistensekkel intézkedik, őrködik a rend és fegyelem főtartására. A s e c r e t a r i u s hivatása volt a társulati gyűrőt és pecsétnyomót gondjába venni. A c o n s u l t o r o k r a bízott a rózsafüzér. A t h e s a u r a r i u s a jegyzőkönyvet vezette és a b. Szűz képét és a hozzá való kulcsot gondozta. A i n s t r u c t o r o k és m o n i t o r a társulati törvénykönyv fejtegetői; ők ismertettek meg a belépni akarókkal azok szellemét. A p r a e c e n t o r az éneket úgy irányozta, hogy a szív legbuzgóbb érzelmeinek kifejezője legyen. A l e c t o r o k az áhitat könyvére ügyeltek. A s a c r i s t i a n u s az oltárt diszította és különösen a gyertya körül szorgoskodott. A v i s i t a t o r szemmel kísért mindent, kivált az imateremben a tisztaságot. — A j a n i t o r a társulati ajtatosság termének kulcsát tartotta magánál, azt kinyitandó és bezárandó. — A l a b a r i f e r és f a c i g e r i ünnepélyes járdalat alkalmával a lobogót, illetőleg fáklyákat vitték a társulat előtt. —

Az elnökséget egy a tanárok közül viselte. Ilyenek valának: Szokolóczy Venczel. Kapry Ádám. Koszticzky Endre.

Demka Sándor. Bencsik Gábor. Erdöss István. Zhoreleczy Tobiás. Oszlányi Nándor. Tarnóczy Jeromos. Fegyveres Konrád. Kátsor Keresztély. Deményi László. Léday Lénárt. Nozdroviczky Szörény. Horváth Mihály. Gyurovits Glyezér. — A másodelnök, segédek stb. az ifjúságból szemeltettek ki. És a teljes társulati hatóság képezte ama vizsgáló bizottságot, mely az új tagok fölvetelénél, a beavatásra bocsátásnál döntőleg működött. —

Az igazgatók közül, kik buzgó szívük kertjéből a legszentebb érzés tiszta nefelejtsét tűzték a szeplőtlen Anya tiszteletének koszorujába nemcsak, hanem a társulati érdekeket áldozatosan is előmozdíták, megemlítendők ugyancsak: Rácsay János apátkanonok, Beznák Mihály vál. püspök, prépostkanonok, Nozdroviczky István vál. püspök prépostkanonok, és Gyattel Antal prépostkanonok mindaddig, míg Mária-Terézia utódjának, I. Józsefnek egyházi és nevelési ügy körül tett ujitásai 1784-ben ez jámbor társulatra is feloszlató hatással levén, pénze az egyházi czélokra fordított. —

A társulat hivei saját ügyökké tevék a Boldogasszouy hő tiszteletével leggyakoribb czéloknak elősegítését. Körükben tehát a szellem gyakorlati irányu kiműveltése mellett főtökintet volt a vallásos érzelmeiktől egészen áthatolt kath. ker. jámbor élet megállapítására. Meggyőződhetni erről a társulathoz állandó figyelmeztetés végett, a növeldei folyosón kiakasztott törvényeiből, melyeket jónak látunk az eredeti szövegben ide iktatni :

„Ad maius pietatis incrementum !

Leges sodalitatis Beatæ Mariæ Virginis.

Quis finis huius Congregationis? Est virtus, pietasque christiana et in litteris progressus. —

Quis dicendus est sodalis Marianus? Is qui colit Beatam

Virginem observando omnes leges sodalitatis B. M. V.

Quæ sunt iam leges Sodalitatis B. M. V. ?

1. Beatam Virginem Mariam Sodalitatis Matrem, Dominam, ac Advocatam post Deum præcipue honorare, venerari, cultum Eius pro viribus per te, ac per alios promovere, virtutes Eius imitari stude, ac votiva oratione Beatæ Mariæ Virgini te consecra.

2. In primo Sodalitatis ingressu generalem totius prae-teritae vitae, vel ab ultima generali confessione commissorum peccatorum confessionem perage, ac sanctissimum Eucharistiae Sacramentum cum devotione suscipe.

3. Frequentius sacrum tribunal poenitentiae accede, ac SS. corpus Domini devote suscipe. Signanter vero: Festo immaculatae conceptionis Beatae Mariae Virginis, festo nati-uitatis D. N. J. Christi, — festo sanctissimi nominis Jesu — Festo purificationis Beatae Mariae Virginis. Tempore sa-crorum exercitiorum, ante pascha, festo ascensionis Domini. Festo S. Aloysii, vel dominica proxima. Festo assumptionis Beatae Mariae Virginis, ac festo S. Emerici D. H. vel domi-nica proxima, nisi ob impedimenta inpraevisa communionem hanc generalem in alias dies transferre Rectori, vel Praefecto visum fuerit — Officiales attamen Mariani, si Praefecto visum fuerit, aliquando frequentius communicabunt. Post sumptionem SS. Eucharistiae devotioni per quadrantem horae vaca.

4. Singulis dominicis diebus non impeditis (si fieri po-est) finitis pomeridianis divinis, sub quibus litanias B. Mariae Virginis devote orabis — ad Oratorium Marianum comparebis, sed neminem, sine Praefecti venia, induces, vel admittes, qui non est in Sodalitatem admissus. — Intrando iconem Beatae Mariae Virginis devote salutabis, ad locum tuum te recipies ac modeste Congregationi intereris. Officium parvum Beatae Mariae Virginis, ceterasque preces praescriptas devote persolves, aut si comparere non posses, has, vel rosarium privatim ora-bis; absentiae causam Praefecto expones, ac poenitentiam forte injunctam in humilitate exple. Officium hocce Beatae Mariae Virginis, aut rosarium omni etiam festo Beatae Vir-ginis orabis.

5. Singula dominica prima mensis pro fratribus defunc-tis ‚Officium Defunctorum‘ in Congregatione, aut si hanc adire non posses, privatim recitabis, aut rosarium orabis. Pro fratre vero recenter defuncto Officium Defunctorum proxima Congregatione — si frater ille Congregationes frequentavit — subsequentibus vero Congregationibus per mensem integrum post reliquas preces Psalmum „De profundis“ cum oratione „Absolve“ orabis; aut a loco Congregationis absens, domi

easdem preces recitabis, aut rosarium orabis. Quodsi frater defunctus, Congregationes non frequentavit, proxima Congregatione, vel absens privatim Psalmum „De profundis“ cum oratione „Absolve“ orabis. — Audito obitu fratris proxima die non impedita Sacrum pro defuncto offeres. Prima vero die cuiuslibet mensis Sacrum pro defunctis sodalibus, ac benefactoribus Congregationis, sub finem vero mensis unum Sacrum offeres pro sodalibus et benefactoribus vivis Congregationis tuae. Dies pro his Sacris offerendis in ultima mensis Congregatione Praefectus determinabit, — Secretarius vero, quoad eius fieri poterit, absentibus sodalibus, ac benefactoribus insinuabit.

6. Superioribus Congregationis, uti: Rectori, Praefecto, et si studiosus es, et Praesidi seu Directori Gymnasii, qua primario Gymnasii totius, ac proinde et sodalium Marianorum studiosorum Superiori, debitam venerationem, reliquo etiam Magistratui Mariano debitum honorem exhibe, ac in iis, quae ad Sodalitatem pertinent, magna animi promptitudine obtempera.

7. Si sodalis aegrotaverit, Visitatorem infirmorum de eo admone, ut hic infirmum visitare, Praefecto periculum aegroti annunciare, hincque de provisione infirmi necessaria disponere possit.

8. Receptas sodalium Consuetudines, uti sunt: Sanctum ex menstrua electione colere, ac quotidie invocare, sententiam subscriptam mente saepius recolere, in virtute exposita se exercere, atque pro infrascripta intentione orare, funus defuncti fratris, aut benefactoris Congregationis tuae comitari, publicis devotionibus interesse, lustralem aquam domi habere, statuas Salvatoris, ac Sanctorum salutare, coemeterium transeundo defunctis bene precari, bona opera statutis temporibus exhibere, rosarium, ac effigiem Beatae Mariae Virginis, seu benedictum numisma Marianum penes se gerere, ac huius benedicti rosarii Mariani, ac votivae orationis in casum obitus restitutionem disponere — diligenter observabis.

9. In actionibus, vita, et moribus illum te exhibe, ut cliens ac filius tantae Matris merito judicaris, teque in Beatae Mariae Virginis tutelae esse credi, dici possit. Ac ideo

omnia praecepta Dei ac ecclesiae solerter imple, omnia officia boni christiani ac catholici hominis exple, mane expergefactus signo sanctae crucis te signa, consvetas preces matutinas recita, iisque devotis sodalibus praescriptas adjice. Quotidie, si fieri potest, missae sacrificio intereris, ac occasionem ad idem ministrandi quaeres. Peccata, et quaslibet peccandi occasiones, atque pericula, rixas, murmurationes, improborum consuetudines, disciplinae osiores, quique ingenio malo, pravoque sunt — studiose vita. A mendaciis, juramentis, blasphemiiis, turpibus dictis abstine; si quid horum in aliis adverteris, Praefectum admone, in vestibus compositus, in loquela verecundus, alios verbis et exemplo aedifica, pacem, fraternamque concordiam, et unionem sollicitate fove, consodales tuos fraterno amore prosequere, utpote ejusdem matris Mariae filios, illosque orationibus tuis, vivos ac praesertim mortuos Deo, Virgini-que Matri devote quotidie commenda. Studia nunquam ante invocationem Spiritus S. gratiae, laborem nullum ante invocationem auxilii divini, inchoa. Mensam nonnisi praemissa oratione accede, atque ab ea facta gratiarum actione recede, ad pulsum campanae Beatam Mariam Virginem saluta, aegros pauperes, si potes, adjuva, rudes in fidei christianae capitibus, in modo orandi, confitendi, missam audiendi instruere adlabora. Vesperi post examen conscientiae consvetas preces recita, iisque sodalium preces adjice.

10. Discessurus Praefectum praemone, ab eo litteras expete, quae fidem faciant te sodalem esse Marianum, ut, ubi sodalitas est, ad consortium admittaris. Cum vero et absentes meritorum et gratiarum sodalitatibus sint participes, aequum est, ut interdum sodalitatem per litteras de statu tuo facias certiore, ac te sodalium precibus commenda...

Legyen szabad még mutatónyúl a napi ajtósságot irányzó pontokból itt némit bemutatnunk. —

Verus B. M. V. sodalis hora statuta surgat *constanter*, *celeriter*, *devote*. — *Constanter* sine excusatione. Corpus est servus piger, qui libenter mentitur; qui facile credit, levis est corde. — *Celeriter*, sine mora. Reprobi lente movebunt se, cum audient clangentem tubam: *Surgite mortui*. Electi alacriter prosilient de sepulchris. — *Devote*, cum bona

praxi, quasi hac sola die esset victurus. Sic incipiat diem, quasi aut primus vitae aut postremus foret. —

D u m e x p e r g i s c i t u r. Cum summa diligentia et labore statim omnes suas cogitationes ad Deum convertere conetur et sanctissima nomina Jesu Mariae et Joseph invocet, factoque signo sanctae crucis, in hos vel similes affectus erumpat: 1) *Benedicta sit sanctissima et individua Trinitas, nunc, et semper, et per infinita saecula saeculorum Amen.* 2) *Per signum sanctae Crucis de inimicis nostris libera nos Deus noster.*

Deinde dicat orationem sequentem: *Ecce Crucem Domini nostri Jesu Christi crucifixi, fugite partes adversae, vicit Leo de tribu Juda. Salvator mundi salva nos, qui per Crucem et Sanguinem tuum pretiosum redemisti nos. Auxiliare nobis Domine Deus noster; miserere nobis Domine; miserere, fiat misericordia tua super nos, quemadmodum speravimus in te; in te Domine speravi, non confundar in aeternum. — Deus in adjutorium meum intende. Domine ad adjuvandum me festina. Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto. Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in Saecula Saeculorum, Amen.*

D u m e l e c t o s u r g i t singularem debet observare pudicitiam, si verus sodalis B. V. Mariae haberi cupit, dicatque istam orationem: *Surgo in nomine Domini nostri Jesu Christi crucifixi, qui me redemit suo sanguine pretiosissimo; ipse me regat, et benedicat, custodiat ab omni delicto, et confirmet in omni opere bono hodie et quotidie, et post hanc miseram vitam perducatur me ad vitam sempiternam. Amen.*

D u m v e s t e s i n d u i t, oret: *O dulcissime Jesu! indue me scuto fidei et lorica iustitiae, liga me vinculis sacratissimae passionis tuae, indue me stola gratiae, ut non recedam hac die a semita iustitiae tuae, notam mihi fac viam, in qua ambulem. Indue me Domine Jesu, rex gloriae, fragrantibus virtutum tuarum vestimentis, humilitatis scil. patientiae, charitatis et castitatis, ut Patris coelestis obtineam benedictionem Amen. —*

Orna me, Sancte Spiritus, toga polymita donorum tuorum, ut in oculis tuis gratiam inveniam. Amen.

Cum vestibus fuerit indutus, lente, devote et maxima cum attentione recitet flexis genibus: Pater, Ave, Credo, praecepta decalogi et ecclesiae, item actum Fidei, Spei, Charitatis, contritionis et relationis operum in Deum, suspiria et commendationem ad B. M. Virginem, ad angelum custodem et patronum nominis, omnesque sanctos. etc.

Missam audiat reverenter, attente. — Reverenter, sancta sancte. Componat se ad Christi in horto se sacrificantis exemplum; sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat, ut orantis modestia exterior devotionem animi et significaret et adjuvaret. Idem a vero B. M. V. sodale fides postulat et confessio fidei.

Attente, saltem ad praecipuas partes. Incipiat cum publicano et ad Confiteor dicat: ‚Deus optime, maxime! Deus proitius esto mihi peccatori confitenti, dolenti, deprecanti!‘

Ad Offertorium imponat patenae cor, et dicat eum Davide: Deus! cor contritum dolore serio et humiliatum pudore maximo ne despicias. — Ad sanctae hostiae elevationem petat cum eodem: ‚Cor mundum crea mihi Deus!‘ dicatque: ‚Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, tolle etiam mea; atque, quando mutatus in leonem veneris iudicare, noli me condemnare.‘ — Ad elevationem sancti calicis iterum cum Davide supplicans oret: Deus spiritum sanctum ne auferas a me et spiritu principali confirma me. — Ad sanctam communionem donet se Deo, qui se humano generi donavit, dicatque ei cum Augustino: ‚Posside me, oculos, aures, linguam, manus, pedes, cor, animam, totum me! totus tuus sum, totus in aeternum sim!‘

Semper quiete, cunctanter. oret. — Quietē, hoc est in loco, in quo nihil mentem turbat, aut distrahit, et tempore, quo nihil urget, ut festinet. — Turba hominum et turba negotiorum orationem inficiunt et carpunt, ut muscae dulciaria. — Cunctanter; qui orat, non agit negotium leve, cur praecipitet? Fluvius, quamdiu intra ripas constrictus placide fluit, limpidas aquas trahit; cum evagatur factus rapidior, limum et sordes colligit. —

C o n v e r s e t u r a m i c e , c a u t e . — A m i c e : nec offendat, nec offendatur. Efferventis Ismaelis hoc crimen fuit extendisse manus suas contra omnes, et irritasse manus omnium contra se. — **A d m u l t a c o e c u s , s u r d u s e t m u t u s s i t , n e p a c e m t u r b e t e t r i x a s c i e a t . — C a u t e :** nec omnibus, nec nulli fidat nec omnia, nec nihil credat; nec omnia, nec nihil laudet verus B. M. V. sodalis. Inter homines vivit, non inter angelos; nec semper, nec nunquam fallunt. Saepe sub ovis pelle lupus latuit. —

O b e d i a t a l a c r i t e r , i n t e g r e . — A l a c r i t e r tamquam si vox imperantis de coelo allaberetur. Quod homini facit, coactus et tristis facit; obedire Deo iucundum est. **I n t e g r e ,** non ad speciem. Deus, qui iussit, videt, quid faciat et quo modo; num ovem scabie infectam offeret?

C o m e d a t m e d i c e , m o d i c e , m o d e s t e . — **M e d i c e ,** sic, ut a noxiis cibis, vel potu sibi temperet. Etiam dulces venenum venenum est; sub ipso sit appetitus, non ipse sub illo. — **M o d i c e ,** sic, ut semper surgat a mensa cum aliqua fame. — **Q u i c r e d i t m a l e s e p r a n s u m e s s e , n i s i t u r g e a t v e n t e r , n o n s e , s e d m o r b o s , e o s q u e e t c o r p o r i s e t m e n t i s p a s c i t . — M o d e s t e ,** sic, ut in modo teneat medium. Aliud est sorbillare et delibare, quod faciunt pocillatores et coqui, aliud vorare et haurire, quod agunt pecudes. **F e s t i n e t l e n t e , s i c m e d i u m t e n e b i t . — L a b o r e t e t s t u d e a t o r d i n a t e , s e r i o . — O r d i n a t e ,** ita, ut suum tempus habeant labores necessarii primum, libere suscepti deinde. Sic agens, non quod placet, agit, sed quod decet et iuvat agi. **O r d o e s t v i a r e g i a ,** per quam itur ad terminum sine multo labore et sine ambagibus. — **S e r i o ,** nempe cum debita applicatione virium. **S p e c t a t o r , a d i u t o r r e m u n e r a t o r D e u s** excitet illum ad diligentiam. Nemo diligentius applicat manus operi, quam qui oculos in coelo figit, et cogitat, cui laboret. —

V i n c a t s e i p s u m f r e q u e n t e r , f o r t i t e r . — F r e q u e n t e r , ita adsuescet esse dominus sui. Oculi, aures, lingua, manus, pedes, gula, amor, ira, desiderium, timor, tristitia, gaudium saepe per impetum hominem invadent, ut rapiant deorsum; sed rapi truncorum est et cadave-

rum, homo vivus, speciatim verus B. M. V. sodalis contra torrentem nititur. — Fortiter, delicatus pusio non est natus ad magna; robur e patientia nascitur. Ne vivat molliter, si vult diu vivere, et multo magis, si pie; nec enim Deum amat, qui amat se...

Examine conscientiam quotidie, accurate. — Quotidie, quia quotidie peccat. Nisi faciat, facile consuetudinem peccandi contrahit. Licet autem fugi non possit omne peccatum, fugi tamen debet omnis consuetudo peccati; etiam in venialibus consuetudo eandem malorum trahit. — Accurate, ex hora in horam. Speculum Concifixus exhibet; in ipso se videat et caput suum sodalis B. M. V., oculos, aures, linguam, pedes et manus, corpus et cor ad illud examine; videbit se ad pudorem et dolebit ad fructum; nam sic nox erit felix et bona dies sequetur vel si in orbe altero evigilaret...

És úgy megy ez napról-napra és hétről-hétre reggeltől lefekvésig. Mindenütt egy-egy jó tanács, utána ima, valamely helyes idézet a szentírásból vagy a hitbuzgalmi íróból... Valóban öröm lehet látni az ifjúságot mily pontosan végezé a társulat ima-szokmányát, mily vetélkedő fényvel ül meg a Mária-ünnepeket, mint választott édes anyja névnepjait, mely kegyeletesen emelé fővegét, valahányszor a kedves Máriának, ki a szép szeretetnek, az isteni félelemnek, a megismerésnek és sz. reménynek anyja (Ecc. 24, 24), neve csöngő fülében....

„Quo semel imbuta est recens servabit odorem

Testa diu (Hor. epist. lib. I. ep. 2.)

Valaki a közlött szabályzatot és iránypontokat méltányló figyelemmel kíséré, láthatja, hogy e vallásos nevelésben, hol jól megszivelteték azon, már Plátótól hangoztatott igazság, hogy „a ki bölcseségre vágyik, az érzéki csáboktól futni kénytelen“, és Seneca szerint „Vita salax et dissoluta generosus et altus spiritus frangit et a magnis cogitationibus ad humillimas et abiectissimas detrahit“ — mindenképen a jézusi egyház szelleme tükröződik vissza... Ennek eredményeül tekinthető azon önzetlen szellemű, minden jót lelkesen fölkaroló patriarchális életmód, mely anyai társadalmi sebeknek gyógyítója s hegesztője, önmaga önként keresvén és kerestetvén föl azoknak izzó helyeit ;

mely nem ismerte a huzavonást, az uzsoráskodást, nem az életállapottal való elégtelenséget, nem a lelki erő hanyatlását a csüggedést, nem az életuntságot vagy kétségbeesést, nem az örületet, az öngyilkosságot, nem sok más nemét a romlottságnak... Avagy vajon nem ezen emlékün táplálkoztak-e nagyrészt oly sokáig, melyeket az egyház talajába gyökerezett sodalitiumi erények nyújtottak nekik, ama ragyogó nemes erkölcsök, emberbaráti jó cselekedetek, számtalan irgalom-tények, melyekkel ezen növelének egykori tagjai később az egyházi és állami hivatalok fényfokain ékeskedtenek... Nem egy üdvös czélra tett kegyes alapítványt köszön nekik a hon, az egyház, melynek ápoló kebelén nővén nagyokká, iskolai pályájuk bevégezte után is, legtöbbször tagjaik maradtak a gyülekezetnek, szüntelen visszaemlékezvén a hivatásra, mely csillagfény gyanánt vezérelte őket, hogy az emberi méltóságnak az istenemberi megváltás által visszaszerzett értékét az erénygyakorlat becsélvel emeljék önmagukban és másokban egyképen, mint a minek oly magasztos példáját adta a tiszteletük és követésük tárgyaul, tököreül választott mindenkoron szeplőtelen Szűzanya, az emberi nem egyetlen örökös földise, gyönyörűsége és az új szövetség Juditja?... *)

Egy 1772-ről szóló kimutatás szerint a tápintézet ifjúságának száma harminczötre, évi jövedelmének összege alig kétezer forintra rugott. — Az életmóduak mily egyszerűnek, az akkori világnak mily bámulatosan olesónak kellett lenni, hogy mai számításunk szerint e csekély pénzmenyiségből

*) A nyitrai sodalitiium ily irányban és hatással működén, szerencsés volt a kegyes főpásztoroknak — püspököknek nem egy ízben kiadott atyai leiratát s ezekben helyeslő és buzdító áldását nyerhetni. Épen ily megihlető sorokban boldogítá szerény működését egy nem kevesebbé jámbor, mint emelkedett szellemi-látkörü s mély-itéletü tekintély a következőkben: ... „In hoc praecipue consistit sodalitatum Marianarum praestantia, quod earum alumni veritates de pietate, omnique virtute intellectui suo propositas, actionibus exequi, et vivendo exprimere vi ipsa consociationis suae adsefiant, non coacti, sed libera voluntate, quam intellectus, crebra rerum sacrarum, coelestiumque bonorum repraesentatione, continenter inclinat ad suscipiendas pias actiones, quae tam legibus praescriptae, quam in consodalium consuetudine positae, per sensus ipsos

annyi egészséges, életerős ifju láttathatott el illőleg! — Persze közelebb állott még azon kor a régibb idők egyszerűbb és egyenesb-lelkű embereinek érzéséhez, felfogásához és gondolkodásmódjához, hogy úgy mondjuk, az ily érzés, felfogás és gondolkodás patriarchális egyszerűségéhez, mint azon hamisítatlan tiszta kuforráshoz, melyből, szemben a mai, sokszerűen fonák, zilált és kuszált, sokszerűen pedig tulfinomitott életfogalmakkal valódi és biztos üditő és gyógyító életnedveket egyedül merithetni... Tehát kétségtelenül párányiak voltak azon időtájban a követelések, nem rongálták meg az emésztő műszert a francia-asztalok, sem a családok anyagi jóllétén rágódó divatkór nem pnsztított még oly irgalmatlanul fajunk körében... Boldog idők! — Megjegyezzük e helyütt is, miszerint a Matyasovszky-alapítványosak mellett időnkint más, a hazai tudományosságot és művelődést ápoló, családok részére is képezettek ugyanitt növendékek. — E célra: a gr. Harrach, nemes Birovsky, Marczibányi, Mottkó s Rácsay-családok, mint a helyes nevelésktatás lelkes barátai, tettek le összegeket. —

Oh mily vonzó kép tűnik föl lelki szemeink előtt, midőn a szóba hozott finövelde ernyedetlen elüljáróinak működésére gondolunk! Érzékenyen szerető szüléknek legkedvesebb gyermekei, fiaik, kikbe minden reményüket helyezik, gyülekeznek körükbe... Itt egy csoport, ott egy csoport. A kisebbeket külön és a nagyobbakat ismét külön asztal mellé telepítik s a jóltevő ősök kegyes alapítványából takarékosan ugyan, de mégis gondosan és szeretetteljesen kielégítik. Majd szóráko-

memoriae, et menti ubique ingeruntur. Nimirum alumni Mariani jam inde a primo mane, dum surgunt, et induuntur, certas preces dicere; actiones totius diei pura intentione ad Deum referre; actus Fidei, spei, et caritatis elicere, singulis diebus sacro missae sacrificio interesse, rosarium Beatae Virginis absolvere consueverunt: diebus dominicis, et festis ad Congregationem accedere, exhortationes sacras audire officium Beatae Mariae Virginis recitare; intra quatuordecim dies, et in majoribus festiuitatibus sacram confessionem, et communionem peragere in more positum habent. Per decursum diei penes litterarios labores, alias quo occupationes suas, occasionibus invigilare solent, in quibus honorem Dei, cultumque sanctissimae Virginis promoveant, superioribus debitam reverentiam, ac obedientiam exhibeant, proximis caritatem praestent, et opera misericordiae Christinae, ubi adjuncta secum ferunt, exerceant. Vesperi

zásra vezetik őket, mint az angyalok, örködnek, nehogy kőbe üssék lábaikat s a legbensőbb örömmel gyönyörködnek a vídamságon, mely a fejledező ifjuságnak minden szavát, minden lépését jellemzi. Majd a tantermekbe kísérik, hol mély csendben, mint a méhecskék köpüjökben az édes mézet, izlelgetik a legkedvesb ismereteket. Ha alkonyat borul rájuk, szivből fakadt ima után és álmaik fölött a szülékhez hasonló szeretettel virrasztanak. Ha ébrednek, ismét Istenre fordítják figyelmüket, az új szövetség szeretet-áldozata mellett ajtatos ima által és megragadó énekekkel emelik ártatlan lelköket a tudományok kutfejéhez. Azután, kor és képzettség szerint felosztván tiz, tizenöt s húszból álló csoportokra, mint az apostolok a népcsoportokat a Krisztus Urunk által csodálatosan megszaportott kenyérral táplálják őket, a lelket és szívet megerősítő szellemi eledellekkel... Mindenkinek jut bőven, mindenki megelégszik, és még marad hulladék elég más napra is, másoknak is. A kisdedeknek, mint sz. Pál a korinthusiaknak, csak tejet adnak inniok, az ismeretek és törvények elemeit; a nagyobbaknak már könnyebb eledelt. És folytonos nyájas beszélgetés közt megismertetik velök az anya- és idegen nyelveket, olvastatnak a régiak irataiban, fölnyitják elöttük a természet nagy könyvét, és porszemtől, virágszáltól, daloló madárkától elkezdve mindent megmutatnak nekik, mi a földön és vizekben, mi az égen és mennyországban található, s hogy megismerhessék, majd az eszmék, majd a számok majd a jelenségek törvényeibe avatják be. Elmondják nekik az emberi-

antequam somnum capiant, examen conscientiae peragere, actus Fidei, spei, et caritatis in se excitare, statutasque preces persolvere consueverunt. In his, ceterisque piis operibus exequendis adjuvat. conservatque eos 1-mo) recordatio firmi illius propositi, quod de vita sua sancte instituenda, dum in sodalitate admissi suot, sponte sua fecerunt; 2-do) superiorum sodalitates directio, institutio, et veneratio; 3-tio) Frequens pro divinis conventus, in quo mutuis exemplis, et aemulatione ad exercendas excellentiores virtutes excitantur; 4-to) singularis fiducia in Dei Genitricis patrocinio collocata, per quod gratiam divinam se impetrare non dubitant, eamque sibi in bonis conatibus adesse credunt... Quibus consideratis manifestum est: quod sodalitas Mariana potens adminiculum sit ad pietatem, et virtutem non solum docendam, sed animis hominum ita inserendam, ut praecepta pietatis et virtutis cognita, vivendo etiam exprimentur.

ség, a drága haza, az Isten országa történetét, föltüntetve szegény fajunk folytonos veszélyeit s küzdelmeit, és rámutatva az isteni kézre, mely fölötte, mint a sas fiai fölött, szakadatlanul örködött... Mint a fák a vetemények között, védőleg kiterjesztett lombjaikkal közöttük állanak huzamos éveken át, s akkor is hullatják zamatos gyümölcseiket, midőn egyik vagy másik száraz águk töredezik... S ha kitekintének az utakra, melyek mellettök elvonulnak, mily gyönyör, midőn ezt is azt is látják, ki mint kis madár lombjaik alá vonult, most pedig másoknak is védelmet tud adni. Láták a családtyákat, kik tőlök nyerték a nemes szívet, melylyel életpárjokat s gyermekeiket magokhoz szorítják; láták a közügyek férfait, kik itt igazgatnak, ott bíraskodnak, amott a közvagyonot kezelik és gyarapítják, a nyomort enyhítik, az emberiség sebeit gyógyítják, Isten oltáránál szolgálnak s mindnyáján nekik köszönik azon erőt, mely milliók terhét hordozni bírja... Atgondolák az időt, melyben Isten kegyelmével oly üdvösen, s oly eredményesen működének. Ama nemzedéket, mely a jogtipróval szemben a haza alkotmányát, a magyar nemzetiséget, az egyház szabadságát megmenti vala. A dicső bajnokokat, kik a nyugatról előtört pogány szellem áramlatának ellene állanak és a fölséges királyi trónt megóttalmazzák. Azon nemes-lelkű tisztviselőket, kik a kellő vezérlés alatt a hosszas csapások után a tejben s mézben folyó Kanaán boldogságát önték ki hazánkra. Ama tisztakeblű honfiakat, kik a nemzeti ébredés előharczosaival valának. Azon emelkedett-szellemű törvényhozókat, kik levevék a népről a szolgaság igáját, a polgári egyenlőséget törvénybe igtaták és a magyar haza épségét visszaállíták. Azon hőseket, kik az édes hon jogaiért gyilkoló csatákban ezrenként hullának el. Azon bús nemzedéket, melynek komoly csende dicsőbb győzelmet viva ki, mint őseinek hódító hadjáratai. Azon népet vágre, mely bár görbed való a teher alatt, és fölötte délről s éjszokról veszélyesen fenyegető villámok cikázának, mégis bátor tekintetet vete jövőjére... Mindez milliók

Nihil facilius est, quam veritates illas docere; seu hominum intellectui propouere; sed ad eas amandas, et actionibus explendas voluntatem hominum propensam, promptamque reddere; hoc exaellens, et ad salutem ducens opus est“...

műve ugyan, de a milliók zászlósa az ifjuság tudományos nevelői, kik között a kegyesrend nyitrai főnövelője elöljáróinak — azért legyen áldott a dicsőültek emléke — nem utolsó osztályrész jutott!...

A mágnás- és főnemes családok hosszú névsorából, kik a mult század lefolytán a piaristák nyitrai főnövelőjében és egyszersmind gymnasiumában nyerék valláserkölcsi és szellemi kiképzésüket, néhányat kegyeletteljesen megemlíteni itt rendén levőnek tartjuk, és ugyan a

M á g n á s o k közül: Andrassy Antal, Andrassy István, Andrassy János. Apponyi Gáspár, Apponyi József, Apponyi László, Apponyi Móríc, Apponyi Pál. Balassa József. Barthodeczky Gábor. Babocsay Elek. Berényi József, Berényi Tádé. Castel József. Cörver Antal, Cörver Miklós. Csáky Imre. Erdődy János, Erdődy Károly. Forgách Endre, Forgách István, Forgách József, Forgách László, Forgách Tádé, Forgách Zsiga. Geramb Károly, Geramb Teofil. Haller Elek, Haller Gábor, Haller István, Haller László. Horeczky József. Károlyi József. Keglevich Ferencz, Keglevich János, Keglevich Joakim, Keglevich István, Keglevich Károly, Keglevich Zsiga. Königsakker Lázár, Königsakker Lipót, Königsakker József. Kálnoky Lajos. Lusinszky László. Lévy György. Malonyay János. Nyáry János. Orczy Lőrincz. Pongrácz Ádám. Révay György, Révay János, Révay Károly, Révay Kristóf, Révay Lajos. Rakovszky János. Sándor Antal, Sándor József. Schaffrad Ferencz. Styrhaum de Lymburg János, Styrhaum Károly. Smidegg Nándor, Smidegg Tamás. Szluha János. Szobek István, Szobek Pál. Trautmannsdorf Ferencz. Ujfalusy Károly. stb.

A főnemesek és nemesek közül: Abaffy József. Akács György, Akács Ignác, Akács János. Andaházy István. Andreánszky József. Arady Ignác. Augusztini Ferencz. Babóthy József, Babóthy Tamás. Bajtay Antal Baksay Ádám. Balogh Antal, Balogh Zsiga. Bánóczy György. Baranyay János, Barinyay Ignác. Baresay László. Bartakovics Alajos, Bartakovics Ferencz, Bartakovics József. Barthodeczky János. Bacskády Sándor. Beliczay György. Bendik Mátyás. Bencze József. Bene Antal. Beniczky László. Benkovics József. Benyovszky György. Beznák János, Beznák Ráfael. Birovsky

József. Biróczy Dani, Biróczy Dávid. Bittó Nándor. Blaskovich Ádám. Bobok János. Boronkay Imre. Borsiczky János. Bossányi Ignác, Bossányi József. Brunsvik Endre. Bukovinszky Imre. Burics György. Butsy Szidor. Cettó Ignác. Czagány József. Czingely József. Csarada János. Cseh Pál. Csergheő Antal. Csernyánszky István. Cseszneky János. Csetneky Mihály. Csetneky Pál. Dayka Ádám. Dávid György, Dávid József. Deadda Bernát. Deményi László. Deseő Mátyás, Deseő Bálint, Deseő Tádé. Detrich Ádám. Dévay János. Dezsericzky József. Dióssy József. Diószeghy György. Dominkovich Antal. Dombay Ferencz. Döry Ignác. Dreskovszky László. Dubniczky Ferencz. Emödy István. Endrődy Ádám, Endrődy Ferencz. Eördögh József. Ernyey László. Érsek Samu. Fába Mátyás. Fabsich János. Féja József. Fekete János. Földváry Sándor. Frank Károly. Frideczky Tádé. Gábor Pál. Gazdag Antal. Gellérth Mihály. Ghéczy Károly. Ghillányi Pál. Gombár Sándor. Görögh Pál. Gusztinyi Endre. Gyóry József. Halas Zsiga. Haffner Antal. Harsányi Bencze, Harsányi József. Hidegséggy József. Himmelreich Imre. Horváth György, Horváth Péter. Horváthy László. Hrabovszky János, Hrabovszky József. Hunyady Farkas, Hunyady János. Huszár János. Josiny Ádám. Jancsovich Sándor. Jánóky Antal, Jánóky Ferencz. Jaross Endre. Jezericzky István. Jeszenszky Péter. Jurovich Gábor, Jurovich Glycér. Kádas Sándor. Kámánbázy István. Kamocsay Antal. Károly József. Kayser János. Kárász János, Kárász Miklós. Kecskeméthy József. Kencsesy József. Keresztes József. Késmárszky János. Király Károly. Keller János. Korláth Antal. Konda János. Koromzsay Mihály. Korponay Miklós. Kostyán Ádám. Körmeny Ferencz. Kőszeghy Endre. Kristóffy János, Kristóffy József. Kubicza Ignác. Kubinyi Endre, Kubinyi Ezekiel, Kubinyi István. Kubránszky Endre, Kubránszky László. Kürthy Jákó, Kürthy János, Kürthy István, Kürthy László. Kvassay Károly. Latkóczy Ferencz. Lehoczky Antal, Lehoczky Elek, Lehoczky János, Lehoczky Sándor. Lemony Teofil. Lendvay János. Lengyel Ignác. Letenyey József. Linkiss Antal. Lipovniczky Antal. Litassy Endre. Lőrényi Béla. Lukáchy Endre. Luzsinszky János. Madocsányi Flóris. Majthényi Bálint, Majthényi János. Majthényi Károly. Malonyay Lázár. Marsovszky

János. Matheidesz Pál. Matyasovszky Mátyás. Melsiczky János. Mednyászkly Károly, Mednyászkly Mihály. Mérey Mihály. Mike Mihály, Mike Samu. Milecz György. Molnáróvics János. Mottkó Antal. Munkácsy Sándor. Nagy Ferencz, Nagy Imre, Nagy Jenő. Nedeczky Endre. Nemespataky Sándor. Nozdroviczky Sándor. Nyisnyánszkly Boldi, Nyisnyánszkly Gáspár, Nyisnyánszkly Menyhért. Ocskay Pál. Obermajer Ferencz. Okolicsányi Zsiga. Ordódy György, Ordódy István, Ordódy Miklós, Osskó Endre, Osskó Tamás. Pállya Ferencz, Pállya János, Pállya József. Palaczky Miklós. Palugyay Gáspár. Pereszlényi János. Petricsevich János. Petrikovich Ignác. Piacsek József. Plathy György. Podhorszkly József. Podradszkly Károly. Polányi Pál. Pongrácz Ádám. Potoczky Imre. Prileszkly Miklós. Rácsay Nándor. Radovich Péter. Rajesányi József. Rády Pál. Rákóczky József. Rakovszky János, Rakovszky István, Rakovszky József. Raphanidesz László. Redeczky Endre. Rédeky József. Reviczky Károly. Richter József. Rozgonyi Mihály. Rudnay Sándor. Rudnyánszkly Imre. Rudy Péter. Sándor Antal, Sándor Endre, Sándor István. Sáry Ádám. Saffráth Lipót. Sárvány Farkas. Séllyei József. Selmeecy Ferencz. Semsey József. Simonchich János. Sembery Antal. Simonyi Antal, Simonyi József. Sóky János. Somogyi József. Sugó János. Sujánszkly Endre. Szabó Endre. Szabóky János, Szalóky Sándor. Szélessy József. Szentgyörgyi Ignác. Szentgyörgyi György, Szentgyörgyi Ignác. Szentiványi László. Szokolóczy Ede. Szörényi László. Sztánovszky Gábor, Szuló Pál. Tajnay Zsiga. Takács Gáspár. Tapolicsányi Ádám. Tarnóczy Ferencz, Tarnóczy Pál. Tatáry Pál. Thoma János. Thuróczy Mihály. Torma József. Török Imre. Trstyánszkly Gábor, Trstyánszkly György. Turcsányi János. Ujfalusy Mihály. Ujváry Sándor. Urbány József. Uzsovich József. Vály László. Vass János. Vavrovich József. Vizkelety Imre. Vladár Endre, Vladár Károly. Záborszkly Pál. Závodszkly István, Závodszkly János. Zerdahelyi Endre, Zerdahelyi György, Zerdahelyi Pál. Zichy Lajos. Zimányi Endre. Zsámbokréthly Endre, Zsámbokréthly Miklós. stb.

Az imént közlött nevekre vetett egy rövidke pillantás is beigazolja, hogy a nyitrai finővelde nem egy-két család ivadékának, sem egy külön kasztnak szolgált; a helység szerinti

statisztika pedig, melyet szorgos nyomozás alapján állítottunk össze, tüntesse ki, minő tájak fiai nyerték ugyanott közép-tanodai kiképeztetésüket.

I. Magyar korona országai:

Abaújmegye: Kassa. — Aradmegye: Arad. — Árvamegye: Bobró, Krasznahorka, Lokca. — Barsmegye: Aranyos-Marót, Bélád, Brogyán, Felfalu, Füss, Heresztván, Körmöczbánya, Léva, Néver, Nyitraszeg, Szent-Benedek, Ugrócz, Ujfalu, Zsarnócza. — Borsódmegye: Disznós. — Csongrádmegye: Szeged. — Esztergommegye: Esztergom. — Gömörmegye: Krasznahorka-Váralja. — Győrmegeye: Győr, Szent-Pál. — Hevesmegye: Derecske, Eórs. — Hontmegye: Csábrág, Dalmád, Deménd, Selmezbánya. — Hunyadmegye: Barcsa. — Komárommegye: Bagota, Csúz, Gyalla, Komárom, Tata. — Liptómegeye: Benedekfalu, Benicz, Bodafalu, Kő-Poruba, Liptó-Ujvár, Madocsán, Malatim, Okolicsnó, Palugya, Turikfalva. — Mosonmegye: Magyar-Óvár, Szent-János. — Nográdmegye: Balassa-Gyarmat, Esztergály, Gács, Madacska, Nograd, Szécsény. — Nyitra megeye: Appony, Báb, Bajmócz, Bajna, Berencs, Beznákfalva, Bossány, Csejte, Csornok, Divék, Dovorán, Elefánt, Emőke, Érsekujvár, Galgócz, Ghimes, Ivánka, Jablonicz, Jác, Kér, Kosztolna, Kőröskény, Lapás, Lehota, Lelőcz, Lipótvár, Ludány, Német-Próna, Novák, Nyitra, Pereszlény, Péterfalu, Pomba, Privigye, Radosnya, Románfalu, Surány, Szakolcza, Szenicz, Szent-Mihály-Úr, Szerdahely, Szokolócz, Tajna, Tapolcsány, Udvarnok, Ujlak, Vág-Ujhely, Verbó, Zsámbokrét. — Pest megeye: Pest. — Pozsony megeye: Báhony, Bazin, Galanta, Majtény, Nádasd, Nagyszombat, Fozsony, Súr, Szent-György, Szered, Szomolány, Závar. — Sáros megeye: Eperjes. — Somogy megeye: Babocsa, Kis-Várda. — Sopron megeye: Kis-Marton. — Szatmármegye: Nagy-Károly. — Szepes megeye: Mátyusfalu. — Torna megeye: Torna. — Trencsin megeye: Apáti, Beczkó, Bittse, Bolesó, Hrabove, Kolacsin, Kosócz, Kossa, Laaz, Márkafalva, Medre, Nedecz, Prilesz, Puchó, Sztankócz, Trencsin, Turna, Vágbesztercze. — Turóc megeye: Blatnicza,

Ivánkafalu, Szent-Márton, Trebosztó. — Vas megye: Szelesta. — Végvidék: Pétervárad. — Veszprém megye: Pápa, Veszprém. — Zala megye: Draskovecz. — Zemplén megye: Sátoralja-Újhely, Tokaj. — Zólyom megye: Hrabini, Királyfalu, Kralova, Micsinye. —

II. Ausztria tartományai és más országokból:

Alsó- Felső- Ausztriából. — Csehországból. — Galicziából. — Steierhomból. — Németországból. — Olaszországból. — 1784-ik őszén, midőn hazánk alkotmányát sem kimélő, erőszakos kezek nyultak azon viszonyokba, melyek a kath. egyház állását az ájtatos alapítványok, iskolák s a főbb nevelőintézetek irányában, százados joggyakorlat alapján, szabályozzák, e tápiutélet is megszűnván, kiürült, és csak a felügyelő szerzetesek hagyattak benne. Az alapítványi összeg tőkésítettettségűtől (jól.)*) Evangeliumi elv: hogy a ki megismeri az igazságot, az bizonyosságot is tegyen az igazságról. Hogy ezt minden jóléssel együtt tenni e tájatt is hajlandók voltak a nyitrai piaris-

*) A mily váratlan ép oly megdöbentő rendelet volt ez, a tanítványokra pedig érzékeny csapás... Széltében-hosszában mély fájdalmat támasztott az... Jellemzik azt évlőnk e sorai is: „Appetente autumno (1784.) conversiones, mutationes rerum, quam unquam credi poterat, magis increbescunt... Quod concilii Tridentini patres multis votis exoptabant: sancta quaedam aemulatio in aedificandis nosocomiis, orphanotrophiis, in scholis et scholarum magistris, in convictibus fundandis exarserat... Huc praesulum, huc clarorum in utraque republica virorum certatim sumtus profusi. Junior clerus prope iam totus in seminariis domesticis, amplis proventibus dotatis veluti in sinu Episcoporum nutriri, et ad ornamenta dioeceseon parari coeptus. Ipsa magna Augusta felicitati iuventutis atque adeo regnorum prospectura orphanotrophiis, xenodochiis atque convictibus excitatis ac regio proventu ditatis sollicitam matrem praesentis iuventutis et praesentium pauperum et futurorum exhibuit... Aliter nunc politicae sapientiae praesidibus visum. Sublata orphanotrophia, xenodochia, convictus splendidi, sed minus fructuosi et a mente fundatorum alienis praetextis rationibus. Pro pluribus pauci pensionibus provisi, educatio inducta vaga atque incerta!.. Victima publicae sapientiae et cum reliquis noster convictus factus. Hinc apud nobiles familias stupor, dolor, quaerimoniae, suspiria, tacitae conplorationes..“

ták, azt az adatok egész seregével támogathatnók... Hisz bennük ama szilárd meggyőződés érlelődött meg, hogy a hol emberi tekintetelnél fogva a ker. katolikus, főleg papok és szerzetesek már nem mernek bizonyosságot tenni az igazról; ott többé lelki hatalom már nem létezik, tetteleg a nyers erő és világi érdek már mindenkit igájába hajtott... Meghalni, inkább százszor halni meg, semmint e nyomorult életet a gyávaságunkat ismerve gunyoló, vallástalanság kegyomorzsáiból tengetni. — A francziák — mondogaták tovább, I. Ferencz alatt a páviai ütközet elvesztése után így szóltak: Mindeu veszve van, csak a becsület nem! Mi alkalmazkodás, s meghunyászkodásunk által és mellett elvesztenők a becsületet, az örök igazakért lelkesedő felebarátaink megvetését zudítnók fejünkre, a világ peripsemaivá válnánk, és mellette még földi érdekeinkből de még csak egy hajszálnyit sem mentenénk meg..., ki vágyhatik egy ily dicsőségre? ki hiheti, hogy ily áron szerzett népszerűség, helyesebben eltüretés használhat valamit akár, személyének, akár egyházaiak?!... Azon lelkületnek, mely ily elveket vallott, kell Isten után köszönni, hogy hat év mulva, az ország ujjászületése (1790) esztendejében, a növelde ismét fogada be növendékeket. Egyszernél többször (1723. 1761.) leégett, miért is újra építettett... Később az élelmezés kiszolgáltatásában gazdasági tekintetből lényeges változtatások illetőleg javítások történtek, a ráfizetés (supersolutio) elébb behozatván... A közelebbi forradalom szomorú napjaiban megint megnéptelenült... Ez időtől fogva termei és szobái, melyeknek ketteje egy darabig iskolák is voltak, cs. kir. katonatanya, majd honvédszállás gyanánt használtatnak mind maig, kölcsönös alku útján megállapított és a kegyes szerzetnek *) fizetendő évi szállásbéri összeg fejében. Egyik főterme pedig téli torna-helyiségül szolgál, míg tágas udvarában nyáron a tanulóifjuság testgyakorlati oktatásban részesül. —

Ennyi az egész, mit ezen több tekintetben figyelemre méltó jeles finöveldeiről vizsga-szemű utánnézéssel rövid-

*) Az 1848-iki gyászos-émlékü események után, pár évre, ez épületet azon hibás föltevésből, mintha nem a piaristák tulajdona volt volna, némelyek a vallási közalapítványokhoz akarák csatoltatni, — mig nem egyik szemesebb rendtag alaposan kimutatta a kegyesrend birtokjogát.

letben, — mert, hogy Seneca szavaival éljünk „enumerare omnes fatorum vias longum est“, kikutatnunk sikerült. Azt hisszük azonban, hogy az elősorolt, itt-ott tán hézagos, adatok is elégségesek arra nézve, hogy lássák az érdeklődők: miként fejlődött s mi lett azon intézetből, melyhez csirát másfél század előtt szintén a tudomány szeretetét a vallási és hazafias költelességek érzetében olvasztani tudott Matyasovszkynak áldozatkészsége nyújtott; elégségesek annak igazolására, hogy az ember főnséges rendeltetését fölismerő magyar kegyes-tanító-rend érzés- és gondolkodásmódjában úgy, valamint e gondozása alatti intézet körüli eljárásában, mindig kettőt tartva szem előtt az e g y h á z a t és a h a z á t, kitelhetőleg igyekezett ápolni a vallásos buzgalom és nemzeti csinosodás egyik leghatékonyabb eszközét, a helyesen megállapított nevelést s oktatást...

VIII.

Kal. József beatificatioja.

A tűzvészenben a gymnasium, társház és tápintézet nagyon sokat szenvednek. — A római vezérfőnök (Praepositus generalis) Groll Adolf Nyitrán rendtársait meglátogatja. — A járványos dögvész megdöbbentő mérvben pusztít. — Ennek közepette a piaristák önteláldozó buzgósága. — III. Károly király elhalálozik. — A kath. egyházi szertartások és nemes-tárgyu ünnepélyek lélekemelő hatása. — Kal. József beatificatioja Rómában. — XIV. Benedek szentséges pápának erre vonatkozó brevéje. — A boldoggá avattatási ünnepély Nyitrán. — Mária-Terézia férje I. Ferencz német császárnak Nyitrán időzése. — Báró Andrássy György kegyes hagyatéka nyomda-fölállításra. — A gymnasium csinosítása. — A kegyesrend nyitrai collegiuma körül, mely nagyobbított és befejezést nyer, érdemesült házfőnökök. —

Nyitra városa, mint előadásunk folyamából kivehető, oly gazdag a tűzveszedelmekben! — Tetszett a Mindenhatónak, hogy ismét felvirradjon a látogatás napja. Ugyanis 1723. évi aug. 10-én borzasztó tűz támadt, mely a nem régen bevezetett hatosztályú gymnasium, szerzet-collegium és tápintézet födelébe is kapott, és azokat porrá égette... De az új baj és

szerencsétlenség mellett sem hagyák a jó kegyesrendiek az ügyet szabad mentire; sőt, igazat szólva a többszöri csapás által erélyök és tevékenységük aránylag növekedett... A pusztító elem következtében inséges állapotra jutottak szerencsétlen sorsa már maga hangos fölhívó vala részvétre a jó szívek legnemesb érzéséhez — a felebaráti szeretethez. Járulának is többen, ki-ki tehetsége szerint a kárvallatok nyomorának enyhítéséhez az irgalmasságot bőven jutalmazó Istennevében is... Így lőn, hogy a eleink hiányt, az erkölcsi és értelmi nevelés-oktatás iránt lelkesült áldozatkész nemeskeblűek csatlakozásával, minden más előtt pedig a gymnasiumot — csakbamar helyreállíták és a tanítást félbeszakítás nélkül folytatták. Azután ama borzadályos romok is, melyekbe a collegium és növelde sinylődve gyászoltak, kiegészültek, épültek, szépültek, felújultak...

Nincsen ugyan intézetünket illető oly ügy, mely habár csak közvetve is, a nyitrai piaristákat ne érdekelné, de mégis illő, hogy azokról emlékezzünk meg kiválóan, melyek, itteni őseinket egyenest érintve, minden kegyesrendi közörömének tárgyai voltak.. És ezek között kit illetve inkább az elsőség, mint a legelső piaristát, a rendi vezérfőnököt (Praepositus generalis) Groll Adolfot a szerzet Romában székelő (1724—1730) fő-elüljáróját, — kal. sz. József tizenharmadik hivatalutódát, ki 1726. évi májushó elején a magyarországi kegyesrendet magas látogatása szerencsésében részesíteni kegyeskedett. Ritka és örvendetes szerencse! — Vagy ne merítsen-e egy szerzetestársulat abból őszinte örömet, midőn magát a kereszténység központjához számítotttnak tudja és tapasztalja? Ne lássa-e az illetén megtiszteltetésben zálogát azon magas kegyelemnek, melylyel sz. Alapítójának, hivatala hő érzetével a tudomány s nevelés iránt lankadni nem tudó, — méltó örököse intézetét át-
karolja?.. Ezen kegyelmes látogatásnak kedves emlékezetét hálás érzelmek kíséretében kitörölhetlen betűkkel őrizik a késő ivadékok számára társodánk évkönyvei; és mint-hogy a római szónokkirály szerint „honos alit artes“ ezen gyöngéd figyelem, mondhatni, kegyelmi tény a piaristáknak ösztönül szolgálja, hogy, Isten segélyével, hatáskörükben kitelhetőleg azon magas várakozásnak megfeleljenek, melyet atyai-lelkű s szeretetteljes főnökük köztök időzve kifejezni kegyes volt...

Az épületek azon örvendetes helyrehozása — megújulásából és ama kedves-emlékű látogatásából fakadt édes élményeket veszteségekből eredt fájdalom keseríté meg.. Hiában nincs rózsza tövis nélkül!...

A nyitrai egyházmegyének 1736 évben a kérlelhetlen halálnak kellett adóznia azon áldozattal, melyet főpásztorának május 16-án elragadásával követelt... Erdődy Ádám László a buzgó püspök, a jó hazafi és tudománybarát, t. i. az idétt szenderült át egy jobb életre. A nyitrai piaristáknak e csapásra kelt fájdalmas érzelmeit csak azon körülmény vala képes némileg enyhíteni, hogy 30. évig dicsően kormánykodott főpap nemcsak Isten háza ékessége körüli buzgósága és szive jóságával, melylyel a szegényeket fölkeresé és segélyezé, szerzett érdemeiben, hanem a vallásos művelődés iránti tevékeny rokonszenvvel hagyott fenn maradandó emléket... Nem ok nélkül vegyültek tehát haugos zokogások a bucsuztató szomorú ének közé; sirtak az árvák és szegények főnhangon mondván: „Oda van a szegények atyja! ki fog már bennünket táplálni, vigasztalni?” Mert hiszen nem csak püspöki jövedelemből, de családi örökségből is hozott a szenvedő emberiség szent oltárának áldozatot a jólelkű Erdődy püspök; és nem egyszer figyelmen kívül hagyta azt is, hogy már üres a kamra, nem igen van miből az asztalt ellátni... A kegyesrend ez úttal is példásan rová le tisztelet tartozását a Dezsericzky Incze tagtársa által a székesegyházban, nagyszámu, az ország több részéről, jelenlevők legbensőbb meghatottsága mellett, a b. e. Erdődy püspök fölött tartott és azt jelzett ünnepélyes gyászbeszédben, mennyit karolt, ápolt és segélyezett e magas elhunyt vallásos buzgalma és áldozatos hazaszeretete!...

De a csapások pohara még nem volt telve egészen!

Egyéb bajok közé, melyek az embereket itt a földön érhetik, tartozik a döghalál. És pedig e kör minden csapások között a legveszélyesb. Borzasztó ugyan az éhség, midőn az emberek kenyeret kérnek, és nincs a ki törje nekik; rémitő a tűzvész és vizáradás, midőn pár perc alatt oda ég a ház és megsemmisül a gazda reménye; rettentő a háború, midőn a hadfiak egymásra robannak s kegyetlenkednek; de mindezeknél borzasztóbb a döghalál. — Míg éhség idejében a külföld-

ről hozott gabona s egyéb jótékony adakozások által lehet segíteni; míg a tűz és víz okozta károkat ki lehet pótolni; míg a háború borzalmait ki lehet kerülni: az alatt a dögghalál minden irgalom nélkül pusztit; öreget és ifjút, férfit és asszonyt, gazdagot és szegényt porba sujtván. — A dögghalál rejtély volt minden időben, és az orvosok soha sem voltak nagyobb zavarban, mint valamely dögghalál kitörésekor. Az emberi tudománynak még nem sikerült a járvány okait felföldözni; sem pedig biztos és minden tekintetben hathatós gyógyszereket ajánlani. Erre nézve az óvilág leghiresebb orvossai, egy Hippokrates és Galerus, valamint a közép, uj és legujabbkori gyógyászok a külön- és hasonszenvi orvosok ugyanazon fokon állanak. S bizonyára itt is föl kel kiáltanunk: „A Domino fit istud et est mirabile in oculis nostris!”

És 1737-ik esztendőben, melyet évlőink ezen szavakkal mutatnak be „horrendum in modum est grassata libitina“ Nyitrán épen e dögveszes járvány kiváná meg áldozatait. — Kisebb-nagyobb változattal két év folytában csapott a város lakói közé a halálnak angyala. — A polgárságnak majd kétharmadára vetették a temető porát. Gyermekek szüléiket, a szülék hön szerelett magzatjaikat vesztették... Ártatlan serdülő kis gyermekek, iskolások, deli korban levő ifjak, érettkorú házastársak költöztek az örök házába át... Istennek irgalma szólt végre a nép fölött: „M i s e r e o r s u p e r t u r b a m”, és a Mindenható megszüntette a csapást... A látogatás ezen napjai nem voltak minden haszon nélkül. Az isteni Gondviselés által kitüzött célokhoz eljutott sok jólelkű keresztény. Már a vész napjaiban keresztet készítettek több helyen a hivek, azoknak szent jele, és a Keresztrefeszítettnek oltalma alatt jöttek körmenetben több izben a toplomokba; sz. miséket mondatnak; buzgó könyörgéseket tartottak, és az életjavulásra egymást serkentették... A látogatás napjaitól megindított, de különben is fogékony jó szívvel megáldott nép a lelki szükségek tökéletesb kielégítése tekintetéből azon szent fogadalmat tette, mely szerint az idő óta évenkint július hó 15-én, Apostolok oszlása napján, ajtatosságot és böjtöt tartand. — Ha a tény csupán a mindennapi szokás forrásából eredett volna, megemlítésére tintát sem vesztegetünk vala. — Azonban Istennek jótéteményeit ünnepelni sz.

munka. Áldásait hálás szívvvel emlegetni keresztény kötelesség. A vész között megmentetni több, mint a csapásoktól nem érintetni. A vett javakért lerótt hála, a jövődö kegyelmek legbiztosabb záloga. A mulandó javakat Istenre visszavinni mindenkor, de szertelen napjainkban leginkább korszükséglet! — A mindeunapi életet jövődö hazánkkal, ottlevő polgártársainkkal egybekötni czélhoz vezetö gondolat. Az Istenben való bizodalmat nyilvános ünnepelemek és emlékek által örökíteni, Istenhez illö, nekünk pedig hasznot hajt. Az Úrban bizö népnek és népen kétségbeesni nem kell; mert ki ö benne bizik, meg nem csalatkozik. —

A keresztény hit isteni magvai miként fogamzanak meg a keblekben, minö gyümölcsöt toremnek vala a sanyaruság ez idejében a kegyes-szerzet kertjében, bátorításul minmagunknak a továbbbi haladásra, ösztönül másoknak a követés- és dicsteljes versenyre ohajtjuk jelezni, a ker. szeretetnek magát jutalmazö áldása levén, hogy nagyobb fokban birja az örömet, ha másokkal is közölheti azt...

Kinél az Isten lelke lakozik, azt azon is vehetjük észre, hogy tiszteletteljes szeretettel viseltetik a gyermekek iránt. Az oltári szentségen kívül templomainkban, semmi sincs ezen a nagy világon, min nagyobb kedvteléssel nyugodnék az Isten szeme, mint az ártatlan gyermekeken. A gyermekben tehát az Isten és a te szereteted találkozik, és így e tekintetben a legtökéletesb öszhangban vagy Istennel. Nem úgy értjük, hogy valaki saját vagy a gazdag szülék gyermekét szeresse, ez érzéki szeretet, melynek az Isten szeretetével semmi köze, hiszen az állat is szereti kicsinyeit. Idegen, árva és szegény gyermekeket kell szeretned, kik azon kívül szép ruházattal, ájánló külsövel nem birnak, az illetén szeretet hasad a keresztény hitböl, s azért minden lélekben, melyet élő hit- és Isten-szeretet megszentelt, meg is fogod azt találni... A hitbuzgó kegyesrendi tanárok a nagy vész alatt és után épen az árva elhagyatott gyermekeket gondozták különösen, oly szeretettel ápolván öket, mintha csak övéik lettek volna. Azonkívül, hivatásos kötelességeik lelkesmeretes és rettenthetlen teljesítése mellett, a hol csak lehetett

vigasztalták és az örök útra készítgeték — a dühöngő epe-
mirigy áldozatait... Ismét szép példája a kath. egyház szerzete-
seiben tündöklő Krisztus-szellemi, emberbaráti föládozásnak !...
A Sion falainak őrállomásain is ily lelkesen működő nyitrai
piaristák iránt a rokonszenves bámulat és tisztelet nyilatkoza-
tai nem is maradtak el ; mert szilárd állhatosságuk, mely azon
idő mostohaságának daczára nem csak nem fogyott, sőt nap-
ról-napra erősödött, minden elfogulatlan kebelnek elismerésre
ragadó látványt nyújtott...

Szive mélyében megrendülten vette a kegyesrendi intézet
ama megdöbbenő, hirt, hogy III-ik (mint császár VI-ik) Ká-
roly király, ki amaz őszinte jó akaratot és törvénytiszteletet,
melyet a magyar trónra magával hozott volt, mind végig meg
is tartotta, — 1740. évi októberhó 20-án az Úrban elhalt. —

E dolgozat szűk tere nem alkalmas arra, hogy felsorol-
juk amaz elévülhetlen érdemeket, melyekkel Árpád nemzedékét
hálára kötelezte Károly, kiben a Gondviselés oly fejedelemmel
áldotta volt meg a terjedelmes birodalmat, kinek legfőbb szor-
goskodását képezé : mikép ovhassa meg országa érdekeit, mikép
mozdithassa elő alattvalóinak jóllétét legsikeresebben... De
nem szabad mellőznünk azt, hogy Károly király volt az, ki, az
ő geniusa levén trónra lépte óta a vallásos tudományosság
érdekében is a vezér, — 1735-ben a kegyesrendet országgyü-
lésileg becikkelyeztette, és így XII. Kelemen pápa őszentsé-
gének ama rendeletét, mely szerint a piaristák mind alsóbb,
mind felsőbb iskolákban nemes származásuaknak is előadhat-
ják a tudományokat, növeldéket kormányozhatnak, társházakat
alapíthatnak, más szerzetesek beleegyezése nélkül, — királyi
okmányával magáévá tette...

A magyarországi egész kegyesrend ezért is különösen
szivből gyászolta III. Károlyt, mint Isten után nagy jóakaró-
ját... Tehát itt is bebizonyítva látjuk, hogy a szerzetesség --- a
piaristaság is mutathat föl koronás pártfogókat, hatalmas em-
berbarátokat, nemesak azok, kik irigylik a fogadalmak embe-
reinek a morzsákat... Adjon az igazságos Isten örök jutalmat
az érdemelismerő szeretet buzgó emberének ; adjon sok ily
jóakarót az egyháznak és a hazának, hogy a pokol kapui meg-
szégyenülve némuljanak ol a szeretet diadala alatt, s a népe-

ket boldogító kereszt fénysugára melegítse föl a dermedésnek indult kebleket !...

Derü és boru, öröm és szomor váltakozása közt folynak napjaink, különböző vegyület-arány és minőség szerint, a mint t. i. érzéki vagy szellemi, valárd vagy képzelmi indokok hatásai keltik a keblek szorongását és tágulását... És az indulatok ár-apálya mily jellemzően tökrözi az egyesek és tömegek belvilágát fény- és árnyvonalasaikkal! — Mekkora különbséget láttat a köznapi öröm és bú, meg az ünnepélyes vidámság és magasztos fájdalom közt!

És mégis van valami, a mi koronkint e nagy hézagot áthidalja. — Valamely varázshatású szer, mely az érzékiség sulya alatt sinylő sziveket is kioldja rabanyüegeiből és mintegy hatalmas lendítéssel szállítja föl azon magasb régióba, hol az ernyedte érzelmek üdülést, tisztulást és új erőt nyernek, hogy, miut a fensőbb légrétegekbe szállt földpárák termékenyítő permeteg gyanánt térjenek vissza... Lelkünknek e fensőbb szellemiviggal való viszonyában a vigasztalás bő forrása rejlik. S ez előny vagy ösztön arra, hogy folyton növekvő buzgalommal igyekezzünk az örökkévaló felé, mindinkább mérsékelyvön a mulandók iránti hajlamokat...

A művészetek büvereje nagy hatással bír arra nézve, hogy kedélyünket magasabb érzelmekre hangolja, leginkább akkor, midőn a lélek legbensőbb világát érdeklő eszmék kifejezésére szolgálnak. — És kiváltképen a vallás szent eszméitől ihlett művészet bír azon csodálatra méltó hatással, mely röghöz tapadt vágyakat is képes fölemelni, szellemíteni és a dicsőülés sejtelmére gerjeszteni...

Az építő, véső és festő művészetek hallgatag idomok által szólaltatják lelkünkhez a legfőnségesebb eszméket. — Ki irhatná le méltóan, minő érzelmeket keltettek már századok folytán azon műremek, melyek által a vallás ihlette művészek örökkörvényű eszméket ábrázolának? Mennyire emeli még a gyöngébb eszméletűt is egy nagy főnséges gondolatot, egy-egy szent érzelmet szemléltető kép! Vagy kire nem hatnak azok magasztos harmoniát kifejező gót templomok, melyek oly alkalmasak a vallásos érzület fölkeltesére?

Minő erények sarjadtak már föl e titkon sugallt érzelmekből az emberiség boldogítására!

És midőn a szóló művészetek fokozólag növelik e némán szózatot műre mekekek hatását, mintegy szárnyakat adnak a léleknek, hogy andalgó szemléletéből mintegy fölragadtatva a fensőbb szellemek honába keljen át...

Mily más világ az, melyben ekkor a földi lény szállong!

Mint Üdvözítőnk dicső színváltozása jelenetét látó tanítvány lelkesülten vallja, mily boldogság ama dicsőült lényeket szemlélnie, s mily jótékony lelki élvezet volna folyton úgy lennie ama dicsőültek körében!

A kath. egyház szertartásai időnkint nyújtanak ily fensőbb lelki élvezetet. Különösen a szokatlan ünnepélyek folytán tapasztalhatni ezek hatását.

Ilyen hatásu ünnepélyre adott különösen Kalasanzi fiai-nak alkalmat az 1748-ik esztendő, mely ércznél tartósb bettkkel van följegyezve az egyház naptárában, és enyészhetetlenül bevésve különösen a piaristák szívének emléktáblájába. — Ugyanis a mélytudományú és nagyemlékű XIV. Benedek, szenteséges római pápa, ezen évi aug. 7-én a kegyesrend alapítóját Kal. Józsefet „B o l d o g ‘ n a k neveztetni rendelé. — Meg nem állhatjuk, hogy eredetijében, egész terjedelemben, ne kö-züljök e fölötté fontos s történelmileg is érdekes apostoli irat-tot, *) melyben rövid, de jellemző sorokra van szorítva egy szent munkásságban megfutott hosszú életpálya.

„B E N E D I C T U S P A P A X I V .

Ad perpetuam rei memoriam.

Coelestis Paterfamilias, cujus iudicium perennis misericordia superexaltat, ut ostenderit se nihil eorum praetermisisse, quae in excolenda Vinea optimum & diligentissimum Agricolam decent, nullam unquam passus est elabi aetatem, quae contra impios conatus inimici hominis superseminantis zizina, admirabilis ejus dexteræ potentiam & praesidium non expe-riretur. Per varias enim diei horas a prima nempe ad nonam

*) Az előttünk levő Rómában (e typographia Rev. Camerae Apost. 1748.) megjelent példánynak czime: „Breve beatificationis Ven. servi Dei Josephi Calasancii a Matre Dei Fundatoris congregationis Scholarum Pi-arum.“ —

usque, in electam hanc Vineam suo sanguine acquisitam operarios ire jussit; ne succrescentibus spinis & saeviente satana, portio Domini desiderabilis in dissipationem & desertum converteretur. Ita, ut ex omnibus terrae plagis, non sinus, non insula; nullus denique locus: ubi non huiusmodi cultores, quam maxima subeuntes pericula, aut ignorantiae tenebras Evangelicae Legis praedicatione discuterent; aut coelestis doctrinae veritatem datis cervicibus propugnarent; aut reiectis mundi illecebris vias Domini in solitudine rectas facerent; aut lapsos a viis pessimis ad dignos poenitentiae fructus exemplo suo provocarent. Undecima tandem & novissima hora, ut Vineam perficeret, quam plantavit dextera ejus; novos conduxit Operarios: qui, ne Aper de silva Christo renata germine in ipso flore depasceret, Domini timorem, Legem Vitae, & disciplinae, Parvulos edoceret. Luculentum sane ac memorandum hujusce Providentiae specimen superiori seculo, in hac ipsa Urbium Principe, misericordiarum Pater per servum suum **J o s e p h u m C a l a s a n c t i u m a M a t r e D e i** ostendere dignatus est. Hic inter Aragonios nobili genere ortus, florentibus annis per exercitia pietatis & literarum studia peractis, variisque porro muneribus integre administratis, de improvise in sortem Domini vocatus, divinoque afflatu Numinis Romam accersitus ad novi operis ministerium, Christiano Populo, quam maxime profuturum, sedulo animum adjecit. Cum enim ubique gentium miserrimi aequae, ac frequentissimi pueri jacerent in triviis, & per compita divagarentur; quos non divina Religio, non famae pudor, non amor virtutis, non lata jura coercebant: quique per turpem desidiam in vitiis enutriti ad Christiani Nominis probrum, & perniciem reipublicae adolescere videbantur: tetrico huic incommodo Venerabilis Dei Servus, utpote novus Vineae Operarius, fortiter sese opponens; nihil reliqui fecit, quominus hujusmodi pueri a diaboli contagione abducti, ad Religionem, & Charitatem informarentur. Primum consilio, precibus, & qua re cumque potuit, Vir plane humilitatis studiosissimus, huiusmodi oneris suscipiendi pluribus Auctor fuit. Verum aliis alia causantibus, tantumque pietatis opus detrectantibus universis, sibi demum, praeter ceteros, intellexit ab eo, qui angelorum

ministeria, hominumque dispensat, pauperem derelinqui; & orphani adjutorium commendari. Ceteris igitur quibuscunque curis abjectis, per se ipse opus aggressus est: & pauperum potissimum adolescentum commodo & incolumitati, novae Congregationis Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum fundamenta jecit. Invalescere jam coeperat saluberrimum hoc Institutum, altasque radices figere; cum hostis antiqui insidiis & fraudibus, tot, tantasque turbas in Institutorem, aequae ac familiam ejus homines concitarunt; ut res plane profligata, dejectaque videretur. Nihilominus Venerabilis Dei Servus, ambulans in innocentia cordis sui, potestatum tenebrarum conatibus minime fractus, fidei quo scuto inexpugnabili firmissime protectus, a suscepto condendae Congregationis consilio, ullo modo, nec divelli, nec distrahi potuit. Quinimmo vel amplissimis, utroque oblatis dignitatibus constantissime repudiatis, nihil unquam antiquius habuit, quam incoepti operis curam, & amplificationem: quod quidem Institutum, sublatis dissidiis Deo auspice, & incrementum dante, ad quam plurimas Christiani Orbis Provincias cum uberrimo animarum fructu propagatum esse conspicimus. Denique Vir Dei, meritis cumulatus, aerumnisque confectus, nonagenario major mortalitatem explevit in terris; & immortalitatem inter Coelites inchoavit. Verum eiusdem fama longe, lateque percrebrescente, ad Congregationem Venerabilium Fratrum Nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium Sacris Ritibus praepositorum causa deducta est: ubi, cum de virtutibus aestimandis juxta Canonicas Sanctiones quaestio de more haberetur; Nos, qui per id temporis Aulae Consistorialis Advocati munere fungebamur, earum primo Patrocinium suscepimus: deinde Promotoris Fidei officio insigniti earum causam acriter egimus. Quare fel. record. Benedictus PP. XIII. Praedecessor Noster VI. idus Septembris MDCCXXVIII. in gradu heroico constitutas esse pronuntiavit. Porro coram Nobis, ad supremum Ecclesiae regimen quamquam immerito admotis, cum de miraculis disceptaretur, duo potissimum unanimi tum Cardinalium, tum Consultorum secundo dictae Congregationis suffragio approbata; Nos itidem decreto Nostro VI. idus Maii huiuscemet anni duximus approbanda. Quapropter pecibus

tandem, complurium Regum, Episcoporum, aliorumque Principum, nec non dilectorum Filiorum Clericorum Regularium ipsiusmet Congregationis Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum paterna benignitate annuentes; de eiusdem Cardinalium Congregationis consilio & assensu, auctoritate Apostolica tenore praesentium indulgemus: ut idem Dei Servus Josephus a Matre Dei imposterum Beati nomine nuncupetur; ejusque Corpus, & Reliquiae venerationi fidelium (non tamen in Processionibus circumferendae) exponantur. Imagines quoque radiis, seu splendoribus exornentur; ac de eo quotannis VI. Calendas Septembris, quo demortui Corpus humatum est, recitetur Officium & Missa de Communi Confessoris non Pontificis, cum Oratione a nobis approbata juxta Rubricas Breviarii, & Missalis Romani. Recitationem autem Officii & Missae celebrationem hujusmodi Familia: tum in Oppido Petraltae in Aragonia, ubi Vir Dei in lucem editus est; tum in Ortoneda in Vicariatu Trempensi & in Civitate Urgellensi: ad quas Christi Vineas excolendas Operarius primo vocatus est: tum apud Sodalitates Sanctorum duodecim Apostolorum, Doctrinae Christianae: Sacrorum Stigmatum Sancti Francisci; Sauctissimae Triunitatis Peregrinorum; & Suffragii de Urbe: in quas cooptatus fuit; ab universis Cristi fidelibus tam Saecularibus, quam Regularibus, qui ad horas Canonicas tenentur: Et, quod ad Missas attinet, etiam ab omnibus Sacerdotibus ad Ecclesias, in quibus Festum peragetur, confluentibus. Praeterea, primo duntaxat anno a datis hisce Literis, in Ecclesiis Congregationis Clericorum Regularium Matris Dei, Oppidi, Vicariatus Civitatis, & Sodalitatum hujusmodi Solemnia Beatificationis ipsius Servi Dei cum Officio & Missa sub ritu duplici Majori, die ab Ordinariis respective constituta, postquam in Basilica Nostra Sancti Petri, in Vaticano celebrata fuerint Solemnia, nempe XV. Calendas Decembris currentis anni, pariter celebrandi facimus potestatem. Non obstantibus Constitutionibus & Ordinationibus Apostolicis; ac decretis de non Cultu editis, ceterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem, ut earundem praesentium Literarum transumptis, seu exemplis etiam impressis manu Secretarii dictae Congregationis Cardinalium munitis eadem prorsus Fides in Judicio, &

extra adhibeatur, quae adhiberetur ipsis praesentibus; si forent exhibitae, vel ostensae. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die VII. Augusti MDCCXLVIII. Pontificatus Nostri Anno Octavo.“ *)

A dicsőítő jelentés magas érzelmekre hevíté kiváltképen Kalasanzi minden hű fiát, és rendkívüli örömnépre ada alkalmat. — A vallásos lelkesedés, mely az egész kath. világot átlengé, és tengertől tengerig oly ájtatos ömledézesek között viszhangzott a nagy gyermekbarátnak a Boldogok sorába igtatásának, a legfőbb egyházi tanítótekinély által, nyilvánítására, — a nyitrai kegyes-tanító-rendieknől, kiket egytől-egyig, midőn az apostoli breve mindjárt megérkezése után az oratoriumban nyilván felolvastatott, a legmagasztosb lelki öröm szállott meg vagy „tanta, mint a társház történésze mondja — laetitiae ubertas ad unum omnes incessit, ut nemo nostrum fuerit, qui prae gaudii vehementia a lachrimis sibi temperari potuisset“ nemcsak nem ernyed, hanem fokozódott. Mit eléggé bizonyít az, miszerint kellő előkészület nyomán 1748. évi aug. hó 3. 4. és 5-én forró ima áradozásai közt, szivrehatólag fényesen ülték meg ez örvendetes eseményt. — És ugyan, mivel lelkesedett örömük az Isten dicsőségén, a hivek és vezetősökre bizottak üdvén sarkallék és onnét sugárzék vissza, dicséretes készséggel kaptak az alkalmon, hogy ezen, az igazság koronájáért már megküzdött, szent bajnok emlékünnepele úgy szerveztessék, miszerint általán az Istent szeretőknek lelki java minél nagyobb sikerrel mozdítassék elő. Azonkívül a közös és általános ünnep **) családi ünnepélylyé lőn. Ünnepe vala az egy családnok a nyitrai r. kath. főgymnasiumi ifjúságnak, mely is az említett napok egyikén, a ki-

*) A Breve alá van írva: „D. Cardinalis Passioneus és ettől távolabb lent F. Patriarcha Hierosolymitanus secretarius.“ - -

**) Mellőzzük a világszerte nyilvánult rokonszenvet, mely, a hitbuzgalom fényes jeleként sugározván szét, az elfogulatlanok kebleit edesen érinté; ide vonatkozólag egyedül a vallástól hevült magyar szívek ömledezésének tanúságaul idézünk egypár sort évkönyvünkéből. — „Postquam Breve beatificationis b. Fundatoris suntibus Provinciae Posonii recusum fuisset, illud e mandato A. R. P. Adolphij Nemcsényi (a S. Benedicto) Praepositi per Hungariam Provincialis, Excellentissimo Dno Joanni e Comitibus Pálffy, regni Hungariae Palatino, omnibusque magnatibus, qui

tüzött időben, megjelent ünnepélyes isteni szolgálat hallgatására. Ezután az egész tanárikarral együtt a tanoda egyik nagyobb termébe jött össze. Ajtatos elragadtatás vonult el az ifjúság arczán, látván, hogy az iskolai terem egészen átalakítva van. — Mert az igazgató, Hulényi Jónás buzgósága, karöltve a tanárok lelkesedésével két képet, melyeknek egyike a bold. Szűzet, a másik Kalasanzit ábrázoló, függesztett föl, hogy így az ifjak folytonos emlétkben tartsák, miszerint az intézet, melybe járnak, katolikus; soha sem feledvén, hogy a tudomány, melyben gyarapodni jőnek a terembe a Szentlélek kegyeltjeinek, a szenteknek tiszteletteljes szeretete nélkül fölfúj, ellenben a religión alapuló szeretettel, melynek jelképeit folyvást szemek előtt látják, párosultan, fog az lelki épülésre lenni és boldogságuk kútforrásává válni... E képeknek az iskolában fetfüggesztésse tevő a tanodai ünnepélyt, melynek emelésére a gymnasiumi hitszónok jeles beszédet tartott a kegyesrend Védasszonya a bold. Szűz anyai ótalmáról és Kal. József tiszteletéről a végből, hogy a nagyjelentőségű esemény lélekedző hatással legyen a növendékekre, kik igyekezzenek minden alkalommal főnséges céljuk komoly tudatával járni el cselekvéseikben; buzdító hatással legyen mindenkire, hogy forró fohászt bocsássanak a nevelés-oktatás sorsát intéző örök Istenhez, miszerint e nap első napja legyen egy újabb századnak, mely kasonlóan a letűnt századhoz oly nagy erőt s kitűnő szellemet szüljön és képezzen az emeriség üdvére, minőkkel — közöttük Kal. Józseffel — a nagy ifjúság-nevelővel — a kath. világot megáldotta... Szivreható szavakkal lelkesíté az ifjakat, hogy azon képek által gerjesztett tiszteletet és áhitatot keblökben mindenkor őrizni és ápolni törekedjenek, miszerint a midőn tudományokkal gazdagítva leend elmájök, szivök is nemesedjék ajtatos érzelmekben!..

Mikép hallgathatnánk el e helyen egymás szerencsét, melyben őseinkkel egyetemben az egész város részesült?..

Posonii bene magno numero convenerant, singillatim oblatum est... Incredibile memoratu est, quanto applausu, quibus congratulationibus ubique acceptum fuerit, et in excelso locumtenent. regio consilio palam publicatum. Exemplaria reliqua per omnem Hungariam late sparsa, singulisque optimatibus, comitatibus et liberis civitatibus distributa sunt, atque ubique summo honore et plausu excepta“...

Nagy közök telettek el, hogy Nyitra városa, — az idők változatos viszonyaihoz képest bön szeretett honunk jó és balsorsában egyképen osztozó előkelő megyének székhelye oly kitüntetésben, oly nagy örömben részesült, mint az imént jelzett 1748-ik évben. Ez esztendő második felére járt, midőn a mozsarak robajos durranása örvendetes hirnökként jelenték minden rendű lakosoknak, hogy Mária-Terézia férje, kormánytársa és római német császár I. Ferencz (1745—1765) Ő felsége a határba lépett. E helyütt az itteni hivatalnokok tisztelgését, utóbb ismét a város szélén az ifjuság vezető kegyesrendiekkel, társult egyháziaknak, a nemesség és polgárságnak hódolatát kegyesen fogadván délezeget lovaktól kísértén, a tisztelére összesereglett czéhbeli mesteremberek, növendékek s minden rendű öregek és ifjak hullámzó sorain keresztül ezer meg ezer ajak „vivat diutissime, regnet felicissime, triumphet frequentissime!“ kiáltozásai között érkezett a város közepére. Itt a magas vendég hintajáról leszállván örömittas népözön között hallgatá a főpásztor üdvözlő beszédét. Az őszinte alattvalói kebleknek tiszta érzelmeit tolmácsoló szavak honatyai szívvel találkoztak. Ugyanis Ő felsége az általános hódolat öme nyilatkozata után többet úgy az egyházi, jelesül piaristák, mint a világiak közül maga elé bocsátani és velők beszélni méltóztatott mindaddig, míg, mint mondá, úgy pár óra mulva utját a bányavárosok szemügyre vétele végett, folytatnia kellend... A mi úgyis lőn, mert a páratlan-jóságú fejedelem, ki alattvalói iránt oly leereszkedő nyájasságot tanusított. — a fogatok rendbehozása után hódolva tisztelőinek „éljennel“ kísért diadal-üdvkivánatainak közepette Nyitrától bucsút vőn...

A tudós krasznahorkai b. Andrassy György, ki Románfalván lakott volt, 1751-ben kelt végrendeletében abbéli akaratát fejezé ki, hogy egy a nyitrai kegyesrendiek birtokát képező, könyvnyomda állittassék. E végre a piaristák ugyanezen barátja, s a tudományok főnkelt-lelkű gyámola, kivek nemes lelke emlékeivel több helyütt találkozhatni, hagyományozott is 1000 frtot. — De mivel ily csekély összeggel a kívánt typographia felállítása és berendezése nem volt életbeléptethető, ez összeg gyümölcsözésre adott. Így lőn, hogy az egyelőre tőkésített hagyaték utóbb a sajtó fölállítását lehetővé tette...

A mire nézve nem is hiányzanak bizonylatok, melyek azt tanusítják, hogy a kegyesrendiek nyitrai intézete már 1754. esztendő körül birt kisebb nyomdával...

Kétségen kívül teszik azt már ama templomban levő kánontáblák, melyek e nyomdából 1753. és 1768-ban kerültek ki...

És ezzel úgy hisszük, jeleztük egy nyomdának a nyitrai piaristák birtokában volt XVIII. századi léteztét. Mi ha úgy van, újabb szép bizonyítékaul szolgál azon nagyhorderejű küldetés átértésének, miszerint a kegyesrendiek Nyitrán, szives pártfogolás mellett a sajtót is birni s általa is a vallásos oktatás és józan műveltség terjesztésére hatni törekedtek...

1753-ban Prileszky Mihály tanoda-igazgató által vezetett számadási könyvöl kitetszik, hogy az iskolák körüli szolgálát, fűtés és az oktatás egyéb srükségletének, vagyis a gymnasium kezelési költségeinek, fődözésére felsőbb rendeletek alapján, a tanulóifjúság familiatio czimen némi tanpénzt fizetett... Ugyanez időtájatt, hogy a tanoda épület egyelőre szebb külsőt, tisztább arcuzatot kapjon, valamint a színház fölszerelése és diszítésére az áldott-omlékú Hozlpek Ignác, Kosztolányi Sándor, Lukács János és Petrik Mihály székesegyházi kanonokok is adakoztak. — És ugyan annál nagyobb volt az Úr Jézus iskolájában, a munkás szeretetben gyakorlott imezen nemes lelkeknek segélyzési készsége, mivel belátták, hogy e jó tetükkal nemcsak a közvetlen célt, a tudományos képzést mozdítják elő, hanem e gymnasium már magában egy hatalmas emeltyű arra, miszerint a magyar kath. név tekintélye és dicsősége a megyébeu és azontúl is távol vidékeken hirdettesék és magasztaltaszék...

Midőn szerzetesőseink, mint már láttuk, 1717-ben, sajátokba bevonulással a közvéleményben a kedvező légkört szilárdítottak, arról tanuskodván, hogy tetterejőknek ezen műve a sikerdús szellemi kifejtés újabb záloga leend, — collegiumunk még nem volt oly nagyszerű épület, minőnek tervezve lön. Erre mutatnak a társházi jegyzőkönyvbe átment történeti adatok. — Azonban a főnökök zörejtelen, de megszakítás nélkül ernyedetlenül azon munkáltak, az oda szükséges anyagiak — költség fáradságos megkeresésével is, hogy a gondozásuk alatti épület a kitűzött czélnak megfelelővé váljék...

Igy Dorinecz ar. János szorgos házfőnök ama gondolatot érlelte meg magában, hogy a nyitrai collegium, melynek alapja szintén még 1701-ben lőn letéve, s mely annyi csapás mellett is a kezdeményezés nehézségeivel bátran szembe szállott, Zabojnik Péter, Ursini Mátyás, Bojár Endre, Kubránszky László, Roszinszky Ambró, Nemesényi. Adolf fényes-érdemű elüljárók és a muzsák fölkent papjainak sürgő-forgó gondoskodása nyomán szépen haladt volt előre, — kedves külalakjához benső csinosságot is nyerjen... Mire nézve szerzetes szívében felbuzgó serénysége nemcsak az erős második emeletet szépen kiegészítette, hanem az egész épületnek, mely a konyha és más ahhoz valón kívül 41. szobából, 3. nagy teremből, könyvtár-helyiségből és egy, a tetőzetén s oldalokon dombor falékitmények közé foglalt képekkel bíró, ebédlőből áll, — 1759-ki tavaszkor, miután mintegy téli gyászát kiheverte s tisztaságra vágyott cseréppel fődette és a kertet fallal látta el. — Megkezdett tehát e hatalmas épület a tizennyolczadik század első éve sz. Iván havának 19-én és bevégeztetett 1759. évi május hó derekán, és létezik, mint, Isten után, az éjt nappallá változtatva ható piaristabuzgalomnak nagy emléke maí napig-lan diszesen...

Jó ideig tehát csak részben volt kétemeletes a három szárnyat képező collegium, melyet a templom egészít ki teljes négyszöggyé, míg 1759-ben a jelzett lelkes házfőnök alatt a kialakult kétemeletes épületek sorába jutott.

Ekként 119. esztendeje már, hogy nemcsak teljes méltósággal Nyitraváros épületeinek számában, hanem mintegy vezére a jó izlés és életrevalóságnak azoknak élén áll, daczólólag a viharok dühével, az évek viszontagságaival, megvívandó az idő vasfogaival, s mint ilyen nappal Phoebus ragyogó lángfényénél, éjjel a hold reszkető ezüstjénél nézeget a kanyargó Nyitra tükrébe, alakszerűsége imponans nagyságának mitsem engedvén... Már 119. éve, mondjuk, hogy áll, mivel az időszerinti főnökei a gondos takarékoság gyűjtötte és tiszta emberszeretet áldozta költségek mellett lankadatlanul fáradoztak kellő föntartásán is... Ugyanis e tevékeny elüljáróknak mindegyike azon üdvös gondolattal viselte tisztét, hogy mellőzhetlen e társodának, melyben a tudományok terjesztői, az ismeret-

szomjas ifjak körül minden szép- és jónak ápolói laknak, illő rendben tartása... Ők belé szerettek e dicséretes gondolatba s tőle el nem válhattak... Egyik a másik után szerzettársainak körében elő-előáll csinosítási kedvencz tárgyával, és helyeslésre talál, honnan, hogy a királyi lantos (zsolt. 18, 6.) szavaival éljünk, „tamquam sponsus procedens de thalamo suo“, örömmel futja, mint a hős, létesítő dicső elődeinek pályáját!... Örök hála, tisztelet és köszönet tehát mindannyioknak, kik, a lelkismeretesen megőrzött fillérekből, a bölcs rendkormány gyámolítása és egyéb, a Vesta szűz szent szikráit élesztő, áldozatosak szives részvételével, ez épületet onnyire magasították és diszítették!..

De különösen emeljük föl szívünket Ahhoz, kitől minden tökéletes ajándék onnan felülről száll alá, a világosság Atyjához, hogy áldja meg ezentul is ezen épületet, áldja meg azokat, kik az üdvös és áldásos rend sz. Alapítójának szellemétől áthatva a tanítás rögzös és tövises pályáján el nem ernyedve lakják, és valakik ezekkel valláserkölcsi vagy tanügyi viszonyban állanak és állani fognak örök időkre. Áldja meg az egyházat a lelkek főpásztoraival, az ország fejedelmét népével, az elüljárókat alattvalóikkal, szüléket gyermekeikkel, tanárokat tanítványaikkal együtt; áraszsza mindnyájuk buzgó törekvésére a tudomány és erény legszebb áldását!..

Ambár ezzel collegiumunk, *) mennyire az ide szolgáló hiteles jegyzetek engedték, be van mutatva; mindazáltal nem válhatunk meg e vázlattól anélkül, hogy elő ne soroljuk mindazon kegyesrendieket, kik a jelzettek kivül ez épület után naponkint néztek, annak czélszerű fölszerelésére különös gondot viselvén. Ezt leginkább úgy eszközölhetjük, ha mindazokat időrendben névleg előhozzuk, kik e társodában maiglan főnőkösködtek. —

Azonban, mielőtt a házfőnökök névsorára áttérnénk, meg kell jegyeznünk, hogy e tisztet viselő egyénekre nézve négy korszakot különböztetünk meg. Ugyanis 1703-ig, mielőtt a tár-

*) A bejárású kapu homlokkövére ezen Matyasovszky László czimere körül környező szók vésvék: „Lad. Matyasovszky Epp. Nitr. Cancell. Coll. Nitr. Scholar. Piar. Fundator“, melyek fölött kőfaragványban a püspöki díszjelvény látszik.

sak száma 6-ra emelkedett, főnökhelyettesek (superiores domus) voltak; 1708-ig a római általános főnök (Praepositus generalis) helybenbagyásával foglalták el állomásukat a házfőnökök (rectores domus); 1790-ig, II. Józsefnek az egyházi ügyekben tett önkényes intézkedései folytán, a társházaktól választottak (rectores a communitate religiosa electi) rectoroskodának, míg 1790-en túl a szerzettartomány kormánya és képviselői (electi a Provincia religiosa rectores) által választottak.

I. időszak.

F ő n ö k h e l y e t t e s e k :

1. Zabojník Péter (a S. Paul.) lülei születésű 1701—1702. évben
2. Ursini Mátyás (a S. Joanne Evang.)
vitovi sz. 1702—1703. „

II. időszak.

H á z f ő n ö k ö k :

1. Bojár Endre (a Conv. S. Pauli) sztraz-
niczi szül. 1703—1708. évben
2. Zabojník Péter (a S. Paulo) lülei szül. 1709—1712. „
3. Zajkányi Lénárt (a S. Eustachio) hát-
szeghi szül. 1713—1714. „
4. Kubránszky László (a S. Joanne B.)
privigyei szül. 1714—1715. „
5. Zajkányi Lénárt másodsor 1716—1717. „
6. Kubránszky László „ 1718—1720. „
7. Szlakovszky Bencze (ab Annunciatione
B. M. V.) besztercz. szül. . . . 1720—1721. „
8. Kubránszky László harmadszor . . . 1722—1726. „
9. Szlakovszky Bencze másodsor . . . 1727—1727. „
10. Szokolóczy Venczel (a Purif. B. M. V.)
beczkói szül. 1727—1728. „
11. Kubránszky László negyedizben . . . 1729—1735. „
12. Bencsik Gábor (a Purif. B. M. V.)
váczi szül. 1736—1738. „
13. Roszinszky Ambró (a Joanne Nep.)
báni szül. 1738—1742. „

14. Nemcsényi Adolf (a S. Benedicto) armaróthi szül. 1742—1748. évben
15. Léday Lénárt (a S. Joanne Nep.) oszlányi szül. , 1748—1750. „
16. Dorinecz ar. János (a S. Disma) mote-siczi szül. 1750—1760. „
17. Prileszky Mihály (a S. Joanne Nep.) prileszi szül. 1760—1763. „
18. Kőszeghy Szaniszló (a S. Stephano r.) kocsóci szül. 1763—1772. „
19. Vankovics Tivadar (a S. Severino) ug-róci szül. 1772—1775. „
20. Conrádi Norbert (a Passione Domini) pesti szül. 1775—1778. „
21. Lihán Paulin (a Nat. B. M. V.) polonki szül. 1778—1781. „

III. időszak.

22. Bernáth Vincze (ab Assumt. B. M. V.) geletneki szül. 1781—1785. évben
23. Bulla Ede (a S. Theresia) privigyei szül. 1785—1790. „

IV. időszak.

24. Bulla Ede másod izben 1790—1800. évben
25. Kosztka Mátyás (a ss. Nomine Mariae) pruzsini szül. 1800—1805. „
26. Mészáros László (a S. Josepho) negyedi születésű 1805—1808. „
27. Géczy Endre (a Nat. B. M. V.) nováki szül. 1808—1820 „
28. Gunl János (a Nat. Domini) nagy-vá-radi szül. 1820—1827. „
29. Váczy Glyczér (a S. Antonio) nyitr. szül. 1826—1834. „
30. Villiger József (a Matre Dei) predaj-nai szül. 1834—1844. „
31. Schembera József (a S. Francisco) hermaniczi szül. 1844—1848. „
32. Mihály Alajos (a S. Anna) küküllői szül. 1848—1850. „

33. Mihálik Pál (a s. Joanne Nep.) lévai szül. 1850—1852. évben
 34. Schembera József másodizben . . . 1852—1856. „
 35. Kucserik Sándor (a S. Elisabetha) mor.
 lieszkői szül. 1856—1860. „
 36. Polák Gergely (a SS. Innocentibus)
 nyitrai szül. 1860—1864. „
 37. Stech Alajos (a S. Joanne Nep.) sas-
 vári szül. 1864—1865. „
 38. Ziskay Pál (a S. Anna) küküllői szül. 1865—1870. „
 39. Palkovits József (a S. Georgio) val-
 kóczi szül. 1870—1871. „
 40. Kapronczay Ede (a S. Rosalia) nyitrai
 szül. 1871—1874. „
 41. Horváth p. Ferencz (a S. Julianna)
 keszthelyi szül. 1874— „

IX.

Kal. József canonisatioja.

A földi életben az örömet elébb-utóbb öröm szokta fölváltani, és az 1761-ki tűzvész. — A füstös romokból a kegyesrend nyitrai épületei ekkor is csakhamar kiemelkednek. — Prileszky Mihály k. r. házfőnök halála. — Gr. Eszterházy Imre nyitrai püspököt az Úr magához hívja. — A temetés kellő gyászpompával megy végbe. — Az új püspök Gusztinyi János áldozatkész-sége és elismerő méltányossága a piaristák fáradozásai iránt. — Mária-Te-rézia méltányló figyelme a magyar piaristaság irányában. — Időszerű meg-jegyzések a szenttéavatásról. — Kal. József canonisatioja az örök vá-rosban. — A szentatya XIII. Kelemen pápának e részben kiadott apostoli irata. — A nyitrai piaristák sz. Alapítójuk emlékére nagyfényű ünnepélyt rendeznek. —

A természet tenyészeti jelenségeiben szemlélteti, a tör-ténelem események tanúságával bizonyítja, hogy a romboló elemek nem csupán pusztító hatásuak... S midőn az enyészet-nek látszanak szolgálni, közvetve a tenyészeti erők gyarapodá-sát is előmozdítják. A százados tölgyeket viharok ösztöngék arra, hogy oly mély gyökereket verjenek. — Minden kikelet millió meg millió jelenséggel tanúsítja, mennyi életerőt szen-dergetett kebelében a tetszhalott természet...

Mily dermedtő télszakok viharzottak koronkint a magába mélyedő lelki világ fölött: erről a keresztény-üldözés századai kiváltképen bizonyitnak.

És mily hatályos vala azon érzelmi bensőség, melyet a katakombákban gyakorlott áhitat ápola: azt a vértanuk dicsőült serege tudatja.

Midőn a pogány Róma diadalittasan dőzsölt, kéjelgett s őrvjögött: alant a martyrok sirjain áldozó keresztény Róma bemélyedve a lelki élet kiapadhatlan forrásába, azon csodahatásu erőt gyarapítá, mely aztán a nagy szenvedés jelvényét emelve valódi diadallal döbbsenté meg a világot.

„In hoc signo vinces“ oly jelszó, melynek jelentése örök időre szól.

Rendületlen hitre int az, mely kifogyhatlan türelemmel, a remény és szeretet ernyedetlen tevékenységével munkál...

Ily hitbajnokok és erényhősök megszámlalhatlan sokaságát eszközlék a vérzivataros üldözések.

Nem ok nélkül óvja a kath. egyház dicsőültjeinek ereklyéit: mert hálával vallja, hogy „Sanguis martyrum, semen ecclesiae.“

E gondolat kell, hogy fakadjon mindannak lelkében, ki a kegyesrend életének korányát nyomozza Nyitrán.

Isten, t. i., a ki gyakran sújtva szokott áldani, a ránk mért csapások által fölébreszt a mély álomból, melybe gondtalanul merültünk, vagy állhatatosságunkat és jó akaratunkat teszi kemény próbaköre, — újra meglátogatta Nyitra városát és ebben a piaristákat.

1761-ben is pusztítólag dühöngött a tűz, mely aug. 7-én a középtanodát, templomot, tápnövelvét és társházat elpörzsölte. — Elgondolható, mennyit szenvedett megint az itthelyi kegyes-tanító-rend! — Azonban igen csalatkoznék, ki azt hinné, hogy talán ezen új szerencsétlenség miatt az oktatás-ügy tovább veszteglett. — A sújtó bajon a találékony buzgóság, mely keresztény odaadással mondani szokta, „quod non potes emendare, disce patienter tolerare“, Isten gyámolításával nem sokára ezen izben is nagyánt segített. — A szerzettagoknak, kik valamint egész komolysággal fogták föl hivatásuk szabta kötelességöket, úgy egy pillanatig sem szüntek meg hathatós gondot és ál-

dozatokat fordítani tanintézetök föntartására, melyből az igaz honi művelődés — az egyetlen biztos alapja nemzeti létünknek csörgedezék, — üdvösen ható tevékenysége itt is kitűnt. — Ugyanis ők az igénytelen piaristák elsők voltak, kik filléreiket szánták a célra, az épület rendbehozására, és azon kívül eltökélték a jóakarók hozzájárulását is kieszközölni... Nagy lángra lobbant e kis szikra és versenyezve terjedt a környöretes-keblüek közt, kik nem tudták feledni, mennyi hálával tartoznak Kalasanzi szerzetének, mely félszázadnál tovább oly kiváló sikerrel nevelte és tanította fiaikat... Egész város- sőt megyében elterjedt az üdvös cél valóstítása iránti lelkesedés. A közrendüek is nem riadva vissza semmi nehézségtől rövid időn sok egyetmást hoztak össze, ami szükséges volt az építkezéshez; egynémelyek, kiknek pénzök és módjuk nem volt, munkájokat ajánlván föl, vigan és elégedetten fogtak a dologhoz... Nem restellették a fáradságot a jó ügy érdekében sem a piaristák, sem ezen rokonszenves egyének, és vig dalikkal dicsérve Istent és a bold. Szüzet vőnek részt a munkában, köveket, meszet, vizet és egyéb szükségeseket hordván... Hogy tehát a kelletlen állapotban a gymnasium szalma-illetőleg deszka-tető alá oly hamar került, az a jóságos Gondviselés után a kegyesrendi eleink vonzó példája, különös szorgoskodása és férfias utánjárása által nemes hév- és áldozatkészségre birt pártfogók adományából történt... A mily nagy volt, a csapás, épen olyan volt, miként imént láttuk, a felebaráti szeretet nemes buzgalma, melyre a jó szivek egymás után gerjedtek... „A szentírás, ugymondák ők, a keresztény egyházat egy nagy testhez hasonlítja, melynek tagjai legszorosab viszonyban állanak egymás közt. Szent Pál mondja, hogy, ha valamely tag fájdalmat érez, a többi tagok is mindnyáján részt vesznek a fájdalomban. Ez idétt az egyik nemesb keresztény intézet — a kegyes-tanító-rend nyitrai telepe szenved fájdalmakat. Szerencsétlenségbe jutva a tűz által, segedelmünkre adományunkra szorul... E megye, különösen e városnak mely tagja nem tekintendi örömének, hogy segedelmet nyujthat az erényre és tudományra oktatóknak, ha az fog neki mondatni: „Imádsággal és pénzzel, melyet följánlasz (és bármely összeg legyen az, sok vagy kevés, szivesen fogadtatik) leköte-

lezended ezen adományod által nemcsak a kegyesrendet, hanem azon szüléket is, kiknek gyermekeit ugyanaz oktatás alá veszi? E telepnek nyújtva ajándékot, mindazoknak nyújtod azt, és előmozditod az Isten ügyét — a vallás erkölcsös nevelés-tanítást a földön, hathatósan közreműködöl teljesülésén e mindennapi imának: „Adveniat regnum tuum!” — Nem mondotta-e az Úr: „A mit ti atyátok fiai legkisebbikének adtok, azt nekem adjátok.” — Már pedig itt alkalom van azoknak segélyezéséhez, kik mások érdekében élnek a földön. — Ha mi adományt nyújtunk azok részére, kik a látnok szerint: „Erudiunt multos ad iustitiam,” azoknak részére, kiknek, ha kötelesség-hűven jarnak el tisztökbén, a Szentlélek ígérte „fulgebunt, quasi stellae in perpetuas aeternitates”: akkor mi valóban magának az Istennek dicsőségére teszszük le adományunkat, s ez okvetlen gyümölcsözni fog valamint a szerzetes tanítótestületnek, úgy szintén a megadományozónak... Csak rá gondolva is örvendez lelkünk ezen gyámolításon, mely az idétt a szerencsétlen sujtottaknak vigasztalásul; nekünk pedig a tett indokáig való fölemelkedésre és arra szolgál, hogy, miután érdemes eleink az áldozat anyagi jótéteményeiben részesültek, mi elménkkel megértsük, keblünkben átérezzük azon éber, a minden időben jelentkező emberbaráti szeretet, melyből a szép áldozat fakad. — Tehát így az ifjúság szív- és elmeképzésén mindenha serényen munkálkodó páterek, imezen imájuknak: *Fac nos, Domine! nulla mundi adversa formidare* eredményét szívós kitartásukban mutatván meg, — legott föladatukhoz láthattak...

Kalaszani nyitrai ezidei utódai a bennök helyezett bizalomnak az elfogulatlan helybeliek és vidékiek összehangzó ítélete szerint teljesen megfelelve, az elődök által szerzett elismeréshez újabb koszorút vívtak ki. — Hogy pedig mennyire voltak érdemesek a hálásan nemes lelkek jóakarátára és méltatására, azt oktatásügyi buzgóságokon, fáradságukon és szakavatott hivatásszeretetőkön e valóban erkölcsi kincstáron kívül — fényesen igazolja azon önérdektelen szellemi emelkedettség bősége, melylyel, kérve és esengve min-

denkit a támogatásra, — mindennél előbb a tanoda *) használhatóságát eszközölték...

A kegyesrendi nyitrai gymnasiumnak azonkori, javítás s tatarozás alá esett — épülete oly tetemes és tekintélyes építmény vala, hogy mind térségeinek nagysága, mind belső felosztása hangos tanuságot tett a létesítő szerzet eszélyes intézkedéséről. Mindamellett, különösen a jelzett veszedelem után, föl-fölmerült annak észrevéése, hogy az épület teteje cserép-födél alá veendő és az egész csinosittassék. — Örömkész elismeréssel hozzuk itt föl, hogy, az igaz felvilágosodás, szellemi tisztulás munkásai iránt hálálkodó, lelkes vármegye a tanintézet jobb karba hozására, a különféle oldalról nyilatkozó kivájalomnak megfelelőleg, — széptanilag diszesebb tételére, az ingyenes fuvarokon kívül, pénztárából 1300 frt. segélyt nyujtott... — Ugyanazon czélra az igy felszárnyaló édes érzet hatása alatt, a szerzetes atyák szives támogatás kieszközlése végett, megkeresvén a kies megye nagyobb birtoкосait, úgy a szomszéd tájakon érdeklődő és ügyszereetről ismerős gyámolaikat, szép összeget (6580 frt. és 24 kispénzt) gyűjtöttek össze. — E kívül a cs. kir. kamarai pénztárból, a kegyesrend szent célját és igyekezetét méltányló Mária-Teréziának, a halhatatlanság dicsfényével környezett királynőnek, magas engedelmével 825 frt. fizettetett.

Ritkán tündökölnek a hangzatos nevek között azokéi, kik a világ zajában is az örök elvek s a vallás enyhe szózatára hallgatnak... Talán mert szívök verése is fáj nekik, talán nehezökre van a földi lét oly veszteség után, melyet semmi birtok tbbé nem pótolhat; de elzárkozott szenvedésök fölött egyedül a hit vesz erőt, és könnytelen szemmel, bár megtört

*) Érdekesnek találjuk az egykorú jegyzetekből közölni a következő sorokat, melyek nem csak a közművelődés iránti érdeklődésnek szép bizonyítványa, hanem megható tanúsága honfiaink tudománybecsülésének is: „Fervet opus incitatus, levato 1½ ped. in circuitu aedium muro, scholae initio anni schol. tectae visuntur... Non caruit publica existimatione, quod scholarum Patribus Piis magis, quam collegii tegendi potior ratio fuerit. Finis Decembris absolutum templi tectum exhibet. — Ita Deo nos animante et beneficiis in dies novis augente, neque a consueto in templo Dei cultu neque ab opera in scholis parvulis impendenda est cessatum...”

mosolylyal viselve munkaterhes életüket földi pályájukon végig haladnak... Ezen ügybuzgók s nemes szenvedők egyikét vesztette el a kegyesrend nyitrai collegiuma 1763. évi januárhó 18-án Prileszky Mihály házfőnökbén, életének 47-ik évében, kinek hatásdús működése nagyfelelőségű tisztkörében és közismeretes vallásos érzelme kivételes kegyelettel találkozott. — Hogy azonban egészen megteljék a megpróbáltatásához mért keserű pohár, élte végén baja a legmarczangolóbb hideglelésbe csapott át... Prileszky soha sem mondta példányszerű szerénységében, ha eredményt idézett elő széleskörű működésében; pedig többet tőn, mint a kik fényesen pazarolnak a népszerűség nimbusáért... Föláldozta magát emberbaráti szeretetből, noha olykor egynémely körülállók számító önzésével látta el-elkeserítve napjait... Róla igazán elmondhatni, hogy Istenben boldogult. — Monumentalis művet ugyan Prileszkynek nem alkotott ujkori látványosságok nem jelölik nyomait pályáján; hanem valamint a zöldellő rét egyesült csermelye a gazdag fütől eltakarva, majdnem észrevétlenül eszközöl életadó termékenységét: úgy ő is — határozottan mondhatjuk — mindennütt ott volt, hol szerzete tevékenységet, a rendeltetészerű nevelés-tanítás lelkes mestert, az ügyefogyottak őszintén könyörülő pártfogót kívántak, habár, mint másokkal, úgy vele is megesezt, hogy jó szándékai ohajtott s kedvező siker nélkül maradtak... „Fecit multa, ergo dilexit multum, ergo videbit gloriam Dei !“

A Mindenható galanthai gr. Eszterházy Imrét, nyitra-egyházmegyei püspököt, val. benső titkos tanácsost, kir. korlátnokot 1763. évi nov. 19-én, kora 74-ik esztendejében, a mindig példás keresztényt, az erényekkel diszló papot, az egyházi tudományoknak bensőséggel, melegség és kenetességgel bíró hősét, a gondjára bizott hivek szerető atyját, a magyar hazának tettkésztségben tündöklő fiát magához örök nyugalomra hívta. — Az irgalmas Istennek titkos végzéseit, a lelkek főpapjának, Krisztus Jézusnak kegyes látogatását az ő nyájában fiui hódolattal, imádásra kész megnyugvással fogadták az egyházmegyeiekkal együtt a piaristák, másrészt pedig imádság és sz. mise áldozat bemutatásával fejezték ki nyomban változatlan hálájokat...

Könnyen felfogható, hogy az egyházmegye nagy készséggel sietett részt venni az Isten szive szerénti főpásztornak

tiszteletére ugyanazon év decz. 30-án tartott gyászünnepélyében. Egész Nyitra város törekedett tanusítani igaz kegyeletét a megholt püspök és hithű ragaszkodását az Üdvözítő egyháza iránt, de Nyitra- és Trencsénmegyék közeli vidékei sem maradtak hátra, kimutatandók, hogy Eszterházy Imre püspök testileg kimulhatott, de az ő hitük a lelkek egységében ki nem mult. Hasonlóul a távoli vidékek is igyekeztek küldöttségek által tanuságot tenni meghatottságukról. — Az ország első főpapja Barkóczy Ferencz, Magyarhon hg. primása sem maradt el; minden rang, minden állás, hogy a maga részéről hozzá járulhasson a gyászünnepély emelésére, és ezen szivből jövő rokonszeny nyilvánítás oly épületes látványt nyújtott, mely a mennyire elüt magasztossága által a világ ünnepéyeitől, ép annyira bizonyítja a kath. kebel lüktetésének egységes dobbanását...

De különösen szivükön volt a kegyesrendieknek, hogy a jelesnek, kit mint a papi fegyelem s munkásság szeliden szigorú püspökét, az áhitat emberét, az adakozásnak ritkabőségű forrását és életének vége felé a hosszab gyüngélkedésében nagyra halmozott érdemeit béketürés erényével tetéztetett tiszteltek, elhunytá után emlékét az elismerés és kegyelet füzérével diszithessék. —

E részben csak a decz. 30-án gyászmisének, melyet a boldogult tisztelője főm. Barkóczy Ferencz primás és esztergomi érsek a nyitrai székesegyházban, teljes segédlettel tartott, — elején Tapolcsányi Gergely k. r. tart. főnök magyar és végén Lihan Paulin k. r. theologia-tanár latin szónoklatát jelezzük, melyekben masterileg lön följejtve az elköltözött nagy szellemnek működése... Mindkettőnek tárgyát e két tételben adhatjuk: „Él és élni fog a boldogult püspök az emberék jó lelkében, kiknek szivökbe edzette kitünő erényeinek képét; él és élni fog főpapi és hazafiai jeles műveiben, melyekkel dicső nevét megörökítette.” Elgondolhatni, mily édesen merengtek a jelenlevők a hivatott szónokok által előállított képén a boldogultnak, melyet az érdemek minden nagyítás nélkül oly szépen festettek... Minek is lett volna ottan az érdemeket nagyítani, hol a valóságos érdemet sem lehet megszámálni? A szónokok tehát minden résztvevőt hálára köteleztek, mikor az Istenben elhunyt püspök életével, műveinek rövid elősorlásával a megholt iránti tiszteletöknek oly elégtételt adtak...

GUSZTINYI JÁNOS NYITRAI PÜSPÖK.
SZÜLETETT 1712. - † 1777. JANUÁR 31.

Az áldozat egyik legtermékenyebb eszme a kereszténységben. Magában foglalja az és öszpontosítja a megváltás üdvöekonomiját, a melyet az isteni szeretet alapított meg a földön. Mert a mit az Isten az emberiségért tett, az áldozatban találja culminans kifejezését; a mit az embernek tennie kell, hogy méltó legyen a megváltásra, szintúgy az áldozatban központosul. Ezen irány alapja cselekvényeinknek, éltető eleme minden nagy tetteknek; ezen eszméből megy ki minden és tér vissza abba; ez isteni áldozat verő-fényénél nyerik megdicsőítésüket, megvilágításukat és termékenyülésüket minden irgalmassági intézetek... És áldozatra csak is az képes, ki a földi élet örömeinél magasabbakat ismer... Ilyen volt e korban a tudós író, kitünő szónok s a megyei nagyszerű papnövelde létesítője Gusztinyi János, nyitrai püspök *) ki az egyház és hön szeretett honunk oltárára vele született jóságánál fogva annyi áldozatot, és pedig mindig örömmel, hozott...

Miként a gondos kertész, kinek szíven fekszik mind urának mind a rábizott kertnek érdeke, mindenben arra törekszik, hogy a legdusabb és nemesebb gyümölcsöt termelje urának; s ennél fogva törekvésének alapját az oltással veti meg, és szorgos ápolással folytatja egész a jutalmazó gyümölcsig: úgy állítják eléünk az igazsághű történeti följegyzések a kegyesszerzet reményeinek gondos kertészeit is — piaristaság nyitrai philosophia- és theologia-intézete lángbuzgalma tanárait, a hittanintézeti igazgatóval élőkön — fáradhatlanul munkálkodva a fensőbb tudományok — az Úr oltárának kertjében; ők igazán százsoros gyümölcsöket adának át az egyháznak és

*) Gusztinyi János született 1712-ben az Egeregyház és Árvavármegyében. A gymnasiumi tanulmányokban kitünvén, 1729-ben az egri kispapok közé lön fölvéve. Fölszenteltetvén, mint pirinci, miskolci és sátoralalja-ujhelyi lelkész egészen hivatalának élvén voná magára Erdődy Antal gróf, majd Barkóczy Ferencz gróf egri püspökök jóakaró figyelmét, kiknek ajánlására 1745-ben egri kanonokká, rövid időn a kir. tábla praelatusává nevezteték. 1762-ben az előregedett nyitrai főpásztor Eszterházy Imre grófnak, utódjoggal mint sergiopolisi fölszentelt püspök, coadutorává lön. — A magyar anyaszentegyház e hivatott bajnokát a nagy Mária-Terézia 1764-ben a nyitrai dioecesis élére helyezé, nem sokára Nyitrávármegye főispánjává és belső titkos tanácsossá is tevén... Meghalt 1777. évi jan. 31-én.

hazának leggondosabb nevelésök által. Így oltják vala ők az igaz bölcseséget s a vallásosság szent érzetét fiatal rendtársaik lelkébe, hogy más ne emlitsünk a Maria-egyletnek közöttük fölélesztése, a hazafiságot a nagy-szorgalmú gyakorló-magyariskola pártolása és vezetése által; s nem eredménytelenül, mit bizonyít a rendfőnökségnek sokszor kiadott helyeslőleg elismerő irata kifejtett siker fölött... De mindennek mi haszna leendett, ha nem a korszükségek szerint élesztetik vala a jólelkű szerzetes növendékekben az egyházi szellem? Minden későbbi kor az elébbihez képest némi hithidegséget mutatván, az egyházi szellemnek is, tarták őseink helyesen, mindinkább lángolóbb, elevenebb és áthatóbbnak kell lennie... Azonban a mennyivel az ujabbi időkor megfontolatlanabb és kihágásai által közönyösebb az igaz vallás iránt, mely szent: annyival fürkészőbb és képzetebb a világi tudományokban; tehát az egyházi szellemnek is a korszerű tudományok alapos ismeretére, a kor művészi tökélyére van szüksége, hogy ezek, mint közegek által behasson a szivekig, s ott a vallásosság szikráját föléleszse. S ez az, miben a tárgyalás alatti időszak kegyesrendi philosophia-theologia-tanárok Nyitrán példányképül szolgálnak; a papnevelésnek ezen lelke egészen sajátjok vala s ez vezérlé őket, új meg új módokat találván föl a növendékek szívére és jeles tehetségeire hatni.

Látta ezt s méltató figyelem- és helyesléssel kísérté a nagyszellemű Gusztinyi püspök, ki egyházmegyéje papjelöltjei képzésügyét egész lélekkel magáévá tette. Elhatározta tehát nem csak egynémely kispapját a theológiából a nyitrai piaristák által oktattatni; hanem hő oháját fejezé ki egy, ugyancsak a nyitrai kegyesrendiek kezelése alatti, oly bölcsészeti osztály föllállítása iránt, hol növendékpapjai néhány, a philosophiai tanulmányok alapos és hű ismerete által, a theologiai szaktudományokhoz szükséges előismeretekben jártasságot szerezzenek.

A szent szerzet készséggel hódolt megtisztelő kívánságnak, egész odaadással vevén képzés alá a hozzája küldött kispapokat; Gusztinyi János pedig a kedveért elvállalt terhek fejében s az érdemek elismeréseül, melyeket a nyitrai piaristátyák ez úton éveken át, clericusainak philosophiaik és theologiai

oktatása s így a nehéz körülményekben főpásztori szorgoskodásai és szervező gondjainak könnyítése körül, magoknak szerettek, áldozatos jóságát még inkább éreztetta a kegyesrenddel...

Eddiglen már több, mint egy évszázad folyt le halála óta, sokat ragadván magával a feledés tengerébe, de dicső emléke e nemes szellemnek, ki lelki főuralmának sok üdvös intézkedései által oly szép bizonyítványait adá, mindenkor élénken lebeg Kalasanzi hálás fiai előtt. — Mert a kegyes-tanító-rendnek, s közvetlen a nyitrai piaristáknak, Magyarországon, kevés oly meleg hive és igaz jóakarója volt, mint, a nyájas modora, fölbátorító őszintesége és a tekervényes utakon járni nem tudó egyeneslelkűsége által is kitűnt, Gusztinyi. Ő, az egyházmegyének 13. évi áldásdús kormányzása alatt, tevékeny rokonszenvét, atyai jóságát az akkori nyitrai piaristák iránt számtalanszor nyilvánítá, akár jól, akár rosszul állottak dolgaik. — De át meg át is hatotta a szerzetesek egész valóját az elismerés- és pártfogolásért Isten jutalmát esdő, hálának szent érzete, kik, még elhunytja után is e kegyes főpaprak, vissza-visszatekintvén a multa, el-elandalogtak a római koszorús lantosnak (Horatius 1. k. 24. od.) szavain :

„Multis ille bonis flebilis occidit:

Nulli flebilior, quam nobis!...

Első pillanatra ugyan, gyöngé nyilatkozatnak látszik az efféle sehajtozás, ámde hasonló ahhoz, midőn egy egyszerű zöld koszorút teszünk szereteteink sirjára ; igen jelentéktelen cselekvény magában ; hanem mély érzelmek kifejezésteljes jelképe...

A dicsőült egyháznagy, kinek emléke él, és élni fog áldásban a hálás utódok kebelében, valamig a kegyes-tanító-rend áll, — a többi között, nem csak a szerzetes templomtorony magasabbra emeléséhez, rézzel befödése- és a harangok öntéséhez bőkezűleg járult ; hanem a gymnasiumi szinteremnek kellő állapotba hozása- s föntartására, részletekben, összesen 756 frt. 45¹/₂ kispénzt ajándékozott. — Mit az 1766-ban, a tanuló ifjúság által előadatni szokott erkölcsi darabokra készített, színháznak, jelenben pedig egyik (VI-ik) osztályteremnek, falába behelyezett vörös márvány emlékkőlap feliratával együtt tanusit. — A kőlapon olvasható felirat ez :

„Quod. Isthic. Bonis. Artibus.
 Et. Juventuti. Scholarum. Piarum.
 Praedator. Ignis. Eriperat.
 Deditissima. Reipubl. Augendis. Ornamentis.
 Excellentissimi. Illustriss. Reverendissi. D. D.
 JOANNIS. GUSZTINYI.
 Dei. Et. Apostol. Sedis. Gratia. Epispi. Nitriensis.
 I. Comit. nominis eiusdem. Suprem. Ac. Perp. Com^{ts}.
 Praepositi. S. Margarethae. De. Dömös.
 Utriusque S. C. ct. R. A. M. Actualis. Intim. Consilarii.
 Magni. Literarum. Maecenatis.
 Liberalitas. Restituit.
 Et. Perenni. Proventu. Attributo.
 Constabilivit.
 Anno. MDCCLXI.“

Erős meggyőződésünk, hogy nem emberek tapsaiért cselekszik a derék: de az erény tiszta öntudata sem lehet anyja a kérkedő gögnek, sőt alázatra gerjeszti az embert, mint szemekben gazdag buzakalászt a gyümölcsök terhe. A szerény megelégszik Istennek tetszésével, mert érzi, hogy jótetteinek végrebajtásában az erő és kitartás felülről jött ajándékai valának szövetségesei; tudja, hogy terveiben a főszerep a gondviselés volt... Azért, midőn a büszke athenai azt mondja: „Ezt én cselekedtem, nem a szerencse,“ midőn Caesar katonái kiáltják: „Ezt mi tettük és nem Caesar:“ akkor az Isten nevében fúni alázattal működőnek egy felsőbb szózat azt hangoztatja: „Ezt Isten cselekedte“... És ez így van jól, mert ha Memnon szobor készül is érdemünkből, csak a vallás meleg sugarában szólal az meg s leszen fénylővé. — Ugy de az emberek és jótévők iránti köteles hála ritka érzelmet is csak a teremtő és gondviselő Isten áldásainak keblünkben élő teljes elismerése növelheti föl. És hol e hála, a szív ezen nemes erénye, gyökeret nem verhet, ott a szív minden egyéb jobb érzelmi is hervadoznak... Ha a virágból az illat kipárollog, utána maga is elvesz...

Ime tehát a hála szent érzése készlet bennünket, hogy az alkalommal, melyet a tény után tizenegy évtizedre Isten ada, kegyeletesen az eseményre emlékezzünk. 1766.

évben, t. i. a Helytartótanács fölhívá a püspöki kart, hogy az egyházmegyéjükben működő testületekről, jelesen tanító-rendekről és hatásukról érdemleges jelentést tegyen. — Gusztinyi János a kívánságnak eleget teendő, személyesen mindent köllőleg megvizsgálván*), a nyitrai kegyesrendiek nevelés-tanítása fölötti nagy öröme — és közmegelégedésének úgy adott ünnepélyes kifejezést, hogy okmányilag kimutatta: mily sokat tón az itthelyi piaristarend az egyháznak és honnak egyiránt!.. Valóban véteknek tartottuk volna Isten előtt és szégyennek az elköltözött nagy szellem irányában, ha ki nem jelentjük azért e helyütt hálás megemlékezésünket...

Mária-Terézianak, a nagynevű királynőnek a tudományos műveltség terjesztése és emelése körüli bokros érdemei ismeretek; ugyanezen dicső fejedelemlő kegyes volt a hiterkölesi eszmék ébrentartásával nevelő magyar piaristarendre is fordítani figyelmét, minek számos jeleit adá. Így azon kívül, hogy az egykori jezsuiták tanintézeteinek nagyobb részét gondjaik alá bocsátotta, fiát és trónutódját is a történelemben Bajtay Antal kegyesrendi tag által kíváná oktattatni... Nem lehet még ez alkalommal éber tekintet nélkül hagynunk a piaristaságnak ily magas kegyelemre méltatása egymás tényét, nehogy az évek haladtával egyszerüen merüljön az idők tengerébe. T. i., hogy 1767. esztendő elején, midőn az ő honyai gondoskodásai folytán köllő képzés alá vett királyi apródok számára intézeti elüljáróra volt szükség, kegyelmes rendelésével, e tisztre egy magyar piaristát kívánt, és az a nyitrai társodából került ki. — Különösen vigasztaló megkülönböztetés volt ez az igénytelen szerzet magyar provinciajára, közvetlen a nyitrai collegiumra, de azon kívül nagy jelentőségű, hogy azon szellemdús koronás fő, ki érdemetlenekre nem szokta vesztegetni magas pártfogása áldásait, ez egyszerü rendnek e válogatott ifjak érdekében — az egyház és haza javára új működéstért jelölt ki...

*) „Dominus excellentissimus Praesul, jegyzi meg az évlőnek írója, vestigatis accurate omnibus, Consilio Excelso rescribens, magnificam de Scholis Piis Nitr. instruxit laudationem non aliorum sensu, sed proprio experimento probatam. — Haec eo sinceriora erant, quod a minime obligata nobis Praesulis magni iudicii mente proficiscerentur“...

Az Isten városának egén 1767. évnék derekán új csillag támadt, a kegyesrend kalauzólo csillagában, melyre a piaristaság méltán úgy tekint s úgy mutat, mint isteni jelre; melynek intelmét megérteni, követni annyi, mint a nevelés-oktatási hivatásnak, küldetésnek megfelelni, az igazi polgárosításnak és szellemi tökélyesítésnek szövétnekét elfogadni s hordozni...

Ugyanis a kereszt- és kegyelemben oly gazdag egyházi történelem új nagyszerű eseményt tüntet vala föl ezerhét-százhatvanhét julius hava 16-án, tudnillik kal. József canonicatioját. —

Az emlékezés. legbensőbb örömevel jelenítjük lelkünk előtt e napot, mely az örökkévalóság öléből áldásos sugárként elővillanva a kereszténység központjában — Rómában tudatá azt a férfit Krisztus egyháza szenteül, kit az ifju nemzedék helyes nevelés-oktatásának barátai vezér- és őrszemmel századon át tisztelni, szeretni s kegyeletes hálaérzettel ünnepelni versenyezték; azt az egyént, kihez egy szerzetes-rendet — az általa alapított kegyesrendet a legbensőbb ragaszkodás s enyészhetlen tisztelet csatola; azt az egyént, ki viruló erejével épen úgy, mint hanyatló életkorban is megőrzött változatlan jóakaratával a kisdetek kellő fejlesztésének bensőleg átérző atyaiszívű mintabaráttja, védője, áldozatos jóltevője volt... Ezért készült Nyitrán is minden kegyesrendi sziv hódolattal és kegyelettel, szeretettel és dicsőítéssel megünnepelni az Isten választottai közé sorozott Kal. Józsefnek diadalmnapját. És a diadalmi örömet feltüntető ünnepély, melynek magasztos élvezetében szóval és cselekvéssel résztvenni minden jók siettek, mint látni fogjuk, nagyfényesen meg is lőn tartva...

Sok mindenfélét beszélnek a politikusok és nem politikusok, főleg időnkben, a Rómában végbemenni szokott canonicatiókról. Szóljunk hozzá mi is, hisz minket e tárgy már ez alkalomból is legközelebb érdekel.

A büszke emberi ész mindig föllázadt az isteni hatalom — természettörvényektől tagadhatlanul elütő-azon működése ellen, melyet mi csodának nevezünk. Mert sem az ismert természeti törvények, sem pedig a bölcsészeti elvek arra kellő fényt nem vethetnek. Ezen állításunk — magát bölcsészetiinek

nevező korszakunkban, egy oly korszakban, mely minden természetfölöttit a korlátolt ész ítélőszéke elé idéz, — igen föl-tünő, annál is inkább, mert az egyház azon eljárását, melyet canonisatióknak nevez, a csodákra is építi. — A csodákban tehát, a Gondviselés e feltűnő és döntő bizonyító okaiban, melyekkel bizonyos lelkek szentségét nyilvánítja, és a belső — valóban istenes életre az istenség külső pecsétjét is föl-nyomja; csodákban mondjuk, melyen a canonisatio alapszik, botránykoznak meg a hitetlenek, rágalmazók és erős lel-kek (? ?), kik a természetfölötti eseményekben gunyaiknak czélt, megvetésüknek tárgyat találnak; kik elhitetik magokkal, (szeretnék másokkal is elhitetni), hogy a canonisatio csak Róma finom politikája... Azonban nem veszik tekintetbe azon mindennél feltűnőbb csodát, melyet nevetségessé akarnak ugyan tenni, de valótlanságát és lehetetlenségét képtelenek saját eszökből megmutatni: ujjaik között nézik azon csodát, mely folytonosan szemük előtt áll, mely számtalan szent miatt mivelletik — a canonisatio rendkívüli nagy csodáját a szentek földi dicsőségének, mely dicsőség a földi fény változásának közepette is változatlan marad, sőt inkább növekszik...

Kisértsék meg a hitetlenek megfejteni: mikép volt ké-pes a népek enthusiasmsusa és bámulata, az egyház s pápák megemlékezése s hálája a kereszténység első hirdetőit — az apostolokat — utánok mindazokat; kik az evangeliumért vérüket onták, továbbá a legnagyobb elméket: Athanáz, Jeromost, Krizosztmot, Vazult, Ágostont, aquinói Tamást és másokat szenteknek nevezni, a népek által tiszteltetni és ség-lyül hivatni; mikép volt képes a római udvar — a legnagyobb férfiak, pápák, királyok s császárok lánczolatát egész a keresz-ténység első századáig füzni csupán ügyes politikából?... Föl-szólítjuk a tudósokat és világbölcseket: hogy az emberi lelket és észét kielégítő természetes okokból fejtsék meg: miképen juthatott annyi szegény, korában ismeretlen, remete; annyi alázatos — legalacsonyabb sorsban született — szűz; annyi szolgáló leány, pásztor, koldus, a földi tisztelet és dicsőség azon fokára, melyre az emberiségnek semmi joga sincsen? Fölszólítjuk őket, mutassák meg természetes okokból: miért emelnek a népek templomokat, oltárokat a szenteknek, miért

tekintik a nemzetek az alázatos erénypéldányokat — a szenteket Isten és az emberek között szószólókul; míg a hódítók, törvényhozók emlékei saját honfiaiuknál is feledésbe mennek? Vagy hányan törődnek mamár Lycurggal, Solon, N. Sándor — s Caesárral? Néha-néha jő elő még nevök a tanulók gyakorlatáiban; ellenben egy Genovéva, ki tizennégy század előtt nyájakat őrzött; egy sienai festőnek leánya Katalin, egy a pusztaiban töredelmes bűnbánó egyiptomi Mária, és számos szent, kik az érzékes emberek szemeiben semmi jelest s csodálatra méltót nem tettek, — ma is tiszteltetik, bizalomteljesen segélyül hivatik, fejedelmek országukat védelmük alá helyezik gyémántok és koronák tétetnek sirjukra, városok, tartományok dicsőítik, népek vetélkedve viszik eléjük tiszteletök és áhitatuk szent adóját...

Igy tisztel Nyitraegyházmegye védszentül két, András és Benedek nevű, remetét; Franciaország épen úgy ma, mint tizennégy század előtt egy szegény pásztorleányt; Spanyolhon fővárosa egy — egyszerű Szidor nevű pórt, ki életét egy nemes ember szolgálatában tölté; a keresztény világ a legborzasztóbb betegségek ellen egy szegény koldust szent Rokust — hí segélyül; Montpelierben az európai hadiskolák legjelesbike — egy jámbor remetét tisztel, kiről vajmi keveset tud a világ, s mégis a nagy Oroszbirodalom védszentje; e nép — habár a kath.-egyháztól elszakadt — hódol neki, nem tekintve, hogy e nyilvános tisztelet s a név, melyet büszkén ad czárjainak — egy — Róma által canonisáltra vonatkozik. Ily rendkívüli folytonos és általános dolognak alapja másban, nem pedig Róma ravasz politikájában fekszik !.

De föltéve, hogy a canonisatio Róma eszélyes politikájából történik, akkor különös, miszerint a pápák ismeretlen — a világtól megvetett személyeket választanak és állítanak föl a népek tisztelete tárgyaul! A pogányok csak nagy férfiakat, hősoket, királyok- és császárokat soroztak a halhatatlan istenek közé — habár gonoszságuk s kegyetlenségök még oly nagy volt is; Vespasián maga kinevetni látszott e szokást, midőn halála előtt írta: „Érzem, hogy Isten leszök...“ Ha a canonisatio a pápák eszélyes s ügyes politikája, bizonyára sokkal „okosabbak“ lettek volna a szentek megválasztásában. Jobban ismerték ők

az emberi szívet, mint, hogy ne tudták volna, miszerint az emberi büszkeség már természeténél fogva vonakodik a megvetettet és alacsonyat tisztelete tárgyaul elfogadni...

Ha a pápák a szentek nyilvánítása által, kiket a világtól lenézett és ismeretlen egyének közül választottak ki, gyakran oly emberek közül, kik kezdetben rablók, gyilkosok voltak, mint láttuk, oly tökéletesen céljokat érték; ha csak az ő akaratjuk- és szeszélyöktől függött szegény remeteket, pásztorokat, szolgálókat, kodusokat, sőt Isten előtt az igaz töredelem által megigazult gonosztevőket a dicsőség azon polczára emelni, hogy a nemzetek tiszteljék: valóban akkor a pápák a legnagyobb csodát mivelték, oly csodát, mely magában véve nagyobb azoknál, melyeken a canonisatio sarkallik; örök csodát, mely Jézus Krisztus szakadatlan sorban egymást követő helytartói által századról-századra kihat. Ezzel a pápák tagadhatlan mindenhatósága bizonyíttatnék be, és a római udvar hasonlíthatlan ügyességgel dicsekedhetnék...

Ez időszzerű kis megjegyzés után vegyük föl ismét fonalunkat.

A nap, mely után annyira sovárogtak elődeink, melynek emlékéen a kegyesrend mindenkor édesdeden örvend, — az erkölcsös nevelés-oktatás minden hívére valóban nagy nap, földerült 1768. évi jul. 16-án. — Ugyanis 1767-ben ezen napon igtatta XIII. Kelemen pápa, Isten kegyeltjét, Kalasanzit, kit az egyház mind tiszta életeért erénycsillagként, mind fényes tudománya miatt, mint **b o l d o g**-ot.*) méltán tisztelt, különö-

*) Míg a boldoggá avatás (beatificatio) akkor mondatik ki, ha előleges szoros nyomozások és ismételt tárgyalások után, melyek az elhalálozástól számított egy századon át húzódnak, kiderül, hogy a megholt a ker. erényeket hősies fokban gyakorolta, esedezésére Isten két, három vagy négy csodát művelt és a köztisztelet, melyben élte napjaiban részesült, épen főnmaradt; addig a canonisatio (szentté nyilvánítás) akkor kérhető, ha a boldog könyörgésére ismét legalább két kétségtelen csoda történt. — A szentesítés e két neme közt még e különbség van: a) A szentek közé igtatott az egész egyházban tiszteltetik; az üdvözöltek, a boldogok közé fölvelt csak bizonyos, a boldoggá avatási okmányban megnevezett, személyek által és helyen részesül tiszteletben. b) A canonisatust az egész kath. egyházban a vallásos tiszteletnek (cultu duliae religioso) minden módja szerint, a beatificatust csak bizonyos megszabott módon lehet tisztelni. — A beatificált nem választható valamely ország vagy

sen a poros tanodák izzasztó falain belül fáradozó hivatás-utó-
dának örömére — a szentek sorába. —

Az egyház évkönyveiben örökké emlékezetes, ide vonat-
kozó, irat**) megérdemli, hogy azt az előttünk levő leghitelesebb
(Rómában, e typographia Reverendae Camerae Apostolicae' kike-
rült) forrásból egész teljességében ezennel közlétegyük.

CLEMENS EPISCOPUS

Servus Servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam.

Admirabilis sane omnipotentis Dei providentia, tum in
constituenda, tum in sarta tecta servanda Ecclesia, quam
Christus acquisivit sanguine suo, jam inde ab ejus primordio
ad hunc usque diem illustribus et praeclarissimis, ut ab om-
nibus facile conspici possent, se se prodidit argumentis. Per
omnes enim aetates benignissimus Deus homines in ea san-
ctissimos excitavit, qui studio alienae salutis incensi iuvandis
quoquomodo fidelibus adlaborarent. Quum autem cujuslibet
aetatis homines Sanctorum virorum studio, atque opera indi-
geant, ne ignorantiae tenebris obcoecati meliora non videant,
vel etiam si videant, a concupiscentia sua abstracti, et illecti
deteriora sequantur: tenera profecto et puerilis aetas singula-
rem quamdam et praecipuam curam requirit, ne sibi relicta,
atque inculta, voluptatum lenocinio, paulatim ad vitia defluat,
sensus quippe et cogitatio humani cordis in malum prona
sunt ab adolescentia sua. Quapropter tametsi Christus Domi-
nus omnes promiscue ad se accedentes humanissime exciperet,

város védszenteül, nevére templom vagy oltár nem avatható föl, ereklyéje
körmenetekben körül nem vitethetik stb. — V. ö. XIV Benedek tudós
munkájában „De servorum Dei beatificatione et beatorum canonisatione.“
(Patav. 1743. II. k. 4. b. r. köt.)

**) Ez apostoli irat ily czimmel bir: „Sanctissimi in Christo Patris
et Domini nostri Domini CLEMENTIS divina providentia P a p a e XIII.
litterae decretales super canonisatione B. Josephi Calasancii a Matre
Dei Fundatoris ordinis Clericorum regularium Scholarum Piarum. — Ro-
mae 1767. E typographia Reverendae Camerae Apostolicae. — Viennae, typis
Trattnerianis anno 1768.“

pueros tamen eximio quodam amore complectens, sinite, inquit, parvulos venire ad me. Novissime vero cum rediturus ad Patrem B. Apostolo Petro, quem Vicarium in terris suum constituerat, Ecclesiam sibi carissimam regendam, et pascendam committeret, oves quidem, per quas adulti intelliguntur, non amplius quam semel, agnos vero, quibus pueri designantur, semel atque iterum commendavit.

Itaque quum **B. Joseph Calas Sanctus** a Matre Dei, genere, doctriua, virtute praestans, secum animo reputaret, in optima puerorum institutione spem reipublicae christianae certissimam positam esse, et pueros videret, inopes praesertim, atque infimae sortis, propterea, quod idonea, et singulari disciplina carerent, velut Agnos sine Pastore hac illac errabundos, et vagos facile ad vitia deflectere; pro eo, quo flagrabat, alienae salutis studio hanc sibi, despicabilem forte apud homines, apud Deum vero gloriosam provinciam deposcens ad eosdem a teneris usque annis litteris ac pietate informandos animum appulit. Et primo quidem sua, atque aliorum ab se conductorum opera usus est ad id muneris, in quo nimirum charitas simul atque humilitas mutuam sibi operam dabant. At processu temporis reputans pium istud opus defuncto sibi superstes esse non posse; novum in Ecclesia Dei Regularem Ordinem excogitavit sapienter, et per summam sapientiam instituit, cujus labore atque industria, quod sancte ipse, et utiliter inchoasset, in omne deinceps tempus maneret. Quot autem, quantos labores exhausserit ut cogitata perficeret, quam constanti animo aspera quaeque toleraverit, quam praeclara denique virtutum omnium, cunctis quidem fidelibus, sed suis potissimum Filiis monumenta reliquerit, dici vix potest.

Quapropter quum honorum operum Author idem et largissimus remunerator Deus, qui Beatum hunc Servum suum tot et tam praeclaris virtutibus decoravit, easdem subinde, editis per ipsius Servi sui invocationem miraculis ostendere et palam facere dignatus fuerit, Nos ideo virtutum et miraculorum examine habito perquam diligenti, in consilium adscitis Venerabilibus Fratribus Nostris S. R. E. Cardinalibus, auditis etiam Patriarchis, et pluribus Archiepiscopis et Episcopis in Urbe congregatis, ac divino Spiritu humiliter invocato,

eumdem B. Josephum Sanctorum numero adscribimus, atque eo, qui domesticos Dei decet, in Coelesti Curia honore, et cultu prosequendum esse statuimus, et declaramus.

Beatus igitur hic Servus Dei Peraltae Salis Aragoniae oppido non incelebri, anno a reparata salute MDLVI. parentibus natus est, antiqua nobilitate clarissimis. Jam inde a teneris annis suavitate morum, lenitate, patientia, precandi studio, cultu Deiparae singulari, qualis futurus esset, haud obscure indicavit. Grandiuscula mox aetate pueros munusculis ad se se alliciens, avocare a vitiis, ad virtutem impellere, ad Dei cultum hortari solebat, ut proinde Sancti apud omnes nomen et famam adeptus, instituendo ab se Ordini proludere quodammodo videretur. Humaniorum artium doctrina satis iam excultus ad praestantiores Iurisprudentiae et Theologiae facultates animum appulit, atque in iis quidem nulli secundus; innocentia vero, castimonia, integritate morum supra caeteros eminebat. Quod enim tempus plerique adolescentum ludis atque otio, religionis ille ac pietatis officiis impertiebat. Solitudinis studiosus continebat se domi, nisi vel ad templum pietas, (quod frequens erat) vel necessitudo, studiorumque communio ad aequalium quandoque consuetudinem et colloquium vocaret. Neque vero in illo aut modestiae comitas, aut comitati modestia officiebat. Largissima erat in eo erga inopes atque egenos misericordia. Ardor animi erga res divinas, praesertim cum ad sacra mysteria, uti crebro solebat, accederet, ita ex vultu ipso atque ore emicabat, ut in admirationem sui oculos intuentium raperet. Pudor autem prorsus in eo singularis, ut vel in tenera adhuc aetate, morbo licet urgente, nemini unquam, ne matri quidem corpusculi ipsius partem ullam adspicere nudam licuerit.

Ilerdae non alia utique, quam eximiae suae commendatione virtutis, cunctis quum magistrorum, quum condiscipulorum suffragiis universae studiosae juventuti praefectus, ac princeps renunciatus, eiusmodi honore, ac munere sic functus est, ut qua voce, qua exemplo (quod quidem suavissimum, idemque efficacissimum monendi genus est) segnes ad studia, dissidentes ad concordiam, improbos ad virtutem adhortaretur. Et quidem industriae suae fructum tulit, quem maxime opta-

ret. Alia enim jam facies exstitit iuventutis in scholis, in templis, in nosocomiis, ut propterea qui tam praeclare meritum de scholis **Josephum** susciperent, eundem veluti delapsum e coelo Angelum venerarentur.

Itaque coram eo nemo erat, qui impudenter dicere aliquid, vel indecore facere auderet. Tam spectatam virtutem, ac praesertim animi castimoniam teterrimus humani generis hostis ferre non poterat. Itaque ad eam labefactandam usus est impudentia nobilis cujusdam foeminae, quam **Josephus** veterem suae cum familia illius necessitudinem retinens, invisere subinde consueverat. Sed castissimus iuvenis blandientis foeminae illecebras tanta animi exhorrescentis constantia elusit, ac respuit, ut non satis haberet, quod e domo illa, tamquam ex infami scopulo se se proripuisset, nisi etiam ex urbe ipsa, uti praestitit, alio demigraret: ut alterius magis vel famae, vel pudicitiae, quam castimoniae suae periculum declinaret. Post gratias igitur impense actas Deiparae, cuius tam praesentem in eo discrimine opem expertus erat, instaurato etiam Virginitatis voto, statim Complutum profectus est, ubi novum innoxio quantumvis corpori ciliciis, inedia, vigiliis bellum indixit.

Peracto denique studiorum curriculo, laurea donatus, tametsi nondum Sacris majoribus initiatus ab Episcopo Jaccae socius laborum adscitus est, non sine magna Dioecesis utilitate — Jam vero mortuo Fratре sine liberis, a Parente in spem Familiae destinatus ad nuptias; morbo interveniente periculoso atque ancipiti, ab iis se se expedit. Quum enim ad mortem decumberet, in eo temporis articulo facile a Parente **Josephus** obtinuit, ut si convalesceret, coelibem agere vitam liceret. Itaque praeter omnem opinionem recuperata valetudine Sacrorum Ordinum susceptione, ut primum potuit, totum se Deo mancipavit. Neque vero diu licuit **Josepho** sibi uni vacare. Cognita enim illius pietas, sapientia, integritas fecit, ut a pluribus Episcopis in pastoralis sollicitudinis partem advocaretur. Quibus ille quidem non mediocri laborum fructu operam egregie navavit, praesertim in Urgellensi Dioecesi, quum commissum sibi peculiaris asperrimorum locorum visitationis munus expleret. Multa sibi relata in melius, multa provisa pru-

denter, magnis praeterea exhaustis laboribus, atque adeo non semel adito vitae periculo. Barcinonem deinde regia missus auctoritate scissam in factiones duas civitatem, atque in mutuas mox caedes foedissime ruituram (quod optare magis quam sperare cives possent) ad concordiam et pacem consilio, et fuis ad Deum precibus revocavit. Charitatis hoc et prudentiae, illud animi demissionis fuit, quod, ut paratos sibi honores defugeret, oculis atque aspectui plaudentium sibi civium se se subducens, Urgellam statim reversus est, a qua tamen, majus quoddam humilitati suae instare ab Rege periculum suspicatus, ob rem tantam jam promulgatam, haud ita multo post proficiscens aetatis suae anno secundo supra trigesimum Romam, quo divinitus vocabatur se contulit.

Vitam in Urbe **Josephus** absconditam cogitabat, sed a Cardinali Columna, qui praestantiam illius ab Episcopo Urgellensi cognoverat, in aulam suam adscitus est, ut sibi Theologus a studiis ac Fratris Filio praeterea optinae spei adolescentulo morum magister esset. Verum non is erat **Josephus**, qui aulae honoribus caperetur, cum non semel dignitates amplissimas repudiaverit. Illud enim sibi proposuerat jam dudum, ut Deo maxime et proximorum saluti inserviret. Itaque ut ampla laborum et meritorum seges suppeteret, quinque se celeberrimis Romae sodalitatibus adscribi voluit, earumque sanctissimas leges sublevandis pauperibus, invisendis aegris, erudiendis agrestibus, ac plebeiis tam sedulo, ac naviter observabat, ut incenso suo studio caeteros omnes ad eadem charitatis officia inflammaret. Grassante per Urbem lue, hic enimvero, si umquam antea, quid christiana charitas possit, maxime ostendit. Nullum enim ab eo erga aegros et pauperes officium defuit. Qua quidem in re misericordiae atque humilitatis assidua erat exercitatio. Talis namque ac tantus vir, onustum cibariis ac pharmacis asellum per vias agere, et cum S. Camillo de Lellis, cui se socium addiderat, ad egentium atque aegrotantium domos deferre, nequaquam erubescerat. Neque vero cum iuvandis proximis tantum temporis impertiret, spatium illi deerat ad ea, quae cultus Dei sunt, obeunda. Etenim ut praeter caetera, quae sibi proposuerat, religionis officia, septem Urbis ecclesias, quod a multis jam annis

solenne habebat, inviseret, e nocturna quiete partem sibi maximam detrahebat.

Sed majus profecto aliquid, quod non ad Urbem modo, sed ad christianam rempublicam pertineret, **Josephus** aggressus est. Quum enim vir aeternae proximorum salutis maxime studiosus videret pueros, praesertim infimae sortis, necessaria instructione carere, qua ex re cum inscitia passim vitia inolescere; primo quidem sumtu suo magistros quaesivit, qui pueros, praeuente ipso, ac pauperrimos sibi deposcente, primis litterarum ac christianae doctrinae elementis imbuerent. Sed quum id ad tempus dumtaxat et paucis profuturum intelligeret, novum quoddam institutum meditatus est, cujus opera assidua illa charitatis in edocendis adolescentibus exercitatio perpetuo maneret: quod quidem Institutum, cum peculiarem potissimum profiteatur curam circa puerorum eruditionem, adeo ab omnibus commendari et expeti coepit, ut ipse **Joseph** adhuc vivens in septem provincias late per orbem diffusas, benedicente Domino propagatum conspexerit.

Sed quam multas, quamque acerbis ob eam rem a domesticis ipsis nedum ab aliis iniurias, calumniasque pertulerit, haud facile dictu est. Illud sit instar omnium, quod felicis recordationis **Benedictus XIV.** Praedecessor Noster, ut prohibent, aspera quaeque atque indigna, quae servo Dei ad extremam usque aetatem subeunda fuerunt, animo reputans **Josephum** Jobum alterum appellare non dubitavit. Hujusmodi autem incredibilis patientia atque animi aequitas tunc maxime enituit, cum ex infanda calumniatoris nequissimi delatione comprehensus, ac tota spectante Urbe, satellitum manu stipatus, ad carceres perductus fuit, ut hominibus quidem ludibrio, Angelis vero admirationi esset et gaudio. Etenim mitissimo, atque humillimo viro, qui statim compertus innocens, ut impactae calumniae labes abstergeretur, summo cum honore cunctis plaudentibus domum reductus est, expetendum id magis visum fuit, quam dolendum. Illud utique dolendum maxime atque acerbum accidit, quod vineam ab se tanto labore ac studio plantatam, quaeque palmites suos longe lateque extenderat, dissipatam jam, atque a singulari fero pene exterminatam conspexit.

Attamen in his etiam rerum asperitatibus ne vestigium quidem de gradu constantiae deiectus ostendit, quam vere scriptum sit: Iustum non contristare, quidquid acciderit. Contumeliis enim et conviciis lacessitus impudentissimis, ita se gerebat, ut iis delectari videretur. Obtrectatoribus suis, quos eoërcere facile potuisset, non aliam rependit vicem, quam quae a Christo praescripta est, ut bene scilicet precaretur iis, a quibus iniuriam acceperat. Sed et Deus ipsi tam admirabili patientiae coelestem aliquam vel in terris mercedem rependit; Deiparam enim cum puero Jesu videre meruit sibi, et commissis suae disciplinae adolescentulis benedicentem. Illius modo vultus inter orandum, modo corpus totum, dum sacris operatur, coelesti lumine circumfusum, atque e terra sublime conspectum est. Ilum in cubiculo preces fundentem Beatissima Virgo, adpectu alloquioque suo recreavit. Dono praeterea prophetiae non caruit, qua vel futura praediceret vel arcana cordium penetraret.

Sed iam suprema dies aderat, qua **Josephus** eiusdem praescius, post labores tam multos, post tam longas aerumnas, sempiterna quiete ac beatitudine potiretur. Itaque correptus morbo, quem medici levem, et ultimum ipse affirmabat, christianarum virtutum, earumque maxime, quae id tempus posceret, studio in occursum Domini parare se impense studebat. Morbi autem vim non patientia modo ipsius atque animi aequitas, sed etiam beatissimae Virginis, aliorumque Coelitem visiones suavissimae leniebant. Inter eas porro illa utique iucundissima, qua eadem Dei Mater se se illi conspiciendam dedit, complurium, qui religiosae illius disciplinae Alumni fuerant, numero comitata. Alia praeterea visione Servum suum Deipara cum sanctissimo Filio suo recreavit, pollicita insuper fore, ut Ordo ab ipso institutus, de quo sollicitus erat, ne forte interiret, protegente se refloresceret. Quod quidem cum ad erigendos in spem Suos magnopere pertineret, existimavit se salva modestia posse id eisdem palam facere, atque adeo debere. Sanctissimo deinde Corporis Christi viatico roboratus, quatuor e suis Alumnis in Vaticanum mittendos duxit: duos quidem qui S. Apostolorum Principis aeneam statuam venerati pium illius pedibus osculum darent, ceu testem Catholicae Romanae

fidei, in qua emori, uti vixerat, **Josephus** optabat; alios vero duos, qui a Summo Pontifice Christi Vicario plenam culpae omnis ac poenae remissionem Ipsius nomine peterent, atque impetrarent. Sacra demum Uctione munitus, lacrymas inter ac preces Suorum, sublatis ad Coelum oculis, et pendentis e Cruce Christi imaginem osculatus, post invocationem suavissimi **Jesu** nominis ter iteratam, sui compos, et sensibus valens pacatissimum Conditori suo spiritum reddidit, octavo Calendas Septembris anni Domini **MDCXLVIII**. Illud autem sane admirabile, quod e tam cari Parentis obitu non moeror, ut assolet, sed inusitata quaedam laetitia filiorum Ipsius animos repente occupavit, manantibus iam prae gaudio lacrymis, quas antea dolor expresserat. Defuncti corpus maiestatem quamdam praeseferens rapiebat oculos, suavemque ac coelestem utique odorem afflabat. Jam vero virginalis Illius eximii pudoris, etiamsi alia nulla, dum inter mortales ageret, indicia extarent, illud unum satis abunde foret, quod mortuus edidit plane admirandum. Quum enim cadaver, detracto ut ablui posset indusio, nudatum esset, manus Illius dextera, nullo alterius impulsu, statim partes eas cooperuit, quas verecundia conspiceri vetat: atque ut evidentius adhuc tam singulare pudoris studium appareret, dimota per eos, qui aderant, mortui dextera, sinistra pariter nemine impellente ad partes eas obtegendas dexterae vicem supplavit.

Iam vero cum **Servi Dei** corpus ad Sacram Aedem **S. Pantaleonis** afferretur, quadriennis puer: ‚En Sanctus‘ inclamavit, ore lactenti, ‚en Sanctus advenit.‘ Magnus deinde concursus totius ferme Urbis ad funus Illius celebrandum, praesertim post miracula, quae complura statim patrari per invocationem **Servi Dei** coepta sunt. Quae cum ad aures felicis recordationis **Innocentii Papae X.** Praedecessoris Nostri pervenissent, tum Ipsius, tum Cardinalis in Urbe eiusque districtu Vicarii nomine, Religiosis Ipsius Filiis, qui spectatores ac testes exstiterant, demandata cura est, ut ea fideliter, atque accurate perscriberentur, ad eorum deinde, quorum interest, examen debitum revocanda. Quum autem novis in dies miraculis **Servi Dei** sanctitas coruscaret, eiusque fama increbesceret; Cardinalis primum in Urbe Vicarii, Apostolica

deinde auctoritate coeptum est agi de virtutum Illius excellentia. Quae quidem cum in Congregatione S. R. E. Cardinalium Sacris Ritibus praeposita, communi Patrum iudicio ad ad heroicum gradum pertigisse constaret, sanctae memoriae Benedictus XIII. Praedecessor noster eorundem iudicium Decreto suo confirmavit die octava Septembris MDCCXXVIII. In miracula deinde auctoritate Apostolica per tres Episcopos inquisitum, iisque in rite acta relatis, ac duobus ex illis Patrum suffragio dignis probatu compertis, eiusdem memoriae Benedictus XIV. noster item Praedecessor, consulto multis precibus Deo, Patrum iudicium, accepta divinitus auctoritate, ratum habuit atque approbavit die Maii decima anni MDCCXLVIII.

Ac primum quidem miraculum patratum est in Margaritha Tanteri Virgine Florentina, quae decenni aneurismate in ultimum vitae discrimen adducta, post imploratam **Josephi** opem, puncto temporis integram valetudinem recuperavit. Miraculum alterum inspectum est in Christina Ceccherina Virgine ex eadem itidem civitate Moniali inter eas, quae Capuccinae vocantur. Haec enim per septennium variis simul morbis implicita, ut immobilis iam citra spem ullam decumberet, opitulante **Josepho**, perfecte atque integre divinitus repente convaluit. Quum igitur de **Josephi** virtutum heroica excellentia et perspicua miraculorum nota satis, abundeque constaret, laudatus Benedictus XIV. nihil amplius cunctandum ratus, die VII. Augusti anni eiusdem MDCCXLVII. datis Apostolicis litteris **Josephum** Beatorum fastis adscripsit.

Sed novis subinde coelestibus signis Servi Sui sanctitatem Deo declarante, ut reliqui summi honores **Josepho** decerni possent, auctoritate Apostolica de recentioribus, quae ferebantur per eundem patrata miracula, quaestio de more instituta est; qua feliciter expleta, duo potissimum prae caeteris Patrum Sacrorum Rituum Congregationi praepositorum calculo probatu digna sunt habita, et Nos Ipsi probavimus die XXV. Maii MDCCCLXVI. Ac primum quidem editum est in Maria Constantia Caminati Genuensi Virgine, Moniali in monasterio Ordinis S. Clarae extra moenia civitatis Fuderti. Phthisim illa iam dudum paterna in domo contraxerat, quam aliquamdiu dissimulatam celare amplius non potuit. Per undecim ipsos

annos, assidua febris deteriora in diem symptomata tertium morbi illius gradum clare indicantia, scirrhus in iecore duro extrinsecus, et late fuso tumore se pandens, aliaque exinde subnascentia morborum genera eo iam aegram adduxerat, ut pelle dumtaxat, atque ossibus, nulla praeterea corporis parte constare videretur. Itaque non semel extremo sacramentorum subsidio munita nihil jam aliud opperiri poterat, quam ut e consumpto corpore anima demigraret; sed desperatam humanitas valetudinem pia Monialis per **Beatum Josephum** divinitus est consecuta. Quum enim brevi, quam morbus in lectulo sineret, novemdiali prece illius se patrocinio commendasset, die ipsa, quae nona et postrema erat institutae precationis, placide consopita, et somno (quod nunquam antea contigerat) diu producto, morbi vim omnem discussam sensit. Eodem tempore color vultui, vires corpori redditae, quodve magis utique mirandum fuit, caro non modo restituta, sed ea visa est addita, quae fortasse nunquam exstiterat. Neque vero integra tantum fuit valetudo, sed etiam perpetua.

Altera superans naturae vim sanatio contigit Vincentiae Buada Valentinae. Haec enim tres vel quatuor annos nata, ex gravi lapsu (dum per ludum ab imprudenti quopiam iactatur in aëra, et excipitur) luxatis aliquot spinalis medullae vertebriis, gravibus primum morbis, perfecta dein comprehensa fuit paralyssi, ita quidem, ut crura ob interclusos succi vitalis meatus arida iam ac pene lignea motum et sensum omnem amisissent. Conversa igitur puella ad coelestem opem, quandoquidem in humanis remediis nulla jam reliqua spes erat, novemdiali obsequio **Beati Josephi** auxilium implorat. Eo peracto, nondum tamen compos voti facta erat: sed Patre admonente, brevi adhuc fusa prece ea ipsa die, momento temporis motum, sensum, et quod mirandum est magis carnem recuperavit.

Post haec eiusdem Congregationis Generalis die XXIII. mensis Septembris anni proxime elapsi coram nobis habitae consilium audivimus, an iuxta consultissimas leges a Praecessoribus nostris ipsi Congregationi praescriptas, tuto ad **B. Josephi** Canonisationem procedi posset? et quamvis in ea suffragium ferentes unanimes consensu id affirmaverint, nihil-

ominus ut accuratius causam perpenderemus, precibusque cum nostris, tum aliorum in re tanti momenti divinum promeremur auxilium, nonnisi die XII. subsequentis mensis Octobris Decretum, quo ad solemnem **B. Josephi** Canonisationem, **servatis servandis**, quandocunque procedi posset, edi iussumus.

Interim vero Clarissimus in Christo Filius noster Carolus Hispaniarum Rex Catholicus, ut hoc Decretum ad effectum perduceretur, se summopere optare nobis significavit, ad dilecti Filii Ordinis Clericorum Regularium Scholarum Piarum Superiores proprio, et cunctorum illius Professorum nomine assiduas nobis preces porrigebant humilimas ut, eum, a quo divini numinis afflatu leges exemplo suo confirmatas acceperant, supremo tandem cultu decoratum conspicerent et venerarentur.

Ut itaque, quod supererat, ad Sacrorum Canonum normam, et iuxta venerabilia eorundem Praedecessorum nostrorum instituta perficeremus, universi primum Collegii Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilium exquisivimus in Consistorio secreto die XXVII Aprilis proxime praeteriti habito, in quo Nos Ipsi summam virtutum et miraculorum **B. Josephi**; nec non seriem eorum omnium, quae in eius causa gesta fuerant, ipsis exposuimus, cunctisque adsentientibus, ut ad supremam gravissimo huic negotio manum imponendam progredieremur, quamplures Venerabiles Fratres Archiepiscopos et Episcopos ex universa ferme Italia in Urben accivimus, eos quoque, antequam definitivam sententiam ferremus, in consilium adhibituri.

Hi omnes causam totam praedidicerunt, tum ex peroratione in Consistorio publico die VII mensis Maii proxime praeteriti coram nobis habita a dilecto Filio Alexandro Tozzi Nostrae Consistorialis Aulae Advocato, tum ex plena, accurataque relatione gestorum et virtutum **B. Josephi**, cum miraculis e Tabulario saepe dictae Congregationis Sacrorum Rituum desumpta, quae typis impressa singulis tradita est.

Coacto propterea die prima proxima etiam elapsi mensis Junii semipublico Consistorio, in quo praeter eorundem Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium Collegium, omnes itidem Patriarchae, Archiepiscopi et Episcopi, qui hac ipsa de causa

in Urbe aderant, sessionem habuere, factaque omnibus dicendae sententiae protestate, spectabilem huiusmodi Consacerdotum coronam summa consensione audivimus ad **B. Josephi** Canonisationem Nos adhortantem. Qua de re omnium suffragia, proprio singulorum chirographo subscripta colligi, et in Tabularium Romanae Ecclesiae referri iussimus: mandantes praeterea dilectis Filiis Sedis Apostolicae Notariis, ut super solemnibus actu publica instrumenta conficerent.

Indicta deinde ad perficiendum Canonisationis actum hodierna die, qua solemnibus Coronationis Nostrae recurrunt, postquam superiori hebdomada per triduum omnes Christi fideles ad ieiunium hortati fuimus, tribus Patriarchalibus Basilicis designatis cum plenariae indulgentiae concessione, ut ad impetrandum divini Spiritus lumen Fideles ipsi suas nostris adderent preces. Hac demum die congregatis in Vaticano omnibus utriusque Cleri Ordinibus, et Curiae ac Aulae nostrae Proceribus, praecipue vero Venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, Patriarchis, Archiepiscopis, et Episcopis, solemnibus supplicatione divinam Majestatem exorantes ad Basilicam Principis Apostolorum processimus. Ibi autem cum dilectus Filius Noster Carolus Tituli S. Clementis S. R. E. Camerarius, pro Canonisatione impetranda Procurator designatus enixa christianorum Principum, Antistitum, Capitulum, Ecclesiarum, Magistratumque ac totius Ordinis Clericorum Regularium Scholarum Piarum vota atque preces nobis obtulerit pro solemnibus Canonisatione ipsius **Beati Josephi**, (ac etiam Beatorum Ioannis Cantii, Josephi a Cupertino, Hieronymi Aemiliani, Seraphini a Monte Granario, ab Asculo denominati, et Ioannae Franciscae Fremiot de Chantal.) Nosque semel, iterum, ac tertio rogaverit, ut exoptatam dudum sententiam pronuntiantes, commune gaudium expleremus. Ideo Nos implorato prius universae coelestis Curiae praesidio, et advocato cum gemitibus Paraclyto Spiritu, eoque sic inspirante, ad honorem Sanctae et Individuae Trinitatis, ad Exaltationem Fidei Catholicae, et Christianae Religionis augmentum, auctoritate Domini Nostri Jesu Christi, Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac Nostra, **B. Josep-**

hum Calasanctium a Matre Dei Ordinis Clericorum Regularium Scholarum Piarum Fundatorem, omni christiana-rum virtutum genere ornatum, de re christiana optime meritum, coelestium donorum copia, et miraculorum gloria prae-lustrem, Sanctum esse definiendo pronuntiavimus, (et unacum praedictis Joanne Cantio, Josepho a Cupertino, Hieronymo Aemiliani, Seraphino a Monte Granario, ab Asculo denominato, et Joanna Francisca Fremiot de Chantal) Sanctorum Ecclesiae fastis adscripsimus. Decernentes, juxta Benedicti XIV. Praedecessoris praefati litteras, Ipsius **S. Josephi Calasanctii** memoriam sexto Calendas Septembris, qua nimirum die Illius corpus tumulo demandatum fuit, in universa Ecclesia quotannis recolendam esse, ac ritu debito celebrandam. Ac omnibus Christi fidelibus, qui in Ecclesia S. Pantaleonis de Urbe nostra, ubi **S. Josephi** mortales exuviae coluntur, eadem designata die religiose accedent, ac Deum Optimum Maximum iuxta Nostram, et Piae Matris Ecclesiae mentem peccati fuerint, Indulgentiam septem annorum et totidem quadragenarum perpetuo in forma Ecclesiae consueta concessimus.

Mox decantato pro debita gratiarum actione laudis et confessionis Hymno, ad Aram Basilicae maximam supra Sacratissimam Principis Apostolorum Confessionem incruentam salutis humani generis hostiam oblaturi reverenter accessimus, et facta eorundem Sanctorum speciali commemoratione post Evangelicam lectionem a Diaconibus latina et graeca lingua decantatam, justa et sancta exultatione spiritus sensimus Nos impelli, ut Venerabilem Sacerdotem coronam et populum universum, quem Religionis studium, atque Apostolicae Sedis reverentia non ex Urbe modo, sed ex longinquis etiam regionibus attraxerat, ad eorundem Sanctorum virtutes imitandas, et patrocinium promerendum, Paterno affectu breviter adhortari et accendere conaremur. Denique inexhausti Ecclesiae thesauri divitias in eos, qui adstabant Fideles, veluti effundentes, plenariam omnium peccatorum Indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino concessimus.

In hac autem tum nostra, tum populi totius fidelis iustissima exultatione nostrae huic Urbi dilectissimae alia profecto quaedam peculiaris est causa, cur non modo **S. Josepho**, sed etiam sibi magnopere gratuletur. Solatium est enim non parvi utique faciendum, quod venerabile **Josephi corpus** apud nos exstat, quasi amoris erga Nos sui perenne pignus, et monumentum. Nam etsi ubique terrarum Coelites clientibus suis opem impertiant, ibi tamen et uberius id et frequentius praestare solent, ubi corpore, hoc est aliqua sui parte resident. Ad **Josephi** ergo tumulum in angustiis, in rebus dubiis quisque accedat, per haec praesertim tam plena aerumnis et calamitatibus tempora, nec dubitet, quin cum ex iis, quae passus est tam multa, tam aspera, patientiam didicit in terris agens; regnantem modo gloriosum in supernis aedibus pium erga se et propitium experiatur.

Quoniam vero post prolatam a nobis Canonisationis sententiam ab eodem Cardinale Procuratore Nobis humiliter supplicatum fuit, ut super praemissis omnibus Apostolicas litteras perpetuo valituras decernere et edere dignaremur; ideo Nos justissimae annuentes petitioni praesentium tenore omnia et singula praemissa confirmamus, roboramus, atque universae Catholicae Ecclesiae denunciamus. Mandantes, ut earundem praesentium exemplis etiam impressis, manu alicuius Notarii publici subscriptis, et sigillo Personae in Ecclesiastica Dignitate constitutae munitis eadem prorsus fides ab omnibus habeatur, quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc Nostrae definitionis, decreti, adscriptionis, mandati, statuti et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attentare praesumserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursum.

Datum Romae apud S. Petrum, Anno Incarnationis Dominicae MDCCLXVII. decimo septimo Calendas Augusti, Pontificatus Nostri anno decimo. *)

*) Az okmányszöveg után nyomban „Ego Clemens Catholicae Ecclesiae Episcopus“ aláírás olvasható. Alatta van egy pecsét-alak, köze-

Ha már most valaki azt kérdezné: mit tesz tulajdonképen a római pápa, midőn valakit a szentek közé sorol? — Annak az imént közölt kiváló-érdekű okirat nyomán, röviden a következőt feleljük: Nem egyebet, mint, az ezen ügygyel megbízott *congregatio* által, mindenre kiterjedő, hosszas vizsgálódások után, elismert rendkívüli tünemények fölött kimondja, hogy azok valóban csodák, hogy a Mindenható azokat a Szent segítségül hívására művelte és így őt a földön is megdicsőíteni kívánta.

A hit nem csak az ész, hanem az isteni malaszt által indított jóakarottnak is műve; a hol ez meg van, ott az ész kevés bizonyító okokkal is meggyőződik, a hol ellenben hiányzik, ott minden érv hasztalan. A szentek közé fölvettek körüli csodák oly világosan bebizonyítják, a mint csak kívánni lehet; és, hogy Baronius folytatójával Raynald történetíróval szóljunk, nincs is, miért azok igazvoltáról kétkedhetnénk, ha meggondoljuk, hogy „Istennél semmi sem lehetetlen“ (Luk. 1, 37). De hogy a minden hit mellett is kutató emberi észnek kétségre legkisebb alkalma se legyen, e részről is gondoskodva van. — Ugyanis mily szigorral jár el az egyház minden időben azon természetfölötti tények elismerésében, melyek

pén keresztrel s az apostolfejedelmek meg a canonizáló pápának, vagyis „Sanctus Petrus, Sanctus Paulus, Clemens PP. XIII.“ — nevével. A köríraton pedig a csatlakozhatlan itéletre figyelmeztető „De Vultu Tuo Iudicium Meum Prodeat“ jelentős szavak szemlélhetők. — Mindezek után lent a következő bibornokok stb. aláírásával találkozunk: Ego C. A. Episcopus Ostien. et Veliternen. Card. Cavalchini, Sacri Collegii Decanus. Ego F. M. Episcopus Portuen. et S. Rufinae Card. Lantes. Ego I. F. Episcopus Sabin. Card. Albani. Ego H. Episcop. Tuscul. Card. Dux Eborac. S. R. E. Vice Cancellarius. Ego F. Episcopus Alban. Card. Serbellonus. Ego I. F. Episcopus Praenestin. Card. Stuppanius. Ego C. Tit. S. Clem. Presb. Card. Rezzonico S. R. E. Camerarius. Ego F. M. Tit. S. Silvestri in Capite Presbyter Card. de Rubeis. Ego I. M. Tit. S. Alexii Presbyter Card. Castelli. Ego C. Tit. S. Petri ad Vincula Presbyter Card. Elephantutius. Ego P. H. Tit. SSmae Trin. in Monte Pincio Presb. Card. Guglielmi. Ego PP. Tit. S. Steph. in Monte Coelio Presb. Card. de Comitibus. Ego Fr. L. Basilicae SS. XII. Apostolorum Presb. Card. Ganganelli. Ego M. A. Tit. S. Mariae de Pace Presbyter Card. Columua. Ego S. Tit. S. Joan. ante Portam latinam Presb. Card. Buonaccorsi. Ego I. C. Tit. SS. Joan. et Pauli Presb. Card. Boschi Maior Poenitent. Ego

akár valamely szentnek esedezésére, akár különben történeteknek mondattak, nem csak a mult, de a jelenleg divatozó fegyelmi eljárása is elég világosan hirdeti. Míg egyfelül különösen az üldözések korszakában saját megbizottjai által akarta hitelesen följegyeztetni a vértanúk cselekményeit és fényesen kivivott diadalait, melyeket az Úr Isten oly sokszor és nagyszerű csodák által dicsőített meg: úgy másrésről a legkeményebb egyházi büntetések alatt tiltotta mindaddig valamely csodát az egyházban nyíltan hirdetni, míg annak valódiságát önmaga szoros birálat alá nem vette, és ennek folytán be nem bizonyult, hogy az minden okos kétségen kívül áll. Legalább erről a ma is szokásban levő szenttéavatási pörrend fönnen kezeskedik. — Mi történik itt? Miután a csodatény tudomására jő az egyházi hatóságnak, azonnal a püspök vagy pápai meghatalmazott a legszigorubb vizsgálatot rendeli el. Csakis szemtanúk vétetnek figyelembe, miután ezek az egyházi és világi tudományokban jártas, különben pedig jellemteljes férfiak tekintélyes testülete előtt hit alatt a csodatény körülményeiről kihallgattatnának, s a szerint maga a tényálladék megállapittatnék, az iratok alájegyezve és meghitelesittetve Rómába küldetnek, hol azután valóságos pör kezdetik. Ebben egy e végre rendelt ügyvéd minden tel-

L. Tit. S. Anastasiae Presbyter Card. Calinus. Ego A. Tit. S. Mariae in Via Presbyter Card. Columna Branciforti. Ego P. Tit. S. Mariae trans Tyberim Presbyter Card. Pamplilius. Ego Ph. M. Tit. S. Chrysogoni Presbyter Card. Pirellius. Ego A. Tit. S. Mariae in Via lata Prior Diaconorum Card. Albanus. Ego N. S. Eustachii Diaconus Card. Corsinius. Ego D. S. Mariae ad Martyres Diaconus Card. Ursinus. Ego Fl. S. Mariae in Porticu Diaconus Card. Chisius. Ego A. M. S. Agathe ad Suburam Diaconus Card. Torrigiani. Ego I. C. S. Caesararei Diaconus Card. Caracuolus de Sancto Bono. Ego N. S. Georgii in Velabro Diaconus Card. Perelli. Ego A. S. Angeli in Foro Piscium Diaconus Card. Corsinius. Ego A. SS. Viti et Modesti Diaconus Card. Nigronus. Ego Ae. S. S. Adriani Diaconus Card. Piccolomineus. Ego X. S. Mariae de Scala Diaconus Card. Canale. Ego. B. SS. Cosmae et Damiani Diaconus Card. Veterani.

C. Card. Pro- Datar. A. Card. Nigronus Visa De Curia I. Manassei.

L. Eugenius.

Loco + Plumbi.

Registrata in Secretaria Brevium. Vincentius Macedonius Sacr. Rit.
Congreg. Secret.

hető okokkal részint a szentté nyilvánítandónak magasztos erényeit, részint az ő esedezésére élteben vagy halála után történt csodákat ostromolni köteles, hogy úgy a tiszta igazság minél inkább napfényre deríttessék... És csak akkor, ha e czélra rendelt bírák ítélete szerint ezen ellen-okok ama hitelesített iratokkal szemben, mint meg nem állhatók ünnepélyesen félre vettetnek; ha ezek nyomán maga a szentséges atya is a kérdésben forgó természetfölötti tényekről, mint valódi-akról, tiszta meggyőződést szerzett, jelentetik ki általa az egyház nevében ünnepélyesen, hogy e vagy ama csodák, melyek ennek vagy amannak a dicsőültnek közbenjáró esedezésére történtek, kétségkivüliek! Lehetne-e ennél szigorúbb eljárást követni, és lehetne-e nagyobb biztosítékot emberileg valamely tény megtörténte iránt okosan követelni! Ha még az ekként megállapított tény hitelessége iránt is szabad volna kétkedni: akkor ki-ki arra is jogosult lehet, hogy minden történelmi tényt, mint bizonytalant, félre vessen, mivel ezek közül igen kevés van, mely csak közelítőleg is hasonló biztosítéknak örvendhetne...

Talán nem lesz fölösleges e tekintetben egy igen érdekes eseményt fölemlitenünk.

Nem oly rég ideje annak, midőn Rómában egy protestans angol utazó bizonyos helyen azon észrevételt kockáztatta: a szentek életében előforduló csodák nem birnak mégis oly hitelességgel, hogy azokat okosan elfogadni lehetne. Mire egy egyháznagy egész egyszerűséggel azon kérdést teszi, vajon olvasott-e már egy szenttéavatási pört, melyben azok hitelessége minden kétségen felül helyeztetik? Az angol válaszolt: Soha! de igen ohajtanám, ha ilyennel megismerkedhetném. Kis idő múlva az egyháznagy egy hasontartalmú pört átolvasás végett közlött vele, ki, miután azt komolyan át- és átalapozta, kénytelen volt bevallani: Uram! ha a szentek csodái mind így volnának bebizonyítva, nem lehetne kétség azok történelmi igazságán. — Erre az angol nagy meglepetésére az egyháznagy kijelenté: pedig a szentszék eme bizonyítékokat nem találta elegendőknek arra, hogy a szóban levő boldogult ünnepélyesen szentnek nyilvánítassék!...

A jézusi egyház tehát a legkomolyabb és leglelkismeretesebb tárgyalás alapján az ő látható feje, mint organuma, által nyilatkozik az isteni Gondviselés csodálatos útjáról, vagy a mi egyre megy ki: az isteni Gondviselés egyháza fő-főpásztorának szava által a Szentet e földön megdicsőíti, midőn a keresztény világnak bemutatja, hogy: *Deus mirabilis in Sanctis suis*... Az egyház a római pápának szava által az Üdvözlőt megismerteti, és mint Szentet mindazok elé tiszteletül tűzi, kik tudják, hogy az isteni hatalomnak nincs korlátja, és a Mindenható keze meg nem rövidült, s az igaz egyházban a csodák ajándéka állandóan megvan, és maga a csodákon épült egyháznak szilárd fönmaradása is, az ellene, Jézus neve miatt, szakadatlan zuditott üldözés és fegyver, ármány és esel, tudomány s gúny és a világi dolgok enyészete között, az isteni Gondviselésnek egyik folytonos csodája...

A nyitrai kegyes-tanító-rendiek szivei valóban áradoztak akkor, és dicsőíték a rájuk bízott ifjakkal együtt az ég Urát, ki egyedül erős, ki egyedül hatalmas, ki megemlékezett az egyszerű szerzetesről, és azt a legédesebb örömeikkel halmozá! — És, mint hogy lelkesedésök az Istennek, ki oly igen megtisztelő szerepet engedett az idétt vinniök, — magasztalásán és a hitélet ápolásán alapul s oda hat vissza, elgondolhatni, mily vágygyal használták föl az időpontot. — Mindenképen rajta voltak, hogy míg egyrészt ők szerzetök sz. Alapítójának, fiúi kegyeletük jeléül, a szivben termő legszebb és legdrágább gyöngyök- és érezekekből pompás koronát, és a legillatosabb virágokból dicsőségkoszorúkat illesztenek szellem-atyai fejére; másrészt ezen, a hervadhatlan jutalom-koronával már föl-ékesítettnek ünnepéye a zsenge sarjadék és általán minél több kebel megszentelésével járjon... E szép czélt szem előtt tartva, miután a diszes, művész-kéz által alkotott, költséges és sz. szertartások között megáldott szobra elhelyezve, és a remekül föl-ékesített templom-homlokzat rendbe hozva lön, — a dicsőített hitvallónak nyilvános tisztelete kezdődött. —

Sokkal meghatóbb volt az ünnepély, hogysem elmulasztatnók még néhány perczet magasztosult lelkülettel szen-

telni emlékezetes lefolyásának... Igen, mi örömmel telt szívvel tekintünk vissza a száztiz év előtt ez intézet s temploma falai közt történetekre; lelkesedésre buzdulunk most is az emlékezés kegyeletével; s ennek hatása alatt az akkor föllángolt érzelmek elragadtatását idézvén vissza keblünkbe, állandó szerzetesi hűséggel, bizalomteljes ragaszkodással és a hön szeretett rendünk sorsát intéző Gondviselésbe vetett megadásal párosult reménnyel nézünk a jövőnek eléje...

Az ünnepélynek, a jóságos atya, — a szellemképzés hivatott munkásai körül kegyosztásaiban kifogyhatlan Gusztinyi János püspök, helyeslő tudomásával megállapított, sorrendje előre közöltetett, valamint a pápai okirathól átvett életleírás is. A házfőnök Kőszeghy Szaniszló, rendtársaival egyetemben, szorgoskodott a templom-ékesítésben és a meghívásokban. — Aug. 20-ának délutánján kezdődött tágas templomunkban, mely a szó teljes értelmében minden irányban tömve volt, az ünnepély. Megnyitó beköszöntés után felolvastatták a szószékről, kellő méltósággal, a pápai okmány, mely Kal. sz. Józsefről közrebocsáttatott, s azontul buzdították a hivek az alkalmas időnek fölhasználására, hogy a sz. búcsúban életjavulás és a szentségek ajtatos fölvétele által iparkodjanak részt venni. Erre Terlanday János vál. püspök, prépost és ált. helynök egész segédlet mellett az Úr oltárához lép, és a sz. hitvallónak nyilvános segítségül hívása után a hálaadó „Te Deum“-féle éneket hangoztatja, végül az oltáriszentséggel áldást ad. — Aug. 21-én, hajnali 4. órakor „Ave Maria“-ra szólamlottak meg a harangok, utánok pedig a mozsarak hangja jelenté a nagy napot. — 4—8-ig a rendtagok és más áldozárok miséztek, és az ajtatoskodó hivek az Úr sz. testében részesültek. 7. órakor ismét megkondult a nagy harang, mely jeladásra, a felső- és alsó-városi plébánia-hivek, mondhatni, a betegeken és elaggott öregeken kívül, mindannyian lelkészeik vezérlete alatt és virágokkal ékeskedő lobogókkal egybeseregelvén, megindult a nagyszerű menet a püspöki várba, honnét az egyházmegye főpásztora, a helybeliek s vidékiek élénk s ajtatos csatlakozása mellett, és a fáklyákkal ollátott ifjúság között templomunkba jött, tartandó teljes segédlettel az ünnepélyes sz. misét. — A sz. beszédet megelőzőleg Terlanday J. vál.

püspök mondá magyar nyelven, alaposan és koneteljesen fejtegetvén az ünnep nagy jelentőségét, és sz. Ágostonnak e szavaiból „Mebántja a hitvallót, ki a hitvallóért imádkozik úgy, mint a kinek esedezése által mi gyámolittatunk az egyház egységében” kiindulva hálát ada Istennek a választottak győzelméért és, dicsőítvén különösen a nap hősét sz. Kalasanzit, hatásosau hivta föl a jelenlevőket az istenességre. — A sz. mise után Lukácsy János kanonok tartott szivindító tót beszédet. — Délután ünnepélyes vecsernye volt, és az oltáriszentséggel adott áldással az ajtatosság e napra befejeztetett. — Aug. 22-én Terlanday J.-vál. püspök tartotta a nagymisét, a beszédet pedig Janovics József nagymányai lelkész, kimutatván, hogy Kal. sz. József védőnk az égben, de követendő példánk is e földön. — E napot is, valamint az egész nyolczad napjait a délutáni vecsernye és az oltáriszentséggel adott áldás zárta be. — Aug. 23-án a sz. misét Lukácsy J. kanonok, a sz. beszédet pedig Nehéz Imre nyitrai plébános mondotta, fölhíván hallgatóságát, hogy megtisztult lelke örvendezésével ünnepelje meg e napot. — Aug. 24-én ünnepélyesen misézt Szajtler János kanonok, és beszélt Dávid Gáspár lukácsi lelkész Kal. József életszentségéről. — Aug. 25-én a sz. misét végezte Petrik Mihály kanonok, az eszmegazdag beszédet pedig az alkalomhoz mért komoly és megható előadással tartotta Hyross Samu a nyitrai gymnasiumban az ékesszólás k. r. tanára. — Aug. 26-án a nagymisét Kosztolányi Sándor kanonok, és az a körül forgó jeles beszédet, hogy sz. Kalasanzit tisztelni annyi, mint az erényeket tisztelni, melyek benne mintegy megtestesültek, — Zurek Antal csiffári lelkész mondotta. — Aug. 27-én a sz. misét tartotta Babilovics János kanonok, és a beszédet Aur Károly jézustársasági áldozár, szépen előadván, hogy, ki a szentek erényeit tiszteli, vagy követnie kell, a mit dicsér vagy nem kell dicsérni, a mit követni vonakodik. — Aug. 28-án a sz. misét teljes segédlettel Beznák Mihály vál. püspök és kanonok

és a romek beszédet a hirneves történész, akkor a nagyszombati gymnasiumban az ékesszólás tanára, Katona István, tartotta, feltüntetvén Kal. sz. József áhitatát szerzetének alapításában, erélyét kellő szervezésében, szerencsés tapintatát terjesztésében — és Isten dicsőségét kiváló érdemeiben... A déleesti isteniszolgálat után az Isten iránt hálára gyúlt szivek érzelmi hangos kifejezést nyervén, a 'Téged Isten dicsérünk' szép egyházi ének szavaiban, az elláthatlan sokaságra az oltáriszentséggel áldás adatott, és így a nyolcnapos ájtatosság véget ért. — Mi vala mindezekben épülésre való? a) Minden időben nagyon hasznos, ha az egyház szenteket állít hivei elé; mert kell, hogy tanulva hitőknek alapos voltát, mindinkább lelkesedjenek, miszerint ne hajoljanak mindenfelé, és a vallás dolgában rendithetlenség legyenek, becsülvén azon egyházat, mely a szentség iskolája. b) Épen sz. István király ünnepének évfordulója levén, jól ábrázoltatt, hogy édes hazánk, melyért anyyi vért ontottak a harczedzett ősapák, csak akkor kezdett a polgárisodás és műveltség ösvényén virulásnak indulni, miután első sz. királyunk apostoli buzgalmának sikerült harczos népének vad szívét a Jézus hirdette mennyei tanítmány üdvös befolyása által szelidebb erkölcsökre vezérelni. c) Épületes volt a papság általános részvéte. — A kegyesrendiek privígyei, váci, kecskeméti, pozsony-szentgyörgyi, kanizsai és tatai küldöttein kívül, az ünnepély körül szorgos gondoskodása által is kitünt főpásztor példája által buzdíttatva, a nagys. székeskáptalan, számos vidéki és helybeli papság emelte jelenlétével az ünnepélyt. d) A nép nagy sokaságban sereglett, a város pusztáiról és nem csak közeli, de távoli környékről is naponkint jöttek körmeneti rendben, a más helységek hivei lelki pásztoraikkal egyetemben serénykedtek megjeleni. e) Kiváló öröm volt abban, hogy a szentségeket naponkint sokan vették föl. Belső buzgósággal járultak a zsenge ifjak, mint a többi ajtatoskodók az Úr asztalához. f) A sz. beszédek, az ünnepre tekintve bár, de a folyó szükséghez is mérve, növelték a közáhitatot. g) Az élők és holtak közötti közlekedés nagy eszméjének, a szentek egységének, megdönthetlen

hitezikke, mely szerint a viaskodó egyháznak tagjai e földön a diadalmaskodó egyházéival a mennyben összekapcsolvák, szilárdabb gyökereket verhetett a résztvevők kebelében. h) A jó paterok mindent megtevének az ünnepély fényének minél szivrehatóbb emelésére, a templom diszítettett, az oltárok föl-ékesítették. — E napokon igazán ritka pompa foglalt helyet a szentegyházon belül és kívül; az a nagy oltár aljától az oszlopzatokig valóságos kertté volt alakítva, mintha az évben a nyári égető heve egyedül akkorra akarta volna főtartani, ama sok szép virágot, mely a tavasz bő adománya szokott lenni... A főoltáron volt Kal. sz. József képe, alkalmas fal-függönyök emelték az Isten házának szépségét, jól helyezett gyertyavilágítás fokozta a szívek jámbor érzését. i) Ezen lélek-emelő ének pedig:

O Pater parvulorum!
 Norma virtutum!
 De coelis in clientes
 Flecte obtutum.
 Hoc die honori
 Tuo sacratio,
 Et voce ac votis
 Quavis ornato
 Fac, preces oblato
 Sint Deo gratae!

Augusta, Josephus,
 Serenae proles,
 Fulgeant in orbe
 Ut clari soles!
 Precare, ut domi
 Aeque ac foris
 Splendore procedant
 Celsi decoris.
 Fac, horum semper cor
 Sit Christi odor!

Impetra sit fausta
 Sedes Romana
 Hostium contusa
 Mente vesana!
 Pax alma perennet,
 Grex Christi crescat,
 Praelati ac Status
 Sacer florescat.
 Fac, ut cunctorum cor
 Sit Christi odor!

Aspice regnum hoc,
 Et fac, ut fides
 Floreat avita,
 Quam labi vides!
 Errore seductis
 Viam praemonstra,
 Teporis ac luxus
 Depelle monstra.
 Statuum fac, ut cor
 Sit Christi odor!

Impetra regnantum
Sint corda iuncta.
Ac fide Romana
Nunquam seiuncta!
Adversus coelorum
Hostes felices
Extollant per regna
Palmas victrices.
Populi, regum cor
Sit Christi odor!

Ordines precare
Religiosi
Factis ut primaevus
Sint gloriosi!
Mansueti, completi
Dei timore,
Ardentes constanter
Christi amore.
Quavis cunctorum cor
Sit Christi odor!

Quemcunque erga Te
Excivit cultus,
Redeat hinc Tua
Ope suffultus!
Ter felix in vita,
Felix in morte,
Ter felix post vitam
Sanctorum sorte.
Populi late cor
Sit Christi odor!

Respice et cives,
Qui isthic degunt,
Da dona et plebi,
Et qui hanc regunt!
Ut quaerant inprimis
Regnum coelorum,
Torporem ne alant
Caput malorum.
Fac, ut cunctorum cor
Sit Christi odor!

Praesulem Gusztinyi
Cum clero toto,
Cum sibi commisso
Grege devoto,
Fac esse felicem!
Atque longaevum
Et gregis augmentis
Clarum in aevum.
Praesulis, gregis cor
Sit Christi odor!

Respice, oh Stator!
Tuum Statutum,
Sit Tua perenni
Prece adiutum!
Verbisque ac factis
Per orbem crescat,
In parvos amore,
Ut Tu, ignescat.
Tuorum quavis cor
Sit Christi odor!

Respice has scholas,
Nosque clientes,
Quorum hic doctrinis
Formantur mentes!
Has et nos superno
Instinctu rege,
Virtute obfirma
Ac Dei lege,
Ut semper nostrum cor
Sit Christi odor!

Per linguam, perque cor,
Quod rubens viget,
Nunquam nos vis mali
Lethalis liget!
Te Duce nostrum cor
Fixum virtute,
Aeterna fruatur
Tecum salute.
Fac preces oblatae
Sint Deo gratiae!

jól betanított összehangzó módon, különösen az ifjúság által elzengve, buzdította az ajtatoskodókat. j) A jámbor társulatok zászlók alatt jelentek meg, és az egész város ezen napokra ünnepies szint öltött... Az angyalok is örömnüppet ülének akkor az égben, s a föld visszatükrözé az égi ünnepély jelenetét — E gondolat fakad bennünk, midőn a buzgólkodók kibontakozhatlanul hosszú sorát állítjuk lelki szemeink elé, midőu mintegy megpillantjuk a kezökben égő gyertyákat vivő száz még száz gymnasiumi tanulót... Minden tehát Isten dicsőségére szolgált és a nagy gyermekbarátnak, Kal. sz. Józsefnek tiszteletére. — A közajtatosság, főleg, mikor rendkívüli, főlemeli a lelkeket, és jó benyomást hagy maga után, azért ezen, a kath. öntudat és hitéletre, nagyjelentőségű, cselekvényre gondolván, egyfelől a legforróbb ohajtás sohaját bocsátván az ég felé, hő szívvvel kívánjuk: Isten adjon sok ilyen ünnepélyt! másrészt pedig elmondjuk a költővel, csakhogy szent és nemes értelményben:

„E napok szép napok voltak,
Az évnek legszebb napjai;
Szívünkben vannak elzárva
E napok emléklapjai!“...

X.

A kegyesrend temploma Nyitrán.

A város panorámáját nagyban emelik a szép épületek. — A templomok általában és különösen a kegyesrend nyitrai temploma. — Ennek eredete. Fekvése. Tervezete. — Az építés vezetői és az építőmester. — A templom előtti tér. — Az építményi idomok, tornyok és barangok. — A templom belseje. — Az egy fő- és hét mellék-oltár. — A gymnasiumi épület második emeletén egy új tanterem nyílik. — Gusztinyi J. püspök halála és kegyeletos emlékezete. — Az időszi tanoda-értesítők. — A gymnasiumi pecsétek. —

Ha már az írás is kegyelettel említi, hogy a fogoly zsidók Babilonnál, lantjukat fára akasztva, sirtak az egykor szép, de romokban heverő templomra gondolva: nem lehet föltűnő, ha szerzettársi érzületünk rokonszenves figyelme kísér mindent,

még a csekélyebb művet, melyet történelmi nyomozással napvilágra hozhatunk sz. Kalasanzi rendének dícső nyitrai multjából.

Egy jámborabb kor üdítő szellelte érinti ugyanis lelkünket szerzetmultunknak úgy könyvekből mint kövekből állított hagyományai szemléleténél. — Őseink annyira értették szellemöket műveikbe önteni, és szellemök a hit, szeretet és tettetésnélküliség szelleme volt. Valamely egyházi műkiállítás megtekintésénél és tanulmányozásánál értjük csak és tudhatjuk méltányolni, mily messzeható azoknak törekvése, kik például az előzőkori egyházi izlés visszahonosításán fáradoznak.

E sorok írója, mint úttörő, kegyeletes föladatául allítván föl a piaristaság nyitrai gyarmatának emlékét hatása tényeivel lehetőleg nevelni: méltán hozza itt 1769. évről, mikor épen a második csinos és karcsú tornya is befejezve lön, — szóltakor elő, a mit csak a szerzetemplomról megtudhatott. --

Nyitra megye székvárosa panorámájában, mely Magyarországbán az első helyek egyikét bírja, nem csak a szőlő- és erdőlepte bérczek, nem csak az elkigyózdzó Nyitra-folyó nyujtanak magasztos látványt, hanem a szép épületek is. Mily regényes látványul szolgál például a dombon levő püspöki lak, szemben Máriahegy épületeivel! —

Midőn tekintetünket a zöld bérczek, a tükörsima folyó és a csinos házak szép számán végig jártatjuk, akkor a feltűnőbb épületek tájékozás pontjai gyanánt szolgálnak, és jól esik, ha rajtuk szemünket vándorlásában megpihentetjük. A vár ormán a geniusként őrködő s arról tanuskodó főtemplom, hogy a kath.-egyház valamint a rábizott hitkincset szeplőtlen megőrizi: úgy történeti műbecsű épületek létesítésére s föntartására is kiterjeszti mindenkor éber gondjait, — szolgál a tájékozás pontjául... De másrészt meg kell vallanunk, hogy nem kevésbé emeli kellemes benyomással Nyitra panorámáját a kegyes-tanító-rendi templom — az alvárosnak disze, csinosága- és helyes kivitelével, és mint kőszilárd jelzője az igénytelen, de műszerető, szerzetesek hatásának, kik azt úgy szólván semmiből teremtték...

Szándékunk már, e monumentalis építményt, a szent László nevére s tiszteletére fölvatott kathol. templomot, a mennyire

gyöngye öröktől telik, rövideden leírni. Mit annyival nagyobb örömmel teszünk, mivel annak ismertetése, daczára sok tekintetben figyelemre méltó voltának, mely hazánkban az áldozatkész buzgalmat és művészet-kedvelést egyképen bizonyítja, tudunkra még nem lőn adva.

Ki ne tudná, hogy a szellemi aratásnál, melyről a világ végeig fog állani az ismeretes isteni jelentés „*mæssis multa*“, egyetlen mentő földel vagyis menház a templom? Ki ne tudná, ha csak valamennyire tarthat is igényt a közműveltség megkülönböztetéseire, hogy egy községnek, társulatnak minő biztos menedéke a templom? Jól esik ezt a köztapasztalati szükség alkalmából kiindulva néhány vonással érinteni. Azon nép, társulat helyzete, melynek körében nincs templom, mindig élénken tükrözi vissza azt a kétségbeejtő állapotot, melyről írva vagyon: „*Et sedit populus manducare et bibere et surrexerunt ludere*“ (Exod. 22, 6.) Visszatükrözi továbbá ama rettenetes állapotot, midőn Izrael népéről olvassuk, hogy az Isten mennydörgések és villámlások közt beszélt vele; s midőn ez jónak látta vezérének — Mózesnek közbenjárását kérni Istennél a sokféle büntetések elhárítására... A templom Isten és emberek közt nem csak a nép bemutatásának újszövetségi sátorát képezi, hanem egyszersmind a legtisztább szeretet, bizalom, engedelmesség és kiengesztelés áldozataihoz is ünnepléses, kikerülhetlen helyiségül, és a világ üldözései elől egyetlen menedékül kínálkozik. Mi az ember istenitisztelet nélkül? Valóságos Isten nyomorékja, önmagában meghasonlott kevélység bálványja, a haragnak legéktelenebb s romlottabb edénye. Még azon tulzó spiritualisták is, kik az istenitiszteletet a bensőség semmiségére olvastották, kénytelenek mindannyiszor bevallani, hogy a külső vagyis nyilvános istenitisztelet egyik legfőbb életszükségük, mely elől hitetlen menekülésünkre szük nekünk az egész világ... És csak a templomban csillapodnak le egeket ostromló rendetlen vágyaink, mint a szomjazónak kinja — az enyhítő forrásnál. Ily ellenállhatlan igazságok sulya nehezedik mindenha a valamely helyütt gyarmatosodó jólelkű piaristákra, midőn a templom hiányának számtalan következményeit el- és meggondolják...

Miből könnyen felfogható, hogy a Magasságbeli szóban

forgó főnséges hajlékának keletkezése ö-szefügg a kegyesrendieknek megtetepedésével Nyitrán. — Fekszik pedig magasabb, tökéletesen száraz és templomnak minden tekintetben alkalmas helyen, s mint képünk mutatja, a társház és gymnasium között, a város nyugati részében, hol előbb egyes házbirtokosok laktak. — Az 1698-ban ide érkezett kegyesrendiek a czéljukra kiválasztott téren levő magánházakat, miután ajándécul telek nem engedtetett nekik át, megvásárolván azokat, lerombolták, kitűnő szorgoskodással rajta lévén, hogy templomhoz jussanak. Üdvös szándékuk kivételében szemlátomást segíté őket az isteni Gondviselés, és eljött az ohajtott idő. melyről Izaias írja: „Akkor a nőtt tövis helyett sugárfenyű emelkedik, s a csalán helyett myrtus fog sarjadni.“ Elejénte ugyan, sőt utóbb is egyszernél többször az idők és emberek viharait nem mindig volt módjukban Kalasanzi szellemörököseinek ellensúlyozni. De azért végre mégis győzött a kegyelet állhatatos kitartása, mely, mint itt váltig igazolva lön, az idők folytával szaporodik s növekvésével nő... E kegyelet vala az, mi bár változtatva és alakitva, ámde mindenesetre javitva és csinositva, áthozta az évtizedek oczeánján a ker. takarékoság és apostoli hév ezen nevezetes szentélyét...

Az építkezés 1701. jun. 9-e után, midőn, Istenbe vetett bizalommal égi áldás kíséretében az alapkő, trombitaharsogás és mozsarak durroztatásának közepette, Matyasovszky László nyitrai püspök jelenlétében, Zabojniak Péter elüljárósága alatt, letéve lön, — indult meg jobban.

Azonbau a munka folyamlásában nem csekély akadályul szolgált az 1703. évi apr. 14-én kiütt tüzvész, melyben, a már másutt mondottak szerint, majdnem az egész alváros a láguk martaléka lett. — Úgyszintén az a minden alkotást gátló, mert Nyitrát közdterül választott, Rákóczy-mozgalom, mely mellett még más akadályok is merültek föl. Az alapátásoknál t. i., hogy a földszineig fölfalazzák, alig tudtak csak valamennyire is lemélyedni a sziklák miatt, melyek lépten-nyomon mutatkoztak. A tornyok alapjának lerakása különösen sok bajt okozott nekik. — A templom alakjának megválasztása nagy körültekintéssel

történt. Külömfélék különféle templomok alakját ajánlották. — Morvay Keresztély a piaristákkal, kiváltképen a belátásos tervező Bolár Endrével, egyetemben többféle tervet szerzett, melyek közül a kivitelben részesített talált leginkább tetszésre. —

A lényegesebben ezen terv folytán Nyitra alvárosa a józanabb renaissance stylben oly templomot nyert, mely kellemes arányai és merészen emelkedő karcsu tornyai miatt, a boldogabb viszonyok közt létesített hasonnemű építményeket is megközelíti... A nemzeti ziláltság és sokféle politikai bonyodalom daczára Kubránszky László rector, vallásos érzelme sugallatával serény törekvéssel oda vitte a dolgot, hogy a falak 1714-ben már felényinél magasabbra jutottak. A mint pedig a társház élére Roszinszky Ambró állított, ki a helyén való fénynek, de a mellet a művészetnek is értelmes kedvelője volt, ez a tervet, miután annak a kivitelben minden legcsekélyebb részletét éber figyelemmel kísérte és áthatotta, nagyobb szabásúvá iparkodott tenni. — A renaissance magasműveltségü hive Nemcsényi Adolf házfőnök egész lelkéből fölkarolván a templom-építést, azon kitünő összeköttetések folytán, melyekben a bel- és külföld több előkelőivel állott, több ezer forintot gyűjtvén, majd egészen befejezte úgy, hogy utódjára, Léday Lénártra, csak is az oratorium rendbehozása maradt... Azonban az apostoli buzgalom szerezte költséggel létesített egyház dicsősége igen rövid ideig tartott ekkor. — Történt ugyanis, hogy az áldásos eredménnyel már-már bevégzett épületet, tetejében kapván az 1716-ban Párutezán támadt tűz megsemmisítette. — Prileszky Mihály házfőnöknek tehát elég dolgot szerezhetett és kiadást okozhatott a leégés által tetőtől talpig rongált templom ujitása, födetése s helyreállítása. És az ő méhszorgalmu tevékenysége nyomán mindamellert mintegy hamvaiból kikelt phoenix állott elő az emlékszerű épület, melylyel szemben eltörpül, a mi közelében van... Midőn így a pénzhiány fölvert kölcsönök által is pótoltatik, a templom bevégeztetéséhez biztató léptekkel közelodék; másrészt a tornyok jelen magasságra emelését, a harangok szerzését, és a padok csinálását illetőleg különösen kiemelendő a tudományosan művelt és művészetileg képzett Kőszeghy Sza-

nisztló. Ebbeli szándékát a csüggedetlen rector közölvén a főnkeltlekkü Gusztinyi János püspökkel, kinél kiváló becsben állott, — látta, hogy bizalmas előadása nem azon mag, mely kösziklára, vagy az út közepére esett, de igen mag, mely a földbe hullván, bő gyümölcsöt hoz... A kegyesrend igazi barátjaként ragyogó főpap szives előlegezéséből a már szépen fölemelt tornyok rövid időn rézzel fődettek, messzire hirdetvén az apostoli buzgóság örök emlékét...

Nem jut-e itt önkénytelenül is eszünkbe, miszerint a kegyesrend nyitrai templomát annyi bánatos sohajt és szomorúságot előidézett viszontagságokon keresztül, melyek az időközökben ráfordított kisebb-nagyobb költségeket mintegy haszontalanul nyelték el, — a szerzetesek buzgalmából eredt utánjárásón kívül csakugyan a „Miatyánk“ létesítette és származtatta át időnkre?...

A tornyoknak, melyek között a homlokzat-ormon eredetileg kal. József szobra állott, csúcsaira, 1769. évi jun. 27-én, sz.-László napján, a délire; ugyanazon esztendő aug. 20-án, sz. István napján, az éjszakira, tüzetek föl a megáldott keresztnek nagy ünnepélyességgel.

Végre a legnagyobb méltánylással említhetjük még meg a mélyen vallásos-kedélyű Bulla Ede rectort, ki a templomnak 1789. évi sept. 20-án Fuchs Ferencz püspöki általi fölszentelésre fordítatott gondjáiért rendtársai részéről jogosan neveztetett e „templom atyjának.“ —

Ha van Angolhonban kegyelet a vestminsteri apátság, Németországban a Valhalla iránt, mert őskori események emléke, a haza dicsősége van hozzájuk kötve: ugy nem hidegült meg a pietás a kegyesrendiekben sem Nyitravárosban levő ősi és monumentalis épületek iránt, melyhez annyi szent emlék van fűzve, és melyet a magyar sziv vallásos kegyelete is, mint Árpád nemzedéke egyik nagy királyának — sz. Lászlónak fölajánlott hajlékot tisztel.

Időről-időre buzgodoztak azért restaurálásán saját filléreiken, vigasztalásul az Isten dicsőségeért lángoló vallásos-ihlettségű testvérsziveknk, megszegyenítésül a világ hithideg hatalmasainak s buzdításul a kislelküeknek, hogy hasonlót tenni merjenek, — és koronkint nem csekély fáradozással járt gyűjtések segélyével...

Legközelebb pedig a bőkezűségben kifogyhatatlan, különösen a hívek lelki javát s gyarapodását atyailag szívén hordó, főpap — dr. Roskoványi Ágoston megyés püspök úr óméltósága karolta föl az újítás-ügyet nemcsak az egész, alvárosi plébániaegyházul is szolgáló, templomot 1865-ben csinosítottván, hanem 1876—77-ben az orgonát is törzsökösen javítottván...

Minden bizonynyal igen megérdemlik azon jeles férfiak is, kik a derék épület alkotásánál vezetőül működtek, hogy itt őket névleg fölemlítsük. —

Építőmester volt: Morvay Keresztély, ki az építészetben szakavatott k. r. áldozár, Krolik Vazulnak (a S. Francisco) tanácsával élvén, a legnagyobb résznél az építést tervezte. — Kőfaragómesterek voltak: Nyitrai Tamás és Vögerl Antal, kik az ügyesen felhasznált tartós és szilárd anyag és alakzatokba öntött élethűség által szép hirnévre tettek szert az utókor előtt. — Ácsmester: Homann János (a SS. Trinitate) és Titz József (a S. Joanne Nep.) szerzettársak, kik mindketten jelesen oldották meg föladatukat. — Festők voltak főleg: Jaros György (a S. Getrude), Hradiczky Lukács (a S. Joanne Nep.), Preisinger Vidor (a S. Joan. Ev.) szerzettársak, kik tisztókben úgy jártak el, hogy a színelkalmazás- és az alakok előállításával sikert arattak...

A szép templom építésének rövideden elbeszélte története és a buzgalom szerezte és nyújtotta anyagi áldozat, melybe az került volt, már egyelőre követelni látszanak, hogy azt a következőkben bemutassuk. — Azonban újra is ki kell mondanunk, hogy azt, időnk- és terünkhöz képest, csak töredékesen tehetjük. — Nagyságát és terjedelmét ugyan számokkal kifejezhetjük, de valóságos és hű rajzát, mely azt teljes mivoltjában az olvasó elé állítsa, csak közvetlen szemlélés nyújthatja.

Kellő egymásutánt tartandók, baszéljunk minden más előtt előteréről.

Midőn az ember legelőször a kegyesrendiek templomának előterére lép, ott figyelmesen széttekintvén, észreveszi annak közepén a Keresztrefeszítettnek kőszobrát, háromfelől

pedig, „L“ alakban tizenhárom négyszögű oszlop áll, melyeken, az Üdvözítővel közepén, a tanítványoknak Brandl ügyes vésőjével kimetszett szobrai tűnnek elő.

A Salvator-szobor azon eszmekivitelben van készítve, mely az emberiség értelmi s erkölcsi megváltására egyiránt vonatkozik. Jézus-Krisztus ugyanis az evangéliumok nyomán előállítottan palástban, fölemelt jobbal, baljában földgömböt a világüdvözítés jelével tartva, s jellemző arcczal istoni méltóság és mennyei fönséggel magasba tekintve mintegy fölhi azon szavak megszivvelésére, melyek a talapzaton olvashatók: „Et ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.“ — E méltóságteljes szobor jobbján áll ifjabb Jákó kallóval, melylyel agyonsújtatott, utána sz. János sugáralakja emelkedik bő palástba burkolva, melynek alsó szöglete érinti a föltekintő sást, jobbjában kehely, baljában papirtekerecs, és merész pillantás az egekbe, mintha olvasná „In principio erat Verbum.“ Odább öregebb Jákó, ki imádkozó tekintettel a felhőkre néz, kezében vándorbotját tartja és zarándok-palástja a levegőben uszik. Jó Péter, jobbjában hatalma kulcsaival, baljában könyvvel és oktatásra nyílt ajkaival; majd Pál könyvvével, melynek élt, és kardjával, melylyel meghalt. Bezárja ez oldalon a dicső sort Mátyás, kezében buzogánnyal, jeléül, hogy azzal oltották ki életét. — A Salvator mellett balfelől Lukács írással elfoglalva, és ünóval, mely, mivel a szenttérténetet Zakarias papságával kezdi, a szentatyák szerint, jelképeüi szolgál. Odább András, ki mintegy elragadtatással öleli és csókolja kinos keresztjét. Simon fűrészelt tartva kezében, mely életének végét vetett. Következik Bertalan jobb- jában késsel, palástja szögében tartva bőrét, melyet róla a pogányok lehúztak, és bús szemével figyelmeztetve a nézőt, mennyi kint kelle kiállania Krisztusért. Sz. Tamás ajkához szögmérőt tart, mintegy hívő lélekkel elmélkedve az üdvözítő Krisztusról, kinek sebeit megtapogatta, jobbjával pedig a gyilkoló szerekre támaszkodva, melyek által halála előidézve lön... Végre Fülöp, nemes hősiességgel tartva baljában a keresztjét és mutató ujjával rája, mint megváltás eszközére, irányozván a figyelmet.

E szobrok mellett örömet állapodik meg az ember, hisz annyi élet, annyi erő, annyi lelkesedés, annyi elragadtatás van bennök és helyök is a templommal szemben valami találóan van kijelölve, miután az anyaszentegyház az apostolok alapján lón építve... Mindazáltal, midőn a figyelmes szemlélő ezeket összeveti a templomnak magas homlokzatával és az a fölött kiemelkedő tornyokkal; kénytelen megvallani, hogy a szobrászat ezen alakjai bármily sikerültek is különben, mintegy leborulnak és elenyésznek a Magasságbeli hajléka előtt, mint a szolga urával szemben.

Valóban Brandl művész és mások, különösen Gyurikovits Mátyás jelenleg székesegyházi kanonok ur önagsága, kik e tért berendezték, annyi magasztost műveltek Isten e háza dicsőségének szolgálatára! — A tér minél közelebb a templomhoz mindinkább tisztul, a homlokzatot, kétfelül érintkező oszlopok szépítik. Egyet várna itt a néző, hogy t. i. a kapuzat, melynek magassága 3. 65 m. és szélessége 1. 7 m., valamivel nagyobb és emelkedettebb legyen...

5. 90 m. hosszú, 2. 43 m. széles és ügyesen összeállított 5. kőlépcső vezet föl a templomajtóhoz. A homlokzat magassága 36. 50 m., szélessége 28. 50 m. s 6. féloszlopból van összeállítva, melyeknek koronája fölött elvonuló háromszögű párkányon a Gondviselés jelve fordul elő. E fölött sajátlag a tornyok között, fülkés homlokzat van, mint az képünkön jól kivehető. —

A bentlevők ismertetése előtt legyen szabad még valamit a külsőkről elmondanunk. A magas falazatok, karcsú 11. meternyi áloszlopok és a tisztességes ablak s fülkék a nézőre már kellemes benyomást tesznek. S noha a templom ez előrészei a ékitménynek, czifrázatnak épen nincsenek bővében, mégis tetszetős arányosságánál, az ablakok helyes beosztásánál szóval az egyszerű, de jól készült homlokzat kiegészítő részének magasan az ég felé, hova „in terra, deserta in via et in aquosa“ irányulnak a jók lelkei, — tartásánál fogva. —

Hát még milyen lehet vala a templom ezen része is, ha annyi csapás a kevéssel rendelkező kegyesrendet az építkezésben nem éri? Valóban fáj csak rá is gondolni a szeren-

csétlenségekre, melyek nem csupán a megkezdéskor, mint, hiteles forrásokból merítve, jeleztük, hanem már—már a befejezéskor, tehát bővebb diszítésnek utját szegőleg, elhamvasztották !..

A szilárd oszlopokra épített tornyok a talajtól számítva egész a kereszt végeig 52· 50 m. magasra nyulnak fölfelé, daczolva a romboló viharral, mely azokat gyakran, különösen a hegyek által nem védett oldalról roppant erővel rohanja meg. — E párkány-szalagokkal diszitett tornyokban, honnan pompás kilátás nyílik a szemlélőnek Barsmegyére, Pozsony, Esztergom, Komárom és Győr vidékeire, melyeknek láthatárát a szentmártoni hegyek és tiszta időben a messze fehérlő havasok zárják be, úgy szintén Nyitra folyó felé terülő rónákra, négy összehangzó harang hívja egybe istenitiszteletre az ajtatoskodókat. —

A legnagyobbiknak, mely 25. mázsányi sulyáról és szép tiszta, legn. „E“ hangjáról nevezetes, felső karimáján karcu szép minuskel betűkből álló következő egysoros felírás olvasható: In hon. s. Joan. Evangelistae fudit me Matthaeus Orfandl Tyrnaviae A. 1769. — A másodiknak, mely ugy 20 mázsás, két sort képező felírása ugyancsak a felső karimán: In hon. S. Joan. Nepomuceni fusa per Carolum Filcrader Tyrnaviae 1804. — Nisi dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. — Hangja: „A“. — A harmadik 18 mázsás „Cis“ hangú ily felirattal bír a felső karimáján: Fudit me Matthaeus Orfandl Tyrnaviae 1762. Az alsó karimán pedig: Paulus L. B. de Réva Can. Nitr. obtulit ecclesiae Schol. P. Nitr. — A negyediken, mely 14½ mázsányi, e felírás kerül elő a felső karimán: In honorum SS. Urbani et Donati; alul pedig: Fudit me Matthaeus Orfandl Tyrnaviae Anno 1769. Hangja a legvék. „Fis“ — Mindezen harangok a délfelöli toronyban függnek. — A második, vagyis északi toronyban levő 6½ mázsás primuscsegenyű e feliratot viseli: Anno 1429. — Hangja „H“ prim. — A felírások alatt a küloldalon féldombor alakzatok láthatók az első, második és ötödik harangon. — És ugyan az elsőn a szeplőtlen Szűz, Krisztus a keresztfán és sz. János evangelista. — A másodikon

szent László király, Nep. sz. János és sz. Ágoston. Az ötödiken a boldogs. Szűz az öt megkoszoruzó két angyal között.

A főhajó, mely az előtt zsindegyel vala földve, később cserépfödelet kapott. — A templom falai erős kövekből készitvék, a külső szin pedig egyszerűen van bemeszelve. —

A külsőt igyen nagyjából megtekintvén, most szemléljük meg a templom belsejét és az ott levő tárgyakat. —

Ámbár az egyház homlokzatának részletét előtüntető képünkön csak egy ajtót találunk, mindamelllett belebb hatolva három-bejáratu kapuval állunk szemben. — Belépvén a kettős szárnyu vaskapuzaton keresztül a templomba, s az előcsarnokba helyezett elég csinos-kivitelü két szenteltvizeztartó között megállapodva, az ujkori építmények egyik szebbike tárul ki előttünk, mely a művészetnek nagyobb dícsőségét mutatja, mint a homlokzat látása után várhatnók. — Nemes egyszerűség, következetes fozozatosság és zavartalan arány lepi meg a szemlélőt. Szép fél, ál s tám-oszlopok emelik a bolthajtást és a falak párkányzatát s azokhoz hasonló márványoszlopok, illetőleg tám-oszlopok gazdag aranyozással, a szentírásból vett eseményeket jelentő dombor faragványokkal szegélyezik az oltárokat. A földszin fehéres márványlapokkal van boritva, melyek között nem egy derék darab fordul elő. —

További helyes tájékozás, valamint a szükségtelen ismétlések kikerülése végett, jónak látjuk elébb némit elmondani a templom alaprajzáról és helyiségeinek beosztásáról. —

Meg fogunk pedig különböztetni a karzat alatt tagolt, de sajnos nem egészen valósított, három hajót, egy fő és két mellékhajót. — Hogy e templom csakugyan három hajóra volt számítva, kétségtelenül tanusítani látszanak az előcsarnokot három részre különítő oszlopzatok, melyek a tervező lelke előtt forgott hajók helyzete és szélessége iránt tökéletesen tájékozhatnak. — A középhajónak mintegy folytatását képezi a szentély (sanctuarium,) hol a főoltár áll; a szentély talaja egy lépcsőfokkal magasabban fekszik a hosszhajó talajánál. — A középhajónál a két mellékhajó is, mely alatt az oldaloltárok helyét veszszük, egy-egy lépcsőfokkal emelkedettebb. A templom főszentélyét rendes nyolczszögnek három oldala által

képezett sokszög zárja be, a mellékhajókat pedig egyenes fal határolja. —

E kívül a szentély jobboldalán van a sekrestyének helyisége, mely fölött, a jó-faragású feszület oltárával biró 12·26 m. hosszú s 6·40 m. széles, a piaristák számára legelőször készült, négy ablakos oratorium létezik, melynek bejáratával szemben van a karzatra vezető ajtó. — Ugyancsak a templom jobb felén, szentély után nyomban foglalt helyet a csinosan készített fa-szószék. — A főszentély nyugat felé van fordítva úgy, hogy a templom középhajójának hossz tengelye kelet-irányu, vagyis műszó szerint nincs orientálva. A mi, miként szakértő előtt tudva levő, nem egészen szabályos; miután rendszerint az egyháznak homlokrajzával nyugat felé, szentélye végével pedig keletnek kell helyezve lennie. — Végre a hajó keleti részén húzódik el a valamivel később épült azon, emeltebben két hatalmas oszlopon álló, karzat, mely a főoltár átellenében az orgona, az előénekesek és zenészek *) helyét képezi. —

*) Egy mult századi leltárt találtunk, melyben a kegyesszerzet nyitirai templom-énekkara, mely mindig egy szakértő rendtag vezényletével dicsekedett, eszközeinek egy része elősoroltatik. — Nem leend talán érdektelen e jegyzéket a inaga eredetijében itt közölni, s ez által is a piaristarend egyházi műének-ápolásáról egy adattal szolgálni. A jegyzék szóról-szóra ez: „Inventarium chori: Fides novae 4. — Antiquae 4. — Viola-diamor 1. — Bracsa nova 1. — Antiquae 2. — Basel novum 1. — Antiquum 1. — Tubae novae 2. — Antiquae 3. — Circuli ear. 4. Cornuor par. 1. — Circuli eor. 6. — Clavicordia 3. — Tinpana 2. — Missae Scriptae diversor. author. 40. — Item Gotfridi Keyser Impressae 6. — Item Mariani Königsberger 6. — Item Bened. Keisler 6. — Item Georg. Mann. 6. — Vesperae scriptae 8. — Item Dixit cum Magnificat 5. — Item Impressae P. Osvaldi Schol. Piar. totius anni. — Item impressa Jacob. Ben. Mönster totius anni. — Item Gotfridi Keyser duplices et brevores — Completorium I. — Litaniae scriptae 26. — Item Ben. Keisler impr. 6. — Item Mar. Königsberger 6. — Item eiusdem minus solennes 6. — Offertoria Gotfridi impr. 12. — Item eiusdem minus solennes 12. — Symphoniae 38. — Parthiae et Concerto 84. — Requiem 7. — Cantus funebrales 16. — Cant. Apost., Pontificum, Conf. et Martyrum 15. — Virginum, Viduar. Angel. 10. — De San. Sacramento et Nom. Jesu 52. — De B. Virgine 22. — Cantus de Tempore 38. — Alma Red. scripta 16. — Impressa Ben. Fasold 6. — Ave Reg. scripta 19. — Impressa Ben. Fasold. 6. — Regina coeli scripta 14. — Impressa

A templom főméretei következők:

Az egész templom hossza 38·45 m., ebből a szentélyre jő 13 m., a derékra vagy hajóra 25·45 m. A hajó szélessége 12·80 m. a szentélyé pedig 8·80 m. — A magasság a talajtól egészen a boltozat zárköveig számítva 28· m.

Ezen száraz számok és mérték arányok elmondásából is föltetszik a szakismerő előtt, hogy a kegyesrendiek nyitrai temploma nem épen kisszerű, s műizléssel készült, sőt még nagyobb figyelmet érdemel az által, hogy nyolcz oltára van, melyek közül nem egy igazán műbecsesel bír. —

Az oltárok részint a szentélybe helyezvék, részint az oldalakhoz, a középhajót a mellékhajótól elválasztó oszlopok között, állítvák. Minden oltárt aranyozott márványoszlopok, illetőleg lapok környeznek, melyeken különféle virágok pompáznak és árnyékát egyik-másik fehér padozatra veti. — A tulajdonképeni oltárt képező asztal egyszerűen faragott kőből van, mely fölötti képen a főszent alakja nagyobb, e mellett azonban még más kisebb alakok emelik a fényt és szépséget.

Nem leend talán érdektelen, ha e templom imazon nyolcz oltárát pár szóval szintén bemutatjuk. — Megjegyzendő, hogy a sorrendet a mellék-oltárokon, és ugyan az evangéliumoldalon, a szószerk mellettivel kezdjük.

I. A boldogs. Szűz eljegyeztetésének oltára. A kisdéd korában a templomban bemutatásakor szüzességet fogadott és mind végig megtartott szende leány, kiről az isteni bölcsesség mégis úgy rendelte, hogy gyámol-nyerés végett is, eljegyeztessék, — piros-zöld ruhában kezét oltárra téve, mély áhitattal közeledik a papnak eléje. A második felén sz. József, ki gondviselőjéül lón választva, áll. — E megválasztásról az ajtatos hagyomány azt tartja, miszerint a Dávid nemzetségéből származott nőtelen férfiak, kik a bolds. Szűzet, szintén Dávid ivadékát, eljegyezni

Ben. Fasold. 6. — Salve Reg. scripta 30. — Impressa Ben. Fasold 6. — Cantus Advent 9. — Natalit. 21. — Quadrag. 22. — Paschales eo Pentec. 22. — Miscellanei 24. — Symphoniae Ital. 24. — Tantum Ergo 10. — Missa cum Credo 2. — Litanie 2. — Salve Regina 1. — Stabat Mater 1.“

akarták, egy-egy vesszőt vittek a templomba, hogy a kinek vesszeje kibimbózik, annak jegyese lesz a b. Szűz. — Sz. József vesszeje kibimbózott, és így lőn sz. József az ő jegyese. — E jámbor hagyományra volt tekintettel festőnk, ki Józsefet ez oltárképen kivirágozott vesszővel ügyesen állította elő. — Mindkét főalak megható benyomást tesz a szemlélőre, s minél tovább nézzük azokat, annál szentebb érzelem és bámulat bizonyos nemével telünk el. — A szép jelenetet megilletődve nézik a felhőkön repkedő angyalkák, kik közül egyik koszorút tart a szent jegyések ilyen ünnepléses ténykedésén.

E csinos oltárt a kegyesrendiek számára, a jótékonysága miatt felejthetlen-émlékű Szörényi László székesegyházi kanonok és püspök állította, mint erről a rajta alkalmazott ezimer, s a mellette való falon olvasható felirat tanuskodik: Hoc altare in honorem s. Josephi B. Virginem desponsantis erigifecit Ladislaus Szörényi Eppus Symiensis 1750 — Tudván, hogy a mai hithideg világban Ábel-féle áldozat ritkán emelkedik az égbe: annál lélekelőbb az ily tény, minél gyériben fordul elő, s emléke a főnkelt s a földiekhez való ragaszkodástól megtisztult szívnek. Mire nézve hő ohajunk, hogy a mily kegyelet és magasztos érzelem emelte a sz. oltárt: épen oly kegyelet fakadjon ezen oltár minden tisztelőjének keblében. —

II. A kereszténység dicső jele, a nagy győzelem zászlaja — a sz. kereszt oltára. Ezt két szép vörössel hamvazott márvány oszlop veszi körül. Meghatólag tűnik föl rajta a keresztrefeszítés fájdalmas eseménye. A háttért Jeruzsalem a pártos jegyes foglalja el: közelebb pedig az iszonyatos kivégeztetés borzalmas emlékezetű helye — a Kalvária látszik pusztá, isteni terhétől ment s két karját némán a világ két végére nyújtó keresztével, melyen Urunk küldetésének oly nagylelkűen megfelelt s életpályáját a gyalázat dicsőségében végzé... A kereszt lábánál a szűz Anya, meg a kedves tanítvány állanak a nagy szerű titok iránti áhitatban, míg Magdolna térdre borulva öleli s könyeivel öntözi a megváltás fáját. Noha ez alakok némi kívánni valót hagynak fön, mindazáltal képesek a hívő lélekkel és szerető szívvel közeledő szemlélőt könyekbe lábasz-

tani... A keresztre feszített nemes alak, mint az írásból is tudjuk, emberi legszebb alak, tiszta, szent-szépségű. Az imá-
dandó arcon a halál nem úgy tünik föl, mint ura e kiham-
vadt életnek, hanem inkább alázatosnak ecsetelé a festő s
olyannak, mely Isten parancsa iránt engedelmségből jött, s
melynek ugyanazon isteni parancs következtében nem sokára
távozni kell a szent arczról. A jellem szentsége, egyesülve az
alak sikerültével, a hívőnek szívében is a szeretet lángját
gyulasztja meg úgy, hogy csekélyeknek találandja legnagyobb
bajait is, s azokat nem csak lerakja az Üdvözítő atyai édes
ölébe, hanem e helyről valami egyebet is visz magával... A
sz. Szűz belső fájdalmait semmi rendkívüli külsőség nem
jelezi. Ott áll a kereszt jobbán, szeretett magzatán függő
tekintettel, karjait az isteni végzésbe meguyugvás jeleül le-
ereszti, kimagyarázhatlan fájdalomát méltósággal s állhatatosan
viseli. Mintegy keblében hallja az istenes hívő a fájdalmas
Szűz szólitásait: „O vos omnes, qui transitis per viam, atten-
dite et videte, si est dolor, sicut dolor meus!“ — János, a
szeretett tanítvány, fejét lehajtja, míg élénk elméje főséges
titkokkal foglalkodik, és szíve, úgy látszik, fájdalommal csor-
dultig tele van. A térdre borult s mindkét karjával a kereszt
tövet ölelő Magdolnán a hegyes törként gyöttrő fájdalom, a
kinoktól kisajtott forró könyvek, a kegyetlen szorongatás és
erős szeretet valóban meghntók...

III. S z e n t R o z á l i a o l t á r a. E szentnek alak-
jában az alázatos, benső és magába szállott önsanyargató
ajtatossága, a mily egyszerű épen oly hű és élénken beszélő
vonalokban, lön festve a feketés vásznon. Valóban az áhita-
tot lehelő kép mellett, melyre a szent szüzet megkoszoruzó
Mégváltó néz alá a magasból, megilletődés nélkül elhaladni
nem lehet...

IV. S z. A n n a o l t á r a. Elég ügyesen előállított
alakkal, melynek közepén Mária jellegbetűi helyezvék. Alul
balra szépen egy szivalak van illesztve, melyet a térdre eresz-
kedő kedves angyalka tart, ezen felirattal: „Ave Humanae
Aurora Salutis“. E szavak olvastára kell, hogy a jólelkű szem-
lélő mintegy ösztönöztetve tapasztalja magát szívbeli emelkedését
magasabb érzelmekkel szentelni meg... Ugyanis mi lehet köze-
lebb a keresztény kebléhez, mint, hogy, midőn teremtményei-

ben dicséri az Istent, dicsőitse őt a szentet s fölségest, az irgalmast és kegyest azon teremtményében, kit köztünk, Éva halandó gyermekei közt, annyira kitüntetett, miszerint őt teljes ártatlanságban alkotá... Mi természetesb, mint hogy dicsőítsünk Istent ezen tavaszi hajnal-csillagban, ki az igazság napjának eljöttét hirdeté... Felül a magasban égi szellemek festvék, hogy azok a keresztény felfogás szerint, mint a mennyei titkok avatottjai és jelzői tűnjenek elő. —

V. K a l. s z. J ó z s e f o l t á r a. A fönnen pompázó aranyozott márványoszlopoktól van diszesen körülvéve ez oltárkép. A világ fényét megvetett s még az egyházi méltóságról is, — mint a lábánál elterülő bibornoki kalap mutatja, lemondott kal. Józsefnek, ki a kisdéd Jézust kezében tartó bold. Szűz ótalma alatt ál, alakja nagyon kedves úgy, hogy az egész kép élő prédikáció, megtestesült erkölcstanító, ki saját kenetdús modorában gyöngéd ihlettel hat a szívnek legmélyebb rejtekeibe... Mellette a tanulékony fiucska, kit egy ügyesen festett őrangyal meghatottan ad a nagy gyermekbarátnak tudomány- és erényre irányzó gondjába, igen tetszetős. Általában az előjövő alakoknak egyes vonalai, távol minden feszességtől, természetesek, szabadok, és az oktatói buzgalom s a gyermeki odaadás a legédesb kifejezésben állítvák szem elé, mint kellett is oly lánglelkű ifjúságbarátnál, minő kal. József. —

VI. N e p o m. s z. J á n o s o l t á r a. E szent vértanuságával diszeleg. Középen a hős martyr égre emelt szemmel, jobbában nyelvét tartva térdel kanonoki öltözetben. Fölötte a szilárságot csodálva néző angyalok vannak, kik egyikének kezében a koszorú, melyre Isten az ő hű oltárszolgáját méltatja. — Alul pedig a vértanuság van ábrázolva. Egy részről a kegyetlen poroszlók gyötrik baltáik- s nyilaikkal és Moldvába vetik, — minek okát papi esküjéhez hűsége magyarázza, — másrészt pedig az e miatt mégrémült és irtózó nép... A csoportosítás oly jól van kivive, hogy, kellő szempontból tekintve rája, nem képet, de csaknem valóságot vélsz látni; s az élénk mozdulatokkal együtt hallani képzeled az örült zsibongást s jajveszéklést... Nem kevésbbé szép és megható annak jelenítése, hogy az ég e büntényt — nép. János kivé-

geztetését — egy óráig sem hagyta titokban.. Mintegy szemléljük a szokatlan-fényű világosságot számos ragyogó csillag alakjában, melyek a folyó színén lebegnek s a sz. testét követik, utóbb pedig mellette megállapodnak... — A mint megvirradt, a szentnek teste ketté vált folyó közepén kedvesen mosolygó ajkakkal, minden eltorzítás nélkül fekszik vala a homokban.. Ugy tetszik, mintha a kanonokok elébb ezidétt a legközelebbi szentegyházba viszik, nem sokára pedig nagy ünnepélyességgel teszik vala át a székestemplomba... Ez oltárt is, a buzgalom és Istenben emelkedett lélek nemes emlékére, a hálás egykori tanítvány, Szörényi László püspök saját költségén készítette a piaristáknak.

VII. A szentély után a leczke-oldalra eső ujjab, a templom egyetlen, faoltárán a kegyelem s méltóságteljes arczvonásu bold. Istenanyának, Magyarország védasszonyának a kised Jézussal képe, különféle emlékektől körülvéve, ékeskedik, és jelzi a hivek által különösen kitüntetett hatás után ennek elnevezését „kegyelemkép.“ Minden kétségen felüli bizonyítékok szerint 1701. s 1717-ben kiütött nagy tűzben, az egész Hosszu-utca rommá lön a piarista-lakkal egyetemben; akkor elhamvadt a kapuelőtti faállvány is, melyre e kép helyezve volt, és a kép, mintha az ég vedelme alatt állana, épen maradt. — Alig tértek a kárvallottak a bajból magukhoz, egyhangulag törtek ki a Szüzanya dicséretének hangoztatásába. A kép sértetlen megmaradását méltán rendkívüli eseménynek tekintették őseink, és azért az általa ábrázolt egék királynéjának tiszteletét hirdetendők, csakhamar az oratoriumba tették. Majd utóbb a templomukba vitték, hol ez oltár fődiszét és a jelen, az elődökhez méltó, nemzedéknél is, melynél az iránta való kegyelet nem csak nem lankad, de ellenkezőleg növekedik tiszteletben, az őszinte buzgalom tárgyát képezi...

Művészi szempontból, valamint izlés tekintetében is tulajdonképpen minden mást e mennyezetes, a kegyesrendi egyház fénye s dize emelésére és a jámbor lelkek épülésére szolgáló, nagyoltár, mely mellett három-három szép állvány emelkedik. — A fő-képen, mely bármely domban is helyet foglalhat, oly correct levén a kivitel, mint a mily magasztos az eszme, —

sz. László király lóháton, koronával fején, van élénk színekkel festve. A dicsőült nagynevű fejedelem életmozzanataiból azon megható szent pillanat van föltüntetve, midőn az a nyári tikasztó hőség gyötörte magyar sereg szomjának enyhítésére az előtte jelképezett kősziklából kardjával, miként Mózsés vesszejével, kiömlő vizforrást fakasztván szemeit buzgó áhitattal az égre emeli, s forró hálákat ad a csodát engedő Mindenhatónak... A daliás király alakja tündököl, és a vonásokon áttörő sugarak tiszta lelkét mutatják...

A festész, ki itt igen üdvösen mondott le a Horatius által neki odaitélt e jogról:

„ — — — — — Pictoribus atque Poëtis

Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas“,

művészi ihletését a szenttérténet idevonatkozó részletéből merítvén, helyesen fogta föl feladatát. A történeti szabatoság mellett, tanúságaul, hogy a római keresztény régiségekre vonatkozó munkákat szorgalmasan fölhasználá, s behatólag tanulmányozá, — nemes, illő alakzatokat választott, és az egésznek azon ünnepélyes és komoly jelleget, mely ily nagyszerű tárgyat leginkább megillet... A sz. érzelmek, melyekre az egy darab-ból szőtt vásznon levő kép hangol, meglepő hatása önkénytelenül kitörendő nyilatkozatai, s hála könnyei, melyeket egy bőkezű Maccenás szolgálatába szegődött művészi ecset pilláinkra csal, mindannyi igaz gyöngyök, melyekkel kérve kérjük az Istent ama jóltevőnek, ki már e földről régen távozott, üdveért... A nyolczszögben épített oltár körül fönséges kivitelben gyönyörűen diszló hat, vörnyeges színben játszó s gazdagon megaranyozott-fejű, márványoszlop áll, melyek tetején szép párkányzott gerendák képeznek négyszöget. Ezekből ismét nyolcz sugároszlopocska emelkedik, melyeket fönt csinos koszorú füz össze. A koszorun alul az égi trónon ülő, angyalaitól környezett Szentháromság köfaragványa ékeskedik. Körökörül az angyalok domborműben léteznek. Az igen szép szentségház két felén Ioy. sz. Ignác és kař. sz. József szerzetalapítók hófehér, művészileg készült s ember nagyságot haladó, kőszobrai kötik le a szemlélő figyelmét. — A szentély felső boltozatát frescóképek borítják, melyekben hazánkra vonatkozó néhány jelenet van ábrázolva t. i. — Magyarország-

nak sz. István által bold. Szűznek följajánlása, sz. Imre szüzi fogadalma, sz. Erzsébet és Margit önfelajánlása stb...

Szívünk örvend, lelkünk emelkedik e kiváló műkincsek szemléletén; s valóban nem tudjuk: vajon a művész ecsetjét s illetőleg vésőjét bámuljuk-e azokban inkább, mely az anyagnak ily fönséges alakot kölcsönözni, és az alakba ily mennyői ihlettségű s megdicsőülésből kisugárzó szellemet önteni volt képes; vagy pedig azt, kinek az Isten és annak szentei iránt szívében örzött kegyeletteljes tisztelete ily hatalmas művekre fordított költsékezésben nyilatkozik?!

A keresztény hívőnek ajtatossága az Úr házában leginkább ugyan belső, istenes érzeinek fölgerjesztésétől, de egyzersmind az egyház diszétől, magasztosságától, csinjától is, melyek mind képesek őt a szellemiekhez, az égiekhez sz. lelkesedéssel ragadni, föltéteztetik. Azért éneklí az egyház is: „ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur“... Bizonyára sem Mózses nem borult volna le arczával a földre, sem Ábrahám: ha amazt az égő csipkebokor az Isten jelenlétére nem figyelmezteti; ennek pedig a három angyal oly fényesen meg nem jelenik. Hiába az ember érzi; tehát ézékiek által kell a szellemiekhez vezettetnie. — Tudta ezt a piaristák nyitrai templomának beldiszét emelni akaró b. e. Grassalkovich Antal, ki kegyeletes keble parancsoló érzelmének, úgy is, mint egykori tanítvány, úgy is mint convictor a nyitrai kegyesrendiek vezetése á alatt, eleget teendő, ez ékes főoltárt nagy költséggel építtette. — Kí tetszik az teljeshítelű adatokból úgy, mint az oltár fölött előjövő család-zímerből is. —

Ez okból gyakorta ez oltár ‚Grassalkovich-oltárnak‘ is neveztetik. — Jónak találtuk ezen buzgó kereszténynek nevét is felhozni, hadd tudja az utókor, hogyan hívták azon nemes világi adományozót, ki vagyonát nem önzőleg szaporítani iparkodott; hanem egyéb fényes áldozatain kívül annak tiszteletéről gondoskodott főképen, kitől harmatként száll a vagyonra az áldás gyarapító nedve... A jó keresztény mindenkor jó hazafi is levén, a földicsért nagylelkű Maecenás akarta, hogy, mint a piaristák is ohajtották, a főoltáron sz. László király ékeskedjék teljes díszben. —

Az oltárokon kívül megemlítést érdemel a szentélytől jobbra vagyis evangeliumoldalán a prédikálószék, melynek kemény fáját aranyozások szépítik. Tetőzete fölött a hit, remény és szeretet jelvénye, alul a felvilágosító Szentlélek; oldalain pedig sz. Tamás apostol, mint Jézus feltámadását elhiszi, valamint az édes Üdvözítő által a kísértő ördög rendreutasításának mélyértelmű jelenete van gyönyörűen kifejezve. És az egész valóban méltó arra, hogy minden őszinte kebelben, mely a tökélyre törekszik, a kegyelet áhitat és nemes lelkesedés egekre tápláló gyümölcseit teremje!

A mint az eddig vázoltakból kivethetni, igazán hangyaszorgalommal igyekezett a kegyesrend a templom beldíszét is eszközölni, ezen szorgalmát még inkább fokozta, midőn, a földi javakkal megáldott s Isten és az ő szenteinek dicsőségét szomjuzó jó lelkek által gyámolítva, az egyházi ruhák és más szükséges készletek beszerzése körül fáradozott. Az első szükségletekre gr. Balassa Pál püspök kiváló kegyéből volt szerencsés a templom néhány miseöltözékét nyerhetni. —

Az egyház alatt van kripta vagy a sírbolt, mely főleg a kegyesrendieknek temetkezési helyül szolgált a legutolsó ideig. Hossza és szélessége ugyanaz, mint a szentélyé, mely alatt tulajdonképen vonul el.

Ennyit röviden a csinos templomról.

De e halvány ismertetésünk bezárásával egyetemben, a ritka-buzgalmu s tetterős-vallásosságu ősök kegyeletétől áthattott, lelkünket az ég felé emeljük, hön kérve a jó Istent: hogy elévülhetlen örök dicsősége mindenütt az ő tisztelete és imádásához méltó hajlékokban magasztaltassék; másrészt pedig a jöttevők, azon szenteknek, kiknek neveit és tetteit képekkel és szobrokkal a templomban megörökítették, hathatós közbenjárásaik által, a Magasságbeli színe látásának örvendjenek!..

Mint csöndes, zajtalan folyónra tekinthetünk vissza gymnasiumunk 1769/70. tanévére. Nem zavarta annak rendes menetét semmi fölzajló jelenet sem a tanoda falain kívül, sem belül. De valamint a csöndes folyó szelidebb hullámozása több áldást hoz a közel partvidékre, mint a vad ömléssel nyargaló ár: úgy hintenek áldást és maradandó hasznot az ifjúságra a rendes mederben lefolyó tanulmányok...

Voltak mindazáltal ez évnök is érdekes pontjai, melyek mind az intézetre, mind a fiatalságra részint emelőleg, részint szilárdítólag hatottak. — Különösen azon átalakulást kell említenünk, mely a tanintézeti épületben történt.

Ugyanis a gymnasumigazgató Lihán Paulin különös gondolkodásának következtében jött létre a tanoda második emeletében létező (mai IV. osztály) tanterem. — De az építkezési kiadás több volt és tetemesebb áldozattal járt, hogysen az rendes uton földözttethett volna... Előre látták azt a piaristák, kik, tanintézetük helyiségeinek izlésteljes szaporításán annyira csüggvén, mint a jézusi religio hivei ekkor megint annak is szép bizonyítványát adák, hogy az igaz katolikusnak az csalhatatlan ismerve, ha isteni Mesterének jótékonyágát, körülményeihez képest, örömmel folytatja... Mert a költség lerovására ők, — a ‚per aspera ad astra‘ törekvő kegyesreudiek is, kik szívverőket szerették volna átönteni minden oly kebelbe, mely alatt az kevesbbé hatalmasan lüktete a zsenge nemzedék, és így a haza boldogításának érdekében, — áldozatosan csatlakoztak, nagynehezen félretett és tiszta emberszeretettel nyújtott magán filléreikkel... Csakhogy még mindez sem földözé teljesen az építés fejében kijáró költségek igényelte kiadásokat: honnan tehát ezen pénzerő, hanem azon jólelküektől, kik a haza reményét oktató szerzetesek irányában keblök mélyében élő pietásnak eleget teendők, áldozatra készek... És csakugyan nem csak a módosak, de akárhány szegény is vetélkedik vala adományának e célra följánlásában. Ily adomány igazi áldozat, s minden áldozatot megáld az Isten... Sokan szereztek tehát ez alkalommal is magasztos lelkesedésükkel a nyitrai kegyesrend körül maguknak érdemeket, melyeknek jutalmát, mit a sz. szerzet méltót nem adhata, egyházi és világi létökre egyképen, föltálálhatni vélték boldogító öntudatukban, a kath. anyaszentegyház hálájában s azon örök Isten áldásában, kinek szentegyházát e földön oly bnzgó szolgálták...

Megtelik e tények fölött a kebel legszentebb érzésekkel, a szem nedvesedve nyugszik eloink emberboldogító törekedésein! — Mert valóban meglepő jelenségét nyújtja a diadalra képes lelkesültségnek, a megvesztegethetlen jó szívnek, mely a szellemi érdekek előmozdításához nemcsak az egyéni hajla-

mok, de a haszonnal kecsegtető kilátások föláldozásával is kész járulni!... Ekként kell az önzés rít számításait, az anyagi érdekek telhetetlen hajhászását, rangi és hivatali kítüntetések keresését háttérbe terelnie annak, ki előtt, fensőbb ihlet érintését érezvén, magasabb czélok lebegnek vezérfényül!... Különösen jól esik pedig itt azt újra gondolóra vehetni, hogy a szerzetesek, kik, bár magok is némiképen alamizsnára szorulvák, tehetségökhöz képest abból, mit önmegtagadás, ker. igazsággal testvérült szorgos takarékoság hagy fönt, gyakorolják a jótékonytságot. — A hit, mint sz. Jakab mondja, jó cselekedet nélkül holt... Tehát:

„Nem lehetetlenség, mit az Isten tenni parancsol:

S mondván: „nem tehetem“ „lelkedet ölvé hazudsz“...

G u s z t i n y i J á n o s nyitrai püspök, val. benső titkos tanácsos, főispán magy. kir. korlátnok, 1777-ki jan. 31-én délután 1½-kor meghalt. —

„Nescitis diem, neque horam“....

E halál a mint váratlan volt, az áldásos életnek megszakadása épen oly nagy veszteség lön. Az egyháznak egy tetterős fejedelme, a királynak törhetlen-hűségű alattvalója, e hazának egyik nagy fia, az egyházi ügyek főtámasza és bölcs vezére, a tudományoknak, mint azt a Helmezy I. körösi ref. prédikátornak 1743-ban megjelent „Igazság paissa“ ellen irányult (Eger, 1759) „Üdvösség mannája“ fontos és szép műve bizonyítja, — kitűnő avatottja; a tanintézetek nagy pártfogója, a jótékonytság bő kútfeje szünt meg ez életben... Nagy nevét, nagy tettei fogják e földön örökíteni, mondá, valaki csak a nagy eszmékben, nagy tervekben fáradozott főpásztornak halálát tudomásul vevé... Gusztinyi püspök kormánya, hangzék mindenfelé bölcs, jóakró, takarékos s hasznos intézmények és javítások létesítésére vala irányozva. Minden, mit ő személyesen tett, az az egyház fejedelemhez méltó, nemes a szónak valódi értelmében. — A mit egy szeretetteljes és örömet egyedül a jóltevésben, az emberek boldogításában kereső nagy szellemtől csak várhatni, azt Gusztinyi a legnagyobb mérvben teljesíté... *Per transiit benefaciendo* — körüljárt jótétvé — e mondat, mely egy magasabbról állítottott, rá alkalmazva is csak tiszta igazság. Rajta is elég világosan

látható, miként a püspökség (mint világi javadalom is), a mi a birláló egyháznak személyét illeti, az emberi intézmények legüdvöseb- s gyümölcsözőbbike... Egy ember még ép férfi korában, szeplőtlenül átélte ifjúsága és lelkismeretesen betöltött egyházi hivatalok után a főpásztori méltóságra, egyházfejedelmi tisztre emeltetik vala Gusztinyiban. Ő nem akarta tudni semmit költséges kedvtelésekről, ő nem ismere a jóltevésnél, másoknak használásánál egyéb szenvedélyt, dicsvágya csak odáig terjedett, hogy Isten övéi által mindinkább magasztaltassék s ő szeretetökben álljon... Ideje ima, főpapi és tudományos teendői közt vala megosztva... Személyes szükségletek nélkül, minden földi kötelektől ment; mindenkinek egyiránb az út hozzá nyitva álla. Hivatalának hatalma, jogai csak kötelességeinek teljesítésére szolgálauak. Józan és takarékos udvartartása által gazdagon vala ellátva eszközökkel, melyekkel a nyomort és inséget enyhítse. Ő is, az előgondos főpapok módjára épületeket emeltet, de nem luxusra, hanem — mint a papnövelvét, egyházmegyei közhaszonra... Lelkének tiszta tükrét bár megbántva és hálátlansággal illetve ő is volt, a boszu semminemü érzelme s a keserüségnék semmi lehellete nem tudá elhomályosítani... Emberi gyarlóság által nem háborítva és emberi gonoszságtól föl nem ingereltetve, erős és kimért léptekkel halad vala pályáján, mint az égen a csillagok...

Ennyi okon meg is lón minden intézkedés arra nézve téve, hogy pompás gyászünnepegy, és pedig ugyanazon évi mart. 16-án tartassék.. Gyásztisztelet volt inkább ez, hódolat a boldogult főpapi erényeinek, munkás élete érdemeinek; kegyeletünnep volt ez mindazokra kik őt ismerték, tisztelték, szerették, vigaszteljes ünnep volt, mert figyelmeztetés, hogy az Isten kellő időben küld az egyháznak szilárd-lelkü, magas-sugallatu, nagyszellemü püspököket... Az ez alkalomkor Nyitrára sietett vendégek nagy száma és fényes méltósága meglepő vala... Nagyok valának, nagyok maradnak a nyitrai püspökök mindig, e püspöki szék ősi időktől fogva gondos féltékenységgel őrzi méltóságát a hazában; de, ha az ily püspöki széken oly nagy lélek, oly magas-felfogásu szévelyiség ül, mint Gusztinyi János, a püspöki szék kétszeresen magasztossá válik, s a kik neki a tisz-

telet adóját leróni siettek, oly püspök iránt, mint Gnsztinyi János úr volt, örömmel és vetélykedve rótták le. Püspökök, kanonokok, több káptalan küldötteként, az esperesi kerületek képviselői, és kik az egri s más megyékből a boldogult püspöknek tisztelői valának, a nyitrai megyéből pedig igen számos plébános és káplán... Ez volt azon időpont, melyben kiki az önzetlen hódolatnak tón eleget, megjelenvén azon ünnepen, melyet a gyászoló özvegy egyházmegye nagylelkű főpásztorának emlékére, tiszteletére a fini szeretet kötelességéből rendezett... A ft. káptalan e czélra, hogy minden vendég méltóan fogadtassék s elhelyeztessék, alkalmas intézkedéseket tőn... A püspöki lak, a kanonoki házak, a kegyesrendiek társháza és sok más épületek előre bejelentve valának úgy, hogy a mint egy-egy vendég megérkezett, az előre kitűzött lakásra vezetett, hol tisztelettel és szeretettel fogadtatott. Nem volt semmi kérdezősködésre szükség, a megjött vendégek nem bolyongtak; a rend amint előre megállapítva, úgy végre is volt hajtva ügyesen. Nagyobb része a tisztelkedő vendégeknek már 15-én érkezett meg...

Az ünnepélyes gyásznapot az esti harangok egyetemes zugása hirdette, másnap 8. órakor a templomban, hol az ékes ravatal állott, seregelték össze mindnyáján. Erre Galgóczy J. kanonok lépett a szószékre, hirdetendő magyarul a boldogultnak érdemeit... A szónoki jeles tehetség, az elszórt megragadó eszmék, a szelid indulatok fölgerjesztése lebilincselte a hallgatóságot, a zengzetes magyar nyelv pedig kecsegtette..... Következett a gyászmise, melyet Batthyányi Ignác ünnepélyesen tartott. Ezután Hyross Samu, a derék gymnasium-igazgató mondta a jeles-nyelvezetű, nagy tudományossággal kidolgozott latin beszédjét. Tizenegy tájban kezdte és tizenkettő után végezte. E latin szónoklat, daczára a messze haladott időnek, rendkívül kedvezően fogadtatott, mindenki azon oldalra sietett, honnét az előadót láthassa, azon helyre törekedett, honnan jobban hallhassa, a tudós szerzetesnek szép neve hatást gyakorolt... A piaristarend, valamint más szerzet, nem szokott kogyeletlen lenni jóltevői iránt: Hyross Samu egész rendjének hálájából látszott meríteni az erőt, hogy a szeretetteljes főpap, kegyes atya és második alapító, dicsősé-

gére oly hatásosan és bár hosszasan, de meg nem tört hanggal szónokoljon!...

Megjegyzendő még, miszerint a veszteséget érző sziv emberei — a nyitrai piaristák közül, legott a halál után, három napig, mindegyik áldozár gyászmisét végzett; a rendnövendékek pedig a szeretett nagy-kegyességű pártfogónak lelke üdvéért azon lélekerősítő vigasztalódással imádkoztak, hogy a legszentebb érdekekért annyit fáradozott jó pásztor már az Istennél van... *Iustrorum animae in manu Dei sunt. Veniat pax, requiescat in cubili suo, qui ambulavit in directione tua!*... Miért oly főséges hatású a bércz, mely egek felé emeli büszke nemes fejét? Azért-e, mivel oly magasan áll a többi hegyek s a szélesen elterülő síkság fölött? Nézzétek a bércz-királyt, mikor a tavasz virulata zöld övezettel koszorúzza vállait: nemde az erőteljességén való férfias öröm rezgi át kebleiteket! S nézzétek őt, mikor az elsuhanó éj után a hajnalpir első csókjának rózsaszíne szenteli meg homlokát: nemde a dicsőség diadalérzete villanyozza meg véretek minden szunnyadó csepjét! S tekintsétek, mikor a fölötte ellebenő méla holdfényben magasztos nyugalommal fűröszi ős arczát; nemde a bizalom állandósága illeti meg az új hajnal elé tekintő szemeteket! Nézzétek a bércz tisztos aggkoponyáját, mikor azt a tél havának csillogó zománca oly elragadó diszszel koronázza: nemde azon tudat emeli lelketeiket, hogy a természet ez új ajándéka is csak szépitésére szolgál és szolgáland még évszázadokon át! S ha néha el-eltünik szemünk elől a csodált óriás, mert vihar sötétsége környezi s eltakarja fölmagasztaló hatását: de elvonul a vihar, szétveri azt a meg nem ingó bércz-oszlop, s ő kibontakozik újra teljes pompájában, s mi mintegy újon szülött csodát üdvözöljük örvendezéseink teljével!... Mi az tehát, mi ennyi varázsszal, ily változatos élvezettel árasztja el szivünket? Az egység a nagyszerűségben, a szilárdság és változatlanság a főségben.

Ily hatással van mindeu érzékenyebb kebelre a nagy férfiak élete és emlékezete. Hadd tegyük le tehát mi is a magasztos emlékbércz tövénél az őszinte kegyelet e szerény repkényét!

Arra, hogy a tanoda feladatának minden irányban kellőleg megfelelhessen, szükséges, miszerint a házi nevelés s az otthoni felügyelet és ellenőrködés az iskolai oktatással karöltve járjon, a szülék, gyámok vagy azok helyettesei gyermekük és gyámoltjuk előmeneteléről hiányairól és hibáiról időnkint értesítsenek. Szükséges ennél fogva az egyes tanulókat, nemcsak, az év végén, hanem annak folyama alatt is, bírálat alá venni, hogy egyrészt az aratott siker megismertetése által további szorgalom- és haladásra ösztönöztessenek, másrészt pedig, a tapasztalt hiányoknak idejekorán való közlése által, alkalom szolgáltatassék arra, miszerint Isten segélyével kellő tehetség, hivatás és akarat mellett, azokat pótolván, a kívánt eredményekhez jussanak... Teljeshitelű adataink vannak, hogy, eunek eszközlése végett, a gymnasium kezdete óta működött elődeink, a tanulókat betűsoros rendben összeírván, az erkölcsi viseletre s tantárgyakra nézve, az egyes tanulókra vonatkozólag tett tapasztalataikat bejegyezték, és időszakonként írott kimutatásban az érdekletteknek tudomásra adák... Mit annál bátrabban tehetek; mert, valamint más működésekben, úgy az efféle egyes tanulók erkölcsi és tanulmányi állapotának megbírálásában is a legnagyobb gondossággal jártak el... Csalódni csalódhattak ők is, mint emberek, de számos hibákat nem követhettek el; mert hiszen nem csupán egy-két feleletből ítéltek meg tanítványaikat, hanem nagyobb időközön át szemlére vevék azokat s gyakran értekezének rólok az igazgatóval; írásbeli dolgozataikat pontosan ellenőrizték, szóval rajta valának, hogy tanítványaik erkölcsi és tanulmányi értékéről biztos ismeretet szerezzenek magoknak... Azonban 1778-tól fogva, a nevelés oktatás eredménye, a tanulók osztályzatai az igazgató elnöklete alatt megállapítatván, az esztendőégi vizsgálatok után, nemcsak írott classificatio által határozaták meg, hanem kinyomatott számszerénti érdemsorozatokban nyilvánosságra is hozatott, a személyekre szóló bizonyítványok csupán az intézetből kilépő tanulóknak adatván. — Figyelemre méltó az, miként lón az érdemsorozat megállapítva. —

Az évnek folyamlásán át előkészülve nem a vizsgálat tartama alatt „rugd föl, hagyd ott“ módra csinálták a classificatiót, hanem háborítlan helyre vonultak, és a tanulót az egész

éven át tett és följegyzett észleletek nyomán, a nevelés-és tanítástani elvek alapján, a lélektan viláágánál, az e munka folytában több helyütt kifejtett egyediségnek kellő méltánylásával, szóval, minden szempontból bírálták meg; azután összehasonlításokat tettek a tanulók között s újra meg újra átrostálták ítéletöket, hogy az lehető tiszta legyen... Megállapítván érdemsorozatukat az egyes tanárok, nem tarták, azt utolsó szavuknak, hanem, az igazgató elnöklete alatt összeülvén újra meghányják-vetik vala a dolgot, és csak, miután minden egyes tanulónak érdemjegyeit elegendőképen megvitatták, készíték el az általános osztály- és helyszámot. — Az így készült érdemsorozatnak kihirdetésétől és a közönségnek tudomására hozásából nem volt mit félni; csak kivételesen lehettek egyesek, kik azzal meg nem elégedtek. A jók örvendhettek és becsületérzésök erősödött, a nélkül, hogy hiúsággá, becskorrá kell vala fajulnia; a hanyagok nem tétettek ki annyira pelengérrre, hogy szégyenérzetöket veszítsék, hanem fordítva, ha volt bennök becsületesség, és szülőiket, rokonaikat csak némileg is szereték, ovakodának magukat újra megbélyegezni, — Az embernek különösen az érzéki gyermeknek ösztönre van szüksége; de az érdemsorozat közzététele hatalmas ösztön mind a t nulóra mind a szülékre nézve... Ha a tanuló nem soroztatik, akkor sok szüle soha sem tudhatja gyermeke állását, ha csak közvetlen a tanártól nem tudja meg; a tanulók egy része pedig a szó teljes értelményében semmit sem fog tanulni...

A nyitrai gymnasium második pecsétjének, mely még jelenben is nem egyszer használtatik, eredete egészen ezen esztendőből levén, jónak látjuk azt rövideden itt megismertetni. — Alakja az 1" 4" átmérőjü szépen ezüstbe vésettnek a következő: kerek, középterén a tudomány és művészet nemtöi, a megkoszorúzott Apolló és Minerva jönek elő, alattuk pedig 1778. esztendő-szám. A szokásos körü bodrozaton felüli, jobbról (heraldice) balra menő, köriratúl ez olvasható. * S i g i l l u m G y m n a s i i N i t r i e n s i s . ' .

Az 1860. esztendőhez ama különös érdek csatlakozik, hogy nemcsak naptári számítás szerint egy évtizednek záréve, hanem azzal jelesül gymnasiumunk életében egy nyolcz osztályt

adott emlékezetes évtized fejeződik be; 1860-ki októberi cs. kir. diploma nyomán Magyarország, hosszú félbeszakítás után, függetlenebb kormányzathoz jutott, tehát új korszak támadt országos életünk fejlődésében ez évvel, mely új jövőt előkészítőleg különben is mint zárköve jelentkezik egy letűnt időszaknak. — Ez okon a kegyesrend nyitrai gymnasiuma ugyanekkor egy új pecsétnyomónak sárgarézbe metszését rendelte el. — Az ügyes és sikerült tervezetű pecsétnyomónak, mely azóta szintén használatban van, legyen szabad rövid leírását közölnünk. A köralakú pecsétnyomó átmérője 1" 6"; balról (czimertanilag) két körvonal közt jobbra futó egysorú körirata pedig a következő; × A kegyesrend nyitrai gymnasiumának pecsétje 1860. × A mező külkörét bodrozat; a főterét pedig a kegyes-tanító-rendnek mennyei Védasszonyára — Isten anyjára emlékeztető tisztán kivehető czimere foglalja el. —

A legrégebb, sárgarézbe vésett, 1" 5" átmérőjű pecsétnyomó egész 1778. évig szolgált a végbizonyítványok és hivatalos iratok pecsételésére. Évszáma ugyan nincs, de a levelek, melyeken piros pecsétviaszba nyomva, fönmaradt, a XVIII. század elejéről keltek: tehát bizonyos, hogy még a piaristák első működése idejéből való. — Ez is körded-alaku, és mezeje közepét a kegyes-tanító-rend ismeretes jelvénye, e görög betűkkel *ΜΙ. ΘΥ.* foglalja el. A bodrozat rajta is előfordul, melyet a balról (heraldice) jobbra tartó koszorús: *G y m n a s i i N i t r i e n s i s S c h o l a r u m P i a r u m* ép fölirat környez.

1870-ben a könyvtár apróbb szükségleteire szánt összegből egy a régi pecsétéhez hasonló, hosszudad-köralakú, 1" 6" átmérőjű s ezen magyar körirattal ellátott: *A n y i t r a i r. k a t h. f ő g y m n a s i u m k ö n y v t á r á é 1870.* festék-nyomatú pecsét készítettett. Közepén ennek is, mely a könyvek megbélyegzésére és általában a gymnasiumunk könyvtárához tartozók megpecsételésére használtatik, — a kegyes-szerzet jelvénye fordul elő.

XI.

A gymnasium bel-szervezete.

A tanterv általában. — Az emberi dolgok, tehát a tanrendszerek is változók. — A Mária-Terézia dicső országlása előtti tanterv. — Maria-Terézia kormánylatának, mely a közoktatás és nevelés tárgyában is korszakot képez, idejében létesített és alkalmazott tanterv. — Az 1807-ben készített és elrendelt tanterv alapján a tanulmányok előadási köre. — Az 1848., 1850., 1861., 1868. és 1871-ki javaslatok illetőleg megállapított és elfogadott tantervek. —

Mielőtt a kegyesrend nyitrai telepének működését, kiemelésével azon egyes mozzanatoknak, melyek sikeres hatását jellemzik, tovább tárgyalnók. — itt egykissé megállapodhatunk. — Mert a gymnasiumunk szellemi nyilatkozatait adván, e helyütt egy nevezetes dolog rövidre vont közlését kell tulajdonra vennünk. — Egykorú följegyzések alapján bemutatjuk, elbeszélvén mi tanítottott, minő rend- és fegyelmi szabályok voltak érvényben, és minő taneszközök, jelesül kézikönyvek segítségével történt az oktatás intézetünkben, — a tanodák szervezetét és benső életét — úgy, hogy a figyelmes olvasó hű képét vonhassa le a nevelés- s tanrendszereknek gymnasiumunk keletkeztétől időkig.

Valamint mindennek, mi egy egészszé alakítandó, bizonyos terv szerint kell intéztetnie: úgy a tanítás is, mely nem egymástól külön álló töredékeket, hanem ismereteket és ügyességek összehangzó egészét képezi, határozott terv szerint rendezendő. A jó rend lelke dolgainknak: a nélkül semmi foglalkozásainkban nem bódogulhatunk, de tanításban legkevesebbé. A tanítási rend pedig legfőképen a helyosen elintézett tantervtől függ. Már maga a kis gyermek oktatása sem intézhető összevissza, idő előtt, időn kívül, önkényesen és mértéken túl: mennyivel inkább a tulajdonképi tanítás! Terv nélkül

czélt érni lehetetlen; sőt a mely intézet, a mely tanár terv nélkül jár el tisztében, az úgy látszik, a tanításnak tulajdonképi czélt sem tűzött ki, és csak azt dobja a tanulók elé, a mit az önkény és szeszély hoz magával; a mely esetben aztán a tárgyak összefüggő előadásáról, a szellemi fejlődés fokozatai által parancsolt egymásutáni haladásról, a tanulás könnyítése, érdekességéről stb. szó sem lehet; mindez csak a helyesen átgondolt és ügyesen követett tantervnek lehet műve és gyümölcse... Azután micsoda mérvesszője legyen a tanodának, a tanárnak a felsőbb osztályba való áttételre nézve, ha nincs tervszerűleg kitűzve az átdolgozandó anyag, melylyel a tanulónak elérnie kell, hogy a felsőbb osztályba helyeztessék. Lehet ugyan egy-egy tanár, ki nem működik a főálló terv szerint s mégis sikere van tanításának. De az ilyen nem is terv nélkül dolgozik, ő maga alkot magának tervet, a melyet olyat, s mivel hivatását buzgalommal tölti be, azért munkájának van is látszata; azonban bizonyos, hogy kellőleg megállapított tervszerű tanítással sokkal többet tudna mutatni...

A tervhez minden más előtt a közelebbi czélok s az azokhoz vezető folyamat ismerete szükséges. A közelebbi czélokot pedig a végczél határozza meg, melyet a tanítás elé tűzünk. De minthogy a közlendő ismeretek s ügyességek csak lépcsőnkint érhetők el, azért meghatározandó az egymásután rendje is, melyben az egésznek részei közlendők. Ennek meghatározásában tekintetbe kell venni másrésről az adott tényezőket és tancszközöket. És ezekhez képest jelentkeznek a tantervben megszivlelendő mozzanatok.

Hogy a tanterv megállapítását nem lehet egyes tanárookra bizni, arról csak igen kevesen kétkednek, annyival inkább, mert sokszori tapasztalás igazolja, hogy a tanárok e tekintetben nem egyszer tévedésben esnek, s így veszélyeztetik a tanoda czélját. Főleg a szaktanításnál e nélkül gyakran minden tanár úgy szólván fejtelenséget úz a maga szakujában. Itt ugyan szükséges, hogy független-lelkű, szakavatott egyénekből alakított tanhatóság állapítsa meg a tervet...

Földünk nagy-kiterjedésű rónái, árnyékos völgyei- és magas bérczeivel a folytonos változások színhelye. A zöldellő

fák hónapok multával sárga leveleikkel az enyészet nyilvános jeleit hirdetik, néhány hét, és ott állanak diszöktől fosztottan; a szende virágkehely a jótékony harmatcseppjein megtört nap-sugarak szinkéjét gyémántként ragyogtatja, néhány perc és a fölszikkadt gyöngycsepp páráként széteszlik; a százados tölgyek, melyek messzenyuló ágaikkal és magas lombkoronáikkal a csermelyhasította völgyek diszei valának, egy nem várt zivatar által megalázva porban hevernek. — Hasonló jelenségekre emlékeztet a világ események dús tárháza, a történelem, melyben egyes emberek úgy, mint egész nemzetek virágzását, bukását vagy enyészését olvassuk; csak az igaz religio, a jézusi egyház tanai mentvék e változásoktól... Öszszefonódik ugyan a nemzetek sorsával, külsejére nézve némely változásokon mehet keresztül, de azokkal együtt meg nem dől, el nem sülyedhet; mert isteni Megváltónk, midőn szent vérével szerzett egyházát alapította, nyilván megigérte, hogy a pokol kapui sem veendnek erőt rajta... Minthogy tehát az évek hosszú során minden a földön, mind az anyagi mind a szellemi világban, kisebb-nagyobb változáson megy keresztül; természetes, hogy ezen változás alól a tanterv a közoktatási rendszer, mint az emberiség végczéljának megvalósítási eszköze, sem vonhatja ki magát... Azért hazánkban, következőleg a nyitrai gymnasiumban is 1701—1878-ig, vagyis 177. év folyamása alatt, mióta ez intézet alapja letéteztet, — több figyelemre méltó tanrendszert ismerünk, melyek közül különösen kiemelendőnek véljük a következőket: a) a dicsőült Mária-Terézia előtt készítettet, b) Mária-Terézia alattit, mely 1777-ben keletkezett, c) az 1806-ikit, d) az 1849-ikit, e) az 1861-ikit, f) az 1868-ikit és g) az 1871-ikit. Mindegyikök kevesebbé vagy inkább lényeges változással lép elő. — Azonban lássuk már őket, hű képben időszori egymásutánban.

Tanintézetünkben mindjárt kezdetben az oktatást s ezzel kapcsolatban az erkölcsi nevelést, 1849-ig a tanítási kötelezettség nélküli, igazgató (Praefectus Scholarum) felügyelete mellett, az egyes osztályok tanárai teljesítették.

A gymnasium tanfolyamon rövid időn hat osztályból állott, fölmenő rangfokozatú következő alkatrészekkel: Az I. osztályt képezték az ügynevezett parvisták (maiores, declinis-

tae és minimistae alosztályokkal.) A II. osztályt a principisták. A IV-et a syntaxisták. Az V-ik osztályba jártak a poeták. A VI-ba a rethorok (arithmetikusok alosztályával.) — A tanodai osztályokban a latin nyelv volt a főtanulmány, egyszerűs mind közlönye a többi tantárgyaknak, melyek a hittan, magyar nyelv, Magyarország s a szomszéd tartományok földrajza, az ég, földtérkékek földabroszok magyarázata, az assyriai, persa, görög és római birodalom, továbbá a kereszténység öt első századainak, s Magyarhon történelme meg az egyházi történet voltak. E kívül az arra hajlammal biró növendékek zenésztetre tanitattak és általában szónoklatban gyakoroltattak. A növendékek erkölcsi, tanulmányi és társadalmi kötelességeit és viszonyait az iskolai törvények szabályozták, melyeknek értelmében a teendő és elhagyandók az azokhoz kapcsolt sanctiókkal együtt kijelöltettek. Ezek szerint tehát a tanuló ifjúságnak saját és közvetlen törvényhatósága, az igazgatóval élén, a tanártestület volt. — A tanodai törvények a gymnasiumi ifjúságot kivétel nélkül egyaránt kötelezték. Értelmük és erejüknel fogva minden, mi az erkölcsi és tudományos tökélyesedés előmozdításához járult, mulaszthatlanul parancsoltatott, és minden, a mi azt akadályozta, szigoruan tiltatott. — Ezen törvények minden tanév úgy téli, mint nyári felének kezdetével az igazgató intő és buzdító szavainak kíséretében, ünnepélyesen felolvastattak, és a bennök foglalt parancsoló vagy tiltó szabályok föl-fölujitattak.

Ily módon folyt az oktatás az összes tanügy rendezéseig, mely egy, Mária-Terézia királynő kormánylata alatt, 1777-ben kibocsátott, általános tanulmányi szabálykönyv szerint történt. — Értjük azon rendszabályt, melynek czime „Ratio educationis publicae, totiusque rei litterariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas“; s mely a magyar kir. kancellárián akkori időben, tanügyi előadóként alkalmazásban állott belső titkos tanácsos Ürményi József és Trstyánszky Dániel tollából folyt.

Az 1777. évi „Ratio educationis“ értelmében a gymnasiumi tanfolyam öt osztályt, mint a Marx-féle *) kegyesrendi

*) Marx Gratián született 1720-ban Alsó-Ausztriában, a császárság székvárosában, Bécsben. — 1736-ban a kegyes-szerzetbe lépett és kellőleg kiképezetve elébb nagy sikerrel tanárkodott, azután különfele

tanszervezet, foglalt magában... És ugyan az egyszerű latin iskolák három nyelvészeti (grammatistae in I., II., III. annum) osztályból állának, heti 25. órával s ezen tárgyakkal: hittan, biblia, latinnyelv, Magyarország és a szomszédországok földrajza, hazai történelem, számtan, terményrajz, a német vagy más hazai nyelv elemei, és mint szabad tárgyak a görögnyelv mértan, a jog elemei; a két humanitási (humanistae in I., II. annum) osztályban ugyanannyi órával: terjedelmes latin irálytan, olvasás, régiség és hitregetannal, ausztriai, új, német és egyházi történelem, általános földrajz, gyakorlati számtan és könyvvitel, kibővített terményrajz és természettan elemei, jogbölcselet és magyar jog, tovább képzése a német vagy más hazai nyelvnek, görög szemelvényeknek olvasása; szabad tárgyakul: körülményes tapasztalati természettan, bevezetés a céltudatos olvasgatásba és költészettanba. A mi már e tantárgyakat osztályonkint illeti:

Az I. osztályban a hittan, bibliai történet, magyar és latin nyelv, az örökös tartományok földrajza, terményrajzból az állatország, számtan, helyes- és szépírásbeli gyakorlatok.

A II. osztályban a fentebbi tárgyak annyiban változtak, hogy a terményrajzból a növényország, a helyes- és szépírás

gymnásium-, társház és a Lichtenstein-féle finövelde igazgatására emeltett. — Az ezen állomásokon a hivatalos kör pontos és eredményes betöltése- meg a nevelés- és tanítás-ügyben föltüntetett ritka avatottsága alapján rendtársai őt közmegegyezéssel provincialissá választották. — 1773-ban összejöttek a kegyesrendi főnökök, hogy a tanszervezetről s különösen a módszerről tanácskozzanak. Itt Marx a piarista-rend régi tanmódszerére támaszkodott s úgy alapította meg az új tanszervezetet. — A nagyszivü Mária-Terézia által pedig erre Marx Gr. fáradszón munkássága- és messzeható ügyességénél fogva csász. iskolatanácsossá lón kinevezve, és mint ilyen megbízatást is nyert, hogy az udvari tanulmányi commissio által készített tantervjavaslatról véleményt adjon. — Marx beható tanulmányozáson sarkalló megfontolás után azt megtette, de egy más tervet dolgozott ki, melyet ugyanazon udvari tanügyi bizottság helyesléssel elfogadott és a császárnő 1775-ben szentesített. — Ez új iskola-rendszer beálltával a változott szervezet által igényelt tankönyvek szüksége tiszte- és hivatottságánál fogva a tanügyi irodalom terére is vezette Marxunkat. E téren munkálkodása- és irányadásának gyümölcse néhány valóban haszonvetető chrestomathia is. —

helyett a nemzeti s német vagy más hazai nyelv, s a biblia-történelem adatott elő.

A III. osztályban ugyanazon tantárgyak folytattak, a terményrajzból az ásványország taníttatván.

Rendkívüli tárgyként az igazgató által meg határozott külön órákban előadattak: a görög nyelv, természettan, mértan és jogbölelet s magyar jog.

Az I. humanior, vagy IV. osztályban taníttatott a gondolkodástan, német vagy más hazai nyelv, földrajz, történelem, római régiségek, mennyiségtan, ásványtan, s a tanulók latin irályképző gyakorlatokban ügyesítették.

A II. humanior, vagy V. osztályban ugyanazon tantárgyak kerültek elő. A terményrajzból a növény- és állattan ismételtetett. A latin klasszikusok fejtegető olvasására, fogalmazványi gyakorlatok- és fordításokra több idő szenteltetett. — Mint nyilvánvaló, a természettudományok tehát már ez időben kezdtek maguknak az iskolába utat törni.

A 'Ius naturae et consuetudines regni' behozatala avval indokoltatik, hogy általános ohajtás volt, miszerint azok is, kik a gymnasiummal tanulmányaikat végzik, az ország legfontosabb törvényeiről fölvilágosítottassanak... Vizsgálatok tartattak minden félév végén. Az általános szünidő szept. és október hónapokban volt.

Vallásérkölcsi érzelmek ápolása- és gyakorlására mindennapi istenitisztelet, melyben a tanárok is részt venni köteleztettek, s minden vasárnapon és ünnepen hitelemzés illetőleg exhortatio tartatott.

Tehát a tanterv mellé éber fegyelmi ellenőrzés csatoltatott, mely, hogy kellő érvényre s hatályra jutott, — a fokozatos büntetések nemeinek alkalmazásából is kitűnik.

A tanárok tevékenysége, kik az osztályok szerint kaptak czimet a főigazgatóknak, kiknek megválasztásánál főkintettel voltak a közjó iránti buzgalmukra és állásukra az államban, hogy ez által az új rendeletek keresztülvitele biztosítottassék, és a tanügy nagyobb tekintélyt nyerjen. — felügyelete alá volt helyezve. — A pozsonyi tankerületben ezen méltóság legelőször Balassa Ferencz grófra ruházttatott, ki a gymnasiumot évenként meglátogatta, többi között, a gymna-

sium-igazgatónak meghagyván, hogy a legalsóbb osztálybeliekről, az eddig alkalmazott „candidati ad Scholas grammaticas” nevezetet mellőzván, mindenkor külön értesítvényt terjeszsen föl. — Korán sincs szándékunkban az olvasót apróságokkal fárasztani, de azt véljük, még sem lesz érdektelen megismerkednünk egykettővel azon kérdések közül, melyeket a főigazgató ez alkalommal a tanártestülethez intézett. — Például, hogy az igazgató többször és előleges bejelentés nélkül meglátogatja-e az iskolát; hogy megdicséri-e a szorgalmasokat és megrójjá-e a hanyagokat; teljesítik-e a tanárok buzgalommal hivatásuk kötelességeit; engedeimeskednek-e az igazgató utasításainak; hogy magaviseletök feddhetetlen-e s minő a tanulókkal való bánásmódjuk?

Ebből látható, hogy az oktatás-rendszeren és tanigazgatáson épen nem mult, hogy általán a magyarországi gymnasiumok állapota kielégítő legyen. — Az elvek, melyek szerint a tanodák berendezettek, tanuságot tesznek a kormány abbeli komoly és őszinte szándékáról, mely szerint a tudományokat és erkölcsiséget az ország ifjúsága között elterjeszteni igyekezett. Ekkor is találni tehát az alapos oktatás ügyének gondozását a nyilvános iskolákban, miért is Mária-Terézia, ki a közoktatás- és nevelés tárgyában oly számos rendeleteket bocsátott ki, hogy kormánylata e részben is korszakot képez, — Magyarország *Scientiarum fundatrix*-nak neveztetett.

A királynő halála után 1780. nov. 29-én fiával és utódával, az alkotmányéletet és politikai önállást sem igen becsülő II. József (1780—1790.) császárral, más elvek jöttek a trónra, melyek különösen iskolai és egyházi ügyekben az előbbiektől jelentékenyen különböztek. Egyébiránt az oktatás menete azon kívül, hogy a görögnyelv a humaniorákban kötelezetté tétetett, — lényegesen nem változott, csak a fegyelem szenvedett sokat, az erkölcsnemesítés nehezítettvén. Már pedig, ha csakugyan a szülők a nevelés és tanítás terhét az oktatóra hárítják, indokolt az oktató követelése, hogy a rendtartási, fegyelmezési jog is oly mérvben bizassék rá, miszerint a nevelés-tanítás sikeres és az ifjúság féltelensége ellen biztosított legyen... A liberalismus oly követelésekket, természetesen, mint

most, úgy II. József korában, sincs megelégedve. Az ő eszménye a féktelenségbe átszáguldó szabadság és önkény, — már a gyermekben s annak nevelésében. — A fegyelem s a törvény szigorú alkalmazásából félti a szabadságot. Azt gondolja, hogy szigorú nevelés szolgaságra vezet... A liberalizmus mindenha a laza nevelés tekintetében egész a nevetségig jutott. Azonban míg ez a legmérsékeltebb rendtartást eseménynyre fújván föl végletekig hajtja a szabad fejlődés elméletét, és zabolátlanságot szentesít: az alatt egy másik nevelésrendszer szintén végletekig viszi, de az ellenkezőt — a fegyelmezést és szolgálaleket szül... Az igazán helyes nevelés-irány a két véglet között középen halad. Fegyelmének szigorát nem az állami utilitarismus vezérli, hanem az, hogy szigoru-erkölcsű szilárd-jellemű, mindenkinek a magát megadó, rendszerető, önérzetes embereket neveljen, — nem csak a császárnak, hanem Istennek, embertársainak és önmaguknak egyszersmind. — Szabadság és tekintély! E két sarkpont körül forog a nevelés. A liberalis tulozza amazt s így nevelési rendszerét egyoldalúvá teszi, melynek eredménye a zabolátlanság szeretete és a szabadosság bálványozása... A szolgaság hívei tulozzák emezt, a mennyiben legfőbb tekintélyül azt állítják föl, a mi nem legfőbb tekintély, a császárt és az államot s ennek minden mást alárendelnek úgy, mint eszközt, magát a hitet, sőt magát az embert is. Az utóbbiak kezében tehát a testi fenytés szigoritása is csak relativ-becsü dolog. Jó, amennyiben fegyelmez; rossz, a mennyiben mindenek fölött a császár és állam érdekében fegyelmez...

A legfontosabb változásoknak, melyek ez időtt történtek, egyike volt a vallásos irány eltörlése, a világiasítás. — Az egyház a nevelés-tanításban az embert tekinti, azt legfőbb céljáról és ennek eszközeiről oktatja, helyesen tudván, hogy, ha becsületes embert, lelkismeretes keresztényt nevel, akkor a legjobb polgárt nevelte, a ki tisztelván a tekintélyt az egyházban, ugyanazt az államban, a szülékben, a birtokban, a rendben is tisztelendi... Az állam látszatra szintén csak embert ismer, pedig ő mint a szóban levő rendszere is váltig megmutatta, — csupán állami eszközt ismer az emberben, valamint a hadvezér az ágyuban, a lovakban, a hadseregben...

Az állam tehát lehetőleg legalkalmasabb eszközt akar magának képezni ez emberből... Az egyház az embert keresi, hogy Istenhez vezérelje: az állam pusztá eszközt keres az emberben, hogy saját céljaira legelőnyösebben fölhasználhassa. Az egyház az embert úgy tekinti, mint a ki e földön önmagának célja, senkinek sem eszköze, ezállal birván túl e földön az Istennél: az állam önmagának cél, az ember csak kizsákmányolható eszköz... Az egyház a nemesség, az állam, ha őt magát tekintjük, a mint ő szokta is magát tekinteni, az oktatásban a nemtelenség fogalmán áll... Azt hinnők, tovább, hogy mivel egyedül állami célt keres az oktatásban, legjobb polgárokat nevelhet magának. Az államár is azt hiszi, azért a vallásos felekezetességet kizárja a tanodából, hogy tisztán polgárokat neveljen... A természet rendje azt mondja, hogy az emberből lesz polgár, nem pedig a polgárból ember, és így, nem is említve a tapasztalt gyászos eredményeket, az első kiinduló ponton czáfolja az államárt, a ki csak központosított oktatás-ügyet, mely nem más, mint a szüléktől, az egyháztól elvett, tehát jogtipráson, szabadság-gyilkoláson alapuló ügy, — akar, a ki pusztán állami tanodák, laicus tanítás mellett van... Nem azt mondók vagyunk, hogy laicus ne tanítson, tiszteljük, érdemesnek nyilatkoztatjuk a tanításban fáradozó világiakat is, távol levén a gondolatától, mintha csak szerzetes, avagy pap tudna tanítani; de midőn mások elvül a laicus-oktatást állítják, midőn kizárják az egyházat, akkor akár pap, akár világi tanít, laicus... Nem személy, hanem elv van itt akkor kérdésben... A világiasítás, laicismus nem a papoknak, hanem a megváltásnak kiküszöbölését, a társadalomnak a kinyilatkoztatástól elszakítását, a hitközönyösséget jelenti... A másik változás pedig a német nyelvnek, mint oktatási nyelvnek behozatalában nyilvánult. — Egy 1783. évi legmagasabb leirat szerint, a fi-tájpintézet (convictus) ajtai, növendékei szabadon bocsáttatván, bezárattak, azon meghagyással, hogy az alapítványi tőkéknek *) kamatai szegény szorgalmas tanulók ösztöndijaira

*) A nyitrai convictus részére alapítványokat tettek: Matyasovszky László nyitrai püspök 1705. mart. 7-éről szóló végrendeleti függelékben 6000 db. aranyat, Gr. Harrach Ernő Guido 1756. nov. 22-én 12000 frt. Mottkó Antal özvegye Kostyán Mária 1764. máj. 24-én 4000 frt. Rácsay

fordittassanak. — Más 1784. évi májushó 18-án kelt patens elrendelte, hogy a jövő tanév novemberétől kezdve egy tanuló sem vétethetik föl a gymnasiumba, a ki németül legalább olvasni és írni nem tud. Ugyanazon évi jun. 14-én kiadott rendeletben pedig, azon kívül, hogy a magyarnyelv a tanulmányi rendszerbe föl sem vétetett, jelentve lőn, miszerint három év mulva az oktatási nyelv német legyen, és csak olyanok, kik annak birtokában voltak, alkalmazandók tanároknak, a már alkalmazottaknak pedig ez időtartam alatt meg kellett azt tanulniok. — Hogy a tanulók a német nyelv megtanulásában nagyobb buzgalomra serkentessenek, annak ismerete különféle kedvezésekkel köttetett össze. Így József azon kornak tudománykicsinylő felfogásában osztozva, — az iskolából a vagyontalan tanulóknak kizárását czélzólag, 6. frtnyi évi tandíjt hozott be, s az attól való fölmentést, vagy más valami ösztöndíjnak adományozását a német nyelv ismeretétől tette függővé.

1785-ben, mikor a magyarországi 8. tankerület 5-re reducáltatott, a nyitrai k. r. gymnasium a pozsonyi tankerületben maradt bekebelezve továbbá is, Balassa Ferencz gróf főigazgatósága alatt.

Alig van egy állam-reform, melynek végső szálai az egyház érdekeivel közelebb-távolabb ne érintkezzenek. A politikai actiók iránt tehát nem lehet közömbös az egyház, — főleg akkor, ha azok közvetlen működése körét korlátozzák, vagy épen veszélyeztetik. E veszélyes irányzatok közé sorozzuk az állam-hatalom központosítását, mely kivált a hatalmaskodó önkény által, az állam-test egyes részeinek autonomiáját, úgy az egyházét is önmagába beolvasztani kívánja... A szabadság nevével ezen visszaélés, midőn az a központositott hatalom képében lép föl, egyik új neme az absolutismusnak a szabadság czége alatt, annyival veszélyesebb, mivel a szabadság nevét hazudja, többiben az egyént és a részeket az egésznek

János nyitrai székeskáptalani kanonok 1728. január 19-én kelt végrendeletben 1500 frt. Birovszky György nyitrai székeskáptalani kanonok 1760. febr. 14-én 1000 frt., mely alapítványt Kámánhazy László váci püspök 1817. ápril 8-án 3779 frt. 27. krral megtoldott. Rozonmiczi Ordódy György 1737-ben 1000 frt. Puchói Marczibányi Lőrincz és neje Kra-sovszky Judit 1766. okt. 1-én 4500 frtot.

teljesen fölládozza !... Ennek példáját találjuk II. Józsefnek, a borúsán lealkonyodott tizennyolczadik század utolsó negyedével kezdődött, országlásában, midőn nem csak a politika légmérő-jének nyugtalan állapota vészt jelezve, egész Európát izgatottságban tartotta : hanem az egyház látkörét is, különösen édes hazánk fölött, sötét felhők burkolták, melyekből villámok czikáztak alá, és az egyház épületét alapjaiban megingatni látszó dörgés származott. A templomok bezáratását, szerzetes rendek és jámbor társulatok eltörlését, egyházi szokások és ajtatosságok beszüntetését, sőt az egyházi vagyonnak világi célokra való fordítását stb. elrendelő parancsok igen is hasonlók valának a fölháborodott természet villanyos tünenemyeihez... A mily hathatós pártfogója és bőkezű jóltevője volt tehát hazánk és a kath. egyháznak a dicsőemlékű Mária-Terézia : épen annyira ellene működött és lenyűgözte ezen fia, kinek tízéves uralkodása nem állott egyébből, mint sok tekintetben szükséges és üdvös, de nagyobb részt káros és önkényes reformeszmék kigondolásából és azoknak erőszakos módon való fogatnositásából...

Ha már szabad történeti eseményeket és tényezőket egymással összehasonlítani, II. József kora felőlő módon hasonlít a közeli időhöz... Akkor is, mint most, a régi intézmények halomra döntéséről, gyökeres átalakulásokról, új elvekről és új rendszerekről vala szó ; akkor is, mint ekkor magasabb utasítások özöne árasztta el minden hivatalt : akkor is, mint most az „antikatholikus szellemről“ híres kormány a kath. iskolák és alapítványok körül kénye-kedve szerint járt el ; akkor is, mint ekkor a szív és lélek adományaival dúsan megáldott és az önkénykedő hatalommal nem kaczerkódó, párját ritkító püspök vezetése az egyházmegye ügyeit, és oly viszonyok között, melyeket megváltoztatni nem áll hatalmában, ildomosság s erélyes kitartás által, a kormány iránti köteles engedelmesség föntartása mellett, illetéktelen beavatkozásoktól törekszik megtartani mindazt, mit megmenteni lehetséges... Akkor is öntudatában levén annak, mit a költő mond ; „peragit tranquilla potestas, quae violenta nequit“ — a jók kitartók voltak és győztek. „In patientia suavitas!“...

E rövid kitérés után folytassuk tovább fölvevett tárgyunkat.

Annyi keserőséggel töltheti el a jogtisztelő olvasó hazafi keblét II. József időszakának sötét képe, hogy szemei keresik a táját, a hol láthassanak a szomorúság napjaira jobbrafordulást...

Az isteni Gondviselést méltán imádhadjuk azon mennyei adományért, melyet nyújtani szokott a kiállott megpróbáltatás napja után azoknak, kik könnyűeknek nem találtattak; meunyivel nagyobb áldás azon földi angyalok, kik, mint az ég követei jönnek hozzánk épen akkor, midőn a sátán az emberi üdv megrontására küldöttei képébeu kel föl ellenünk. Ily gondolatok közt szenteltük e pár szót azon koronás fő árnyékának, ki 1790. esztendő elején lőn szép országunk királya, hogy a könyező magyarjait, kiknek alkotmánya hōn szeretett hazájukkal valamint egykoru, ugy ennek élete amaz létének föltéte, — megvigasztalja...

Midőn a b. e. Mária-Terézia idősb fia halála után az ifjabbik a közkedveltségű toskaniai nagy herczeg — II. Lipót 1790. febr. 20-án a kormányt átvette, a latin nyelv azon ellenszenv következtében, mely a német nyelvnek hivatalban és iskolában való használata iránt mutatkozott, megint oktatási nyelvvé emeltetett a poesis és rethorikában (in humanioribus), az alsóbb osztályokba a magyar nyelv hozatván be. Az egyideig szintén német nyelven írt kihocsátványok, tanügyi rendeletek helyét is latin szövegűek válták föl.

A tudományos és valláserkölcsi haladás nagy akadályát képezte mindenha az álliberális követelmények nyomása alatt készült, de minden józan nevelő-oktató által elítélt laza iskolai fegyelem... A szerint elég, ha a tanonc az iskola falai közt türhető magaviseletet tanusit... Különbzen a szülei vagy felügyelői ház fegyelmetlen viszonyai közt a tanár őrszemétől elvontan tehet sokat, a miért a tanhatóságtól jogosan feleltre nem vonathatik... Bejárhatja a felsőbb osztálybeli, a mai kor bölcs (?!) felfogása szerint is már szabadabb szárnyakra, bocsátható, ifjoncz a város kávéházait, színházait, tánczestélyeit de a nélkül, hogy e kirúgó és az iskolába folytonosan üres fejjel járó civisnek komoly következményektől félnie kelljen; csak egy folyamodásba kerül, és a felsőbb hatóság kész a

méltatlan tanonczot és tulságos elnézésök miatt magoknak szomorúságot okozott szüléket megvizasztalni... Ily körülmények mellett aztán a mult tapasztalat adatai nyomán bizton kimondhatni, hogy: birjanak bár a tanügy munkásai Salamon bölcsességével, merítsék ki a világ valamennyi tanterveit, az ifjúságnak valódi tudományosságát és finomabb műveltségét egy lépéssel sem viendik előbbre. — S ha egy-kettőre az encyklopedikus tudakosság ragad, többnyire csak olyanok fognak a tanintézetekből kikerülni, kiket egy tapasztalt német nevelész a „Gelehrte Schurken“ kategoriájába sorol... Nem egy olyatén megjegyzést olvastunk eleinktől a II. József-féle tanodatörvényekről, miszerint egyedül isteni Gondviselés művének tekinthetni, hogy az ifjak a középiskolák, de az egyetem fegyelméletlen (à la manapság!) viszonyai közt el nem téved, el nem vesz... Azonban sok volna a bűnösen laza fegyelemnek többféle romboló hatását elszámolni; legyen elég most még csak annyit mondani Herderrel, hogy a mely szülék, a nevelés sikerének legelső föltétével sem bíró, illetén intézetekbe kénytelenek jártni gyermekeiket, vézű szívvel kiálthatják: „Város és haza kezeit emelik hozzátok, oh iskolák! ti ifju kedélynek, ifju erkölcsnek s érzületnek ültetménye! Ha ti elpusztultok, úgy minden elpusztult; mert a haza töletek vár jobb polgárokat... Ha ti az egyháznak elvadult galyakat adtok: ki fogja a kemény, vén ágakat meghajthatni? Ha ti az akademiáknak, szó- és birói székeknek ludakat adtok: mit hallhatunk majd tőlök egyebet lúdzsibajnál? Ha már bennetek kezdődnek a vallástalanság és szabadosság elvei, a biblia és jó példák megvetése; ki fogja és ki lesz képes azokat kipusztítani? Hová nem fognak annak szemtelen galyai a világ vad földjén elterjedni?! Összetett kézzel könyörög tehát a haza, követeli töletek, oh iskolák! rátok bizott csemetéit és virágait“... Erkölcs nélkül Róma ledől és rabigába görbed! Ha az erkölcsi eszközök gemsemmitésében még az állam is közreműködik, mi lehet akkor képes a könnyen riasztó mérvben elszaporodható erkölcsi kihágásoknak, feslettségnek ellenállani, a mindennemű méteiyt nem kiirtani, hanem csak korlátolni is?... Mit megfontolván mindazok, kik a történelemből megtanulták, hogy a szív és

jellem nélküli tudomány mindenba csak átkára volt az emberiségnek és egyeseknek, a tanodai fegyelem-ferdítés megállításaán dolgoztak. — Nem is sikertelenül. Mert a nyilvános helyek látogatása a tanodai elüljáróság engedelmetől tétetett függővé, és szigorúbb felvigyázat alá vették a tanulók e részben. Egyáltalában a tanulóknak az ország minden tanintézetében az iskolán kívüli szorgos szemmel tartása és a templomlátogatás kiterjesztése a délutáni istentiszteletre is bizonyítja, hogy az ifjúság erkölcsiségére és vallásosságára egyházi értelemben befolyni igyekeztek. Egy 1790. kelt rendelet szerint még a világi tanároknak is, a hol ilyenek vannak, meghagyatott, hogy a tanulókkal az istentiszteletben részt vegyenek.

Az 1790-1-ki országgyűlésből kiküldött választmány tanügyi munkálata, II. Lipót elhunytául, I. Ferencz király Ö Felsője által némely módosításokkal elfogadtatván, az, a történt megállapodáshoz képest, az 1806. évben másod izben megjelent „Ratio educationis publicae“ könyvbe foglalattott, és elrendelve lön, miszerint az itt kidolgozott, és 1807-ben kihirdetett, új tanrendszer s iskolai szervezet életbe lépjen. — E tervezet szerint az elemi tanoda III. osztályát a gymnasiummal egyesítették, s első osztálylyá tették, mi által a gymnasiumok ennek nyomán al- és nagy, vagy a főigazgatók székhelyén fő- (archi-) gymnasiumokra osztatván fel, az al- vagy kis-gymnasium négy nyelvészeti osztályból, a nagy- vagy főgymnasium pedig ezeken felül még két humanior s így 6. osztályból állott.

Ekként a nyitrai gymnasium is 6. osztályúvá vált, és a két felső osztály fölcseréltetett, t. i. a szónoklati tudományok (rhetorica) nem, mint eddigelé az utolsó (hatodik.) hanem az ötödik osztályba, a költészetiek (poesis) pedig a hatodikba soroztattak.

Az I. osztályban tanittatott a hittan, latin nyelv és számtan, s a tanulók a latin, magyar és helyben divó más hazai nyelv helyes olvasásában, kimondásban és írásban gyakoroltattak.

A II. osztályban a fentebbi tárgyak folytattattak, előadott a latin nyelvtan, a magyar s anyanyelvvel a bibliai

történet, Magyarország s a hozzá tartozó tartományok földrajza. A latin nyelv tanítása mellett figyelem fordított arra, hogy a növendékek minél nagyobb szóbőséget szerezzenek, s a nyelvtani szabályokkal részletesebben megismertessenek.

A III. osztályban az elősorolt tantárgyakhoz Magyarországnak története 1526-ig járult; a földrajzból előadott Erdélyország, Galicia, Lodomeria, Bukovina, a török birodalom különösen a magyar koronához tartozott tartományai.

A IV. osztályban a magyar történelem hátra levő része tankezeltetett, a földrajzból az osztrák birodalom tartományai, s rövideden Porosz-, Szász-, Bajor-, Helvétország a német birodalommal, s végre az égteke magyaríztatott.

Az V. osztályban a hit- és számtanon kívül előadott a retorika, s ennek bevezetéseül a gondolkodástan, a görög régiségek, a terményrajzból az állatország, Magyarhon történelme I. Ferdinándig, s a földrajzból Európa és Ázsia.

A VI. osztályban a hittan s költészetten, római régiségek, a terményrajzból a növény- és ásványország, Magyarország történelme I. Ferdinándtól kezdve, s a földrajzból Afrika, Amerika és Ausztrália.

A magyar nyelv miud a 6. osztályban rendes tantárgy volt, és, miután az előadási nyelv többnyire latin vala, meghagyva lón, hogy a tananyag magyaríztatánál ne csak a tanulók anyanyelve, hanem azokra nézve, kik a magyar nyelvben még nem eléggé jártasak, kellő gyakorlás végett, e nyelv is használtassék.

A német nyelvre nézve kiemeltetvén, hogy annak ismerete az osztrák tartományokkal való kapcsolat folytán fölötte szükséges, ohajként kimondatott, miszerint a tanárok között legyen olyan, ki e nyelvben azoknak, kik akarják, kellő oktatást adhasson, s hogy a hazai többi nyelvek tanítására is a szükséghez képest gond fordíttassék.

Rend és fegyelem volt az, mire I. Ferencz kormánylata alatt az iskolákban különös gondot kelle fordítani. — Az ifjúság vallásossága és erkölcsössége volt az elérendő cél, oda pedig vezessen a tanodai kötelességek teljesítéséhez való jókori szoktatás. A szabadsághoz törvényen keresztül vivén az út, másfelül hogy senki ez iránt tudatlanságban ne maradjon, az

iskolai törvények az esztendő kezdetén felolvastattak. A felolvasás alkalmával lelkes beszéddel adatott értesőkre a növénydeknek a törvény szükséges volta, üdvös eredménye a megszegéséből következő károkkal együtt. — Minden nap misét kellett az ifjúságnak hallgatnia, havonkint gyönni, körmenetekben részt venni stb. Színház, táncz, korema és hasonló látogatása még a szülék jelenlétében sem engedtetett meg; a lakás változtatása, zsebpénz szintén erős ellenőrzés alá helyeztetett. — Azután tisztán leírva csinos keretben szembeötlő helyen a falra függesztettek úgy, hogy azokat az ifjak olvashassák. — Keményebb büntetéseket a tanoda-igazgató beleegyezése nélküli nem volt szabad alkalmazni. Még a tanulók lakásai is az iskola befolyása alá jutottak is a város elöljáróság pedig, melynek felügyelése alatt voltak a deák-tartó családok, oly családok kijelölésére utasított, melyek tanulókat lakásba befogadni és élelmezni alkalmasak volnának. Ezek azután, ha a rájuk bizott tanulókat elveszteni nem akarták, azoknak jó magaviseletéről gondoskodni köteleztettek. — A gymnasium állapotáról a tanároknak havonkint tanácskoznok kellett, s jegyzőkönyveiket a tankerületi főigazgatóságnak fölterjeszteniök. A naponkinti tanítás tartama rendszeresen négy óra vala; délelőtt kettő, ugyanannyi délután. — Ünnepeken és vásárnapokon kívül csütörtök egész nap és kedden délután szünet volt. Vizsgálatok előjöttek félévankint. A rendes nagy szünidő pedig szeptember és október hónapokban tartott egész 1831. évig, melynek máj. 17-én, 13905. sz. a. kelt helytart. intézvény szerint, aug. és szept. hónapokra tétetett át.

Az 1844. évi juniushó 20-án 10433. sz. a. k. kegyelmes udvari rendelettel, — azon évi 27215. sz. a. helytartótanácsi intézvény szerint, tannyelvül az ország határain belül a latin helyett a magyar hozatott be, minden tárgynál kivéve a syntaxis ornatát, rhetorikát, poesist és mythologiát, melyekre nézve a latin nyelv föntartatott.

Egész határozottsággal mondhatjuk, hogy ez utóbbi időszakban a gymnasiumi oktatás és fegyelem állapotában, melyben csak is aprólékos változtatások iránti módosítások történtek, semmi lényeges különbség nem mutatkozik az előbbi időszakétól. — És így maradt ez 1850-ig, ámbár hiányainak, a kor és fejlő-

dött tudományok igényeihez képest, orvoslása tekintetéből több kísérletek, javítások és ujitások tétettek...

Az 1848—1849. évi magyar mozgalom legyőzése az országot minden viszonyaiban teljesen megváltoztatta, szomorítólag igazolván az egyházat és hont őszintén szerető azon egyéneket, kik a forradalomtól, mely mindent kockára tesz, és ha sikerül is, mindig drágán adja a czélt, mely eléretik, kezdettől fogva visszarettentek... Mint az ifjú napsugár, mely a zivatar sötét éje után a lenyugvó hullámokból kiemelkedik: úgy jelent meg I. Ferencz-József a viharteljes korszak véseinél közepette... Ugyan erre a tanügy is egészen új átalakuláson ment keresztül; a középtanodákra nézve ez átalakítást, számos tanártestület és egyes tanférfiak helyeslésével találkozólag a cs. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által 1849-ben közzétett „Entwurf zur Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich“ czimű törvénykönyv határozta meg. — Az ebben foglalt szervezet, melyben a klasszikus nyelvek mellett teljes mennyiség-, s természettudományi oktatás, — a középtanodákat gymnasiumokra és reáliskolákra osztja, az elsőknél czélul a tudományegyetemre, az utóbbiaknál pedig a műegyetemre való képzést jelölvé ki. — A középtanodáknál általán a szakrendszer hozatott be, de az osztály és szaktanárság közti helyes közép az által lón biztosítva, hogy e rendszer nyomán a tudományok rokonság szerint szakokra osztva kezeltettek a tanárok által, s így a tanárok nem osztályonkint, hanem tárgyakint tanítottak minden osztályban. A gymnasiumokba beolvasztattak az elébb főnállott bölcséleti tanfolyamok, mi által a főgymnasium 8. osztályt nyert, melynek 4. alsó osztálya al- vagy kis-gymnasiumnak, 4. felső osztálya pedig főgymnasiumnak neveztetett el. Az algyimnasiumnál, mely a felgymnasiumtól, módszeres tekintetben, mint az itt előjövő valamennyi tárgyak előiskolája különbözik, — egy igazgatótanár vezetése alatt legalább 5. tanár, — a főgymnasiumnál pedig az igazgatótanáron kívül legkevesebb 11. tanár végezte a teendőket. — A kötelező tantárgyak, — német, illetőleg tót nyelven, osztályonkint emelkedő fokozattal, a következő rendben és óraszámmal adattak elő:

I. osztályban : hittan 2. órában, latin nyelv 8., anyanyelv 4., földrajz, az egész föld helyrajza 3., számtan 3., állatország 3. órában.

II. osztályban : hittan 2., latin nyelv 6., anyanyelv 4., történelemből, az ó-kor 176-ig J. Krisztus születése után, az illető országok földrajzával 3., szám- és mértan 3., növényország 2. órában.

III. osztályban : hittan 2., latin nyelv 3., görög nyelv 5., anyanyelv 3., történelemből középkor — osztrák birodalom története a veszfáliai békeig, 3., mennyiség- és mértan 3., a természettudományokból első félévben ásványország és másodikban természettan 3. órában.

IV. osztályban : hittan 2., latin nyelv 6., görög nyelv 4., anyanyelv 3., történelemből az osztrák birodalom története végig, a közigazgatási földrajz s népies honisme 3., mennyiség- és mértan 3., természettan 3. órában.

V. osztályban : hittan 2., latin nyelv 6., görög nyelv 4., anyanyelv 2., történelemből az ó-kor, a római s görög régiség- és mythológiával 4., mennyiség- és mértan 4., terményrajz 2. órában.

VI. osztályban : hittan 2., latin nyelv 6., görög nyelv 4., anyanyelv 3., történelemből középkor a 15. századig 3., mennyiség- és mértan 3., terményrajz 3. órában.

VII. osztályban : hittan 2., latin nyelv 5., görög nyelv 5., anyanyelv 3., történelemből az új-ker 3., mennyiség- és mértan 3., természettan 3. órában.

VIII. osztályban : hittan 2., latin nyelv 5., görög nyelv 6., anyanyelv 3., statisztika az osztrák birodalomra vonatkozólag 3., gondolkodás- és lélektan 2., természetani földrajz és földtan 3 órában... E rendszerben, mely közönségesen Thun-rendszernek Thun Leó erélyes tanügyértől, ki az 1848. előtt divott oktatási rendszert eltörölte, és azt ezen, a Poroszországtól kölcsönzött nevelészetű szempontból tekintve, sok jót eszközölt újjal váltotta föl, — neveztetik, mint a szakértő könnyen fölfogja a tanítás súlypontja valamennyi tantárgy egymásra vonatkozásában rejlik. Mire nézve a nyitrai gymnasiumban is a nyelveknél az algymnasiumban főleg a nyelvtan, a fölgymnasiumban, hol a költészet- és szónoklattan meg a latin

beszélés helyett klasszikusok olvasása rendeltetették-, az irodalom volt a cél. Az általános földrajz röviden az algymnasiumban fordult elő; az egyetemes történelem az algymnasiumban elbeszélőleg, a felgymnasiumban oknyomozólag tárgyalatott és pedig kapcsolatosan a történeti földrajzzal; ezenkívül előkerült az algymnasiumban az osztrák birodalom történeti, geographiai, ethnographiai és kormányzati honisméje, s a fölgymnasiumban az osztrák birodalom statisztikája. A mennyiségtanból az algymuasiumban a közönséges számtan és mértani nézlettan, a fölgymnasiumban az elemi algebra s az elemi és elemző mértan tanítottatott. — A terményrajzból az algymnasiumban az állat-, növény- és ásványtan szemléltetőleg, a fölgymnasi-umban a terményrajzi rendszerisme, a geologia és palaeontologia tárgyalatott. A vegytan és physika az algymnasiumban kísérletileg, a fölgymnasiumban bebizonyítólag fejtegettetett. — A bölcselétből a lélek- és gondolkodástan s aesthetika fordult elő.

A francia, angol, olasz vagy egyéb nyelvek, szépírás, rajz, ének, zene, gyorsírás és testgyakorlat a nem kötelező tárgyak közé soroztattak.

E tanszervezet életbeléptelésével a tanodák közvetett igazgatását elejente a cs. kir. kerületi iskolahatóságok, s később a cs. kir. helytartósági osztályok mellé rendelt iskolai tanácsosok gyakorolták a bécsi cs. kir. vallás- s közoktatási miniszterium főhatósága alatt.

Az évi osztályvizsgálatokon kívül e tanrendszer szerint az egyetemekre, vagy más hittudományi, jogi, orvosi vagy bölcsészeti tanfolyam hallgatásához, a nyolczadik osztály sikeres bevégezése után — a még ekkorig Magyarországbán nem ismert úgynevezett érettségi vizsgálat lépett életbe. Szükségességének igazolására az „Organisations-Entwurf“ függelékének XIII. sz. a. ezeket olvashatni:

„A szigorú érettségi vizsgálatok intézménye, — mely által az egyetemre menő ifjú összes képzettsége bizton kiderítettik, szükségképi következménye azon tanszabadságnak, mely az egyetemi tanulóknak engedélyeztetik. — Mert, ha az állam azoknak, kik majdan kisebb vagy nagyobb nyilvános hatáskört elfoglalni ohajtanak, az annyira fontos egyetemi

folyam tartamára tanulmányaik szabad választását, és berendezését teljesen átengedi, megelégedvén e tanulmányok eredményének kipuhatólásával, az összes tanügyre való felügyeleténél fogva nemcsak joga, de kötelessége is, hogy előbb meggyőződjkék, miszerint az egyetembe fölveendő ifjak az általános műveltségök- és képzettségöknél fogva, azon tehetséggel és morális joggal birnak, melynek alapján további tanulmányaikra nézve önmaguk határozhassanak.

Az érettségi vizsgálatok szükséges kellék továbbá az egyetemek méltósága érdekében. Ezekben oly intézetet kíván az állam birni, melyek az egyes tudományokat mindenkori terjedelmök- s álláspontjukhoz illőleg képviseljkék, s azok tanításával a gyakorlati életpályához a legalaposabb s legbiztosabb előkészületet nyujtsák. Minden igyekezet azonban az egyetemeket a tudományok szakavatottjainak meghívása által emelni meghiúsulna, vagy csak kis részben vezetne célhoz, ha az állam egyszersmind biztosítékot nem szerezne, hogy az egyetem rendszeres hallgatói az észbeli tehetségek kivánt fejlettségét s az igaz tudomány-hajlamot már az egyetembe hozzák. — Mert ha ez nem történnék, nem is említve az innen származó erkölcsi veszélyeket, — a tudomány-egyetemeket, megillető magaslat kockázthatnók; mivel, hogy minden sikerről le ne mondjanak, kénytelen lennének hallgatóik többségéhez alkalmazkodni.

Az érettségi vizsgálat, — melyre a főgymnasiunai tanfolyamot jó eredménnyel végzett ifjak, vagy azon be nem jegyzett magántanulók, kik a 18. évet már túlhaladták, s a kellő készütség megszerzés módja felől igazolvák (ez utóbbiak hatósági engedélylyel) becsáttatnak, — írásbeli és szóbeli részből áll. Az írásbeli, zárthelyen, dolgozatnak tárgyai: Fogalmazvány anyanyelven, fordítás latin és görög nyelvből, fordítás latin nyelvre s mennyiségtani munkálat.

A szóbeli vizsgálat, mely az iskolatanácsos, illetőleg a tankerületi főigazgató vezetése mellett tartatik, s melyen a tanodaigazgatónak s a felsőbb osztályok tanárainak jelen kell lenniök, — kiterjed a hittanra, az anyanyelvi irodalomra,

latin, s görög nyelvre, s történelemre- s földrajzra,- mennyiségtan és természettudományokra. *) —

Kik a vizsgálaton meg nem felelnek, képzettségükre való tekintettel bizonyos meghatározott időre visszavettednek, melynek leforgása után a próbatétet ismételhetik. Hogy ha ez alkalommal sem tanusítanak jobb előmenetelt, csak különösen méltánylandó körülmények mellett ereszthetők az iskolatanácsos, illetőleg tankerületi főigazgató által harmadik, soha pedig negyedik vizsgálathoz...'

E szerint, miután a tanuló a középtanodát bevégezte, szabaddá, éretté nyilvánittatik, hogy egyetemre mehessen. A felszabadítást az érettségi vizsgálat adja meg... Épen nem meggyőződésünk, hogy az érettségi vizsgálat kizárólag döntsön a tanulónak adandó bizonyítvány fölött; mert az érettségi vizsgálatnál nem csekély szerepe van a szerencsének, véletlennek is. Vannak esetek, hogy a legjobb tanulók is rosztul

*) Mi az érettségi vizsgálat tantárgyait illeti, némelyek azoknak csak egy részét kívánják fölvetetni. Részünkről úgy vagyunk meggyőződve, hogy az alosztályokban tanult terményrajzon kívül mindnyáját föl kell venni vagy egyikét sem. Tapasztaltuk, hogy a tanulók az érettségi vizsgálaton elő nem kerülő tárgyakkal nem sokat gondolnak. Igaz, hogy a tárgyhalmaz igen nagy s majdnem lehetetlen azt a legjobb-fejű tanulónak is átismételni; de nem kell felednünk, hogy a nyelvészeti, mennyiségtani és természettani szakok úgy szólván semmi ismétlésre nem szorulnak, minthogy azokat úgy is folytonosan ismételik; az emlét igénybe vevő tárgyak vizsgálatánál pedig nem az a feladat, hogy a tanuló, például a történelemből valamely eseményt tüzetesen el mondjon, hanem inkább csak az puhatolandó ki, mikép fogja föl az egészet, bírja-e az előzményeket, melyek az utókort szülték, képes-e azon vörös vonalt, mely az emberiség történelmén végik húzódik, nyomról-nyomra követni? A részletezést csak akkor kívánhatnók, ha csupán csak az utolsó év tárgyaibót vizsgálnánk. Másképen: a tanulóknak ne egyes részletekben való ismeretfokára, hanem arra legyen tekintet, vajon képesek-e áttekinteni azon tért, melyet aprónként műveltek? Nem az a ny a g i, hanem az a l a k i é r e t t s é g tehát a földolog. Ha a nyelveket veszsük, érettnek lehet azokban az ifjut tartani, ha biztos alaktani ismerete vagyon; ha a nem nagyon nehéz prózai s költői írókat, a nélkül, hogy előbb olvasta volna, fordítani és meglehetősen magyarázni tudja; ha az élő nyelvekben annyi jártasságot tanusít, hogy magát felöltő nyelvtani hibák nélkül szó- és írásbelileg kifejezni bírja, s azon reményre jogosít, hogy további gyakorlás után jó irányra teszon szert, és ha az irodalomban eléggé jártas. —

felelnek, a roszak pedig kigázolnak. Nem mindig volna az biztos ítélet, mely esupán az érettségi vizsgálat eredményére támaszkodnék; csak is akkor ítéelhetjük meg biztosan a fel-szabadítandó tanulót, ha annak egész vagy legalább néhány évi iskolázását ismerjük. Mindamellett is az érettségi vizsgálatot több szempontból hasznosnak, szükségesnek tartjuk, ez adván meg a gymnasiumuak azt a rendeltetést, hogy a növendékeket előkészíti az egyetemre... Igaz ugyan, hogy az érettségi vizsgálat bohozatala előtt is kerültek ki gymnasiumunkból jeles emberek, de ezekről azt lehet mondani, miszerint jelesekké lőnek daczára, hogy nem vala érettségi vizsgálat...

Azoknak, kik, mióta az érettségi vizsgálat behozva lőn, gymnasiumunkban azt sikerrel kiállották, névsorát ezennel, bár nem csekély feladat volt, úgy összeállítottan adjuk, hogy kinek--kinek kitűnjék születéshelye is.

1851—52. tanévben.

Brátkovich Mih. sz. *) Novák.
 Parkas István sz. Léva.
 Hladni János sz. Rajecz.
 Prónay Kálmán sz. Koros.
 Sujánszky Ferencz sz. Rajecz.
 Uzsovich Pál sz. Könyök.
 Weisz József sz. Nyitra.

1852—53-ban.

Clementis János sz. Szenicz.
 Füchsl Miksa sz. Vág-Ujhely.
 Matusek Károly sz. Kis-Sarló.
 Messa Jenő sz. Blatnicza.
 Neuwirth J. sz. Nem.-Kotteso.
 Nikora Péter sz. Bajmócz.
 Pivko Ambró sz. Benicz.
 B. Pongrácz Emil sz. Beczkó.
 Rexa Pál sz. Csejte.
 Skrivanez József sz. Radosna.
 Styaszny Miksa sz. Nyitra.
 Tomasovitz F. sz. Szenicz.

*) sz. = születéshelye.

1853—54-ben.

Leitmann A. sz. Német-Próna.

1854—55-ben.

Csaby Ödön sz. Pest.
 Felbert Henrik sz. Puchó.
 Kuaa Ferencz sz. Nyitra.
 Mazur Jenő sz. Szakolcza.
 Trstyanszky E. sz. Ipolykeszi.

1855—56-ban.

Beseczny Emil sz. Tropau.
 Büttner Géza sz. Sajó-Vámos.
 Leindörfer Mór sz. Rovno.
 Lax Ignác sz. Sz.-Márton.
 Németh Imre sz. Pozsony.
 Schindler Vikt. sz. Holeschau.
 Vankó József sz. Trencsén.
 Werner Ferencz sz. „

1856—57-ben.

Bienonstock M. sz. Ny.-Zsám.
 Flesch Salamon sz. Rajka.
 Hancsok Leánder sz. Selmezz.

Katzer Károly sz. Pozsony.
Leitmann I. sz. Német-Próna.
Seregélyi F. sz. Nagy-Emőke.
Simonyi János sz. Simony.
Sullay Rezső sz. Al.-Ludány.

1857—58-ban.

Barényi József sz. Podhrád.
Hoffstädter Frigyes sz. Bittse.
Kovách Alajos sz. Sarluska.
Lukavszky A. sz. Auszterlicz.
Nekanovich M. sz. N.-Szombat.
Schod. J. Euszták sz. Müglitz.
Sollerde Hirschau J. sz. Styria.
Streihammer József sz. Bazin.
Stux Salamon sz. Nyitra.

1858—59-ben.

Billitzer Ferencz sz. Nyitra.
Bölcs Károly sz. Ürmény.
Budatinszky József sz. Valcsa.
Gabel Ferencz sz. Nyitra.
Lipscher Kálmán sz. Plevnik.
Neumann Fülöp sz. Nyitra.
Rippely József sz. Holics.
Streihammer Nánd. sz. Bazin.

1859—60-ban.

Bethauer Leo sz. Leopold.
Buncsek János sz. Zavar.
Deutsch Manó sz. Kis-Várad.
Dióssy József sz. Sz.-Mihályúr.
Forgách István sz. Zsolna.
Gerstl Sándor sz. Nyitra.
Gotthárd Pál „ „
Hahn Samu „ „
Huszár Ágoston sz. Szánthó.
Imády István sz. Bán.
Koch Özséb sz. Német-Próna.

Kozma Róbert sz. Vác.
Krascsenics I. sz. P.-Födémes.
Kucskovics László sz. Orovka.
Köntös J. sz. Kis-Tapolcsány.
Moncsek József sz. Bellus.
Pénteky József sz. Kecskemét.
Petykó Bódog sz. N.-Appony.
Pullmann Ján. sz. Trencsén.
Riszner Károly sz. Sz.-György.
Roskoványi Jenő sz. Eperjes.
Rozáry Zsig. sz. Verebély.
Thinagel J. sz. N.-Szombat.
Takács Lipótsz. A.-Köröskény.
Zajmus Vincze sz. Rajecz.
Zarjeczky Antal sz. Okruth.

1860—61-ben.

Balazsovics J. sz. N.-Szombat.
Cselkó J. sz. Kisuceza-Ujhely.
Ertl Ferencz sz. Sternberg.
Feketeházy János sz. Sellye.
Jankovszky Döme sz. K.-Ujh.
Kaufmann Arm. sz. Dalmad.
Kubinyi Géza sz. Nyitra.
Lazsanszky Kál. sz. Eisenbach.
Lelkes Gábor sz. Nyitra.
Parober Antal sz. Kvassó.
Pék Antal sz. Oszlány.
Roth Károly sz. Ujlak.
Schiller Frigyes sz. Ó-Gyalla.
Siebenfreud A. sz. N.-Szomb.
Styaszny Mór sz. Nyitra.
Thuróczy Vil. sz. A.-Köröskén.
Uherek Ferencz sz. Benyo.
Verebéli József sz. Bát.
Zarjeczky T. sz. Hodrus-Bány.

1861—62-ben.

Csornay Ignác sz. Szakolcza.

Divéky Ágost. sz. Alsó-Kubin.
 Feder Aladár sz. Nyitra.
 Jakubovics S. sz. Ar.-Maróth.
 Keblucsek Frigyes sz. Bittse.
 Kelecsényi Ödön sz. Nyitra.
 Lőrinczy Gyula sz. Galgócz.
 Lövy Mór sz. Nyitra.
 Marsovszky Mik. sz. V.-Beszt.
 Novotny István sz. Pest.
 Oswald János sz. Egbel.
 Piacsek Ede sz. Nyitra.
 Poszpis János sz. Salgó.
 Rakovszky F. sz. Ar.-Maróth.
 Roskoványi László sz. Liget.
 Szadeczky Jenő sz. V.-Vecse.
 Szaniszló Vilm. sz. Pereszlény.
 Singer Alajos sz. Nyitra.
 Stein Samu " "
 Weisz Mór sz. Nagy-Kér.

1862—63-ban.

Battlay Imre sz. Ó-Besztercze.
 Billiczer Béla sz. Nyitra.
 Huszár Kálmán sz. Ivánka.
 Klimkó István sz. Pest.
 Knapp J. sz. Alsó-Kereskény.
 Kubovics István sz. Küküllő.
 Majercsák Sándor sz. Pozsony.
 Prokopp Jenő sz. Pest.
 Rédeky István sz. Moraván.
 Szadeczky L. sz. Vág-Vecse.
 Tang Emil sz. Ladomér.
 Tollée Gyula sz. Pest.
 Zatkovics F. sz. N.-Tapolcs.

1863—64-ben.

Csermák Károly sz. Récse.
 Hollósy Flóris sz. Apaj.
 Látkóczy Imre sz. Nyitra.

Lieszkovszky Gy. sz. F.-Kör.
 Lipták József sz. Beregszeg.
 Matlák János sz. Staszko.
 Monyák Alajos sz. Trencsén.
 Petrovics Ödön sz. Kossut.
 Popelka János sz. Nyitra.
 Potucsek János sz. Bán.
 Sándor G. sz. Nagy-Szombat.
 Szedlácsek I. sz. K.-Tapolcs.
 Török Iatván sz. Kuti.
 Vithalm G. sz. P.-Sz.-Lőrincz.
 Ziskay Antal sz. Küküllő.

1864—65-ben.

Jurecska János sz. Szokolcza.
 Kopcsányi Nánd. sz. "
 Lelkes Zsigmond sz. Tormos.
 Mazsári Ferencz sz. Kovarcz.
 Mérey Otto sz. Nyitra.
 Rasskó Antal sz. Pozsony.

1865—66-ban.

Badik János sz. Bittse.
 Blahovics Pál sz. Bán.
 Crausz Ödön sz. Nyitra.
 Csemesz Sánd. sz. Alsó-Szeli.
 Dombay H. sz. Nyitr.-Zsámb.
 Goldbach Imre sz. Bellus.
 Jezsó Imre sz. Tura.
 Kardoss Guszt. sz. Trencsén.
 Kolecsányi István sz. Nyitra.
 Koronthály Béla sz. Beczkó.
 Mazóly Antal sz. Baracska.
 Mazóly István sz. Buda.
 Munk Miksa sz. Csüttörtök.
 Pollácsek Jakab sz. Szikszó.
 Pyrek Vincze sz. Drahi.
 Schiller Zsigm. sz. Ó-Gyalla.
 Spissák János sz. Léva.

Tamasovich L. sz. Lajostanya.
Vály Ede sz. Nyitra.

1866--67-ben.

Ambrosz Alajos sz. Bécs.
Bettelheim József sz. Galgócz.
Billitzer Imre sz. Nyitra.
Crausz István " "
Csernyánszky Gyula sz. Lüle.
Csontos Gy. sz. K.-Krestyánf.
Donáth Manó sz. Magy.-Sók.
Granez M. sz. Horv.-Gurab.
Kohn Adolf sz. Nyitra.
König Jakab " "
Lukavszky Rezső sz. Szakolcz.
Moravek András sz. Dojsch.
Náhlík Henr. sz. V.-Besztercz.
Posta János sz. Bát.
Prandstetter Tivad. sz. Lincz.
Rappensberger V. sz. Béla-B.
Reitmann Vilmos sz. Nyitra.
Steffel Tivadar sz. Lédecz.
Sztankovánszky J. sz. Sztank.
Sztankovánszky F. sz. Várna.
Sytruha Mihály sz. Komját.
Szlezák János sz. Nyitra.
Thuróczy Kálmán sz. Nyitra.
Vaczulik Vinczesz. Olbersdorf.
Veisz Jakab sz. Nyitra.
Veisz Miksa " "
Vertheim Rezső sz. Pest.

1867—68-ban.

Gr. Apponyi Lajos sz. Bádén.
Belányi Lajos sz. Al.-Ludány.
Bokrányi Elek sz. Kassa.
Bossányi Antal sz. Nyitra.
Buzna Ödön sz. Kolta.
Dombay Pál sz. Léva.

Gellér Gyula sz. Csermend.
Günther G. sz. N.-Rippény.
Gyurián József sz. Klacsán.
Huszár I. sz. Nyitra-Ivánka.
Jeszenszky Al. sz. N.-Emőke.
Karenovics Pál sz. Sz.-János.
Kákonyi István sz. Csári.
Koronthály L. sz. Bohuszlavicz.
Knitter F. sz. Nagy-Orechau.
Kopcsányi Lajos sz. Szakolcza.
Kostyál Sándor sz. Szerep.
Kubinyi Zsigmond sz. Néver.
Mayer Vilibald sz. Szakolcza.
Moró Béla sz. Rozsón-Mititz.
Munelsz Lajos sz. Nyitra.
Nedeczky Antal sz. Zsolna.
Nessel Béla sz. Nagy-Sztricze.
Pálffy Ferencz sz. Oszadnicza.
Rác István sz. Alsó-Keszi.
Scheffel Adolf sz. Lédecz.
Silhányi János sz. Nyitra.
Thuróczy F. sz. A.-Köröskény.
Thuróczy J. " "
Vancsó Gyula sz. Üzbég.

1868—69-ben.

Csippék F. sz. Breznó-Bánya.
Geider Géza sz. Érsekujvár.
Gyuriss József sz. Zsolna.
Härtl Lajos sz. Brün.
Hencz Béla sz. Kosztolna.
Kemka István sz. Zsolna.
Kriegler F. sz. N.-Senkvicz.
Kubicza Sándor sz. Sopornya.
Lövy József sz. Appony.
Markovics J. sz. N.-Tapolcs..
Massányi Mihály sz. Farkasd.
Miklósy Arth. sz. N.-Bossány.

Nagy Gyula sz. Visk.
 Névery Ignác sz. Néver.
 Pekarovics Imre sz. Boleráz.
 Proksa Gy. sz. Zúiováralja.
 Rauscher Miksa sz. Léva.
 Sándor Károly sz. Récsény.
 Steffel Ede sz. Nyitra.
 Vragassy Vilmos sz. Prassicz.

1869—70-ben.

Gr. Apponyi Antal sz. Bécs.
 Babóthy Olivér sz. Nyitra.
 Bohunka Géza sz. Garázda.
 Boróczy Lajos sz. Verbó.
 Brestyenszky J. sz. N.-Próna.
 Brhlovics I. sz. Vág-Ujhely.
 Crausz Vincze sz. Nyitra.
 Csernyánszky L. sz. Verebély.
 Csizmadia Mikl. sz. Maniga.
 Drjen István sz. Rovne.
 Eckstein József sz. Szucsá.
 Floch Ferencz sz. Rózsáhegy.
 Fridrichovszky J. sz. Bittse.
 Garlathy Géza sz. Lubochna.
 Goldner M. sz. N.-Tapolesány.
 Gráf Zsigmond sz. Nyitra.
 Hohenstegh L. sz. N.-Tapoles.
 Jelinek L. sz. Nagy-Tapoles.
 Kovács István sz. Nyitra.
 Kovácsik Istv. sz. Kis-Ugrócz.
 Králik Ján. sz. Német-Próna.
 Báró Lippe Gyula sz. Böleske.
 Machalsik Mihály sz. Modor.
 Markovics Sándor sz. Nyitra.
 Miskolczy J. sz. N.-Tapoles.
 Nagy Miklós sz. Visk.
 Offenberger Mih. sz. Nyitra.
 Offenberger Samu „ „

Palásthy B. sz. A.-Köröskény.
 Schiller Henrik sz. Ó-Gyalla.
 Skvarenina J. sz. N.-Bossány.
 Streihammer Antal sz. Nyitra.
 Szecsányi Gyula sz. Csehi.
 Szirányi Géza sz. Komját.
 Tagányi Nándor sz. Oszlány.
 Trvdy János sz. Zsolna.
 Ujfalusy László sz. Domanis.
 Vass István sz. Nagy-Enőke.
 Zongor József sz. Nyitra.

1870—71-ben.

Bruck Miksa sz. Léva.
 Deutsch Vilmos sz. Nyitra.
 Fölkel K. sz. Bal.-Gyarmat.
 Gazdik Fer. sz. Sz.-Kereszt.
 Hayek Vincze sz. Nyitra.
 Janusek Vilmos sz. Zsolna.
 Klimstein József sz. Vác.
 Kocsner J. sz. Német-Próna.
 Kvassay Ágoston sz. Kvassó.
 Lukácsy Géza sz. Csácsa.
 Miklósy L. sz. Nagy-Bossány.
 Miczély Valér sz. Zsolna.
 Modrányi Iván sz. Privigye.
 Smialovszky Val. sz. Bittsicza.
 Szalvender Sándor sz. Nyitra.
 Sztopka Benignus sz. Zsolna.
 Szűcsy Béla sz. Ujlak.
 Tóth Lajos sz. Nyitra.
 Vaisz Lajos sz. Pozsony.
 Veisz Samu sz. Nyitra.

1871—72-ben.

Akantisz Juszt. sz. Várna-Vár.
 Chocholus Bálint sz. Illava.
 Davidek Adolf sz. Friedland.
 Ehrental Győző sz. Nyitra.

Jankovics Ferencz sz. Nyitra.
 Jankovics Hermes sz. Szokol.
 Kákonyi József sz. Csári.
 Kiss Lajos sz. Dezsér.
 Koczián József sz. Auszterlicz.
 Kósa József sz. Sz.-Benedek.
 Krier József sz. Mirosó.
 Kunda E. sz. Vág-Ujhely.
 Löwinger Gyula sz. Nyitra.
 Maczek József sz. Bilnitz.
 Opatovszky József sz. Bán.
 Persay Ferencz sz. Czegléd.
 Raffmann Adolf sz. Nyitra.
 Rosentfeld Lipót „ „
 Smieskó Bálint sz. Privigye.
 Soóky Kam. sz. Nyitra-Vicsáp.
 Tóth Vilm. sz. Nyitra-Ivánka.
 Ungár Samu sz. Nyitra.
 Veszely J. sz. Kisuczsa-Ujhely.

1872—73-ban.

Albel Gyula sz. Rovne.
 Chocholus Ferencz sz. Illava.
 Csillaghy György sz. Ohaj.
 Csippék Zs. sz. Breznó-Bánya.
 Csulen János sz. Csári.
 Dunsits Géza sz. Gyöngyös.
 Ernyei Gyula sz. Réte.
 Filzer Gyula sz. Vác.
 Fischer Bencze sz. Szered.
 Fratrik Ede sz. Zsolna.
 Frivaldszky L. sz. Kő-Poruba.
 Hohenstegh I. sz. N.-Tapolcs.
 Hohenstegh J. „ „
 Kapallay István sz. Trsztena.
 Karászek H. sz. Kisuczsa-Ujh.
 Láng Rezső sz. Zsámbokrét.
 Mácsay Fl. sz. Garam-Keszi.

Mezey Károly sz. Szokolcza.
 Neumann Ede sz. Zubák.
 Szekeres Oszkár sz. Komárom.
 Steiner Győző sz. Szelőcze.
 Steiner Ignác sz. „ „
 Szuhay János sz. Beczkó.
 Zatkovics Károly sz. Chinorán.
 Zelenka Antal sz. Szokolcza.
 Vinter Mór sz. Ipolyság.

1873—74-ben.

Biza József sz. Hlinik.
 Bodánszky Károly sz. Nyitra.
 Chorényi József sz. Horócz.
 Csepocz János sz. Nyitra.
 Czeizel Ant. sz. Német-Próna.
 Deseő Leó sz. Pozsony.
 Gerstl Imre sz. Nyitra.
 Ghillányi Alad. sz. Ny.-Apáti.
 Girschik Károly sz. Trencsén.
 Hyross János sz. Oszlány.
 Jakubovics K. János sz. Sz.-Pét.
 Janics Imre sz. Elefánt.
 Keck Vilmos sz. Nyitra.
 Kubinyi End. sz. „ „
 Lakics Attila sz. Hizér.
 Liptovszky Nánd. sz. Oszlány.
 Markhót Gy. sz. N.-Emőke.
 Pécs Imre sz. Nyitra.
 Róth Ferencz sz. Trencsén.
 Szabó Béla sz. Koros.
 Schumichraszt S. sz. Tren.
 Schlesinger Sánd. sz. Nyitra.
 Udvary Imre sz. „ „
 Veress Géza sz. Sztriczce.

1874—75-ben.

Argay Géza sz. Oszlány.
 Czerny Ferencz sz. Szolcsa.

Fleischmann L. sz. N.-Tapol.
 Fuchs Adolf sz. Vág-Ujhely.
 Furdek István sz. Trsztena.
 Ghillányi Istv. sz. Ny.-Apáti.
 Harzer József sz. N.-Becsker.
 Hirsch Mór sz. Nyitra.
 Huszár József sz. Trencsón.
 Kmetykó L. sz. Sz.-Miklós.
 Kuliffay A. sz. Vág-Beszter.
 Kútwasser I. sz. N.-Chlivény.
 Latkóczy Mihály sz. Nyitra.
 Loczka J. sz. Német-Próna.
 Markhót Alad. sz. N.-Emőke
 Morvay Lip. sz. Király-Rév.
 Mrkvieska Ján. sz. Kovácsi.
 Nozdroviczky J. sz. Nozdrov.
 Hg. Odescalchy G. sz. Szerdah.
 Paska István sz. Ó-Dögös.
 Rudnyánszky G. sz. N.-Boss.
 Sabl Gottfrid sz. Selmeez.
 Strasser Samu sz. Patta.
 Szitár Antal sz. Bán.
 Szteszkál Ferencz sz. Nyitra.
 Tóth Ján. sz. Nagy-Surány.
 Veisz Emil sz. Nyitra.

1875—76-ban.

Adler Ignác sz. Nyitra.
 Babik J. sz. Vág-Besztercze.
 Bieliczky Elek sz. Nyitra.
 Csomóssy Sándor sz. „
 Fluck Udmár sz. B.-Bánya.
 Fliedländer Géza sz. Nyitra.
 Goldstein Miksa sz. Léva.
 Klein Mór sz. Nyitra.
 Kozmovszky Öd. sz. Ny.-Iván.
 Kosztelny And. sz. Drietoma.
 Kotschner J. sz. Ném.-Próna.

Nagy Antal sz. Nyitra.
 Nagy József sz. „
 Pergyoch And. sz. Viszoka.
 Raffmann Jakab sz. Nyitra.
 Roch Ödön sz. Elefánt.
 Stigliczy József sz. Illava.
 Steinhübl Gy. sz. Ném.-Prón.
 Szokoll J. sz. Bán-Sz.-Görgy.
 Tagányi Karoly sz. Nyitra.
 Taxner B. sz. Székesfehérvár.
 Veisz Bernát sz. Nyitra.
 Vinkler L. sz. Tökés-Ujfalu.

1876—77-ben.

Bottká Győző sz. Soroksár.
 Brandisz Pál sz. Drietoma.
 Dumsits Dezső sz. Karácsond.
 Dudek J. sz. Arany.-Marót.
 Engel Nándor sz. Nyitra.
 Királyi Mór sz. „
 Kiszlinstein A. sz. Barakony.
 Kohn Samu sz. Pozsony.
 Neumann Jákó sz. Ujlacska.
 Pálenyik Józ. sz. Trsztena.
 Pálfy Alajos sz. Makov.
 Polónyi János sz. Nyitra.
 Szálé Lajos sz. Verbó.
 Szalvender Ede sz. Nyitra.
 Ucsuay István sz. Orchó.
 Udvary Gáspár sz. Nyitra.
 Ugray Ferencz sz. Mező-Túr.

1877—78-ban.

Brach Samu sz. Nyitra.
 Ehrenfeld Gyula sz. Nyitra.
 Frideczky Timót sz. Kaplath.
 Hoffbauer An. sz. Nyir-Bátor.
 Klobusiczky G. sz. F.-Lieszk.
 Klobusiczky S. „ „

Pechany Adolf sz. Plava.
Pogány Korn. sz. A.-Kőrösk.

Schramek Károly sz. Plava.
Sztranzky Sz. sz. Znio-Váralj.

Az új szervezet elveinek megfelelőleg a cs. k. miniszterium 1850. évben kiadott rendeletével az eddig 6. osztályú nyitrai gymnasium nyolcz-osztályúra emeltetett, úgy, hogy az alsó osztályokban az oktatási nyelv a tót segítségével, a felső osztályokban pedig túlnyomóan némettel legyen.

Szükséges itt pár vonással emlékezni azon magatartásról és szellemről, mely ez intézetet akkor átlengé.

Hogy a Thun Leórol, ki mélyen át volt hatva a közoktatás szükségének érzetétől, s elég műveltsége és szakismerete vala a korszerű reformok életbeléptetésére, — czimzett tanszervezet a régihez képest nagy haladás volt, bizonyos... Hiányokat ugyan találhatni rajta, mint minden tantárgynak kétszeri előfordulását, a szigorú szakrendszernek a legalsóbb osztályokban való sürgetését, az ó-világ történelmének az alsóbb osztályokban való előadását, a némiképeni túlterhelést, a vizsgálatok eltörlését stb. De mindezen bajokon könnyen lehet vala segíteni. A mi az egészet gyűlöletessé tette az onnét volt, hogy szerzője politikai célra zsákmányolta azt ki...

Ugyanis, ha őszinték akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy a gymnasiumunkat illető e tanszervezetből kifolyó felsőbb rendeletnek sajátlagos célja vala: a germanizatio, illetőleg csehizatio... Hiven ragaszkodtak ahhoz a kormány akkori emberei, kiváltképen a kerületi tanhatóságok, mindannyian; csak modorra nézve különböztek egymástól, — a mennyiben némelyik célszerűnek tartá az új rendszer aranyporával telt, de epésizű folyadékkal föleresztve mégis kelletlen keveréket tartalmazó, csészébe néhány cseppnyi szinméz is vegyíteni... A hú honfikebleket, mint a piaristákat, valódi borzadályllyal tölté el az intézkedés, mely megvetőleg járt el az ország iránt, izgatólag a kegyelet- s tapodólag a nemzeti élet multját szívébe záró önérzettel szemben.

A remény, hogy a roszból még jó is lehet, a kellemetlenség, a baj pedig megszűnhetik s kedvezőbbre fordulhat, — ezen remény ép oly óvszer és fentartó erő a lankadás és csüggedés ellen, mint a mily ösztönző s lelkesítő-ihletű a

munkálkodás díjaul várt siker a tespedés és hanyatlás ellenében... És a nemzetiség megtámadott létalapjára féltékeny nyitrai piaristák az elnémetesítési célzat élet a szebb jövő reményével törekedtek magokban és másokban is megtompítani... De másrészt a mennyire csak lehet, ellensúlyozták az idegen nyelven való tanítást, ha csak pár tárgyra szoritkoznék is. Mit, megjegyzendő, koránsem a német nyelv, a német nemzet vagy épen a német műveltség gyűlöletéből tőnek, hanem egyes-egyedül azon szívósságnál fogva, melylyel a már egyszer magyarrá lett tanintézet létéhez ragaszkodának, s azon aggodalomtól ösztönöztetve, hogy ily engedékenység könnyen első lépés lehetne azon ösvényen, mely észrevétlenül, nyomról-nyomra, vezethet az intézet teljes németesítéséhez... Ezt pedig nem tarták megengedhetőnek, a mennyire tőlők függ; hogy pedig ők magok készséges segédkezet nyujtsanak annak előkészítésére, attól meg épen irtóztak... Mert ha az akkorban az ország több helyén alkalmazott külhoni tanárok küldetést hittek teljesíteni idegen-szellemű buzgalmukkal: viszont szerzetes elődeink is missiójuknak tartották azt, hogy legyenek őrei saját szerény hatáskörükben a hazafiságnak és a legdrágább kincsnek — a nemzeti nyelvnek... Hogy nemzetiségi vagy nyelvi gyűlölet egyáltalában nem homályosítá a piaristák eljárásának tisztaságát és méltányosságát, bizonyítja folytonos gyakorlatban levő azon tény, hogy a magyar nyelvet nem tudó tanulóknak mindig megegedik vala, miszerint tantárgyaikat, még a magyarba beléjőnek, német nyelven mondhasák el; oly méltányosság — s talán ildomosság is — minővel azidétt a német nyelvet épenséggel nem tudó tanulókra nézve a magyar kenyeret evő külhoni vendégtanárok részéről nem találkozhatni sehol...

Egyébiránt e korszakban, melyet kiválóan az idegen s magyar tannyelv és szellem közötti küzdelem jellemez, az oktatás gymnasiumunkban a fenálló szabályok szerint, de azon eszély mellett, mely a mostoha viszonyokban is a honfiúi érzelmet a legtisztább, legfőnkeltbb irányban fejlesztí, rendben és csendben folyván a szokatlan változásokhoz mérten, megnyugtató eredményekre vezetett, mi csakis a működő erők szakavatott, pontos és lelkismeretes, sőt gyakran önfeláldozás-

sal járó tevékenységének köszönhető... Mert talán alig játszott egyhamar annyi kedvezőtlen körülmény össze, mint épen ez időtájt, arra, hogy a nemzeti tanügy felvirágoztatását szivőkön hordóknak a rendes kerékvágásban való mozgást megnehezítse...

Az 1850-től 1860-ig terjedő tiz évnék bús emlékezete válaszfalként tornyosul a magyar nemzet multja és jövője közt. Nincs toll, mely ezen időszak anyagi és szellemi nyomorait kellőleg leírni képes volna...

„Sokat vétkeztünk“ mondják vala néhányan, tehát sokat kelle szenvednünk, s örüljünk, hogy a nemzetek sorsa fölött örökös Gondviselés e tanulságos tiz esztendőt nemzetünkre nehezéden engedé !!

Nem azok közé tartozunk, kik nemzetünk minden lépését, minden tettét dicsőíteuni akarjuk. Sokat vétkeztünk, bűneink az ég haragját már rég megérdemelték... S mégis miért oly keserű a jelzett időszaknak emlékezete?... Mert akkor sujtott a büntető kar, midőn százados hiháinkat elismervén, azokat férfias elszántsággal s a népek történetében páratlan áldozatkészséggel jóvá tenni akartuk... A Gondviselés azt máskép rendelte: legyen áldott, hogy a nemzetnek a férfias kitartásra erőt, a kötelességek megismerésére belátást s azoknak teljesítésére semmitől vissza rettenni nem tudó keblet adott...

Szomorú egy-egy nemzetre nézve, ha évszázados törvényei idegenek által háttérbe szorittatnak; leverő, ha saját fiai mellőzésével idegenekre bizatik az ország kormányzása: kebelrázó, ha vagyona s gyermekeinek élete fölött nem a honatyák rendelkeznek: de nincs szivszaggatóbb, mint gyermekeinek neveltetését idegen emberek kezében látni, kik a haza dicső multját vagy nem ismerik, vagy ismerni nem akarják, s kik a nemzet jövőjét már a gyermek kebelében megölni törekednek... Mert valamint a nemzet multja történelemben, úgy jövője gyermekeiben van. Ha a történelem egykoron ezen tiz esztendőt ecsetelendi, az ezen éveken divatozott tanrendszerről sem fog megfeleltkezni, és erősen hiszszük, hogy nem egy tekintetben intő szava ez löend: „Óva fogadj el illetén tanrendszert“... És méltán... Vannak, kik mondják, hogy szomszédjaink nem

ismernek, s így akaratukon kívül is irányunkban ferde rendszereket hoznak életbe... Mindezen meggyőződést nem oszthatjuk, mert az utóbbi tiz esztendőnek tanrendszere nekünk az ellenkezőt mutatja... A magyar nemzet szellemi felsőbbtségét a multja hangosan hirdeté, bátorságának s honszeretetének híré pedig az egész művelt világ viszhangoztatta... És történt-e valami az említett tanrendszerben ezen szellemi fölény-s polgári erényeknek nem mondjuk gyarapítására, hanem egyszerű föntartására?

A test, a léleknek ezen szükséges eszköze, az új tanrendszer következtében okvetlenül elsatnyul vala: mert, hogy a növendék, az iskolák szűk padjaiban s nem legtisztább légkörben naponkint oly sok óráig ülven, testileg gyarapodhas-sék, az valódi lehetetlenség...

A magyar ifjúnak minden jóra fogékony elméje az e tanrendszer szerint megtanulandó tárgyak halmazával annyira kifárasztaték, hogy az elvesztvén minden rugékonyságot, a tudományok iránti szeretetében is tetemesen megfogyhata...

Végre a nemzeti önértet megsemmisítése, igazságtalanul ellenséges-fölfogású történetírók műveinek behozatala s nemzeti nyelvünk majdnem végképeni kiküszöbölése által, tüzetett ki czélul...

Ime mily jól ismerték szomszédjaink valódi erőnket, s mily finomul választották meg azon eszközöket, melyek által a magyar lesz vala minden, csak nem magyar...

Kell vala efféle dolgot figyeltetőleg újra meg újra érintenünk: hogy lássák a kevesebbé avatottak is, miszerint ily körülmények és az úgy intézkedő egyének közt a hona érdekeit őszintén szíven viselő magyar embértől a tanári tisztben békével való eljárhatás igazi önfeláldozó erőt s öntagadó stoikus nyngalmat követelt...

Azonban mily imádatandó az isteni Gondviselés még akkor is, midőn a rövidlátó emberi ész azt véli, hogy zugulódásra alapos oka van.. Tiz, a nemzeti önértet kiirtására szánt, évnek leforgása után csakhamar, t. i. az 1860. októberhó 20-án cs. k. diploma az egész osztrák monarchiának és így Magyarországnak politikai állapotát is megváltoztatván, Magyarország a m. k. udv. kancellaria és a m. k. helytartótanács visszaállítására és az

országgyűlés megnyitása által függetlenebb kormányzatot nyert.. Van az emberi szív kamráinak egy rejtek fiókja, melybe a velünk született és édesen ápoltságok csöndesen elvonulnak, mint halak a tenger fenekére akkor, midőn az élet fölszínét viharok csapdossák. Mennél szorosabban, mennél rejtélyesebben vonulnak ott össze az érzelmek, annál tömöttebb anyagot képeznek, mintegy töltött fegyverben. Egy érintés, egy villanszokra kell csak, s az egész egyszerre föllobban. — Így történt ekkor is. — Az új politikai aerát a nemzet azonnal fölhasználta tanügyi sérelmeinek nyilvánítására is. — A többek között hangos panasz emeltetett a Thun-féle közoktatási rendszer ellen, különösen azon tekintetben, hogy a magyarországi történelem, mely eddigelé csak az osztrák birodalom történetébe olvadt be, — kellő mérvben nem csak nem adatott elő, hanem jóformán kiküszöböltetett; hogy a német, illetőleg cseh nyelvnek, mint oktatási nyelvnek az ország legtöbb intézeteibe való behozatala által, a haza ifjúságát germanizálja, s itt-ott idegen tanárok az ifjúság hazafias érzelmeit minden alkalommal irtják..

Ez alkalommal felszólt a nyitrai kegyesrendi, testtel-lelékkel magyar, tanárkar is, kívánván a magyar oktatási nyelvnek, melyért a lezajgott nehéz időkben, midőn annyi a hazafira alkalmazhatók voltak Publ. Syrus e szavai.

„Cum vitia prosunt, peccat

Qui recte facit“

is buzgott, — teljes visszaállítását... Nem tagadjuk, hogy a tudománynak épen úgy, mint művészetnek, — elvontan, mint fogalomnak, művelődési tényezőnek, — nincs hazája, nincs saját földje, melyhez kizárólag lánczolja maradna. A tudomány, mivel a szellemek kincseinek raktára, hol neque nubunt, neque nubentur, hol nem, faj, nemzet nincs, — közbonyona az emberiségnek, s ha valami, épen a közös tudományosság fogja az embereket valódi testvérekké fűzhetni... Ámde, ha összerüen, konkret alakban tekintjük a dolgot, ha úgy fogjuk föl e tudományt és ismeretet, mint határozott, közelebbi vagy távolabbi czélokra hasznosítható elemeket, tényezőket, akkor kétségkívül áll, hogy e tényezőknak működési iránya és gyakorlati hatása a mozgató, éltető szellemtől,

s a hatás minősége és különbözősége a szellem erejétől függ, amint ez őket a távolabb vagy közelebb eső cél felé hajtja, és termékenyítésre kényszeríti... A honfinak legközelebbi, legközvetlenebb célja a haza, éa így igen természetes: hogy a tisztakeblű hazafiak, minőkül a hűséges honi érzelemmel bíró piaristák tündököltek — a kosmopolitismus bármily tisztelése mellett, — a tudomány áldásait is saját hazájuk érdekében, eunek javára és virágoztatására ohajtják árasztani...

A m. k. helytartótanács, a kitört panaszok által indítatva, több tanféríval értekezletet tartatott, mely is a szükséges módosítások iránti javaslatát bemutatta úgy, hogy az 1861. szept. 12-én legfelsőbb elhatározás alá terjesztetett...

E javaslat szerint, hogy a tanonez egyszerre sok nyelv tanulásával ne terheltessék, tekintve, hogy a nem magyarajkú ifjúság is az osztály kormányzati nyelvvé emelt magyar és még anyanyelvét is kellőleg megtanulhassa, a görög nyelv tanítása a felső három osztályra lön szorítva, s a hazai történelem és bölcsészet is megillető figyelembe vétetett.

Az eddigi gymnasiumi 8. osztály fönmaradt, s a tantárgyak akkép osztattak föl, hogy, a 3. alsó a nyelvészeti, a 4. és 5. a humanior, a 3. felső pedig a bölcsészeti osztályokat képezvén, — a három alsó osztályú kis-gymnasiumban, a tanulóknak itt nemcsak oktatásra, hanem mint öt vezető nevelőre levén még szüksége, — osztálytanítás alkalmaztassék; hogy a 4. és 5. osztályban, melyek a három alsóval nagy-gymnasiumot tesznek, — a humanistikai és reál tantárgyak külön-külön tanár által tanittassanak; s hogy végre a három felső osztályban, melyek az 5. alsóval együtt teljes, vagyis főgymnasiumot képeztek, — a szorosán vett szaktanítási rendszert hozták be.

Ugyanezen javaslatban továbbá, hogy az iparos osztály gyermekeit a gymnasiumok teljes mellőzésével is kiképeztethesse, mielőtt őket valamely iparág tanulására adja, — úgynevezett polgári iskolák ajánltattak. — Ezeknek szervezete leende, hogy az alreáltanodák általános megszüntetésével azok, kik tanulmányaikat folytatni kívánják, előkészítő osztályon át reáliskolába mehessenek, mely az eddigi főreáltanodával váгна

össze. — Az átmenet a bevégzett kis-gymnasiumból is történhetik az illetén előkészítő osztályon keresztül, míg a nagy-gymnasiumot végzett ifjak, ezt mellőzve, közvetlenül abba fővételnének. A reáltanodából a műegyetembe egyenes út nyílik, de a nagygymnasiumból jött reálvégzettek az egyetembe is átmehetnek, miután a reáliskolában nem tanult tárgyakból megelőzőleg a bölcsészeti osztályok illető tanárai előtt a vizsgálatot kiállják. — Nem kevesebb vala tehát ekkor, úgy látszik, czélba véve, mint az alreáltanodákat valamennyit eltörölni, polgári tanodákká, vagy algynasiumokká változtatni és a három felsőbb osztály vagyis tulajdonképeni főreáltanodák alatt elsűlyeszteni az alapot, hogy mint légben függő határozatlan valamik önkényt leomoljanak.

Rendes kötelező tantárgyak: a hittan, bibliai és egyházi történet; latin, görög s magyar nyelv, az egyetemes és Magyarország történelme, földrajz, mennyiségtan gyakorlati alkalmazással, természettan különös tekintettel a gazdasátra és bölcsészettan. — A német nyelv és tájnyelv meghagyatva, de minden kényszer kizárásával, a relativ kötelező tantárgyak sorába jöttek, azaz, hogy azon ifjakkak kell tanulniok, kiknek szülei ezt különösen kívánják.

Mely javaslat folytán az 1861. okt. 5-én 13582. sz. a. k. kegy. udvari rendelettel, a m. kir. helytartótanács utasított, hogy, miután az az eddigitől oly lényegesen eltérő változásokat foglal magában, melyek, behatóbb tárgyalást igényelvén, azonnal életbe nem léptethetnek, csak a közvélemény legsürgősebb, halogatást nem tűrő igényeit lehetőleg kielégítő intézkedéseket tegyen.

Mire nézve a nm. magy. kir. helytartótanács a két alsó osztályban az osztálytanítást rendelé el, a többiekben pedig a szaktanítást főtartván, 1861. okt. 21-én 58244. sz. a. k. intézvénnyével az oktatási nyelvet a középtanodákban akként szabályozta, hogy az előadási nyelv az ország minden középtanodáiban a magyar legyen; oly vidékeken azonban, hol más nyelvű közönség is lakik, a magyar oktatási nyelv mellett a vidéki nyelvek, mint segédnyelvek használtassanak. — Tehát ekkor tannyelvelt illetőleg a középtanodák a tisztán magyarokra és vegyeesekre oktattak. Ezekben a magyar tannyelv

mellett a helybeli és vidéki népség viszonyai szerint a magyarázás, kikérdezés, felelés a magyaron kívül más hazai nyelven is történhetik, de a vallástan minden esetre a legjobban értett nyelven vala olóadandó. — Ugyanezen intézvény az eddig főnállott Thun-féle rendszert is módosította, a tantárgyak és órák számára nézve következőt állapítván meg:

A hittan minden osztályban hetenkint 2. órában tanítatik. E kívül előadatik:

Az I. osztályban: a latin nyelv 7., magyar nyelv 5., német nyelv 2., földrajzból Magyarország 2., számtanból a négy alapművelet egész számokkal és törtekkel 2. órában.

A II. osztályban: latin nyelv 8., magyar nyelv 4., német nyelv 2., földrajzból az osztrák birodalom többi részei s Európa egyéb országai 2., számtanból tizedes törtek, arányok, aránylatok, fejszámolás heti 2. órában.

A III. osztályban: latin nyelv 6., magyar nyelv 4., német nyelv 2., földrajzból a többi világrészek 2., történelemből: Magyarország története az Árpádok alatt 2., számtanból: hármás, társaság-, vegyítés és láncz-szabály, fejszámolás, terményrajzból: állatország heti 2-2. órában.

IV. osztályban: latin nyelv 6., magyar nyelv 4., német nyelv 2., történelemből Magyarország története a vegyes-házi királyok alatt 2., mennyiségtanból a hat algebrai művelet 2., terményrajzból növényország 2., természettanból: népszerű előadás mellett vegytan 2 órában.

V. osztályban: latin nyelv 6., görög nyelv 2., magyar nyelv 4., német nyelv 2., történelemből Magyarország a habsburgi nából származott királyok alatt s az osztrák birodalom államisméje 2., mennyiségtanból: algebrai ismétlések után a mértanból siktan 2., a terményrajzból az ásványország 2., a természettan folytatása és bevégzése 2. órában.

VI. osztályban: latin nyelv 5., görög nyelv 2., magyar nyelv 4., német nyelv 2., történelemből: az egyetemes történetből az 6- és középkor 3., mennyiségtanból: hatvány, gyök, logaritmus, egyenletek, haladványok 3., bölcslelettanból: gondolkodás- és lélektan 3. órában.

VII. osztályban: latin nyelv 4., görög nyelv 2., magyar nyelv 4., német nyelv 2., történelemből: új-kor 3., mennyi-

ségtanból: határozatlan és másod-fokú egyenletek, haladványok, háromszögtan 2., természettanból: vegytan, delejesség, villanyosság 3., bölcelethből: lélektan 3. órában.

VIII. osztályban: latin nyelv 3., görög nyelv 2., magyar nyelv 4., történelemből: a magyarok oknyomozó története 3., elemző mértan 2., természettanból: delejesség, villanyosság, optika, astronomia, metereologia 4., bölcsészettanból: ismerettan és erkölctan 3 órában.

A tankönyvekre, tanulók fölvételére, szünidőkre vonatkozó szabályok úgy, mint előbb, maradtak, de az eltörölt nyilvános vizsgálatokat visszaállították. —

Ez állapot, leszámítva némi időszzerű változásokat, tartott 1868. évlg.

1868. évi augusztus hó 29-én kelt 14464. sz. a. rendelettel ugyanis a nméltóságú vall. és közoktatásügyi m. kir. ministerium megállapított egy oly tantervet, melyben a humanisztikus tantárgyak előadása mellett a reáltárgyak számára kellő tér engedteték. — Mely tanrendszer alkalmazása, az átmeneti nehézségek természetes akadályainál s egyéb körülményeknél fogva, a magas miniszterium utasítása és engedélye folytán a nyitrai gymnasiumban is első években, főleg a felső osztályokban, némi módosításoknak volt alávetve.

Azonban ezzel a tanterv-változtatások körforgása — még nem volt befejezve, mivel az oktatás-ügy iránt ápolit ohajok soha sem állottak közelebb valóságukhoz, mint az idétt, melyről szólunk...

Anyagi és szellemi térerl egyenlő vala a fürge tevékenység és a bámulandó működésbe hozott emberi erőnek visszatarthatlan hatalma mindent magával ragad, mintegy új világ felé sodor, melyet teremteni akar, teremthetni hisz... Tespedésnek nincs helye, ha ki vagy mi tesped, veszve van, nem illik a korba, melynek haladási diadalszekere könyörtelenül zúz össze mindent, mi gát gyanánt gördül eléje, sajnos, hogy diadalittas mámorában olyast is morzsol, mit épen kivíott győzelme biztosításának tekintetéből jó lett volna megóvni, megórizni. Azonban ily mérséklet az eszmék és ohajok forrongásában nem remélhető; majd ha eljutott a véglethez, melyet

czélul tüzött ki, fogja csak, kiábrándulván, látni a sok tévedést, mely hozzá tapadt ; a legszentebbek üzött könnyelmű játéknak veszélyeit, melyeket önmaga ellen földézett ; talán a sok jogtalanságot, sőt erőszakot is, melyet elkövetett a chaosban, melynek egyik oka nem csekély igazsággal az ujtás kiméletlenebb emótióiban is kereshető.

Ily általános törekvésnek korszakában a haladás, tehát az ujtás és reform köréből legkevesebbé maradhat ki a szellem legdicsőbb szüleménye — a tanügy, a tudomány, az ismeretek összege; ezekre nézve is mintegy új próbakövet emel a korszellem nyomozásának gazdag aknáiból, és igaznak, üdvösnek csak azt tartja, mi ennek üti meg mértékét, és elvetve a többit erre építi, ezea emeli fölebb s viszi előbbre nem egyszer valóban bámulandó vívmányainak tündérsarnokát. —

Mióta gymnasiumunk fönáll, kétségkívül a haladás, a tökélyesbülés vala pályájának folyamlásán a czél, mely felé tört ; tört aránylag a korhoz, aránylagosabban kínálkozó tudományos apparatushoz ; ha olykor-olykor a multban nem látjuk olyan haladás nyomait, minőt korunkból mérve talán már akkor létesítettnék ohajtanánk : emlékezzünk meg, hogy egykor sem haladhatja fölül önmagát, és mint mi keveseljük a multat, úgy fogják századok után keveselni vagy tán kicsinyleni is jelen, általunk óriásaknak hitt erőlködéseinket.

A lefolyt kor ovatos volt, szilárd alapot keresett, nehézkesebb, de biztos lépéssel haladt ; jelenleg a haladás termékei egymásra halmozódnak ; ha egykor majd rendszerbe akarja valaki azokat hozni, lesz-e belőlök annyi használható, mint volt a régiből ? a jövő fogja megmutatni...

Ha a nemzetek életében nagy-fontosságú szerepet játszik a jogfolytonosság : a szellemi tanügyi világban is megvan ennek analogja, az elvkövetkezetesség, mely a valódi tudománynak épen úgy életereje, mint a népek létében azon folytonosság gyakran egyedüli alapja fönmaradásuknak.

Valamint a nemzet élete ellen tör, ki eltíporja történelmi jogait, ezek folytonosságát, azt új térre kényszeríti, oly térre, melyen eddigi életével, szokásai- és jogaival egészen ellenkező vagy legalább azoktól elütő elemek mozognak, szerveződnek,

de melyekkel, mint heterogénekkal a nemzet soha nem fog életrevalólag egybeforrhatni: úgy merényt követ el a tanügy, a tudományok ellen, — ki azoknak tűzpróbát kiállott alapelveit támadja meg, és ezeket nézetekkel, vélemekkel pótolván azt hiszi, hogy ő reformált; pedig csak pusztított, csak rontott ott, hol megmaradva az egyedül helyes talajon, annyi erővel talán örök-tartamu emeletet rakhatott volna a célutadatos tanügy, a tudomány valódi elveken nyugvó épületére...

Alig mult belé három esztendő, ama, az 1868-ban a középtanodák szervezése végett tett, kormány-intézkedést ismét más váltá föl. — Az 187¹/₂ tanév kezdetén t. i. a nmélt. vallás- és közoktatásügyi kir. ministerium 20855. sz. a. kelt rendelettel felügyelete alatt álló intézetünk tanártestületének a gymnasiumok új tantervét küldé meg. — A tanárikar azon jó reményben fogadta a magyar ministerium ez intézkedését, hogy a tizesztendei próbálgatásnak, tizesztendei zürzavarnak lesz hivatva véget vetni a gymnasiumi közoktatás terén.

De csalódtunk...

Ohajtásaink tetőpontja e földön hazánknak előhaladása művelődésben és boldogságban Kötelességeink legszentebbike egyházunk elveinek és jogainak védelme. Azért, midőn rá gondolunk, hogy őseinket hazai bölcs törvények alkotásában egy nemzet törvényhozói sem multák fölül, míg egyrészről szívünk élénkebb dobogását vissza nem fojthatjuk, másrészről megilletődésünket sem hallgathatjuk el, midőn kénytelenek vagyunk tapasztalni, hogy e korszak honatyáinak működései minden érző szív két legdrágább kincsét a hazát és vallást nemcsak elvileg, de gyakorlatilag is egymástól elválasztják, s míg az egyik fölemelésén látszanak fáradozni, addig a másik iránt némi bizalmatlansággal és közönnyel viseltetvén, erejében meggyöngítik és ez által az elébbinek is megingatják alapját...

Ez általános észrevétel alkalmazható a szóban levő tantervre is, melyben, míg a magasratörő hazafiui lelket és azon dicséretes igyekezetet szemléljük, hogy a közművelődés minél hamarább, minél nagyobb-mérvű elterjedést nyerjen, — másfelől kénytelenek vagyunk a kornak az egyháztól idegenkedő szellemét észlelni...

Elég e részben utalni azon mostoha bánásmódra, mely-

ben a vallástudomány különösen a felsőbb osztályokban része-sült.. Itt az újdivatu neveléstan nagy-hangú szólamaival állunk szemközt, a mely, minthogy a ker. vallás sehogysem illik be az ő czifra keretébe, ki akarja azt az iskolából minden áron küszöbölni.. „Butító intézet az iskola!“ hangzik egyszerre a vád mindenfelé, mely pedig tulajdonképen csak az iskola egyik alaposzlópa és éltető eleme ellen — a ker. val-lás ellen van intézve; — s e helyett az „értelemképzés“ lesz a jelszó! Az „életbevágó“ reáltantárgyakat teljes diadalérzettel vonszolják az álmélkodó közönség elé, „a tárgyilagos kiképzést“ az elavult „betűfalással“ szemben, mint az általok fölhalált „bölcse-ség-követ“ fitogtatják s az újabb tantárgyakat, mint kötelezetteket, új jogaikba egész ünepélyességgel behelyezik... Ezen újabb tantárgyakhoz járulnának még más, tudja Isten, mi minden tanulmányok, mikkel iskoláinkat, agyon boldogítani jónak látnak, de melyeknek sokasága és terhe alatt annak üde életereje mindinkább sorvadásnak indulhat...

Minthogy pedig ezen újabb tantárgyak behozatala csak is az eddigiek rovására történhetik vala, ugyancsak hozzá lát-tak egyik-másik tantárgynak minél szűkebb korlátok közé szorításához.

Legelőbb is természetesen, mert hiszen tulajdonképen csak is ez volt a czél, a vallás-oktatásra, mint szerintők leg-lényegtelenebb és leginkább nélkülözhetőre veték szemeiket, csak egy órát engedvén hetenkint a felső négy osztályban a hittanárnak... Pedig de Maistre helyes megjegyzése szerint a ,tudomány olyan mint a savany, mely az aranyon kívül minden fémet fölold‘ vagyis minden tévelyt eloszlát... Ámde azzá csak úgy lesz, ha azon élő és örök, az ember felsőbb érdeke-ire, vonatkozó igazságokat magába fölveszi; mert, midőn ezek egyrésről az emberi ész a legfőbb észhez emelik a bölcsé-szetben, a gondviseléshez a népek és nemzetek történetében, a Teremtőhez a természet törvényeiben; másrésről az emberi lelket bizonyos ihlettséggel töltik el, melynek atmosphaerájá-ban élete a mily emelkedett, oly nyugodt... Ezekről vallja Maleb-ranche, hogy valahányszor nálok nélkül vagy ellenök kezdett bölcselkedni, mindannyiszor főnakadt. Azért is foglalkozott főleg a vallással és erkölccsel; mert szerinte csak szeraf-

szárnyain emelkedhetik föl a bölcs az igazság napjához... Egyébiránt a tananyagot és órák számát tekintve e terv, melyről, összehasonlítva az elébbivel nem tagadhatni, hogy a humán műveltség nagyobb-mérvű fölkarolása által némileg visszaadta gymnasiumainknak az oly hön ohajtott jelleget, — imez :

A hittan a 4. alsó osztályban hetenkinti 2., a 4. felsőben pedig 1. órában kezeltetik, e mellett tárgyalatik :

M a g y a r n y e l v .

I. osztály. Heti 3 óra. A nyelvnek mondatokra fektetett alaktana, még pedig az egyszerű, bővített, összevont és összetett mondatokban, azok lényege és egymásközi különbségének megismertetésével. Értelmes olvasás, helyesírás, az olvasottak előadása és szavalása, s ezzel összehangzólag a tananyaghoz alkalmazott folytonos gyakorlatok.

II. osztály. Heti 3 óra. A mondatban tüzetes tárgyalása, különösen a szókötés. A többi, mint az első osztályban. Hetenkint egy iskolai írásbeli feladvány.

III. osztály. Heti 3. óra. Szóképzés. Mondatkötés. Az irány főbb szabályainak ismertetése. A mindennapi életben előforduló legszükségesebb ügyiratok, egyszerű elbeszélések és leiratok elkészítése. Értelmes olvasás, előadás, szavalás és helyesírás. Írásbeli gyakorlatok, mint a II. osztályban.

IV. osztály. Heti 3. óra. Az iránytan és ügyiratok folytatása és kiegészítése. Szó-és versmértan, főtékintettel a megfelelő olvasmányok taglalgatására. Kéthetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat.

V. osztály. Heti 3. órában. Az elbeszélő és leíró prózai és költői műfajok elméleti és gyakorlati ismertetése. Megfelelő írásbeli gyakorlatok kéthetenkint egyszer.

VI. osztály. Heti 3. órában. A lantos és tanköltészet műfajainak elméleti és gyakorlati ismertetése. Írásbeli gyakorlatok, mint az V. osztályban.

VII. osztály. Heti 3. órában. A szónoklat és dráma elméleti és gyakorlati ismertetése. Havonkint legalább egy írásbeli gyakorlat.

VIII. osztály. Heti 3. órában. A magyar nyelv és irodalom történetének vázlata, kapcsolatban a művelődés történe-

tével s tekintettel Magyarország oknyomozó történetének előadására. Írásbeli dolgozatok, mint a VII. osztályban.

L a t i n n y e l v .

I. osztály. Heti 6. órában. Az alaktanból a nevek, igék, névmások és szabályos alakjai, azok begyakorlása megfelelő példák alapján. Sark- és sorszámok, elüljárók, kötszők. A szükséges szavak emlézése. —

II. osztály. Heti 6. órában. A szabályos alaktan ismétlése mellett az alaktan teljes befejezése. Megfelelő latin és magyar példák fordítása. A szükséges szavak emlézése.

III. osztály. Heti 5. órában. Mondattanból esettan, hozzáértvén a megfelelő latin és magyar mondatok fordítását. Latin olvasásból prózai szemelvények, főképen Corn. Nepos-ból. Továbbá a szükséges szavak és nevezetesb olvasmányi darabok emlézése.

IV. osztály. Heti 6. óra. Mondattanból: idő- és módtan, a megfelelő latin és magyar mondatok fordításával. Olvasmányok: a prosodia és metrika előrebocsátásával Caesar és költői szemelvények, főképen Phaedrusból.

V. osztály. Heti 6. órában. Nyelvtani ismétlések s iránytani szóbeli gyakorlatok mellett olvastatnak Cicero Cato Maior és Laelius, s Ovidiusból szemelvények.

VI. osztály. Heti 5. órában. Nyelvtani ismétlések és iránytani szóbeli gyakorlatokkal kapcsolatosan olvastatnak: Livius, Sallustius, Vergilius.

VII. osztály. Heti 5. órában. Cicero beszédei. Vergilius.

VIII. osztály. Heti 5. órában. Tacitus, Quintilianus X. könyve és Horatius. —

Minden osztályban hetenkiut egy-egy írásbeli iskolai gyakorlat.

G ö r ö g n y e l v .

V. osztály. Heti 5. órában. Az alaktan a μ végzetű igékkel a rendhagyó igékig — alkalmas olvasókönyv használata mellett.

VI. osztály. Heti 5. órában. Az alaktan teljes befejezése. A mondattan főbb pontjai szemelvények olvasásával. —

VII. osztály. Heti 4. órában. Xenophon. Homer.

VIII. osztály. Heti 4. óra. Homer. Herodot. Plato Apológiája és Kritonja. —

Mindegyik osztályban kéthetenként egy írásbeli iskolai dolgozat.

N é m e t n y e l v.

I. osztály. Heti 2. óra. Olvasás és írás, a fő- és melléknevek, névmások, számnevek, segédigék, közmondások emlézése. Fordítgatások és kisebb írásbeli gyakorlatok.

II. osztály. Heti 2. óra. Olvasás és írás. Folytonos fordítgatás mondattani alapon. A fő-, mellék-, számnév, névmás s a gyöuge-hajlítású igék, némely legszükségesebb erőshajtogatású igék megismertetése. Szavak emlézése. Kisebb írásbeli gyakorlatok.

III. osztály. Heti 2. óra. Olvasás és írás. Folytonos fordítgatás mondattani alapon, gyakorlati módszer szerint, az erőshajtogatású igék megismertetése. Köznevek nemei, helyesírás. Szók emlézése. Kisebb írásbeli gyakorlatok.

IV. osztály. Heti 2. óra. A fordítási gyakorlatok folytatása, valamennyi beszédrész fölkarolásával, ide értve a szóképzés, szóvonzat főszabályait s a helyesírási szabályokat. Szavak és jelesebb mondások emlézése. Szaválás. Írásbeli gyakorlatok.

V. osztály. Heti 2. óra. Magyar mondattani ismeretekre alapított mondatalkotás. Nyelvtani és mondattani elemzés, rövid, főleg prózai műdarabok betanulása és szaválása, egyszerű ügyiratok, levelek és elbeszélések fogalmazása. — Kéthetenkinti írásbeli iskolai dolgozat.

VI. osztály. Heti 2. óra. Az előbbieket folytatása, különösen a levelezés és ügyiratok fogalmazásának gyakorlása. Elbeszélő és leíró prózai és költői művek olvasása és fejtegetése. — Kéthetenkinti írásbeli iskolai dolgozat.

VII. osztály. Heti 2. óra. Lantos és tanköltészeti művek olvasása és fejtegetése. Havonként egy írásbeli iskolai dolgozat.

VIII. osztály. Heti 2. óra. Szónoklati és drámai művek olvasása és fejtegetése. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat.

Földrajz.

I. osztály. Heti 2. óra. A mértan és természettani földrajz főbb pontjai s az általános földrajzi fogalmak magyarázata. A tengereknek és az öt földrésznek általános és összehasonlító leírása. Végre az általános népisme rövid és jellemző vonásokban. Mindez négy hónap alatt. Ezután Magyarország földrajza. Térképvázlatok készítése.

II. osztály. Heti 2. óra. Ausztria bővebb leírása. Azután Európa egyéb földrajza. Térképrajzi kísérletek otthon s az iskolában.

III. osztály. Heti 2. óra. A többi négy világrész földrajza. Térképrajzi vázlatok honn s a tanodában.

VIII. osztály. Heti 2. óra. A mennyiségtani földrajz elemei.

Történet.

III. osztály. Heti 2. óra. A magyarokat megelőzőt legfőbb események után, a mi legfőlebb az évfolyam első négy hónapját veheti igénybe, — Magyarország története az Árpádok alatt.

IV. osztály. Heti 2. óra. Magyarország történelméből — a vegyes- és Habsburg-ház. A világ történelemből minden magyar történeti korszak végén kiemeltetnek röviden a legnagyobb-fontosságú események. Jelesen a nagyobbszerű változások, melyeken az emberiség közös hazája, a föld felülete köröszülment, úgymint: a történetben fontosabb szerepet játszott nemzetek, országok, néha kormányformáknak, sőt egyes nagyobbszerű dynastiáknak is keletkezése vagy bukása, rövid, de élesen körülírt vázlatával azon viszonyoknak, melyek azt előidézték; továbbá nagyobb földrészek fölfedezése s a legfontosabb találmányok keletkezési ideje és hazája, és pedig mindezek különös tekintettel az évszámokra. —

V. osztály. Heti 3. óra. Világtörténelem. Ókori történetek különös figyelemmel Hellas- s Rómára, kapcsolatosan a görög s római hitrege- s régiségtanra. Megfelelő földrajz. Térképrajzolás.

VI. osztály. Heti 3. óra. Középkor s az időszerű földrajz.

VII. osztály. Heti 3. óra. Újkor megfelelő földrajzzal.

VIII. osztály. Heti 3. óra. Magyarország oknyomozó tör-

ténelme, kiváló figyelemmel a jogfejlésre és művelődési viszonyokra.

M e n n y i s é g t a n.

I. osztály. Heti 4. óra. a) Számtan. A tizes számrendszer. Az alsóbbfokú négy művelet nevezetlen és megnevezett egész számokkal, különös tekintettel a nagyobb számokkal való műveletek begyakorlására. A közéletben leggyakrabban előforduló mértékek és pénznemek megismertetése és begyakorlása. A számok oszthatósága. A közönséges törtekkel négy alsó művelet kiváló tekintettel a fejszámolásra. A kettős tétel. — b) Mértan. Pont, vonalok, szögek, egyenküzi vonalok, a háromszögek s egyenküziények szerkesztése s főbb tulajdonságaik megismertetése.

II. osztály. Heti 4. óra. a) Számtan. A törtszámok tanának ismétlése. Tizedes törtek. Olaszgyakorlat. A rövidített szorzás és osztás. Az egyszerű hármasszabály egész és törtszámokra alkalmazva. Százalék-számítás. b) Mértan. Siktan. A négyzetek egyenküziények, háromszögek és sokszögek meghatározása. A körre vonatkozó szerkesztések. A kör kerülete-és területének számítása.

III. osztály. Heti 3. óra. a) Számtan. Az alapműveletek ismétlése. Az összetett arányok és aránylatok. Az összetett hármasszabály. Kamatszámítás. Társaság-, vegyítés-, láncz-szabály. b) Mértan. Tér-tan. Az egyes vonalok és síklapok kölcsönös fekvése. A szögletek. A szögletes testek megismertetése, felület- és térfogat-számítások.

IV. osztály. Heti 3. óra. a) Számtan. A betűszám-tan elemei. A négy alsóbbfokú művelet egész számokkal. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlen mennyiséggel. Az aránylatok tana és ennek kapcsán a hármasszabály megállapítása és ismételt begyakorlása. — b) Mértan. A gömbölyü testek megismertetése, felület- és térfogat-számítások.

V. osztály. Heti 4. óra. a) Algebra. Az előbbieket ismétlése után a hatványozási és gyökfejtési műveletek. Elsőfokú egyenletek több ismeretlen mennyiséggel, — b) Mértan. Síkmértan. A szabályos sokszögek és a kör, kerület-és terület-számítás.

VI. osztály. Heti 4. óra. a) Algebra. A másodfokú

egyenletek egy ismeretlen mennyiséggel. Logarithmusok. b) Mértan. A síkmértan ismételése, kiegészítése és befejezése. Síkháromszögtan számos példával.

VII. osztály. Heti 3. óra. a) Algebra. A szám- és mértani haladványok, és ezek kapcsán az összetett kamat-, járadék- törlesztési számítások, valamint általában a politikai számtan körébe vágó föladatok kidolgozása. A határozatlan egyenletek. — b) Mértan. Térmértan és gömbháromszögtan.

VIII. osztály. Heti 2. óra. a) Algebra. Az egybevetástan elemei. b) Mértan. A betűszámtan alkalmazása a mértanra, és a sík elemző mértan alapvonalai.

T e r m é n y r a j z.

I. osztály. Heti 2. óra. Állattan.

II. osztály heti 2. óra. A téli szakban. Ásványtan. A nyári félévben: Növénytan.

V. osztály. Az első félévben: Rendszeres és tudományos ásványtan. A nyári szakban: Növénytan.

VI. osztály. Heti 2. óra. Állattan kiváló figyelemmel a boncz- és élettanra.

T e r m é s z e t t a n.

III. osztály. Heti 3. óra: A testek közönséges tulajdonságai, halmazállapot. A testek leglényegesebb belkülönbségei, u. m. az egyszerű testek, savak, aljak és a sók fogalma tekintettel a villamtanra. Hőtan. Légköri csapadékok. Delejesség. Villamosság.

IV. osztály. Heti 4. óra. Első félévben, a természettan befejezéseül, tárgyalatnak: a testek egyensúly- és mozgástan; hangtan és láttan.

VII. osztály. Heti 4. óra. Erőműtan. A rezgő és hullámozó mozgás törvényei. Hangtan.

VIII. osztály. Heti 3. óra. Láttan. Hőtan. Delejesség. Villamosság és Légtünettan.

V e g y t a n.

IV. osztály. Heti 4. óra. A tanév második felében külön tanulmányként adatik elő. Nevezetesen: Egyszerű és összetett testek. Vegytörvények. Vegyszámtan. A természettanban vagy a közéletben előforduló érdekesb anyagok tüzetesb tárgyalása lehetőleg az egyfajú sorok alapján, kísérletekkel fölvilágositva. Havonkint egy vegyszámtani iskolai dolgozat. —

VI. osztály. Heti 2. óra. A vegysúly, paránysúly, tömecsúly, vegyértékesség, a térfogati viszonyok és ezek törvényei kísérletekkel bebizonyítva. A különféle vegyképletek és az azokra vonatkozó nézetek. Az elemek és a nevezetesebb vegyek tekintettel vegyhatásukra.

B ö l c s é s z e t.

VII. osztály. Heti 2. óra. Tapasztalati lélektan.

VIII. osztály. Heti 2. óra. Gyakorlati észtan.

R a j z.

I. osztály. Heti 4. óra. M é r t a n i r a j z szabad kézzel körző és vonalzó nélkül. Az évfolyam első felében a tanulók a táblára rajzolt egyszerű idomokat utánrajzolják; az év második részében pedig sodrony- és faminták után rajzolnak.

II. osztály. Heti. 4. óra. a) M é r t a n i r a j z, Szerkesztés körzővel és vonalzóval párhuzamosan a síkmértan előadásával heti 2. órában. b) S z a b a d k é z i r a j z. Körrajzok az emberi fej egyes részeitől kezdve heti 2. órában.

III. osztály. Heti 4. óra. a) M é r t a n i r a j z. Összehangzatban a mértani alakok kezelésével heti 2. órában. S z a b a d k é z i r a j z Az emberi fejrajzolásnak folytatása. Az árnyékolás kezdete minták után. Ékitmények rajzolása.

IV. osztály. Heti 4. óra. S z a b a d k é z i r a j z. Nagyobb fej-minták. Egész emberi alakok. Ékitmények. —

T e s t g y a k o r l á s.

I—IV. osztályban. Mindegyik osztályban heti 2—2 óra. Szabad gyakorlatok. Eszközökön és eszközökkel való gyakorlatok. — A gyakorlatok oly módon osztvák be, hogy minden egyes órában a tanulók egész teste igénybe vétessék.

V—VIII. osztály. Mindegyik osztályban heti 2—2. óra. A szabad-, rend-, eszközökön és eszközökkel való gyakorlatok folytatása kiváló tekintettel a katonai gyakorlatokra. — A rend-gyakorlatok itt már magasabb mérvben vétetnek, és pedig mind az egyes sorokkal, mind az ezekből képzett csapatokkal és testekkel.

S z é p i r á s.

I—II. osztály. Heti 1—1. óra.

XII.

Folytatás.

A tanterveket bírálatalag érintő néhány észrevétel. — Az oktatási terv legyen a tanintézetnek rendeltetésére kellő figyelettel. — A tanügyi szervezés képezzen összefüggő, egyetemes, egyöntetű egészet. — A tanrendszernek nem szabad elvont elméleten alapulnia, nehogy téves- és a társadalomra nézve károsá váljék. — A rend- és fegyelmi szabályok általában. — A haladás azon varázsmeltyű, melylyel korunk szelleme a világot eláradt bajaiból kiségitni törekszik. — A haladás csúszása csak akkor nemes és dicső, ha végcélul az igazság megismerésén s erényén alapuló szabadságot tűzi ki. — E valódi szabadsághoz, mely a tiszta erkölcsnek szülötte, bűnnek magzata bűn levén, — a törvényen keresztül visz az út. — Törvények, fegyelmi szabályok, melyek az embereket végcéljukhoz vezették, már az őshajdanban léteztek. — Valamint minden társulatban, úgy a középtanodában is, melynek életiskolának kell lennie, okvetlenül szükségesek ily szabályok. — Tanintézetünk egynemű rend- és fegyelmi szabályai, illetőleg töredékei elsoroltnak. —

A serdülő nemzedék helyes nevelése és sikerre vezető oktatása ama nagyszerű tőkealap, melynek kamatait a jövő és mindinkább fejledező társadalom fogja aratni... Hogy már eme megbecsülhetlen szellem-erkölcsi kincset minél nagyobbá s minél áldásosabbá tehessük; hogy e kincs kamatait minél jobban biztosítsuk: szükséges, hogy a nevelés minden irányban helyes, az oktatás minden tekintetben célszerű és sikert ígérhető legyen... Arra pedig, hogy az történhessék, okvetlenül megkívántatik: hogy e kettős célt előmozdító, szilárdító és megőrző minden tényező, ide értve a külső segédeszközöket is, összefüggőleg, összhangzóan, együtthatóan mozgásban legyen, akadálytalanul működhessék és valóban működjék is...

Ezen eszközök kellő működtetésére szolgál különösen a tanterv, az oktatási rendszer.

A rendszerek tehát a tanügy terén nagyfontosságúak; s azért tartottunk jónak, történetileg egybeállított mozza-

natokban, hű adatok segélyével tett abbeli szorgos fürkészésünk eredményeül, közlésöket, hogy, kedvelt költőnk, Garay találó szavai szerint a behatóan vizsgáló ítélet előtt tisztán álljon:

„Mivé levénk a múlt s jelen karán,
S mi már reánk még a jövő nyomán.”

Most pedig legyen szabad rájuk, főleg tekintve az újbbi időben gyakori, majdnem faggatóknak mondható, változtatásokat, kísérleteket és kísértéseket, — néhány észrevételt nyíltan úgy, amint az életből merített meggyőződésünk sugallotta, őszintén és senkit sérteni nem akaró tárgyilagossággal tennünk. — Ez igénytelen észrevételek a multak tanulmányainak eredményei.

Nem tartunk ugyan számot helyre azon érdemesek sorában, kik a behomosult korszakok rejtélyeit jóslók gyanánt fejtegetik; de mint a tapasztalás- és észleléssel járó komoly tanulmányok csekély-erejű hive, bármily kis mérvben, mégis hasznosíthatni reméljük elmékedéseinket oly időben, midőn a megfontoló egybevetés vajmi nem számítható a fölösleges dolgok közé...

Jól tudjuk mi, hogy nem vétetnek mindenütt kedvesen ily felszólaló hangok, melyek a próbalgatási intézkedéseket mintegy bírálatilag érinteni látszanak... De sokkal helyesebben vélünk cselekedni, ha a magunk (tanfériak) kebelében fölmerülő indokolt aggodalmaknak szerény bár, de el nem titkolható kifejezést adunk, semhogy mindent, a mi történik, kifogástalanul jónak és dicsőnek hirdetve, nyílt ellentétbe helyezkedjünk számos s pedig gondolkozó, tekintélyes szülékkal, kik fiaik valódi fejlődéséért érdeklődve az új meg új intézkedések egyes pontjait nálunknál sokkal élesebb kifejezésekkel itélik meg...

A csengő-pengő phrasisokkal, melyekkel pedig épen nem lehet valamely intézmény vagy intézet létét és jogosultságát beigazolni, sehol sem történik talán annyi visszaélés, mint nálunk... Keleti bővérűségünk azon hibájának szomorító tanúságaul, mely szerint egyik szélsőségből a másikba esünk, már néhány év óta hallatszanak haladásra, sietésre, reformokra nógató szózatok, jelszavak, melyeket ez a nemzet nem ért; zászlókon, melyek nem a nemzet ősi színeit viselik. Mintha

azt hangoztatnák, mit ama hires, de a nemzetét gyűlölő hadvezér szokott: „Kell szabadság? Rohanj! Mindenfélől jó tanácsosal állanak elő, tervekkel, biztosítással; legtöbbször olyak, kiknek effélére jogot, igazolást sem mult, sem jelen nem adhat. Oratores novi... Mintha ez a nemzet maga lábán soha sem járt volna, magán segíteni, erőit összeszedni nem tudná. Rohamos tervezetek, intézkedések, számítás nélküli föltételek, egymást sebesen fölváltó alig született, már elenyésző alkotások... Néha még az alapok lerakásánál vannak, és már másról, másfélről gondolkoznak. A mit alkotnak, meggyökeresíteni nem hagyják, főképen, mert egyik tervező a másikat taszítja félre, és mert inkább tervezni, mint türelemmel munkálni van kedvök. Így, a mit tegnap alkottak, ma már rosztalják, azt mondva róla: „ez az intézvény tulélte magát, a tenyeren fekszik.“ Különösen az idegen bálványoknak, még a meggsemmisítő eszmék s lélekmérgező tanok vak követésével is, imádói minden reformot, változtatást, ujitást, — jobbitás- és haladásnak vesznek...

A tanügy egy óriási munka, melyet épen nem lehet, nem, szabad egyszerre bevégezni, hanem fejlődik ez folyvást, mint az élő organismus. Ámde szükséges oly alapját vetnünk meg, melyen ez organismus erőteljes fejlődésnek indulhat... Ha nemzetünk politikai szervezkedésénél, a népek haladása-, s honunk követelményeihez viszonyított történelmi jogok vétetnek kiindulási alapul: akkor tanodáink berendezésénél is hasonló viszonyítás mellett azok célját és az alapító szándokát kell alapul vennünk... Higgadtság, kitartás és lelkesedés kell aztán hozzá, hogy ez alapot emeljük és szilárdítsuk.

Mi mégis gőzerővel haladunk, lázas sietséggel nyargalunk a külföld után, ideges féltékenységgel lessük el minden újabb intézményeit, s iparkodunk azokat meghonosítani még akkor is, ha azok nem egyebek vakmerő kísérleteknél és szédelgésnél: nemzeti önérzet, a velünk született büszkeség nem hagy egy pillanatig sem nyugodni, nehogy valamiképen elmaradjunk, s a külfölddel egy színvonalon megállhassunk. — Pedig talán jobb lenne megfontolva s a külföld intézményeiből tapasztalatokat szerevezve haladnunk: mert egyrészt épen nem vagyunk

azon kedvező helyzetben, hogy szerény nemzeti erőnket merő kísérletésekre pazarolhatnók: másfelől pedig keserű leczkét adhatott már nekünk e tekintetben a mult tapasztalása. — Hogy csak egyet említsünk, eltanultuk a külföldtől a gründerlást, meghonosítottuk a szédelgést, egyszerre s minden fáradság nélkül akartunk meggazdagodni — és még most is szánkban az ize e súlyos nemzeti botlásnak s ki tudja még, mikor sikerül kivergődnünk a hinárból, melybe a külföld után meggondolatlanul s vakon rohanva beleestünk! Elég keserű leczke lehetne ez ráuk nézve, hogy iparkodjunk kikerülni egy még súlyosabb szellemi botlást, mely a külföldnek borúradereire utánczása miatt fenyeget. Mert hiszen a külföldet nem csak anyagi, hanem szellemi téren is nyomom követjük: az új nemzedéket egyszerre a legmagasabb s alig elérhető műveltségi fokra akarjuk emelni; elárasztottuk iskoláinkat, még népiskoláinkat is, a tantárgyak egész özönével. És vajon mit nyerünk vele? — Hála a kegyes Gondviselésnek, hála a magyarok Istenének, hogy határozott választ még ma e kérdésre nem adhatunk, mert ez alig lehetne kedvező! A külföld példája még elég jókor kiábrándíthat minket és egyszer talán, kivételképen, mi is okulhatunk már a más kárán!

Nézzük csak mi történik külföldön? Alig van nép, melynek oly csodálatra méltó és magasztos szépirodalma volna, mely annyi és oly solid tudománnyal bírna, mint az angol (népiskoláiról nem szólunk — ezek tudvalevőleg eléggé elhanyagolják.) És mégis épen ez a nép az, mely a hagyományos képzési útmodon gymnasiaiban még legkevesebbet változtatott... Mindinkább kezdik másutt is belátni, mily iszonyuan tévedtek, midőn nem figyelve a neveléstan tapasztalás-igazolható jőzan elveire, az iskolákat tulságos mérvben tantárgyakkal eláraszták. Innét a mindig hangosabban nyilvánuló panaszok a sok ujitgatás, a helyzet tarthatatlansága s az ifjuságnak az iskolákban tulterhelése ellen... Magábau Poroszországban is napfényre kezdenek jőni a szertelen experimentálás keserű gyümölcsei...

Mindezek oly világos és tanulságos jelenségek külföldön, melyekből még ideje korán megtanulhatnók, hogy valamint az anyagi, úgy a szellemi szédelgés nem igen fog

sikerülni; ha tehát nem akarjuk a külföld majmolásának ujjalag kárát vallani: úgy mielőbb iparkodnunk kellene a bajon segíteni...

Vajon már a leverő eredménynyel szemközt, mely miatt panaszokat nem holmi sötétségfiak, nem haladásellenző (?) papok és jezsuiták hangoztatnak, hanem azon miniszteri férfiak állítanak mintegy hivatalból egybe, kik a tangépezetbe akár mint művezetők, akár mint egyes karikák bevezetvék, a rendszert tehát ismerik, — mily reformokat és mily alapon s elvből hoznak javaslatba, hogy a bajt megörvosolják?...

A hol ilyen és ennyire gyökeres és általános a baj, ott az orvosszernek is gyökeresnek és általánosnak kelle lennie... Pedig tudásaink p a r t i a l i t á s o k k a l foglalkoznak. A rendszert egészben véve alig vitatják meg. A kérdések helyes eldöntése: egységes vagy kéttagú (kis és nagy) legyen-e jövőre is a gymnasium; hányan és mint vigyék azok fölött a felsőbb felügyeletet; kell-e előkészítő osztály, vagy nem kell; alkalmazkodjék-e a gymnasium a reáliskola feladataihoz vagy sem; az érettségi vizsgálatok megtartandók vagy eltörrendők-e, s ha megtartandók, kik által tartassanak meg? az egyetemen, külön állami testületek vagy állami felügyelők közbejöttével a tanári testület előtt? stb. Ezen és más hasonló kérdések eldöntése tökéletesebbé tehet ugyan egy, már magában jó és czélszerű, dolgot, de a nem-jón és czélszerűtlenen nem javít semmit. A hol az emészteleuség az étkek sokaságából és diaeta-ellenes keveréséből származik: ott ugyan hasztalan fogjuk a baj megszüntetését az által megkísérteni, hogy akár a szakácsra ráparancsolunk: főzzön módosabban, akár pedig az étkezőt sürgetjük meg: hogy még többet és buzgóbban egyék... Egy ily kísérlet a bajt növelheti, megszüntetni semmi esetre sem fogja...

Valamint minden egyesnek, szintűgy minden társulatnak, intézetnek van rendeltetése, mely végett létrejött, s melynek kivételére törekszik. Mig az intézet ezen rendeltetésének megfelelőleg munkálkodik, addig biztos alapon áll; ha pedig rendeltetéséhez hűtlen lesz, fönmaradnia nem lehet; mert, miután így az egyesítő erő nem működik, alapja nem biztos többé, sikert nem arathat...

Mi nem tulajdonitunk semmiféle rendszernek, magában

véve, mindenható- s egyedül üdvözítő hatást; s nézetünk szerint az eredményhiányt nem is okozza a rendszer, hanem annak az ellenkezője a rendszertelenség. A gymnasium határozott-célú tanintézet. Rendszertelenséget követünk tehát el, ha azt egyszerre két irányban egyenlően működtetjük, s épen azért kellő súlyt egyikre sem fektethetünk. Valamely célhoz jutás ha nem is végképen lehetlenné téve, mindenesetre igen megnehezítve lesz: ha útközben sok oly félóval kell vesződnöm, sok olyféle neműt kell fölszednem, a mire a végből, hogy céljt érjek, szükség épen nincsen. Az erősb egyes talán megbirja, a nagy közönség leroskad alatta. —

A baj orvoslásának első föltéte tehát az, hogy a gymnasium saját egységes alapjára visszaállitassék, és rendeltetését egy másért kockáztatni ne legyen kénytelen. Az eltérő vélemények tengerén, mit már mintegy alig lehet meglábolni, mint biztos iránytű legyen az elérendő cél, a megvalósítandó feladat. A gymnasialis rendszerek fölött a gymnasium feladata döntsön. A gymnasiumok feladata az általános emberi haladás, műveltség. És e műveltségnek minden más előtt tényezője: a krisztusi vallás. — Utjában halad a vándor, ha tévutakat kerülve céljához közelit. E végre tisztán és biztosan kell ismernie céljáját; kell tudnia az egyenes utat, mely hozzá vezet; kerülnie mindazt, mi céljájától félrevezetné, közeledését hátráltatná, nehezitené. Ez áll mindnyájunkra nézve, kik vándorok vagyunk a földön, kiknek a népek apostola szerint: nincs maradó városunk, hanem egy jövendő t keresünk. A haladásnak, műveltségnek első föltéte tehát létünk céljának megismerése. S e céljt, melyet évezreden át hiában keresett a népek bölcseinek tudománya, a nazarethi Jézus-Krisztus üdvözítő religiója tisztán, egyszerüen állítja elénk, tanítván miüket, hogy teremtve vagyunk Istent megismerni s neki egyedül szolgálni. Minden tehát, mi e célra vezethet, műveltségünk, haladásunk körébe esik. S iné! itt egy olláthatlan tér nyilik meg előttünk... Minden mi létezik, Isten kezeinek műve; ezeknek megismerése Isten bővebb ismeretére vezet, és ez által valódi szellemi haladásunkat, művelődésünköt eszközi. Mi Istennek s az isteni dolgoknak ismeretével ellenkezik, az tévedés célunktól, az tévedés az igaz

útról, az haladás nem lehet. Méltán bámuljuk mi az ismeretekben haladó emberi elme előtt megnyílt titkait Isten szellemi és anyagi teremtésének. Bámuljuk az emberi ész, mely szellemi röptében az égnek ragyogó testeihez emelkedve, a napnak és csillagoknak forgását, találkozását, első tévedését kiszámítani, törvényeiket megmagyarázni tudja, mely a föld gyomrába lemélyedve földtekénk képződését rétegeiből kiolvassa, mely a nap sugaraival rajzol s a villám szikrájával ír, mely előtt az ásvány-, a növény- s állatország százezerekre menő fajai elbeszélték származásuk, belső szervezetük, fajrokonosságuk titkait. — Bámuljuk az ügyességet, melylyel az emberi ész a fölismert természeti erőket az emberiség szolgálatába állítja, a közélet szükségéi kielégítésére, kellemei szaporítására felhasználván azokat... És mindezt valódi haladásként dicsőítjük fajunk anyagi és szellemi életében, ugymint mi azon Isten bővebb ismeretére és imadó csodálására képes vezetni, ki a megszámlálhatlan mennyiségű s minőségű lényeket s szintűgy, mint az azokat megismerő, törvényeiket magyarázó emberi ész megragadó mindenhatóságával teremtette... Ámde megszünnék fajunk ezen haladása, művelődése valódi haladás lenni azokra nézve, kik annyira foglalkoznának a teremtményekkel, hogy a Teremtőt s iránta való kötelességeket szem elől vesztenék, vagy műveiből készítenék a fegyvereket, hogy velők az írás azon szavaiként: *mondá az oktalan szívében: nincs Isten*, — Istennek létét, kinyilatkoztatott igazságait, malaszteszközeit és intézeteit ostromolják, káromolják, eltagadják...

A tudomány és műveltség köre mérhetlem s nagysága azon mesés lényhez hasonlítható, mely a római Homer (Aeneid. 4. k. 57. v.) szerint:

„Parva metu primo, mox sese attollit in auras;
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.“

Azonban az általános műveltség tényezői a ker. válás után a klasszikus nyelvek és a történelem...

Ezek volnának ama hatalmas alaposzlopok melyekre az iskolai nevelés- és tanításnak támaszkodnia kell; ezekre fektendő tehát a gymnasiumi összes oktatás. Minden egyéb csak

mellékes tárgy legyen, annyiban, mennyiben a műveltség hozza magával, hogy az ember az emberi ismeretek egyetlen egy ágában se legyen egészen járatlan.

Ez elvet tartva szem előtt, mi azon tantárgyak közül, melyek ma a gymnasiumokban előadtnak, egyetlen-egyet sem fognánk ugyan kiküszöbölni, — megtartanók mind, de minden-estre a főcélhez képest másként osztanók be és más rendszerben is adnók elő. — Így például a természettanban a nagy természettüneményekre, az egyetemes erők- és a törvényekre sokat és nagy súlyt fektetnénk, de kevesebbet az, en detail' ismeretekre, melyek a szaktudományokba vágnak. — A szemléleti módszer szerint kezelendő földrajzban nem azt kívánok, hogy valamely ország minden városa- és falujának nevét és lakói számát elsorolni tudjuk: hanem hogy képét birjuk a földkerekség beosztásának birodalmak, országok, népek és nemzetek szerint, és ismerjük azon több természeti- és műnevezetességeket, a melyekkel kivált a történelemben is fontos szerepet játszott helyek birnak. — A történelemnél nem annyira az egyes, épen nem jelentős évszámok betanulására, mint arra iparkodnánk, hogy az ifju ítéletéből s gondolkodásából kiderüljön, miszerint állításait ténylegesen adott tárgyakra építse, melyeknek feldolgozásában egyszersmind gyakorlottságot s megszokást is sajátítson el. Követelnők továbbá, hogy az egyes eseményeket okszerűen összefűzni és azok jelentőségét, valamint a cselekvő személyek értékét alaposan megítélni s magát azon korba, melyben az esemény történt, belé képzelni tudja. Ehhez járulna a kedélyi rész, mert a valódi képzés abban áll, hogy a tiszta és éles gondolkodás mellett a szívneveltség is megmaradjon, az értelem és megismerés, kedély s érzés között őszhang jöjön létre... Igaz ugyan, hogy nem lehet helyes a történelmi események megítélésénél csupán az érzelmeiktől vezéreltetni, de bizonyára mégis jobb erkölcsi alapon lelkesülni valamiért, mint egészen érzéketlenné lenni... Szóval kerülnek a tudományos szakmunkák azon élettelen száraz kivonatait a tanuló ifjunak tankönyvül kezeibe adni, melyek, mindent megérinteni akarva, akár tárgyjegyzéknek is beilleneének. Életkép és nem csontváz az, mi az ifju tehetségeire ébresztőleg, tudvágyára serkentőleg hat.

Az általános emberi műveltség a tisztán emberit tartsa csak szem előtt, s engedje át a specialitásokat azon előkelő hajlamoknak, melyeket egyesek ezen vagy más irányban, egy vagy más tárgy-osztályra nézve az Istentől örökölni szoktak. — A nyelvtanban a legszigorúbb elméleti rendszert követnők: nem a példákából vonnók ki a szabályokat, hanem előbocsátanók a szabályt, hogy azt példákából felvilágosítsuk. A ki valaha nyelvet tanult, az tudja, hogy alapos ismeretére valamely nyelvnek más úton szert tenni nem igen lehet. —

Sőt mi egyáltalán azok sorába tartozunk, kiknek az olyatén tantervek nem tetszenek, melyeknek szerzői, hogy nyíltan kimondjuk, azon téves szempontból indulnak ki, miként terhes volt eddig s az elmét elnyomta a szigorú tudományos elmélet, s azért maradt eredmény nélkül az oktatás, most tehát könnyebb modorban, töredékes gyakorlat által keil fogni a dologhoz, a tudományos elméletet majd megadja az érett ifjunak az egyetem. — Mert mi úgy vélekedünk, hogy a mit elvégezhetünk a gyermekkel, nem kell halasztani az érettebb kor számára; s az a mi feladatunk, hogy a szigorú elméletet tegyük neki megérthetővé, ezen a téren javítsunk tehát és buzgólkodjunk, mivel azon állítást, hogy a rendszeres oktatás valamely tantárgyban nem a gyermeknek eszéhez való, határozottan tagadjuk. Csak annyi igaz, hogy az érthetetlen elmélet nem neki való...

De ha már a tanulmány- és foglalatra nézve ennyire kívánnánk választékosak lenni, nem kevesebbé volnánk szigorú bölcsész és psycholog a sorrend és időtartam meghatározásában, melyben és a melynek lefolyása alatt valamely fő- és mellék-tanszakmának előadását fognók elrendelni... Alig van egyetlenegy tárgy is, melyet szükség, sőt nem épen káros volna, az alsóbb három osztályban egy egész órán át előadni. Balga az, a ki fölteszi, hogy egy 9—13. éves gyermek figyelmét egy komoly, száraz tárggyal egy egész órán át lebilincselheti. Ezen három osztályban tehát reggel és délután két-két órában fölváltva, majd a latin és hazai nyelvet, majd a föld- és terményrajzt, majd a hittan és görög nyelvet, majd a számtant és hazai történetet adnók elő, — írás- és rajzgyakorlatokra is jutna egy kis idő; az előadásra szaktanárok helyett osztály-

tanárokat alkalmaznánk. Hogy a legalsóbb osztályokban a szakoktatás célelles, csak az tagadhatja, ki újabbi időkben tanár nem levén, a taniránynak hiányáról meg nem győződhetett... Azonban másrészt a csupán egy tanárság eszméje a gymnasium osztályaiban nem vihető ki teljesen. Erről többé álmodoznunk sem lehet. A tanítást szakszerűleg kell kezelni az alsókban is, s ide egynél több egyén szükséges. A több-tanárságot a legtekintélyesebb paedagogok legnagyobb része elfogadja s Európa legtöbb középtanodáiban érvényben van. A szorosán vett egytanárság csak akkor állhatott meg, midőn nálunk a latin nyelv pótolta minden tudományt. De az is szükséges, hogy a növendék szellemi tehetségei több oldalról különbözőleg ébresztessenek, s ezt lehető tőkélyesen csak többtanárság által lehet elérni. Mindazáltal a tantárgyak, mennyire csak lehet, vonassanak össze. Igaz alsókban a nyelvek összefoglalhatók, annál inkább, mert magyar tanár semmi tárgyban sem taníthat magyar tanodákban sikeresen, ha a magyar nyelvet és irodalmat mélyebben, részleteiben nem tudja. Ha ő nem ismeri nemzet-e szellemi nyilatkozatait tüzetesen, akkor e nemzet fiait nem is taníthatja... A következő három felsőbb osztályban hetenkint 28. óra mellett négy szaktanárt alkalmaznánk, kik között a két klasszikus nyelvet, a hazai nyelvet, a mythológiát, a hittant, az egyetemes történelmet, a betűszám- és mértant akként osztanók föl, hogy minden egyes nyelvtudományra (a IV. osztályban a próza, az V-ikben az ékesszólás, a VI-ikban a költészet) hetenkint egyre-egyre négy, tehát a háromra együtt 12. óra; a hittanra 3; a mythológiára 2; az egyetemes történelemre (a IV. osztályban az ókor, az V-ben a középkor, a VI-ban az újkor) 2; a betűszámtanra (a IV-ben) 2; a mértanra (az V-ben) 1, összesen 23. óra esnék. — A többi fenmaradó órát a német nyelv, a rajz, a szép- és gyorsírás tanítására, a VI-ban pedig az ezenfelöl még rendelkezésre álló más kettőt nyelvtudományi ismótlésekre fordítanók. — Testgyakorlatokra a nyári időben rendkívüli órát vennénk, műenékésre pedig a vasárnapot alkalmaznók. A négy szaktanár közül kettő a klasszikus nyelveket és mythológiát, a

harmadik a hittant, történelmet és a magyar nyelvet, a negyedik pedig betűszám- és mértant adná elő. — Betetőzésül a legfelsőbb két osztályban a két klasszikus irodalom, a hazai történet és hittan, a bölcsészet, a természettudomány és felsőbb mathesis még más öt szaktanárt és 28. heti órát úgy osztatnának föl: hogy a két klasszikus nyelv külön-külön 3, együtt hat, a hazai irodalom 2, a hazai történet 2, a hittan (a kinyilatkoztatás és egyháztörténetével) 4, a bölcsészet (gondolkozástan, lénytan, lélektan és szépirodalom) 4, a természettudomány 6, a felsőbb mathesis 2. órán át adatnék elő mindkét osztályban; a fenmaradó két óra pedig, előkészítésül az érettségi vizsgálatra, ismétlések tartására fordíthatók.

Az igazgatónak tanárkodása elkerülhetlenül szükséges. Egy részt az igazgató ily módon nagyobb erkölcsi befolyást nyer az ifjakra, azoknak nagy részét jobban ismeri, s így azokat észszerűbben és könnyebben igazgathatja s a visszaéléseket csirájokban megsemmisítheti. Másrészt az igazgató is gyarló ember levén vajmi hamar megfélelmezhetné az iskolai por kellemetlenségéről, s a kivétel lehetőségével nem mindig összehangzó követelések hányszor nem okoznának kettéválást ott, hol csak a legszorosb egyetértés s a legbarátságos viszony biztosítja a sikert.

Ha az imént előhozott gondolatok összeállítását talán a szoros rend híjával lép elő: korunk és körülményeink sajátosságos viszonyaira esnek okaink. A tudományos oktatás avatottjai, a mélyebb elmélődés hívei számára semmi újat sem mondunk; jobbra csak azt, a mit magasabb elmék elégszer tárgyaltak már, ohajtók az előttünk lebegő cél tekintetéből minél többször vizshangoztatni; s így a kellőbb megértetés végett kényteleneknek érezők magukat nem fukarkodni a szóval... Ezen az egész nemzetet, tehát a népelemet is közelről érdeklő ügyben, úgy hiszszük, nem vala egészen helyén kívüli a némileg kitáguló előadás, főleg, ha őszintén bevalljuk, mikép ama nem örvendotes tapasztalat hajt rá, hogy a hangosan annyiszor szétkiáltott szó, mint látszik, még kevésbé hatott be az illető rétegekbe. Aristippus példájára emlékeztetnek körülményeink, ki, midőn, barátjaért Dionysiusnál könyörögvén, meghallgattatást nem nyert, ennek lábaihoz

vetette magát, s az e miatti megszólás irányában tettét így igazolá: „Dionysius ennek oka, mert lábainban van hallása.“ — Hogy a hallérzékét nálunk is sok ügyben inkább alantabb kell keresni, sajnos, nem egy példa tanusítja...

Már ha valaki e javaslat olvasása után arra szólitna föl, hogy indokoljuk azt: „inkább kevesebbet, de tökéletesen“ a neveléstannak ezen egyik elévülhetlen elvének, mely helyett a tanodákban most már egészen ellenkező elv kezd érvényre vergődni, a divatos szédelgés elve „minél többet, habár felületesen is; hogy sokat mutass az avatlanokat rászédhesd,“ — intőszózatára hallgatva: — nézeteink ajánlásaul annak egész rövidséggel a következőket hoznók föl:

a) A vázolt terv a gymnasialis képzés fősúlyát azon elemekre fekteti, melyekre, hogy fektetve legyen, a gymnasium czólja megkivánja.

b) Midőn a túlság és szertelenség ellen határozottan vagyunk, épen nem szándékozunk azt vitatani, hogy a gymnasiumi oktatás előhaladott korunk igényeit figyelmére ne méltassa; vegyen föl keretébe minden tárgyat, mely jelenleg a gymnasiumban előadatik, s azonfelül engedjen tért a bölcsel etnek is, melynek kiküszöbölése egyet jelent a törekvéssel, megölni a lelket. Nincs tudomány, mely a gymnasiumi tervben a bölcsészeti előtannak ágazatait segítségül nélkülözhetné. Sőt megfoghatatlan, mint értheti meg valaki csak a felsőbb társalgási nyelvet is kellően, ha a gondolkozás-, lény-, lélektant és szépészetet nem tanulta.

c) Habár a természettudományokra tetemesebben kevesebb óra fordittatnék is, mint jelenleg, kezeskedni lehet róla, hogy az ifjú mégis többet fog tudni azokból, mint most. Mert nem apró töredékekben és azon korban fogja tanulni kezdeni, melyben a sok metaphysikai definitio rá nézve csak oly mysterium, mint akár a sanskrit; hanem előhaladtabb korában, midőn rá már eléggé előkészítve van és egy összefüggő egészben, mi fölképesíti, hogy az egész természet-világot egységesen fogja föl, a tüneményeket osztályozni, kútfőikkel

összekapcsolni, a szabályozó törvényekre visszavinni tudja... Lehet, hogy minden egyes szakban (mint például mechanika, optika stb.) kevesebb detail ismerettel bírand, de alaposabban fogja ismerni és tudni azon általános erőket és törvényeket, melyektől az egyesek függnek, s történjék bármily és bármely szakban valamely új felfedezés, tisztában leend az iránt: a természet mely régiójába tartozik az, és mely erők s törvények voltak határozók, hogy az észlelt új tünemény előbuvöltessék. — És a gymnasiumtól többet várni nem kell, nem szabad. A több már rendszertelenség, melynek az intézet tulajdonképeni czélja esik áldozatul...

d) E terv szerint a gymnasium minden tárgyai, mi nem is bizonyodott czélszerűnek, ismételten nem kerülnek elő.

e) Az e tervet átlengő szellemnek egyik lényeges nyilvánulása abban áll: hogy az elébbi rendszernek elmekábitó s fiataliságot tulterhelő sokattevésí vagyis sokatülési követeléseit határozottan szűkebb korlátok közé szorítja, és az időbeosztást úgy állapítja meg, hogy a fiatal egyén az ismeretek kellő mértékben megszerzése mellett testi fejlődésében se gátoltassék...

f) Ez irányadás mellett hol a „non multa, sed multum“ általánosan elismert, s tetteleg mégis oly ritkán követett didaktikai imperativus lón vezérelvül választva, — nemcsak, hogy a tanárok száma lehet két hárommal kevesebb, hanem, a tanórák megkevesbitésével, jut még idő az oly szükséges ismétlésekre is...

g) A hittan lehetőleg azon helyet foglalja el, és azon tekintelben részesül, mely művelődési főfontosságának megfelelő. Biblia és Homer, vagyis a keresztény vallás és a klasszikus tanulmányok azok, melyeknek összehatásából fejlődött ki a mai kori humanus polgárisultság. — A természettudományok ezen fejlődési folyamatban csak is mint másodrendű tényezők foglalhattak helyet. A vas, algebra, puskapor, iránytű typographia stb. ismeretével jóval elébb bírtak a chinaiak és indusok, mint mi, — és még sem haladtak, még sem számíttatnak a polgárisult népek közé. — S miért? mert kell, hogy a hatalmat, melyet a természet ismerete ad, jó lélek és jó sziv vezesse. Polgárosítók csakis az eszmék, melyek a physikai

apparatusokkal nemcsak czélszerűen, de erkölcsi módra is rendelkezni tudnak. Azok, kik mellőzik a hittant vagy csupán mintegy deferentiából holmi alárendelt posztíóban türik meg, a világ műveltségét attól látszanak föltételezni, hogy az iskola, erkölcsi, lelkismeretes lények helyett, raffinirt önzőket képezzen az élet számára...

h) Az egésznek architektonikája olyan, mely a harmadik osztályból a néptanító-képezdékbe, polgári és alreál-iskolákba, ipar- és kereskedelem - tanodákba ; VI-ikből pedig felsőbb műakademiákba legczélszerűbb átmeneti alkalmat szolgáltat. Végül

i) A tanítás és tanulás vonzóbb és kedvesebb is lesz annál, mely a mai napi száraz, elvont, barbár tankönyvek fonalán történik. — A tanulási kedv tehát élénkebb lesz s a mellett a szépizlésnek nem rovására, hanem javára szolgáland. — Ez úton például a legfelső osztályokban a nyelvek, jelesül a magyar, latin, görög- és német nyelv- s irodalom módszertani kezelésénél minden igyekezet a jogosult methodikai elvek alkalmazására s azokkal a tanítási tevékenység mozzanatainak egyesítésére fordítható. — Különös súly fektethetik majd arra, hogy az emlékezet gyakorlása s értelem fejlesztésével az ifjú az olvasmányból az illető nyelv mellett az olvasmány tartalmát is sajátjává tegye, s meggyőződjék, miszerint a remek darabok olvasásának fő czélja azok tárgyi becsértékének megismerése. A czél könnyebb s biztosabb elérése végett mindenben s mindenütt, hol az alak- s mondattani szerkezet ugyanaz, a kifejezési mód vagy irályi változatosság hasonló, a latin, görög s német nyelvek egymással összehasonlittathatnak. — Azt pedig, hogy e rend és a beosztás mellett jut idő, még más nyelvek és szakmák tanulására is, mint például a zene, a festés, az uszás, vivás stb., melyek többé-kevésőbbé szükségesek a művelt embereknek, nem lehet nem elegendőképen kiemelniük..

Egyébiránt egy pillanatig se feledjük a tanárkodás pályáján, mely sok tövissel van fődve, sok kavicsot rejt magában, imez aranyszavakat : Ha Isten nem ad ragyogó szívet, hódító zománczot nevelés-oktatásunkhoz, nem teszi termékeny-

nyé a gyermek parlag lelkülétét, nem küldi le, kegyelme sugarát: ugy bármennyire öntözzük is tanításaink vizével, csak gyomot fog az teremni...

Mindenesetre pedig megszivlelendő az, hogy bár nem kevés függ az oktatásban a tantervtől, de azért a czél még sincs elérve általa. A tanterv csak akkor hozza meg az ohajtott eredményt, ha kivitele helyes tanmenet szerint történik. A tanterv az út, melyet az anyagból készítettünk, a tanmenet a mód, mely szerint ez úton elindulunk és haladunk, hogy czélhoz éjünk, mely czél nem egyéb, mint a tanfolyamba foglalt tananyagnak elsajátítása a tanuló által. A tanfolyam meghatározta az egyes osztályokban előadandó tárgymennyiséget; a tanfokozat kijelöli az egy osztályra meghatározott tárgymennyiségnek egymással összefüggő kisebb egészekre való fölosztását: a tanmenet, mint a szó maga is kifejezi, azt mutatja meg, mikép kell eljárunk a tananyagnak a tanulóba való átvitelében; másképen: az egyes fokokba foglalt tananyagának egymásutáni kibontása, a tárgy és tanuló természetének megfelelő előállítás és feldolgozása, a tanfolyam minden fokára egy teljes egészsze való összealakítása, a képzetek egymás mellé sorozásának, rendezésének módja tanmenetnek hivatik.

Az illetéknépen értett tanmenet meghatározásának szükségességéről nem fog kétkedni az, a ki megfontolja, hogy a legczélszerűbb tanterv daczára is igen nehéz, kellemetlenné tehetni a tanuló munkáját s megghiusíthatni a tanítás czélját, ha a mód, mely szerint a tanítás a tanulóra hat, tévesztve van. Bizonyítják ezt a nyilvános tanodáknak ugyanazon tanterv szerint működő tanárai, kiknek egyike valamely tantárgyban semmire sem, vagy csak kevésre bírja vinni tanítványait, míg másika igen örvendetes eredményt képes fölmutatni... E mindennapi jelenségnek egyik oka a különböző tanmenet, és a különböző tanalak. — Ugyanegy tantárgy előadásában többféle tanmenet lehet, és az egyik jobban könnyíti a tantárgy felfogását és megtartását, mint a másik: a tanításra tehát nem elegendő a tárgy ismerete, hanem annak kezelési módjában is jártasnak kell lennie az oktatónak mind elméletileg mind gyakorlatilag. A tudás az első ugyan, de a közlés

ügyessége szintoly szükséges. Innen van, hogy sok tudós és művész tanításának semmi sikere nincs, míg egy másik, ki a tárgyat nem bírja oly kimerítően, sikerrel tanít...

Ez mindössze is csak néhány alapvonal: de ajánlásul talán annyi is elég...

Nem azért irtuk észrevételeinket, hogy azokhoz, a miket irtunk, más szó ne férhessen. Ellenkezőleg megvitadni szeretnők azokat, miknek egyedüli vezéreszméje az ügy szentsége, egyedüli célja a gymnasiumi állapotok lehetőleg örvendeztetőbb tökéletesítése... A megállapodni nem akaró experimentálásnak, minő épen most is, midőn az összes középtanodai intézmény a válság pontjájig jutott, melyen túl más alakot öltve, könnyen végzetes jövőnek megy eléje, történik, serdülő ifjúságunk, hazánk, az összes egyházi és polgári társadalom adja meg az árát. A tanrendszerre nézve, annyi középiskolai tervgyártásából, sokat ígérő próbák sikertelenségéből okulólag, tudnia kellene az államkormányoknak, hogy nem lehet rendeltetése tisztviselőinek irodájában állapítani azt meg holmi mulékony politikai elméletek szerint, és napoleoni egyeduratságot űzni a tanügygyel; hanem az ő joga csak annyira terjed, hogy, a mi jót az oktatásügy terén egyes hivatott szellemek létesítettek, azt általános érvényre emelni törekedjék, gyakorlati kiviteléről gondoskodják. — Mi úgy képzeljük a tanügy szervezését, mint összefüggő egyetemes, egyöntetű egészet akként, hogy minden alsóbbrendű mozzanat befolyást gyakorol a felsőbbek üdvös vagy üdvtelen alakulhatására s minden előző láncszem a következők sértetlen összefüggésének életföltéte. E szerint meg vagyunk győződve, hogy akármely középtanodát tekintsünk, kellő és jogosan várható sikert, eredményt az csak akkor fog szülni, ha életerős alapokra fekteti lételét... A tanszervezetnek az emberi természet törvényeinek tisztelete mellett a közelebbi viszonyokon kell alapulnia, nem elvont elméleteken, különben mindig téves és a társadalomra nézve káros... De bármikép szerveztetnek is az iskolák, azok alapjául a vallás jelölendő ki; minthogy azok nemcsak tan- hanem nevelőintézetek is. Így tarták ezt az emberiség javáért magukat feláldozó azon jeles szellemek, kik a múlt század második felében s a jelennek első tizedeiben óriási munkásságra

megállapították a nevelés- és tanításnak, a természet örök törvényeire az ó- és újkor dús tapasztalataira fektetett elveit, melyeket az evangelium megtisztított és megszentelt, s csak is tévnézet és felforgató szellem ismerhet félre, midőn a tanügyet kizárólagosan majd állami majd csupán községi ügynek hirdeti, kiküszöbölván abból minden vallási elemet s az iskolákat az állam mindenhatósága alá akarván hajtani. Pedig tudhatná a történelemből, hogy, a hol így jártak el, ott most sem pénz sem posztó, s hogy különösen nálunk a sokféle nemzetiség és felekezet közt vajmi elláthatlan bonyodalmakat idéz elő az ily eljárás... Minden gyakori változás ugyanis egy-egy bonczani kísérlet, melyet a tanító és tanuló közönség élő testén tesznek. Irtóztató bűn, ha az sikertelen. — Az officiosusok el-elmondják nézeteiket; helyén és idején volna megint, hogy az egyházak és felekezetek is adnák elő édes övéiket. Amazok ismételtlen teszik, — minden lépten-nyomon látszik nálók a tapogatódzás, a készületlenség, az elv- és hagyomány-hiány. Semmi összefüggés, de annál több irányzatosság az egyház ellen.

Pedig különös átok van az államon, a mit csak, legyen bár legjobb akarata, az egyház nélkül, az egyház ellen kezd, abból önmagának mérget készít, üdv helyett kárhozatot szórván a társadalomra... Gondolja, hogy ha ő teljes, korlátlan hatalommal lesz az iskolákban, legjobb polgárt fog vallás nélkül nevelni magának... És mit nevelt? Hienákat, a társadalom felforgatóit, osterait, Catilináit...

Vegyük csak a történelmet, mely az élet mestere, egykissé szemügyre...

Hosszú küzdelmek véres korszakát így inagurálta a tizenhatodik század vallási rajongása, melyet a múlt század encyklopaedistáinak gonosz törekvése s a francia forradalom követelt.. Ennek romboló hatása az egyház, iskola és a nevelés szentélyét egyiránt érintette, megérlelvén lassankint azon mérges gyümölcsöket, melyeknek áldozatul a családi élet békéje és nyugalma esett!

Rousseau semmiképen sem akarja, hogy a nevelés Istennel is foglalkozzék. Ő az embert a születés első pillanatától kezdve jónak képzeli, a z a l a k i t á s a n e v e l é s

hatalomban áll, de számúzi ennek hatásköréből azon főtényezőt, mely az embert emberré teszi és magasztos rendeltetésének visszaadja... Condercet a forradalmi konventhez benyújtott nevelési tervezetében ellenmond minden vallásnak egyet sem kimél, magát a természeti vallást sem... Be kell tanulatni az alkotmányt — úgy szól Taleyrand — a jogok magyarázata képezendi jövőben a gyermekek új katekizmusát.

Ily vezéreszmék lelkesíték a mult század amaz államférfiain, kik a nevelés-oktatás rendszerét a forradalom korszakában megalkották!...

Az államhatalom azon elve, hogy a nyilvános oktatás a statutust illeti, — szintén a francia forradalom találmánya... Lepelletier egy tervet terjesztett a convent elé, mely szerint minden gyermek, a fiuk ötödik évtől tizenkettedikig, a köztársaság költségein a szent egyenlőség törvényei szerint együtt neveltesse nek... Szükséges, folytatá, hogy a nemzeti nevelés kezére keritse a fiatal nemzedéket, hogy fölkeresse a gyermeket anyjának kebelén, atyjának karjai közt, a köztársasági felvilágosodás terjedése csak közös nevelés által eszközöltethetvén!... Mig közös nevelés által a szegényt a gazdaghoz közelebb nem hozzátok, viszhangzott Franciaországban, — hasztalan hirdetik a törvények a szent engyenlőséget... Mert attól tartottak a felforgatók, hogy a szabadoktatású felekezeti iskolák által az erkölcsös és vallásos eszmék itt-ott ismét visszatérnek, és kezeikben az önkény hatalma koczkáztatva lesz...

Ámde a köztársaság harmadik évében az első-rendű iskolákra vonatkozólag mégis egy törvény hozatott, mely a polgárok jogain megtiltja azon sérelmet ejteni, hogy magán és szabad iskolákat állíthatnak az illető hatóság felügyelete alatt... Az úgynevezett harmadévi alkotmány 300-ik czikke szintén azt tartalmazza, hogy ezeknek joguk van magán nevelési és oktatási intézeteket létesíteni... Azonban tartós megállapodást eszközölni még sem tudtak, terv tervet ért, mert ellökték azon szilárd alapot, melyen a nevelés-oktatás remek épületének szükségképen nyugodnia kell!...

Tetemes költség és kiadásokkal volt e hibás rendszer összekötve, gazdag állomások szerveztettek, melyeket el is foglaltak, de melyeknek czimviselői hivatásos kötelmeiknek meg nem feleltek! Azért mondá Gilbert Desmoliere „A nyilvános oktatás semmit sem ér, ámbár a rája fordított költségek rettentők!”...

Figyelemre méltó körülmény az, hogy végre magok a forradalom hősei is kezdték belátni, miszerint szükséges valamivel pótolni a religiot, melyet a közös iskolák a nevelésből száműztek!... A közerkölcsiség hanyatlása, mint vészes ár, egyre növekedvén, oly magas fokra hágott, hogy a legbátrabbak is megdöbbsentek!.. A trón felforgattatott, kiálta Gauthier egy a nyilvános oktatás szervezése körül tett indítványánál, még egy van lerontani való, ez az, melyen a halhatatlanság ül! mindenfelül a romlottság környez, ez oly pusztító ár, melyet semmi gát föl nem tartóztat... Még egy pillanatra nyí k é s e d e l e m, é s e l n y e l i a s e r d ű l ő n e m z e d é k e t!.. Különösen nevezetes Portalisnak a törvényhozó testületben az oktatás rendezése körül tett azon bátor nyilatkozata, melyet akkor egész Európa megbámult, s mely enyhítő balzsamként hatott a kisírt religiónak forradalom ejtette mély sebeire... Az oktatás úgymond, az embernek egyik szüksége; szüksége különösen a társadalomnak, és mi ne pártolnók a vallásos intézményeket, melyek által, mint megannyi csatornák útján szivárognak a társadalom minden osztályaiba a rendnek, a köteleességnek, a humanus érzelmeknek és az igazságnak eszméi!... A tudomány mindenkor csak csekély-számuak osztályrésze lehet, de religio által tanult leend az ember a nélkül, hogy tudós volna! Ez tanit, ez nyilatkoztat ki minden hasznos igazságot azon embereknek, kiknek sem idejük, sem módjuk nincs annak fáradságos keresésére!... Ki kívánná tehát e szent oktatás forrásait kiaspasztani, mely minden irányban oly jótékony életszabályokat terjeszt, mely azokat minden egyénnek sajátjává teszi; mely az életrevaló intézményeket átlengvén, azokat megőrökíti, nekik oly népszerű és tekintélyes typutst kölcsönöztvén, mely nélkül ismeretlenek lennének a népre azaz csak nem minden emberre nézve?!... Végre Bonaparte kezeibe jutottak az állambatalom gyeplői!..

A vallások szabadságát ő kikiáltotta, az egyházzal a concordatumot megkötötte, de a nevelés és oktatás világában továbbra is föntartotta a statusbatalmat, mely az erkölcsös nevelésnek szárnyait szegte!...

Ki nem látja, hogy kisebb-nagyobb eltéréssel ezen elvek szerepelnek a mai társadalom törekvéseiben is?! A felekezeti iskolák szabadsága mellett, a korszellem tévelygései közt, a közös iskolák eszméjének nyomása alatt áll az új társadalom!

Pedig közös iskolák mellett a vallás mindenkor csak alárendelt szerepet fog játszani! — Független, önálló hatáskörrel biztosított felekezeti iskolák garantirozzák az interconfessionalis érdekeket; ezek emelik a religiot azon magaslatra, hol áldáshozó gyümölcsei megteremnek...

Ezen jogainak, néha rehabilitatiojaért küzd az egyház, mely a balra tévedt korszellem által paralysáltatik...

Már pedig az állam az egyházzal karöltve képes a progressiv haladást és a polgárisodás újabb vívmányait okszerűen biztosítani, gátot vetvén azon áramlatoknak, melyeknek erős hullámcsapásai a legszebb remények áldásait rendesen elmoszák!...

És már Vergil (2. k. 350. és köv. v.) Tróját a vallás s az istenek eltávozta után menthetlenül elveszettek kiáltja:

„— — Quae sit fortuna videtis.

Excessere omnes adytis, arisque relictis

Dii, quibus imperium hoc steterat, succurritis urbi

Incensae: moriamur et in media arma ruamus,

Una salus vietis, nullam sperare salutem.“

Érdek szerepel még az érettségi vizsgálatok, még a gymnasialis képezde kérdésének elintézésénél is. Ők a mai kor-
nak gyermekei, látszik a hatása rajtuk... Hisz mielőtt a mai államárok a tantervre, tanügyre, iskolára, nevelésre gondoltak volna, a mi egyházunk már tizennyolcz századig nevelt, oktatott ingyen, szorgalmasan — nem liberalis társadalom céljaira, hanem a ker. társadalom érdekében, a lelkek üdvösségére. — Az elévülhetlen igazságokat adta elő, melyeket ismerni kell az örök életre; a hétéves gyermekből, az egyszerű pórból műveltebb, tudósabb embert képezett, mintsem a pogány bölcsek valának egykoron, vagy mintsem a mai pantheisták

az ő üres elméleteikkel, melyeket ma felállítanak, hogy holnap ők vagy mások ugyanazokat lerontsák. Mindnyájokra alkalmazhatók azon szavak, melyeket Péter Szafirához intézett (Ap. esel. r. 5. v. 9.): ‚Ece pedes eorum, qui sepelierunt... ad ostium et efferent te.‘ — Ha az egyház és ennek szellemétől fölbuzdult sok lélek a mai reformérokra várakozik vala, míg ezek iskolákat nyitnak, rendszert kovácsolnak, Európa pusztább sivatag lett volna Ázsiánál, Afrikánál fölemésztetve önmagában és a barbárok által.. E reformérek saját műveltségüket is nagyrészt a jézusi egyháznak köszönik, és hálaából a jótéteményt ellene fordítják!.. Mi századok hagyományosai vagyunk, ezek tapasztalatait örököltük nemcsak, de alkalmaztuk is. Megillet tehát a jó szó, kivált ha a másik félen a kudarcz oly nyilvánvaló, és szellemerkölcsi vesztesége a társadalomnak oly nagy, mint az minden részről fájdalommal említetteti halljuk...

Egy eszme villanyozza át a nemzeteket, nagyszerű és magasztos, — a h a l a d á s eszméje. Ez éleszti a szendergő tetterőt; ez gyújtja lángra az évezredek hosszú pályán el nem csüggedő törekvéseket. Egy eszme világít be a népek agyába az igazi, nem balul értett — s z a b a d s á g eszméje. Ez hja föl munkára az elaltatott szellemet, ez gyújtja lobogásra a pálya célpontján a remény csillagát. Boldog a világ, ha e csillag mint megvalósult fénykincs jut a népek birtokába. Ez leendő a legméltóbb pályadíj minden fáradságért...

A haladás csak úgy lesz nemes és dicső, ha végczélul a szabadságot tüzi ki; a szabadság úgy lesz méltó a ráfordított munkára, ha valódi e m b e r i szabadsággá emelkedik. Szabaddá kell lenni az embernek, meg kell szabadulnia az önkovácsolta bilincsektől, a bűn és tudatlanság rablánczaitól; — erény és szellemfény sugározza körül a világot! Ez lesz a szabadság, az Istentől ihletett szabadság diadala: ez lesz a tökélyesedés boldogsága. — De mikor lesz ez? és lesz-e valaha?... Ámde hozzá közeledni, feléje törni legfőbb kötelesség...

És azért szabadokká kell lenni az egyes embereknek, mert szabaddá az összes emberi nem csak úgy lehet... Igen

szabaddá, erkölcsileg szabaddá kell, hogy legyen az ember, ha szabad lenni s maradni akar az emberiség!.... Mikép fog az megtörténni? Költői vagy mesekori varázsvessző idézendi-e föl az ohajtott eredményeket? A képzelem országának szüleményei csak képzelt teremtmények. — Vagy tán forradalmi erőszak vivandja ki a diadalmi zászlót? — Bűnös kéz nem hathat föl mennyekbe, hogy onnan lerabolja a világboldogító kincset; legyilkolt testvérek véréből gyilkos gőz párolog. Ily légkörben a szabadság fája nem terem. — Avagy szabadság volna-e az, mely mások szabadságának romjain ülne diadaltort? A valódi szabadság erény szülötte; bűnnek magzata bűn, — de szabadság soha. — Mit tegyünk hát? min kezdjük, hogy sikert remény leni merjünk? —

Neveljük az ifjú nemzedéket — neveljük szabaddá! Neveljük úgy, hogy szabad lenni tudjon és akarjon; neveljük arra, hogy értse, méltányolja és megérdemlje a szabadságot! — S erre eszköz? — az erényesedéssel kapcsolatos haladás. Haladva neveljünk, s nevelve haladjunk a szabadság felé... A haladás és szabadság eszméje együtt lelkesítsék tetteinket; amaz, mint kalauzcsillag kísérfje lépteinket, imez, mint végcsillag, mosolyogjon a pályacél távolából felénk! Csak így valósítjuk Isten eszméjét a földön, hogy az ember lehessen és legyen az erény, tökély, — a világszabadság fölszentelt bajnokává. — Egyoldalú haladás nem vezet boldogsághoz. Ha csak vasúton, gőzösön, iparban, fényűzés-, s álműveltségben, szóval anyagiakban halad az ember, — inkább eltávolodik a végcél szent csillagától. Mindenoldalú — általános haladás, melyben a nevelési haladás, az erényesbülésre törekvő haladás is befoglaltatik, csak ez juttathat ohajtott révpartra annyi évezred bányattatása után...

Ezen haladás nagyszerű eszméjét mikép valósítsuk? ki legyen amaz égből küldött hős, ki mindezt végrehajtani képes? Nem mulja-e fölül ez óriási munka egy embernek erejét s bár legszentebb szándokait?... Mit tegyünk hát?

A mi benső meggyőződésünk: hogy az igazi tökélyre irányuló nevelés csak a vallási képzés és fegyelmezés mellett eszközölhető. Vallás a nevelő- és tanintézetek napja, melynek világítnia

és melegítnie kell; a fegyelmezősnek tényezője pedig a czél-szerű rendszabályzat vagyis jó törvények. —

A legrégibb időtől kezdve, tehát a nemes-erkölcsű s hona függetlenségeért sokáig küzdött derék Polybius korából, ki*) az emberek becsületessége- és erényességétől, s így a törvények minőségétől is föltézte valamely társadalom boldogságát, a legujabb tapasztalásig, minden ama tétel igazságát bizonyítja, hogy a népek vesztét csak úgy, mint egyes embereket az erkölcsi romlottság idézi elő; s a leghatalmasb nemzetek is a vallás és az jó törvények megvetésével önmagok lettek oka bukásuknak... Az Isten törvényének, miut idei és örök boldogságunk egyedüli alapjának meg vagy nem tartása azon csalhatatlan jel, melynél fogva bármely nép és társadalom jóllétét vagy pedig elpusztulását szintoly bizonyossággal előmozdithatni, miut a mily isteni tekintélyvel dörgé füleibe Izrael népének a Mindenható lelkétől ihlett látnok Mózes: „Si aversum fuerit cor tuum et audire nolueris... praedico tibi hodie, quod pereas... Testes invoco hodie coelum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. ! Ige ergo vitam, ut et tu vivas et semen tuum“ (V. Mos. 30, 17—19.)

Az élet minden körében törvénynek kell tehát uralkodnia, ez Istentől rendelt természetes intézvény. Innen az isteni törvénynek, rendnek tiszteletére s ez által lelki szabadságra vezetni embertársadat a legüdvösb, mit neki adhatz..

Igaz ugyan, hogy az iskolai tanítás legközelebbi czélja a gondolkodás rendszerének alaki és anyagi képzése; de tév-ton járna az az iskola, mely csak a tanításról gondoskodnék s nem egyszersmind az ember legmagasb czéljáról is az egész ember megnemesítése s megszenteléséről, az erkölcsinek, nemesnek, nagynak... ébresztéséről, ápolása, táplálása s megszilárdításáról. Az iskolai tanításnak végczélja mindig a keresztény. öntökélyesedés. Mindazok, kik valaha tanítás, iskola, eszméjére jöttek, bizonyosan nem pusztá ismeretközlésre gondolának; hanem az ember rendeltetése lebege előttük; s az

*) „Boni, úgymond, seu honesti civium mores ac sanctae leges requiruntur, ut quaequam respublica recte instituat. sit sancta, fiatque felix.“

iskolából erényesebb, az emberi társaságra minden tekintetben áldásosabb nemzedéket reménylének fölsarjadzani... Már az ókor is az erkölcsiség megőrzését és gyarapítását tűzte ki főczélul s a tanítónak meghagyta, hogy az ifjúság erkölcsnek tisztaságát szemé fényének tekintse... Sokat jelentő Iuvenalis (sat. 14.) intelme, melyben a szüléket, illetőleg a tanítókat a gyermekek előtt a meggondatlanságból kiejtett helytelen szó- vagy tettől óvja.

„Nil dictu foedum, visuque haec limina tangat,
 Intra quae puer est: procul hinc, procul inde puellae
 Lenonum et cantus pernoctantis parasciti.
 Maxima debetur puero reverentia. Siquid
 Turpe paras, nec tu pueri contemseris annos,
 Sed peccaturo obstet tibi filius infans“...

Herder pedig egy helyütt így szól: „Apáink az iskolákat az isteni szellem műhelyének nevezték. Régi elnevezés; s talán csodálni is kell, hogy én azt ismétlem napjainkban, s nem inkább Apollo, Muzsák, Gratiák templomáról beszélek... De amaz elnevezés, jól értve, igen nemes dolgot fejez ki, még pedig sokkal igazabban és bensőbben, mint a hogy azt ama bálványnevek megjelölni képesek.“

Azt se mondja senki, hogy tán a középiskolákban a törvények fölöslegesek... Hisz ha valahol, épen a középtanodában kell — a tanulmányok mellett a nevelést egész teljében gyakorolni. Először, mivel nagy része az ifjúságuk innen már kilép az életbe, s ha tovább folytatja is tudományos pályáját a magasabb tanintézet már méltán mint nevelt ifjakat kívánja őket keblébe fogadni, a sajátlagos nevelésre már alig fordíthatván tüzetes gondot; és másodsor, mivel épen a középtanodákra eső kor-években képződik rendszeren, alakot és határozott irányt vesz a jellem. — Az emberi jellemnek, melynek fontossága és hatásköre ismeretes, — helyes és viszonyainkhoz képest, mondhatnók, egyedül áldásossá válható fejlesztésére nagy és elengedhetlen tényezőként jelenik meg a valódi, félre nem magyarázott nemzeti érzet tiszta megőrzése, ápolása...

Azonban birhat valaki a legcsorbátlanabb nemzetiségi érzettel, birhat valaki határozott, kikerekített jellemmel: s

még sem leendő valóban hasznos tagja a társadalomnak, még sem szolgálhatja az egyházát, hazáját az eszményileg felfogott törekvés kellő irányában, ha nemzeti érzetét tévutra ragadja jellemének egyéb irányzata, — szóval ha jellemének nincs erkölcsi alapja. Itt a legfontosb, legmagasabb teendő: erkölcsi jellemet kell fejtenünk, s menynyire lehet, megszilárdítanunk a középtanodában és tanoda által...

Vagy azért fáradunk-e, hogy addig, míg körünkben tölti idejét a fiatalság, csak itt s mintegy szemekünk alatt birjon erkölcsiséggel? Nem célja-e minden buzgó törekvéseinknek maga az élet, s az élet ezerszeres változatú küzdelmeiben a szilárd ingatlan megállhatás?

Oh igen! A mi szemünk előtt örökké a gyermek, az ifju jövője lebeg. A jelen nem egyéb hitvány, törekeny rögnél, melyet lépteink alatt szétzúz a perc hatalma. De a jövő, az összes életpálya — ez maga a földteke, melyen a legcsodásabban szétágaznak az itt együtt élő ifjak útjai; s hogy itt az utak ezerféle bonyodalmai s keresztvonalai között oly ütközetre ne találjanak, mely a lábok alatt porladó rög helyett őket magukat zúzza szét, — erről gondoskodni a középiskolai-tanítás egyik földadata...

Persze a szabadonez (à la manapság) világ kábiló mákonya ama badar eszme, hogy mindenkinek, tehát a középtanoda növendékének is teljes függetlenségre kell törekednie; az eszme azonban nem egyéb, mint egy lázban sinylő agyvelőnek haldokló szülőte!.. Nézd csak a bomladozó békét, nézd az izgalmas népeket, nézd a haldokló kormányokat, figyeld meg a vétkes forradalmi törekvéseket, az istentagadást, a vallásgúnyt, az engedetlenséget, mint a teljes függetlenségre való törekvésnek átokteljes aratása, mely már is pusztítólag hat népre és nemzetekre, ország- és kormányokra, vallás- és egyházakra! Pedig eddigelé mindez csak szándék és törekvés, mindez csak hideg calculus, mit fogsz majd szólani, ha beáll az operatio, beköszönt hatalmas árjával a sommátio?... Hisz a vizárok ellen gátokat emelünk, házuakat, vagyonunkat, sőt életünket is sietünk biztosítani, szóval mindenünket pusztulás- s kármentessé iparkodunk tenni; s míg az ész a tudás minden sallangjával fölcziczomázottan, mint valamely mumiát törekszünk az utó-

világnak emlékül hátrahagyni: addig feledjük, miszerint az igaz tekintély hite ama romlatlan szer, mely az emberi bölcseséget üdvösen vezérli, mely az emberi művelődést kellő úton kalauzolja, mely valódi értékekkel bír...

Ezen általános nézeteket előrebocsátván, most munkánk terjéhez irányítottan előtárjuk szorgos kinyomozás után azon törvényeket, melyeket gymnasiumunk létrejötte óta, a tanulótság megnyugtató helyzete biztosítása s emelésére, vagy a netán előkerült kedvezőtlen állapot megszüntetése s jövőre való megelőzése végett, az időnkinti igazgatók lelkes figyelmébe ajánlának a tanárkarnak, miszerint a felsőbb intézkedés értelmében ugyan buzgó készséggel érintkezzenek szükség esetében is a szülékekkel, saját közvetlen hatásukat pedig akkép használják föl, hogy a jók és roszaik, mint ugyanazon közös atya gyermekei körül ne az imperionus iskolaúr, mogorva erkölcsbíró vépen türelem vesztett zsémbelődőnek, hanem a szeretetteljesen támogató atyának lelkével járjanak el... Ösztönözzék, emeljék, buzdítsák a gyarlókat, megnyerőleg oktassák őket az erkölcs és rendtartás iránypontjainak igaz értelmére, üdvös és áldásos következményeire, hogy saját mulasztásuk vagy hibájuk miatt egyse veszzen el azokból, kiket a Gondviselés, a haza és család bizalma vezetésük alá helyezett; mi oly könnyen megtörténhetik, ha szigorúan csak „tanári“ tisztök szűk körébe zárkozva, hivatásuk „nevelői“ oldalát felednék, s minden telhető igyekezettel arra is lelkesen nem ügyelnének, hogy midőn magok teljesítik, tanítványaikkal is teljesíttessék a kötelmet...

Lássuk tehát, jóllehet itt-ott töredékesen, immár a tanodánk nál időről-időre, a növendékek tájékozó, intő, ovó s illetőleg fenyegető barátjaként, érvénykedett rendszabályzatokat...

**A) Leges pro iuventute studiosa gymnasii
Nitriensis Scholarum. Piarum.**

Adolescentes, qui in gymnasio Nitriensi esse cupiunt, singularem morum probitatem praeseferre, sinceram pietatem, velut omnium virtutum fundamentum, quam studiosissime colere, pulcherrimisque doctrinae ornamentis sese instruere summa ope nitantur. Atque hinc

1. Sacro missae sacrificio omnes quotidie exemplari pietatis sensu intersint, et sacerdoti sacris operanti singuli ordine, quo iubentur, ministrent.

2. Domicis et festis diebus ad consueta matutina et pomeridiana pietatis exercitia pari alacritate compareant, salutisque aeternae negotium serio agant.

3. Quovis mense sacram confessionem peragant et epulo divino accumbant eo ordine et modestia, ut populus ad exempli pulcherrimi imitationem incitetur.

4. In scholis tempestive, non ante primum signum adsint; itaque ne quisquam eorum absque gravi et iusta, atque prius praefecto scholarum insinuanda causa absit, neve tardius compareat; negligentes diligenter notandi sunt.

5. Graviter vetatur, ne adolescentes virtutum et litterarum studiis dediti in scholis vel extra scholas tale quid agant, quod corruptio morum esse potest.

6. Competentem omnibus omnino declarabunt honorem et reverentiam, proindeque altioribus humanitatis officia exhibebunt.

7. Acceptorum beneficiorum recordatione ad perpetuam grati animi contestationem provocati, pro parentibus, moderatoribus et superioribus omnibus tam ecclesiasticis quam profanis, pro patria, pro summo terrae principe saepius ardentem ad Deum preces fundant.

8. Nullo in loco soli sese socient, nullamque inter se habeant familiaritatem singularem; sed eadem amoris et benevolentiae significatione mutuo se omnes complectantur.

9. Alter alteri honore antevertant, a verbis obscenis, iniuriosis prorsus absterneant; multo minus factis sese lacescant. — Proin altercationes mutuae, luctae, trusiones atque his similia severissime prohibentur.

10. Denique summam semper, ubi-ubi fuerint, in sermone, in gestu ac totius corporis conformatione modestiam observabunt, ut exemplo sint intuentibus atque incitamento. —

Legum harum, aliarumque scholasticarum transgressores post adhibitam convenientem delicto reprehensionem Praefecti schol. arbitrio et consensu litterarii auctoritate plectentur. Gravioribus vero excessibus notati politicae iurisdictioni pro diversitate personarum resignabuntur. —

B) Leges iuventutis studiosae in gymnasio Nitriensi Schol. Piar.

1. Juventus studiosa, ut felicem utriusque vitae cursum, futuramque ad officia quaelibet promotionem sperare et habere possit, veram religionem ante omnia prae oculis habeat, per quam in omni probitate, morumque integritate continebitur, simulque ad officia, quibus Deo, sibi, aliisque obstringitur, ad amussim praestanda excitabitur.

2. Diebus dominicis et festis tam mane, quam a meridie pietatis exercitia accurate frequentet; nulla unquam die ab auditione sacri, nullo mense a sacramento poenitentiae et eucharistiae devota susceptione se subducat.

3. Quivis discipulorum omni die quam diligentissime et pro hungaricis institutionibus compareat. —

4. Usus et gestatio cuiuscunque generis armorum iuventuti studiosae severissime prohibetur.

5. Nocturnae divagationes, indigna artium ingenuarum cultoribus tabernarum cuiuscunque generis, item cavenarum, theatrorum, chorearum publicarum, et quorumvis suspectorum, ad corrumpendosque iuvenum mores ducentium, locorum frequentatio vetatur.

6. Occulta conventicula seu domi seu foris, atque in iisdem fumigatio, compositio, alearum et foliorum pro pecunia lusus, equitatio item, aut periculosa quaecunque recreatio, in hieme lubricatio, trahisatio, in aestate balneatio prohibetur.

7. Vesperi ultra concessum tempus emanere, cum fustibus oberrare, certaminibus se quoquomodo miscere, et dum excedentes ab ordinaria iurisdictione comprehenduntur, turmatim congregari, et indignos conditione sua modos usurpare strictissime interdicitur. —

8. Vestes, libros, aliamque a parentibus acceptam supellectilem vendere, in pignus dare aut commutare; aes alienum contrahere, furta committere; damna fenestris, vineis, hortis, pratis, silvis et aquis inferre, mendicos aut quoscunque alios iniuria afficere, quoquo modo impetere prorsus illicitum est. —

9. Omnibus tandem iuventus studiosa competentem honorem et reverentiam exhibeat, quod et eiusdem adcuratio educationis ratio secum fert. —

C) Norma de benigno iussu regio pro studiosa inventute gymnasiali introducta.

1. Diebus dominicis et festis studiosa iuventus convoceatur, et comitantibus eandem suis professoribus et praefecto ad ecclesiam ducatur, ubi sub inspectione eidem iuventuti praepositorum missae sacrificio intererit. Hoc absoluto

2. Inventus ad scholas reducta exhortatoris catechesim textui evangelii accomodatam excipiet.

3. Diebus scholasticis iuventus gymnasialis sub vigilantia suorum professorum in ecclesia pro gymnasio destinata post terminatas antemeridianas scholas missae sacrificium audire poterit.

4. Omnes reliquae devotiones, quae in gymnasiis hactenus locum obtinebant, dehinc cessabunt. In specie autem

a) Exercitia spiritualia, ad quae iuventus primis diebus hebdomadae sacrae convocabatur, quorum loco die Lunae, Martis et Mercurii scholas more alias consueto frequentabit, harum autem dierum postrema pro horis pomeridianis die Mercurii alias praescripta catechismi explanatio a professoribus suscipienda erit, iuventusque ad digne celebrandum festum resurrectionis Domini pressius admoneri poterit.

b) Hactenus consueta iuventutis gymnasialis ad menstruas confessiones et communiones convocatio et deductio perinde abrogatur, curaque inventutem ad hasce essentielles cath. religionis obligationes explendas disponendi parentibus et respective sacris curionibus relinquatur; exhortatores vero data opportunitate, auditores suos zelose commonefaciant, ut singulo trimestri per dignam sacramentorum susceptionem peccata commissa expiare et cum Deo semet conciliare haud morentur. —

c) Quo pacto suapte consequitur, omnes congregationes et coetus Marianos in gymnasiis regni quoque Hungariae cessare debere...

d) Festivitates facultatum et patronorum scholarum celebrare nullo modo permittitur.

5. A spectaculis studiosa inventus haud arcetur*) quidem, verum magistratus locales medio commissariorum hoc fine designandorum invigilabunt, ne quid occasione huiusmodi spectaculorum aut ludorum scenicorum agatur, quod scandalum generare et offendiculo esse possit.

**D) Leges pro studiosa iuventute gymnasii
Nitr. Schol. Piarum.**

I. Quoad Religionem.

Studiosae iuventutis erit omnipotentem Deum summa eaque ardenti cum pietate colere. Hinc

1. Quemadmodum profestis, ita diebus Domini et festis Sacro missae sacrificio, die autem Domini et festo a meridie divino cultui quemque libro precum provisum debita pietate adesse oportebit.

2. Occasione benedictionis segetum, diebus rogationis, festo theophoriae et aliis solitis sacris processionibus studiosa iuventus devote intererit.

3. Defixis diebus ad S. confessionum et communionem decies per annum accedet.

4. Diebus Domini et festis attente explicationem audiet evangelii.

5. Doctrinam religionis, qua verba salutis et doctrina morum proponitur, diligenter ediscet.

6. In ecclesia, ubi pii fideles Dei adorandi causa conveniunt omni possibili modo mores exemplares praesferat.

*) „Abstine, sustine,” ajánlotta egykoron gyakorlati életelvül egy nagy-eszü és tudós férfiú. Ez elvet kellett irányadó szabályul ezen II. József császár elrendelte törvények irányában őseinknek elfogadniok, mert törni és zúzni nem vezethetett sikerre. — De a tanügynek azon korban hanyatlását fürkészvén, bátorságot vőnek kimondani, hogy annak első és legfőbb oka a valláserkölesi irány kevésbe vételében áll; további két ok pedig: a német nyelv s tandij erőszakolása és azon téves szellem, mely az élet nagy iskolájából a gymnasiumok falai közé is behatolt már és csak ápoltaték. ez új, a közélet tanodák növendékeit emancipáló intézkedés által, hogy nekik a kávéházak, színházak és más nyilvános mulató helyek látogatása megengedtetett...

Ad modum cultus divini testandi pertinet etiam ministratio ad s. missae sacrificium, in qua iuvenes suo tempore partem capere tenentur.

Notandum, quae religionis zelosum exercitium praescribunt, non solum romano-catholicos, sed alterius quoque religionis alumnos concernunt. Illi etiam tenentur exemplariter adimplere, quae ad eorum religionem spectant.

II. Quoad Principes, Magistratus et Superiores.

Erga suam caesar. et apostolicam Maiestatem, cuius paternae curae quemadmodum totius imperii emolumentum, ita et iuventutis fini correspondentem et salutarem educationem respiciunt, maxime sincero obsequio et ardentissimo grati animi sensu esse tenentur, nec non etiam pro illius felicis regimine, prout etiam pro tota regnante augusta domo ad Deum pias preces fundere iuventus scholastica suum religionis et civile officium esse sciat.

8. Honoret etiam superiores et magistratus civiles et omnes honore dignos, praecipuis altioris dignitatis civiles, ecclesiasticos aut militares et alios eminentioris dignitatis viros, et hoc omni occasione testari aditatur.

9. Omnis iuvenis, quia post Deum parentibus plurima debet, in eo sit, ut erga eos gratum animum et amorem bonis moribus et diligentia in studiis testari perseveranter conetur.

10. Veneretur iuventus scholastica singulos ad collegium Professorum spectantes, qui eius saluti provehendae omnem impendunt operam, quod ea re testabitur, si eis optemperaverit, consilia eorum libenter acceptaverit, et omnimode conata fuerit, ut eorum amorem et aestimum promeretur. Demum

11. Quisque amet et aestimet suos condiscipulos, ut ab iis vicissim ametur et aestimetur. — Severissime autem omnibus interdicitur :

12. Arma gestare es sclopeto uti.

13. Iurgia aut rixas excitare vel his sese miscere.

14. Noctu ultra tempus concessum domo emanere, aut, quod peius est, hinc-illuc oberrare.

15. Cauponas et similia frequentare.
16. Aestate in fluviis rapacibus lavare aut natare.
17. Hieme in glacie decurrere aut rhedarum ludum per nives instituere.

E) Leges Scholarum.

Quum tota hominis excellentia atque dignitas in exequendo Dei et Domini nostri voluntate et in servandis divinis legibus consistat, atque etiam praestentissima doctrina probitate destituta, nihil ad perficiendum et absolvendum valeat, hanc ob rem in excolendis animis longe primas partes pietati deferendas ducant studiosi iuvenes. Quare.

1. Quasvis de religione coelo nobis allata, morumque honestate explicationes attenta mente excipiant, ut officia boni civis et christiani hominis accurate ediscant, Deumque iuste ac pie vivendo venerari, mali turpitudinem agnoscere, eamodis ab ineunte aetate adsuefiant.

2. In templum, ubi missam quovis die stato tempore reverenter audient, eundo et exeundo silentium, modestiamque observent.

3. S. confessionem omni mense rite peragant et ss. eucharistiam maxima cum pietate sumant.

4. Ad aeris compani signum in suas se singuli classes recipiant, neque his post signum datum egredi audeant.

5. A lusibus, comotationibus, pravis colloquiis abstineant.

6. In honestate et laudis amore virtutes et literas sedulo colant. —

Ut autem haec ordinatio suum obtineat robur et firmitatem, patresfamilias dein domestici proposita gravi comminatione a civitatis magistratu obstringi debent, ut primam huius generis transgressionem illico Praefecto gymn. aut certe catechetæ vel exhortatori deferant, et siquidem deferre neglexerint, incapaces declarentur iuventutem hospitio excipiendi. —

F) Leges Scholasticae

I. Quoad officia hominis christiani erga Deum studiosae iuventuti praecipitur:

1. Ut prima Novembris, stato ulmorum scholarum initio, ad solemnem et devotam Sancti Spiritus invocationem omnes

adsint, nec quisquam, imminentibus feriis autumnii, ante publicam et solemnem gratiarum actionem terminatam, e loco scholarum discedat.

2. Ut praeterquam quod idem circa festum Paschae legibus Ecclesiae praestare teneantur, quovis mense mysterium sacrae confessionis obeant, et epulo divino accumbant, eo ordine et modestia, ut populus ad exempli pulcherrimi imitationem incitetur.

3. Ut quotidie mane suis in scholis tempestive adsint, et sacrificio Missae reverenter intersint; decuriones vero, non absentes modo, verum etiam tardius advenientes, aut qui isthic parum pie versantur, adnotent, atque illico denuntient.

4. Ut dominicis et festis diebus, ad consueta matutina et pomeridiana pietatis exercitia, pari alacritate compareant, et salutis aeternae negotium serio agant.

5. Ut in publicis solemnitatibus, et sic dictis processionibus, decenti ordine, reverenter et modeste ad exemplum aliorum procedant.

6. Severissime interdictum est omnibus scholaribus tempore festorum Nativitatis Domini, Paschae, Pentecostes e loco scholarum abire, et in patriam vel ad parentes divertere; verum praecipitur, ut iuventus tota collecta hebdomada maiori sacrae ascensi intersit, et religionis christianae mysteria, ad intuentium exemplum atque incitamentum, devotis animis celebret.

7. Severissime denique prohibetur scholarum etiam legibus omnis divini nominis inhonoratio, quae fit per blasphemias, iuramenta, aliaque impia et bonorum hominum aures offendentia verba.

II. Quoad officia hominum erga semetipsos praecipitur:

1. Ut iuvenes scholastici diligentem literis, sed imprimis virtutum ac proborum morum studiis operam impendant; proinde ne quisquam eorum absque gravi et iusta, eaque prius scholae moderatori insinuanda causa, ab ulla unquam praelectione absit, neve ad illam sero compareat; negligentes dili-

genter notandi, et in semestrali informatione negligentiae calculo signandi sunt.

2. Vetatur graviter, ne iuvenes virtutum et literarum studiis dediti loca suspecta adeant, aut conversationibus, in quibus corruptionis morum periculum esse potest, sese imisceant.

3. Severissime prohibetur, ne quis iuvenum scholas frequentantium cauponas, cavenas, choreas sive publicas, sive privatas, seu diurnas seu nocturnas vulgo Bál dictas, neve theatra, aut alia similia loca quocunque sub praetextu adire praesumat.

4. Ad avertenda etiam vitae et valetudinis pericula severissime prohibetur scholarum legibus armorum quorumvis aut baculorum gestatio, dubia luce vespertina obambulatio, nocturna divagatio, aestate balneatio, hyeme in glacie decursio, aut rhedarum ludi per nives institutio, herbae item nicotianae fumatio, hospitii sine praevio scitu et consensu Directoris mutatio, aut nocte vel una extra hospitium commoratio, iurgiorum quorumvis et rixarum excitatio.

5. Prohibetur etiam lusus foliorum, aut pyramidum in hortis publicis, aut ludus tudicularis vulgo Billiard, ac vetantur severissime omnes illi ludi, qui tractari solent a considerantibus; commendantur contra illi statis temporibus, quibus exercitationes membrorum sunt adiunctae, qualis est lusus pila.

III. Quoad officia erga alios praecipitur:

1. Ut altiorum classium iuvenes inferiores comiter accipiant, atque exempli efficacitate ad leges urbanitatis informant; inferiores altioribus convenientia humanitatis officia exhibeant, mutuis denique inter se decertent officiis; commotivunculas, si quae iuveniliter aliquando erumpunt, mutuo sibi condonent, alter alteri honore antevertat, candidam, apertamque voluntatem et porrectam cuius exhibeant frontem, a criminationibus, calumniis, cavillationibus abstineant; eos autem conscholarium, qui diversam Religionem sequuntur, verbo aut signo laedere maximopere caveant.

2. Ut Superioribus et Moderatoribus non suae tantum, sed aliarum etiam scholarum, debitam venerationem et obedientiam deferant.

3. Ut hospites domesticos parentum loco venerentur, eisque in omnibus iustis et honestis obtemperent.

4. Ut officia erga summum terrae Principem sacrosancta esse meminerint, ita ut nulla studia, non vita, non fortuna, non quodvis vinculum necessitudinis tanti esse debeat, quanti fides Imperanti praestanda, cuius saluti se victimam devovere, fidemque proprio sanguine consignare dulce piumque sit.

5. Ut acceptorum beneficiorum recordatione ad perpetuam grati animi contestationem provocati, pro Parentibus, Moderatoribus et Superioribus omnibus tam ecclesiasticis quam profanis, pro Patria, pro summo terrae Principe saepius ardentem ad Deum preces fundere non negligant.

G) Középiszkolai törvények.

A tanuló növendékek mindenhol a keresztény erényesség s jámbor magaviselet jeleit adni kötelességöknek tartásák. Különösen:

1. A templomba szent mise hallgatására rendelt időben sorban, illedelemmel, minden szóváltást mellőzve, csendesesen menjenek. A számukra rendelt padokat vagy más helyöket minden tolongás és zavargás nélkül foglalják el; itt térdelve, áhítatosan s összhangzólag énekeljenek, és a szent vallás főbb titkairól elmélkedjenek.

2. Hasonló vallásos buzgóságtól áthatva menjenek ki isteniszolgálat végével az egyházból. Ne is álljanak meg ennek küszöbe előtt, annál kevesebbé lármázzanak, vagy olyasmit tegyenek, mi az illedelmet sértené; továbbá a reggeli, déli s esti imát mindenki, azonagy szálláson levők pedig buzgó áhítattal együtt végezzék el.

3. A szent gyónáshoz névjegyekkel ellátva s illően elkészülve a határozott időben s helyen, nem különben a szent áldozáshoz is a töredelmes szív áhítatával járuljanak.

4. Tisztátalan, trágár, káromkodó, szidalmazó, s más boszuságra ingerlő szavaktól mindegyik tartózkodjék, annál kevesebbé merjen tetteleg mást megtámadni. Továbbá mind a

tanodában, mind az utcán, vagy honn az egymásközi s másokkal veszekedés, szóbeli vitázás, kötekedés, birkózás, lökdözés, taszigálás, szurkálás, ütlegezés, ablakra, padokon s lépcsőkön ugrálás, hóval, vagy kövekkeli hajigálás, pigőzés, szóval: minden hasonnevű kártékony vagy botrányos tény, különösen a falakra irkálás szigorú büntetés alatt tilalmaztatik.

5. A tanodába — azt mindig ugyan; de kiváltképen vásarnapokon s ünnepeken, ugymint az orényesség s tudományosság iskoláját tekintve — kiki a legnagyobb szerénységgel, állapotjához képest illően ruházva s egész testének tisztességes tartásával járjon. Az iskolai vagy hitvallási előadásokról — ha csak nem beteg — senki el ne maradjon az illető elöljáróság által helybe hagyandó ok nélkül. Különb, többszöri elmaradása következtében az osztályzatban s tanodai bizonyítványban, mint hanyag meg fog jelöltetni. Továbbá tiltatik szünnapokon ugyanazon elöljáróság engedelmé nélkül a szomszéd helységekből lakozó szülők, vagy rokonokat látogatni.

6. Nemcsak a tanodai elöljárók és más tekintélyes emberek; de házi gazdájok iránt is illő tisztelettel, emberséggel, szeretettel és engedelmisséggel viseltessenek.

7. Végre különösen megjegyzendő, miszerint a nappali, főleg pedig az éjjeli kóborlás, kurjongás, zajütés, táncz, verekedés, akármilynemű fegyver s bot hordozása, gyanus helyek, szin- s kávéházak látogatása, tánczvigalmakban részvétel, halászat, rákászat, vadászat, galambok s más költséges madarak tartása, a csuszválás, szánkázás, fürdés, dohányzás s más szállásán bármily színelatti gyülekezet, s ottani időzés, szesz italokkal élés, pénznyeréskedéssel járó kártyázás, tekézés, és más külbömben a ruhák, könyvek egyéb holmik kicserélése, elzalogosítása, vagy elajándékozása; eladósodás kiváltkép némi csemegék miatt; mások mindennemű szántszándékos megkárosítása, főképp erdők,- rétek- s kertekben, a szülők s tanodaiigazgató tudtanélküli szállásváltoztatás, a szállásról télen esti hat, nyáron nyolcz órautáni kimaradás, annál inkább más, és nem tulajdon szállásán való hálás legszigorubbant tiltvák.

Ezen iskolai törvények megszegői a kegyes királyi tanulmányrendszer illető szaka értelmében az igazgatónak magán, vagy nyilvános komoly megintése s feddése után a tanítók gyülekezetében hozandó ítélet szerint megfenyítettnek. Ha pedig valaki olly megátalkodott lenne, hogy megfenyítése után sem nyujtana reményt javulásához, nehogy rossz példája által mások is elromoljanak, a gymnasiumból kiküszöböltetik.

H) Tanodai törvények.

A tanuló ifjak szívére köttetik, hogy fontolják meg, és soha el ne feledjék, miszerint egyedül és kizárólag azon célból jöttek a tanodába, hogy a szükséges és hasznos tudományokban és ismeretekben oktatás és vallásos nevelés jóléteményeiben részesüljenek, jövőendő öletpályájokra értelmi és erkölcsi képzettséget szerezzenek.

I. Vallás.

Minden tanulónak kötelességében áll, hogy a mindenható Isten iránt mély és buzgó tisztetettel viseltessék. Ennélfogva

1. Valamint köz- ugy vasárnapokon és ünnepeken is minden róm. kath. növendék tartozik a szentmisén délelőtt, vasárnapokon és ünnepeken pedig ezenkívül a délután tartatni szokott istenitiszteleten is imakönyvvel ellátva, kellő ájtatossággal megjelenni.

2. A buzaszentelési, keresztjáráshéti és úrnapi, valamint netáni egyéb helybeli szokásos egyházi körmeneteket ájtatosan követni.

3. Határozott időben — ötször évenként — a szent gyórást és áldozást elvégezni.

4. Vasárnapokon és ünnepeken az Isten igéjének magyarázatát figyelemmel hallgatni.

5. A vallástudományt, melyben a boldogító hitigazságok tárgyaltatnak, szorgalmasan tanulni.

6. A szentegyházban, hová a mindenható Isten imádása végett gyül össze az ájtatos nép, magát minden tekintetben példásan viselni.

Az istenitisztelelet kimutatásának módjai közé tartozik a szentmise alatti segédkezés vagy ministrálás is, melyben a tanulók annak idején résztvenni törekedjenek.

Megjegyzendő, hogy a vallásos buzgalmat illető törvények nem csak a róm. kath., hanem egyéb vallásu növendékekre is vonatkoznak. Ők is tartoznak mindazt példás buzgósággal teljesíteni, mi az ő vallásuk köréhez tartozik.

II. Fejedelem, hatóságok és tekintélyek.

7. Ő császári és apostoli kir. Főlsége iránt, kinek atyáskodó gondoskodásai valamint az egész birodalom jóllétére, ugy szintén az ifjuság czélszerű és üdvös nevelésére is irányozvák és árasztvák, legőszintébb mély hódolattal s legbuzgóbb háladatossággal viseltetni, őrette és szerencsés országlásaért, valamint az egész uralkodó családért Istenhez ájtatos imákban esedezni a tanuló ifjúságnak mulhatlan vallásos és polgári kötelessége.

8. A közhatóságokat s felsőbbbségi személyeket is tisztelje az ifju, és minden tiszteletre méltó egyének, főleg a főranguak, közhivatalnokok, előkelő egyházi vagy katonai személyek és más kitünőbb állásuak iránt tisztelettel viseltessék, és ezt minden lehető alkalommal tanusítani igyekezzék.

9. Minden növendék, mivel Isten után szüleinek legtöbbet köszönhet, azon legyen, hogy irántok háláját és szeretetét jó magaviselete és szorgalma által tanusítani folytonosan iparkodjék.

10. Tisztelje a tanárikart, annak minden egyes tagját ide értve, kik az ő boldogsága előmozdításán fáradoznak; mit az által tanusít, ha nekik engedelmeskedik, tanácsait örömmest elfogadja, és mindenkép azon igyekszik, hogy szeretetöket és becsülösöket kiérdemelhesse. Végre

11. Szeresse és becsülje tanulóársait, hogy azoktól viszont szeretessék és becsültessék.

III. Tanulmány- és fejelem-ügy.

Ugy intézkedjék továbbá a tanuló növendék, hogy akárhol forduljon meg, mindenütt józan gondolkodó, békeszerető, az illedelem szabályait szeme előtt tartó, szóval jól nevelt ifjúnak képét viselje. Ennélfogva

12. Mivel a tanintézeti épület és a tanterem oly hely, hol az ifju saját jövő boldogságának alapját veti meg, mellőzendő benne minden, mi ezen nagy czél méltóságaival ellenkezik. Ilyenek: a lárma, illetlenkedés, mások faggatása, pörlekedés, veszekedés.

13. A jó rend hozza magával, hogy a kiszabott időre mindenki saját osztálytermében legyen, és ott kötelességének pontosan megfelelni iparkodjék.

14. Megkivántatik, hogy mindenki szükséges írószerekkel és könyvekkel ellátottan jelenjék meg az intézetben. Iskolai kézikönyveken kívül más könyvet vagy akármely szert, melyre ott szükség nincs, odahozni elkobzás büntetése alatt tiltatik.

15. Előadások alatt a legnagyobb csend és figyelem ajánlatik, mert ezek nélkül a tudományokban kellő előhaladást még reményleni sem lehet.

16. Az előadásokra későn jönni vagy azokat kimenés vagy akárminémű tett által megháborítani mindenkép tilos.

17. A tanintézetbe jövetel és abból kimenetel mindenkor illedelemmel, csend- és rendben történjék.

18. Minthogy a komolyabb tudományok megszerzése főleg gyakorlati tevékenységtől föltételeztetik: szigoruan tilos a házi vagy iskolai feladványoknak mástól átcsempészése.

19. Az utczákon és tanodai épület, valamint vasárnapokon és ünnepeken a templom előtti csoportozás, czéltalan időzés, folyosókon állongás, iskolákból kihívás, futkározás, fütyülés, a lépcsőkön veszélyes ugrádozás vagy taszigálás oly tettek, melyek az ifjuság irányában csak rossz itéletekre nyujthatnának alkalmat.

20. Faragás, rajzolás és irás az iskolai padokon, ablakokon, vagy tanintézeti vagy bárminemű épületekhez tartozó falakon — oly cselekedet, mely jogsértéssel vagyon összeesatolva.

21. Nem szabad tehát más jószágát megsérteni, annál kevésbbé azt igazságtalanul elsajátítani.

22. Ruhákat, könyveket, írószereket vagy egyéb kellő használat végett kapott tárgyakat elidegeníteni, cserében adni

vagy elzalogosítani tilos. Tiltott dolgok közé tartozik a pénz-kölcsönzés is.

23. Tiltatik a titkos társulatok alakítása, sőt a netalán mások által alakítottban bárminémű részvétel, és bárminémű megkülönböztető, főleg tiltott jelvényeknek viselése.

24. Tiltatik a nyugtalanító álhírek terjesztése, gyűjtőgetések, aláírások a büntetésre méltó cselekmények következményeinek meghíúsítása végett; a hittel kötelezett katonai szolgálati kötelezettség megszegésére csábítás vagy a végetti segélynyújtás.

25. A tanuló ifjúságnak tiltva van az igazgatót vagy tanárokat fáklyás zenével megtisztelni.

26. Őrizkedjék minden tanuló a más nemzetiségek vagy más vallásuak iránti ellenségeskedésre ingerléstől, a más állapotúak, főleg kézművesek, iparosok faggatásától s megsértésétől.

27. Azon gyászos következményeknél fogva, melyek a tanuló ifjúságot már annyiszor érték a kávéházak és illetlen helyekre menetel miatt, ezek az ifjúság irányában veszedelmeknek nyilatkoztatnak, és látogatásuk a legszigorúbban tiltatik.

28. A színház látogatására minden egyes esetben az igazgató beegyezése kívántatik. Gymnasiumi tanulóknak szindarabot játszani nem szabad.

29. Nem kevésbé tiltatik főleg nyilvános helyeken a dohányzás és szivarozás; a fegyverek vagy sértésre használható botnak hordása; télen a jégen veszélyes helyeken csuszkálás, nyáron a csónakázás, valamint a helybeli hatóság által e célra különösen kitzűzött helyeken kívüli fürdés; és az ily kitzűzött helyeken is a tanuló uszógyatyát venni, s az egyéb közönséget a lehetőségig kerülni igyekezzenek. Tiltatik továbbá a pénzre üzött kártyázás, tekézés billard vagy bármely játék.

30. Tiltatik a szálláson kívüli éjszakázás vagy későn este járkálás; azért mindenki köteleztetik télen 7. órakor, nyáron pedig 9. órakor tulajdon szállásán lenni. Ezen időn túli kimaradás csak a szülék, vagy azok képviselői engedelmével történhetik.

31. Ki magát valakitől megsértettnek véli, minden vizsatorlástól ovakodjék; mert senki sem lehet bíró saját ügyében, hanem azt az illető osztálytanár és ez uton az igazgatóság elé terjeszsze, hogy az igazság szerént megítéltethessék.

32. A ki valamely leczkeóra alól elmarad, az illető osztályfőnök előtt a szülék — vagy gazdától hozott hiteles irat, — vagy ha az elmaradás betegség miatt történt, rendes orvosi bizonyítvány által tartozik magát igazolni. Nyolcz napon át igazolatlan elmaradás az iskolából kizáratását vonja maga után.

33. Ki nagyon fontos ok miatt egy-két óráig vagy egy egész napra kíván a leczkéktől fölmenletni, ügyét az illető osztályfőnökknél jelentse be. Engedelmet több napi kimaradásra csak a tanodai igazgató adhat.

34. Szállást fogadni, vagy a fogadottat elhagyni a szülék vagy azok megbizottjai, illetőleg helyetteseik tudta és az igazgatóság beegyezése nélkül tiltatik. Ha a fölfogadott szállás vagy a házi gazdák ellen kellő felügyelet hiánya vagy egyéb fontos ok miatt a tanodai elüljáróság kifogást tenne, az ily szállást tartoznak az ifjak azonnal elhagyni vagy az intézettől megválni.

IV. Megrovások és büntetések.

A tanodai törvények minden megszegése megróvást vagy büntetést von maga után.

35. A fokonkinti büntetések ezek:

a) Tanóra után a tanulónak egy vagy néhány óráig visszatartása az iskolában, hogy a mulasztottakat pótolja.

b) Az igazgató általi megróvás az osztály előtt.

c) Degradátio vagyis a bünösnek az osztály minden tanarának határozata következtében az iskolában alsóbb helyre való átrendelése, vagy ha tán e mód a becsületézésre nem hatna, tanítás ideje alatt padon kívüli állítás.

d) Az igazgató által a tanárgyülésben kimondott ünepélyes megdorgálás.

e) Az iskolai börtön, testi büntetés, vagy a körülményekhez képest az erkölcsiségből roszt jegy. — Börtönnel, mely

mindenkor komoly szellemi foglalkozással tétetik kapcsolatba ; csak kétszer rovatthatik meg valamely tanuló.

f) Végre kizárás egy vagy minden középtanodából.

36. Kizárás a helybeli tanintézetből történik :

a) ha valaki egyházi és vallási gyakorlatra vonatkozó, kivált nyilvános botránytettet követ el ; b) ha valaki az okoknak előrebocsátott bejelentése nélkül 8. egymásutáni napon az előadásokból kimarad ; c) ha dorgálás- és büntetéssel szorgalomhiányán segíteni nem lehet ; d) ha szállását, mely ellen az elöljáróságnak alapos kifogása van, elhagyni nem akarná : e) oly körülmények közt, melyek a tanulónak az intézetnél hosszabb idei maradását annak céljára nézve veszélyessé tennék.

37. Kizáratás minden középtanodából történik :

a) Ha valamely ifju mint ismétlő az év végén harmadrendű általános érdemsorozatot nyer. b) Erkölcsi fogvatkozásoknál, melyek a tanulónak a középtanoda rendeltetése által célzott erkölcsi nemesítését nem engedik reményleni. c) Bizonyítványhamisítás, rossz személyekkel szövetkezés, erkölcstelenségre csábítás, lopás stb. miatt.

I) F e g y e l m i s z a b á l y o k :

1. §. A tanulók kötelesek a meghatározott vallásukbeli istenitiszteletekben s vallási gyakorlatokban részt venni, s e tekintetben teljesíteni mindazt, a mi vallásuk köréhez tartozik.

2. §. Minden növendék mivel Isten után szüleinek köszönhet legtöbbet, irántok háláját és szeretetét jó magaviselete és szorgalma által igyekezzék tanusítani.

3. §. Tisztelje a tanárikart, annak minden egyes tagját ide értve, kik anyagi és szellemi javának előmozdításán fáradoznak ; tisztelje pedig ne csak külsőleg, hanem főkép azáltal, hogy figyelemzetetésükhez s intésükhez alkalmazkodik, rendeleteiknek engedelmeskedik s tanácsaikat követi.

4. §. Tisztelettel viseltessék a felsőbbbségi személyek, az érdemeik által kitünő férfiak s általában az öregebb-korúak iránt, legyen udvarias mindenkivel, mert ez a tanulónál kivánt műveltség elutasíthatlan követelménye.

5. §. Szeresse és becsülje tanuló társait, hogy azok viszont szeressék és becsüljék. Ha magát tanuló társa által sértettnek véli, óvakodjék minden visszatárlástól, mert senki sem lehet bíró saját ügyében, — hanem kerülve minden ellenséges vádaskodást, terjeszsze ügyét az osztálytanár és ez uton az igazgatóság elé, hogy az igazság szerint megítélthessék.

6. §. Ha több tanulónak van panasza, soha tömegesen, hanem csak egyenkint jelenhetnek meg az illető tanár vagy igazgató előtt megtartván azon tiszteletet, melylyel az igazgatónak s tanárikarnak minden viszonyok és körülmények közt tartoznak.

7. §. A tanintézeti épület s tanterem azon hely, hol az ifju saját jövő boldogságának alapját veti meg, ennél fogva mellőzendő benne minden, mi azon nagy cél méltóságával ellenkezik. Ilyen a lárma, illetlenkedés, mások faggatása, pörlekedés, veszekedés.

8. §. A jó rend hozza magával, hogy a kiszabott időben mindenki saját osztálytermében kijelölt helyén legyen, s ott feladatait ismételvén várja be az előadás kezdetét.

9. §. Az iskolában tisztán és illedelmesen öltözködve jelenjék meg úgy, hogy külseje által is tanuló ifjuhoz illő műveltséget tanusítson.

10. §. Megkivántatik, hogy mindenki a szükséges, tisztán tartott írószerekkel és könyvekkel ellátottan jöjjön az intézetbe. Iskolai kézikönyveken kívül más könyvet, vagy akár mely szert, melyre ott szükség nincs, odahozni, elkobzás büntetése alatt nem szabad.

11. §. Előadások alatt a legnagyobb csend és figyelem ajánltatik, mert ezek nélkül a tudományokban kellő haladást tenni nem lehet.

12. §. Minthogy a komolyabb tudományok megszerzése gyakorlati tevékenységtől is föltéteztetik, szigoruan tilos a hazai vagy iskolai feladványokat mástól átsempészni.

13. §. Az előadásokra későn jönni, vagy azokat szükség nélküli kimenés, ogymás kikopogtatása vagy akárminemű tett által megháhorítani nem szabad.

14. §. Szünetek alatt a folyosókon, az udvaron vagy iskolai épület előtt való ácsorgás, mely a jó renddel meg nem

fér, és a tanuló szórakozottságát mozditja elő, — meg nem engedtetik.

15. §. A második, harmadik és következő előadási óra közt engedélyezett 10. percnyi szünet alatt azonban a tanulók a tantermet elhagyhatják, hogy az igazgatóság által a helyi viszonyokhoz képest e célra kijelölt helyeken a szabad levegőt élvezhessék.

16. §. Hanyagságból a tanulónak egyetlen tanórát sem szabad elmulasztania.

17. Ha az iskolamulasztás előre nem látott akadály miatt történt, a tanuló azt az iskolában való legelső megjelenésekor az osztálytanárnál a szülők vagy gazdától hozott hiteles irat, vagy ha az elmaradásnak oka betegség volt, orvosi bizonyítvány által tartozik igazolni.

18. §. Előre látható akadályozás esetében a tanuló, — ha mulasztása egy napnál továbbra nem fog terjedni, az osztálytanárnál, szentül pedig az igazgatónál tartozik előre engedélyt kieszközölni, de mindenkor szüleinek vagy azok helyettesének írásbeli kérelme alapján.

19. §. Azon tanuló, ki igazolatlanul, habár szakadozottan is annyi órát mulaszt, a mennyi a heti órák összege, a tanintézetből kilépettnek tekintetik.

20. §. A tanintézetbe jövetel és abból való kimenetel mindenkor illedelemmel, csend és rendben történjék.

21. §. Az utcákon és a tanodai épület, valamint vasárnapokon és ünnepeken a templom előtti csoportozás, céltalan időzés, futkározás, füttyülés, folyosókon ácsorgás, lépcsőkön veszélyes ugránozás vagy taszigálás oly tettek, melyek az ifjuság irányában csak rossz itéletekre nyújthatnának alkalmat.

22. §. Az iskolai padokon való faragás, rajzolás és írás a tanintézet vagy bármely épülethez tartozó falakon, azok bemocskolása, vagy rongálása, — továbbá a taneszközök és butorok megkárosítása tilos; a kárt az illető megtéríteni köteles, s ha azt rossz akarattól szándékosan tette, fegyelmi büntetés alá is vonatik.

23. §. Nem szabad tehát más jószágát megsérteni, annál kevésbbé azt igazságtalanul elsajátítani.

24. §. Ruhákat, könyveket, irószereket vagy egyéb tárgyakat, melyeket a tanuló saját használatára kapott, elidegeníteni, cserébe adni vagy elzálogosítani nem szabad. Tilos továbbá a pénzkölcsönzés is.

25. §. Egyleteket s társulatokat csak a tanárikar, illetőleg igazgatóság felügyelete és ellenőrzése mellett, ennek, vagy az egylet s társulat minőségéhez képest a felsőbb tanhatóság engedélyével lehet alakítani.

26. §. Az iskola körén kívül levő egyletek, vagy társulatok tagjai tanulók nem lehetnek.

27. §. Korcsmákat s kávéházakat csak a szülők, vagy azokat helyettesítő oly egyének társaságában szabad látogatni, kik a tanuló illő magaviseletéről kezeskedhetnek.

28. §. Színházakba s mivelt körű táncmulatságokba a kisebb tanulók csak szülők, vagy azok helyettesei kíséretében, a nagyobbak azok engedélyével mehetnek. *)

29. §. Kisebb tanulók a reájuk nézve ártalmas dohányzástól tartózkodjanak, — nagyobbaknak csak szülők, vagy azok helyettesei beleegyezése folytán engedtetthetik meg. Nyilvános helyeken, vagy az iskola helyiségeiben általában tiltatik.

30. §. Nemkülönbben tilos a fegyverek, vagy veszélyesebb sértésre alkalmas botok hordása, a helybeli hatóság által kitűzött helyeken kívüli csuszkálás, csolnakázás, vagy fürdés, mely utóbbinál az engedélyezett helyeken is az illem szabályai mindeukor szem előtt tartandók.

31. §. Szállást fogadni vagy a fogadottat elhagyni a szülők, vagy megbízottjaik engedélye nélkül nem szabad. E részben minden változás a tanodai igazgatóságnak s osztálytanárnak bejelentendő.

32. §. Korcsmai s kávéházi helyiségekben lakást vagy ötkezést fogadni tilos.

*) Szemben azon rózsás-szinű álmódosásokkal, melyekbe honfiaink egynemely része nevelés- s tanügyünket illetőleg úgy önmagát, miat másokat ringatá, — a nyitrai főgymn. igazgatóság a higgadtabb megfontolást még nélkülöző ifjuságnak 1868/9-ben adott illetén laza törvénypontok káros hatása élét az által tompította meg, hogy azokat lehetőleg korlátozta.

33. §. Ha a felfogadott szállás, vagy a házi gazdák ellen kellő felügyelet hiánya vagy egyéb fontos ok miatt a tanodai előjárásnak kifogása lenne, az ily szállást tartoznak az ifjak lehető legrövidebb idő alatt odahagyni vagy az intézettől elválni.

M e g r o v á s o k é s b ű n t é s e k .

81. §. Az iskolai fenyítéknél fő tekintet legyen arra, hogy az ifjúkori könnyelműség s gyermekies pajkosság ellenében a büntetések különböző nemei fokozatosan alkalmaztassanak, s míg az enyhébb fenyíték célra vezethet, szigorúbb büntetés általában ne alkalmaztassék. Ehhez képest a büntetések fokozata a következő:

82. §. a) figyelmeztetés s intés; b) a magános, aztán pedig c) a nyilvános megdorgálás, mely az által súlyosbittatik, hogy az osztály-könyvbe jegyeztetik, hogy más tanár közlése folytán az osztálytanár vagy nagyobb fokozatban a tanintézeti igazgató által, vagy végre legnagyobb fokában, mint a súlyosabb büntetések egyik neme, — a tanártestület elé idézés alkalmával teljesítettik; d) a hanyagság büntetésére kivált az alsóbb osztálybeli tanulóknál ajánltatik: a tanári felügyelet mellett előadás után iskolában való marasztás, hogy a hanyag tanuló ez alatt elmulasztott feladványait pótolja. A súlyosabb büntetések közé tartozik továbbá az alsóbb osztályokban e) a bűnsnek, az osztály minden tanárának határozata következtében, az iskolában alsóbb helyre való átrendelése, vagy ha tán e mód a becsületérzésre nem hatna, a tanítás ideje alatt padon kívüli állítás; — valamennyi osztályban f) a bezáratás, de csak a nappali órákban, s az előadásokon kívül eső időben, s mindenkor komoly szellemi foglalkozással kapcsolatban. Ezen büntetés a bezáratási idő hosszabítása által súlyosbittathatik, egy napon át azonban hat, s összesen 12. órán túl nem terjedhet.

83. §. Ha az elősorolt büntetésnemek fokozatos súlyosbítása siker nélkül maradt, s a több ízben büntetett tanulónak javulása a létező viszonyok közt nem reménylhető, jogosítva van a tanáriszék a tanulónak az intézetből leendő eltávolítását elhatározni. E tekintetben először a csendes eltávolítás

kisértetik meg, a mennyiben a szülők vagy azok helyettesei az ügyállásról hivatalosan értesítettnek azon tanács kíséretében, hogy az illető tanulót az intézetből vegyék ki.

Ha ezt nem teljesítenék, a tanáritestület hatáskörében fekszik ily tanulók kizáratását határozatilag kimondani, mely azonban egyéb javítási eszközök s fenytékek megkísértése nélkül első ízben mindjárt csak akkor határozathat el, ha határozott ellenszegülés, büntény s általában félreismeretlen erkölcsi romlottság esete forog fenn, főkép ha ez utóbbi a többi tanulók erkölcsét is veszélyeztethetné. Kihágásoknál, ha a tanítás rendszeres kezelését s a fegyelem fenntartását akadályozná, a büntetési fokozatok mellőzésével a kizáratás csak ismétlés esetében alkalmazathatik akkor, ha ily kihágások első ízben elkövetése alkalmával a tanulók az említett következményre különösen figyelmeztettek.

A kizáratást, mint a tanulóra s a szülékre következményekben legsúlyosabb iskolai büntetést csak teljes próbaerejű bizonyítékok alapján lehet kimondani. Az eljárás folyamáról jegyzőkönyv vétetik fel, melyben a részletesen fölveendő tanuallomások s egyéb bizonyítékok alapján a tényállás körülményesen állapittatik meg, s a tanártestületi határozat annak megjegyzésével: vajon egyhangulag, vagy szótöbbséggel hozott-e? indokaival együtt bejegyeztetik.

A kizáratási határozat megerősítés végett a felsőbb tanhatóságnak terjesztendő fel, — s a kíséző jelentésben — ha ez a jegyzőkönyvben meg nem történt, az illető tanulónak addigi magaviselete s tanulmányi előmenetele kimutatandó.

Ha a tanáritestület szükségesnek találja, javaslatba hozhatja az illető tanulónak az ország összes tanodáiból való kizáratását, minek elhatározása a közoktatásügyi ministerium hatásköréhez tartozik.

A kizáratás indokai az elbocsájtó bizonyítványban kiteendők.

84. §. Az igazgatóság s tanáritestület kötelességében áll, minden büntetésről — ide értve az igazgató vagy tanáritestület előtti megdorgálást is — a szülőket vagy azok helyetteseit kellőleg értesíteni.

85. §. A szülők jogában áll erre vonatkozó megjegyzéseiket a tanáristület vagy felsőbb tanhatóság elé terjeszteni. Az intézet elhagyása által azonban egy tanuló sem vonhatja ki magát a reája szabályszerűen kiszabott büntetés alól; míg ezt ki nem állja, nem szolgáltatik ki neki az elmeneti bizonyítvány.

A f e g y e l e m g y a k o r l á s a.

86. §. Az iskolai fegyelmet gyakorolják fokozatonként a tanár, az osztályfőnök, az igazgató s a tanáriszék.

87. §. A tanár csak saját előadása alatt tartja fen a fegyelmet intve, rendre utasítva s dorgálva, szükség esetében a anyagokat az előadás után feladványuk pótlása miatt az iskolában marasztja, s a kiken ismételt intése nem fog, bejelent az osztálytanárnak.

88. §. Az osztálytanár kezében központosul az osztály fegyelmezése. Ő nála tartoznak a tanulók óramulasztásukat igazolni, melyek felől az osztálykönyv által szerez tudomást a tanárok e részbeni tudósítása nélkül, s az egyes előadásoktól való elmaradásra, a mennyiben azok egy napon túl nem terjednek, ő adja meg az engedélyt. Ehhezképest felügyel az osztálykönyv rendszeres vezetésére, s azon fenytéket, mely nem különös tantárgyra, vagy egyes tanórára vonatkozik, nagyobb fokban gyakorolja dorgálás vagy néhány órai bezáratás által. Az osztálytanár — mint ilyen által kiszabott büntetések az osztálykönyvben mindenkor följegyzendők.

89. §. Oly esetekben, midőn valamely tanuló nagyobb kihágást követ el, vagy az osztálytanár fegyelmi intézkedései daczára sem javul, az igazgató van hivatva a fegyelmi hatóságot gyakorolni, ki, habár ugyanazon javító eszközöket alkalmazza, állásánál fogva azoknak nagyobb nyomatókat kölcsönözhet, s ez által is ugyanazon büntetésnek súlyosbítását eszközli. Az ő általa kiszabott büntetések szinte följegyeztetnek a naplóba, s a hol az osztályfőnök egy- vagy többszöri tudósítása a szülőknél a kellő sikert nem eredményezte, az igazgató értesíti a szülőket, s figyelmezteti őket a következményekre.

90. §. A tanintézet körén belül végre a legfőbb fegyelmi hatóság a tanáriszék. Az időszakonként tartandó tanári értekezletnek egyik állandó tárgyát a fegyelmi ügy képezi, itt

adják elő az osztályfőnökök időközben szerzett tapasztalataikat s tett intézkedéseiket, s a tanári kar ehhezképest rendelkezik, s tárgyalás alá veszi azon súlyosabb eseteket, melyek a büntetési fokozatok szerint elhatározását igénylik, vagy minőségüknél fogva közvetlenül hatásköréhez utalvák. A kizárítás büntetésének elhatározása a tanáriszék illetőségéhez tartozik.

K) A nyitrai róm. katolikus főgymnasiumba járó tanulók szabályai.

a) A tanuló kötelességei az iskola iránt.

I. A vallás, erkölcs és műveltség tekintetében.

1. „A bölcseségnek kezdete az Úr félelme levén“, a tanulók lelkismeretes kötelességül tartoznak tekinteni a mindenható Isten iránt mély és buzgó tisztelettel lenni, meghatározott vallásukbeli istenitiszteletben s ábitatgyakorlatokban részt venni, s e tekintetben teljesíteni mindazt, a mi vallásuk köréhez tartozik.

2. A hiterkölszi kötelmek lelkismeretes teljesítése oly fontos és jellemző minden tanulóra nézve, hogy ezekben való eljárása határozottan befoly az erkölszi magaviseleti jegy megállapítására.

3. Minden tanuló mély hódolattal legyen Ő cs. kir. apostoli fõlsége iránt, valamint tisztelje a felsõbbségi személyeket, elõkelõ egyházi s világi egyéneket, az érdemek által kitünõ férfiakat és általában az õregebbkoruakat.

4. Minden tanuló, mivel Isten után szüleinek legtöbbet köszön, irántuk való õszinte háláját és szeretetét jó magaviselete és szorgalma által igyekezzék tanusítani.

5. A tanulónak kötelességében áll az õ szellemi és anyagi javának elõmozdításán fáradozó tanárikar iránt, annak minden egyes tagját ide értve, bármily körülmények között, kellõ tisztelettel lennie; megköveteltetik pedig minden tanulótlól, hogy ezen tiszteletének engedelmesség, udvariasság és az illem szabályaihoz mért szerény magaviselet által is adja bizonyosságát.

6. A tanuló magaviseletében, a nemes erkölsöket és műveltséget szem elõtt tartva, kerüljön minden oly helyet és

alkalmat, mely korával össze nem fér, s a tanintézetben maradását kockáztatná.

7. Szeresse és becsülje tanulótársait. — Ha magát valamely növendék tanulótársa által megsértettnek véli, ovakodjék minden visszatöréstől, mert senki sem lehet bíró saját ügyében s kerülve minden vádaskodást, terjeszse ügyét a tanodai előljáróság elé.

8. Ha több tanulónak van panasza, soha sem tömegesen, hanem csak egyenkint jelenhetnek meg az előljáróság előtt, szem előtt tartván azon tiszteletet, melylyel az igazgatóságnak minden viszonyok és körülmények között tartoznak.

II. Az iskolai üggyrend iránt.

1. Minden tanuló beiratkozás alkalmával bizonyítványt, személyesen és atyja, anyja vagy gyámja, illetőleg azok helyetteseinek kíséretében, tartozik az igazgatónál és osztályfőnöknél jelentkezni.

2. A róm. kath. tanulók tartoznak reggel $7\frac{1}{2}$ -kor sz. misén, vasárnapokon és ünnepeken pedig 8-kor figyelemmel az Isten igéjének magyarázásán, melyet sz. mise követ, imakönyvvel ellátva, kellő ajtatossággal jelenlenni.

3. A tanintézeti épület és tanterem azon hely, hol az ifju saját jövő boldogságának alapját veti meg. Miértis mellőzendő benne minden, a mi azon nagy cél méltóságával ellenkezik; milyen: a lárma, illetlenkedés, mások faggatása, pörlekedés, veszekedés stb.

4. Az előadások d. e. 8-kor, d. u. 2-kor kezdetnek meg, s a tanórák rendje szerint, melyet minden tanuló szülőivel vagy azok helyetteseivel megismertetni tartozik, tartatnak meg.

5. Megkivántatik, hogy minden tanuló tisztán és illemesen öltözködve s a szükséges, tisztán tartott, írószerekkel és könyvekkel ellátottan jöjjen az intézetbe.

6. Oktatáshoz való könyveken kívül más könyvet vagy akármely szert, melyre ott szükség nincs, magával hozni, elkobzás büntetése alatt, tilos.

7. Az előadásokra későn jöni, azok folyamlása alatt és az egyes tanórák közötti szünetekben az iskolai épületet elhagyni, más termekbe menni vagy egymást kikopogtatni nem szabad.

8. A második és harmadik s következő előadási óra közt engedélyezett 10. percnyi szünet alatt azonban a tanulók a tantermet elhagyhatják, hogy az igazgató által e célra kijelölt helyen a szabad levegőt élvezhessék.

9. A tanuló tartozik minden tanórán pontosan jelen lenni.

10. Kötelezett tantárgy tanulásában való részvétel alól egy tanuló sem menthető föl; kivételt e tekintetben csupán a rajz és torna képez, melyek alól a tanuló, testi fogyatkozása esetében, ideiglenesen fölmenthető. A fölmentést a törvényhatósági orvos hiteles bizonyítványa alapján az igazgató adja.

11. Ha az iskolamulasztás előre nem látott akadály miatt történt, a tanuló azt az iskolában való legelső megjelenésekor az osztálytanárnál csak a szülőkől vagy gazdától hozott hiteles irat, vagy ha az elmaradásnak oka betegség volt, orvosi bizonyítvány által tartozik igazolni.

12. Előre látható akadályozás esetében a tanuló, ha mulasztása egy napnál továbbra nem fog terjedni, az osztálytanárnál, ezentul pedig az igazgatónál tartozik előre engedélyt kieszközölni, de mindenkor szülőinek vagy azok helyetteseinek írásbeli kérelme alapján. — A mint valaki megbetegszik, ha előre látható, hogy baja egy napnál tovább tart, kérje meg szülőit vagy azok helyetteseit, hogy ezt azonnal jelentsék be az osztálytanárnál; különben elmaradása később hozott bizonyítványának daczára is igazolatlanul fog tekintetni.

13. Azon tanuló, ki igazolatlanul, habár szakadozottan is, annyi órát mulaszt, a mennyi a heti órák összege, a tanintézetből kilépettnek tekintetik.

14. Minthogy a komolyabb tudományok megszerzése gyakorlati tevékenységtől is föltéteztetik, szigorúan tilos a hazai vagy iskolai feladványokat mástól átcempészni.

15. A kormányrendelet 40. pontja szerint évközben kétszer értesíttetnek a szülők a tanuló előmeneteléről; és pedig az első értesítő decz. 23-án, a második virágvasárnap előtti szombaton fog a tanulóknak kiosztatni; mindegyik tanulónak kötelessége, hogy ez értesítőt atyjának vagy helyettesének át-

adja, vele aláírassa, s mihelyt ismét iskolába jő, az osztályfőnöknek kezéhez visszaszolgáltatassa.

16. A tisztelet- és kiméletnek, melyet a tanulóifjúság minden iránt, a mi erkölcsös és tudományos művelődésére befolyással bír, nyilvánítani köteles, ki kell terjeszkednie az iskola-épületre és ebben minden egyes tanszerre s butorra. Ennél fogva tilos az iskolai padoknak, taneszközöknek s egyéb butoroknak bemocskolása vagy bárminemű épületekhez tartozó falakon rajzolás, írás úgy szintén minden szemetelés. Az okozott kárt az illető megtéríteni köteles, s ha azt szándékosan tette, fegyelmi büntetés alá is vonatik.

17. Az utczákon és a tanodai épület, valamint vasárnapiokon s ünnepeken a templom előtti csoportosulás, czéltalan időzés, futkározás, füttyülés, folyosókon ácsorgás, lépcsőkön veszélyes ugrádozás vagy taszigálás oly tettek, melyektől az ifjúságnak tartózkodnia kell.

18. Nem szabad más jószágát megsérteni, annál kevesebbé azt igazságtalannal elsajátítani.

19. Egyleteket és társulatokat csak az igazgatóság felügyelete és ellenőrzése mellett, ennek vagy az egylet s társulat minőségéhez képest a felsőbb tanhatóság engedélyével lehet alakítani.

20. Tiltatik a nyugtalanító álhírek terjesztése és aláírások büntetésre méltó cselekmények következményeinek meghiusítása végett. Továbbá pénzt vagy más tárgyakat kölcsön venni vagy adni, elzálogosítani vagy eladni, kisorsolni vagy cserébe adni. Tilos a kártyázás általán, különösen pedig a pénzre való játszás; valamint a pénzgyűjtés bárminemű czélra az igazgató engedélye nélkül.

21. Órizkedjék minden tanuló a más nemzetiségek vagy más vallásuak iránti ellenségeskedés szításától.

22. A tanulónak az iskolai előadásokon kívül mindig a szálláson kell lennie, s innen csak a szülék vagy helyettesek hírével csak nappal mehet ki. — A szálláson kívüli éjszakai járkálás vagy késő estén járkálás semmiképen sincs megengedve úgy, hogy mindenki köteles télen 7. órakor; nyáron pedig 8 $\frac{1}{2}$ -kor szállásán lenni. —

23. Ama gyászos következményeknél fogva, melyek a tanuló ifjúságot már annyiszor érték a kávéházak, korcsmák és illetlen helyekre járás miatt, azok látogatása szigorúan tiltatik.

24. A színházba, hangversenybe, vívó, uszó s táncziskolába vagy más multságba mehetésre, minden egyes esetben az igazgató beegyezése kívántatik.

25. A tanulók a különben is az ifjú szervezetére nézve határozottan ártalmas dohányzástól általában tartózkodjanak; nyilvános helyeken vagy iskolai épületekben netáni fölmerülhető eset azonnali megrovást és büntetést von maga után.

26. Tilos a fegyverek, a sértésre alkalmas eszközök vagy sétabotok hordása.

27. Fürödni, csónakázni vagy korcsolyázni csak oly helyeken szabad, melyek a hatóság által e célra kitűzvék.

28. Álarczosan járkálni szigorúan tiltatik.

29. Korcsmai s kávéházi helyiségekben lakást vagy étkezést fogadni tilos.

30. Minden tanuló köteles a tanév végét, illetőleg a zárünnepélyt bevárni úgy, hogy ezen kötelezettség alól a tanulót csak véletlenül közbejött betegség vagy más fontos oknál fogva az igazgató mentheti föl.)*

b) A szülők illetőleg házi gazdák kötelességei az iskola iránt.

I. A tanárok iránt.

1. Minthogy a neveléstől és tanítástól csak úgy várhatunk sikert, ha a szülők vagy azok helyettesei a tanárokkal lehetőleg öszhangzóan működnek, figyelmeztetnek a szülők, hogy a tanárok iránt kellő bizalommal viseltessenek.

*) 1. *Jegyzet*: A többi kötelezettségek az igazgató által fognak a tanulók tudtára adatni.

2. *Jegyzet*: A büntetések fokozata: 1) a tanár által magános figyelmeztetés és intés. 2) a tanuló hibájának szigorú feddése az osztályfőnök által. 3) az osztály előtt nyilvános megdorgálás. 4) az igazgató elé idézés, ki ez alkalommal csendes eltávolítását is megindíthatja. 5) a tanáriszék elé idézés, nem javulás esetében, kizárás végott az intézetből. 6) a kizárás a tanodából, mely fölött a tanáriszék dönt.

2. Miért is vallják be őszintén a tanárok előtt a növendék jó hajlamait és hibáit, hogy, Isten segítségével, azok fejlesztése illetőleg javítása annál sikeresebben eszközöltethessék.

3. A szülőknek a tanárok iránt bizalmánál fogva óhajtandó, hogy, ha a tanulóra kihágása miatt alkalmazott büntetésről értesítettnek, lehetőleg közreműködjenek, nehogy hasonló vagy még nagyobb büntetésre legyen szükség.

II. A tanulók iránt.

1. A tanulók java kívánja, hogy szülők és azok helyettesei a főttebb előirt rendszabályok pontos megtartása fölött őrkdjenek.

2. A szülék vagy helyettesek felelősekké tétetnek a gondozásuk alatti tanulónak mindazon magatartásaa és dolgai iránt, melyekben azok, mint önállótlan ifjak és növendékek természetsszerűen felügyeletre, utasításra és ősztonzésre szorulnak.

3. Különösen pedig felelősek a szülök vagy helyettesek az iránt, hogy a tanulók tisztán és illemesen öltözködve a szükséges, tisztán tartott könyvekkel és írószerekkel ellátottan jőjenek az intézetbe.

4. A tanulónak megengedtetik ugyan szülői vagy azok helyettesei kíséretében a felüdülésre szánt helyeken megjelenni; de azon legyenek a szülök és helyetteseik, nehogy a növendékek egyedül vagy társaikkal oly helyekre menjenek, melyek részint az iskolai kötelességek teljesítésétől elvonják, részint erkölcsüket is megmételvezik.

5. A szülék vagy házigazdák gondoskodjanak, hogy a tanulók sem saját lakásukon kártyázás, ivás végett tartott időlopási mulatságokat és a nevelés-oktatás célját sok tekintetben veszélyeztető összejöveteleket ne rendezhessenek, sem másutt ilyekben részt ne vehesenek.

6. A szülök és helyetteseik figyelmébe ajánltatik, hogy a középiskolai tanuló semminemű, az intézeton kívül fenálló, társulatnak tagja nem lehet.

7. Az a) 4. 5. 9. 10. 11. 12. 13. 15. pontok alatt foglalt kötelezettségek pontos megtartásáért különösen felelősek

a szülők vagy azok helyettesei, kiknek előkelő kötelessége a tanulóknak az iskolán kívül való erkölcsös magaviselete fölött őrködniök.

8. Azon szülők vagy gyámok, kik nem laknak az intézet helyén, gyermekök vagy gyámfiok fölvételekor alkalmas helyettest kötelesek bemutatni, kire a házi felügyelet és nevelésre nézve kötelességöket és jogukat átruházzák, hogy a gondviselésre bizott tanulóra nézve az igazgatóság értesítését elfogadhassa. A szülők és gyámok e részben minden változtatást személyesen vagy írásban tartoznak bejelenteni az igazgatónál.

9. Egy szállás-gazdának sem szabad több tanulót befogadni, mint a mennyi orvosrendőrileg a különbeni bűnhődés terhe alatt meg van engedve. Ennél fogva általában egy házhoz 5—6-nál több tanulót befogadni nem szabad; sőt oly szállásokra, hol a gazda családja a tanulókkal egy szobában tartózkodik, ennyit sem; hanem csak 2-öt lehet befogadni. A ki pedig alkalmasabb helyisége esetén többet is be kíván szállásolni, az tartozik előlegesen az igazgatóság véleményét, illetőleg beegyezését kinyerni. —

10. Ha a felfogadott szállás vagy a házigazdák ellen a gondviselés s a kellő felügyelet hiánya vagy egyéb fontos ok miatt, az igazgatóságnak kifogása volna, az esetben a tanulók szállásukat odahagyni és más alkalmas szállásról gondoskodni vagy az intézettől elválni tartoznak.

*

Nincs itt terünk a tantervezetek alapelvei és intézkedési határozatok szerint meg-megállapított, s a tanodaigazgatók által az időnkinti fölfejtéskor kiegészített, imént bemutatott iskolai szabályokra nézve, melyek közül az A) B) C) D) és E) alattiak a tizenhatszadik századból, a többiek vagyis F) G) H) I) és K) a jelen század szüleménye, — szélesebbre irányuló megjegyzéseket tenni. De még sem tagadhatjuk meg meggyőződésünkötől annyiuak érintését, a mennyit jelenkorunk és állapotaink igényelnek.

Nézetünk szerint az előző idők is, II. József korszakát kivéve, eléggé szívökön hordák a nemzet fiatalságának józan helyes neveltetését s megfigyelék a köröttük történő, valamint különösen a tanodai viszonyokat közvetlenül érintő eseményeket és

mozzanatok, melyek részint a külső rendet biztosító, részint az engedelmesség, figyelem és szorgalom iránti föltétlen követelményeknek érvényt szerző szabályokat szükségesek. — Ha már továbbá amaz elősorolt tanodai egyszerű törvények- és kötelmeknek szerves egészét nézzük, arról kell meggyőződnünk, hogy azokat a cselekvési szabályokat, parancsokat, tilalmakat, büntetéseket az ifjuság iránti szeretetet és kimélet szelleme lengi át. Nem egy idegen hatalom önkényes parancs-zavai azok, hanem támaszok a fiatal csemete mellett, melyek nem engedik, hogy a szelek miatt földre terüljön, hanem ég felé emelkedni segítik. — Ily törvények nem azt érdemlik, hogy számba nem véve, megkerülve, tán, mint lerázandó teher kijátszva legyenek, hanem méltán megkövetelhetik, miszerint tettetés nélküli szeretetre és követésre találjanak...

Ily nézettel, az egyéni jótetszésből, indulatokból vagy épen nemtelen vágyakból eredő akarásokat megfékezni, sőt szükség esetében megtörni is hivatott, törvényeink iránt ves-sünk még egy futó pillantást a tárgycsoportokra, melyekhez való viszonyát a tanulónak e törvények szabályozák vala és most is szabályozzák.

Legyen szabad elsőnek tennünk e tárgycsoportok közül a tanulónak a tanodai igazgatósághoz és hivatalos közegekhez való viszonyát.

Minthogy a tanoda feladata: családtagot polgárrá és államtaggá alakítani, természetes, hogy a tanoda belszerveze-tének a család-, társadalom- és állam-szervezet elemeiből kell összealkotva lenni. Tehát uralkodni kell abban, az életkor tekintélye és a testvéries szeretet mellett, a tagoltság, egymás mellé- s alárendeltség viszonyainak.

Egy ily nagy családban vagy egy ily kis államban, a kellő rend, pontosság stb. csakis belkormányzat és hivatalos közegek útján levén eszközölhető: a kormány vagy elüljáróság és közegei iránt való tisztelet multhatlan föltéte a tanoda belé-letének.

Egy másik tárgycsoport, mire törvényeink vonatkoznak, mások személye és vagyona.

Hogy mindkettőnek tisztelete és sérthetetlensége nélkül a tanodai együttélés lehetetlen volna, eléggé világos. A vagyon-

biztosságra nézve megjegyezzük, hogy azt ne a zárok és lakatok eszközöljék, hanem az a tudat, hogy a ki vagyoni jog szentségéről megfélemedezik, az nem csak tanodai, hanem későbbi életét is kockáztatja. A tanodai közvagyon: a tanoda épületét, tantermeket, taneszközöket, szerelvényeket stb. illető viszony szintén igen-igen fontos.

Nem mellőzhetjük megemlítését azon jelentős viszonyoknak sem, mely a tanodánk a koronás fejedelem, egyházi és világi érdemesek, a haza és polgárzata között létezik.

Mit és mennyit nem köszönhet tanodánk a multakban annak, hogy a nemzetünket őszinte szeretetökbe fogadott föl-kent honatyák érdeklődtek iránta; hogy a nemeslelkű szülők tetemes részt vettek üdvös céljai előmozdításában; hogy az egyház s ország ügyei intézésébe befolyó egyének védszárnyai alatt állhatott; hogy a különféle rendű és rangu jók rokonszenveztek vele? És a jelenben is, mily számosak az előnyök, melyek e viszonyokból tanodánkra háromolnak...

Hogy egyebeket elhallgassunk, nyilvánossági joggal ellátottságunk mellett, nemde a mi gymnasiumunk számára is alapítványi ösztöndíj-állomások, nemde a mi szegény és jöerkölcsű tanulóink nyomorát is enyhítgetik éllemezés- készpénz- vagy ruhaneműekkel a nemes-keblű egyházi és világi jóltevők?...

Vajmi rútol állana, ha e jótéteményekkel bármi tekintetben visszaélnének a megadományozottak; ha hálátlanságot tanusítának; ha az alattvalói hűség, hódolat, fiúi kegyelet, lángoló honszerelem, szóval az illem szabályait sértegetnék!

Végül hagyjuk a legfontosabb, legkényesebb viszonyt: tanodánknak Isten és egyháza iránti viszonyát...

Tudjuk, hogy Isten a tudományoknak is ura, hogy a templom és az ennek előcsarnokát s folytatását képező iskola, mint általában az emberies s közelebbiről az igaz keresztény szellem ikerszülőttei: térileg is egymás mellett állanak.

És ismerjük a két testvér között évszázadok hosszú során keresztül főállott szép viszonyt, s ennek mindkét részre termékenyítő, áldásos eredményeit.

Annál fájdalmasabban esik látnunk, hogy a régi testvéri viszony napjainkban itt-ott sokat vesztett melegségből.

Előggé ismeretesek úgy az egyoldalú tudománynak, mint az ezzel kaczerkodó felületes társadalmi korszellem áramlatának rontó hatásai e viszonyra...

E hatások azonban olyneműek, mint az ártalmas szeleké. Mint ezek, úgy azok ellen is nem egyszer csak védő falaink mögé lehet vonulnunk s tartamukat kellő türelemmel kiállanunk, jól tudva, hogy éppen oly mulandók, mint az elemi csapások.

Főleg a középtanoda nem egészen helyesen fogná fel föladatát, ha okos védekezés helyett akár szenvedélyes harcra kelne azok ellen, akár önként oda engedné magát e rontó hatásoknak, s mint mondani szokás, együtt úsznék az áramlattal...

A középiskolának tudnia kell, hogy az Isten, vallás és egyházhoz való viszonya megbonthatlan szilárd alapon nyugszik. Neki ismernie kell az emberi szellem kettős természetét, és tudnia, hogy valamint testünk jobb fele el nem szakadhat a balról s külön életet nem folytathat: éppen úgy szellemünk ismerő-tudó oldala el nem különülhet a vallásos érző-szívő oldaltól, azaz a tanoda azon egyháztól, melyben az isteni vallás meg van testesülve... A kétfél csak is egységben található életet és erőt. Mert hát minden véges létalak megismerése nem-e a végetlenek, minden mulandó jelenség nem-e az örök létezőnek, minden okozat nem-e a vég-oknak, minden változó nem-e a változhatlannak megismerésére utal? Más szavakkal: a tudományoknak minden törekvése tud-e egyéb és több lenni, mint keresése, megismerése Istennek, kit valaki megismervén, minden dolgok keletkezési okát és végcélját ismeri meg; mert minden, mi Istenen kívül létezik, neki köszöni létrejöttét és fönmaradását, és miként tőle származott minden, benne is leli végcélját...

És ezekben rámutattunk a törvények és kötelmek fontosabb tárgyaira a középiskoláknál, melyek, ha hivatásukat föl ismerik, néhány megérett arany kalász arathatása végett, magok vetik el mindenha az üdvös magvakat nem csak tanítással, nemcsak tudomány-anyag közlésével, hanem az akarat hajlítása által is; s hogy ezt elérhessék, tömérdek összefüggő és összeműködő, összhangzatos és egyöntetű intézkedéshez kell

nyulniok, melyek mind a kedély, mind a sziv nemesbitésére, az erény fõségének megkedveltetésére hatnak... Igen nevelniök kell célirányosan, tiszta, kifogástalan erkölcsiségre nevelniök!

XIII.

Folytatás.

Az oktatás-eszközök sorában kiváló hely illeti meg a jól szerkesztett tankönyveket. — A tankönyvirás általában. — A jó tankönyv irójában nem csak a tananyag tudása kivántatik meg, hanem avatottság is a nevelés-oktatás összes eljárásában. — Idõnk tankönyvirási szertelensége követeli a nevére méltó kritikát. — A vallástanítás fontossága az iskolában, különösen a középtanodában és kézikönyveink. — Az ó-remek nyelvek tanításának célja, jelesül a latin nyelv és az ide vágó szótári, nyelvtani és olvasmányi kézikönyvek. — A görög nyelv művelõ ereje és a tankönyvek. — Az anyanyelv, és tanításának feladata meg kézikönyveink. — A német nyelv tankezelése és elsajátítása s a tankönyvek. — A földrajz fontossága az iskolában, tanmódja és a kézikönyvek. — A történelem nevelési jelentõsége és a tankönyvek. — A mennyiségtan képzõ ereje és a kézikönyvek. — A terményrajz fontossága és a tankönyvek. — A természettan és iskolakönyvek. — A szónoklat, kezelése és a szónoklattani kézikönyvek. — A költészet, művelése és a költészettani tankönyvek. — A bölcselétan, feladata és a tankönyvek. —

Elõkelõ gondoskodásunkat és komoly figyelmünket méltán megérdemli a tanoda. Itten vették meg Isten segélyével az életre szükséges ismereteknek alapja; itten képeztetik a gyermeknek s az itjunak lelke olyanná, hogy a világnak küzdelmei közt biztosan tájékozhasssa magát és õnerejébõl mozoghasson mindabban, a mi hivatásához tartozik... Ha el van hibázva az alapnevelés és az. alapoktatás, mindenek elõtt maga az illetõ egyén, kit fonákul vezettek, közvetve pedig maga a társadalom fogja annak kárát vallani... A tanodánál megfigyelendõ egyik szempont az, hogy minõ terv szerint intéztetik a tanítás és nevelés? a másik szempont: miként s mily terjedelemben adatnak elõ a tárgyak? a harmadik szempont: minõ a tanoda fõlszerelése, mily eszközökkel történik a tanítás s

vajon a tanításnak előmozdítására vagy hátrányára szolgál-nak-e azok? Mindezen pontokra nézve a szakértőnek elég mon-dani valójga lehet...

Nekünk, kik a tanügyet, ezen, a nemzeti műveltség-történelem alapját képező, komoly tárgyat főmozzanataiban, ugy, miként az a k.-r. nyitrai gymnasiumban nyilatkozott, ez alkalommal lehető hűséggel elemezve, — az első pontot már vizsgáltuk, nem szabad most mellőznünk az ismeret forrásait, a tanulás és tanítás kézeszközeit. —

Erre nézve mindjárt jelen tárgyalásunknak mintegy elő-csarnokában egy kérdés merül föl, melyet a fejtegetés alá fogott tárgy körül mindig szemmel tartanunk, majdan meg-oldanunk kell. — És ez: Mik voltak a tanköny-vek kezdet óta a kegyes-tanító-rend nyitrai gymnasiumában? — Mielőtt pedig e kérdésre a kellő feleletet megadnók, érintünk még némit az iskolakönyv-írásról, különös tekintettel napjainkra, midőn még azt illetőleg is forgó viszontagság járma alatt nyögünk..

A tanoda felszerelése alatt annak bútorzatát és a tani-tásra szükséges eszközöket értjük. A nyitrai gymnasium helyi-ségéről és az egészségre befolyó felszereléséről másutt leendvén szó, itt csak a szorososan veendő taneszközökről, és ugyan a könyvekről, mert a jó tankönyvek s ezeknek sikeres alkalmazása a valódi cultura épületénél mind megannyi gránit-szi-lárdságu alapkövek gyanánt tekinthetők, fogunk beszélni. — Természetes, hogy a középtanodának az okvetlenül legszüksé-gesebbekre illik szorítkoznia nemcsak azért, mivel a tanmód és ismeretek foka nem olyan, mely, mint p. o. az egyetem-ben, sok eszközt igényel, hanem azért, mivel a gymnasium is, nem kevés szegény tanoncot számlálván, azon tartozik lenni, hogy ne igen vegye igénybe a szülők pénzét. —

Tehát mégis csak lelketlenség az, midőn a gymnasium egy-egy osztálya tankönyvei 15—20. frtba kerülnek, holott 5—8. frttal elő lehetne állítani az eredményre vezető czélszerű tankönyveket. Akárhány tehetős szüle panaszkodik az iránt, hogy a forinttal vagy forintokkal fizetett tankönyvekből egész éven át tiz lapot sem tanult az ő gyermeke; a másiktól csak

imitt-amott voltak kijegyezve egyes pontok a lapokon... Már pedig ha a tanár igen sok, nem lapot, de tananyagot kihagy, azon gondolatot gerjeszti a tanulóban, hogy e tanulmány nem is valami fontos tárgy, mert hiszen nyaláb számra törlik ki belőle a szakaszokat a nélkül, hogy akár szóval, akár írásban pótoltatnának... Tehát kézikönyveink többnyire nagyságuk miatt nemcsak aggasztólag drágák, hanem célra sem vezetnek... Vagy talán az mentheti ez eljárást, hogy a kívánt eredmény kellő arányban áll a tankönyvek nagy terjedelmével és árával?

Hiszen ha mégis ez volna az eset! Legalább az ismeretek bősége vigasztalná az annyiszor önmegerötétéssel költsékes szüléket... Azonban nem úgy van. Az új nemzedék közül nem kevesen fölszínesek, a dolog mélyére nem tapintók, örökösen kapkodók...

De vajon mi oka ezen szomorú téneményeknek a könyvalkotásnál? Részben az értetenség vagy hiúság, részben nyereség-vágy... Mert igazat szólva, nem minden tanárnak van arra gondja, mennyit lehet kívánni a tanulóktól alapos betanulásra, hogy ennek segélyével maga gondolkozzék a tárgyról s kellő figyelmezés után saját erejével is fejtegethesse azt; hanem azon töri fejét, miképen ngujthassa a fejtegetést minél hosszabbra; mert így terjedelmesebb lesz a könyv, nagyobb a tekintély, s a mi talán ennél is többet nyom, a honorárium... Ő tehát nem az iskola céljához, a megszabott órák számához, a tanulók szükségletéhez mért tankönyvet ír; hanem azt fitogtatja, mennyit képes összeírni valamely tárgyról, mintha csak olyanok számára írna, kik egész éven át egyébbel nem foglalkoznak, miut azon egy tantárggyal. A vállalkozó a nyomtatott ivatek száma szerint azért, hogy minél többet gazdálkodjék meg e téren, részint mert látja, hogy a több ivre terjedő mű nagyon is drága lenne s mivel kevesebben szerezhetnék meg azt, fölhasználja a nagy nyolczadrétet túlságos magassága- és szélességével, apró betűkkel, összeszorított sorokkal... Ekképen tehát a külalakkal is tökéletesen el van tévesztve a cél, mindamelltt is drága a könyv terjedelme miatt, és minden ok nélkül zsaroltatnak a szülék és a szegény tanulók... Egynémely vállalkozó nem annyira talán helyes tapintatból,

mint inkább nagyobb haszonra való kilátásból a kellő külalakot megtartja és örömet szaporítja az ívet drága papíron... Azonban a fölsleges költség, a fényezés nemcsak a gymnasiumban, hanem mindennemű tanintézetben gondosan kerülendő; a mit olcsó, egyszerű eszközzel is elérhetni, minek arra költséget tenni?... Ezen általános megjegyzés után beszéljünk immár az iskolakönyvekről.

Az iskolakönyvek, vagy egyenesen a tanulók kezébe adandó kézi-, vagy szoros értelmében veendő tankönyvek, vagy a tanárok tovább képzésére és a tanulók magánolvasására szolgáló könyvek, legjelentékenyebb taneszközökül szolgálnak. Ez által most már sokkal könnyebb tanítani és tanulni, mint midőn csak szóbeli előadások és fáradságos írás útján lehetett szert tenni ismeretekre. A könyvek mind a tanár mind a tanuló erejét kímélik. A tanár ugyanis feladatának egy részét a tanulóknak adhatja át, kik most magukban ismétlik az előadottakat, míg a szóbeli előadásnál s kéziratok hiányában magának a tanárnak kellett azt tenni; de a tanulók is nyernek. Tankönyvek nélkül mai napság vajmi kevés ismeretet lehetne elsajátítani... Különösen pedig a gyermeknek szükséges a tankönyv, kinek eleme a nem figyelés vagyis a szórakozottság ugyannyira, hogy a tanár által figyelmetlensége miatt korholt gyermek akárhányszor válaszolja elég őszintén: 'Tessék csak feladni leczkét, otthon majd megtanulom.' — Annyi igaz, hogy a gyermek örömebb tanul otthon magában vagy másodmagával, mintsem egy ülő helyen figyeljen az iskolában; mert még akkor is, midőn csöndesen és mozdulatlanul ül, más dolgokon jár az esze... Azonban, ha még úgy figyelne is a gyermek, vagy akármelyik érettebb tanuló, a mint figyelnie kell, megtörténik vele, hogy jóllehet az előadás után vagy talán más nap el tudja mondani a hallottakat, néhány nap múlva a legegyszerűbb és legérdekesebb dolgokról megfeledkezik, mintha azok soha nem is mondattak volna előtte, mert időközben sokféle tárgyakkal foglalták el esztét... Egy-két rendkívüli észtehetség csak kivételt képez...

Arravaló tehát sajátképen a könyv, hogy a mi abban irva van, lerajzoldójék az agyvelőre a szemeken, mint optikai

lencséken át a fénysugarak által, miszerint a lélek azt onnan leolvashassa. Az egyiknek elegendő e célra az egyszeri elolvasás, a másoknak többszöri vagy talán igen is sok elolvasás szükséges, hogy valamit megragadhatson, s ezen tünemény titkát még nem fejtette meg a természettudomány. Ámde tény az, hogy a fenhangon olvasás kimondhatlanul fokozza a benyomás hatását, vagyis könnyíti a tanulást, mert két rendbeli érzék útján egyszerre történik a behatás; különben az élő állagtól eredt hangok hatása az élő állagra hasonlíthatlanul erősebb, mintsem a néma betűknek szemlélése. Más részről a beírt lapnak is meg van a maga kiváltságos ereje. Helyhez köti, mint mondani szokás, az emlékező tehetséget. Innen van, hogy a tanuló behunyt szemekkel is mintegy az írott lapról olvas; meg tudja mondani a lapnak mely részén, a sornak elején, közepén vagy végén minő szó, minő kifejezés fordul elő; sőt az egész könyvet áttanulmányozva, körül-belül rányit azon lapra, hol a kérdéses tárgy foglaltatik. Az ily módon szerzett ismeretről lehet elmondani hogy valóban megragadott, maradandó kincs, s ha előbb vagy utóbb háttérbe szorulna is az emlékezetben, a tanulmányok sokfélesége vagy halmaza miatt, kis fáradsággal csakhamar megújítható... De valamint a szóbeli, úgy a könyvbeli előadás sem egyformán jó. — A tankönyvet meg kell választani, annyival inkább, mert a helyesen szerkesztett könyvek által, melyek t. i. mind az anyag terjedelmét, mind a módszert tekintve az illető tanoda céljának megfelelnek, legbiztosabban érherni el a tanoda célját. A jó tankönyvek nagyon jó korlátul szolgálnak a tanár túlterjeszkedésének vagy fukarságának, felületességének, és az osztályok összehangzó működését is igen előmozdítják...

Azonban a jó tankönyv szerkesztésére nem elegendő a tananyag tudása; e mellett nélkülözhetlen dolog, hogy az író a nevelés összes eljárását mind elméletileg, mind gyakorlatilag ismerje. A tankönyvszerkesztés módját tehát az egyes nevelési elvekből és szabályokból fogja kivethetni az író. Mindamellet is álljanak itt röviden a következő újmutatások, A tankönyvek főkélléke, hogy azok az egyes osztályok céljainak teljesen

megfeleljenek. Másodsor a kitűzött czél szerint szerkesztesse-nek ugyan; de se igen bővek, se rövidek ne legyenek. A tankönyv rendesen azért rosz, mivel szerzője nem tudta megítélni, mennyi szükséges egy-egy osztálynak. Némelyek annyira meg-rakják kivételekkel, jegyzetekkel a szabályokat, hogy a jó tanuló is alig bírja magát tájékozni... Nem jó, ha a tankönyv mindent ki akar meríteni s a tanárnak semmi tenni valót nem hagy; vagy ha nehéz nyelven van írva, mely még a kisebb osztályiak által alig érthető, a nagyobbak munkáját is szükségtelenül nehezíti. — A jól szerkesztett könyveknek azután egyenlőknek kell lenni, nemcsak egyes osztályban, hanem egész ország tekintézteiben is; mert lehet alkalmunk bőven tapasztalni, mely bábeli zavar uralkodik oly iskolában, melynek tanulói az alosztályokban vagy más tanodáknál vagy más könyvek szerint tanultak. — Mennyi vesződsége van a tanárnak, míg tanítványait a szükséges egyformaságra szok-tatja; mily hátrányára van az a haladásnak az egyöntetű, őszhangzó működésnek, különösen nyelvtant illetőleg. — Nemcsak az egyformaságra, hanem a kiállításra is kell tekintettel lenni. —

Nem róhatók meg eléggé azon tankönyvirők, kik műveik minden újabb kiadásán változtatásokat tesznek, nem tökélye-sítési, hanem nyereszkesedési szándékkal. Ha egyszer valamely jó tankönyv be van hozva, nem kell azt könnyen egy másik-kal fölcserélni, mert ez talán egyik vagy másik tekintetben jobbnak látszik. A tankönyv gyakori változtatása hátrányára van a haladásnak. A könyv, melybe a tanuló magát beleélte, sokkal dúsabb kincstár rá nézve, ha némi tekintetben hiányos is, mint az új, melynek egy részét nem is fogja ismerni s melyből tanulandó új rész az előbbi könyvből tanulttal nincs kellő összefüggésben. Időről-időre a meglövön észrevehető hi-ányokat pótolni lehet. — Bármennyire drasztikus is azon plébános megjegyzése „ha ördög volnék, minden évben más hittant hoznék be az iskolába,“ mégis kétségkívül igaz; mert nem engedi a folytonos kézikönyv-változtatás, hogy az eszmék, az igazságok egységbe kögöljenek össze, a mire törekszik a gyermek gondolkodó elméje is... A könyvek gyakori változtatása azért sem jó, mert a szülék nem győzik a költséget. Némely tanárok azon-

ban azzal mitsem törődnek, hanem készek volnának minduntalan változtatni valamit. És, mint tapasztalhatni, fiatal tanároknak általános hibájok, kik sokszor csupán czime ujsága vagy mások részrehajló bírálata szerint itélik meg a könyvet, és csak, miután egy vagy két évig tanították, látják be hiányait. —

Nem szándékunk mindazon eljárások taglalását, melyek a tankönyvek megbiráltatása körül előjönnek, e sorok tárgyává tenni, — ezt ily futólagosan végezni ugy sem lehetne, hanem csak ugy röpszerűleg kívánunk egyetmást megjegyezni.

Időnkben tankönyvirodalmunk szaporaságkorát éli... Soha olyan buzgóságot, mint a minővel e téren találkozunk! Eredeti és fordított művek olyan számmal jelennek meg egyszerre és egymásután, hogy a tanárok maholnap igazán az em b a r r a s d e r i c h e s s e miatt nem tudják, melyikhez nyuljanak. És vajon mi idézte elő ezt az élénk mozgalmát? Honnan e verseny?...

Kétségtelen, hogy tanrendszerünk ingadozása, a többszörös elvtelen ujtás is befolyással volt a könyvek szerkesztésére, mert többen érezték szükségét annak, hogy a tanítás fontos segédeszközei lehetőleg öszhangzatban álljanak az iskolai kormány követelésével. Más részről, mint már főnbb is jeleztük, a tanárok ambíciója is tényező a tankönyvek szaporításában. Ezt az ambíciót nem kis mértékben ápolja az a körülmény, hogy a tanári vizsgálat jelentékeny tanulmányokat föltétezt, s az illető, ha egyébként nem, egy tankönyv keretében iparkodik tanulmányai eredményéről beszámolni a világnak... Ezenkívül a könyvkiadók is részesek a munkában. Az ő élelmességök hamar észreveszi, hol kínálkozik valami jó üzlet, és nem mulasztják el az alkalmat fölhasználni. Megtisztelik bizalmukkal azt a tanfériut, a kinek egyéniségétől és helyzetétől kellő sikert remélnék, s ugy néha az is tankönyviróvá lesz, a kinek talán soha sem jutott volna eszébe a könyvesinálás...

De hát fölvehethné valaki, mi itt a teendő?

A felelet igen egyszerűnek és könnyűnek látszik, t. i. nem egyéb, mint akárhol másutt: megvizsgálása és megítélése a műnek tárgyalt tudomány mértéke és a mű saját czélja szerint. Csakhogy ezzel oly határozatlanul van megjelölve a

feladat, hogy valóban keveset okulhatni belőle. A tankönyv kritikájának több oly szempontot kell méltató figyelmében részesítenie, melyek másutt mellékesek, míg itt az oktatás mezején legnagyobb horderejűek, azért megeshetik, hogy az avatott és lelkismeretes bíráló elítél oly könyvet, mely látszólag kifogástalan, — az előadás anyagát tekintve. Mindenki tudja, hogy ama szempontok alatt a paedagogiai és methodikai szempontokat értjük. Hála Istennek! ma már általán úgy áll az ügy a nevelésoktatás elméletében is, hogy ítéletünket szükség esetében formulálni is tudjuk; mind jobban tisztul a kőd, mely a tanítás ideális célpontját eltakarta sokak előtt, és így nagyon természetes, hogy az ide vágó kritikánk is szigorúbb és követelőbb. És így kell lennie. Azok az érdekek, melyeknek szolgálni egy tankönyv hivatva van, sokkal szentebbek, hogysem mellékes tekintetek miatt tartózkodjunk indokolt ítéletünket kimondani. A szigor pedig még szükségesebb akkor, midőn jelenségek merülnek föl, melyek a szerzők könnyelműségét, avatlanságát vagy bármely oly hibáját árulják el, melylyel az írás mestersége valóságos üzérkedéssé aljasodik..

Az önszeretet, elfogultság persze személyes sértést, irigységet, vagy, nem tudjuk, miféle barbárságot lát abban, ha a kritikus itt-ott keményebb szót talál használni; de valaki csak iparkodik elválasztani kedves „én“-jét az ügytől, megjő az a jobb pillanat, melyben a gyűlölt a „becslőt“ emberiebb alakban tudja képzelni... Vagy gondoljuk végig, mi a legfőbb, a mivel a kritikus valakinek „személyét“ megsértheti. Ez valami olyas lehet, hogy szemére veti a szerzőnek: nem ismeri kellően tárgyát (s ez állítást bizonyosan támogatja is); nem gondolkodott a paedagogiai kellékek fölött, s azért csak kivonatot csinált egy nagyobb munkából; nem tud írni s hasonlók... Mi legalább úgy tapasztaltuk, hogy a legszigorúbb bírálatok súlypontja ilyenforma szemrehányásokban van, s mert a vád kemény, a kritikus saját érdekében nem mnasztja el állítását bizonyítani... Hanem azért a szerzők kiméletet kívánnak, sőt van rá eset, hogy ennél is többet..

Nem akarjuk állítani, hogy kritikánk mindig kifogástalan. Lehetnek esetek, hogy egyik-másik bíráló nem eléggé

objectiv, szereti a csattanó phrasisokat, s ha hibát talál, szinte kapva-kap rajta, csak hogy legyen miről beszélnie... De az Istenért, hát lehet-e ideálisan tiszta és jó a mi emberi? Csakhogy viszont az is egész határozottsággal kimondhadjuk, hogy idők tankönyvszerzőinek érzékenysége gyakran valódi idegesség. Azok az expectoratiók és gyanusítások, melyekben sértett önérzetők enyhülést keres, gyakran az állást megszégyenítő túlzásba csapnak. A lángra lobbant szenvedély nem ismer nemes indokot; előtte minden szó, minden megrovás forrása önérdek, elbizakodottság, s jaj a szegény kritikusnak, ha magának is van szakbeli műve: világos, hogy a concurrentiától retteg; ha pedig még nem irt volna tankönyvet, hallgatás a dolga addig, még jobbat nem produkál a megrovtottnál... Sőt még más tekintetek is fölhasználtatnak!..

A szerzők helyesen cselekesznek ugyan, ha nézeteiket, álláspontjukat, mely a kritikusével egyenlően jogosult lehet, védelmezik; sőt ez sem hiba, ha az affectus netaláni túlkapását kellő módon megvilágítják; de nagy szerencsétlenség volna az irodalomra nézve, ha a rajongást argumentum gyanánt akarnók érvényesíteni..

Tankönyvirodalmunk olyatón gyarapodásának örvideni nem vagyunk képesek... Látjuk és tudjuk, hogy, jóllehet napjaink is legalább haszonvehető hoznak, — a felületesség, kapzsiság versenyt dolgozik a szakértelemmel. Ily körülmények közt a megbírálnak ép oly ébernek kell lennie, minő eleven maga e munkásság...

Mi e tekintetben, bár sokan pártolják, nem helyeseltetjük azt, hogy minden tanár maga válaszsza meg a tanulók kezébe adandó könyvet... Némelyek ugyan korlátlan szabadságot kívánnak e részben a tanárnak, kezei megkötését károsnak találván tankönyvirodalomra nézve. — Ugyan ez okból Niemeyer is a tanáritestületekre bizza a könyvválasztást... Mi nem látjuk be, hogy a korlátozás pangást idézne elő az irodalomban, mert a sok gyarló munka épen nem fejtí azt ki. Mi azt még egyes tanáritestületekre sem biznók föltétlenül, mert bizonyos, hogy a tanártársak munkáit hozzák be, legyenek azok még oly hiányosak is. Legczélszerűbb, ha oly fensőbb tanhatóság időről-időre pályázatot

hirdet tankönyvekre, s a beküldött kéziratokat szakavatott férfiak bírálata alá bocsátja. Így tér nyitlatuék a hivatottabb tanfériflaknak erejük megpróbálására; másrészről pedig nem teremne gombaként a férczmű-tankönyv; sok gyöngö tanár nem pazarolná jobbra forditható idejét arra, a mi a legnehezebb dolgok egyike — tankönyvirásra. — Ha a bíráló bizottság a pályaművek valamelyikét vagy többet is általános becsűnek találó: akkor ezt a tanhatóság kinyomatná és minden illető tanintézetnek megküldené. Erre az ítélethozásra fölhevottak valamely tanügyi közlönyben bíralatukat közzétennék; s a mű ugy a mint van, vagy a netalán szükségeseznek bizonyult módosításokkal csak akkor fogadtatnék el tanykönyvül, ha a bíralat a nyilvánossággal szemközt is fentartaná magát...

A mondottak nyomán lehetne eszközölni azt is, hogy a tankönyvek olcsók lennének, midőn így a szüntelen változtatás miatt mégis panaszskeltőleg sokba kerülnek annyira, miszerint sok szülő csak nagy megerötétéssel bírja azokat birtokba ejteni. —

A külesinra, a tiszta, olvasható nyomásra, a lényeges részeknek kiszemelésére is kell gondot fordítani, hogy a tanuló már külalakjáért is szeresse a könyvet és tanulását már a nyomás is könnyítse...

Minálunk, ugy látszik, kevesen gondolkoznak arról, minő befolyással van az oktatásnak és a tanulásnak eredményére a tankönyvek külalakja? Legtöbben azt hiszik, csak nyomva legyen valami, s azt mondhassuk, könyvet adtunk a gyerekeknek kezébe, ezzel már meg van téve minden. Pedig bizony elmondhatjuk, hogy az oktatás és tanulás eredménytelenségének oka a tankönyvek külalakjában is kereshető...

Különösnek tünik föl e vád, de azért még sem nehéz dolog azt bebizonyítani. E végre szükséges minden más előtt fejtegetni, miképen történhetik az, hogy valaki el tudja mondani azt, a mit látott vagy hallott... Megmagyarázza ezt nekünk a tapasztalati lélektan tudománya, mely nálunk jóformán ismeretlen világ... Elmondjuk tehát röviden, minden hosszadalmas bevezetés nélkül. Az embernek feje valóságos könyv, a koponya a kötés vagy a tok, az agyvelőnek finom

rétegei az egyes lapok, melyek, ha egyszer beirvák, leolvassa azokról a lélek, a mit ottan leirva lát; ha pedig üresek ezen lapok, nincs mit leolvasnia. Ezt a tüneményt már Aristoteles kifejezte bölcsészileg eme szavakkal: „Nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu...” Ennyit sokan tudnak, de, hogy miképen történik a felfogás, azt kevesen kutatják. Már pedig az másképen nem megy... A fényképésznek szekrényében vagyis sötét kamrájában van elhelyezve a lap, melyre az üveglencse által összegyűjtött fénysugarak bevésik a tárgyat, a melyről visszaverődnek, tárgy hiányában a lap üresen marad. Ilyen szekrény az embernek feje, melyben a beirandó lapok az agyvelőnek rendkívül finom rétegei, ezekre rajzolják a tárgyakat a fénysugarak, a hangokat pedig a füleken át a levegőnek vagy talán szintén az aethernek rezgő vonalai, melyeknek alakja a hangok szerint különbözik. Tudva levő dolog az is, miként az agyvelőre csak azon föltét alatt történik a valóságos, tehát maradandó benyomás, ha az akarat is hozzájárult annak elfogadásához; az akaratnak ezen hozzájárulását figyelemnek vagyis inkább figyelmezésnek nevezzük...

Ezeknek érintése után könnyű már megítélni, minő összefüggésben van valamely tankönyvnek külalakja az oktatás eredménye vagy eredménytelenségével. Az agyvelőre t. i. csak oly méretű kép rajzolódik, a mily nagyságú kép a szemnek idegreczején megalakulhat. Ha távolabbról veszem szemügyre az embert, ennek egész alakja helyet foglalhat idegreczején; minél közelebb jutok hozzá, annál nagyobb méretben mutatkozik egyes része az ő alakjának, s végre kénytelen vagyok méregetni őt tetőtől talpig és úgy foglalni össze agyamban az egyes részeket, ha felfogást akarok szerezni magamnak az egészről... Vagy tegyük föl, Európának elég nagy térképet szemlélem; bizonyos távolban előttem áll annak egész alakja, közelebről pedig csak az egyes részeket láthatom, és föl, alá vagy oldalvást kell jártatni szemeimet, hogy az egyes részeket lassankint összefoglalhassam; s így aztán látom az egészet, de már nem testi szemeimmel, hanem ott fog állani az egész alak lelkem előtt az agyvelő lapján... A szemnek ide-oda jártatása az ily felfogásnál nem kellemes

munka és még fárasztóbbá válik, ha a fejnek mozgatásával kell azt összekapcsolni. Leginkább megkivánja pedig a tanulás a fejnek mozgalmas helyzetét... Miknek alapján tehát épen nem nehéz megfelelni azon kérdésre, mily nagyságú legyen a könyvnek kinyomtatott lapja, ide értve természetesen a papírnak üres széleit... Tehetünk ugyan különbséget a gyöngébb és érettebb tanulók között: ámde ezen különbség se nem lehet nagyon eltérő a lap méretét illetőleg. — Alapméretül vehetjük tehát a kisebb nyolczadrétet, melyen egy sor csak oly hosszú, hogy fejmozdulat nélkül vezethesse végig azon a gyermek szeméit, és még csak képes se legyen eltéveszteni a következő sornak kezdetét. A lapnak szélességéhez aránylik természetesen annak magassága is, melynek összefoglalására két-három könnyű fejbillentés elegendő legyen... Így azután, ha a gyermek előtt a nyitott könyvnek két lapja áll, szélében foglalhatja össze a két lapot, miként hosszában az egyiket, az ily méretű lap hathatós támaszt nyújt az emlékező tehetőségnek, főleg olyan tárgyban, mely az emlékezetet okvetlen igénybe veszi... Ellenben a lapnak mértéken túli hossza vagy széle, a mi örökös fejmozgatást követel, és épen azért az egymásra következő soroknak eltévesztését vonja maga után, igen alkalmas eszköz kifárasztani a gyermeknek türelmét, előlni benne a tanulásra való hajlamot, és megfosztani őt a módtól, hogy a beirt lapot agyvelejére tisztán benyomhassa...

A szótárakat, ismerettárakat folyóiratokat vagy nyolczad- vagy negyedrétkben, és épen azért kettős oszlopban, a hirlapokat a széles alak mellett hármás, négyes, ötös oszlopokban szokás kiállítani, különben elidegenednék azoktól a kifárasztott olvasó; s egynémelyek tankönyvet adnak gyermek kezébe, mely nagy nyolczad- vagy majdnem negyedréthez hasonló alakban végzetetlen hosszú sorokkal nyomva annyit tartalmaz egy lapon, a mennyi épen elég volna, ha négyszer akkora fejjel és szemmél birna a gyermek, mint a minővel tényleg bir!... És ezen meggondolatlan tett által az oktatás sikerét kockáztatták, mert a mit a gyermek fejébe át nem irhatott, az onnan le sem olvashatja...

Ámde még azzal nincs vége a bajnak, hogy ha a beirt lap nem haladja túl a kellő méretet: figyelembe kell még

venni a betű nagyságát és a soroknak távolságát egymástól... Az ugynevezett cicero, garmond és petit, azaz: nagy, közép nagyságú és apró betűk egymáshoz szorított vagy tágitott sorokkal nem egyformahatásuak. Mindent el kellene követnünk arra nézve, hogy a mint hinyítja a könyvet a tanuló, egy pillantással rá találjon a szóra vagy kifejezésre, melyet onnan már megjegyzett magának, és azonnal rá tudjon mutatni, mi hol fekszik ama lapokon...

A szerzőnek a könyvkiadásnál oda kellene tehát fordítani gondját különösen, hogy a nyomtatványban, hogy minden §. után üres sor maradjon és ez által a paragrafusok szembetűnőleg elkülönözve legyenek; ugyszintén arra is, hogy a §-nak száma vastagsága által figyelmet ébreszsen és így szemléltetést különbözték az egyes paragrafusokban előforduló pontozatok számaitól. Ezen eljárással tágitott sorok nélkül is megszerezhető a világos átnézet, holott ellenkezőleg a tágitott sorok sem segítenének ezen a hiányon... Mit szóljunk aztán az olyan nyomtatványról, melyben az egyes §§-ok pontozatai között meg van a hézag, az új §. azonban közvetlen minden megszakítás nélkül követi az előbbit, mintha csak annak folytatása volna; sőt még annak száma sem különbözik alakra nézve a pontozatok számaitól... Így aztán csakugyan összezavartatik a tanulónak esze a külalak által, és az ily tünemény a tankönyvirodalomban valóságos botrány. Azon rendet és pontosságot, mely egy zászlóaljnak vagy ezrednek, avagy hadcsapatnak mozdulataiban megkívánatik, át kell vinni a tankönyvek külalakjára is, ha azt akarjuk, hogy renchez szokják és botlásoktól legyen megóva az ész...

A kuszátságnak egy neme az is, midőn a főcímelek, neveztessenek bár szakaszoknak vagy fejezeteknek, jelentéktelenebb betűkkel szedvék, mint az alárendelt osztályzások címei; vagy az egymásmellé rendelt osztályok címei különfajta betűkkel szedetnek; avagy egy főcím a befejezett tárgy után folytatva szedetik ugyanazon lapon, holott az alárendelt cím negyedrészen üres lap után más oldalon kezdetik stb... Kivánjunk aztán fegyelmezett észt a tanulótl, midőn a tankönyv a szerző eszének fegyelmezetlenségei mellett tanuskodik!..

Sok jót tehet és nagybau mozdíthatja tehát elő az oktatás eredményét a magas tanhatóság, ha kiterjesztendi figyelmét és örököndik szigorúan a fölött, hogy minden egyes osztályúak szükséglete szerinti terjedelemben, könnyű s népszerű a növendékek felfogásához mért tankönyvek, melyek nem az irányt fitogtatni és a tanonczt, ki előtt az eszmék világa föl nem tárult, tuláradó, elvont nyelvezettel kinezni hivatvák, — az épen megkivántató külalakkal állíttassanak ki; a mi majd maga után vonja a költségek kevesbítését is...

A szoros összefüggés a tanoda és a tanügy lételemét alkotó kézikönyvek közt késztet arra, hogy a k. r. nyitrai gymnasium eljárásának és közművelődési eredményének feltüntetése végett, kísérletet tegyünk összeállítani a szóban forgó tanintézetben alkalmazott vezérkönyveket, annál inkább, mert épen azon könyvek szerzőinek szintén van részük e dolgozatban, melyet, imitt közlünk.

Összeállítjuk tehát azon nyomtatványok czímeit, melyeket különféle magyarországi szerzők vagy olykor Magyarorszáiban működő idegen származású írók bocsátottak közre.

Ezen czímekeket egyrészt magunk, a könyvtárakban tett kutatásunk alkalmával, irtuk össze. Miután a jelen összeállításnak nem más a föladata, mint feltüntetni azon munkákat, melyek gymnasiumunkban az oktatás terén kalauzul szolgáltak illetőleg szolgálnak, fölmentve érezzük magunkat a czímekeknél teljesebb és bibliographiai pontossággal adásától; mi több időt és nagyobb tért vesz vala igénybe...

Mielőtt azonban az iskolában időről-időre előadott tárgyakra szolgáló könyveket az ismeretszakoknak, úgymint: a) vallásban, b) latin nyelv, c) görög nyelv, d) magyar nyelv, e) német nyelv, f) földrajz, g) történelem, h) mennyiségtan, i) terményrajz, k) természettan, l) szónoklattan, m) költészet-tan és n) bölcsészettan, — rendében elősorolnók, szükségesnek tartjuk mindenütt némit egész általánosságban a tananyagról előrebocsátani. —

A jellem az ember lelkének szilárdsága a jó követésében, és mint ilyennek képzése mindenestre a nevelés-oktatás legfőbb feladatai közé tartozik... Azonban a mily fontos a nevelés-tanítás feladatai között, épen oly sok nehézséggel jár és épen oly mély belátást s kitartó szorgalmat igényel... A nehézségek legtöbbje azon viszonyokban jelentkezik, melyek közé minden ember világra jövése és élete által mintegy beléjűt, s melyektől megmenekedni nem áll módjában... Mindazáltal nagyot hibázna, ki azt vélné, hogy az ember jellemének képződése csakis külső esetlegességektől függ és a nevelésnek nem volna hatalma, mely a lelket mindezekről, ha nem is teljesen, de legalább igen nagy mérvben függetlenítse... Mert, ha minden nemű, rangú, foglalkozású, állású, hazájú és égvővű emberek között látunk nagy férfiakat, példányszerű alakokat és tiszta jellemeket, kik a kedély indulatain és szenvedélyein épen úgy tudnak uralkodni, mint erős mellel állanak a külső, talán ártalmas befolyásnak is ellene: azt a helyes nevelés-oktatásnak kell tulajdonítani, mely Isten kegyelmével erőt adott a léleknek, hogy az, valamint saját gyöngeségén, úgy a külső támadásokon diadalmasodjék... Miért is a jellem képzését nem lehet eléggé figyelmébe ajánlani, különösen a nevelők- és oktatóknak... Mikor kell ezt a gyermeknél elkezdni? E kérdésre minden szakértő azt feleli, hogy mindjárt, a mint a gyermek gondolkozni kezd és akarati elhatározásának jelét adja... S mi módon kell, vetheti föl valaki, ebben eljárni? A legelső feladat, hogy a nevelő-oktató a gyermeknek szellemét lelkismeretesen áttanulmányozza, hajlamait és tehetségeit pontosan megismerje; mert csak ez által lesz képes a talán létező hiányokat kipótolni, a gyermek gyöngeségein segíteni és ferdeségeit megszüntetni... Ezután azon kell lennie, miszerint a gyermeknek tenetségeit őszhangzatosan képezze; nehogy például elméjét túltömvén megemészthetlen tanokkal, szive üresen maradjon, akarata pedig épen parlagon; vagy a sok indokolatlan intés által kedélyét egészen ellágyítván, az elmének tiszta tájékozása hiánya miatt az akarat folyton ingadozó nádszálhoz legyen hasonló, vagy pedig kérlelhetlen szigor által megtörvén akaratának minden önállóságát, szive megszokja a folytonos remegést és elméje a legtisztább igazságok

fölötti kételkedést ; mert, ha valahol, itt a félszegség, az egyoldalúság leginkább megboszulja magát... Mire nézve oda kell törekedni, hogy legelőbb is a gyermek világos és megdönthetelen elvek birtokába jusson. Ez elveket pedig csak a kinyilatkoztatott vallás nyújtja, midőn Isten örök és változhatlan törvényeivel megismertet...

Következőleg természetfölötti religio legelső és leghathatósabb eszköze a jellemző nevelésnek, mint a mely a fensőbb rendre készíti, emeli és erősíti a lelket... A vallás, mely hasonlóan a tanításhoz világosság, a hit által ama legfensőbb természetfölötti rendeltetését nyilatkoztatja ki az embernek, mely végcélja életének. A vallás, mely épen ugy törvény, tekintély, mint a fegyelem, megparancsolja mindazt, a mit tennünk kell ama legfensőbb cél végett ; műveli az ember lelkismeretét, midőn a jó és gonosz ismeretét biztosan feltárja előtte és amaz iránt szeretet, ez iránt pedig gyűlöletet lehel belé. Épen ugy műveli a szívet is és táplálja benne ama nemes tiszta érzelmet, mely ez erényes hajlamoknak forrása ; műveli jellemét, midőn mindennemű kötelességek állhatatos teljesítésében gyakorolja. A vallás végre, mint szeretet, malaszt, isteni segély azt eszközli, hogy életünk ama főséges végcéljához juthassunk. Nélküle minden tévútra kerül és minden erejét veszti. Nélküle minden gyöngé, hiába való, hamis, fordított...

Igy levén a dolog, jóllehet a vallásérzelem tárgya legmagasabb, mégis közel áll, mint már jeleztük, az a gyermekhez is ; mert benne vagyon ; s így a vallás fogalmainak közlését, tanítását nem kell az érettebb korra halasztani, hanem lehet azokra már a kis gyermeket is vezetni...

Hogyha a vallást számüzi valaki az alapnevelési programmból, hozzá szoktatja a gyermeket Isten nélkül élni ; a fiatal csemetét megfosztja a mennyei harmattól ; hatálytalan és elégtelen eszközökkel akarja azt nagygyá nevelni ; a lelket föl nem emelheti az igazság sem a valódi erény magaslatáig... A pogány világ története eléggé megtanít bennünket, hogy mi a nevelés valódi vallás nélkül ; de a minden vallás nélküli nevelés ismeretlen valami a világ évkönyveiben, csak napjainknak tartatott fön ezen, a szegény gyermekek elleni borzasztó bűn !....

A vallásra és erkölcsiségre való nevelés és a vallástánítás, bizonyos, nem egy, de azért nem különítendő el egymástól. Ugyanis, míg a nevelés kitűnően jámbor erkölcsi érzelmek ébresztésére s hasonló érzület kialakítására céloz, addig a tanítás az érzelmet minden tudás legmagasabb tárgyával akarja megismertetni, az embert rendeltetésének tiszta fogalmára vezetni. Már, ha azt akarjuk, hogy a nevelés ne csupán homályos érzelmeket támaszson, akkor az érzelmeket fogalmaknak kell vezetni; s ha az értelem érdeket akar találni az érzékfölöttiekben, akkor a szívet föl kell azok iránt indítani. Jámbor szellem kitűnő tulajdonsága az embernek, de világosság nélkül könnyen durva babonassággá s vakbuzgósággá fajulhat... Az emberi művelődés minden lépcsőjén vallási fogalmakkal találkozunk. —

Már csak ezekből is mindenképen, és pedig önkényt kiderül, hogy a vallást, melynek tanítása lehetséges, tanítani minden esetre szükséges. — Isten a kezdő, Isten a végpont az emberre nézve, rendeltetésünk Istenben élni, Istennel egyesülni, Istennek eltöröltött képmását magunkban megtisztítani; lehet-e tehát szükségesebb valami, mint az Istentan. Lehet-e az iskolának fontosabb tárgya, mint Isten? Mindennek, mi a nevelés és tanítás körében történik, Istentől kell erednie, Istenhez visszamennie. Mint a tanodák régi szervezetéből látható, maguk a pogány klasszicuskok is a ker. vallás fölvilágosítására szolgálnak. Innen a vallástánítás a tanár és tanítvány legüdébb erejét igényli. A mit a vallástánítás nyújt, az a legfőbb jó, melyet az ember semmi korában, semmi állásában és viszonyaiban nem nélkülözhet úgy, hogy ha csupán a földi létre tekintünk is, el kell mondanunk, miszerint a ki nem bírja azt, mire a vallástánításnak fogékonyvá lehetett és kellett volna tennie szívét, annak életéből hiányzanak a legszentebb mozzanatok, a legboldogítóbb érzelmek, a legragyogóbb világpontok... Egyebeket elhallgatva nem mellőzhetjük egy újkori nevelő- és bölcsésznek mély, igen mély- érteményű szavait: „Ifju voltam, megöregedtem és tanubizonyságot teszek, hogy soha sem találtam emberben alapos, átható és kitartó erkölcsösséget, csak az istenfélőkben; örömet, vidámságot is csak azoknál találtam, még pedig hasonlíthatlan mértékben.“

— A vallástanításnak minden korban, minden nevelők a legnagyobb fontosságot tulajdonították, elhanyagolásának szomorú következményeit mind az egyház mind az állam gyakran tapasztalja. Ez indította az államot arra, hogy 'az ifjúság vallásos oktatására nézve üdvös intézkedésekről gondoskodjék, mint azt már régi idők óta az egyház is a püspököknek, lelkészeknek, keresztyák- s anyáknak szigorú kötelességökké tette. —

De dolgozatunk, valamint általán a kegyesrend egész szelleme, a vallásos nevelés- és oktatásra czélozván, fölslegesnek tartjuk ezen ügyről ez izomban bővebben szólni. —

Sok súlyt fektettek a tanfériák mindenha azon paedagogiai elvre, melynél fogva az osztályok mindegyikében a tantárgyakat tekintve bizonyos egység tartandó szem előtt; és azért az ismeretterjesztés módját körhöz hasonlítják, melynek kerülete osztályonkint mindig nagyobbodik, ugy azonban, hogy alsóbb osztályban is, noha csak kis térfogatban, mindig egy teljes egészet képezzen... Ha ezen szabálynak irányadóul kell szolgálnia az írás, olvasás, számtan és más tantárgyak czélszerű kezelésében: mennyivel inkább megkívántatik az a tanítás legfontosabb ágában, a vallásoktatásban?..

Tisztában kell azzal lenni: mi az iskolákban a hittan előadásának czélja? — Az, hogy a fiatalok a hitigazságokat ne csak tudják, hanem, azok gyakorlati alkalmazásához is korán hozzászoktatva, zsenge korukban megtanulják, miképen kell igazi jó keresztyén módon élni. —

Történelmi kútfők ide irányuló adatai szerint, a gymnasium vallási tananyaga nagyánt ugyanaz, mely az elemi tanodáé; de minél főlebb lép az ifju, annál nagyobb annak terjedelme és tudományosabb tanmenete s tanalakja... Valamint az egész középtanodai képzést, ugy a vallástanítást al- és feltanításra oszthatni. Amaz 1—4. osztályokban, emez pedig 5—8. osztályokban kerül elő.

És ugyan az alsó tanításnál a bibliát és katekizmust valamivel nagyobb terjedelemben kell előadni, mint az elemiben... Ezekhez azután már a vallási szokások és szer-

tartások eléggé kimerítő magyarázata és az egyháztörténelem főmozzanatai is hozzájárulnak... Hogy itt már kissé mélyebbre szállhat és magasabbra emelkedhetik a vallásoktató, az a tanulók napról-napra növekedő fejlettségénél fogva magától is érthető... Ide jó azon körülmény, hogy, ha időközben a növendék megválna az iskolától, műveltségi fokához mért vallási öntudatot vigyen ki magával az életbe, hitéről számot tudjon adni s így a ker. tökélyesedés művében hathatósan részt vehessen mind embertársait, mind magát illetőleg... A felső osztályokban való hittanításnak az a célja, hogy a tanuló vallási öntudatát még világosabbá tegye. — Ezt eszközli az által, ha az ifjut arra képesíti, miszerint az a saját bel- és külvilágából magának önalakítólag világos istennézetet képezzen, ezen célból a hittant a világ- és tudományérettel viszony- és összehangzásba hozza, s evvel értelmének világosságot, érzelmének tisztaságot, akaratának erélyt szerezzen. A vallásoktató kötelessége a szentírásban magként elszórt hitágazatokat egyenkint elővenni, tudományosabban kifejteni, a balvélemények ellenében szilárdul megállapítani és úgy egy szerves egészszé fűzni... Erre minden más előtt az isteni kinyilatkoztatás történeti része adatik elő, azután a hitcikkelyek tana, úgy az ezeken alapuló erkölctan és végre az egyháztörténelem. Mindez rendszeresen és magasabb szellemben úgy, hogy a tudományosan művelt ifju minden kételye eloszolják, hitéről tiszta tudattal birjon, függetlenségében függetlennek, függésében függetlennek érezze magát, mint kiben a vallás vagyis Istennek működésére az emberekben, s a gondolkodás tudománya azaz embernek visszahatása Istenre szép összehangzásban vannak...

Az ekként fokozatosan megállapított hittanításnál is, mig a nyomdák gyorssajtóit gyarló és nehézkes kezek képviselték; mindaddig az ismeretek átszármaztatása keskenyebb határok közé szorult, és így nem csodálkozhatunk, ha a piaristáknak Nyitrán letelepedésükkor, valamint külföldön ugy hazánkban is, drágábbak és nehezebben szerezhetőek voltak a könyvek... Tehát kezdetben a vallástudományra nézve épen úgy, mint a többiekben is a kézírati munkák voltak használatban. — Mindezeket a lelkes szerzetes tanárok hangya-

szorgalmának kell, hogy tudja fel a történelem részrehajlatsága... Sz. Kalasanzi szellemőrököseinek érdemei ezen cselekvés-körben is kitünők... Midőn a fárasztó oktatásból ez igénytelen, szerény, jámbor férfiak szűk czelláikba visszatértek, a világiak szórakozása helyett, legott könyveket másoltak, magyarázatokkal látták el, vagy újakat szerkesztettek...

De vegyük immár az intézetünkben mindenha a nevelés-oktatás ügyében a fokonkinti képzésnek alapul szolgáló választani könyveket itt, mint tüzetes helyen, szemle alá...

Mióta a közoktatásra szükséges tankönyveknek hiánya nem volt annyira érezhető, hogy azokat ügygyel-bajjal kellett volna birtokba ejteni, — következő hittanok forogtak a nyitrai gymnasium növendékei kezében :

1. *Doctrina Religionis*. Budaë, 1715. — 2. *Catechismus P. Canisii*. Budaë, 1735. — 3. *Magyar Katechismus t. p. Canisius Péter* theol. pap által iratott. Budán, 1740. — 4. *Az öreg katechismus*. Budán. 1802. — 5. *Historiae s. veteris et novae ecclesiasticae examina in gratiam studiosae iuventutis Schol. Piar. Par. I. et II. Znoymae*, 1738. — 6. *Az ó és új testamentomi historiának rövid sommája*. Budán, 1850. — 7. *Fleury K. Historiás katechismusa*. Szeged, 1820. — 8. *Petheő B. A ker. hitnek tanítása I. II. III. IV. rész* 1834. — 9. *Petheő B. A kath. religio tudománya I. II. rész*. Budán, 1844. — 10. *Szalay J. Római katechismus*. Budán, 1840. — 11. *Szalay J. Az egész ker. hittudomány I. II. rész*. Pesten, 1842. — 12. *Szaniszló F. Doctrina religionis christiano-catholicae Pars I. II.* Budaë, 1839. — 13. *Spányik Gl. A kath. religio tudománya*. Budán, 1845. — 14. *Gruscha A. A kath. ker. Hittan*. Egerben 1852. — 15. *Gruscha A. Kath. Glaubenslehre*. Wien, 1851. — 16. *Gruscha A. A kath. ker. Erkölcsstan*. 1852. — 17. *Gruscha A. Kath. Sittenlehre*. Wien, 1851. — 18. *Zimmermann J. Vallási szokások és szertartások*. Pesten, 1845. — 19. *A ker. kath. egyház szertartásai*. Veszprémben, 1853. — 20. *Középkatekizmus a Szent-István-Társulattól*. Budán, 1850. — 21. *Grynaeus A. Egyházi történelem*. Pesten, 1853. — 22. *Hepp A. A ker. kath. egyház történelme*. Pesten, 1861 — 23. *Róder A. Bibliai történet*. Egerben,

1863. — 23. Schmid-Czuczor G. Bibliai történetek. Pesten, 1856. — 24. Dr. Martin K. A kath. religio tankönyve. (I. A religio igazságának bebizonyítása. II. Ágózatos hittan. III. Erkölcsstan. IV. Egyháztörténelem. Egerben, 1854.) Pesten, 1865. — Dr. Martin K. Lehrbuch der kath. Religion I. II. III. IV. Mainz. — 25. Terklau-Dornis G. A katk. istenitisztelet szelleme. Pesten. — Terklau G. Der Geist des k. Cultus Wien. — 26. Zenner-Györffy. A kath. hitvallás tankönyve, Pesten, 1872. — 27. Frenzl J. Liturgika. Pesten. 1863. — Frenzl J. Liturgik. Pest. — 28. Wappler A. A kath. egély tankönyve. (I. A kath. egély bebizonyítása. II. A kath. egély tanai. III. A kath. erkölcsstan. IV. Egyháztörténelem.) Pest, 1870. — Wappler A. Lehrbuch der k. Religion. Wien 1869. — Némethy L. A kath. egyház szertartásainak kézikönyve. Pesten, 1873. —

Midőn a vallást, mint a nevelés-oktatás legfőbb tényezőjét állítók föl, épen nincs szándékunk ez állításunkból következtetni, hogy a többi tudományokban való tökélyesülés fölösleges. Teljességgel nem! hiszen részben szükségesek, részben hasznosak ezek is... Csakhogy ezek által az, mi nélkülözhetlen, ne nyomassék el, hanem ez lelke, rugója és iránytúje legyen azoknak, annál is inkább, mert sz. Krizologus szerint: „Vedd el a napnak sugarait, és nem fog fényleni többé; szakaszd el a patakot a forrástól, és nem csörgedez többé; vedd el az ágát fájáról, és nem virul többé; mesd le a tagot a testről, és nem él többé; vedd el az embertől a vallást, és nem lesz ő ember többé“...

Korunk szelleme a realismus felé irányul. Már-már letűnni kezdenek azon napok, midőn az emberinem azon osztálya, mely a múzsák szolgálatára szentelte az ifjú örömeit, a férfi munkásságát az öregség nyugalmat, távol a profán emberek örömsibájától, Helikon és Parnassus regényes ormain az égiekkel társalgott és boldogságát csak abban találta föl, mi az elme fölhevült phantasiájának kölcsönzött szányakat, melyek segélyével merészen, mint a lég királya, ismeretlen régiókba emelkedjék !..

És mégis, hogy az ó-remek nyelvek, melyeket írók példányszerűségéért klasszikusoknak nevezünk, oly érdemmel bírnak

a magasabb műveltségre törekvő ifjúság művelésében, — az a vélemények minden változékonysága fölött van és a tudások előtt minden kétségen kívül áll... Ezek maradnak örökre képviselői a magasabb műveltségnek, mely nemcsak a holt természetben, hanem a szellemi világon is uralkodni törekszik és képes. Az azokkal foglalkodó tanuló átvándorolja az emberi nem fejlődésének történetét, és pedig nem futtában, hanem fáradságos munkálkodás útján. —

Egyébiránt is a más nyelvek tanítása általán nagyon elősegíti az ifjúság egyetemes képzettségét... A mennyiben azokból bizonyos értelmi és aesthetikai szemléletmód tükröződik vissza, mely az anyanyelvben uralkodótól kellő távolságban fekszik; a mennyiben mutatványokat tüntetnek föl, melyek más talajban sarjadtak ki, és mint idegen az újság ingerével hatnak, — aanyiban tágitják látkörünket; felszabadítanak sokkal alaposabban, mint az anyanyelv, az egyedi érzés és gondolkozásmód korlátai alól; fölmentenek azon egyoldalúságtól, mely minden elszigetelés következménye; megteremtik a szellem és kedély s az általok létre hozott művek sokoldalúbb fogékonyságát s élénkebb mozgékonyosságát.. Az anyanyelv és művei az ifjúságnak oly irányt adnak, mely csak tovább fejlesztést szűkséggel és fogad be... Az idegen nyelvek pedig egészen új pályára terelik az ifjút... És már egészen véve az emberi nyelv különféle alakulásának, az emberi természetben örökké azonos és előre meghatározott alapformák (melyek ismét az emberi nyelv legkülönszerűbb változataiban találkozhatnak) szemlélete, a széptani műveltségre is jelentékeny előny...

Szükséges tehát, hogy az idegen nyelvekben való oktatás terjeszsze ki képző erejét nemcsak egyedi, de aesthetikai tekintetben is... És erre épen a régi klasszikus nyelvek — a latin és görög sokkal czélszerűbbek, mint az újabbak. A mit amazok az ifjúságnak nyújtanak, kellő arányban áll az anyanyelvben elsajátítottakkal.. Továbbá a bennök uralkodó szemléleti mód egyszerűbb, gyermekiesebb, költőibb, mint az, mely az anya- és új nyelvekből kisugárzik. Amazokban nagyobb és mégis fensőbb értelmű egyszerűség honol, mely társulva a különféle alakzatú szabályos szépséggel a

kedélyt, ha át tudja érezni, igen kellemesen bilincseli le... Azon kívül az ó-klassikai műveltség, mint lényeges elem, átment a mostani nemzetekbe, úgy, hogy a régi nyelvek tanulmányozása nemcsak az alak, de az anyag tekintetében is kiegészítőjeül szolgálhat az anyanyelvben elsajátítottaknak... És, ha az ó-klassikusok olvasásánál a nyelvtani tudnivalókon kívül egyszersmind az aesthetikai, költészet- és szónoklattaniakra is kellő figyelem fordítatik: akkor természetes, romlatlan, meleg szellemöknél fogva igen hevítőleg és fölemelve fognak hatni az ifjak kedélyére... A gymnasiumi növendék épen műveltségi foka szerint kénytelenítették az idegen klasszikus nyelvekben előtünedező világviszonyok-, jellemek- és helyzeteknél tovább időzni, magát azokba mélyebben beérezni, s ezek mellett az auctorok erőteljes, éles elméjét, a találó élczet az egészséges és élénk humort megszeretni... A régiek műveinek figyelmes olvasása és gondos fordítása megszerzi a tanulóknak az anyanyelvű kísérletek számára a legjobb és legtökéletesebb példányképeket... Mert a beszédbeli előállítás alakja a régiéknél épen tökéletes öszhangzatban áll az ifjúkori emberiség műveltségi fokával: szemléletőbb, fölfoghatóbb és az ifjúságra hatékonyabb, általa utánozhatóbb, mint az újabb irodalomé. Szükséges tehát, hogy a régieknek ifjulag eleven, eredeti, hangzatos, emelkedett s naiv terményei a serdülő kor kedélyének aesthetikai képzésére vonatkozólag sok tekintetben gyümölcsözzenek...

Mikből könnyen magyarázható, hogy gymnasiumunk megnyitásakor legott a latin nyelv nagy szerepet játszott. És ugyan jó ideig, mivel csak az tartatott a nyelv tökélyes birtokában lenni, a ki azt nemcsak olvasni, hanem írni és beszélni is tudá, a grammatikai oktatásnak, nem a szókötés ismerete, hanem kiválóan beszélési és írási készség volt feladata: „Lege, scribe, loquere!”. Azért magyar és latin szókönyvek készítettek; az „adversaria“ könyv pedig különféle dolgokról való latin szóknek gyűjteménye által az irálynak színezetet, szépséget kölcsönözött. -- A klasszikus régiség tanulmányozásának, mondja az 1774-ig használt tanterv, ránk nézve nem lehet egyéb czélja, mint az irály képzése, melyet, jóllehet a kipróbált történészek is megizlelhetők, kiválólag

Ciceróból kell elsajátítani. „Imitare Ciceronem! Utánozd Cicerót!” ez az utasítás. Azonkívül a beszédben és írásban semmit sem szabad a tanulónak fölhozni, a mit valamely jeles szerző tekintélyével vagy példájával nem igazolhatni. Épen úgy a költeményeket is Horatius és más költők phrasisaiból csinálták a tanulók. Latin drámákat és olykor-olykor magyarokat is játszottak, de nem Plautus- és Terentiusból, hanem saját szerzeményeiket... Hogy a latin nyelvet, mint a világ összes katolikusainak nem csak, de valamennyi művelt emberek összekötő kapcsát, becsülték és előbbre vitték a piaristák, úgy hiszszük abban mi rossz sem rejlik... De mintha akkor, midőn Luther és Calvin iskolás követői az egész világgal Latium nyelvét tartják vala a műveltség közegének, egyesegyedül a piaristák tettek volna kivételt, az, ha Dragonetti, Chelucei- s bár kitől származik is, nagy vétkes vagy korlátolt ítélet!.. —

Már a gymnasiumba fölveendőől vizsgálat követeltetett, melyben a latin nyelvtan kezdő elemeinek ismeretét is kelle igazolnia. Tehát, mihelyt a tanuló a gymnasiumba lépett, Róma nyelvét kelle beszélnie. — Kérdés: mikép volt ez lehetséges? Miképen használtathatott a gyermek társalgásában oly nyelvet, melyben még avatlan volt? — Ezen nehézséget a tanárnak minél korábban latinul beszéltető ügyessége és türelme mellett kis gyakorló könyvek voltak hivatva leküzdeni. Ilyenek a következő cziműek:

1. Colloquia familiaria seu dialogi utiles et adolescentibus accomodati Desid. Erasm. Roterodami. Budae. — 2. Sententiae Steph. Stobaei. — 3. Sententiae Epicteti. — 4. Fabulae Aesopi. — 5. Progymnasmatum latinitatis volumen. I. —

A nyelvtani kézikönyvek, melyek ez ideig használtattak:

1. Em. Alvári. Institutionum grammaticarum libri I. pars 1-a. De declinationibus nominum, coniugationibus verborum. Accedunt 14. praecepta de constructione. Tyrnaviae, 1797. — 2. Em. Alvári. Institutionum gramm. L. I. pars 2-a. De rudimentis sive de octo partibus orationis et generibus nominum. Budae, 1792. — 3. Em. Alvari Institut.

gramm. L. I. pars 3-a. De declinationibus nominum, verborum praeteritis et supinis, syntaxi anteriore sine appendicibus. Budaë, 1791. — 4. Em. Alvari Instit. gramm L. II. De constructione. Accedunt selectae partes. Budaë, 1792. — 5. Em. Alvari Institutionum grammatic. L. III. De syllabarum dimensione, cui adiungitur ars metrica. Budaë, 1792. — 6. Em. Alvari Syllabus vocabulorum. Tyrnaviae, 1772. — 7. J. Grigely Institutiones grammaticae. Pars I. II. III. IV. in usum schol. gymn. — 8. Endrődy J. Deák grammatika. Pozsony, 1820. — 9. Csery J. Segédkönyv a latinul tanuló magyarok használatára. I. II. III. IV. r. Pesten, 1840. 1847. — 10. Csery J. Prosa versuum, vagyis a nevek nemeiről, hajlításairól, nemkülönbben az igék multjáról szóló szabályok magyarázata. Pest, 1840—1847. — 11. Csery J. A hangmértékről szóló szabályok magyarázata. Pest, 1846. — 12. Sümeghy P. Latin nyelvtan magyarországi középtanodák használatára. I. II. III. IV. r. Pest, 1847. — Németh E. Alváry Versus memoriales I. II. r. Pest, 1867. — Mutschenbacher A. Magyar Alváry. Pest, 1853. — Cserkúti J. Latin nyelvtani szabályok a nevek nemeiről, az igék multidéjéről és hanyatszaváról. Szeged, 1862. — 13. F. Schultz Lateinische Sprachlehre. Paderborn, 1853. — 14. C. Putsche Lateinische Grammatik. Jena, 1850. — 15. C. G. Zumpt Lateinische Grammatik 1851. — 16. Schultz-Varga Latin nyelvtan. Pest, 1858. — 17. Bartl A. Latin nyelvtan. Pest, 1860. — 18. Szepesi-Kühner J. Latin nyelvtan I. II. III. IV. r. Pest, 1854—1873.

Miután a tanítás és társalgás nyelve ez iskolákban a latin volt, természetesen nem nélkülözhatték a tanulók a latin-magyar szótárt. Ilyen volt: 1) Lexicon in usum studiosae iuventutis. Graecii, 1731. 2) Index latino-ungaricus vocabulorum. Index ungarico-latinus vocabulorum Em. Alvari. Tyrnaviae, 1762. 3) Fr. Párizzpápai Dictionarium latino-ungaricum. Leutschoviae, 1708. 4) Molnár Dictionarium latino-hungaricum Cibinii, 1767. 5) Phraseologia latina. Tyrnaviae, 1750. 6) Miskolczy F. Vocabularium latino-ungaricum. Jaurini, 1724. 7) Gradus ad Parnassum. Tyrnaviae, 1720. 8) Márton J. Lexicon trilingue Latino-hungarico-germanicum, Viennae, 1818.

E szótárak lényegesen különböztek azoktól, melyek később illetőleg jelenben (minők: Soltész-Bakó Latin-magyar szótár. S.-Patakon, 1845. Koczányi F. Latin-magyar-német zsebszótár. Pest, 1851. Georges Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch, Leipzig, 1852. Klotz R. Handwörterbuch, der lateinischen Sprache. Braunschweig, 1857. Finály-Regéni Latin-magyar iskolai szótár. Kolozsvár, 1858. Ingerslev Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch. Braunschweig, 1863. Bartl-Veress Magyar-latin szótár Pest, 1865. Farkas E. Latin-magyar szótár. Pest, 1865. Lengyel-Szegedy Latin-magyar szótár. Debreczen, 1870. Steiner Zs. Latin szókönyv, Budapest, 1874. Holub M. Latin-magyar kéziszótár, Budapest, 1874. Szabó Sz. Latin-magyar szótár, Győr, 1878.) közkézen forognak. A szók, amazokban nem mindig állítják a —b —c rendben össze; hanem a rokon tárgyakra vonatkozó szók külön fejezetekbe csoportosítják. Így például külön fejezeteket képeznek az életben használtabb szavak... És e szótárak valószínűs tankönyvek gyanánt szerepeltek; a mennyiben azokból a tanulóknak naponkint néhány szót kellett megtanulniok. —

A latin irálytanok közül leginkább: 1) *Primae artis variandi institutiones. Pasonii, 1763.* 2) *Praecepta ornatae Syntaxeos et orthographiae latinae. Pasonii, 1762.* 3) *Ios. Iuuentius „Candidatus Rhetoricae.“ Tyrnaviae.* 4) *L. és J. Grigely. Instit. pars IV-a és 5) Institutiones linguae latinae pars III. ad usum scholarum regni Hungariae et provinciarum eidem adnexarum. Budae et Tyrnaviae, 1787.* 6) *Particulae latinae orationis ad usum studiosae iuventutis accommodatae. Colocae, 1780.* 7) *De tribus linguae virtutibus, puritate, elegantia et copia. Tyrnaviae, 1779.* 8) *Grigely J. Orthographia latina. Budae, 1806. stb. — alkalmaztattak. —*

Nem lehet elégszer ismételni, hogy az ó-klassikai műveket nem csupán a nyelv alakjainak a lexikális és grammatikai tudnivalók elsajátításaért, hanem azokban ránk maradt gondolatoknak, melyek erőteljes elevenségű kifejezések, kellemes előadásai modor és azon csinos külső, e mellett irályi tömörség, szabatoság, sokoldalú tudomány, emberismeret által is hódító, — szellemnek, szokásoknak és műszerkezetnek jelen viszonyainkban irányt adható ismeréseért kell tanulmányozni és tanítani.

Hivatalaik ezen czél teljes tudatában jártak el a római klasszikusok fejtegetésében, s nem tévesztették azt szem elől egész működésökön át; a mellett pedig, hogy ennek megfelelni iparkodtak, olyképen kalauzolták a növendékeket Latium téerein, miszerint az ott szemlélt és tanult emlékezetes dolgok között sem feledjék soha is, hogy ők keresztények.

Az ó-klasszikusok közvetlenebb méltatásért még a régiségtan, a mythologia és irodalomtörténet főpontjai is majd egyenhaladva a fölvevett részzel, majd pedig külön közöltettek illetén művek nyomán:

Chanterii Theatrum ethnico-idololatricum, politico-historicum. Moguntiae, 1699. — Nieuport G. Rituum, qui olim apud Romanos obtinuere, explicatio. Tyrnaviae, 1765. — Holle Mythologia. Budae, 1798. — Budai E. Régi római írók élete. Debreczen, 1814. — Horles Brevior notitia literaturae Romanae. Lipsiae, 1813. 1819. — Schoenvisner St. Antiquitates Romanae. Budae, 1825. — Kis J. Görög-római mythologia, Pozsony, 1805. — Bernhardy Grindriss der röm. Literatur, Halle 1868. — Hindy M. Római régiségtan. Pest, 1849. — Báttaszéki L. Hitregetan. Pest. 1864. — Szvorényi J. Az ó-klassika literatura főbb pontjai, Eger, 1861. —

Az ó-remek anyaga sokkal terjedelmesebb, semhogy az egésznek olvasására lehetne gondolni. De nemcsak a tömeg, hanem a minőség is kiválasztásra utal. Az sem közönyös dolog, mily egymásutánban olvastassanak az írók..

Hogy a kezdetet szemelvények tegyék, abban eleinknél nem volt nézetkülönbség. De sokáig nem időztek ezeknél... Hogy az ifjuság maga is igen örül, ha már a forrásokból merithet, előbb szeretvén meg a szerzőt, ha azt egészben adják kezébe, — ez volt az első, mit különösen megfigyeltek a nyitrai gymnasium régi tanárai is. A második pedig az vala, hogy minden, mi nem szigorúan klasszikai, kizárassék, ha klasszikai áll rendelkezésre. A harmadik az egymásután, melyet a helyes paedagogia szerint: a tanuló kora, tehetsége és előismeretei határoznak meg. A történetírók és elbeszélő költők mindenesetre előzzék meg a szónokokat és bölcselőket, drámai és lyrai írókat... Negyedszer az íróba való könnyebb

és nagyobb elmélyedés, következésképp gyümölcsözőbb munkásság tekintetéből czélszerűnek látják vala egyik félévben prózai, másokban költői művet olvasni, annyival inkább, mert prózát és költeményt egyszerre olvasni káros sokféleség. —

A latin remekírók sorából gymnasiumunkban a következők olvastattak: a) Költők: Horatius, Juvenalis, Ovidius, Phaedrus, Plautus, Terentius, Vergilius. b) Szónokok: Cicero, Quintilianus. c) Történetírók: Corn. Nepos, Jul. Caesar, Curtius, Sallustius, Livius, Tacitus. — Továbbá: Plinius, Seneca, Catóól és Erasm. Rotterodamusból.

Hogy mily rendben következzenek egymásra az egyes írók, azt mint a szakértők tudják, határozottan és minden körülményre kijelölni nem könnyű; a rend azonban, melyet itt közlünk, a nyitrai gymnasiumnál a gyakorlatban majdnem állandó vala, és az eltérés lényegtelen volt.

A latin próza első olvasmányául, Stobaeus Epictetus és Erasmus Rott. velős és üdvös-hatású mondatai után, melyek által a növendékek, valamint a latin beszéd szerkesztésére, ugy a latin szerzők olvasására is vezéreltettek, — általán az egyszerű-nyelvű Corn. Neposra J. Caesar kistálytiszta előadása következék, mely míg egy részről a férfit is leköti, más részről iskolai használatra igen-igen czélszerű; csakhogy a könnyebb galliai hadjárat vétetek inkább, mint a polgári háború. — Majd Plinius és Seneca meg Cicero levelei jöttek. Erre Cicero kisebb beszédei vétettek elő. Cicerót Livius illetőleg Sallustius követte. — Livius Cicero bölcséleti művei, Quintilianus és Tacitus váltották föl.

A költőkből legelső Phaedrus, aztán Terentius, Plautus, Ovidius, Juvenalis, Vergilius és végre Horatius. —

Nem tehetjük, hogy mielőtt tovább mennénk, hivatal-eleink följegyzései nyomán azon kérdésre, hogy mit kell minden klasszikusból olvasni, röviden ne feleljünk... A tanár passiói semmi esetre sem lehetnek itt döntők... Ezt az iskola, a tanulók érdekében kell keresni. De hát mit kíván a tanulók érdeke? — Egy-egy könyv elejének beható fejtegetését? Igen a hol a könyv egyes részei tartalom vagy alakra nézve nem különböznek nagyon egymástól... A nyitrai gymnasium régi tanárai Corn. Neposból nem csak az első, hanem épen

az utólsó életrajzokat is (Hamilcar, Hannibal, Cato, Atticus) olvastatták, mivel római viszonyokról szólnak, és ezekkel ismerkedni a római nyelv tanulása közben inkább áll a tanulók érdekében, mintsem a görög viszonyokkal. Caesárnál nem találtak okot a de bell. Gall. elejének mellőzésére... Ovidiusból jó szemelvényeket vettek az olvasó könyvbe. Livius történetében kimagaslík a II. púnháború leírása (XXI—XXX. könyv), a honnét a XXI-iket örömet vették föl... Sallustiusból Catilina és Iugurtha; Vergiliusból az I. majd a II. és III. és Cicero beszédéből pro Roscio Amerino kiválóan, aztán fejtegettettek: de imp. Cn. Pompeii, pro Milone, in Verrem, in Catilinam, pro Sestio... Tacitusból nem annyira Germaniát, mint inkább Agricolát és czélszerűen Annales-eket olvasták.. Horatius odáinál a III. és IV. könyvre lón fektetve a fősúly...

Magánolvasásra az ifjabbaknak Curtius és J. Caesar polgári háborúját, érettebbeknek Livius folytatását és Sallustius, a költők közül Tibullus és Ovidius szebb részleteit s Aeneisnek az iskolában nem olvasott szemelvényeit ajánlották. — És pedig itt is mindenképen volt arra gond, hogy kikeressék az olvasmányt és mindig valami egészet adjanak... De mi kedve is lehet azon ifjúnak a klasszikusokhoz, a ki itt 10. ott 20. fejezetet olvasott?... Ez nevelés a kapkodásra — az alaposág hangzatos czimével!... Így fejlődnek azon emberek, a kik egy komolyabb tartalmú könyvet sem képesek végig olvasni...

Mindezen latin írók műveit a külföldi sajtók ujabban számtalan (Baiter, Billerbeck, Cappelmann, Diesch, Dinter, Eichert, Eckstein, Forbiger, Frey, Gysar, Halm, Hoffmann, Holtze, Jahn, Klotz, Koch, Kraner, Lahmayer, Linker, Lörs, Lübker, Meissner Mitscherlich, Möbius, Orellius, Schmieder, Seibt, Seyffert, Siebelis, Sommerbrodt, Stophasius, Tauchnitz, Teubner, Weiss, Weissenborn és egyebektől gondozott) szöveg- vagy jegyzetes kiadásokban bocsátották közre, melyek hazánkban is használtattak. Külön kiadásokat a hazai iskolák részére mindig rendezni főlösleges volt. Mindazáltal egyes latin írók művei hazánkban is kiadattak.

Igy kinyomattak Phil. Quartier jegyzeteivel Cicero levelei ily czim alatt: ‚M. T. Ciceronis ad familiares epistolae. Tyrnaviae, 1726.‘ — Soarius Cypr.-tól következő kiadások származnak: ‚Orationes Ciceronis maiores, ac Vergilii, Horatii Iuvenalis, Plauti selecta. Tyrnaviae, 1763.‘ — Wahl Christophori opera et studio M. T. Ciceronis orationes selectae. Tom. 1. 2. 3. Tyrnaviae, 1755. — J. Pontani P. Ovidii N. Elegiae Tristium libri V. Budae, 1809. — P. Champre Selecta latini sermonis exemplaria I. II. III p. Budae et Tyrnaviae, 1802. — J. Hannulik selecta latini sermonis exempla e scriptoribus probatissimis excerpta in usum 3-ae grammaticae (1. ex E. Rotter. 2. E M. T. Cicerone. 3. E. Corn. Nepote. 4. E L. A. Floro. 5. E Justino.) Budae, 1817. — I. Grigely Selecta latini sermonis exempla, in usum 4-ae grammaticae (1. E M. T. Ciceronis, Sallustii, C. J. Caesaris et Curtii narrationibus. 2. E Ciceronis, Plinii et Senecae maioribus epistolis. 3. E Plauti et Terentii dialogis comicis. 4. E. P. Ovidii Tristium et de Ponto elegiis). Budae, 1817. — Selecta latini sermonis exempla e probatissimis auctoribus excerpta in usum 1-ae humanitatis scholae. E Ciceronis operibus, Plinii Panegyrico, Taciti annalibus etc. Budae, 1813. (1. E Fabii Quintiliani institutionibus oratoriis compendium. 2. E Svetonio de XII. primis imperator. Rom. compendium. 3. E Livio et Curtio breviores orationes. 4. E Cicerone orationes pro M. Marcello et lege Manilia. 5. E Vergilio a) Aeneid. lib. I. b) eiusdem georgicis lib. III. et IV. 6. Horatii odis I. et II. lib. 7. E Claudiano selectae partes.) — Selecta latini sermonis exemplaria... in usum 2-ae humanitatis scholae. Budae, 1815. — (a) Auctorum stili poëtica: Delectus e libris Ovidii fastorum, ex elegiis Tibullii et Propertii, ex epigrammatibus C. Val. Catulli et M. Val. Martialis, e ‚libris Metamorph. Ovidii, e Bucolicis et Georgicis Vergilii, ex epistolis et satyris Horatii et Iuvenalis, et libro de arte poëtica Horatii, ex Aeneide lib. II. Vergilii. b) Auctorum stili oratorii: Orationes pro Archia poëta, post reditum ad Quirites Ciceronis, Sallustii et Taciti. Pars historiae e Livio, quam supra ceteras omni studio et elegantia elaboravit.) — M. Val. Martialis Epigrammatum libri XIV. Illustravit V. Colesso. Tyrnaviae, 1757. — Grosser

J. *Selectae epistolae e M. T. Cicerone et Plinio secundo*. Szege-
dini, 1816. — Molnár J. *Chrestomathia ex optimis linguae la-
tinae auctoribus concinnata in usum gymnasiorum*. Budae, 1778.
(Pars 1-a Dialogi. 2 a Narrationes: a) *fabulosae*, b) *historicae*.
3-a *Epistolae*: a) *Veterum*, b) *recentium*. 4-a *Dissertationes*.
5-a *Allocutiones*. 6-a *Selectorum e poëtis cum appendice a)
selectorum adagiorum*, b) *selectarum sententiarum*.) — *Lec-
tiones Latinae*. Budae, 1847. — Lánghy St. *Delectus scrip-
torum*. Budae, 1825. — Kováts P. C. J. *Caesaris com-
mentarii de bello gallico et civili*. Pozsony 1. II. k. 1832.
— Czuczor-Schedel Corn. *Nepos fönmaradt munkái*. Pest,
1843. — Kiss-Kazinczy *Horatius levelei*. Pest, 1833. —
Koczányi F. *Latin irodalmi szemelvények I. II. r.* Pest,
1851. — Hindy M. *Sallustii opera*. Pest. 1865. — Ivá-
nyi I. *Livii partes selectae*. Pest, 1871. — Heinrich
G. *Cato maior és Cicero Laelius*. Pest, 1871. — Gyurits A.
Virgilius. Pest, 1869. — Szénássy S. *Virgilius*. Pest, 1868.
— Veress I. *Virgilius Aeneise*. Pest, 1870. — Budaváry J.
Phaedri fabulae. Pest, 1876. — Bartl A. C. *Jul. Caesar*.
Pest, 1865. — Vass I. C. *Nepotis vitae exoellentium impera-
torum*. Pest, 1866. — Veress I. *Ovidius válogatott költeményei*.
Pest, 1837. — Szarvas G. *Tirocinium prosaicum*. Pest, 1869.
— Cserny K. *Tyrocinium poëticum*. Pest, 1872. — Szarvas
G. *Phaedrus*. Pest, 1868. — Holub M. *Sallustii Crispi de
coniuratione Catilinae et de bello Jugurthino*. Pest, 1869. 1871.
— Holub M. *Quintilianus*. Pest. 1872. — Gyurits Ap. C. J. *Caesar
de bello Gallico*. Pest, 1867, — Gyurits A. *Horatii Carmina*. Pest,
1864. — Szamosi J. *Tirocinium poëticum*. Pest, 1871. — Lhmond-
Holzer-Iványi *Urbis Romae Viri illustres*. Pest, 1871. —
Budaváry J. C. I. *Caesaris Commentaria*. Pest, 1871. — Bartl
A. *Virgili M. operum epitome*. Pest, 1865. — Gyurits A.
M. *Ciceronis orationes selectae*. Pest, 1867. — Budaváry J.
Taciti opera. Pest. 1870. — Ring M. *Taciti Agricola et
Germania*. Pest, 1876. — Kadlecsik R. M. T. *Ciceronis ora-
tiones selectae*. Pest. 1871. —

Hogy az ügyis minden oldalról igénybe vett latin nyelv-
tanárok a kidolgozásra való feladványok hosszabb keresgetésére
addig fordított időt más hasznosabb tárgynak szentelhessék, az

ifjak pedig az előleges leírás helyett huzamosban gyakoroltathassanak és műveltethessenek a tiszta latinság elsajátításában, főleg a szakrendszer behozatala óta anyanyelvből latinra való fordításokra e könyvek kerülnek nálunk elő: Sümeghy P. Latin szókötési gyakorlatok. I. II. Pest, 1852. — Koczányi F. Latin irályképző gyakorlatok. Pest, 1852. — Berzay E. Latin gyakorlatok. Pest, 1852. — K. F. Süpfle Aufgaben zu lateinischen Stilübungen. Karlsruhe, 1858. — Vagács-Schiebinger Latin irályképző gyakorlatok. Győr, 1862. — Döring-Gyurits Vezérkönyv latin fordításokra magyarból. Pest, 1863. — Veress J. Fordítási gyakorlatok. Pest, 1865. — Kolmár-Sváby Fordítási gyakorlatok magyarból latinra. Pest, 1869. —

Jóllehet a két ó-remek nyelv között a görög tökélyesebb, mégis számom oknál fogva a latint illeti a középtanodákban az elsőség... Mert, azt nem is véve figyelembe, hogy a latin nyelv az újabb műveltséggel sokféle és jelentékeny viszonyban áll, — nagyobb egyszerűsége, felfoghatósága és fegyelme, mely öntudatlanul is gyakorol, leghatékonyabb eszközévé tesz a gymnasiumi tanításnak, és a görög nyelv kissé érettebb tanulókat kíván...

Ezt tartva szem előtt a kegyesrendiek a nyitrai még hatosztályú gymnasiumnak csak utolsó évében oktatták a törekvőbbeket a görög nyelvre, mely most több éven át tárgyalatik.

Kézikönyvek voltak a) elejénte: *Compendiaria graecae grammaticae institutio*. Tyrnavie, 1766. — *Gretscheri institutionum ling. graecae libr. III. in faciliorem et breviorum usum redacti*. Tyrnaviae, 1706. — b) Utóbb midőn a szakrendszer a görög nyelvtanulását a III-ik, illetőleg V-ik osztálytól kötelezővé tette: Kühner R. *Griechische Grammatik*. Hannover, 1845. — Szepesi-Kühner *Hellén nyelvtan*. Pest, 1851. — Curtius G. *Griechische Grammatik*. Prag, 1857. — Curtius-Kiss. *Görög nyelvtan*. Pest, 1855. — Curtius-Haberern. *Görög nyelvtan*. Pest, 1871. — Szepesi-Szamosi J. *Görög nyelvtan*. Budapest, 1878.

A tanuló kellő vezérlés mellett a szabályok és szókbán vagyis a hellen nyelv elméleti és anyagi részében párhuzamos

vonalban haladván, képessé válik a nagynevű és örökbecsű művek átérthetésére. Igaz ugyan, miszerint az, a szabályok alapos ismeretén kívül, nagyobb szóbőséget is föltételez, nehogy a növendék az egyes szók szünet nélküli keresése által belé fáradjon a munkába, és irtózzék attól, mit különben szenvedélylyel tesz az, ki csak némely gyéribb és a tárgy természete szerint újrolag fölmerülő szók keresésére utaltatik... És ezen fáradságra csakugyan méltó azon irodalom, melynek Európa a tudományok és művészetek fölvirágzását nagy részben köszönheti; mely most is, az időviszontagság előidézte oly tetemes vesztesége után, majd négyszer oly dús tartalmú, mint a fönmaradt római irodalom, — még mai napiglan is kétezernél csak néhánynyal kevesebb művet számlálván...

A valódi szellem kincsbányát képező görög szerzők közül alkalmas szótárak segélyével (milyenek voltak: Simonis Lexicon manuale graecum. Halae Magdeburgicae 1766. — Schlegel Lexicon Graeco-Latinum. Lipsiae, 1792. — Stock Clavis linguae Graecae. Jenae, 1730. — Schreuelius Lexicon manuale Graeco-Latinum. Augustae Vindelicorum. 1782. — Schmidt Griechisch-Deutsches Handwörterbuch. Leipzig, 1829. — Rost Griechisch-Deutsches Schulwörterbuch. Erfurt und Gotha, 1829. — Pape Handwörterbuch der griechischen Sprache. Braunschweig, 1850. — Crusius Griechisch-Deutsches Wörterbuch. Leipzig, 1852. — Schenkl Griechisch-Deutsches Schulwörterbuch. Wien, 1859. — Soltész-Zsarnay Görög magyar szótár. Sárospatak, 1857. — Lévay J. Görög-magyar szótár. Vác, 1875.) elő-elővételve: Aesopus, Isokrates, Demosthenes, Herodotos, Homeros, Sophokles, Xenophon, Plutarchos művei olvastattak, ugyszintén az új-szövetségi szentírás szövege. — Többnyire ugyan külföldi (és pedig: Becker, Feldbauseh, Franke, Gaisford, Gedike, Hacké, Hahn, Hermann, Hohegger, Koch, Kühner, Ludwigh, Minkvitz, Pauly, Reiske, Schäfer, Schenkl, Schwab, Stoll, Tauchnitz, Teubner, Wilhelm, Wertheim, Wildauer, Wunder s másoktól eszközlött) kiadások voltak forgalomban úgy, hogy a honiak közül egyre-másra csak ezek kerülnek elő: Winterkorn S. Görög olvasókönyv. Pest, 1854. — Papp Gy. Görög olvasókönyv. Pest, 1854. — Horváth Zs. Plató, Sokrates védelme és Kritója. Pest, 1867.

— Horváth Zs. *Chrestomathia Xenophonból.* Pest, 1867.
 — P. Thewrewk E. *Homer Iliása.* Pest. 1869. — Mészáros N. *Görög olvasókönyv.* Buda, 1873. — Szamosi Plató *Kritója.* Budapest, 1877. — Hofer E. *Görög gyakorló olvasókönyv.* Budapest, 1877. —

Minél élénkebb tudalmával birnak vala pedig a nyitrai gymnasium-tanárok a görög remekműveknek, melyekben ez elmeél, az erénybecsülés, az emberi élet fontos feladata, a hivatás-teendők komoly- s méltósága elragadó elevenséggel, jól választott, talpra esett, velős s lelket megható kifejezésekkel tüntetvék elő, annál inkább követtek el mindent: nehogy a növendékség a kelletlenül izelt szemelvények parányi ismeretével, ne mondjuk gyűlöletével hagyja el pályáját... Azért a görög klasszikusok tanulmányának szélesebb kört szántak, a szemelvények mellett majd előzőleg a hellen literaturát és archaeológiát kezelvén kéziratok vagy utóbb ilyenén könyvek nyomán; Holle *Mythologia. Budaë, 1878.* *Stipcsics Archaeologia rituum Graecorum, item mythologiae graecae et romanae enchiridion.* Pestini, 1808. — Ottenberger *Griechische u. römische Alterthümer.* Prag, 1823. — Harles *Introductio in historiam linguae Graecae.* Altenburgi, 1792. — Mohnike *Geschichte der Literatur der Griechen.* Greifswalde, 1813. — Passow F. *Gründzüge der Griechischen Literaturgeschichte.* Berlin, 1816. — Császár F. *Görög-római mythologia.* Pest, 1844. — Fojtényi F. *A görög régiségtan rövid egybefoglalata.* Buda, 1646. — Fojtényi F. *A görög régiségtan.* Győr, 1852. — Stoll *Görög-római Hitregetan.* Pest, 1864. — Müller-Donaldson *A régi görög irodalom története.* Pest, 1864. — Télyf J. *A classica philologia encyclopaediaja.* Pest, 1864. — Peregriny E. *A római és görög mythologia.* Pest, 1870. — Köpesdi S. *A görög irodalom története.* Pest, 1873. —

Egy-egy nemzet haladásáról, ha valami, bizonynyal legdrágább kincsének, nyelve- és tudományának megőrzése tesz tanúságot... Minden erő minden akarat és tehetség kell, hogy e célhoz irányuljon, és az élet összes viszonyaiban ez szolgáljon ösztönül... Az vezet korszerű vállalatokra és a kised erőket is tevékenységre buzdítja... Ez okon az ó-remek

nyelvekhez, melyek, mint érintettük, hasonlithatlanul alkalmasbak a gymnasiumok elé tűzött feladatnak eszközlésére — bármely más tárgyaknál, legközelebb áll az a n y a n y e l v . — Minden tapasztalt nevelő tudja, mily nehezére esik a tanulóknak az idegen nyelv tanulása, ha anyanyelvét legalább vázlatban nem ismeri!.. Mindamellett tulajdonképi anyanyelvtanításról csak a mult század vége felé kezdettek gondolkodni a nevelők; addig az egész elemi iskolai tanítás egy kis olvasás-, írás- és számvetésből áll vala; és sok küzdelembe kerüle, mig az anyanyelv tanításának a szemlélést, gondolkodást és beszélést tűzték ki czéljául. A czél sokáig pusztán gyakorlati, vagy jobban mondva anyagi vala, vagyis az, hogy a tanuló folyékonyan tudjon olvasni és magát szó- és írásbelileg hibátlanul kifejezni. —

De, habár ily alapon a magyarországi középiskolákban, kivétel nélkül, a latin nyelv volt a tanítás és társalgás nyelve, a magyar nyelv épen nem hanyagoltatott el teljesen. — Sőt a magyar nyelvtan számos helyeken a tantárgyak között foglalt helyet. Ez intézetek sorába tartozik vala a nyitrai gymnasium is. A derék elődök a régi szervezet mellett is szép ismereteket nyújtottak a leendő honpolgárnak, oda törekedve, hogy a növendékek a nemzeti szempontból oly jelentős magyar nyelvnek alak- és mondattanát lehetőleg rendszeresen végezzék. Ezt annyival inkább tarták szükségesnek, mint-hogy nemcsak elmélet, hanem a tapasztalás is váltig igazolja, miszerint például a latin idő- és módtanban azok boldogulhatnak bizton, kik ismerik anyanyelvök mondattanát. A latin idő- és módtan csak a magyar mondattan egybevetésével sajátítható el teljesen. — Azonkívül az anyanyelvvel, mint teljesen értett nyelvanyag által, kiválólag lehet hatni a növendék kedélyének széptani képzésére... És erre a magyar nyelv fölötte alkalmas.. Mindazon tulajdonai között, melyek ezt annyira előnyösen ajánlják, különösen feltűnő szépsége, mely az arány,- változatoság, ujság, elmésség, hatályosság, szemlélhetőség, élénkség, választékosság, széphangzat, tárgyszerűség s ez általános aestetikai tulajdonok még sok másféle válfaju tényezőiben nyilatkozik. — E tulajdonainál fogva megközelíti a latin, görög és más művelt nemzetek irodalmában diszlő műremekek-

nek széptani tökélyeit mind a kötött és szabadon folyó elmeszüleményekben, mind a köztársalgási élet körében, mind az idegen műrecek legtokéletesebb fordításaiban...

Vezérkönyvekül a nyelv tanban, szolgáltak: Grammatika J. Sylvestro Pannonio auctore. Neonesii, 1529. — Verseghy F. Epitome institutionum grammat. hung. Budaë, 1816. — Magyar gramatika. Budán, 1821. — Szalay I. A magyar nyelvtudománynak foglalatlja. Pest, 1828. — Ocskovszky F. Magyar nyelvtudomány. Nagyszombat, 1844. — Széchy A. Elemi magyar nyelvtan gyakorlatilag előadva. Pest, 1840. — Magyar nyelvtan a középtanodák számára. Budán, 1848. Stancsics M. Magyar nyelvtan. Pest, 1843. — Szuppan Zs. Magyar nyelvtan. Pozsony, 1844. — Ihász G. Magyar nyelvtan. Eger, 1865. — Lutter N. A magyar nyelv elemei. Pest, 1861. — Gyurits A. Magyar mondattan. Pest. 1861. — Zimmermann J. Irálytan. Pest, 1851. — Imre S. Magyar mondattan. Debreczen, 1863. — Szvorényi J. Magyar nyelvtan Pest, 1861. — Simonyi Zs. Magyar nyelv, Budapest, 1878. —

Miután a növendék a nyelv mivoltába mélyebben tekintett, akkor válogatott olvasmányok elemzése és valamely idegen nyelv összehasonlító tanulása utján a nemzeti műveltség szellemi kincseinek tárházába is bevezetendő... Ez által fogja látni, érezni az anyanyelv bőségét, szépségét és sajátosságait, és látja azon szellemi eszközöket, melyekkel mind saját, mind mások szive érzelmeit erősítheti valódi hazaszeretetre, honfiai erényekre... Ez természetesen kivált szemelvényeknek széptani méltatása és részben betanulásával történik... Hogy az irodalmi termékek közül olyanok választandók ki, melyek az erkölcsi és szépzészeti kérdések megvilágítására támpontul szolgálnak, melyeket a vallásos életnézethez is keresetlenül kapcsolhatni, ez magától értetődik... A kellőleg méltatott, megmagyarázott olvasmányok aztán szó- és írásbeli feladatokul szolgálhatnak; mert nem szabad felednünk, hogy az írásbeli anyagot a növendéknek előbb érteni, a tanárral átdolgoznia kell, hogy azt könnyen áttekinthesse s fáradságát főleg az előadás alakjára fordíthassa; mi ha nem történik, akkor üres szóvirágokat, valótlanságokat mond össze.. A

növendék fogalmazása lehetőleg tartalmaz gondolat-gyakorlásnak legyen gyümölcse; így lesz annak képző ereje... De másféle anyagot is használhatni írásbeli feladatokra...

Az előkerült olvasókönyvek imezek: Trautwein J. Magyar olvasókönyv. I. II. III. r. Buda, 1852. — Szvorényi J. Magyar olvasókönyv. I. II. III. IV. r. Pest, 1865. — Lonkay A. Magyar olvasó. Pest, 1866. — Vagács C. Olvasmányok. Pest, 1854. — Toldy F. Magyar Chrestomathia. Pest, 1853. — Kürcz A. Olvasmány. Pest, 1867. — Névy L. Olvasókönyv. Pest, 1871. — Szvorényi J. Magyar irodalmi szemelvények. Pest, 1867. — Kármán M. Magyar olvasó. Budapest, 1870. —

A gymnasiumban, főleg a szakrendszer alkalmazása óta, általában tervszerű alakot ölt az anyanyelv tanmenete. — És ugyan minél magasb osztályba kerül a tanuló, annál rendszereesebb a tanítás is. Itt a latin, görög és német nyelvekkel való összehasonlítás is egyik jelentékeny mozzanatot tesz. — A bár alapjában helyes, de teljesen ki nem fejlett izlés még csak sejtelmével sem bír azon szellemi gyönyörnek, melyben a szép művek által az részesül, ki azok élvezésére képessé és fogékonyvá van téve... Nem lehet elég hangnyomtatékkal fölhívni az illetők érdekeltségét e fontos tárgy kellő figyelembe vételére; mert, ha a physika és mennyiségtan képezi a realirány tűzpontját: úgy a humanismusnak bizonyára az aesthetikai alapon nyugvó és remek művek ismertetése által gyakorlatilag kezelt, széptan lehet csupán egyedül súlypontja... Már a nyelvtanításnak úgy kell tartatni, hogy az ifjúság általa széptanilag is előkészítessék az illető irodalmak termékeinek élvezhetésre, ámbár e főczél következetes szemmel tartása mellett semmitem akadályozza az értelmes tanárt, hogy a nyelvtanítást egyszersmind úgy intézze, miszerint növendékei gondolkodását különösen a szóköttéssel kifejtse és ítélőtehetségöket erősítse... Mire nézve már a legelső fokon nem elegendő az olvasókönyv, hanem az irodalom remekei, melyekben a nemzeti genius, a nép gondolkodása, érzése legtisztábban legerélyesebben nyilatkozik, tüzetesen nyelvtudományi, szépzészet és mütani becsléssel olvastatnak, hogy a tanuló azokba belé mélyedjen, belőlök minél többet áthasonítson.

Ezen olvasáshoz csatlakozik a nyelv és irodalom története főpontokban, kapcsolatosan a művelődés történetével és tekintettel Magyarország oknyomozó történetének előadására. —

A használatos irodalomtörténeti könyvek a következők: Zimmermann J. Magyar irodalom. Bécs, 1843. — Ferenczy J. Magyar irodalom és tudományosság történelme. Pest, 1854. — Loukay A. A magyar irodalom ismertetése. I. II. r. Pest, 1855. — Toldy F. A magyar nemzeti irodalom története. Pest, 1852. 1878. — Környei J. A magyar irodalom történetének vázlata. Pest, 1861. — Szvorényi J. A magyar irodalmi tanulmányok kézikönyve. Pest, 1868. —

Tanulunk valamely nyelvet azért, hogy összeköttetésben maradjunk a múlt századokkal, a közép- és az ó-korral... Megindult a görögöknél az értelmi tevékenység, föltalálója lett a görög mindennemű művészetnek és tudománynak, messze terjedett az ő nyelve a népek között; ugyancsak ő adott ösztönt Rómának, melynek nyelve a művelt görög által bővült, becses termékeket hozott létre és kiterjesztette uralmát szinte egész Európára, hol majdnem kétezer éven át egyedüli közege vala az ismereteknek, a közéletnek és a népek közti érintkezésnek... Jóllehet az újabb nyelvek közvetítésével birtokába juthatunk mindazon szépnek, mit a görög vagy római e téren előállított, mindez terjedelemre nézve csekélység azon óriási tömeghez képest, melyet könyvtárakban, illetőleg levéltárakban halmoztak föl a latin századok... Szüksége van tehát a műveltebb osztálynak a görög és latin nyelvre, nemcsak azért, hogy érteni és megfejteni legyen képes azt, a mi ezen nyelveken íratott, hanem azért is, hogy a szépnek ismeretét, az életnek fűszerét és költészetét magából a zavartalan forrásból merithesse, melynek mindig csak halvány képmása marad a fordítás...

Tanulunk valamely nyelvet azért, hogy érintkezhessünk közvetlen műveltebb szomszédainkkal, kiket semmi sem kényszerít arra, hogy kedvünkért megtanulják a mi nyelvünket... Történhetik ezen érintkezés magán vagy állami viszonyokban, s mindkét esetben a nyelvnek tudományos ismerete kívántatik meg, a mit eszközölni a középtanodának feladata... Ezen nyelv kétség kívül a német, melynek, magába minden ujkori és

régi irodalmat fölvevő, literaturája oly bő és terjedelemdus, hogy megszerezhetünk annak segélyével mindennemű ismereteket, melyekre csak szükségünk lehet vagy a melyek után vágyódhatunk...

Az idegen nyelvek tanításának kettős célja van: egyik maga a nyelvnek megtanulása, másik azon nyelven irt jeles műveknek megértése és értelmezése... A nyelvek rendszerezett tanulása századok óta azon egyszerű és biztos eszköznek tartaték, mely által az észtehetségek többoldalú irányban leggyorsabban fejlődnek, legsikeresebben műveltetnek; ama kitűnő irodalmi művekkel megismerkedés pedig alkalmasabb minden egyéb tanulmánynyal foglalkozásnál arra, hogy az ifju kebel a szép, jó és igaz iránt kellőleg lelkesedjék... Ez utóbbi cél, mint magától értetik, dicsőbbnek tekinthető. Miből kiviláglik, hogy a nyelvtannak, melynek főadata a tanulót a beszédrészek alakaival s ezeknek sajáttságos szabályaival megismertetni, oly eljárási módot kell a tanításban követnie, miszerint a tanulót alapossággal lehető legrövidebb uton vezesse kitűzött céljához, és a betanult anyagot oly biztos sajátjává tegye, hogy ezzel kénye-kedve szerint, hol s mikor akar, rendelkezessék, nyelvtanától pedig a válogatott elmeművek olvasására térve azokban könnyen és fenakadás nélkül haladhasson...

A német nyelv, melynek a tankezeléséről itt emlékezünk, a magyar emberre áldás és veszély, két-élű fegyver lehet: de törekedjék a tanár a növendékekből igazi honfiakat képezni, és akkor a német nyelv csak előnyünkre lehet... A porosz azért nem lesz francziává, mert franczia nyelvet köteles tanulni... Így gondolkodva a nyitrai gymnasium tanárai már régen kezelték a német nyelvet, de II. József és Thunféle tanrendszer korában egyképen a nemzetiségölő germanizálásnak, mely, midőn a tudományt a nyelvnek akarta feláldozni, oda jutott, hogy sem a tudomány sem a nyelv áldásaiban nem részesülhettek a gyötört tanoncok, — utját állólag...

Tankönyvek, és ugyan a) nyelvtaniak voltak: *Grammatica Germanica. Posonii, 1780.* — Márton J. *Német grammatika. Bécs, 1799. 1840.* — Toepler Th. *Német grammatika. Pest, 1852.* — J. Wurst *Sprachdenklehre. Stuttgart, 1852.* —

Toepler-Szemák Német grammatika Pest, 1870. — Ney-Ollendorf Német nyelvtan. Pest, 1862. — M. Schinnagl Deutsche Formen- und Satzlehre. Wien, 1856. — J. Heyse Lehrbuch der deutschen Sprache. Hannover, 1859. — Deutsche Sprachlehre. Wien, 1855. — P. Thewrewk A. Német tankönyv. Pest, 1870. — Götzinger Sylschule. Schaffhausen, 1869. — Gebauer J. Német nyelvtan. Székesfehérvár, 1870. — Schwicker Deutsche Sprachlehre. Budapest, 1875. — Czerny J. Német irálytan. Pest, 1866. — Graf J. Német nyelv Budapest, 1878. — Heinrich G. Deutsches Lehrbuch. Budapest, 1876. — b) Irodalom történetiek: Pütz W. Deutsche Literaturgeschichte. Koblenz, 1868. — Möbius Literaturgeschichte. Leipzig, 1866. — Gredy Geschichte der deutschen Literatur. Mainz, 1864. — Pütz-Schiller A német irodalom-történet vázlata. Pest, 1871. — Riedl Sz. A német irodalom kézikönyve. Pest, 1866. — Szemák J. Német irodalomtörténet. Kassa, 1870. —

Egy-egy nyelv szellemébe való behatolást, mint érintettük, mi sem könnyítvén meg annyira, mint az azon irt remek daraboknak az értelmezés és elemzés után eszközölt beemlézése, és a megtanultaknak minél gyakoribb ismétlése, azon voltak már eleink, hogy válogatott olvasmányok vétesenek elő fejtegetésül... Az erre való, elejénte tollba mondott s szótároknak (minők valának pl.: Márton J. Német-magyar deák szótár. Pest. — Fogarasi J. Német-magyar zsebszótár. Pest, 1846. — Ballagi M. Új teljes német és magyar szótár. Pest, 1857. — Farkas E. Német-magyar szótár, Pest, 1870. stb.) alkalmazásával átdolgozott darabok utóbb chrestomatiákból szemeltettek, melyek közül, mint újabban használatosbakat, felhozzuk: J. Mozart Deutsches Lesebuch für die unteren Klassen der Gymnasien. I. II. III. IV. Wien, 1856. — J. Mozart Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der Gymnasien. Wien, 1858. — Bone Deutsches Lesebuch. Köln, 1857. — J. Felsmann Deutsches Lesebuch. I. II. III. IV. Budapest, 1874. — Thewrewk H. Német olvasókönyv. Pest. 1870. — Heinrich E. Deutsches Lesebuch. Budapest, 1878.

A föld két országának (hig- és szilárd hydro- és orographia) változatai, tünetei, sajátágai, az állat- növény- és

ásványország lényeiének elterjedése s ugyanazon válfajban változatossága az éghajlatok különbözősége szerint — az emberképzés legrégibb forrásainak egyike, és bizonyára minden romlatlan kebelre nemesítő s a jóízlést tanulságosan fejlesztő hatást gyakorol... Ide járul, hogy a tisztán tudományos műveltség körében épen úgy, mint a közéletben lépten-nyomon érezhetővé válik szüksége a földrajznak, mely átnézetet ad a világeletről, és így betekintést nyújt ennek összefüggésébe... Azért jól nevezi egyvalaki társuló tudománynak, mert különféle ismereteket egyesít, melyeknek külön állaniok nem szabad... A történelmi tanítás nem törődik a mennyiségtani oktatással, a nyelvész nem gondol a tanulónak természettudományi előmenetével... A mi ezen és más tárgyakat egymással egy egészbe köti, — az a földrajz... A földrajzismeretek ezen jelentőségére gondolván őseink a geographiát, mint kiforgathatlan adataink vannak, okszerűen kezelték, és ugyan azokkal tartván, kik úgy szólnak: „Ugyan mire használhatja a tanuló a várnak, és helynek szellemtelen névtárát? Mindössze is csak tudhatja, hogy a vizsgálaton megmutassa, miszerint még tudja és bírja; félre teheti magának, hogy egykor az ujságokat és történelmi műveket jobban értette; el is beszélheti és beszédben is gyakorolhatja magát általa, de valami új dologra nem használhatja föl, mint a szóvirágokat, verseket, beszédeket... Földrajzot tanuljon a növendék, ne statisztikát, melynek nagy részét együtt tanulhatja a történelemmel!..“ Már korán fölismerték előnyös voltát annak is, ha az oktató az egyetemes földirat tárgyalásának befejezése után a kijelölést táblán vagy az e célra készített fekete gömbön kísérli meg, mindaddig meg nem szünvén működésében, míg tanítványai a földségek és tengerek egymásiránti helyzetét stb. előtüntetni nem képesek... Hasonlítás, csoportosítás volt tehát jelszó földrajzi előadásuknál.. Mert helyesen voltak arról meggyőződve, hogy sohasem szerez tiszta átnézeti képet, pl.: az Alpok hegy- vagy Duna folyamrendszere fölött a növendék, ha a tankönyvek nyomán az Alpok egyrészét Svájc, a másikat Itália, a harmadikat Németország földrajzánál, vagy a Duna folyamrendszerének részei majd Német-

ország, majd ismét a magyar állam, vagy török birodalom földrajzában tárgyaljuk, s e részeket nem csoportosítjuk...

Könyvek, melyek, a kéziratok megszüntével, e részben forgalomban voltak, a következők: Nagy L. *Notitiae Hungariae*. Buda, 1728. — Bél M. *Compendium Hungariae geographicum*. Posonii, 1797. — Katanchich P. *Orbis antiquus*. Buda, 1824. — *Compendium totius orbis geographicum*. Viennae, 1825. — Albach J. *Magyarország földleírása*. Pest, 1834. — *Magyarország rövid földleírása*. Pest, 1847. — Német szövetséges tartományok rövid földleírása. Pozsonyban, 1846. — *Földismeret*. Buda. 1846. — Bigelbauer K. *Magyartartományok földleírása*. Buda, 1846. — Horváth P. *Magyarország ismeretése*. Pest, 1847. — Koczányi F. *Régi földirat*. Vác, 1848. — Windisch A. *Földrajzi alapvonalok*. Pest, 1850. — Bellinger-Málik. *V. Földrajzi alapvonalok*. Pest, 1852. — Köruei J. *Földirati tankönyv*. Pest, 1862. — Kuttner S. *Palesztina földrajza*. Pest, 1862. — Vincze P. *Az osztrák birodalom államtana*. Pest, 1853. — *Közenn Vezérfonal a földrajzhoz*. Pest, 1869. — Fényes G. *Földrajzi alapvonal*. Pest, 1869. — *Visontay. Magyar állam földirata*. 1871. — *Visontay. Europa földirata*. Pest, 1871. — *Visontay J. Ázsia Földirata*. Pest, 1761. — Berecz-Lutter *Mennyiség- és természettani földrajz*. Pest, 1869. — Szabó J. *A mennyiségtani földrajz elemei*. Pest, 1872. — Salamin-Linkess *A mennyiség- és természettani földrajz alapvonala*. Pest, 1860. —

Nem elég, hogy a földrajz azon rendkívüli előmenetel következtében, melyet a tudomány az utóbbi időben tőn, mindenütt kiemelkedjék azon függő helyzetéből, melyet elfoglalt, hanem még más is szükséges megkedveltetése és eredményesebb tanításához... Napról-napra nagyobb súly fektetnek a hivatásos tanférniak a nézeti oktatásra, minek czélszerűségét nem kell bővebben fejtegetnünk... Hogy a többi között a historia is csak földirati alapokon tanítható kivánt sikerrel, az manapság, midőn nemcsak királyoknak életrajzait, nem az őldöklések- és gyilkosságoknak elősorolását nevezzük historiának, hanem a történelem alatt az egyes nemzetek és az összes emberiség, természeti viszonyoktól is föltétezt, fejlődésének nyomozását és elbeszélését értjük, — általános meggyőződéssé

vált. — Ezen meggyőződésnek szükségképi kifolyása pedig, hogy a térképek a világ- s országrészekről, kerületek- és megyékről, golyók, gyűrűtekék, földpályagépek, égtekék, csil- lagabroszok, geologiai, geognosiai termény-terjedési táblák, nagyobb s kisebb abroszok s atlaszok a geographiához mel- lőzhetlen taneszközzökké lettek...

Mint többször alkalmazottakat, a külföldön megjelent: Bretschneider (Gotha), Berghaus (Gotha), Doležal (Gotha), Ewald, Fix (Gotha), Holle (Wolfenbüttel), Homann (Nürnberg), Kiepert (Berlin und Weimar), Kornhuber (Wien), Kozenn (Olmütz), Obert (Gotha), Petermann (Gotha), Reuter (Gotha), Putzger (Wien), Riedl (München), Roost (München), Sceda, Sorriot (Wien), Stülpnagel (Gotha), Schmidfeld (Wien), Sydow (Gotha), Van de Velde (Gotha), Weiland (Weimar)-féléken kívül, megemlítjük a kartographiailag is becses magyar kia- dásokat: Losonczy, Bucsánszky, Eggenberger, Gönczy, Helmár, Hoffmann, Langeh-Cerven, Németh, Ribáry, Szalóky, Schirk- huber, Terner, Thót, Vaszary és másoktól. —

„A történelem magasztos tárgy“. Igaza volt Schillernek, midőn ez itéletet hozta róla. Mert a történelem az, mely élénk állítja a tényeket és eseményeket, az egyesek, népek s nemzetek viselt dolgait, melyekben a szép és fönséges az emberi életben magát különféle alakzatok szerint évezredek óta kinyitlatkoztatja... Benne ismerjük föl a szép, jó és igaz érzetét, melyet a véges emberi természet különféle zavargásai, tévedései s elnyomásai alatt, mellett és után is mindig érvényesíteni törekedett; a sovár tünődést ama boldog állapot iránt, melyben a szép, igaz és jó képezi a gondolatok és cselekvények nyílt és titkos rugóját; az epedő vágyat egy tulvilági tökélyesebb lét után... A legéletteljesebb föstmények- ben tárja élénk szeretetre méltó képeit, melyek vagyont, éle- tet, vért, mindent-mindent áldoztak az emberiségért, a hazá- ért, társadalom- és családért, és ama csodálatra érdemes szel- lemi nagyságokat, melyek a földiek fölé magasztosult lélekkel halhatatlanitvák könyvének nem egy evezredes lapjain...

Tehát a historiának tiszte levén föltüntetni az emberi- ség értelmi, tudományos, művészeli fejlődésének utjait, és a népek gondolkodásmódjának, világnézetének érthető képét nyuj-

tani, — minden kétségen felül áll az emberképzésben kiváló jelentősége... Ez okon az minden általános műveltség és műveltségre törekvő tanodánál mellözhetetlen... Épen ennek kell tulajdonítani, hogy a földleirással összekötött történet, mely a nemzetek életének folyamát ismerteti meg a klasszikus műveltség kiegészítő részét képezte mindenha... Önmagában véve fontosabb a mennyiségtannál, de alaki képzőereje inkább csak a fensőbb gondolkodásra hat... Az irodalmi és művészeti tanulmányok elmélete s gyakorlata az eszmény harmatával öntözi az ifju szivek osztályát: a történelem az élet rideg képe s az erkölcsi világ törvényeinek fölfedezése által a multból fogja le tanulságait a jövőre, hogy azokból a lét gyarapításának új elemeit állítsa össze s nyújtja tanulónövendékeinek... Mig az irodalmi és művészeti tanulmányok csak nem mindegyike az elméletekben érzi s a gyakorlati nyilvánulásukban érzékitve érezteti az örök szépet és igazat: a magasabb történelmi oktatás reflexio s inductio útján jut ezen eredményhez... S ezért még amazoknak főszerve a képzelet, leghatékonyabb rugója (a gyakorlati kíséretekben) az ihlet: ez a positiv tények- s eseményekből kiinduló észlelés kül- és belterjében, az ítéletel — és mélységében találja emeltyűit... Azonban ha valahol, ugy bizonyosan, a történelem tankezelésénél szükséges a központosítás, mert anyaga óriási... Mindent, vagy csak sokat is adni akarni annyi, mint semmit sem adni; keveset, de jól — ez a helyes jelszó... Nagyon megszivlelendő egyik hazai szaktudósunk ide vonatkozó nyilatkozata: „Nem a tények roppant halmazából a nevek és datumok szalmáját, hanem a valóban tápláló buzaszemeket választjuk ki eszközül... A legjavát, a lelkét kell adni ez ismeretágból is a gyermeknek, csak hogy általa meg emészthető készíttéssel“... A mi tananyag rendét illeti, minden szemmel tartandó a természetes kormenet, s az ó-kor által, hol főfigyelmet a görög és római népek története érdemel, — hagyjuk az újat megelöztetni... Mert az ó-történelem a növelés-tanítás aesthetikai czéljait tekintve ifjainkra sokkal tanulságosb, életteljesebb, külsőbb, naivabb, kedélyileg inkább képző, mint akár a középkor akár az újkor... Épen azért felfoghatóbb és érdekesb is rájuk.. Ez az egyik szempont. A másik pedig a nemzet történelme, mely teljesen adandó ugyan

elő, de itt is a tanulságosabb részek emelendők ki és ugyan lehetőleg akként, hogy közelebb hozva a történelmi anyagot, a felfogás közvetlenségét segítsük elő... Hogy a nevére méltó historia tanításának nem a népek egymáselleni tomboló dühösködése előadásából, melyet néhány kiváló személyiség szenvedélye irányoz, — állania, hanem a nemzeti élet történetének kell lennie, azt is már eleink megszivelték, kik legnemesebb föladatuknak tekinték a népek gondolkodásmódjának, valláserkölcsös felfogásának, szellemi életének megértését...

A honi történet is, melynek feladata bemutatni nemzetünk szervezkedését, emelkedését, világosan közölni sokoldalú életét, — elejénte tollbamondott kéziratból tárgyalatott. — Az ó-kori történelmet latin remekírókból tanulták... Majd általán kézikönyvek, melyek egynémelyike a görög és latin nemzet hitregetanát is előtárta, voltak; *Synopsis historiae Romanor. imperatorum.* Budaë, 1782. — Bolla M. *Primae lineae historiae universalis.* Claudiopoli, 1798. Pestini, 1836 — *Thuróczy epitome historiae byzantinae. Tyrnaviae,* 1768. — *Rudimenta historica. Tyrnaviae,* 1767. — *Imperatores Ottomanici. Tyrnaviae,* 1752. — Spányik G. *Compendium historiae regni Hungariae.* Pestini, 1817. — Palma *Notitia rerum hungaricarum.* Pestini, 1785. — Szép *Epitome regni Hungariae.* Pestini, 1816. — Guul J. *Chronologia theoretico-pracatica.* Claudiopoli, 1520. — Spányik G. *Historia regni Hungariae pragmatica.* Pestini, 1820. — Spányik G. *Magyarország históriája.* Pest, 1833. — Spányik-Zimmermann *Magyarország oknyomozó története.* Pest, 1846. — Schirhuber M. *Magyarok története.* Budán, 1846. — Horváth M. *A magyarok története,* Bécs, 1847. — Pest, 1870. 1878. — Ribáry F. *Magyarország oknyomozó történelme.* Pest, 1868. — Bolla-Schröck F. *Egyetemes világtörténet.* Pest, 1847. — Pütz W. *Grundriss der Geographie und Weltgeschichte.* Koblenz, 1857. — *Geschichte des österr. Kaiser-Staates.* Wien, 1853. — Annegarn J. *Világtörténet.* Pest, 1846. — Dr. Peregriny E. *Magyarország története.* Pest, 1861. — Pütz-Baranyai Zs. *Egyetemes világtörténet.* Pest, 1861. — Környei J. *Magyarország története.* Pest, 1864. — Frankl V. *Magyarország története.* Pest, 1865. — Schröck F. *Egye-*

temes világtörténelem. Pest, 1851. — Vaszary K. Világtörténelem. Pest, 1871. — Vaszary K. Történelem rövid előadásban. I. II. r. Győr, 1870. —

A történelmi oktatásnak sikere nemcsak a tananyag czélszerű tanítása s csoportosításától, hanem annak módszeres fődolgozásán kívül tárgya szemlélhetőségétől is függ... Azt, úgy hiszszük, nem kell e helyen bizonyítgatunk, miszerint a kistoriát nem lehet a nélkül tanítani, hogy folytonos tekintettel ne legyünk a földrajzra; hogy a népek és azoknak hazái mily szoros, mondhatni szerves összeköttetésben állanak egymással; hogy a történelem színhelyének kellő ismerete nélkül az események maguk alap nélkül a légben lebegnek... De igen is nagyon szeretnők kiemelni azon tapasztalás igazolta tényét, hogy a történelmi iskola-faliabraszok nem teszik fölössé a kéziatlaszt, melyről kívánnunk kell, hogy folyvást, otthon az előkészülésnél és a tanár magyarázatánál a tanuló kezében legyen... Ilyenekül (a Beőr, Bermann, Bone, Dirnwald, Fried, Floder, Hegedűs, Karats, Linszky, Lotter, Mayer, Mikovényi, Molló, Probst, Raffelsperger, Scharmann, Schmid, Windel stb. által, régebben kiadatokon kívül) jelezzük: Brosé Handatlas. Wien. — König Th. Historisch-geographischer Handatlas. Wolfenbüttel. — Kiepert, Gräf és Bruhmann's Handatlas der Erde und des Himmels. Wiemar. — Kiepert. Handatlas. Berlin. — Sprunner K. Historisch geographischer Schulatlas. Berlin. — Sprunner K. Historisch-geographischer Schulatlas Gotha. — Stieber A. Schulatlas. Gotha und Wien. — Rhode Historischer atlas. Glogau. — Jausz Historisch-geographischer Atlas. Wien. — Bretschneider Historisch-geographischer Atlas. Gotha. Menke Th. Orbis antiqui descriptio in usum scholarum. Gotha. —

Az óshajdának egyik legkitünőbb fia, Plátó, ki az „isteni“ minőnnyel tiszteltetett meg, tanterme fölé iratta: *οὐδείς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω*, ezzel mindenkinek tudtul adván, hogy, ki a mennyiségtan alapjait szorgalmas és kitartó munkával elsajátítani képtelen volt, az e szerint alkalmatlan előadásainak hallgatására is, a melyekben ő az összes embernem nagy horderejű érdekeiről, az állami és családi életéről érteke-

zett... A honnét következik, hogy mindenki többé-kevésbbé dicsekedhetik oly tehetséggel, a milyen a mennyiségtan tanulására alkalmassá tesz: különben nem volna képes, Plátó nézete szerint, emberi célját megvalósítani... Így szóltak minden kornak gondolkodói; de feleslegesnek tartjuk őket idézni, hanem csak hangsúlyozzuk, hogy a tervszerű tanításnak lényeges alkatrésze a mennyiségtan — a szám- és mértan. — És ugyan nem csupán azért, mert a természettudományok ismeretének alapját teszi; de, és kitűnően azért, mert, mint az elvonó értelem tudománya, a maga szigorú következetességével, rendszeres összefüggésével, következményeinek világosságával igazi fegyelmisskolója a szellemtehetségeknek, melyeket nagyon ügyesít a tudományok önálló kezelésére... Míg a nyelvben a gondolatok és gondolattartalom mindenütt együttjár, addig a mennyiségtan, a tartalomtól elvontan, csupán az általánosra, az alakra fordítja a figyelmet, és kényszeríti az értelmet az arra szolgáló törvényeknek földerítésére, bebizonyítására... E kényszer különös érdemét teszi annál inkább, mivel minden önkényt, hiányt és fölöslegességet kereken kizár, minél fogva elvont, szigorú rendszere a szellem alaki kiképzését mintegy befejezi... Miért is legtöbb oktató a mennyiségtani ismeretek bizonyos mértékét elengedhetlen föltétnek tartja az érettségre, melyet más tárgyakban való jártasság alig pótolhat... Maga Kal. József a kegyes-tanító-rend szent alapítója igen ajánlá a mennyiségtant, sőt fiatal rendtársai között néhánynak e végből a nagy Galilei vezetését eszközölte ki...

A nyitrai k.-r. gymnasium tanárai is ekként gondolkodván, a mennyiségtannak a klasszikus stb. nyelvek után legtöbb alaki képzetért tulajdonítottak kezdettől fogva. —

A mi a tankönyveket illeti, azok egyre-másra a következők voltak: Euclidis libri. Leutschoviae, 1647. — P. Chelucii Institutiones arithmeticae. Colocae, 1752. — Mösch Arithmetica practica. Tyrnaviae, 1697. — Hell M. Arithmetica. Vindobonae, 1773. — Elementa geometricae. Budae, 1778. — Institutiones arithmeticae in usum gymnasiorum. P. I. II. III. IV. Budae, 1815. — Anleitung zum Rechnen. Ofen, 1787. — Rechenkunst zum Gebrauch der Gymnasien. Ofen, 1788. — Anlei-

tung zur Messkunst. Ofen, 1781. — *Elementa arithmeticae*. Vindobonae, 1810. — Maróthy Gy. Számvetés. 1817. — Hornyay A. *Elementa matheseos*. Claudiopoli, 1830. — Vállas A. A számvetés elemei. Pest, 1841. — *Elemi mennyiségtan*. Pozsony, 1842. — Barts F. *Elemi számtan*. I. II. III. IV. r. Pest, 1845. — Vega *Logarithm. trigonometrisches Handbuch*. Berlin, 1845. — Korecz L. *Elemi mennyiségtan*. Pest, 1851. — Hillardt *Geometrische Wandtafeln*. Wien, 1855. — Szabóky A. *Számolástan*. I. II. III. IV. r. Pest, 1850. — Močnik A. *Geometr. Anschauungslehre*. Wien, 1856. — Močnik-Arenstein J. *Betűszámán és Mértán*. Pest, 1864. — Močnik-Szász *Számitástan*. I. II. r. Pest. 1760. — Močnik F. *Lehrbuch der Algebra und Geometrie*. Wien, 1856. — Nagel-Szabóky A. *Mértán*. I. II. r. Pest, 1852. — Močnik-Szabóky A. *Algebra és Mértán*. Budapest, 1872. — Močnik-Szabóky A. *Számán*. Pest, 1866. — Močnik-Szabóky A. *Mértáni nézletán*. I. II. r. Pest, 1869. — Lutter N. *Mennyiségtán elemei*. I. II. III. IV. r. Pest, 1870. — Lutter N. *Közönséges számán*. Budapest, 1877. — Lutter N. *Arányszámolás*. Pest, 1870. — Stampfer *Logarithmen*. Wien, 1871. — Rühlmann *Logarithmische Tafeln*. Leipzig, 1851.

Ha a bennünket környező tárgyakat figyelemmel vizsgáljuk, álmélkodás- és bámulattal telünk el azok száma és változatossága fölött... Egy a csillagos égre vetett pillanat nagyszámú csillagokat tüntet elénk, melyek a nappal és holddal az égi testek csoportját képezik, melyek végtelenségéről csak hatalmas távcsövek segedelme által győződünk meg, midőn számtalan új és szabad szemmel nem látható világoknak jutunk ismeretére... De maga a föld is, melyen lakunk, igen-igen sok különféle dologgal bővelkedik. A száraz-föld majd mindenütt legváltozatosabb növényekkel van ellepve és épen úgy, mint a víz, számtalan kisebb-nagyobb állat lakhelyeül szolgál... Végre, ha magát a föld kérgét, melyen járunk, vizsgáljuk, úgy tapasztaljuk, hogy az a legkülönbözőbb földnemek, kővek, fémek és más anyagok szerkezetéből áll...

A dolgok ily végtelen változatosságainak vizsgálata arra fog bizonyára mindenkit ösztönözni, hogy azokat közelebbről

ismerni törekedjék... Mily roppant befolyásuk pedig a természettudományok az anyagi és szellemi haladásra, arra elég példát mutat mind Európa mind Amerika állása... Tehát a magasabb műveltségre vágyók iskolájában a terményrajzok is mellőzhetlenek, nem annyira önmagokban való becsőkért, mint inkább képzőerejüket tekintve.. Hogy miért vették föl már ősaink a gymnasiumi tantárgyak közé, az érintettek kivül abból is kitűnik, hogy valamint a humán tanulmányok, úgy a realiak is kellőleg kezelve a minden életnek alapul szolgáló isteni szellem felfogására törekszenek, az igazságot és a magasabb, tökéletesítésre irányuló, fölvilágosodást keresik... Azután a terményrajzot, mint szemléleti tárgyat, igen alkalmasnak találták az első osztályokra is annyival inkább, mivel a fogékony gyermeket önmunkásságra serkenti. —

Az irányfonalul, a hosszú ideig alkalmazott kéziratok után, használt könyvek ilyenek valának: *Elementa historiae naturalis*. I. II. III. *Budae et Tyrnaviae*, 1780. — Garty A természet iskolája. Kolozsvár, 1792. — *Primae lineae historiae naturalis*. *Budae*, 1795. — Hanák J. A természetrajz elemei. Pest, 1845. — Fellöcker S. *Mineralogie und Geognosie*. Wien. 1855. — Schmarda L. *Grundriss der Zoologie*. Wien. 1853. — Bill J. G. *Grundriss der Botanik*. Wien, 1857. — Zippe *Lehrbuch der Naturgeschichte*. Wien. 1855. — Pokorny A. *Naturgeschichte des Pflanzenreiches*. Wien, 1854. — Pokorny A. *Naturgeschichte des Thierreiches*. Wien, 1855. — Pokorny A. *Az állatország természetrajza*. Bécs, 1856. — Pokorny A. *Növénytan*. Bécs, 1859. — Kriesch J. *A természetrajz elemei*. I. II. III. r. Pest, 1860. — Szabó J. *Ásványtan*. Pest, 1861. — Hanák J. *A természetrajz elemei*. Pes, 1870. — Mihálka A. *Állattan*. Pest, 1869. — Mihálka A. *Ásványtan*. Pest, 1870. — Pokorny-Dékány R. *Állatország*. Pest, 1871. — Pap J. *Az állatok természetrajza*. Pest, 1873. — Pap J. *A növények természetrajza*. Pest, 1874. — Pap J. *Az ásványok természetrajza*. Pest, 1875. — Kriesch J. *A természetrajz vezérfonala*. *Állattan*. Budapest, 1878. — Kriesch-Koch A. *termeszetráj alapvonala*. *Ásványtan*. *Földtan*. Budapest, 1877. — Kriesch-Simkovics A. *természetráj vezérfonala*. Buvapest, 1878. —

A terményrajzi tanítás célja nem másból, mint a természet három országa legfontosabb tárgyainak szemléleten alapult megkülönböztetésben gyakorlott ismeretéből áll... E tudomány tárgyalásának teljes összehangzásban kell állania ama menettel, melylyel a terményrajzi ismeretek kifejlődni szoktak... „A terményrajzot nem lehet könyvből tanulni” a milyen ismeretes épen olyan igaz mondás... A tárgy közvetlen szemlélése, és, ha nem lehetséges, jó rajzok mulhatlan és fő, de még nem egyedüli eszközök alapos terményrajzi ismeretek szerzésére... A természet ugyanis nem mindenki előtt nyílt könyv, legkevesebb pedig a gyermek előtt, bárha épen ennek van legfogékonyabb érzelme iránta... A tanárnak, mint szintén a hasznavehető tankönyvnek, feladata az ifju elméjét a természeti testek tarka világába bevezetni, röpkedő figyelmét az egyes tárgyakra vinni és itt megtanítani őt helyesen látni és a látottra helyes kifejezést találni, annál fogva azt leírni. Szemlélet és leírás tehát alapelemei a terményrajzi ismeretnek...

E tekintetből kiindulva a nyitrai gymnasium tanárai is a könyveket nem annyira beemlézésre, mint a növendékeknek Bertuch, Eichelberg, Gőnczy, Grateloup, Hanák, Hartmann, Kriesch, Kolb, Pečirka, Pokorny, Raffmann, Rossmässler, Stürmer s Webe által kiadott képtárgyak, illetőleg rajzokhoz való magyarázatnál alkalmazták...

Szálltiban hangzik, hogy a gymnasiumoktól nem várható szakszerű képzettség, hanem általános műveltség: mi e nézetben időnk oktatásügyi irányának legszerencsésebb inlentióját látjuk... Hogy pedig a physika a maga alaki fejlesztő erejénél és anyagi feladatánál fogva az általánosan műveltető tanodának egyik képző eszköze, mindenképen bizonyos... Sőt az által, hogy a tanuló a természettudományi vizsgálatnál a közös szabályokat felállítja, melyeken a természet egyes tünetményei között összefüggés alapul, s hogy ezen alapokat fűrkészi, — nemesak a szellemi nevelésre, hanem a jellem ki-forrására is nagy jelentőséggel bír... A természet vizsgálata éles, szigoruan logikai gondolkodásra szoktatja a növendéket... Ezt ugyan más tantárgy is eszközli; de különbség van köztük,

mert a természetben a szoros logikai gondolkodástól való eltérés azonnal a legérzékenyebben megboszulja magát. Itt a valót élesen meg kell különböztetni a félig valótól; a képzeletnek nem lehet a gondolást zavarnia, és a következtetések csak olyanak, minők a helyesen véghez vitt szemléleteknél fogva lehetségesek. Mindenütt tényekkel van a vizsgálónak dolga. Így hozzászokik mindenhol tényt, igazságot keresni, és ezt azután az életbe is átviszi... Nagy fontosságú dolog tehát, hogy az ifjú szellem ezen szigorú iskolába járjon, hogy magát észlelés- és behozásban gyakorolja; hogy megszokják világosan látni és biztosan következtetni... Mindamellelt igazat szólva nincs messze azon idő, midőn hazai középtanodáinkba a természettudományok ez ága, t. i. a physika nem nagy figyelemre volt méltatva, és leginkább a nagytekintetű lyceumok privilegiuma vala az ezen tant tárgyaló könyvek, kéziratok lapjait emlékezetbe vésni... A bekövetkezett eseménydús évek végre az e közben óriási léptekkel előrehaladott természettudományok e részének is tágasb tért nyitottak... A tankönyvek elősorolása előtt még jelezzük röviden a természetben azon tagoltságát, melyet a középtanodákban követendőknak vélünk. -- A természettudományi oktatásban néhány fokot kell megkülönböztetni, melyek úgy módszer, mint tananyag tekintetében a tanuló elméjének fejlettségéhez mérvék. Az első fokon általában a természettudományi oktatásnak nem czélszerű a tanítást tisztán szakok szerint eszközölni... Valamint a terményrajznál az ismeretes, szemlélhető terményekből illik a tanításnak a rendszer ideiglenes mellőzésével kiindulnia; úgy a physikai oktatás szorítkoznék, kísérleti és szemléleti uton járva, a nagy természetben előforduló események leírására, és a mennyire alkalmazható ez eljárás azok megmagyarázására... A második phasisában a természettudományi oktatásnak, miként a terményrajz, úgy a természetben rendszeres kezelés és az ismeretek következetes osztályozásával önállóan léphet föl... A harmadik és utolsó fokon az egyes szakok rendszeresen adatnak elő mindazon segéd-eszközök felhasználásával, melyeket a középtanodai oktatás az előbbi osztályokban nyújt... Itt már az azelőtt tárgyaltakhoz a vegytan is járul, mely a világegyetem épületköveit, az ele-

meket, ismerteti és azoknak egymáshozí viszonyát; másrészt a természettudományok körébe lép még a csillagtan és a föld physikája, melyek a tanuló tudalmát a világrendszerről, a k o s m o s r ó l a másik oldalon kiegészítik úgy, hogy az összes természettudományok mint „p h i s i k a i v i l á g l e i r á s” szerves egészet tesznek...

Vezérfonalul alkalmazott könyvek: F. Dalham Institutiones physicae. Viennae, 1753. — Makó Physica. Vindobonae, 1762. — Tomcsányi Institutiones Physicae. Pestini, 1824. — Horváth I. Elementa Physicae. Budaë, 1789. — L. Bivalt Physica generalis et particularis. Graecii, 1769. — Faciliora physicae elementa. Budaë, 1778. — Molnár J. A természetiekről. Pozsony, 1777. — Schirckhuber M. Az elméleti és tapasztalati természettan alaprajza. Pest, 1844. — Jedlik A. A természettan elemei. Pest, 1850. — Thüringer A természettani ismeretek. Pest, 1853. — Baumgartner Naturlehre. Wien, 1840. — Kunzek Lehrbuch der Experimental-Physik. Wien, 1859. Subič Lehrbuch der Physik. Pest, 1862. — Schabus J. Leichtfassliche Anfangsgründe der Naturlehre. Wien, 1850. — Subič-Kruesz Természettan. Pest, 1862. — Schabus-Hollósy A természettan elemei. Sopron, 1854. — Lutter N. Természettan. Pest, 1854. — Piskó-Kühn Természettan. Pest, 1868. — Abt A. Kísérleti természettan. Pest, 1870. — Fehér J. Természettan. Pest, 1871. — Berecz-Lutter Mennyiség- és természettani földrajz. Pest, 1870. — Molnár Népszerű csillagászat. Pécs, 1865. — Linkess-Salamin A mennyiség- és természettani földrajz vezérfonala, Pest, 1871. —

A v e g y t a n rendszeren a tudományok legifjabbikának tartatik... Ámbár ki lehet mutatni, hogy 1500. év előtt is ismerték már, annyi mindamellert bizonyos, miszerint tudományyá az csak a jelen században fejlődött, így a tudományok nagy családjának minden esetre legifjabbik tagja. — Gyermekevei ezen tudománynak igen sokáig tartottak, mi egyedül annak tulajdonítandó, hogy kezdetben téves irányban indult ki s elérhetlen czélokra törekedett; az érettebb korba ennél fogva csakis akkor lépett, midőn irányt és czélt változ-

tatva, multjával teljesen szakított... Azonban ha rövid is még a vegytudomány élete, tekintve gyors és eredménydús fejlődését, továbbá azon döntő és előremozdító befolyást, melyet a kulturai viszonyokra gyakorol, tagadhatlanul oly fontos, hogy azt nemcsak figyelem nélkül hagyni lehetetlen volt, hanem még az iskolák ajtait is meg kelle előtte nyitni... És ez oly vívmány e tudomány részéről, melyet más tudományok csak hosszú évszázados fejlődés után tudtak maguk számára kiküzdni... A nyitrai főgymnasiumban is különlegesen az ötvenes esztendőök után került elő az életrevalóságánál fogva a következő tankönyvek nyomán: E. Hornig Anfangsgründe der Chemie. Wien, 1857. — Nendtvich Grundriss der allgem. technischen Chemie. Pest, 1855. — Kruesz K. A szerves és szervetlen vegytan. Pest, 1865. — Nendtvich K. Vegytan alapvonalai. Pest, 1868. — Kruesz-Fehér A vegytan alapvonalai. Pest, 1871. — Dékány R. Vegytan. Pest. 1879. — Balló M. A vegytan alapvonalai. Pest, 1871. —

Már a nagynevű Gerson, korának legkitünőbb szónoka a szónoklatot „ars omnium difficillima“-nak nevezi... Mire nézve helyesen a szónoklat és költészet a gymnasiumi oktatás felsőbb osztályainak tartatott fenn mindenha... Hiszen e két tananyag tetőzi be valamely irodalom elméleti és gyakorlati ismereteinek öszletét... Mi természetesebb tehát, mint, hogy sikeres tanulmányozásához már a tanulóknál is a koruktól elvárható élettapasztalatok, emberismeret, tudományosság, olvasottság és meleg kedélyiség bizonyos mértéke kívántatik... A tanügy minden munkása tudja, hogy a e kívánalmak természetsszerűleg inkább jelen vannak, jogosabban követelhetők a gymnasiumok azon osztályainak tanulóitól, kiknek a tanterv szerint a szónoklat szánva van...

Azon ismeretek közt, melyeket a klasszikusok rendszeres alakba öntve hagytak az új korra, alig találunk bővebben és világosabban kifejtetteket, mint a melyek az ékesszólás tudományára vonatkoznak... A régi eloquentia alkalmazásban különbözhetett a mostani szónoklattól, de a rhetorikai elvek és gyakorlati útmutatások már abban oly egyetemes érvényűek, hogy jelenleg is dönthetlen törvényekül tekintendők... Változtathatjuk a rend- és módszert, élhetünk újabb példákkal, de

bizonyos, hogy legcsattanóbb érveinket folyton a klasszikusokból merítjük. — És ezek szerint a szónoklat tágabb értelmében a rábeszélés művészete, vagyis Cicero szerint ‚ars dicendi accommodata ad persuadendum‘, melynek czélja a hallgatók értelmére, szívére, főleg pedig akaratára hatni... Már érdemes eleink, a kik lelki szemei elől alkotmányos nemzeti életünket soha sem tévesztették, — a retorika feladatául tűzték ki a növendékeket az ékes beszédre tanítani; miképen kelljen bármily előadáshoz az alkalmas anyagot kiszemelni, elrendezni, részekre osztani, megfelelően kifejezni, betanulni, végre teljesen kiejteni és hatásosan elszavalni... Ide járultak a tropusok és figurák használtatásának szabályai, olykor a levélíráásra vonatkozó utasítások...

Iránykönyvek gyanánt, melyek egyikét-másikat előnyösen tünteti ki ama tulajdona, hogy a gyakorlati részben helyes tapintatra mutató választással irodalmi remekek foglaltatnak, melyek műteni s egyéb jegyzeteikkel jó tájékozásul szolgáltak a tanárnak arra, miként járjon el a tanult szabályok alkalmazásában műrekek és saját kísérleteinél, — használtattak : C. Soarii *Rhetorica. Tyrnaviae*, 1703. — *Ars bene dicendi. Coloniae*, 1713. — C. Soarii *Manuale rhetorum. Tyrnaviae*, 1718. — *Pomei Candidatus rhetoricae. Tyrnaviae*, 1735. — *Soarii C. Methodus parandae eloquentiae. Tyrnaviae*, 1728. — *Iuventius de arte rhetorica. Venetiis*, 1743. — *Vosii rhetorices libri 5. Tyrnaviae*, 1742. — *Konarski St. De arte cogitandi et praeceptis rhetoricis Varsaviae*, 1767. — *Soarii C. Ars rhetorica. Tyrnaviae et Budae*, 1792. — *Institutiones ad eloquentiam. Budae et Tyrnaviae*, 1787. — *Institutiones oratoriae in usum gymnasiorum. Budae*, 1808. — *Laky D. Irály- és szónoklattan. J. Pest*, 1860. — *Környei J. Szavaló. Pest*, 1863. — *Szvorényi J. Ékesszólástau. Pest*, 1870. — *Mészáros A Szónoklattan. Székesfehérvár*, 1869. — *Verbőczy J. A szónoklattan. Pécs*, 1870. — *Zimmermann J. Irálytan. Pest*, 1871. — *Névy L. Az írásművek elmélete. Budapest*, 1870. 1872. —

A szónoklat és költészet szóló művészeteknek neveztetnek, mert mind a kettő eszméit és érzelmeit tagolt hangok által, azaz szókkal fejezi ki. — Jelesül a költészet az alanyi

művészet imezen legmagasabb foka mindazt kifejezi a nyelvben, mit a tárgyilagos művészetek az idom- és színben. — A költészet ez okon méltán nevezhető a művészetek művészetének, mert benne a művészetek összes tulajdonai megjelennek, szobrászi klasszicitás az alakban, szingzadagság a leírásban, s harmonicus zené a nyelv hangzatosságában... A tárgyilagos művészetek a külvilágot festik, a költészet a belvilággal foglalkozik.. A költészet közege, mint látók, a nyelv. A költészet időbeli festés, térbeli hangzás és érzéki tudomány, vagyis nem pusztá festés, hang és kiválólag alaki, hanem a többi művészetek teljes és arányos összesége... A költészet különféle neveit a benne kifejtett eszmék minősége és az előadási modor határozzák meg, vagyis az eszme és az alak. Ha az eszmét vesszük tekintetbe, a költészeti mű drámai vagy színi, epikai vagy hősi, lyrai vagyis érzelmi költemény... Alakjára: leíró, tanító vagy időben előadó, elbeszélő... Nyelvi alakra nézve ismét bizonyos, meghatározott alakban megjelenő vagyis kötött, vagy kötetlen vagyis próza... A költészet a szépet háromféleképen tünteti elő: az eszmében, a nyelvezetben s az alakban; és e három szoros aránya képezi a tökélyt...

Az intézetünkben előkerült tananyag között a poetikát is fölleljük mindjárt a kiegészüléstől fogva, és pedig akként, hogy valamint az elméletre lőn kellő súly fektetve, úgy a gyakorlatra (irodalmi — jó ideig latin — művek széptani fejtegetésével és utánpótlásokkal) is gond fordított... Az, hogy a költői technika — a verstan — tárgyalásánál nemcsak a theoria világosan, hanem a költészettan, mint ilyen, mélyebben kezeltetett, akár az általánosságokat, akár a részleteket véve, minden kétségen felül bebizonyodik abból, hogy a tanulók közül sokan nemcsak ügyesen verselni, de annak jelölül, hogy nem egyedül másolásra, nem utánpótlásra, de alkotásra is kalauzoltattak, tartalmilag is latinul, majd magyarul megolvasásra méltó művekkel voltak képesek előlépni. — A gymnasiumunkat látogató ifjak egyik-másikától jelentek meg nyomtatásban is költemények, többnyire üdvözlő versek tanáraik, jóltevőik, tanuló társaik tiszteletére, részint önállóan, részint nagyobb munkák élén... Mig tovább egyik ágának és az aesthetikai elméletnek szerint a művészetek betetőzésének,

— mint ilyennek viszonyáról a művészet többi ágaihoz alig emlékezének valamennyire; addig Nyitrán, a középoktatás terén mind több-több igényekkel föllépő szépirodalmi képzés és nevelés érdekében, e részben is a lehető leglón téve. —

A poétikára intézetünkben irányadásul használt kézikönyvek ezek: *Ars poetica. Tyrnaviae, 1698.* — Laky D. *Költészettan. Pest, 1864.* — Greguss A. *Magyar Verstan. Pest, 1854.* — Szvorényi J. *Ékesszólástan. Pest, 1867.* — Torkoss L. *Költészettan. Pest, 1872.* — Névy L. *Az írásművek elmélete. Pest, 1870.* —

A bölselet szellemi erőink s törvényeink, egy szóval: szellemi életünk tudománya. Mint ilyen főadataul ama cél megoldását vallja, hogy az igaz-, szép- és jónak eszméit fejtegetesse... Oly észleges tudomány ez, mely a tapasztalást sem mellőzheti...

A helyes módszerrel kezelt bölseleti előtannak haszna, sőt szüksége a magasabb szellemképződésre minden művelt idők elismerésével találkozott... És minél jobban belátták ezt a dolgozathoz értők, annál inkább voltak azon, hogy valamint az előtt a lycealis osztályokban, úgy ujabban a felgymnasium mindkét tanfolyamában előkerüljön a bölselettan. — Hisz mindig igaz marad a régi jó görög bölse, Sokrates mondása: „*Philosophiam nobis tamquam singulare donum deorum homines celeberrimi et dis propinquiores in haereditatem dedere...*“ Azonban sajnos! ennek sok ellensége van, és ez a nagybecsű örökség még sem részesül mindenütt kellő méltánylatban... Ezzel még mindig csak ama tudományok dicsekedhetnek, melyek közvetlenül kenyeret nyujtanak, ugyanannyira, hogy még most is méltán panaszkodhatik a magyar bölseész is: „*Dat Galenus opes, fert Iustinianus honores: pauper Aristoteles cogitur ire pedes...*“ Valóban a magyar ember is kockára teszi életét az oczeánok mérhetlen hullámain; bevájja magát a föld gyomrába; elbizottan méregeti a csillagok miliárdjait; bolyong mindenütt; de önmagáról megfedekve keblének belvilágát figyelemre is alig méltatja... Sokan szívesen veszik, ha külhibáikra figyelmeztetnek, de említse csak valaki belső fogyatkozásait, azonnal megvetéssel fordulnak el tőle... Így azután igen természetes a szomorú jelenség,

mely szerint a közjólét épületének ingatag alapját már nálunk is holmi mellékes érdekek az anyagiság növekedtével mindinkább aláássak... Nem ismeretlenek ugyan előttünk amaz ellenvetések, melyek az ifjúságnak a gymnasiumban módszeres bölcséleti előképzését megszüntetni óhajtanák, de azok bennünket egy perczig sem ingattak meg... Elméleti és tapasztalati meggyőződésünk teljesen egyezik azon nagy szellemével, ki a bölcséletet fensőbb nevelés természetes koronájának, betetőzésének, mintegy boltozata zárkövének, mely a nevelést tökélyesíti és bevégzi, — mondja. — Az ellennézetűek, egyéb jelentéktelen érveken kívül, azt hozzák föl a philosophiai előtan ellen, hogy a nyelvtan, mennyiségtan, az irálygyakorlatok — a bölcséleti előtannak egyik lényeges oldalát t. i. a logikai elemet teszik, az írók olvasása, a vallástan és történelem pedig a másikat t. i. az erkölestanit; s ha, úgy szólnak, hozzá vesszük, hogy Plátó és Cicero bölcséleti műveit is olvassák a tanulók, akkor ezekben a legjobb propaedeuticát kell elismernünk... Tudjuk, hogy a tanuló a nyelvtanban fogalommal, ítélet és következtetéssel, a mennyiségtanban meghatározás és bizonyítással s rendezéssel foglalkozik; de mindezt félig-meddig, ugyszólván öntudatlanul teszi: azért kellő dolog, hogy ezen előrement gyakorlatok alapján a gondolkodásnak törvényeit a tanulónak tudatába vigyük, őt azon szellemműködések iránt, melyeket addig tön, elvont módon, fölvilágosítsuk, a szellem munkásságának műhelyébe vezessük... És, ha az embernek azon kell lennie, hogy magát megismerje, nincs-e neki e czélból is lélektanra szüksége?... S az Isten, ember és világ közti viszonyok nem a legfontosabbak az emberre nézve?.. Igaz, de épen azért nem a gymnasiumba, hanem az egyetembe valók, mondaná valaki!... Ámde mi azt mondók vagyunk, hogy egy 7-ik és egy 8-ik osztálybeli tanuló mindig képes a bölcsélet bármely ágát felfogni, ha azt kellő alakban nyújtják neki... Nekünk nem egy adatunk van arra, hogy a bölcséleten keresztül vezetett ifjú műveltsége magasabb, világnézete tisztább, ismeretei rendezettebbek, gondolkodása szabályosabb... Azután hányadik ifju hallgatja az egyetem bölcséleti tanfolyamát?..

A tan magyarázása alapjaul a következő munkák forogtak intézetünkben (hol e részletek kerültek elő: Dialectica, logika, dianotetika, ethika, psychologia, physika és metaphysika, aqu. Tamás, Fonseca és Toletus műveire tekintettel) kézen: Verner Institutiones philosophiae. Budaë. — Likawetz Elementa philosophiae. Graecii, 1799. — Ivancsics Institutiones philosophicae. Budaë, 1792. — Imre J. A bölcselkedés. Pest, 1829. — Beck J. Phil. Propaedeutik. Stuttgart, 1852. — Zimmermann R. Logika. Pest, 1864. — Purgstaller J. A Bölcsészet elemei. Pest, 1846. 1862. — Beck J. A tapasztalati lélektan és tiszta logika. Pest, 1861. — Lindner-Klamarik Logika. Pest, 1873. — Szabó J. Gondolkodástan. Pest, 1873. —

Tárgyalásunk alapeszméjével kapcsolatosan meg kell jegyeznünk; miszerint, ha valaki az előbbi, de különösen az újabb tankönyveket velünk együtt elfogulatlanul vizsgálat alá veendi, legott meggyőződik, hogy csakugyan nem kevesen elhibázott úton járnak honunk könyvirői közöl is... Időnk tanfériai jobbára, kik, t. i. mint mondani szokás, szakmunkákkal fölléptek, vagy többet adtak, mint a czélszerűség követelte, vagy oly hangon beszélnek az egyszerű előadást óhajtó ifjúsághoz, hogy az csak nagy bajjal juthat a kihüvelyezett tiszta fogalomhoz. Már pedig a czélt csak az közelítheti meg a legbiztosabban, a ki a tan elméletének minél szabatosb előadása mellett Quintilian e mondatát tartja mellőzhetlen zsinórmértékül: „Longum iter per praecepta, breve et efficax per exempla...” A kezünk ügyében levő újabb tankönyvek nem egyikében épen megfordítottan áll a dolog, az elméleti tanrész levén a túlnyomó... Miből csak az tűnik ki, mily kevesen látják be napjainkban is közülünk azon országlárnak czélzatát, ki az alája rendelt hivatalnokok éber figyelmébe azon egyetlen tanácsot ajánlá, hogy „c s a k s o k a t n e i r j a n a k !...” Mindig is jobb volt a kevés szó, de a több eredmény... Napjainkban e részben is megfordítva a dolog... Mindent ki akarunk beszélni (írni), hogy azután (ki) hallgathassunk... Elkészült a számla gazda (tanár) nélkül, mintha ennek a czélszerű tankönyv mellett egyéb dolga sem volna az iskolában, mint a feladványok gondos kidolgozása fölött örködni!... A mi véle-

ményünk más... Főkvánásunk, hogy a vezérfonalul használatos művekben kellő elővizsgálat alapján lehető állandóságra jussunk, miután, az újabb idők szomorító tapasztalata megmutatta, hogy a folytonos tankönyvváltoztatás sokféle hátránnyal jár... Azután arra kell törekedni, tekintettel az óraszámra, hogy a nagyság, terjedelem miatt a kézikönyv se drága se czélszerűtlen ne legyen... Röviden: adjanak az írók a tankönyvekben vezérelveket, világos alapismereteket; de adjanak egyszersmind beható elemzésül pl. a nyelveknél jól választott olvasmányokat, és pedig sima, világos és könnyű iránylyal, valamint szabatos, hibátlan nyelvezettel... A hosszút elhagyva a rövid útra, mely részben már meg van törve, és legyőzve a kezdet nehézségei, — férfi -seréuységgel előre a pályán! —

XIV.

A kegyes-tanító-rend bölcsészeti tanfolyama Nyitrán.

Hyross Samu gymnasiumigazgató. — Batthyányi József és Migazzy Kristóf bibornokoknál Nyitrán a piaristák tisztelegnek. — Gr. Révay Antal kinevezett nyitrai püspök üdvözlése. — Századának fejedelmei közt igazi fejedelmi helyet elfoglalt, szellemével egy egész világot, szívével a nemzetet, melynek gyermekei vagyunk, felölelt dicsőült királyasszony- Mária-Terézia emlékezete. — VI. Pius pápa őszentsége Bécsben. — Anyitrai gymnasiumot meglátogatják Forgách Miklós gr. főispán és Balassa Ferencz gr. tanulmányi főigazgató. — Gr. Révay Antal püspök halála. — Az 1784-ben a kormány tandíjt rendel el, melyet a kathol. tanintézetekben tulszigorúan hajt be. — A kegyesrendi bölcsészeti tanfolyam (studium philosophicum). — A philosophiai tudománykör, mely szintén az örök igazságot keresi és tanítja, nagybecsű és az igaz képzettségre vágyók által művelendő. — A valódi bölcsészet mindig jól megfért az igazi theológiával, a melylyel ellenséges feszültségbe egyedül az atheismus philosophiája jött — A kegyesrend nyitrai philosophia-tanfolyamában működött tanárok és végzett tanulók névsora. —

Visszatérve a gymnasium töredékes történetének megszakított fonalához, legelsőbb is azt említjük meg, hogy Keszthelyi László rövid tartamú igazgatósága után a kegyes-tanító-

rend főnöksége, mely ez intézkedésében is ugyan lelki szemei előtt lebegtette Cicerónak (De Legib. 3. k.) arany mondatát: „Et qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est, et qui modeste parat, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse,“ — Hyross Samut nevezte ki.

Nem állhatjuk meg, hogy pár sort ne áldozunk ezen, a tanintézet derék, munkás igazgatói közt, kik, mint a buzgó keresztény, szüntelenül fáradtak, izzadtak és küzdöttek: hogy kipihenjék magokat, az örökkévalóságra vártak, — kitűnő egyén emlékezetének. És abban mintegy leteszszük azon pálmaágat, melynél, minden egyszerűsége mellett is, becsesb és drágább pályabért a hellen nép nem adhatott, mely Horatiusként a győztes hírét a halhatatlanok dicsőségeig fokozta föl:

„— — Quos palma nobilis

Terrarum dominos evehit ad deos“ (I. k. 1. d.)

Erős szellem, lelkismeretes pontosság, széles tudomány, — melyről a hálás tanítvány, s mint nyelvtudományunk valódi megalkotója, örökké élő s ható szellem Révay Miklós egy helyütt mondja:

„...Samuele (Hyross) duce cognita rerum

Intima vis mundi detegit omne decus“,

gyakorlati bölcsesség és lángoló buzgalom csakhamar bámulatos sikerre vezették Hyrossunkat. — Irodalmi működését illetőleg kiadványain kívül utalni elégséges hosszú sorára értekezései s jelentéseinek, hogy azon meggyőződésre jussunk, miszerint irányelvül vállalá:

„Nil dulcius est, bene quam munita tenere

Edita doctrina, sapientum templa serena.“

(Lucret. de nat. rer.)

Fáradhatatlan munkássága, melynél fogva életszabályul tűzte ki magának: a hivatalos teendőkből mitsem halasztani holnapra, a mi ma elvégezhető: „Nihil actum credens, dum quid superesset agendum“ gazdag gyümölcsöket hozott. — Állását nem kissé nehezíté azon körülmény, hogy az ő igazgatósága alatt lőn az 1777-ben kiadott „Ratio educationis“ szerinti tanterv-változás, melynek életbeléptetése szintannyi észet, mint tapintatot kívánt. — A tanintézetek föladatának

legszentebbike: nevelve oktatni. E magasztos czólnak csak megközelítésére is minden beható körülmény, és minden vezér-alkalom igénybe veendő, annál is inkább; mert a cselekvés vagy önállóság terére lépendő ifju bizonyosan irányt vesztené: ha önmagán uralkodni, szenvedélyeit fékezni és az élet viszonyait irányzó szabályok előtt meghajolni meg nem tanult. — A kitűzött üdvös czélra csak két elv vérével. A vallásosság szülte erkölcsi ség és a vérré vált rendtartás. A tanoda nemcsak irányt ad, de nyújt fáklafényt is, melynek vezérlete mellett, ha Isten segélyével minden lendíthető erő központosul, a tévedésről szó sem lehet. De ezer alkalom, mely sokszor villanyhárító póznául mutatkozik, és midőn többen menedéket keresnek alatta, csak azt veszik észre, hogy tévutra csalattak. Hol járatlan az ember, elbotlania igen könnyű. Hogy pedig Hyrossunk átalakított iskolánk „tantervében“ nem járatlan, hanem teljesen avatott vala, azt valaki csak helyes tetteinek tükre előtt megállapodik, önmaga vallja be... Jól tudván, hogy „non minor est virtus quaerere, quam parta tueri“, — azt mi eddig a vezetésére bizott tanintézetben, a nemzeti szellem föllobogtatásában, életében és módszerében dicséretes előfordult, nemcsak megőrizni, föntartani, de fejleszteni is, a mi még nem volt, létrehozni törekedett. — A fontos tanügyi intézkedést is tehát, mely azon idők igénylő viszonyainak volt részben szüleménye, — eszélyesen vitte keresztül. — Miként föladatukat jól föfogott hivatalelődei, kik, vezérkedésök alatt intézetünk minden terén, nem a fürge hangyának, egyedül a kutató élesebb szem által feltalálható, finom vonalát, hanem a mélyen bemetszett s azért mindenki előtt feltáruló barázdáit hagyák magok után, azon vala, hogy örökérvényű gondolatokat csepegtessen az ifjakba, hogy nemesítse érzésük rendszerét, és akaratukat a jó, igaz és szép felé irányozván, készségesítse a növendékeket a tudományra, művészetre és az erkölcsi életre. — A fegyelem is, melynek föntartására szükséges bölcsesség, erély és kitartás Hyrossban bőven megvoltak, alatta jó karban vala... Ő kelőleg megfontolta, hogy e téren az erőltetés épen úgy, mint az engedékenység káros változásokat szokott szülni, melyek, ha rögtön jelentkeznek, az iskolai rendnek, ha későbbben nyil-

vánulnak, a gyakorlati élet jellemének ártanak... Szóval az azonkori tanügyi mozgalmakkal szemben, midőn azok tetteleg megindultak, oly állást feglt el, mely ritka eszélyt és bölcseséget tanusit.

„Quid virtus et quid sapientia possit,

Utile nobis proposuit exemplar“...

Horat. ep. 1. k. 2. db.)

Hyross, mint igazgatótanár, kire teljesen alkalmazható a régi közmondás „bonus dux bonum reddit comitem,“ — mindenütt mindenkit személye iránti szeretet- és csodálatra ragadván, az elüljáróknak nemcsak teljes elismerésével, hanem föltétlen tiszteletével is dicsekedhetett...

A dicsőség fénye, mint a napé szétsugárzásában nem akadályozható. Kiragyogva gyupontjából elárad mindenfelé, megtündököltetvén mindazt, mi tájkörébe esik. Dicsőség érte tehát a kegyesrendet, közvetlen pedig nyitrai gymnasiumát is, midőn egyes tanárai vagy igazgatója érdemeinek elismerésül magas kegyelemmel megkülönböztetve és megjutalmazva lőnek... Gymnasiumunk ilyenén királyilag kitüntetteinek szép sorába Hyross Samu igazgató is tartozik, ki sikerdúsan működött a tanári pályán meg az irodalom terrenumát nemcsak, ernyedetlen bányászként kiaknázott tudománykincséből, szép számu értekezéssel, de nyomtatásban megjelent eszmegazdag dolgozatokkal is termékenyíté...

A való értékében kiismert egyszerű szerzetesünk hatásának fényes tanusága továbbá az is, hogy működésével legfelsőbb újabb megelegedés jeléül, bokros érdemeinek némi jutalmául, a pozsonyi akademiái tanintézet igazgatása terhekhez szokott vállaira tétetett, mint oly férfinéira, kit az előkelő tanoda kormányzására tekintve úgy képességét, mint erélyét teljesen hivatottnak tartottak. —

Az 1777-ki tanévtől kezdve, midőn a jeles férfiú a nyitrai gymnasium élére állítottatott egész az 1790-ki kitünteléseiig, ernyedetlen buzgalmának, lelkes törekvéseinek és magasra törő szellemének valamint dicsőben befutott pályáján, úgy tapintatosan vezetett igazgatói tiszte körében collegái folytonos szemtanui valának, és az ily kitünő vezértől való elválásuk keservét csak azon öntudat mérséklé, — hogy kiváló képessége Hyrossunkat oly körbe vezette, melyben a nagy érdemeit

megjutalmazó közelismerés édesen eső babérjait láthatja, — másrészt a tanügy érdekeit sikeresen még nagyobb mérvben és tágasabb körökben áldást terjesztőleg érvényesítheti, — mint szerényebb volt állomásán...

Közel husz éven át működött Hyross S. mint vezér, mint jó vezér a gondozására bízott akadémiai tanintézet élén. — Súlyos idő alatt szolgálta ő e minőségben a köznevelés-oktatás szent ügyét, és a körülmények vas hatalmából kényszerítve majd német nyelven is hintegette a fogékony ifjúság keblébe az alapismereteket, melyek ugyan minden nyelven egyenlő hatályuak, de mégis a dolog természetében fekszik, hogy minden nemzetnek lehetőleg saját nyelvén közöltessenek azok. Nemzetünk tudvalegleg a sors által arra is kárhoztatva lőn, hogy II. József idejében idegen nyelven hangzottak le fiatal sarjadékához az alapvetés tanszékeiről is az ismereti igazságok. És e súlyt nehezebb szívvvel senki sem viselő hivataloskodásában, mint ő, az egyháznak és nemzetnek egyenlően bű munkása...

Nagy horderejű tisztkörében buzgón eljárva, az örök igazságokban, melyeket lankadatlanul hirdetgetett is, melyek a nemzetek sorsát intéző Gondviselés iránt oly gyermekded bizalomra hangolták nemes lelkületét, találta ő vigaszt, azokra fektette a haza jövője iránti reményét is, és nem is csalatkozott; mert működésének utóbbi éveiben ismét azon nyelvben terjesztheté az ismeretek országát, melyben, mint a legszentebb érdekek hű szolgálja, annyi sikert aratott volt...

Már ez új kihatóbb hivataloskodásának mindjárt kezdetén arguszi éberséggel tekintvén körül minden teendőit megvizsgálni, a kormányzására bízott főintézetnek legkisebb szükségait és körülményeit is kipuhatolni igyekezett, hogy valahol netán orvoslás kívántatnék, mielőbb intézkedhessék, úgy szintén diszes hivatala pontos betöltése buzgalmatól áthatottan a tanévek folyamában mindig legelső jelent meg a tanodában és vállaira nehezedett gondokat, tisztii foglalatosságai súlyát mind végig férfias kitartással viselte, türte, nagyobb engedékenységgel mások, mint önmaga iránt „gaudens more magnorum virorum laboribus duris non aliter, quam fortes

militēs bellis*... És így a pozsonyi akadémiai gymnasium-igazgatói dícső-emlékrű méltóság időtartamára nézve, mely a haladott kor miatt rövidebb vala, mint a jók ohajtották, egy régi bölcsessel (Senec. ept. 28.) méltán mondhatjuk: „Quomodo fabula, sic et vita, non quamdiu, sed quam bene acta sit refert! Nihil ad rem refert, quo loco aut quo die desinas, quocunque voles desine, tantum bonam clasulam impone“.

A tanodai ügyek vezér-kezelésében gyakorlott veterán erő, mely a hivatal nehézkes tisztii formái között el nem ernyed, hanem azokon át és túl is megtalálja az előrehatolás réseit, — mint ember is mintaképe volt a szerény érdemnek, nem tartozván azok közé, kik a húsos fazekak körül ólálkodnak... Az önzéstelenség, ha kötelesség is, mai napság figyelemre méltó és újjal kell arra mutatnunk.... Egyéb jeles tulajdonai közt Hyrossnak, kinek theologiai ismeretéről is, irodalmunk történetében, mint hatalmas buvár, eszközlő és izgató, felejtethlen nevű Révay Miklósunk így szól:

„...Samuel (Hyross) doctor

pandit, quae poseat dogmata nostra salut..

nem lehet nem névszerint megemlitenünk még ékesszólását, mely által kiválóan ragyogott...

Az embert, úgymond egy korunkbeli jeles író, semmi sem különbözteti meg annyira az állattól, mint a beszéd, miután ez közvetlenül a gondolkodó ész szüleménye. Eme bámulatos tehetség mindig rejtélyes erővel hat ránk, akár aztán a csacsogó gyermek rebegésében, akár a föllengző szónok mennydörgésében nyilatkozzék, és a szó akár az ének melodicus lejtésénél az eposz magaslatáig emelkedjék, vagy az andalgós lant bűvös körében kéjelegjen... Moore Tamás szerint a nehéz dolgok, a ritkább ajándékok egyike levén, százak előtt állva gondolkodni és a gondolatokat rögtön s folyvást logikailag rendezni, s kellő szavakba öltöztetni: a művelt s valódi szónokok mindig és mindenütt nagyhatályú s becsű férfiak voltak. — Szónokokat értünk s nem demagóg és sophista szájhősöket, hanem oly férfiakat, kik természetes tehetségöket, az ó és új világ örök példányainak tanulmányozásában képezvén ki, azt csak a rend, az igaz tudomány, erény, a korszerű józan haladás, szóval a valódi jóllét érde-

kében szeretik használni, irtózva a gondolattól, hogy hatalmuk mások káráig fajuljon; oly férfiakat, kik tárgyuktól áthatva s hevítve, lelkökben a meggyőződés nyugalját, szívökben a közlés ösztönét, ajkukon a Chariszok sejtés mézét viselik; s kikben, ha társaikra jótékony hatást s evvel eredményesebb befolyást gyakorolnak, az emberek igazolt büszkeséggel szemlélik önmagok fölmagasztaltságát, és hirökben s nevékben saját dicsőségeket helyezik... Mennyire volt a szó, a beszéd ezen ajándékával Hyrossunk megáldva, megitelhetni azon emlékbeszédekből, melyeket, a jótevői iránt mindig hálás kegyesrend nevében, a b. e.. Gusztinyi és Révay nyitrai püspökök stb. fölött tartott. E dolgozatokkal helyet foglalt Hyross S. az elsőrendű szónokok sorában, és reá teljesen illenek e szavak: „ex ungue leonem”... S valóban, mit a tudomány alapost, az előadás megkapót, az egyházas és honfiai érzelem az alkalomhoz mérten — multat és jövődőt átfoglalva — dicső tettekkel elragadót nyújthatott, azt gördülékeny körmondataiban, a hazaszeretet varász-szavain, Cicero ékesszólásával, e beszédekben elmondva találod...

Egyébiránt is nem volt oly tárgy vagy ügy, melynél beszéde közben ki nem tört volna Hyross Samuból az ékes-szólás villogó szikrája, mint ama hűs és üdítő vizek, melyek a tikkadt vándor szomjának enyhítésére a sivatag szikláiból fakadnak...

A történelem magasztosan szól némely bölcs és nevezetes férfiakról csöndes félrevonultságukban; de keveset mutathat föl szebbet, nagyobbat, mint a 48. éven át tanárkodott Hyross Samut, az ő Vácson, a rendi társházban, átélt magányában. Lelépven ugyanis fényes helyéről s meghuzva magát rendtársai testvéri körében, élvezendő a kiérdemlett nyugalmat, valamint a jótékony nap, miután éltető sugaraival és áldásaival boldogítja a földet, nyugalmas ágyába látszik az enyhítő nagy oceáuba leszállani, — idejét könyvei, lelki ügye és Isteune között osztá föl, és zajtalan lakában békésen tölté élte végszakát... Majd szélhűdés érvén őt, élettartamának homokórájában a porszemek mindinkább ritkultak, s ő azokat rettegés nélkül számítá, példájában tanusítván azt, hogy a jámbor kereszt-

ténynél a baj szinig megtöltheti ugyan a keserűség ürömkelyhét, azonban mindig hiányzani fog abban azon csepp, melytől az megcsordulhatna... A keresztény böles ugyanis sz. Ambró szerint (epist. ad Simpl.) „non metu frangitur, non potestate mutatur, non ad tollitur prosperis, non tristibus mergitur: ubi enim sapientia ibi virtus animi, ibi constantia et fortitudo.“ Sőt már a legnagyobb zsarnok legjobb mestere (Senec. epist. 60) is hasonlót mond: „Sapiens ad omnem incursum invictus et intactus est.“

Mennyire hatott ezen köztisztületben és szeretetben állott egyszerű szerzetesnek 1817. évi okt. 10-én történt gyászos kimulta a közönségre, már azon más vidékekről is Vácra sereglett roppant sokaság mutatá, mely őt végső nyughelyére kíséré... Az akkorban összejött elláthatlan népségnek az elhunyt iránti kegyeletes tiszteletét mélt. Kámánházy László váci püspök, ugyis, mint hálás egykori tanítványa, lélekemelőleg fejezé ki. Mert ez a messzünnen is érkezett, a társadalom minden rétegét képviselt és a koporsót néma tisztelettel körülvett tömeg jelenlétében a hült tetemek eltakarításáról, az egyházi szertartást személyesen, káptalana és a kegyesrendiek segítségével végezvén, gondoskodott — úgy, hogy a temetésnél, bár hallgatagon résztvettek, mindannyian azt gondolhatták magokban, hogy a nagy szerénysége mellett is

„Ceusplendidum sidus refulgens

Qua patet Hungariae per oras“

férfiú, kit nyugodni visznek, bizony büszke férfiú is lehetett volna...

Ne kívánjunk többet az élettől, mint mennyit adhat; két ellentétes elemnek szövedéke az, melyeknek egyike míg örömpoharat készít, a másik elég kajánul a keserűség serlegét nyújtja. Ez a lét folyama, és a különbség csak abban van, hogy egynémelyik életének időszakaiban egyik vagy másik vív ki fölényt, de teljesen egyiknek bőkezűsége alól sem vonhatja ki magát, fölváltva éreztetik azok hatalmukat, és magában tanintézetünk egy-egy évi életében is e két elem tusáját tapasztaljuk... Csakhogy némelykor szerencsére s az ügy javára túlsúlyban a kedvező elem van...

Igy voltak az 1780. évnek szomorú pillanatai, melyek közül egynémelyekről alább szintén emlékezünk. De vala egy-

pár emelkedettebb hangulatú ünnepélyes pillanata is, melyeket, véleményünk szerint, egészen érintetlenül hagynunk intézetünk történeti adatainak megcsonkítása nélkül alig lehet. Ezeket akarjuk röviden fölhozni.

1780. évben ritka szerencsében részesültek a nyitrai kegyesrendiek. A nevezett esztendő május hava 14-én az ország primása a bíboros érsek Batthyányi József az újlaki alesperesi kerületet hivatalosan meglátogatandó Nyitrán átutazott, hol a társház főnöke által is hódolattal üdvözöltetett. — Sz. Ágoston írja egy helyütt, hogy csak két valódi öröm létezik: egyik Istennel a mennyben; másik egy ártatlan gyermekkel a földön. Mi szeretnők hozzá tenni, hogy a harmadik pedig: egy jó atyával és főpásztorral az egyházban. Mi legalább szerzeteseleinknek az imént jelzett év s hó valódi örömnapjának följegyzéséből ezt a meggyőződést meritettük. Az atyai leereszkedés, melylyel az áldornagy a gyöngéd figyelmet fogadta, megértet a jelenlevőkkel ama mély megtisztelő ragaszkodást is, melylyel a sziveket megnyerő főpap iránt mutatott a kerületi papság is, s annyi mondható, hogy a tisztelkedők nyilvánított üdvszava épen nem volt üres hang, hanem a tettetés nélküli odaadás szava s egytől-egyig ohajták, miszerint a bibornok főpásztort Isten áldásának bőségével áraszsza el!..

Ugyanezen esztendő június hava 5-én a főmagasságú bíboros bécsi érsek Migazzi Kristóf Aranyos-Marótra tartva pár órát Nyitrán épen a mi társházunkban kívánt tölteni... Valamelyik szellemdús író mondja, hogy a nyilvános szerepek minden sikere az első föllépésben van. Ha ez megnyerő, a diadal bizonyos. És ilyen vala e nagynevű bíboros főpap föllépése... Igaz, hogy ez ő rá nézve nem vala érdem, csak kegyelem; s mi csak is azért említjük, mert szerintünk igen jó szolgálatot tehet vala azon erkölcsi nagyság és tökély ragyogó lefestésében minde-nütt, hova ily lépések vezeték a hivatottat. — E nagyság fényében láták rendi őseink az e kiváló lélek kormányzása alatti egyházmegyék boldogságát s azért örülének... Ilyetén kedves gondolatok közt jelentek is meg ő eminentiájá előtt a házfőnökkel, ki azon szerencsében is részesülhetett, hogy saját és szerzetes társainak örömeirzelmeit hódoló beszéddel tolmácsolhatta. Mire a nagylelkű főpásztor többi között azt kegyeskedett válaszolni, hogy Kalasanzi szellemörköseinel

ez időzéssel a piaristarend fényes érdemeit őszintén méltató lelkületéről akart tanúságot tenni...

Mikor az isteni Gondviselés valamely megye iránt különös szeretetét akarja kitüntetni, oly főpásztort ad neki, minővel a nyitrai egyházmegyét 1780. évben gr. Révay Antal, a rozsnyói volt püspök úr, személyében megáldotta. — Felfogták ezt a kegyesrend nyitrai collegiumának tagjai, tehát a tanodafőnök ugyanezen év aug. 6-án Nyitra megye ez új főpásztorának üdvözlésére S.-A.-Újhelyre ment. — A jeles főpap ritka leereszkedéssel nyilatkoztatta ki, hogy nagyon kedvesen veszi a hódolat kifejezését s örömének tekinti mindenkor a nagyérdemű piaristaszerzetet állandó jó indulatáról püspöki székhelyén is meggyőzhetni...

Negyven esztendeje telt el 1780. év utolsó negyedében, hogy általános honfűi öröm villanyfolyama rezgé át Árpád nemzedéke minden tagjának kebelét: négy évtizedes kegyeleti ünnepélyre a negyven esztendő királynő örömnepélyére lehet készülni! Azon dicső kormánylat negyven éve, melynek első napjától fogva a magyar királylány közörműriadallal elismert Mária-Terézia édes hazánk nagy-szívű fejedelmévé s minden lelkesült magyarnak szeretetteljes anyjává avatta magát, ama negyven esztendő mindegyike a nemzetcsaládi élet szakadatlan gyöngylánczává alakult vala; öröm és bánat, diadal és szenvedés, hódolat és részvét, ragaszkodás és odaadás, lelkesedés és jóakarát, türelem és eredmény, kitartás és élvezet, remény és siker, hűség és pártfogás, bizalom és kegy, tetterő és szilárdság oly csodaszerű fonadékká szövődött és izmosodott a királynő és nemzet együttérző és együttartó működésében: hogy lehetetlen vala a legbensőbb tisztelet- és hálaérzettel meg nem emlékezni arról, hogy a négyévtizedes nemzetélet minden derültebb napja a társadalmi fejlődés, a műveltségi haladás terén, mint egyik főtényezőnek Neki, a nagy királynőnek köszönhető...

Igen, mint ilyen is nagy volt ő, mint az ország legfőbb úrnője, mint a haza sorsát intéző, ótalmazólag és pártfogóként előmozdító szellem; mint alattvalóinak bajait és csapásait bensőleg átérző anyai szív; mint a nemzet sikereiben, fölvirágzásában örvendezve osztozó kebel: — nagy volt ő, mint koronás fejedelem és mint nő!

Ezért készülhetett minden igaz honfi-sziv hódolattal és kegyelettel, szeretettel és dicsőítéssel megünnepelni a nagy királynő negyvenéves diadalnapját.

Szegény ember szándékát boldog Isten birja.

Ünnepet ülleni készültek a jók, rang- és korkülönbség nélkül egyaránt; midőn egy fájdalmas hír rögtön elnémita minden hangosabb készülődést, minden zajosabb tevékenységet: a szeretve kegyelt királynőt, a nemzet érdekét védő munkáságban fáradozott fejedelemasszonyt, a 63. éves hölgyet gyöngélgédés, majd betegség lepte meg. A diadalmi örömet harsogtatandó ünnepélynek abban kelle maradnia.

És nem sokára, t. i. novemberhó 28-án kebelrenditően ünnepélyes gyászravatal emelkedett Bécs öcsászári udvari templomában, s a ravatalt megvilágító száz még száz szomorú lángok mindenike besugárzott az ezrenkint oda seregülő gyászoló közönség kebleibe, s ott egy-egy elhalt örömet, egy-egy megtört reményt világított meg...

Ott feküvék a nagy halott a ravatal emeletén több napon át, s a tisztos alak nyugodtan nemes arcza mintha most is bátorítólag tekintene szét a hozzá oly benső kegyelettel ragaszkodó sokaságon, mintha biztatni akarná a közel jövő méhében szunnyadó irtóztató sorsfordulat férfias fogadására. Ott nyugvék; hű magyarjai is gyászolták őt, — gyászolták a sejtelen homályos érzetével, az aggodalom remegésével; tudták és érezték, hogy az, ki e ravatalon pihen, levette immár az országról védő, ótalmazó kezét... Lelkében érezte e gyászesetet és őszintén fájlalta a kegyesrend is... Hisz ez, mint a jóakaró, minden nemest, szépen és nagyot pártoló Mária-Terézia rokonszenves gyámolításának tárgya, a koronás halottban egy-két helyütt alapítóját s általan nemeskeblű jeltetvőjét veszette el... Ugyanezért Nyitrán is elődeink kedves kötelességöknek tekintették szóval és cselekvéssel résztvenni a rendezett gyászünnepélyben, jelesül Isten irgalmához engesztelő szentmiseáldozattal folyamodni annak lelke üdvéért, kinek, a kormányzására bizottak szellemi és anyagi érdekeinek tartván folyton szemé előtt, országglása minden éve, minden napja a későbbi termékenység áldásos magvait hinté el...

VI. Pius szentséges pápa kormányja (1776—1799) oly időszakba is, mely minden tekintetben eseménydús- és

jelentékenynek mondható. És ezen események sorában a szilárd-lelkű, s ha az egyház javáról volt szó, félelmet és rettegést nem ismerő föntisztelt pápának bécsi útja nem az utolsó helyet foglalja el. — Az 1782. évi februárhó 27-e volt ama nap, melyen Pius, kit kitűnő erélye mellett a szelidség és igazi szeretet is díszített, Istenbe és a bold. Szűzbe vetve roménye horgonyát, az osztrák nagy-terjedelmű birodalomban levő hiveiről gondoskodandó, a római nép üdvkivánatai között távozott az örök városból.. A nagy pápának maga ez útja egy nagyszerű díszmenet volt, melyben a régi Róma triumphatorai között egy sem részesült.. „Non enim videndi solum Pontificis, irja társházunk akkori jegyzője, ut alios ferme Principes magna ubique cupido erat, sed quacunquē transibat, urbes commovebantur et oppida, effundebantque se populi in vias publicas non visuri tantum, sed plus pene, quam mortalem quodammodo adoraturi Pontificem, beatos se praedicantes, cum in genua provoluti unum benedictionis nutum rogando, clamandoque impetraverant... Etsi vero in statura — így folytatja jegyzőnk — maiestas, in ore affabilitas, in oculis gravis modestia, in loquendo virilis gratia et comitas, in moribus eius candor et sanctitas, in actionibus gravis moderatio, in responsis et interrogando, iudicio iuncta sapientia ac promittitudo, in vultu benignitas, in consiliis severitas atque altitudo, in omnibus negotiis sibi constans animus emereret, ille tamen hominum ordinis concursus, ille ad intimos animos se penetrans religionis ac venerationis sensus ad divinum instinctum est referendus. Dei, Dei illud opus erat, qui verum Caput ecclesiae gloria et honore magnificavit...“ Ferrarában érte utol a pápát egy futár, és ugyan egy magyar nemes testőr, azon levelet hozván Bécsből, melyben Pius öszentségének a császári palotának egyik szárnya ajánltatik lakásul.. A szives ajánlat elfogadtatott, és a szent atyának Bécs-Ujhelyig eléje menő császár maga üdvözölte a fiui alázatosság és a magas vendéget megillető tisztelet minden külső jeleivel Krisztus Urunk helytartóját... Ha az atyát és fiút, az egyházi és világi hatalom e két képviselőit együtt, egymás mellet látjuk, azt kellene gondolnunk, hogy a „Concordia inter sacerdotium et imperium, soha sem állott ily szilárd alapon... A Bécsben rendezett ünnepek talán sokakat megerősítettek e véleményben... Azonban családásuk nem sokáig tartott... Ha valami jól esett az őszbe borult

nemes pápa áldott szívének, ki az egyház fejéhez méltó lelkesedéssel szánta magát téli időben e hosszú útra: az mindenestre az osztrák birodalom, jelesül, Magyarország püspökeinek föltétlen odaadása és hódoló tisztelkedése volt. — Azok sorában lebetett látnia az anyaszentegyház és sz. Isván országa erényekkel diszlő, mély-itéletű fiát gr. Révay Antalt a tiszta-szellemű nyitrai püspököt, kinél, mielőtt e kitüntető útra kelt, mély tisztelettel esedeztek a nyitrai piaristák, adná tudtul a szentséges atyának őszinte hódolatukat, gyöngéd fiui szeretetöket és leg-hivebb ragaszkodásukat...

A tanintézetek szemmeltartása, látogatása a tanhatóság és más a nevelés és közoktatás avatottjai részéről a taneredmény némi ellenőrzésére, a lelkismeretes tanár és tanulók buzgó szorgalma- és ernyedetlen törekvésének ébresztésére és föntartására is hathatósan befolyanak. Ezek alkalmával aratja mind a kötelességű tanár, mind a serény növendék fáradozásainak legédesebb gyümölcseit, t. i. az illetékesek általi méltánylást, közmegelegedést, dicséretet... És minthogy Cicerónak, a római ékesszólás és az összes irodalom legtündöklőbb hősének, mondata szerint: „*laudata virtus crescit*”, az efféle tény, kegyes részvét arra nézve, hogy kiki, a Magasságbeli segélyével, saját hatáskörében tőle kitelhetőleg azon magas várakozásoknak eleget tegyen, melyeket a nemesszívű látogatók ki-kifejeznek, mindenkor ösztönül hatott... Már pedig az ifju csemetének langyos esőként az ösztön is szükséges, és ugyan annál inkább nélkülözhetlen az, minél jobban van az ifjúság előtt elrejtve jövője... Ösztönre szorul a haladottabbkorú ember is; mely nemes ambíciót szül... E nélkül nagy tettek soha sem jöhetnek létre...

A nyitrai kegyesrendi gymnasiumnak illetén látogatásban egyszernél többször vala szerencséje részesülhetni, a monnyiben ezen egyházmegye lelkes püspökeit és másokat is időről-időre, az éljenek ezrei mellett és a lelkesültség tetőpontján, falai közt fogadhatnia alkalom nyílt. Mely látogatások emlékezetét hálás érzelmek kíséretében kitörölhetlen betűkkel őrzik a késő ivadékok számára is tanintézetünk évkönyvei...

Ezekben olvassuk, hogy 1782 év aug. 11-én a hazafias érzelmű derék Forgách Miklós gróf nyitramegyei főispán Balassa Ferencz gróf főigazgató társaságában a tanévvégi

vizsgálatban vón részt, és noha szigoru próbaköre tevő az ifjakat, tiszta s értelmes szóval és eleven bátorsággal nyert feleletek után teljes elismerését fejezte ki az előmenetel, különösen a fölött, hogy minden tantárgy fejtegetésével kellő gond fordittatik a jellemképzésre is... Köszönetet mondott a fáradhatlan munka- és szünni nem tudó szorgalomért az igazgató és tanároknak, kik atyai szeretet, komoly, de sziveket megnyerő méltóság- és bölcs oktatással tanítanak s vezetnek, és fölhivta az ifjú sarjakat, hogy fogékony sziveikbe kegyeletoltárt emeljenek mentoraiknak, melyen a hála-áldozat szent lángja folyton lobogjon!...

Fájdalmas érzéssel tekintünk vissza az 1783. esztendőre. Több aggodalmat okozott az a hazának, tehát a nemzeti szellemű kegyes-tanító-rendnek is. Egyéb sajnálatos dolgon kívül még a sírok angyala is nagy áldozatot követelt, elvívén deczember 16-án gr. Révay Antal püspököt a végzetes halál...

A nyitrai egyházmegyét, melynek a boldogult három esztendeig s ugyanennyi hónapig kitünő főpásztora vala, ezen szomorító esemény annál inkább meghatotta, mivel hirtelen jövéen egész jelentőségében érezte a nagy veszteséget. Mely t. i. épen úgy gyászszal tölté el a magyar Sion ormait, mint a nyitrai dioecesiset, épen úgy az esztergomi és rozsnyói megyéket, hol élete nagy részét töltötte, mint azokat, kik bár távolabb állottak a dicsőülttől, de az apostoli-szellemű főpap, szóval a bevégzett ember érdemei előtt mindeukor meghajoltak. Ugyanis fedhetetlen élet, jó szándék, törhetlen munkásság, alázatosság, atyai kész szeretet, jóságos szív disziték magas személyét, főpásztori tevékenység a legnagyobbtól és legkisebb cselekvényig, az isteni tisztelet fényességének s pontosságának szeretete jelzik püspöki pályáját...

A fájdalom nem csak könyeket csal a szemekből, de panasza nyitva meg az ajkakat az ékesszólás varázsával is nem egyszer ragadja el a kobleket, és tisztelet gerjed azok iránt, kik a közvesztésnek legjobb tolmácsai. — A jók tehát velők a kegyesrend is nagy halottat sirattak Révay Antal grófban, kit, mint püspököt annyi erény és érdemeknek közepette szólította az Úr magához. Szónok kellett tehát, ki a nagy halottat hozzá méltóan magasztalja, pap kellett, ki az önmegtágadásban és a Jézusnak a szeretetről szóló parancsa gyakorlásában példány-szerű püspök lelkiületét, egész életét megérthesse, theologusra

volt szükség, ki az istenészet örök igazságait, a tudományok tudományát a mily alaposan épen oly buzgón életbe léptető főpap működését egész érdemében feltüntetni tudja. És a ki kerestetett, meg lön találva Hyross kegyesrendi áldozár személynében, kit lelke érzelmével egyezőleg a közbizalom nyomban e tisztos functiora kijelölt. — És csakugyan nagyszerű volt a dicsőült gr. Révaynak emlékére az 1784. elején rendezett gyászünnepélyen Samunk által mondott szivreható szócsoki beszéd, mely szép zálogát nyújtá nemcsak a piaristarend igaz kegyeletének, de a minden jók által érzett részvétnek is. De minek többet? azt a beszédet csak olvasni kell; sem a dicsőített, sem a dicsőítő nem szorul magasztalásra....

Azelőtt igen sok szegény ifjú a szeretesházak jótékonyosságának köszönhetette iskolázását: 1784.-ben a, közép és főiskolákat csak államtisztviselők képezdéjeül tekintő, kormánynak parancsából, hogy az anyagi segély nélküli gyermekek ne léphessenek tudományos pályára, a nyitrai gymnasiumban is tandíj hozatott be. Jóllehet pedig a taupénz, mely a legnagyobb szigorral hajatott be, a német tartományokénak csak felét tette, mégis tetemesen lepassztotta a tanulók számát... Meghatók a hazafias panaszok, melyekkel, az iskolákra nehezült egyéb súlyos viszonyok mellett, e siralmas állapot fölött egykorú följegyzők keseregnek... Halljuk, miként ad a ‚sic volo sic iubeo‘ módra való intézkedéseken méltán megindult egyik hivatalelődünk, tanodánk nemesebb érdekeiért aggódó érzettel telt kebelből fakadó hangon, erről találóa jellemző kifejezést: ‚Scholae alias frequentissimae ad paucorum discipulorum numerum redactae sunt. Multi propter inimicum etiam pauperi nobilitati didactrum solvi praeeptum scholas deserere compulsi... Protestantium scholae pace imperturbata fruuntur, illorum iuventus veteri discendi et docendi methodo proficit, nostra e systemate novo deficit... Illos patroni sustinebant, nostros deserebant; illi a didactro solvendo exempti, nostri onere pressi pendendi... Diligentius autem didactrum, maiorique vigilantia, quam in litteris progressiones, exactum‘..

Midőn e sorokat, melyek mind létrejöttük oka miatt, mint tartalmunknál fogva megszivvelésre méltók, közöljük, nem tagadhatjuk meg magunktól annak ismételt kimondását, hogy az államhatalomnak az iskolákra okszerű és méltányos igényeit s befolyását nemcsak tiszteljük, de, tekintettel hazánk

sajátságaira, némiképen kívánatosnak is tartjuk... Csakhogy azon felügyeleti jogot, mely a katolikusok irányában valamint e jelzett időben, az igazság minden barátjának megbotránykozására, úgy megint 1848. óta túlzott módon is gyakoroltatik, igazságszerű mérvre leszállíttatni, és egészen azon fokban, az összes protestans felekezetekre is kiterjesztetni ohajtjuk... Legyen kimondva, hogy a létesítendő tanrendszer követelményei minden felekezeti gymnasiumot köteleznek. Ne legyen szabad senkinek élvezett kiváltság köpönyege alá bújni és a törvény betűjét kijátszani... A közoktatási miniszterium joghatóságát eddig csak az állami és kath. intézetek érzik... A főigazgatók csak ezeket látogatják, érettségi vizsgálataikon elnökölnek... És csupán s egyedül ezeknek tanárait sürgetik a tanári vizsgálat letételére... És ha nem csalódunk, az ujabban kibocsátott havi conferentiákra vonatkozó és a kath. tanárookra nézve bizalmatlansági körrendelet csakis ezekhez menesztetett... Mert, habár 1848-ban a kath. religio, megfosztatván azon igényektől, melyeket az állam kiváló pártfogására nézve tartathatott, elvesztette minden előjogait, úgy hisszük, viszont megszerezhetette a vallásfelekezeti autonomia azon mértékét, melyet az akatholikus felekezetek, egyházi, iskolai és alapítványi ügyeikre nézve birtak és birnak...

De vajon, kérdezhetnék egynémelyek, miként lehetne az állami felügyeletet a protestansok innen-onnan százados (1791-ki) iskolai autonomiájával megegyeztetni? — E kérdésre lehető rövideggel a következőket válaszolhatjuk: I g e p könnyen.. A legmerekvebb autonomisták érvelése bennünk mindig azon gondolatot kelti, mintha arra számítanának, hogy mindenki, restelvén fölútni a clypeus — a nagy paizs gyanánt használt 1791-ki 26. törvényczikket, meg fog nyugodni pusztá állításai-
 ikban... Valóban e törvény oly megszorításokat foglal magában, hogy az általa czélt és tényleg fejlődött i s k o l a i autonomia között nevezetes különbség van. — Vegyük e végből a szóban levő törvényczikket, és okoskodjunk úgy, mint annak betűjéből és szelleméből következik. — „Scholas quoque — így szól az említett törvény 5. szakasza, tam triviales, — quam grammaticas (háromosztályu algymnasiumokat) non solum, quas habent, retinere, sed et novas, ubicumque iis necesse visum fuerit, prout et altiores (ötosztályu teljes gymnasiumokat, bölcsészeti és jogi akademiákat), a c c e d e n t e t a m e n

praevidere quoad hasce assensu regio, erigere ibique ludimagistros, professores, rectores, subrectores vocare et dimittere, numerum eorum augere vel minuere, nec non directores seu curatores scholarum quarumvis tam locales, quam superiores et supremos e suae confessionis hominibus eligere, rationem, normam et ordinem docendi atque discendi (salva aeternae suae Maiestatis quoad scholas etiam hasce regiae supremae inspectionis — uti praemissum est — via legalium regni dicasteriorum exercendae potestate) ordinare futuris semper temporibus liceat evangelicis utriusque confessionis, coordinatione tamen litterariae institutionis erga demissam Statuum et Ordinum propositionem per suam Maiestatem determinanda ad has perinde scholas, huc tamen haud intellectis religionis obiectis, quae cuivis religioni propria manere debent, extensa“... Miből világos, miszerint éppen nem úgy értendő a felekezeti iskolai önkormányzat, mint protestánsaink, autonómiájokra hivatkozva, hangoztatják, hogy t. i. a felekezet saját tanodáit abszolút hatalommal teljesen maga kormányozza, hanem úgy, hogy az illető tanintézetben a felekezet, különösen jogos befolyását a valláserkölcsei nevelés-oktatásra érvényesítvén, saját belügyeit maga intézi el, vagyis szabad elhatározási és intézkedési jogát bizonyos esetekben, — de mindig a magas kormány felügyelete mellett, — gyakorolja... És ezekben már ki van jelölve az út, mely a balra tévedésből kivezet, azon kívül, hogy ama tanrendszer kidolgozására ugyanazon időben országgyűlésileg kiküldött bizottsággal protestánsok is választottak, világos jeleül annak, miszerint az általunk kiemelt kikötéseket éppen nem szándékozott csak papíron hagyni a törvényhozás... Az iskolák körüli ama korlátlan önkormányzat tehát, a mely ezután fejlődött, nem az 1791-ki törvényben, hanem e törvény végrehajtásának a protestánsokra végre halogatásában gyökerezik... A kérdés már most csak az, hogy elhalasztandó-e továbbra is a fönemlített kikötések érvényesítése?

A tárgyalás alatt levő törvényjavaslat azt válaszolja, hogy nem! s tapsol e szóra minden magyar, a kinek szívének fekszik a nevelés- és közéletügy, és a ki tudja, hogy ennek

fölvirágzása mennyire kétes, ha a mai protestans iskolai autonómia-ügyben nem történik lényeges változás... Ámde a mint az iskolai autonómiának ha nem törvényszerű, tényleges habár évtizedekig huzódott gyakorlatára való hivatkozás nem elégséges arra, hogy az állam főtartott jogai elévülteknek tekintessenek: ugy a kevesebb csökönös autonomistáknak, a kik titokban serényen működnek az autonómiai sánczok áthidalásában, — azon érve, hogy hát a „tanszabadság, a szabad verseny“ szempontjából kimélendő az autonómia, sem számíthat gyakorlati tanférriak elismerésére... Hisz a közhasznu verseny teréből egy talpalatnyit sem vesz el a törvényjavaslat, de gondoskodik arról, hogy a verseny megszűnjék ott, a hol az, gyöngéden szólva, — nem hasznos az országra, nem dicső a protestantismusra nézve... A hazafiság és tanügy követelményeinek inkább megfelelő dolog belenyugodni az állam befolyásába, kivált a közép-tanügy terén, melyen a protestánsoknál sokkal több a teendő, mint vala népoktatásügyünk terén 1868-ban, pedig midőn a törvényhozás a 38-ik cikk alkotásánál nem találta szükségesnek korlátoztatni magát sem a tényleg fenálló, sem a magában az 1791-ki ki törvényben optima forma biztosított autonómia által sem...

És mi mindezek előhozásával nem mást, mint jogtiszteletet és méltányosságot ohajtunk, hogy valahára megjőjön azon idő, midőn mindenkinek egyenlő mértékkel mérnek, midőn nem lesz egyik jobb gyermeke a hazának, mint a másik, midőn nem a vallás szerint vagy azon politikai párt prismáján át ítéltetünk meg, mely, az exclusiv hajlam irigy szegénysége levén, ennek csalfényénél önti, vési, alkotja nagy embereit, csak ezek cultusát üzven, miként a régiek, kik, isteneiket magok teremtvén, saját agyrémeikkel népesíték be az Olympot, oltárainkon saját szenvedélyeiknek gyújtván tömjént.. És megvárjuk, hogy az azon alkotmányosság kormánya, melynek, mint ohajtott felszabadulás hajnalának előidőzésében jelentékeny, talán főszerepet vitt áldornagya, az önfeláldozásért az üldözés, megvetés s rágalom rózsáiban épen a liberalis szájhősök s fusionált párt fizetett csatlósaitól részesült jézusi hazai ösvallásnak, kiknek szólási és megvetési (?) szabadságot teremtett, — meg fogja hazudtolni hátsó gondolatáról a hirt, ha arra vonatkozott, hogy az alakuló tanterv, a törvénynyé válandó középtanodai javaslat, csak is a katolikusokra kötelező; —

megvárjuk, a közoktatásügyér úr maga teend javaslatot az iránt, miszerint a tanrendszernek, melylyel a mindkét protestans, valamint a görögkeleti középtanodák épen úgy Damokles-kardot kapnak fejk fölé, mint egyik-másik szegényebb-sorsu kath. intézet, életbeléptetését különbség nélkül, nem egyedül a katolikusoknál, hanem az, azonos felügyelet alá veendő, protestánsoknál is, valósítandja... Másrészt semmi kifogásunk az ellen, hogy a protestans iskolák alapítványai, tanpénzei stb. külön kezeltetvén a katolikusokéitól az ő céljaikra fordítottassanak... Mindezt, az elévülhetlön jog tiszteletén kívül, így hozza magával a tökéletes egyenlőség és viszonzosság, mely épen nem azonos fogalom a vallásfelekezeti communismussal.. Amaz a jogok egyenlő biztosítását és kölcsönös tiszteletét, méltatását célozza, ez minden jog alapjait aláássa...

Ha az ifjuság rendeltetésszerű nevelése s tanítása oly fontossággal bír, hogy az az egyik főmozzanatnak tekintendő az állami háztartásbau; ha ennél fogva a tanárság külön hivatás, mely egy egész élet osztatlan erejét veszi igénybe: akkor önként következik, hogy valamint más hivatásra, úgy erre is kellő előkészület szükséges, annival inkább, mert ez mesterségek mestersége. — Mivel sz. Kalasanzi társulatának általános és tartományi főnökei a magas-célú rend nagyhorderejű missiójának minél jobb megvalósíthatására a tanulótság igaz érdeke felé fordíták gondjaikat, mélyen számító lelkök nem tévesztheték szem elől fiatal szerzettársaiknak a theologiát megelőzőleg philosophia-intézetekben a bölcséleti tudományokban való oktatását. — E tankör, mely a művelt világ közkincsét, minden kiképzés alapját teszi, az embert kiváló humanitásra vezet, s azért a klasszikai ókorban méltán „studia humaniora“ czim alá foglalt ismeretágakat, melyek elme- és szívfejlesztés utján az ész s érzelm világában harmoniát s összeolvadást eszközölnek, — a végre vala szervezve s alapos készülségű rendi tanfériakkal ellátva, hogy a szerzet számára tudományosan művelt tanárokat s valláserkölcsileg példás s buzgó oltárszolgákat képezzen. Miután a kegyrend magyar tartományában, önállósultával, elejénte bölcséleti oktatás, lehetőleg a társház-épületekben,

de különféle helyen, nevezetesen, írott emlékeink s szerint, 1784-ig Nyitrán is folyt le; ezért itt e házi philosophia-intézetet szóba hozhatjuk.

Mielőtt azonban azt tennők, mintegy nyitányul előre-bocsátunk valamit a philosophiai tanulmányokról magokban és viszonyitva a theológiához.

Büszke önérzettel tekint az értelem embere az általa ugyan századokon át és csak lassú léptekkel, de mégis megalkotott, folyton tökéletesítendő ismeretek és tudomány bámulatos nagy épületére. S habár ő csekély, végzetetlen parányi pontot foglal el e földön; mégis megmérte a földgömböt, magasságát, szélességét, mélységét. A csillagászat a mérhetlen térekben mozgó égitesteket rendezé, megmutatta utait, az ég gépezetét számításai körébe vonta. A természettan kifejtette a törvényeket, melyek szerint a mozgás és változás a testek világában történik, és a vegytan az őselemeket, melyek egyesüléséből vagy széteszlásából a testek származnak vagy elmúlnak, terjeszté elénk. Mindkettő mélyen hatott be a természet titkos műhelyébe... És míg az ember földi élete csak perczekig tart, „transit, sicut umbra“ az írás szavai szerint, tekintete mégis minden időre kiterjed; a nyelv és történet-tudomány a múltat és nemünk őseletét a jelen elé tárja. A tudomány így nagyokat létesített, de még mindez nem elégítheté ki az emberi szellem vágyait. A külső látható világ kifürkészése, a térben jelentkezők ismerete, a tapasztalati az exact tudományok nem vezetik be őt a dolgok lenbensőbb lényegébe, nem ismertetik meg vele teljes, tökéletes jelentőségüket. Mélyebben iparkodik behatni, létokát, kimenetelét, végcélját akarja megérteni az őt környező dolgoknak és önmömagának is. A tudománynak a maradandóhoz kell fölemelkednie, abhoz, a mi mint valóban létező, az egyesben, esetlegesen és mulékonyban tükröződik; csak az tarthat már Aristoteles szerint is a tudós nevezetére igényt, ki a dolog első okait és alapját fűrkszte... És evvel a kutató szellemre nézve azon szükség áll be, hogy vonuljon vissza, mélyedjen be önmagába. — Sz. Ágoston az, ki a sokratikus: *γνώσι σεαυτὸν-τ'* magyarázza, midőn (De vera relig. 39, 72.) mondja: „Noli foras ire, in teipsum redi, in interiore homine habitat veritas“...

És ezen önmagukba való térés által egy új magasabb világ nyílik meg előttünk, a szellem világa, az eszmék birodalma, mely a bennünket körülvevő látható világnál sokkal terjedtebb, sokkal fönségesebb. Ha eladdig a külvilág törvényeit vizsgáltuk, megalapítottuk, most a szellem maga lesz tárgya gondolkodásunknak... De hosszasan kellene lennünk, és ismétlésekbe ereszkednünk, ha a philosophiának is a tudományok összefüggő szervezetében helyét, fontosságát, nagy jelentőségét tüzetesen akarnók kimutatni; e mellett oly ügyért kelnék sorompóba, melyet józanul úgy sem tagadhat senki. Az évezredek hosszú során át emelkedett bölcsészeti rendszerek ugyan romba dőltek egymásután, az épület egyes köveit hagyván csak a tán szerencsésebb utódoknak az újra építésre, és nem is csalatkoztak. Mert annyi kudarcz, annyi eredménytelen munka, a gondolkodás nagy tengerén szenvedett annyi hajótörés után újra akadtak férfiak, kik vállalkoztak a nagy szellemi munkára, és nem is fognak hiányozni soha, kik az elejtett fonalat felfogva, tovább fűzzék a gondolat világában. — És minden jó lélek üdvözli, örömmel kíséri a nemes-irányú, a jóakaró törekvéseket azon szilárd erős meggyőződésben, hogy az ész, a való bölcsészet igazsághoz, az igazság Istenhez vezet, ki már Plátó szerint (De republ. VII. p. 522, 50.) *αὐτὸ τὸ ἀληθές* vagyis maga az igazság... De ha a philosophiai tanulmányoknak egyenkint, különösen fő- és középpontjuknak jelentősége és jogosultsága kétségkívüli: akkor önként következtethetünk a tulajdonképi bölseleti tankörnek a magasabb műveltségre vágyókra nézve elodázhatlan tanulmányozására, — és evvel megint közelebb jutottunk tárgyunkhoz.

A kegyesrend valamint egyebütt, úgy Magyarországba betelepítettésekor, férfias solidaritással hatott oda, miszerint a gymnasiumból fölvelt fiatal tagjainak figyelme irányoztassék a bölcsészet, természet tudományi s történelmi szakok és az ókori klasszikai remekművek alaposabb tanulmányozására... Mert itt kereste azon forrást, honnét az anyagiságot áteszményítő magasabb világnézlettel amaz általános culturképesség merithető, mely a szaktanulmánynál rendesen beálló egyoldalúság ellen véd, s a socialis életkörükből előkerülő szélsőségek s ellentétek közvetítésére készségeit...

A manapság rohamként ránk tóduló társodalmi bajoknak kútfeje abban is rejlik, hogy az emberek nem tudnak

józanul gondolkodni, hiányzik az ítéletet élesítő, a jellemet megedző, az izlést, az erkölccöket nemesbitő valódi bölcsécsészet, mely mintegy átmeneti csarnokul és hidúl szolgál a királyi biborban diszelgő hittudományhoz...

Arra, hogy valamely studiumban alapossághoz jussunk, a gyakorlás leghatalmasb eszköz. — Mély- jelentőségű és a theologiára is érvényes az, mit Kölcsey általában az alapos és sokoldalú tudomány megszerzéséről mondott, hogy oda sok olvasás, még több gondolkodás, sok egybehasonlítás, még több gyakorlás s fogyhatlan béketűrés és állandóság kívántatik... A gyakori foglalkozás valamely dologgal eredményezi, hogy az mintegy vérünkke válik, mely alapigazság ellenzéséből per saltum következtethetjük azt, hogy azok, kik a theológiával foglalkodni nem szeretnek, ugyancsak selejtesen tudnak is a hittani kérdésekhez hozzászólani... És ha most igaz az, hogy a philosophiában való avatlanság okozza azt, hogy a theológiával egynémely egyháziak sem szeretnek foglalkozni, még inkább igaz az, hogy a theologiában az ilyenek azért olyan selejtesek, járatlanok, mert nem foglalkoznak a bölcsészettel, miből helyes a következtetés, hogy a philosophiának tanítása a hittanintézetek mellett igen fontos...

Valamely tudományszakban a jártasságnak, alaposságnak legfőbb ismérve a mikénti magatartás az ellenvetésekkel szemben. Csatában tűnik ki a katona ügyessége; az alaposságnak tűzpróbája az ellenvetés. Azt tapasztalhatni, hogy napjaink sok fiatal theologusainál a philosophia tanulásának hiánya leginkább fölismerszik akkor, ha difficultásokkal ostromoltatnak. Nagyon természetes. — Ma már vallási kérdésekről a vitatkozás igen nehéz azért, mert a vitatkozó felek rendszeren nem egyenlő alapon állanak. Hitágazatokról disputálni olyanokkal, kik a szentírás- vagy hagyományból meritett érvek előtt meghajolnak, könnyű; de nehéz olyanokkal, kik mindent csak az ész világa mellett akarnak látni. Philosophia nélkül ilyenekkel szemben nem is mozdulhatunk. Vegyük még különösen azt, hogy manap az ellenvetések egészen más természetűek, hogysem azokra csupán csak a theológiából felelhetnénk sújtólag... Ma ritkán támad már disputálás például a gratiáról, a szentségek mibenlétéről, mik tisztán hittudományi kérdések; de annál gyakrabban, hogy van-e Isten, van-e lélek, halhatatlan-e az; van-e morális törvény s több efféle... Hogy

már ilyen kérdések érdemlegesen csak a bölcészetben tárgyalhatók, az bizonyos; valaki tehát ezt nem tanulmányozta szorgalmasan, valaki e téren az ellenvetések csinyával-binyával nem ismeretes, az az ellenfél első támadásával legyőzetik... Azt mondja sz. Ágoston: „Si vis magnum extruere, a fundamento incipe“. Arra, hogy a fiatal theologus, egyebek között, az alaphittanban a mély érvelést megértse, és azt a szövevényes esetek ezerféle változatosságai között mindenkor correctül alkalmazni tudja, oda szükséges, miszerint ő a dialectika minden izecskéjében otthonos legyen...

Gombaszaporasággal jönnek ki sajtó alól a vallástalan könyvek, és ritka madárként jelenik meg ellenökben olykor-olykor egy apologia. Jó szerencse, hogy támogat bennünket a külföld eredeti dolgozatokkal... Eredetiség, ebben nyilvánul leginkább a tudományos haladás, de ez távol attól mindig, ki a szellem leghatalmasb fejlesztő, képző elemére nagyobb gondot nem fordít... Philosophia! ez a hatalmas képző erő! Mélységben, a fogalmak helyes logikai összefüggésében nyilvánul az alapos tudományosság, de erre senki sem tehet mindaddig szert, míg a helyes, s nem fölületes gondolkodásra megtanító mestert nagyobb figyelemre nem méltatja... Ez az ügyes mester pedig ismét a philosophia...

Azonban nem szándékunk e tárgyat bővebben részletezni; csak azon meggyőződésünket hangoztatjuk még, mely szerint fölülte kívánatosnak, sőt szükségesnek tartjuk, hogy a hittanulmányok nem csak a papirend jelöltjei, hanem világiak által is, kik némelykor a régi pogány hit botrányos szokásai és rejtélyes tanai ismeretében otthonosabbak, mint saját öröküdvök követelményeiben, elő-elővétessenek. —

Igen ez fölülte kívánatos, sőt szükséges; mert a tévely és előítélet mennyi homályos köde oszlanék szét nem egy világinak elméjében és az elfogultság szívében, ha megtanulná a való kereszténység történeti, hitágazati és erkölcsi igazságait azon prismán át nézni, melyet a christianismus elveinek tisztán felfogott szelleme tart lelki szemei elé.

Más részről pedig meg szintén fölülte kívánatosnak, sőt szükségesnek tartjuk, hogy az ifju papjelölteknek minél több alkalom nyujtassék, miszerint a theologia előtt s mellett is a profán tudományokkal, különösen a bölcseletszakiakkal foglalkozhassanak. — Tudjuk mi jól, miszerint kell, hogy a

theológiának lehetőleg legerőfeszítettebb és legmélyebb studiuma legyen a papjelöltnek első és kiváló foglalkozása; de nem nyújtanak-e a theologia szentélyébe mélyebb behatásra segédkezet a világi tudományok? Nem valának-e a theologia legfőnkeltőbb lángelméi a világi tudományoknak is csodált aristokratái? Nem hozzuk föl példaképül az alexandriai iskola Origeneseit, Cyrilljeit, Kelemenjeit, sem a philosophia ama magas, de biztos röptű sasait sz. Ágostont és aquin. sz. Tamást, kik a tudós Gratry (De la connaissance de Dieu. Paris, 1856) szerint a szó tulajdon és teljes értelmében a legnagyobb bölcsészek, nem Nagy Albertet, a természettudományok bámult mesterét, csak Wisemant említjük föl a legujabb korból. Nem a világi tudományok, a bölceletszaki alapos ismeretek által támogatott theologiai és viszont a theologia által megszentelt világi tudományosság által vitta-e ki ez azon tekintélyt, melylyel Angolhon földén a legelfogultabb ellenséges elemek közt rendelkezett, és melylyel a kath. egyháznak annyi tiszteletet, emelkedést és dicsőséget szerzett?... Az ily sokoldalú mélyebb tudományos műveltség megszerezhetőse czéloztatott a papnöveldeknek, mint hazánkban a központi seminariumnak*), a tudomány-egyetemek mellett fölállításával...

Ily módon járt el a magyar piaristaság, melynek nagy gondja volt arra, hogy ne buzogjanak föl Helicon forrásai a nélkül, hogy szerzetesjelöltjei is azokból kellő arányban ne merítsenek. — Így rendezett be, jóllehet másutt már volt rendszeres bölceleti tanfolyama, Gusztinyi püspök megkeresésére, egyet Nyitrán is, melyben az egyházmegye növendékei közül is számított hallgatókat...

A két-évfolyamú bölceletszaki osztályokban, melyekben k. r. alapos-tudományú tanárok működének, ügyesen kezelt tantárgyakat, a nélkül, hogy részletekbe bocsátkoznának, így jelezhetjük: a) felsőbb hittan; b) bölcelettan, (psychologia, logika, metaphysika, ethika); c) történelem (egyetemes és Magyarország oknyomozó története); d) mennyiség- és mértan; e) természettan. —

*) „Ut facultas ista (Theologica) Universitati restitui possit, excitatum est generale Seminarium, in quod tirones aliquot ecclesiastici... e quavis dioecesi... ad ediscendas theologicas aut etiam philosophicas disciplinas traducantur.“ (Ratio Educationis Sectio V. cap. V. §. 132.)

És most lássuk immár az 1760–1784-ig fönvölt philosphiai intézet érdekes 1) tanár-névsorozatát, hol nem egy férfit*) nevével találkozhatunk, ki a hazai tudományosság körül érdemesült. 2) néhányat azok közül, kik e bölcséleti studiumban nyerték szakképzettségük alapjait..

I. A kegyesrend nyitrai philosphia-intézetének tanárai: 1760—1784. években.

Bielik László (a Passione Domini) k. r. á.; szül.**) 1744. Kisucza-Ujhelyen; beölt 1761. Privigyén; fogad. 1764. Nyitrán; áld. 1769.; gym. t. Rózsahegyen, Nyitrán, Korponán; bölcsészettanár Nyitrán 1779—1782; hitt. Kalocsán 1797—1798.; magyar literaturát tanítja Podolinban és Selmeczen 1804—1805. + Kőszegen 1807. évi nov. 14.

Bentsat Vincze (ab Assumtionem B. M. V.) k. r. á. szül. 1735. Geletneken; beölt. 1755. Privigyén; fogad. 1757. Privigyén; áld. 1762.; gymn. t. Korponán, Nyitrán, Kecskeméten, Trencsénben; bölcs. 1768—1769. Nyitrán; hitt. Nyitrán 1870—1775. + Trencsénben 1803. évi aug. 15-én.

Bulla Ede. (a S. Theresia) k. r. á. szül. 1739. Privigyén; beölt. 1757. Privigyén; fogad. 1759. Privigyén; áld. 1764. gymn. t. Kisszebenben, N.-Károlyban, Nyitrán, Pozsony-Szent-Györgyön; bölcs. t. 1775—1778. Nyitrán. + Nyitrán 1800. évi febr. 6-án.

Csulik Alajos (a Concept. B. M. V.) k. r. á. szül. 1744. Apatinban; beölt. 1766. Privigyén; fogad. 1768. Privigyén; áld. 1772.; gymn. t. Korponán, Debreczenben, Kecskeméten; bölcs. t. 1782—1783. Nyitrán; majd Privigyén ujonczmester (Magister Novitiorum) + Kecskeméten 1800. évi szept. 17-én.

Dugonics András (ab Angelo Custode) k. r. á. szül. 1740. Szegeden; beölt. 1756. Privigyén; fogad. 1758. Privigyén; áld. 1764.; gymn. t. Medgyesen, Nyitrán; bölcs.

*) A többi közül csak az intézetre annyi dicsőséget árasztó Dugonics Andrást hozzuk föl, kiből nemzeti nyelvünk és irodalmunk egyik apostolatát méltán tiszteli az utókor.

**) Rövidítések magyarázata: k. r. á. = kegyesrendi áldozár; szül. = született; beölt. = beöltözött; fogad. = fogadalmat tett; áld. = áldozárrá lett; gymn. t. = gymnasiumban tanárkodott; bölcs. t. = bölcsészeti intézetben tanárkodott; hittud. = hittudományi tanár; + = meghalt. —

t. Nyitrán 1771—1774.; tudomány-egyetemi tanár 1774—1808-ig. + Szegeden 1818. évi jul. 15-én.

E d e g g e r B o l d i z s á r (a S. Josepho) k. r. áld. szül. 1726. Pesten; beölt. 1742. Privigyén. fogad. 1744. Privigyén; áld. 1752.; gymn. t. Beszterczén, Nyitrán, M.-Óvárrott, N.-Károlyban; 1758. nevelő gr. Batthyányi-családnál; bölcs. t. 1760. Nyitrán; hittud. t. 1762. Veszprémben a papnöveldőben, utóbb gymnasiumi igazgató M.-Óvárrott és Kanizsán majd házfőnök N.-Károlyban. + 1780. évi jan. 2-án N.-Kanizsán.

E g e r v á r y I g n á c z (a S. Georgio) k. r. á. szül. 1751. Zala-Egerszegen; beölt. 1767. Kecskeméten; fogad. 1769. u. ott.; áld. 1775.; gymn. t. Sz.-Annán, N.-Károlyban, Nyitrán, Debreczenben, N.-Kanizsán; bölcs. t. 1783. Nyitrán; 1784—1790. nevelő Nyáry és Blasskovits családoznál; 1793. szegedi házfőnök; 1806 tart rendfőnök, és mint ilyen eszközli ki a fehérvári custodiatust + Pesten 1809. évi apr. 26-án.

K o p p y K á r o l y (a Passione Domini) k. r. á. szül. 1744. Vácson; beölt. 1759. Privigyén; fogad. 1761. u. ott.; áld. 1767.; gymn. t. Korponán, Kecskeméten, Vácson, Nagy-Károlyban; bölcs. t. 1772—1773. Nyitrán, majd Pesten, Kassán az akademiánál 1777—1779. és 1780—1783. Kolozsvárott s 1785-ben a pesti tudományegyetem történettanárává nevezetik. + Nagy-Károlyban, mint házfőnök 1801. évi apr. 6-án.

K o r o d a T e o p h i l (a S. Andrea) k. r. á. szül. 1731. Trencsénben; beölt. 1749. Privigyén; fogad. 1751. u. ott.; áld. 1758.; gymn. t. Veszprémben, Szegeden, Debreczenben, M.-Szigeten, Nyitrán, Breznón, Rózsahegyén; bölcs. t. 1766—1768. Nyitrán; hitt. 1769—1770. Nyitrán. + Trencsénben 1787. évi szept. 21-én.

K o s z i k V a z u l (a Jesu Maria) k. r. á. szül. 1744. Vácson; beölt. 1761. Privigyén; fogad. 1764. Nyitrán; áld. 1769.; gymn. t. Nyitrán, Tatán, Nagy-Kanizsán, Vácson; bölcs. t. 1777—1781. Nyitrán; hitt. 1782—1784. Nyitrán. + Tatán 1803. évi jan. 23-án.

M u r á n y i I g n á c z (a Matre Dei) k. r. á. szül. Zólyomban 1742.; beölt. 1760. Privigyén; fogad. 1762. u. ott; áld. 1770.; gymn. t. Kecskeméten, Nyitrán, Nagy-Károlyban, Debreczenben, Veszprémben, Privigyén, Kalocsán;

bölcs. t. 1775—1776. Nyitrán majd Kolozsvárt + Privigyén 1820. évi nov. 8-án.

Pállya István (ab Assumt. B. M. V.) k. r. á. szül. 1740. Léván; beölt. 1756. Privigyén; fogad. 1758. u. ott; áld. 1764.; gymn. t. Rózsahegyén, Nagy-Károlyban, Kiszebenben, Kolozsvárott, Veszprémbe; bölcs. t. 1768—1769. Nyitrán; hitt. 1774. Nyitrán; tartományi rendfőnök + Pesten 1820-évi apr. 6-án.

Petrik Keresztély (a ss. Nomine Mariae) k. r. á. szül. 1725. Bicskén; beölt. 1747. N.-Károlyban; fogad. 1749. u. ott.; áld. 1755.; gymn. t. Pesten, Vácson, Nagy-Károlyban, Beszterczén, Debreczenben, M.-Óvárrott, Kiszebenben, Medgyesen; bölcs. t. 1765—1766. Nyitrán; hitt. 1773. Nyitrán + Vácson 1778. évi jan. 15-én. —

Podraczky Mihály (a S. Augustino) k. r. á. szül. 1737. Jászberényben; beölt. 1755. Privigyén; fogad. 1757. u. ott; áld. 1763.; gymn. t. Rózsahegyén, Nyitrán, Pesten, Tatán, Podolinban, Breznón; bölcs. t. 1770—1771. Nyitrán; hitt. 1774—1776. Nyitrán. + Breznón 1808. évi apr. 18-án.

Schintall Glycer (a s. Alexio) k. r. á. szül. 1723. Veszélén; beölt. 1742. Privigyén; fogad. 1744. Korponán; áld. 1750.; gymn. t. Korponán, Szegeden, Nyitrán, Kecskeméten, Vácson, Szebenben; bölcsész. 1760. Nyitrán; hitt. 1761—1764. Nyitrán + Korponán 1783. évi szept. 16-án.

Szomi Lajos (a Concept. B. M. V.) k. r. á. szül. Radamoson 1730.; beölt. 1752. Privigyén; fogad. 1754. u. ott; áld. 1759.; gymn. t. Vácson, Beszterczén, Debreczenben, Veszprémbe, Nyitrán, Szegeden; bölcs. t. 1766. 1768. Nyitrán; hitt. 1770. Veszprémbe + Kecskeméten 1802. évi apr. 2-án.

Tuschleitner Kajetán (a S. Thoma Aqu.) k. r. á. szül. 1729. M.-Óvárrott; beölt. 1745. Privigyén; fogad. 1747. Privigyén; áld. 1754.; gymn. tan. Nyitrán, Pesten, Szegeden, N.-Károlyban, Privigyén; bölcs. t. 1763. Nyitrán; hitt. 1765—1767-ig Nyitrán. + Vácson 1781. máj. évi 19-én.

II. A nyitrai bölcsészeti folyam volt
hallgatói:

Alber János. Árvay Ágoston. Árvay János. Baranyay Antal. Bentsath Vincze. Beznák Károly. Biczó Ágoston. Bie-

lik László. Blahó Ignác. Bútsy Sándor. Daniel Bencze. Dományi Márk. Domby Mihály. Ege Sándor. Egelszky Ignác. Forgách Bálint. Gaál László. Gegő Adolf. Gerschláger József. Göcz Ignác. Griesch Heremnegild. Gubánóczy Krizosztom. Gyorgyovánszky Ferencz. Hagymási Imre. Hépner Ignác. Holli Dani. Horeczky Elek. Horváth Vincze. Horváthovits János. Hranak Antal. Hyross Samu. Jakoss Ambró. Jankovits János. Kázmér Elek. Keglevich János. Keller Zsiga. Kithay Timót. Koszszik Vazul. Kosztká Mátyás. Kosztká Mihály. Kováts Paulin. Kovátsovits István. Krolik Vazul. Lekits Glyczer. Lengyel Dózsa. Lucz Vazul. Mak Sebestyén. Magyar István. Marhoffer Flóris. Megyeri Bencze. Megyeri Paulin. Mészáros László. Mránik Imre. Murányi Ignác. Neichel László. Novotha László. Nyizsnyánszky Gáspár. Pales Henrik. Pállya József. Papánék János. Peer Jákó. Pek Ágoston. Piller Sebestyén. Podhraczký Mihály. Poór Kajetán. Poór Károly. Raab Béla. Remzsa Miksa. Rogell Venáncz. Rohács János. Romity Bencze. Sárváry Ferencz. Schrandt Ferencz. Schreier Norbert. Schimanovszky Ernő. Simay Kristóf. Simity Elek. Simoncsics Incze. Szablik István. Szalay Miksa. Szalay Rafael. Szeitz Antal. Szemess Imre. Szenczy Alajos. Sziltz Károly. Szolcsányi Ernő. Tomeján Sándor. Tomanovits József. Tóth Albert. Valla Jácint. Végh Imre. Viczigmann Vincze. Vildt Lénárt...

A nyitrai k. r. bölcsészettudományi hallgatóiból összeállított ezen névsor mutatja, hogy volt ott kit oktatni. De nem csak pusztán számokból meríthetni időszerező föllállításának igazolását; nem csak azt mondhaták „nos numero sumus“ a benne tanárkodott őseink, hanem inkább a harmadfél tizeden át bebizonyult azon tapasztalásnak örvendhettek, hogy hallgatóik átérzik a tanszakok valódi jelentőségét. Mert a bölcsészetszaki tanterv az önképzési életnek ösztönt tétezi föl, és ez utóbbinak csálhatatlan hévmérője azon buzgalomban mutatkozik, melylyel a hallgatók az alkalmat és segédeszközöket, melyek nem fél-szeg, ephemer, de alapos, velőkéig ható tudásra vezetnek, megragadják. — A komoly igyekezetnek és az önképzésben lángoló vágyának bizonyítékát pedig kiválólag azok nyújták, kik, az értelmi és erkölcsi világuunkra oly fényt árasztó nagy eszméket átdolgozván, az akadémiai fokozatokat elnyerendők szakbeli szigorlatoknak veték alá magokat. És e tekintetben igen kedvező adatokkal találkozhatunk, melyekből kétségtelen, hogy

philosophia-intézetünkben többen oly kiváló ismeretekre tölnek szert, melyeket a m. k. tudomány-egyetem tudori oklevéllel készörömet méltánylott. —

XV.

A kegyes-tanító-rend hittanintézete Nyitrán.

Az Isten az embert észszel vagyis azon tehetséggel áldotta meg, hogy az igazságot érezve azt fürkészhesse is. — Lelkünk meg is ismeri az igazságot, de nem mindegyiket és nem egészen tisztán. — Az emberi megismerésnek bizonyossága csak az ész természeti, korlátolt világára, mely nem csálhatatlan, támaezkodik. — Minden létezőnek őszhangzása, a teljes igazság csupán az Istenség gondolatában lelhető föl, melyhez a véges ész, ha csak lsten maga nem közli vele, nem juthat. — Az Örökkévaló az embert, ki nem teremthet s csak az adottat képes feldolgozni, kinyilatkoztatván magát neki, azon magasságra segíté, melyet különben el nem érhet vala. — Az Isten, ember és külvilágra, különösen az Örökkévaló megismerése és tiszteletére vonatkozó kinyilatkoztatott igazságok összege teszi a theológiát. — Az isteni kinyilatkoztatás, tehát a theologia is az ész használatát ki nem zárja, sőt inkább annak munkásságát feltétezi és folyton igénybe veszi. — A hittudomány szentélyébe való mélyebb behatást előmozdítják a papképzőintézetek. Ezek fontossága. — Az általános elvek szerint és egyházmegyékben központositott papnevelés későbbi eredetű. — A piaristáknak, nevezetesen a magyar szerzettartomány papképzés-ügyének koedeménezői: Zajkányi Lénárt és Alapy Szilár. — A hittudomány itt kezelt nyomos tantárgyai: a) szentirati tanulmányok (studium biblicum); b) egyháztörténelem (historia ecclesiastica); c) alap- és ágozatos hittan (theologia fundamentalis et dogmatica); d) kath. erkölcsstan (theologia moralis, cath.); e) kánonjogtudomány (ius canonicum); f) lelkipásztorkodástan (theologia pastoralis); g) fensőbb nevelés-tudomány (paedagogia sublimior). — Névjegyzék e theologia-intézet tanárai- és tanulóiból. —

Az ember szelleme nincs gátolva, sőt ellenkezőleg épen abban fekszik legmagasabb és legszebb föladata, — hogy fokról-fokra haladva a véges jelenségek sorozatában, az istenihez fölemelkedjék, miért is lenne előre Isten elzárva? Hisz ő „az, a ki van“ (Exod, 3, 14.), az az a lét telje, a lét és igazság oceánja, maga az igazság, minden pedig, a mi létezik, a lábaink alatti porszemtől egész az istenségig megismerhető és azért tárgya ismeretünknek. A lélek azért megismeri az igazságot, csakhogy nem minden igazságot és nem a leg-tökéletesebb módon. Mert lelkünk gondolata nem az abszolút

gondolat, hanem inkább egy esetleges, föltétes állag tevékenysége és épen azért szintén viszonylagos s véges, működéseiben korlátolt és a külvilág befolyásától függő, tehát ismerete soha sem egészen teljes, kimerítő, hanem folytonos haladásban csak mindinkább megközelítő. Csupán Isten ismeri meg tökéletesen műveit, mert gondolkozása teremtő gondolkozás. A viszonylagos megismerés természetében rejlik ugyan a folytonos haladás lehetősége, de épen úgy a tévely lehetősége is. A csalhatatlanság bárhol jelentkezék is, az mindig az isteninek jellege. Azért a tudományok fejlődésének és haladásának története egyszersmind története az ember szellemének, ki mint szorgalmas bányász újra még újra leszáll a sötét és mély aknába, hogy az ismeretek aranyát napvilágra hozza. És így keresve talál igazságot is, de nem minden igazságot és csak ritkán egészen tisztán s menten a tévedés salakjától, csak folytonos küzdelemmel, az éjnek homályával, mely az ismeretek országa fölött elterül...

Nagyon jelentős azért a nemzetek apostolának ama mondata: „Cognoscimus ex parte, videmus nunc per speculum in aenigmate“... De hogyha az emberi megismerés nem az abszolút megismerés, akkor az ismerő léleknek határ van szabva, melyen túl a legélesebb szem sem lát, hanem épen ezen korlát az ismeret egy fensőbb világára, az igazság új honára utal és az emberben egymás szükségletet ébreszt, mely épen úgy igényel kielégítést, mint a tudomány szomja, és ez a hit szüksége. Az ész ugyan az igaznak s jónak, a jognak és igazságnak eszméit magában hordja, ezek pedig benső kényszerítéssel Istenhez és halhatatlansághoz vezetnek, de azért még sok talány megfejtés, sok kérdés válasz nélkül marad... Mennél tovább halad, — úgymond Pascal, — a gondolkozó lélek kutatásaiban, annál inkább kényszerül elismerni, hogy végtelen sok van, mit nem tud! Azonban azért főkötelessége vizsgálni s kutatni, vajon az isteni lélek a véges értelmiségnek a természetén és észén kívül más módon nem nyilatkozott-e, ha nem jelent-e meg azon „isteni ige,“ mely után Plátó sohajtozott, hogy „rajta, mint biztos járművön az élet zivatáros tengerén áthajókázhassék.“ Vagy talán lehetetlen, hogy a teremtő szellem a teremtett szellemeknek magát kinyilatkoztathassa ugyanazon módon, melyen ezek kölcsönösen a legbensőbbben érintkeznek az ige által?

Igen, az Örökkévaló örök igéjét küldé, és ez megjelent a földön. Elérkezve tehát azon ponthoz, hol az ész ereje elhagy — a hit veszi kezdetét. De e hit nem alanyi igazság tartás, nem önkényszerű vélekedés, nem könnyen hívő naivitás, nem a képzelődés alkotmánya, hanem inkább Pascal-nak helyes kifejezése szerint az észnek legfőbb ténye, mely, saját végessége és korlátoltsága tudatában, tudományos uton és egy minden kételyt kizáró evidenciával a kinyilatkoztatás tényeinek igazságát és valóságát megismervén és az igazság győztes erejének meghódolván, a kinyilatkoztatás tartalmát szabadon elfogadja.

Háromféle — egy más nagy gondolkodó szerint — az ember élete. Az állati vagy szerves élet t. i., azután a középen álló, a szabad és igazán erkölcsös ember élete. De ezen második fölött még egy harmadik is van, mely tevékenységének kutforrását valami magasabban bírja; a második észszerűen szabad élet csak azért látszik neki adva lenni, hogy ama harmadikra fölemelkedjék, mely magasabban áll, mint az érzékek élete, magasabban, mint az ész és akarat élete... Az igaz bölcsélet épen abban áll, hogy ezen harmadik, magasabb életet elismerje, mely a lélek minden tehetségeit fölemeli, megnesemesíti, de melyre önnönerejéből föl nem emelkedhetik, mivel az Isten Szentlelkétől indul ki, a ki lelkeinket betölti...

Innét van, hogy a népek valláserkölcsei élete kezdet óta mindig a kinyilatkoztatás kutforrásából a hitből táplalkozók. — Nem az észismeret kizárásával, hanem inkább evvel a legbensőbb kapcsolatban, nem ellentétben a tudománnyal — hisz az igazság magának ellent nem mondhat — hanem inkább a tudomány eredményeiből kiindulva, ezekben gyökeredzve, és az értelmiség legnemesebb tehetségeit szolgálatába fogadva — a hit tudományt teremtett. És e tudomány hasonlít a mélyenkomoly titokteljes dómokhoz, melyek nagysága, magasztossága annál jobban nyilvánul, minél tovább szemléljük őket... „Fidem, sz. Hiláriszavai (de Trinit. sz. 20), non nudam apostolus ac inopem rationis reliquit, quae quamvis potentissima ad salutem sit, tamen nisi per doctrinam instruat, non retinebit constantem obnitendi securitatem.“ Az isteni lélek által táplált és termékenyített emberi szellem az istenészetet, a theológiát létesíti, mely tudományon alapszik, az áltudomány ellenvetéseit legyőzi és tudományhoz vezet...

Egyedül a christianismus az, mely istenészetet, hittudományt teremthetett, az ókor vallásai birtak hitregékkel, de korán sem istenészettel. Csupán és egyedül a keresztény vallásnak van theológiája, ez kizárólag bírja az igazságot és benne oly hatalmat, mely semmitől sem fél, semmit sem ignorál... Az értelmiség hősei, a legfönségesebb szellemek azon táplálkoztak, és általa elégiték ki vágyaikat; évtizedeken és évszázadokon át követ köre rakva dolgoztak e magasztos épületen, mely minden igazán emberit magában foglal, hol minden tehetség és szükség, minden nemzeti sajtáság és egyedi tulajdonság helyet talál...

És ezzel egész általánosságban érintvén azt, hogy a bölcsellettudomány, miután megtette az első lépést, ha ugyan célhoz kíván jutni, nem csak nem taszithatja vissza a theológiát, sőt inkább annak nélkülözhetlen segedelmével érhet csak révbe, tekintsük immár a kegyesrendnek fővonalokban bemutatott *philosophiai* tanfolyamát kiegészítő theologiaintézetét.

Mindazon tudományok, melyek akár empiriai természetöknél fogva a tapasztalásra és észleletekre, mint főforrásokra utalvák, akár, mint közvetlenül a gyakorlati élet szolgálatában állók, kiválólag arra rendelvék, hogy az emberiség anyagi vagy szellemi szükségleteit fődözzék, közel fekteték szükségét oly gyakorlati tanintézeteknek, melyek különösen szakemberek nevelésére valók, kik elmélet-tapasztalati kiképzetésök folytán e célnak legsikeresebben megfelelni s egyúttal a tanelméletet a közélettel közvetíteni, tapasztalás útján a tudomány körét tágítani, az elmélet kincseit gyarapítani legyenek képesek. — Így az isteni titkok kiszolgáltatására készülők számára már régen keletkeztek seminariumok — papképzőintézetek. —

A papnövelésnek célja nem kevesebb, mint Istennek üdvözítő kezébe eszközöket képezni; a növendékbe hitet és szükséges ismereteket plántálni, benne az emberiség nyomorai fölött tevékeny részvétet kelteni-ápolni; a mindenféle lelki szükségek javítására elegendő ügyességgel és lankadatlan buzgalommal ellátni. Tehát a papképezdék a tökélyesedés és különösen az egyházi tudományok csarnokaul szolgálnak. — Ha az ifju, lemondván világ örömeiről, azok szentélyébe lép, bár telve van dobogó kebele reménnyel és vágygyal, jövőjét minél boldogabbá, pályáját hajlamainak minél meg-

felelőbbé tehetni, sorsát pedig és életét megelégedetté varázsolhatni: mégis azon magasztos feladat lebeg mindig lelki szemei előtt, melyet az általa választott intézet czélul tűzött ki magának. És azon erős elhatározás sarkalja őt, hogy el-sajátítván magának a papi hivatást s megtanulván az erény küzdelmes gyakorlatát, a neki szükséges és hasznos, különösen istenészeti tudományok kiképezett bajnokává, a test, világ és rosz lélek elleni diadalra Krisztus elszánt harcosává felavatassék. — Ily szent szándék kell, hogy lelkesitse az ifju növendéket mindjárt pályája küszöbén. Mert csupán és egyedül ily szándék fölkeltése és valóztatásában való állhatosság mellett nyújthatandja a rá bizandóknak a lelki vezetés tág mezijén az öntökélyesítéssel egyenlépést tartó szorgalommal összegyűjtött tápanyagot, t. i. az igaz tudományok virágkehelyből méhként magába szitt mézet éldeletül, zsinórmérmértékül használván Kisfaludy ezen aranyszabályát:

„Sikos az út s meredek, szűk az élet, szökni tanulj; mert Gyors az idő, elmellőz s hasztalan áldozatod.“

A növendék elméje, ha valahol, akkor a papképző-intézet csöndes falai közt a világ zajától elvonatva, legtöbbször fölséges régiókban jár-kei, szelleme folytonosan buvárkodik, szive edződik, lelke művelődik; itt a szende múzsák társágában van, hol édes a mulatás, és hol enyhébb még az álom is... Ott a munka nem fárasztó, a teher, az iga édes; ott van azon hely, mely az igaz hivatásuak előtt napról-napra kedveltebbé válik; hol lelke és ő maga egész lényében megnemesedik; hol gondolatai és szívóhajai az imádság és naponkinti elmélkedés röpké szárnyain szabadabban emelkednek ama szellemi honba, hova a vágyak ezrei és szenvedélyek milliómái sem képesek ragadni őt... Ott valóban lélekmagasztosultsággal el lehet mondani a nagy költő Schillerrel mit ez a muzsáról oly nagy kenetességgel mondott: „Mi volnék nélküled, nem tudom; mi sok száz és millióm nélküled, azt látva undorodom“. Ott évek folyamása alatt kiki megtanulhatja, miként kelljen a lelket örök éberségben tartani, a vidámságot megőrizni, az életet derültté, a viszonytagságokat türhetőkké, sőt még a halált is nemcsak elviselhetőbbé, hanem kedvessé is tenni. Ott honol a kitartás, szépen tenyészik a csüggedni nem tudás, gyöngyörűen virágozik az önmegtágadás... És ha olykor a pálya göröngyös utain netán

tövisek is fel-feltünedeznek: akkor a lelkesedés, mint a költő parancsolja:

„Bátran törjön elő, s tűnnek az éji ködök.“ —

A tudomány és erény e menhelyeivel, vagyis a papnöveldékkel kivált mi magyarok nem igen régóta dicsekedhetünk... Hazánk bölcse Numája, sz. István első királyunk, gondoskodott ugyan papképezdéről, N. Nároly példájára elrendelvé, hogy az általa bőkezűleg létesített püspökségekben és kolostorokban iskolák állitassanak, hol a hazai ifjuság a vallástan s egyéb hasznos tudományokra oktattassék, főleg pedig az egyházi es szerzetes életre növeltessék. — Alapítottak is kitűnő tanodák, melyek közül különösen az esztergomit, pannonhalmit, veszprémit, székesfehérvárit, pécsit, pécsváradit és csanádít itt is fölemlithetjük, mely utóbbinak alapítója sz. Gellért püspök ismert buzgóságával még külföldről is összeédesgeté a tudományszomjas ifjuságot. — Azonban a mohácsi vész a nevelőintézeteknek is a magyar főpapok virágával együtt megásta gyászos sírját. Így lőn, hogy mindezek, mind a kiképezett papok hiánya miatt a püspökök a nép oktatására szabadalmazottakat (licentiati) kénytelenítették rendelni, kik, iskolatanítók vagy írástudó férfiakból kiszemeltetvén, a felolvasásokon kívül még a keresztelési, avatási, temetési és más hasonló egyházi foglalkozásokkal is megbizattak... Még rosszabb lábbon állott az egyházi nevelés ügye mint másutt, úgy jelesül Magyarországon, a nem katolikus Kőlcsey vallomása szerint is, a culturát hátravetett és tömérdek áldozatba került új hit terjedésével s követőinek zsarnokosdásával, mely főképen papjainkat, egyházi intézeteinket s ezek szépen sarjadozó neveltjeit, mint isteni hitünk fejledező plántáit, tűzte ki pokoli mérgének és vak dühének czéltáblájaul, jól tudván amaz igazságot „Percute pastorem, et dispergentur oves“ (Márk 14, 76), s hogy az akkor szertesztét bolyongó nyáját könnyű lehet a hitváltoztatás aklába csalni. — Állításunk igazolására szükségesnek találjuk itt fölemlíteni, miszerint azon szomorú időtájban némely vármegyében csupán két, másokban pedig egy pap is alig találtatott... „Nem tudod — úgy ír egy helyütt Telegdy Miklós esztergom-főkáptalani helynök — hogy a papokat és szerzeteseket Erdélyben és Várad táján csak néhány esztendővel az előtt megfoszták, és elűzék onnan, meg is ölék?“ — S még 1681-ben is oly nagy volt a pap-

hiány, hogy, mint Lányi egyháztörténetírónk hitelesen bizonyítja, Liptóban csak két pap, Zemplén, Ung, Bereg és Ugocsa meg Abauj megyékben igen kevés, Szepes, Torna s Gömörben szintén egy-kettő, Veszprémben, Muraköz s a határhelyeket kivéve, mindössze öt, Szatmár, Szabolcs, Somogy és Baranyában pedig egyetlenegy sem találtatott. Az 1611-ben tartott esztergomi zsinat elnöke, Forgách Ferencz is, az akkori szomorú egyház-viszonyokat ekkép ecseteli: „A képzelhetlen lelkes-hiány miatt történik uéha, hogy a kath. plébánia több évig plébánost nélkülözvén, a nép vagy a szomszéd protestans prédikátorhoz járul keresztele s az istenige hallgatása végett; hogy baromként ne látszassék élni, a többnyire mindenütt felburjánzó protestans prédikátorokat fogadja fel...” A mohácsi csatavesztés után csupán a pécsi papnövelde örvendhetett létének; de fájdalom, ez is részint a nyomasztó török miatt nem igen nagy vonzerőt gyakorolt a tudománysovár keblükre... Látván a leverő körülményt, de még inkább tán megszivlelvén a magyar egyház ez időszerinti mostohaságát a tudós és jámbor Zondy Pál rizai püspök, esztergomi s zágrábi kanonok, Bolognában hat, magyar vagy tótországi, papságra vágyó ifju számára collegiumot alapított, mit az ez intézetből kikerült hálás növendékek tetemesen gyarapítottak, utóbb pedig XV. Gergely pápa megerősített. —

A kath. egyház a szeretettel gondoskodó anyának legbensőbb fájdalomával tekintett mindazon szomorú következesekre, melyek a már említett hitujítási forrongásból származva, a vallásnak alapjait megingaták, a ker. tant eltorzíták, üdvös intézményeit megvetés tárgyaul tevék, nemzeteket és tartományokat elszakítottak; de fájdalma nem leheté tétlen. A kor rendkívüli sebei rendkívüli gyógyszerigénylettek, hogy a javithatlan elvetessék, az ingadozó támogattassék, az elveszett ujra visszaszereztessek.. Az egyház Krisztus Urunk segedelmének biztos ígérete által bátorittatva zsinatot is tartott.

A tovább előkészített e zsinat a (1545—1563-ig) trienti, mely sok áldást eredményezett és folyvást eredményez. A tévelyeket győzedelmesen sújtotta le s a hitet megerősíté; a vallásos élet, az áhitat és egyházi tudományosság pedig általa új lendületet nyertek. — A rendszeres papképzést is e szent zsinat rendelte el. —

Ugyanis a trienti zsinat előtt kath. papnöveldek, mindekel ma rendszerint az egyházmegyék birnak, sem hazánkban, sem a külföldön nem léteztek... Az ifjak, kik a papi pályára kívántak lépni, a theologia-tanulmányokat a káptalani és monostori iskolákban, vagy a külföld egyetemlein végezték; részben magok költségén, részben egyházi pártfogók által, vagy e célra tett alapítványokból segélyezve. De sem kötelezve, sem képesítve nem voltak arra, hogy együtt lakjanak, valamely külön e célra szentelt, a főpap felügyelete alatti intézetben. Elég volt az is, ha, midőn tanulmányaikat elvégezték, megjelentek a püspök előtt. Itt megvizsgáltattak, és miután még beavattattak az egyházi szertartások, a papi teendők ismeretébe, fölvtették az egyházi rendeket. —

A trienti zsinat ezen gyakorlat czélszerűtlenségét fölismervén, a papjelöltek képzésének ügyét beható tárgyalás alá vette. Erre vonatkozólag XXIII-ik ülésének a fegyelemjavításról szóló tizennyolczadik fejezetében fontos és az egész kath. egyházra nézve kötelező határozatot hozott... Elrendelte, hogy minden érseki, püspöki vagy más rendes joghatósággal biró egyházmegyének székhelyén collegium alapittassék, hol az ifjak, kik magokat az anyaszentegyház szolgálatára szentelik, nemcsak közös tanításban és nevelésben, hanem egyuttal közös ellátásban is részesüljenek.

Az előadandó tantárgyak: nyelvtan, szentírás magyarázata, szentatyák ismertetése, a szentségekről szóló tanok fejtegetése, az egyházi ének és a szertartások. — Az intézet főtartási költségeinek fődözésére a püspök, káptalanának és a papság képviselőinek hozzájárulásával, megadóztathatja az egyházmegye összes javadalmait. Az érsekek és tartományi zsinatok utasítottak, hogy a főpapokat illetően papnöveldek fölállítására birják.

B o r r o m e i K á r o l y, Milánó szent érseke volt első, ki a zsinat e rendeleteit végrehajtotta. Nyomban követi őt O l á h M i k l ó s kitünő esztergomi érseke. — IV. Pius pápa 1565-ben bécsi nuntiusa, Delfino Zakariás bibornok, által fölhitva őt, hogy mielőbb létesítsen egyházmegyéjében papnöveldet. A főersek sietett eleget tenni a pápai kívánatnak. Azonnal gondoskodott épületről, mely a czélnek megfelelné. De fölmerült akadályok miatt az intézet megnyitását elhalasztani kényszerült. Ennek folytán V. Pius pápa ujlag figyelemztette igéretére.

A zsinati határozat megtartását sürgető pápai levélre Oláh M. dicső-emlékű érsek többször is hirdetett egyházmegyei gyülekezetet, hol összehívott káptalanának megegyezésével igénybe vette a trienti zsinat fölhatalmazását az egyházi javadalmak megadóztatására vonatkozólag, másrészt pedig azt is kinyilatkoztatá, hogy ő saját költségén tiz ifju eltartására alaptőkét letéve, növendékházat építend, mit Miksa király szintén helybenhagyott. — Ez volt tehát kezdete a legelső magyar papnöveldének, mely, sz. István tiszteletére emelve, mai napiglan is „antiquissimum“-nak nevezetik. —

Igaz ugyan, hogy már az előtt, mint látók, főgondját képezé az egyházi kormánynak nálunk is a papság nevelési ügye, de általános elvek által szabályozva és egyházmegyei intézetekben központosítva nem volt; hanem inkább egyes főpapok buzgóságára bízott. — Ezen állapotot szüntette meg elvileg a trienti egyetemes zsinat említett határozata, és létrehozta a korunkban általánosan elfogadott növeldei rendszert. Minek nagy fontosságát már magok a trienti atyák és minden beavatottak annyira érzék, hogy Pallavicini, a trienti sz. zsinat történetirója, megjegyzése szerint sohan mondák, miszerint, ha e zsinatnak egyéb eredménye nem lenne is a papnöveldek föllállításánál, az is minden fáradságokat kipótolna, biztosan állván ama szabály, mely szerint minden társadalomnak olyan polgárai vannak, a melyeket fölnevel..

De ha ezen szabályt a kegyesrend magyar tartományára alkalmazzuk, azt kell észrevennünk, hogy az, mint a többször érintett sz. zsinatnál későbbi eredetű társulat, annak gyümölcseit jóval utóbb élvezhette. — E szabály t. i. 1563. körül, tehát oly időben jött létre, mely kal. József születése után hetedik esztendő. —

A XVII. század első negyedében a római sz. szék által helybenhagyott e szerzetesrend tagjait egyházmegyei papnöveldekbe járatá theologia-tanulás végett... És így történt, hogy az ujonnan keletkezett magyarországi társházak számára ez úton képeztettek a fiatalok papokul, gyakran külföldre, legtöbbször Rómába küldetvén. — Ezen eljárás a sz. szerzet dicsőségét emelte, mert rendszeren a theológiát tanuló piaristák más pályatársaik között babért arattak az által, hogy szorgalmuk egyre fokodózott, tudomány-ismeretök folyton gyara-

podott, egész valójukban szemlátomást fejlődtek és eszök, ítéletek annyira nemesbült s szilárdult, miszerint növendéktársaik mintegy bámulva szemlélgeték őket... Szóval a theologia elsajátításában különösen Rómában a vallás, tudomány és művészet anyavárosában, leforgott rövid pár év kifejleszté az idétti fiatalainkban mindazon nemes csirákat, melyek férfikorukban a haza s rendre nézve annyi izletes gyümölcsöt terméneek... Ámde az utaztatási stb. költség a távolabb eső tartományokra ekként annyira nehezedett, hogy az ujabban szervezett rendprovinciák, a vezérfőnök (Praepositus Generalis) egyetértő intézkedésével, jónak látták saját köbelökben megteremteni nemcsak a philosophiai, de a theologiai tanfolyamot is fiatalaik számára. —

Igy, miután 1721-ben Bornó Gergely vezérfőnök alatt az egy ideig némettől függő magyar szerzet önállóra lön, a Nyitrán tartott első tartományi gyűlésen 1723-ban e részben határozat hozott. —

1723
1. kapit.

Ki lön t. i. mondva, az első magyar kormányzó, Zajkányi Lénárt elnöklété alatt, hogy a rendtagok hittanulmányok hallgatása végett ne igen küldessenek külföldre... A mely rendi hittanintézet (theologicum studium domesticum) föllállítását célzó intézkedés égető szükségét pótolta volna, de annak életbeléptetését a körülmények egy ideig még gátolták.

Azonban az akadályozó viszonyok napjaiban voltak a kath. egyháznak honunkban kedvezőbb körülmények közt viruló más helyei, melyek jótékony hatásukat a magyar piaristarend ebbeli szükségeinek fődözésében éreztették..

Ezen intézeteknek, melyekben egy-egy Dezericzki, Erdősi, Nemesényi stb. piaristák, püspöki megtisztelő megkeresés folytán, tanárkodtak, nemes közreműködése tette lehetővé azt, hogy a kegyes-tanító-rend önállósított magyar provinciája addig is, mig Nyitrán 1741-ben, Alapy Szilár elnöklété alatti, negyedik tartományi gyűlésen hozott rendelet szerint már helyhez kötött theologiai studium szerveztetett, papjait maga képezheti, — rövidséget ne szenvedjen. — Az isteni Gondviselésnek eme velünk éreztetett bizonyítványai mellett az e téren érdemesült ősök iránti hála kötelez, ezeknek legalább pár szóval bemutatására...

1741
kapit.

Azon, Isten által áldás gyanánt adott, nagy szellemek között, kik a kegyesrend magyar tartományának theologiai képzési ügyéu különösen lenditettek, a szerzettagokra épen úgy, mint a vallásos vezetésekre bizott tanulóifjúságra kiható hittanulmányok és tudományok szentélyét — egy berendezett theologia intézetet megalapítván, — megelégedés- és örömmel első helyen megemlíthetjük a szent hivatásukat bölcsen felfogó **Z a j k á n y i** Lénárt és **A l a p y** (máskep Halapy) Szilárt.

E vallásos érzelem előzenditette tényök által az igazi művelődésre nagy horderejű ügynek, mely tizszeres, sőt százszoros gyümölcsöt volt a szerzetre hozandó, különösen előbbrevitelt kölcsönöztek. — Illik tehát, miszerint mindkettőjöknek, hogy valamint korukban fönnen ragyogtak tiszta erkölcsiségök és alapos tudományukkal, úgy az utódokra sugározzanak hitök és szeretetök melegével, — életmozzanatait rövideden előrebozsássuk, mielőtt a kitűzött tárgyra a kegyesrend nyitrai hittanintézetének válaszára áttérnénk. —

Ha egy háborui emléket emel a történelem: annál méltóbb, hogy a kegyeletes szellemutód megemlékezék az emberképzés nagy hőseiről, kiknek élete egy jótékony felhőhöz hasonlított, mely miután kiönti áldását, elhagyja a láthatárt, és az érezni tudók hálaérzetében hagyván emléket a felső léggel párosul...

„Beneplicitum est Domino super timentes eum, et in eis, qui sperant super misericordia eius.“ (Zsolt. 146.)

1. **Z a j k á n y i** **L é n á r t** (a S. Eustachio) született 1677-ben Hátszegen, Erdélyben. A középtanodai folyamat jelesen befejezván, vallásos hajlamainál fogva a piarista-szerzetbe kért fölvétetni. Miután a novitatus-időt, hol kötelességszerű feladatainak dicséretes meghaladása mellett, az önművelődés segédszerei nyújtának törekvő lelkének foglalkodást, — és a próbaevés tanárkodást is elvégezte s hiteles tanuságot tőn, miszerint nemcsak, mint jó szerzetes, de mint ügyes tanár is helyét mindenkor betölteni, a philosophia, illetőleg a hittudományok tanulására küldetett. — Itt, valamint a kitűnő észszel párosult csüggedetlen szorgalom, úgy kifogástalan önviselése által is, maga fölül a legjobb véleményt ébresztvén, Illyés András erdélyi püspök által 1706-ban fölszenteltetett, és vizsztatért a tanári pályára. — Előadása a gymnasiumtanári

széken alapos, világos, beható, részletes és vonzó, vizsgálati módja mindig vezető, irányzó, ismét és újabban oktató vala. Ő nem feledte soha, hogy középtanodai s nem egyetemi széken ül; nem feledte soha, hogy nem hallgatók, hanem tanítványok ülnek előtte, s így nem is téveszthette el soha a követelések azon mértékét, melyet a még teljesen ki nem fejlett, hanem épen csak fejlődésnek indult magasabb értelmiség irányában alkalmazni lehet és kell. Zajkányi nem csupán tanár, de nevelő-tanító is volt, a szó legnemesebb értelmében.. A köznevelés és oktatás körül ekképen kifejtett munkássága és sikeres fáradozása nem csupán kívülről szerzé meg neki csakhamar a dicsőség koszorúját, hanem arra is érdemesíté, hogy őt a rendfőnökség adandó alkalommal intézetigazgatói tisztre is kitűzze. — E kitüntetésben részesült Lénártunk 1706. és 1710. tanévekben Nyitrán, hol a házfőnökség is munkabíró vállaira tétették, valamint utóbb Privigyén és Váczon is... Ez vala kifelé hatóbb tevékenységének kezdete, melyet azontúl mind a gyakorlati, mind a tudományos téren élte végeig nagy dicsőséggel folytatott. — Mikor a lélek mintegy megérik és tanulmányaival tisztába jött, akkor könnyen nyilatkozik, világosan ír és beszél; s ekkor itt az idő, hogy necsak tanítson, de írjon is. Zajkányink 29. esztendő s vala, mikor az irodalmi térére lépett; első művei alkalmi, a költészet e nemében kiváló, versezetek és tanodai beszédek voltak. —

Ritka tapintata, melylyel a fogadalmi élet szabványait mindig összehangzásba tudta hozni a külvilág igazolt követelményeivel, tiszteltté tevék őt a társadalom magasabb régióiban épen úgy, mint kedvelté és becsültté övéi előtt, kiket közlékénysége, sokoldalú képzettsége, mindenki iránt leereszkedő szeretetteljes modora, főleg tettetés nélküli jámborsága által magához fűzött, ragadott. Szakadatlan buzgalma folytán, melylyel minden szépet, jót, basznost és nemest fölkarolt, ápolt és eredményre vezetett, csodálat tárgya lón. — Ki még rövidre nyúlt életén át sok időt töltött be; ki virágkorában meghaladá az érett gyümölcs értékét; ki reményeket ébresztve csupán, már is nagyszerű tetteknél erősbben hatott a szivekre; ki még fiatal volt és minden kortól, minden osztálytól önrészére nem akarva is tiszteletet parancsolt; ki élete legelső

vonásaiban fényesen megbizonyítá, hogy ő Isten képe; kiben pályatársai nem tettek, hanem a szép s nemes tettek gazdag forrásait bámulták, ki még élni sem látszott, s halhatatlanságot érdemelt: annak halhatatlansága különösen nemes. — És ilyen vala Zajkányi, ki még alig 38. éves korában, 1715-ben, midőn a pozsonyi országgyűlés 1. sz. 102. t. cikk erejénél fogva a kegyes-tanító-rend Magyarországon (leginkább Majuhényi Dózsa (a Matre Dei) kecskeméti első igazgató és Volkra Ottó veszprémi püspök s alapító hathatós közbenjárásukkal) meghonosított, szerzetfőnök-helyettesül (Vicarius Provincialis) jelöltetett ki. A rendtagok bizalmának ez állomásán is megfelelt úgy, hogy tevékeny kormánylatok említésre méltó dolgokban gazdagodott a magyar piaristaszerzet. — Elsőben is szaporodott tanintézeteinek száma hárommal, u. m.: Pesten 1717-ben, Debreczenben 1719-ben és Korponán 1720-ban. — Lénártunk, mint helyettes provincialis azon sajtószertű helyzetben volt, hogy két (az általános és német szerzettartományi főnökek lőn alattvalójává, mely körülmény nemcsak hogy kormányja viszonyait sokképen megnehezíté hanem, ebben egyszersmind első hathatós oka lépett elő azon válságnak, mely a magyar piaristartománynak függetlenítésében érte megoldását!... Még mielőtt a döntő pillanat az önállósításra bekövetkezők, úgy látszik tágulóban vala már azon kötelék is, mely a magyar alprovincziát a lengyel illetőleg némethez csatolta. Ide mutata Bojár Endre magyar helyettes tartományfőnök önállószerű eljárása. Hasonló történik Bohn Euszták korában.. A mondott kötelék megszakasztása — a magyarkegyesrendnek a némettől függetlenítése — I. József kormánylata idejében is csakugyan szándékban vala, minek megvalósítását az azonkori bonyodalmak gátolták... A kérdést Mária-Teréziának atyja VI. Károly császár és e néven III. magyar király 1721-ki intézkedése oldotta meg. Annak értelmében t. i., midőn a jeles helyettes tartománykormányzó Zajkányi Lénárt az egyházra s honunkra nézve folytonos és lankadatlan buzgalommal halmozgatja érdemeit, a Rómában székelő vezérfőnök Borno Gergely (a s. Theresia) az azideig némettől függő magyar szerzetágot önállóvá teszi és jogot enged neki, saját kebeléből, kormányzófőnökököt választhatni. — Ekként I. magyar rendfőnök (Praepositus Provincialis per Hungariam) lett Lénártunk, ki elfoglalván új állomását megkezdé a hat

évre terjedett s hasznos tettei és emlékszerű alkotásaiban örökre emlékezetes kormánylatot, melyet a nem épen kedvező honi viszonyok s ezekre tódult elemi csapások miatt elejénte súlyos aggályok, mind végiglen pedig áldozatos gondok kísérték. Az első tartományi gyűlést (capitulum provinciale) Nyitrán tartotta meg 1723-ban, hol az is határozatott, hogy a magyarországi piaristaság már önálló levén, ezentul e gondosan képzendő növendékei mindannyian a hittanulás végétt ne küldessenek külföldre. Ugyanis Zajkányi, a tanítás és nevelés ezen nagy mestere, kinek kedvencz szava járása volt az, hogy a tudományok összes ágainak csak anyiban van értékök és jelentőségök, a mennyiben a tudományok tudománya — a theológiában nyilatkozó legfőbb igazság felé vezetnek, — bölcsen belátván, hogy nincs valódi szerzetes képzés vallásos képzés nélkül, ezen vallásos képzésnek pedig, a szerzetesség minden részébe, különösen a tanító szerzetességre, a jól rendezett theologiaintézetekből lehet és kell kierednie. Tehát ott kezdé a dolgot, hol kezdeni kellett, fiatal szerzetes testvéreinek tudományos és vallásos oktatásán, mely nélkül a rend existimatiójának előbbrevitele szintugy, mint az általa intézendő ifjúságképzés csak szemfényvesztés, csak félszegség, mely többet árt, mint használ. — Ez okon sürgette a saját hittanintézetet és az bölcsészetvégzett rendnövendékeknél az egyházas szellem, fegyelem és tudományok üdvös taníthatása végett meg is indította. — Ugyancsak Zajkányi a hittanulónak képzéshelyül Nyitrát jelölé ki, és bölcs szabályokkal láta el, hogy úgy a theológiában való kellő jártasság adta hitbuzgalmas egyháziasság, a jó szerzetes pap köréhez tartozók öntudatos tisztelése és a körülmények változásai közt oly életirány biztosítassék, mely az őszintén vallásos érzelem által van meghatva. — Zajkányinak, kit a vezérfőnökhöz mindig azon közeli viszony csatolt, mely a fogadalmi életnek egyedül képes belső erőt s kenetet kölcsönözni, — főnöksége alatt Debreczenben finovélde is bizatott a saját fiatalaiikat oly emelkedett gondnal s a kor követeléséhez szabott módon nevelő kegyesrendiek vezetésére. — A szerzetesek e példányának porhüvelybe zárt lelke megszabadulván kötelékeitől, a köznevelés-oktatási ügy érzékeny vesztességére, a jobb hazába, honnan eredetét vette, szállt föl 1726. évi február 24-én Privigyén, épen midőn

az ujoncznövelédét hivatalosan látogató. — Az igazi becsülést és szeretetet nem szünteti meg a halál, nem nyeli el a sír öble, nem határdomb aunak a sirhalom. Midőn a becsülő, szerető lelkek az utolsó Istenhozzádot veszik az elhaló ajkáról, megfogadják, miszerint annak emléke nálok hiven meg leend őrizve, ez a szeretet műve; midőn szorgalmasan egybegyűjtik a legkisebb tárgyat is és méltatják, mert a tisztelt elszenderülttel érintkezésben volt, ez is a szeretet műve... E tárgyak között első helyen áll a holt tetem, melyet a kegyelet tisztelgésesen igyekszik eltakarítani és minden bolygatás ellen hiven megőrizni. Ezen kegyelet égeté nem csak a rá büszkélkedő kegyesrendieknek, hanem az egész ország színejavának kebelét, melytől buzdíttatva Zajkányi ravatalát a mélyen meghatott szív részvételével állták körül emlékezetét és hosszú évsoron át fénynyel ülték meg. —

„Benedictio Dei in mercedem iusti festinat.“
(Jéz. Sir. 40, 24.)

2. Alapy (máskép Halapy) Szilár (a Passione Domini), nemes sarjadék volt. Ungvárott született 1698-ban augusztus 5-én, ama kellemes tájra, melyet erdő s szőlőhalom oly barátságos ölelkezéssel környeznek. — Maga a nemes családból való származás akkori időben különösen kedves ajánló levél volt egy ifju kezében mindenütt a hazában... De Alapynknak szülői, mint jó keresztények, minden erejüket s tehetségöket fiuk nevelésére is fordíták. Ferencz (ez volt világi neve) korán kezdett fejlődni. A szorgalom és kitartás annyira elválhatlan társai voltak, mintha velők született volna. — Már mint elemi tanuló fölébreszté sokak figyelmét, és fölöle az őt ismerők már ekkor nagyot jósoltak. — A kis tanoncz az alkalmilag tartatni szokott látogatás s hitelemzéskor stb. folytonosan ajánlékban részeltetett, mert a tanító s lelkész fölhívására adott értelmes, bátor és ügyes felelete minden jelenvotlat bámulatra ragadtak. — A középtanodába átmenvén szülőt és tanárt egyiránt szintén fényes reményekre jogosita. — Az ajánlatos őszinteség, a tanulásban ernyedetlen igyekezet, a készséges engedelmisség, a nemes serénység őt összes tantársaiuak föléje emelé, és leendő nagyságának ugyanannyi sugáraként övezé... Iskolai kötelmeinek pontos teljesítése, szakadatlan buvárkodása, nyelvisme s tudományvágya mind pályatársainak, mind oktatóinak figyelmét csakhamar fölkelté. Áhitatos buzgólkodása és

példás jámborsága pedig, növekedvén Üdvöztönk uyilatkozata szerint „bölcsesség- és kedvességben Isten és emberek előtt“, mintegy követendő példányul vala ajánlható. — Ifjukori képeinek legkedvesbike vala a papi pálya; gyönyörölvézzettel csüggtek rajta szülői, midőn annak magasztos hivatásáról már az-
 idétt is mintegy szónokolva beszélt. — Ő azonban nem csak pap, tanár is óhajtja lenni: tehát másokra nem csupán életjámborsággal hatni, de körülhordani a tudomány lámpáját is, hogy, kik a világosság fiai lenni kívánnak, bizton indulhas-
 sanak meg ama fáklyafénynél, mely a tévuton járóknak irány-
 csillaga, a valódi nagyság és dicsőség ösvényén kiolthatlan vezérfény, lelküknek egyedüli és örökké lángoló szövétéke! — Pályaválasztásának ideje elérkezvén, a kegyesrendiek közé ki-
 váncozott, és a kitünő-erényü ifju a legatyaiabb fogadtatásra találván, a mindkét hazában megszámithatlan érdemekkel bíró szerzetnek tagjai sorába szives örömmel lön beigtatva. — 1718-ban próbanöveldébe küldetvén és minden oldalon tudomán-
 yavatott férfiaktól környeztetvén, hozzá a tudományosság minden eszközeivel is bőségesen elláttatván, már földi pályafutása kezdetén is boldognak érezé magát, hogy lelke ohajtá-
 sát mindenben és annyira teljesülve látá... A bölcsészet és theológiának dicsóséggel áttanulmányozása után több éven keresztül ismét tanárként fáradozott és a haza reményeit szeretettel oktatta és nevelve elévülhetlen emlékezetet örökített meg maga iránt azok sziveiben, kiknek a becsületes életre irányt adott. — Erre főnökei Szilárunkat, kinek kellemes bánásmodora, ritka észtehetsége és páratlan ismeretgazdagsága miatt minden szava és tette lelkesen és magasztalólag karol-
 taték föl, Privigyén házfőnökké és ujonczmesterré rendelék. — Itt is mindennek nemes lélek, feddhetetlen erkölcsösséggel, megkapó szerénység-, nagy tapintat-és a szeretet termékeny méhében fogam-
 zott önfeláldozással felelvén meg, rendtársainak a különben is kedvelt férfiú bizalmát úgy megnyeré, hogy közakarattal tartományi (Praepositus provincialis) szerzetfőnökül kívánák. — A felelősség-
 terhes hivatalt, melyben távol minden vehementiától, szelid rá-
 beszéléssel munkált, lassabban ugyan, de annál biztosabban, — 1739-től egész 1752-ig viselte. Minden egyes intézkedésével, melyekben az élet nehézsége leküzdésére való gyakorlati bölcsesége és buzgalma első tekintetre feltűnik, azt is tanusítá, hogy igen nagy ismerője az emberi szívnek, és ez szolgált

arra okul, hogy a rendtársak mindvégig föltétlenül ragaszkodtak hozzája... Lehet gondolni egy ily terjedelmes szerzet főnökét mennyi gond abajgatá; mennyi tenni való hárukt rá... De Alapy munkára termett férfiu vala, és egyike ama kiváló egyeniségeknek, melyeknek az erőfogyasztó gond, a bokros foglalkozás, a folytonos cselekvés — elemők, életszükségők... Azonban Alapynk hire nemcsak a kegyesrendben, de a tudós világban is főnmaradand... Szigorú, mielőn lelkiismeretesnek kelle lennie, mindig hajlandó volt megbocsátani, uralkodott a kedélyeken, főn tudá tartani méltóságát a nagyokkal társalgásban, és gyermekded vala a gyermekek közt... Alapynkuak, kinek erős meggyőződését képezé az, hogy a Világüdvözítő hittana az elme fáklýája, a szív balzsama, az akarat gyémántköve, szóval a magasb szellemi és erkölcsi művelődés legjobb eszközlője, — elnöklete alatt tartatott a IV-ik rendtartományi gyűlés 1741-ben Nyitrán, melyben bizonyos tárházak jelöltettek ki a bölcsészeti és hittudományi szakok rendszeres tanulmányozására szánt növendékek számára. — Sem idő sem hely arra, hogy e tudományának részletezésébe bocsátkozzunk; csak azt akarjuk hangsúlyozni, hogy Alapynak a philosophia és theologiának egyeképen tüzetes fejtegetését elrendelő ezen intézkedése fölötte nagy jelentőségű... Igen ez fölötte nagy jelenőtségű. Mert az absolut igazságaitól merevnek látszó jól átértett theologia épen ezen látzólagos mozdulatlanság által készíti elő a többi tudományok tavasz-virányait, nyári pompáját, őszi áldásait, gyümölcseit, és mely épen ezen, oly sokszor balul magyarázott stabilismusa által tüzi ki tudományok polusait, az ismeretek zenithjét és nadirját, melyeken túl azok hasztalan keresnek igazságot, hasztalan emelkedést. És, mert szilárd meggyőződésünk szerint, az emberi értelem s szív felvilágosítása, fejlődése és nemesbülésének eszközeit, a ker. dogmák- s institutiokban csak a hálátlan áltudomány ismerheti félre, azokat vagy gőgösen ignorálván vagy gonoszul tagadván: mi által szintoly tudatlanságot, mint roszakaratot áru el... De más részről a theologia s a kinyilatkoztatott hit nem akaratja fölöslegessé tenni az észet, tehát a bölcséleti tanulmányokat sem, sőt annak egész terjedelemben kellő használatát sürgeti, parancsolja. Mit az ész önmagától beláthat, azt az ész által megismertetni s bebizonyíttatni nem csak megengedi, de kötelességül is teszi. Minden erő s tehetségnek joga van, de

tartozik is, a mely hatáskörében és a magasabb kötelességek iránti alárendeltségben magát érvényesíteni, és fejlődése s kiműveltetése tetőpontjáig emelkedni. Az ember tartozik minden, javára adott eszközt akkép és azon célra használni, a mint és a melyre az adatott. Minek erőtetnők a jó szemekkel megáldott egyént arra, hogy távcsővel nézze, mit amúgy is jól lát? A hit segítségül adatott az észnek, nem pedig a végre, hogy ezt nyugalmazza és fölsőlegessé tegye. Hogy az ész sok igazságot beláthat még a religio körében is, ez az egyháznak csak nem régen is pápailag nyilvánított tanítása, melylyel a bölcsészetnek szolgálatat igazságot. De viszont a bölcsészet is, az tudnillik, mely valódi s azért méltányos, megengedi, sőt hangosan bevallja, mikép sok szükséges igazság ismeretére csak a kinyilatkoztatás által, történeti úton képes eljutni; s ezzel saját belátását is, nem csak az örök igazság iránti hájláját tanusítja...

Alapy kormánylatának idejében három házzal is gyarapodott a rend, t. i. magyaróvári, kisszebeni és medgyesi ház birtokával. — Magyar-Óvárrott alapító Zsidanits István mosonmegyei főadószedő és megnyilt 1739-ben hat osztálylyal. Szebenben alapító csetneki Dessewffy István tábornagyi helytartó és szab. kir. Szeben városa. Medgyes, mivel az alapítvány hiányos volt, később elmaradt... Tévedne a ki azt gondolná, hogy Alapyt, ki egyike volt ama ritka jellemeknek, melyek homlokukon hordják az emberiség boldogítására hivatásukat, megpihenni sem nem tudván, sem nem akarván, míg kitűzött közczélú törekvésüket nem létesítik, — a rendkívüli fáradsalmak teljesen kimerítik... Keresett és talált annyi elfoglaltságoknak közepette is az ő rendkívül tehetsége még más-más mezőt is munkásságának, mely a latin irodalmi történeti és földirati szak felé kezdé fordulni... És ezen iránynak kell köszönnünk Alapynk ama versezeteit, melyek a compositio, lélek és színezet őszhangjában nemcsak a római költészet ez ágában a legszebbek közül valók, de a világirodalomban is első rangban állhatnak; még pedig nem csupán alaki tökélyök, de a költői gondolat szépsége ez, mi a kifejezés bevégettettsége mellett azokat mintaszerűekké teszi... Térjünk tehát egy kissé Szilárunk könyvészetéhez. —

Nem említve igen sok tartalomdús kéziratait, életében következő munkái jelentek meg: 1.) *Myrias versuum sine*

ellipsi et synalophe editorum. Tyrnaviae, 1734. Érdekes mű, mely, gr. Erdődy Antal egri püspöknek ajánlva, mindenfelé nagy tetszést arata. — 2.) Odarum Leonino-sapphicarum libri tres. Tyrnaviae, 1741. Nozdroviczky István vál. püspök s nyitrai kanonok tiszteletére kiadva szintén kiváló meglepetést eszközölt. — 3.) Epigrammatum moralium, aegnimatum ac tumulorum libri VII. Tyrnaviae, 1745. — 4.) Apologorum moralium libri VI. Elegiarum unicus. Tyrnaviae, 1747. Biró Márton veszprémi püspök, kinek ez ajánltatott, a gyöngéd figyelmet igen becsülte. — 5.) Opus symbolis constans in laudem b. Josephi Calas. Scholar. Piarum conditoris. — Oly mű, melynek kiadása nemcsak igen érezhető őrült tölt vala be a buzgalmi dolgozatok körében, de a világ-irodalmat is egy ihletett remekkel gazdagítandá...

Sokan azt tartják, miszerint fogadalomállású egyének, minő Alapy volt, nem képesek azon lelkesültségre, mely szerintők a költészet főforrása. — Szilárunk, mint szerzetes, pap és tanár nem ünnepli ugyan — igaz — a szerelmet, mindazáltal oly nagy benső hív árada el lyrai lélekszüleményein is, minőt gyéren találunk lantos költőnél, s mely az olvasót akaratlanul magával ragadja... Kimerithetlenek érzelmei és kifogyhatlan képei a nyelv gyönyörű kellemével egyezkednek, ha Isten fölségét, az erény magasztosságát, az Üdvözítő szeretetét és kal. sz. József önfeláldozását énekli... Mily tisztán tuda a természet szemlélése folytán Isten szereteteért lelkesülni. Mennyire bírja a latin nyelv szellemét s annak minden finom sajátságát! Kirí továbbá mindenütt nagy életbölcsesege, a vallásos érzelem kitünő foka; látszik, hogy a liber sacerdotalis-t nocturna forgatta manu atque diurna...

Privigyén érte Alapyt utól a végsors. — Betegsége, mely őt a sirba döntötte, kincs kezdetű, még kinosabb lefolyású volt. 1750-ben támadta meg a köszvény, még pedig annyira hevességgel és szívósággal, hogy mindenkit részvétre birt. Azon kívül, hogy az isteni Megváltóhoz fordult erőért, a költészetben is keresett szórakozást. Azt hívé, t. i. a nagy lélek, hogy ugy tevén a rá nehezedett fájdalombántalmak, ha végképen meg nem szünek is, legalább enyhülni fognak... Hite nem ok nélkül boldogította a jó szerzetest. Mentositve levén t. i. a hevesebb izgalmaktól, melyek az efféle bajnak fokozódását csak elősegithetik, kevesebbet tapasztalta a csúz-rohamok gyötrő hatásait... Ezen kedvező állapota azonban

nem lett hosszabb tartamú, ugy, hogy ismét, testi erejében fogyatkozva, a mindinkább kinzóbbá vált bajnak foglyaként csak szobájára szoritkozva főképen áhitat-gyakorlás- és olvasgatással tölté a fájdalomtól kevésbbé zaklatott időközeit. — Gyötrelme csöndesedésekor azonnal a papi imakönyvhez nyúlt, hogy lelki erejét a zoltár hathatós szellemével edzze a megújulandó kinek elviselésére... Sem a szakavatott orvosok gondos kezelésének, sem a szívélyesen sürögő ápolásnak nem sikerülvén a megroncsolt szervezetet rendbehozni, a nemes lelkű férfit igaz hívőként ismételten egyedül a fensőbb vigaszok forrása felé fordula, és boldog átköltözést óhajtva, a Gondviselés bölcs rendelkezésében lelő megnyugvását. — Figyelemre méltók azon versben mondott szavak, melyekkel a jó szerzetes- és jámbor keresztényhez illő resignatioval viselt égető véggyötrelmeknek közepette a kérdezőnek fészületre függesztett szemekkel válaszolt:

„Constantine ! iaces postratus : desere mundum ;

At nihil est mundus, deseris ergo nihil.

Viventi, Jesu ! mihi portus eras : morituro

Adsis, praesidium dulce, decusque meum !“

Életét, Alapynk, ki folyton a könyörülő Istentől remélt enyhületet a jobb hazában, hol az üdvös fáradalmakat örök nyugalom szokta megjutalmazni. 1752. évi január 8-án Privigyén zárta be. -- Megkísérlettük ecsetelni a képet, mely előállítaná a remek külsejű, de még remekebb lelkű Alapynk lefolyt életének mozzanatait, de ki kell mondanunk, hogy rajzunk csak gyöngé árnyéka lehet a valóságnak, mely a nagyérdemű rendtársban kimagasult, akár mint buzgó szerzetes tanárban, akár, mint lelkismeretes házfőnök s tanodaigazgatóban, akár, mint körültekintő és tapintatos szerzetkormányzóban. — Szerzetes élete példányszerű volt, fölékesítve mindazon tulajdonokkal, melyek a társas viszonyoknak savat és fűszert kölcsönöznek, Utógondolat nélküli szeretete mindenki előtt kedvelté és keresetté tevő egyéniségét. Barátsága megnyerő volt és lelkőtelező. Róla, bizton mondhatni, hogy, ha vitás kérdésekben találkozhatott is ellenese, ellensége nem találkozott. Mint tanár, főséges tisztében buzgósággal járt el. Mint házfőnök, utánzásra méltó pontossággal rendezett el mindent, mi hatásköréhez tartozott. Egyedüli vágya volt, hogy mindene lehessen mindenkinek... Mint rendkormányzó,

a meddig csak tehetette, mindig úgy működött, hogy szerzetének java csorbát ne szenvedjen, sőt az szeretet és lankadatlan munkássága által mennél fényesebb fokra emelkedjék... Ő a szerzetes életnek élőképe, nem árnyéka volt... És ezek elmondása után áldás szálljon a sok üdvöst tett és fáradott férfira, kinek emlékezete a kegyesrend nevével együtt fog élni; s a sz. szerzet nemtője adjon neki minél több követket azon pályán, melyen a becsületes Kalasanzi-utód több tizeden át buzgón járdalt! —

A kegyesrendiek theologia-intézete szervezetét immár, a menynyire történelmi kútfők engedik, hiven akarjuk vázolni. — Mielőtt azonban azt, mi tanítottott benne, megkezdendők, nem tehetjük, hogy magáról a theológiáról némit el ne mondjunk. —

Theologia alatt részint többet, részint kevesebbet értünk, mint a mennyit e név kifejez. Többet, a mennyiben több tudományt a theológiához sorozunk, melyek szorosan véve nem theologiai tudományok, minő pl. egyházi régészet stb., mert theologia betű szerint Istenről és isteni dolgokról szóló tan. Kevesebbet értünk a theologia név alatt, a menynyiben theológiának nem fogadhatunk el minden tudományos megismertetést azon tárgyakról, melyekkel a theologia foglalkozik, hanem csak azt, mely, határozott tekintélyre támaszkodva, a hitből indul ki... A bölcsélet ama részét, melynek tárgya különösen az Isten, szintén theológiának (theologia naturalis) nevezik; de az ily bölcsészeti theologia szorosan véve inkább bölcséleti tan. — A kereszténység hajnalkorában az összes ker. tudományt bölcséletnek hitták... Utóbb szabatosabb megkülönböztetés végett az elnevezést elhagyták, s a ker. tudomány, mint hittudomány, a bölcsélettel éles ellentétet képezett. — Ezzel ugyan közel jutottak már ahhoz, hogy a ker. tudományt theológiának nevezzék, mindamelllett az nyomban nem következett be... Még szent Ágostonnál is theologia általában annyit jelent, mint vallás- vagy hittudomány, mely azonos a „doctrina christiana“-val. Egészben pedig sz. Ágoston ragaszkodik a régi nyelvszokáshoz, theologia alatt különösen az Istenről szóló tant jelezvén. A fogalom imezen megszorítása az egész középkoron keresztül érvénykedett. Világi és egyházi vagy szent tudomány (scientia saecularis, profana, et ecclesiastica, sacra) állott egymással szemközt. Ez utóbbi nem volt egyéb, mint a mit mi theologia alatt értünk, csakhogy

kevesebb tant foglalt magában, de egészben épen nem hivatott theológiának: ez elnevezés a scientia sacra csupán egy részére volt fűtartva, t. i. arra, mely különösen Istenről értekezik, egész az ujkor elejéig. — Ezentúl pedig már a theológiával összekötött fogalom is változott, terjedelemre nézve bővült, egyes részeinek más helyek jelöltettek ki. A középkor „doctrina sacra”-ja azon tanokat ölelte föl, melyek részint a hitből származó ismeret, részint az erkölcsi gyakorlat tárgyát képezik... Egyrészt azonban e két tan nem volt szorosan egymástól elválasztva, másfelől több oly tan fejtegetett bennök, melyeket most külön disciplináknak tekintünk, ilyen a liturgica, hierarchica... Az elválasztás a középkor végén történvén, kettős változás állott be. Először, míg a középkorban azon kérdés vettett föl, vajon a theologia elméleti, vagy gyakorlati tudomány, utóbb határozottan azt lehetett állítani, hogy részben elméleti, részben gyakorlati; elméleti a dogmatica, gyakorlati az ethica. Másodsor a rendszerből külön választott tanokra nézve kétségnek kelle támadni: vajon a sajátképi theologia részei, vagy inkább csak oly tudományok, melyek a theológiával érintkeznek: és e körülmény szükségkép döntő befolyással birt az összes theológiára... A hittanintézetek, melyek hivatvák a vallás szent érdekeinek őreit fölfegyverezni, nem ignorálhatják a körülöttök zajló vihart, nem ringathatják magokat mesterkéltnyugalomban, nem nézhetik tétlenül tetszelgő önmagasztaltsággal a heves viták kedélyzaklató lefolyását. — E csaták nem vivhatók ugyan ki merőben a tudomány fegyvereivel, de a tudomány, valamint egyéb socialis kérdések megoldásánál, ugy e téren is hatályos tényezővé válhatik, ha az igazságok tudományos meggyőződésé fejlődöttnek; mert a tudományos meggyőződés, a mint több és több közöket áthat s a nép jellemét meghódítja, ellenállhatlan hatalommá növekszik... Erre azonban a rideg negatio, a kor igazolt kívánalmainak megvetése, a világ folyamától való gondos elzárkozás, és idylis elszigeteltség legkevesebbé sem vezethet. A theologusnak megismerkednie kell a tudomány és világszellem hódítványaival más téreken is, neki kilesni kell a társadalmi átalakulások szülte igényeket, neki folytonos érintkezésben kell maradnia a nép és állam vitális köreivel...

Ha a hittanintézetek csarnokaiban a kölcsönös érintkezés szellemképző hatása alatt, a való tudományosság éltető kö-

rében felnövekedett papjelöltek szent hivatásuk komoly teljesítésénél, tisztelő figyelemmel a polgári élet vívmányai iránt, bölcs mérséklettel veendek részt a világmozgató vélemények kemény tusájában; ha a vallás magasztos érdekeitől lelkesen fölbuzdulva, a korirány szentesítette védvekkkel, a tudomány és igaz fölvilágosodottság fegyvereivel szállanak majd sikra, és az egyház lékelehelő lobogója alatt vivandó csatában, eltelve lelki hivataluk méltóságától, soha szemök előtt nem tévesztik a kereszténység szelid szellemét, tetemesen mérsékelhetik az összeütközés hevét, elvehetik a tusakodás élet, kitéphetik a keserűség fulánkját. —

Ime az ok, hogy a XVI. stb. századok eretnekségei, a korigények a theologia körében sok tudomány kiképzését eredményezték, melyekkel addig behatóbban és részletesen nem foglalkoztak. Különösen az apologia eddiginél nagyobb terjedelmet nyert; sőt szükségessé válván annak alapjait és elveit kiválóan fejtegetni, — egy egészen új tudomány, az apologetika jött létre. Továbbá, minthogy az eretnekségek a szentírás szövegével igyekeztek a catholicismust czáfolni, a biblia értelmezésének minél alaposabb tanulmányozása kívánatott, egyúttal az egyháztörténet is mélyebb buvárkodás tárgyává lön. Mindamellet maga után vonta az exegesis tökélyesítését, melynek ismét historiai és archaeologiai ismeretek képezik alapját; másfelől létre jött egy egészen új tudomány az introductióban előkerülő — bibliai kritika. Az egyháztörténet is szintén újból vala alkotandó. A történeti ismeretek szüksége az egyháztudományok egyes téerein is érvényesült. A dogmákat az ethika és hierarchika téleleit, a liturgiát nem lehetett bebizonyítani a nélkül, hogy azok eredeteig vissza ne menjünk. Így keletkezett a dogmák, a hierarchika története és egyházi archaeologia, melyekkel utóbb még a hermeneutika, didactika stb. társult. — Mindezen részint átalakult, részint újonnan keletkezett tudományok a theologia magva, t. i. a dogmatika és ethika irányában ugyanazon állást foglalták el, mint a már jelzett hierarchika és liturgika. Nem voltak szorosan theologiai tanok, mert külön tudományok gyanánt műveltettek; de másfelől azokat a theologiai disciplinákba még sem lehetett kiküszöbölni, részint mivel azokkal majdnem kizárólag theologusok foglalkoztak, részint, és pedig főleg, mivel szorosabb érteményben a theo-

logiára vonatkoznak, és egyedül e vonatkozásból meritik értéköket. —

Az iméntiekben némileg tájékozván a theologia fogalmának kialakulása iránt; szükséges, hogy most határozottkörű tárgyunkhoz közelebb tartsunk. —

A magyar piaristaság theologia-intézetében előadott tárgyakat és azoknak lezkekörét egész biztossággal határozhatjuk meg, a kegyelettel összegyűjtöttük adatok által. Azokból nincs ok kételkedni, hogy a rendtagok képzésügyének e fontos részét kormányzó hatalom a tanulmányoknak nem vont szűkebb kört, mint a melyben ez időközök egyéb intézetei forogtak. Egyébiránt természetes, hogy hittaniskoláink, valamint némikép külön célúak, ugy a tárgyak egyikére, a neveléstanra, nézve is külön kiterjedésűek voltak. —

Az Isten országát a földön tekinthetni az ő eredete- és keletkeztében, azután az ő lényege- és valóságában, és végtére az ő élete kifejlésében. — Mint könnyen érthető, ezen ország eredete- és keletkezéséről tanít a biblia (studium biblicum) és történeti (historia ecclesiastica) istenészet; lényege- és valóságával foglalkozik a hittan (institutiones theologicae, dogmaticae = theologia fundamentalis, dogmatica) és erkölestudomány (ethica, theologia morum cath.); azt pedig, hogy miképen fejlődik jelenleg és mint kell fejlődnie jövőre, a gyakorlati istenészet. Nevezetesen ama szabályokat, melyek szerint szakadatlanul fejlődik az egyház, tudományos rendszerben adja elő az egyházi jogtan (hierarchica, Jus Canonicum): míg az egyház tevékenységének irányt adni, az Isten országát ki és fölépíteni a lelkipásztorság tudományának (theologia pastoralis) dolga. —

A kegyesrend magyarországi tartományának nyitri hittani intézete is felölelte e tárgyakat, melyekről sorrendben némit elmondandók vagyunk.

Bezárja majd tarlózatunkat azon honfiaink időrendben és név szerint összeállított koszorúja, kik a hazában nyert és olykor kölföldön befejezett magasabb képzettségök- és ezen alapuló értelmességöknél fogva Kalasanzi szent rendének választottaiként tiszteltettek, s mint ilyenek, az egyház és szent vallás hős védelmére oktatta a fiatal sarjakat, a szerzetben magok után mély nyomokat hagytak. —

Bibliai vagy szentirati tanulmányok.

„Quaecunq̄ue... scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem spem habeamus.“ (Rom 15. 4.)

A nagy apostol, kinek éles látása oly mélyen behatott a szent történetek szellemébe, és ki mások fölött méltó volt az élet tiszta aranyát a titok mélyében szemlélni s bányászti ügyességgel napfényre hozni, erélyesebben nem ajánlhatta a szentirást és annak gyakorlati alkalmazását, mint midőn a Timóthoz írt második levelében azt mondja: „Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus“ (3, 16.)... Ehhez képest az anyaszentegyház föltétlenül soha sem tiltá hiveinek a szentírás olvasását... Csak a veszélyek tekintetéből, melyeknek a biblia szertelen olvasása van kitéve, azt kívánja, hogy hivei az egyház főpásztoraitól helybenhagyott szentirással éljenek; kívánja, hogy a szentírás legyen hasznos jegyzetekkel ellátva, melyek a homályos helyeket fölvilágosítsák, és az olvasót azon igazság elismerésére vezessék, miszerint itt nem embernek, hanem Isten szavát, Isten igéjét olvassa... Ámbátor ezért a szentírást minden katolikusnak szabad olvasnia; még sem szabad minden egyes embernek saját értelme szerint azt magyarázni: mert az ilyen magyarázási szabadság minden tévtan kútfeje. Ennél fogva az anyaszentegyház, mely Isten Szentlelkének gyámolítását nyerte Jézustól örökségben, mindig legnagyobb gonddal őrködött a fölött, hogy a szentírás értelmezése minden hamisítástól menten maradjon... Hatalmasan kelt ki mindenkor azon csonkítások és elferdítések ellen, melyeket itt-ott az újítók és eretnekek behozni iparkodtak... Egyébiránt minden időnek van saját jellege... Oly korszakban, midőn már nem is az a főkérdés, hogy mi a biblia? midőn az álfelvilágosodás tudatlansággal párosulva, a kinyilatkoztatott hitet legmélyebb alapjaiban megrendíteni erőlködik, és fölhasználva a sophistikának csábító csalokoskodásait, azt meri állítgatni, hogy a szentírás több földrajzi és természettani ellenmondásokat foglal magában, a kath. értelmezéstannak kiváló kötelessége a ravasz ellenséget ugyanazon fegyverekkel verni vissza. Kötelessége megdönthetlen védvekkal bizonyítai be, miszerint a biblia és más tudományok közt semmi ellenmondásnak nincs helye, míg ezek illő korlátok közt maradnak:

sőt, hogy minden tudományos vizsgálatok inkább a bibliai történetek megerősítésére szolgálnak, bebizonyítani, hogy a legmélyebb tudományú és legalaposabb természetvizsgáló bölcsek, látva mind a szentírás mind a tudomány közti nagy összehangzást, áhitatos csodálkozással teltek el!...

És bizonyára örvendetes tünemény láthatni, miként valamint a kereszténység első idejében: úgy a közel mult században és azután is, midőn a biblia-történetek szentsége és igazsága az ő alapjaiban megtámadtatott, a meggyalázott keresztény tudomány védelmére tudós férfiak állottak föl, ragyogó dicsfényben tüntetvén elő az igazság győzelmét... A jelesnél jelesb tudósok beható és hasznos tanulmányozás után mindazt, a mi a szentkönyvekben foglaltatik a föld és ember-nem természetét illetőleg, tapasztalataikkal megegyezőknék találták; és bizonyára igen illetékes tanúk azon felületes nyomozók ellenében, kik csupa ellenmondási viszketegből a természettudományban vélték fegyvereket találni a szentírat valódiságának ostromlására. — Szintén nem hiányzanak ez időszakokban oly szentírás-értelmezők, kik hasonlóképen az igazi kath. szempont öntudatában és az új vizsgálódások eredményét fölkiucselve a bibliafejtegetési irodalmat a jézusi theologiának megfelelő módon előmozdíták... E nembeli munkálatok többsége az annyira óhajtott ítésztörténeti (critico-historicus) irány mellett a szemlélődő hittudományirodalomra is van kellő tekintettel. —

A nagykiterjedésű bibliatudományt könnyebb átdolgozás végett már a mult század szakértelmes művelői, írói több ágra tagolván, t. i.: a szentirati előtanra (bibliologia vagy introductio in libros SS.), a bibliai régiségtanra (archaeologia biblica), biblia-magyarázattan (hermeneutica biblica et exegesis), és szentirati nyelvészetre (philologia sacra), — a kegyesrend nyitrai hittanintézetében is csakhamar e nyomon lőn a fejtegetendő tananyag megállapítva. E tananyag alatt nem érthetni csupán a tudományos rendszerbe foglalt anyagot, hanem ép azon részét a vallási ismeretek körének, melyet a theologiai műveltség nevével jelölünk meg, s melynek alapján a tudományos rendszer maga annak idejében és némi módon már a növeldei oktatás folytán fölépülhessen. Ezen tananyag, mint kivehető, már a műveltség természeténél fogva egységes, összefüggő szervezést igényel...

A tananyagot, bármily csekély értékűnek lássék is az magában véve, de mint egy-egy tanintézet hatásának érdemleges megítélésénél igen lényeges körülményt, úgy is, mint hosszas kutatásból összeállított eredményt, alkalmat veszünk magunknak minden tantárgy után vázlatos áttekintetül a legfőbb pontokban, és ugyan az előadási (latin) nyelven, teljes szerénységgel közölni... Részint azért, mivel az az érdekes leczkekört is jelzi, részint, hogy a piaristarendi hittanintézet a nyilvánosság előtt is elhárítsa magától az értetlenség vagy rozsz akarat által netán fölvetendő vádat, mintha ő valaha nem rendeltetészerűleg járt volna el a theologia-oktatásban!

A legelső időtől maiglan terjedő adatokat, melyek vezérfonalakul szolgálhatnak a tananyag hű vázolásához, egyetlenegy perczre sem riadva vissza a fárasztó munkától, lelkismeretes gondnal használtuk föl. Ha mindamellett kivonatos összeállításunknak nem sikerülne oly eredményt fölmutatni, minőt a szakértő olvasó remélt s óhajtott: a fogyatkozás nem a tiszta szándék s buzgó törekvés hiányában vagy a kivonatosítás fölületességében; hanem időnk szűkvoltában feneklik. — Csoportosítva már így adjuk a szentirati tanulmányok tárgyának átnézetét:

Szentirati előtan és régészet.

(Bibliologia et Archaeologia biblica.)

In pertractandis disciplinis hisce eum in modum versati sumus, ut praemitteremus naturam, notionem, fontes ac necessitatem, usus et partitionem historiae revelationis divinae, nec non notitiam terrae sacrae geographicam, quae haud parum luminis praefert menti nostrae in instrumentis sacrorum foederum explicandis. Ne vero sine legis Mosaicae notitia cognitio historiarum s. imperfecta foret, locuti sumus, de cultu divino Hebraeorum, locis et temporibus, personis s. et sacrificiis, observationibus legalibus, officiis erga proximum, civium erga invicem relatione et ordine ad extraneos; libris item Moysis. Examinato dein quoad aetatem, auctorem et auctoritatem libro, qui res gestas Josuae exhibet, disseruimus de conditione politica atque ethica Israëlitarum sub Judicibus, libris Judicum et Ruth. Hinc transivimus ad historias Hebraeorum a regibus usque ad exilium Babylinonicum, enarrantes initia monarchiae et regem Saul ac, qui eo etiam

nomine in Israële toto celebratus, quod „Psaltes“ esset egregius, — Davidem, expendendo Psalterium, item Salamonis regimen et scripta, librumque Job. — Adtulimus secessionem decem tribuum, reges Juda et Israël, prophetas, viros coelitus illustratos, quos Deus perversis suscitavit temporibus, Eliam sc. et Eliseum, historiam et librum Tobiae, reges regni Juda post eversionem regni Israël, libros Judith, Regum, Paralipomenon cum libris prophetarum tum maiorum, qui fusius scripsere, tum minorum, et quidem serie aetatis, qua munere fungebantur. — Egimus porro de historiis ab exilio Babylonico usque ad Christum natum, loquentes de Ezechiele, Daniële, solutione exilii, Esther, Nehemia, libris Esdrae, de Judaeis sub imperio Graecorum item et Ptolomaeis, sub regibus Seleucidis, libris Jesu filii Sirach, Ecclesiastici et Sapientiae, de Eleazari et septem fratrum martyrio, re Judaeorum sub Macchabaeis, deque re fidei et morum ante Jesum Christum et Herode. — Exposuimus denique historicam s. Veter. Testamenti librorum veritatem, textum originale, codices, editiones, versiones polyglotta, simulque artem criticam, qua variae lectiones rite diiudicentur, spuriae dignoscantur et genuinae aut saltem verisimillimae restituantur. —

Relatis iis, quae ad praeparationem ad adventum Domini nostri Jesu Chr. visa sunt pertinere, atque discursu ad Ipsius apparationem exponendam patefacto ad novum Testamentum sive evangelicam historiam ventum est. — Dedimus itaque iuxta evangelia et ecclesiastica monumenta historiam Jesu Christi Domini nostri, proponentes sc. ortum et infantiam eiusdem, tempus praedicatum evangelium antecedens; primordia ministerii Salvatoris et praeconium anni primi; dein historicas secundi et tertii anni, ultimum pascha, quo facta est passio; denique resurrectionem Domini e mortuis et ascensionem in coelum. Exhibuimus res gestas Apostolorum, ecclesiae nascentis primordia, incrementa, certamina et triumphos. Post cognita quatuor evangelia, quae agunt de capite ecclesiae Jesu Christo, devenimus ad apostolica scripta, — ss. Pauli, Jacobi, Petri, Joannis et Judae, — in quibus agitur de eodem capite ecclesiae, quantum ad illa quae pertinent ad eius eruditionem, habita ratione credendorum, agen-

dorumque. — Tandem Apocalypsim, proponendis futuris et extremis factis ecclesiae destinata, consideravimus.

Bibliai értelmézéstán és kiszemelt szavok fejtegetése.

(Hermeneutica et Exegesis biblica.)

Ab eo statim auspicati sumus praecipuo disciplinae istius capite, quod de prolegomenis est, ut deinceps gradum faceremus ad rectam notionem hermeneuticae generatim, in specie biblicae informandam. — Tum in prima parte exposuimus verum sacrarum litterarum sensum indagandi, et in altera parte modum ostendimus, inventum sensum genuinum rite exponendi. — Dein iuxta supremum hermeneuticae principium: „Sensum loquentis (scribentis) ope usus loquendi, orationis contextus, nec non conditionis tam internae quam externae loquentis (scribentis) cognosce et paude,“ ss. utriusque foederis librorum eo ordine, quo in Vulgata continentur, sumtorum loca intellectu difficiliora et quidem saepe iuxta regulas artis, seu ut dici amat, instar ‚exegesis scientificae‘ exponebantur. — Quo in negotio ob oculos semper sistebatur, quid nobis statuendum veniat de argutiis, dubiis, coniecturis et cavillationibus, quibus viri, contentionis avidi, et ut plurimum verborum aucupes, in ipsum divinae scripturae utriusque foederis depositum, sacerrimum alioquin et inviolatum, summam aciem dirigunt. —

Bibliai nyelvészet.

(Philologia sacra.)

Data brevi linguae Hebraeae historia, explicabatur litterarum ordo seu alphabetum, puncta vocalia, signa diacritica consonarum, notae declamatoriae, syllabae et sedes toni, pronomina generatim et in specie suffixa. Hinc transitum est ad formas et genera nominum, numerum singularem, pluralem et dualem, statum constructum, adiungenda suffixa, praepositiones, adiectiva et eorum comparationes, numeralia, particulas, dein ad verbum, et huius tum regularis cum irregularis flexionem. Praeponebantur praeterea summe necessaria et de Syntaxi, nec non usu lexicorum Hebraicae linguae. Denique, haecce linguae praecepta in exercitiis, lectione et analysi selectarum partium V. Testamenti cum observationibus philologicis sunt explanata. —

Agebatur de indole linguae Graecae N. Testamenti

praesertim quod ad grammaticam attinet, de formis item vocabulorum grammaticis una cum Syntaxi, quae potissimum in ss. N. Testamenti libris cernitur. Tandem, ut theoria linguae in succum et sanguinem transeat, legendo, vertendo, analysi subiiciendo, regulisque accommodando, plura N. Testamenti capita sunt pertractata. —

Az igazi kereszténység nem a rejtélyes bölcsélet fejtegetéseinek, de inkább a történeti ismeretnek tárgya: nagyszerű történeti tény az, melyet eredetében, előkészítése és fejleményeiben, egész tartalmában és terjedelmében kell fölfognunk és megértenünk. Annak szerzője mondá: „Non veni solvere legem, sed adimplere“ (Mát 5, 17), ismét: „Euntes in mundum universum, praedicate evangelium omni creaturae“ (Mark. 16, 15.) — Ez által az idők központját foglalván el, a kereszténység előtti kinyilatkoztatás isteniségére, mint rá vonatkozó előkészületekre utal minket vissza, s föltárja előttünk az emberek és idők jövődöbéli egyetemitését, mint küldetésének tárgyát. Ez által az út is kijelölve van, melyet választanunk kell, hogy annak minél mélyebb, terjedelmesb és alaposabb ismeretéhez juthassunk, mi örök üdvünk eszközlőjeül jelentkezik. — A szentirati tudománynak főadata ugyanis megismertetni: a) kereszténység előtti kinyilatkoztatást, az ó-szövetségi biblia tartalmát, különös tekintettel arra és tanítmányaira, kit az ós atyák Megváltójok és örökös uralkodójok gyanánt vártak; b) annak, kiváltképen az új-szövetségi szentirat nyomán, történetét, tanítmányát és műveit, ki magát a várva vártnak nyilatkoztatá, kit mindig ilyennek ismertek el és hittek, s mi is ilyennek ismerünk és vallunk... Ennek megfelelőleg, mint az értelmesek ki vehetik, hittanintézetünkben a bibliai tanulmányok kezelése érdekében olynemű csoportosítás alkalmaztatott mindenha, melyben a vallásnak forrásai és összes tartalmának ismeretéhez vezető, isteni kijelentés történelme a központ úgy, hogy az értelmezéstan előadása a régészet és nyelvészet annak szolgálatában állanak. — Ugyanis a hermeneutika bármily kiegészítő része is a szentirati tanulmányoknak és nélkülözhetlen kelléke egy-egy biblicus értelmi munkásságának, mégis nem maga a biblia-tudomány; úgy nem a philologia, az archaeologia sem az... Mind oda tartoznak, de csak úgy, mint a pharmacologia a gyógytanhoz,

a logika a philosophiához stb. A nyelvtan is szükséges a szónoklathoz: mégis ez utóbbi nem egy a rhetori tudomány. Úgy kétség kívül a helyesen, szabályosan értelmezni tudás kelléke a szentírástannak: de ehhez csakugyan több kell, mint a philologia szabályait ismerni. Ez csupán eszköz a célhoz jutásra. A legtökéleteseb kép alkatrészeit készítheti el egyik művész, a nélkül, hogy talán sejtene is, mire fogja azokat egy másik használni. Szintúgy lehet, hogy a leghelyesebb hermeneutika-szabályok felállítója talán soha sem fog a segélyökkel megismerhető nagy igazságok birtokába jutni. Az eszköz nem egy a czállal. Finom elmefuttatások beltartalom nélkül csak úgy nem méltók a bibliatudomány nevezetére, mint a Sokratest is megzavarni képes sophisták dialektikáját nem mondjuk philosophiának... Kik mindent csak hermeneutikájok által vélnek a bibliában elérhetni, azok oly játékosok, kik vagy igen biznak ó kártyájukban, vagy pedig olyat használnak, melyet előbb már megjelöltek és mások megcsalására alkalmassá tettek...

E g y h á z t ö r t é n e l e m.

„Regi seculorum immortali, invisibili, soli
Deo honor et gloria in secula seculorum.“

(I. Tim. 1, 17.)

A kath. anyaszentegyház nem pusztá fogalom, hanem történeti tény, életdús organismus, ihletve annak szellemétől, ki az eget, földet és mindent, a mi van és volt, semmiből teremtette... A kath. egyházban teljesedik be ama jóslat, melyet az élő Istennek egyszülött fia tőn az apostoloknak mondván: „Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi“ (Mát. 28, 18.)... Itt működik szakadatlanul a Szentlélek is, ki az örök Atyától és egylényegű Fiától származik, ki, mint az örök igazság őre s kinyilatkoztatója, folyton él az anyaszentegyházban. Valaki e szempontból veszi az egyházi történetet, óh! annak szive eltelik az isteni csodák szemlélésével; lelke a mindenhatóság remek munkáit nem vizsgálhatja a nélkül, hogy a határtalan szeretet tüzétől föl ne melegüljön... Látja ugyan, mert lehetetlen nem látnia, hogy idők folytán az igaz vallás életfájának ellenében másokat, újakat is ültettek; de mindezek az isteni Alapító ezen állításának teljesülést észleli: „Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus coelestis, eradicabitur“ (Mát. 15, 13.)... E világ hatalmasainak karjaira vagy

a szilaj szenvedélyekre támaszkodva egy ideig virágzottak, de csakhamar elhervadának, nem lévén belső életerejük... Azonban ezeknek tekintete egy perczig sem csüggeszti, hanem az örök Ige imezen vigasztaló szavának megszivlelésére viszi: „Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum“ (Mát. 10, 24.), mely szerint az üdvegháznak, isteni Alapítójaként, küzdeni kell és szenvedni, de a küzdelmeknek közepette főnmarad gyarapodik és győz... Ha nem kell vala mindazon támadásokat kiállania, ugy nem tűnnék ki oly világosan ama csodaerő, melylyel azt Isten föntartá s legyőzhetlenné tevé; ekkép pedig nem csak, hogy csodákon épült, hanem főnmara-dása által ő maga lőn folytonos csodává, ezzel is bebonyitandó mindazon csodák valóságát, melyek által alapittatott... És örömnkre szolgál mondhatni, hogy mindenha találkoztak férfiak, kik, az egyháztörténelem hivatását e magas és egyedül helyes szempontból fogván föl, az üdvintézet isteni eredete felőli meggyőződést kelteni, illetőleg megerősíteni s fölújítani törekedtek. — De másrészt nem lehet ám azt sem tagadni, hogy itt-ott voltak egyháztörténelem-tauárok és írók, kiknek előadása és írása, hogy de Maistró gróf szavaival éljünk, folytonos összeesküvés az igazság ellen... Ez összeesküvők, kik így az igazság s vele az emberi nem legfontosb érdekei ellen szövetekeztek, a tudatlanság, hazugság és pártérdék hívei. — Léteznek t. i. közöttük, kik azért nem beszélnek igazat, mert nem tudják; mások, mert inkább szeretik a hazugságot, és legtöbben valót szólnak ugyan, de csak azt, s csak úgy, mint különös pártnézetükkel megfér... A történetrontók ezen utóbbi neme előtt nincs oly nagy tett, melynek sajtószertű lélekírányuknál fogva alacsony indokot, nincs oly szent intézmény, melynek gyalázatos czélt ne tulajdonítanak... Tolluk alatt elfonnyad az erény virága, bűnös merénynyé fajul a jótett, dőlyfősség színét kapja az alázatosság... Különös kedvöket találják a vértanuknak, kiknek bámulatos elszántságát fanatizmusnak mondják, száma megtizedelésében; az ősegyháznak, melynek a népek szabadságának kivívására s biztositására irányzott áldozatteljes működését despotizmusnak nevezik, -- hitágazatai értékének leszállításában; az ő és új fegyelem szabályainak egymás ellenébe állításában; az egyházi uralkodás istáppjainak előszámlálásában; a pápának, kiknek a műveltség és a tudományok fontartását s terjesztését

czélzó óriási erőfeszítését vakbuzgó sötétkedésnek hívják, — erkölceinek birálgatásában; a sz. atyák hibáinak megrovásában; a valódi és költött visszaéléseknek bizonyos önhittség és kárörömmel elbeszélése s túlszigázásában; azoknak pedig, mik az egyházat ajánlják, nagy ovatossággal megemlítése vagy épen elhallgatásában stb. Ily egyháztörténelmi tanárok- és íróktól, jobban mondva történettorzítóktól, kik miatt szükséges volna Cicerónak a történész tulajdonságaira vonatkozó ismeretes szabályaihoz még egyet csatolni, körülbelül ily értelemben: „ne speciem facti detorquere, neve infundata alienis actis consilia subtrudere audeat,“ — méltó boszankodással fordulunk el... Hála a Mindenhatónak, a magyar kegyesrend nyitrai theologia-intézetében ezen elfogultak helyett férfiak tölték be a tanszéket, kik a mesés krónikákból vagy épen a levegőből kapott és történelmi tényként feltolt hazugságok ellenében, mindent a maga igazságában adtak és adnak elő; kiknek élő szóval és írásban tett közléseiken higgadt szellem, az Isten, Krisztus Urunk és egyháza iránti forró szeretet ömlik el... Ezek, fölhasználva a későbbi időkben történt felfödözéseket becsületes lelkismeretességgel föladatukhoz híven, és azt a sz. atyák szellemében derekasan megfejtették... Mert megismer-tették azon egyház történetét, melylyel a Világmegváltó örök küldetéséhez képest az idők végeiglen marad hallgatóikkal, kiket ekként az egyes igazságok kifejlődése s megfejtésének, ellentéteikkel s balmagyarázataikkal egyetemben, tudatába juttatván, képesekké tőnek a tiszta hitbeli és erkölcsi tanítmányokat, a történelmi tényektől elvontan, részletezett teljes tanegészben előállítani. Meg is látszott theologia-intézetünknek már legelső idejében, hogy az egyháztörténelemnek ily kath. szellemben kezelése és előadása az egész istenészetnek legnagyobb javára vala, és kellő irányt adott az innét kikerült világ- és honi történelem k. r. tanárainak és nagy tudomány, széles terjedelmű olvasottság és mély belátásról tanuskodó dolgozatok szerzőinek is egy-egy Bolla Márton, Spányik Glycer és több másoknak. —

Egyháztörténelem.

(Historia ecclesiastica.)

Ut auditores de historia ecclesiastica etiam in genere cognitionem obtineant eius naturae plene respondentem, plura erant nobis distincte investiganda, quae sponte e primo

obiecti obtutu inquirenda se offerunt. Siquidem quisque intelligit primum probe nosse oportere: *Artem criticam et antiquitatum studium maiorem cum historia nexum habere.* — Atque hinc regulas sanioris critices et momentum antiquitatum ecclesiasticarum enodavimus. — Inde rerum naturalis ordo duxit nos ad fata ecclesiae Christi Domini ab ipsius origime usque ad nostra tempora exponenda atque ostendenda: quomodo inter omnis generis impedimenta, immo vero inter ingentem, constantemque oppugnationem fundata, per octodecim et quod excedit secula conservata atque propagata fnerit; quanam fidei et morum doctrinae per omnia secula creditae ab ecclesiae rectoribus traditae contra depravationis conamina accuratius explicatae ac strictius definitae sint, quae porro sacra celebrata ac frequentata, nec non quales praesules praefecti ac leges disciplinares latae fuerint; et quos fructus per auctam culturam, studium virtutis ac felicitatem promotam generi humano quovis seculo attulerit. — Cum vero concilia praesertim oecumenica aut particularia ab ecclesia universali approbata tanti ponderis sint, nostrum erat intendere animum synodologiae quoque ita, ut concilia singula enumeraremus, occasionem et scopum convocationis assignaremus, auctoritatem demonstraremus et de decisionibus referrems. Ad extremum proposuimus symbolologiam seu doctrinam de collectione articulorum fidei, exhibentes fidei symbola ab ecclesia usu recepta, eorum originem ac mutationes, quas per temporis decursum subiere, narrantes atque auctoritatem explicantes. —

Adván az egyháztörténelmi tananyag vázlatát, jónak látjuk itt még egypár szót kockáztatni arra nézve, minő kellékeket kívántak eleink az egyháztörténelem körül. Hogy a tudomány nevét megérdemelje, nyomatékolva mondák, más egyéb tudományokkal közös tulajdonokon kívül, minők a tárgy helyes megválasztása, kellő rend és világosság az előadásban, az egyháztörténelem legyen igaz (vera) és bírálatos (critica). A történetet képező események merítenek hiteles kútforrásokból. Soha szem elől ne tévesztessék, mit minden történelemtől követelni lehet, ne quid falsi dicat, ne quid veri dicere non audeat... E követelmény azonban koránsem annyit jelente, hogy a történelem színtelen legyen. A történeész az események fölmutatásában csak hű legyen, sehol se

tagadja meg egyházi, vallási szempontból kifolyó nézeteit, felfogását. Legyen az egyháztörténelem továbbá okszerű (pragmatica) az események összefüggését s okait kutatván és mutattván föl, legyen végre vallásos, másképp nem felel meg tárgyának és nem nyújtandja hű képét az egyháznak, melyben Krisztus él és működik. —

A l a p- és á g o z a t o s h i t t a n.

„Nos autem praedicamus Christum crucifixum“

(I. ad Cor. 1, 23.)

„Crede, sed cui, vide.“ Ezt tartja a régi közmondás. —
 „Crede, sed prius diu delibera.“ Így oktat a bölcsészet. Az Üdvözítő pedig ekkép szól: „Ego sum via, veritas et vita.“ (Ján. 14, 6). Az örök bölcsesség igéje, Jézus Krisztus, egyházat alapított és erre bizta isteni kinyilatkoztatásának egész kincsét. — Az apostoli testület, melyet Urunk az evangéliom szóbeli hirdetése végett rendelt és csalhatatlan tanítótekinéllyel fölruházott, minden időben hibázhatlanul és hibátlanul tanítja és tanította Krisztus urunk igéjét, és meg vagyunk róla győződve, hogy lehetetlen tévednünk, ha azt hisszük és követjük, mit az egyház ezen tanítói testülete, hogy higyük, élénk ad; vagyis, mit az apostolok és utódaik minden időben és minden helyen közmegegyezéssel, mint Krisztus igéjét, hirdettek, és a mit a hívek Krisztus igéje gyanánt átvettek, elfogadtak és gyakoroltak... A minden időbeli közhit a mi hitünknek is szilárd és örvendetes zsinormértéke... Ámbár tehát ezen ker. közhitnek, mint történeti valónak, csak történeti uton lehet birtokába jutni: mégis a mult egyik-másik dogmaticus könyvéből, a speculativi hajlam és a rendeltetésétől eltért bölcsészet befolyása mellett, a történeti rendszer el-eltűnik a kath. igazság nagy kárával. Azonban a viszás helyzet javulni kezdett az újabb időben, valamint a természet fölötti kinyilatkoztatás és a jézusi egyház v é d e l m e kellőleg előadatik, úgy a k e r. k a t h. h i t e z i k e k is rendszeresen tárgyaltnak. És mig amaz a kinyilatkoztatást a történetek folyamaként tüneti föl, mely az éden magaslatán eredve folyvást új beömlések által növekszik, miglen a Krisztus Urunk által létesített kinyilatkoztatás tengerébe nem szakad, oly folyamként, mely a tiszta szívvel rábocsátkozót fölvéve, az idők vadonain átszállítja, megismertetvén vele, hogy az igazsághoz és a biztonság révébe egyedül juttató, isteni folyamon evez: emez, csen-

desen rendezkedve, elmélkedés és éles különböztetés által határozva, erősen tartva és hiven őrizve a nyert kincseket, azokból áttekinthető egészet alkot, s mélyen öntudatos tulajdonnak föltüntetve az elfogulatlan hitbuvár előtt legfönségesb gazdagság gyanánt tárja föl... A piarista-hittanárok mindjárt kezdetben belátták, hogy a kereszténység nem bölcsekedési rendszer, az egyház nem bölcészeti iskola: s azért szent hitünk istenivoltának bizonyításában főleg a történeti módszert, alkalmyszerűleg értékesítve ama nagyszerű eszméket és gondolatokat, melyek a szent atyák és egyháztudorok tanulságos műveiben elhintvék... méltatták — Minek is e helyütt szívörömmel adunk kifejezést... Hisz a természetfölötti kinyilatkoztatás történeti, tapasztalati téren áll; mert története van, és épen azért az idealismus soha sem fogja azt sikerrel ostromolhatni. S általában a keresztényellenes philosophia tagadván olyasmit, a mit mások megéltnek erősítnek („Non enim possumus, quae vidimus et audivimus non loqui“ (Apost. csel. 4, 20), föltöbb ingatag álláspontra helyezkedik... Ki áll ugyanis bölcészileg erősebben? Az-e, ki valamit önmaga által tapasztaltnak erősít; vagy az, ki ezt merő föltevésből lehetetlennek állítja? A kinyilatkoztatást bölcészileg tagadni lehetetlen: mert képtelenségét bebizonyítani nem tudják. A ker. hitnek csupán egy ellenhitet állithatni utjába, mely azt mondhatja: „én nem hiszem, a mit te hiszesz.“ De bebizonyítani, hogy amannak h i t e csalódás, az övé pedig csalhatatlanul tudott igazság: ezt sohasem fogja a kereszténytelen ellenhit végbevihetni. Az ő nem hívése csak úgy nem tudás, mint amannak hívése: a különbség csak az, hogy amaz hitével positiv téren áll, mi végtelenül biztosabb; ő pedig ellenhitével negativén. — S ha ezen ellenhitet a végokok iránt kérdezzük, mit tud felelni? Semmit. Nevetséges hypothesiseit még eddig minden nyomon kinevette az élet, megczáfolta a tudomány: egyedül a ker. felfogásnál maradt meg, a tudománybani előhaladás mellett, sőt épen ezért, — a valóság..

A l a p- és á g o z a t o s h i t t a n .

(Institutiones theologicae seu Theologia fundamentalis et dogmatica.)

Divinam religionis christianae et ecclesiae catholicae originem atque auctoritatem investigaturi, ante omnia perspectum habere debemus, revelationem supernaturalem, per quam

religionem christianam esse datam et ecclesiam fundatam perhibetur, esse possibilem, porro necessariam atque de ipsa facta nobis certo constare posse. Idcirco praemisimus doctrinam de divinae ac supernaturalis revelationis etiam veritatum, quae mentis captum excedunt, possibilitate, necessitate atque notis seu characteribus, e quibus certo ac tuto vera Dei revelatio secerni possit ab hominum fraude. Postea ostendimus Deum O. M. nequaquam defuisse humanae indigentiae, sed auxilio fuisse ab ipso mundi exordio et insequentibus aetatibus, quibus se communicavit hominibus a se delectis, patriarchis scil., Moysi prophetis, donec completam dedit revelationem per Christum Filium suum, qui fuit scopus et obiectum praecipuum revelationis eiusdem. — Evicimus Christum Dominum ecclesiam externam fundasse, cui religionem suam asservendam ac proponendam tradidit, hancque solam esse ecclesiam Jesu Christi catholicam, neque aliam esse christianam societatem, quae cum ea de hac praerogativa possit contendere. Demonstravimus hanc ecclesiam, Christo ei permanenter assistente atque Spiritu S. eam in veritatem deducente, nullo modo posse in iis, quae sibi custodienda sunt commissa, aberrare, aut fideles alia, quam obiective vera via ad salutem ducere. His adiecimus doctrinam divinam in s. Scriptura et Traditione nec non ex parte saltem in ratione contineri. — Deinde accessimus ad veritates revelatas, quas nobis ecclesia cathol. fide divina recipiendas tradit, proponendas, agentes de notione atque absoluta exstentia Dei, de absoluta Dei substantia, essentia seu natura et absoluta Dei subsistentia seu vita absolute perfecta, i. e. de Deo triuno. — Quibus absolutis exposuimus doctrinam de operibus divinis, seu de Deo ad mundum relato, disserentes de angelis; de mundo; de homine tum generatim spectato cum de eius conditione in hac vita, quae est ante lapsum, atque de ejusdem conditione post mortem seu de statu termini et patriae. — Antequam porro doctrinam de redemptione in se et de redemptione in nobis proponeremus, locuti sumus prius de magno pietatis sacramento, quod manifestatum est in carne, ut vocat incarnationem Jesu Christi Domini nostri apostolus. Adstruximus itaque promissionem, expectationem et adventum Messiae adversus incredulos, atque vindicavimus germanum mysterii incarnationis sensum adversus haereticos

ita, ut de persona Jesu Christi, de opere salutari in se secundum munus eius triplex peracto et de redemptione in nobis perficiendo, seu de nostra sanctificatione ac futura glorificatione ageremus. Cum vero fructus dominicae incarnationis ac redemptionis sit gratia, qua Deo reconciliamur ac divinae naturae consortes efficimur et haeredes vitae aeternae, verba itaque porro fecimus de coelesti hoc munere, et quidem de gratia actuali, de gratia sanctificante, seu de justificatione nec non de merito, cuius ratio in operibus a gratia et in gratia patris consistit, quibus iustus fructificat Deo. — Tractatui de gratia doctrinam utilitatem et argumenti gravitatem commendatam de sacramentis N. L. adiunximus, in qua proponenda ita versabamur, ut prius de iis, quae ad sacramenta in genere spectant et deinde, quae ad singula eorumdem pertinent, exponeremus. — Una autem errores oppositos, saltem graviore ac viciniore ubique refellimus, et influxum veritatem elucidatarum in vitam i. e. in virtutem ac felicitatem ostendimus. —

A religiót, melynek célja minket Istennel egyesíteni, az emberben Isten és az ember közös tevékenysége munkálja. Hogy létre jöhessen, Istennek működni s az embernek saját ténykedését a jóságos Istenéhez csatolnia kell... Isten kijelenti magát, s az embernek hívő elmével és szelid szeretettel kell Isten ki nyilatkoztatását fogadnia; Isten üdvösségünkre célszerű intézkedéseket tesz és nekünk földadatunk ezen kegyes intézkedéseket tisztelni s javunkra fölhasználni...

Ez alapon a ki nyilatkoztatott és pedig tökéletes ki nyilatkoztatott vallás tudománya két fő részre osztható: az elmélet és gyakorlat tudományára. — Ezen fő részek egyenként ismét alsóbb részekre különíthetők. Így az elméleti vagyis hittudomány (institutiones theologicae) legcélszerűbben általános és különös részre tagolható. — Amaz a r. kath. religionak, mint isteni vallásnak bebizonyítása — megalapításával foglalkozik, azért is a vallástan alaprészének (theologia fundamentalis) nevezik; emez pedig feladatául tűzi ki azon egyes tanok, hitágazatok (dogmata) rendszeres tárgyalását és fejtegetését, melyeket az igaz religio magában foglal. — A lehető rövidre vont imént adott tananyagvázlat mutatja, hogy a kegyesrend hittanintézete tanárai e tagolás irányában is céltudatosan jártak el...

A k e r. k a t h. e r k ö l c s t a n.

„Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi.“
(Eph. 5, 1.)

Az Isten mindeneket semmiből teremtett; teremtett pedig testi és lelki substantiákat. Amaz a szükség, emez a szabadság törvénye által kormányoztatlk; a physikai természet lételének oka az értelem és akarattal fölruházott lények levén, az az erkölcsi világnak alá van rendelve... A Teremtő legvégre mindent, (a teremtés művét tekintve) önmagaért, tőn, és semmit mást, mint ő magát tüzé ki a teremtett dolgoknak czélul, melyre mindennek törekednie s megnyugodnia kell... Már, hogy e kitűzött cél eléressék, — a jószágos Isten nem csak az arra szükséges erők- és tehetségekkel látta el teremtémenyeit, hanem bizonyos szabályokat is jelölt ki. Ezeket, melyek szerint a teremtett lények különböző természetet öltenek, törvényeknek nevezzük... A physikain kívül lehetetlen még észre nem vennünk egy más törvényt is, t. i. az erkölcsit; de mind a természeti mind az erkölcsi törvények az Isten akaratának nyilatkozása. Ezen isteni akaratot mondjuk örök, abszolút törvénynek; ez isteni akarat valamint minden létel utolsó, abszolút oka, szintűgy legfőbb szabály (norma) is, melyhez mindennek alkalmazkodnia kell... Az erkölcsi jó és szép nem máshonnét, mint Istennek imádandó akaratából eredeztetendő, úgy, mint a mely minden bölcsesség és szentség gyökere, szabálya és vége... Ha tehát az erkölcsiség legfőbb elvéről szó vagyon, az nem lehet egyéb, mint Isten akarata... Tárnya tehát a k. kath. ethikának az emberi ténykedés erkölcsi szempontból véve, és czélja kimutatni, miképen kell az embernek cselekednie, hogy erényesen éljen... Az ember erkölcsi élete a legfőbb jóval összehangzatban, illetőleg az azzal minél tökéletesb összehangzatra való öntudatos szabadakaratú törekvésben áll... Mire nézve az erkölcsstan azon tudománynak is mondható, mely tanítja, mint kell az embernek egyes cselekvényeit s azok összeségét, vagyis egész életét intéznie, hogy az Istennel, ennek lényeges sz. akaratát követve, minél jobban egyesüljön. — Ki nem látja be, hogy alig van valamely istenészeti tárgy a gyakorlati élet érdekeivel annyira összefonva, mint az erkölcsstudomány?...

Annál inkább sajnálni lehet tehát, hogy a mult század első feiében megjelent egynémely erkölcsstani kézikönyvekben

a hiteős első századi dolgozatok háttérbe szorítottak, sőt egészen is megvettettek... E moralisták sokat beszélnek a régi tudomány- épület czélszerűtlensége és mulandóságáról; s javasolták, hogy egy alkalmasb rendszer fejében el kell hagyni a régi alapot és tért; sőt az egész épületet föl kell bontani, és egy új tért kell keresni, új alapot megvetni, s azután erre egy új, oszloptos épületet emelni... És vajou mire mentek e megelőző hit és szelid szeretet nélküli moralisták, mióta a régi rendszert elhanyagolták?... Már az első lépés, melyet tőnek, hibás... Az, hogy a ker. szellem csak náluk jutott tökélyes öntudatra; hogy mindedig nem volt tiszta s úgy a ker. erkölcsiség sem, mely abból kifolyt stb., mindez nyilvános meghasonlás a hagyományos multtal, mely az egyháznak élete... Hogyan? hát csak azon kor birna a ker. szellem tökélyes fölfogásával? S a hosszú majdnem két ezredévnyi időszak az egyház életéből, mely annyi erényest tud szem elé állítani követésül, egy nagy zerus volna az igazán tiszta ker. erkölcsőség birodalmában?! „Bene scripsisti de me, Thoma!” biztosita a mennyei hang egy imádkozó lángelmét, melynek termékei a trienti zsinat asztalán feküdtek: s e lángelme, melyet angyalinak nevez az egyház, nem birta volna a tiszta ker. szellemet még akkor sem, midőn kérdeztetvén a szózat által: „Quam ergo mercedem arcipies? Non aliam, Domine, nisi Teipsum” viszonzá?... Vagy a szeretetnek ama genieje, ama lángszív, mely egy assisi ember kebelében dobogott s angyali érzéssé olvadt; mely a nép nyelvén ekkép zengé visióját: „Data mèla sententia, che d' amore io sia morto;” és hősies szilárdságát: „Gia non voglio conforto, se non morir d' amore”... e lángszív, mely annyi ezer embertársa üdvét eszközlé, miként senki újabb időkben, — e szeretetvulkán sem birta volna a ker. szellem öntudatát?... De hagyjuk e dicsőült lelkeket dicsőültségök örömeit élvezni, s kérjük inkább az Urat, gynalaszsa föl sziveinket, miként fölvilágosítá és gynalasztá az övéiket, hogy csakúgy boldogulhassunk és boldogíthassunk másokat, mint ők... A későbbi kornak lehetnek kívánalmái, melyekhez az előhaladó tudományt nem alkalmazni hiba volna: de títvol legyen háborút izenni a hagyományos multnak, melynek ápoló karjaiban fölnövekedtünk, tüzénél megmelegedtünk, fényével megvilágosodtunk; melyet az egyház drága élete gyanánt mutat föl és tekintélyével megszentített...

De ama tudálékosok a fölfuvalkodottságban nem látván be a szent hajdan elleni vád méltatlanságát, igen ama tudálékosok erkölcsstudománya azontul egy ingadozó épülethez hasonlított, megfosztva levén amaz egyetlen szilárd alaptól, melyet a kath. dogmában birt, — úgy látszik moralisuknál épen nem volt más tervök, mint a theologiai erkölcsant tisztán, természeti, bölcselmi moralissá átalakítani...

Igy satnyult el a ker. kath. erkölcsstudomány némely elkapatott moralisták kezei között... Azonban, dicsőség az Istennek! a piarista-erkölcstanárok, kiknél a tárgy alapja a Megváltó vérével öntözött kereszt és áldozat, jókor észrevették, hogy az üres kétkedésekkel járó fenhéjázó modorban nem szabad a kath. morállal elbánni; hogy az analysis a hittudomány egy szakmájában sem fogadható el kár nélkül, mert általában a skepsis örvényébe vezet; a történet bizonyítja ezt Abaelártól vagy még előbb is kezdve napjainkig... Helyesen fogták föl, hogy a kath. morál főtörvénye, melyből minden egyes kötelességeknek származtatniuk kell, nem lehet más, mint a mindenható és végtelen sz. Istennek akaratja, kinek valaha mindnyájan számot adandnk. És Isten az ő sz. akaratját a mi szívünkbe öntötte nemcsak, hanem valóban ki is jelentette; mert, miként az apostol mondja: „Multifariam, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis: novissime diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit haeredem universorum, per quem fecit et secula.“ (Heb. 1, 1—2). Jézus pedig nemcsak szóval, hanem példájával is megmutatta, mi legyen a mennyei Atyának jó, tetszetős és tökéletes akaratja; úgy, mint a ki megalázta magát, engedelmes levén a kereszt halálaig. És ezen isteni akarat a kath. egyházban a Szentlélek igazgatása alatt levő tanítói kar által csalhatatlan tekintélyvel folyvást hirdettetik ellentétül az ugynevezett humanismusnak, mely a törvényt és jogot az egyesek összhangzó akaratából származtatja, és formulája ekkép hangzik: „Légy becsületes ember!“ tőkélyének tetőpontját a kikiáltott philantropismusban jelölvé ki.

A ker. kath. erkölcstan.

(Theologia moralis cath.)

Theologiam moralem tractandam aggressuri, indolem eiusdem et conditionem consideravimus. Quem in finem egimus primum de notione, partitione et principio Theologiae

moralis, ut quid sit, ad quae se extendat et e quo fonte hauriatur, accurate innotescat, tum eandem ad ethicam philosophicam et haeticam comparavimus, ad praestantiam, dignitatem manifestandam; denique historiam Theologiae moralis percurramus. — His absolutis Theologiam moralem catholicam ita proposuimus, ut primo opera Dei ante hominem scil. principia boni ab aeterno statuta, tum opera Dei extra hominem, quae sunt ipsae leges et celsa maioris probitatis consilia divina, explicaremus. Hinc transitum est ad opera Dei in homine, quae nascens homo secum fert ad agendum bonum, ut est conscientia et liberum arbitrium. Dein locuti sumus de opere Dei circa actiones hominis libertate arbitrii sui patratas sc. de conditione moris in actionibus hominis, disputantes de essentia et partitione moralitatis, deque membris cuiusvis actionis moralis. — Sermonem item instituimus de peccatis et vitiis; agentes de natura et turpitudine peccati; de sede peccati; de peccatorum divisione; de distinctione specifica et numerica peccatorum; de peccatis internis, de peccatorum causis, demum peccatorum effectibus. — Cum vero omnem, quam homo moribus declarat probitatem, vocabulo iustitiae complexi fuerimus, narratione prosecuti sumus opera hominis hanc iustitiam incipientis, disputantes de religione, diversisque eius actibus et de peccatis eidem oppositis. Convertebamur dein, ad officia exponenda quoad totam vitam, ad officia quoad singularia vitae bona, ad relaxationem mentis et animi, ad officia instituto vitae propria. Locuti tandem sumus de operibus hominis in iustitia altius progredientis, qui facit melius, quae legis sunt, facitque alia, quae nullius legis, sed allicientis tantum voluntatis divinae sunt, aptus redditus, qui oblato inter dolores aegritudinis propriae vitae sacrificio, gloriam, quae gratis collatis contemperata est, consequatur in coelo suorum per vitam piorum studiorum consummationem.

Az imént adott tananyag-vázlatból is kivehetni, hogy a piaristáknál tankezelt etbikában fölfejtettek az Istennek ember nélkül ugyanennek ételszentesítését előkészítő művei, valamint az embernek Istennel az élet szentségét megkezdő munkálkodásai; majd pedig azon erények és ezek eszközei, melyek által az ember az Isten szent malasztja mellett a ker. igazságban szilárdul és a tökély legmagasb fokáig haladhat... Ugyanis a ker. kath. erkölcsstan, mely azt adja elé: mikép inté-

zendő az erkölcsi élet Jézus Krisztusnak egyháza által teljesen és hibázatlanul megőrzött tanítása és kalauzolása szerint, nem elégszik meg a puszta becsületességgel: ő többet kíván; határozottan parancsolván, miszerint arra törekedjünk, hogy újjá születvén a víz és Szentlélekben, a szeretetben munkás hit által, valóságos és élő tagjai legyünk Krisztus testének, mely az anyaszentegyház, Isten nagyobb dicsőségére és a mi lelkünk üdve kedvéért... Mivel pedig az igazaknak, mint termő földnek, szünetlen a jóbau növekedniök, a jámborságban öregbedniök, mint a sasoknak repülniök, és mint a kelő napnak, a tökéletesség pályáján haladniök szükséges, azért a kath. morál Jézusban, az örök tökély kútfejében állítja eléük a példányt, mely szerint kell az erkölcsiségben előmennünk; és mutatja a szenteket, kik csakis ez isteni példány szerint képezték magokat... Mert bármennyire csodáljuk is a szentek életét, ez csak némi viszfénye Krisztus urunk isteni életének, melynek bőségéből mindnyájan meritelettek és kell is meríteniök. Jézus Krisztus a szőlőtő, a szentek vesszők; ő a korona, ezek az egyes gyémántok; ő a fő, ezek a tagok, ő az előkép, ezek a képmások; s mit az ember meggyökere sedett hajlamánál fogva, hogy az erényre önmagától is törekedjék, eléggé ismételni nem lehet az: miszerint a ki az ő nyomait nem követi, eltéveszti az utat, a ki utána nem megyen, sötétségben botorkál...

K á n o n j o g t u d o m á n y.

„Nulli sacerdotum liceat canones ignorare.“

(Toled. Zs. c. 4, 38.)

Az agg Európának csak nem minden országában most folytatott nagymérvű egyházpolitikai küzdelmek mutatják, mily fontos srerépet játszik napjainkban a k á n o n j o g t a n. Kérdések, melyeket a kath. egyház ritka bölcseséggel szabályozott és körvonalozott, de melyeket sok tekintetben egyné melyek csak elméletieknek tartottak, most újra fölszínre kerülnek és gyakorlatiakká lesznek. Az egyházunk elveivel homlok egyenest ellenkező modern államelméletek megvalósítása minden lépten-nyomon újabb bonyodalmakat s ezek által oly zavart idéz elő, melyben csak az képes magát tájékozni, ki egyháza jogelveit alaposan tanulmányozta és ismeri. Mert bármennyire iparkodjék is az istennélküli állam e jogelveket hatályon kívül helyezni, azt, ugy hiszszük, a valódi katholiku-

sok közül senki sem vonandja kétségbe, hogy egyházi téren a katolikusokra nézve mégis csak az marad egyedül döntő és kötelező, a mit egyházunk elrendelt és megszabott... Erőszak útján ugyan elnyomhatja, letiltja az állam a kath. egyház jogszabályait; de igazán megszüntetni csak azon hatalom képes, mely azokat hozta. — Világos jelek eléggé mutatják, hogy ezen divatos elméletek befogadásától és ősi kath. egyházunk jogviszonyainak ez elméletek szerinti átalakításától hazánk irányadó férfiai sem idegenek. — Mennyire szükséges tehát, hogy egyházunk jogi álláspontjának és elvszabályainak világos tudatával birjunk, a dolog természete mutatja...

Szolgáljon ezen pár szó átmenetül a theologiaintézet azon tantárgyára, mely kánonjogtudomány néven jó elő. —

A gyakorlati theologia körébe tartozó tudományok sorában kitűnő hely illeti meg a kánonjogot is... Jézus Krisztus egyházának egyik sarkalatos jellege, hogy külsőképen, mint látható, szerves testület, isteni szerzőjétől nyert alakzatában jelentkezik, és hogy ennél fogva közte és tagjai, a hívek közt egymás irányában, a rendtarthatás végett jogszabályokat igénylő viszonyok keletkeznek... Az egyház magasztos feladatának megoldására való eszközök, úgy, mint az egyházvagyon jogalakot vesznek föl, melynél fogva, miként az egyháznak egyéb társulatokkal szükséges érintkezései, mindannyi tárgyát képezik a jogtörvényhozásnak, és külön jogtételeket szükségelnek...

Ezen az egyesek akaratától független s kényszerrel is valósítható jogtételek egy felől a külső rend föntartására és az egyeseknek az egyházkörében állása meghatározására; másrészt pedig az üdvszerek kiszolgáltatása és használása körüli jogositványokra, vagy kötelekre vonatkoznak, és ilyenformán majd jogokat tárgyilag, majd jogositványokat és jogkötelezettségeket alanyilag szülnék... Mindaz tehát, a mi a ker. egyház küléletére, annak külsőképen nyilvánuló szervezetére, nemkülönben a mi a belső ker. életnek a külső cselekvények által tanusítására vonatkozik, az egyházjog tárgyát képezik... E szerint tehát az egyházjog akként értelmezhető, mint: „Maga Krisztus Urunk vagy az általa rendelt törvényes elüljárók alkotta azon szabályoknak összege, melyek által egyrészt az egyházi elüljáróságnak az egyháztagok,

mint alattvalókhöz, avagy az egyházi alattvalóknak egymáshoz való kölcsönös viszonyai, másfelől pedig az egyháznak, mint külső társulatnak egyéb vallásos vagy polgári társulatokkal való érintkezései és összeköttetései meghatározatnak...“

Kutatásainkban örömmel tapasztalhattuk, hogy, mióta a magyar piaristarend hittanintézettel bir, e tudományág is érdeme szerint lön méltatva. — Szomorú gyászos idők voltak azok, mikor nemcsak a hitetlenek, álbölcsek, eretnekek, hanem, fájdalom! a kath. egyház saját gyermekei között sokan, nemtelen szenvedélyektől elragadtatva, Krisztus jegyesének isteni szerkezetét, hatalmát, elidegeníthetlen jogait megtámadták; mikor még kath. országokban is Jézus helytartója ellen aljas dühösséggel irányozták mérges nyilaikat és az egyháznak minden szabadabb mozgását gátolták... A lelki hatalom ezen korlátozása az egyházon csaknem érzékenyebb sebet ejtett, mint a minöket a tüzzel-vassal pusztító bálványozók fegyvere testén képes vala ütni... Hiszen a pogányok által okozott sebek a hitéletet és keresztényi buzgalmat nemcsak nem fojtották el, hanem azt inkább még nagyobb lángra gyulasztották; a ker. kath. egyházat megannyi vértanuk dicsőségével gazdagítván, és követőiben legyőzhetlen erélyt s a kereszt tisztelőihez illő jellemzilárdságot fejtván ki: míg azonban az egyház szabadságának elnyomása kártekonnyan hatott az egész kereszténységre... Ennek következtében lön, hogy az egyház életereiben fanyar és altató zsbadság fészkelte be magát...

E méltatlan bánásmód előpostája volt a protestantizmus, mely ürügyül szolgált a fejedelmeknek: országaikban az egyházi joghatóságot elkobozni; erre következett a gallicanismus, melynek némely kathol. államférfiak már csak azért hódoltak, mert Franciaország, valamint a divat és politikában, úgy itt is elől ment... A gallicanismus elveit bővebben fejtette ki Febronius, kinek rendszerét Josephinismusnak czimezték azon fejedelem nevérol, a ki azt tágas birodalmában meghonosítani igyekvék... Óh! ekkor gyászba borult Krisztus jegyese; az egyházellenes szellem behatott az iskolákba és megmételyezte az ifjak szívet; az egyházjogtani székekre jobbadán oly tanárok választattak, kik ez irányban alkalmasokul mutatkoztak; a tanoncok kezeibe pedig elferdített könyvek adattak, melyek közül néhányat Rómában a tiltott

művek jegyzékébe igtattak. A ugynevezett udvari kanonisták febroniusi szellemben hirdették a jogtudományt; s a pályavégzett növendékek áldozárokká szenteltetvén az elméletileg beszivott tanítást a gyakorlatban találák életbe léptetve... Súlyos korszak volt ez, ismételjük, az egyházra... De, noha oly sokféleképp ostromoltaték az egyház, vigasztalódva mondhatjuk ki, hogyan találkoztak jogtanárok, ilyenek voltak a piarista-hittanintézet tanárai is, — kik az Üdvözítő jegyese által hűven megőrzött igazságokon alapuló nézeteikkel hatalmasan közremunkáltak ama rosz gyümölcsöt termő fának kiirtására, mely, sokféle örvény és tévút eldőlője levén, annyi fájdalmat termett az egyház vallásbuzgó gyermekeinek!...

Egyházjogtan.

(Jus Canonicum.)

Recta de Jure canonico notio facilius erui non potest, quam ab eiusdem definitione. Est igitur Jus canonicum ab aliis Jus ecclesiasticum etiam, seu sacrum, nuncupatum: complexus legum ab ecclesia Jesu Christi per episcopos, praesertim vero per romanum pontificem conditarum, quibus ordo externus ecclesiae determinatur et actiones fidelium diriguntur ad finem ecclesiae proprium. — Ex hac definitione intelligere est, quidnam ad ambitum disciplinae istius pertineat. Priusquam autem ipsius iuris canonici, quam meditabamur, explanationem exordiremur, aliquantisper in vestibulo haerentes quaedam scitu necessaria et quidem de notione et origine iuris, tum de fontibus eiusdem etc. praemisimus. Dein tradimus, quaenam ecclesiae sit constitutio, quae ad civitatem aiosque coetns ecclesiasticos relatio, quaeve ei iura circa bona temporalia, tamquam necessaria eius externae existentiae media, competant; porro quae sint Antistitum diversorum dotes, iura ac munera, atque tandem quaenam in membris societatum religiosarum, uti sunt ordines religiosi et matrimonium etc. requirantur, quae iura ipsis competant et quae officia incumbant. Munus seu officium vero disciplinae istius in eo reposuimus, ut iuris canonici exhiberetur substantia, historica evolutio, singularum partium connexio; aliis verbis:

ut a) leges vigentes fideliter exponerentur; b) ut earumdem discrimina et mutationes per decursum temporum ostenderentur; c) denique ut singula iura, legesque cohaerenter ad invicem et ad ecclesiae ideam apto et genuino ordine pertractarentur. —

Az egyházjognak, mint tudománynak, hármass feladata alapján a kanonisták az anyag rendszerezésében háromféle irányt vagyis módszert szoktak követni. — Az első módszer, mely *g y a k o r l a t i n a k* neveztetik, legfőképp arra czéloz, hogy tökéletesen eldöntetessék a létező jogok és törvények lényege s összege. A második módszer *t ö r t é n e t i n e k* mondatik, s oda irányul, hogy elbeszélje minden jognak és törvénynek kifejlését, t. i. mikor kezdődött s mi változáson ment keresztül. A harmadik, vagyis a *b ö l c s é s z e t i* módszer pedig minden jelenleg érvényben levő törvények okát adja és megmutatja, mennyire egyeznek meg az egyház céljával és eszméjével, miképen függnek össze valamely dogmával s hogy ennek mintegy kifolyása... Ezen tanmódoknak egyike sem elegendő a többek kizárásával... Mit a kegyesrend kanonistái átlátván, mindhármát összekapcsolták úgy, hogy kifejtve az érvénykedő jogot, egyúttal annak történeti kifejlődését is kimutatták, s az egyház isteni alaptörvényeinek szemmeltartása mellett azt is bizonyították, miszerint a főállók törvények az egyház eszméjének és céljának kellőleg megfelelelnek. —

L e l k i p á s z t o r k o d á s t a n .

„Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.“

(I. Cor. 4, 1).

A lelkipásztorkodásban tudományos oktatás, hogyan kell a lelkésznek a Szentlélek vezetése alatt a kath. lelkipásztorkihivatalt Isten dicsőségére és az emberek üdvére méltóan kezelnie. A theologia pastoralis tehát joggal a gyakorlati hittudomány terapiájának állitható, előadván a lelki gyógykezelés módját és az üdvözölés kiszolgáltatása körüli sáfárkodást... Igaz ugyan, hogy a megváltás isteni munkáját Jézus Krisztus a világ Üdvözítője tökéletesen bevégzé; de hogy annak alkalmazása az idők végezetéig Isten rendelése szerint teljesítessék: édes Megváltónk törvényes lelkipásztorokat rendelt, kik Istentől nyert hatalmuknál fogva hivatvák Krisztus teste- és vére-

nek megigazulást eszközölő áldozatát az ő örökös emlékezetére megújítani, ennek isteni ereje és méltósága által a földet az éggel, a teremtményt a Teremtővel kibékíteni, az evangéliumot, az Isten akaratát a királyok és nemzetek előtt hirdetni, a szentségek hű kiszolgáltatása által a rájuk bízott hívek örök üdvét szakadatlanul munkálni, szóval az Isten földi országának föl- és kiépítésében Jézusnak segédkezet nyújtani. — És azért a lelkipásztorkodástan a theologia tudományok között, melyekkel és ugyan mind történeti (vallás- és egyháztörténelem, ó- és újszövetségi szentírás magyarázata), mind a rendszeres theologia (dogmatika és ethika) legkiválóbb ágaival, — szoros viszonyban van, — igen jelentős...

Ámbár pedig mindenkor dicső volt a lelkési pálya; ámbár e pályára lépni, e munkatéren szent lelkesedéssel és sikeresen forgolódni s minden kötelemeknek ernyedetlen buzgósággal megfelelni, mindenha egyike volt a legterhesb feladatoknak: mindazáltal a lelkipásztorképzésre nem mindenütt és mindig fordítottatott kellő figyelem... Azonban, hála a pásztorok Főpásztorának! e szakra is, melyet „ars artium“-nak nevez nagy sz. Gergely, legtöbbször és legtöbb helyütt derültebb napok virradtak... Találkoztak jeles férfiak, kiknek kebelét Krisztus Urunk iránti őszinte szeretet dagasztván, a lelkipásztorság kötelmeit a pásztorok fejedelmének, az apostolok és sz. atyák példája és útmutatása szerint megfejtteni és a korszükséghez képest valódi egyházi irányban előadni buzgólkodtak. — Ily módon működtek a piarista theologia-tanárok is, kik helyes szempontból kiindulólág a lelkipásztorkodás tanulmányozását részint szükségesnek a kezdő lelkészeknek, részint igen hasznosnak tekintve, valamint általában az egyházi rend hivataláról, az e renدهz kellő isteni hivatás fogalmairól, ismérveiről megérleléséről: ugy különösen a lelkipásztori ténykedésről érdemlelesen szólottak.

L e l k i p á s z t o r k o d á s t a n .

(Theologia Pastoralis.)

Disciplinam hancee, quae munus pastorale, seu exercitium earum functionum, quibus homo in destinatione sua consequenda, i. e. in veritate cognoscenda, virtute sectanda et beatitate assequenda manuducitur, — comprehendit, — tradituri, praemisimus generalia principia de statu pastoralis, videlicet de huius fine, dignitate et utilitate, nec non de

necessariis ad eundem dotibus. Porro exposuimus, quomodo munus sacrum ad obtinendum Ecclesiae finem pastori sit obeundum, et quidem tum, quae ratio tenenda sit in iis, quae pastoris arbitrio sunt relicta, tum quomodo eum latas leges fini praefixo congruentissime exequi oporteat. — Quum autem munus pastorale seu sacrum absolvatur munere a) annuntiandi verbum divinum b) administrandi cultum divinum publicum, item sacramenta et sacra c) dandi bonum exemplum: pastoralement quoque in tres partes divisimus, scilicet in: 1) Didacticam generalem et specialem, quae nimirum docet theoriam tam institutionis publicae, quam institutionis privatae i. e. eiusmodi, quae non nisi uni alterive dahibetur; 2) liturgicam, quae regulas statuit, iuxta quas liturgia in universum et singulae eius partes scopo suo consentaneae sunt ordinandae et administrandae et 3) methodologica, seu pastoralement sensu strictiore acceptam. —

Nem nehéz belátni, hogy mégis legnagyobb rokonsága van a lelkipásztorkodástannak az erkölcsstannal. Az erkölcsstan ugyanis azt tanítja, mit kell minden embernek tennie és kerülnie, hogy Isten akaratát teljesítse s igazi rendeltetését elérhesse. A lelkipásztorkodástannak feladata pedig az, kimutatni micsoda kötelességeik vannak a lelkészeknek, és mint kell azokat betölteniök, hogy minden embert képessé tegyenek Isten akaratának teljesítésére, igazi és örök rendeltetésöknek elérésére... Míg tehát az erkölcsstan a ker. életnek minden cselekményeit átöleli s azoknak erkölcsi értékét vagy értéktelenségét az ember rendeltetésének szempontjából veszi tekintetbe: a lelkipásztorság a lelkészi cselekményekre szorítkozik, de főtekintettel a lelkészi hivatal különös céljára... A papnak érzülete és életmódja tehát az erkölcsstannhoz tartozik, a mennyiben annak erkölcsi értéke, magában véve, tekintetbe jő: a lelkipásztorkodástannhoz pedig, a mennyiben a lelkészet céljára vonatkozik, és részint épülést szerző példaadásnak kell lennie (pascere exemplo), részint mint a szent hivatalnak jó- és áldásos kezeléséhez szükséges előfeltét okvetlenül megkiváútatik. —

F e n s ő b b n e v e l é s t u d o m á y .

„Educatе filios in disciplina et correptione
Domini.“ (Eph. 6, 4.)

Az ember célja a ker. tökélyesedés levén, következik, hogy a nevelésnek sem lehet egyéb feladata, mint az embert arra segíteni, hogy e ker. tökélesedést önállóan eszközölhesse, Ezen cél a nevelés anyagi célját alkotja, s tartalmat ad az alaki célnak, mely nem egyéb, mint az emberi tehetségek öszhangzó kifejtése. —

Ha a nevelés tárgyát az egységes ember képezi, s annak végcélja minden egyes emberre nézve ugyanaz, világos, hogy a nevelést szigorúan felosztani, külön álló részekre bontani tulajdonképen nem lehet... De az emberlény, melynek belseje kifürkészhetlen, jóllehet egységes, különféle alakban nyilatkozik. Legelőször is föltűnik a testi és szellemi nyilakozatok közti különbség. A test anyag, a lélek nem az; a test a léleknek csak eszközül szolgál, mely által a külvilággal érintkezik. Ezen tüneményre támaszkodva a különben feloszthatlan emberlényben minden más előtt testi és szellemi tehetségeket, erőket különböztetünk meg s ennek alapján a nevelést is testire és szellemire oszthatjuk. — Ez, mig a testi nevelés a növendékek testét épségben megtartani, erőssé és széppé tenni törekszik, a szellemi erő képzésére vonatkozik; feladata azt azon célokhoz segíteni, melyek az embernek, mint szellemi lénynek tűzvék ki. Mivel pedig a szellemben az ember lénye sokkal tisztábban fejeztetik ki, miut a testben: azért a szellemben közvetlenül irányzott nevelés lényegesebb a testinél.

A kegyesrend kormánya áthatva a f e n s ő b b n e v e l é s t a n fontosságától, melynek fokozatos fejlődésével karöltve kell járnia a piaristaszerzet haladásának, és helyesen tudván annak különös jelentőségét a tanítás terén: ennek is azon kívül, hogy a novitatusban már tényszerűleg előkerül, helyet adott hittanintézetében. És ugyan mindenkor oly egyénre bizaték e tanszak kezelése, ki bővebb tanulmányozásadta szép készütség és szerzett tapasztalásokkal meggazdagultan reményt nyújthata, hogy e fontos tárgy a gyakorlati életben nyert nevelés-oktatás kincseit a tanszéken hivatottan kamatoztató tanár által a felelősségterhes állás és a kor igényei szerint képviseltetik...

F e n s 6 b b n e v e l é s t u d o m á n y .

(Paedagogia sublimior.)

Ut paedagogiae candidatus e studio hocce fructum optatum referret, ante omnia notionem rectam, e qua omnis iusta eiusdem aestimatio et hinc virium debita ad eam addiscendam applicatio pendet, dedimus. Ubi iam paedagogia quid sit, ad quae se extendat et ex quo fonte hauriatur, accurate innotuisset, ut nexus interni, quo singulae materiae cohaerent, rationem convenientem haberemus, atque perspicuitati expositionis consuleremus, ordinem servabamus. — In specie, cum educatoris sit non tantum alumni sui facultates excolere et ad praestitutum finem dirigere, verum etiam intellectum eius certis cognitionibus imbuere: Scientiam educationis in duas partes divisimus, quarum prior formalis, seu doctrina educationis stricto sensu, Graece: *P a e d a g o g i a*; altera materialis, seu doctrina institutionis, Graece: *Didactica* appellatur. — Partem priorem in duas sectiones dispecebamus, in altera proponentes generales regulas de excitandis ac regendis alumni facultatibus; de praecavenda earum laesione et corruptione; de curandis vitiis, quae in alumno observata sunt; denique de modo, quo is ad se ipsum porro colendum dirigendus est. In sectione altera agebamus 1.) de evolutione et perfectione corporis; 2.) de excolendo intellectu; 3.) de excolendis facultatibus sentiendi; 4.) de excolenda voluntate. In *Didactica* disseruimus 1.) de iis, quae in cultura materiali vitanda sunt; 2.) quomodo ea suscipienda; 3.) quomodo vitiis medendum; 4.) quomodo regendus alumnus, ut cognitiones sibi per se procuret, easque augeat. — Denique quomodo quaevis disciplina pertractanda sit, quo certius et facilius finem sibi praefixum alumni assequantur, seu rectam rationem instituendi i. e. viam scientias percipiendi et tradendi explicavimus. —

Könnnyü belátni, hogy a tulajdonképi neveléstan azon nevelési működést tárgyalja, melynek célja a növendék természetadta tehetségeit megtartani, javítani, fejleszteni; a tanítástan pedig azt közli, miképen kell a növendékbe kívülről ismereteket vezetni s tehetségeinek, jóknak bizonyult oktatási törvények és módszerek által, helyes irányt adni. Az elsőt alakí, a másodikat anyagi nevelésnek hihatjuk. A tulajdonképi nevelés ennélfogva nem visz idegenszerít az emberbe,

hanem csupán azt eszközi hogy az ember tehetségei lehető legmagasabb fokra fejlődjenek, hogy belőle az legyen, a mi rendeltetésénél fogva lehet és lennie kell. A tanítás pedig idegen anyagok elsajátításával, az emberi tudással foglalkozik, melynek csirái az azokat csak megszerezni képes emberben nem rejlenek. A tulajdonképi neveléstan valamenyi erő képzését felöleli, de az ismeretek közlésére csak annyiban van tekintettel, a mennyiben az érzés- és vágyrendszer tökélyesítésére szolgálnak; az ő működése a test és jellem kialakítására, erkölcsi célra van irányozva, s a tudás nála csak mellékes dolog... De azért a tudást nem mondhatjuk nélkülözhetőnek; mert a nevelés céljait egymástól élesen elválasztani csak úgy nem lehet, mint nem az emberi tehetségeket, melyeknek egyike föltétezi a másikat, egyik a másikba átmegy, egyik a másikat elősegíti vagy akadályozza. Szóval az ember egységes szervezet, melynek, ha valamely alkatrészére hatás történik, az valamennyit érinti. Miből önkényt kiviláglik, hogy az oktatás a neveléstől nem választható el teljesen, a tanítás nem levén, egyéb mint nevelésnek egyik része, vagy a kegyesrendi paedagógok szerint a nevelés és tanítás szükségképen kiegészítik egymást. Találón fejezte ki ezt azon piaristanevelő is, ki azt mondá, hogy fogalma sincs nevelésről tanítás nélkül, és semmi tanítást nem ismer el, mely nem nevel...

Megőrizni azok emlékét, kik, mint a tudomány avatottjai, a tanszék hivatott munkásai buzgalommal működtek a tökélyesedés, a cultura épületén: öntisztelő kötelesség... Mire nézve, feladatunkhoz képest is, élünk már az alkalommal betűrendes elősorolhatására azoknak 1) kik theologia-intézetünkben tanárkodtak; 2) kik mint hittudomány-tanulók itt részesültek oktatásban.

I. A kegyesrend nyitrai hittanintézetének tanárai kezdet óta maiglan.

Alber nep. János (ab Assumptione B. M. V.) k. r. á.; szül.*) 1753. Magyar-Óvárótt; beölt. 1769. Privigyén; fogad.

*) Rövidítések jelentése: k. r. á. = kegyesrendi áldozár; szül. = született; beölt. = beöltözött; fogad. = fogadalmat tett; áld. = áldozárrá lett; gymn. t. = gymnasiumban tanárkodott; bölcs. t. = bölcsészeti intézetben tanárkodott; hittud. = hittudományi tanár; † = meghalt. —

1771. Privigyén; áldoz. lón 1776.; gymn. tan. Veszprémben, Nyitrán, Pesten, Vácson, Pozsony-Sz.-Györgyön, Kőszegen, Kalocsán; hittudományi tanár 1791—1793. a szerzeti theologia-intézetben Nyitrán, 1794—1805. az érseki papnöveldeben Kalocsán; és 1806—1830. az egyetemen Pesten. † Pesten, 1830. évi szept. 4-én. Több rendbeli nagybecsű munkát irt, melyek közül megemlítjük ezeket: *Cogitationes philosophicae de immediato corporum contactu*, *Theoriam cl. J. Rog. Boscovicisii resipientes*. Viennae, 1783. — *Interpretatio S. scripturae per omnes veteris et novi testamenti libros*. 16. tomi. Pestini, 1801—1804. — *Institutiones Hermeneuticae Scripturae sacrae Vet. et Nov. Testamenti* 6 tomi. Pestini, 1807. 1817. 1818. 1830. *Dissertationes in selecta argumenta Historiae Eccl.* Tom. 2. Pestini, 1820. — *Institutiones linguae Hebrae*. Viennae, 1807. Budae, 1826. — *Institutiones Historiae Ecclesiasticae* 5. tomi. Colocae, 1793. Budae, 1829—1830. Tom. 5. — *Epitome Historiae Eccles. Agriae*, 1826. —

B é l d y G e r g e l y (a S. Joanne Baptista) k. r. á.; szül. 1726. Toroczkó-Szent-Györgyön; beölt. 1742. Privigyén; fogad. 1746. Beszterczén; áld. 1752.; gym. t. Beszterczén, Vácson, Veszprémben, Nyitrán, N.-Károlyban, Kalocsán, Pesten; hitt. 1760—1761. Nyitrán. † Medgyesen 1789. évi sept. 4-én. —

B e n t s á t h V i n c z e (ab Assumptione B. M. V.) k. r. á.; szül. 1735. Geletneken; beölt. 1755. Privigyén; fogad. 1757. Privigyén; áld. 1762.; gymn. t. Korponán, Nyitrán, Kecskeméten, Trencsénben; hitt. Nyitrán. 1770—1775. † Trencsénben 1803. évi aug. 15-én.

B u l l a E d e (a S. Theresia) k. r. á. szül. 1739. Privigyén; beölt. 1757. Privigyén; fogad. 1759. Privigyén; áld. 1764.; gymn. tan. Kiszeebenben, Nagy-Károlyban, Nyitrán, Pozsony-Szent-Györgyön; hitt. Nyitrán 1776—1783. † Nyitrán 1800. évi febr. 6-án.

B u c s y S á n d o r (a Visitatione B. M. V.) k. r. á. szül. 1738. Nyitrán; beölt. 1755. Privigyén; fogad. 1757. Vácson; áld. 1762; gymn. tan. N.-Károlyban, Nyitrán, Vácson, Kalocsán, Pesten, Kecskeméten; hitt. 1777. Nyitrán. † Pesten, 1722. évi aug. 15-én.

C s ő s z I m r e (ab Imm. Concept. B. M. V.) k. r. á.; szül. 1838. Kecskeméten; beölt. 1855. Vácson; fogad. 1863. Pesten; áld. 1863.; gymu. tan. Magyar-Óvárrott, Pesten, Nyit-

rán; hitt. 1864. óta Nyitrán. Tanulmányok, ismertető cikkek és bírálatokon stb. kívül dolgozata: A kegyesrend nyitrai gymnasiumának története. Nyitrán, 1876. —

Conradi Norbert (a Passione Domini) k. r. á. szül. 1718. Pesten; beölt. 1733. Kecskeméten; fogad. 1735. Kecskeméten; áld. 1745; gymn. t. M.-Szigeten N.-Károlyban, Kecskeméten, Pesten, Bécsben, Nyitrán; hitt. 1757. Nyitrán, 1759—1761. a váci és 1763—1768. a veszprémi papnöveldeben. Tartományi rendfőnök (Praepositus Provincialis) 1782—1785. † Nyitrán 1785. évi aug. 28-án. — Művei: „De Jani Pannonii Quinque-Ecclesiarum episcopi vita et scriptis Budae, 1744. Dissertationes agonisticae Ed. Corsini e Scholis Piis. Lipsiae, 1754. — Paulini Chelucii e Scholis Piis orationes in Rom. Sapi. Archigymnasio recitatae. Budae, 1754. — Oratio funebris. Budae, 1754. — Vitae et rerum gestarum compendium Josephi. Cal. a Matre Dei CC. RR. Schol. Piar. fundatoris albo sanctorum inserti etc. Posonii, 1769. — Ode, poemata, epigrammata. Pestini, 1792. —

Cörver nep. **János** (a Matre Dei) szül. 1715. Tornán; beölt. 1731. Privigyén; fogad. 1733. Privigyén; áld. 1739.; gymn. t. Vácson, Pesten, Kecskeméten, Bécsben, Rómában; hitt. 1748—1749. Nyitrán. Tartományi rendfőnök 1757—1760. † Bécsben 1773. évi aug. 12-én. — Munkája: „Politica Christiana“ latinul és „Politique Chretienne“ francziaul is. Viennae, 1770. —

Deményi László (a S. Nicolao) k. r. á. szül. 1710. Treucsénben; beölt. 1728. Privigyén; fogad. 1729. Privigyén; áld. 1736. gymn. tan. Kecskeméten, Nyitrán, Nagy-Károlyban, Vácson, Privigyén, Szegeden, Rózsahegyén, Korponán; hitt. 1737. Nyitrán † Korponán, 1761. évi okt. 28-án. — Művei: Orationes in variis Hungariae gymnasiis habitae. Tyrnaviae, 1742. — Sacrae et piaae meditationes in omnes anni dominicas et festa celebriora. Posonii, 1754. — Ars orandi etc. Budae, 1761.

Dorinecz ar. **János** (a S. Disma) k. r. á. szül. 1713. Motesiczen; beölt. 1732. Kecskeméten; fogad. 1734. Korponán; áld. 1740.; gymn. tan. Korponán, Debreczenben, Breznón, Vácson, Nyitrán, Szegeden, M.-Óvárott, Pesten, Kecskeméten; hittud. 1751—1754. Nyitrán. † Nyitrán 1794. évi okt. 23-án.

Dezericzki Incze (a S. Thoma Aqu.) k. r. á. szül. 1702. Nyitrán; beölt. 1717. Privigyén; fogad. 1719. Privigyén; áld. 1727; gymn. tan. Nyitrán, Vácson, Pesten, Privigyén; hitt. 1733. Nyitrán, 1735. a vácsi, és 1737—1739. a győri papnöveldeben; majd 1742—1745. Rómában szerzetkormány-segéd, és pápai megbizott; 1748—1763. házfőnök a vácsi püspökök tanácsosa † Vácson 1763. évi nov. 16-án. — Dolgozatai: „De initiis et maioribus Hungarorum commentaria 5. köt. Budae, 1748. — Dissertatio Apologetica amice alloquens G. Pray S. J. auctorem annalium veterum Hunnorum, Avarum et Hungarorum 2 köt. Pestini, 1760. — Parergon adnexum dissertationi II. Apologeticae adversus epistolam criticam G. Pray, Pestini, 1760. — Historia dioecesis et civitatis Vaciensis una com rebus synchronis. Pestini. 1763. — Tractatus ad probandam flammaram piacularium existentiam. Jaurini, 1736. — Lapis angularis, sive Praenotio Thomistica. Tyrnaviae 1741. —

Fegyveres (máskép Zbroini) **Konrád** (a s. Juditha) k. r. á. szül. 1705. Privigyén; beölt. 1723. Privigyén; fogad. 1725. Privigyén; áld. 1731.; gymn. tan. Nyitrán, Privigyén, Breznón, Korponán, Vácson, Győrött; hitt. 1740. Vácson, és 1742. Nyitrán † Privigyén 1781. évi okt. 12-én.

Forgáts (máskép Valla) **Jácint** (a S. Susanna) k. r. á. szül. 1752. Nagyszombatban; beölt. 1768. Privigyén; fogad. 1770. Privigyén; áld. 1775.; gymu. tan. Korponán, Szegeden, Kalocsán, Kecskeméten, Podolinban; hitt. 1796—1799. Nyitrán. † Rózsahegyén 1824. évi jan. 9-én. —

Hepner Ignác (s. Francisco Xav) k. r. á. szül. 1756. Korponán; beölt. 1775. Privigyén; fogad. 1782. Nyitrán; áld. 1789.; gymn. tan. Breznón, Sz.-Györgyön, Pesten, Selmeczen, Bécsben, Kalocsán; hitt. 1804. Kalocsán, 1809. Nyitrán. † Nyitrán 1817 évi jun. 13-án.

Hoffmann Ignác (a Matre Dei) k. r. á. szül. 1798. Vácson; beölt. 1814. Privigyén; fogad. 1819. Pesten; áld. 1821.; gymn. tan. Léván, Pesten. M.-Óvárrott, Szegeden, N.-Károlyban, Kolozsvárrott, Trencsénben, Szigeten; hitt. 1836 Nyitrán és 1838. Sz.-Györgyön. † Beszterczén 1865. évi jan. 11-én.

H o r v á t h F e r e n c z (a s. Julianna) k. r. á. szül. 1825. Keszthelyen; beölt. 1842. Kecskeméten; fogad. 1850. N.-Károlyban; áld. 1856; gymn. tan. Szigeten, Nagy-Károlyban, Szegeden, Kecskeméten; hitt. 1862. Sz.-Györgyön, 1872.-től fogva pedig Nyitrán. —

H u l i n y i J ó n á s (a S. Thoma Aqu.) k. r. á. szül. 1711. Nagy-Rákón; beölt. 1729. Privigyén; fogad. 1731. Kecskeméten; áld. 1736.; gymn. tan. Szegeden. Debreczenben, Váczon; hitt. 1749. Nyitrán, 1751. a veszprémi papnöveldeben; 1767—1772-ig Rómában rendkormány-segéd. † Váczon 1777. évi jul. 8-án. —

H y r o s s S a m u (a S. Joanne Bapt.) k. r. á. szül. 1739. Zsolnán; beölt. 1757. Privigyén; fogad. 1759. Privigyén; áld. 1764.; gymn. tan. Szegeden, Nyitrán, Nagy-Károlyban, Beszterczén, Pesten, Pozsonyban; hitt. 1776. Nyitrán; majd a pozsonyi akademiái gymnasium igazgatója. † Váczon 1814 évi okt. 10-én. Művei: Oratio de laudibus Exc. ac Rev. Domini Joannis Gusztinyi. Pestini, 1777. — Oratio de laudibus Exc. ac Rev. Antonii e Comitibus Révay Eppi. Tyrnaviae 1781.

K a r á c s o n y i I n c z e (a Concept. B. M. V.) k. r. a. szül. 1757. Darnón; beölt. 1776. Privigyén; fogad. 1782. N.-Károlyban; áld. 1792.; gymn. tan. N.-Kanizsán, Szegeden, N.-Károlyban, Sároralja-Ujhelyben, Trencsénben, Kolozsvárott, Nyitrán, Pesten; hitt. 1804—1806. Nyitrán, 1807—1817. Diakováron. hol sz.-széki ülnök is. † Szegeden 1833 évi okt. 6-án. Kiadta és előszóval illetőleg a szerző életrajzával ellátta Dugonics A. Magyar példabeszédek cz. művét. Szegeden, 1820.

K e l l e L i p ó t (a Concept. B. M. V.) k. r. á. szül. 1762. Pamukon; beölt. 1779. Kecskeméten; fogad. 1790. Veszprémben; áld. 1790.; gymn. tan. Debreczenben, Veszprémben, Keszthelyen, Nyitrán; hitt. 1800—1817. Nyitrán. † Veszprémben 1819 évi jan. 18-án. Számos alkalmi nyomtatásban is megjelent versezeten kívül munkája: Az embernek az Istennel való üdvösséges és kellemetes társalkodása. Nagyszombat, 1798. —

K e r t é s z J ó z s e f (a Matre Dei) k. r. á. szül. Budán; beölt. 1810. Privigyén; fogad. 1816. Pesten; áld. 1818.; gymn. tan. Váczon, Kecskeméten, Tatán, Pesten; hitt. 1831. Pozsony-Szent-Györgyön, és 1837—1848. Nyitrán. † Nyitrán 1872. évi jan. 2-án.

Keszthelyi László (a S. Gabriele) k. r. á. szül. 1732. Keszthelyen; beölt. 1752. Privigyén; fogad. 1754. Sz.-Annán; áld. 1759.; gymn. tan. Sz.-Annán, N.-Károlyban, Nyitrán. Kiszebenben, Veszprémben; hitt. 1775. Veszprémben, és 1777. Nyitrán. † Kőszegen 1809 évi decz. 3-án. *Munkái*: Ode ad Ill. ac Rev. D. Nicol. Conde de Pókatelek, quum Antistes Varadinensis. 1800. nominaretur. Pestini, 1800. — Ode ad Illust. ac Rev. D. Nicol. Conde de Pókatelek, dum diocesis ingrederetur. Pestini, 1800. — Oratio de laudibus Ill. ac Rev. D. Nicol. Conde de Pókatelek. Pestini, 1804.

Kókai György (a Resurrectione Domini) k. r. á. szül. 1732. Pesten; beölt. 1748. N.-Károlyban; fogad. 1750. Pesten; áld. 1756.; gymn. tan. Pesten, Debreczenben, Kiszebenben, Medgyesen, Nyitrán; hitt. 1758. Nyitrán, † Debreczenben 1773. évi jan. 6-án.

Koroda Teofil (a S. Andrea) k. r. á. szül. 1731. Trencsénben; beölt. 1749. Privigyén; fogad. 1751. Privigyén; áld. 1758.; gymn. tan. Veszprémben, Szegeden, Debreczenben, M.-Szigeten, Nyitrán, Breznón, Rózsahegyen; hitt. 1769—1770. Nyitrán. † Trencsénben 1787. évi szept. 21-én. —

Koszik Vazul (a Jesu Maria) k. r. á. szül. 1744. Váczon; beölt. 1761. Privigyén; fogad. 1764. Nyitrán; áld. 1769.; gymn. tan. Nyitrán, Tatán, N.-Kanizsán, Váczon; hitt. 1782—1784. Nyitrán † Tatán 1803. évi jan. 27-én. —

Köszeghy Szaniszló (a S.-Stephano rege) k. r. á. szül. 1708. Kosócson; beölt. 1725. Privigyén; fogad. 1727. Privigyén; áld. 1733.; gymn. tan. Nyitrán, Váczon, N.-Károlyban, Kecskeméten; hitt. 1739. Váczon; 1741, Nyitrán, 1743—1744. Győrött és 1755—1757. Veszprémben † Nyitrán 1778. évi jun. 26-án. *Műve*: Institutiones Theologicae. Agriae, 1761.

Lédai Lénárt (a S. Joanne Nep.) k. r. á. szül. 1707. Lekéren; beölt. 1726. Privigyén; fogad. 1728. Privigyén; áld. 1732.; gymn. tan. Nyitrán, Kecskeméten, Pozsony-Szent-Györgyön, Szegeden, Váczon, Győrött; hitt. 1743—1748. Nyitrán és 1755—1757. Váczon. † Privigyén 1780. év. jun. 4-én. — *Dolgozatai*: Notae eruditae in III. Guevarae Horologium Principum, Jaurini, 1738. — Acta et scripta

Patrum I. II. sec. annotationibus illustrata. Tyrnaviae, 1748. —

Leitner Nándor (a S. Catharina) k. r. á. szül. 1779. Selmeczbányán; beölt. 1796. Privigyén; fogad. 1802. Váczon; áld. 1804.; gymn. tan. Podolinban, Váczon, Nyitrán, Selmeczen; hitt. 1806. Nyitrán, és 1814. Diakovárott, hol sz. széki ülnök is; 1716—1890 Kalocsán † Temesvárott 1838. évi apr. 30-án.

Lihan Paulin (a Nativitate B. M. V.) k. r. á. szül. 1824. Polomkán; beölt. 1743. N.-Károlyban; fogad. 1745. N.-Károlyban; áld. 1752.; gymn. tan. Debreczenben, Váczon, Nyitrán, N.-Károlyban, Trencsénben, Pesten; hitt. 1763—1769. Nyitrán. † Privigyén 1803. évi mart. 23-án. Munkája: Oratio de laudibus Exc. ac Rev. D. Em. Eszterházy Eppi. Tyrnaviae, 1763. —

Majer Károly (a S. Joanna) k. r. á. szül. 1809. M.-Szigeten; beölt. 1827. Kecskeméten; fogad. 1834. Pesten; áld. 1834.; gymn. t. M.-Szigeten, Budán, Váczon, Bécsben; hittud. 1841—1843. Nyitrán. † Nyitrán 1843. évi aug. 24-én.

Malocsay Antal (a Matre Dei) k. r. á. szül. 1790. Alsó-Pélen; beölt. 1809. Trencsénben; fogad. 1813. Breznón; áld. 1814.; gymn. t. Trencsénben, Breznóbányán, Váczon, Nyitrán; hitt. 1839—1844. Nyitrán. † Selmeczen 1859. évi decz. 15-én.

Mészáros László (a S. Josepho) k. r. á. szül. 1757. Negyeden; beölt. 1775. Kecskeméten; fogad. 1782. Nyitrán; áld. 1788.; gymn. tan. Sz.-Annán, Nyitrán, Tatán, N.-Károlyban, Kalocsán; hitt. 1799. Kalocsán és 1806. Nyitrán † Kalocsán 1834. évi szept. 4-én.

Mihálik Pál (a S. Joanne Nep.) k. r. á. szül. 1791. Léván; beölt. 1807. Privigyén; fogad. 1813. Váczon; áld. 1816.; gymn. tan. Privigyén, Breznón, Váczon, P.-Szent-Györgyön, Kolozsvárott, Velenczében; hitt. 1877. Pozsony-Szent-Györgyön és 1835. Nyitrán † Kecskeméten 1866. évi jul. 27-én.

Mulay Szilár (a S. Joanne Nep.) k. r. á. szül. 1733. Veszprémben; beölt. 1751. Privigyén; fogad. 1753. Kecskeméten; áld. 1759.: gymn. tan. Medgyesen, Pesten, Sz.-Annán, Debreczenben, M.-Óvárott, Veszprémben, Kiszzebenben,

Kecskeméten, Kolozsvárott; hitt. 1768. Nyitrán, és 1771—1777. Kalocsán. † Veszprémben 1798. évi máj. 2-án.

N a c h t i g a l J á k ó (a S. Jos. Calas.) k. r. á. szül. 1812. Pesten; beölt. 1827. Kecskeméten; fogad. 1833. Vácson; áld. 1836.; gymn. tan. Tatán, Kecskeméten, Pesten, Szegeden, Selmeczbányán, N.-Károlyban; hitt. 1845—1849. és 1862. Nyitrán. † Nyitrán 1862. évi decz. 9-én.

N e m c s é n y i A d o l f (a S. Benedicto) k. r. á. szül. 1702. Aranyos-Maróton; beölt. 1721. Privigyén; fogad. 1722. Privigyén; áld. 1728.; gymn. tan. Veszprémben, Pozsony-Szent-Györgyön, Nyitrán, Pesten, N.-Károlyban, Vácson; hitt. 1736—1741. Győrött, 1742—1744. Nyitrán. Tartományi rendfőnök 1748—1757. † Nyitrán, 1757. évi szept. 22-én. — Művei: *Sanguinis et nominis illustre decus*. Posonii, 1727. — *Primus rudioris et novelli vatis partus sub alio nomine*. Budae, 1730. — *De diva Catharina philosophorum patrona*. Budae, 1731. — *Epithalamium Leonino-chronostico versu confectum*. Budae, 1732. — *Eucharisticon Stephano Zsidanich*. Budae, 1732. — *Spiritualis Hymen*. Posonii, 1722. — *Anathema clientale*. Budae, 1733. — *M. Aurelii vita illustrata*. Posonii, 1739. — *S. Bernardi epistolae et s. Augustini soliloquia novis enris expressa*. Jaurini, 1750. — *Vindiciae vindiciarum*. Jaurini, 1753.

N o z d r o v i c z k y S z ö r é n y (a S. Angelo Custode) k. r. á. szül. 1712. Kameniczán; beölt. 1729. Privigyén; fogad. 1731. Nyitrán; áld. 1738.; gymn. tan. Nyitrán, Pozsony-Szent-Györgyön, N.-Károlyban, Pesten, Privigyén, Debreczenben, Kecskeméten; hitt. 1748. Nyitrán 1750 és Veszprémben † Privigyén 1782. évi nov. 9-én.

O r l i e s D a n i (a Concept. B. M. V.) k. r. á. szül. 1698. Nyitrán; beölt. 1714. Privigyén; fogad. 1716. Nyitrán; áld. 1724.; gymn. tan. Nyitrán, Veszprémben, Debreczenben, Vácson, N.-Károlyban; hitt. 1730. Nyitrán † Breznón, 1758. évi april 8-án. —

P á l l y a I s t v á n (ab Assumat. B. M. V.) k. r. á. szül. Léván; 1740. beölt. 1756. Privigyén; fogad. 1758. Privigyén; áld. 1764.; gymn. tan. Rózsahegyén, N.-Károlyban, Kiszszebenben, Veszprémben, Kolozsvárott; hitt. 1774. Nyitrán. Tartományi rendfőnök 1796—1802. † Pesten 1802 évi apr. 6-án. Munkája: *Orationes octo publice habitae*. Pestini, 1797. —

Patonyi László (a S. Stephano rege) k. r. á. szül. 1718. Dévény-Újfaluban; beölt. 1739. Privigyén; fogad. 1740. Nyitrán; áld. 1746.; gymn. tan. Nyitrán, Kecskeméten, Vácson, Debreczenben M.-Szigeten, Pesten, N.-Károlyban; hitt. 1754. Nyitrán † Debreczenben 1758. évi szept. 10-én.

Petrik Keresztély (a Ss. Nomine Mariae) k. r. á. szül. 1725. Bicskén; beölt. 1747. N.-Károlyban; fogad. 1749. N.-Károlyban; áld. 1755.; gymn. tan. Pesten, Vácson, N.-Károlyban, Beszterczén, Debreczenben, M.-Óvárrott, Kisszebenben, Medgyesen; hitt. 1773. Nyitrán. † Vácson, 1778. évi jan. 15-én.

Perczel Imre (a Jesu Maria) k. r. á. szül. 1723. Veszprémben; beölt. 1750. Privigyén; fogad. 1752. Vácson; áld. 1760.; gymn. tan. Vácson, Pesten, Szegeden, Nyitrán; hitt. 1767. Veszprémben, 1769—1776. Nyitrán, 1776—1706. a m. k. tudományegyetemben. — Tartományi rendfőnök 1790—1795. † Pesten, 1795 évi jun. 28-án. Művei: De fundamentis iuris divini in homines et obligationis humanae in Deum. Tyrnaviae, 1777. — „Institutiones theologicae.“ Pestini.

Podolay Menyhért (a S. Anna.) k. r. á. szül. 1770. Szécsényhen; beölt. 1796. Trencsénben; fogad. 1802. Sátoralja-Újhelyen; áld. 1804.; gymn. tan. Debreczenben, Sátoralja-Újhelyen, Kolozsvárrott, Pesten, Veszprémben, N.-Kanisán, Kalocsán; hitt. 1810—1816. Nyitrán. † Sátoralja-Újhelyen 1854. évi aug. 10-én.

Podraczky Mihály (a S. Augustino) k. r. á. szül. 1737. Jászberényben; beölt. 1755. Privigyén; fogad. 1757. Privigyén; áld. 1763.; gymn. tan. Rózsahegyen, Nyitrán, Pesten, Tatán, Podolinban, Breznón; hitt. 1774—1776. Nyitrán † Breznóbányán 1808. évi apr. 18-án.

Pnyásek Julián (a Passione Domini) k. r. á. szül. 1719. Polhorán; beölt. 1739. Privigyén; fogad. 1740. Pozsony-Szent-Györgyön; áld. 1746.; gymn. tan. Szebenben, Pozsony-Szent-Györgyön, Nyitrán, Privigyén, N.-Károlyban, Kecskeméten, Breznón; hitt. 1756—1759. Nyitrán. † Breznóbányán 1772. évi decz. 8-án.

Prileszky Mihály (a S. Joanne Nep.) k. r. á. szül. 1718. Prileszen; beölt. 1733. Kecskeméten; fogad. 1735. Kecskeméten; áld. 1743.; gymn. tan. Szegeden,

Kecskeméten, Breznón, Nyitrán, Debreczenben, N.-Károlyban; hitt. 1751. Nyitrán és 1754. Veszprémben, † Privigyén 1782. évi nov. 9-én. —

R a a b B é l a (ab Assumptione B. M. V.) k. r. á. szül. 1743. Pozsonyban; beölt. 1762. Privigyén; fogad. 1764. Privigyén; áld. 1770.; gymn. tan. Nyitrán, M.-Óvárrott, Vácson, Tatán, N.-Károlyban; hitt. 1782. Nyitrán. † Kőszegen 1795. évi apr. 29-én.

R á t a y E g y e d (a Ss. Trinitate) k. r. á. szül. 1716. Szegeden; beölt. 1730. Privigyén; fogad. 1732. Nyitrán; áld. 1740.; gymn. tan. Nyitrán, Szegeden, N.-Károlyban, Pesten, Vácson; hitt. 1761. Nyitrán. † Pesten 1771. évi máj. 4-én. —

S c h i n t a l l G l y c z é r (a S. Alexio) k. r. á. szül. 1723. Veszeln; beölt. 1742. Privigyén; fogad. 1744. Korponán; áld. 1750.; gymn. tan. Korponán, Szegeden, Nyitrán, Kecskeméten, Vácson, Kiszebenben; hitt. 1759—1764. Nyitrán. † Korponán 1783. évi sept. 16-án.

S z l a k o v s z k y B e n c z e (ab Annunciatione B. M. V.) k. r. á. szül. 1684. Besztercebányán; beölt. 1702. Privigyén; fogad. 1704. Pozsony-Szent-Györgyön; áld. 1710.; gymn. tan. Privigyén, Korponán, Breznón, Sz.-Györgyön, Nyitrán; házfőnök, illetőleg gymnasiumi igazgató Sz.-Györgyön, Breznón, Korponán és Nyitrán; hittud. t. 1722. Nyitrán, utóbb Sz.-Györgyön. † Korponán 1748. évi szept. 11-én. — Munkái: *Actio dramatica senario-iambico-cabalistico carmine composita*. Budaë, 1714. — *Genethliacou occasione recens nati Archiducis Austriae Leopold. Viennae*, 1716. — *Epinicion. Collata mutuo gaudia. Posonii*, 1717. *Litaniae Lauretanae B. V. Mariae, quibus, accedit Salve Regina. Tyrnaviae*, 1741.

S z o k o l ó c z y V e n z e l (a Purificatione B. M. V.) k. r. á. szül. 1694. Beezkón; beölt. 1711. Privigyén; fogad. 1713. Privigyén; áld. 1718.; gymn. tan. Pozsony-Szent-Györgyön, Veszprémben, Privigyén, Nyitrán, Pesten, Vácson, Korponán, N.-Károlyban, M.-Óvárrott, Rózsahegyén; hitt. 1755. Nyitrán. † P.-Szent-Györgyön 1768. évi aug. 16-án, — Művei: *Meum Tuum systematis ab adverso gemini exordium*. Jaurini, 1744. — *Tribunal ecclesiasticum fori utriusque. Posonii*, 1762.

S z ö l l ő s y J e n ő (a ss. *Servatore mundi*) k. r. á. szül. 1730. Szomolányban; beölt. 1746. Privigyén; fogad. 1748. N.-Kanizsán; áld. 1755.; gymn. tan. Nyitrán, Pesten, M.-Szigeten, Váczon, Debreczenben, N.-Károlyban; hitt. 1767. Nyitrán és 1776. Veszprémben. † P.-Szent-Györgyön 1801. évi okt. 21-én.

S u b á n y i G y ö r g y (a S. Ladislao) k. r. á. szül. 1756. Veszélén; beölt. 1778. Privigyén; fogad. 1781. Kisszebenben; áld. 1790.; gymn. tan. Kisszebenben, M.-Szigeten, Kolozsvárott, Kalocsán, Kecskeméten; hitt. 1804. Kalocsán, 1806. Nyitrán és 1808. P.-Sz.-Györgyön. † N.-Károlyban 1825. évi szept. 9-én.

S c h r e i e r N o r b e r t (a S. Bernardo) k. r. á. szül. 1748. Biloviczon; beölt. 1767. Kecskeméten; fogad. 1769. N.-Károlyban; áld. 1773.; gymn. tan. Kecskeméten, Nyitrán, Selmeczen; hitt. 1794—1796 és 1803—1809. Nyitrán. † Nyéren 1811. évi okt. 24-én. — Dolgozatai: *Idyllia cum concentu musico Hungarica lingua honoribus C. Georgii Bánffy Transylvaniae Gubernatoris. Claudiopoli, 1792.* — *Carmen Rev. et Excellent. DD. Francisco Xav. Fuchs, dum ad capessendas dignitates Archi-Episcopi Agriensis... Nitria discederet. Tynaviae, 1704.* — *Methodica grammaticae Hebraicae institutio. Pestini, 1804.* — *De sensu communi dissertatio logico-metaphysica. Viennae, 1778.* — *Carmen, quo Scholae Piae Joanni B. Brestyenzky promotionem ad canonicatum actualem Nitriensem gratulantur. Tynaviae, 1797.* —

T a p o l c s á n y i G e r g e l y (a S. Ladislao) k. r. á. szül. 1713. Tavarnokon; beölt. 1728. Privigyén; fogad. 1729. Privigyén; áld. 1737; gymn. tan. Veszprémben, Privigyén, Debreczenben, Szegeden, Kecskeméten, Pesten; hitt. 1744. Nyitrán. Tartományi rendfőnök 1760—1766. † Pesten, 1774. évi okt. 8-án. — Művei: *Beszéd Károlyi Sándor gróf fölött 1743-ban, és Forgách Pál gróf nagyváradi püspök által a nagyváradi székesegyház alapköve letételekor szintén 1743-ban.* — *Gyászbeszéd Eszterházy Imre nyitrai püspök fölött 1764-ben.* — Sz. Kalasanzi József áhitatos iskolákról nevezett szerzetesrend fundatorának sommás élete. Kalocsán, 1772. —

T a r r E n d r e (a S. Alexio) k. r. á. szül. 1713. Ahán; beölt. 1732. Kecskeméten; fogad. 1734. Kecskeméten;

áld. 1739; gymn. tan. Keeskeméten, Korponán, Debreczenben, N.-Károlyban, Szegeden, Nyitrán; hitt. 1756. Váczon és 1758. Nyitrán. † Debreczenben 1785. évi mart. 24-én. —

Tuschleitner Kajetán (a S. Thoma Aqu.) k. r. á. szül. 1729. M.-Óvárott; beölt. 1745. Privigyén; fogad. 1747. Privigyén; áld. 1754.; gymn. tan. Nyitrán, Pesten, Szegeden, N.-Károlyban, Privigyén; hitt. 1765—1767-ig Nyitrán. † Váczon 1781. évi május 19-én.

Vankovics Tivadar (a S. Severino) k. r. á. szül. 1621. Kis-Ugrócson; beölt. 1740. Privigyén; fogad. 1742. Privigyén; áld. 1749.; gymn. tan. Rózsahegyén, Pesten, Nyitrán, Privigyén; hitt. 1757. Nyitrán. † Privigyén 1796. évi apr. 6-án.

Végh Imre (a Matre Dei) k. r. á. szül. 1756. Ujvároskában; beölt. 1775. Kecskeméten; fogad. 1780. Nyitrán; áld. 1788.; gymn. tan. Trencsénben, Pozsony-Szent-Györgyön, Tatán, Kalocsán; hitt. 1797—1803. Kalocsán és 1820. Nyitrán. † Nyitrán 1821. évi decz. 3-án.

Villiger József (a Matre Dei) k. r. á. szül. 1786. Predajmán; beölt. 1803. Privigyén; fogad. 1808. Kőszegen; áld. 1810.; gymn. tan. Tatán, Kőszegen, Váczon, Pesten, Nyitrán; hitt. 1828—1835. Nyitrán. † Pesten 1869. évi jan. 30-án.

Voláko Marczell (a Nativitate B. M. V.) k. r. á. szül. 1729. Magyar-Óvárott; beölt. 1748. N.-Károlyban; fogad. 1751. Medgyesen; áld. 1757.; gymn. tan. Medgyesen, Kecskeméten, Pesten, Debreczenben, P.-Szent-Györgyön, Nagy-Károlyban, Szempezen, Váczon; hitt. 1778—1781. Nyitrán. † Kalocsán 1803. évi máj. 3-án.

Vohlfahrt József (a S. Josepho Cal.) k. r. á. szül. 1814. Bélán; beölt. 1830. Trencsénben; fogad. 1836. Nyitrán; áld. 1838.; gymn. tan. Breznón, P.-Szent-Györgyön, Trencsénben, N.-Károlyban, Rózsahegyén, Selmeczen, Temesvárott, Léván, Nyitrán, Podolinban; hitt. 1862—1863. Nyitrán. † Podolinban 1872. évi febr. 7-én.

Zhoreleczy Tóbiás (a S. Rosalia) k. r. á. szül. 1702. Sz.-Benedeken; beölt. 1722. Privigyén; fogad. 1724. Privigyén; áld. 1730.; gymn. tan. Nyitrán, Veszprémben, Kecskeméten, Breznóbányán, Korponán, Privigyén, Rózsahegyén.

hegyen; hitt. 1741. Nyitrán. † Pozsony-Sz.-Györgyön. 1776. évi januárhó 16-án.

Z i m á n y i L a j o s (a S. Cruce) k. r. á. szül. 1748. Kameniczán; beölt. 1766. Privigyén; fogad. 1768. Privigyén; áld. 1774.; gymn. tan. Privigyén, N.-Károlyban, Debreczenben, Nyitrán, Pesten, Vácson, Trencsénben, Kalocsán; hitt. 1791—1796. Nyitrán, majd Székesfehérvárott és Kalocsán is. † Privigyén 1805. évi februárhó 10-én. — Művei: *Carminum libri IV. Vacii*, 1784. — *Oratio de laudibus Exc. ac Rev. Dni Josephi Bajzáth de Pészak. Veszprimii*, 1802. —

Z i s k a y P á l (a S. Anna) k. r. á. szül. 1822. Küküllön; beölt. 1840. Privigyén; fogad. 1848. Pozsony-Szent-Györgyön; áld. 1850.; gymn. tan. Privigyén, Szegeden, Kalocsán, Debreczenben, Nyitrán; hitt. 1863—1870. Nyitrán. † Bécsben 1878. évi májushó 12-én. —

Ime bemutatva nyitrai hittanintézetünk első tényezői — a tanárok, kik oly emberül működtek pályájokon. — Nem egy közülök a tanítási foglalkozáson, melyben mindannyiukat a legjobb akarat, a legőszintébb törekvés, legernyedetlenebb munkásság jellemzi, és az azt kiegészítő mulhatlan teendőkön kívül buzgalmának abban is adta bizonyítékát, hogy egyfelül irányadója legyen tanítványainak magánszorgalmi munkálkodásaiban, másrészt pedig, hogy tapasztalata és ismeretkészletének, saját anyagi áldozatai árán is szaporításával hallgatói érdekében kamatoztassa az intézet szellemi tőkéjét... Mint oktatók pedig jobbára oly jelesek voltak, hogy tárgyaikat helyes időbeosztás illetőleg taurend mellett * legszebb eredménnyel kezelték, igen legszebb eredménnyel, minek világos tanuja az e hittanintézet képezte hittudorok sora, kik innét kikerülve vallottak dicsőséget az egyetemi vizsgálók előtt; ide nem tudva azon számosakat, kik, a hittudo-

*) A tanrend, egy multszázadi kézirat nyomán, így volt: „*Professor unus tradet Historiam Ecclesiasticam in epochas divisam, cui prae-mittet historiam religionis, & ecclesiae christianae notionem, scopum, & utilitatem historiae in theologia, tum fontes, subsidia veritatis historicae. Demum Chronologia, Geographia, & Critica. — Institutiones theologicas cum locis theologicis, in quibus Institutionibus eo continentur est, ut necessitas et existentia divinae revelationis in urroq. Testamento novellis bis theologiae studiosis sufficienter exponatur quotidie*

mánynak csak egyes tárgyaiból állván ki a szigorlatot, tudori diplomát nem nyerének..

Nem mindenki tartozhatik azon szerencsésebb választottak közé, kik tanítani is, írni is egyiránt bírnak. Innét valaki nem csak szóval, de tollal is törekszik szolgálni hivatásszerű tere és körének tantárgyát, az különösen dicső nevet magának. Tehát nem hiú büszkelkedés, hanem csak az érdemnek s fáradozásnak méltatása, és az igazság követelésének s a kutatói listából folyó kötelességünknek teljesítése az, ha még itt is utalnunk arra, hogy nem egy theologiaintézetünk tanárai közül tanítói hivatalának buzgó betöltése s a tudomány vívmányainak gondos szemmel kísérése mellett részint a költészet, részint a komoly irodalom mezején szabatos, határozott illetőleg ékes tollal lelkes és termő munkásságot fejtett ki, közössé tevén az elfáradást nem ismerő buvárként kinyomozott tudománykincset, hogy gazdagodjék abból az emberiség...

És vajon e kiható, elismerésre is érdemesítettett működés nem fényes pontok-e, földerítve theologia-intézetünk egén a tanárok alapos tudománya által, és biztosan hajtva szerzetes iskolánk hajóját a magasabb tudományos műveltség kikötője felé?

Theologiaintézetünk működésének tárgyát, második tényezőként, a hallgatók képezvén, lássuk már, kik voltak:

H. A kegyesrend nyitrai hittanintézetének hallgatói:

Adamovics József. Alber János. Alber Miksa. Albert Ferencz. Alleker Lajos. Ambrus József. Androvics József. Antal Alajos. Antal Dániel. Aranyosy János. Árvay Ágoston. Árvay János. Augusztini Antal. — Baán Péter. Bahunek János. Bajusz Incze. Balás Sándor. Balácsi József. Bálint Antal. Balkó János. Ballér Ignác. Balogh Alajos. Balogh János. Bálvány Alajos. Bammer Károly. Bán József.

duabus horis. — Idem Professor Historiae Ecclesiasticae explanabit historiam litterariam theologiae, & institutiones theologicas fusius cum Patrologia quotidie duabus horis. — Alter professor primis tribus mensibus elementa linguae Hebraeae, dein toto anno hermeneuticam veteris Testamenti explanabit quotidie duabus horis. — Professor Sacrae Scripturae tribus mensibus linguam Graecam, dein hermeneuticam explicabit quotidie duabus horis. — Professor Dogma-

Baranyai Antal. Baranyai Zsigmond. Barbély László. Barkovits István. Bartek Mihály. Bartek Lajos. Bartos Ignác. Bartos Károly. Basa László. Bauer Lénárt. Bednarovics János. Béla Antal. Belányi Bernát. Belánvi Ferencz. Bélik Zsigmond. Bellányi Hermenegild. Bellágh József. Belló József. Bencsáth Vincze. Béndek József. Bendik Ferencz. Bennó Jeromos. Benyák Bernát. Berczelyi Károly. Bernhard Márton. Bertalan Alajos. Berzay Ádam. Berzay Elek. Betzkóy Antal. Bezák Ambrus. Beznák Károly. Biczó Ágoston. Bielik László. Bieliczky Pál. Biegelbauer (máskép Békeffy) Károly. Blaho Ignác. Blaskó Endre. Bokross Ferencz. Boldis Samuel. Bolla Márton. Bonda Benedek. Bontó Gergely. Boross Károly. Brátkay Alajos. Breinfolk Gusztáv. Brogyányi László. Budaváry János. Budai Béla. Bujk Béla. Bujni István. Bulla Ede. Burián Boldizsár. Burza János. Bussay László. Butsy Sándor. Butsánszky László. Buzna Imre. Buzna Lázár. — Czabay Sándor. Czápáy Imre. Czaunschirm (máskép Ernyősy) László. Charusz László. Chorényi János. Czech József. (máskép Cserkúti) Czibula Imre. Czimber András. Czverg (máskép Cserői) József. Czverger József. Csakós Elek. Csáky Rókus. Csánky Gábor. Csaplár Benedek. Csaplár Ignác. Csaudańszky Bertalan. Csegezy Ignác. Cseh Ferencz. Cserbay István. Cserbay Lipót. Csepelyi Pál. Cserép Sándor. Cseri János. Csértó József. Cservenka Henrik. Cservényi Alajos. Cservik József. Csetzeky Imre. Csiba Elek. Csik Lipót. Csikel István. Csiky László. Csintalan Pál. Csubák Antal. — Dániel Benedek. Danne (másk. Dani) Ferencz. Darabos Zsigmond. Deák János. Deák Menyhért. Deáky József. Deáky Károly. Debnárik Incze. Demeter Alajos. Demeter János. Demeter Lajos. Demka Gáspár. Dezericzki Incze. Dezső János. Dezső Miklós. Diksz Péter. Ditrich József. Dobay Elek. Dolmányos György. Dolyák Ambrus. Dománeak Alajos. Dományi Márk. Dombay Albert. Dombi Mihály. Domokos Jenő. Domonai János. Doni Flóris. Dornay István. Duchon Szidor. Dugonics András. — Ege

ticae explicabit Theologiam Dogmaticam cum Polemica quotidie duabus horis. — Idem Professor Dogmatices tradet residuam Theologicae Dogmaticae partem cum Polemica quotidie per duas horas. — Professor Theologiae Moralis explanabit Theologiam moralem, deip Pastoralem et Paedagogiam quotidie duabus horis. — Professor, qui Moralem priori anno tradidit, hoc anno et Jus Ecclesiasticum tradet, quotidie duabus horis."

Sándor. Egelszky Ignác. Egerváry Ignác. Egetzky Ignác. Eisenbarth Károly. Eisler József. Ekker Elek. Elekes János. Éltés Sándor. Endrődy Alajos. Endrődy János. Entzinger János. Englohner (máskép Egedi) Vincze. Erdős István. Eschner Konstantin. — Fábos Józ. Faeth Alaj. Faisz Józ. Faklics Imre. Farkas Alaj. Farkas Ant. Farkas Ign. Farkas Istv. Farkas Józ. Farkas Lajos. Farkas László. Fáy Barnabás. Fehér Glyczér. Fehér János. Fehérváry István. Fekete András. Feld Vilmos. Ferenczy Ráfael. Fidiczinis Keresztély. Fidra István. Filgóssy József. Filkorn József. Fitos Antal. Fodor Antal. Foltyn Imre. Forgách Jácint. Francz Bertalan. Franics Antal. Frank Ferencz. Freiseisen József. Frey Ferencz. Fries Ádám. Fuchs János. Furdek Nándor. Fülöp László. — Gaál László Gaál Miklós. Gábor Ferencz. Galgóczy Ignác. Gápel János. Gara András. Gaza András. Gegő Adolf. Gerschlagger József. Gieszvein István. Gódin József. Gódingger Jusztin. Götz Ignác. Gothardó József. Graeffel Elek. Grigely Konstantin. Grisel Hermenegild. Grossmann Alajos. Grossmann Ignác. Gruber György. Gruber József. Grunn Paulin. Gubanóczy ar. János. Gyalókay Ferencz. Gyarmathy József. Gyöngyösy Istv. Gyurgyovanszky Ferencz. — Haaz János. Hadik Ferencz. Hajagos Józ. Hahóthy Sándor. Halapy (máskép Alapy) Konstantin. Halványi János. Hám József. Hannulik János. Hanák János. Hanczkó Ján. Hangyássy Imre. Harmath Gergely. Hartl Ferencz. Hartmann Lőrincz. Hasskó László. Hatala Alajos. Haulik Mátyás. Hegedűs Alajos. Heiszler József. Hemtner Flóris. Hennyei Vincze. Hepner Ignác. Herák Sebestyén. Herbanszky Adolf. Herday Glyczér. Hetesy Simon. Hetlinger József. Hévizy János. Hindy Mihály. Hinner Antal. Hyross Samuel. Hladik Bernát. Hoffmann Ágoston. Hoffmann Ignác. Hoffmann Sebestyén. Holczinger Imre. Holeczy János. Hollermayer Elek. Holly Dániel. Homoky Imre. Horeczky Elek. Hornyai Ambró. Horváth Cyrill. Horváth György. Herváth Ignác. Horváthy Imre. id. Horváth József. ifj. Horváth József. Horváth László. Horváth Márton. Horváth Pius. ifj. Horváth Sándor. id. Horváth Sándor. Horváth Vincze. Horvátovich János. Hranak Tamás. Hranaky Antal. Hranaky Lőrincz. Hranaky Antal. Hudra János. Hulyák Péter. Huszár György. Hutkay János. Hutter Ant. — Iglódy Zsig. Illésházy Ján. Isold Valerián. Iványi István. Jaeger Ágoston. Jaeger Ferencz. Jager József. Jakoss Ambrus.

Jakubik János. Jallošits Endre. Jankó Imre. Jankovich János. Janny László. Jantsik (máskép Ivánfi) Ede. Jantsó József. Janyics Endre. Jeger Ferencz. Jekkel Ferencz. Jelinek Jenő. Joachimstadt Konstantim. Juhász Péter. — Kaiser József. Kallián Gyula. Kalmár Endre. Kámánházy Ignác. Kámpay Benedek. Kandl Adolf. Kántor Bálint. Káutz Nándor. Kapfer Lászl. Kappler Ján. Kapronczay Ed. Kapronczay Elek. Kardhordó Ambrus. Karnay Alajos. Karner János. Karsay János. Katona Dénes. Kázmér Elek. Kecskés Mihály. Keglevich János. Keller Ferencz. Keller Zsigmund. Kempf Alajos. Kernaszt Ede. Kertész. József. Késmárky János. Keszthelyi László. Kiss Ignác. Kiss Károly. Kiss Márton. Kiss Tamás. Kisutzky Elek. Kithay Timót. Klacsó Tivadar. Klepeisz József. Klobucsek Alajos. Klohomer János. Kmethy Dániel. Knapp Mihály. Koczányi Ferencz. Kocsovsky Ferencz. Koláry Mátyás. Kolencsik József. Kollárik Alajos. Komjáthy József. Koncz János. Konopa József. König Mórincz. Könnye Alajos. Kopcsányi Benedek. Kopcsányi Jakab. Koppy Károly. Korbonics Béla. Korecz Lőrincz. Korencsik Alajos. Korenda Elek. Korompay Antal. Koross Imre. Koroda Theofil. Kossela Eustak. Koszik Vazul. Kosztka Mátyás. Kosztka Mihály. Kosztka Szaniszló. Kottek Nándor. Kovács Antal. Kovács Béla. Kovács Rézmán. Kovács János. Kovács Paulin. Kovácsics István. Kovácsik János. Kovácsik Tamás. Kovacsóczy Anzelm. id. Koválcsik Tamás. ifj. Koválcsik Tamás. Kövessy Kálm. Krausz József. Kricska (másk. Budaváry) József. Kriszpach András. Kriszpach György. Krolig Vazul. Krommer Máté. Kubinyi Béla. Kucsera Kristóf. Kucserik Sándor. Kudelka Henrik. Kudla György. Kudlik Alfonz. Kudlik János. Kulhánek (máskép Rejtényi) Antal. Kunn Ignác. Kurcz Egyed. Kustár Ignác. Kuzma Elek. Külley Kristóf. — Laczkó Ambrus. Ladizsinczy Mátyás. Lajos János. Lajszky Lajos. Lakatos Márton. Lampach Elek. Lanczinger János. Lankovlch Fülöp. Lapónyi Alajos. László Alajos. Lauch János. Lechner Imre. Léday Jeromos. Lehmann (másk. Réti) Márton. Leitner Nándor. Lehics Glycer. Lelovics Ignác. Lengyel Domonkos. Lengyel Elek. Lengyel József. Lepátsek Mátyás. Leszer Antal. Leták Márton. Letlinger Károly. Léway Zsigmond. Lezó Ferencz. Lichtenstein József. Lieszkovszky József. Lihán Mihály. Linder Róbert. Linseter Gergely. Liskay Alajos. Lőrincz Adolf.

Lőrincz András. Luczmayer Adolf. Luptsánszky Elek. Lutter Nándor. — Machner Nándor. Mácsay Lukács. Madlák János. Magyarász Incze. Magyarai István. Majer János. Majoros József. Maka Sebestyén. Malártsik Ignác. Málík Vincze. Malobitzky Ignác. Malonyai István. Malotsay Antal. Mannhardt Ignác. Marhofter Flóris. Markos Imre. Markovich Antal. Markuss János. Marsovszky Dávid. Marticsek Mátyás. Martin Nándor. Martin Péter. Maschek Bernát. Matégka Antal. Matkovich Antal. Mathovich Elek. Matirkó Konrád. Matusik János. Matyasovicz Glyczer. Mayer Elek. Megyeri Benedek. Megyeri Paulin. Melchár József. Melczer Döme. Mennyei Lajos. Menyhárt Ágoston. Mészáros András. Mészáros József. Mészáros László. Mezey István. Mihály Alajos. Mihály Pál. Mihálka Antal. Milkovich József. Milkovius József. Minkay Lajos. Mlinkay Alajos. Mogyorósy János. Mojzer Jeromos. Molnár Ede. Moós János. Morgenbesser György. Moró Imre. Mravik Imre. Murányi Ignác. Müller János. — Nagy István. Nagy Márton. Nagy Péter. Nagy Vincze. Nagyvendéggy Elek. Náray Dávid. Nécsey Jeromos. Nedoli János. Neichel László. Nemes Imre. Németh Alajos. Németh Ferencz. Némethy Ferencz. Nequaszil Mátyás. Nikolinyi Alajos. Nisnyánszky Gáspár. Nováky Kázmér. Novotha László. Nucsecz Ede. Nyilassy Károly. Nyuss Imre. — Obelcz József. Oláh József. Olejovits János. Ondrejkovits János. Orbán Lajos. Ormándy Miklós. Orsola Bálint. Oslányi Nándor. Oszwald Béla. Óvári Ferencz. Ovsíák (másk. Ormay) Alajos. — Paczek Béla. Pachinger Alajos. Pakos Ján. Paless Henrik. Palkovits József. Palkovits Károly. Pallos József. Pállya József. Pallyó András. Pancsó Ignác. Panek Ede. Pap Selestyén. Pap István. Pap József. Papánek János. Papések Mátyás. Patzek Gergely. Paulatzky Lőrincz. Paulik István. Paulovits László. Pech Ágoston. Pech Selestyén. Pécsy Domonkos. Peer Jakab. Pek Ágoston. Perczel Imre. Perlaky László. Pesti Adolf. Péter János. Pethő Benedek. Petlanovits Alajos. Petróczy Pál. Petrovits Ign. Pich Ed. Piller Selestyén. Pintér Jeromos. Pintzegh Domonkos. Pivár Ign. Plank Elek. Plathy Mih. Platner Imre. Podenstein János. Podhradszky Ant. Podraczky Mihály. Podolay István. Podolay Menyhért. Pokadt Flóris. Polák Ede. Polák Ferencz. Polák János. Polányi Ferencz. Poleretzky György. Poleretzky Jenő. Poleszni (másk. Erdősi) Imr. Polák Gergely. Pomp

(másk. Parádi) Kálmán. Póor Kajetán. id. Póor Károly. ifj. Póor Károly. Póor Őzséb. Popol Ágoston. Potanka János. Priechenfried József. Pritz Bódog. Pruck Jakab. Pumm Pál. Purgstaller (máskép Polotay) József. — Raab Albert. Rabcsánszky Mihály. Rack Dénes. Raffay János. Raichl Alajos. Rakovszky Gergely. Randveg Mihály. Rappensberger Kajetán. Rappensberger Vilmos. Ratskó Mihály. Reisinger János. Reisinger Jusztin. Reiszner Pál. Remsa Miksa. Révay István. Révay Miklós. Ribianszky Adolf. Richter Rezső. Riedl György. Rigó István. Rizinger Őzséb. Roch Imre. Rogel Venáncz. Rohács János. Róth Mihály. Ruff Gyula. Ruff József. Rúth János. Sáfrán József. Sahorits Lázár. Salamon Vazul. Sarang József. Sárkány János. Sárosy János. Sárváry Béla. id. Sárváry Ferencz. ifj. Sárváry Ferencz. Schedl Alajos. Schembera József. Scherenspecher József. Schevtsik Alajos. Schimarovszky Jenő. Schirhuber Móricz. Schmied Ágost. Schmith Mátyás. Schraudt Fer. Schröck (másk. Somhegyi) Fer. Schreier Norbert. Schrötter János. Schubert Lajos. Schulista Ignác. Schüller Flóris. Schunik József. Schuster Konstantin. Schwartzl Zsigmond. Sebes János. Sebő Ágoston. Sélyei Farkas. Semler Ferencz. Simay Kristóf. Simitz Elek. Simitz Mátyás. Simoncsits Incze. Simonyi Alajos. Sindler Józ. Szkladányi Józ. Skorecz Adolf. Skrovanek Mihály. Skvór Glyczer. Slaby Antal. Slaby József. Smiding (máskép Solyomi) József. Söjtöry Zsigmond. Spányik Glyczer. Spechtenhauser Bertalan. Spindlhuber Ede. Spissák (máskép Ssapesi) József. Spissák (máskép Szepesi) Imre. Stancsek Ágoston. Stancel István. Stech Alajos. Stefkó Antal. Steiger József. Stein Istv. Stikker Józ. Strobl György. Subányi Gábor. Subányi Pál. Suhajda Elek. Suhajda Sánd. Sümegh Márton. Sümeghy Pál. Surányi Antal. Suth Ignác. Svedai Lénárt. — Szablik István. Szabó Adolf. Szabó Ferencz, ifj. Szabó Ferencz. Szabó Ignác. Szabó János. Szabó Mátyás. Szabóky Adolf. Szaiff János. Szejtler Elek. Szalay Dénes. Szalay Gábor. Szalay Miklós. Szalay Rafael. Számord János. Száva Pius. Szécsy Ágoston. Szedlacsek Lajos. Szegess Mihály. Szeitz Alajos. Szeitz Antal. Szeitzl József. Szekeres Imre. Szemess Imre. Szendy János. Szentiványi Kristóf. Szenczy Alajos. Szép Lajos. Szibenliszt József. Szigly Gábor. Szihulszky József. Szikay Lipót. Szilágyi Adolf. Szilassy Ignác. Szilez Károly. Sziri János. Szitkey István. Szkokán Sándor. Szkokán János.

Szokán Vincze. Szlabey György. Szlávik Károly. Sluha Ferencz. Szmiday Endre. Szolcsányi Ferencz. Szolcsányi Jenő. Szöllősy Istv. Szuk Imre. Szuly Józ. Szunerits Béla. Szűts Józ. Szvaratkó Kálm. — Takács Istv. Takács Józ. Tamásy Józ. Táncczos Vendel. Táschler Ján. Tausch Ján. Tegó Alaj. Thóma Bálint. Thüringer (máskép Táray) Ambrus. Tománovics József. Tomeján Sándor. Tölcsényi Fer. Tölcséry Fer. Tordy Mihály. Tóth Albert. Tóth Antal. Tóth Bertalan. Tóth Elek. Tóth György. Tóth Ignác. Tóth János. Tóth Jenő. Tóth Lajos. Töttösy Elek. Trautwein János. Tremmer Gyula. Tritremer (másk. Teremi) László. Tsiky Lipót. Túry Imre. — Ugróczy Ferencz. Uhlits Gotfréd. Uhlyárik János. Ujfalusy János. Ujváry János. Unger Pál. Urik József. Utlacsay László. — Váczy Glyczer. Vágner Béla. Vágner József. Vágner Márk. Vágner Mihály. Vajda Gyula. Valentini János. Valla (máskép Forgáts) Jácint. Vallner Mihály. Való József. Valter Rudolf. Vanke József. Vargha László. ifj. Vargha László. Várady Móricz. Várkonyi Endre. Várossy Zsigmond. Vaschányi Sebestyén. Vass Elek. Vass József. Vass Jusztin. Vass Imre. Vattay Pál. Végh Imre. Végh János. Végh József. Veisz Gábor. Vékony József. Verner Zsigmond. Vertler Mátyás. Veszelka József. Vida Incze. Vidoss Incze. Vieczigmann Vincze. Vild Lénárd. Villim Mihály. Vintsch Ferencz. Visky Ágoston. Visky Ignác. Vörös Mátyás. Wágner János. Weigang József. Wengritzky József. Wimmer Ferencz. Windisch (máskép Vashegyi) Alaj. Wolf Ant. Wolf Jusztin. — Zachar Ján. Zay Lászl. Zbrojni (máskép Fegyveres) Konrád. Zelinka Mihály. Zelucky Gáspár. Zemáncsek Jeromos. Zhoreliczky Tóbiás. Zimányi András. Zimka Marcellin János. Zimmermann Jakab. Ziskay Szaniszló Pál. Zlatnyánszky János. Zubtsek Lénárt. Zvolenszky Mihály. Zsiga Alajos. Zsiga József. Zsiger Sándor. Zsigmond Bertalan. Zsigmondovics Lipót. Zsuffa Jeromes. Zsuha István. stb. stb.

Már ezen ősszeg is egyre-másra kilenczszázra rúg. —

Jelentékeny szám; de az még nagyobb lehet vala, ha a központositó II. József rendeletéből fiatalaink a „seminarium generale“-ba nem parancsoltatnak, és időnkint egyetemekbe meg egyházmegyei papnöveldekbe nem küldetnek, vagy ha az 1848—1849-ki catastrophára a bécsi absolut hatalom, mely a nemzeti erő lenyűgözése után, az ország minden viszonyát megváltoztatva, hazafias rendünk fönmaradását is

éveken át kérdésessé nem teszi az által, hogy a szerzet-kormányt új tagok fölvétele- és képzésétől eltiltotta... Van tehát napjainkban is, midőn a számok nyelve annyira divatos, — miért büszkélkednünk rendi theologusaink szép számában; ez is képezheti már hazai ifjaink szerzetespapi hajlamának kedvező hőmértékét.

De másfelül a theologia piaristahallgatóinak ezen szép számából Kalasanzi magyar rendtartománya egyházasan tudományos műveltségének növekedéséről is örömet merithet az elfogulatlan kutató, ha a számhoz arányosnak tapasztalja a tanulók tudományszomjas serénységét. Mert mind hiában, miként a sejt csak úgy telik meg mézzel, ha a méh elfáradni nem tudó szorgalommal hordja össze és dolgozza föl a yirágok nedvét: úgy gazdagodik föl a tanuló elméje is a tudománynak kincsével, ha lankadatlan erőfeszítéssel gyűjti az előadásokból és könyvekből a tudományanyagot és dolgozza föl beható tudományosság által, — e mellett meg nem felejtkezvén arról soha, hogy tudománya szilárd alapot csak azon fensőbb örök igazságokból kap, melyek Istenhez emelvén a lelket, midőn az elmét megvilágosítják, a szívet is nemesítik...

Már pedig nagyon kedvesen esik azon intensiv sikert konstatálhatnunk, mely hittanintézetünk hallgatói nagy részének igyekvéseiben mindenkor feltűnik. — Nem csupán a tudományegyetemnél gyakorta kiállott doctori szigorlatokban, tudori avatásokban találjuk azt, melyek ugyan illő tekintetet érdemelnek; hanem találjuk a házi könyvtár buzgó használásában és azon irodalmi dolgozatokban, melyek theologusaink által létesültek. — Hallgatunk a rokontermészetű s a tanév folyamán többször a rendfőnökségen kívül az ország áldornagyához is betérjesztett érdemsorozatokról; melyek pedig hittanulóink belső hivatásérzete és az ezzel szövetkezett tudományos ismeretek és haza szeretetének örvendeztető bizonyítékául szolgálhatnak... Tehát nem csupán ezekben találjuk azon megnyugtató sikert, hanem a három-három hónap után a hittanulók által a theológiából tartott nyilvános vitatkozásokban, melyeken a kitűzött értekezések ideje alatt az egész hittanulóság a társház elüljárósága és városi érdeklődők is jelen voltak. A correct katolikus tudja, miszerint hit dolgában egyedül élő isteni tekintélynek van e l d ö n t ő szava, mely nélkül minden vallás csak ingatag véleménynyé törpül le; s azért megkülön-

bözteti az egyház csalhatatlan tanitmányát egyes kifogásolók okoskodásaitól... Minek tudatában theologusaink bizonyos tantételeket védelmeztek; a tanárok vagy más theologiai álláspontra fölemelkedni tudók e tantételeket védők ellen élénk támadásokat tettek. A védőknek, kik az ellenfél állításait nem egyszerűen tarthatatlanoknak mutatták, hanem általános érvekkel meg is czáfolták, szorgalma és ébersége legtöbbször kitünő sikert aratott, melylyel az elüljárók nagyon meg voltak elégedve... Ez üdvös szokás a mult század folyamán egészen áthuzódik, és hittanintézetünk életében érdekesen élénk jele- netekre adott alkalmat, különösen oly tanévekben, midőn a növen- dékek száma is tetemesen nagyobbult... A következetes szívósság- gal megtartott vitatkozások ünnepélyes előkészületeket és beható munkásságot tettek szükségessé, s valamint a növendékekben, úgy az elüljárókban is tagadhatlan érdekeltséget gerjesztettek. Olykor a tantételeket kinyomatták és kegyes Maecenásoknak föl- ajánlották... Hogy már az ily avatottan és kitartással vezetett rendszer mily hathatós eszköze a művelődésnek mindott, hol a felek őszinte tanulékonyssággal és kölcsönös türelemmel járnak el benne; hogyan képesíti az értelmet a tárgynak felkarolására és minden irányban való felfogására; hogyan szerzi meg az előadási csint és ügyességet, hogyan neveli és edzi a bátorságot, és mennyire ébreszti a tudomány vágyát: azt nem szükség értel- mes ember előtt fejtegetni. Csak azt érintjük alkalmilag, hogy azon eljárásnak szellemi hordereje a piarista tudományossága és életfeladatára különösen kiemelendő. Mi a k. r. theologiatajár hivatása? Mint tudósnak a tudományt elmélkedés, vizsgálat, hol kell, észlelés és egybevetés útján művelni, mint tanárnak azt nemcsak közleni, hanem hallgatóit önálló elsajátításra is gerjesztve, másokat önálló elmélkedésre bevezetve az életnek vallásosan tudományos embereket s az iskolának hitbuzgalmas tudókat nevelni. Mert ezek közül nyeri majd részben a szak- és középiskola avatott tanárait, és a középiskola nevel a képez- dének, a képezde pedig a népiskolának alkalmas tanerőket. Sziv vala a kegyesrendi theologia egykor, mely a szerzettest minden erecskéin át végre annak legszólóbb pontjaira eljut- tatá a műveltség vörét, melyből egyedül táplálkozhaték a virágzó társulat...

E kívül van még egy tér, mely méltató figyelmünket teljes mértékben megérdemli, melyen rendi hittanulóink mind

az izlésben mind a tudományos kísérletekben csendesen és észrevétlenül, de munkásan képezék magokat: értjük az egyesületi tért. Különösen az irodalmi kört említjük itt, mely a szerény „Gyakorló iskola“ majd a „Zobori egyesület“ utóbb „Dugonics-társaság*)“ név alatt a társház szerény falai közt gondosan ápolgatva jó ideig létezett, mint zajtalanul folydogáló csermely

*) Közlendőnek véljük legalább kivonatban e társaság alaprajzát és szabályait, melyeket a tagoknak a ft. rendfőnökség annak komoly megiszivlésére ajánlásával, hogy a főszület theologiai rendes tanulmányaira fektessék, a nemzeti nyelv buzgó művelése s lángszerelme mellett Latium nyelvét, melynek tudása szükséges, mely egyszersmind a tudósok s az egyház nyelve is, el ne hanyagolják — az együleti működést csakis másodlagos, a hittanintézethez viszonyítva jobbara szünnapokon betöltendő kötelességnek ismerjük, hagyott helyben. — Ugyanis azokat atyai áldása kíséretében egyebek közt ilyen átirattal küldötte vissza: „Elvárom, hogy a tagok szünóraikra szánt nyelvbeli dolgozataik mellett, a köteles (theologiai) tanulmányokban szemmi hátra maradási vadra okot nem adandanak, és mindenkor Isten dicsőségét, édes hazánk és királyunk javát s hön szeretett rendünk díszét tetteleg fogják előmozdítani.. Isten segedelme a nemes törekvésekkel!“ A Dugonics-társaság alaprajza és szabályai. (Kivonat.) — A társaság célja. A honi nyelvben tökéletesedni, hogy szerzetünk növendékei kisebb-nagyobb munkák kidolgozásával a hibátlan, tiszta és ékes írásmódot tulajdonukká tegyék; továbbá, hogy az ifjak ismereteik körét a tudományos közlekedés által tágítsak és a bennök lappangó elmetehetségnek kifejlésére alkalom nyujtassék. — A c z é l e s z k ö z e. A magyar nyelvet buzgó iparral mivelni. Ennélfogva köteles minden tag felévenként két rendbeli munkát a jegyzőhöz küldeni. A munkálatok tárgyai pedig részletesen ezek lehetnek: a) különféle verszetek; különösen a melyek az ifjuságban Isten s erényhez vonzó buzgalmat élesztenek; b) hosszabb-rövidebb szóouklatok; c) beszélyek, leginkább a szentírásban található érzékeny s lelki békét, Isten iránti valódi bizodalnut gerjesztő leírások; d) erkölcsi nevelés- vagy tanítás-módot tárgyazó rövidebb értekezések; e) nagyon czélszerű, sőt igen ajánlja a társaság, hogy tagjai a szent atyák és a régi remekírók fordításával is foglalkozzanak. Ez utóbbiak közül különösen kívánja pedig, hogy Sallustius, Livius, Curtius czikkei, Horatius levelei és gúnyiratai, főleg pedig Ovidius változásai tétessenek által honi nyelvre. — A m u n k á k b i r á l á s a. Minden gyülésben az elnökön kívül választassék titkos szavazás utján három tagból álló három bizottság, melynek egyike a beküldött verszeteket, másika a kötetlen beszédű munkákat, harmadika a klassikusokból tett fordításokat bírálja tartalmi, nyelvtani, és helyesírási tekintetben alapúl szolgálván a m. t. társaság által kiadott ilyczimű munka: „Magyar helyesírás és szóragasztás szabályai.“ Az elnöknek mind a három bizottság megbíralásába befolyása vagyon. Valamely munkának a lapokba iktatása vagy ellenkezője a tagok többsége által döntetik el. — J u t a l o m. A hazának és nemzetiségnek szolgálhatás és művelődésünk

csöndesen öntözve és szépen fejlesztve partjainak mosolygó virágait; s melynek a szerzet későbbi nagynevű emberei tagjai voltak. — Mint mindennek, úgy ezen társulatnak is, melybe a rendfőnökség védszárnyai alatt fiataljaink egyesültek, hogy jövődő rögzös, nemcsak eszélyességet, kitartást, férfias elszántságot követelő állásukra az egyházi és honi irodalom

legnagyobb jutalmunk. — A társaság kormányzata. A társaságnak van elnöke, másodelnöke, jegyzője, másodjegyzője, pénztárnoka, könyvtárőre, bírálói és szerkesztőse. — Az igazgatóság a helybeli r. tagokból választatik, s ennek valamint az egész társaságnak feje az Elnök, ki az egész társaság dolgát igazgatja, minden gyűlésben elől, azokat beszéddel nyitja meg, a megbírált s elfogadott munkákat átnézi, és azokat valamint a hivatalos leveleket is saját keze irásával megerősíti. — A másodelnök az elnök távollétében ennek helyettese és a gyűléseket bezárja. A jegyzőhöz tétetik át minden munka s hivatalos levél, melyeket az elnök jelenlétében fölnyitni, s a gyűléseken elolvasni köteles. Azonkívül a társaság viselt dolgait s más szükséges tárgyakat az évkönyvbe igtatni, a levéltárnak gondját viselni, s a vidéki tagokat a gyűlések eredményéről tudósítani tartozik. — A segédjegyző hivatalos leveleket írni, szóval a jegyzőt sürgetős dolgaiban segíteni köteles. — A pénztárba sziveskedik a főt. pártfogó úr havonként valamely összeget küldeni, a pénztárnok kötelessége tehát e pénzre felügyelni, s a hányszor a társaság kívánja, különösen a félévi gyűléseken számolni. — A könyvtárőr a társaság könyvtárára, a melyet a ft. pártfogó célszerű könyvekkel bővíteni kegyeskedendik, fölvisz, használatul a tagoknak könyveket is csak ő adhat, a kiknek nevét, a könyv címével együtt, följegyzi, s év végével a társaságnak számot ad. A bírálók a tévedéseket szerény baráti szívvel fölfedezik. A szerkesztők, kiknek száma a körülményekhez szabatik, kötelesek az elfogadott munkákat a folyóiratba igtatni. — A társaság alapszabályai: 1. A társaság tagjai egyedül szerzetünk kebeléből lehetnek. 2. Tisztviselőnek választott egyén igen-igen fontos ok nélkül le nem mondhat. 3. Az igazgatóság és gyűlések állandó helye: Nyitra. 4. Az elnök és m.-elnök ugyanazon tanfolyam növendékei közül ne legyen. 5. A tisztviselők, a munkálkodásra nézve, rendes tagokul tekintetnek. 6. Minden iskolai évben egy nagy és két félévi gyűlés fog tartatni. 7. A nagy gyűlés mindjárt októberhó elején tartassék, melyen fognak a tisztviselők választatni, miért is a tagok október elején megjelenni köteleztetnek. Az első félévi is pedig februárhó elején, a másik június végén tartassék. 8. A választásban minden helybeli r. tag egy szavazattal bír, de az elnök m.-elnök és jegyző választásába a pozsony-szent-györgyi theologia, és a váci philosophia-intézeti tagok is befolyanak. 9. A társaságba lépett tag annak kebeléből az év végeig ki nem léphet, de ellenben, ha egyik-másik viszályokat szőne, vagy rendes fő kötelessége elhanyagolásának okát egyesesen és nyilván a társaságra hárítaná, az a félévi gyűlésben a tagok sza-

gyakorlata által tudományosan készüljenek, és a vallás, haza és igaz tudomány javára, saját kiképzésükre és a tanulósnak, melynek oktatói leendnek, tanítására írásbeli dolgozatokkal is járuljanak, — szerény vala kezdete... Mi másképp nem is lehetett; mert csak a szoros kötelességtől gondosan megta- karitgatott perczeket lehete rája szánni: de, hasonlóan a nagy fának csiráját magában rejtő kis maghoz, szépen fejlett a gyöngye növény, időről-időre munkálatokkal kedveskedvén, melyek a tudmányszeretet, gondos tanulmány, sikeres nyomozás és kitűnő szorgalom örvendetes tanui voltak... Kétségbe von- hatlanul mutatja ezt már az is, hogy a ft. rendfőnökség által a tagok munkássága élesztésére évenként jutalomdíjakkal egy- bekötve kitűzött pályakérdések, melyekben a tudományok kü- lönféle szakaira kellő tekintet vala, mindenkor hivatott ver- senyzőkre találtak. És ugyan összehasonlítva a pályázók szá- mát az időszerinti theologusok számával, több pályázó aemu- latioját nem is lehetett kívánni... A kitűzött tételek gyakran oly munkálatok beadását eredményezték, melyek szép tanuságot tén az elömenetelről, melyet a rendnövendékek a tudomány- ágakban elértek, egyszersmind nekik a megérdemelt díj- és dicséretnyeremény mellett kiváló helyet jelöltek ki a társa- ság évkönyveiben... Sőt nem egynem a versenyző dolgozatok közül olyan volt belbecse, hogy, kinyomatásra is méltónak ítéltetvén, a sikra szállt ifju viaskodó tudományos aspiratióiról és jeles tehetségeiről egyképen fényes biznyságot tőn... A jutalmazott illetőleg dicsteljes versenyzők nevei a nagy gyűlésen ki-kihirdettek a jelenlevők örömdvözlései és azon hó kívánalmi közt, hogy mindenkor győzelem koszorúzza egész életökön át jó törekvéseiket!...

vazata által kizáráthatik. 10. A gyűlésben minden helybeli r. tag megje- lenni és végét bevárni tartozik. 11. Vallás, haza, fejedelem és illendőség ellen irt munkát a társaság el nem fogad. 12. Új tagok választása, sza- bályok módosítása, csak nagy gyűlésben történhetik és a főt. pártfogóval közölnendő. 13. A tagok első félevi munkáikat január 12-ig, a másik féle- vieket pedig június 1-ig okvetlenül beküldjék. 14. A társaság ügyeiben s hónapok római nevei fognak használtatni. —

XVI.

Történeti adatok 1788-tól fogva.

A b. e. Révay A. gróf utóda a nyitrai püspöki székben Fuchs Ferencz. — A kegyesrendiek újabb áldozatos hitbuzgalma a vallásoktatás körül. — Perczel Imre a kegyesrend tartományi főnöke a gymnasiumot meglátogatja. — II. Lipót császár és király meghal. — Laczkó Ambró a magyar nyelv és irodalomból szabad tanórákat tart. — A piarista theologiaintézet tanárai az elrendelt szigorlatokat emberül állják ki. — Bulla Ede a k. r. templomot és oratoriumot csinosítottja. — A hevenyészett vizsgálaton a gymnasiumi növendékek dicsőséget aratnak. — Fuchs F. püspök Kelle L. k. r. tag által épületes munkát lefordítottat. — Az intézet alapköve letételének százados évfordulója. — A nyitrai piaristákról elismerő nyilatkozatok. — Viktor Antal és Rajner József osztrák főherczegek Nyitrán. — Fuchs F. Egerbe első érsekül távozandó a kegyesrendieket megdicséri. — Kámánházy Lászlónak kitüntetése alkalmából üdvözlése. — Gyattel Antal emlékezete. — Fuchs F. halála. — Kluch József nyitrai püspök beigtatása. — Főherczeg Károly Ambró esztergomi érsek Nyitrán. — I. Ferencz császár és királynak, ki a francia forradalom pnsztító hatása után a kegyesrendet is megadományozza, érdemei a köznevelés körül. — Kluch J. meglátogatja a kegyesrend nyitrai középtanodáját. — A király születése megünneplése gymnasiumunkban. — Miksa osztrák főherczeg szavai a piaristákról. — Nyitra vármegye nagylelkűsége kegyesrendiek iránt. — Kluch J. névünnepe és kitüntetésének alkalmából a piaristák. — Egy tanév végi vizsgálat és zárünnepély. — A gymnasiumi ifjúság szent gyakorlata. — Szapáry J. gróf főgazgató a k. r. nyitrai tanintézetéről. — Kluch J. kegyeletes emlékei. —

Az istenes és tiszta-hazafiságu Révay Antal gróf után ki, soha sem tagadván meg az áldásos nyomokat, melyeket jeles elődei az egyházmegye történelmében hagytak; ki, erős hitünk szerint, már ott áll a Mindenható színe előtt, résztvevén a boldog szellemek dicsyhymusaiban s élvezvén azon örök javakat, melyeknek elnyerésére egy hosszú életen át annyi hívőt kormányzott s példájával serkentett, — azon kívül, hogy apostol-utódhoz méltóan a vezetésére bízott megye közjavát igazán szíven hordozta, a helybeli elemi iskolákat is építette, — Fuchs Ferencz*) foglalta el a nyitrai püspöki szé-

*) Fuchs Ferencz született Mosonvármegye Pahrenorf nevű helységében 1744. évi aug. 24-én. Az esztergomi főegyházmegyébe fölvétetvén, miután a theológiát szép sikerrel bevégezte, 1768-ban áldozár,

ket 1788-ban. — Fuchsnak neve, kinek minden tetteből kitűnik a bölcsesség, erély s főpásztori buzgóság, párosulva azon határozott jellemmel, mely kitűzi magának a czélt, és fáradni nem tudó kitartással s türelemmel annak elérésére törekszik, — e megye püspökeinek sorában szintén igen diszes és örökre feledhetlen... Mert éles ítélet, benső vallásosság, alkotmány-szerűség, király- és honának, melynek érdekében a legnagyobb önfeláldozással és lelkismeretesen működött, — irányában lelkesülés nyilvánul minden tétében... Azonban kívül esik e sorok körén előszámlálni az ő maradandó érdemeit, melyeket Isten és az ő szent ügyei, valamint az édes haza körül szerzett. — Mindamellett a tudományok és művészetek irányában gyöngéd szeretetének azon tanuságát, hogy a, többi között, mintegy 200. frtba került gymnasium-födél költségeit ő viselte, érintetlenül nem hagyhatjuk...

Bővebb bizonyításra nem szorul az, hogy, ha az egyház jótékony befolyásának háttérbe szorítottása és a rendeltetés-szerű nevelés elhanyagolása következtében, a vallásosság és az ezzel rokonult erkölcsiség szent érzelmei kiharmvadnak az emberek sziveiből: nincs földi hatalom, mely többé a társadalmi törvényt, a rendet föntartani és megvédeni képes legyen... Már a gondolkodóbb pogányok is meg voltak győződve e felforgathatlan igazságról. És azért ifjajukat esküvel kötelezték az agrauli templomban, miként religiojukért, valamint hazájuk boldogságaért, éltök végperceig harcolandnak, és atyáik őshitéhez mindenkor tántoríthatlanul ragaszkodnak... Már pedig nincs tudomány, nincs ismeret, mely bizonyos tekintetben Istenhez, a tudományok urához ne vigyen vissza, valamint nincsen teremtett lény, melynek Isten levén szerzője, s mely Isten bölcsességét hirdetvén, szemes és vallásos szellemmel telt tanár által nem volna fölvehető, használható és alkalmazható a hitéletnek, az ajtatosság érzelmének ébresztésére... Tehát nemcsak a hittan-tanárok hivatvák a vallásos és erkölcsi érzetnek az ifjakban fölkeltségére s gyarapítására, hanem mindenkinek, ki csak iskolákat vezet, e célra a tanítás által

lelkész, philosophia-tanár, titkár, illetőleg 1783-ban kanonok és 1787-ben nyitrai püspökké, majd 1803-ban egri érsekké lón kinevezve. Elhunyt az Úrban 1807. évi jun. 27-én.

összhangzatosan közre kell munkálnia... S valóban a hit és áhítat csak akkor ver a szivekben mély gyökeret, akkor lehet az ifjuban megőrizni az erkölcsösségi épséget, ha a vallásos érzet, a különféle tantárgyak által, a különböző érzéki csatornákon, az elméből a szivbe száll le, — ekkor a lelkismeret, a bűnös csábítások ellenében jól megerősítettvén, az ingadozó kort megóvandja az erkölcsi romlottságtól...

Édes lelki örömeinkre szolgál megemlíthetnünk, hogy e gymnasiumi kegyesrendiek, vallásos keblök nemes sugallata után, mint kezdetben, úgy azontúl, jelesül 1791-ben is, fönnen nyilatkoztatták ezt... Nálók, kik barátai valának a tudományosságnak, de csak is annak, mely az emberi ismeretek gazdag mezejének virágait s gyümölcseit hívő lélekkel s alázatos szívvvel teszi le az Isten dicsőítésének oltárára, — nem csupán a vallástudomány tárgyaltatott a róm. kath. egyház és tanainak értelmében, hanem a többi tantárgyak kezelésében is, főtekintettel voltak a vallásos szellem és érzület fölélesztésére, ápolására és megszilárdítására... A hit és szeretet tűzmelege hevitvén szerény keblöket, hogy növendékeik mindegyikében fölkeltsék a hit szeretetének életadó szikrája, legszentebb kötelességüknek érezték, s erre minden alkalmat megragadtak, mindent, bár fáradságos módot megkísérlettek,.. ellene dolgozván így a fensőbb iránytól elrugaszkodott tudásnak, mely olyan, mint a mágnesű nélküli hajó, — viszik a tévely szelei, hullámai, mig végre törést szenved... E végből röpitettek ök az Istenhez legtöbb, legforróbb imát, hogy szenteltessék neve, jöjjen el az ország és terjedjen, melyet Jézus Krisztus alapított; erejüknek teljéből igyekeztek tehát mindenképen az Isten dicsőségét előmozdítani s öregbiteni... Azért is a jelzett esztendőben, noha uj terheltetésökkel járt, a hitelemzést és valóságoktatást azon növendékeik lelki érdekében, kik magyarul vagy latinul nem értettek, — németül és tótul is kezdték tanítani,... fáradságukat gazdagon jutalmazottnak tekintvén azon remény által, hogy így is a tanulóifjuság nevelésének jó és szent ügye nyerend. —

Tanintézetünk tudvalevőleg az államhatalom közvetlen felügyelete alatt van, melyet a kir. tankerületi főigazgató gyakorol. Az államilag kezelt tanügy belvonatközásu dolgaiba az iskolaföntartó testület nem avatkozik ugyan, de azért mindenha a legmélyebb érdeklődéssel viseltetik azoknak álla-

pota iránt. Igy 1791. tanév július havának végén is a fentartó testület főnöke, a nagytudományu Perczel Imre, a kegyesrend provincialisa, meg akarván győződni a gymnasiumi ifjúságnak a szívet és észet nemesítő ismeretek- s boldogító erőnyekben tett haladásáról, szerencsétlente beces látogatásával a gymnasiumot. — A legtisztább forrásnak felbuzgó kristályerei hatalmas folyóvá csak úgy válhatnak, ha irányukat egészítve egy pályán, egy mederbe jőnek össze. Csepp vegyülve rokonceappal s lefutva magas hegyormokról, vagy ólón kigyózó folyamképen az akadálysziklának alapját kiassa, ledönti azt, és mint nagy célra vállat vetők összege egyesült erővel fölveszi a legnagyobb hajót s elviszi azt az ohajtott révbe. Ily módon lehet a nevelés-oktatás roppant-fontosságú ügyének sikerét is az összetartó munkásságtól várni; s e munkásságnak egyik leghathatósabb élesztője volt a főtisztelt tartományi rendfőnök úr... Minden egyes tanárnak, minden egyes osztályban, az előadásokat meghallgatandó és a növendékek előmenetelét a tantárgyakból nyert feleletek s írásbeli dolgozatok által kipuhatólandó, meg-megjelent. — Az ifjakat lelkesen buzdította, hogy jövő pályájukra valláserkölcösös, hazafias s tudományos szellemben készítsék elő magokat... Gondos figyelemre érdemesítette a tanintézeti helyiségeket is. Az igazgatónak nevelésszétileg helyes abbéli buzgóságát, hogy az oktatás magasztos célját, mely szerint a tanulónövendékség istenes, nemes jellemű s alaposan művelt honpolgárrá legyen, tapintatosan mozdítja elő, valamint a tanári testületnek iskolai működését is elismerésre méltatva távozott el szeretett övéi köréből. —

A bécsi császári sirboltban a tizennyolczadik század utolsó tizedének elején egy koronás fő teteme tétetett le örök nyugalomra. — Ki vala az? nem nehéz kitalálni. T. j. II. Lipót császár és magyar király vala el. A társadalmat és politikai világot foglalkoztató események között 1792.-ben kevés oly nevezetes, mint e dicsőült fejedelem halála. Az esemény, mely alig pár napi gyöngélkedés után martius hó 1-jének délutánján egy szélhüdezből következett be, véletlen volt. A gyászhirnek tehát az első benyomása az egész birodalomban általánosan megbénító-hatású vala úgy, hogy valamely szokatlan, ismeretlen érzelem súlya látszék minden kedélyre nehezeden akár a magas elköltözöttnek közkedvességű szemé-

lyisége, akár az eseménydús időszakban kettémetszett élete egy hivatott jó fejedelemnek idézte legyen azt elő... Őszinte meghatottság nyilvánult különösen édes hazánkban is mindenütt elhunytán ez alkotmányos királynak, ki alatt a meghozott törvények a constitutio megannyi erkölcsli gyermekei voltak; ki ugyan legfőbb úr, de nem kényúr, legfőbb ör, de nem a törvénytelenségeknek őre volt, s intézkedéseit nem szülő szeszély, nem zsarnoki kény... Mélyen el voltak szomorodva a kegyesrendik, kik iránt a Mindenható által a jobb hazába szórilott II. Lipót már Toscanában és azóta folyton oly sokszor tanusitá atyai nagylelkűségét... Mire nézve a piaristaságnak, mely a kegyeletlenség miatt egyáltalán nem vonhatja magára a latin klasszikus vádját: „rara gens procerum, postquam abiere, memor“ nyitrai telepe igaz hálóját, a sziv e nemes erényét tanusítandó, a boldogemlékű király lelke üdveért gyászistentiszteletet tartott, melyen a vezetésére bizott ifjuságon kívül, nagyszámú ájtatoskodók vőnek részt, s mely azért sikerült oly szépen, mert az azt rendező szerzetesek egy perczig sem feledék azon jelesnek kiemelkedő léleknagyságát, a kinek emléke megünneplését tüzték ki nemes feladatul magok elé...

A II. József-féle rendszer hitt és bizott missiójában: hogy Magyarországon a civilisatiót német szellemben terjeszse, gyökeresitse meg... Neki ugarföld vala a haza földje, melyben hivatva érezte magát csupán német cultura virágait tenyészteni... Nem az vala a főfeladat: hogy Magyarország gyermekei s fiai e tudományok kincseivel ajándékoztassanak meg; hanem az, hogy a tanulmányokkal elborittatván az elmék, ne maradjon idejük s alkalmuk a nemzeti önérték és öntudat fölébredésére, és így német szellemben képzett s művelt munkások ezreivel szaporítsák az osztrák értelmiség súlytőmegét, oly munkásokkal, kik, mint benszülöttek, annál alkalmasabbak legyenek e haza anyagi kincseinek is, a „n a g y k ö z h a z a“ érdekében való kiaknázására... De csalódtak a német kormány és emberei e hitőkben... Mert az anyatejjel beszitt és a családi élet hatása alatt növekedett nemzeti érzék legtöbbet szűziesen megörze és megóva minden áthajlás, átsimulás veszélye ellen... Épen ellenkezőleg mind általánosabbá vált a meggyőződés, hogy a magyar haza gyermekeinek minden más előtt a nemzeti nyelvet kell behatóan

megismernie... Csak ez vezet el nemzeti műveltségünk pantheonába, ennek útján jutunk el szellemkincseink ismeretére; ez által fakad keblünkben a vágy, nemzetünket a szellem-erkölcsi hatalom ama fokára emelni, hol Vörösmartynk, a költő-király, szerint:

„A nemzet Isten képe lesz,
Nemes nagy és dicső,
Hatalma, üdve és neve
Az éggel mérkező.”

A nemzeti nyelvvel való alapos megismerkedés megismerteti és megszeretteti velünk a nemzeti geniust, a melyet nemcsak föntartani, hanem lehető magasra emelni, elsőrendű kötelességünk... Így ovjuk meg és magasztaljuk föl nemzetiségünket, „minél — halhatatlan Széchenyinként — drágább kincsünk nincs, minthogy ennek kiemelése, ennek művelése által léphet nemzet sajátosság fényében a disznek fokára, mely varázskörön kün tenghet ugyan az ember, sőt gyarapodhatik is hosszú évsoron keresztül, mint napontai a példa, ámde csak az egykissé lelkesnek kebele örökké szomjan marad, a lelkileg kitűnő pedig csak kinos epedések unalmi között tölti életét”...

És vajon szíven feküdt-e a szerzete-elődöknek az említett, időszakban a nyelv és nemzetiség drága ügye?... Erre nézve legyen elég fölhoznunk, mint a magyar piaristáknak a hon érdekében mindenha benső ragaszkodása nagybecsű tanúságát, azt, hogy akkorban a nyitrai kegyesrendiek egyike — Laczkó A. 1792. évi febr. 24-től fogva a magyar nyelv és irodalom fölött rendkívüli előadásokat tartott nagyszámú külsőknek is, oly sikerrel, miszerint a fensőbb tanhatóság helyeslését is kinyerte... Nemzetünk szellemi élete szomorú, vigasztalan állapotban sinylődött az idétt, és zengzetes szép nyelvünk még jobbára szabálytalan, irodalmunk pedig különféle jeles terményei mellett is, olyan vala, mint a spártaiak vaspénze, mely csak Lakónia szűk határain belül birt forgalommal... Nyelvünk művelésének és nemzeti irodalmunk emelésének vágya sugallá az igénytelen piaristának ez irányban ténykedés szép eszméjét, és szülé csakhamar az eszme életbeléptét is,... hogy hangosabban dobbanjanak föl mások szívei is a nemzet jóllétének gondolatára; hogy nemesebb lelkesedés lángjától égjenek kebleik a nemzeti előhaladás nagy céljának meg-

fontolásánál, és fokozottabb vágytól érezzék sarkaltatni akarataikat a nemzeti művelődés magasztos eszméjének lehető valósítására...

Hazafi lelkesedéssel üdvözlék is mindenfelől a jelest, ki, mint az elfogulatlan hazai történelem kiváló és hálára méltó alakja is, valóban kiérdemelte a közvélemény jó hajlamait az által, hogy a II. József-féle hatalomszó elnémultával azon nemzeti erő felülkerekedését elősegítette, mely centrifugalüktetéseiével, kivetvén az idegeu szellemet a kör határain túl, szilárdítá saját középpontját, és ugyan, az igazi honi érdek, a nemzeti önrézzettel testvérült, tudományos haladás öntudatának, középpontját...

Nem cselekszünk talán helytelenül, hogy 1792. évre tekintve még azon magas rendeletről emlékszünk meg, mely hazánk theologiaintézetei oktatóit, tehát rendünkéit is érinté. — Ugyanis a mondott esztendőben ama rendelet bocsátott ki felsőbb helyről, hogy ugyanazon évi szeptember 15-én az ország hittanintézeteinek mindazon működő tanárai, kik tudoranggal nem birnak, vagy szakmájukból szigorlatot nem tettek, Pesten az egyetemben az arra kijelölt bizottság előtt tárgyukból szigorú vizsgálatot tartoznak kiállani. — Ez új rendelet nyomán szerzetünkől Nyitráról Zimányi Lajos, az alap- és ágozatos hittanból, másunnét Mészáros László, szintén az alap- és ágozatos hittanból, Hepner Ignác az egyháztörténelemből, Maros Lénárt az egyházjogból, Jankovics János a k. kath. erkölestanból és Rakovszky Gergely az egyházjogból próbát tőnek, és pedig úgy, hogy mély tudományosságuk, és azon beható erőködés által, mely a tulajdonképeni és hivatásos téren és körben érvényesül, előadási ügyességük új fényt hoztak Kalasanzi sz. társulatára... Ki is tört ez alkalommal is a lelkes vizsgálók nemes kebeléből az elismerés szent érzete, számosak jelenlétében tevén ama nyilatkozatot, hogy: mindig szerették hinni, miszerint ama hir, hogy a piaristák, kiken éber és rokonszenves szemekkel csüggnék a nemzet jobbjai, nem tartják káros dolognak a theológiát immel-ámmal kezelni, és az arra kijelölt drága, soha vissza nem hozható, időt másra fordítani, üres szóbeszéd, melyet csak az értetlenség vagy roszakarat fűz; mert jól tudják, hogy mily hajlandók az irigyek saját tevédeéseiket a szerzetes testületre fogni!...

Azon idővel, mely az első templomot látta emelkedni a Mindenható tiszteletére, egykorú az igyekezet is, minél fényesebbé tenni és díszesebbé Istennek hajlékát, hogy az isteni lény, fönnsége házának már falairól legyen mintegy leolvasható. — És ilyenén törekvések könnyen érthetők. Mert valamint a lakásokban a rend, csin és tisztaság a háziasságnak csalhatatlan mérve; akként az Úr házának disze az egyház szolgálói a papok és nép vallásos buzgalmának ritkán hibázó hővmérője... S csak nem kivétel nélkül következtethetünk a szent épületek elhanyagolt állapotából a hívek hanyatló vallásosságára. Míg ellenben a megfelelő disz mindenkor czélszerűnek bizonyult a meghidegült hit fölélesztésére.. Lehetetlen ugyanis a kebelnek istenes érzelemtől lángolnia, az Úr hajlékának pedig szenny- és rondaságban hevernie. Házaikat nemde naponkint söpörtetjük, poroztatjuk, évenkint legalább egyszer-kétszer meszeltetjük — s az Úr háza hasonló figyelmet ne érdemeljen meg? Hol a vallásos hit? hol nevezetesen Istennek az egyházakban különös jelenléte iránti élénk meggyőződés? Tiszteljük ugyan a kormos régiséget, de barátjai vagyunk egyúttal a ragyogó tisztaságnak is. Ez okon csak is dicséretet érdemelnek őseink közül azok, kik az Úr házának hű szolgáljaként templomunk sőt oratoriumunk tisztán tartásában és lehető kiékesítésében buzgón fáradoztak... S ilyen, az Úr hajlékának diszeért lángoló-keblű egyént; egyebek között, Bulla Edében, a nyitrai kegyesrendi ház 1795-ki főnökében örvendetes alkalmunk van bemutatni. Mert alig, hogy arra hivatott olasz mesterekről hallott, azokat felfogadta és a templomot az oratoriummal együtt földszintől egész föl kiékitette. Az ekként kellőleg megújult egyházunkra voltak aztán alkalmazhatók azon szavak, melyeket egy keresztény bölcs, természetesen a tisztaság, rend és csin által megkülönböztetett kath. templomokról szólva, oly szépen mondott, hogy t. i. azokban a sz. szónoklat egy pillanatra sem némul el, hanem folyvást hangzik felénk annak falairól: szent kőpeiről, symphoniáiból, az egyház szolgálatában álló művészetek által létrehozott szent eszközeiről, melyek a legékecszőlőbb emberi ajkánál is érthetőbben hirdetik nekünk Isten örök voltát és föntségét, s e mellett a szívet is szent érzelmekkel töltve meg, amaz emlékezetes szavak ismétlésére készítetik, melyeket a királyi zsoldárnok hasonlóképen az Isten háza szépségéről megihletett lélekkel (zsolt. 83, 2—3.) ekképen fejezett ki: „Quam

dilecta tabernacula tua Domine virtutum! Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini... Quia melior est dies una in atriis tuis super millia"... S ha kérdés honnét e nagy pénzforrás, mely e költséget, e diszitést oly hamar eredményezé? Talán dusan kamatozó tőkéből? Koránsem; ilyenek Ede reudtagnak kezénél nem voltak; hanem volt a szerzetnek egy tdkéje, mely kamatozóbb minden egyéb tőkénél, s ez az isteni szeretet s egyes jóltevők vallásos buzgalma, kik oly nehéz időben is örömet hozák pénzáldozataikat az Úr oltárára...

Hogy mily lelkesedett lehetett és a hivatási fontos ügyeiben buzgólkodó azon szent sereg, mely Kalasanzi sz. József törvényei szerint élve Nyitrát és vidékét a hit és tudomány lelki tápszereivel a mult században ellátá, azt sok igen sok bizonyítvány mutatja — A több szóló tanúságból alkalmat veszünk 1797-ből is egynek fölemlítésére... A kegyesrendnek közszeretben álló nyitrai társodája épen sz. alapítójának, a nagy Kalasanzi nevének évfordulójá-ünneplé. Ünneplé Isten iránti hálájának és sz. dicsőült Patriarkájához tiszteletteljes hódolatának legbensőbb érzetében e ennek legépületesebb nyilvánításával. Ünneplé a főesperes és székesegyházi kanonok Nejedly József énekes nagymiséje és Kelle Lipót k. r. tanár szép egyházi beszéde mellett számtalan ajtatoskodók buzgalmas jelenléte közt... A mennyei élvek után, melyekben e fényes templomi ünnepély alkalmával részesítettének a jólelkűek, még egy más is volt föntartva... A piaristaság őszinte barátainak mindenha kitünő érdeklődésök tárgyát képezé a templom és iskola, és mi szívünk legemelkedettebb örömhangjával közölhetjük, hogy a szóban forgó év aug. 27-iki Kalasanzi-ünnepen a részvevők ohajára egy rendkívüli vizsgálat rendeztetett a gymnasium különféle osztályú növendékeiből összehitt csapattal, mely is a szakavatott oktatóknak oly nagy dicsőségével végződött, hogy e jelen voltak akarátának tón a káptalan nagyságos tagja eleget, midőn forró köszönetmondás mellett az Isten sz. neve dicséretére, anyaszentegyházunk épülésére, az édes haza igazi javára működő kegyesrendnek az ég erősítő kegyelmét meghatottam kíváná...

Nagy férfiak jeles tetteit megénekelni, a vitéz s rettentetlen bajnokok érdemeit fölkoszorúzott emlékoszlopokkal

örökíteni, a művészetek kegyelmit hálás fölirattal üdvözölni, a gyámoltalan, elhagyott, sorsüldözött szenvedő néposztály alyai védnökeit a nyilvánosság terén szeretetszülte közös elismerésben részesíteni, nem a tizenkilencedik század szüleménye: ismerték, tudták, sőt tettekben is fényesen bebizonyították ezt az ó-, közép- és újkor el nem fogult gyermekei!.* Mária országában az illetén áldozatkész honfiak között kiváló helyet foglal el Nyitraegyházmegyének már föndicsért püspöke Fuchs Ferencz is. Mindenre kiterjeszkedő nagylelkűségének egy új nemét, melylyel 1798.-ban szaporitá addigi érdemeit, el nem hallgathatjuk. Ugyanis, e bőkezű főpásztor az olvasni szeretők részére a szegényebbek közt elajándékozás végett az avatott Kelle Lipót kegyesrendi áldozár és tanár által egy épületes német munkát fordítatott le magyarra és latinra, mely „az Isteannel való üdvösséges és kellemetes társaság“, illetőleg „*Conversatio hominis cum Deo*“ czimen ugyancsak a nagynevű püspök költségén N.-Szombatban 1798 és 1799. nyomda alá került. —

1801. évi júniushó 9-én a kegyesrend nyitrai intézete százados emlékünnepet ült. — Frayssinous Dénes, a nagy-tudományu francia főpap állítása: „a legnagyobb tekintélyű egyének tanácsa, hogy elismert igazságokat látszó nehézségeknek soha sem kell föláldozni.“ Ily meggyőződés lelkesítette a nemesszívű ösöket, kik avval a törhetlen odaadással, állhatatossággal és kitartással, mely a hivatását felfogó férfit jellemzi, működtek 1701-ben, midőn utánjárásuk folytán az intézet alapja letéve lön. Elismert igazság, mert minden józan gondolkodású úgy tartja, hogy az emberiség igaz javára szolgáló institutumok közt egyik legelőkelőbb a tanoda, hol az ifjú, kellően kifejtetvén a keblében rejlő isteni szikra, a tudomány és vallásosságra teszen szert, ezt amaz áldásban pihenő püspök Matyasovszky L. és szerzeteselődeink is belátták, kik, Isten segítségével, lankadást nem ismerve buzgadoztak a Mindenható dicsőségére s a serdülő nemzedék lelki s testi üdvére egy saját tanoda-helyiség biztosításán... Ezen biztosítás vagy alapvetés százados évfordulójának ünnepét tartották tehát meg a mondott időben a piaristák... Azonban az nemcsak a kegyesrendieknek, hanem a messze vidéknek is ünnepeül bizonyodott be, hol Kalasanzi itthelyi utódainak örömét fokozta az őszinte részvét, melyet az egyháziak és világiak, polgárok és hadfiak,

törvénytudók és földmivesek, férfiak és hölgyek, hálát rebe-
g-
vén, illetőleg imafohászt küldvén nevelés-oktatás munkásaiért
a Magasságbeli trónjához, szívvvel és ajkkal tanusítottak... A
tudományokat meleg szeretettel becsülő s a szellemi érdekeket
minden más fölé helyező Nyitramegyének, sőt a szomszédos
vármegyéknek is alig vala vidéke, mely, csupán hálás keble
és tisztelete sugallatára, legalább egy-két egyénben nem mu-
tatta volna föl képviselőit kik, e tanintézet falai közt szíván
egykor a tudomány emelőjét, nem csak ifjúkori emlékeik vará-
zsától áthatva, hanem kétszeresen lőnek az alapítók és oktatók
iránti kegyeletre is hangolva ez ünnepélynél, melyhez hasonlót
e város régen, nagyon régen láthatott...

Az emberiség sem mélyebben nem süllyedhetett, mint
az ember-áldozatban, sem magasabbra nem emelkedhetett,
mint az önfeláldozásban. Méltán keresik tehát az igazlelkűek
a szerzetes oktatók egyik dicsőségczimét azon önkényt válasz-
tott szép, de terhes, a világiak által kellően nem méltányolható
pályában, melyet Isten segélyével annyi erély-, érdem- és
eredménynyel futottak, ama nagyfontosságu, és csak nem
egészen díjatlan mentori állást betöltve, melynél a hivatalos
működés folytonos önfeláldozásban; az ösztön az Isten ügye
iránti hűség s a honszeretet érzelmében; és a jutalom az
eredmény örömeiben, a teljesített kötelesség öntudatában s a
k ö z e l i s m e r é s vizsgálásában áll: „dignum, solumque
par pretium tanti laboris“... Az ily egyének valóban az ó-
szövetségi papokhoz hasonlíthatók, úgy mint, kik merő áldo-
tokból éltek... Ámbár pedig az áldozatos tettek önmagában
rejlík belérdeme, mi által emberek magasztalására nem szorul:
vannak mégis esetek, hol a hála mintegy kényszerül nap-
fényre hozni azt, édes tartozó adójat is némileg leróni ohajt-
ván a méltányosak iránt. Különben is, minthogy a tömeg,
viháros napjainkban, éber figyelemmel van az illetékesek
nyilatkozatára tagadhatlan, miszerint az indokolt elismer-
vény, mely fölülről jő, anuak morális hangulatára nagy
vonzerővel bír, azért valaki az iménti állítás igazvoltát meg-
fontolja, nem fogja tömjénezésnek tekinteni, hogy mi szó nélkül
nem hagyjuk ide vonatkozólag, sok más közöl, az 1802-ben
szerzetesőseink iránt ünnepélyesen 1) a nyitrai püspökség 3)
vármegye és 3) város részéről nyilvánított kegyes elis-
m e r é s t a nevelés-tanítás terén hivatásszerűleg kifejtett
munkásságért...

1) Testimonium D. Episcopi
Franciscus Xav. Fuchs Miseratione di-
vina Eppus Nitriensis.

Notum facimus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod posteaquam Reverendus Pater Mathias Kosztko Scholarum Piarum Collegii Nitriensis rector ad nos recurrisset pro consequendo conscientioso et sincero testimonio, istud illi extrodandum esse duximus, sequentia attestando:

Quod ordo religiosus Scholar. Piarum ad erudiendam in litteris et pietate iuventutem pro utriusque republicae felicitate a primordio institutus, duo tantum domicilia intra dioecesis nostram habeat, utpote Nitriae et Trenchinii, ubi non modo comitatum Nitriensis et Trenchiniensis, verum etiam vicinorum solertem in litteris institutionem, rectamque in moribus educationem, signanter Nitriae ab uno iam seculo copiosa iuventus obtinet, et parentes in acceptis referunt. Et in quantum nobis constat, actu quoque contenti sunt. — Quod autem ad eorundem Scholarum Piarum religiosorum personalem, propriamque disciplinam attinet, illud quoque attestamur conscientiose, quod ab annis quatuordecim a tempore episcopalis gubernationis dioecesis nostrae Nitriensis nulla unquam facta sit querela aut relatio de eo: ut quispiam eiusdem sacri ordinis religiosorum populi offensionem fuisset...

In quorum fidem praesentes dedimus manu nostra subscriptas et sigillo nostro episcopali Nitriensi, die vicesima quarta aprilis, anno millesimo octingentesimo secundo

Franciscus Xaverius E. N.

2) Testimonium M. D. V. Comitatus.

Infrascriptus vigore praesentium fateor et recognosco, quod Reverendi Patres Schol. Piar. in collegiis tam Nitriensi, quam vero Prividiensi I. Comitatu huic Nitriensi iugremiatis constituti, in formato ad universitatem I. Comitatus huius, mihi exhibito recursu pro eo supplices facti sint, ut cum sacer hic ordo per quempiam non modo pro inutili ad instituendam patriae iuventutem, sed et pernicioso coram altissimo throno regio propositus babeatur ac propterea per eos, quibus negotium hoc discutiendum a iustissimo terrae Principe commissum est, necessarium fore iudicatum exstitisset, ut a

magistratibus ac respectivis Superioritatibus politicis, ubi patres praenominati domicilia sua habent, testimonia super ratione morum suorum expetant, taliaque quanto ocyus submittant. Eisdem praenominatorum collegiorum Patribus requisitum idmodi testimonium extradere velit:

Cum autem iusta petentibus non sit denegandus assensus, testimonium vero idmodi non prius, quam circa dimidium affuturi mensis Maii, ubi incliti Status et ordines in unum conventuri sunt, ab universitate Comitatus huius extradari possit; hinc tum ideo, ut supranominati Patres impositae sibi obligationi citius satisfacere valeant, tum vero, quod mihi supra viginti iam annos in variis publicis I. Comitatus huius officiis constituto, ac maiorem huius temporis partem Nitriae residenti, tum sensus iclitorum Statuum et Ordinum Comitatus huius ac ipsius etiam ratio morum ac istituendi in litteris ac vera pietate patriae iuventutem apprime cognita sint, per praesentes sub fidedignitate officii mei testor: praenominatos patres Scholar. Piarum tum ad meam privatam notitiam, tum etiam ex relatione aliorum in gremio Comitatus huius non solum probos, atque, ut religiosos decet, exemplares etiam ad aedificationem populi mores semper praeseferre; sed etiam patriam iuventutem huius cum primis et vicinorum I. Comitatum, hic speciatim Nitriae amplo semper, pluresque centurias superante, numero cogregatam, non modo in litteris ac pietate, probisque moribus omni possibili cum sedulitate erudire; sed etiam iuventutem cum primis minorem in hospitiiis frequentius adeundo, num hoc relate ad victum ac munditiem debite provideatur, investigare, compertosque in his, aut etiam in aliis, relate ad domesticam in hospitiiis educationem, defectus corrigere, atque ad omnium parentum, qui proles suas institutioni eorundem patrum committant, plenum contentum emendare. Super quibus praesens suprafatis patribus Schol. Piar. extrado fidedignum testimonium. Nitriae, die 25. Apr. 1802. Sicr. Caes. et R. Apost. Maiestatis Consiliarius et I. Comitatus Nitriensis ord. V. Comes L. S. Ignatius Fabricius m. p.

3) Testimonium Civitatis.

Nos Iudex ac Senatus privilegiatae episcopalis civitatis Nitriae memoriae commendamus tenore praesentium signifi-

cantes, quibus expedit universis, quod postquam nobis anno mense die infrascriptis in praetoreo nostro pro pertractandis quibusdam civitatem hanc tangentibus negotiis considentibus adm. reverendus Pater Mathias Kosztka Schol. Piarum collegii huius Nitriensis Rector pro consequendo sincero testimonio ad nos recurrisset, istud suae paternitati adm. reverendae extradandum duxerimus sequentia attestando:

Quod ab ordine religioso Scholar. Piarum ad erudiendam in litteris et pietate iuventutem instituto, in huiate Nitriensi collegio, ab uno iam seculo, solertem tam tenera, quam et adultior iuventus scholastica in litteris institutionem rectamque atque exemplarem in moribus educationem obtineat, hancque parentes et cives huiates in acceptis referant; nec umquam observatum aut auditum sit, quodpiam V. Collegii huius religiosum individuum populo offensionis fuisse; ast potius individua haec religiosa exemplo et aedificationi non tantum iuventutis, sed et totius civitatis fuisse et in praesens esse. — In cuius rei maiorem fidem hocce eidem requirenti adm. reverendo patri Rectori authentico civitatis huius sigillo roboratum extradamus testimonium. Nitriae e sessione nostra senatoriali die 24-a mensis aprilis anno Domini 1802 celebrata.

Nos Iudex et Senatus p. e. Civit. Nitr. L. S. Signatum et extradatum per Joannem Fassingh iur. Civ. Nitr. ord. notar.

Vannak helyek, melyek kiválóságuknál fogva többször részesülnek oly örömben, melyet csak magas és kedves vendégek jelenléte szokott előidézni. Ilyen az egyház- és vármegye székhelyeül szolgáló Nyitraváros, mely már az előtt nem egyszer lovagias fejedelmeket látta körében, sőt fáradt tagjaiknak éji pihenést is nyújtott; 1802. évben pedig csász. főhercegeket volt kedvező alkalmu kebelébe fogadhatnia. T. i. a nevezett esztendő máj. 24-ének délutánján a bányavárosokból visszatért Antal Viktor és Rainer Józ. főhercegek érkeztek ide. A magas vendégek tiszteletére a gymnasiumi ifjúság is, élén a tanárkarral, a vámházhoz megy; a hódolattal fogadott főnségek az igazgató által az odaadás kedves hangján üdvözöltetnek, ki midőn az ünnepelteknek a következő chronostikont és verset is szívélyesen átnyújtotta, minden ottlevő keblében a forró tisztelet érzetét kelté föl.

PrInCipibVs regIIs AntonIo VictoRI ac RaInero
 Josepho, bono pVbLICO natIs, In ItInere hoC SospItI-
 BVs sChoLae pIae aniMo plo gratVLantVr NITrIae.

Felici omine!!! nam vatibus est piis
 Mens praesaga; Deo concita pectora
 Nunquam fallere norunt
 Certum est Zobria in arbore

Notas sculpe Dryas, quas Polyhymnia
 Nobis prodidit et cortice cum suo
 Crescent Archiduces par
 Fratrum nobile principes.

Regum progeniti sanguine de quibus
 Posthac percipiet sacra profanaque
 Res duplex decus atque
 Status praesidium sui.

Sculpsit; nos hilares cantibus addimus:
 Vivant Archiduces incolumes diu,
 Ut patrocinio adsint
 Et nostris faveant scholis!

A szivből szivekhez szóló beszédre a főhercegek ünnepé-
 lyesen a vármegyeházhoz vezettettek, hol, ismét a tanodaigazgató,
 igen találólag alkalmazván az evangelium amaz igéit: „Ma-
 nete nobiscum, quoniam advesperascit et iam inclinata est
 dies“, a szerencsésen megérkezett főségeket az itt hálásra
 alázatos bizalommal fölkérte... Másnap a püspöki lakot és szé-
 kesegyházat; valamint a piaristatemplomot és társházat meg-
 tekintvén az igazgátónak, kitől már elébb a tanuló ifjuság
 számáról és más körülményeiről nagy érdekléssel kérdőzösködtek,
 hálás köszönetnyilvánítása után utjokat Bécs felé folytaták...

Kiben csak a rendkívüli események s eredmények
 szemképrázta jelenségei képesek érdeket kelteni, az ter-
 mészetesen nem érti meg a csöndes tevékenység, a reclame
 zaját kerülő működés áldását, de a higgadtan és igazságosan
 mérlegelő fönkelt lélek a híven teljesített kötelességtől sem
 tagadja meg a helyeslő nyilatkozatot... Mire nézve, különösen
 a hálátlanság lépten-nyomon látható jelenségeinek szomorú
 képénél, örömmünkre válik e tekintetben megint megpihenhetni az

izzadsággal kivivott érdemet kiemelőleg méltató ítéletnél, melyet az egri Sion első érseke az emberiség boldogításában töretlen kitartással, körültekintő eszélylyel s buzgósággal, rendületlen lelki erővel és tiszta szívvvel fáradozott nyitrai piaristák üdvös hatására nézve mondott...

Miután. t. i. b. e. Ferencz apost. királyunk a halhatatlan Eszterházy Károly gróf*) püspök elhunytá által megüresedett egri megyét, a római sz. szék megegyezésével három részre osztva, a kassai és szathmári püspökségeket alapítván, magát az anyamegyét érsekségre emelte: engedvén a közvélemény szavának, Fuchs Ferenczet, kinek egyházi és hazafiai erényeiről, a kir. trón iránti tántorithatlan hűségéről ő maga sem kételkedett, Eger első érsekének, valamint Heves és külső Szolnok törv. egyesült vármegyék örökös főispánjának 1804-ben kegyelmesen kinevezte. Midőn ez előléptetés alkalmából tanodánk igazgatója, Kelle Lipót, a lángbuzgalmú főpásztornak, kinek dicső kormánya alatt tizenhat éven át vezéreltetett ösvényén magas rendeltetéséhez, örömhódolatát kifejezé, az nemcsak a szegény, de szorgalmas és jóerkölcsű tanulókhoz jó szívét új kegyadományokkal tüntette ki, hanem az üdvözlőnek adott válaszában a kegyesrendieket is megörvendeztette... „A nevelés-oktatástól függ, mondá, körülbelül, Fuchs érsek, a gyermek földi és örök boldogsága, s maguk a szülők öröme vagy gyásza, a polgári társaság áldása, a földi országok virágzása s a mennyország aratása. A fa is olyan lesz, a milyenné csemete korában nyessük, adhatunk annak sugárnövést, vagy hagyhatjuk görcsös tuskónak... Szép képet nyomhatunk a lágy viaszra, de idomtalan vakarecsnak is hagyhatjuk azt; hanem megkeményült állapotában csak azon alakot mutatja, melyet lágy korában rányomtunk... Ez a szülői és tanítói nevelés-oktatás képe... Nyiltan tőn ezután vallomást arról, hogy jól esik neki azt tudhatnia, miszerint a

*) Eszterházy Károly gróf született 1725. évi máj. 4-én. Tizenhat éves korában a nagyszombati papnöveldének, a hol már 1744.-ben ráthóti préposttá nevezetett, volt tagja. A theologiai tanulmányokat Rómában befejezván Pápváros lelkipásztora lón, majd esztergomi kanonok, 1759-ben váci és 1762.-ben egri püspökké nevezetett ki. Elköltözött e földről a magas szellem, kinek az egyház, hon és az emberiség szent érdekében szerzett fényes érdemeit tettei hirdetik, 1799. évi mart. 4-én.

haza reményei szellemképzésének a nyitrai kegyesrendiek kezében azon alapja tétetik le, melyen a vallásos tudományosság oly rendíthetlen épülete emelkedhetik, melyet sem a balsors rohanó zápora el nem moshat, sem a szerencse forgó szele el nem sodorhat....'

Isten dicsőítése, felebarátunk üdvének előmozdítása a két főiránypont, melyek után igazítja a jó keresztény lépteit, intézi cselekedeteit. Ki élteinek folyamán e kettőt tartja szeme előtt, az azon igyekszik, hogy az Isten dicsősége mellett boldogítson, szeretetteljesen hasson és működjék. Élete lán-czolata a jótetteknek, melyeket ugyan az Üdvözítő szavai szerint úgy visz véghez, hogy ne tudja a bal, mit művel a jobb kéz; de érzik azt azok, kik e jótéteményekben részesülnek és így napfényre jönnek azok, részint az igaz hála kifejezhetése, részint másoknak üdvös példaadás végett... Ezen eszme fonálán éltek a nyitrai piaristák az alkalommal 1806. évben, nyilvánítandók mélyen érzett kegyelet- és tiszteletöket, Kámánházy László, a nyitrai káptalan érdemdús kanonokja iránt, ki a nyitrai piaristáknak igazlelkű barátja. ügyeiknek valódi atyai érdeklődéssel pártfogolója volt. Az imént említett esztendő február hava 27-én, t. i. a főntisztelt, az ékesszólás avatott hőseül dicsőített, kanonok úr a hétszemélyes tábla közbirájává neveztetvén ki, a kegyesrendiek csupán a jó szív és tisztelet által fölhevítva a kívül, hogy szóval kifejezték lelkük mélyén fakadt színtelen üdvkívánatukat, a költészet nefelejtését is hozták azon örömmérmérmek megörökítésére, melyek lelkükből eredbe az azt átnyújtók arczán is tükröződtek... Kellemesen esik ezúttal is kimondhatnunk, hogy az ily jelenség valami magasztost és tanulságost foglal magában. A szivbeli kegyeletek keresztény kötelesség és erény. Hol a kegyeletes tisztelet őszinte gyakorlata él, ott ez a becsületes szivre sokszor több indok ezer argumentumnál. Hol pedig az érdemet s jótéteményt elismerő pietas hiányzik, ott igen sok jó tulajdonnak vannak még szükében... Engedje a jó Isten, hogy a kegyesrend nevéhez hiven pietását nemes pártfogók iránt soká, igen soká gyakorolhassa! —

Sokan vannak, kiknek a kegyesrend nyitrai telepe hála-szavát a halál országába, a sir éjébe hangoztatja. Azok közül való Gyattal Antal, ki 1806. évi mart. 8-án adta vissza lelkét Teremtőjének. A boldogult példás-buzgalmú működése jutal-

maul a nyitrai székesegyház kanonokjává neveztetett ki 1770-ben, s azóta 1806-ig (1803-tól kezdve mint nagyprépost is) a káptalan egyik legkedveltebb tagja vala. - Tisztelték és szerették őt mindnyájan helyben és vidéken, kik ismerék; főleg azok, kik asztalánál a testi s nemes erényei tárházából a lelki alamizna sok dus morzsalékait szedegeték. Ajtaja és erszénye mindig tárva-nyitva valának a szegények előtt... Nemesen érző sziv, adakozó lélek, jámbor keresztény, mintaszerű pap és buzgó kanonok volt. Szerény visszavonultságban takarékosan élt; hogy a halála után is azon vagyonból, melynek, mint magát kifejezni szokta, — csak haszonélvezője vala, másoknak is juttasson. *Qualis vita, mors est ita.* Ki hogy él, úgy hal meg. Szeliden, jámborul, példásan élt; ugyanúgy halt is meg. Kimulása könnyű vala és tiszta, mint az égbe röppenő sugáré... *Sicut vita, mors est ita...* Ki hogyan gondolkozott, érzett és cselekedett életében: úgy érez és tesz utolsó akarata kijelentésekor is. Végredelete példás jellemének két fővonását tükrözteti vissza: keresztény jámborságát és jótékonyságát. — Ugyanis végredeletileg a kegyesrendieknek is örök alapítványt hagy három szentmisére, melyek egyike az alapítóért halála évfordulóján, másika a nyitrai k. r. gymnasiumnál elhunyt tanárokért, harmadika pedig az ifjúság vallásferkölcsös neveléseért mutatandó be évről-évre a Magaságbelinek... Igy intézkedik Gyattel Antal testamentoma egyik pontjában. *Qualis vita, mors est ita.* Bizton hiszszük, hogy a szentség és jótékonyság Istene neki boldog föltámadást adand...

Búsan kongának 1807-ki évi jun. 27-én Eger egyházainak harangjai. Sebes szárnyakon futotta be a város utcáit azon mindenkit megható hir, hogy Magyarország főpásztorkarának egyik kiváló s a közös anyaszentegyházhoz hüven és őszintén ragaszkodó tagja, egy jótettekben kitűnő nagy lélek a kérlelhetetlen halál martalékaul esett. — Igen megrendítő hir volt az, hogy Fuchs Ferencz Eger első érseke, a nagyszivű főpap élete 63-ik esztendejében elhunyt... Nem lehet ugyan e nagynevű egyénnek jellemző erényeit érdemlegesen előadni ez irat szűk határai közt; mindamellett azt, hogy pár szóval megemlékezünk róla, meg nem tagadhatjuk magunktól. — Mosonvármegye Párendorf nevű helységében 1744-ben születve Fuchs Ferencz

1762. óta az esztergomi főmegyének fiaként a budai theologia-intézetből 1768-ban, mint bölcsész- és hittudor lépett a fölszentelt püspök elé, illetőleg papi hivataloskodásba. Segéd-lelkészül Esztergomban működött, honnét a nagyreményű ifju áldozár rövid időn gr. Andrássy családhoz nevelő-minőségben ment. 1773-ban vele már, mint a szomorú hívek buzgó plébánosával és nem sokára a budai tanintézetben, mint philosophia-tanárral, találkozunk. Hogy mily önfeláldozólag, ügyesség-és hatással működött, tanusítja az, hogy b. Luzsénszky László érseki helynök alatt 1780-ban titkár és irodaigazgatóvá lön; 1783-ban pedig a pozsonyi társas- és 1784-ben az esztergomi főszékeskáptalan kanonokjává léptetetté őt elő Batthyányi József gr. bibornok, országprímás és esztergomi érsek, ki a buzgalmat, a fáradságot nem ismerő, legalább nem kimélő Fuchst jutalmazni akarván, azt is kieszközlé, hogy az 1787-ben nyitrai püspökké neveztetett ki... Mennyire áldásosan vitte a főpásztori tisztelet, annak sokszor igen terhes ügyeit, bizonyosság az 1803-ban az egri érseki székre történt emeltetése, mely honunk főpásztorainak sorában kiválóságáról elismerőleg szól... Röviden mindenből az tűnik ki, hogy az életének jó részét kormányzásban töltött Fuchs Ferencz nagy lélek, ájtatos keresztény, példásan buzgó pap, erélylyel teljes atya volt, mint püspök, ki tudományos híret is eszmegazdag főpásztori irataival megállapította... A merre ment, a hol volt, mindenütt tisztelet környezte... Nyitrán, mint főpásztorrá lön, épen úgy Egerben, hová mint első metropolita jött, kedves emléket, áldott nevet hagyott maga után. A munka csak az élettel távozott tőle s a munkát imádsággal vegyítette. Főpásztori megyéje nemcsak első, de egyedüli gondja volt, azon lelkek egyike levén, a kik a mivel foglalkznak, azt egész buzgósággal végezik... Jeles tettei közt a kegyesrend nyitrai gymnasiumába járó szegény és törekvő növendékek számára tett ösztöndíj-alap is nagy szívének hirdetője...

Mindössze is csak életrajzi hiányos vázlat lehet ez, mit igénytelen emlékfüzérül állítottunk össze azon dicső férfiú szellemének, ki a mily igaz és tevékeny fia volt egyháznak, épen oly önzetlen polgára hazájának, őszinte jobbágya a királynak és hathatós előmozdítója az emberiség valódi érdekeinek... Azonban ennyi is igazolja, hogy Fuchs Ferencz non omnis moritur; neve főnmaradt a hálás utókornak, mely hő kegyelettel őrzi emlékét...

Miután hideg tetemei Egerben számtalanok könyei, hangos sirása közt az érseki egyház sirboltjába letétettek, néhány napra rá a nyitrai piaristák is ünnepélyes gyászistenitiszteletet rendeztek lelke üdvéért annak, kiből ők az ifjuság melegkeblű pártfogóját is tanulták ismerni, hogy az irgalmasság Atyja, minden vigasztalás Istene adja meg nemes tényei és fáradozásai bőséges jutalmát és részesítse őt a választottak boldog nyugalmaiban! Benedictus in aeternum!!

Örömdagasztotta kebelével nyult évlőink jegyzője 1808. évi decz. hó 6-án tollához, megörökítendő azon örvendetes eseményt, illetőleg egyházi ünnepélyt, mely Nyitramegye fővárosa nemes keblű lakóit és a közel s távolból összegyűlt vendégkoszorút föllekesíté s mozgásba hozza. — E napon ért tényleg véget Nyitra-püspökmegye árvasága; ugyanis e napon jött az egyházmegye angyala mélt. Kluch József úr székvárosába. Ő méltósága az esztergomi főtemplomban a főherczeg Károly Ambró országprimás által fölszenteltetvén, Mocsonokon át tartott Nyitrára. — Mindenütt az elüljáróság és lovasok követték egész a határig, hol már egész ünnepélylyel vártak rá. Hiába tiltakozott ő méltósága ezen fárasztó hódolat ellen, az őszinte fiui szeretet kifejezése módjában, nem enged magának parancsolni... És az nap délutánján szerencsésen megérkezett püspöki lakába főt. Roszinszky János oldal-kanonok és Halász titkár urak kíséretében. Ezután nyomban a szentegyházba sietvén, melynek amúgy is csinos belseje ez alkalommal pompásan föléesítettett, és a nagyoltár számolyánál térdre borulván, buzgón imádkozott. Mi a jelenlevő sokaságra nagy hatást gyakorolt. — Az ajtatosság végeztével történtek a tisztelgések a papság, a katonaság, megyei és városi hatóság részéről. Nevezetesen a lelkek szerencsés kormányzását, tartós boldogságát ohajtván, és mindenki részéről hűségét, vonzalmát és lángszerelmet szavazván, ékesen üdvözölték Prileszky Béla kanonok, majd Géczy Endre k. r. házfőnök és Kelle Lipót gymnasiumigazgató Óméltóságát, ki mindezt megható kegyességgel köszönte meg... A következő napot a püspök úr székfoglalása kegyeletes szép ünnepélylyé tette. Az egyházi ténykedésnek kezdete reggeli kilencz órára levén kitűzve, az ünnepélyes színt öltött városnak nagyja-apraja már jóval előbb tölté be székesegyházunk belsejét, míg a kűnszorultak az előcsarnokot, melyen az új főpásztor átmenendő volt,

sűrű tömegben ellepték. — Gyönyörű téli nap kedvezett az ünnepnek künn, mint bent a templomban teljes számban eljött vármegyei katonai és városi közönségnek disze s virága megjelenésök által ékesen szóló bizonyítékot tévének arról, hogy ő méltóságának legott első fölléptekor főbb és alsóbb rangu hiveinek osztatlan tiszteletét s rokonszenvét a maga számára meghódítania sikerült. A templom főkapujánál a ft. székeskáptalan s nagyszámú papság várta, a nagyprépost úr vezetése alatt a főpásztort, ki poutban 9. órakerkezhén, egyházi szokás szerint fogadtatott, míg az énekkargyönyörű dallammal kísérte a trónusa felé lépdelőt. — A székfoglalás az elrendelt szép és megható módon történt meg. Ha a nagyprépost úrnak fogadó beszéde hiven tolmácsolá az elárvult megyének örömet, hogy oly főpásztorral áldatott meg, kinek jelleme és tudománya iránt a hivek pásztoraikkal együtt méltán a legnagyobb bizalommal vannak, s kiról meggyőződévék, hogy főpásztori működése köztük csak jóságos, üdvösséges, és áldáshozó leend, ha mondjuk a fogadó beszéd már ezen eszméket kelté a hallgatók kebelében, még inkább fokozá azokat, Kluch püspök úrnak erre következett gyönyörű latin beszéde a papsághoz, mely után ez egy szívvvel, egy lélekkel, teljes odaadással s őszinte keble mélyéből tevő a homagialis kézcsokot... Nagymise közben ő méltósága fölmenvén teljes püspöki diszben a szószékre, onnan szivrehatólag beszélt a hivekhez úgy, hogy mély tudománya nem kevesebbé, mint rendületlen hithüségé és szónoki tehetségé fel lön ismerve... Az egész emlékezetes beigtatásnak, mely daczára a püspök ur azon intézkedésének, melylyel a lehető egyszerűséget kívánta, a mondottakként, fényes és nagyszerű volt, napját a megnyerő szivjóságán felejthetlenné tette Kluch azzal is, hogy egyebek között a tanodaigazgatónak, a szegény tanulók közti kiosztás végett, 150. firtot adott át.. Az áldásos nap emlékrét azon öröm verzetet is megörökíté, melyet ugyancsak Kelle L. a jeles főpap székfoglalási ünnepélyére készített...

Az 1808. esztendő szünideje nagyon megszorítá a nyitrai piaristákat. — Mert, a hét ablaknyi hosszú szinterem felső padlózata ledőlván, nemcsak az összes tanhelyiségeknek, a nyári szakra ideiglenesen oda helyezett, ablakait összcuzá, hanem a tanintézeti épület tetejének is nagy részét, nem említve egyéb kárt, maga után rántá vagy legalább tetemesen

megrongálá... És mégis az azidei őseinknek erényedzette és az Isten rendelésein megnyugodni tanult lelke a váratlan csapáson sem csüggedett, sőt annál szilárdabb elhatározottsággal vetették reményhorgonyukat az ég titkos végzéseibe, és a gyors helyreállítás után jártak... Azonban a kiadás roppant vala, és a javítások költségeinek elviselésére a kegyesrendiek, bármily sajnosan esett nekik, semmiképen sem voltak képesek... Mire nézve az összeomláshoz közellévő épületnek, a küszöbön állott tanév elejéig rendbe hozhatására 2230 frt. s 30. krnyi adósságot kellett tenniök, a melynek részletekben lefizetésére, legfelsőbb határozat folytán az 1. frtnyi familiatio 1808—1809, években 2. frtra. emeltetett... Nem ritkán történik, a mult és jelen egyiránt tanuskodik arról, hogy a legnevezetesebb ügy, a legszentebb érdekek előmozdítására intézett törekvések magasztos eszmék, a legéletrevalóbb tervek zátonyra jutnak a kitartás, a jóban való következetesség és sziklaerős szilárdság hiányában... Miben százan a legértelmesbek közül, mint célravezetőben megegyeztek, minek megvalósítására ezeren lelkesedéssel vállalkoztak, romba dőlt, a mű a tökéletes siker előtti utolsó perczen megakadt, mert nem voltak meg a most érintett tulajdonok a vezetőben, a főben, kinek erőt s életet kell vala öntenie az egész test szervezetébe... A kegyesrend nyitrai gymnasiumának e részben is a szóban levő nehéz időben örvendhetnie méltán volt oka, mert oly kormányzóval birt, ki bármily akadályokkal szembe szállani soha sem retteget, és az üdvösnek, jogosnak s szükségesnek ismert elnyerésén, keresztülvitelén egész odaadással s minden szabad eszközökkel fáradozott... Csak is ekképen történhetett, hogy a tartozás 1814. esztendőben Kelle Lipót alatt, így hitták az ekkori szerzetes igazgatót, ki, mint elődei,.. szép és fontos hivatala üdvös viselésére, nem mulékony javak hiusága, kényelem-keresés vagy csillámló fénytől, hanem valóban azon buzgó kívánattól vonzatván, hogy sok-ágazatú teendőinek megfelelően, mindennek mindene legyen, Istenbe helyezett bizalommal, hathatós szellemerélyt fejt vala ki, — már teljesen törlesztve volt..

Nincs annál meghatóbb, szivemelőbb jelenet, mint, ha a kath. egyházban Isten e szent családjában a földön, hol a szeretet gyémántláncza fűzi össze a tagokat egymással, de kivált a fővel, a gondos főpásztor, megyéjének, örökösére

bizott lelki nyáját atyai látogatásra méltatja... Mi azonban jelen sorokban más látogatásról akarunk szólni, mely ugyan nem a megyés főpásztor részéről, nem is hivatalos alakban történt; de mégis épen azért, mert a legtisztább szeretet viszonyát mutatá, nem kevesebbé volt szívélyes, mint amaz szokott lenni. Ezért, meg azon okból is, mivel a ritkább tünemények közül való, nem véltük elhallgatandónak. — Nyitramegye székhelye 1809. évi februárhó második felében kiváló szerencsének, minő nem minden nap kerül elő, volt osztályrészese, alkalma levén kebelében fogadhatni a hön szeretett esztergomi érseket, főherczeg Károly Ambrót. Nagy öröm villanyozá át a szíveket a hirre, hogy ő fönsege a nevezett hó 25-én jövend. Közeledvén a határhoz az ott várakozó tisztelgő Nejedly József nagyprépost s püspökihelynök és Roszinszky János oldalkanonok által fogadtatott, majd a városba érve roppant-számu mindenrendű, rangú és vallásu népnek, mely ohajtva ohajtá hazánk áldornagyját, a kitünő főpapot láthatni és tehetségéhez képast megtisztelni, őszinte „éljenzései“ mellett hódolatteljesen üdvözöItetett. — Az összes papság a püspöki palotában állott készen, égvén a vágytól a biboros főherczeget üdvözölhetni. Legelsőben is a megyés püspök fejezé ki tisztelotét, nem különben sietett a káptalan és a többi papság is hódolatát tenni; most következett a vármegye tisztikarának hódolata, élőkön a főispán Erdődy József gróf ő méltósága. — Ezután a dicső egyházfejedelem és főherczeg nagy pompával a vármegyeházba vezetett, hogy ott a koronás fejedelem által megbizva a népfölkelésről (insurrectio) tanácskozzék. Az értekezletnek, melyet ő fönsege a neki sajtáságos és mindenkit megnyerő modorban irányzott, eredménye lön, hogy Nyitramegye a következő gyűlésen, a többi közt 900. lovast is megajánlott. Másnap a nagy lélek, ki, a nemzetek apostolaként mindeneknek mindene tudá lenni, meglátogatá a papnöveldét és a kegyesrendi intézetet, melynek tagjai, miután a házfönök lélekiemelő üdvözlő szavakat mondott, édes örömmel hallhaták a szeretetteljes áldornagynak jószellemű taunitásuk fölötti teljes megelégedése nyilvánítását...

A tizennyolczadik század utolsó tizedében e század eszméi életet és alakot követeltek, s főlemelkedett, az egymásra következő s egymásból folyó tévedések- s bűnöknek szomorú lánczolatát mutató, azon romboló vihar,.. mely

francia forradalomnak nevezetik. Ebben s talányszerű ordá-liáiban főleg azon társadalmi válságok egyikét láthatni, hol az emberi természet gyarlóságai, szenvedélyei, jó és rossz tulajdonai egész meztelenségökben jelentkeznek... Mert az új eszmék s új érzületek a fennállott régi viszonyokkal harcra kelnek s mindkét oldalon érdekekkel szövetkezvén, minden észszerű közvetítést elutasítanak, annyira, hogy mindkét fél csak a másiknak megsemmisítésével akar diadalmaskodni. Így előidéztek azon válságok egyike, melynek kicsapongása, fölött nem lehet eléggé szigorú ítéletet mondani, de melynek történetéből mindenkinek tanulni kellene, hogy kerülje mindazt, mi okvetlenül oda vezet. A pusztító hadjáratnak rettenetesek, szomorítók valának következményei, melyeknek véres nyomain hazánkba is beköszöndött az inség és nyomor. És a baj akkor lón leginkább érezhetővé, midőn a leszállított pénzérték gazdagot, szegényt egyaránt sújtott. — Az 1811. évi pénzválság (devaluatio) által az alapítványi összegek csak nem ötödrészkre olvasztatván le, a kegyesrendi intézeteket, ezek között a nyitrait is veszély érte... De a kegyes-tanító-szerzettől, mely, erős bizalommal viseltetvén Isten iránt a királyi lantossal (57. zs. 23. v.) így sohajta föl :

Iacta super Dominum curam tuam et Ipse te enutriet: non dabit in aeternum fluctuationem iusto'... a fölötté örökdő nemző e nehéz napokban sem távozott el. —

A magyar- és erdélyországi piaristarend akkori főnöke Egerváry Ignác t. i., kinek jeles érdemeit a szerzet soha feledékenységre nem temeti, látván az alapítványok értéke s jövedelmének tetemes csökkenését, a sötét jövőt megelőzendő, első Ferencz császár és apost. király kegyelméhez folyamodott. Ki is figyelembe vevén a nyomasztó állapotot, melyre a szerzet a fundatio-tökek becsleszálításával jutott, nagylelkűségénél fogva a károsodottnak fölsegélésére 1807. évi július-hó 10-én kiadott oklevél által az egykori fehérvári korona-örökség (Custodiatu Albensis) javadalmaival a kegyesrendet megadómanyoza, és ezen nemes tette által, a piarista iskolának erős gyámolául levén, nemcsak a szerzetet, hanem az egész országot maga iránt örök hálával lelánczolta... A mely drága fejedelmi kegy, melynek szülőoka az volt, hogy a vallásos-szellemű erkölcsös nevelés a piaristák gondjai között valóban izletes gyümölcsöket termett, egyház- és honnak

egyiránt, — minden zengzetes dicsbeszédnél hangosabban hirdeti azon mély értelmű reputatit, melyben a nevezett egyszerű szerzetestársulat a királyi széknél is állott...

1806. évben kelt az érintett, világrendítő eseményekkel járt, harczias idő okozta azon felső meghagyás, mely szerint 1809. juliushó 17-én a gymnasium, s aug. 29-én a collegium is kórodává alakítottatt... Mintha a te öröködbe, Uram! pogányok jöttek volna. Pedig nem jöttek pogányok! A viszonyok kényszere, a körülmények hatalma lépvén közbe, beteges katonák helyeztetek oda, és így. a tanulóifjak, megszünvén az előadás, hazabocsáttattak. — Minthogy ekként a társház is lefoglaltatott, a kegyésszerzetbeliek ugyancsak felső rendelet következtében, templomuk is bezáratváu, a ferencziekhez mentek lakni. — A Kalasanzigyarmat főnöki képviselője átadván a társoda kulcsait nehéz szívvvel szerzettársai után távozott... Az évszázad nagy emlékei még egyszer fölmerültek lelkében, s a köny, mely kebléből fölshivárgott, mutatta benső megindulását. — Mely zsellérkedésből csak 1810-ki májushó 30-án tértek sajátjukba vissza... 1809—10. iskolai esztendő 1810-iki januárhó elején vette kezdetét, és ugyan egyelőre a négy nyelvtani osztály a városházán, a humanior osztályok pedig az elemi tanodaépületben léteztek. —

E század eleje némi tekintetben hasonlítható ama vára-kozásteljes időhez, melyben a hitelenséggel oly örömet s könnyen kezefogó babonaság, a még bálványozó Rómát egykor remény- s aggodalommal tölté be, és az Isis titkaiba avatott népet arra készítette, hogy kelettől várja azon nagy kérdések megoldatását, melyeket a jövendőbe nem látó s azt mégis tudni szerető ember, ha nem is a valódi s örök javak iránti vonzódásból, legalább egy mulandó s fenyegetett földi jóllét érdekében szokott a nagy változások előestéjén intézni... Valamint az ígéretek ősnépének elfajult unokái, úgy és még inkább a pogányok, világot átalakítandó nagy királyban nem ismerték ugyan föl az azt megdicsőítő legfön-ségeseb vagyis erkölcsi tulajdonokat; sem az általa gyakorlott szellemi hatalom isteni voltát anyagiás érzelmök és gondolkodásmódjok nem vala képes akkép megérteni, hogy a meg-jósolt szabadítótól egyebet várnának, mint egy az addigiaknál dicsőbb földi ország alapítását... De az tény, hogy a remény általános, a várakozás nagy volt Judeában csak úgy, mint

a világváros elkényeztetett lakói között, kiknek egyik legnagyobb költőjük, Vergilius, éneklé nevezetes pásztordalában :

„Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.

Jam redit et virgo ; redeunt Saturnia regna :

Jam nova progenies coelo demittitur alto“

(Eclog. IV.) ;

s kiket leghiresb történetíróik, egy Suetonius (Vesp. c. IV.) et Tacitus (Hist. I. V. c. 13) figyelmeztettek az idők teljére, a hitetlenség oszladozására...

Igy századunk elején is a vallástalanság tátongó örvényébe merüléssel fenyegetett francziák előidézte vész oszladozott, és a tavasz nemcsak a természetbe lehelt új életet, hanem édes honunkra is visszahozandó volt a jó időket... A vihar lezúgván, az új béke napjának fényében különösen a vallás, nevelés és tudomány terén jobb korszak kezdte nyilni... A lélek ezen örök kincseivel a Magasságbeli minden más előtt a b. e. fejedelem, I. Ferencznek kebelét tölté legdúsabban meg... A szellemi hatalomnak ellenállhatlan ereje, még a fegyveres erőszak pusztításai, a harcjáték szeszélyei közt is, alá nem becsülhető szerepet visz. A szellemi felsőbbség, mely a merő physikai erőködés fölött e sajnós háborúban inkább, mint valaha, érvényre jut, a szellemi vagyon lassu, fáradságos gyűjtésének elvitázhatlan egyik eredménye, és abban kétségkívül a tanodáknak, mint a szellemi hatalom tulajdonképi műhelyének, jelentékeny részök van... Elég érv, hogy a fegyverzőrej napjaiból oktatásügygyel foglalkodjunk ; elég indok, hogy a tanintézetek működését éber figyelemmel kísérjük, mert azokban leljük a valódi hegemoniára vezető biztos utat, azokban találjuk az egyedül igazolt és azért tartós felülkerekedésnek úgy csiráját, mint biztosítékát...

Első Ferenczben, ki népeinek valódi atyja volt, egyebek között mély vallásosságát kell kiemelnünk. Ő oly időben növekedett, melyben a tudomány többnyire vallástalan, s magának a társadalomnak léte is problematikus volt... Egy nagy vajudásban szenvedett az emberiség, és a forradalom hősei, miután lázas izgatottságukban trónokat forgattak föl, bűnös diadaléretőkben, mint új Titánok, az eget akarák meghágni... A francia corrosiv bölselem adeptjei, kik a positiv vallás elveire fektetett államrendszer ellen törnek.

másfél századig hirdetéek, mily boldog lesz az emberiség, ha majd egykor, teljesedvén Plátó álma, a philosophia trónra ül... És, a mint a philosophia arra ült, ez megújítja a világpolgárosító kereszténység ellen mindazt, mit a Nerók és Deciusok vérengző dühe, a Celsusok és Juliánok álbölcselme s sophismái és a Lucianok leleményes s boszús gunyora fölhasználtak, e czélra nem hiányozván nála sem a forradalmi nyaktiló, sem az encyclopaedistáknak, szóvirágba burkolt lassú mérge, sem a Voltairek széditő gunya... De a jóságos király mindezen veszélyt szerencsésen meglábolta, és megértvén az ég gondviseleti szándokát, szétlővélle szelleme sugárait nagy birodalmának minden térségeire, tehát édes hazánkra is, és erős lélekkel intézkedék, hogy fejedelmi legkomolyabb parancsszava a tanodák fölvirágoztatása ügyében okvetlen fogatosittassék is...

Keblünk őszinte kegyeletét érdemlik meg azon egyének, kik Ő felsége magasztos szándéka érvényesítésében, a nevelés-oktatás mezején, közremunkálva, lelkesen előre törtek, és hivatásuk körében szívők leghőbb dobbanásait, tetterejök javát az iskola főséges ügyének szontelék... Diszes hősei voltak ez ügynek a kegyesrendiek is, kik a fejedelmi intentióhoz képest a vallás és művelődés párhuzamos terjesztésén fáradtanak. Már mint oly férfiak is, kiket szent fogadalmuk és az egyházirend szeutsége örök köteléssel csatolnak vala hivatásukhoz, kiknek a kegyelemszer malasztot ada a képességhez; kiknek a munkához erőt, a fáradsághoz kitartást, a szenvedésekhez türelmet szerze a collegiumi magány, melynek falai közé őket szent fogadalmuk leköté. — Az épen lezajlott francia mozgalmakban nyújtott tapasztalás tanúsága által is bebizonyított tényként állott előttük, hogy az államoknak üdve csak az ész és szív összehangzó képzettségén sarkallik... Ki csupán szívét pallérozá értelme elhanyagolásával, keserűen veszi rövid időn észre, hogy a csel-szövényekből élődő kalmár-világ körmönfont fortélyaival legigazabb tulajdonából is kivetközteti; ellenben ki egyedül csak az értelme kifejtésével törődik, mi válik más belőle, mint egy önhaszonlesó, számítani, felebarátját finomul kiszebelni és durva gyönyöröket élvezni tudó emberállat, ki nek keblét egyetlen nemes eszme sem képes földeríteni, fásult imádója az érc-arany borjunak...

A társadalom, mely a bölcsészet századának üzelme folytán a ker. eszmék talajáról lesiklott, mely mint örvény szélére sodort sajka az enyészettel kétségbe esve folyton küzd, s mely míg csak az elhagyott talajra vissza nem tér, míg az isteni Gondviselés nyújtotta mentő szálat meg nem ragadja, válságos helyzetéből nem bir szabadulni, vagy végzetes küzdelmeiben el kell veszie; e társadalom a század elejétől regenerálásra vár... Tudományos és vallásos szempontból föl lön már vetve a kérdés: melyek a társadalom újjáteremtésének eszközei, a bajok gyógyszerei?... Csekélységünk egy ily eszköznek, gyógyszernek tartja azt is, ha főpapjaink minél többször megjelennek hiveik körében, őket tudományokkal és tekintélyökkel oktatják, a hitben megerősítik, meglátogatják a tanintézeteket, hol a növendékségét az örök igazakra buzdítják... Sokat, igen sokat tesz a nagyok szava, példája. Régen mondják: „Regis ad exemplum totus componitur orbis“. Mire nézve nagy örömrre, erőfelvillanyozásra szolgált Kluch József úrnak látogatása, melylyel gymnasiumunkat 1811. évi májushó 16-án méltatta. Szívén hordozván t. i. a lelkes főpásztor székvárosa középtanodájának sorsát, személyesen nézte azt meg, hogy tapasztalja az ifjuság előmenetelét az erénynek és a különböző tudományoknak ösvényén. A nagybecsű látogatás végével az ahhoz szorgalomra és valláserkölcös életre buzdító szavakat intézett. Bizonyára mélyen vésődtek a növendékek szívébe az atyai szavak, mert Öméltóságának, a legjobb akarónak kebléből meggyőződés igazi hangjában fakadtak azok... Erre a legnagyobb meglepéssel távozott a tanodából, mely a magas látogatást legkedvesebb emlékei közé sorozá...

181¹/₂ évi febr. 2-án a tanodai „Rendtartás“ szabályainak értelmében megülte gymnasiumunk király öfelsége legmagasabb születése évfordulóját. Az ifjuság t. i. az igazgató és tanáraival élén a székesegyházba vonult, hol a tanodaigazgató Kelle Lipót, a nagyfontosságú alkalmat, a király születési napját, hivatkozással a máskor is megülnött ünnepélyre, ujabban a fiatalság kegyeletes alattvalói érzelmeinek fölbresztésére fölhasználni törekedett. — Föllépvén t. i. a püspöki templom szószékére, a megyei főpásztor és az ennek tiszteletére ideérkezett Rauscher Miklós fölszentelt püspök és esztergomi kanonok, valamint a székeskáptalan jelenlétében,

lélekrehatólag szépen fejtegette, miszerint az, ki húsz év előtt foglalta ősei trónját, az ország királya, a nemzet vezére és feje, a legmélyebb alattvalól hódolattal tisztelt nép-anya I. F e r e n c z Ö f ö l s é g e, hű ragaszkodással, tántoríthatlan erélylyel és nyugodt szilárdsággal tanusította mindaddig: hogy mindazt, a mit hittal fogadott, esküvel ígért; mindazt, a mit a magyar koronával és koronában égi ajándékkal kapott a Gonviseléstől, meg is tartotta, megtartja és másokkal is megtartatja... Megtartja és megtartatja a jogot, az alkotmányt, meg a rendet és közbékét kormánya által, az igazságot bírái által, a biztóságot, a külbékét és hatalmat hadserege által... Kegyeli a multat, ápolja a jelent, biztosítja a jövőt. Tiszteletben tartja a mult emlékeit, előmozdítja a jelen munkáit és nemes élveit, biztató kézzel mutat a jövő reményei felé... S minden magasztos királyi tevékenység, isteni ihlettel szállotta meg Ferencz ő felségének lelkét, mikor fölként homlokát közlekedés közt 1792. évi juniushó 6-án megérinté a fölséges jelvény: Szent István koronája...

Mig a szónok nyilvánosan hallgattatva dicsőíttetik, az író műveivel nagy körben szerezhethet nevet, elismerést, s a művész még az utószázadoktól is kegyeltetik: addig a tanár csak teljesített kötelességei öntudatában s néhány jobb elismerésében találja jutalmát... Jelenkorban a tapintatlan nyegleség s a dőre tudatlanság sokszor támadja meg a tanárokat, egyesek hibáit mindenikre rámondja, s midőn a fegyelmező nevelés-oktatást erélyesen hangoztatja, — maga teszi rajta a legnagyobb rombolást, mert a tanári tekintélyt minden módon leálázni törekszik...

Ez azonban a kötelesség-hű tanárokat ne kedvetlenítse el, s ne ijessze vissza fáradhatlan munkásságuktól; azok, kik behatoltak működéskörükbe, minden adott alkalommal elismerők...

Igy tön Miksa osztrák főherczeg is, ki 1812. évi májushó 20-án a bányavárosok szemügyre vételéből visszatérve Nyitrán megállapodott... A fogadtatás a mily szívélyes, épen oly fényes volt. De nem esseteljük ennek részleteit, csupán azt említjük, hogy a főherczeg az egyházi és világi küldöttségeken kívül, melyeknek tisztelgését megnyerő nyájassággal vette, megpillantván a gymnasiumi ifjúságot a tanárokkal és az igazgatóval élén, közelökbe lépett. Mire Kelle Lipót igaz-

gató hódolatos üdvözlét intézett ő fönségéhez, ki szívesen fogadván örömkészén ajánlkozék minden jó ügyben pártfogásra, majd a piaristarend kiható érdemeit jelezvén a leereszkedő beszélgetést e szavakkal fejezé be: „Mihi persuasissimum est optimis manibus creditam esse iuventutem, quae sub Piaristarum disciplina instituitur“. Fölsöleges bővebben szóba hozni a nagy hatást, melyet évlőnk szerint: „Hac re non mediocriter aucta est nostra existimatio apud eos, qui praesentes aderant, magni omnino nominis viros“.. e szavak gyakoroltak a jelen volt kitünő egyéniségekre, kik aztán mintegy vetélkedve siettek szintén rokonszenvük jeleit adni a magas elismerést aratott rendnek. —

A názárethi Jézus religiója az irgalmasság erényét Isten dicsőségével egyesítvén boldogságárasztó intézeteket alapít és tart föl: míg ellenben a sokat hánytorgatott philantropia rideg szava a gyámolításra szorulóknak irányában a keblek érzuethúrjait megpendíti ugyan egy pillanatra, s talán meg is feszíti, de az üdvreligióknak szentesítő szelleme nélkül üres viszhang levén, az a szivekben kitartó részvétet előidézni s folytonosan munkálkodásban tartani épen nem bírván, intézetei állandósága is nagyon ingadozó... Csak is tehát az evangélium igéjéből sugárzik ki a lelkesítő malaszt melege, mely a szívérzelmeket a hasznos intézetek létesítése s föntartására fölzsendíti és mindinkább hevíti... A ker. religio ama hatékony szelleme munkálkodásáról győzhet meg az is, mit előhozni szándékunk.

Az 1812.-ik esztendőben nem tekintett a kegyesrend uyitrai társodájára kedvező mosolylyal a sors szelleme, ellenkezőleg valamint Nyitra városát, úgy a piaristák kebleit is szomorúság érzete sújtolá. Igy az az évi juniushó 26-án megindult a tűz pusztító árja, mely a kegyesrend párútczai épületét is megsemmisítette. A baj annyival kellemetlenebbül érintette a szerzeteseket, mivel a kár nem vala csekély, és mint az érdeklődőkhöz intézett házfőnöki irat jelzé, midőn a piaristák „vix panem, quo vescantur, vestitum, quo tegantur, sufficientem habeant,“ tehát a helyrehozásra önmaguk emberiségéből teljességgel képtelenek voltak... Azért a jó lelkeknek, kik a tűzvész helyén is megjelenve egészségök nem kis kikockáztatásával, mintegy balsamot öntendők a szorongó keblekbe, erélyesen működtek, biztatására megkereső sorok nyújtattak

be Nyitra megyének az évi jul. 14-én üléselő nagytekintetű bizottmányaához is. És ennek részvétre kelt tagjai, a kérvény felolvasztatván, rokonszenves közakarattal kiáltottak föl: „*M erentur piaristae, nostrum est, ut in hoc arcto rerum statu afflictis, quam quisque potest opem ferat*“... Ne csüggedjenek, így is irák házfőnököknek, tudják meg az érdemes piaristák ígéretünket, mely szerint a kívánt épületet helyreállítani segítjük... Föl is fogta Géczy Endre, ki akkor a házfőnökséget viselte, a jó akarat horderejét, és haladéktalan tudatá a nemes megye érdemes képviselőtestületével meleg köszönetét a kegyesrendnek, mely meg nem szünendik hálafohászait áhitattal annak zsámolya előtt is elrebegni, ki *retribuit omnibus bona facientibus*... És a szives urak, kiknek áldozatkészsége zománczát még az is ékíté, hogy, mi nem csak anyagi, hanem és még inkább erkölcsi nyomatékkal bir, — szavukat meg is tarták... Mert a megyei hatóság nagylelkűsége és a szolgabiráknak, kiknek kebelét vallási és emberbaráti forró érzelem melengeté, a fuvarrendelés körüli bölcs intézkedéseik folytán a pusztalásból rövid időn kiépült polgári házakkal a kegyesrend birtoka is újra kikelt hamvaiból. —

1812. évi martiushó 19-én, mint Kluch József püspök úr öméltósága névünnepén, az elébbi évek módjára, a főtemplomban ünnepélyes isteni tisztelet tartatott, melyen a gymnasiumi ifjúság az áldott ifjúságbaráti lélek, a nagyérdemű főpásztor mindennemű boldogságaért kérte az eget urát Istent. — Kapesolatban ezzel meg kell említenünk azt, hogy már az ünnep előestéjén intézetünk egyik nagyobb termében egy szoborszerű állvány emeltetett, melyen köröskörül rendünk egyik tagjától eredt illetén verses felírások valának olvashatók, melyekben a nagy főpapot, ki a jóviseletű és iparkodó, de anyagilag szűkölködő tanulókat oly bőkezűen támogató, magasztalták:

Prologus ad sacrificium.

Festum adest, absint curae

Iucunda sit Nitria.

Haec dies est mentis purae

Thura dent altaria!

P r e c e s a d s a c r i f i c i u m .

O mi Deus! serva nostrum
 Nobis clarum Praesulem,
 Fac ab eo omnem morbum,
 Te precamur, exulem ;
 Nam vere meretur,
 Te enim veretur,
 Totus ille Tuus est.

L e m m a 1 - u m

D u a e f a c e s a r d e n t e s .
 Hae faces pulchre ardent,
 Sed ardent pulchrius
 Virtutes episcopi,
 Ardent illustrius.

L e m m a 2 - u m

F l o s f l o r e n s .
 Hi flores pulchre florent,
 Sed floret pulchrius
 Josephi erga Deum
 Amor, ardet ardentius.

L e m m a 3 - u m

A u r u m s p l e n d e n s .
 Hoc aurum pulchre splendet,
 Sed splendet pulchrius
 Josephi fortitudo,
 Splendet stabilius.

L e m m a 4 - u m

A q u a f l u e n s .
 Haec aqua large fluit,
 Sed fluit largius
 Josephi benignitas,
 Fluit profusius.

L e m m a 5 - u m

P l a n t a c r e s c e n s .
 Haec planta hortulani
 Crescit feliciter,
 Sed quas Josephus plantat,
 Vivunt perenniter.

E p i l o g u s .
 Ergo vive Praesul !
 Pastor coelestis gregis,
 Tu nobis dux et magister
 Esto aeternae legis !

A nyitrai gymnasiumban az 181²/₃ iskola év, melynek megnyitásakor is oly hő imával fordultak őseink növendékeikkel együtt a tudományok Istenéhez, kiről oly gyönyörűen mondja egy helyen Blessen Péter :

„Principium verum Deus est et clausula rerum,
 Quo sine quod coeptum fuerit, finitur ineptum.
 Debet adorari primus, primusque vocari.
 Auctor adoratus primum, primusque vocatus
 Non elongabit se, cultoremque iuvabit.
 Ergo Deum fateamur Eum, sed cunctipotentem,
 Supplicibus nostris precibus, votisque faventem“

szokás szerint tanvizsgálatokkal ért véget. Megemlítjük egyebek között a hatodik osztály próbatétét, mely szeptemberhó végével a kicsinosított tanteremben, hová válogatott vendégkoszorú gyülekezett össze, tartatott meg. E diszes körben, a tanügy barátainak közepette, fölállván Kelle L. igazgató lelkes szavakkal üdvözlé a jelenlevőket, és a tanulótság közöl fölhatt néhányat, kik is kellő higgadsággal, harsány hangon és önérzetesen feleltek vagy szavaltak magyarul, latinul, görögül, németül a mindinkább növekedő közönségnek megalégedése- és gyönyörévezetérc. — A tudományosság nemeskeblű ápolói és megörvendeztetett szülék s rokonok szép jelét tapasztalván a jártasságnak a korkövetelte ismeretekben, lelkesedéssel távoznak a teremből a vidorképzű ifjuságnak hangos éljenei közt. — Mi a zárünnepétly illeti, a buzgó gymnasiumigazgató tartotta a hálaadó istenitiszteletet, mely alatt az ifjuság édes örömmel zengedezte a „Te Deum“ éneket. Mise után a főteremben összejött érdeklődők előtt szót emelvén ugyancsak az igazgató, az intézet évi állapotairól adott vázlatos értesítést majd, lelkekre kötő kenes beszédben az ifjaknak, hogy kéthavas szünnapjaikban is nemes élveikül az önképzés tényezőit válaszzák, szoros kötelmül tartván az erény és tudomány mezején működni... Fölolvastatott erre a tanulótság érdemsorozata, melynek alapján kiemelt „eminens“ek közt jutalmak, ajándékok osztattak ki jó

részt az ifjuság nagylelkű pártfogója és a tudományosság ritka Maecenása Kluch J. püspök urnak kegyességéből, kire tehát valóban illettek a nyomtatott classificatio elején levő e versek :

Pia Vota

Pro Incolumitate

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini

J O S E P H I K L U C H

Episcopi Nitriensis

Maecenatis Munificentissimi

A Juventute Gymnasii Nitriensis

Depromta.

O Deus! magni Moderator Orbis,

Qui vides sensus animi latentes,

Sume, quae recti studiosa promit

Vota Juventus.

Praesulem, quo nos nimium beasti,

Sospitem, sulvum, vegetumque serva,

Serus, ut coelum repetat, diuque hic

Sacra gubernet.

Sic honor templis TIBI dedicatis,

More sancito dabitur: sacerque

Ille, quem poscis, retinebit omnem

Ordo decorem.

Sic salus certa est populi fidelis,

Namque sub cura sapiente Pastor

Quisque, quod debet, facere omne munus

Impiger ardet.

Sic amor Recti, Pietas, dolique

Aequitas oxors, animos movebit

Omnium, ut sanctam cupiant parati

Degere vitam.

Sic Tuum Numem reverenter omnes

Percolent Musae; est etenim Patronus

Et favens Musis, Patriaeque pubis

Est Pater Almus.

Fac Dens ! vivat, valeatque noster
 PRAESUL. — Haec omnes veniente sole,
 Haec pio ritu fugiente eodem

Vota canemus.

A nyitrai püspökség nem csak egykét évig jeleskedik külső pompával s országos hivatallal ; hanem századokon át politikailag is oly fényben, oly tekintélyben áll vala, minővel ritka egyházmegye dicsekedhetik... Azért egy ily országos előkelőségnek, minő a nyitrai püspök kitüntetése, a történelem eseményei közé tartozik, melyet tehát a historia számára a tények megfigyelőinak jelezni kell... E szempontból indulnak ki e sorok, melyek az 1814. évi püspöki kitüntetést hozzák elő. — A csász. és apostoli királyi kegy ide lövellé sugárait, midőn az örökemlékü főpásztort, az erények és eredményekben dús Klueh József püspököt a valós. belső titkos tanácsosok sorába emelni sziveskedett. El nem kerülheté éber figyelmét a minden alattvalót boldogítani ohajtó és igazságos fejedelemnek az Úr e hivatott apostola, s egyházmegyéje valódi nemtője, ki teljesen a legszentebb érdekeknek élvén, anyyi árvát nevelt, oly sok özvegyet táplált s még több szegényt részesített jótékonyága áldásaiban még ott és akkor is, midőn ritka bőkezűségét a titok homálya fődte öntudatán és az ügyefogyottak háláján kívül egyéb elismerésre számot nem tarthatott... Nem csoda tehát, ha fényes érdemeinek e fejedelmi méltánylását örömtapssal fogadák minden jók. — A jelzett esztendő febr. 7-én élénk mozgalomban levő püspöki székvárosból és a vidékből Mocsonokra, hol a köszvényhen sinylődő főpásztor, orvosi tanácsra, éveken tartózkodott, siető fogatok zaja, a püspöki kastélyban gyülvöngü kivételes-számú sokaság eléggé megérteté az idegennel is ez ünnepély jelentőségét. Már a ft. káptalan megérkezésekor a valódi érdeklődés versenyzett a részvétben és ha diadalszerű bevonulását Révay Pál bárónak, ki a kitüntetett főpásztortól ő fölsége legkegyelmesebb meghatalmazásából az esküt átveendő volt, nem hasonlíthatjuk is egy fejedelmi bevonuláshoz ; de egy olyanhoz igen, minővel csak ritkán szoktak valakit mogtisztelni... Ámde még nagyobb mérvben nyilvánult a figyelem, a részvét és hódoló tisztelet a nagyméltóságú püspök irányában az eskületételnél, midőn a fejedelmi megbizott báró a magas küldetés méltó betöltése mellett úgy is, mint a kitüntetéssel egy vármegye szülötte és

kortársa örömkészen adott magyar szíve őszinte vonzalmának tanulságos kifejezést... Most az elérzékenyült egyházfejedelem keble mélyéből meritett megható beszéddel köszön meg a fős. császár s apostoli király magas kegyeit; mire az ünnepély részei, kik mindannyian az ezen alkalomból alakot nyerhetett érzelmek és nézetek sajátságos vegyületében is arról őszhangzóan meggyőződtek, hogy e kitüntetés a legérdemesebbre esett, szerencsekivánatukat nyújtották... A fényes vendégségben kitűnő éljenzések közt az érdem iránti hódolat és méltánylatban ömledeztek a szokásos üdvköszöntések. A kegyesrend képviselője azonkívül, hogy a méltán magasztaltnak kíváná: hogy e kitüntetésnek, mely a csász. és apost. kegyből ered, e földi hazában számos éven át örvendjen s annak idejében pedig kitüntettessék a mennyei hazában! — még „Pia Sensa“ czimű alkalmi versszettel is emelte az ünnepélyt. —

Gymnasiumunkat 1814/5. tanévben nagy szerencse érte az által, hogy alkalma nyílt Szapáry József gróf kir. főigazgató urat tisztelhetni. Junius hó 12-e volt a nap, melyen tanintézetünk a kedves meglepetésben részesült. Épen tartottak az előadások, midőn ő excellentiája Géczy Péter alispán kíséretében hozzánk beköszöntött. Az intézet igazgatója sietett ő nagyméltósága előtt a tanári kar hódoló tiszteletét kifejezni, és szolgálatát a magas vendégek rendelkezésére följánlani. Erre a főigazgató úr kíséretével meglátogató egyenkint az osztályokat s egyes tanulókhöz kérdéseket intézvén, teljes elismerését nyilvánítá a tapasztalt eredmény fölött, mely mint mondá, a gymnasium existimatiojának megfelel. Midőn bucsúszót intézett a növendékekhez, figyelmeztette őket, hogy ők keresztények és tanuló ifjak, tehát, mint keresztények ne feledkezzenek meg arról, hogy a bölcsesség kezdete az istenesség.. Miután még az egész tanhelyiséget, az oktatásügy iránti hő buzgalmat oly fényesen mutató nagy érd-klődéssel megszemlélte, több órai időzés után távozott, nyájassága és leereszkedő modorával felejthetlen emléket hagyva úgy az igazgató s a tanárok, mint a tanítványok lelkében, kiknek nemcsak kebeléből a tisztelet és hála szent érzete a nagyérdemű tanférfiunak dörgő éljenzésében ki is tört. —

Főlöslöges volna a szent gyakorlatok (pia exercitia) hasznát hosszasan fejtegetni, miután ezt nemcsak azok természe-
te, de általán tapasztalt üdvös hatásuk is bizonyítják. Hisz

azoknak az örök igazságok komoly fontolgatása s a buzgóbb imádkozásra szentelt három napját a világ zajával homlokegyenest ellenkező néma csend jellemzi... És ha már csak néhány órányi csönd is jótékony befolyással van a szellem szabadabb működésére: elgondolhatni miképen hat háromnap zajtalan foglalkodás szellemi tárgyakkal létünk salakos részének átalakítására; hogy igazán bámulatunkat érdemli meg Pythagorásnak azon bölcs intézkedése, miszerint a magasabb számolás titkaiba bevezetendő tanítványait ötévi hallgatásra kötelezte, melyben a világtól egyedül magokban vonulni, egyedül magokkal beszélni azaz gondolkodni tanulnának. Csakugyan üdvös a hallgatás mind a világi, mind a mennyei foglalkozások véghezvitelére; ez azon kövér veteményes ágy, mely alatt magasabb gondolatok, üdvös elvek, szentebb szándékok és föltételek sarjadzanak... Ki nyelvének parancsolni nem tud, hogy fékezhetné egyéb háborgó indulatait? míg amaz hatalma alá nem hódította, emezektől megtámadtatva sajuosan lesújtatik... Ime az alapja, hogy a kegyesrendiek vezetése alatti nyitrai gymnasium ifjusága az azelőtt és azóta is szokásos évi s z e n t g y a k o r l a t o k a t 1815/6.-ban is, és pedig a nagy hét három első napjában, megtartotta. És ugyan azon évben áprilhó 8. 9. és 10-én mentek a tanulóifjak vissza az örök igazságokról szóló ajtatos elmélkedések nyomán a kereszténység első századaiba, az első hitbajnokok, vértanuk szent atyák mindannyi legfényesebb csillagzatok országába... Oh mily magasztos, mily boldogító érzés ragadja meg a lelket, ha ezeknek társaságában időz! S mily szánakozásra méltó az, ki ezektől eltévedve a ferde itéletek és balvélemények tömkelegében fetrong! Érezték ezt már a tiszta őshajdaunak jobbítéletű bölcselői is, kik az emberi boldogságot nem a silány és mulékony földi javak halmazában, hanem a szilárd erény birtokában helyezték, és amazokról lemondván majdnem egyedül ennek szentelékéltüket... Ide alkalmazhatók a philosophus Senecának ezen aranybetűkre méltó szavai: „O quam misera res est homo, nisi supra humana se evexerit!“... De ide kalauzra van szükség, és hű kalauzul szolgálnak az ó- és új szövetségi szentkönyvek és egyházi sz. atyák, kiknek irataiban buvárkodván az Isten malasztja meghat és működővé válik bennünk, hogy utitársainkhoz hivek maradván velük együtt a boldogok országába eljuthassunk. — A sok közül főlemlített tanév sz.

elmélkedései tárgyát a négy utolsó dolgok, melyeket lélekin-dítólág, Schedy József éneklőkanonok úr jelenlétében, fejtegetett az igazgató, — képezték... És hála a szivekben uralkodó Szentléleknek! az üdvige nem hangzott el sikeretlenül, mert a harmadik nap elteltével az ifjúság a szentségekhez oly áhitattal járult, minőt egyéb alkalomkor alig láthatni...

A jóra való embernek mindenkor örömeire esik olhashtania az Isten dicsőségségére és az emberiség boldogítására irányzott kegyeletes tényeket, mert meg van győződve, miszerint e tények — mint az élő hit sugarai kétségtelen jelei Isten országa áldásos hatásának. Ezért már hálás keblünk sugallatára is megemlékezünk Schedy József nyitrai székeskáptalan egykori (1802—1829) tagja, nagyprépostja 1824—1829) és prisztinei vál. püspökről, ki nem csak hogy az őt jellemző érzelmes társalgása, hanem magasztos iblettségű vallásossága, a közhaszonra munkálkodó kellemdús törekvése, szóval sok szép tulajdonai tekintetéből Nyitra városának általános szeretetével birt; de még azon fölül érdemeinek hervadhatatlan koszorujában legbájosabb színnel ékeskedik vala még egy gyöngy- az áldozatkészség mindott, hol Isten dicsősége s az emberek üdve kíváná.. Ugyanis elhallgatván más adakozásait, melyekben többször részesülének a helybeli és vidéki kéregetők, 1815. jul. 15-én egy 400. frtról szóló kötelezvényt oly formán küldé át a nyitrai kegyesrendi gymnasium igazgatójának, mikép azon összegnek évenkinti kamatját szegény, de jóra való tanulókra fordítsa... Schedy bőkezűségéhez tehát nem kell commentár; szólnak eléggé számtalan adományai, melyeket az ügyefogyottak fölsegélésére s az egyház, különösen Nyitramegye javára szánt.. Ő szerzetesi élethez hasonló magányban s takarékosan élvén, jövedelmének fölöslegét oly biztos kamatra szokta kiadni, melyet a számadás nagy napján a számvevő százszorososan fog neki visszafizetni, azért méltán ráillenek a szentírás (Jézus Sir 31, 8—11) ezen szavai: „Beatus dives, qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris... Ideo stabilita sunt bona illius in Domino, et eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum“... A megsegített tanuló már († 1829. évben) elhunyt jöltezők iránti kegyeletöket azzal tanusiták és azóta is tanusitják, hogy imáikban róla megem-

lékezvén Istent kéri, miszerint ő szent fölsége a lelkes gyermekbarátot megdicsőíteni méltóztassék...

Midőn az egyháznak egyik tagja gyászol, vele gyászolnak a többi tagok is; mert az igaz ker. szeretet az örvendővel örvend, a siránkozókkal siránkozik. Hasonló szeretet gyűjtte össze többeket 1816. évi májushó 14-én az egyházi, katonai és polgári rendből Nyitrán a püspöki és vármegyei székvárosban. Hogy itt t. i. a dicső, a magyar hazának igen drága, mert valóban atyáskodó fejedelemnek I. Ferencz őfelségének hitvese fölötti szomorúságában osztozzanak... Fájdalomteljes részvétellel fogadá Árpád nemzete koronás fejedelmével együtt Mária Ludovika királynénk elhunytát, ki, életkorának 30-dik évét el sem érve, elszenderült. „Hamar végezvén, sok időt töltött be.“ (Bölcs 4, 13) Vallásosságára a dicsőültnék lehet mondani: hogy vele a kath. egyház egyik fénycsillaga tűnt le, szegények iránti kegyeletére nézve pedig lehet őt egy nagy gyümölcsfához hasonlítani, mely, midőn deli természetével, virágjának pompájával messze vidék szemeit magára vonja, midőn fölséges illatának lehetetével az egész környéket betölti, és hatalmas ágainak árnyékával minden fáradt vándornak kínálkozik: gazdag gyümölcsét főkép a szegényeknek számára fõntartja.. És oh fájdalom! e gyönyörű fa, egy benső betegség által korán, igen korán elhervaszthatott... Azonban „placita erat Deo anima illius, propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum... Consummata in brevi, explevit tempora multa... Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata; cani autem sunt sensus hominis; et aetas senectutis vita immaculata... Placens Deo facta est dilecta, et vivens inter peccatores translata est“... (Sap. 4.) A gyászmisét Nyitrán végzé a kegyelmes főpásztor Kluch József őméltósága teljes segédlettel; mialatt sokaknak, köztük a tanodaigazgató és tanárokkal jelen volt gymnasiumifjuságnak imája, mint a jó illatu tömjénfüst emelkedék Isten zsámo-lyához ama kegyelemért; „hogy a boldogult igaz, ha megelőz- tetett is a haláltól, nyugodalomban legyen“, a megszorított férjet, az Úr fölkenntjét I. Ferencz császár és királyt pedig megvigasztalja az eget hatalmas Ura s az egyház és haza javára, még sokáig éltesse!...

Az emberi szív két legnemesebb ösztönének: a kegye-letes hálának és az emberiném iránti figyelemnek jelét adni,

nem utolsó foglalatosság; mindkettőnek, mennyire lehetséges eleget tenni, e dolgozat folyamában minden alkalommal igyekezünk. — A háladatoságnak, mert azon egyéneket, kik, a kegyesrendi intézet körül, ügyének fölkarolása és gyarapítása által, érdemeket szereztek, fölemlitjük; az emberinem iránti figyelemnek pedig, mivel a fönséges példák nemes elhatározást keltő varázserővel hatnak a fogékony keblekbe, és a közönségesen megismert s tisztelt érdem a nagy n a k és j e l e s n e k szeretetét s követését eszközöli...

Azon nemes jóltevők között, kik a nyitrai kegyesrend ifjuságnevelés-oktatási gondjain könnyitettek, előkelő helyen áll a nagy áldozatok- és jelentékeny adományairól méltán magasztalt Kluch József nyitrai püspök.. A hír s név és a valódi dicsőség közt szerintünk nagy a különbség. Ez a tudományokban egyszerű föfödözéseket tehetett; az talán új s az eddigieknél öldöklőbb fegyvernemeket talált föl, csatákat nyert, országokat hódított, népeket igazított le; emez utakat készített, posványokat szárított, roppant gulákat s pompás emléképületeket emelt; amaz a művészet szárnyain a tökély magaslatáig hatván, majd vásznou, majd kőben, az eszmének valóságot, az erénynek testet, az égi lényeknek látható, fogható alakot adott, miként Parrhasius és Skopásról oly szépen írja a költő (Horat. 4. k. 8. d.):

„Hic saxo, liquidis ille coloribus

Solers nunc hominem ponere, nunc deum.“

Az ily férfiak kétségkívül növelni fogják saját becsületökben a nemzetökét, s kortársaiktól magasztaltatva, élni fognak a történelemben: azonban mindez hír, nevezetesség s becsület, de még nem valódi dicsőség. Az ily dicsőség, miként egy jeles francia író helyesen jegyzi meg, a magaságban az Istené, itt a földön — az áldozatkész, a jótékony, az önzetlen, a hősie erényé... Osztályrésze az ama fejedelemnek, ki Istent félve és saját boldogságát a másokéban keresve, Titusként elveszettnek tekinti a napot, melyen jót senkivel sem tett; osztályrésze azon honpolgárnak, ki nem kételkedett a közjót vagyona és élte árán is biztosítani, s azon népnek, mely míg egyrészt a halált a szabadságnak eléje teszi, másrészt, ha szorongatott fejedelme nála segílyt keres, tántorithatlan hűsége tanúságaul felhívó szózatára a „*moriatur pro rege nostro*“ halhatatlan kiáltozásával válaszol;

osztályrésze és sajátja az nem egy Sándornak vagy Timur-lengnek, hanem egy Regulusnak, egy Mark Aurélnak s egy Hunnyadynak...

Ilyen volt a Kluch dicsősége, úgy mint, mely az erényen alapult s ekként a sors és szerencse kegyétől független levén

„Intaminatis fulget honoribus.“ (Hor. 3. k. 2. d.)

Róla, ki az egyháznak egy tetterős főpapja, a királynak rendületlen hűségű alattvalója, s a honnak egyik nagy fia, a vallásügyek egyik főtámasza és bölcs irányzója volt,... igazán való, hogy „Vixit Deo, ecclesiae, regi, patriae, suis magnus, morte maior, ultimis tabulis immortalis.“ — Ez 1817. júl. 7-én a gymnasiumi színház romjait megszemlélvén, a helyes közoktatás ügyének elébbreviteleért buzgó szívének sugallata és a leghazafiasb szándéktól vezéreltetve, jáságát az által érezte, hogy annak kellő helyreállítására, illetőleg egy osztályterem átalakítására, a szükséges meszet, a cserépszindelyt és 2000. frtot ígért. — A vármegye pedig nemes hévvel ingyen fuvarokat, melyek ugyanazon hó utolsó napjaiban a Galgócson vásárolt gerendákat ide szállítsák, rendelt. — Az ácsok és kőművesek augusztus hóban valóban a színterem rendbehozásán és egy tanhelyiség építésén dolgoztak, a kegyes püspök az e célra tett szíves ígérését deczemher hó 30-án teljesítvén. — Ez úton hét szoba létezővén immár a gymnasium-épületben, a földszint-folyosói legkisebb helyiség fakamrává lett átváltoztatva. —

Az Isten és hazáját szerető főpap e tényét örökíti meg e gymnasium egyik osztálya falába illesztett kőlap vésett fölirata, mely így hangzik :

„Excelmus Ilmus Ac Rssmus Dominus

J O S E P H U S K L U C H

Divina Providentia Eppus Nitr. S. C. et R. A.

Maiestatis Actualis Intimus Status Consiliarius

Et Maecenas Literarum Munificentissimus

Praaeter Plurima Praestita Scholis Piis Beneficia

Has Aedes Multiplici Temporum Iniuria Labefactatas

A Ruinis Vindicavit

Et Publico Iuventutis Studiosae Bono Accomandavit.

TV Lapis Testis Has Notas

Tenero Pietatis SensV INSCULptas

**Futuro Exbibebis AeVo Vt Grata Posteritas
Tanti Praesulis Nomen Venerari Non Desinat
1817.**

Előfordulnak valamint egyes embereknek, úgy összes családok, társulatok és népeknek életében napok, melyek bizonyos jelentékenyebb tény vagy esemény csatoltatván hozzájuk, és ez által a közönségesek sorából kiemeltetvén, valamely ünnepnek nevével jeleztetnek. Ilyen volt a nyitrai kegyesrendiek intézetében az 1822. évi juliushó 19. 20. 21. 22. és 23-ik napja, melyek az időszerint megtartott rendfőnöki hivatalos látogatás (canonica visitatio) ünnepeivé lőnek. — Már a nevezett hónap 18-án alkouyat táján érkezett a hön szeretett s tudós atya Bolla Márton, kit az Isten kegyelme a közoktatás és nevelés szent ügyével foglalkozó szerzet kormányára rendelt. A szerény férfit övéinek koszoruja várta és a vezetésökre bizott tanulóifjuság szives „éljen“ kiáltásokkal fogadta.. Majd a társházban ennek főnöke, az örvendező társak körében, Guul János üdvözölte, mire az nyájás, sziveket megnyerő szavakkal válaszolni kegyeskedvén, jövetelének czélját adta elő s hivatalos látogatásának rendét olvastatá föl. — 19-én elvégeztetvén a szokásos reggeli imák, a canonica visitatio sikeres lefolyásáért teljes segédlettel a vérontás nélküli szeplőtlen áldozatot mutatá be a Szentlélek imádása és kegyelmeinek kinyerésére, melyen a rendtagok mind jelen voltak. Majd legott elkezdé hivatalos működését. Reggeli 7¹/₂ órakor elment a gymnasiunifjuság szentmiséjére, mely után a tanárok kíséretében az osztályokat látogatta meg, hol egy tanuló üdvözlő beszéddel fogadá, úgy is, mint a közoktatási pályáu érdemekben gazdag ritka tauférfit, a nagynevű rendfőnököt... Az ifjakat kikérdezte, ügyes feleleteiket örömmel hallgatván... Az ifju elmék biterkölcös irányban fejlődését szívéen hordozó Bollánknak minden tette, szava, sőt vonása azt tanusitá, hogy a nevelés ügyéért él-hal; miért is az ifjuságnak mind szerény magaviselete, mind az ismeretekben előhaladása kegyes tetszését megnyervén, különösen a vallásosságra, mi nélkül ingatag minden világi tudomány, buzdította; egyszersmind intette őket, hogy legyenek az egyháznak hű gyermekei, a fejedelemnek engedelmes alattvalói és a hazának becsületes, józan, munkás polgárai... Miután a megállapított program szerint a következő napokon minden a társházhoz

tartozót köllőleg szemügyre vett, 23-án, mintegy a canonica visitatio szerencsés és ohajtott eredményű bevégezéseért, ünneplés sz. misét tartott az atyai-szeretett rendfőnök úr. Ugyanezen nap estéjén pedig a szokott imák elmondása után velős, ész- és szivre ható beszédet tartott a szerzetesi és tanári kettős kötelemről, majd kegyes tetszését és megelégedését nyilvánítván mind a társház, mind a gymnasiumi elöljárók és tanárok buzgó eljárása fölött. Erre a visitatio folyamát és határozatait olvastatá föl és hálaadó imával a hivatalos látogatá-t befejezte. Legvégül a házfőnök mondott az egész intézet nevében köszönetet, kívánván: hogy a buzgó és erélyes férfinak, a szívólyes, higgadt ítéletű, szende, nyájas jó atyának minden tettére, léptére Isten áldásai harmatozzanak!...

A kereszt szeretetének jutalma egy boldog halál. Ez isteni igazság 1826. évi decemberhavi keresztény példában kiválóan szentesül. A régi, különösen makacs lábujjban, beteg már a halálost kiizzadá. A hosszú tűrésnek halványult homlokán a végső küzdelem cseppjei gyöngyözének. A testi érzékek lassan végleg megtompulának. A szemek örökre becsukódnak. A kékvult ajkak a tédelő lelkiatya oratióját követő 'Amen' kimondására is már képtelenné válnak; és a siránkozó lelki fiai, egyházmegyéje, kivált a szegények és árvák fájdalmas fohászai között 1826. évi decz. 31-én a szentek hónapja repült a hön szeretett és hódolattal tisztelt atya. — Ez atya Kluch József, ő csász. kir. főlsége val. belső titkos tanácsosa, Nyitra egyházmegye püspöke. Kedvesen esik itt néhány szóban megemlékezhetnie róla kegyeletünknek, mely midőn kisebb körben működötték elestéről sem feledkezik meg: nem mellőzheti e már életében csillagként ragyogott férfit, ki a Gondviselés által magasabb pontra helyezve, e ponton feladatának teljesen megfelelt. Igaz ugyan, hogy eme kegyeletnek részünkről méltó kifejezést adni, nem csekély feladat. Mert ha általában nem könnyű dolog egy kiható életet hiven ecsetelni: kétszeresen nehéz az nekünk, kik a boldogult pályájának közel szemlélői, egyéniségének pontosabb megfigyelői nem lehettünk... Azért egészben is egy hosszú és tartalmas életnek rövidke rajza lehet csak az, mit hálás megemlékezésül azon férfin szellemének adunk, kit áldás kisére léptein, fájdalom tevé sirjába, s ki fölött a hála s kegyelet örökdik...

KLUCH JÓZSEF NYITRAI PÜSPÖK.
SZÜLETETT 1748. — † 1826, DECEMBER 31.

A meghalt példánya volt a kath. erkölcsöknek, mintaképe Jézus, a legfőbb pásztor szive szerinti püspököknek. Született 1748. évben Znyováralján. Az esztergomi főegyház-megye növendéke lön 1765-ben. Áldozárrá avattatott 1771-ben és nem sokára papnöveldei tanulmányi felügyelő, majd 1773. a nagyszombati egyetemen a bölcséleti erkölcsstan tanára s a felozlatott jezustárság templomában magyar szónok és papnöveldei másodigazgatóvá tétetett. 1779-ben nagyölvedi plébánossá levén az Üdvözítő száudéka szerint nevelte a lelkeket, kiknek szeretetét annyira megnyerte, hogy azok a legkisebb kétségükben siettek hozzá atyai tanácsért. Igazán omnibus omnia factus. Hivei családjait áldásos látogatásaival boldogította, azoknak szellemi és testi szükségeit körülmenyesen ismerni tanulta, és ha segílyt nyujthatott: nélkülözés és fáradság nem akadályozák irgalmas szivét. Betegeit szerette, és a veszélyes ragályok nem riasztották őt vissza a lelki vigasztalások kiosztásában... Minden héten többször megjelent az iskolában, és isteni Mestere módjára, nyájás leereszkedés-sel simogatta a kisdedeket... Próbátétek alkalmával rendszeren szép ajándékokkal lepte meg őket... A kisddek iránti szeretete annyira fogva tartotta, hogy ilyenkor egész napokon át nem vesztette türelmét az apró csacsogókat hallgatni. — Szóbeszédeiből ki lehetett venni, mennyire szivén viselte a hivek üdvét; látszék, hogy nagy szorgalommal készült a szószékre és nem követte a könnyüvérű, reggel készülő szónokokat. Tudta, hogy a csak mise előtti sietős olvasgatás nem érleli meg a szivekben az Isten igéjét... Kegyes bánásmódja mellett, hol máskép kellett, — a szigort is igénybe vette.

1786-ban, midőn Batthyányi József bibornek és hgprimás által esztergomi kanonokká tétetett, a hivek csoportosan soreglettek a plebánia körül, hogy fájdalukat kifejezzék a szeretett atya távoztán. A szegény árvák, özvegyek könyek között sopánkodtak; ki fog ezentul rólok gondolkodni. A hivek aggódtak a nagy lelkiatya elvesztén. Búsult utána az egész község. — 1806-tól kezdve, midőn, az érseki szék megüresedvén ált. helynök lön, egyházmegyei kormányzásban tölté életét. — 1807-ben vál. püspök és 1808-ban Nyitraegyház-megye főpásztorává nevezetett. — Püspöki életéről egész könyvet lehetne ugyan írni; mi azonban, csak néhány adatot közölhetvén belőle, megemlitjük, hogy ezen egyházrangba előlépteté-

sét Isten új intéseül vette, melyre szorgalmát, buzgalmát, papi ajtatosságát megkettőztette... Hogy hiveit szép megyéjében inkább megismerje s a helyi viszonyokba teljesen belásson, elsöben ugyan csak a nagyobb helyeken, más években pedig részletenkint bizonyos kerületekben atyai látogatást tartott, és a hiveknek a bérmlás szentségét osztotta ki. Az Úr házának ékességét szeretvén, az egyházmegyéje templomaira sok gondot fordított... Nagyszerü müveihez tartozik a fi-nevelöintézetek segélyezése... Hasonló módon a jószágos lélek azt helyesen felfogta, hogy mi fontossággal bír a leány- nevelés, és mily kívánatos, hogy megyéje számára az Istennek szentelt szüzek képezzenek, azért a nagyszombati nözárdában több helyet alapított.. S azon atyai gond, szeretet, részvét, melylyel az ifju nemzedék ügyét fölkarolta, eszközölte és eszközli folyvást sok jóra való növendéknek, a részökre tett ösztöndij- alapítványokkal kiképeztetését... Papságán segíteni kívánván, a szegényebb plébániák gyámolítására nagy összeget nyújtott. Majd az elaggott papok részére növelte az alapítványt... A hazafiságnak sem maradt adós, hanem a hol a közjóllét áldozatot igényelt, — buzgólkodva vitte ajándokát a szent ügy oltárára mindenkor... Isten a megmondhatója azon nagy áldozatoknak, melyeket Kluch püspök a szent czélokra tett... A nagy lélek nagy dolgoktól soha sem vonta meg a segítséget, söt mindig az elsök között állott... Mutatta végrendelete is mily magas céljai voltak...

Életének vége felé az Isten nagy próbára tette erényeit. Lábaiban megfogyasztotta az életeröt. Ez időben bizonyította be csak Kluch, mily bensö meggyözödéshöz gyökereznek erényei. Kötelességeinek teljesítésében a legrendesebb maradt, és ha valaki fáradságos működésén és türelmén csodálkozott, a szeretet angyali mosolyával jelenté, hogy ö teljesen megnyugszik az Isten szent akaratján. Mindenben csodálatosan pontos volt, mit azoktól, kiket a Gondviselés vezetésére bizott, hasonlóképen nagy szigorral követelt...

Azonban nem is akarjuk sorainkkal tovább homályosítani a példás életét. Minden jóra és igazra nemes lélek vala ö. A szép láttán szive gyöngéd, mint mennyei lényé, hisz a legkisebb virágnak is, hogy örült... Hideg tetemei 1827-iki januárhó 8-án tétettek le Vurum József nagyváradi püspöknek, ki ezért a pozsonyi országgyülröl Nyitrára rándult,

szíves ténykedése mellett a székesegyházi sirboltba; az ünnepélyes gyászajtatosságok pedig ugyanezen év májushava 1-én, midőn az engesztelő sz. miseáldozatot Rudnay Sándor bibornok és hg. primás ő eminentiája mutatta be az élők és halottak Urának az áldott-émlékű főpapért. Az ékes beszédet Jordánszky kanonok mondotta, és absolutiókat Belánszky besztercei püspök, Miskolczy esztergomi, Bodatinszky besztercei, valamint Porubszky s Greguska nyitrai kanonokok végezték.. A kegyesrendi intézet pedig ugyanezen gyászünnepélyhez Kucsarik Sándor tanár készítette következő elegiával*) járult:

Nitria, cur atro velas altaria panno;

Companoque repleas aëra moesta sono?

Cur omnis populus miserio ferit aethera planctu;

Ac fuis lacrimis ora, solumque rigat?

Praesertim qua se prope flumen tollit in altum

Collis et imposita Praesulis aede patet;

Quaque stat interius vestitum marmore templum,

Et sua Sacratas stalla Senatus habet?

Praesulis, heu! solium nigro velamine squalet;

Squalet funereo tecta cathedra peplo!

In medio templi consurgit triste feretrum:

Lugubrem decorant lemmata picta torum.

Edita taedarum collucent pegmata flammis;

Orba super tumulo Mitra, Pedumque jacent.

Scilicet, ereptus nobis est optimus Ille —

Ah! KLUCH — Ille sui Luxque, Paterque gregis.

Frustra ergo summis pulsavimus aethera votis;

Frustra ad celsa pias misimus astra preces!

Occubuit Praesul JOSEPHUS, fracta columna est;

Collapsa in cineres nostra lucerna jacet.

Fulserat Ille gregi, sed non splendore profano;

Lux, quam spargebat Numinis ardor erat.

Hac praefulgebat populo, populique Ministris;

Hac inflammabat pectora cuncta gregis.

Illius in superos fervorem templa loquentur,

Puae struxit; templisque addita vasa sacra.

*) „Elegia, in obitum Exc. ac Rev. D. JOSEPHI KLUCH, Ep. Nitri. S. C. et R. Ap. Maj. Act. Int. Stat. Cons. nomine gymnasii Nitriensis Schol. Piarum edita mense majo, anno 1827.“ teljes czimirattal.

Ostendent turres, resonabunt organa, clangent
 Tinnula perpetuo in turribus aera sono.
 Fulsit et ingenio, linguaeque nitore disertae:
 Eloqui rapiens nectare quemque suo.
 Quis legat Illius sine motu Encyclica scripta,
 Quae bonus ad sparsum Pastor ovile dabat?
 Pauli, aut Joannis Divi monumenta putares:
 Si non JOSEPHI nomina fronte gerant.
 In Regem, Patriamque Ejus quis nescit amorem?
 His quoque praeluxit moribus Ille suis.
 Impia cum nostri quateret vis Gallica Regis
 Insontes populos, Ille ferebat opem:
 Non sanctis precibus tantum, aut hortamine, verum
 Aeris, et annonae sacrificando, penum.

Privatis autem nullo discrimine facto
 Sexus, aut generis par erat Ille Pater.
 O quoties Mater, natorum pondere pressa,
 Dulce levamen ab hoc, auxiliumque tulit!
 O quoties passos incendia saeva colonos
 Juverat aut lignis Ille, vel aere dato!
 Quot miseros, grasante fame servaverat Ille!
 Continuo coctis panibus, atque cibis!
 Sed tibi, Gymnasii nostri studiosa Juventus.
 Praecipue clemens exstitit Ille Pater.
 Hic tibi pro victu, procurandisque libellis,
 Hic pro vestitu suppeditabat opem.
 Hic quoties licuit, te per se, nosque magistros
 Divinis monitis foverat usque suis.
 Norat enim teneris mores succrescere ab annis;
 Norat in his Patriae spemque, decusque situm.

At jam, quae miseris large fomenta ferebat,
 Pallida lethifero frigore dextra riget.
 Candidus ille nigra tegitur ferrugine vultus;
 Lumina clauduntur; lingua diserta tacet.
 Eheu! quam totus KLUCH est mutatus ab Illo,
 Qui nobis quondam Luzque, Paterque fuit!
 Fle mecum, studiosa cohors, tange aethera luctu:
 Maecenas nostris desiit esse scholis.

Lugeat Hunc mecum teneram Pius Ordo Juventam
 Erudiens: cui fulcrum Ille perenne fuit.
 Diffuat hic lacrimis simul omnis cum grege Clerus,
 Tota Dioecesis, Patria tota gemat:
 Communis Pater occubuit, prostrata columna est,
 Exstinctum Lumen, Praesidiumque jacent!

Verum, cessemus planctu percellere templum:
 Quae nos ferre volunt Numina, ferre decet.
 Non illum nostris lacrimis revocabimus inde,
 Quo clam nos etiam quaelibet hora rapit.
 Annis et meritis plenus JOSEPHUS ad astra
 Migravit, fruitur jamque patente Deo.
 Post acres morbos coelesti pace potitur;
 Ac recipit factis paemia digna suis.
 Si procul, ut nati deplorent commoda Patris:
 Mors Ejus nobis utilis esse potest.
 Foverat ille gregem vivus, moriensque, locato
 Ad sanctos fines, quidquid habebat opum.
 Non deserit populo Divorum Sede beatus,
 In coelique etiam Sede Patronus erit.
 Dummodo nos Ejus virtutum exempla sequamur;
 Dignaque gestemus corda favore Dei.
 Quod si forte tamen suffragia nostra repositat;
 Obstrecti oremus supplice voce Deum:
 Corpus ut Illius placide requiescat in Urna:
 Ast anima obtineat gaudia summa Poli...

Épületes volt még az, hogy a piaristák azután külön is tartottak requiemet — Nyitranak ezen életkorra s érdemekre nézve nagy püspökeért, esedezvén a pásztorok pásztorához, az Ur Jézus-hoz: adja meg elhunyt hív szolgájának azon örök nyugodalmat, mely után a földiektől megvált lelke életén át szüntelen fohászokodott!..

Mi a dicső főpásztornak eredménydús életét lelkileg még egyszer szemlélvén, a legmélyebb tisztelet szentesült érzelmeitől áthatottan nem tarthatjuk magunkat vissza e könyörgésgéstől: Isten! ki titkos végzéseid szentelyében a magyar hon és egyház sorsát gondviselésed egyik főtárgyaul látszol kitüzni, adj. ezen erkölcsileg romlásnak indult országnak, adj a kárhozatos lelki dermedésben sinylődő egyházaknak több Kluchokat!..

XVII.

Folytatás.

A teljes bucsú Nyitrán. — A föls. uralkodó ház Magyarország trónjára fölléptének háromszázados évfordulója. — A kolera, vagy epemirigy pusztítása és a nyitrai kegyesrendiek. — A nagy szünidő változást szenved. — I. Ferenc császár és apostoli király jobb létre szenderül. — Vurum József püspök halála. — B. Mednyánszky Alajos főispán beigtatása. — Főherceg József nádorispán. — A latin nyelv helyett a magyar rendeltetik tannyelvül. — Az 1848/9-ki év eseményeinek bénító hatása a tanintézetekre. — A nyitrai gymnasiumot a piaristarend áldozatos munkássága nyolczosztályúvá emeli. — B. Geringer Károly. — I. Ferenc József őfelsége Nyitrán. — Palugyay Imre püspök, mint ötvenéves áldozár. — A bold. Szűz szeplőtlen fogantatásának ünnepélye Nyitrán. — A piaristák az új tanrendszer érdekében fölhasználják a szabad tanórákat. — Greguska István emléke. — Roskoványi Ágoston nyitrai püspök székfoglalása. — A nemzet nagy halottja, vagyis Széchenyi István elhunyt. —

Nagyon el-elszorul a jóknak lelke annak láttára, hogy szertelen korunkban az akadályoknak még fogalmát is lerontani erőlködő ipar, a fáradszatlan törekvés, a vállalatok ezer nemei, minden, minden jobbára csak az anyagi, a földi jólét tovább fejlesztésére irányul; ellenben a valódi rendeltetés eszméjének mindinkább feledésével a lélek vallásos művelése s tökélyesítése könnyelműen mellőztetik. — Boldogság utáni vágy üz mindenkit, de az egyedüli alapot, melyen a kívül sem itt a föld határain, sem ott a halhatatlanság hazájában nincs, nem lehet boldogság, ismerni sem oahjtják... Oly szellem lengi át az emberiség némely rétegeit, kivált a haladás zászlóihoz talán közelebb is álló rétegeket, mintha aranypecsétetes oklevéllel biztosította volna őket valaki az iránt, hogy a teremtő és kinyilatkoztató Isten kötelékei alól teljesen fölmentvék, mintha a komoly méltóságban előttünk álló történelmi emlékek csak tegnap emelt, nem rég kigondolt külön termékek volnaának, csak is a durvább nép féktelenségeinek elijesztésére, hogy a civilizált osztály zavartalanul élvezhesse földi kényelmeit — ezen egyedüli paradicsomát...

Látjuk továbbá, miként igen sok ember, mihelyt a műveltség köntösével fődte be halandó tagjait, minden következetes philosophiát félretévén, önmagát ülteti a csalhatatlanság trónjába, s földi érdekeinek önmaga előtt is rejtélyes úrbetját kezébe vevén elítél, lábaival tapod mindent, azt is, mi ezredek és századok elévülhetlen bizonyosságain rendületlenül nyugszik!

E téves iránynyal, e vészes áramlattal szemben mi a teendőnk?

A ker. kath. érzést fölkelteni, éleszteni s valláserkölcsösen nevelni-oktatni minden rétegetben... Tehát küzdterre kell lépnie minden igaz léleknek, hogy a jelen élet javára halmozott haladási mozgalmak s eredmények segítségével a jövő élet haldokló vágyait a sebzett szivekben föltámaszssa, s a tévedő észet eredetünk forrásához — az Istenhez fölvezesse... Ez anyagi-as-irányú napjaink egyik szüksége, mely égbe kiált... Mert Isten és tiszta erkölesérzelem nélkül hiányzik a művelődés és haladás remekének koronája... Hisz a különféle nehézségeket, melyek az emberi elmét s szívet egyaránt gyötörték, részben gyötirik, megoldhatni nincs másban mód, mint Istenben és az ő egyszülött Fiában úgy, hogy valóban nagy igazság rejlik egy sz. Atyának azon szavaiban: „Solutio omnium difficultatum Christus!“...

És ez vala okunk, melyből kiindultunk, midőn 1826. esztendőnek egy vallási, gymnasiumunkat is érdekelt, eseményéről a feledés fátyolát levonjuk...

Szent hitünknek a tapasztalás által is igazolt tana az, hogy a földi viszontagságok között vigasztalást, mely föntart, az üldöztetésekben erőt, mely támogat, csak is azon forrásból lehet egyedül biztosan és kívánatos bőségben meríteni, melyet édes Megváltónk az ő keserves kinszenvedése s halála által számunkra megnyitott... Vajmi jól tudja az igaz katolikus, hogy azon veszélyek legyőzésére, melyeknek hitünkre nézve kitéve vagyunk, eme forrás nyújt erőt és segít arra, miszerint hitünkben állhatatosan megmaradjunk, azt a világ előtt bátran valljuk és a szerint éljük, hogy Istenbe vetett reményünk ne csüggedezzen; hogy az Isten és felebarátunk iránti szeretet folytonfolyvást lángoljon szívünkben... E forrásban csörgödez az Isten szeplőtlen Bárányának szentséges

vére, mely lelkünkrol a bűnek szennyét lemossa, bennünket, a harag fiaiból Isten fiaivá tesz... És mily nagy Isten irgalma irántunk!... Kegyelmének eme kiapadhatlan forrását nyitva tartja előttünk, és az ő segítségével azokban bármikor részesülhetünk is... Hiszen épen azért adott Jézus Krisztus az ő anyaszentegyházának hatalmat a bűnök megbocsátására, hogy, a töredelmes gyónás által vétkeink elengedését megnyervén, azok örök büntetésétől is megmentessünk... Sőt Isten irgalmassága még tovább is terjeszkedik, adván anyaszentegyházának búcsuk engedésére is hatalmat, melyek által az ideigvaló büntetésekből szabadulnak meg mindazok, kik a búcsút elnyerték... Teljes a búcsú, midőn minden ideiglenes büntetés egészen elengedtetik; mikor pedig csak egy részök engedtetik el, a búcsú nem teljesnek mondatik...

XII. Leo pápa őszentsége Rómában kiadott apostoli körlevelében 1826. egész esztendőre nagy jubileumi, vagyis teljes búcsút hirdetett a világon élő minden ker. katolikusnak, megbizván a püspököket, hogy ebbeli intézkedéseit mindegyik saját megvérében közhírré tegye, és hiveit az abban való részvételre buzdítsa... Örömmel engedett az apostoli fölhívásnak a nyitrai egyházmegye nagyszellemű akkori főpásztora, mert tudta, hogy, a mit a szentséges atya rendel, az az üdvösségre hasznos; mert tudta, hogy a pápa Jézus Krisztusnak földi helytartója, az anyaszentegyház feje, legfőbb pásztora és csalatkozhatlan tanítója, hogy, a mit az tanít, az Kristus urunknak igaz és hamisithatlan tanítása... De örömmel hódolt a püspök a fölhívásnak azért is, mert meg volt győződve, hogy, a ki a jubileumban kellőképen részt vesz, és a kiszabott föltéteket, pontosan teljesíti, nagy lelki kegyelmeknek jó birtokába...

Tudtukra adá és adatá tehát a lelkészek által azonnal kedves hiveinek, hogy 1826. év jubileumi év, értesítvén őket azon felszólítás mellett, miszerint az egyház látható fejének atyai gondoskodását üdvösségükre fordítani serénykedjenek, egyuttal a föltétekről, melyeket betölteniök kell, hogy a jubileumi teljes búcsút elnyerjék...

A kegyesrendiek nyitrai gymnasiuma ifjúságának is, mely az ünnepélyes körmeneteken tanáraival vala jelen, alkalom adatott ekkor is az engedélyezett teljes búcsú áldásaiban részt vehetnie... Megelőzőleg pedig, hogy senki se találkozzék

közötte, ki ne értse, mit kell a jubileumra nézve tudnia és cselekednie, s hogy a jubileum idő valóban az üdvösség ideje legyen; a tanoda-igazgató, az egyszerűség és szerénység példányképeül becsült Villiger József, kiből az ildomossággal erély, a hajlékonysággal aczélosság és igazságérzettel eszélység oly helyesen vegyült, — intézkedett időszerű magyarázatról, mely megtanítson kit-kit, illetőleg emlékezetbe idézze: 1) mi a jubileumi teljes bucsú? 2) mi kívántatik az embertől, hogy e teljes bucsúban részesüljön? és 3) mit kell a jubileumnak a lélekben eszközölnie?...

- 1827. évi novemberhó 4-én egy, a maga nemében nem mindennapi, nagy-jelentőségű ünnepélyt élt át gymnasiumunk. — Századok merültek alá a mulandóság örvényébe, mióta a dicsően uralkodó felséges ausztriai ház Magyarország trónjára jutott. Jelesül a mondott esztendőben és napon háromszázados évfordulója derült föl annak, hogy I. Ferdinand felavatása folytán szent István törvényes király-utódai a föntisztelt dynastiából kerültek ki. E nevezetes esemény háromszázadát üllötte meg tehát gymnasiumunk is nagyszerűséggel, melyből váltig látható volt, hogy csak a jézusi hit tart oly hálaadó ünnepélyeket, melyek a kegyeletes sziveket igazán egészen kielégítik, boldogítják... Tanintézetünk ifjusága t. i. az oktatókkal együtt nemcsak a főtemplomban, hol az Isten iránt hálára gyült hívők érzetei hangos kifejezést nyertek a „Téged Isten dicsérünk“ szép egyházi ének szavaiban, vőn a nagymisén szent buzgalommal részt; hanem már az istenitisztelel előtt egy hatásos beszédet hallott. Ebben az igazgató a sz. jelvény — a koronáról, a magyarok első királyától ránk maradt ősi ereklyéről, valamint a szentelt cselekményről — a koronázás tényéről, mely fejedelmeinket a haza atyjává avatja, szólt. Lelkesíté a tanulókat a jövőre szerény, de lankadatlan szorgalommal való előkészülődésre, hogy ha majd a haza hívandja őket, kiállhassanak munkás kézzel, tiszta észszel, nemes szívvvel a közreműködés terére, érvényesítendőök, Isten nevében, az önfeláldozás lelkesedésével a véleményt és meggyőződést, tudományt és erőt — embertársaik boldogítására.. S ha halni kell, így zárá be körülbelül Villiger beszédét, a közüdvért, elhulltában az utolsóban is azt rebegje elhaló lehelete: „Megtanultam magyar lenni! Éljen a haza, éljen a három-

évszázados köteléssel Magyarországhoz fűzött ausztriai ház ivadéka — a törvényes király!...”

A ki hézagos előadásunkat összevetőleg olvassa, nem kerülheti ki figyelmét egy sajátlagos körülmény, mely a zavartalan örömet huzamosban élvezhetni intézetünknek nem engedé soha... Az időjárásnak különös szeszélye látszott belebelemarkolni a tanoda életének kerekébe elejétől fogva: hogy az tartosan ne örvendhessen a nyugalmas állandóság tudatának...

Az 1831. év gyászbetűkkel van beírva édes hazánk történetkönyvébe, az annak nyarán elharapozott iszonyú ragályos nyavalya, az ugynevezett ázsiai kolera miatt... Ez epemirigy vad számumként dühöngött a népség között, áthúzódván országunk siktérein nemcsak, hanem meglátogatván a hegységeket is... E csapáshoz járult még egy másik. A fölvidék több megyéjében, különösen Szepesben és Sárosban azon veszedelem terjedett el a tótajkúak között, hogy az urak, kipusztítani akarván a parasztokat, megmérgezték a kutakat és élelmi szereket... A fölböszült nép sok helyütt földes uraira rohant, és többet kegyetlen kínzások között kivégezt. Csak fegyveres erővel lehetett visszaállítani a rendet... Az ádáz járványnak Magyarhonban mintegy fél-millió esvén áldozatul, keserűséggel vegyült aggodalom honolt a lakosok kebelében, hisz atya gyermekét, gyermek atyját, férj nejét és ez azt veszté! s kik voltak ezek között százan-döbbak, mint a kik kiskorukban szüleiiktől megfosztottan bizonytalan sorsuknak kitéve tehetetlenül állottak!..

Azon időben, melyről beszélünk, a magyar Sion kitűnő főpásztorukban, kik hivatalt s kötelességet szemlélték ott, hol mások csak csillámló fényt, magas polcot, országos méltóságot látnak, — talán gazdagabb volt mint valaha... Méltán ragadnak tisztelet- és bámulásra egy Rudnay Sándor bibornok és érsek, Klobusiczky Péter, Pyrker László, Somogyi Lipót, Szepessy Ignác, Belánszky József, Lajcsák Ferencz, Horváth János, Kopácsy József és Hám Jánosnak az isteni kegyelem átszellemitő erőlye mellett kifejtett, nagyszerű hatásuk... Azonban a kitűnők dicsősége Vurum József azonkori nyitrai főpapét, ki a vezetésére bizottak gondos atyja, a papi fegyelem, munkásság szigorú püspöke, a magyar hazának szeretetben lángoló fia volt, — nem homályosítá, hanem

növelé. És mikép a Volta oszlopának lemezkötegében minden tányérka saját villanyosságával s a többiével is bír: épen úgy ő saját dicsősége birtokában a másokéhoz is járult s a másokéba is osztozott, a kath. egyház és a magyar haza levén az, melynek szeretete mindnyájokat egyiránt lelkesítette: mint az égi testek rendszerében a planeták egymástól függetlenül futván elliptikájukat, valamennyien ugyanazon közép-pont vagyis nap felé gravitálnak, és ugyanazon nap fénye s melegében úsznak s tündökölnék... Dicsszavakkal emelendő ki az adakozásnak gazdag-bőségyű forrásaként ismert Vurum, ki, a mily suaviter és fortiter kormányozta egyházmegyéjét, szintúgy ragyogtatta a püspöki székről a keresztény erényeknek ritka tiszta fényét, — azért is, hogy fájdalmas érzéssel tekintvén a szülék nélkül maradtaknak szerencsétlenségét, sietett a sajgó sebre gyógyszer hozni. Megszerezte t. i. Zsolnán az eltörült jezsuiták tág épületét, s egy árvaházat nyitott, különösen azok számára, kik ily szomorítón szülék nélkül maradtak, s hogy a jótékony intézkedés későbbi időben is főnálljon, és a bármint elárvultaknak azontul is üdvös menedéket nyujtson, azt 120,000 frt. tőkével alapította meg..

E szép intézet, mely 1831-ben véglegesen biztosított, s jelenleg is egyik e nemű intézeteink egyik elseje, csinos külsővel és kápolnával is bír...

Hány száz árvának hálaimája szálla föl az égbe eddig érette! . .

Az országszerte pusztító járvány névszerint városunkban is szomorú emléket hagyott maga után az által, hogy Nyitrán is sok áldozatot követelt akkor a sirok angyala... Habár az intézeti növendékek közöl, mig együtt valának, egy sem sett a kolerába, mégis sok tanuló betegeskedése, kimaradozása és az általános rémület felette zavarólag hatottak a tanügyi viszonyokra, zsibbasztólag a sikeres működésre...

Lélekemelő időnkben, mely a meghült keresztény szeretetnek különböző jelenségeit tünteti föl, azon nemesebb tettek emlékéért föl-fölujítani, melyek, a vallásos élet és az általa biztosan eszközzendő ideiglenes és örök boldogságnak előmozdítására czélozván, annyi áldást terjesztenek, a mennyi vallásos érzelmet keltenek az emberek szivében... Ily tetteket, a munkás hitnek kifolyását vagyunk képesek felmutatni Isten

látogatásak, mely e várost sem kimélte, ezen napjaiban a kegyes-tanító-rendi atyáknál. — Bizonyára ama fönséges jelentőségű szavak zendültek meg lelkökben, melyek egykor magas származású alapítójukat, sz. Kalasanzit buzdíták vala: 'Tibi derelictus est pauper, tu eris orphanus adiutor.' (10, zsolt. 14. v.) Azonkívül, hogy megtörhetlen szorgalom- és buzgósággal tanitgattak, még a lelkipásztori hivatal egyik ágának hű teljesítésében is a kolera-betegeknek közepette itt-ott található őrző angyalként őket, a gyóntató, földre borulva imádkozó eleinket... Midőn mindenütt szomorúság és jajgató fohász jelentkezett, siettek reményt nyújtani a kétségbeesetteknek, mely őket föntartsa s megerősitse, és kesergő szívökbe a megnyugvás balzsamcseppjeit hullassa... 'Nézzetek a sz. keresztre, így szólának, öleljétek szorosán kebletekre: megtanít az tűrni és szenvedni. Megmondja az nektek, hogy az igazakra nézve Üdvözítőnk letördelő a halál tövisseit, kik úgy tekintik azt, mint megszabadulásukat e siralomvölgyből, és mint átmenetet egy jobb életbe, melyet szivepedve várnak... Oh mi reménygerjesztőleg áll ég felé egyenesedő alakjával! oda mutat, hol a csillagok ezrei intenek; és kitért karjai? Oly epedve hívnak: Jertek ölembe, kiknek a fájdalom töre vérzi kebletek, én meggyógyítalak titeket... Tekintsetek rá, és szívetek búja enyhülni és csöndesedni fog... Az Úrba vetett szívbizalom elbir sokat, nagyon sokat... Valóban gondoskodásuk sugárfényes nap vala, melynek fényével üdvözlő keblök résztvevő szeretettel borult a szenvedőkre, kik közül a megmenethetlenség, ápoló karjaikon, édes nyugodtan és azon vigasztalással hunyták be szemüket, hogy, ha testi életök egyelőre nem is, de lelkök üdve biztosítottván, Istennel kibékülve mentek át az örökkévalóságba...

A tanrendszer és tanterv 1832/3. évben ugyanaz volt, mint az előzőben. Változás országszerte, tehát a nyitrai k. r. gymnasiumban is csak a szüenidő tekintetében történt. A nyári nagy szüenidő tartamaul 1831. évi májushóban kelt felsőbb rendelkezéssel szeptember s október helyett, augusztus és szeptember hónapok jelöltettek ki, és egyszersmind az átmeneti intézkedéseknek, melyek egy hónap az első esztendőben elejtése miatt váltak szükségessé, megtételére utasítás is adatott. —

Az osztrák császári szék- és birodalmi fővárosból as 1835. év harmadik hónapja elején szárnyaló egyik hír oly eseményt hozza, mely általános benső fájdalmat keltett mindenütt a békés polgároknak kebelében. Bezáródtak a szemek, melyek a téres országok vigyázatában szünet nélkül aggódva működtek; utolsót dobbant a nemes szív, mely népei őszinte szeretetétől 43. éven át dobogott; tehetetlenek a karok, melyek a segélyre szorultak gyámolításában táradoztak: I. Ferencz királyunk 1835. évi mart. 2-ik napján élete 68-ik évében a boldog örökkévalóságba költözött. És Kalasanzi bús szellemnemzedékét mintegy villámütés gyanánt rémité el a mélyen lesújtó tudósítás; noha már elébb széltében suttogá azt a gyors-röptű hír... De ilyen, a tisztelet kiváló tárgyát elvivő, csapásra vajon minő gyöngéd előkészítés tehetné az érző keblet elég edzetté, hogy leverő bizonyossága, melyet oly örömet von a kegyelet embere kétségbe, míg lehet, kevesebbé legyen szédítő... Sötét fátyolként borult tehát a bánat a magyar piaristaság lelkére azon szomorú gondolatnál, hogy a uépeinek nem ura, de atyjaul tekintetni kívánt fejedelem, ki Kalasanzi utódainak is nagy-kegyességű pártfogója vala, már nincs többé az élők között.

Meghatóan tünteti elő ezen mély fájdalmat a szerzetes lantos, midőn I. Ferencz gyászünnepélyére a kegyesrend kiadta nagyszabásu alagját*) jellemzően így kezdi:

Per quem conspicuo fulgebant regna decore,
 Et firma Europae paxque, salusque stetit;
 Qui non tam Princeps virtutibus inclytus, uno
 Quam Pater a cunctis ore vocatus erat;
 Pro quo quisque suam cupiebat ponere vitam,
 Et tulit orato vota, precesque Deo:
 Ille obiit CAESAR. Potuitne volubile fatum
 Tam rutilum terris eripuisse decus?
 Ullane lugubrior fama unquam perculit orbem?
 Justior in populis an dolor ullus erat?
 At nuper, nequid fors triste subiret, opima
 Flagrabant sacris cum prece thura focis.

*) Czime: Elegia gloriosae memoriae et piis manibus augusti FRANCISCI I. Imperatoris Austriae, Regis Hungariae, Bohemiae, Lombardiae et Venetiarum, Galliciae, Lodomeriae et Illyrici, Archiducis Austriae etc. devota a Scholis Piis provinciae Hungariae et Transilvaniae.

Nullus erat, qui non potiores voverit annos,
 Qui pia non tulerit munera nullus eras.
 Per juga, per valles, per inhospita tesqua calebant
 Plurima pectoribus vota litata piis.
 Quod pietas, quod prisca fides, quod junctus amori
 Et labor, et cultus, multaque cura potest;
 Ardebent omnes concordibus addere votis.
 O utinam fuerint vota probata polis!
 Necquidquam! Superius aliud decernere visum est.
 Eloquar? an melius comprimet ora dolor?
 Occidit! Ille Decus populorum, Gloria terrae,
 Lux generis, solii spesque, salusque sui.
 Hinc geminant planctus Urbes, lamentaque pagi,
 Et passim lacrimis oppida cuncta madent.
 Hinc moestis turres resonant clangoribus, ater
 Mortales trepidos, templaque luctus habet.
 Occidit, ingeminant, Caesar FRANCISCUS! acerbus
 Mox renovat toties vulnera saeva dolor.
 Nec modus, aut justo moerori meta supersit:
 Fungitor officio tu quoque Musa pio.
 Indue ferales, monimenta doloris, amictus,
 Et circa frontem lenta cupressus eat.
 Quaeve trahis plangens reflui suspiria luctus,
 Eja, age, funerea perge ciere chely!

Azonban a keresztény nem szomorkodik kedveseinek elhunytán, mint kinek nincs reménysége; előtte a sir nem a végszemmisülés hazája, ennek szürkületéből egy jobb élet hajnala dereng feléje, miért is az egyházi nyelvszokás a szentek halálának napját azok születésnapjának nevezi. A test, mint a lélek egykori hű társa, boldog föltámadás reményében tétetik le. Innét a temetési szertartások szelidbús hangján a föltámadás reményének örömsugara tör itt-ott keresztül, mint például a bevezető zsoltárban, mely így kezdődik: „Venite exultemus Domino“, történik... Azért, ha a fájdalomkönyvek tolnak is szemeinkbe, lelkünk mindazáltal a viszontlátás reményének örömein mereng; s e boldogító reményben rebegé a kegyesrendnek a temetésre küldött megbizottja nyelve: „Adj Uram! örök nyugodalmat neki...“ A nyitrai gymnasium igazgatója pedig a következő napokban a szerzet templomában végbement gyászistenitisztele-

kor tartott beszédében megható szavakban áldozott ezen halhatatlan nagy király emlékének, ki nem csak más eltörölve volt sz. rendeket, köztük a prémontreai kanonokrendet is a közoktatás és nevelés javára visszaállítja; hanem a vagyontalan piaristaszerzet fölsegélésére 1807. július 10-én kiadott oklevele által az egykori fehérvári koronaórség javadalmait adományozta...

Korunk kitünő büne a háladatlanság a ker. kath. anyaszentegyház intézményeinek irányában, meg sem gondolva, hogy a jézusi egyház volt ama szerető édes anya, mely a népek társadalmi élete fejlődése fölött a leghivebben virasztott mindenha. — A háladatlanság pedig természetellenes bűn; s ha minden bűn megszokta magát boszulni, bizonyára a háladatlanság sem marad boszultatlan. Elég szomorúan láthatni ezt az újabb időben például a szép Olaszországban, hol a patogósan kikiáltott szabad ország, szabad egyház varázsszava mellett, megvetve a legfőbb isteni tekintélyt, annál inkább lábbal tiportatik a pusztán emberi mű... Hazánkban sem tagadhatja meg magát időnkint a külföldről szitott felforgató szellem, s a hazafi név megszerzésére egyszerűen biztosabb mód nem kínálkozott, mint vagy nyílt rohammal vagy a ravaszság sima fegyvereivel támadást intézni a magyar Sion érczfalai s különösen szerzetes rendjei ellen. Azonban viraszt az Úr, roszból is jót idézve elő, s mivel a hatás ellenhatást szül, édes magyar hazánkban az ily, válságos korszakokban föl-fölbred vala a kath. öntudat s hangosan nyilatkozóék a védszózat ott is, honnét az legtöbbet nyom — a főöröknél a ft. püspököknél... Már ezektől, kiket a Szentlélek rendelt egyházának kormányzatára, becsültetni a szerény tevékenység és kötelességteljesítés figyelembevételét, méltánylását megnyerni, nagy kitüntetés! Ime ily érdemméltató érzelmeinek, és a lelkismeretes a nevelés-oktatás munkásai irányában ápolts elismerésének hangos nyilatkozatát tanusítá Nyitra-egyházmegye püspöke, Vurum József 1835-ben közzétett történeti művében a piaristákról és intézetökröl ezt irván: „Collegium hoc cum gymnasio Nitriae hodie dum floret, Patresque ordinis Scholar. Piar. institutione sedula iuventutis in litteris et moribus occupantur“...

Az irgalmas Istennek titkos végzéseit, a lelkek főpapjának, Krisztus Jézusnak kegyes látogatását az ő nyájában fiui

hódolattal, imádásra kész megnyugvással fogadja az őszintén hívő lélek. — Tetszett pedig ő neki Vurum József nyitrai püspököt cs. és király öfölsége valóságos belső titkos tanácsosát az erényekkel diszló papot, a gondjaira bizott egyházi és világiak szerető atyját, a papi fegyelem főtartóját 1838-ban élte 73-ik évében magához örök nyugalomra elhivni. Egynémely adatot akarván a boldogultnak életéből közölni, megemlithetjük, hogy 1763-ban esztergomi főegyházi és Pozsonyvármegyében Nagyszombatban született. Kitünő tehetségeinek jeleit már serdülő korában adván, dicséretesen végzett középtanodai pályája után 1781-ben a nyitrai növendékpapok koszorujába igttattaték... 1788-ban áldozárrá szenteltetvén, Fuchs püspöke udvarában szertartó majd titoknokul egészen hivatalának élt, és ritka szorgalma és ügyessége által kitünő főpapjának figyelmét és bizodalját érdemelte ki. Az Eger első érsekeül kinevezett Fuchsnak ajánlására 1805-ben egri kano-nokká, 1810. pedig, szardikai püspök címmel, helytartósági tanácsossá neveztetvén, egész 1816-ig kezelte az egyházi ügyeket. — Ugyanezen évben a székesfehérvári egyházmegye fogadta őt, mint atyját, püspökét, Nagy-Várad pedig 1822—1837-ig volt szerencsés püspökeül tisztelhetni. — A mint 1827-ben a nyitrai szék megüresedik, öfölsége az apostoli király és császár Ferencztől, ide nemcsak püspökül neveztetik ki, hanem még ugyanazon esztendőben cs. kir. belső titkos tanácsosi ranggal is fölékesittetik... Örömmérezések töltik vala el mindkét-rendű hiveinek kebleit, midőn láták, hogy szeretett Vurumjuk ismét körukbe tér vissza, azon édes reményben élvén, hogy benne ismét azon édes atyát s főpásztort nyerendik, kit a nem rég elhunyt elődében elvesztettek. — És reményökben nem is csalatkoztak. — Beigtatási remek beszédében főpapi bölcseséggel ecseteli a kornak kiáltó szükségeit, s kijelöli szándékának irányát s az eszközöket, melyek által valóban törekedett is a bajokon segíteni. Első gondját a kispapok növelésére fordítá, mindent elkövetvén, hogy jó lelkészekké képeztesse. Mit is tudna egy főpásztor becsesebbet tenni a megye érdekében, semmint a fiatal clerus előkészítését? Mi Vurum nagy lelkének jellemvonásait illeti, sok, igen sok van, mit tisztelettel kell említeni. A pontosság szembetűnő tulajdona volt, mindent annak idején, mindent egészen jól végezni úgy, hogy az bárkinek ítéletét is kiállhassa. Fényes vonása volt a határo-

zottság. Ha ő egyszer valamit jónak ismert, a mellett megmaradt bármily akadályok közt, és ha valamit nem tartott jónak, arra őt semmi sem birhatta rá. Szintén egyik jeles tulajdona volt, hogy nem nézett személyekre, az igazságot kereste, ajánlások keveset, emberi tekintetek pedig semmit sem nyomtak előtte, e dolog oly gondot adott neki, hogy igen-igen kitűnt, mennyire lelkismeretesen kíván benne eljárni. Intett és dorgált, ha kellett, keményebben is, de szive mindig szeretett. Nem utált semmit, csak az alávalóságot, csak a gyermekes kitüntetések s dicsérgetések utáni kapkodást; ez bosszantotta, e miatt többször élénken panaszkodott is. Ő maga nunquam tuba cecinit, nagyokat tett, mellette hallgatott. A tudományos férfiak iránt jeles rokonszenvvel volt, sokakat nevelt, sokakat ösztönzött, sokakat segített, sokakat kegyelt s jóakaratóval halmozott... Magas lelkületét b. e. Vurumnak eléggé bizonyítja az is, hogy igen magas-lelkű barátai voltak... Továbbá a boldogultnak mindig határozott jelleme volt, s tudta az ember, hogy mit érez ő, s ezért bizodalomra méltó ritka jeles karakter volt. Finom gyöngédséggel tudta atyai szeretetét szóval-tettel nyilvánítani; de ha rosszalni valót talált valakiben, habár kegyelte is, soha el nem hallgatta. — A mit pedig egy, korában előhaladt egyénnél csodálni kell, azon eleven felfogás, derült értelem, a folyó bajok iránti érdekeltség, melylyel a legujabb korszükségeket helyesen föl fogta, azok orvoslására kész volt és a haladó korral valóságos okszerű haladó viszonyban állott, a mennyiben a kor bajaira az egybáz örök igazságaiból és gyógyszereiből azokat ohajtá alkalmaztatni, melyeket a folyó bajok természete megkívána. A tudományokat, különösen pedig az egyházi tudományokat igen kedvelvén, ezeknek művelőit kiváltképen kegyelte úgy, hogy a tudományt szeretni és általa szerettetni, ugyan egy volt... A mindent átható elméje, hű emlékezete, a segédeszközökben feltaláló ügyessége miatt a tanácsadásban a legfőbb méltóságok és állomások előtt is keresetté lőn... Vurum József ily magas jellem volt; de mit tudathatni ily magas jellemhez szólni? Csak annyit mondunk, hogy Teremtője érdemeit elegendőknek vélte, hogy őt az előre bocsátott év májushó 2-án magához szólítá s az örök dicsőség babérjával megkoszoruzza... Az elköltözött nagy lélek iránti köztiszteletet, szeretetet s részvétet tanusítá ama számlálhatlan sokaság, mely földi porainak jul. 10-én ünne-

pélyes eltakarításánál,*) midőn Szaniszló Ferencz nagyvárad székesháptalani tag latin és Farkas Imre székesfehérvári kanonok magyar, tudományosan dolgozott és nagy hatással előadott, beszédek tartottak, — elkísérte a székesegyház sirboltjába, hol várják a föltámadást. — A kegyesrendieknek, kik mindjárt a nagy halott halálkozásának hírével, intézkedtek magok közt az engesztelő sz. miseáldozatok tartásáról vezetése alatti tanuló ifjúság lerovandó az áldott-émlékű főpap iránti utolsó tiszteletet, mind a gyászünnepélyen, mind a temetésen, sorfalat képezve, megható buzgósággal vőn részt. —

1838. évi szeptemberhó 17-én Nyitramegyére és közvetlen Nyitravárosára örömap virradt föl. Ezen napon lőn t. i. beigtatva a már januárhó 11-én kinevezett tudós író és állampártiu — b. Mednyánszky Alajos főispáni székébe. Már első megérkezése oly fogadtatással történt, mely hű kifejezése volt azon gyöngéd érzelmeknek, melyeket egy jó atya hőn várt megjelenése földéz... A határnál várták a méltós. bárót a vármegye küldöttöi teljes diszben, és bár röviden, de magyar szivből fakadó beszéddel köszöntötték, mint a magas kormány ohajtott kinevezettjét. Innen lobogókkal diszített számos lovas kíséretében indult a székváros felé, mindenütt az úton az érdeklődők „éljen“eitől tiszteltetve, míg harsány üdvkiáltások közt a zöld ágakkal ékített s néptől özönlő utczákon át a városba érkezett, hol a zenekarok váltakozó működése mellett szünni nem akaró „éljenek“ közt ritka ritka fénynyel fogadtatott. — A beigtatási napon pedig, miután az esküt Ürményi Péter vál. püspök kezébe letette, és a karok s rendek nevében Majthényi József bajmóczy prépost által üdvözöltetett, — beköszöntőül a legmagasabb klassikai mértéket is megütő beszédet — valódi trónbeszédet tartott épon oly világosan, mint kimerítően fejtegetvén magyarul az ő, mint főispánnak, kellő magartartását a megye iránt, s viszont a megyének tenni valóját a főispán iránt annyi tüzzel, hogy azt a hosszúra nyult szertartások daczára is mindenki elragadtatva hallgatá és sokan hangos tetszésnyilvánításokra fakadának... Neki, mondogaták legtöbben, az Úr valóban ígét adott nagy hatalommal: mert a tiszta elveket szóval és tettel hirdeti és szerencsés leend meggyökeresíteni... Azok sorában, kik a kiváló férfit, az új főispánt üdvözlék, volt Villiger József tanodaigazgató is, kinek

*) A kegyesrend nyitrai intézete: „Ode Piis Manibus exc. ac illustr. Ios. Vurum“ cz. gyászemléket is bocsátott közzé. —

örömnnyilatkozatára köszönetet mondván a dicsőített, a személye iránti tisztelet és őszinte vonzódásért egyszersmind elismerést szavazott az egész kegyesrendnek, melynek oktatását szerencsés volt ő is élvezhetni... Sőt az nap délután időt is szánt a piaristáknak, daczára nagy elfoglaltságának egy órát töltvén társházunkban, hol sokan a székfoglalási ünnepélyre jöttek közül szállásoltak és étkeztek is, és nagy megelegedéssel vette imezen költeményt,*) mely az alkalomra Kucserik S. tollából eredve hagyta el a sajtót:

Unquamue terris lux Nitriensibus
 Celso refulsit pulchrior aethere,
 Quam candido quae se recenter
 Explicuit radio, decora

M e d n y a n s z k y a n a e lumine gloriae,
 Et auspicatis fulgida honoribus? —
 Adeste Cives! concitamque
 Laetitiae ingeminate vocem.

Nostras secundus res habet exitus,
 Et spes coronat, non male credulas
 Olim, coruscaturum, A l o y s i !
 Luce Tuum potiore Nomen

Nitriensi in ora. — Nobilium inclito
 Dum saepe adesses Concilio, ingenii
 Praeclara, virtutisque, et altae
 Edideris documenta mentis.

Voto inde tempus Nitria fervido
 Prospexit illud, quo refluxum jubar
 Loco renidens altiore
 In patrios, nitidum ipse sidus

Flectas Penates. Cum vigil optimi
 Te mens subinde, et gratia Caesaris

*) „C a r m e n, Exc. ac III. D. ALOYSIO L. B. MEDNYÁNSZKY de Megyes S. C. et R. A. Majestatis Camerario, dum munus Supremi Comitis Provinciae Nitriensis Mense Septembri adiret. Dicitum a Scholis Piiis Nitriensibus Anno 1838.“ külezimmel.

Complexa, designato honoris
Conspicui dedit ire clivo ;

Et fulgurantem dotibus aureis
Tollit per aequas Officii vices,
Grandisque virtuti expeditam
Propositi adposuit curulem,

Hac Tu serenae, non sine nominis
Favore, scandis culmina gloriae,
Nomenque lucraris perenne, et
Certa locas monumenta famae ;

Quae patrias Te consilio, et fide
Curasse dicet res adamantina,
Rectumque, justumque ac decorum
Cum niveo sociasse vero.

Nec orbe, fidus quem colit Hungarus,
Contente, amicae per fora Daciae,
Seri quod ediscant nepotes,
Perpetuo memorabit aevo :

Quid Consul illic aequus, et arbiter
Negotiosus gesseris, abditos
Rerum recessus perspicaci
Vi penetrans, facilique mente. —

At quas faventi reddere nos vices
Grato decebit pectore Caesari,
Provinciae qui Nitriensis
Te Comitum voluit Supremum ?

Qui litteratis clarus adoreis,
Musisque amica conspicuus toga,
In fronte spiras Hungararum
Grande decus, columenque rerum, —

O ! quem prehendis fraenigera manu,
Clavum secundis auspiciis gere,
Diuque luce intaminata
Incolumi rutila Carinae !

A tünékeny élet emléktáblájára csak örömnapokat vésní nem lehet osztályrésze a halandónak; ritka szerencse az is, hogy rajta az örvendetesebb események aranybetűi tulragyogják számra nézve a gyászjelzőket, melyek a megcsalott, kijátszott remények szintannyi sirkövei. De lehet mégis egyes embernek és egy-egy nemzetnek életében hosszabb időfolyam, melyben rá nézve mintegy le vala kötve a nagyobb viharok zugó hatalma, és csak lenge zephyr siklott el a viztükör fölött, melyen máskor másokra nézve tájékozó hullámok tornyosultak föl. Midőn V.Ferdinand, a jóságos király, a kormányzás díszes trónját elfoglalta, győtrőbb aggály nélküli reményük mellett is az őszinte hazafiak, számba véve az előre soha nem látható eshetőségeket, a jövőre nézve némileg mindazáltal tündöttek; utóbb pedig hálát rebegve elmondhaták, hogy habár hön szeretett hazánk életpályájának e szaka ugyan göröngytelen nem, de mégis jobbára élesebben sebző tövis nélküli volt... Távozzanak el most lelki szemeink elől a sötét pontok, hogy az egyik ragyogó csillagzatot nyugodtabban éldelhessük...

Honunk közéletében, tehát a nyitrai gymnasiumban is, mint már másutt jeleztük, az előadási nyelv leginkább a latin volt 1844. esztendeig, mely év júliushava 27-én, 27215. sz. a helyt. intézvénynyel, azon nyelv a magyarral cseréltetett föl. — Magyarországon tehát az 1844-iki 2-ik törvényzikk által a latin nyelv uralmának vége lön, s nemzeti nyelvünk emeltetett azon díszpolczra, mely őt jog- és igazság szerint egyképen illeti... Azonban nem volt más céljok a bölcs honatyáknak, kik szerint is egy-egy nép haladásáról legdrágább kincsének, nyelve- s tudományának megőrzése tesz tanúságot, — a magyar nyelvre vonatkozó e törvényzikkal, mint, hogy a nemzet élő nyelve legyen közlönye a haza közügyeinek s emeltyűje a tudományosságának... Igy fogván fel a rendeletet, örömmel üdvözlé a haza iránti tartozó kötelmeitől áthatott nyitrai kegyesrendi tanárkar azon szempontból is, hogy, általa egy élő nemzet erőteljes nyelvének adatván meg az elsőség egy holt idegen fölött, kibékíté az eddigelé elfogult kebleket, s a nemzeti nyelv veszélyeztetéséből támadt féltékenység miatt elkeseredett kedélyeket a latin nyelv, mint az ókori irodalom egyik remek maradványa iránt, melyre vonatkozólag jellemzetes egy világhírű franczia tudósnak imezen

nyilatkozata: „Nem átaljuk kimondani, a latin és görög nyelveknek kell az ifjuság oktatása alapját képezniök. Az ifjukor főleg nyelvek tanulására alkalmas, mert e korban a lélek kevesebbé képes a gondolkodás gyakorlására, de igen is az emlékező tehetségére. A szavak, melyeket ezen korban velőnkbe gyűjtünk, bevésvők abban késő korunkig... Kell tehát az ifju elméjét, ha, időelőtti kifárasztása nélkül, foglalkodtatni akarjuk, nyelvek tanulásával táplálnunk. De melyeket választaszuk a nyelvek közül, hanem ha azokat, melyek a tudomány nyelvei, és főképen azokat, melyeknek megtanulására utóbb alkalmunk nem igen leend... Ó nyelvek nélkül nem ismerjük a régiséget. A régiség — megmerjük mondani egy magában büszkélkedő századnak — bir legtöbb szépséggel a világon... Függetlenül ennek szépségeitől, az ifjuságra hasonlithatlan azon érdeme, hogy egyszerű... Tehát, ha a növendékek teste egyszerű eledelt kíván, ugyanolyant kíván lelkük is. Ennek izlését nem kell igen nyalánk étkekkel eltompítani, nem elméjüket az új irodalom gyakran túlzó szépségeivel fölháborítani... Homert, Sophoklest és Vergilt a tudományok tanításában ugyanazon hely illeti meg, melyet a művészetben Phidiás és Praxiteles foglalnak el. — S azután nem csupán szavakat tanulnak a gyermekek, midőn a latin vagy görög nyelvre oktattatnak; hanem nagy és magasztos dolgokat, az emberi nem történeteit egyszerű, nagy és eltörülhetlen képekben...”

Livingstone egészség- s életveszélyeztető útra kelt, hogy a Nilus forrásait fölfedezze. Szomorú és szomorító leune, ha a mind jobban erősödő modern irány elmosná az emberiségből annak tudatát, hogy jelen műveltségét az ó-koréval Hellas és Latium nyelvei fűzik össze; ha elveszitené érdeklődését megismerése iránt azon forrásoknak, melyekből merített, s melyeknek üdítő vize még mindig táplálja; ha nem vágyódnék megismerni életének legszebb tavaszkorát; ha elfeledné a klasszikus ó-kor fölemelő irányát... Mindenha megszivlelésre méltók Schmidtnek, a jeles növelésnek, századok tapasztalása által bizonyított igazságon alapuló, imezen szavai is (Paedagogik 43. 1.): „A ki az óklasszikus nyelveket tanulja, az kiszabadul szellemi látköre korlátoltságából, a műrecek arányosságán a szellem, különösen a még fejletlen, mértéket, világosságot, őszhangzást tanul, szemléletében plastikára, gou-

golkodásában következtetési képességre jut. Amaz igazság és mértékletesség, melyek az ó-klassikai lángészben mintaképüket bírják, a kalokagathia és a nagy virtus, melyek a nagy hősoket dicsőíték, azon akareterély, azon művészeti izlés, azon mély-sége és tisztasága a szellemnek — mindez oly mértékben erősíti és nemesíti az ifju szellemét, mint azt semmi más képzőeszköz nem teheti... Jean Paul nyilatkozata szintén mélyértelmű (Levana, Leipzig I. 150.): „A mostani emberiség feneketlen mélységbe süllyedne, ha az ifjuság a régi nagy idők csöndes templomain keresztül nem vándorolna a későbbi élet piaczára. Sokrates, Cato, Epaminondas stb. nevei gulái az akareterőnek. A régieket nem ismerni annyi, mint kérésznek lenni, mely a napnak csak nyugtát látja, keltőt nem... Maga a „legnagyobb magyar“ is így nyilatkozik a klassikai nyelvről (Hunnia 84. l.): „Szolgáljon az ezután is a férfiúi tömött szólas- és írásmód példájául, és legyen mindenekelőtt halha-tatlan rómekei által buzditója nemzetünknek római honszere-tetre, római nagylelkűsége, római nagyságra“...

Mi következik mindezekből?

Nem egyéb, mint, hogy, mivel magyarok vagyunk, minden más előtt nemzeti szép nyelvünket kell behatón tanulmányoznunk. De másrészt hazai közérdek az is, hogy mindnyájan férfias solidaritással oda hassunk, miszerint a tanulóifjúság lelkesedjék, a bölcsészet-történelmi tanszakok mellett, alaposabb belterjesb és általánosabb tanulmányozása iránt és pedig eredetében az óklassikai remekműveknek, melyeknek tartalmát adhatják ugyan a fordítások, azonban nem azoknak erejét, zamatját, kellemét, hasonlítván, a csinált rózsákhoz, melyek színre, alakra nézve megközelithetik ugyan a természetieket, de azok illatát, kedvességét, lágyágát, gyöngédségét, soha, de soha el nem érhetik... Legyen e tekin-tetben is kalauzó mentorunk a britt nép, mely a bölcsészeti tanszakok és az ókori dús kincsányák sikeresb kizsákmányolásá-nak nagyrészt köszönheti vezérszerepét úgy a szellemi, mint az anyagi culturvilágban; az angol nemzetnek kivált szellemi felsőbb-sége épen úgy, mint a francziák s németeké kétségen kívül az óvilág klassicitásában gyökerezvén...

Szólván a tanodának előadásnyelve változtatásáról, talán helyén lesz itt némely szintén azzal összefüggő dolgokat

érinteni. — Az intézetnek magyarrá történt átalakítása szükségessé tette, hogy az külső jeleiben is magyarosittassék. E szerint az osztályok és egyéb helyiségek latin föliratai magyarokkal cseréltettek föl. — A bizonyítványokat illetőleg szintén ilyenén ujtás lépett életbe a m. k. Helytartótanács rendelete folytán. És ugyan, mint addig, szokásban maradt intézetünknel a tanulóknak az üdvös versenyzést előmozdító, számszerinti sorozása, mely a mennyire sújtja a hanyagot, kötelességfeledőt, oly mértékben látszik emelni a jónak önérzetét...

A nyitrai tanodában, melyben ekként a nemzeti szép nyelv még hathatósabban műveltetett, a hallgatók száma ezentúl is tekintélyes vala. A fegyelem, melynél a következőes eljárás által kivivott tekintély, engedelmesség- és folytonos jóirányu tevékenységhez levén szoktatva a növendékek, könnyen lehetett nélkülözni a spártai szigort, — szintén megnyugtató vala, sőt dicséreteket aratott a nyugalmas években. Mi kétség kívül mélyebb erkölcsi érzésnek, a gymnasium-tanulói állás méltatóan benső átértésének is levén tulajdonítandó, a haza e szempontból reménnyel tekiuthete le jogos várakozása teljesülésének e becsülendő zálogaira...

Gyász és öröm, küzdelem és eredmény, remény és csalódás, fájdalom és vigasztalódás, mesterség és diadal egyaránt változtatják egymást az egyes ember életében épen úgy, mint a nemzetek életfolyamában. Egyén és nemzet szakadatlan viszonyban állanak egymással, mint a csepp a milliárdnyi cseppekből álló víztömeeggel, mint az aether összesége az ember szívévét, éltető légháránnyal. A nemzet baja lesújtja az egyént, a nemzet fájdalma összeszorítja az ember szívét, a nemzet öröme, diadala egekhez emeli az egyén lelkét: és viszont egy-egy jeles munka-erő elvesztét megsínyli a nemzet is, egy-egy nagy szellem tovaszállta gyászba borítja a nép millióit, s egy-egy nagy férfiú eredménydús alkotása öröme gyújtja a milliók kebelét, boldogságot áraszt a nemzet összegére...

Igy jár karöltve a bármi szerény-állású honpolgár az egész nemzet sorsával, így felel a haza népének minden örömvillanatára a legegyszerűbb hazafi szívének dobbanása...

S ha volt oly férfiú, kinek nemesak arczán tükröződék vissza a nemzet egyes fiainak pilláin rezgő köny, kinek nem

csak visszazenge kebelében a nemzetet villanyozó lelkesedés; ha volt férfiú, ki teljesen összeforrott a magyar nép érdekével, bajával és javával — férfiú, ki mindent képviselve, mit a nemzet érze, ohajta és reméle: honüdvét, viruló jövőt, jogot és törvényt; férfiú, ki hirdetője, véde, őre a nemzet jogainak és hatalmának: az a főherczeg József, Magyarországnak fől-századon túl nádorispánja vala...

És ezen jóságos Gondviseléstől Árpád nemzetének vezér-és őrszellemeül adott nagy férfiut, 1847. évi januárhó 13-ának délelőtti kilenczedik órájában, trónja elé szólítá a Mindenható. — Elhunytát hosszas betegség, mely a már úgy is gyöngge testet végkép kimerítette, előzte meg. El lehetett tehát ki-ki készülvé a legroszabbra, de halálának hírére mégis elrémült az egész nemzet, melynek ötven éven túl tisztelni, szeretni és kegyeletes hálaérzettel ünnepelni volt szerencséje a nagy nádort; tehát a veszteség nem csak sujtó, de általános is volt...

Főherczeg József nádorispánban a kegyes-tanító-rend is azon férfiut veszté el, kihez a legbensőbb ragaszkodás s enyészetlen tisztelet csatolá, azt a férfiut, ki annak fiatal, viruló korában épen úgy, mint tisztes öregségében megőrzött, változatlan jóakarásával igaz barátja, védője, jóltevője vala... Miért is nemcsak a kebelrenditően ünnepélyes gyászravatalnál, mely ős Budavár Zsigmond-templomában emelkedett, imádkozott a főnséges elhunytért; hanem az egész rendtartomány paptagjai, Nyitrán is az Istenfia kinszenvedésének vérnélküli megújítása közben megemlékezének az elköltözöttről, kenyér szín alatti tiszta áidozatuk szellemével is elhárítani ohajtván azon akadályokat, melyek neki az üdvözülés legfőbb művét netalán megnehezítenek... Azonkívül kegyeletes szokásuk szerint gyászuknak búdalokkal*) is adtak kifejezést, melyeknek egyike Kucserik S.-tól, a többi között, így szól:

O ergo cives, nostra novissimis
Impulsa fatis spes melitor jacet!
Jacet Budensis lacrimosus
Regia dedecorata vultus!

*) Czime: Piis Manibus Serenissimi Caesareo-Regii ac Hereditarii Principis JOSEPHI Archiducis Austriae et Incliti Regni Hungariae ultra Semi-Saeculum Palatini etc. die 13. Januarii 1847. vita functi Scholae Piae Provinciae Hungariae et Transilvaniae.

Te-ne inclitum ortu Pannoniae Jubar,
 Joseph e! nostro dira periculo
 Crudelis importuna mortis
 Saerilego temerare vis non

Horrebat ausu? Te, cui vivere
 Fuit beandae vivere patriae;
 Quo stante vivo tuta semper
 Hungarici stetit ora regni.

Aeterna laus est, quinque decennia
 Stetisse Tiphyn (nil memorabitur
 Aequale fastis) in carina, et
 Incolumem tenuisse cursum.

Suum loquentur Nestora Te novis
 Vallata scitis jura, et idoneo
 Antiqua libertas recenti
 Foedere conciliata legi.

Te literatis propitium atriis
 Fulsisse Phoebum lucida posteris
 Exempla narrabunt, in aevum
 Fixa nota bene pertinaci.

Per Te expedito molibus inviis
 Insultat Istro nauta: nec immemor
 Virtutis augustae, colossum
 Sarmaticis Tibi ponit oris.

Surgentis urbes Te sociabiles
 Pontis catena, Te patrius regi
 Fervente anhelus re Tibiseus
 Legitimo celebrabit amne.

Quid non ferocis saevitiae licet,
 Ludoque sortis? tantum etiam in Caput,
 In tamque carum Pectus ausae
 Implacidum furiasse casum!

Anceps futuri Patria, lugubri
 Atrata peplo, jus avidarum atrox

Accusat umbrarum ; et Josephi
Dulce suum vocat in dolorem,

Vos vero functi nobilium, Pii
Manes ! laborum mole, quiescite ;
Fortuna mortalis peracta est
Vestra : manet peragenda nullis

Salusque Olympo, vitaque seculis ;
Manent laborum lucra perenni, et
Formosa merces, prosperatis
Gloria non moritura terris...

Mig intézetünk munkálkodását 1848-ig javában folytatta, és az emberiség tökéletesítésében térül szolgált az ifju elmék kiművelésének és a jellem képzésének ; mig a multnál is szebb jövőt ígérőleg arányosan emelkedő méltánylatra és elismerésre talált : azon nagymérvű politikai átalakulások, melyek a társadalmat Európaszerte romlással fenyegetik vala és a szellemfejlésben legalább szünetelés korszakát idézik elő, iskolánk életére is áldástalan befolyással voltak...

A párizsi forradalom hirt bejárta Európát s birodalmunkat kétséges viszonyaiban nem kis zavarba hozta. A Bécsben létrejött mozgalmak mintegy folytatásukat érték hazánkban... A pozsonyi országgyűlés törekvései hevitették a főváros ifjuságát is, és általa mártius hó 15-én ott megindított mozgalom nem sokára az egész országban uralgó érzelmek is vágyak kifejezése volt... A forradalmi szellem lassankint mindenütt érvényre emelkedett. Az ellenhatási törekvések időközönként gyöngültek, majd ismét hatályosabban nyilvánultak.

Ekként a nyugalmas időkre a nagy nemzeti hajtörés miatt, mely annyi reményt, annyi életerőt temetett el, — az intézet naplójában „dis ille adversis genitus, fatoque sinistro” minőnnyel jelzett 1848-9. évnél eseményei következtek be, melyek a gymnasium csendes működését is tényleg félbeszakították. — Midőn ugyanis ama mozgalmak e téren is veszélyessé váltak, a közoktatásügyi miniszter rendeletéből az 1848. tanév június hó 10-én befejezve lőn. — Ugyanezen esztendő szept. 21-én kelt nyílt fölhívásban pedig meghagyatott, hogy a szerzetházzal kapcsolatos tápnövelde-épület katonai czélokra,

majd sebesült hadfiak lakhelyeül, álljon rendelkezésére. Alig, hogy ez intézvény kijött, megérkezvén a honvédek s újonczok, ismét más rendelet adatott ki, mely szerint a collegium egy része is hadi czélokra vala kiűritendő. — Ily rohamos határozatok rögtöni intézkedést követeltek... Bár fájó szívvél kénytelen volt a tanoda-igazgató az izgalmak csillapultáig hazabocsátani az ifjúságot, nehogy az első mámor kápráztató elveitől elkapatva, lelkesedéstől ihletett tüntetésekben adjon kifejezést, hamu alatt lappangó zsarátnokhoz hasonló, érzelmi szikráinak... Mindamellett a tanintézet működése a hon e zivataros napjaiban, melyek busító eseményekkel töltik be a kor történetkönyvének keskeny lapjait, sem szűnt meg egészen. Mert, míg a tanoda-épület részint a foglyoknak, részint a sebesülteknek szállást nyújtott, az ifjak előbb különböző termekben az egyes tanárok szobáiban, majd pedig a katonaság kitakarodásával, a tanoda kitisztítatván, kellő helyen összpontosítva a gymnasiumi épületben, nyertek oktatást. — És ugyan a tanítást 6. tanár és 1. igazgató, a mindnyájokat át-lengő önérzetes összetartozási szellemben, vezette, kik, magasztos kötelmeik teljesítésében forró honszeretetőknék is legszebb, legáldásosabb zálogát hívén a haza oltárán bemutatni, — az úgy szentsége által melengtetett kebellet örködték, hogy a valáserkölcsliség szelid anyyala honoljon az ifjak körében, miszerint míg értelmüket fejlesztik, addig a szív nemes érzelmét szeplőtlen tisztaságában megtartsák, és, mint kedves virágot, a hit tényeinek gyakorlata által ápolgassák...

Bármí dologról, úgyról vagy intézményről csak akkor mondhatjuk, hogy a haladás ösvényén van, ha a folytonos fejlődésben a tökéletesedést vagyis haladást leginkább tények és számok bizonyíthatják, különösebben pedig a tények jelentősége és szelleme, mely, ha ferde irányu volna, a haladásnak épen ellenkezőjét mutatná, — valamint a számoknak nem annyira száraz mennyisége, mint inkább eleven és elevenítő gyümölcsöző arányuk képes azt tanusítani...

Ha tehát gymnasiumunk haladását be akarjuk bizonyítani, meg kell azt mutatnunk tényekben és számokban, anyagi és szellemi oldalról, jelentőséget és arányt kellően földelritve...

A nyitrai kegyesrendi tanintézet életében nyilatkozó haladási mozzanatok vázolásánál, az itt-ott már elősoroltak után,

a legtermészetesebb hidul szolgál egy rövid visszapillantás az előhozottakban is befoglalt haladási tényekre és adatokra, melyek megannyi kapcsul szolgálnak arra: hogy az összes haladás- és haladottságról összefüggő, teljes képet alkothassunk magunknak...

Egyik legelső legjelentékenyebb haladási mozzanat, sőt magas-érdekű tény kétségtelenül az ország hajóját békés kikötőbe juttató 1850-ben jó elő, mikor, mint már tudjuk, a tanügy rendezés alá esvéu, hatosztályú nagygymnasiumunk nyolczosztályu főgymnasiummá lön változtatva. E ténnyel az egyház, és a városi közönség s fiatalság, mondhatni akkori közohaj teljesedvén, megszűnt az ok is, mely még egy hóval előbb a gymnasiumra nézve élénkebb mozgalmakat idézett elő a nézetek, kívánalmak és aggodalmak terén. Ez képezi az 1850/1 tanévnek, mely eszünkbe juttatja Sulmo lángeszű szülöttének (Ovid. Lib. II Trist.) e szavait:

„Nube solet pulsa candidus ire dies“

csöndesebb menete egyik főtényezőjét. — Egyházi-eredetű tanintézetek, különösen középtanodák, melyek a mult idők viszonyainak és a volt tanrendszernek megfelelőleg valának alapítványokkal ellátva, az idétt midőn, az ujabban fölszínre jött körülmények s új tanterv kívánalmaihoz képest kelle azokat berendezni, csak is nagy áldozatok árán, illetőleg nagylelkű lemondással tartathatának fön, hogy egyrészt fönmaradásuk és nyilvánosságuk biztosítható legyen, másrészt a fönlevő államiakkal egy fokon állva, azokkal versenyez-hessenek... Nem akarván e pontnál sokáig időzni, azt mondjuk, hogy, azon vissontagságos időben, erejében megingatott kegyesrend új nagy áldozatot hozott ekkor, midőn a jók által kitüzött cél keresztülvihetésére szaktanítással a nyolczosztályu főtanodát, mely csakhamar, az oktatásügyi miniszterium róla kiküldöttje által megnyugtató értesülést szerzvéu, — mint a tanárok, tanszerek és módszer tekintetében azon igényeknek, melyek egy nyilvános főgymnasium irányában követelhetők, — megfelelő tanoda, — nemcsak államérvényes bizonyítványoknak további előállítására, hanem az érettségi vizsgálatoknak tartására is fölhatalmaztatott, biztosította...

Különösen pedig nagy jótéteményben részesítette ez által Nyitra városát. Mert, a kegyesrend szivvérevel föntartott, nyitrai főgymnasium tanulóifjúságának száma 1850-től fogva

évenként mintegy 350—380-ra rugván, ha fölveszszük, hogy ezek fejenként élelmezésre, ruházatra és egyéb szükségéik fődözésére 200—200 frt hoznak a városba, ekként, vagyis a kegyes-tanító-rendi intézet által ide vonzott ifjúság útján befolyt Nyitrára esztendőnkint 60,000 frt. Mi szép összeget tesz, és azt jelenti, a méltányló szemnek azt bizonyítja, hogy Nyitra lakossága igen-igen sokat köszön a hon, emberiség és a tanügy előmozdítása körül sürgölődő piaristarendnek, mely ily jelentékeny hasznot nyújtott, és ugyan hosszú esztendő-soron át; s viszont azt is mutatja, hogy a nyitraiaknak évi keresete, ha a kegyesrend azidétt, midőn, a szakrendszer behozatott, nem oly föláldozó, 60,000 frttal kevesebb lett volna!... Pedig megjegyztetni kívánjuk, hogy elhallgatunk egyet és mást, mi ez általában igazolt összeget még tetelesen emelné... Hadd legyenek ezek fődözve az evangeliomi titok fátyolával, melynek (Máté 6. r. 3. v.) védelme alatt, nem tudja a balkéz, mit a jobb teszi'...

Adja a Mindenható, hogy azon anyagi hátrány, mely itt a több tanár főtartásával a szent szerzetre háramlott, kárpótoltassék azon előny által, mely az üdvös tanári működésből az egyház- és hazára áradott!...

A mit most szóba hozunk, az sem valami világra szóló esemény, csupán csak kedves-émlékű jelenet... Azonban elmondjuk mégis azt, mert valamint a városra, illetőleg megyére jó benyomást gyakorolt: úgy tanintézetünk dicsőségét is emelte. — T. i. 1851. évi januárhó 15-én jött Nyitrára b. Geringer Károly Magyarország királyi helytartója. Minden oldalról tisztelet és hódolat mutatkozott nemcsak a parancsokra, mely kiadatott, hogy őfölsége képviselője méltóságához illően fogadtassék... Már a párutcai Tajnay-palotánál diadal kapu lón az arra érkezőnek tiszteletére téve, mely előtt röviden, de magyar szívből üdvözöltetett is. Ezen uton, a megyefőnökkel, a derék Nándoryval, tisztelgő lovasok kíséretében jutott, üdvkiáltások között, lobogókkal ékitett vármegyeházig, hol őt a tanárok vezetése alatti gymnasiumifjúság is két oldalra állítva hatalmas „éljenek“kel köszönté a magas vendég szembetünő örömére. Azután itt a megyefőnök üdvözlé, majd a kegyelmes püspököt fogadá, kire a hatóságok sorrendben következtek tisztelgés végett. A kellő egymásután a kegyesrendiekre is kerülvén, Mihálik Pál házfőnök tartott hozzá magyar

beszédet, majd Valentini igazgató kalauzolása mellett az ifjuság részéről Juriga Vincze fejezte ki eszmegazdag latin beszédben hódolatra. A tanulóságnak nevében mondott ezen üdvözlöt oly tetszetős lón, hogy a klasszikailag művelt s nagy tudományú vendég nem csak az intézeti elüljáróságnak nyilvánítá elismerését, és további szorgalom- s jámborságra buzdítá a növendékséget, hanem a szónokló tanulónak néhány nap mulva Budáról diszkötésü Vergiliust küldé emlékjándékul...

Az életben előforduló nevezetes eseményeket, melyek vagy az emberiségre vagy annak egyes részeire, vagy vallási vagy más tekintetben befolyást gyakorolnak, följegyezni s tudatni föladata a történelemnek... Ugyanennek azokat megőrizni, sőt ismertetni is kötelessége, hogy így azok köztudomásra jutva eszközöljék ama célt, melynek elérésére a nagy események történnek. Ezen eszme fonalán valódi historiai nevezetességü tényt mutatunk föl, midőn megkisértjük röviden leírni ama ritka kedvezményt, melyben Nyitra városa rendünk itihelyi telepével részesült... És történelmének hasábjain egyik legnevezetesb leszen örök időkre feljegyezve, hogy I. Ferencz József ausztriai császár és magyar király öfölsége Nyitra városát az 1852-ik évben magas jelenlétével szerencséltetni méltóztatott. A nagykeblü fejedelmet egy sz. cél indítá útra: hű magyarjainak látogatása. Ezt megkezdvé más városokban itt folytatta úgy intézkedvén, hogy minél többekkel találkozhassék... A városunk határán a nevezett esztendő juliushavának 9-én a magas vendég jöttét hirdető jelekre sietett a nagy számból álló küldöttség a fölséges urat elfogadni, melynek élén rövid, de mindenkinek örömét tolmácsoló szavakkal üdvözlötett. E küldöttség kíséretében öfölsége a megyeházba szállott, hol remek beszédekkel fogadtatott, azután még a rá várakozó s rang és állapot szerint bemutatott papi, világi megyei és városi tisztség hódolatát elfogadni valamint többeket külön kihallgatni és megvigasztalni kegyeskedett. — Majd fölment a székestemplomba, áldást veendő a megyéspüspök úrtól a királyok királyának földi trónjánál. Megható volt látni, mint borul le földig a hatalmas fejedelem a mindenható Isten előtt, tanusítandó a császári családnak mintegy természetévé vált vallásosságát, példát adandó egyszersmind minden alattvalóinak, hogy ne szégyeneljék a porból lettek a porból emelni fel kezeiket Teremtőjökhez... Este amaz őszinte tisz-

teletből, melytől a megyei lakosság minden osztálya lelkesített, eszközölve lőn a város kivilágítása, mely mellett úton útfélen éltették őfelségét s az egész dicső ausztriai házat, ennek örök időkig főmaradást, szerencsés uralkodást s tartós virágzást kívánván, az egész város részéről igaz odaadást szavazván... Ő felsége környezetével együtt a méltóztatott kivilágítást, melynél a diszitményeket bámuló nép föl-alá csakúgy hullámozott, megtekinteni, és a hódolatból kitörő éljenzéseket tetszéssel fogadta.. A kegyesrendi intézetten két csinosan kivilágított ablak tünt föl, melyek egyikén színes betűkkel irt ezen Kucserik S. rendtag készítette verseket lehete fényárban olvasni :

Üdvözlég, Fölséges Urunk! áldásszerű napként
Üdvkörnyezte derüt Nyitra egére hozó.

A másik szintazon érzelmek kifejezésére : „Scholae Piae“ világitás közti czimirattal.

Ezentul a kalmár-utczában Siegler Mihály könykereskedőnél következő kronostikon volt olvasható :

Psallle Canora Melos Nitría! Caesar aDest!!!

A városház homlokzatán a fölirat szövege így hangzott :

Hon Fejedelme iránt lobogó szent lángja hevében
Élni vagy halni tudó Nyitra, de hűlni soha!

A piacon levő tornyon ily nagy lapidaris fölirat világlott :

Nyitra dicsőségét Fejedelme iránti öröklött betűkkel
Hódolatába leli...

A koronához czimzett vendéglő kapuján e szívélyes fölirat volt :

Élj! népednek örök szent áldás tárgya leendő!

A török kapunál pedig fénynyel körülfolyva ez volt olvasható :

Kéz-émlék muló : a hon Császársa, Királya
Szent emléke magyar nép kebelében örök!

Nyitráról azután őfelsége, ki, mint egyik kivilágított fölirat mutatá valóban : „Szent István trónját és erényeit öröklé“, útját Érsekujvár felé méltóztatott folytatni. —

Ha a szentírás szavai szerint tisztelet illeti meg az öregséget, kétségen kívül eme tiszteletet kiváló mértékben fogjuk tanusítani azok irányában, kik egy hosszú élet fáradságteljes utjaiban tehetségük, szorgalmuk, igyekezetük összes erejét arra fordították, hogy mint keresztények az egyház, s mint polgárok a haza javát előmozdítsák... Igen tisztelet és elismerés illeti meg azokat, kik az ifjukor legszébb szakában, melyet az öröm- és élvezetnek szenteltetni

ohajt a világ, a kora önmegtagadás ritka erényeit gyakorolva és még a nem tiltott örömekről is lemondva, előretekintve és mintegy előérzetével a jövő feladatnak, törhetlen buzgalommal iparkodnak az ennek méltó betölthetésére szükséges keléseket megszerezni... A diszes és érdemtelen öregség köteles tiszteletéről eme gondolatok a szokottnál inkább foglalkodtatnak, midőn emlékezetbe idézzük, hogy 1852. évi januárhó 1-én mélt. Palugyay Imre nyitrai püspök úr félszázados áldozári ünnepét ül. — A nagy fényvel tartott szentmisén a kézvezető tisztelet Scitovszky János bibornok, esztergomi érsek és hg. primás végző. A szónoklatot pedig grf. Forgách Ágost esztergom-főszékeskáptalani kanonok mondta, ki mélyen érzett szavakkal ecsetelvén a jubilaris főpaprak ötven éven át szerzett gazdag érdemeit, nem mulasztotta súlyt fektetni arra, hogy őexcellenciája az Isten iránti égő szeretetét a szentély jövendő szolgálataiban kegyes pártfogása által is hathatósan előmozdítani iparkodik, és végül nestori éveket kért az ünnepeltnek a Magasságbelitől...

A dicsőítéshez és üdvöshajhoz a kegyesrendiek is, kik a vezetésökre bizott ifjakkal emelték a megható ünnepélyt, tetetés nélküli szívvel csatlakoztak. — Másnap, vagyis januárhó 2-án, a szeretetteljes atya Magyarország áldornagya őszentségének IX. Pius római pápának megbizásából, az apostoli látogatást végezte a nyitrai piaristáknál. — A magas vendég a püspöki hintóról leszállván, a hódoló népzőn közt vonult a templomuk csarnokában fúni szeretettel rája váró kegyesrendi atyák elé, s miután a környező népséget szentelt vízzel meghintette, a legméltóságosabb oltáriszentségben rejtett Jézust imádandó, a főoltár zsámolyául térdre borult; a tanulótság pedig lélekemelő őszhangzattal éneklé a „Tartsd meg Isten“ kezdetű himnust, melynek végével a főmag. főpap szivreható buzgósággal adá az apostoli áldást. Majd hosszas rendben, mint üdvös irány, az előre vitt váltságjel után, a sekrestyén át a már kijelölt terembe indult. És itt apiaristák tisztelgő hódolata következett, melyet a ház főnöke nt. Schembera J. atya a mély tisztelet igaz érzelmétől ihletten tolmácsolt. — Mire őeminentiája, kinek oldalán a helybeli és kassai püspökök urak ültek, a szerzetes atyákat körébe híván, kenetdús latin beszéddel fejtegeté az idők mostohasága miatt számos egyházi testületbe káros hatással belopódzott fegyelem- és tekintély-

hiányt; nyájasan adá elő látogatásának célját és a szerzetesi élet előbbi rendes ösvényére vezető reformnak általános szükségességét. E végből édesatyai kegyes hangon szólta fel az egész szerzetes testületet, miszerint kiki szabadon nyilatkozzék, ha vajon a szentséges atyának, IX. Piusnak ezen üdvárasztó intézkedését kész-e minden egyes szerzetes tag elfogadni vagy sem? — Mire az apostoli sz. székek üdvös rendeletek által nyilvánított akaratát hódolva tisztelő szerzetesek, igent' mondtak. — Kegyes volt továbbá a főmagasságu apostoli küldött megtekinteni a templomot, annak valamennyi oltárát, az isteni szolgálatnál használt ruhákat és szent eszközöket, könyvtárt, és egyes szerzeteseket szobájukban külön, sőt figyelmét kiterjeszté a társház pénztárának állására is, mindenütt megelégedését nyilvánítván... Ezek végeztével a kegyesrendiektől, drága emlékét közöttük hagyva, bucsút vevén, ebéden a házfőnök és tanodaigazgató kíséretében a püspöki asztalnál volt jelen...

Nem hiányoztak ugyan az 185⁴/₅ tanévben némely kedvetlen perczetek, melyek azonban nem annyira a tanoda mivoltát, mint inkább csak alaki külsejét érinték; miért ezekről csupán így átsuhanva emlékezünk. De voltak egészen derült fénypontok is főgymnasiumnak egén.

Ezek között különösen említendő a minden szentek királynéjának szeplőtlen fogantatása hitczikkelye kimondásakor tartot ünnepély, melyben kath. jellegéhez képest tanintézetünk illő áhitattal vön részt. —

A fiui kegyelet, melylyel a kath. egyház Mária, az Istenanya, a kereszténység anyja iránt viselkedik, hazánkban s különösen Nyitrán a jelzett év májushavában, egész diadalában mutatkozott. Hittük mi mindig s velünk együtt hitte a jámbor nép mindenkor, miként a kegyelemteljes soha sem lehetett kegyelem nélkül, a szentséges szentség nélkül, az angyalok és szentek királynéja a nélkül, mi őt Isten és összes teremtmények fölött legkedvesebbé, minden teremtmények fölött legszeretetremlétebbé emelte... A bűn szennyje a lelket elundokítja, megfosztja azon magasztos fénytől, melyben Isten végetlen bölcsesége és szeretete viszatükröződik, szertesugárzik; és az örök szeretet az ily lélektől elfordul, benne jó kedvét nem találhatja. Ki hinné, hogy Máriának, a szeplőtlennek valaha ez lehetett osztályrésze. A bűn szeny-

nyét ugyan Isten irgalma letörülheti, Krisztus vére elégséges, hogy azt a hónál fehérebbre mossa; de főmarad egy: a tudat és bélyeg, hogy egykoron bűnös volt. Az angyalok lelkekben sem e tudatot, sem bélyeget nem viselik, és Mária viselné, viselhetné-e ezt, ki az angyalok királoéja, ki malasztban mindeme teremtményeknél előbbvaló. Az őszanya Éva, Isten kezéből a szeretet és szentség kegyelmével fölruházottan jött a világra, és Mária az Istenanya, a kereszténység anyja vajon a kegyelemtől fosztottan, mint részese a bűnnek, mely Ádamban az összes embernem természetét megfertőzteti, bemocskolja. — kezdette, kezdhette volna meg lételét? Lehetséges vala-e, hogy az Isten-anya lételének első pillanata bűn és kárhozat legyen... Ennek kellett volna ugyan lenni természetesen az átok általános sulya szerint, melyet az ősbűn az összes emberi természetre háritott, de az Isten mindenható, és az, ki az Ádamban elesett emberi természetre e sulyos átkot kimondá, ennek hatását Ádám valamelyik maradékában vajon nem fügesztheti-e föl, nem semmisítheti-e meg? Sőt nem kellett-e megsemmisítenie — meg abban, kit öröktől fogva elválasztott, hogy ő lenne szülője annak, ki az őszátkot eltörlendi, visszaállítja a kegyelem országát s véget vet a bűnkárhozat hatásának, mely az embert Istentől, a földet a mennytől elválasztotta. — Az írás tanusítja, miként az Úr a bűn által lesujtott első emberpár előtt nyilvánítá: „Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius“ (Gen. 3, 15). Örökös ellenségeskedésnek kellett tehát lenni e szerint nemcsak az ördög fajzata és Mária szülőtte közt, de maga az ördög és Mária között is. A sz. atyák hitték ezt mindenkor, hitte a kath. egyház is, és az egyházzal hittük mi is, és csak egy volt még hátra, az egyház ünnepélyes szentesítése, mely e hitet ágazattá emelje. Századokon át sovárogtak a jámbor lelkek e határozat után, különösen akkor, midőn e hit a mindent feszegető iskolák egynémely tanárai által kérdésessé téteték. — Püspökök és fejedelmek, népek és nemzetek ismételten fordultak szent Péter széke felé, hogy az úgysis nyilvános hitet ágazatul mondja ki. Az apostoli sz. szék Mária fogantatása ünnepével válaszolt, mert még nem érkezett el az idő, hogy az egyház hitét ünnepélyesen kihirdesse. A jámbor katolikus tudta, mily erő fekszik az ünnepély általános meg-

tartásában, melyet pápák és zsinatok erősítettek meg; a csekély-számú ellenvéleménynek elnémitására pedig elégséges volt a tilalom, mely nézetük nyilvános vitatását és terjesztését egyházi némely büntetések által korlátozta... Az idők azonban lassan más szint öltöttek magokra, és mintegy újjmutatással figyelmeztettek Máriának, a szeplőtlen Szűznek közbenjáró esedezésére... Máskor az egyház hitelvet soha ünnepélyesen nem mondott ki, csak, ha azon hitelv konok megtámadókra talált. 1854-ben ez nem történt, legalább első pillanatra nem így. Mária megdicsőítettése volt a főindok, mely a szent atyát, a püspöki kart, s velük annyi millió keresztényt lelkesített az ohaj- és határozatban, mely a mondott esztendő-től fogva már ünnepélyesen hitelvként hirdeti: Mária bűnszeny nélkül, Isten kegyelmében fogantatott... De miért épen korunknak maradt fön Máriának imezen megdicsőítettése?.. Az isteni Gondviselés utjaiban titokteljes ugyan, de különösen sz. egyháza vezetésében csodálatosan bámulatos és imádandó... A tizenkilencedik század haeresise többé nem egyes hitcikkelyek megtámadására szoritkozik; neki nem kell semmi, mi a valóság jellegét és az istenit viseli homlokán... Ez mindent tagad, mindent megtámad egész önléte megsemmisítéseig... Az elmélet terén a ,van' és ,nincs' ugyanazonsági elvében tervszerüleg a nihilismust hirdeti; gyakorlati téren pedig megtagadva a személyességnek létezését, a vagyon- és birtokközösséget vallja a családok és társadalmak végfelforgatásával. Ily állapotban tehát egyes hitágazatok meghatározása a bajon nem sogithet, a kereszténység hitét az enyészet veszélyétől meg nem ovhatja. — Elvet kelle tehát kimondania az egyháznak ünnepélyesen, elvet, mely az összes ker. hit- és erkölcstant, mintegy dióhéjban állitaná a hívő nép elé, megtorlására az uralkodó tagadásnak, mely nemcsak a ker. hit, de a józan ész elveit is általan már végostrommal fenyegeti. És e hitelv Mária bűn nélküli fogantatásában bámulatosan emelkedik föl a kereszténység megmentésére. Ebben ujra kihirdetve, decretálva van Isten véghetetlen fönsége s uralma az összes teremtmények fölött, melyek az ő kezeinek alkotmányai; ki van hirdetve az ember magas rendeltetése, természetfölötti szentségre s boldogságra meghivatása; eredeti kegyelem állapota, a bűnbeesés, a bűnek végtelen romboló természete, mely egész

osztályát az erkölcsi lényeknek képes megrontani, rendeltetésétől elütni, boldogságától megfosztani; ki van hirdetve az emberi természetnek minden egyénben közössége, az összes emberinémnek egy pártól leszármazása; a rosznak forrása, a bűn kezdete, a nyomor és inség kutfeje, az ősbűn, mely a földet paradicsomból siralomvölgygyé változtatta... Ki van mondva a munka kötelezettsége, s innen a jog az igazságos keresetre, e munka fáradalmaiktal jutalmazó gyümölcsöshöz, tehát jog a birtokolhatáshoz, s ennek bírásához, kizárásával azoknak, kik a kereset, munka- és szerzeményben részt nem vőnek. Ki van mondva a megváltás szüksége, és az, hogy a megváltás csak Isten irgalmának szeretetteljes műve lehet. Ki van mondva, hogy a megváltás Krisztusban történt, ki valóságos Isten és ember egyszersmind; Isten öröktől fogva Istentől és ember Máriától, ki őt, mint Isten-embert szülte. Ki van mondva a kegyelem szükséges volta, mely egyedül teheti ismét az embert Isten előtt kedvessé, szeretetre méltóvá; ki van mondva, hogy e kegyelmet Isten az ő tetszése szerint árasztja ki teremtményeire, kinek többet, kinek kevesebbet az ő véghetetlen bölcsességének mértéke szerint. Ki van mondva a szentség megmérhetlen becse s a bűn végtelen undoksága és gonoszsága. És végre ki van mondva, sőt valóban bizonyítva: miként áll még az embernem között ama csalahatatlan tekintély, mely nem törődve a világ ítéletével, az örök igazságokat Isten és Krisztus nevében határozottan hirdeti s az összes emberiségtől föltétlen engedelmességet követel a lelkieken, ha ez a tévelytől menekülni és üdvözülni akar... Mi csoda tehát, ha a szent Szűz ily megdicsőítettetésében, mely egyszersmind fölevenítése s megdicsőítése a kath. hit és egyháznak, a jámborok vallásos örömmérete annyira fokozódott? ha semmi el nem mulasztatott, mi e vallásos tény emlékétt a szivekben megörökítse?.. Nyitrán a várva várt hitágazat kihirdetése a nmélt. főpásztor Palugyay Imre által jókor kibocsátott előrajz szerint a székesegyházban husvét 4-ik vasárnapjára tüzetett ki... Már szombaton, az ünnep előestéjén a város és a közeli kövesdhegyi templom harangjainak komoly zugása és ezek nyelvébe vegyülő ájtatosok imája jelezte a jövő nap nagyszerűségét, mi közben a püspöki vár bástyáiról és a kálvária-hegyről tizenkét erős tarackklövés durrogott le, melyek

a harangok elnémulásával ismételtetvén, messzire hangzottak el a csöndes est nyugalmában... Az örömrészlet azonban fő fokát akkor érte el, midőn másnap a kegyes püspök által teljes egyházi segédlettel tartott sz. misére a sok buzgólkodó közé, a tanárkarral élén a k. r. főgymnasinmi ifjuság is a székesegyházba, a szeplőtlen Isten-anyának tiszteletére ajtatos énekeket zengedezvén utjában, — fölment... Valaki a megszámithatlan néptömeget tarka vegyületben a vártéren hullámszerűen s a főegyház felé tömörödni látta, szíve megtehetett érzelmekkel s illetén gondolatok támadhatának lelkében: nem halt ki ott még a jobb jövő minden reménye, hol a kath. hit ennyi életjelei mutatkoznak, hol Máriát ennyien szeretik! Mily szép vagy, mily dicső, mi boldogító kedves kath. egyház, mely nem ismeresz választófalat a paloták ura s kunyhók lakója közt, hanem minden gyermekedet egyenlő szeretettel tartod kebleden, mindannyit egy asztalnál táplálsz, egy forrásból itatod, egy célnál egyesíted. Mily boldogság tagjának lenni azon egyháznak, melyben egyik kebel a másikba önti át örömrészletét, melyben egyik szív a másik lángjánál melegszik!...

A tisztelet és háladatoság ama koszorujába, melyet a r. kath. egyház hívei ország — sőt világszerte fűztenek ünnepeivel a boldogságos Szűz szeplőtlen fogantatása hitczikkének sz. tanítás által megdicsőített napját, a kegyesrend nyitri főgymnasiuma áhitatos szíve kertjéből a legszentebb érzés tiszta nefelejsét is tűzte... Ezzel némileg az tanusítani akarta, hogy benne is buzgó a szív, mely Máriához hív, őt kívánván dicsérni és tiszteletére gerjedni. Főgymnasiumunk ugyanis külön is megtartotta ez ünnepélyt, hol a hitszónok a növendékséghez a szeplőtlen fogantatásra vonatkozólag beszédet tartott. Hallhatta ekkor a tanulóifjuság: mit tanít, mit hirdet az egyház Mária bűnnélküli eredetéről az ő feje IX. Pius pápa ajkával; hallhatta, hogy e hit nem új, ez ősrégi, mint maga a kath. egyház, mely új tant nem koholhatván, egyedül az isteni s apostoli hagyomány fölött örökös, ennek értelmét fejti ki, czikkeleket magyarázza, a tévelyt kárhoztatja, az igazságot megerősíti és mindezt teljes joggal... Hallotta, miként e hit ősrégiségét hirdetik a hajdanból fönmaradt kétségtelen emlékek, nyilatkozatok és okiratok, melyekből az egyház ez alkalommal csak az elszórt egyes fénysugarakat gyűjtötte össze Mária magasztalására, hirdetik a szentatyák, kiknek mézajkai-

ról Krisztus Urunk jegyesének hite csepegett; hallotta, hogy e hit különösen Máriaországnak nevezett hazánkban a kereszténység kezdetével veszi eredetét; hogy Kalasanzi szerzetében a fogantatási ünnep mindenha tartatott... És hallotta: mi oka, hogy épen azidétt hirdettetett ki e hitcikkély az egyház csalhatatlan tekintélyével? Hallotta, hogy a vallástalanság- s hitetlenségből fölmerült csapások nagyok, iszonyúak; hogy a közerkölcstelenség a társadalmakat és családokat gyökerökben mérgezi meg, s az ifjunemzedék mintegy vakon rohan a bűn-örvény tátongó mélysége felé... Hallotta, hogy ha valamikor, ezidétt van Mária — a hathatós közbenjáró esedezésére szükségünk, a ki Isten után legfőbb menedékünk a vész és inség napjaiban... De hallotta azt is, hogy Mária közbenjáró esedezése sikeres és üdvös csak arra nézve leend, a ki szivét a töredelem szentsége által gyakrabban kitisztítja, lelkét a mennyei eledellel föleveníti s megerősíti, s ekkép tiszta kebelével fohászkodik azon szeplőtlen sz. szivhez, melyről joggal mondhatni: hogy a bűnösök otalma, a keresztények segítségé és a szomorúak vigasztalója... És azért hathatósan föl is emelte a szerzetesszónok atyai szózatát, intve Krisztusban kedves fiait, miként ama kettős életforrásból az Oltáriszentség s Mária szeplőtlen sz. szive szeretetéből merítsenek, kérve Istent, hogy könyörüljön rajtunk, háritson el mindennemű veszedelmet!... Nagyszerűen szólott még az egyházzól, mely a harcok mennydörgései s a halál rombolásai között is az élet jeleit adja; mely, ha szenved is, szenvedéseiben megdicsőül; ha vérzik is, el nem vérzik, hanem vérében növekszik. Az ékes beszédet a lelkes hit-szónok szűz Mária üdvözlésével zárta be. „Angyalok királynéja mondá, többi között — légy királynéja a mi sziveinknek is!...

Az intézet hálás köszönettel tartozik általán, különösen pedig az 1855-ki tanárkar a föntartó testület központi kormányának, jelesül pedig a szerzetfőnökségnek — Nagy Péter provincialis urnak. Ez t. i. figyelembe véve az azon korban behozott tantervek és a siető tudományos haladás s művelődés által a középtanodák vezetésénél történt változásokat, új eljárást, az imént említett évben a birodalom fő- és székvárosába Bécsbe küldötte a nyitrai főgymnasium természettani tanárát is... Ki is az ott a szünidőben a középiskolai tanároknak az egyetemben rendezett gyakorlati tanfolyamban szorgalmasan

vőn részt. És úgy bővebben megismerkedék az ujabbkori természettani eszközökkel, hogy baza jöve az oktatása alatti ifjoknak anyagi és alaki képzését legjobban biztosító elemző, szemléltető és kísérő módszer nyomán közölje tárgyát..

1857. évi januárhó 5-én püspök önmagyméltósága beszentelése mellett tétettek e helybeli székeskáptalan sirboltjába örök nyugalomra meghidegült tetemei annak, kiben már a nagym. Kluch püspök kedvelt oldalkanonokját, az egyházi ügyekben jobb kezét, tevékeny hivatalnokát, a szegény nép igaz pártfogóját tisztelte. Greguska István dulczignói vál. püspök, apát, nyitrai székeskáptalani nagyprépost, püspöki helynök és a sz. széknél ált. ügyhallgató temetését értjük, ki ugyanazon hónap 3-ának éjjelén szenderült el az Urban. — Vannak egyéniségek, kikről nem szükséges nekrologot írni, mert nem hálnak meg, hanem csak, mint hosszú utra kelt vándorok testiképen eltűnnek, de tetteikben, ismerőseik emlékezetében élnek és szellemileg hatnak is. Ezek közé tartozik halottunk is, ki, 1785-ki aug. 18-án Pruszkán született, s a nyitrai egyházmegegyébe fölvetetvén, 1808-ban áldozárrá szenteltetett, csakhamar a püspöki udvarban, mint szertartó működött. Egy év mulva püspöki titoknok lőn, 1817-ben a titoknoki tiszt megtartása mellett az üreghi plebániát is birta. A megye kormányzása körül szerzett érdemeiért és kedves jellemeért az 1819-ki febr. 15-én nyitrai kanonokká lőn kegyelmesen kinevezve, mely állomáson fokozatos előléptetéssel 38. évet töltöt. Mint a székesgyház valóságos kanonok-tagja a pozsonyi országgyűlésekben káptalani követül foglalt helyet. 1822-ben Isten áldásáról cz. apát lett. 1847-ben nagypréposttá, 1854-ben dulczignoi vál. püspökké neveztetett... Szájáról-szájra jár és az utókorra áthagyományoztatik, hogy volt, élt egykor egy szivre keresztény nagyprépost, ki előkelő állása mellett, egész életében igazi jószág és barátság volt. A kegyesrendieknek, kiknek évlőjében Greguska „corporis litterarii et studiosae iuventutis Maecenas muniticentissimus“nak mondatik, mint hiteles följegyzések igazolják, többször volt alkalma tudomást vehetni azon kegyes adományoknak jelentékeny összegéről, melyeket a boldogult a világ szeme előtt rejtve, az ifjuság nevelése előmozdítására, titokban gyakorolt, s melyeknek nyilvánosságra jutását gondosan megakadályozni tudta... A világ őt, míg élt, nem ismerte, s ámbár méltóságához illendően élt, a szegényeket nemcsak

pénzzel bőkezűleg pártolta, hanem szószólóként is segítette; és őt, ki számos barátait és még több tisztelőit gyakran őszinte magyar szeretettel asztalához gyűjtötte a mulandó világi dicsőség iránti egykedvűségeért s hiu fitogtatás megvetéseért sokan nem értették... Azonban, midőn meghalt, érezve a veszteséget és a sújtó fájdalmat nemcsak megilletődött szívvvel kívánák: „Adj Uram örök nyugalmat neki, és az örök világosság fényeskedjék neki”, hanem a kegyesrendieknél külön bemutatott engesztelő szentmiseáldozatnál is könyörögtek a másik hazába távozottnak lelke üdvéért...

„Pupilli facti sumus absque patre; mater nostra quasi vidua“. — „Árvákká levénk... Anyánk özvegygé“ hangzék a nyitrai egyházmegyében 1858-nak második felében. — Ezen évnek július hava végén tétettek t. i. a nagy és drága halott nagymélt. palugyai és bodafalvai Palugyay Imre megyéspüspöknek kihült tetemei a székesegyházi sírboltba, az örök nyugalom helyére. --

Közölni akarván néhány adatot, melyek bepillantást engednek a dicsőültnek 78. éves tettdús életébe, jelezhetjük, hogy Palugyay Imre 1780. okt. 31-én Kis-Palugyán, Liptóvármegyében, hol édesatyját Palugyay Menyhértet és édesanyját Madocsányi Terézt köztisztelet környezte, — régi nemes családaink egyikéből vette eredetét. — Miután a középtanodai és bölcsészeti osztályokat Rózsahegyén, Kisszebenben és Egerben kitűnő eredménnyel elvégezte, gr. Révay János püspök által a szepesmegye növendékpapjai közé fölvétetvén, a hittudományok tanulása végett a Pozsony sziklafokain fejét emelő királyi, akkor még pompás várban virágzott ált. papnevelőintézetbe küldetett. 1803. decz. 4-én áldozárrá szenteltetett s püspöki levéltárnokká neveztetett ki. — Azonban már 1806-ban Német-Lipese városa tanácsa az otthelyi megüresedett plébániára a korra fiatal, de fényes tehetségei és buzgóságára kiváló Palugyayt kérte püspökétől, ki megerősítvén nemsokára esperessé is tette. — 1809-ben cz. apáttá (s. Nicolai de Gaczko), 1819-ben szepesi kanonokká, 1825-ben a kir. ítélőtábla praelatusává, 1827-ben a váczzi székeskáptalan éneklő kanonokjává, 1829-ben helytartósági tanácsossá és pharosi vál. püspökké, 1831-ben pedig Cseh I. püspök halálával kassai megyés püspökké neveztetett ki öfölsége I. Ferencz által. — 1832. évi májushó 6-án gr. Nádasdy Ferencz váczzi püspök által

fölszenteltetvén, és ugyanezen hó 20-án beigtattatván összes tevékenységét egyházmegyéjének szentelte. Daczára annak, hogy sok időt kelle az országgyűlésen is töltenie, Kassán püspökösködésének rövid hat éve alatt meglátogatott minden esperesi kerületeket, legtöbb plébániát, a bérmálás szentséget kiszolgáltatva, apostoli működése s atyai tanácsával üdvöt árasztva. — 1838-ban nagyobb-terjedelmű egyházmegyének élén találjuk, a mennyiben ezen év novemberhava 22-éu a szentszék beegyezésével a főltség kegyelme által a b. e. Vurum J. utódaul a nyitrai püspökségre helyeztetett át, a hol a trónfoglalást 1839. májushó 26-án tartá. — 1839/40-ki, valamint a következő országgyűlések, melyeknek zajos vitatkozásaiban, főleg a napi renden volt egyházi ügyekben, tevékeny részt vön, itt érték őt. Hogy tudta alapos nézeteit szónokilag előadni, mutatják a vegyes házasságok ügyében mondott országgyűlési beszédei. — Palugyay főleg egyházmegyéjének, papjainak és hiveinek élvén, mindenütt ott volt, hol főpásztori bőkezűségre, gondoskodásra szükség vala... Valahányszor dioecesisét bejárta, nemcsak szellemi, hanem anyagi jótékonytságban is részesíté hiveit, különösen a felső vidéken, hol az éhséggel küzdőknek oly sokat adott, hogy áldozatainak nagyságát és számát határozottan tudni alig lehet, jó részük sehol sem levén meg írva, csak az élet könyvében... A Trencsénmegyében elharapózott iszákosság meggátlására papsága által 1845-ben a mértékletesség - együletet terjesztette. — 1848-ban apostoli buzgóságánál fogva egyházmegyei zsinatot tartani volt szándéka, melyet a rohamos események miatt ugy nem valósíthatván, legalább minden kerületből két-két lelkeszt hitt meg székvárosába értekezletre, hogy a kor bajaira az egyház örök igazságaiból és gyógyszerreiből a leghatékonyabban alkalmaztassanak... Mennyi tapintat, mily ügyesség kívántatott a forradalom-idő alatt, tudják azok, kik oly izgalmas körülményeket éltek át. Az elkapotottság lángja keresztülhasul csapott mindenfelé, de Palugyayiak tántoríthatlan hűsége a föls. uralkodóházhoz egy perczig sem változott.. Ő figyelőleg szemlélte az eseményeket, melyek sikerében soha sem bizott, és sejtelve, midőn a gyászos kimenetel, az ő hazafiui keblében is bánatot keltőleg, bekövetkezők, valósult... Egy jobb kor felvirultát ő is szívből ohajtá ugyan, még sem tudott megnyugodni azon vívmányokon, melyek épen e 48-as rohamos törvényalkotás után ránk maradv a hatvanas idő-

szakban gyorsan mentek át a gyakorlati életbe... És ki nem látja igazolva a tartózkodást? Sokan hangsúlyozák már azóta Palugyayval, hogy arra a tágkeretű népképviseleti alkotmányra még nem értünk mi meg... Hogy némileg színezzük előléptetését, és lássuk, mily becsben állott öfölségénél, csak érintjük még, hogy 1849-ben sz. István király jeles rendjével és valós. belső titkos tanácsosi ranggal, 1852-ben a vaskorona első osztályú rendjével tüntettetett ki és 1854-ben a cs. Lipót-rend nagykeresztesévé lön. — Jótékonyossági jelentékeny adományainak koronáját az 1854. aug. 18-án alapkövet nyert azon apáca-zárda nagyszerű templomával együtt teszi, mely, az alapítványul hagyott 68,000 frton kívül, életében 300,000 frtot költvén rájuk, nevét áldott emlékezetben fogja mindenkor föntartani.. Egy kedves ténykör övedzi még munkás életét: a boldogs. szüz Mária, Isten anyja iránti fiui különös tisztelet t. i., mely 1850-ben, midőn a várdom Eszterházy-féle Mária-szobrát nagy költséggel helyreállította s az ottani ajtatoskodást biztosította, meg 1855-ben, midőn a trencsényi kisgymnasiumnál a II. József által eltörült Mária-társulatot életre keltette, sőt alapítvánnyal állandósította, oly világosan feltünt... E Szüzanya esedezései eszközölték ki neki az áldozár-jubileum megérhetését és azon malasztokat is, hogy érdemdús életét oly ajtatosan bevégezhetette...

Igen rövid vonásokbau mutattuk be a dicsőült férfit, ki boldogítva élt és megsiratva halt meg. — Midőn a főntemlitett év és hónap 24-ki hajnalban a város valamennyi templomának főharangjai megszólaltak, megdöb-bent a város összes lakossága. A szomorú valóság sújtólag rohant meg mindenkit... A püspöki lakról lengő buszsinű zászló leküzdötte mindenkinél a való és kétkedés közti habozást. Ő excellentiája a boldogult kegyelmes püspök hónapokon át gyöngélkedett már. Ki őt az előtt s a mult évekből látta, az 1858. tavasz óta nagy változást vön rajta észre; azt azonban senki sem hitte, hogy a végpercz oly sebesen előálljon. Bajaiban, melyeket arcza vonásaiból meg lehetett ismerni, soha sem volt türelmetlenséggel mások terhére; s ha mégis, mi fölötte ritkán történt meg, egy panaszszó elröppent ajkairól, jelenté, hogy a baj súlyos... A szóban levő év juniushavában Radosnyára rándult, azonban ott néhány hét mulva lábai dagadni kezdenek, és mellvízkör

jelentkezék. Julius 10-én Nyitrára visszatérvén, a kór napról-napra fokozódott úgy, hogy a magas beteg érzése, miszerint itt a földi orvosnak nem igen van már teendője. Tehát 22-ikén korán reggel meggyónt és megáldozott, midőn az ünnepies egyházi menetben a püspöki palotába jött összes papság környezte a nagy utra készülő kegyelmes atyát. — Megható látvány! Az örökkévalóságra megért ezen nemes alak, mely a nagy lelki erővel ily mérvben együtt ritkán találkozó szívjóság szinte átszellemült kifejezésével a szemben!... A halotti szentségek kiszolgáltatása után beszédet tartott... Hangja, taglejtései és minden mutatta, hogy bucsúzik övéitől, és mélyen meg van hatva, de félelem nélkül. Következett az általános feloldozás és hitletétel, melynek végeztével az örökre távozó utolsó atyai áldását adta káptalana, papsága és hiveinek. Julushó 24-én éjjel után állott be a végvonaglás vagy az élet és halál tusakodása, birkózása, melyre a halál győzvé, az „ordinem commendationis animae” elimádkozó papság jelenlétében hajnali negyedfélkor szelid sohajok közt az az Urbau elszenderült..

Nem levén szándékunk a nagy halott fölött dícsbeszédet tartani, csupán azt mondjuk, hogy az eltakarítás a boldogult iránt őszintén táplált általános szeretetről fényes bizonyítékot nyújtott... Az egyházi és vár-megye részvéte, a minden-rendű és rangu kísérek, a helybeli s vidéki világi és szerzetes papság nagy sorozata, a hálás érzelmelmeinek kifejezést adó kegyesrendnek főgymnasiuma ifjuságával nagyszerűen szomorú alakot kölcsönze a temetési szertartásnak, melyet Mészáros E. káptalani helynök, s nagyprépost végze. — Majd egy hónap múltán t. i. aug. 25-én ünnepélyes exequiákat rendezett a ft. káptalan. — Már megelőzőleg három napon át délelőtti és utáni órákban városunk összes harangjai zugtak, a várfokról és az apácza-zárdáról szabadon lengő fekete lobogók jelentősen intének, azon sok koci búsán zörge a rozsz kövözetten, melyeken a megyei és közeli papság szép száma érkezék meg, a távolabbi és más megyebeliek sem hiányozván. Minden sűrög-forog vala s az utcák telvék néppel, mely a piaristákkal, in quorum ore tristis resonabat sonus, — szintén az urát vesztett püspöki vár felé tart, hol a gyászajtatosság van a nyitrai egyházmegye b. e. atyja és bölcs vezéréért készülöben. A résztvevők közt ott lehetett látni: mélt. Viber József és Tóth Imre főlsh. püspököket Esztergombél, a pannouhalmi főapát

őméltóságát Rimely Mihályt, Ruzsicska János egyetemi hittudomány-tanárral, Bublá pozsonyi kanonokot és a hajlottkorú Zerdahelyi József cs. kir. kamarás és udvari tanácsos őméltóságát. — Az egészen gyászszal bevont székesegyházban az ünnepléses *re quie met Viber* József püspök őméltósága tartotta. Az őt „absolutio”t s a „libera”t megható buzgalommal a gyertyafényben uszó gyászravatalnál kezdette Mészáros Endre helynök és folytatták Krajcsik János, Tvrđy György s Keleesényi János nyitrai apátkanonokok s végezte Viber J. püspök úr. — A gloriosumot ft. Rimely M. főapát őméltósága teljes egyházi segédlettel megtartván, a szertartások ugyan véget értek; de az ajkakon maradt a gyászdal mély keserve, a sziveken pedig az irgalmat esdő fohász: „quando coeli movendi sunt et terra”!.

Az egyház örökös főpapja az Úr Jézus megváltási munkásságát folytatja az apostolok s ezeknek utódjai, a püspökök által, kiket maga a Szentlélek helyzett az Isten egyházának kormányzására. Innét érthető meg a püspök s az ennek nyája közötti viszony... Ő az egységnek központja megyéjében. Benne egyesülnek a hívek hitben, szeretetben és az összes lelki életben... Ez okból mondja sz. Ignác az ephesusiakhoz irt levelében: „Bár úgyis teszitek, mégis intlek, hogy püspököktök nézetében osztozzatok. Tisztelendő papságtok a püspökkel úgy van egyesülve, mint a hárfával a húrok, s e szerint ti mindnyájan összehangzó, Istennek tetsző dalra fakadjatok“... A püspök a kapocs, mely az egyes megyék híveit az egész kereszténység központjával sz. Péternek fejedelmi utódjával összeköti... Tehát Istennek különös ajándéka a pásztorok pásztorá szive szerinti jó püspök. Nyitramegye 1858. évi július 24-én a bőkezű Palugyay Imrének a boldogabb hazába költöztével elárvulván, a dioecesisben minden jó lélek forrón imádkozott, hogy Isten jeles főpásztort adjon. Hála neki, hogy a kérőkön könyörült, oly lelkes, oly érdemgazdag püspökököt adván Roskoványi Ágoston*) úrban, ki nemcsak hivatott, de

*) Megnem állhatjuk, hogy mélt. Roskoványi Ágoston úrnak, kiből honunk nagy és munkás fiát, az egyház fényességét, a tudományok ritka avatottját oly jól esik tisztelhetnünk, élete részletes adataiból némit itt elő ne hozunk. Született Szennán Ungvármegyében 1807. decz. 7-én. — A középiskolákat Kísszebenben kiváló sikerrel meghaladván, a bölcsészettet, mint már egri főegyházmegyei növendékpap, Egerben, a theológiát,

képesítve is van a kormányrudat biztosan vezetni. Ezen hitre multja, főleg váczai püspökségének, 1851—1858-ig terjedő korszaka készteté Nyitraegyházmege hiveit, de szentséges atyánk és a fejedelem ritka bizalma is kötelező.

Öméltóságának római és fejedelmi kinevező okmányai a székeskáptalan consistoriumában bemutatattván illetőleg kihirdettétvén, azonnal az intézkedés megtörtént, hogy a beavatási ünnepély majd kellőleg megtartassék. — Főndobogó szívvvel és emelkedett gondolatok közt vártak június hó 3-án. Ő méltóságára, ki ezen nap hajnali csendjében észrevétlenül érkezett meg, — az egyházmegye képviselői, kiket a nagyprépost úr bemutatata. És erre következett a jeles főpap mindenkit megnyerő, szívélyes viszonzása. Majd mások kívánták öméltóságánál az őszinte ragaszkodás keltette hódolatukat nyilvánítani, jóllehet a szerény főpap még előre tiltakozott a fásasztó tisztelgések ellen. — A székfoglalás, midőu a főpásztor megismerte nyáját, a nyáj megismerte főpásztorát, júniushó 5-én egyházilag megszabott szép és megható rendjében történt... A városban már jókor reggel hullámozott a nép, sietve a főtemplomba, hol, az egyházi és világi hatóságon kívül, minden rend és rang szép számban volt jelen. A tanulóifjuság is tanáraival vőn részt az épületes ünnepélyben. A templom bejárásánál fehérbe öltözött leánykák rózsákkal hintették az utat, talán annak emlékére, hogy a tövises út, melyen egy püspök jár, a hivek ezreinek és az ily ártatlan gyermekeknek imája által megkönnyítettik és az örök élet rózsái közé visz...

molynek tartama alatt 1827-ben bölcsészettudorrá is lőn, — a pesti központi seminariumban végezte. 1832-ben, mint a sz. Ágostonról cz. bécsi felsőbb papnevelő-intézet tagja s theologia-tudori oklevélre érdeme-sítettett. — Ezután néhány hóig maklári káplán, illetőleg tanulmányi felügyelő és aligazgató lőn. A papnöveldeből az egyházmegyei hivatalhoz, elébb ugyan levéltárnokká, szentszéki m. jegyzővé, s magát mindezen hivatali állomásokon hitbuzgóság és tudományosságban is igen kitűntető fiatal pap a nagy Pyrker L. patriárka-érsek által 1835-ben titoknokká, irodaigazgatóvá, sz. széki ülnökké neveztetett ki; 1836. pedig oldalkanonokul mozdittatott elő. — Bokros foglalatosságai mellett még az egri főmegyei könyvtár, majd a seminarium igazgatásával is megbízott. Mint a főkáptalan követe 1839. és 1843-ban a pozsonyi országgyűlésen jelen levén nagy tevékenységet fejtett ki. — 1847-ben Pyrker L. érsek által Roskoványi Ágoston úr, ki akkor már cs. kir. udvari káplán, a pesti és prágai tudományegyetemeknél bekeblezett hittudor és Saar-Monostorról

Elvégezvén a ft. káptalan zsolozsma-imádságát, a nagy papi menet megindult a püspök úr elé, ki a templomba vezetettve, miután imádkozott és felöltözött, a napi alkalomra figyeltetve napjait, elolvastatta a királyi kinevező és pápai megerősítő iratokat. Ezekre a székeskáptalan általános helynöke, Mészáros E. nagyprépost önagysága mondta el a hódolatát a megyei papság részéről. Szabatos és könnyen érthető modorban előadta a főpásztor érdemeit, és paptársait az egész megyével szeretetétbe ajánlotta. Azután a hódolati kézcsoák és a főpásztori beszéd következett... Hódítónak mondja évlönk a nagy lélek azon föllépését, mely a püspöki trónuson történt, állván mintegy a kitünő főpásztor mellett ama láthatatlan geniusz melyért a bölc (Sap. 9, 4) így fohászodik: „Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam“... Jelesül Roskoványi öméltósága kenetteljes allocutiojában a papsághoz, valamint a tapasztalt és bátor hadvezér, midön seregének élére áll, öket az ellenség csefogásaira elkészíti, a fegyverek ügyes megválasztására s használatára figyelmezteti, kitartásra, hűségre buzdítja, — a Szentlélek igazi küldötteként tűnék föl; s midön a szószékre lépett, hogy kedves hiveit az Isten igéjével megörvendettesse, szivből jött szavával szivre hatott... A szentmisét teljes fényben végezte öméltósága, felmutatván a mennyei Atyának áldozatul egyszülött Fiát, kinek érdemei által kormányára hathatós kegyelmeket lekért és vele lekértek a jelen volt ájtatoskodók is.. A bucsúnak, melyet ez alkalomra a szentszéktől nyert hatalmánál fogva apostoli áldással volt adandó a mélt. székfoglaló úr, — utána az egész szent cse-

cz. sz. András apátja s olvasó kanonok volt, — saffragan püspökké terjesztett föl. 1850-ben káptalani helyettes, majd érseki ált. helynök lön, és 1851-ben az egyház és haza iránti fényes érdemei elismerésül ö cs. kir. fölsége által váci püspökké neveztetett ki. De nem sokáig örvendhetett e diocesis hön tisztelt tetterős püspökének. Mert a fejedelmi kegyelem által a meghalálozott Palugyay Imre nyitrai püspök utódaul Nyitrára, helyeztetett, hol ez idő óta, Isten segedelmével szerzett minden vagyonát a szó szoros értelmében a legüdösebb czélokra fordítván, áldólag és áldottan működik. — Irodalmi tevékenységének és lankadatlan munkáságának már mint ifjn pap szép jeleit adá, és azóta folytonosan bocsátja közre az egyháztörténelem és jog szempontjából gazdag kincsbányát képező s a középkori foliansok hangyaszorgalmas íróira emlékeztető „Monumenta“ cz. nagybecsű műveket, melyek a tárgyakat kellően földerítő okmányok felmutatásával különösen fényt árasztanak legtöbb kérdés elfogulatlan megbirálására...

lekvény befejeztetett, és a főpásztort ugyanazon rendben, mint jött, kísérte vissza a hosszú menet a püspöki palotába, hol rövid pihenés után a megyei lelkipásztorkodó papság tisztelgését fogadja a tiszteletre méltó püspök. Majd az ünnepi lakomához hivatott a vendégsereg, melyben a közelebbi esztergomin kívül a távolabbi egyházmegyék, mint az egri és váci is szép számmal voltak képviselve. Hogy lelkes felköszöntések, valamint alkalmi költemények nem hiányoztak, emlitenünk is fölösleges...

A szép ünnepélyre, melyről egy kedvező jövő biztos reményétől boldogítva távoztak a vallásos keblek, — néhány nap multán, nevezetesen a szóban forgó év juniushava 9-én sziveskedett öméltósága a kegyesrendiek collegiumát is meglátogatni, hol mint fiak által a jó atya fogadtatván, a házfőnök tolmácsolá a piaristák hódolatát, melyet öméltósága kegyesen elfogadni s az atyai gondviselő szeretet és bizalom biztosításával viszonzni kegyeskedett. E leereszkedő nyájasságot megilletődéssel vevén Kalasanzi fiai kérék az Istent, hogy a mily szép és lelkesítő vala első találkozás a főpásztornak nyájával, oly áldásos legyen hosszú kormányzása, lásson a haza és a nyitrai egyházmegye boldog időkét!..

Ünneprajzunkat a kegyeletes piarista rendnek nt. Budaváry J.-nek költője épen ez alkalomra irt versezetével*) zárjuk be :

Laetare, felix Nitria, grandium
Et nunc et olim patria Praesulum !
Laetare non postrema sacro
Pannonidum super orbe sponsa !

Tu docta ad alti culmina Carpathi
Fontes salutis noscere limpidos,
Lucem fuisti prima coelo
Digna datae fidei vldere.

Adhuc avitis Hunnia moribus
Devota, sanctae nescia erat crucis,

*) Megjelent e czimen : „Carmen honoribus Illustrissimi ac Reverendis. Domini AUGUSTINI ROSKOVÁNYI, de Eadem, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopi, dum e Vaciensi ad Nitriensem Episcopatum translatus munus solenniter anspicaretur a Scholis Pii devotissime dicatum. 1859.“

Et nox tibiscanis, Cumanis
Atra supervolitabat oris ;

Quando superno percita lumine
Haec signa patrum more super iugo
Fervens colebas, prima felix
Coelicolis peperisse cives.

Inserta fastis postea patriis
Ut cara Coelo filia creveras
Sub praesulum virtute et alis
Innumeris decorata lauris...

Tot gloriosis Nitria iam viris
Adsueta, tristes stringere post vices
Ambabus ulnis gestiebas
Et gremio refovere Magnos.

Decoris huius conscia ut aemulae
Soror sorori Vacia Nitriae
Sponsum parabat digniores
Ut viduae decoraret aras. —

Virtutis haec est seilicet indoles,
Ut celsiori gaudeat in loco
Nitere, nec duros honore
Aucta semel renuat labores.

Haec Roskováyi Praesulis est comes ;
Qui, qua modesto tentat iter pede,
Illustrat, accedit, fovetque
Corda gregis pietatis igne.

Videre Czegléd, Vacia, Kecskemét
Olim salutis semina in aridis
Persaepe terris iacta, messem
Fenore multiplici tulisse.

Videre vastae rura Cumaniae,
Ut ter benigni munere Praesulis
Refloruit plebe in fideli
Prisca patrum pietas, fidesque.

Et quis profundae plena scientiae —
 Quae novit orbis — scripta volumina
 Aut gloriosos quis labores
 Non memoret celebretque vates ?

Sic R o s k o v á n y i nomina famaue
 Crevere factis, nomina et exteras
 Ferenda doctorum per urbes,
 Et patriis veneranda terris.

Hinc Roma sacros ad solium Pii
 Inter ministros, capta scientiae
 Amore clarae Praga doctos
 Inter amat socios videre.

Hunc docta tollit laudibus Agria,
 Galli sodalem scribere gestiunt,
 Felix in Augustino amandum
 Nitria Pontificem tenebit.

Huc ergo Cives ! Praesul adest. Viam
 Rosis Sionis sternite filiae,
 Huc Zolua, Púchov cum Radosnya
 Trenchinium pia vota ferte :

O qui superno munere, jam infula,
 Honore, claris et meritis potens
 A Vaciensi ad gestientem
 Progredieris veherisque sponsam !

Te destinatum, Te meritum Pius,
 Rex Caesar alnum provehit ad gregem,
 Te ducit haeredem coruscis
 Praesulibus socianda virtus.

Salve, vetusto stemmate nobilis
 Virtute Praesul, nobilior Tua !
 Salve, gregi spes una ! Salve,
 Delicium columenque sponsael

Csaknem tizenkét évet töltött el a honszeretet vértanuja Görgen döblingi kórodájának bús falai közt; a nemzet kíváncsian tudakozódott nagy betegéről, mohón olvasott, hallott minden sort, minden szót, mely a nagy honfi tolla alól, vagy szájából jött, mindön egyszerre 1860-ki aprilhó 10-én, mint a haragos ég dördülete azon gyászshir harsogja át a hazát: „Széchenyi meghalt!”.

Láthatá a figyelő az első kétes hirszellő lengésére sápadozni az elrémült arcokat, s csakhamar szemlélheté, mint hatott majd nem kétségbeejtőleg szerte a változott tudomás legjobbjaink körében... Szóval midőn ezen elhalalozás híre Kárpátoktól — Adriáig átfutott, minden becsületes magyar úgy érezte magát, mintha családjának egyik legkedvesb tagját, mintha saját szívét vesztette volna. Sir felé botorkáló aggok, játszi gyermekek, tisztos matrónák, virágzó hajadonok sirtak és gyászba öltöztek vallás és nemzet-különbség nélkül, mert tudták, érezték, hogy az, a ki Döblingben oly tragikus véget ért, mindnyájunk halottja... Mi annyit tesz, hogy hazánk legerősebb oszlopa ledült, nemzetiségünk Atlasza összerogyott!. Tehát találóan éneklé Széchenyi elhalalozásáról a nemzet hivatott költője:

„Egy szó nyilallott a hazán keresztül,
Egy röpke szóban annyi fájdalom;
Éreztük, a mint e föld szive rezdül
És átvonaglik róna, völgy, halom.
Az első hir, midőn a szót kimondta,
Önön viszhangjától megdöbbene;
Az első réműlet kétségbe vonta:
Vau-é még a magyarnak Istene“...

A kegyesrendi tanintézet a nagy-emlékü elhunyt lelke üdveért istenitiszteletet rendezett, melyen az ifjúsági énekkar működék. Jelen voltak a tanulótság tanáraival valamint a város színe-java is annak bizonyítására, hogy nem elég csak magános óráinkban megemlékezni érdemes nagyainkról, hanem kegyeletünket nyilvánítani is kell... Reméljük az isteni Gondviseléstől, a jeles férfiak hazánkban ezentul sem fognak hiányozni, azonban míg ezek közül sokan csakhamar felejtve lesztek, a Széchenyi neve a történelem lapjain legnemesbjeink közt élni fog... Mert, mint a m. tud. akademiának ugyan-csak a Széchenyi-emlék-ünnepélyen előadott költeményben szépen mondja Arany János:

Széchenyi hírét, a lángész csodáit,
 Ragyogja minden, távol és közel:
 Áldozni még jerünk — ah, oly sokáig
 Nem értők — Széchenyi szívéhez el.
 Nem láttuk, e szív néha a mit palástol
 Hordván közöny havát és gúny jegét:
 Hogy ovni gyöngye csiráit fagyástól
 Őrizze életosztó melegét.

Értünk, hevült, miattunk megszakadt szív,
 Te az enyészet ágyán porladó!
 Késő, de tartozott szent hódolat hív:
 Egy nemzeté, im, e hálás adó.
 El kelle bukunk — haj minő tanulmány! —
 Meg kelle törnöd — oh mily áldozat! —
 Hogy romjaidra s romjainkra hullván,
 Adjunk, Igaz! tenéked igazat.

Szentebb e föld, honunk áldott alapja,
 Mióta nagy szív benne nyugoszol,
 Szentebb a multak ezredévi lapja,
 Mióta nagy név hozzá tartozol.
 Koszorut elő!... morzsoljuk el könyünket:
 Az istenülés perczé már ezek,
 Borítsa ünneplő myrtusz fejünket:
 Reménynyé váljon az emlékezet...

Nem hal meg az, ki milliókra költi
 Dús élte kincsét, ámbár napja múl;
 Hanem lerázván, a mi benne földi
 Egy éltető eszmévé fuomúl,
 Mely fönmarad s nőttön nő tiszta fénye
 A mint időben, térben távozik;
 Melyhez tekint föl az utód erénye:
 Ohajt, remél, hisz és imádkozik.

Te sem haltál meg, népem nagy halottja,
 Nem mindenestül rejt a czenki sír;
 Oszlásodat még a család siratja —
 Oh, mert ily sebre hol van balzsamír?...
 Mi fölkelünk: a fájdalom vigasztal:

Egy nemzet gyásza nem csak leverő:
Nép mely dicsőt, magasztost így magasztal,
Van élni abban hit, jog és erő!...

XVIII.

Folytatás.

A kormányilag elrendelt tandij összege és beszámolásának módja. — Az iskolaépület tanhelyiségeinek száma szaporodik. — A kegyesrend az alapítványi kötelezettségen felül sajátjából tizenhárom éven még öt tanárt tart a főgymnasiumban. — A Szent-László-Társulat Nyitrán. — Az anyák befolyásáról a nemzetek nevelésére. — A nőnevelés fontossága és Palugyay I. meg Roskoványi Á. püspökök. — Roskoványi Ágoston püspök a főgymnasiumban öt tanárállomást biztosít. — Alapítványirat erre nézve. — Dr. Nagy József megyei főorvos jelentékeny adománya. — A kolera Nyitrán. — I. Ferencz József öfölségének megkoronáztatása. — A pápai Nuntius nm. Falcinelli M. érsek Nyitrán. — Változás az oktatásügy terén és új tantárgyak. — A szerelvények gyarapodása. — A felnőttök oktatása főgymnasiumunkban. — B. Eötvös József halála. — A Toldy-ünnepély alkalmából gymnasiumunk is részesül könyvajándékban. —

A tandij 1857/8. évtől fogva akként kezdett szedetni, hogy az így bejött pénz a kir. adóhivatalnál leteendő, a róla vezetett s kellőleg okmányolt számadások pedig felsőbb helyre terjesztendők valának. A mi már a behajtandó összeget illeti, egy-egy tanulótlól 1875/6-ig 8 frt. 10 kr. követeltetett; ezóta pedig, épen a viszonyok-sujtotta időben, 12 frtra lőn az fölemelve...

Kapronczay Ede, a lelkismeretes igazgató idejében 1858-ki szünnapokban a másfél százados gymnasium megromgált födele egészen kijavítottott, minden tanterem új belső, az emeletekben levők pedig téli ablakokkal és redőnyökkel is elláttattak. — Ez időszakban, és ugyan 1859. és 1860. esztendőben, ismét nyert diszben s helyiségben intézetünk. A nevezett igazgató kiváló érdemet szerzett magának az által, hogy, midőn az intézet élén állott, a régibb elromlott anyagok helyett az alsó folyosó szilárd és czélszerűen választott négyoszgű kövekkel, járda módjára, kiburkoltatott, és a középső folyosón két új (a 7. és 8.) tanterem építettett és fölszereltetett.

A tetemes kiadásokat igénylő ezen renovatio ügyében a hatalmasoknál a közczélra soha el nem csüggedő, de ezuttal

sikertelenül, kérelmező kegyes-tanító-rend jó részben maga viselé, az évsoron át törleszthette ezerekre menő költséget, hathatósan bizonyítván ezzel is az elfogultság és szellemi kiskorúságról tanuskodó önhittségnek, hogy a modern fogalmak szerint már haladásképtelen (?), tulajdonképen pedig soha nem ernyedő erélylyel, soha nem gyöngülő nagylelkűséggel ható szerzetesekben bírja a társadalom... intézeteinek főtartóját is !...

A nyitrai kegyesrendi főgymnasium az 1861. év beálltával új szakba látszott lépni. Október 1-én megtartott, mint mindenkor a szokásos istentisztelet; de ezen 'Veni Sancte' ünnepélyes énekébe az épen országszerte folyamatban volt alkotmányos átalakulásra áldást kívánó imák vegyültek s úgy tetszett, mintha az orgona magasztos dallamai közt a honfi ohajuak egy-egy szivhangja rezegne...

Nem ok nélkül merült föl több izben annak észrevevése, hogy a gymnasiumi épületben még van kívánni való, annál is inkább, mivel saját emésztőgödörrel, árnyékszékekkel nem birt 1861-ig. Mire nézve a tevékeny igazgató, s főleg azért is, mert, e hiány a tanodát látogatóktól köztudomásu levén, a városi tanács közköltségen szándékozott a kellő helyiségeknek előállítását eszközölni, e célra a vállalkozónak az építkezési pénzmennyiséget meg is szavazván, a munkát megindította... Némileg szomorítólag hat a lélekre a hatóság szóval kifejezett készségével szemben a később tapasztalt magatartás, mely az emésztőgödörök elkészültével nyilvánult, s vajmi balkövetkeztésre juttathatná a rossz akaratot vagy elfogult véleményt... Tény ugyanis, hogy, midőn a munkás bérét kéré, ígéréteinek, sőt alakszerű intézkedésének daczára, a városnak pénzbeli szorultságát vallván be a nemes tanács, a végből fordult Kapronczay Edéhez, teremtené az építmény árát, 512 frt. 2 krt, más uton elő... Ez okon a nm. Helytartótanácsnál lön, szorgos utánjárás mellett, e kiadás törlesztése kieszközölve.

1863. évben, a tanintézetnek mérveit s alakját magán viselő gymnasiumunk második omelete (negyedik), és ez alatt levő (ötödik) osztály termének padjai majd egészen hasznavehetlenné levén, a szünidő tartamában előjövő egyéb rendes javítgatások és módosítások mellett, szintén Kapronczay Ede igazgatónak gondos fáradozásai folytán újjakkal váltattak föl. —

A katholicismus valamennyi tagjai itt a földön a hit és szeretet kötelékei által összefűzvék ugyan; mindamellet egy szent ösztön szorosabb frigyessülésre lelkesítl azon tagokat, kik saját és hittársaik üdvét különös eszközök által akarják előmozdítani. E szellem szülte, dajkálta, nevelte a hitgyuleteket a kath. egyháznak, úgy szólván a bölcséjétől kezdve a mai napig. Legujabb időben, midőn e szövetkezési szellem mindenfelé oly tevékeny, oly nagy dolgokat hoz létre, a kath. egyház sem maradhat tétlenül, hanem összegyűjti lelkesebb fiait s leányait csoportokba, a gonosz világ rohamait ellensúlyozni, a szenvedő emberiség bajait enyhíteni, a jókat bátorítani, a gonoszokat az üdvösség útjára kecsegtetni, egy szóval — a kath. hitéletet ébreszteni, főtartani...

Az Istennek lelke és az Isten lelkétől vezérelt kath. egyháznak szelleme hozá létre édes magyar hazánkban 1862-ben a keleti hitrokonink inséges állapotát, a hazai intézeteket környező szükségek és a világegyház kormányzatára megkívánt segédeszközök szükvoltának némi földözésére célzó Szent-László-Társulatot is, melynek nem tudjuk, üdvösvoltát, ropant horderejét vagy pedig korszerűségét emeljük-e ki? Elég az hozzá, bölcs és lelkes alakítói megörökíték ez által nevéket a magyar egyház történetében...

Ezen társulat megalakítására vonatkozó nagy bölcseséggel szerkesztett iratok közöltetvén a nyitrai főgymnasium igazgatóságával is, ez el nem mulasztotta lelkesítőleg fölhivni a tanulóifjúságot a szentcélu egyletbe úgy is, mint a kereszténység szellemétől ihletett áldozatosságban s szivemelő ajtatossági gyakorlatokban való egyesítés által a Jézus követői külselekvényei — s erkölcsi viseletőkben nyilvánuló hitélet ébresztésére s folytonos táplálására egy hatalmas eszközévé válandó társulatba belépni.

A megtett intézkedés ohajtott eredménye lön, hogy a nevezett társulat magasztos céljaira a növendékség, mely belátta istápját korunk ama varázsszerű nagy halalmasságnak, mely az egyesülésben rejlik, tanáiraival élén szive örömet adakozott, sőt adakozási készséget azontul is évről-évre nemesen tanúsítja vala...

Nem tartóztathatjuk magunkat egyikis megjegyzéstől ezen és hasonló társulatra nézve — azok kedvéért, kik azt, rosz szándékból, papi társulatnak nevezik...

Az egyház a maga tekintélyének actusa által ily társulatokat, melyeknek tagjait a ker. civilisatio arcasainak lehetne nevezni, — nem alkot. Ezen társulatok az egyház kebelében erednek, annak áldása mellett terjednek s virágznak, de önmaga azokat nem hozza létre... Az egyes emberek szabadságát nem korlátozza, hanem az egyéni független működést mindig tiszteli. Koronkint támadnak keblében nemes-lelkű férfiak, a kik fölismervén a társadalmi bajokat, — azok enyhítéséről gondoskodnak, és mivel az egyes erő korlátolt, tehát több nemes lelkekkel egyesülnek. Miként a hegytetőkről a forráspatakok ezen irányban leszaladnak, és réteket, mezőket futásukban termékenyétnek, végre folyókká alakulva a nagy oceáumba vesznek el: úgy ezen társulatok is -- a ker. társadalom ezen partjain a nemes szivekből kifakadva az emberl társadalom különféle rétegei közt, áldást osztva, boldogítva folynak és terjednek szét, míg végre a nagy oceáuban — a kath. egyház kebelébe bemerülnek és beleolvadva elenyésznek...

Azon szenvedések és bajok között, melyek az ember lelkét porig alázzák, a legfőbbek egyikeül a tudatlanságot, a vallásbani járatlanságot, általában szellemi tehetségeink visszamaradását kell tekintenünk; a miért a jólelkű hivatottak kötelemük főbbikeül minden időben az ifjuság helyes nevelés-oktatását tartották. A lélek és szív nem maradhatnak üresen. Ha abba igaz ismereteket, a religiot és az erkölcsi törvények főséges elveit beoltani nem fogjuk, a tért elfoglalja a gonoszság, és vele hatalmába keríti az embert... Hamarább nélkülözhetjük a kenyeret, mint az evangeliomi igazságokat... A vallásos nevelés és tudományos művelődés ily nagy-fontosságú érdekeit előmozdító piaristák, csupán és egyedül látták el e gymnasiumot egész 186²/₃-ig... Könnyű volna rólok bebizonyítani, hogy feladatukat szerencsésen oldották meg, semmi lényegest el nem mulasztván, a jónak mogrontói nem levén, sőt inkább szent hévtől és a magasztos ti-zt átérzésétől lelkesülten, mindent elkövettek, hogy a szellem zseuge tehetségeinek ösztönt, kedvet s útmutatást adjanak... Aggodalom nélkül hivatkozhatnánk e tekintetben azon rágalmozó vádlókkal szemben, quibus pallor in ore sedet, pectora felle virent', ha szóra érdemesek volnának, ama számos, jeles és buzgó egyénekre, kik időről-időre szemtanuként figyelemmel kísérték

a működőket s hatásukat; mint a kik nagyrészt hálanyilatkozatokban és maig is fönlevő elismerő iratokban fejezik valaki: hogy a piaristáknak, elvük levén a szerénység, mely, Lacordaire helyes észrevétele szerint, általában épen úgy emeli a dicsőséget, mint a szemérem a női szépséget, — munkája, Nyitrán, zajtalan vala ugyan mindenha, de foganatos, a reggeli harmatkent, mely cseudben száll a földre és életfriseségben épül föl a meglankadt természet... De mint imént említők, 186²/₃-ban változás állott be.

Nehogy valaki, a más tanerők alkalmazásának szükségeségét félre magyarázván, a szív- és lélekkel magyar, a nehézségekkal szembe szállani kész szerzet felől hamis véleményt ébresztszen, nem tartózkodhatunk egypár szónak koczkáztatásától.

Sz. Kalasanzi rendének magyar ága soha sem irtózott oly áldozatoktól, melyeket tőle az egyház és a hon java követelt, s ő meghozhatott a nélkül, hogy más oldalról törvény-szerű hivatásának betöltésében ugyanazon közjó kárára csatoltassék... Több terhet állandóan elvállalni, mint a mennyit elbir, részéről valóságos eszélytelenség, melylyel önmagának és a hazának csak ártana...

A Nyitrára letelepülése alapítványi okiratának értelmében a rend legfőlebb hét tanárt tartozik adni és fön tartani, mennyit adott és fön is tartott 1849-ig, innen túl pedig a megye és város hó kérésére 186²/₃-ig, emberével a megalakult főgymnasiumban megkivántatott tanárikart is kiegészítette... A szerzet a tiszteletteljes folyamadványt, mely fundatio által biztosításra rövid időn nyújtott kilátást, mint a kérvényezők őszinte ragaszkodásának jelét méltányolva tön úgy; de semmiképen sem vevé azt valamely érvényes alku gyanánt... Másfelül as 1849-ki nagy nemzet, hajótörés után, mely annyi reményt, annyi életerőt temetett el, a megálaztatás súlyos óvei nehezettek hazánkra. De súlyos évek nehezettek szerzetünkre is. Fjatalaink a szabadságharc alatt elhagyva tancsarnokainkat vagy a kibontott hadi zászlók alá sereglettek, vagy a meghomlott viszonyok következtében elszéledtek. Rendünk, mely mélyen érzé, hogy az ő sorsa a közhaza sorsával mélyen összeforrt, számban és tanerőben nagyon megfogyatkozott... Az előbb 422. tagot számlált testület összes személyzete 264-re olvadt le. A hiányt pedig pótolni nem lehetett,

mert a bécsi absolutismus a kegyesrend magyar tartományát nemcsak faggatások s zaklatásoknak, persze azon névtelen vagy névvel is bíró piszkos vádlevelek következtében, melyekben azt a rozlelkűek a hatalomnál beszennyezték, — alávetette, hanem létalapjában is megtámadta, a szerzetfőnökségnek három éven át az új tagok bevétele meg nem engedvén... Pedig a Thunféle tanrendszer által életbe léptetett szakoktatás az előbbi rendszernél még több munkát s gyakorlottabb tanerőket igényelt... A magyar piaristarend, hogy missiójának megfelelhessen, hogy az idő haladásával lépést tarthasson, egyetlen egy csak valamennyire is munkabíró tagjának közreműködését sem nélkülözheté. Kiszolgált veteránok, őszbeborult aggastyánok fölkelvén a kiérdemelt nyugalom párnájáról, tele szent lelkesedéssel sorakoztak a munkás élet bajnokai közé, betöltendők a hézagot, melyet az idő mostoha keze sorainkban ejtett; beültetendők a hézagot, melyet az idő mostoha keze sorainkban ejtett; beültetendők a pusztaságokat, melyek a nevelés-oktatás mezején támadtak... A helyzet parancsoló szüksége hozta tehát magával, hogy a szerzetfőnökség, nyomatva szűk anyagi állapota és az öregebbek gyakori elhalálózása által is, a szép ideig szivességéből vitt terhet nem viselheté, illetőleg a nyitrai középtanodának főgymnasiumi rangot kivivott, és abban tizenkét esztendő túl jutalom nélkül működött öt rendtagot tovább itt nem hagyhatá...

Mindezeket szemügyre vevén teljesen igazoltnak fogja minden méltányos kebel találni e tettét a hon javát és dicsőségét majdnem a végkimerülésig előmozdító kegyes-szerzet kormánytanácsának, mely a válságos viszonyok gondos mérlegelése után határozá el innét az öt rendtársat elvonni. — És e határozatánál még akkor is kénytelen vala meg maradni, midőn későcskén a megye és püspök úr a megváltozott körülmények szakadatlanul fokozódó igénye mellett, az 1850. évtől fogva a piaristarendnek, az öt tanáradásban annyi időn nyilvánult magasztalendő, áldozathozatalát megszívlelvén, tekintettel a megdrágult élelmi szerekre is, j ö v ő r e az öt tagnak ellátására némi pénzmennyiség fizetésére kegyesen hajlandónak mutatkozott. — Ennélfogva, az 1863. évi jan. 11-én k. udvari rendelettel, ugyanazon évi aprilhó 27-én 30524. sz. a., a szerzetfőnöki kérelemre, az alapító-levél nyomán, kibocsátott helytart. intézvény szerint az

édes hazával a fájdalom és örömnapjait hiven viselt kegyesrend részéről a nyitrai gymnasium számára 12. tanár közöl 7. tanár adása lőn megerősítőleg kimondva, illetőleg helyben-hagyva.

A nyolczosztályu gymnasium ügye ekként új phasion volt keresztülmennő, és azon esetnek bekövetkeztetésétől lehetett tartani, hogy főgymnasium helyett csak kis vagy négyosztályu tanodája leend Nyitrának..

Midőn, úgy lehet századokra tétetik le valamely nemzet vagy nemzetiség jólléte s fölvirágzásának alapköve; midőn minden oldalról úgy egy egyesek, mint nemzetek céljainak kivivására és érvényesítésére csak e nagy horderejű szó „előre” hangzik fülünkbe: valóban nem adhat elég hálát a Gondviselésnek Nyitra városa és megye, hogy e nyomos időben oly derék, a szeretet-tények folytonos gyakorlatával is az egyház diadalait szaporító férfiut tisztelhet ft. püspökében; kire csakugyan illenek sz. Bernátnak a jó pástorról írott ezen szavai: „In consilio providus, in iubendo discretus, in disponendo industrius, in agendo strenuus; in zelo sobrius,... in misericordia non remissus”...

Ugyanis a hódolat és igazság követeli, hogy ezúttal, midőn a k. r. gymnasium történelmét, bár röviden, adjuk, el ne hallgassuk, miszerint, Isten után, egyedül a jóságos főpásztornak, kinek neve drága s felejtetlen a tudomány emberei előtt is, lehet köszönni, hogy 186^{2/3}. tanév óta, midőn a munkássága, lelkismeretes őszelensége, igazságos pártatlansága és a vidéken a nemzetiség sz. érdekeinek kellő képviselése által a közvélemény hajlamait kinyert kegyes-tanító-rend részben, mint már fölhoztuk, visszavonult, az itthelyi középtanoda némileg föl nem oszlik, illetőleg a négyosztályu gymnasiumok közé alá nem száll vala.

A nyitrai püspöki székek már régen megvolt azon dicsősége, hogy a magyar egyház legjelesb főpásztorai, kiknek fényes érdemei magok töltenének be egy „arany-könyvet”, — kormányozzaan benne. E vigaszteljes megtisztelést az isteni Gondviselés ezen század első tizedétől fogva mai napig is megszerzé. — „Diligens Dominum Deum tuum e toto corde tuo et in tota anima tua et in tota mente tua”, ez az első és legfőbb parancsolat, és a másik hasonló ehhez „Diligens proximum tuum, sicut te ipsum” (Máté 22, 37.) felelé isteni Mes-

terünk a törvény nagy parancsolatja felől őt kisértőleg kérdező irástudónak; e kettős szeretet a kereszt. erényesség gyűpontja, telje... Kiben e kettős szeretet sz. lángja nem lobog föl szívtemplomának oltárán, abban egyszersmind elhamvadt a jóra törekvés minden szikrája, s ezzel kihalt belőle az erény éltető malasztja... „Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverrim mysteria omnia, charitatem autem non habuero, nihil sum“ mondja (1. kor. 13, 1-2.) a nemzetek apostola, ki a filippieket szintén a szeretetre, mint a tökéletesség kötelékére, inti... Igazán a szeretet a tökély kapcsa, szeretet tartja fön a nagy mindenséget, hogy össze ne bomoljék; maga a teremtés megfoghatatlan csodája is a szeretet kifolyása volt, mint szépen jegyzi meg egyvalaki, — mert az örök szellem lényeket akart alkotni, kik az ő tökélyeit kövessék, s e követésben üdvözöljenek... És e lények, e főséges célra törekvő lények között, mint az Isten és felebaráti szeretet példányképei tündöklenek a nyitrai Sion főpapjai is... Szeretni az Istent, mint legjobb atyát, szeretni a felebarátot, mint Isten hasonképét, ez vala mindenha főfeladatuk, melyet teljesíteni lelkök egész buzgalmával törekedtenek...

Hogy a föld, melyen ezer évvel ezelőtt Árpád, a hunvérrel szerzett jog alapján, hazát alkotott a magyarnak, szabad, virágzó és magyar maradhasson mindörökké: helyes iskolarendszerrel kell birnunk...

A tanítás és nevelés minden fokozatain, mint a „hadak utjának“ az égen, világosan kell tündökölnie nevelés-oktatási rendszerünk céljainak: „Istenünk- és hazánkért!“

Ez legyen a polgári élet és keresetmód ezer ágainak gyémántkapcsa, a családi tüzhely derengő mécse, a képviselőház napsugara, a nemzet törekvése. —

Nem lehet ott igaz hazaszeretet, a hol vallásosság nincs, mely nélkül a szabadság nem szabadság, a jogegyenlőség nem jogegyenlőség és a törvény nem törvény... A törvény pedig irott malaszt mindaddig, míg az állam minden pályára nem tartja annak minden betűjét...

Erre csak a valódi műveltség adja meg a képességet...

A műveltségnek két forrása van: az elsőt a családban már az anyatejjel szívjuk be; a másikat az iskolában találjuk

föl.. A társadalmi élet csak a külső fénymázt adja meg, — a magánzorgalom csak az ismeretek körét bővíti..

A nevelés, mely t. i. az értelmi elemet az erkölcsinek, az erkölcsit pedig a vallásosnak illően alárendeli, — az állam alapja...

De hol vagy kinél kezdjük a nevelést?

I. Napoleon egykor azt kérdé Campan asszonyságtól, egy nevezetes leányiskola főnöknéjétől: vajon miben van a baj oka és a fogyatkozás, hogy az ifjuság eddigi nevelése Franciaországban meg nem felelt a várakozásnak — s ez választott: „Az anyákban“...

Pythagorás, ki Crotonban nagy sikerrel és hatással tanított s azt állította, hogy az ember nevelését s nemesítését az anyáknál kell kezdeni, megbízott a főtanács által, hogy a városbeli tisztas asszonyságoknak a nevelés- és erkölcsstanból előadásokat tartson...

Asszony volt, ki kárhozatot és halált hozott fejünkre, de asszonyi lény volt az is, ki megváltást és üdvöt adott nekünk..

Az anya az, ki a csecsemőbe emlőjével csepegteti be az erény magvait és a vallásosság érzelmeit.

Az anya műveli, nemesíti s termékenyíti a földet, melyben majdan az iskola és a szentegyház a magot — Üdvöztőlnek tanítását elhinti...

Az anya vezeti a gyermeket és az ifjuba szelid érzelmeket olt. Azon mag pedig, melyet az anya hint el gyermekében, mély gyökeret ver és gyümölcsözik halálig, legyen az jó vagy rossz mag... Milyen a mag, olyan lesz a gyümölcs. Szerencsés azon ország, mely sok jó anyát képes előmutatni, mert ezek adják neki a nagy s erényes férfiakat...

Egy elmélődő tudósként: „Az anyáknak lábaiknál nyílik a paradicsom“, szerintünk: „Az anyáknak lábaiknál nyílik a haza jövője... A milyenek az anyák, olyanok a családok; a milyen a családok tulnyomó többsége, olyan a nemzet. Csak oly anyák, a kik harczba induló fiaiknak, sajátkezüleg adva át a paizsot, mondhatták bucsuzól: „Vagy ezen, vagy győztesen lássalak ismét!“ nevelhettek spártai népet...

Vagy ki térítette meg sz. Ágostont? Ki más, mint Monika — az édesanyja!

Ki ültette sz. István király szívébe azon csüggedetlen buzgóságot a ker. vallás iránt? Ki más, mint Sarolta — az édes-

anyja!... Ki vetette meg magvát azon igazságszeretetek, melyért Hunyady Mátyás mai nap is tisztelt emlékezetben áll a magyar népnél? Ki más, mint édesanyja Szilágyi Erzsébet!... Ki volt a nevelészet átalakítójának — Pestalozzinak első irányadója? Ki más, mint második anyja — az egyszerű, egyenesszívű, tiszta-erkölcsű Babeli, kiből a sz. hit, remény és szeretet malasztja a legszebb összhangzatba volt egybe olvadva; kinek beszédjére, meséire s oktatására a beteges gyermek Henrik néma öröm- s gyönyörrel hallgatott... Ez a Babeli nevelte Isten után az öt éves Henrikből a nagy nevelést Pestalozzit, ki későbbben az európai paedagogusok iskolatargoncáját megfordította...

A szentírásban olvasható: „A szorgalmas asszony férjének koszoruja. A bölcs asszony építi a házat, az esztelen pedig a kész épületet is lerontja“...

Lépjünk egy házba, melynek ura becsületes, istenfélő, az asszony pedig könnyelmű, azaz nem jó anya, és mit fogunk látni? Rendetlenséget, a gyermeknél nevetlenséget stb. Ellenben lépjünk egy házba, melynek ura pazarló, erkölcstelen, az asszony pedig szelid, házias, vallásos, azaz jó anya, mit fogunk látni? Rendet s tisztaságot... Az atya erkölcstelensége nem éri, nem könnyen érintheti a gyermek szívét, mert védfalként áll előtte az anya, kinek szelidsége és jámborsága a kártékony szellőt is, mely a gyermek szívét érhetné, föntartja, elhárítja... A jó anya a gyermek látható őrangyala, ki őt minden testi és lelki veszedelem ellen védi, a rossz anya hóhérja a gyermekeknek...

Ismét a szentírás mondja: „Az erényes asszony sokkal becsesebb a messze földről hozott kincseknél. Álnok a szellem, hiú a szépség; de az istenfélő asszony dicséretes“...

És ki képes megragadóbban és maradandóbban hatni a gyermekekre, mint az anya?... Szemtanuja voltunk egyszer egy jelenetnek. Az anya betegesen feküdt az ágyban, az esti harang alig kezdett kondulni, a szeretetdús anya körülnézi magát, pillantása találkozik kis, alig négy éves leánya pillantásával, emez mintegy igézve oda térdel az anya ágya mellé, és mindketten oly hangon kezdték az „Úr angyalát“ nem elmondani, hanem angyali módon elénekelni, hogy a köszív is meglágyul és az Istenhez fölemelkedik vala... Ki látott ennél szebb és kellemesb képet? Raphael, ki a legszebb

és leghiresb Madonnákat fejtette, nem tudna, ennél szebbet festeni, mert az istentagadó is, ezt látván azt mondaná: „Ez csak Istentől jöhet“...

Halljuk még mit mond Jean Paul, a nők kedvenczel „A nevelés üdvét csak az anyák adhatják az álladalomnak... Az anyák, kik a jövő számára a gyermeket első öt év alatt nevelik, országokat és városokat alapítanak... A katona katonásan, a költő költőileg, a hittudós jámborul, de csak anya fog emberileg képezni és nevelni. Az anya helyét sem az atya, sem más nő nem töltheti be“...

Ez igen szép, erre büszkék lehetnek oly nők, kiket Isten anyai czimmal áldott meg; de Jean Paul mást is mond, t. i. „A természet a föld árváit — a kisdedeket az anya testileg és lelkileg tápláló melléhez utasította, és mégis vannak anyák kik gyermekeiket egy bérelt hideg mellett hagyják nyomorogni és hervadni. — Megvetendő oly nő, ki unatkozik ha gyermekei vannak“...

Mindebből látható, hogy a történelem és tapasztalás tanuskodnak a felől, mily nagy befolyásuk van a nőknek az embernevelésre, és úgy egyes személyekre s egész nemzetre is; azért kívánatos és szükséges is, hogy a nőnevelésre legnagyobb gond és figyelem fordittassék...

Az ifjaknak elég alkalom nyújtatik, hogy magukat kiképezhessék; vannak reáltaudák, kis-, nagy és főgymnasiunok, van tudomány-egyetem, akademia, műegyetem stb... De a nők számára... Léteznek ugyan majd minden valamire való városban nőnevelő magánintézetek; de ezek többnyire idegen tanítónők és nevelőnőkkel ellátvák, és kérdés: vajon az idegen nevelőnő ébresztheti-e a belföldi növendéknél a honszeretetet?...

Alkottassanak tehát törvények úgy, hogy a női nemmel a jogegyenlőség szerettesse meg a szabadságot s a hazát; az iskolák pedig rendeztessenek be akként, hogy főleg a leányok részesíttessenek s kellő tanodanevelésben vallásos nők által...

A műveltség csak akképen szivároghat gyorsan és a legtermészetesben a nép minden rétegébe... A hitbuzgó tanítónők által végezett leányiskolákkal az Istent és hazát szerető, törvénytisztelő, művelt, erényes családok alapja, s ezzel a nemzet jövőjének rendithetlen alapkőve tétetik le, nem kell majd rettagnia közelgő véstől; mert művelt erényes honszerető

anyák fognak örködni a nemzet erkölce, a hon szabadsága fölött. —

Nyitrán már a nagy Kluch és Vurum főpapok nemeslelküleg és áldozatosan karolták fel az ügyet, miért is mind a jelen, mind az utókor az érdemben is kiváló hálával tartozik nekik. De ez mind kevés volt a nagy szándéknak, — valamely szerzetszűzek gondviselése alá bizandó nőneveldét állítani — kivitelére... Jött a püspöki felügyeletére bizottak jóságos atyja Palugyay Imre főpásztor, — és fejedelmi bőkezűséggel tölté be a hiányt, alapítványt, fölszerelt épületet ékes templommal adván — a paulai sz. Vinczéről nevezett keresztény szeretet nővéreinek, kik a leánykák érelyes nevelésén kívül a szenvedő emberiség ápolását is buzgón végzik, megtelepítésére... Ez intézetten, mely 1861. évi szept. 8-án jelenlegi nagykegyességű püspökünk által, ki már akkor 10,000 frtot is csatolt előde alapítványához, — végzett nyilvános ünnepélylyel a közhasználatnak adatott át, a Gondviselés áldó keze nyugszik láthatólag; és nem igen volna képes egyegy halandó sem az erkölcsi jónak és hazafias szellemnek azon sommáját előszámlálni, melyet az, tizenhétéves működése alatt, a családokban eláraszta...

Azonban daczára a jeles elődök, nevezetesen a boldogult Palugyay nemes fáradozásainak, kinek bölcs kormánylata alatt a nyitrai egyházmegye a forradalom ideje után mint a hamvaiból felujuló phönix emelkedett ki, — ezen dioecesisben még nem egy hiány és szükség maradt földözetlen, nem egy alapítvány várt gyarapításra... Azaz, hogy a jellemes Seneca szavait alkalmazzuk: „Et sane multum illi egerunt, qui antea (Episcopi Nitrienses) fuerunt, sed non omnia peregerunt. Multum adhuc restat operis, multumque restabit, nec ulli... praecluditur occasio aliquid adiciendi“... Nagy hibája e sorok írójának az életben, hogy hizelegni nem tud és a tömjént egyedül Istennek szereti fűtartani; de a hiba fölött soha sem vigasztalódik könnyebben, mint a jelen esetben, mely hazánk s egyházunk oly fia felőli ismételt említést tesz szükségassé, kiről, ha a valót csupán jelezzük, több, mint a mit másokról a hízegés mondhat...

A tenni s pótolni valókat, miután püspöki székébe jött, első pillanatra élénken látta beható tekintete Roskoványinak. — Köteteket irjon, ki Öméltósága életét akarja leirni: de ott

sem fejezheti ki nálunknál őszintébben a valót, mint, hogy : Roskoványi püspök úr mély tudományban sz. Ágostonnak, egyházi buzgóságban sz. Ambrusnak, adakozásban bor. sz. Károlynak, szivalázatoság- s lélekszilárdságban, aranysz. sz. Jánosnak oly dicső követője...

A mai időben midőn az áldozatkészség, részint a hitközömbösség, részint az elszegényedés miatt, nagy mérvben hanyatlik, és a meglevőnek elfoglalására mindenféle nisust veszünk észre; midőn az évszázadok bőkezősége s takarékosága által az egyházban épült sokféle institutióknak alapjai erőszakos kezekkel bontogattatnak, és az egyház méhszorgalmával összetakarított kincsek a pazarló kor által közficusba, különféle liberalis czimek alatt, áldozatul dobatnak: a kath. főpásztornak előgondosan azon kell lennie, miszerint *in die tribulationis* legyen, miből az oltár és annak hű szolgálai ellátassanak, a szükségletek fődöztessenek... Azért e kegyes főpap az Úr szőlejében fáradózó szegényebb lelkipászorokon segítettő, nagy alapítványokat szervezett, mintegy védszentének (Serm. XLV.) e szavait megszivelve: *Erogatio pauperibus seminatio est in terra. Semina hic et ibi invenies messem... Foecundus est ager pauperum, cito reddit donantibus fructum. Via coeli est pauper, qua venitur ad Patrem: incipe ergo erogare, si vis non errare* — valamint egy híres jogtudósnak, az életből meritett, annyira igaz ítéletét: *Ministorum ecclesiasticorum egestas pastoralis officii energiam frangit, auctoritatem cleri et in s. officiis libertatem supprimit, adhibendae misericordiae et exercendae libertatis facultatem clericis adimit*!...

A nyitrai egyházmegye történetlapjai bővebben fogják egykoron tárgyalni a nagy főpap ezen, a háladatos szívek echója által viszhangzott, nemes cselekvényét is, nekünk e helyütt inkább azon érdemeiről kell némit szólanunk, miket egyenesen e gymnasium irányában szerzett... Ezen érdemek közül egyik, legnagyobb. legdrágább kincsünket képező ama bizodalomban ismerszik föl, minthogy a bizodalom b. Eötvös-ként azon talizmán, mely nélkül nagygyá vagy boldoggá senki sem lett a világon, — melyet sz. Kalasanzi nyitrai utódai iránt nyilvánított... Mert tudni kell, hogy méltatóan fontolóra vevé e főpásztor Nyitrára érkezéével legott ama sikert, melyet a kegyesrendi gymnasium, melynek tanárai, jobbjukat szívökre téve a nagy rómaival mondhaták :

„Iuro, quod feci et fecimus officium“...

virágzó állapotában létrejötte óta, az egyházmegyére nézve is, addig föltüntetett; másrészt minden körülményekre, a helybeli s vidéki érdekekre való tekintettel, meggondolván az algymnasiummá sülyedésből eredendő mindenemű kárt, megyéjének papjai által öt tanszéknek betöltését magára vállalta... E czél kivitelének nehézségeit itt csak áldozatok árán lehetett legyőzni. Az áldozatot is meghozta Őméltósága az által, hogy az öt tanárnak díjaztatására a ft. Székeskáptalan gondozása s kezelése alá nagylelkűen 50.000 frtnyi alaptőkét adott. — A Helytartótanács azért 1863. évi apr. 27-én 30524. sz. a. k. intézvényével, azon megjegyzés mellett, miként a gymnasium-igazgató, a kegyesrend főnökével egyetértőleg, a nyitrai megyés püspök által neveztetik ki, egyetértés nem sikerülése esetében ezt az országos főkormányzék teljesítendvén, a t. alapító utódaival együtt felruházattott a joggal: egyházmegyéje áldozarai közül a tanképességre fenálló szabályzat megtartásával — ötöt tanárokká rendelhetni...

A kath. egyház, mondják némelyek, ellenzi a haladást, akadályozza a tudományok fejlődését. E kicséplét szalmát ily tény után tovább csépelni fölösleges volna... Ki-kiemeltük már az egyháziak érdemeit a régi időtől egész maig; bebemutattuk azon áldozatokat is, melyeket az a tudományok előmozdítása és terjesztése végett hoz; mikhez most még azt mondjuk: „szórátkok ki mindazon műveket könyvtáraitokból, melyeket egyháziak irtak, vagy irását segélyezték: majd csak akkor látandjátok, mit és mennyit tettek az egyház hű tagjai, szolgálai tudományok bármely ágaiban is“... De ne térjünk át más tárgyra. — Mindazzal, jelesül a tanárvizsgálati kötelezettségnek elfogadásával, azt is kétségen kívül helyezte a kath. világ egyik nagy tudósa, kegyes főpásztorunk, miként nem irtózik a természetüknél fogva változásnak kitett, változást igénylő dolgok időszerű átídomításától, a valódi haladástól az igaz, szép s jó felé, habár a reformok bizonyos neme iránt, mely a reorganizálás helyett a desorganizáló újításizgalomban tulfeszült kedélyek vágya, kell, hogy ellenszenvvel viseltessék... Megmutatta, hogy szívesen csatlakozik a religio védőszárnyai alatt egyedül bizton haladó nevelés-oktatás nyomos ügyének előbbrevitelére, úgy azonban, hogy szem elől soha sem téveszti,

miként épen nem a felforgatással, hanem a kor- és czélszerű átalakítással járó tovafejlesztés, a multnak a jelennel való összekötése s egybeforrasztása korántsem igényli a jogok és igazak feladását, — és hogy, mindenek előtt, kath. tanintézetünkben a felejtetlen-emplékü alapító és létesítők vallásos szándéka folyton érvényben maradjon... És méltán. Mert, csekélységünknek erős meggyőződése szerint is, soha eléggé nem lehet megszivlelni azt, mit az emberek és intézmények története eddigelé még soha meg nem czáfolt és megczáfolni nem is fog, hogy: tartós sikerre s megállapodásra csak a rögtönzéstől ment s körültekintő fejtés lassúbb, de biztosabb útjára terelt változás számíthat... És üdvös eredménye csak oly törekvésnek lehet, mely megértve, a fundatoroknak a há-lás utódok előtt szentnek tartandó akarata mellett, — az idők szavát, a jognak s igazságnak, a történelemnek s meglévő igényeknek a vallásossággal szövetségben álló szilárd ta-lajára tűzi ki a haladás zászlaját!... „Mementote operum patrum, quae fecerunt in generationibus suis et accipietis gloriam magnam et nomen aeternum.” (Makk. 1. k. 2.)... És mert, tessék ne tessék, továbbá kimondjuk itt is, hogy az emberinem tudományos műveltségének s boldogságúak mind-annyi ellenségei azok, kik a tudományokat a vallástól minden áron elkülöníteni akarják, úgy vélekedvén, hogy a religio az embert szellemi röptében gátolja... Valaki ezen elválásztást oly igen sürgeti, meg nem fontolja azt, hogy az elkülönzés által a tudomány kivetkőztetik minden méltóságából, meggyaláztatik s megfosztatik minden alaposságától, mivel e tulajdonok csak azon tudományban egyesülvék, melyet a vallás szelleme hatván át meg is szenteli; miután a religio nélküli tudomány hiával van ama szeraf-szárnyaknek, melyeken az ég felé emelkedhetik vala, csak ikarusi szárnyakkal rendelkezvén, melyek az isteni igazság napfényében felolvadva, visszaejtik a büszke halandót a kopár földre...

Nem állítjuk ugyan ezzel, hogy vallásosság nélkül semmi ismerethez, senmi tudományhoz sem juthatni.. Ezt mondani annyira volna, mint az ellenszólást győzelmes harcra kihívni... Tanulmányozás, buvárkodás, tapasztalás, a vallás-erkölcsösség támogatása nélkül is, sok igazsághoz elvezet; de soha sem vezet el azon élő, változhatlan igazságokhoz, melyek az Istennel hoznak érintkezésbe, melyek az ember rendeltetésére vonatkoznak,

melyek tulajdonképen magasztosítják, emelik s boldoggá teszik, s melyekre nézve sz. Ágoston (de lib. arb.) mondja: „Non aliam putes esse sapientiam, nisi veritatem, in qua tenetur et cernitur summum bonum”... Ezeket csak a vallás átitthette erkölcsösség prismáján keresztül láthatni... És, ha körületekintünk a tudományok birodalmában, nem azt találjuk-e, hogy ha azon isteni szikra, melyet észnek nevezünk, oly tudósban lobog föl, ki lelke mélyében azon élő, örök igazságnak elővilágítása mellett a vallásosságnak hódol, az sokkal fényesebben ég ő benne, mint oly tudósban, ki azokra nem figyelve, nem egészen correct szivgerjedelmeknek hullámaintól hányatik, — és teszi őt nagygyá a philosophusok között, ha philosophus: egy sz. Ágoston-ná, egy Descartes-sé, egy Balmes-sé, egy Gratry-vá, egy Sanseverino-vá, egy Liberatore-vé; teszi őt nagygyá a természettudósok között, ha természettudós: egy Nagy Albert-té, egy Copernicus-sá, egy Newton-ná, egy Cuvier-ré egy Mösck Lukács-csá, egy Secchi-vé; teszi őt nagygyá a szónokok között, ha szónok: egy arany sz. János-sá, egy Pázmány Péter-ré, egy Bossuet-té, egy Bajtay Antal-lá, egy Dupanloup-pá, egy Lonovics-csá, egy Farkas Imrő-vé, egy Szaniszló Ferencz-czé; teszi őt nagygyá a történészek között, ha történész: egy Baronius Caesar-rá, egy Natalis Sándor-rá, egy Fleury-vé, egy Stollberg-gé, egy Dezericzki Luczé-vé, egy Katona István-ná, egy Cantu Caesar-rá;... teszi őt nagygyá, ha állambölcs: egy Ximenes-sé, egy Moore Tamas-sá, egy Grotius-sá, egy Eszterházy Miklós-sá, egy Széchenyi István-ná, egy Deák Ferencz-czé...

Ez elvitázzhatlan szellemi felsőbbtség, ezen bámulatos túlszárnyalás pedig onnét van; mert a vallás-eskölcstől ihletett tudós, a különben egyenlő észtehetség mellett, jobban bírja, mint az erkölcscesel szakított az igazság szeretetét, mely a nagy bölcseseket és a történészeket, az anyag fölötti szellemfőnségnek érzetét, mely a nagy természettudósokat, a meggyőződés s főnkeltség malasztját, mely a nagy szónokokat, a jellemtisztaságot és önfeláldozás erejét, mely a nagy állambölcseseket képezi... Rend szeriut annál emelkedettebb a tudósban az ész, minél nemesebb a sziv... Így lettek és lesznek az ily tudósok a tudományos világ aristokratáivá, kiknek szellemi gazdaságából táplálkozik, kiknek szellemi főnkeltségéből nemesedik és boldogul az emberiség!...

A mely püspök apostoli hivatása feláldozó munkájában szent ihlettel követi a nyomokat, melyeket a sz. Ágostonok és aquinói sz. Tamások a kath. értelem elé, az isteni igazság utáni kutatásban rejlő boldogság és nyugalom számára kijelöltek: az élet hullámozó tengerén magasan fellobogtatni a menyeyei tudomány világát a lelkek megmentésére; a mely püspök kiterjedt egyházmegyéjének élén bölcs kezekkel vezeti vissza az Úr nyáját, s míg nemes szive, mint ragyogó nap, mindenfelé áldóan hiuti jóságának sugarait, magas szelleme, a nemzeti művelődés előmozdítása mellett, a sz. tudományok előbbrevitelében s ápolásában oly örvendetes példával megy elő; röviden, a mely püspök nemes tettében oly maradandó emléket emel magáruak, mint mélt. Roskoványi Ágoston úr, annak nincs szüksége szóbeli dicséretekre... De mi tartozunk az igazságnak, és hálás kegyeletünk kívánja, hogy az alapítványi levelet, vizshangoztatandók a benne kifejezett jóakarató kegyességet, mely az egyházmegyei papság szellemi képzésén és a közoktatásügyön rendszeresen ohajtott segíteni, — itt napfényre hozzuk...

A u g u s t i n u s R o s k o v á n y i d e E a d e m, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopus Nitriensis etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod posteaquam per piaem remissionem Autecessorem nostrum, Episcopum quondam Matyasovszky... in Episcopali hac civitate Nitriensi A. 1702. cum classibus sex fundatum, et Clericis Regularibus de Scholis Piis resignatum, alias autem a primordiis suis ad recentissima usque tempora florentissimum Gymnasium, auno quidem 1851. inducta altiori iussu nova Scholarum coordinatione duabus adhuc classibus, aucto ad duodenarium magistrorum numero, locupletatum, Scholarum Piarum Instituto, originarie 7. Ordinis Individua ad provisionem eiusdem Gymnasii suppeditare obligato, ... ad quinque solum classes iam cum exordio anni scholastici 186³/₄. reducendum fuisset; — Nos gravem illam iacturam, quae non solum Dioecesi gubernio nostro creditae, ex eiusdem Gymnasii iuventute succrescentiam cleri iunioris legere solitae, sed et ipsis civitatis incolis, ac longe lataeque diffusae, 9. fere comitatus ambitu suo complectenti, maiore Gymnasio destitutae circumvicinae, in respectu religioso-mora-

Josephè ! Te mens, nobilis indoles,
 Et hausta puro fonte scientia
 Ad provehendum Nitriensis
 Gymnasii decus excitarunt.

Ad sancta doctus Palladis atria
 Sublimiori tramite progredi
 Tu pervidebas, qua iuvetur
 Arte bonus iuvenum profectus.

Est cura Mater nam Tibi Nitria,
 Ut gratus huius filius omnia
 Tentas, Parenti cum erudita
 Dummodo lucra feras iuventa.

Hinc quas in usus, atque scientiae
 Rerum peritus commoda colligis,
 Nostris aves donas palaestris
 Ad iuvenes magis excolendos.

Revineta Pallas sic Tibi, sic Tua
 Inserta fastis dona tuebitur,
 Benignitatem, largitatem
 Nostra Tuam colat ut iuventus.

Quid moliatur Nitria, cui Tuo
 Labore, cura concilias decus ?
 Te gloriatur, laudat, alta
 Mente Sui memorem reponit. —

At nos, ab annis qui teneris Tuam
 Musis amicam noscimus indolem,
 Et erudito inscripta laeti
 Nomina suspicimus labori,

Te, Te juventam nosse docebimus,
 Amore recti quo caleat Tuum

Pectus, quis insit litterarum
Pectori amor, patriaeque linguae.

Hinc éruditae mentis opes Tuae,
Donec revolvat quisque volumina,
Doctoris et docti perenne
Nomen in orbe Tuum canemus.

Paeone felix O utinam diu
Te gloriatur Nitria, Te Scholis
Camoena Maecenatem, amicum
Nostra cohors recolet Camoenis !

A tanévet befejező vizsgálatokra került volna épen a sor, midőn 1866. tanév végén a kolera-járványtól való félelem hatotta át az egész vidéket, tehát Nyitra városát is. Az aggodalom annál alaposabbnak bizonyult vala, mert az csakugyan kiütött, s nem csupán egyikét tájon pusztított, de Nyitramegyének is legtöbb helyén szedegette áldozatait. Befészkelte magát a fiatalok közé is ; s egyik-másik intézetnek volt is betegje... E veszélyes jelenségeknek folytán a megyei és egészségügyi bizottság a baj megelőzésére előterjesztést tön. — Noha nem szándékunk e körülményből intézetünk javára érdemet faragni, mégis meg kell említenünk, hogy az egészségügyi rendeletek szigorú megtartásában a gymnasiumi elüljáróság éberség- és ellenőrködéssel buzgólkodott... Isten segélye mellett annak is tulajdonítható tehát, hogy az uralkodó általános kedvezőtlenységnek közepette sem a tanártestületet, sem a tanulókat nem sujtotta komolyabb-következményű betegség. — Mindazáltal a felsőbb rendeletek nyomán úgy intézkedék a tanodaigazgató, hogy a próbatételek a lehető legrövidebb idő alatt megejtettek s a tanév véget ért. A tanárok tehát e rendelet szerint tőnek, midőn pár nap alatt általános ismétlést tartottak, melynek azonban nem a tananyag részleteinek gyors átfutása, hanem kiválólag a főbb fogalmaknak helyes ismeretét s a rendszer értelmes belátását elősegíteni vala tulajdonképi föladata, s a tanévet a szokottnál húsz nappal elébb befejezték... Még szerencse volt, hogy a szerencsétlenség ekkor jelentkezett, mert a rendes tananyagok, az akadályozó körülmények daczára minden osztályban átdolgoztattak úgy, hogy az ifjak minden

Igen, Te fölkent atyja nemzetüaknek!
 Megadtad, a mit úéped üdve kért;
 Felhozta a jog elhunyt napvilágát...
 Megáldjon Isten e jótettedért!

Oh nézz reánk most, e nagy ünnepevénynek
 Ördömtüzénél halld, mely égbe száll,
 Szent áradattal... millió ajakról...
 Néped fohászát: „éljen a király!“..

E nemzet az, mely e föld birtokáért
 A hét vezérrel drága vért adott;
 S világcsaták közt a kereszt tanáért
 Általvirasztott több balszázadot;

Mely ósanyádnak ingó trónja mellett
 Szentelt cherubként lángpalossal állt;
 Mely védanyául Máriát köszönti,
 S apostolának mondja a királyt...

* * *

S Neked, ki a trón éke vagy, királynénk,
 Főlséges asszony, áldott népanya!
 Honnan vegyünk színt, hangot, mely magasztos
 Erényeidhez méltón szólana?

Te, égi nemtó! kit sujtott hazának
 Áldásul Isten jó kedvében ád:
 Fényaradása szellemkincseidnek
 Szebben ragyog, mint gyémánt koronád.

Mely tiltva, nyomva csak sinlett, sanyargott,
 Az ősi nyelv, e drága kincs nekünk:
 Édes varázsszal zeng le ajkaidról,
 Hogy a gyönyörtől sírunk, nevetünk.

Ne véld, ne véld, oh főlséges királyné,
 Hogy a magyar nép ilyet elfeled;
 Aggott apákról hü fiakra szállván
 Megörzi a hír szent emlékedet!

Magasztos örömtől áradoz keblünk ugyancsak 1867. év nov.
 29-ének emlékezetén, melyen Nyitra püspöki városa oly kiváló
 szerencsében részesült, minő talán századok alatt ismétlődik.
 Ugyanis nmélt. s ft. Falcinelli Márián athenaei ersek és szent-

séges atyánk IX. Pius római pápának a csász. kir. udvarnál követe a szomszédos Nagy-Apponyba főúri jegyesek frigyének megáldására menendő, körünkbe érkezett és kegyelmes püspökünk várlakába megszállott. Novemberhó 30-án, mint dr. Roskoványi Ágoston öméltósága püspökké szenteltetése 16-ik évfordulóján, részvett a hálaadó isteni tiszteleten, mely után, a ft. káptalant, a többi papságot, közöttük a piaristákat is kegyteljesen fogadta, nyájas s valóban atyai leereszkedése által a körében élvezett pillanatokat elfelejthetlenné tévén, a jelenlevőket, érintvén, hogy Pápa őszentségét fiui érzelmükről tudósítandja, megáldá. — Azon kívül megszemlélé ő excellentiája a papnövelvét, hol a nagyságos rectorral élükön az elüljárók és növendékpapság által tiszteletteljesen fogadtatott. — Az itt látottak is tetszésével találkozván, midőn a kispapokra is áldását adá ő nagyméltósága, kegyes szavakvan fejezé ki örömet és reményét. —

Azon örvendetes politikai fordulat, mely százados küzdelmek után a magyar államnak függetlenségét visszaadta, a nemzeti művelődés egyik lényeges alapföltétére, a közoktatásra sem maradhatott átalakító hatás nélkül, és az 1867. év egy újabb korszaknak jelöli kiinduló pontját a középtanodák történetében. — A nmélt. közoktatásügyi miniszter b. Eötvös József t. i., mihelyt az átmeneti korszakkal mindenkor és mindenütt összefüzdött nehézségeket némileg leküzdé, halasztást nem tűrő feladatának ismerte az összes nevelési s tanulmányi rendszer újjászervezését megkezdeni. Tevékenysége mindenek előtt a középtanodák reformját vette eszközletbe, részint mert az 1861. év vajudásai között rögtönzött félszeg, minden magasabb paedagogiai ihlettséget nélkülöző tanrendszer a megállapodás nélkül előretörő kor vezéreszméinek s a gyakorlati élet jogos követelményeinek egyáltalán meg nem felelt; részint mert itt állott legtöbb tanerő s taneszköz rendelkezésre, melyeknek czélszerű fölhasználása biztosíthatja egyszersmind az egyetem nagyobb-mérvű tansikerét is... Hogy azonban a nemzedékek korára kiható reformkérdés kívánt megoldást nyerjen, mulhatlanul szükségesnek látta a miniszter úr a szakértő és a nevelés pályáján ismeretgazdag tanférfiak véleményeit kikérni, s e végett a tanker. kir. főigazgatók s középtanodai igazgatókkal Budán, 1867. és szeptember 20. 21. és 22-én értekezletet tartott. Az itt megállapodásra jutott

elvek képezik alapját ama, oly különféle nézpontról megvitatott tanügyi reorganisatióknak, mely részben tényleg, mint másutt előadtuk, életbe is lépett ugyan, de 1871-ben már egy más tervnek engedett helyet...

S ezzel megválthatnánk a mondott időnek a tanulmányi ügyet érdeklő intézkedésétől; azonban helyén lesz még a nm. közokt. miniszterium által utóbb közzétett „Gymnasiumi rendtartás“ leglényegesebb szabványait is ideiglatnunk... Ezek szerint:

a) A tanulók felvételét illetőleg határozott: A gymnasium első osztályában csak a kilencedik életévet betöltött, vagy idősb növendék vétethetik föl. Az ismeretek mértékére kivántatik, hogy az értelmes és folyékony előadásban, az alaktan főbb részei s az egyszerű bővített és összetett mondatok ismeretében, feltünőbb hibák nélküli, jól olvasható dictandó írásban, a tízes számrendszer tudásában ezerig, a négy alapszámításban egész s közönséges törtszámokkal, fölvételi vizsgálat által biztosságot és alaposágot tanúsítson... A felsőbb osztályokba való felvétel az azelőtti osztályról legalább elsőrendű bizonyítványtól téteztetik fel... Oly tanulóknak fölvétele, kik valamely osztálybeli tantárgyak közül csak néhányat kívánnak nyilvánosan tanulmányozni, a tanártestület elhatározásától függ... A tanodától külön helyen lakó szülők vagy gyámok, gyermekek vagy gyámoltjok fölvételékor alkalmas helyettest tartoznak nevezni, kire a házi felügyeletre nézve jogait s kötelemeit átruházzák, hogy a gondviselés alá helyezett tanulóra nézve a tanodának fegyelmi s tanulmányi közeleit nevében elfogadhassa. Az év folyamán alatt e részben történendő változtatást pedig személyesen vagy írásban a gymnasium igazgató vagy az osztályfőnök tudomására fogják juttatni, míg másrészt a tanári kar jogában áll elégséges házi felügyelet hiányában követelhetni, hogy a felügyeletben czél-szerű változás tétessék... Évközben a tanodát fontos ok nélkül változtatni nem szabad.

b) A pót- s javítási vizsgálatokra nézve:

Azon nyilvános tanulók, kik rendes időben vizsgálatot nem tettek, s tanulmányaikat következő osztályban folytatni kívánják, a tanodai igazgatósághoz augusztushó 8-ig benyújtandó kérvény alapján pótvizsgálatra bocsáttathatnak. Azok, kik ebbeli kötelemüknek le nem győzhető akadály miatt nem

felelhetek meg, díj nélkül vizsgáltatnak, ellenkező esetben, kik minden tárgyból tesznek próbatétet, husz, külömben tárgyankint négy o. é. forintot fizetnek... Oly tanuló, ki valamely kötelezett tantárgyból másod osztályzatot nyert, az osztályt ismételni tartozik. Megengedtetik azonban, hogy olyanoknak, kik csak egy tantárgyból kaptak elégtelen jegyet, az illető tanár meghallgatása után az igazgató, a kik pedig két tantárgyból nyerték ezen tanjegyet, a tanártestület adhasson engedélyt a vizsgálat ismétlésére. Azon esetben, ha a tanuló kettőnél több tantárgyból bukott, a tanári kar meghallgatása után csak rendkívüli kivételes esetekben adhat a felsőbb tanhatóság engedélyt. A folyamodvány erre is aug. 8-ig nyújtandó be.. A pót- és javító vizsgálatokat a nyilvános és magántanulók ugyanazon tanodánál kötelesek letenni, melynél megbuktak, vagy a vizsgálatokat letenni elmulasztották. Más tanintézet csak az előbbi tanoda beleegyezése, vagy ha az megtagadtatnék, felfolyamodás utján a felsőbb tanhatóság által adott engedély mellett jogosittatik ily vizsgálat tartására. Ezen beleegyezés vagy engedély nélkül letett ilyen vizsgálatok érvénytelenek... Azon tanulók, kik a pót- vagy javító vizsgálatokat a meghatározott időben le nem teszik, vagy azokon valamely tantárgyból elégtelen osztályzatot kapnak, javító vizsgálatra nem bocsáttatnak, hanem az osztályt kötelesek ismételni. Javító vizsgálatokért, ha azokat a tanuló kitűzött batáridő alatt teszi le, díj nem jár, ellenkező esetben tantárgyakként 4 o. é. frt... Végre, a mely tanuló már egyszer vizsgálat ismétlése után lépett felsőbb osztályba, ha egy vagy több év mulva ismét megbukik, többé javító vizsgálatra nem bocsáttatik, hanem tartozik az osztályt ismételni.

e) A magánvizsgálatokra vonatkozó eddigi intézkedések érvényben maradnak.

d) A bizonyítványokat illetőleg.

A szülők vagy azok helyettesei gyermekek vagy gyámoltjok előmeneteléről, hiányai- vagy hibáiról, az osztály tanárai által megállapított s az igazgató által aláírt tüzetes kimutatást nyernek évenként négyszer, u. m. decz. 23., febr. 28., máj. 15. s jul. 31., mely bizonyítványt utolsó lapján az illető szülő vagy helyettes kezealírásával láttamozni, s a kézbesítés napjától számítva tizennégy nap alatt az illető tanuló

által az igazgatónak kézbesíteni köteles. Az általános sorozat rovata csak az év végén töltetik be az évi vizsgálatok után. Ennek meghatározásába a rajz, testgyakorlat s a mellék tárgyak be nem folynak. A számszerinti sorozat megszűnik. A tanuló főlebbmenetének képessége iránt csak az év végén eszközöndő bírálat eredménye határoz. A bizonyítványi másodlatok kiállításáért a bélyegen kívül egy frtnyi díj fizetendő...

e) A f e g y e l m e t i l l e t ő l e g.

A kath. középtanodákon eddig divott fogyelmi szabályok némi formai s korszerű módosításokat kivéve ezután is érvényben maradnak, szabadságában állván mindazáltal a tanári karnak azokat az általános elvek alapján a helyi körülményekhez képest kiegészíteni...

1869. évi april 11-ére eső „Jó pásztor vasárnapján“ ünnepelte IX. Pius, az egyház jó pásztora áldozárságának félszázados jubileumát — aranymiséjét... A katolikus hívek a világ minden részében a fiui kegyelet legbensőbb érzelmeitől feszülten dobogtak e nevezetes örömnapnak eléje, hogy azt közlekedéssel megünnepelhessék, hogy a törhetlen hűség és szeretet adóját a pápai trón zsámolyára a kereszténység közös fejének lábaihoz letehessék, s hogy forró imáikban rebeghesseuk hálát a mennyei Gondviselésnek, mely a dicső aggastyánt, IX. Piust választá ki arra, hogy a megpróbáltatás nehéz napjaiban Isten egyházát az Úr küldöttjének biztos atyai kezével, a bölcsnek kimért tapintatával, az igaznak rendületlen nyugodt önértével, a szelideég lefegyverző hatalmával, az örök ígéletbe vetett bizalom szilárd következetességével s az ügy szentségét illető végdiadal öntudatával dicsőségesen kormányozza azon megingathatlan szikláról, mely a keresztény polgárisodásnak s az erkölcsi világrendnek zárköve. A kathol. világnak ezen örvendetes közös ünnepéu Magyarország katolikusai sem hiányoztak, a súlyosan megpróbált egyház magasztos keresztthodozóját ékes mellkeresztel azon fiui kérelem mellett örvendeztetvén meg, hogy azon keresztet szivén hordozva, minél gyakrabban atyai keblén nyugtatni s azzal egyszersmind a magyar nemzetet szivébe zárni méltóztassék... Miután pedig a nyitrai egyházmegye főpásztorát is a szeretet, kegyelet és hűség hason érzelmei lelkesíték, ama nap szent örömének részességéből ki nem maradhatott. Hanem a

jelzett év husvétja utáni második vasárnapját, azaz april 11-én,
melyről jól éneklé széplelkű Szepesi Imrénk :

„Nunc Pio Nono, Fideique sanctae

Filiis albos meritus lapillos

Hic dies lucet, potiore semper

Induce dignus...‘

különösen székvárosában a szentséges atya aranymiséjére szentelte. Az ünnepélyes szentmisén, mely „Te deum“-mal végződött azért, hogy Isten IX. Piust, kinek az álnok emberek karörömmel várták romlását, azon szép korig életben megtartotta és a pápai széken megdicsőítette. A buzgó résztvevők közt elüljárói vezetése alatt gymnasiumunk ifjúsága is jelen volt, áhítatával kitüntetvén azon hódoló ragaszkodást, melylyel Krisztus Urunk egyházának főpásztora iránt viseltetik, és az ihletett költővel esdé:

„Laus Pio Nono, benedictioque

Coelitus semper veniat; salutis

Ut diu lumen valeat cornuscus

Spargere inorbe!‘

Az isteni Gondviselés ismét egy más feledhetlen ténynyel gazdagította kath. egyházunk történetét. Az első vátikani általános zsinat 1869. évi deczemberhó 8-án megnyílt. — Századunk egyik legemlékezetesebb eseménye kétségen kívül ezen egyetemes zsinat, melyet IX. Pius szentséges atya 1868. évi juniushó 20-án kelt bullájában kihirdetett s a melyre a kath. világ pátriarkáit, érsekeit, püspökeket, a szerzetesrendek vezérfőnökeket s megjelenési és szavazási joggal bíró a papokat összehívta, hogy vele és a római egyház bibornokaival tanácskozzanak mindazon ügyekről, melyek „a rendkívüli nehéz időkben Isten nagyobb dicsötésére, a hit sérthetlenségére, az ember örök üdvére, a világi és szerzetes papság fegyelmére s üdvös s alapos kiképzésére, az egyházi törvények megtartására, az erkölcsök jávítására, az ifjúság ker. nevelésre vonatkoznak“... Az egyház látható fejének szavaira az egész kath. egyház minden részéből útnak indultak a főpásztorok, s ezzel míg egyrésről a legszembetűnőbb tanuságot tették azon szoros egységről, mely őket és hiveiket a központtal s ez által egymással elválaszthatlanul összeköti, másrészt a leggyönyörűbb és legmeghatóbb jelenetet mutatták a világnak, melyhez hasonlót az emberiség soha sem látott. Nem is említjük

a világ hatalmasait, kik sem fegyverrel, sem tudománnyal és művészettel, sem anyagi érdekeikkel soha sem tudák a föld minden népét egyesíteni, bizonyosággal annak, hogy az emberiség egysége nem földi dolgokban keresendő; hanem maga a ker. egyház is, melynek téreül isteni alapítója az egész világot, tagjaiul pedig a nemzetek milliőit rendelte, először csak most tünteté föl világra szóló nagyságát, midőn nem csak a régi három világrésznek, hanem az újaknak is, tehát az egész földgömbnek Istentől rendelt képviselői szárazon és tengeren át Rómába, a vallási társadalom központjába siettek. — Nem maradt ki ezen egyetemes képviselőből magyar nemzetünk sem, melynek az isteni Gondviselés oly szép helyet jelölt ki a népek sorában. — A kik pedig oda nem mehettek, egész lelkiükből folyamodtak ahhoz, ki, mint jó Pásztor, sz. Pétert megbizta volt, hogy legeltesse juhait és bárányait. Ekként tön a nyitrai gymnasium tanártestülete is, mely erősen meg van győződve, hogy, miként Isten vezérli egyházunk zsinatatyáit tanácskozársra egybe, ugyanő vezérli általuk mindenkor az egész egyházat igazságra és jóra. Tehát ugyancsak decz. 8-án, mint a megnyitás napján az ifjuság ahitatos részvétélvel tartott sz. misén azért könyörögött a Mindenhatóhoz, hogy e zsinat, melyet megáldani, vezetni és megóvtalnazni méltóztassék, majd mintegy tűzoszlop gyanánt szolgáljon a küzdő egyháznak a kereszt fölmagasztalására s az igazság diadalára; hogy majd ennek végeztével is elmondhassák a jók azon szép szavakat, melyeket Ragasono püspök a trienti zsinat ünnepélyes bezárásakor mondott: „Dies haec quidem felicissima Christiano populo cluxit, in qua templum Domini disturbatum frequenter ac dissipatum reficitur et absolvitur et navis haec una bonorum omnium e maximis et diuturnis turbinibus ac fluctibus tuta in portu collocatur“...

Ha a történelmi igazságnak hódolva, elfogulatlanul hasonlitjuk össze tanintézetünkre nézve az elébbi időt és az 1868-9. évet, joggal mondhatjuk: mily változás, mily különbség! sőt megtoldhatjuk ezt ama nem szerénytelen megjegyzéssel: minő szaporodás belül s kívül!...

A változásnak, illetőleg szaporodásnak képét mutatják, az új tantárgyak fölvetélével, belépett új tanerők...

Figyelmet érdemlő fejlődési mozzanat ugyanis azidétt az: hogy a testgyakorlás és rajz az előadandó tárgyak közé

soroztattak... Mivel összefüggőleg a tanári személyzet is gyarapodott két egyénnel. —

Szóljunk tehát némit e mozzanatokról.

A lélektan eléggé kimutatja azon kölcsönösséget, mely a testi és lelki erők között van, hogy tehát ezek örökös viszonyhatásban vannak egymással, és így szükséges, hogy fejlődésükben is meglegyen a viszonyhatás... Hatalmas akarati erővel ellátott szellem minden irányban nagy vállalatokra kész, és így az ész tevékenységének terén is nagyobb kísérletekre képes, mi által ennek fejlődését elősegíti. Tehát alig van az embernek oly tehetéke, melyhez a testgyakorlás, a tornászat, ha nem is közvetlenül, de legalább közvetve el nem juthatna, és fejlődésére befolyással nem lehetne. — Mire nézve a tornászati tautítás kezelésére, mint egyebütt, a nyitrai gymnasiumnál is már 1868-ban tornamesteri állomás szerveztetett. —

Tagadhatlan nevelési elv, hogy az általános műveltséget nyújtó, — azaz a gymnasiumi tanodának a tanuló művészeti érzékeinek fejlesztésére is kell gondot fordítania. E célra pedig a rajz is kínálkozik... Ha a rajzitanítás képző erejét tekintjük, azt a szem és kéz ügyesítésében, a képzelet, szép-érzék és az ezzel összefüggő erkölcsiség művelésében találjuk. Hogy szemét és kezét mindenkinek ügyesítenie kell, azt az embernek vele született tehetségei és ezek közt főleg az alak-érzék követelik. A teremtett világ és az emberi művek megismerése nagyrészt azon alapul, hogy a tárgyak alakját fölfogjuk. Hogy pedig a teremtés megismerése nagyfontosságú dolog, ki vonhatná kétségbe? Az alakérzék épen azért van adva az embernek, hogy a teremtés myriádnyi fölséges alakjait felfogja, és ne járjon-keljen a természetben a nélkül, hogy annak szépségeit észrevegye. Épen így van a dolog az emberi művészet alkotmányaira nézve is.

Ez okoknál fogva a rajz a nyitrai gymnasiumban is helyet foglal a tankezelendő tárgyak sorában, és 1868-9. iskolai év óta, mint rendes tantárgyat, külön oktató adja elő. —

A középtanodák egyrészt arra hivatvák, hogy az ifjú nemzedéket mindazon alap- és általánosabb ismeretek birtokába juttassák, melyek a felsőbb és már szakszerűbb tudomány-ágak, életpályák kiküzdésére elkerülhetlenül szükségesek;

másrészt azonban az is feladatuk körébe tartozik, hogy, a kor igényeit s a nagyobb társadalmi élet színvonalán való szereplés főföltéteit szem előtt tartva, oly ismereteket is közöljenek a gyöngye ivadékkal, melyek úgy a belviszonyok, mint a nagy világ, jelesül pedig az európai államélet szempontjából a magasabb képzettség s világnézetű ismeretkör megszerzésére utat készítenek. —

E föladathoz képest, a gymnasiumi rendes tantárgyakon kívül, jó némely melléktantárgyakat is fölvenni. Ilyenek lehetnek a belviszonyokat illetőleg a hazában levő nemzetiségek nyelvei; ilyenek lehetnek a külső államéleti viszonyoknak megfelelőleg az európai művelt nemzetek nyelvei.

Miket általában véve, föl kell említenünk, hogy gymnasiumunkban a francia és olasz nyelv, valamint az általános képzettség szempontjából a műének, zene és gyorsírászat is elő-előadatik a szép, jó és nemes iránt fogékony ifjaknak...

És így 1869-ben, ide tudva a melléktanárokat is, 18. egyén képezte a tanári testületet, mely ekkép kibővülve szabályszerűen és csendben járt el hivatalában azon tanév végeig, mely 1870. július hó 30-án lőn berekesztve. — De nem hasonló csend uralkodott azon egyénben, ki, mint gymnasiumigazgató, szívéen hordozta e tanoda mind nagyobb felvirágoztatásának ügyét. A szellemi mozgalom tevékenysége az erkölcsi hatalom életjele kiválóan uralkodott tisztkörének minden terén...

1871. esztendő előtt is úgy tűnt föl tanéületünk külsőleg, mint azontúl és most. És mégis, mily különbség! A mi akkor hiányzott, az most meg van. Az akkori, az intézeti helyiségek száma az elébbi 11-ről, 3-al szaporitva, 14-re emelkedett. Ugyanis a gymnasium java érdekében sem került ki az ezidei igazgatónak figyelmét, hogy a rajzoktatással egybekapcsolt czél elérését nagyban gátolja a kellő helyiség és fölszereltség hiánya. — Korunk és tantervünk szükségleteihez mért fölszerelésű és a többi előadástermektől elkülönölt rajziskolának létesítése, úgy fogá föl, gymnasiumi közérdek, azt felkarolni szent kötelesség... E tekintetben tehát, mondogatá, segítségére s gyökeres orvoslatra van szükség elodázhatlanul...

De hol keressük, kérdék tőle az orvoslatot? Magában felelé, az épületben, melynek második emeletében nem csak terem, hanem termék is nyerhetők!

Erre többször panaszosan, mert nyomasztó vala az állapot és sürgete az idő, — szólalt föl az iránt, tétetnék az e gymnasiumnál évenként beszolgáltatott tandijból nagyobb összeg a rajziskola és más helyiségek kiállítása és berendezése végett folyóvá; megkeresvén egyttal a szives hozzájárulásra a takarékpénztár választmányát s a városi hatóságot is.

Volt is valamelyes sikere a kérelemnek, de nem mindjárt az ohajtott arányban...

Az első, ki megérté és megvalósítá a tárgyalás és méltatás alá bocsátott kérést, a helybeli takarékpénztár nemeskeblű választmánya volt, azután pedig a városi elüljáróság, mindkettő biztosítván némi pénzösszegegről azon esetre, ha a költségvetés szerint még kívánt mennyiség, a fensőbb hatóság által engedélyezendett tanpénzből fődőztetik... Hivatkoztunk is erre annál bátrabban, mivel, ugy látszott az e tekintetben megérlelt közvéleményt, s magának a fensőbb tanhatóságnak nyájásabb nézetét is, — az egyideig merev tagadólagos felfogással szemben, — előkészíték az általunk, szem előtt tarva a derék Garaynak imezen szavait:

„..... A ki mit elkezd,

S el nem végzi, nem is tett semmit’...“

Épen intézetünk érdekében, annyiszor hangoztatott, kérve sürgetett kiegészítés iránt tett előterjesztések.

Tehát elvégre, sikerülvén az igazgatónak, ki mindvégig tisztelettel párosult azon himezetlenséggel adta elő az ügyet az intézkedő kormánynak, melyet ily fontos érdek, életkérdéssé válható ily lényeges intézet-részlet méltán megkíván, a főnlévő pénzmennyiség kieszközlése, — 1872-ben a rajzterem tartozékaival egytt, a természettani szertár és a vegytani gyűjtemény czélszerű helyisége életbe lépett...

Egy-egy tanodánál a szerelvények a szellemi munkásság segédeszközei s a tanulmány sikerét fokozható tényezők, melyek magát az összemüködő szellemi erő külső kifejezését is mutatják és tanusítják. — E szerelvények bevásárlását illetőleg a nyitrai főgymnasium egyideig szintén sajtászerű helyzetben volt. Noha t. i. az összes, évenként 3000 frtra rugó, tandij a k. adóhivatalba nyújtatott át, tehát az állami pénztárba jutott, természettudományi szertáraink gyarapítására alig néhány frt. és az is oly megjegyzéssel engedélyezett, hogy

vele lehető takarékosan bánjunk. Tehát még az ötven frtot sem tövő csekélység szűk keretén belül is alig lehetett mozognunk szabadon és aggály nélkül. Mert a mint az engedélyezett kis összegben csak néhány krajczárnyi többlet-kiadásról lön jelenlés téve, jóllehet az elkerülhetlen kiadásra vonatkozó hiteles számlák bemutatattak, csupán nagynehezen lehetett megnyugtató értesítésre szert tenni. Ily körülmények közt s azon évről-évre előkerült bizonytalanságban, ha a jelzett kiadás általunk nem is sejtett valami módon mégis érvényesítették, s ez engedélyeztetni szokott azon pár forint is eshetőleg még csökkenne: Biringer Ádám, egyházmegyei áldozattanárral megnyervén az igazgatónak buzdító helyeslését, ugyanennek ajánló közreműködésével és tekintélyesítő aláírásával kérelmet intézett a városi s általán a megyei közönséghez tanodánk természettan-gyűjteményének gyarapítására. Mert az akkori állapot az eszközök számát illetőleg a szakoktatás érdekében fajdalomkeltő, egyéb tekintetben pedig némileg szűgyenletes volt, miután több érdekes darab hiánya is érezhető vala. Lett is eredménye a bizalmas megkeresésnek és pedig a nemesen érdeklődőknél, kik mindannyian a közművelődés lelkes tényezőiül s előmozdítóiként tekintendők, szép mérvben; úgy, hogy némelyek nagyobb összeget adván néhány hónap alatt közel 500. frtnál több gyűlt össze. — Ekként az áldozatkész hazafiaság nyújtotta adomány lehetővé tette, hogy physikai eszközeink ezidét jelentősen szaporodtak; majd pedig az igazgatónak indokolt ismételt fölterjesztésére a magas kormány részéről a taneszköz-általány is állandósítva lön. — Lehetetlen, hogy, mielőtt tovább menjünk, meg ne ujtsuk a már annak idejében is kifejezett hálaköszönetünk nyilvánítását, melylyel az intézet általánban s annak egyes munkásai is, különösen az egyházi és világi adakozóknak s a gyűjtésben sikerrel fáradozott tisztvársnak irányában lekötelve vannak...

Nem ok nélkül szokták az ismereteket a fénysugarakhoz hasonlítani; mert valaminő a fénysugarak mintegy újra alkotják a látható világot, úgy az ismeretek is mintegy ismétlik azt. Tűnjék el a világosság e világból s vele eltűnt a ligetek bája, a tájak szépsége, a csillagok ragyogása s a teremtmények mindazon fönsége, melyben a Teremtőnek végetlen bölcsesége oly érthetően szemlélhető. Épen úgy tűnjenek el

ha nem is oly mély vagy terjedelmes, de az elemi legszükségesebb ismeretek, s nem lesz lélek, mely a látható javokról a láthatatlanokra fölemelkedjék, melyben meggyuljon az isteni szeretet szent tüze, s mely lelkesedetten magasztalja az üdvözítő Istenét...

S különben is az ember többé-kevésbé mindig képes a tanulásra. A lélek soha sem veszíti el ismerő erejét, és, ha a test gyöngül is, az értelem mindig megtartja ifju képességét és szívósságát a jó, nemes és hasznos ismeretek iránt, s mindig alkalmas az igazság felfogására és a tökélyesbülés megszerzésére... Sőt bátran állithatni, hogy az ember minden korban oly mértékbeu bírja a szellemi művelődés iránti hajlamot, a mily mértékben érzi a minél többettudás szükségét, s minél sűrűbben merülnek föl a haladó kor sebes léptein az ismeretek anyagát képező érdekesebbnél érdekesebb tárgyak. —

Azért is valamely kornak emberbaráti nemes irányát csak előnyösen jellemzi azon törekvés, mely a tudományos ismereteket a nép rétegébe bevinni és itt lehetőleg terjeszteni iparkodik...

Innét közművelődési állapotaink előmozdítása czéljából sokaknak régen táplált forró kívánsága vala, honunk városi lakosainak azon részét, mely, az oktatásnak csak első elemeit szerezhetvén még, nélkülözi a jelen kor igényeihez képest azért megkívánt ismereteket, hogy választott életpályáján sikerrel működhessék és haladhasson, — képezni.

Kiemelendő tehát a közoktatásügyi m. kir. ministeriumnak 1871. évi tette, melynél fogva figyelmét a felnőtt polgárokra is kiterjesztvén, téli hónapokban oly előadások tartására hivta föl a középtanodai tanárokat, melyekből, ha nem is valami egyszerű tudományosodást, de legalább az életben mindennap előforduló dolgoknak bővebb ismeretét merithetik.

E felszólítás alapján a nyitrai gymnasiumigazgató legott intézkedett az által, hogy az ügyet a tanártestülettel tanácskozás alá vevé, sőt a helyhatóság- s honvéd parancsnoksággal, valamint az iparosok stb. vezéregyéniségeivel is értekezék oly oktatás rendezésére, melyet a siker reményével céliravezetőnek és kívánatosnak vélt. És a tanárikar egynémely tagjai

készségesen vállalkozván, a város és a vidék szellemi szükségletének megfelelő és az életkereseti ágaknál leginkább követelt ismeretek köréből alkalmas modorban tartottak előadásokat olyképen, hogy a hallgatók azoknak folyama alatt az illető tantárgyból egy magában kikerekített egészet nyerhettek. —

Az ilyen népszerű előadások megnyitására, mely a következő novemberhó 8-án ünnepélyesen történt, a ft. székeskáptalan egypár tagján kívül, a polgármester, a gymnasiumi tanárok és néhány tanácsos más érdeklődőkkel egyetemben megjelentek.

Miután az igazgató üdvözölte a jelenlevőket, és az ügy fölkarolására buzdította, a számos polgár, iparos legények- és honvédekből álló művelődni vágyó oktatandókhöz fordulván azon feladatnak, mely a felnöttek tanításával megoldandó, rövid vázolását így rekeszté be:

„Itt vagyunk, rendelkezésekre állunk. — Siessetek oly készséggel igénybe venni a mi szolgálatunkat, a minő készséggel sietünk mi szolgálatotokra lenni azon ismerettel, melylyel Isten kegyelméből birunk... A tudomány nincs megkötve; mint szabad szellő lebben felétek, nyissátok föl kebleiteket s fogadjátok azt úgy, mint a művelődés hírnökét, mint a hazafiui és keresztényi hivatások teljesítésére folyton intő, és a testi s lelki jóllét fölött őrködő nemtőt, hogy a tudomány befogadásával a polgárzat által a haza is erősödjék. Éljenek az erény- s ismerethen művelt polgárok, éljen a haza!“...

E beszéd után, az illetők az előadások órarendje és tárgyai szerint, melyek: a számtan, földirat történelem, vegytan, természettan és a közéletben leginkább előkerülő ügyiratok szerkesztése, — utasítást nyervén, a magyar történelemből rögtön megkezdett az előadás...

Nagy veszteség érte a hazát, ugy az irodalmat, az akademiát és különösen a tanügyet, b. Eötvös József 1871. febr. 2-án történt halálával. A mély fájdalom éles szava át s átregző széles e hazát azon hirre: hogy Magyarország első alkotmányos oktatásügy-minisztere, a hazai tudományosság és irodalom első-rangú bajnoka, a törvényhozó testület egyik disze, a bölcsész és államférfiú, a szeretetre méltó és nemeskeblű ember Eötvös József báró nincs többé!.. Fátyol és gyászlobogó nem lévén képes méltó kifejezést adni a gyásznak,

ez alkalomból a nyitrai tanártestület honfui fájdalemát nyilvánítandó ugyanazon hóban gyászisteni tiszteletetrendezett kegyeletül a dicsőültnek... És lelkünk mélyéből imádkoztunk isteni Megváltónkhoz: Pie Jesu! dona ei requiem, édes Jézusom! engeddd, hogy az örök világosság fényeskedjék annak, ki a szaktanításnak honunkban megteremtője volt; ki erejének és életének jó részét a hazai oktatásügy emelésének szentelte; kinek dicsó neve több, mint három évtizeden át a politikai és közművelődési törekvések minden mozzanatában egyik vezércsillagként ragyog vala...

Élünk ez alkalommal előhozhatni azon költeményt is, mely akkor Budaváry J. collegánktól*) eredt:

Quis casus lacrymans non doleat Tuos?
Aut sertis tumulum non decoret piis?
Ereptum patrio dum decori dolent
Tantum Pieriae Virum.

Tecum Pannoniae luce velut nova
Orta, multiplici laude scientiae
Clarum Te niveis Pallas in Hunnia
Ulnis stringere gestiit,

Musas ut patrias tramite progredi
Excelso doceas, igneque suscites
Lauros promeritas carpere ia atriis
Tutis praesidio Tuo.

Pulsis nam tenebris sol melius micat.
Et lingua patriae iureque reddito
Sublimi invehitur protinus essedo
Pallas Te Duce sedibus.

Sic contemta diu lingua reflornit,
Et fundit patrio fonte scientias,
Quin et dulcisonis Te Duce Vatibus
Praebet materiem novam.

*) E czimen: „Piis manibus et immortalī memoriae excell. domini Josephi e liberis Baronibns Eötvös, incltyti regni Hungariae ministri cultus, eruditae societatis Hungariae Praesidis etc. etc. die 2-a Febr. 1871. fatis functi“.

Sic Tu Praeses eras, delictum, decus.
 Talem dura piis invidet Atropos,
 Nec Te dona sinit cernere, quae Tuus
 Nobis promeruit labor.

Sed post fata Scholis mens Tua fert luera.
 Surgunt celsa bono ex germine robor.
 Dulces usque Tuis grata laboribus
 Fructus posteritas legit.

Hinc parta ingenio, pectore, menteque
 Nomen, fama Tuum grande tuebitur.
 Quare struxit pietas, Hungarus annuis
 Cinget culmina floribus.

Te, Te docta canent atria Praesidem,
 Et musae meritum de patriae scholis,
 Te doctis referent artibus inclytum
 Docti per patriam Viri.

A szentséges atya, a nagy pápa IX. Pius 1846. évi júniushó 16-án választatott pápává s ugyanezenhó 21-én megkoronáztatott. Tehát 1871. évi júniushó 16-án huszonöt esztendeje lön annak, hogy az egyház magasztos kormányzását átvette s az Isten különös kegyelme mellett üdvösen vezeté. — Nevezetes esemény ez, kivált ha figyelembe vesszük, hogy az első pápa, sz. Péter óta egy pápa sem töltött az egyház kormányzásában huszonöt esztendőt, s a hívek között mintegy jóslatként állott fön azon hit, hogy egy pápa sem fogja sz. Péternek kormányidejét elérni, non videbit annos Petri... És ime egyházunk leghevesebb ostromoltatásának idejében azon időben, melyben az egyháznak sziklaalapja — a pápaság, a legmegfeszítettébb erővel támadtatik meg, Isten különös kegyelmében megengedé, hogy IX. Pius pápa, a szent atya, Péternek kormányzási idejét elérje. Vagy mint szépen mondja alkalmi költeményében *) Budaváry József rendtársunk :

*) Czime: „Ode ad Jubilaeum sanctissimi Patris Pii IX, ecclesiam sanetam Dei 25. annis gloriose regentis sextodecimao calendas Julias 1871. in regno Hungariae magnae Matri Mariae sacro, inconcussa fide et avita pietate scripta.“

O mira nostri cura ! Deus Pium
 Vix ante visis in solio Petri
 Jam quinque lustris servat orbi
 Incolumem, vegetumque servat ?

Servat regentem navigium Petri,
 Servat tuentem Christiadum gregem
 Inter rapaces, invidosque ;
 Servat in insidiis dolosis.

Azok közé, kiket e fontos esemény édes öröme és Isten iránti hálára hangolt, tartozott a nyitrai k. r. társoda és gymnasiumunk, a mennyiben az ezen alkalomból rendezett nyilvános istenitiszteleten buzgó imában kértük a Mindenhatót, engedné meg kegyesen, hogy a nagy Pius, kihez lélekben költőnknek ezen üdvözlő szavait gondoltuk át :

Salve refulgens Christiadum decus,
 Salvo ruentis gloria seculi,
 Salve gregis spes, veritatis
 Lux, fidei caput et columna !

Salve renidens sidus in aethere,
 Portusquo tutus per mare naufragis,
 Salve dolosa sorte pressis
 Praesidium, miseris levamen !

Te totus orbis, quae mala sors tulit,
 Miratur inter saeva pericula,
 Miratur et pro Te fatigat.
 Sollicita prece quisque Divos...

ezentúl megérje az egyháznak diadalát is, megérje dicsőséges győzelmét azon borzasztó üldöztetések fölött, melyek léte ellen törnek s a viharok lecsillapultával mondhassa az agg Simeonnal: „Nunc dimittis servum tuum, Domine, in pace“...

A magyar tudományos akadémia 1871. évi novemberhó 12-én pesti disztermében a nemzet geniusának és kötelességének megfelelő országos ünnepélyt tartott, üllötte pedig dr. Toldy Ferencznek, ki ernyedetlen szorgalmu- és eredményekben

dús irői munkásságának félszázadra forduló határát szerencsésen elérte, ötvenéves irői emléknapiját. Az ünnepély, melynek mindjárt elején kifejtve lőn célja, — az akadémia és nemzethez méltó fényvel folyt le... A rendező társulat elnöke elfoglalván székét csaknem egy óra hosszat tartó beszéddel nyitotta meg az ünnepélyt. Előadta, hogy a kitünő hazafinak, ki mély elméjével és soba nem engedő buzgalommal öt tizeden át hazai irodalmunknak szentelte életét, a hála, tisztelet és csodálat érzelmeivel illik adózni. — „Hajdan a fejedelmek, mondá a lelkes elnök a többi közt, szoktak volt ily ünnepélyeket rendezni, ők koszoruzván meg a költöket és más lángelméjü férfiakat; ma már maga a nép, mely az írók működéséből legtöbb hasznot merit, tiszteli meg őket... S valóban nem igen méltóbb valaki a tiszteletre, mint az ünnepelt, kinek munkálkodása eredménye bánulatos. Csak műveinek czimeit 116. nyomtatott lapot töltenek be.'.... És e Toldy-jubileum alkalmából még egy örvendetes körülményt kell jelezünk. T. i. hazafias-szellemű könyvkiadónk egyike t. Ráth Mór úr tizennégy rendbeli kiadványokból 475. példányt, mintegy 2000. kötetet bocsátván a Kisfaludy-Társaság rendelkezése alá oly végből, hogy e könyveket a hazai gymnasiumoknak a magyar irodalmi tanulmányokban kitünő tanulói között „T o l d y - j u t a l o m“ néven kioszsza, — t. Greguss Ágoston úr, mint a nevezett széptani egyesület érdemes titkára, a nyitrai gymnasium igazgatóságát is felszólítá, miszerint a gondozására bízott ifjuság ama jelesbjeinek jutalmazása iránt, kik a magyar költészet, szónoklat és irodalomtörténet tanulmányában kitűntek, ajánlatait nevezett titkár úrhoz Budára beküldeni ne terheltecsék... Mi megtörténvén, a Kisfaludy-Társaság az 5. ajánlott fiu részére ugyanannyi becses művet ítelt oda, melyeknek példányait, a mennyiben már nyomtatásban megjelentek, jóval az 186 $\frac{1}{2}$ -ki tanév befejezte előtt az intézeti igazgatósághoz meg is küldé. — Az igazgatóság nem mulasztá el ugyan annak idejében jegyzőkönyvileg is hálás köszönetet mondani a hazafias és buzdító tettért az illetőknek, kikben bőségesen meg van az ok arra, hogy őket a közoktatás buzgó pártfogóiu szívesen üdvözljük.. Azonban jól esik neki, hogy sajátmaga és a gondozó vezetésére bízott ifjuság nevében hálaérzelmeinek nyilvánosan e helyütt ismételt kifejezést adhat...

XIX.

Folytatás.

Az új tanterv és a vallásitanítás a nyitrai gymnasium felső osztályaiban. — A közoktatásügyi m. k. miniszterium által rendelt módszertani értekezletek intézetünkben. — Karolina-Augusztia császár-királyné halála. — A b. e. Bartákovics Béla egri érsek temetése Alsó-Elefánton. — A bécsi közkiállítás és gymnasiumunk. — A kolera-járvány. — I. Ferencz József öfölsége trónra léptének 25-ik évfordulója. — Az angyali tudor aquin. sz. Tamás megdicsőülésének hatszázados emléke. — Czuczor-ünnepegy Audódon. — V. Ferdinánd császár-király jobb létre szenderül. — A gymnasiumunk részvétele a Budapesten rendezett rajzkiállításban. — Venczell F. kanonok püspöki helynökké nevezetik. — Toldy Fer. halála. — A nemzet bölcse — Deák Ferencz a boldogabb hazába költözik. — A nagy szünidő változik. —

Midőn már-már az alakuló értekezlettel az 187¹/₂ tanévi hivatalos működést valánk megkezdendők, a nmélt. vallás és közoktatási m. kir. miniszterium hozzánk is az új tantervet átküldötte, melyben a felsőbb osztályok óraeosztásánál a vallásstanra csak egy órát juttat. —

Minő indokok folytán tette a nm. miniszterium ezen intézkedést, nem tudjuk; annyit azonban e helyütt is megjegyzünk, hogy nagy kár volt a heti két órát meg nem hagynia...

A gymnasium ugyanis előkészítésül szolgál az akadémiai és egyetemi tanfolyamokra, s ennél fogva minden tudományból oly alapismeretekben kell, hogy az ifjakat részesítse, melyek segélyével a fensőbb tanulmányok végezésére képesek legyenek. Ámde az ifjak egy része theologia-tanulmányokra megy a gymnasiumból; ha tehát a miniszteri tanterv szerint a nyelvekből, mennyiségtanból, természettudományokból, történelem- és földrajzból alapos ismeretek megszerzésére egy-két óra nem elegendő: ugyanezt kellett volna belátnia a vallás-tan illetőleg is, s nem kell vala a theológiára vállalkozó ifjaktól elvonni az időt a kellő előkészülésre... Épen ezen érv áll elő a többi ifjakra nézve is... Azok a gymnasiumi

tanulmányok után szakpályákra lépnek. Azonban az akadémiai és egyetemi tanrendszer, igazat szólva, oly félszegen van összeállítva, hogy a tizennyolcz—husz éves ifju akár soha templomba se menjen, vallásról semmit se halljon, se pedig ne beszéljen; azért teljesen eleget tehet az akadémiai törvényeknek... Már most, ha a gymnasiumi felső osztályokban is csak egyetlen heti órára szorul a vallástanítás: ugyan mondja meg akárki, minő alapos vallási ismeretekkel birand a mai felületes világban képződő újabb- műveltségű nemzedék? vagy talán az államnak nincs érdekében, hogy a kik néhány év mulva polgárainak erejét teendik, törvényhozók és elöljárók leendnek: alapos ismeretével birjanak a ker. vallás rendszerének? nincs érdekében, hogy Jézus fölséges erköcstanai a művelt ifjuság vérévé változzanak s alapját képezzék a társadalmi erköcöknek? s ha érdekében van, czélját elérendi-e heti egy órai vallástanítással? Vagy ugyan mondják meg ama gymnasiumi tanterv szerzői: vajon minő tárgyat volnának képesek eléje tenni akár fönségére, akár pedig képző erejére nézve a vallástannak?...

Azonban szándékunk nem levén diadaktikai vagy pedig methodikai vitatkozásokba elegyedni, csak még azt jegyezzük meg, hogy heti egy óra alatt alig lehet a vallástannal valamire menni, mert e szerint egy félévre nagynehezen esnék 16. óra, ugy 4. ismétlésre levén szükséges, tehát egy egész évre jutna 32 óra... Egy egész esztendőn át huzódó 32. órában pedig mennyire lehet menni? jól teszi vala a magas miniszterium, ha a latin vagy görög nyelvtanárokkal megpróbáltatja...

Ha már valaki a latin, görög, német és hazai profán irodalmakat szükségesnek tartja az ifjusággal megismertetni, úgy véljük, méltányosnak tartandja, ha a vallástannal kiterjed a sz. irodalom megismertetésére s annak hitelessége és tekintélye bebizonyítására... De vajon lehetséges-e az ifjuságnak csak fölületes fogalmat nyújtani az 6- és újszövetségi sz. írásról egy kerek évbe beosztott 32. órában? ítélje meg akárki... Valóban jobb lesz vala, ha a vallástannal 24. órát szakítanak ki, s annak egy nap alatt egy folytában végére járatnak, hogy egész év alatt ne legyen vele többé semmi baj...

Ha továbbá szükségesnek vélték, hogy a grammatikai szabályok betanulása és alkalmazására némely nyelvből het¹ 8—9. óra fordittassék, vajon nem lett volna-e méltányos meggondolni, hogy a hit- és erköclesszabályok betanítására és al

kalmazására nem elegendő heti egy óra. Mert hiszen az állam még nem dől meg a miatt, hogy az ugynevezett művelt körökben, mint azt manapság tapasztaljuk, igen kevesen vannak, kik latinul vagy görögül jól declinálni tudnának; de ha igen kevesen lennének, kik keresztényül gondolkodni és élni tudnak, — a társadalmi állapotok rosszabbra fordulnának...

Erre, gondoljuk, az elfogulatlanok így szólnak: mind igaz, de hogyan segítsünk rajta, midőn hatalom intézkedik? Másképp nem, mint, ha a heti egy óra helyett kettőt eszközünk ki. Így tőn a szóban levő esztendőttől fogva a nyitrai főgymnasium igazgatója, ki a nm. miniszterium előtt följelvtvén az ügyet, kivitte, hogy a vezetése alatti intézetnek felsőbb osztályaiban is már az megkezdett tananyagok egyöntetű tárgyalása, részint a használatos tankönyvek rendszere miatt a vallástani óraszám egyről kettőre emeltetett...

Nevezetes életmozzanatot képeznek az 187^{2/3}. év didaktikai érdekében a már mult esztendőben megkezdett és azontúl többször előkerült módszertani értekezletek. Ugyanis a nm. közoktatásügyi miniszteri 1872-ki nov. havi rendeletei egyikének tárgya a kölcsönös eszmecserével összekapcsolt középtanodai módszertani fololvasásokat hangsulyozza, melyek buzdító tényezőkként hassanak a tanártestület tagjainak fogékonyságára a magán és nyilvános tudomány — főleg tanügyirodalom iránt...

A tankerül. kir. főigazgató úr hivatalos látogatásakor szintén, hivatkozva azon magas rendeletre, melynél fogva a havi értekezletek tárgyai közé egy, a tanulmányok belkezelésére vagy a nevelészetre vonatkozó módszertani értekezés is fölveendő, a rendelet bővebben kifejtett szép célját ismételten a tanárkarnak figyelmes ápolásába ajánlá... És pedig nem minden eredmény nélkül. — Mielőtt mégis a tanártestület a nagyfontosságú kibocsátvány érdemleges tárgyalásába ereszkedett volna, szükségesnek látta, az igazgatóval élén tüzetesen előadni nézetét a fonsőbb tanhatósággal szemben... És erre néhány terjedelmes értekezletet meg is tartott. Azonban a gyakorlatból mindinkább azon meggyőződést szerzvéen, hogy az elkezdett modorban és mérvben ezen értekezletek keresztül vihetlenek, egyik alkalommal abban állapodott meg, hogy azután az értekezleteket szakok szerint tartandja s egyszerűsmind a tantárgyakat 1.) vallás és történelmi 2.) nyelvészeti 3.) mennyiség- s természet-

tudományi szakokra osztotta. És e csoportok szerint látta jónak megtartását a módszertani értekezleteknek, melyek a fölvett jegyzőkönyvek tanúsága szerint is nem maradtak gyakorlati haszon nélkül. —

Az uralkodó ház mély gyászba borult. — Karolina-Auguszta császár-királyné, néhai I. Ferencz császár-király negyedik neje és 1835. mart. 2-ka óta özvegye ezévi febr. 9-én kétheti betegség után az uralkodó család könyei közt meghalálozott. — A boldogult néhai Miksa bajor király leánya, ki egész életén át a szegények és segélyre szorultak valódi anyyala volt, s kinek jótékonyágát a külföldi, s különösen keleti missióktól kezdve a legutólsó szegényig mindenki érezé, született 1792. évi febr. 8-án; egybekelt Ferencz császár királylyal meghatalmazás útján Münchenben 1816. okt. 29-én, személyesen pedig ugyanazévi nov. 10-én Bécsben; magyar királynévá koronáztatott 1825. évi szept. 25-én. —

A magas halott lelke nyugalmaért a kegyesrendi templomban is tartatott istenitisztelet, melyen a számos ajtatóskodók mellett a tanulóifjak, a tanárokkal élőkön, megjelenésök által adtak kifejezést azon gyásznak, melyben az uralkodó családdal együtt a monarchia minden lakója őszintén részt vett...

1873. évben minden nemes és jó ügynek, jelesül a magyar kath. tanügynek is nagy halottja vala. — Kis-apponyi Bartakovics Béla egri érsek egy héti betegeskedésből kifejelett végelgyengülésben, a haldoklók szentségeinek ajtatos fölvétele után a mondott évi májushó 30-án életének 82., püspökségének 28., érseki működésének pedig 23-ik évében kimult. — Benne valamint a haza kitünő-befolyású hű fiát, és a magyar kath. egyház egyik szilárd oszlopát veszttette, úgy a tudomány, művészet és nevelés-oktatás áldozatkész pártfogóját, a szenvedő emberiség jótékony anyyálát gyászolá, a kormányával dicsekvő főmegye pedig legjobb atyját siralá. — A dicsőültnek hült tetei junius 2-án délelőtti 11. óraker az érseki lak felső termében ünnepélyesen koporsóba tétetvén, 4-én, délelőtti 10. óraker beszenteltettek, és az egri főegyházban tartott gyászmise után végrendelete szerint, a Nyitra megye Alsó-Elefánt községében levő családi sirboltba szállittattak át... A holttest a nevezett hó 5-én Tornóczra érvén, a Nyitra megye részéről kirendelt tiszteleti őrség kísérete mellett kocsin a Nyitra

városától mintegy 2 $\frac{1}{2}$ órányira eső Alsó-Elefántra vitetett, hol azt a helybeli plébános ünnepélyesen fogadá. A virágokkal diszített s a templomba letett koporsó körül az oda való nép egész éjen át virrasztott imádság és éneklés közt. Másnap vagyis juniushó 6-án reggeli 9. órakor a nyitrai székeskáptalan nagyprépostja és vál. püspök dr. Krajcsik János úr által tartott gyászmisén, mely a nyitrai káptalan, városi papság, a környékbeli egyháziak, a megyei tisztviselők, a nyitravárosi és nagytapolcsányi képviselők jelenlétében ment végbe, a kegyesrend nyitrai intézete is meghatottan vón részt. — És ugyan a nagy Bartakovicsért, ki nincs többé, ki egy jobb életben van, hogy Istennél legyen része, s a mennyei béke s angyali dicsőségben részesüljen, annál készségesebben imádkoztunk, mivel a boldogultnak, egykoron e gymnasiumnak növendéke levén, pályája itt hajnalott föl, és mivel gyászravatalát a nevelés-oktatás ügyének hozott áldozatainak épen égő lángjai oly fényesen körülvilágíták!

Azonkívül a piaristák gyászukat azon kegyeletversezetben*) is kifejezték, mely tagtársuktól eredve a többi között így hangzik:

Hic Praesul situs est Bartakovics, quies
 Hic aeterna bonum, luxque tnebitur,
 Et mens grata pie devenerabitur
 Tantum post cineres Virum.

Tristes Pieriae floribus annuis
 Heu tantí tumulum cingite Praesulis!
 Vestris Ille fuit doctus in atriis
 In spes discipulus Patrum.

Illi cara fuit Nitria, proximam
 Huic nam perpetua pro requie eligit.
 In matris gremio quo fruitus fuit
 Dulces ut videat dies.

Hunc tellus Elefánt ergo tenet sinu,
 Quem tristis niveis Agria floribus

*) Czime: „Ad Exuvias immortalis memoriae ADALBERTI BARTAKOVICS Archi-Episcopi Agriensis etc. etc. In Alsó-Elefánt die 6. Junii 1873. depositas.“

Ornabit, recinens carmine lugubri
Tanti nomina Praesulis.

At Virtus tumulo Diva superstitis
Nomen perpetuum tollet in aethere,
Et monstrabit opus quod pietas feret,
Quod mens ad tumulum Viro.

En Hic dicet amor quem patriae arduis
In rebus docuit fortia perpeti,
Qui fovit patrias pectore litteras
Et doctos tenero Viros.

Huius nomen erit sidere clarius,
Et sparget rutilans orbe super iubar
Donec sancta fides, lex pietas Patrum
Sedes figet in Hunnia.

At Tu Sidereo reddite iam polo
Nostris perpetuo vivis in atris,
Quem laudare Suum, cui benedicere
Nunquam desinet Agria.

A nyitrai főgymnasium tanártestülete hivatási kötelességének ismervén minden oly alkalmakat fölhasználni, melyek tudományos neveléstanítási és társadalmi jelentőséggel bírnak, s mint ilyenek feladatát, működését és céljait teljesen megilletik. Cselekszi pedig ezt annyival inkább, mert, Isokrates szerint, azon meggyőződésben van, hogy a műveltség embe-
reinek semmit szem szabad vizsgálatlan hagyniok, hanem a tanulást össze kell mindenünnen gyűjteniök... Így történt, hogy nyomtalanul nem tűnt el intézetünkre nézve az 1873. évi májushó 1-én megnyílt bécsi közkiállítás sem, mely a magyarhoni művelt körökben oly nagy érdekeltségre talált. Ugyanis az országos középt. Tanáregylet t. elnökségének szives megkeresése folytán az egylet közvetítése által 1860—1873-ig gymnasiumoknál használt tankönyvek jegyzékét, az az óta kiadott tudósítványokat és egy az ifjuság rajzolataiból összeállított albumot mind felküldöttük nemcsak; hanem többen a tanárok közül Bécsbe fel is utaztak. — És pedig, felutazási szándéku-

kat lehetőleg tudományos vizsgálódás czéljával kötvén össze, tanulmányaiknak megfelelő rendszerben jegyeztettek is. —

Nehogy mulasztás vádja terheljen bennünket, tanintézetünk történetének főbb mozzanatai között említettlenül nem hagyjuk azon mostoha körülményeket, melyek 187²/₃-ban az ország nagy részét s tanodánk beléletét is nem csekély mérvben megzavarván, szomorú nyomot hagytak sokak kebelében. Visszapillantván ugyanis városunk és tanodánk népességi állapotára, fájdalommal mondhatjuk, hogy a jelzett tanév nem tartozik a kívánatosak közé... A széles körben pusztító kolera-járvány különösen városunkban is ragadott el áldozatokat... Juliushóban beköszöntvén csakhamar fokozott erővel terjedt, mire a megyei kolera-bizottság előterjesztésének következtében rövid időn érkezett a tanodaigazgatósághoz a nagymélt. m. kir. közoktatásügyi miniszteriumunk hivatalos átirata, mely elrendeli a tanévnek mi hamarabb befejezését és az ifjuság szétbocsátását... Habár a tanulók egészségének megőrzése iránti intézkedések tárgyában kibocsátott rendeletek legszigorúbb megtartása által is növendékeink közül, míg együtt valának egy sem esett a járvány áldozataul, mégis egyik-másik betegeskedése, kimaradozása s az általános rémület nyugtalanítólag hatottak tanügyi viszonyainkra, oktatót és tanítványt egyiránt gátolván sikeres működésökben. Mire nézve a miniszteri magas rendeletre tanulóifjuságunknál, melynél részben halkabb, de általán véve ekkor is dicséretesen kielégítő eredmény vétetett tudomásul, csak is a kétesekeket illető vizsgálatok tartattak meg rövidre vontan a kellő óvatosság mellett...

A mit a pogány csak homályosan sejtett, kellő fénybe helyezi azt azon világosság, melyet Istenfia hozott a sötétségbe, megmutatja a kereszténység csoukittatlan igazságban. A Gondviselés minden embernek kijelöli életkörét és legyen még oly jelentéktelen, ha Isten akarata szerint tölti be, a befejezett vándorlás után elnyeri ott fent ama helyet, melyet az Úr szánt neki. Isten igaz szeretete épen oly kevésé gondolható felebarátunk szeretete nélkül, mint az utóbbi szeretete Istenszeretet nélkül... Midőn mi a megváltottak boldogításán fáradozunk, az Üdvözítő munkarészeséivé leszünk, ki a jóltehetős eszközeit és alkalmát osztogatja, és az adottak mikénti használatáról számot fog kérni. Minden ember, a

legszegényebb pásztor és a távoli völgyekben embertársai üdvére legalább lelkiismerethűségének példája és imája által működhetik közre... De a felsőbbbségi hatalom különböző és részben igen is hathatós eszközöket nyújthat az emberek jóllétének, a miért sz. Pál a pogány elüljárókat is, tekintettel a jog védelmére nyert fensőbb hivatásra, Isten szolgáinak nevezi.. Még sokkal nagyobb az Uralkodó feladata, kitől a jogrend őrei küldetésüket nyerik, nagyobb nem csak az emberek, hanem Isten előtt is, minthogy egész népek bizatnak vezető, gondviselői intézkedéseire. A keresztény fejedelmek azért Isten kegyelméből, kitől minden hatalom származik, választattak ki e magas hivatásra... Ez által az uralkodó és az alattvalók közti viszony megszenteltetik, de épen ezzel meg is nemesbül és szilárdittatik. Megszenteltetik, mivel az, ki a császárnak megadja, a mi a császáré, Isten parancsát teljesíti; megneemesbül, mivel a polgári engedelmesség, melylyel Isten akaratából hódolunk, magasan felüláll a csak félelem által kieroszakolt vagy a haszon által mérlegelt szolgálaton... Az uralkodó és alattvalók közti viszony továbbá az által, hogy a hatalomnak Istentől származása elismertetik és megszenteltetik, egyúttal meg is szilárdul. Így volt ez mindig; de a jelenkor állapotai olyanok, hogy az elmosódott, a világosságot nélkülöző kötelességérzet még a külső rendnek főtartására sem elégséges... A végalapnak, melyen a kötelesség nyugszik, elismerése azért korunkban a legnagyobb politikai jelentőségű kérdéssé lett, mert egyedül ez gátolhatja menetőkben a felfogatás hatalmait... Mindazon belső megrázkódtatások, melyeket Európa 1789. óta átélt a gondolatvilágnak tendencie előidézett megzavarása által lőnek előkészítve... Avval kezdődött, hogy azon elismert elveket, melyek az öntudatra jutott emberi szellem hozományát képezik, félremagyarázás által eltorzíták, és a szenvedélyek fölkorbólcsolása által megerősítették; ekkor könnyű volt az államot, melynek alapjai már meg voltak ingatva, romokba dönteni... A lelkismeret elnémitása, a kötelességérzet meghamisítása a jogfogalom elferdítése által az oltár, az állam, a trónelleni fegyverkovácsolásnak multszázadbeli mestersége nem ment feledésbe, sőt fáradhatlan tevékenységgel tovább üzetik... A szenvedély, melynek a szentség törvénye elviselhetlen teher, az istentagadást, mint mentő ténytet üdvözli, és amaz államintézményeket,

melyektől legtöbb kedvezményt remél, mint őt megillető jogot követeli. A fejedelmeknek nem kíván más hatalmat adatni, mint azt, hogy a neki kedves, féket nem ismerő, helyzetet és állapotokat létesíteni siessen... A parancs tehát szeretni Istent mindenek fölött és az embert, a felebarátot, mint önnönmagát, nemcsak egy nagy kinyilatkoztatást képez, hanem attól, miként hódolnak a halandók vagy szegülnek ellene e parancsnak, egyszersmind az európai társadalom jövője is függ. Midőn e világosságot árasztó igazság a kötelesség alapját és irányát tárja föl, egyúttal a bűjtogatást legbatalmasb fegyverétől fosztja meg: a jog és kötelesség tudatának meghamisításától és szövetségesétől az álszégyentől, mely annyi embert tesz napjainkban a különben általuk is kárhozottat merények részeseivé... És ez az, mire szükségünk van, mert a szellemvilág hatalmaival harezra hivatunk, melyek, ha egyszer megerősödtek, az uralom külső eszközeit okvetlen magokhoz ragadják...

Habár ama párt, mely a társadalmat Istentől elszakítani törekszik, az osztrák-magyar birodalomban is sajnálatra méltó eredményeket mutathat föl, nekünk van, hála a Magasságbeliek! mégis fejedelmünk, ki nem a nép kegyelméből van, azaz kit nem a diadalmas forradalom ültetett a trónra, és kinek törvényessége minden kételyt kizár; ő a horgony, mely reményünket szilárdan tartja...

Mialatt a pogány állam a keresztények ellen a tigriseket és hienákat uszította, azok az apostol utasítása szerint a császárért és az ettől rendelt elüljárókért imádkoztak. Magától értetik, hogy a keresztény község a mai ker. császárok s királyokról még kevesebbé feledkezett meg, és nálunk mise nem mondatik, melyen a fölségért a hit imája az égbe föl ne szállana... Különösen az 1873. évi decemberhó 2-a, mint 25-ik évfordulója I. Ferencz-József úr, ausztriai császár és Magyarország apostoli királya őfelsége ősei trónjára való léptének, nem mulhatott el nálunk sem a nélkül, hogy a gymnasiumigazgató intézkedéséből Isten házában s a tanodában meg ne ünnepeltesék... Az ujszövetségi szent áldozat alatt az ajtatoság egész bensőségével emelé föl a nyitrai gymnasiumi tanárkar, a tanulóifjúsággal egyetemben, szívé a mennyei Atyához, hálát adni neki, hogy negyedszázados, gond- és fáradságteljes idő-

szakon át öfölsége fölött kegyesen örködött, és uralkodása huszanhatodik évét a férfikor és egészség teljében megkezdeni engedte... De keblünk mélyéből mondván a költővel:

„Isten segits, királyok Istene!

Emeld föl hozzád a király szivét!”

arra is kértük a Mindenhatót, hogy ünnevelt fejedelmünk I. Ferencz Józsefen, a rá várakozó nagy feladatok teljesítésében, szent kegyelmét és irgalmát tüntesse föl; Magyarország és az emberiség szent érdekei- és igaz javaiért való küzdelemben Urunk nagy Istenünk királyunkat támogassa, a bölcsesség és erősség lelke kövesse őt, és mielőtt uralkodásának második évszázadnegyede elmulnék, a világon legyőzött hitnek ereje ujítsa meg és erősitse szép birodalmát!...

A magasztos ünnepély versezetéből is, melyet szintén Budavárynk*) készített, idézzük ezeket:

Est Rege felix Hunnia cum suo,
 Quem mille votis prosequitur, quem amat,
 Fortis tuetur, quemque honorat.
 Magnauimum simul et benignum.

Francisce! Tecum dulciora gaudia
 Sunt orta nobis. Hunnia plausibus
 Gestit, Tibi post quinque Iustra
 Dum veniunt sacra Jubilaea.

Haec est amoris tessera debita
 Sincero amori, quo refoves Tuos.
 Victor sui est heros in orbe
 Maximus. Haec Tua laus, perenni

Haec est tropaeo digna benignitas.
 Amore amor nam, sancta fides fide
 Recte parantur, roborantur
 Sorte, dolo violanda nullo.

*) Ily ezimen: „Ad Iubilaeum FRANCISCI JOSEPHI Austriae Imperatoris et Hungariae Regis Apostolici — Anno regiminis 25. feliciter peracto, die 2-a dec. 1873.“

His nixa laus est imperii Tui.
 Nam lege patrum iureque reddito
 Maiores quis per terna secla
 Praestitit Hungariae gementi ?

Futura rerum tempora qui videt
 Caliginosa nocte premit Deus,
 Gentemque post tantas procellas
 Principe Te cupit esse salvam.

Tuis sub alis, auspiciis Tuis
 Sibi salutem reddita gens struit,
 Quae ritque fontes, quae redundent
 In patrios bona cuncta fines.

Sic glorioso Principe, fretaque
 Iam quinque lustris imperio Tuo
 Gens gloriose coepta lege
 Perficiat sapiente, iusta. —

At Tu secundis rebus et arduis
 Doctus mereri lumina gloriae
 Felixque faustusque haec celebra
 Optime Rex Sacra Jubilaea.

Sic esto felix Coniuge cum Tua
 Et cum Rudolpho delictum Tuis.
 Te Rege felix, sempiterno
 Hunnia Te Patre gloriatur !

„Kenyér után indul a sokaság s magános hasznokat vadász“ ugymond Kölcsey egyik emlékezésében... És teljesen igaz van, s mi szemtanúi vagyunk annak, miszerint az anyagi jólét, a kenyér, vagyonosodás, fényűzés és a kényelem szertelen keresése azon közszellem, mely mindent, mi körébe tartozik, összegyűjteni, ellenben, mi az anyagi hasznon kívül esik, mellőzni és ignorálni törekszik... Mégis a mindent csak anyagi haszon értékéről mérő s e szerint becslő materialismus törekvéseivel szemben Jézus Krisztus jegyese, isteni megbízásból a lélekre, vagyis arra, mi egyedül teszi az

embert emberré, fordítja övének figyelmét, elő-előtüntetvén az örök javak érdekében megdicsőült értelemóriások példáját is. Ilyen alkalmul ajánlotta az 1874. év mart. 7-ét. — Mert ezen napon volt hatszázadik évfordulója annak, hogy aquinói sz. Tamás, a kath. egyháznak sz. Ágoston mellett legnagyobb theologusa s a középkornak, ha ugyan nem az egész ker. időszámításnak, legmélyebb bölcsésze, az égi hazába költözött. Épen, midőn a lyoni zsinatra utazott, Fossa-Nuován hallá az Úr hívó szavát, mint az énekek éneke, melynek értelmezése a hit, a tiszta élet, az oltáriszentség és áhitat e kiváló mesterének sastollát és galamblelkét foglalkodtatá — mondja : „En dilectus loquitur mihi: surge, propera, iam enim hyems transiit... A kath. világ számos helyén nagy fényvel ünnepelték meg dicső emlékét. Istennek hála, a nyitrai tanintézet sem maradt egészen hátra... Az ifjuság a kegyesrendi templomban volt ajtatosan sz. misén jelen, mely teljes segédlettel lön a Magasságbelinek bemutatva; szerencsés erü poetánk pedig a megdicsőült mély szellemről, melyről találóan állítják sokan, miszerint a szentek közt a legtudósabb és a tudósok közt legszentebb volt, így énekle :

Aquinate satam progeniem Patre
 Orta laetitia Christiadae hac die
 Doctis praesidium et dulce decus sophis
 Post sex dicite saecula.

Illum sancta fides, nudaque veritas
 Coelesti a teneris lumine percitum
 Collegisse dedit lucra scientiae
 Inter sacra silentia.

Illum mens facilis rectaque, nobile
 Fontes ingenium quaerere limpidos,
 In sacris foliis continuo sequi
 Securam docuit viam.

Illi perfugium, dulceque gaudium
 Merces magna nimis crux fuit et salus,

*) A verzeset czime: „Ad Iubilaeum Sancti Thomae Aquinatis Doctoris Angelici post sex saecula celebratum.“ —

Crux audita fuit dicere praemia,
Thomae digna laboribus.

Illum Parthenope, Roma, Lutetia
Doctorem Angelicum, Christiadae vocans
Doctores resonant laudibus inclytum,
Patronumque suum vocant.

Laus aeterna Deo et gloria sit Patri,
Doctori Angelico jubila qui tulit,
Haec post saecula Thomae gloria, laus novum
Sponsae conciliet decus!

Az 187⁴/₅-ki tanévben emléket hagyott a Czuczor-ünnepély. Ezen esztendő hatodik hónapjának 6-án tartatott az meg, midőn a kegyeletünnepély tárgya dicsőült Czuczor Gergelynek, a sok irodalmi érdemmel jeleskedett benzésnek, a kedvelt költő és a magyar nyelv szótára egyik ernyedetlen szorgalmú munkásának, kinek műveit nem nélkülözheti, valaki nemzete szelleméről fogalmat akar szerezni, mert e szellemnek ő viszhangja volt, — szülőházára Andódon emléktábla tétetett. — Sívár évtizedek valának, melyekben Kőlcsey szerte nézett s nem lelé honját e hazában; midőn Vörösmarty szívzaggató panasza fakadt, hogy ebben a hazában jár számkivetetten az árva fiu, dalt zengedez és dala oly szomorú; midőn Bajza a kétségbeesés itéletét mondotta ki ugyanerre a hazára: „Múltadban nincs öröm, jövődben nincs remény“... E korban szállottak Czuczorék a viharos tenger hullámaira és meghozták irodalmunk aranygyapját, s hazánk második, szellemi meghódítói lettek... Természetes volt tehát, hogy nem egyedül Andód helysége és Érsekújvár-város lakossága járult a kegyelet tényéhez, hanem az ország több vidékének küldötte, a tud. intézetek, és jelesül a m. tud. Akademia és Kisfaludy-Társaság is, képviseltették magukat... Az ünnepélyt rendezett érsekújvári gymn. tanárikar részéről tanodánk is részesülvén a meghívás tiszteletében, a gymnasiumnak, melynek az ünnepelt egykor tanulóként disze vala, igazgatója jelen volt a kegyeletünnepélyen, hol szívből-lélekből zendült meg százak ajkán, mit a koszorús költő oly forrón ohajtott és könyörgött: „Isteu áldd meg a magyart!“...

Andód prima Tibi dedit
 Vitæ lumina, Te Nitria foverat
 Sub signis Calasanctii.
 Tu musis patriis atque laboribus
 Doctis, ingenio, fide.
 Matri perpetuum concilias Tuæ
 Et Sacro decus Ordini. —
 Est ergo, merito dum tabulas Tibi
 Mater marmoreas parat,
 Est quod nostra cohors te recolet Suum,
 Est cur dicere gestiat.
 Semper noster eras Czuczor amabilis !
 Tu noster Pylades eras,
 Cuius melliflua voce, scientia,
 Vultu nos frui sumus.
 Sic est ; blanda fuit temperies Tua,
 Fuit dulce eloquium Tuum,
 Aeternum socios ordinis hinc Pii
 Ut fratres Tibi vinxeras. —
 Heu tantum, tenere quem redamavimus
 Nobis surripit Atropos.
 Quis desiderio sit modus intimi,
 Aut nobis placidi Viri !
 Frustra, nil lacrimae fata dolentium,
 Nil prosunt gemitus Viro !
 Vatem dulcisonum Musa vetat mori.
 Vatis dulcisoni manet
 Inscriptum patriis nomen in atriis.
 Andód in tabulis piis.
 Hic, hic mellifluum Musa canet Virum,
 Dicet Nitria quem Suum,
 Ordo quem recolet mente reconditum. (*Budaváry**)

V. Ferdinánd Ausztria császára és Magyarország királya
 1875. évi júniushó 9-én délután 3½ órakor a halotti szentsé-
 gek ajtatos fölvétele után Prágában elhunyt — Árpád nem-

*) 'Ad solennem occasionem, quum piae memoriae GREGORII
 CZUCZOR o. s. B. de litteris patriis longe meritissimi, in Andód, loco
 natali domui, in qua primam lucem conspexit, marmorea tabula affige-
 retur die 6. Junii 1875.'

zedéke gyászt öltött és pártkülönbség nélkül részt vón az uralkodó ház fájdalmában, mely azt a 82. évet, 2. hónapot és 10. napot élt V. Ferdinánd, Magyarország apostoli királyának halálával érte. — A nemzeti gyász méltán megilleté a magas elhunytat. A nemzet halottja vala ő, nemcsak, azért, mert azon koronát viselte tizenhárom éven át fölkent homlokán, melyre mindenha kegyelettel tekint a magyar: de kiváltkép azért, mert e tizenhárom esztendő a nemzet életének igen jelentékeuy időszakát képezé, azzal multunk oly mozzanatai, jövőnk megteremtésének oly alap gondolatai forrvák egybe, hogy a történetirő örökön örökké mint egy nagy időre tekintend arra vissza, s ötödik Ferdinánd magyar király neve mindenkorra összekötve marad ez emlékkal... V. Ferdinánd egyénisége hasonló volt a korhoz, melybe uralkodásának legnagyobb része esik... A nyugalmas kedély, a családi boldogság, a csöndes mediatio, az általános emberi czélok után törekvés, a nagy nemzetközi és politikai emotioktól irtózás és az uralkodásnak patriarchalis vezetése: ezek voltak jelleme, vágyai, eszménye és törekvése. S úgy tűnik föl, mintha birodalmának népeit is s Európa nagy nemzeteit is ugyanezen vágyak és törekvések lelkesítették volna... A magyar nemzet ujjaszületésének kora összeesik a Ferdinánd uralkodásával, s ez kétszeres ok arra, hogy hálás emlékezettel viselkedjék az elhunyt uralkodó iránt, kinek szelid lelkülete, népei iránt tanusított önfeláldozó szeretete a történelem lapjain a „jóságos“ király nevét örökíték meg számára... A feledhetlen nagy halott lelke üdvéért, midőn a Kárpátoktól Adriáig egy imába folyt össze a nemzet felhangzó fájdalmas fohásza: „Uram! királyok Istene! adj örök nyugalmat neki s az elenyészhetlen világosság fényeskedjék neki!“ — a gyászistenitiszteleket a nyitrai piaristák a tanuló ifjúság és számos ajtatoskodók épületes részvételével nyomban megtartották. —

Az emlékül szerzett „Lessus“ *) czimű költemény pedig egyebek között így hangzik:

*) Egész czime: „Lessus ad obitum Ferdinandi Imperatoris Austriae et Regis Apostolici Hungariae etc. die 9-a Junii, 1875.“ —

Frustra perpetuos hic Tibi vovimus,
 Rex Fernande dies quem, semel iuvidet
 Augustae Domui tam placidum et pium
 Terris surripit Atropos. —

Multis occideras Rex bone flebilis,
 Nulli flebilior, quam populis Tuis,
 Queis longae Duce Te fuderat aequitas,
 Pacis munera faustitus.

Tutos quisque dies Te duce vixerat
 Tutus lege patrum sub proprio lare
 Nunquam turbinibus vel Boreae, Noti
 Ventis raptus inanibus.

Primum Principe Te post tria saecula
 Est, est lingua Patrum reddita legibus,
 Tu sermone Patrum primus ad Hungaros
 Auditus fueras loqui.

Hinc lingua eat patriis reddita iuribus,
 Foro, palaestris atque scientiis.
 Surgit docta cohors, gens Academiam
 Fundat Szécsenyio duce.

Sic est; Optime Rex, auspiciis tuis
 Te florere solum coeperat Hunniae. ---
 Urbs testis Budapest, quae faciem novam
 Quae debet Tibi culmina. —

Casus saepe docent terrigenas sui.
 Te ducit pietas te bonitas Tua
 In dulci requie carpere praemia
 Alta mente reconditum.

Vixisti populis delictum Tuis,
 Vixisti ut miseris perfugium, Tua
 Virtus et bonitas perpetuo manet
 Nostro condita pectore. — *(Budaváry.)*

A rajzolás tanításának emelésére a külföld tapasztalása szerint legcélszerűbb eszköz az időnkint rendezett általános

rajzkiállítás, hol a rajztanárok a beküldött rajzokat megtekintve és összehasonlítva bővebb ismeretet szerezhhetnek a kor magaslátán álló tanmód felől, s a kiállítással összekötött tanácskozásokban a fölhasználendő tananyag és módszer megválasztásában egymást fölvilágosíthatják. —

Az országos középtanodai tanáregylet az 187³/₄-ki gyűlésének határozata folytán minden három évben Budapesten középiskolai kiállítást rendez. Az első ily rajzkiállítást 187⁴/₅. tanév végén az egylet közgyűlésével egyidejűleg ohajtá megtartatni. — És a nagyméltóságú közoktatásügyi miniszter ur, tekintve azt, hogy a rajznak tanítása más országokban is élénken foglalkoztatja a tanférfiakat, s mert ez ideig ezen meglehetősen elhanyagolt mezőnek okszerűbb művelése hazánkban kiválóan szükséges, — helyeselve a tanáregyletnek ez irányban tett fölterjesztését, a rajzkiállítás megtartását csakugyan 187⁴/₅. tanévben 23231. sz. a. intézvényével elrendelni kegyeskedett. Ugyanaz alkalommal a tanáregylet által fölterjesztett kiállítási programmot is elfogadván, azt hivatalosan intézetünknek is küldötte. —

Ez orsz. rajzkiállítás s módszertani tanácskozmányban a tanáregylet elnökségének szives meghívása folytán tanodánk is részt vőn Endrődy Gyula rajztanár személyes jelenléte által, ki 140. drb. rajzot is boesátott az igazgatóság útján a kiállítási bizottság rendelkezésére, hozzájuk mellékelvén az eljárás módszerére vonatkozólag kért iratokat. —

A kath. egyház isteni eredeténél fogva a vallásos ismeretek és erkölcsösség ápolása s terjesztésére van hivatva. Ide céloznak az összes egyházi intézetek, jórészből lángbuzgalmú papok által alapítva és főtartva, másrészt az oltár szolgálóknak áldozatkész hathatós közreműködése mellett egyházukhoz hű s erényes világiak által életbe léptetve és fölkarolva, miszerint ezen évszázadokon át virágzó intézetekben előmozdittassék a cél, melyet a Teremtő kitűzött... Minden korban támaszt az Isten egyéueket, kik az embertársaikra súlyosodott bajokat enyhíteni, különösen az ifju nemzedék neveltetését előmozdítani iparkodnak... Ilyen nagys. Venczell Ferencz nyitrai székesegyházi kaunok úr. — És e tapintatos alkalmazkodó jószívű férfit 1875-ben nagy megtiszteltetés érte. Ugyanis ft. dr. Roskoványi Ágoston úr öméltósága, példája az atyai gondosságának, a határtalan szeretetnek, a leereszkedő nyájasságának és főpásztori féltékeny buzgóságának, melylyel lelki gyermekeit atyai

kebelére emeli, vigasztalja, szóval és tettel lelkesíti. — mondott évi nov. 1-én kelt leiratával az oldala mellett levéltárnok, titkár majd kanonokul évek során át szolgálatkész búséggel működött kegyteljesen általános helynökévé nevezte ki. — A főpásztorilag kitüntetettnek ezen megtiszteltetése által fölhíva érezte magát tanintézetünk, hogy örömének nyilvánosan is kifejezést adandó, az ünnepeltet, ki tanodánk szerény falai között is tanult egykoron, és most az ifjuságának jóltövője, egy alkalmi versszettel*) meglepje, melyben ez is előfordul.

Sic est, non aliter. Fiducia Praesulis ornat,
 Quem virtus dignum reddit honore novo,
 Provida Praesulis haec, simul est veneranda voluntas.
 Tu virtute vices Praesulis usque geres.
 Est Praesul, sancto qui pro grege pervigilavit
 Magnanimus, doctus, providus atque pius.
 Est, qui Pastores miseros sociosque Ministros
 Ad sanctum monitis extimulavit opus,
 Qui fractos senio, vel munere, pauperieque
 Dextra Pastores erigit atque fovet.
 At Te multa parem dedit experientia rebus
 Atque probata Tuis intemerata fides.
 Est tibi Religio, nil hac Tibi carius usquam,
 Quamque probas factis est Tibi viva fides.
 Ergo miremur Tibi quod data tanta potestas,
 Cui Praesul prudens Te videt ipse parem? —
 Et jam laetificus Clero praeunte Sacrata
 „Ad multos Annos!“ fertur in aede sonus.
 Te Coeli foveant, fiducia Praesulis ornet,
 Gratia Te Regis semper ad alta vehat!
 In grege vive dies, cum Clero vive beatus!
 In Te Sponsa decus, Nitria, Musa canant!

1875-ben a nemzeteknek ismét halottja volt. Ismét szaporodott egygyel azon sirhalmoknak száma, melyek a haza-

*) Czime: „Honoribus reverendissimi domini FRANCISCI XAV. VENCZELL, cathedralis ecclesiae Nitriensis canonici etc. etc., quum ab illustrissimo domino AUGUSTINO ROSKOVÁNYI Episcopo Nitriensi in spiritualibus vicarius generalis gratiose denominaretur die 1. novembris 1875. Scholae Piae Nitrienses.“ —

földet drágábbá teszik a jelenkor és következő idők gyermekeinek. — Nem a kor terhei alatt meggörnyedt emberhez kopogtatott be itt az obajtott halál; szívből és elmében ifjan nagy-hasznú munkássággal, a magyar tudományosság dicsőségét képezendő dolgozatokkal foglalkozott a ritka szellem, midőn az életőlő vész megtámadta és elragadta... És ennek tudata még győtrőbbé teszi a vesztés fölötti fájdalmat. A jelzett év októberhava 9-én váratlanul meghalt Toldy Ferencnek, ki ötven évnél tovább az irodalomnak vezére, az irodalomtörténet megteremtője volt, s kinek legvirágzóbb intézeteink mint az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság sokban létökét köszönik, — elköltöztére gondolunk... Néhány év múlva nemzetünk ezeréves történetét tölti be. Minden téren nyomokat hagyott maga után; azonban dicső multjának literatúrája a legszebb emléke; és ezt Toldy mentette meg... Oh tehát eunek távozta okozta veszteséget érezé mindenki, a ki tudja vala, mily szerepe van a polgárisodás századaiban a tudománynak, s mily szüksége van egy nemzetnek ama csöndesen építő munkásságra, mely az idők viharai ellen legszilárdabb alapot rakogat... És érezték főképen a tanférfiak s azért el nem mulasztotta gymnasiumunk is a különösen érzett fájdalomnak, azon kívül, hogy az elhunyt lelke üdveért imádkoztunk, az ifjusági önképzőkör kebelében is legalább csöndes áldozatot hozni...

A kegyesrend bánatát jelzé e versezet*) is:

Heu! luges animae dimidium Tuae!
Luges iure Tuum flebilibus modis
In Doctis Sociis, in Patrio solo
Nullus quo Tibi dulcior.

Dammis ipsa suis ingemit Hunnia.
Justis Docta Cohors icta doloribus

*) Czime ez: „Ad amplissimum et doctissimum Virum A. R. P. CYRILLUM HORVÁTH e S. P. in Universitate Pestiensi Philosophiae Professorem, AA. LL. et Philosophiae Doctorem Jubilaeum, Academiae Hungaricae Socium etc., quum suum Immortalis Memoriae Amicum FRANCISCUM TOLDY, Virum omnigena eruditione conspicuum et de litteris patriis atque Academia Hungarica longe meritissimum die 11. decembris 1875 fatis functum lugeret, Scholae Piae Nitrienses,“

Deflet, quem patriis surripuit decus
Atrox Parca scientiis.

Quae tantum genereut saecula Palladi
Sidus? Quando parem vel similem dabit
Huic, quae terra Virum? Quae patriae bona
Sors haec damna resarclet?

Hic totus patriae vixerat impiger,
Provexitque sagax Hunniadum decus,
Et linguam Veterum percoluit Patrum
Summis usque laboribus.

Multis Toldy bonis flebilis occidit,
Nulli flebilior quam patriae et Tibi,
Cum damno Sociis irreparabili
Nobis omnibus occidit.

Frustra. Tantus amor spirat ad huc Viri;
Tam cari capitis pars melior manet,
Splendentem pario marmore purius
Virtus, fama Vetat mori.

Illum Pieriae et scripta volumina
Dicent in patriis Palladis atriis,
Et docti socii perpetuae canent
Dignum lumine gloriae.

Quin et grata suo patria filio
Ponet marmoreum culmen honoribus,
Ad quod digna Patrum progenies cauet,
Tantum moribus exprimet. —

Nou, non detrahitur flebilibus modis
Infixum rutilo sidus ab aethere,
Solentur patrios. O utinam lares,
Et reddant Superi parem!

Longis parce Cyrille ergo doloribus.
Virtutem cineri crede superstitem,
Haec cernit socium Te memorem Sui
Tu cernis memorem Tui.

Non omnis moritur Toldy Tuus, Viden
 Inter nos medius stat genius Viri.
 Scriptis ille suis hic superinsidens
 Dextram porrigit omnibus.

Huius nota Tuam tristitiam levet,
 Virtus erigat haec diva Cyrille Te;
 Dignus Toldy Tuo pectore, dignior
 Tu tanto et fueras Viro.

Alig mult el, s még nem is mulhatott, a busongó be-nyomás, midőn a kebelrenditő hir zugta át az egész hazát: hogy a nemzet legnagyobb fiát és bölcsét, Deák Ferenczet 1876. január 28-án hosszas szenvedés után az Örökkévaló kiszólitá a halandók sorából...

El valánk készülve halálára, és mégis midőn bekövetkezett, oly fájdalmasan esett az, hogy napokig az egész nemzet jajkiáltása tölté be a levegőt, mely vigasztalást alig talál vala. — Legyen itt is néhány sor dicső emlékezetének szentelve. Született Sőjtörben, Zalamegyében 1803. okt. 17-én. Atyja jó módú közbirtokos volt és nagy gonddal neveltette gyermekeit, kik összesen négyen valának, két fiu, két leány. Ferencz a gymnasiumot Kőszegen, Pápán és Nagy-Kanizsán végezte, a bölcsészetet és jogot pedig Győrött. Pesten jurátuskodott és letette az ügyvédi czensurát, aztán haza ment Zalába, hol tisz. megyei ügyészszé választatott. Csakhamar nagy befolyásra jutott, sőt pártvezérül ismertetett el megyéjében. Az 183²/₃ országgyűlésre választatott először követté, 29. éves korában, és itt is nem sokára az alkotmányos és nemzeti érzelmű ellenzék vezére lön. Ezen országgyűlés felosztatása után már oly nagy tekintélyben állott, hogy közvetítővé választatott a korona és nemzet között, s már ekkor is sikerült neki a békités. Az 1843-ki országgyűlésen nem jelent meg, s ezt még politikai ellenfelei is pótolhatlan veszteségnek tartották. 1848-ban hosszas vonakodás után elvállalta az igazságügyminiszteri tárczát. Az események kisodorták ugyan kezéből a vezérszerpet, de annál nagyobb sikerrel működött a józan reform terén. A második miniszterinmba már nem lépett be, bár képviselői székét megtartotta, és Debreczenbe sem követte az országgyűlést. A szabadságharcz leveretése után ismét Deák

lön a Gondviselés embere, kire a békités nagy munkája várt; mi neki az annyszor meghiúsult kísérletek, 1861-ki híres felirata, — 1865-ki nevezetes husvétii czikke után, mint az még élénk emlékezetünkben van, végre teljesen sikerült. — Azon betegsége, mely most halálát okozta, még az ötvenes években kezdődött, és különösen 1870. óta rohamosan öregbedett. — 1874. jun. 28-án tartá utolsó nyilvános beszédét. 1876. évi jan. 21-én Rónay Jácint vál. püspöknek meggyónt és fölvette a halotti szentségeket. Mint maga oly szépen mondá: „Lelkem ösztönzött rá!” Végre január 28-án visszaadá nagy lelkét Teremtőjének...

A „haza bölcese“ immár a történeté, az iskoláé. De itt örök életet biztosított magának. Mint a legönzetlebb hon-szeretet, a trónhoz való törhetlen hűség, az előrelátó államférfiúi bölcsesség eszményképe, mintaul fog szolgálni az ifjuság nevelésében, míg csak magyar lesz a föld kerektségén... A nagy elhunyt emlékének, kinek halálát a művelt világ az emberiség veszteségének tartá, mi is szenteltünk a templomban végzett fényes requiem után szerény, de benső érzet sugallotta gyászünnepélyt ezen műsorozattal: a) Vizontlátás Mendelssohntól. Ének. d) Szózat Vörösmartytól. Szavalat. e) Emlékbeszéd a dicsőült fölött. d) A hazáról Petőfytól. Szavalat. e) Deák Ferencz. Életrajz. f) A nagy halott emlékére készített költemények. g) Korrajz. Különös tekintettel Deák Ferenczre. h) Hymnus Kölcseytól. Szavalat. i) Zárhangok. Ének — az iskolai falak közt, melyen az ifjusággal a tanári kar, az egyházi katonai és polgári körök fejei és több jeles vendég vettek részt.

Álljon itt emlékül remek tollú költőnk versezete legalább részben:

Luges, et merito Nitria honoribus
Tantum funebribus prosequeris Virum.
Dammis iure suis in dolet Hunnia
Tanto funere percita.

Franciscus rutilum sidus in aethere
Nostro, dulcis amor, gloria saeculi,
Et Sanctae Themidi et Concilio Patrum
Prudens Arbiter occidit.

Quae tellus similem, quae regio Virum,
 Aut huic quando parem viderit Hungarus?
 Quis Civis patriae legis amantior,
 Quis maior melior fuit?

Illum mens solida et propositi tenax,
 Incorrupta fides et sapientia,
 Atque in turbinibus mira sagacitas
 Summis aequiparat Viris.

Illi lex patriae prima salus fuit,
 Et quod vulnus hians pectore Civium
 Saeclis paene tribus saepe recruduit
 Sanat cum patriae lucris.

Hinc noster sapiens Ille fuit Solon,
 Vaschingtonque suae gentis ut optimus
 Qui sortem variam temperie pari
 Et prudenti animo tulit.

Est gens nostra Patrum reditta iuribus,
 Est cinctus Stephani Rex diademate,
 Est nostris propior civibus Austria
 Tanti consilio Viri.

Non omnis moritur, quem sequitur decus
 Aeternum, recolit quem omnis in Hnnia,
 Quem Rex Ipse pius Coniuge cum pia
 Justis ornat honoribus.

Non hoc Hunniadum progenia sato
 Ulli splendidibus funus erat datum,
 Nulli tam merito tantus honor fuit
 Usquam praestitus Hungaro.

Illum Sancta Themis, consilium Patrum,
 Illum grata canet Pieridum cohors,
 Illum perpetuis tollet in aethere
 Clio laudibus Hungaro.

Ergo iure Suo Terra superbiet
 Quem condit tumulo. Gens canet Hungara,
 Et virtute Viri digna Virum colet
 Grandem moribus exprimet.

At vos ad tumulum discite posteri,
 Quae sit vera salus, quod patriae decus.
 Factis exprimate Hunc. Huius imaginem
 Alto pectore condite !

Haec Virtus, hic amor progeniem novam
 Accendat, stimulet pectora Civium ;
 Et virtute pari digna beabitur
 Dignis Hunnia filiis. (Budaváry.*)

Az egésznet méltóan az igazgató azt megmutató beszéde rekeszté be, hogy a nemzet nagy költőjétől 1845-ben dallott jellemrajz következő hangjait egy hosszú életpálya szentesíté meg, és meg nem homályosított valósággá magasztosítja :

„Türni viszályt és partharagot, s ha kgrülni lehetetlen,
 Régi baráttól is türni a néma döfést ;
 S a mit kezdettem fiatalkori lelkesedéssel,
 Arról hálaimát mondani vég napomon
 Mindezekért a díj, a melyet elérni reményem :
 Vajha kicsiny legyenek a nagy haza hősei közt.“

(V ör ö s m a r t y : D e á k F e r e n c z.)

Vajha az őszinte kegyeletérzéssel rendezett ünnepély maradandó emlékül éljen az ítjnság kebelében, s a nagy államférfi, az igaz magyar, nemzetünk Demosthenesének, szóval a hazai történeteink egyik legdicsebbikének emberi és honfui erényei soha el nem enyésző vezéresillagai legyenek a serdülő nemzedéknek ! —

Miként a természet ölen oly tünemények jelentkeznek, melyek a fogékony keblet a fölhangoltságának lehető magas

*) Czime : „Piis manibus et immortalis memoriae FRANCISCI DEÁK viri intemerata in Patriam fide et summo boni publici studio longe celebratissimi, Patris Patriae providentissimi ac sapientissimi, cui par nullum elogium, die 28. januarii 1876. pie et gloriose fatis functi, ad iusta funebria Nitriae solenniter persoluta Scholae Piae Nitrienses D. D.“

pontjára emelik: úgy a ker. katolikus embernek vallásos hit-erkölcsi élete oly gazdag ama jelenségekben, melyeknek szemlélete és élvezetére, a szeretet nagy Mestere a megváltás jótéteményeiben való részesülésre följogosított összes emberiséget meghívta, hogy azt csak az érzéketlen elfogultság, a félszeg egyoldalúság, a törpe eldöntettség, a hitélet nagyszerű gyakorlati jelentősége iránti hideg közöny tagadhatja meg. Mi lehetne pedig kedvezőbb, fölhangolóbb, mi bírhatna nagyobb jelentőséggel katolikus emberre nézve, mint Istenével kiengesztelődött a bucsuengedélyben részesülhetnie, a bűnöknek és örök büntetésnek eltörlése után fönmaradt ideiglenes büntetésektől megszabadulnia? Mi csak egyszerű gyöngye viszhangját akarjuk adni annak, hogy az 1875-ben a jubileumév, melyben gymnasiumunknak ifjusága is minden rendű és rangu hivekkel egyetemben részt vőn, Nyitrán is példásan fölhasználattott. A körmeneti ajtatosságok a megyés püspök öméltósága dr. Roskoványi Ágoston úr által eleve megállapított szertartás szerint végeztettek. — Nevezetesen a jubileumi ünnepélyes első körmenet az említett évi aprilishó 12-én, husvétutáni második vasárnapon épületes buzgósággal tartatott meg, miután dr. Bobok József papnöveldei hittanár a székesegyházban jelesen fejtegette a jubileum üdvös céljait és a ke. esztény hitélet fölvirágzására kiható következményeit. Majd megindult a processio, melyet valamint következőket is az ajtatos hivek nagy lelki épülésére a főntisztelt püspök úr vezetett a kitűzött templomok látogatására. — A második ünnepélyes körmenet aprilhó 18-án, husvét után harmadik vasárnapon, a harmadik májushó 1-én, husvét után hatodik vasárnapon, a negyedik vagyis utolsó pedig májushó 23-án, pünkösöd után első, vagy Szentháromság vasárnapján buzgó áhitattal tartatott meg... Nagyszerű és lélekemelő látvány volt, midőn a hívők százai és százai ugyanazon szent érzelemtől lelkesítve áhitatos imák és énekek zengedezése között a sz. kereszt jelvénye és zászlóik alatt járdalának. — A nyitraiakon kívül a filialisokból is zarándokoltak ez alkalomra Nyitrára, résztveendők az ajtatosságban.. Mindegyik körmenetnél ugyan, de különösen a befejezőnél a „Te Deum laudamus“-nál valóban fölkelte szívünkben az Isten dicsőítésének érzete, hogy még mind erősen tartja népünk lelkében a vallásosság drága erényét s

készít számára oly napokat, melyeken áldásának hatalmas erejével elvászthatlanul lánczolja magához. — Növendékségünk is, mely az engedélyezett bucsu áldásaiban részesülni oly hön vágyék, szép rendben végezte ajtatosságát úgy, hogy a válásosság eme szép nyilvánulása emlékezetes momentumait teszük intézeti hitéletünk történetének...

Az 187⁵/₆-iki tanév a nevezetesbek egyike a hazai kö-zéptanodák történetében, s ennél fogva a mi intézetünk életében is. —

Nagyobb átváltozáson volt keresztülmennő a középiskolai intézmény mind ott, hol annak működése felsőbb elleuőrzés alatt áll, még nem a törvény erejénél fogva, hanem a közoktatásügyi miniszterium rendeleteinek alapján; s ezen gyökeres átváltozás a jelzett tanévben vette kezdetét.

E változás különösen három alakulásban találta megtestesülését: először az iskolai esztendőnek azidétt összevonásában, mely szerint a tanév egy teljes hóval megrövidülvén, valamennyi osztályban a tíz óra szabott munka kilencz hónap alatt vala bevégezendő; másodsor az általánosabb és marandóbb hatásu azon rendelkezésben: hogy (22151. sz. min. rendelet 1875. okt. 12.) a nyári nagy szünidő tartamául július és augusztus hónapok jelöltettek ki augusztus és szeptember helyett; harmadsor a rendszermódosító intézkedésben. — Ugyanis 185³/₄-től 187³/₄ tanévig bezárólag felsőbb tanhatóságú rendeleten alapuló szokás szerint a megnyitó és zárértekezleteken kívül minden hónap végén rendszer, a szükséghez képest közbeesőleg rendszer kívüli, legujabban pedig módszer tani értekezletek tartattak. Nemkülönb 186⁹/_{7c}—187³/₄ tanévekben a félévi vizsgálatok és osztályozások helyett a négy időszaki érdemsorozás és csak a tanév végén az egész évi tananyagból tartott vizsgálatok rendszere volt érvényben, oly módon, hogy a vizsgálatok eredménye- és a három első időszak érdemjegyeinek összevetése alapján megállapított negyedik időszak érdemjegyek végérvényű bizonyítványnak tekintettek, s az általános osztályzat minőnye ezen utolsónak minőnyétől volt föltéve. A jelzett esztendőben mindezek lényeges változást szenvedtek. Tudnillik a vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumnak (1874. július 2-ról 6672 szám alatt kelt) terjedelmes rendelete a pozsonyi kerületi kir. főigazgató által a gymnasium igazgatója-, illetőleg

tanártestületével mihez tartás végett közöltetvén, ebben elrendeltetett, hogy tartsunk a) a tananyag beosztására három értekezletet, ugymint: egyet az előadások megkezdése előtt a tanév első hetében, egyet a karácsonyi-, és egyet a husvétii szünnapok előtti héten; b) egyes osztályoknak általános és különös megbirálására s így az ifjuság haladásának állandó szemmel tartására a mennyi szükséges, annyi osztálytanári értekezletet; c) ezen értekezletekkel kapcsolatban kellő tanügyi intézkedések tételére 5. nagyobb tanácskozmányt: az elsőt novemberhó 3-ik hetében, a másodikat január 4-ik hetében, a harmadikat február 4-ik hetében, a negyediket május 2-ik hetében, az ötödiket június 2-ik hetében. Ezenkívül szükséghez képest rendkívüli értekezleteket, és július végén egy zárértekezletet... Mi ezen újabb intézkedésnek, illetőleg rendelvénynék első körutját megtettük, tartván valóban három tananyag-beosztó, 6. osztálytanári, 5. nagyobb, 2. rendkívüli és egy zárértekezletet. — Minden rendszert a gyakorlat szokott megbirálni, s a felett, hogy az életbe átváltatható-e vagy nem, dönteni. Mi őszintén megvalljuk, hogy ha sok időt igényelnének is ezen értekezletek és sok erőfeszítéssel valának is összekötve, az eredmény mégis kivált az osztálytanári és nagyobb értekezleteknél oly mérvben jelentkezett, hogy a haszon bizton mérkőzik a kivitellel járó nehézségek csekélyebb akadályaiival, főkép, ha azt is hozzá vesszük, hogy az újabban alkalmazott osztálykönyvek nemcsak a fegyelmezés eseteinek, hanem a tananyag részleteinek s ezzel a haladás mértékének is tükréről szolgáltak... Ugyanazon rendeletben az érdemsorozatok összeállításának ideje és módja úgy alapított meg, hogy az eddig érvényben volt négy időszakos osztályozás megszüntetettvén, ezután három ízben történjék osztályozás, a karácsonyi és husvétii szünidő előtti hétben és év végén, továbbá, hogy a karácsonyi és husvétii érdemsorozatok külön nyomtatványra irassanak, s mint értesítők az illetőkkel közöltessenek; az év végén megállapított érdemsorozati birálat eredménye pedig ismét külön okmányt képezzen s egyszersemind iskolai bizonyítvány gyanánt szolgáljon. Ezen módosítás előnye abban mutatkozik, hogy az ifjak teljesebb megismerésére több idő van engedve, s hogy az iskolai bizo-

nyitvány az értesítőtől el lévén különítve, az eddig szándékolt czél is, mely a szülőkre vonatkozott, eléretik s az iskolai bizonyítvány is több csinnal s nagyobb gondozással kezelhetetik...

XX.

A kegyesrend iskolai épülete Nyitrán.

A gymnasiumi épület és tanhelyiségei. — Dr. Krajcsik János vál. püspök és nagyprépost névnepja alkalmából. — Gymnasiumunk is részt vesz a magyarországi árvízkarosultak javára rendezett emlékkiállításban. — A Dugonics A.-nak emlékére Szegeden emelt szobor leleplezése alkalmából. — Tanintézetünk új zászlónak jó birtokába. — A kegyesrend nyitrai gymnasiuma 1876-ban százötvenötödik életévét tölti be. — A tanodánk e nyolczadik századnegyedéhez fűződő alapítvány a szegénysorsú tanulók segélyezésére. — Dr. Roskoványi Ágoston huszonöt éves püspökségének jubileuma, és az ekkor a nyitraegyházmegyei gymnasiumok növendékeinek javára tett nagylelkű alapítványa. — Dr. Schuster Konstantin kassai püspök és gymnasiumunk. — Szentséges atyánk IX. Pius püspöki ötven éves jubileuma Nyitrán. — A k. m. Természettudományi-Társulat és a jutalomkönyvek. — A tanügyi kormánynak középiskolai a ügyek rendezésére czélzó új kibocsátványa. — Dr. Haynald Lajos kalocsai érsek püspökké szenteltetésének huszonöt éve és hódolatunk. —

Valaki, jó akarattól lelkesítve a nevelés- s oktatásügy előmozdításáért, annak egy-egy intézetben javítása és virágztatásáért, tud buzgólni, az mindenképen oda működik: hogy a halogatást tűrő hiányok-, bajokon is mihamar segítve legyen, s így az ő szemében a nem komoly hiányok, bajok is sürgőseknek tűnnek föl... Így tesz a tanodaigazgató, ki az intézeti bútorok, az előadástermek javitgatását, ujitást, melyet csak nagyobb időközök s körülmények tesznek mulhatlanul szükségessé, — mielőbb eszközölni törekszik...

Tanépületünk belső jellegének csinosítására, a szünnapok alatt szokásos kijavítások- és tisztogatásokon felül, illetén ujitások történnek időközönként... Mert, ama termek kieszközlésével kivivott borostyánjain nyugodni koránsem vágyó, tanodaigazgató azt is létesítette, hogy a gondozására bizott gymnasiumban 1874-ben nevezetesen a második osztály, 1875-ben a hatodik, hetedik és nyolczadik osztályok, 1876-ban az első osztály termei nyertek teljesen új padokat...

És most oly ponthoz jutottunk, melynél gymnasiumunkat a maga egészében és helyiségeiben bemutatjuk.

A kegyesrendi tanoda a város legkiválóbb épületei közé tartozik, cseréppel fődött két emeletes épület, az alváros legmagasabb helyén, a szerzeti ház és templom közvetlen szomszédságában. Falai szilárdak úgy, hogy még a legfelső (második) emeleten is egy meternél nagyobb, várszerű vastagságúak azok. Századokra készült. — Főszárnya nyugatról keletre vonul. —

Nemcsak a közohajok, hanem a valóban mellözhetlenül szükséges föltétek sorába tartozik: hogy a tanépület környezete is a lehető legnagyobb kedvezményeket biztosítsa a tanítási s nevelési céloknak. Azért építik s tervezik, a hol csak lehetséges, újabb időben is a tanépületeket elszigetelten, körülkertetelt s gyepezett udvarok közepére vagy emeltebb helyre, kevesebbé járt utcákra... Mi mind az egészséges levegő, mind a föltöbb szükséges zajtalanság és a hallgatók befogadó figyelmét épen úgy, mint az előadók magyarázó buzgóságát és eszmei nyugalalmát hatalmasan támogató csend tekintetéből nagyon előnyös...

A mi gymnasiumunk helye, fekténél fogva sem igen hagy fönn kívánni valót már az által, hogy a tiszta levegőnyerés következtében az egészség épenséggel nincs veszélyeztetve; és a tanszobák ablakai is oly utcára nyílnak, mely kevesebbé járt és a csöndet nem igen zavaró. — Van e mellett tágas előtere, hol most már az apostolok szobrai diszelegnek és ákászfák ültetvék, hová, a folyosókon zajlást és fegyelmetlenséget fokozó mozgalmak nélkül, az engedélyezett óraszünetek alatt a tantermekből kimenő, virgoncztermészetű és pezsdülő vére mozgékonyasági ingereit kielegitő, tanulóság, kifuvandó a hosszas ülés fárasztó lankadságát és üde levegőt is szivandó, vonulhat. —

A művészet szempontjából elengedhetlen föltét: hogy minden középületnek belső rendeltetése jellegét külső arczvonalmain is kell viselnie s kifejeznie... Azért pompás tanoda-épületünk alakszerű kapujának párkány-ékitményes homlokzatát szép dombornivü készítmény díszíti, melyen nem a pogány vallás képzelt isteneinek, sem a pogány bölcsek és költőknek koszorúzott fői, hanem az isteni Gondviselés jelvénye, a bold. Szűz, és a hozzá közbenjárásért, őrangyalaitól környezett

kisded növendékeivel egyetemben, ajtatos kegyelettel esedező sz. Kalasanzi alakitvák ki izletes módon, azt hangosan hirdetőleg, hogy az e falak közti nevelés az istenességre törekszik a tudományt alapítani... Mit is használ, ha kitudjuk számítani a csillagok járását, de nem követjük az emberek boldogságát annyira előmozdító Üdvöztőnk sz. tanát! Mit nyerünk, ha a természet gazdag országában a tünemények eredetét, hasznait kikutatjuk, de embertársaink üdvét elő nem mozdítjuk? Mit ér, ha tudományos, művelt férfiak képeztetnek, de kiknek szívében az istentelenség üti fel borzadalmas zászlóját? „Numa religionibus et divino iure populum devinxit,“ mondja Tacitus, és ez által többet tön a város biztosítására, mint akár Ancus kőfalai, akár Brutus zsarnok irtása, akár Camillus diadalmai... Istentelenség szülője minden boldogtalanságnak! Istentelenség rendíté meg a trónokat, istentelenség szült honárulókat, istentelenség tiprá el a szent jogokat, istentelenség dönté gyászos romokba az országokat! Istentelenség tölti meg a börtönöket, és készteni az alávalót megölni a nyugalom párnáján békén szendergő honpolgárt, istentelenség állja útját a becsületes kenyérkeresőnek!.. Ezek az istentelenség szép gyümölcsei!! Átkozott a fa, melyen megteremnek!... Különösen leköti pedig a domborműn a figyelmet az ártatlanság fehérében előállított tanulócsoport, melyet a jellemző arczával égi méltóság- és ihletszerű fönséggel buzgólkodó és a tiszta erkölcsre, mert az erkölcstelenség a társadalom rétegein dülve, fölemészti végre annak egész életerejét, a tölgy férgeként, mely gyökereit rágja, miként egyik elsőrangú poetánk bús hangon mondja:

.....
 „Nézd a kevély tölgy, melyet az északi
 Szélvész le nem dönt, benne termő
 Férgek erős gyökerei megőrlik,
 S egy gyöngye széltől földre terítettik:
 Így minden ország támasza, talpköve
 A tiszta erkölcs, mely, ha megvész,
 Róma ledől s rabigába görbed!...“

vezető sz. hitvalló irányoz, térdre borulva imádkozás kifejezéseival... A kőben életmelegség van, a fejek sikerültek,

tiszta szellemet özönlők... Dicséretes bizonyítványa a tervezők és létesítők technikai ügyességének... Merjük állítani, hogy szinte nehezen esik e műtől a figyelve szemlélőnek távoznia, mintha valami titkos erő hívná vissza a lelket, és ösztönözne elmélyedten a mű eredményessége fölött elmélődni, a kegyesrend sz. alapítójának pedig a tiszteletteljes hála kötelei adóját, ihletett kebelvel velünk együtt az egyházének e szavait ismételvén, leróni:

„Josephe! fac, ut singuli,	Nec daemonis nos callidi
Qui literis vacamus,	Vincant dolosa bella...
Intelligentes, seduli,	Uni sit ergo gloria
Pii que procedamus...	Honorque Trinitati,
Fac nos tuis virtutibus	Laus, iubilum, victoria
Fac usque quoque plenos,	Trinae sit unitati.
Ut absque naevis omnibus	Sit et Josepho claritas
Cor adsequamur serenum.	Ex ore parvulorum,
Non ulla mundi turbidi	Et gaudii perennitas
Nos subruat procella,	In praemium laborum!“

Azonban távozzunk egyelőre a külsőségektől, és ne látszassunk rájuk valami határozó súlyt fektetni. — Nézzük inkább a sokkal fontosabbat, a föltétlenül fontosat: a belsőt.

Az épület belseje! Igen ez egyik életföltéte a kellő szellemi mozgásnak és mozoghatásnak, ..

Tanintézetünk földszintén vannak az I. II. III. osztályok tantermei, intézetszolgái szoba, fakamara és emésztőgödrök. — Az első emeleten az V. VI. VII. VIII. osztálytermek, az ifjusági könyvtár s tanárgyülési szobával együtt. A második emeletet a IV. osztályterem, rajziskola és még más három terem foglalja el, melyeknek egyikében a természet- és régiség-tani gyűjtemény, másikkában a vegytani szerek, harmadikkában pedig a terményrajzi tárgyak léteznek... Azon előnyös helyzetben, mely az eftéle gyűjteményeknek a tanítási termekkel való közvetlen összekötéséből származhatik, fájdalom nem osztznak szertáraink...

Gymnasiumunk rendelkezésére, az ismertettük épületben, összesen 16. helység áll, melyeknek és a folyosóknak milyenségét az alábbi kimutatás igyekszik föltüntetni.

Mindegyiknek külön-külön méretei:

Az I. oszt-terem hossza 15. met. és 29. cm. széles. 6. m. 20. cm.
 a II. „ „ 14. „ 23. „ „ 6. „ 20. „

a III. oszt-terem hossza	14. met. és 20. cm. széles.	6. m. 20. cm.
a IV. „ „	11. „ 30. „ „	7. „ 20. „
az V. „ „	14. „ 32. „ „	6. „ 49. „
a VI. „ „	12. „ 55. „ „	6. „ 49. „
a VII. „ „	7. „ 66. „ „	6. „ 49. „
a VIII. „ „	7. „ 48. „ „	6. „ 49. „
a rajzteremnek	„ 13. „ 65. „ „	6. „ 60. „
a természettaniszoba	„ 13. „ 65. „ „	6. „ 60. „
a vegytani szoba	„ 6. „ — „ „	3. „ 77. „
a természetr. szertár	„ 5. „ 28. „ „	6. „ 60. „
az értekezleti szoba	„ 6. „ 14. „ „	3. „ 19. „
az intézetszolg. szoba	„ 7. „ 75. „ „	3. „ 15. „
a fakamara	„ 6. „ 15. „ „	6. „ 15. „
az ifj. könyvt. szoba	„ 5. „ 20. „ „	4. „ 15. „
egy-egy folyosónak	„ 44. „ 55. „ „	3. „ 15. „
a tantermek és folyosók magassága	4. meter.	

Minden osztálynak van tehát megfelelő, saját osztályterme még pedig úgy elhelyezve, hogy a közlekedés, a fegyelmi felügyelés, nagyobb nehézség s főnakadás nélkül gyakorolható és akkép berendezve, hogy a térképek, minták kézi gyűjtemények, a folytonos szemlélet által a tanulmányt előmozdítólag, az osztályban tárgyalt tananyaggal összehangzólag foglalhatnak helyet; mi által az illető osztály működése külsőleg is mintegy jelképző kifejezést nyer. —

A tantermek mindannyian elegendő szám- s magasságú, jó szellentyűs (ventil) ablakokkal ellátvák, és közlők az első és második emeletiek valamennyien a nyári nagy hőség visszatarthatása végett, redőnnyel (jalouise) felszerelvék. Az első osztályban van négy ablak, a másodikban három, a harmadikban három, a negyedikben három, az ötödikben három, a hatodikban három, a hetedikben kettő, a nyolcadikban is kettő és a rajzteremben három. Minden egyes ablak 2. meter magasságú és 1. meter s 30. centimeter szélességű. — A padok minden osztályban úgy húzódnak, hogy a világosság a tantermekben, mint kell, bal kéz felül tódul be. — A tanoda külső és belső helyiségei tisztán tartatnak, mint a nm. m. kir. miniszteriumunk évenként, a pozsonyi főigazgatóság útján, küldött kibocsátványai igazolják. — Az emésztőgödör, melynek hossza 9. meter, 73. cm., szélessége 3. m. 10. cm., lent az intézet egyik oldalán van építve. — A második emeletben,

mint már említettük, a IV. osztály tantermén kívül van még négy terem. Ezek egyike 3. ablakos a rajzoktatási terem, Engerth Vilmos terve szerint fölszerelve, falait pedig a tanulmányt állandó szemlélet által elősegítő minta-rajzok és előpéldányok keretekben ékitik. A másik terem a természettani és régészeti muzeum. Itt vannak a jelességök miatt figyelemre méltó physikai eszközök, csinosan kiállított négy nagy szekrényben; valamint három szekrényben a műveltetési nagy horderóvel bíró és már is számbavehető érem-, régésztani is népművészeti tárgyak... A terem közepén egy nagy s egy kisebb asztal áll. — A harmadik szoba a vegytani szoba, hol a chemia eredményesb tanítására való edények, eszközök és vegykémszerek léteznek. A negyedik terem a terményrajzi szertár, melyben hat üveg szekrényben az állatok, különösen a madarak, a valóban párját ritkító csiga- s kagyló gyűjtemény, ásványok és növények helyezvék el...

Ezen bármely látni akaró elfogulatlantól fölismerhető tények s tárgyak elősorolásával koráusem kérkedni volt szándékunk a nyilvánosság előtt, hanem beszámolásképen némileg védekezni bizonyos emberekkel szemben... Vannak t. i., kik a valamely egyházi alapította katholikus tanodákat általában ocsárolni szeretik, mintha azok, az újabb kor követelményeire szemétfület zárva megcsontosodott régi állapotaikban kényelmesen érzik magokat?!.. Ezen kajánság fakasztotta ráfogást megczófolja ugyan már a kathol. tanodák multja és jelene.. Mindamellet szükségesnek tartjuk még itt is kimondani azt, hogy mi katholikusok megszoktuk csak is organicus fejlődés útján várni éperős alkotásokat: azok a teljesen fölszerelt, rögtönzött állami tanodák úgy tünnek föl, mintha egy szép reggel gyümölcsözésben álló nagy fákat látnánk beültetve oly helyekre, hol eddig fa nem volt... Első tekintetre tán gyönyörködünk a meglepő jeleneten; de örömünk enyészik, ha rágondolunk, hogy mi lesz az ilyen fákkal, ha majd bekövetkeznek: akár a viharok, akár a szárazságok... Fölfogásunk szerint a kathol. tanodák úgy nézendők, mint az idők viharai által megpróbált mélygyökerű, ha tán nem is dus-lombozatú cserfák... Ezeket tehát nem kimozgatni kell régi talajukból, hanem tövüknek táplálékot adni és a száraz galyaktól megtisztogatni; akkor majd a dus lombozat bizonynyal meglepően fog ki-eredni...

Habár sajnálандó korunk, mely mámorában minden erejét csakuem kimeríti, szenvedélyeinek s vágyainak kielégítésére minden gondját oda irányozza, hogy a fényüzési divatláz minden metamorphosisainak a lehetőségig megfeleljen; s így nem nagyon sokan találkoznak a módosabbak közt sem, kik Isten dicsőségét s felebarátuk iránti szeretetet kellően szívökre vennék, a nekik a Mindenhatótól bővebben adott földi javak bármely csekély részét is az ő sz. neve magasztalásának előmozdítására följajlanának s embertársuk iránt isteni Megváltónk főséges elvét tetteleg gyakorolnák... Mindamellert vannak, hála Istennek! nagyaink, főleg egyházi nagyaink közt olyanok, kik mint időnk valóságos ékei helyzetük magasztos hivatását szemök elöl nem tévesztve a minden javak kutfeje iránti kegyeletökben bőségesen nyert birtokuk egy részét szivesörömet hozzák áldozatul. Az adományozás eme szép tüneményei közé méltán sorolandó mélt. és ft. dr. Krajcsik János vál. püspök, nyitrai székeskáptalani nagyprépost, a vas korona jeles rendének vitéze, a püspöki szentszék és zsinatvizsgálóbizottság elnöke. — Ugyanis öméltósága jól tudván, miszerint, veszendő levén a világ mindene, csak a sziv vagyona, a jótétemény maradandó; s hogy ama jótétemény fölött örömréztől hullatott könnycseppek drága gyöngyökké válnak az életnek koronájában; de főleg megemlékeztvén nagy sz. Gergely pápa szavairól: „Probatio dilectionis est exhibitio operis, et charitas vivit in opere, non pascitur verbis“, naprólnapra nyitja meg bőkezűség-kincstárát, nagylelküleg részesítvén úgy gymnasiumunkat, melynek ő már tanuló korában ékessége volt, mint annak tanulóifjuságát kegyadományjaiban. — Mire nézve azonkívül, hogy az igazgatóság tisztársaival együtt forrón kéri az Istent a nemes lélek megjutalmazásaért, — 1876. évi jul. 27-iki névünnepére még egy hálaversezzel*) tisztelte meg, melyből legyen szabad a következőket idéznünk:

*) Ily czimen: „Ode honoribus illustrissimi ac reverendissimi domini JOANNES BAPT. KRAJCSIK, capituli cathedralis ecclesiae Nitriensis Praepositi maioris, electi Episcopi Sardicensis, Abbatis s. Hippolyti de monte Zobor, etc. etc. Amoenarum artium et iuventutis scholasticae Maecenatis munificentissimi, omnium ad se recurrentium patris benignissimi, ad diem nominis a Scholis Piis Nitriensibus D. D. die 24. Junii 1876.“

Magni Superna non sine gratia
 Divo Joanni nomen erat datum,
 Et gaudium Illius propinquis
 Nativitas tulerat stupenda.

Haec labra Patri solverat, haec dies
 Reducta rumpat nostra silentia. —
 Quis *Krajcsik* illustrem tiaris
 Non canet hoc redeunte festo ?...

Vir Magne ! Te olim discipulo suo
 Haec gloriantur Palladis atria,
 Tuumque Nomen, largitatem
 Mente Tuam recolunt perenni.

Dic, quaeso, nobis, quid melius Tibi,
 Quid pulchrius, quam munifica manu
 In spes iuventam sublevare,
 Et fidei patriaeque lucra ?

Sic est, ut olim Tu fueras iubar
 Nostrae palaestrae ; sic Tua gaudia
 Sunt cum iuventa, vera Tecum
 Gaudia sunt iuvenum magistris.

Amore capto nempe scientiae
 Primis ab annis hic pietas iter
 Ad vineam sanctam vocato
 Atque ad opus Domini paravit.

Crevere mox, quae consita nobili
 Cordi fuerunt, namque scientiae
 Haustae Tibi lauros in Urbe
 Contulerant Themidis virentes.

Hinc quisque fausto colligit omine,
 Quales in usus creveris in sacris
 Morum palaestris, quemve Mater
 Alma datum sibi gratuletur...

Ast blanda linguae gratia, iuribus
 Adiuncta sacris rara modestia,
 Impensa Clero cura, sancto
 Zelus in officio fidesque

Ad ampliorem sponte sua vehunt
 Virtutis aedem et promeriti aream,
 Quo parta laus debitusque
 Est comitatus honor coruscum.

Te templa et arae, sacraque culmina --
 Dudum novarat quae Tua largitas --
 Virique Custodem sacrati
 Providum et assiduum loquuntur.

Te consulentes in dubiis Virum
 Altis fatentur rebus idoneum,
 Et mentis excelsae ac sagacis
 Suspiciunt animique dotes.

Quid nostra dicant Palladis atria
 Aut quid piorum turma sodalium?
 Quid sentiant tantis benigne
 Muneribus miseri levati?

Fervent clientum pectora debitis
 Accensa votis. Sollicitae preces
 Coelum penetrant. Diva salvum
 Sic Tua Te beet usque Virtus!

Hac Te merentem provehat aequitas,
 Et providentis gratia Principis!
 Musis amicum Te palaestrae,
 Dulce decus recinent Camenae.

A vallás- és közoktatási m. k. miniszter Trefort Ágoston úr önmagyméltósága 1876. évi egyik leiratában fölszólítja az intézet igazgatóságát is, hogy Budapesten a magyarországi árvizkárosultak javára rendezendő műipari és történelmi emlékkiállítását támogassa, érdekeltségét és részvétét mutatván némi kiállításra való tárggyal. — E nagybecsű fölhívásra az

igazgató Gond Ignác tanár és tevékeny régiségtár-őrrel abban állapodott meg, hogy csakugyan terjesztend a kiállítási bizottság rendelkezésére néhány műtárgyat. — A bizottság tudós tagjai élőkön a főtisztelt miniszter úrral szívesen fogadták a küldeményt, sőt a kiállítás bezártával a következő megtisztelő iratot is, a melyet gymnasiumi levéltárunkban kincs gyanánt őrzünk, intézték az igazgatósághoz: „A magyarországi árvizkárosultak javára rendezett műipari és történelmi emlékkiállítás bizottságától. A r. kath. főgymnasium igazgatóságának Nyitrán. — A magyarországi árvizkárosultak javára rendezett műipari és történelmi emlékkiállítás f. é. junius hó 15-én bezáratván, s azóta a kiállított összes tárgyak is már az illető tulajdonosoknak visszaküldetvén, örömmel ragadjuk meg az alkalmat, hogy köszönetet mondjuk az igazgatóságnak azon nagylelkű áldozatkészségeért, melylyel szíves volt szenvedő honfitársaink nyomorának enyhítésére irányzott törekvésünket kiállításunk gyarapítása által előmozdítani; — az eredmény, melyet ilyképen elértünk, bőven igazolta a közönség nagylelkűségébe és műérzékébe vetett reményünket: 14,900. ft. brutto bevételünkből ugyanis leszámítva a közel 3000. frtra előírányzott kiadásokat, marad az árvizkárosultak fölségelésére körülbelől 12,000. frt. — Ámde ezen első és közvetlen cél mellett még egy második nem kevésbé hasznos oldala is van kiállításunknak és ez az, hogy megismertette velünk s párhuzamba állította nagy számát azon hazai műkincseknek, melyeket mindekkoráig a tulajdonosokon kívül igen kevesen, vagy tán senki sem ismert, s mig egyrészt a szaktudósoknak alkalom nyílt azoknak részletes és alapos tanulmányozására, addig azok a nagy közönségnek, főleg pedig a tanulóifjúságnak mulatva oktatására s izlésök nemesbitésére szolgáltak...

Ennyi szép és nemes gyümölcsöt termett kiállításuk, melyekért a nagylelkű kiállítóknak nem fejezhetjük ki eléggé meleg szavakban újból is köszönetünket s őszinte hálaunkát.

Budapesten, 1876. július hó 31-én. A kiállítási bizottság nevében: grf. Zichy Pál Ferenczné, grf. Kornis Anna. Trefort Ágoston.“

Fölötte édes érzettől van eltelve a testvéri és baráti szív, ha az iránt, kit életében szeretett és becsült, elhunytá után is, habár áldozati készséggel, tiszteletét és szeretetét nyilváníthatja... Ily érzettől áthatva egyesülének egy szép célra,

az ország számos lakóival, Szegedváros polgárai, kik elfeledhetlen-emlékű földiök, illetőleg honfitársuk boldogult Dugonics András bokros érdemeire, melyeket részint mint egyetemi tanár sok évi fáradhatlan munkássága, kitartó buzgalma, részint s leginkább, mint a nemzeti nyelv és irodalom igen nagyhatású apostola szerzett, emlékeztvén, egy szülőföldén Szegeden emelendő emlékszóbor létesítésén működtek. — Az emlékszóbor, mely önkénytes adakozás útján bejött összesen rendeltetett meg, 1876. évi aug. 19-én föl is állítottatt... A mily nehéz épen oly nagy fontosságú pálya volt Dugonicsé, magában foglalta a magyar nyelv és nemzetiség megotalmazását... Mert tudni kell, hogy azon ügy, melynek boldogultunk majd egész életét, irodalmi munkásságát áldozta, nekünk magyaroknak több; nekünk mas, mint azon nemzeteknek, melyek nemzetiség, az egynyelvű nép roppant száma, politikai viszonyaik alakulása és szerencsésebb előzmények folytán soha veszélyben nem foroghattak, nem forgottak... Azoknak irodalom, bölcsészet, színügy a cultura, a szellemi felsőbbség s az anyagi gyarapodás ügye, ügye az ezeken alapuló hatalom és dicsőségnek: a hatalom maga... Mivelünk ez ötmilliónyi kised népnek, melynek a Gondviselés e világrészt, e nagy és egymással rokon népek hazáját mutatta ki hazánk, melyet, a kelet népét, egészen másnemű culturájú népek közé sodora — természetes örökössei közé egy régi műveltségnek, melyet azoknak csak folytatniok kellett; nekünk pedig, ha elveszni nem akaránk, ezer év óta folytatott és soha be nem fejezhető küzdelmek közt kellett és kell kivivnunk; nekünk, kiknek egy kézzel kifelé államunkat, a másikkal befelé nemzetiségünket folyvást kell védennünk; nekünk irodalom, költészet, művészet nemcsak mivelő eszköze szív és elmének, erkölcs és érületnek, hanem első sorban a nemzetiségnek és így nemzetünk lételének, főnmaradásának alapföltéte, a költészetnek pedig egyik legmivelőbb, a nemzeti érzést leghathatósban keltő és tápláló ága a színiköltészet, de csak úgy, ha a színészet által élővé és tömegekre közvetlenül hatóvá tétetik... És ezt így érezte, így fogta föl azon áldandó emlékü piaristaszerzetes, kiről beszélünk — Dugonicsunk... Nem lehet szándékunk leírni mindazon ünnepélyességeket, melyekben az igaz magyar öröme ez alkalommal nyilvánult, ez az akkori napilapok tenni valója volt; mi csak azt jelezzük, hogy nemcsak Szegedváros összes lakossága já-

rult a kegyelet oltárához, hanem az ország minden vidéke képviselve volt. A mi intézetünkben is a kívül, hogy az ünnepélyre, mely a következő előre megállapított rendben tartott meg: 1. Az ugyanezen alkalommal Szegeden tartott országos dalár ünnepélyre összejött dalárdák Kölcsey F. himnuszát énekelték. 2. Reizner János Szegedváros főjegyzője emlékszedet tartott, mi alatt a szobor lelepleztetett s a város hőlgyei által megkoszorúztatott. 3. Szász Károly szavalta ez alkalomra irt dicskölteményét. 4. Záradékul az összes dalárdák a „Szózatot“ zengték, — személyesen megjelent lelkes Budavárynk, még egy zengzetes költeményt*) is készítettett, melynek egyes részeit ezzel elő is hozzuk :

O qui reclinis stas super aethere !
 Descende Coelo sidereo, Tuos
 Dignare vultu, audi, vide quos
 Urbs Tibi cara paret triumphos !

Andrea in alma matre Szeged Tuis
 Surgit dicatum culmen honoribus,
 Tu dignus olim matre, mater
 Digna suo fuit usque nato.

Grandes meretur quae colit et piis
 Ornat tropaeis patria filios.
 Ingrata quondam Scipioni
 Roma, nec ossa quidem tenere

Post fata tanti promeruit Viri.
 At gloriatur Te Szeged, ossaque
 Tuumque nomen gloriosum
 Semper ab interitu tuetur.

Arpádiano sanguine patria
 Haec parta, lingua legeque patria

*) A versezet czime ez : „Ad solemnem inaugurationem monumenti immortalis memoriae amplissimi ac doctissimi viri A. R. P. ANDREAE DUGONICS, e Scholis Piis olim in regia scientiarum Universitate Pestinensi professoris, de promotua lingua patria et litteris longe meritissimi, Szegedini in urbe Natali pie erecti Scholae Piae Nitrienses die 19. Augusti 1876.“

Servata mira sorte tantis
Non misere fuit hausta saeculis.

Contenta patrum lingua fuit velut
Merx obsoleto quae latet angulo.
Multos loqui linguam pudebat
Stirpe satos licet Hungarorum.

Quin hanc creandis legibus Hungarus
Altisque ineptam quisque scientiis
Sermonem Teuto, veste Gallus
Dixerat ut peregrinus hospes.

Neglecta saeculis in proprio lare
Sic res iacebat linguaque patria
Ad rus relegata, ad colonos
Ad vetulas, miseramque plebem.

Tu primus audes oreque mentaque
Delere sparsas fraude calumnias,
Et fervidus iustis et aequis
Excutis ingeniis soporem.

Sic prima linguae mens Tua patriae
Non ante visas divitias legit,
Et arte multa eruderatos
Perpolit usibus uniones,

Hinc lingua tamquam Sponsa monilibus
Ornata cunctis apta Scientiis
Comparet, et musas amicas
Mox sibi conciliat Sorores,

Mirantur omnes ingenium Tuum,
Ardore plenum suspiciunt Virum,
Et irritos qui praedicabat
Tollit ad astra Tuos labores.

Labore curis, auspiciis Tuis
Est ore nostro Calliope loqui
Audita Musis, ore nostro
Ausa loqui fuerat Mathesis.

Quin et Thalam, Melpomenen loqui
 Est gratulatus civis in urbibus,
 Quod nempe neglexere saecula,
 Tu facili reparas labore.

Sic visa multis ardua et invia
 Fit plena linguac floribus area,
 In qua parabat lingua primis
 Te meritum redimire sertis.

Te docta Pallas septa sororibus
 In Urbe Regni Matre Scientiis,
 Te tota gens linguae periclo
 Iuribus et patriae imminente

Dixit tenacem propositi Ducem,
 Nam quisque sensit quid Tibi debeat,
 Dignumque vidit quem nepotes
 Porphyreis recolant tropaeis —

Maturat aetas consilium, Deus
 Votis secundat. Debita posteris
 Solvunt avorum, spesque gratas
 Coeptaque perficiunt cohortes.

Hic ergo in alma Matre Tua ad Sacras
 Musis palaestras stent Tua culmina.
 Doctum decet post fata doctis
 Aedibus et Sociis nitere.

Hic digna discat Progenies Patrum
 Ardere flammis in patriam Tuis,
 Tibique vicinas labore et
 Ingenio meruisse Sedes,

Sic gloriatur Te Szeged. Huugarus
 De patria Te ter meritum canat.
 Aeterna stent: Virtus, Honor, Laus,
 Nomen in his Dugonics tropaeis!

Az örvendétesb és szebb ünnepélyek egyikét élvezé gymnasiumunk 187^{5/6} évben, a tanodai új zászló fölszenteltetését. —

Mielőtt azonban ezt a fölavatási ünnepélyt előadnók, történeti hűség szempontjából kell, hogy e zászló létesítésének ügyét imitt közöljük.

Hét századnegyednél több ideje már, hogy főnáll a nyitrai kegyesrendi gymnasium. — Többféle alakulási változásou ment keresztül, mint már látók, az idő alatt; tanhelyiségei, szerelvényei gyarapodtak, gazdagodtak; a tanulóág mindig évről-évre szép számmal látogatta; s a kellő fegyelem mellett gyökeret vert, meghonosult a tudományosan nemzeti szellem az intézet falai között. De vala a tanodának még egy tetemes hiánya, melyet pótolni szent kötelességünknek tartottunk. — Nem volt t. i. egy tisztességesebb, diszesebb jelvényünk, mely összetartó, összepontosító varázsával egyesíteni szokta az ifjuság közszellemét; a nyitrai k. r. gymnasiumnak nem vala egy szebb lobogója.

Intézetünknek vala ugyan az előtt is egy-egy zászlója*), de az már elkopván, ujjal való fölváltásra várt.

A tanodaigazgató ezért 1876. évben megpenditette a gondolatot — és pedig nem siker nélkül. — Egy nemes hévtől lelkesített tekintélyes ifjúságbarátnak biztató reményre alapított szavától ragadztatva fölhívás által**) is buzdítá a ne-

*) Igy készült Váczy G. igazgató idejében 1824-ben gymnasiumunk utólsóelőtti zászlója, mely kékeszínű szövetből a bold. Szűz és sz. Alapítónknak Wieszner helybeli akkori rajzmestertől festett sikerült képeivel selyemrojtú és bojtú vala. — Feje rézből öntött lándzsaalakot tüntetett elő, mely a közepébe illesztett kereszttel együtt egy nagyszombati iparos kezéből került ki. — E zászló szolgált 1854-ig, midőn a már elrongyolott helyébe Kucserik S. igazgatása alatt 1854-ben a tanulóág, kivált a nyolczadik osztály nemes buzgólkodása és mások jószívű részvéte, különösen pedig a ns. székeskáptalan adakozási készsége folytán egy új aranyrojtos és bojtos, a rudnak kékre fénymázolásával szerzetetett. A képeket, melyek az előbbieik maradtak, ugyancsak Wieszner izléssel hozta jobb karba. — A kék selyemszövetet egy helybeli magyar szabó varrta össze kiváló ügyességgel, valamint a szegélyszelekre való finom aranyrojtot is. — A szabadon lebegő nemzeti selyemszalaggal t. Fesztoráczy Alajosné kedveskedett. —

**) A fölhívás szövege ez: „Nagykegyességű Pártfogók! A történelem tanuskodik arról, hogy a nemzeteknél a legrégebb idő óta előfordulnak jelvények, zászlók. — A harczmező bajnokai festett, öntött vagy véssett képek és

messzivüeket áldozatok hozatalára. — És ugyan annál inkább rajta volt e tanévben, mert minden valamire való tanodának van időnkben csinos lobogója s az ünnepélyes körmenetek alkalmával épen Nyitramegye egyetlen főgymnasiumának ifjúsága sem lépdegélhet avúlt zászlóval; mert másrészt ez esztendőben, midőn az intézet lételének 175. évét éli, s midőn különösen főgymnásiummá történt átalakultának huszonöt évét haladta meg, tehát mindkét tekintetben oly időponthoz ért, mely az általános felfogás és közérzet szerint is mintegy kikerített időszámítási nyugpontot képez. — S végre azért is, mert azt hívők voltunk, hogy épen az új zászló lesz azon szentelt jelvény, mely a hit és erkölcsiség őszpontosított szellemének képviselője... Vagy nem a zászló képezi-e azon látható központot, mely köré seregéljen az ifjúság a nemesebb lelki emelkedettségnek, az egyesülés és összetartás, az együttműködés és együtthatás szentebb eszméjének adhat kifejezést? Vagy azon ifjúság, mely ugyancsak 187⁶/₇. tanévben az Ágoston-egylet alapjához oly készségben járult adományaival szegényebb-sorsú tanulótársainak segélyezésére; — mely a Szent-László-Társulat üdvös céljaira már többször oly nemes hívvel adakozott, mely a jelen évben a Deák-ömlék költségeihez is járult, ezen ifjúság nem érdemelné-e meg: hogy hitben erős, erkölcsiségben nemes érzületének jelvényes kifejezőjére némi önelégült önérzettel mutathasson?...

Ezek szerint beállott a zászlókészíttetésnek szüksége.

fellobogó zászlók, mint gyűlpont, körül egyesülnek s azokhoz tartják valamagokat mindenha, törekedvén a győzelmet éltök árán is kivívni. — Különösen lélekemelő a hajdankorból N. Konstantin róm. császár eljárása, melylyel, a bitorkodó Maxencz ellen vitt csatája alkalmából, elhagyván a faragott istenek képeit, a harczbálványokat, a neki Istentől csodálatosan mutatott megváltás koszorúzott jelének — a sz. keresztnek, diadalmas zászlóját első ragyogtatta vitéz seregei előtt, hogy az Üdvözítő erejével bátran küzdjenek valamint egyéb, úgy kivált a szent vallás támadóival szemben... Az ifjúságbaráti szeretet hazafiúi ihlettsége már nem egyszer juttatta a nyitrai róm. kath. gymnasiumot is birtokába sz. képekkel ékített zászlónak, hogy alatta jól rendezett táborhoz hasonlólag ezen, a vallásos tudományra és erényre fejlesztő, tanoda növendékei készek legyenek azon kötelességeik elé gördülő akadályok ellen rettenthetlenül sorompóba lépni, melyekkel Istennek és a fejedelemnek, az egyháznak és hön szeretett hazánknak tartoznak. Azonban, mivel a mindent megörlő időnek vasfoga e zászlón

De e pontra vonatkozólag komoly aggodalmak kezdék környékezni lelkünket. Szellemi szemeinkkel lánók már fenlobogni a diszes, fényes zászlóit, de mögötte kellemetlen árnykép emelkedett mintegy ijesztő rémül: a költség-hiány, a lehető tetemesb adósság rémképe...

Ily helyzetben arra határozók el magunkat: hogy a nyitrai egyházmegye nagylelkű főpásztorához forduljunk alázatos kérelemmel. S bár jól tudók: hogy az időpont a lehető legkedvezőtlenebb; miután a nemesszívű főpap oly nagylelkűleg adakozik püspöki jubileumának 25. évfordulóján, és nagy monumentális épületre, mely egyedül is örök emléket biztosít neki, — épen most annyit költ: mégis felbátorultunk a keresztény bizalom szellemének sugallatát követve, bár csekély s a legforróbb hálával fogadandó kegy-ajándékért esedezven.

A nagylelkűségbe vetett reményünk nem csalt, mert rövid időn 25. frnyi segély tétetett át a főtiszteletű Óméltóságától. Ehhez járult még egyeseknek, Frideczky-Neszter Jozefa ő méltóságával élükön, kegyesszívűsége, kiknek külön adományait jegyzékbe foglalva a „Nyitrai Közöny“ben nyilvános számadásként volt legott szerencsénk elősorolhatni.

Fogadják a nagylelkű jóltevők legforróbb köszönetünket, ez izromban is, az intézet nevében azon nemeskeblű kegyességért, melylyel ez ügyet hatékonyon gyámolítani méltóztattak.

Föl levén ekkép mentve lelkünk az aggály nyomasztó árnyától, teljes nyugalommal terjeszhetjük elő, a zászló-ügy történetének további vázlatát. — Mindjárt kezdetben az eszme-kelet-

is nyomokat hagyott, alulirott eltökélte azt egy újjal fölvtatani. — És ugyan azon van, hogy, Isten és a serdülő sarjadék — a nemzet imezen reménye szeretetétől lángoló, nemes keblek pártfogásával, — oly diszjelvény jöjjen létre, mely a kies vidék egyetlen főgymnasiuma előkelő állásához méltó legyen... Miért a kívánatos siker érdekében, jelezve azt, hogy e főiskola, miként a tekintélyes megyére, úgy különösen a székvárosra árasztja a hazafiasan művelő szellemet, áldásosan hatván a tanulósiság nemzetes nevelés-oktatásával, — teljes bizalommal kérem ki T. Cz. közreműködését a nemes cél megvalósíthatására. — Erős remény élvén bennem, hogy ez egész ügy T. Cz. nek, — rája irányzandó buzgalma mellett a legjobb eredményre jutand, megragadom az alkalmat a szives fáradozásért köszönetemnek már előre is örömkész kifejezhetőjére. Nyitra, 1976. nov. 27-én. Dr. Csűsz Imre, kegyesrendi áldozár és főgymnasium-igazgató.'

kezéskor élénken foglalkodtatott bennünket azon gondolat : hogy e tanodai zászló akkorra készítessék el, miszerint a szentelés legkésőbbben az évi pünkösöd második vasárnapján, májushó 27-én történhessék meg. — Az indok, mely az említettél véghatáridőnek kitűzésére birt bennünket, az vala : hogy zászlónkat az idén még legalább egypár nyilvános ünnepély alkalmával, a május 31-ére székesegyházból, és jun. 3-án az alvárosi plébániából kiinduló úrnapí szent körmenetnél használhassuk.

A zászlóügy eme szelleml érdekéhez csatlakozott még a zászlóanyának választása s megkérésó. — Bármennyire becsüljük is a nemes város urai és urhölgyeinek rokonszenves érdeklődését, bármennyire tiszteljük gymnasiumunk íránt is többször tanúsított áldozatkészségüket : mégis már a külső figyelmeztetés előtt csakhamar azon meggyőződés jutott érvényre : hogy jelenben a megye élén álló Frideczky Timót főispán úr főnkeltlelkü nejét, Neszter Jozefa úrhölgyet kérjük föl a zászlóanyai tisztnek elvállalására. — Kérésünk, melylyel a főispán úrhoz, mint gymnasiumunk egykori növendékéhez fordultunk, méltóztatnék föntisztelt nejét e célra megnyerni, mindkét részről szives készségeel viszonoztatván azon örvendetes eredményre vezetett : hogy, az ügynek szelleml érdeke elintézve levén, annál nagyobb gondossággal járhattunk el az anyagi teendők, vagyis a zászló készíttelése körül, s a szükséges munkálatok sürgetése után : míg végre fölvirradand az emlékezetes nap, mely íutézetünket egy szép ereklyével, elméüket egy szívemelő ünnepély emlékezetével, szívéüket a hála és tisztelet maradandó érzetével gazdagítandja.

E nap, mint már jelezve lón, májushó 27-ke.

S íme, midőn ezen íntézetünkre nézve boldogító napra gondolunk, lehetetlen szívből fakadó forró hálára nem gerjednünk mindazon nagylelküségeért, mely az ünnepély létrehozását lehetővé tette.

Hogy mégis kiegészítsük a zászlóügy történetét, szükséges néhány szót a zászló leírásának is szentelnünk. — A nyitrai gymnasium zászlója, mely új-gót stilben tartva, finom fehér selyem damaszból hosszad négy szöget képez, melynek közepén egyik oldalon az ifjuság nagylelkü barátját, Kal. sz. Józsefet megáldó boldogs. szüz Mária, a másik oldalon szüz sz. Imre képei díszlenek, ügyesen festve. A lobogó hossza 6' szélessége 4' 8". Széleít, valamint a képek keretét finom

arany-festésű munka környezi, a sarkokat hasonlólag diszitmény ékesíti. Szegély-élein valódi aranyból sodrott bojt függ hasonlólag finom aranyból.

A fehérre festett fénymázolt rúd 10. láb 5. ujjnyi magas. Fejét a következő részek képezik: a dusan aranyozott 4. ujjnyi átmérőjű gomb fölött koszorúba foglalt megaranyozott kereszt ragyog. Az egész szerkezevény 18 ujjnyi magas. —

A lobogó szárnyát 30. hossza kerek aranyozott szeg erősíti a rudhoz, melyek a főszentelés alkalmával megkerestettek által, az előre megállapított sorozatban, fölverettek.

Zászlónknak egyik díszét a szabadon lebegő piros-színű selyemből készült kettős szalag képezi, mely a zászló himnuszével öszhangzó arany füzérrzettel van körülhimezve: A szalag egyik szárnya a következő felírást visel: „Az úr félelme a bölcseségnek kezdete“, másik szárnyán pedig ez olvasható: „Az erény és tudomány áldása szálljon ránk!“ — E szalag, mint a tisztelt zászlóanya ajándéka, igen jellemzően ékesíti az egészet, s annak teljes és összevágó bevégezethez kölcsonöz... Zászlónk tehát csinoság tekintetében is a hazai tanintézetek szebb lobogóinak egyike.

Hátra van még, hogy ezen ügy történetének berekesztéseül a szentelési ünnepély rendjét is néhány szóval följegyezzük. A sorozat következőleg volt tervezve és meg is tartva: Délelőtti 9. órakor ünnepélyes nagy misére gyűlt össze a tanodai ifjuság számos ajtatoskodókkal együtt a kegyesrendi templomban. Dr. Krajcsik János vál. püspök és nagyprépost úr, kinek áldásával lön zászlónk felavatva, személyesen mutatta be a vérnélküli áldozatot a Mindenhatónak. — A szent áldozat befejeztével Ömáltósága véghez vitte a szentelést, Frideczky-Neszter Jozefa főispánné ömáltósága, mint zászlóanya, egy nyolcz rózsából kötött (Frideczky Gizela, Nagy Gizela, Pernyey Emma, Boróczy Mari, Ottó Irén, Piacsek Janka, Rudnyánszky Zsófi és Csernyánszky Mari) bájos hölgykoszorúval egyetemben, tartván a bójtot, majd ezután rákötvén a zászlóra a gyöngyörű szalagot.

Mindezt az ifjuság, a nagy közönség és az ünnepélyünkre külön meghívott vendégeink, kik a szentélyben és első padokba foglaltak helyet, keresztény áhitattal hallgatták, épülvén a tevékeny főpapnak ihletett erélyen... Az áldásra a szögbeverés következett, midőn az ügyben közelebbről érdekeltek mind-

egyike egy-egy helyet és ugyan először a főszentelő főpap, kit a zászlánya követő, üte a zászló rudjába alkalmyszerű jelmondat kíséretében. — Ezután az ifjuság diszsorokba gyülekezvén kivonult a szentegyházból a templom előtti térre, melyet, kapitányukkal élükön, a szép zászlójuk alatt álló tűzoltóegyleti tagok ügyesen körítették be. — A zszibongva össztódult sokaságon keresztül hatolás után, a templom főajtájával szemben álló keresztnél megzendült a gymnasiumi énekkar zászlószentelési éneke.

A bevezető ének „Leng a zászló” az ifjuságnak részéről, melynek kebeléből 24. egyén diszöltönyben állja vala körül a lobogót, az egész szertartás alatt is szintén tiszteleti őrséget képezvén az oltár közelében, — az igazgató alkalmi beszéddel, melyben oktatólag fejtegeté a zászló jelentőségét, üdvözlé a közönséget s tanulótságot, és hála-köszönetet mondván az ügy létrehozását gyámolított jóttevőknek, átveszi egyszersmind a lobogót az intézet számára. Az egészet a „Szózat” elzengedése rekeszté be.

Az összes tisztelt közönség többféle-kép nyilvánított teljes megelégedéssel távozzék e magasztos-jelentőségű ünnepélyről, melynek emléke még soká fog mindnyájunk lelkében visszhangozni... A szellemi élvek után, melyeknek emlékeül Budaváry József tanár egy latin költeményt készített, *) — a főispáni lakban, diszebédre gyűltek a meghívottak: a mélt. vál. püspök úr, a főgymn. igazgató, a tanártestülettel és a koszorúlánnyok... Adja az ég, hogy a zászlóra mondott főpapi áldás és az igazgatónak vallásos és hazafias ihlettségű beszédében kifejezett ohaja minél nagyobb mértékben az összes tanintézetre is eláradjon! — Emlékül hadd legyenek itt azon lelkesítő verssorok, melyeket föntisztelt társunk a zászlóünnepély alkalmából szerze:

Adeste signis qui Calasactidum
Ornati aditis Palladis atria,
In Colle Sacro Nitriensi
Ingenui Iuvenes adeste!

*) Czime ez: „Ad faustam occasionem, quum splendidum vexillum pio zelo directoris gymnasii procuratum, et ab illustrissimo ac reverendissimo Domino JOANNE KRAJCSIK, cathedralis ecelesiae Nitriensis Praeposito maiore, electo Episcopo Sardicensi, Abbate S. Hippolyti de monte Zobor etc. sub auspiciis illustrissimae Patronae JOSEPHAE FRIDECZKY natae NESZTER solenniter benedictum iuventuti scholasticae regii maioris gymnasii Nitriensis consignaretur die 27. Maii 1877.”

Septena iam Sol currere quinquies
 Est lustra visus, quod Calasantii
 Hic suscitarent tecta Patres
 In iuvenum patriae salutem.

Ardore eodem percitus in decus
 Perenne tanti temporis haec sacra
 Praeses*) parat vester tropaea,
 Mente pia recolenda vobis.

Haec signa vobis munificae manus
 Auctore tendunt Praeside provideo
 In litterarum gloriosa,
 In fidei patriaeque luera.

Haec vestra sunt. Divus in his Pater
 Ad omne Sanctum vos decus excitet,
 Alter Patronus Hungarorum
 Vester in his Emericus esto.

Tutis duorum praesidio omnibus
 Sic recta vobis sit via limpidos
 Virtutis ad fontes, ad artes
 Sub Iare Palladis hauriendas.

Audistis olim sub labaro crucis
 Fusas cohortes, atque crucis velut
 Victoriae defixa ubique
 Christiadam super orbe signa?

Audistis olim Matris Imagine
 Tutum Joannem Pannonidum ducem
 Signo crucis fregisse lunas,
 Atque feros repulisse turcas? —

Est sola in alma nostra salus cruce.
 Nox bellicosos atra premit Scythas.
 Arpadianum crux fidesque
 Nomen ab interitu tuetur.

*) Director maioris gymnasii Nitriensis.

Bis quinque seclis gloria Nitriae,
 Plus octo seclis hiuc decus Hunniae,
 Hoc fonte derivata virtus
 In patriam populumque fluxit. —

Doctrina vires promovet insitas,
 Ponit saluti sancta fides basim,
 His ni iuventus percolatur
 Degenerant bene nata Patrum.

Hoc caverat mens provida patriae
 Nostrae Satoris sive dedit pio
 Praecepta Nato, sive ludos
 Apperuit docili iuventae.

Sensere Cives, quid pietas Patrum
 Et larga possit dextera Praesulum,
 E Nitriensi quae palaestra
 In patriam lucra provenirent. —

In pube virtus prisca Patrum latet.
 Sanguis iuventa fervet in Hungara
 Patrum, nec imbelles ferocem
 Progenerant lepores leonem.

Testis mearum nobilium est cohors
 Sententiarum, de patria inclitas
 Hac in domo qui promereri
 Atque fide didicere lauros.

Hiè digna crevit progenies Patrum
 Audax tueri pectore menteque
 Et sancta regni iura, sanctae
 Et fidei decus, atque leges.

At vos tenentes mente, quid optimo
 Aut quanta Regi donaque Praesuli,
 Quid patriae, quae debeatis
 Munera munificis Patronis,

Haec signa iuucto prendite, pectore
 Servate forti! Vestra sub his fide,

Virtute Patrum, patriaeque
Incaleant pietate corda.

Sic fundat altae munera gratiae
In his super vos, O iuvenes! Deus,
Crescatis in spes ut proborum
Progenies melior parentum!

Sic aucta signis dignaque candidis
Donum mereri vestra cohors sciet,
Feretque Coelo, et Civitati
Vestra fides patriaeque lucra.

Egyesek úgy, mint testületek, az egyház és ügyeért lelkesülni tudók adandó alkalommal ünnepélyeket rendeznek nem csak azért, hogy az azokban résztvevők csupán a külsőségekben gyönyörködjenek, hanem, hogy szíveikben mélyen gyökerezzenek az eszmék, az érzemények s követésre buzdítsanak a tettek, melyek ily ünnepélyeknek fő tárgyai. — Olvasóink előtt tudvalevő, hogy Matyasovszky László nyitrai püspök a tizennyolczadik század első évében tőn le alapítványt a kegyesrend nyitrai intézetére. Ilyképen az 187⁶/₇-ben volt 175. évfordulója az alapítételnek azon intézet érdekében, melyben a boldogító jövőt előmozdítólág, a Mindenható segítségével, már százak hintették ezerek fogékony keblébe a valláserkölcsi életirányzatnak s a közműveltségnek áldásosó magvait... A kegyeletnek ápolója, a gymnasiumi igazgatóság tehát intézkedett, hogy tanodánknak, mely, ha a jó Istennek úgy tetszik, huszönöt esztendő múltán kétszázados ünnepélyre fog érdemesülni, e hetedik negyedszázados kora, habár zajtalan és nagyobb pompa nélkül, de illően megünnepeltessék. Azonkívül a nyitrai gymnasium vázlatos rajzának megírása és kiadására határozta magát, némileg szellőztetendő a leforgott évek történetének felmutatásával a régi idők kárpitjait, hogy összehasonlíthassuk az elébbi állapotot az utóbbival, és láthassuk a fokkonkinti izmosodás tényezőit, s megítélhessük, miben és mennyiben tartott az rendeltési célja felé. — Ekképen a mily szerényen, épen oly lélekemelőleg eljárván októberhó 1-én ünnepélyes istenitiszteletet tartottunk... A mindenható Gondviselésnek, mely kiismerhet-

len utakou vezetí az egyeseknek úgy, mint a társulatok életének fonalát, zsámolyához a templomban ajtatos imát bocsátánk. Forró hálát mondtunk az élő Isten őszentfölségének a lefolyt 175. éven át nyújtott minden áldás és eredményezett jóéért... Hisz minden jó tőle jött s neki tulajdonítandó. — Isten után hálát zengtünk mindazon nemesszívű jóakaróknak, kik elkezdve a dicsőült alapítótól, (kit a mindenek Urának, ha még 'szent színe látásában nem gyönyörködött, végtelen kegyelme vezessen a boldog örök hazába!) intézetünkkel bármikor nagylelkűségöket éreztetvén, azt szíves figyelemkökkel, rokonszenves hajlamaikkal bátorították. — Majd esedeztünk, hogy a kies megye ez egyetlen főgymnasiumán az ég áldása lebegjen, virágozzék még sokáig diszes fényben, és legyen évszázadokon át termékeny veteményes kertje a közhaza tudományos és erényes neuzedékvirágának; és legyenek buzgó ápolói és kertészei e kertnek mindig, mint már voltak, s a most még ifju csemeték terebélyes fákká fognak növekedni, melyeknek árnyaiban biztos menhelyet találnak a hozzájuk fordulók viharos időkbén... A történeti vázlat nyomán latin versezetben is dicsőítettett a buzgó alapító és jóltevők, ezen a tudományok és az ifjuságnevelés igaz barátjainak emlékezete, kiemeltetett a valódi tudományosság becse, a jámborság mindenek fölötti szüksége és az áldozatkészségnek, mint a hasznos intézetek létesítőjének hatása, azon részint elhunyt, részint élő férfiak, kiknek képzésében ez intézet is részt vett, s kik közül többen a hon nagyai között méltán foglaltok s foglalnak helyet... A lelkes költemény *), a már előnyösen ismert lyricusunk Budavárynktól, így hangzik:

Delapsa Coelo dum Calasantii
Succendit ardens pectora charitas
Quaesivit almas suscitanda
Pro iuvenum pietate Sedes.

Septena iam sol quinque peregerat
Currens corusco lustra super polo,

*) A czim ez: 'Ode, qua Scholae Piae Nitrienses snae introductionis annum vicesimum quintum vice septima evolutum memori et devoto animo recolunt die 1. Octobris 1876.'

Ex quo Pii sacrum Sodales
Munus in his obeunt palaestris.

Stat Nitriensi colle super domus,
Annosa montis quercus ut Algidi
Umbra viatorem hospitali
Quae relevat recreatve fessum.

Stat sacra moles turribus eminens,
Quae grata gestit dicere posteris,
Auctore quo sit suscitata
Praesule quo renovata largo.

Clio tuetur nomina grandium.
Quos Musa primos carmine concinat?
Vos Mösch, Bojár, Hánóczy cum Horváth
Berzseviczi meritos celebrat,

Hic vestra laudat vos pietas, fides
Et zelus ardens, curaque nobilis,
Qui Nitriam primi tulistis
Signa Patris Calasantiani.

Inscripta nostris est bonitas Tua
Balassa fastis, est pietas Tua
Bottyány; benigni fructuoso
Vos tuleratis opem labori.

Haec Te Lehoczky, Te Maholány, Bakos,
Congrády sedes Rácsay personat,
Primos patres qui sublevastis
Consilioque operaque nostros.

Non maior ulli quam Tibi gloria
Debetur hac in mole Ladislæ,
Surrexit haec nam largitate
Auspicioque Tuo decora.

Sic Magne Praesul mente Tua sata, et
Educta curis assiduis Patrum

Umbra sub alarum Tuarum
Ampla tulit lucra civitati.

Mox fama apertas allicit ad Scholas
Pubis cohortes. Crescit honor scholis.
Surgit novo patrum labore
Nobilibus domus educandis.

Est cura Praesul non minor hic Tibi,
Tu namque avorum sanguine nobili
Ortam novis in patriae spes
Muneribus refoves iuventam.

Hac arte crevit sub Calasantii
Signis Baronum, Nobilium cohors,
Inclaruerunt Nitrienses
Nominibus Comitum palaestrae.

Testem mearum his discipulum in Scholis
Sententiarum dico Grasalkovics,
Sublimibus sacras columnis
Qui pius hic decoravit aras.

Hic floruitis vos quoque: Keglevics,
Mednyánszky, Pongrácz, Tajnay, Károlyi,
Andrássy, Bittó, Matyasovszky,
Bartakovics, Madocsányi et Haller,

Brunzvig, Perényi, Kálnoky, Rozgonyi,
Luzsinszky, Nyáry, Csáky, Babócsay,
Rákóczy, Kárász, Andaházy,
Orczy, Benyovszky, Schמידegg, Balassa.

Ordódy, Majtényi et Simonyi, Abbafy,
Fluresque avorum sanguine nobiles
Pro Rege docti, lege Patrum,
Atque fide meruisse lauros.

Sic hac iuventus nobilis in domo
In lucra gentis creverat Hungariae,
Dum saeva sors ocllusit et mens
Invida nobilium palaestras.

Mox suscitavit sors melior Viros,
 Queis cura mentes aere fuit bonas
 In aede Musarum fovere,
 In patriae decus educare.

Est nacta Virtus scilicet aemulos.
 Hinc damna pensant illa stipendia,
 Auxere nostris in palaestris
 Quae numerum docilis iuventae.

Divina sanctum consilium regit
 Et assequendo in fine iuvat manus,
 Dum largitati plura campum
 Dona suis aperit merendi.

Te turma Praesul Fuchs pia, Te quoque
 Gusztényi in alma matre clientium
 Adiuta turresque innovatis
 Verticibus super astra tollunt.

Mens grata tantis Kluch meritis Tuis
 Ad Te levatur, pectore candido
 Ad Te trahuntur sublevati
 Muneribusque Tuis corusci.

Quis usque grates promeritis pares
 Reddat? Perennem Te celebrant, canunt
 Hic mille devoti clientes
 Mille Tuis meritis decori.

Sunt et Fricsovszki, Schedy Nejedlyque
 Vásárhelyi altis atque Lehoczkyi
 Cum Marczibányi Nozdroviczky
 Nomina mentibus usque scripta.

Horum iuventus freta stipendiis
 Hac in palaestra Mentoribus suis
 Mercedis instar dona poscit
 In rutilo tribuenda Coelo.

At providenti consilio Scholis
 Praesul magistros qui super addidit

Fulgebit Augustinus omni
Mente pia recolendus aëvo.

Illum loquentur Palladis atria
Larga magistris aucta manu novis,
Illum canent nostras ad aras
Muneribus renovata templa.

Te laude pauper tollit ad aethera
Krajcsik tiaris Praeposite inclyte!
Te Kozlik et Venczell, Dualszky,
Gyurikovits simul et Zemánik,

Te Gyurcsek almae qui docilem regis
Matris inventam, munere Te Tuo
Czeizelque Vagnerque alta grato
Ore cohors loquitur palaestris.

Inscripta fastis posteritas leget
Samassa, Schusztzer nomina Praesulum,
Et Nagy Piis Masis amicum
Ut columen miserae iuventae.

Est tuta nostris Mentoribus, polo
Est fixa merces erudientibus.
Cum Patre nati glorioso
Sidereo super orbe fulgent.

Sic vos Zabochnik, Kőszeghy, Keszthelyi
Kubranszky, Bélydy, Léday, Villiger
Conrády, Zajkányi, Zimányi,
Kelle, Prileszky, Roszinszky, Pálya,

Vos Bóhu, Hyross, Csősz, atque Kapronczay,
Queis iungo clarum te quoque Czápáy,
Vos Praesides de Nitriensi,
Quisque canet meritos iuventa.

* * *

At nos revincti munere Praesulum,
Nos nuncupata Coelitibus fide,

Virtute patrum coepta forti
Pectore menteque prosequemur.

Est grata patrum progenies, patrum
Quae gloriose parta, patrum fide,
Labore servat, provide auget,
Mente pia et solida tuetur.

A Matre nobis vita datur pia,
Divo relicta est a Patre charitas
Haereditate ad provehendam
In Patria iuvenum salutem.

Patres fuerunt hac ope divites.
Privatus illis census erat brevis
Commune magnum. Charitate
Quanta patres potuere nostri!

Sic pro iuventa consilium bonum
Divina coeptum vis quoque provehit.
Fructus opus fert, namque fortes
Adiuvat Ipse Deus labores.

Ausi fuerunt grandia, grandia
Fecere patres, quid meditabimur,
Quid moliemur nos nepotes?
Omnia pro Domino, iuventae

Salute, patrum laudeque Patriae.
Haec evolutis mens fuit omnium
Lustris, futuris dona Coelo
Haec utinam veniant sereno!

Et iam benigno qui bona dat Deo
Reddamus imo pectore gratias,
Et dona poscamus futuro
Non peritura super labore.

Huc, huc ad aras thuricremas pias
Divis feramus propitiis preces,
Hymnosque sacros cum iuventa
Dulcisono modulemur ore :

H y m n u s.

Huc ades collis pia Nitriensis,
 Et melos sacrum resona iuventus,
 Quod repercussis feriat, penetret
 Vocibus astra.

Gentis humanae Sator! hic benignus
 Septies quinis simul et vicens
 Qui Sacras annis dederas Piorum
 Stare palaestras.

Hac die magna simul et colenda
 Mente sincera Calasantiani
 Debitas gaudent Tibi cum iuventa
 Reddere grates. —

Tu salus nostra es, via, veritas, et
 Vita, Tu prudens sapiensque sortes
 Dirigis nostras, fideique luce
 Nos trabis ad Te,

Tu vocas ad Te teneris ab annis
 Erigis nostrum Tuo amore pectus;
 Charitas fines Tua namque in orbe
 Non habet ullos.

Hac reples agmen Calasantianum,
 Et vias monstras ad opus vocatis
 Nitriamque almas pietatis ducis
 Figere sedes.

Mira res! quantos obices egenis
 Dura sors coepto in posuit labore,
 Donec haec patrum vigilante cura
 Surgeret aedes.

Velle Tu Sanctum dederas et altas
 Posse moliri miseros palaestras
 Excitans nostris generoso in oris
 Munere Cives.

Redde centuplum Pater, O benigne!
 Praesuli et cunctis ope qui iuvabant
 In domo patres Tibi consecranda
 Atque fovenda.

Redde septuplum, miserae iuventae
 Aere qui prompti tulerant levamen,
 Qui manu larga bona provehebant
 Cuncta palaestris.

In polo merces Pater esto cunctis,
 Pro Tuo quiqui teneros honore
 Hic via recta iuvenes docebant
 Tendere ad astra.

Eia fac prudens Moderator orbis!
 Hanc salus et pax tueatur aedem.
 Sit Tua seclis ope dives atque
 Tuta iuventus.

Tu quoque, alta qui rutilas in arce,
 Parvulorum quo Patre gloriamur,
 Hac die puris Tibi supplicantum
 Annue votis.

Posce Coelestem super his palaestris
 Gratiam et nostra placidus cohorte,
 Ut Tui nati mereamur omni
 Tempore dici.

Posce opem nostrae Superum iuventae,
 Tuta sub signis Calasantianis
 Ut fide recta, pietate Patrum
 Tendat ad astra.

Funde de Coele bona sempiterna
 Praesuli, Regi, Patriae, atque cunctos
 Qui Scholas nostras refovent tuere
 Protege, serva. —

Haec polum credo tetigisse vota.
 Coelitum fretis ope sic futuro
 Gestiat saeclo pietas fidesque
 Nectere lauros.

Sic fide sancta, pietate prisca
 Nitriae pubes bene roborata
 Provehat Divum decus atque regui
 Tempus in omne. —

Laus Deo Patri, decus atque Virtus
 Et salus omni sit in his palaestris!
 Hic Sator nostris henedicat omni
 Tempore Musis!

Világtörténelmi tény, miként a pogány hajdankorban a gyámoltalan emberiség teljesen magára hagyatott állapotban vala. Tudvalevőleg a napjainkban is még mindig majdnem istenített görögök és rómaiak a szegények és erőtlének számára

sehol sem emeltek gyámoldákat; ők a segélyre szorulókat idegenekül tekintvén, tőlök jéghideg közönyvel és pedig elvszerűleg elfordulának. „Ezen embereket igen nagy bűnsúly terhelheti, mondák balhiedelmőkben, mivel hogy a nagy Jupiter büntetőkeze annyira rájuk nehezedék“... Jézus Krisztus ellenben a világ világossága, a lenézett szegénység megszentelője, ő az emberiség lelki és testi szükségéit egyiránt szám-bavevő megtestesült isteni Megváltó viláगतalakító üdvтана, — evangeliumában a könyörületesség műveit, az irgalmasság cselekedeteit a kereszténység sorába foglalá, sőt az örök üdvösség elengedhetlen feltéteül kijelölé... „Venite benedicti Patris mei, mondja majd a végítélet válságos napján az igazaknak, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim et dedistis mihi manducare; sitivi et dedistis mihi bibere; hospes eram et collegistis me; nudus et cooperuistis me“... (Mát. 25, 3.) Azon mentegetődzésre pedig, mely szerint ellenvetendik, hogy közvetlenül magával Jézussal mi jót sem tevének, imigy válaszoland: „Amen dico vobis, quamdium fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis“ (ibid). S imezen szellemiránynál fogva történt és történik, hogy alig van nyomor a világon, melynek pótlására az ügyefogyottakkal magát mintegy ugyauazonító Úr Jézus tanítása nyomán az ő életfolytenosságát képező kath. egyház, a föl-tölmerülő korszükségekre tekintettel, számtalan jótékony intézeteket ne alakított volna, melyeknek árnyékában enyhülést nyernek Európa... ügyefogyottjai, lelki s testi szükséggel küzdő szegényei, nevelésre szoruló gyermekei...

Mit célunkhoz tartozólag érintvén, nem dicsekvési vágyból, hanem a történeti hűség érdekében még megemlítjük, hogy a kegyesrendi gymnasium 175. esztendő életkorának emlékére 1876. évi okt. 1-én egy eszmét pendítettünk meg, mely a segélyzés egy újabb ágát törekszik életbe léptetni. — Tanintézetünk inaugurált nyolczadik századnegyedét, gondoltuk, hadd jelölje egy üdvőszélü alapítvány is, hadd élvezze az utókor örökké hálás emlékezettel! — T. i. tekintve azt, hogy ma már általános szokássá vált társadalmi hiányokon egyesületek utján segíteni, a gymnasium mellé állítandó pénzalap szerzését tűztük magunk elé. A pénzalap egy alakítandó egylet által oly formán lesz kezelendő, hogy annak évi kamatja könyvek és

egyéb taneszközök vásárlására fordíttassék, melyek a szegénysorsu tanulni vágyó lelkitehetséges növendékek gyámolítása, illetőleg tudományos pályán való haladhatásuk megkönnyítése végett, használatra lehetőleg ingyen adassanak...

Minden műveltségre vergődött nemzetnek történelme azt bizonyítja, hogy a lángelmék, írók, tudósok, művészek, egyházi és világi nagy emberek, sőt a legfőbb államférfiaknak is egy tekintélyes része a szegény emberek fiaiból került ki... S ki tudja, még mennyi elmekincs maradt eltemetve, az az kifejesztetlenül a szegénysorsú néposztályban!... Saját édes hazánk évlapjai is fényesen tanuskodnak arról, mily hasznos és feledhetlen szolgálatot tettek a nemzetnek azon nemes-keblüek, kik széptehetségű szegény ifjakat iskoláztattak vagy legalább annyira segítettek, hogy az önképzés tövises pályája megnyílt előttük. — Közművelődési állapotunk előbbrevitele céljából léptünk tehát ez actióba, hogy a tudomány és magasabb művészet terén minél számosabb oly nemzedékkel dicsekedhessék a kies város, megye és a hon, melyre nem csak az emelendő anyagi jóllét szempontjából, hanem a növekedő szellemi súly érdekéből is büszkéek lehessünk... Pedig mennyi szegény, különben nagy tehetséggel megáldott gyermek és ifju záratik el a magasabb tanpályának folytatásától ma is csak azért, mert nem képes birtokába ejteni a szükséges taneszközöket, könyveket!...

Ott ohajtottuk Isten kegyelmével mindenképen felfogni a dolgot, a hol kell. Azon szinaranyt iparkodunk a nyomor és szegénység nehéz kövei által elnyomott földből kibányászni, mely különben nem vergődhetnék soha fölszínre... Azon elfeledett sötét szögletbe nyittatik út a nevelés-oktatás jótékony világa előtt, hova talán soha egy kis derengő fény sem hatolhat vala be... Azon néposztály lesz felkarolva, melyről elmondhatni, hogy kenyeret kér, s nem mindig akad, ki megszegje neki; igazság után sovárog, s nem igen van, ki Mózes varázsvesszőjével megnyissa a sziklák oldalát, hogy az alaptanok éltető forrása fölfakadjon számára...

Igaz, hogy e korszerű s a közoktatásra és valláserkölcsi művelődésre nézve a körülményekhez képest legüdvösb mód áldozattal jár ugyan, de áldásban sem szükölködik. A fölségtelt növendékek ajkai fognak magasztos dicséretet mondani az Úr előtt...

Már ezen, az oly szegény, de szorgalmas tanulókat, kik a taneszközök meg nem szerzése miatt tán pályájokat is elhagyni kénytelenítették, könyvekkel, iskolaszerekkel ellátandó sz. Ágostonról nevezett Segély-egyletnek nevezett, jótékony alapítvány ügyét élénkebb lendületnek indítandók, eltökéltük a hírlapokban és külön is felszólítást tenni közzé. És ezen, az erkölcsi megújulás szellemi szükségét belátó, nemes lelkekhez intézett sovárgó fölhevítés következtében, igen jól esik jelentenünk, hogy mind jobban buzgodoztak az adakozók, és találkoztak gyűjtők, a cél szentségétől áthatottak, kik, valóban névszerint aranykönyvbe ígtatást érdemlőleg, nem csak áldozatosan járultak a szegény-sorsú gymnasiumi tanulók segélyezéséhez, de arra szánt adományok gyűjtése körül is fáradtoztak...

Az említett fölhevítés következő vala:

„T. Cz. kegyes Jóltevők! Különösen tisztelt Urak és Hölgyek! Cultur-állapotainkat előmozdítandó, lelkemben régen ápoltam forró vágyat, a vezetésemre bizott róm. kath. főgymnasiumba járó vagyontalan szülék jóra való gyermekeinek anyagi támogatása végett, az iskoláztatási terheket egy oly egylet létesítése által megkönnyíteni, mely céljául tűzi ki: kézikönyveket, taneszközöket stb. lehetőleg ingyen, Isten nevében, nyújtani a szegénysorsú tanulóknak. — Főlőslegesnek tartom, a jótékonságnak és a szent-irányu hazafiságnak újabb bizonyítására oly szép mezőt nyitó, illetén egyletnek — égető szükségét indokolni szemben a népnél mindinkább észlelhető szegénységgel, mely az ifju nemzedék egy részét a nevelés s oktatás csarnokába juthatásában akadályozza, valamint amaz elláthatlan előnyöket, melyek abból közvetlen ugyan egyesekre, közvetve pedig a társadalom s hön szeretett hazánk közművelődés-ügyére áradhatnak. — Azért is, midőn e jótékony egyletkez annyira szükséges tőke beszerezhetése tekintetéből T. Cz. nek — szives közreműködését kikérni bátorkodom, azon kellemes reményt táplálom, hogy a közművelődés és jótékony-ság terén, valamint minden közhasznú cél előmozdítása körül eddig is tanusított áldozatkészséggel és nagylelkűséggel örvendtetendik meg az ifjuságbaráti szeretet e nemes ügyét is. — Ezen édes reményemre támaszkodva ama hazafias és bizalomteljes könyörgéssel fordulok T. Cz.-hez: méltóztassanak Istent is dicsőítő üdvös törekvésemben, az aláírási ív köröztetésével

is, lehetőleg gyámolítani. — A bejövendő összeget, a kegyes adományozók hiteles névsorával együtt hozzám, főgymnasium-igazgatóhoz, ki nyilvánosan fogok számot adni, kérem beküldeni. — T. Cz.-nek az anyai szüléknek jelenre és jövőre kiható érdekében álló „Segély-egyletünk“ megalapítására és terjesztésére irányzandó működéséből a legjobb sikerre számítván, és a szívesen pártfogoló fáradozásért már előre készörömet hálaköszönetet mondván, maradok honfui tisztelettel Nyitrán, 1876. évi nov. 30.-kán. Dr. Cs ő s z I m r e, k. r. főgymnasiumi igazgató.“

Hogy, Isten áldásával, fohászszerű felszólalásunk szép megyénk, s városunknak, a hazai és nemzeti mivelődés bármely terén nyilatkozó és munkálkodó haladásnak, buzgó hiveinél élénk viszhangra talált, és az abban jelzett eszme közohajjá vált: kitetszik onnan is, miszerint, a jelenlegi megbomlott társadalmi és sanyarú pénz- és időviszonyok mellett, a fővédnökséget is kegyesen elvállalt bőkezű püspök úr példáját követőkől a jótékony egylet alapjául rövid néhány hó alatt is figyelemre méltó összeg, úgy 1300. forintnyi pénzmennyiség jött be.

A ritka örömlépetés hatása alatt siettünk, a kérelemben adott szavunkhoz képest is, hogy az áldott jószívűeket, kik a honszeretet kötelmét nem pusztá külsővel, a haza éltetésével, nagy szavunkkal és tüntetéssel szokták leróni, névszerint a kegyes adományokkal együtt mind, nyilvános számadás mellett időről-időre az adomány beérkezése szerint, a „Nyitrai Közlöny“ben, mind összevontan az évvégi „Tudósítvány“ban nyilvánosságra is hozni. Mit tenni a jótékonyssággal benső frigyét kötött szerénykedő széplelkűek engedelmének reményében kétszeres okból éreztük magunkat indíttatva. Egyfelől a tisztos tartozásnak, keblünk parancsoló érzelmének t. i. a köszönetnyilvánításra intő hála szent érzetének hódolánk; másrészt pedig a szó-hazafiak ellenében, kikről lehetetlen eszünkbe nem jutni a költő e szavaiuak „Nagyot iszik a hazáért s fölsívít, Csakhogy egyszer tenne is már valamit“, élesztgetők az áldozatok, az igazi érdemek iránti kegyeletet, hogy még új reményekre ébredhessünk.

Sikerült továbbá a nyitravárosi könyvtárosokat is ez eszmének szíves fölkarolására lelkesitenünk, kik ugyan e célra egyelőre ajándékképen könyveket, s ezentúl minden tőlök hasonló célra veendő könyveknél 10% elengedést készségesen,

főljánlottak, miért ez alkalommal is a humanitás nevében nekik is köszönetet mondunk.

Isten áldása és a nemeskeblű emberbarátok nagylelkűsége gyarapítsa e jótékony alapítványt minél nagyobb összegre, hogy, gyorsan és biztosan fölvirágozván, gymnasiumunkban a segélyzés ezen módozata, minél előbb érvényesüljön e sorok írójának azon ohaja: miszerint a kamatokból nemcsak könyv- és tanszerekre jusson, hanem azoknak egy részéből a tandíjt is lehessen fizetni, mire annál nagyobb szükség van, minél bizonyosabb hogy a kormány lépten-nyomon emeli azt. — Biztató reményt táplálunk keblünkben, hogy a részben már kiosztott, részben időnkint szétosztandó aláírási iverk eredményre vezetnek, s hogy némely tetemesb hagyományok is növelendik a tőkét, és intézetünk disze és jóllétének növekvése leszen örökös szüleménye az áldozatkészségnek és az ennek élesztésében fáradságot nem kimélő szorgalmas iparkodásnak... Mi hogy ugy legyen adja a Mindenható!

Befejezésül, csak is érdemes poetánknak abbeli ismételt ohajára: őriztetnék meg az egylet létesítére készített versezet*), adjuk itt még e költeményt:

In Charitate est viva Fides. Pia
Est Charitatis filia Largitas.
Haec tres sorores Faustitati
Alta locant monumeata iunctae.

Hae suscitavunt in Calasanctio
Olim superno lumine percito
Patrem pupillis, et iuventae
Apperuerunt scholas egenae.

Quacunque in ora sub tenui lare
Sedes volebat figere Faustitas
Accivit illuc, qui iuventam
In Domini erudiant timore.

*) Czime ez: „Carmen ad rev. ac clar. P. Emericum Csász • Scholis Piiis, SS. Theologiae doctorem collegiatum, domus Nitriensis Vice-Rectorem, superioris gymnasii Directorem et Catechetam in Gymnasio Religionis et philosophiae vero in studio theologico, hermeneuticae, linguae Hebraicae et Graecae professorem etc. etc., quum fundum sublevandis pauperibus gymnasii Nitriensis iuvenibus, Augustini nomine insignitum, cooperantibus plurimis amplissimis sacris et profanis Mentoribus pio zelo, indefesso labore compararet, in perennem memoriam Nitriae die 30. decembr. 1876.“

Tuti superna sic Patris aegide,
 Nec sorte moti saepius invida
 Nati penates aere, cura
 Et propria posuere dextra.

Ausi fuerunt ardua pauperes,
 Perfecit ardens grandia Charitas.
 Sic Largitati iuncta publi
 Alta parat Pietas tropaea.

Hinc gloriatur Nitria septies
 Jam quinque lustris Palladis aedibus.
 Has pauper et dives frequentat,
 Atque suas recinunt Camoenae. —

At Tu revolvis Praeses amabilis
 Quam dura egenos sors premat in Scholis,
 Tu primus invicto labore
 Prospicis assiduaque cura,

Ut fulciatur munifica manu
 Nostris iuventus pauper in atriis,
 Et derelicti sublevantur
 Sorte patrum meliore digni.

Sic est, paterna sollicitudine
 Rectique cultu menteque provida
 Tu Mentores quaeris per urbes,
 Qui foveant relevantque egenos.

Tui labores multiplicem ferunt
 Messem, penetrat vox Tua Mentorum
 Pectus, Tuus zelus paravit
 Grande piae columen iuventae.

Haec Charitas est pectora quae movet,
 Haec cura Praeses nobilis est Tua.
 Tu mente avorum, Tu labore
 Prosequeris bene coepta Patrum. —

Non possidentes multa vocabimus
 Recte beatos. Rectius obtinet
 Nomen beati, qui caducis
 Divitias emit aeviternas.

Non ille duram pauperiem pati
 Cives merentes de patria sinet,
 Nec desinet quaesisse fontes,
 Unde fluant bona civitati.

Non ille centum clavibus anxius
 Occludit aurum, seu patriæ decus
 Doctas per artes, sive pubis
 Sunt inopis lucra provehenda.

Non verbo inani vana loquentium,
 Sed gloriosis dulcis amor soli
 Factis probatur, promicatque
 In miseris ope sublevatis.

Cui structa Musis tecta per Hunniam
 Aut docta Pallas debet originem
 Scientiis in Matre Regni
 Artibus atque bonis colendis?

Hinc ille Pázmán, cuius in Hunnia
 Aeterna nomen fama tuebitur.
 Hinc Estoras, Betlen, Koháry
 Perpetuo recolentur aevo.

Hinc ille magus Szécsenyides, pares
 Cui nostra paucos patria viderat.
 Hinc Báthori celsas palaestras
 In iuvenum lucra suscitavit.

Et quis per orbem Pannonidum canat,
 Quos dextra egenis munificos tulit.
 Inscripta quorum tanta virtus
 Est patriis memoranda fastis?

Quis dorelictis per patriam orphanis
 Structos docendis enumeret lares,
 Aut Praesulum fundata dona
 Pauperibus sonet educandis?

Haec viva vera est, credite, Charitas,
 Largæ probatur munere quæ manus.
 Sic vivit in structis palaestris
 Qui bona fert inopi fovendo.

Quæ sentit imo gaudia pectore,
 Dum ferre egenos munificus videt
 Fructus laborum, aut ex colonis
 Surgere culmina sublevatis?

In plebe robur, noscitur hungarus
 In plebe sanguis; purus hic, integer
 Decurrit in venis coloni
 Fonte fluens velut unda claro.

Quam cara mens, quam nobilis indoles
Persaepe degit sub misero lare!

Quot uniones percolendi
Quod latet ingenium sepultum!

Quot clara Patrum concilio dedit
Templisque et aris culmina largitas!

Quot Mentores iam suscitarent
E miseris patriae columnas!

Nutrita faustis sub penetralibus
Sic quemque virtus nobilitat sua,
Quin praeripit palmas egeni
Divitibus labor otiosis.

Tu fida testis Nitria, quam pii
Tanto bearunt munere Praesules,
Dum pauperes dextra in palaestris
Munifica iuvenes fovebant.

Quot Kluchiano munere creverant
In patriae spes et fidei decus?
Aut quot Tua Augustine dextra
Ingenuos iuvenes levabit?

Tu fida testis dicito Nitria,
Quot lucra natis praestiterit tuis
Praeses, decus quod civitati
Atque piis tulerit palaestris. —

Videre cunctos iam videor viros
Sacris, profanis laudibus inclitos,
Quos in palaestra Nitriensi
Mens pia muneribus fovebat.

Hi mente grata munificis Viris
Semper fatentur quae bona debeant,
Et Mentorum virtute docti
Mente pari relevant iuventam.

Hoc largitatis fonte novo nova
In lucra pubis dona scaturiunt,
Quin et palaestrae Nitriensi
Conciliant decus in iuventa.

In valle fontes scilicet uberes
Coelo cadentes quos reparant aquae
Non solis arescent calore,
Sed properant recreare campos.

Undis, sitis quos arida torserat :
 Quo plura nostris munera fuderant
 Cives Scholis, venere nostris
 Mentoribus bona plura Coelo.

Bonum rependit mille modis Deus,
 Est namque merces magna Deus bonis.
 Ipsi Deo nam dona dantur,
 His bona quae minimis feruntur.

Hinc iacta spes in Coelitibus pios
 Nunquam fefellit. Sic Deus annuit
 Praeses, Tuis votis; labores
 Dona Tui pariunt iuventae.

Stat ergo Fundus Praeses amabilis
 Tua paratus sollicitudine,
 Stat Fundus Augustini amati
 Nomine et auspicio decorus. —

Stat Fundus auctus munere Mentorum,
 Auctoris in quo laus Tua promicat.
 Tanto Tuo Praeses labore
 Prisca patrum pietas revixit.

Sic coepta felix prosequitor novis
 Fultus iuventae Mentoribus Tuae,
 Et aucta donis sempiterna
 Te Duce luera ferat palaestra !

Hac arte nostris crescet in atriis
 Praeses sub alis progenies Tuis,
 Tuumque Nomen Mentorumque
 Perpetuo celebrabit aevo !

A nyitrai egyházmegye nem adhat elegendő hálát Istennek, hogy oly férfakkal áldotta és áldja meg, kiknek majd mindenét köszönheti. Jól teszi tehát, midőn nagy embereinek, kik az egyház s haza oltárait hozott ragyogó, nagyszerű áldozatokkal önmaguk irják be nevöket legméltóbban a halhatatlanságba könyvébe, — érdemeit nem csak elméjében forgatja, hanem kegyeletét, tiszteletét nyilvánosságra is hozza annak megmutatására is, hogy igazán méltó e férfiakat birhatni... 1876. évi novemberhó 20-ához a kedvesemlékü Roskoványi-jubileum fűződik. — Dr. Roskoványi Ágoston nyitrai megyés püspök úr Öméltósága, a széles tudományosság és istenesség embere, az apostolok méltó utóda, ki nagyfontosságú iro-

dalmi kiadványai mellett, az ifjúságnak a tudományos pályán való haladhatóságát jelentékenyen előkészítő kegyadományaival is halhatatlanítá köztiszteletben álló nevét, püspökké szenteltetése negyedszázadának határához szerencsésen eljutott... Huszonöt év! Tetemes szám egy ember életében, középszámmal több, mint egy emberélet fele. A világ életében csak egy pillanat, de nemzetek életében, melyet századokkal mérünk, — a negyed század is jelentékeny tényező. És az idő mértéke nem is az idő maga, hanem az események, melyek folyamában véghez mentek. Nemzet életében épen úgy, mint egyén életében, egy évtized, egy év is lehet a legnagyobb élv vagy dicsőség, a legmélyebb gyász és szenvedés változóságának tárháza; sőt itt és ott egy nap, egy óra is végzetessé lehet... Mennyi történt az utolsó huszonöt év alatt!... Mennyi áldást árasztta a földi vagyonnal is megáldott s ezen áldást a legszentebb érdekekre minden alkalommal fordítani kész főpap! A legmélyebb hívői hódolattal tisztelt főpásztor, ki e boldogító ünnepélyekkor magára alkalmazhatta sz. Pál apostol igéjét: „Vos scitis a prima die, qua ingressus sum ad vos, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, serviens Domino cum omni humilitate; quomodo nihil subtraxerim utilium; omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit: Beatius magis dare, quam accipere.“ (apost. 20, 18—31). — A hű gondozására bizott nyájnak ezerei emelték föl, örvendve és üdvöt esdekelve, a negyedszázados főpásztor jólléteért — szíveiket. Egy érzet lelkesíté valamennyit — a hitegyesség és az apostoli szellemű püspök iránti szeretet legtisztább érzete... A piaristák szívei is szokottnál hőbbben dobogtak ez alkalomból a jó lélek felé, őszintén köszöntvén az ünnepeltet... Különösen az örömnünnepben, mely nem hivatalos-szintű, nem programmszerűleg rendezett volt: a bensőség, az őszinte ragaszkodás, a hűséges hódolat önkénytes ünnepe volt ez, — sietett részt venni tanintézetünk az által is, hogy az egész növendékség jelen volt a székesegyházban a püspökök példányképenek üdvére bemutatott legfőbbesb áldozaton. Azoukivül, a remektollú Budaváry J. kegyesrendi tag által készített „Monumentum Pietatis“*) czimű versezet mellett, a főgymnasiumi

*) A teljes czim a következő: „Monumentum pietatis honoribus illustrissimi ac reverendissimi domini domini AUGUSTINI ROSKOVÁNYI

igazgató a jubilaris főpaphoz hódolatiratot intézett a legforróbb üdvkivárat és legőszintébb hála nyilvánításával azon buzgó ohaj kíséretében: hogy a Mindenható Őméltóságát még számos évéig tartsa meg hazánk, kath. egyházunk dicsőségére, a helyes nevelés-oktatás előbbrevitelére s minden jó lélek örömére!

Most pedig jeles költőnknek magvas versezetéből, melyben a többi közt könyörög: ,hogy az Úr szolgálatában soha ki nem fáradott nemesszívű főpásztor sokáig gyönyörködhessek ezen rá nézve úgy, mint hiveire — ünnepélyes alkalommal neki fíni tisztelettel adott emlétkben; hogy a jó pásztor ezután is örömmel s megelégedéssel legeltethesse szeméit a rajta csüggő nyájou; hogy emelhesse még nagyobbra fényes dicsőségének oszlopát, élvén hiveinek s a nyomorgó emberiségnek szellemi s anyagi javára!’ — legalább a ,Hymnus‘ részletet, mint becses emléket, itt is megmenteni ohajtván, előhozzuk:

H y m n u s.

Huc ades divi decus Emmerami
Sponsa cum fido grege Nitriensi,
Dum sui Praesul sacra Jubilaei
Festa celebrat!

Vos quoque ad Sedes Superum evocati,
Quos Sator regni pius hic locavit,
Praesulus, nostros refovete vestro
Numine plausus!

Eia votivas cumulemus aras
Thure fragranti. precibusque fuis
Gratias omnes Superis agamus
Tempore Sacro.

Gentis humanae Sator atque Custos,
Rebus in cunctis Tibi semper idem,
Qui dies vitae tribuis, novisque,
Providus auges!

de eadem, Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopi Nitriensis. solio pontificio Assistantis, academiae romanae religionis catholicae et quirinum Socii, instituti Parisiensis pro religioso-civili Africae cultura Praesidis ad honores, AA. LL. et Philos. ac SS. Theologiae Doctoris, I. facultatis Theologicae penes Universitates Buda-Pestiniensem et Pragensem membri Collegiati, etc. ad Jubilaeum, quum annum episcopalis dignitatis vicissimum quintum felix faustusque expleret, die 30. novembris 1876.

Tu datum Sponsae decus atque lumen
 Quinque iam lustris meritis coruscum
 Praesulem nostrum sapiens tueris
 Atque benignus.

Tu vides, nostra in regione quanta
 Illius virtus ubivis refulsit,
 Quot gregi, Sponsae bona, quaeve sacris
 Praestitit aris.

Illius Pallas, iuvenum Magistri
 Concinunt laudes, gregis et Ministri,
 Largitas Eius bonitasque fines
 Non habet ullos.

Sint tibi grates Pater aeviterne!
 Tanta qui praebes bona glorioso
 Praesuli nostro, vegetoque longum
 Protrahis aevum.

Redde centuplum meritis corusco.
 Illius docto benedic labori,
 Et diu in Sancto grege fac videre
 Lucra salutis,

Funde de Coelis nova gratiarum
 Dona Pastorem super hunc benignus,
 Dentur hoc nobis Duce sempiternae
 Munera vitae.

Fiat in coelis Pater haec voluntas,
 Et gregem Sanctae fidei fidelem
 Praesul in terris placidus docebit
 Scandere Coelum.

Sit Patri laus et decus aeviternum.
 Et salus Sponsae grege cum fideli!
 Praesuli tanto nova Jubilaea
 Festa recurrant!

Haec tibi Praesul monumenta Clerus
 Debitae ut pignus pietatis offert.
 Respice haec vultu placido Tuosque
 Protege dextra. (*Budaváry.*)

A keresztény kötelességeknek egyik legnemesb és legszébbike az: „Diligens proximum tuum, sicut teipsum”... Valaki már e kötelességnek megfelelni kíván, az embertársai inségeit látva nem maradhat a pusztá szánalom érzete mellett;

hanem természeti ösztönt, melyet a felvilágosodott lélek hivatásnak nevez, érez magában segíteni mindenütt, segíteni minden alkalommal, hol azt embertársainak gyámolításra szoruló helyzete megkívánja. — Ezek azok az isteni érzelmek, melyek áldást és örömet okoznak; áldást, mert azon segedelem, melyet az inség enyhítésére fordítunk, szünteti meg a szükségét, békiti ki a szegényt állapotával és a világgal; de örömet is szereznek, azon örömet, melyet maga a cselekvő önmagából merit, mert csak itt érzi isteni rendeltetését, magas méltóságát, itt saját cselekedeteiben látja örökségét, látja halhatatlanságát...

Ekként boldog azon ember, kinek a Gondviselés módot és alkalmat nyújtott a segélyre váró embertársain segíteni, mitől ugyan kizárva senki sincs, csak a módokra nézve létezhetik különbség, mint azt gyakorolni képesek vagyunk. Némelyek pénzzel, mások élelemmel vagy ruházattal, ismét mások lakhelylyel stb. járulhatnak e nemes vállalathoz... Nyitra-egyházmegye nagyszivű főpáosztora, ki sz. Jánosnak (I. 4, 18) e szavait: „Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in eo,“ mélyen átérzi, — ezen mély érzetet a szeretet mind lelki mind testi cselekvényeiben nyitvánítja..

A vallásos érzületűeknek kiváló sajátosságaihoz tartozik, pedig az, hogy éltük jelentősb mozzanatainak mint ugyanannyi ünnepeknek lelki örömei, ha csak lehet, növekedjenek e szeretet termékeny méhében fogamzott áldozatok leleplezésével. És ez így van jól. — Hisz ez ünnepies időpontok, mint általában az ünnepek, az Ur iránti tartozás lefizetésének kitünőbb alkalmi: illő tehát, hogy a szeretet nyilvánulásaival minél nagyobb mérvben adjanak ösztönt a módosabbak a maradandó javak előöröklésére; de a jótékony cselekedetekben rejlő vonzó felfogására hatalmas varázst is kölcsönöznek az ünnepek, melyeken a munkaterhétől megkönnyült egyének keblei nyiltabbak, fogékonyabbak, mint egyébkor. —

E nézetek vezérelhették a föntisztelt nemeskeblű főpáosztor önméltóságát, kinek sokféle kegyadományairól, *dies diei eructat verbum et nox nocti indicat scientiam*, ama tapintatteljes választásra, miszerint 1876. nov. 30-a, mint épen püspökké szenteltetésének 25-ik évfordulója, legyen a nagy nap, melyen egy ösztöndíjalapítványt tegyen az egyházmegyéje gymnasiumainak szegény, de szorgalmas tanulói javára.

Ugyanis az Isten szive szerinti főpap nevéről czizmzett 15; 80. frtos, állomással, bíró ösztöndij-alapot, *) melyek közül tíz a nyitrai, három a trencsényi és kettő a zsolnai gymnasiumba járó tanulókat illessen, — adott át káptalana kezelésért. —

Ime az új ok, hogy a Roskoványi dicső nevet is intézeti történetünk, a kegyes alapítójával együtt, megörökítse. — A jószágos lélek tudnillik az általános vagyoni hanyatlás napjaiban, midőn főbb családaink is szükséggel küzdenek, s midőn ennél fogva az egyházi és iskolai intézeteknek gyámolításra még reményök is alig lehet, nagylelkűen vonja meg szorgos megta- karítgatása gyümöleseit, hogy azokat a magyar kath. hitélet és művelődés felvirágoztatásának örök időkre termékeny mag- jává tegye... Oly korban, mely üdvét csak az élvek hajhász- sában keresi s magasabb, szellemi sz. czélokra áldozni alig tud, önmegtadással félretett vagyonát a legdicsőbb ügyeknek az igaz vallásosságnak és nevelésnek oltáiraire tette, hogy mig illatozó füstje magasztalandja Istent, ki a jéghideg na- pokban is hevesen dobogó szivet teremtett, addig a legkésőbb kor ájtatoskodói és növendékei is hálával emlegessék meg őt, ki nekik a legnagyobb, mert szellemi, jóttevője vala, s gyönyörű példáján hasonló nemes nagylelkűsége induljanak... Oly időkbén, melyeknek fiai az igazságot a tévelylyel, az erényt a bünnel, a szentet a profánnal, a szellemet az anyag- gal összetévesztik, s a világot, ha tőlük függne, még borzasztóbb zürzavarba löknék vissza, mint az ősi vala, elég egyeneslelkű és határozottan bátor ömértósága egyedül csak azon ügynek válni bajnokává, melynek igazságáról és szentségéről legbensőbbben meg van győződve, s mely egyedül árasztott üdvöt őseinkre jeleül annak, hogy korunk sebeire is egyedül adhat gyógyirt, s a jövő nemzedéknek is egyedül lehet boldogsága kutforrása, tudnillik a katolikus ügynek...

*) Az alapítványirat ide vonatkozó szavai így hangzanak : „Cum e studiosa iuventute gymnasiorum dioecesis nostrae succrescentiam cleri iunioris legere soleamus ; plures autem ex alumniis gymnasialibus, quos secus et probi mores et talenta commendant, ob defectum mediorum educationis cum paupertate luctari cogantur : pro huiusmodi adolescentibus 15. stipendia cum singillatim 80 fl. fundamus, ea lege, ut 10. stipendia Nitriensis, 3. Trenchiniensis et 2. Solnensis gymnasii studiosis obve- niant!...”

Azért jelen sorainkat azon hálaifejezés mellett, melyet e nagyszerű áldozatért legott tettünk, illő méltatás után, im-ezen szívünk mélyében fakadt ohajjal zárjuk be: „Áldja meg a jóságos Isten Őméltóságát ezerszer, s engedje, hogy a bölcs kormánya alatti egyházmegye virágzó gymnasiumaira jótékonyan ható befolyását számos évekig gyakorolhassa, s a kegyeletes keblek imái föllassanak az egek régióiba, és az igaz hit kincseinek birtokában annyira gazdag nagyszívű s az emberiséget oly feláldozó szerete'tel kedvelő püspök úr igen sokáig igen boldogul éljen, azontul pedig a szívesen nyújtott pohár vizet is visszafizető Isten jutalmazza meg őt az örök dicsőséggel!!!“ —

Nem zárhatunk itt ki figyelmünk köréből egy kedves eseményt, mely az 1877. év ötödik havában valóban ritka örömben részesíté a kegyesrend nyitrai intézetét. — Ugyanis ez esztendő májushava 6-án történt, hogy Őfölsége apostoli királyunk és urunk tekintetbe vevén dr. Schuster Konstantin úrnak az egyház és hön szent érdekei körül szerzett fényes érdemeit, őt a kassai egyházmegye püspökévé legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott. — Már ugyan az is, hogy a kitüntetett Nyitramegye szülötte, és mint olyan gymnasiumunk neveltje, ki tanulóként is ékessége volt iskolánknak, fokozta az örömet; de ehhez még más ok is járult... Hazánkban az újabb szertelen időkben ugyan nem minden nap történik, hogy valaki úgy, mint dr. Schuster Konstantin Őméltósága a rangfokozatok minden lépcsőin jusson föl a csucsig. — Mert tudni kell, hogy Schuster úr húsz évnél tovább 1831-től kezdve piarista, elébb, mint a szerzet növendéke, később mint áldozár és tanár rendének diszére. volt, a rája bizott ifjak lelkében fölbrasztvén és fejlesztvén Isten, király, haza és felebarát iránti szeretet erényeit, illetőleg dajkaként gondoskodván, hogy azokból nemcsak tudományosan művelt, de erkölcsi jellemeket is képezhessen... Szóval, Kalasanzi zászlójának lelkismeretes követőjeként nem úgy futott. mint bizonytalanra, nem úgy küzdött, mintha a levegőt verné. (I. Kor. 9, 26.)

Azonban ismerkedjünk meg dr. Schuster Konstantin püspök rövid életrajzával.

Dr. Schuster K. Szokolczán Esztergom-főmegyében, Nyit-ravármegyében született 1817. jul. 31-én. Miután a középtanodai

osztályokat Nyitrán a legjobb tanulók sikerével meghaladta, a kegyes-tanító-rendbe lépett. Az egyszerű szerzetes öltöny, melyet a privigyei ujonczházban a vallásos érzetek között növelkedett ifju, 1831. szept. 20-án, magára vett, egy, minden jóra, szépre és igazra, fogékony szívet takart. Az ujonczidőt, hol gyors-felfogásu értelem, határozott itélet, becsületes nyíltság, az elfüljárók iránti tisztelet, a társak iránt testvériesség jellemzők őt, — dicsérettel kiállván ugyancsak Privigyén tanáru alkalmaztatott. — Az oktatásügy kiváló munkásaul már az 183³/₄-ki próbatanításban fölismert fiatal rendtag 183⁴/₅-ben felsőbb tanulmányainak folytatására Vácra, onnan a bölcsészeti osztályok bevégeztével az ünnepélyes fogadalom letévése után 183⁶/₇-ben Lévára tanáru, majd a hittudományok hallgatására Nyitrára s innen Pozsony-Szent-Györgyre ment. — Ez évek alatt szorgalommal párosult szép észtehetségeivel kitünő tudományra tön szert, melyet utóbb a m. k. tudományegyetem bölcsészeti kara doktor-okmánynyal méltányolt. — A theologiai tanfolyamot fényes sikerrel befejezván; 1840-ben az Úr szentélyének áldozártagjává avattatott. — Most ismét megnyilván előtte a már megízelt tanárpálya, lelkesedéssel látott feladatához a váczi és pesti gymnasiumokban, hol, szíven hordozván Erasmus eme mondását: „christianae religionis vel instaurandae vel augendae negotium praecipue situm est in his, qui primam illam aetatem ad omnia sequacem instituunt,“ alaposága, képzettsége és jó modora, mint kiváló paedagogiai tulajdornainak ismertető jelei, által oly annyira kivált, hogy elüljáróinak bizalma folytán az 1844-ben a szerzetet nevelőért megkeresett velencei kormányzó gr. Pálffynak Ede és Zsiga fiaihoz magánnevelőül rendeltetett. — Schuster nem kereste e kitüntetést, de engedve a föl hívásnak, azt kész engedelmességgel elfogadta, bebizonyítandó, hogy nem csak jó tanár, hanem ügyes nevelő is, ki növendékeinek egész lényét, testét úgy, mint lelkét s ezeknek minden egyes tehetségeit az életre alkalmasokká teszi... Minden nevelési rendszernek egyik főkölléke, alapja: hogy a nevelő föl tudja kelteni a bizalmat neveltje szívében; e nélkül, mert a kebelt ki nem ismerheti, csak tapogatózni fog, határozott irányban haladni soha. — Már pedig kevesen voltak, kik oly általános rokonszenvvel tiszteletet tudtak volna magok iránt gerjeszteni, mint Schuster a nevelő. — Mert ez a főnemes családnál többévi működésével teljesen

igazolta a rendkormányoknak benne helyezett bizalmát a mellett, hogy magasztos és szilárd erkölcsi elvei, élet-feddhetetlensége, széleskörű ismeretei és kedves bánásmódja nemcsak növendékeinek tiszteletét és szeretetét, hanem az egész grófi családnak különös becsülését is megnyerte...

A sorsunkat bölcsen intéző Gondviselés akaratából történt, hogy a tudományosan művelt és buvárló-szellemű kitűnő tanárt s hű és idomos kartárs, kinek emlékezete mindig tiszteletben maradaud a kegyesrendnél, — 1857-ben már az Isten dicsősége és az emberiség igaz javáért élt-halt Kunszt József, a nagy alapítványairól nevezetes kalocsai érsek egyházmegyéje papsága közé vette be. És, nagyon rövid idei káplánkodás után Baján, szentszéki jegyzővé, majd érseki titkárrá s könyvtárnokká nevezte ki székhelyén és ily módon a maga közvetlen körébe vonta, hogy éles eszét, gyakorlatias érzékét s egyházigazgatási képességeit hasznosíthassa... Schuster e minőségeiben rendkívüli szorgalma, körültekintő tapintata, finom modora s általánosb műveltségével kiváló érdemeket szerzett, s nagyon kedvelté tette magát érseke előtt. Azért is a nmélt. Kunszt a bokros érdemek elismeréseül, jóllehet alig nyolcz évig volt még a kalocsai egyházmegyében, 1865-ben öfölsége elé ajánlólag fölterjesztvén, főszékesegyházi kánonokká léptette elő... De a megtisztelő megkülönböztetés e nyilatkozataival meg nem voltak kimerítve a diadalok, melyeket a jószágos Isten akaratából dr. Schuster aratni szerencsés vala... A kánonoki állásában élénk tevékenységet fejtett ki a tanügy terén; ő volt Kalocsán az első kánonok-tanfelügyelő, ki, az egész nagyterjedelmű érseki megye népiskoláit kivétel nélkül mind meglátogatván, a tanítók fáradozásait méltányolá, és tapasztalt állapotáról kimerítő terjedelmes jelentést tön az érseki hatóságnak... Kunsztnak s az utána kinevezett, de be sem igtatott, nagytudományú Lonovics érsek halálával Haynald Lajos ülvén az érseki székbe, Schuster sokoldalú képzettségével és szívós munkaerejével annyira megnyerte e kitűnő főpapnak is bizalmát, hogy ez az összes gazdasági ügyeinek vezetését rá bizta 1869-ben. Ő pedig ez állásával járó teendőinek fáradhatlan tevékenységgel, szigorú pontosság s ritka gyakorlati érzékkel az érseki birtokokat virágzóbbá tevén, a legsikeresebben felelt meg mindaddig, míg a fejedelmi kegy az erények és különösen az egy-

házkormányzati hivatottságának és e téren elismert érdemeinek tekintetbe vételével őt magasabb állásra, a kassai egyházmegye élére püspökül állította...

És midőn ily sokfélekép kitüntetett férfiuban oly szép elismerést és megjutalmazást aratott az érdem: nem mulasztotta el tanintézetünk a maga részéről is örömezzések közt lehetőleg megtisztelni az érdemet... Azért is kívánván az ünnepeltnek boldog kormányt és nemes törekvései s fáradozásai jutalmát sikeres eredményben kivevettetése alkalmából, — az ugyancsak 1877. évben és ugyan októberhó 2-án végbement székfoglalásához ezen emlékversezettel*), mely hódoló kegyeletünk szent érzetét s azt is kimutatja, mily bölcsen s körültekintőleg járt el felsőleges királyunk, midőn Schuster K. érdemes és széles körökben tisztelt személyében adott, az áldottlelkű Perger J.-nak 1876. áprilhó 5-én történt ajtatos halálával megüresedett, kassai dioecesisnek püspököt, járula:

NITRIA TE FOVIT, MATER VELUT ALMA PALAESTRIS,
NITRIA IURE SUO CANDIDA VOTA FERAT.

Quo Te diva vehit Virtus et gratia Coeli
Mens pia Te sequitur, Te comitatur amor.
Qua Te Rex dignum dederat, Cassovia sacro
Cum grege possideat tempus in omne Suum.

Sortes Suorum sic Dominus regit!
Humana quos mens non bene praevidet
Virtute maturati ab alto
Sponte sua veniunt honores.

Quis non adoret consilium Dei
Haec providentis? — Quem prius ad pia
Sors signa duxit, Rex benignus,
Atque Pius decorant tiaris.

Sic est, sub alis iam Calasanctii
Accensa fovit Te pietas, fides,
Te vexit inconcussa virtus,
Dexteritas, proprio labore

*) Czime ez: „Carmen honoribus illustrissimi ac reverendissimi domini CONSTANTINI SCHUSTER, divina et apostolicae sedis gratia cathedralis ecclesiae Cassoviensis Episcopi, art. liber. et Philosophiae Doctoris, etc., quum ad capessendum munus solemniter introduceretur a Scholae Pii Nitriensibus D. D, die 2, Octobris 1877.“

Mens rite sacris culta scientiis,
 Et blanda morum temperies tulit,
 Sublime munus gloriosi
 Praesulis ad latus ut videres,

Dotesque dignas Praesule disceres.
 A Sole Divum munere scilicet
 Sic mutuaris dulce lumen
 In gregis omnigenam salutem.

Non parva res est esse gregis ducem,
 Sit forma factus qui ex animo gregis,
 Quis munus hoc felix obiret
 A Domino nisi sit vocatus ?

Ad Kunszt, ad Haynald — haec duo lumina —
 Videre sacri Te Colocae Viri
 Legisse dotes destinatum
 In fidei potiora lucra.

Commissa quondam qui domini Tui
 Fidus ferebas per mare naufragum
 Tanta fide digno regendum
 Rex Tibi tradit ovile Sacrum.

Campus probatae sic fidei datur.
 Assvetus olim magna fideliter
 Tractare in aula, quanta Praesul
 Perficies grege pro fideli !

In caritate est viva fides; boni
 Pastoris ardens non sua caritas
 Quaerit; fides quaerenda primum
 Pro grege lucra docet superna.

Sublime, Sanctum munus in his Tuum
 Deus iubavit, lumine scilicet
 Gregem fides illuminabit
 Atque feret bona caritatis.

His namque flammis imbueras Tuos
 Accensus olim; dulce Tibi fuit
 Formare commissam iuventam
 Sub patrio venetoquō Coelo.

Hoc praeparatis auspicio viis
 Erit fideli cum grege dulcius
 Augere Sanctae lucra Sponsae,
 Atque decus Superumque regnum.

Quodsi recudet more suo dolos,
 Aut dulce virus porriget invidus
 Nostrae salutis, Tu superno
 Haec mala munere praecavebis.

Laxo profusas ore calumnias
 Dulci repelles temperie Tua,
 Scuto refringes veritatis
 Quae mala mens fabricabit arma.

Succrescet in spes Te duce patrias
 Digna in palaestris progenies patrum,
 Et corde iuncto promovebit
 Hunniadum fideique lucra.

Hinc anguramur nil nisi prospera,
 Post tanta Sponsae sidera Praesulum
 Cassoviae virtutis haeres
 Pastor ovile Tuum beabis.

Te providenti laetaque tutaque
 Perambulabit grex Duce pascua,
 Fideque viva et caritate
 Dona Dei leget aeviterna.

Ornata surget Sponsa monilibus
 Divum in reffectis pulchrior aedibus,
 Et cernet ardentes fideles
 In Superos patriamque amore.

Amor repensus scilicet arctius
 Amore vincit pectora, mutuam
 Fiduciam nutrit viamque
 Praeparat ad decus et salutem. —

Et iam Sionis cingite Filiae
 Aras corollis, plaudite! dicite!
 „O Vive Constantine, et esto
 Dulce gregis decus atque Sponsae!“

Sic gratalatur nostra Tibi cohors,
 Votisque Pallas prosequitur Suum,
 Et auguratur Nitriensis
 Musa Tibi bona sempiterna.

A szentatya IX. Pius 1877. évi juniushó elején ün-
 nepelte püspökké szenteltetésének ötvenedik évfordulóját. — Az
 egész katolikus világ a maga örömnünnepének tartotta e
 napot, a legmélyebb kegyelettel Krisztus helytartója iránt,

kit midőn a Mindenható az egyházra nézve legszorongatottabb időben tarta fön egyháza számára, midőn a hosszú élet ily nagy kegyelmével és annak új még új (minők: 1869-ban az ötvenéves áldozársága két évvel utóbb pedig huszonötéves papásága) fénypontjaival tüntet vala ki dicső elődeinek hosszú sorából, egyúttal erősíté bennünk a hitet a pápával együtt szenvedő, de Isten malasztja által kifogyhatlanul elhalmozott egyház annál biztosabban eljövendő győzelmében... Nincs és nem is lehet szándékunkban leirni amaz ünnepélyességeket, melyekben a világ katolikusainak öröme e napon nyilvánult, de azt nem lehet föl nem említenünk, hogy IX. Pius őszentsége püspöki jubileuma valódi jótékony tavaszként hatott tanodai növendékségünk hitéletére, az ifju kebel természetében rejlván, hogy azok üdvös intelmeit s felbuzdító szözatait, kikhez őt a fiui szeretet édes láncza csatolja, mélyen vési elméjébe... Ennek valósulását nagy mérvben tapasztaltuk a vezetésünk mellett a tanulótság által az e alkalomból IX. Pius halhatatlan érdemeinek szentelt ünnepélyen, mely gymnasiumunknak egyik termében fényes sikerrel folyt le. A terem már előre diszszel és izléssel lön fölékesítve. A vendégkoszorútól jobb oldalon IX. Pius remek olajfestményü arczképe függött szép aranykeretben. Körülötte koszorúk. — Az ünnepélyre, melynek kezdete délutáni 4 $\frac{1}{2}$ órára volt határozva, az illető tisztelt vendégek már az elébbi napon hivattak meg s a mondott órára csakugyan szép számmal jelentek meg. Ott volt ugyanis: az egyházi és világi előkelőség, tisztviselők, szóval az értelmiség minden osztálya képviselve lön ugy annyira, hogy a terem megtelt. — Pontban ötödfélkor ezen tisztelt vendégkoszorú előtt kezdődött az ünnepély a következő műsorozattal: 1) Martha zenedarab és Hymnus a pápaért. Férfinégyses. 2. Megnyitó emlékbeszéd. 3. Uj Simeon, Tompától. Szavalat. 4. IX. Pius pápa. Életrajz. 5. IX. Pius Őszentsége püspöki jubileumára Sántha M.-tól. Szavalat. 6. Serenade zenedarab és Viharban Dumertől. Férfinégyses. 7. Ad Jubilaeum sanctissimi Patris Pii IX. Budavárytól. Szavalat. 8. A pápák érdemei Magyarország történetében. Értekezés. 9. Az ősz hajós Rosty K.-tól. Szavalat. 10. Fohászkodás Berzsényitől. Szavalat. Z á r d a l o k.

Baumgartnertől. -- A jólelkű tanulók mindent elkövettek, hogy az ügyesen összeállított tárgysort erejük és tehetségökhez képest a lehető legsikeresebben előadják, s ez által az elüljáróságnak és a diszes közönségnek minél nagyobb élvezetet szerezzenek. Szembetűnő volt rajtok, hogy a katholicismus központja felé hön dobogó szivök sugallatából, mint ez örökké nevezetes napon Romában és Román kívül milliók tesznek vala, tartották ez ünnepélyt... Épen azért lelkes előadásaik s énekeik élénk viszhangra találtak a jelenvoltak kebelében, és rokonszenvet gerjesztettek az ügy iránt, melynek igénytelen magasztolói válnak. — A mint a zárének végszavai elhangzottak, az igazgató intézett a növendékséghez és közönséghez beszédet, melyben megelégedésének adott kifejezést az ünnepély sikerét illetőleg, és mindenkit szilárdított az ünnepély jelentősége körüli sz. lelkesedésben. — Méltó elismeréssel kell szólnunk Budaváry tanárról, ki az ünnepélyt emelte dicsőítő verszetével is,*) melynek egyes részei ezek :

Sunt magna Romae gaudia cum Pio.
 Exsultat orbis Christadum. Undique
 Ad vincla Petri, ad Jubilaea
 Festa Pii properant cohortes.

Sanctae tropaeo sub crucis Hunniam
 Magnae decoram Matris imagine
 Perduxit inconcussa ad Urbem
 Prisca fides pietasque Romam.

Quid nos, palaestras qui Calasancio
 Sacras adimus? Mente pia et fide
 In colle Sacro Nitriensi
 Jubila festa Pii canamus.

Hic Alma Mater claraque grandium
 Et nunc et olim patria Praesulnm,
 Haec audiat, pro Patre Sancto
 Suscipiat pia nostra vota: —

Per vincla Romam promeruit Petrus,
 Ad vincla Petri vertice Praesulis
 Pium decorum Sponsa vidit
 Augurio sibi destinatum.

*) A czim ez: Monumentum pietatis ad Jubilaeum sanctissimi Patris PII IX, sacrosanctam Dei ecclesiam gloriose gubernantis, quum suae in

Est nulla pax, laus nulla rapacibus.
 Nam rapta moles obruet impios,
 Formidolosos et probrosos
 Una dies rapiet triumphos.

Sol rumpit atras et radiis fugat
 Noctis tenebras; gloria, laus Pii
 Et in procellis luctuosis
 Christiadam rutilat per orbem.

Frustra triumphis rumpitur invidus:
 Quos Ipse caelo fert Dominus Pius;
 Qui tanta fecit signa, dignus
 Plausibus est gregis universi,

Haec tanta grandi Iubila sunt Pii
 Instar superni credite muneris,
 Inter labores ut dolores
 Multiplici vice leniantur.

Et vivit, annis quin superat Petrum,
 Vivit procellis in mediis Pius;
 Ringuntur hostes, vivit alma
 In propria Pius exsul urbe.

Mens dura cum omni fraude sua ruet.
 Servatus orbi prodigio Pius
 Ut Sidus omni Christiano
 Perpetuo rutilabit aëvo.

Et iam per Urbem Christiadae canunt
 Votisque grandem condecorant Pium.
 Nos Hungarorum vota ad aras
 Thuricremas comitemur hymnis:

Vivat Pius Rex! prodigium, decus,
 Heros et huius gloria saeculi!
 Vivat Pius! pacisque sanctae,
 Et fidei videat triumphos!

Minden nevelésbarát tudja: mily ügybuzgalmat, kitar-
 tást és törhetlen béketűrést igényelnek egyesektől a nevelés-
 tanítás érdekei, s mily meleg hálára érdemesek azok, kik
 magasztos hivatásukat átértvén csak is nevelés-oktatás ügyé-

episcopum consecrationis annum quinquagesimum, exultante universo
 orbe christiano, die 3. junii 1877. incolumis, felix, faustusque recoleret,
 a maiore gymnasio Nitriensi D. D. Nitriae 1877.'

nek élnek; másfelől pedig mily elismerés illeti meg azokat, kik a nevelés-oktatás alatti nemzedéknek lelkesítésül jutalmazására, díjazására áldoznak...

A díjazás, a jutalmazás főséges és lélekemelő mind eszmében, mind célját tekintve. A díjazás eszméje a közméltánylatnak valami érzéki jel által nyilvános kifejezése. Ez érzéki jel legyen az érem vagy koszorú, taps vagy könyv vagy más tárgy mindig emelőleg hat a jutalmazott, a díjazott lelkére, s közrészvétet gerjeszt azok kedélyében, kik a nyilvános ténynek érzékeny tanúi. A költő és művész, a tudós és iparos, a szónok és tisztviselő, a tanár és gazda — mind egyiránt fogékonyak a méltány ily kifejezése iránt. S képzelhetnők-e oly ridog s érzéketlennek a fiatal keblet, hogy a jutalom, a díj értékét — főleg erkölcsi értékét felfogni nem bírná? A fiatalság nem volna-e képes annak becsét egész jelentőségében érezni, azon fiatalság, mely oly pezsdülékeny, tüzes s kiválólag eszmékért rajongó? Igen, a díjnak főereje ép az eszmében rejlik... Nem az anyagi adomány, — mely néha csekély, néha semmi értékű, — hanem azon öntudat: hogy a díjra érdemesek valánk — ez disziti sajátyszerű bájjal és fénynyel a jutalmazás, a díjazás tényét... A jutalmazott, a díjazottnak e lelki emelkedése, e magasztosabb érzete, edzőleg, lelkesítőleg hat rá vissza; s midőn magát ön-maga előtt mintegy magasabbra nőni tapasztalja, nem engedheti, hogy ezután maga előtt összetöppüljön. S ezzel ime ki van mondva a jutalmazás, a díjazásnak célja is. Ösztönözni, buzdítani, becsületérzést, az önbecsülést fokozni s így kitartó munkásságra szilárdítani, edzeni: ez volta-képeni célja a tanintézeteknél szokásos jutalom- s díj-osztásoknak...

És ezeknek előhozása után nem hagyhatjuk említettlenül a k. m. Természettudományi-Társulat nagylelkűségét, mely, buzdítandó a természettudományokra, az ország középtanodái felsőbb osztályainak növendékei között 187⁶/₇. tanév végén szépnyenyiségű könyveket osztatott ki.)* — A mi gymnasiumunk felső

*) Az ebbeli nemes elhatározását jelentő fölhívás a középiskolai igazgatókhoz így szól: „A k. m. Természettudományi-Társulat választmánya f. é. mart. 21-én tartott ülésén elhatározta, hogy a társulat könyvkiadó vállalatából a következő műveket: 1. Tyndall: „A hő mint mozgás“; 2. Helmholtz: „Népszerű tudományos előadások“; 3. „Természettudományi érteke-

osztálybeli jeles-előmenetelű tanulói között 4. értékes munka ajándékozott el. — Legyen jutalma, mondjuk ezúttal is, az adományozó társulatnak a jóknak hálája, a közös hazának köszönete, mely a jelen nemzedék csemetéibe helyezi jövőendő nagyságának és fölvirágzásának zálogát...

A középtanodai törvényjavaslat még most sem válván törvénynyé, úgy látszik az van ránk mérve a végzettől, hogy soha meg ne pihenhessünk, hogy soha vagy csak nehezen élvezhessük a rendezett és rendszeres megállapodottság nyugalma, sőt folytonos alakítások, szervezések újabb meg újabb mozzanataival kell küzdenünk — legalább az utóbbi tíz év alatt... Általában nevezetes évkör a legközelebb lefolyt tíz év, főleg a tanügyre nézve. Élénk tanúsága ez annak, hogy változásokra mindig készen kell lennünk. — Igy a 187⁶/₇. tanévben jelentékeny változás történt a gymnasiumi ü g y r e n d t a r t á s és é r d e m s o r o z á s, ú g y s z i n t é n a tanárértekezletek m ó d o z a t a tekintetében, melyeket s az ezekre vonatkozó eljárásokat megfelelő reudeletek szabályozták. — Nyilvánossági jogának folytán t. i. intézetünk, a nm. közoktatási m. kir. miniszterium főfelügyelete és a pozsonyi tankerületi kir. főigazgatóságnak felügyelete alatt állván, az 1876. évi juliushó 22. 12787. sz. a magas rendelettel közzétett új „Középiskolai Rendtartás“hoz jutottunk. — És ugyan azévi aug. 6-án 1354. sz. a. átirata mellett a tankerületi kir. főigazgatóság azt azon értesítéssel küldé hozzánk, hogy a vallás és közoktat. m. kir. miniszter úr öngyméltó-

zések gyűjteménye“; 4. Greguss Gyula: „Összegyűjtött értekezései“ — a középiskolák felsőbb osztályainak jeles előmenetelű tanulói közt a tanév végén j u t a l o m k ö n y v e k k é n t való kiosztásra ajánlja föl. — A választmánynak, midőn a természettudományokban s nevezetesen a physikában jeles előmenetelű tanulókat e munkákkal megjutalmazni ohajtotta, különösen a természettudományok iránti kedv és érdeklődés ébresztése lebegett szeme előtt. — Azon t. középiskolai igazgatók, kik ez ajándékönyveket jeles tanítványaik számára ohajtják, sziveskedjenek a természettudományi társulat titkári hivatalához (Budapest V. Feldunator II. e.) fordulni, s a könyvek elviteléről gondoskodni. A vidéki intézeteknek postán küldetnek meg. A csomagolás költségét s a vitelbért az illető intézetek fődözik. — A Természettudományi-Társulat szivesen veszi, ha a jutalmak kiosztása után a megjutalmazottak nevei a társulattal közöltetnek. — Kelt a k. m. Természettud. Társulat 1877. mart. 21-én tartott választmányi ülésében“. Szily Kálmán, titkár.

sága az 1869. évben 6020. sz. a. kiadott „Gymnasiumi Rendtartást“ hatályon kívül helyezvén, az 1876⁷/₇-től kezdve az intézeti ügykezelésnek ez új „Középiskolai Rendtartás“ adjon irányt. —

A középiskolai ügy rendezésére czélozó eme nagyjelentőségű kibocsátvány egy egészbe foglalása mindazon elveknek, melyeket a tanügyi kormány a gymnasiumok és reáliskolák újjászervezésénél eladdig érvényesített, s részint lényegesen módosítja, részint gyökeresen megváltoztatja a régi eljárást az ügykezelésben. Intézkedik az iskolai évről, a tanulók fölvételének ideje és föltéteiről, a fegyelmi szabályok és büntetések fokozatairól, a szülők és tanárok közreműködéséről az ifjúság erkölcsi érzésének ápolásában, az egyes tanszakok és szünnapokról, a tantárgyak beosztása s az osztályfőnök hatásköréről s a tankönyvekről, az ifjúsági könyvtárak és egyesületekről; körülírja a módszeres, ellenőrző és osztálytanári tanácskozások teendőit, a tanárok kötelességét, az igazgatói felügyelet és tiszt terjét; szól az időszaki értesítőkről, az évvzáradéki intézkedésekről, a nyilvános és magán vizsgálatok ideje és módjáról, a bizouytványi jegyek megállapításáról, a zárúnnep s évi tudósítványról, a tanári és igazgatói jelentésekről. — Ha hosszadalmasságtól nem tartanánk, szívesen kifejtjünk itt bővebben is nézetünket és legbensőbb meggyőződésünkön alapuló véleményünket: vajon mennyiben tartjuk ezen nem annyira újításokat, mint módosításokat tartalmazó „Rendtartás“t helyesnek az 1869-ikivel szemben... A fölötti sajnálkozásunkat még sem fojthatjuk el, hogy az új Rendtartás, egyéb pótlandó hiányait és módosítandó részeit mellőzve, nem karol föl önállóan mindent, mi a középtanodai oktatás meneténél előfordul, hanem úgy tűnik föl, mint valami másnak kiegészítő része; nem írja elő azon szükséges ügyiratokat, melyek az igazgatói ügykezelésnél szükségesek, hanem csak ezekre, mint főállókra hivatkozik... Kötelességünknek tartók ezt leplezetlenül föl- említeni, mert nem magunkról, nem ami ügyünkéről beszélünk, hanem mások érdeke forog szóban; a teljes és összerű középiskolákról, eszmeileg és tényileg, mint a közművelődés egyik kiváló tényezőjéről van szó, melyeknek java, üdve, jövője körüli kiadványok épen úgy nem tűnnek himező, palástoló, szépítgető vagy épen hitegető fölüleletes dicsérgetést, sem a valónál tán többet gyaníttatni ohajtó hallgatagságot, mint a

hogy a tulságos, dédelgető kimélkedést nem tűrik a kiirtandó erkölcsi bajok, vagy a nemzet létérdekében javítandó nemzeti hibák és gyarlóságok...

Évszázadok előtt mondá a szelidkeblű Seneca (benef. IV. 9.) „Maximum hoc habemus naturae meritum, quod virtus in omnium animos lumen suum praemittit; etiam, qui non sequuntur illum, vident.“ — Úgy van. Mindnyájan, kik csak ismerik Őexcellentiáját a nagytekintélyű Haynald Lajos kalocsai érsek urat, élénken el vannak telve azon tisztelet által, melylyel a ragyogó erényeknek tartoznak, és a tiszteletnek kifejezést sietnek általán adni azzal, hogy fényes érdemei előtt meghajolnak; különösen pedig kifejezést adtak, midőn, értesülve miszerint Őexcellentiája, 1877. évi aug. 15-én 25.-éves püspöksége jubileumát érendi el, Őnagyméltóságához üdvözlő feliratokat intéztek. — A méltán dicsőített Főpap futni akart a dicsőség elöl, midőn püspöki huszonötödik évfordulóját csöndes elvonultságban Franciaországban egy kegyhelyen ülte meg. Azonban „virtutem comitatur gloria, et ut umbra circa corpus versatur“ (Senec. de vita beata XIV.), vagyis a dicsőség az erény árnyéka — e fényes árnyékot tehát el nem kerülheti vala ő, ki annyi erénnyel tündöklék... A szóban levő esztendő szeptemberhava 23-án, miután a kegyelmes érsek székhelyére visszaérkezett volt, püspökszentelés t. i. Schuster Konstantin kassai püspök föl-szentelése volt Kalocsán. — Ám a kegyeletes szeretet e szép napot arra is fölhasználta, hogy a huszonöt éves püspökséggel diszeskedő nagy főpásztor iránt, kinek számára örökzöld az érdemkoszorú, melyet egyházi és honfiai fáradozásai fonnak dicsőített homloka körül, — hódolatát tanusítsa. — Szécsényből 19 tagú, Erdélyből, melynek egyházmegyéje kormányát kritikus politikai viszonyok közt vitte az ünnepeket a nélkül, hogy perczig is megfeledkezett volna, mivel tartozik, mint püspök egyházának, s mint magyar főpap hazájának, — szintén számostagu küldöttség lepte meg Őexcellentiáját. Azonkívül a szomszéd pécsi megyéből és messze tájokról is jöttek egyházi és világi férfiak, nem is említve azon lelkészeket, kik a kalocsai megyéből jelentek meg az ünnepélyen, s üdvözlék szeretett főpásztorukat élő szóval is, noha ezt írásba tenni a jubileum napjára sem mulasztották el.

Nem lehet szándékunk elbeszélni Őnagyméltóságának,

ki élő példája annak, a mit ezen axioma fejez ki: „Suaviter in modo, fortiter in re.“ tizenkétéves erdélyi püspökségének, majd 1867. óta kalocsai érsekségének áldásos működését. Hisz egyképen dicső multja s jelene, egyházfejedelmi és hazafiui üdvös ténykedése, magán és társadalmi élete úgyis sokkal ismertebb, bővebb bizonytságot nyujtanak erre nézve, hogy azokat fejtegetni vagy elősorolni szükséges volna. — Csak azt mondjuk, hogy a nagy főpapnak, ki lángesze világvégő határait is elárasztotta, — a huszonöt, hosszú, nehéz gondok, gyakrabbi nélkülözések és szenvedések, nem csekély üldözések, folytonos munka terhe alatt töltött, év megrövidítette földi életét és az örökkévalóság küszöbéhez közelébb hozta; de egy jobb nemzedék viruló hitéletével meggazdagította Krisztus egyházát, a közös jóllét alapjait sok irányban megvetette a haza földjén... Sokat tön nagy lelke, még többet kívánt tenni nagy szíve; az egyház és haza osztoznak a drága zsákmányban... Isten egyedül tudja és fogja kellőleg méltányolni a nagy áldozatokat, melyeket e kiváltságos lény, kinek vérebe ment át e szép mondás. „Beatus est dare, quam accipere“, az egyház hitéleteért és az emberiség közös érdekekért a mennyei szármolyhoz lerakott... E rövid sorokban még a piaristarend hálája és kegyeletének kívánunk gyöngé viszhangja lenni, a mennyiben az nemcsak az Istenhez folyamodott az egyház, haza, a tudomány és művészet terén szerzett érdemekben gazdag ünnepeltnek, ki mint meteor megvilágítja a kort, melyben él, — tartós jólléteért, hogy valósithassa mindazon sz. szándékokat, melyek lelki szemei előtt lebegnek; hanem ezen a részben bemutatandó alkalmi versezettel*) is kedveskedett:

Haynald coruscum Sidus in Hunnia!
 Aurora fausto cui dedit omine
 Nomen videndum in gloriosis
 Quae Tua mens peperit tropaeis.

*) Czime ez: „Ad Jubilaeum episcopale excellentissimi, illustrissimi ac reverendissimi domini LUDOVICI HAYNALD, Dei et apost. sedis gratia metrop. Colocensis et Bacsienensis ecclesiarum canonice unitarum Archi-Episcopi, insignis ordinis s. Stephani regis item Leopoldi imperatoris magnae crucis Equitis, sacratissimae caesareae et regio-apostolicae Maiestatis actualis intimi status Consiliarii, solio Pontificio Assistentis, nobilis Civis Romani, Academiae Hung. socii dirigentis, Academiae item religionis Cathol. membri, C. r. Capellani aulici, cruce aurea cum corona pro piis meritis insigniti, ss. Theologiae Doctoris collegiati etc. die 15. aug. 1877.“

Quis Te per alnum Christiadam gregem
 Clarum diserto carmine non canat,
 Aut patriis de rebus omnibus
 Tempore non celebret merentem?

Quis hungarorum trans iuga Carpathi
 Aux qui Tibiscum et Danubium bibit
 Plaudens Tibi non gratuletur
 Non recolat Tua Jubilaea?

Pallasne doctis Hungura cum Viris,
 Aut Musa toto cum Aonidum choro
 Tanto viro non gloriatur,
 Quem cruce Rex Stephani decorat?

Te destinatum Matris ab ubere
 Nutrita faustis sub penetralibus
 Virtus ad artes duxit omnes
 Ingenio facili hauriendas.

At Te palaestris Istrogranum suis
 Fecit regendis rebus idoneum
 Et Alba Sponsum Julia ulnis
 Te niveis meruit tenere.

Hinc Tu fideli pro grege iureque
 Sponsae tuendo fortia perpeti
 Doctus, sacro succensus igne
 Ad Superos trahis omne pectus.

Non Te tenacem propositi greges
 Sparsi nivosae per iuga Daciae
 Non impetus praedae inhiantum
 Mente quatit solida luporum.

Quin post procellas visere gestiens
 Vicos et urbes saucia pectora
 Dulci levas verbo salutis
 Atque manu refoves paterna.

Hinc prima lex est una Tibi, simul
 Servare jus Sponsae et patriae decus,
 Et saeculorum turbinumque
 Damna novis reparare lucris.

Jam corde toto filia Dacia
 Strinxisse Matrem gestiit Hunniam,
 Dum visa praematura carum
 Unio surripit Unionem.

At forte pectus, zelus et aequitas
 Et exsoluti conscia muneris
 Te mens ad aeternam serena
 Fronte Virum comitatur Urbem.

Sed huc et Tuorum spes, pietas amor,
 Tecum Tuorum progreditur fides.
 Et parta sublimi labore
 Gloria Te sequitur nitore.

Tu semper idem filius Hunniae
 Non esse noster desinis Hungarus.
 Quin inter oras hospitales
 De patriis meditaris oris.

Quid Roma? tanta conspicuum Virum
 Virtute Te Civem et Comitem Suum
 Dixisse gestit, Teque honore
 Ipse Pius decurat corusco.

Mox jure Civem te repetit, vocat
 Ac Bacsienses Hungarus infulas,
 Votique compos factus ulnis
 Te recipit refovetque apertis.

Sic restitutum Te videt Aequitas
 Divina Sponsae priscaque patriae,
 Et sancta vitae coniugalis
 Jura fide Superum tueri.

Nam providenti consilio Deus
 Inter procellas culmina suscitatur,
 Fortes probat, sed suscitato
 Turbine non sinit interire.

Sic Te fidelis dulcis amor gregis
 Ad perferendas res vehit asperas,
 Hinc sunt Tibi dulces labores
 Pro gregis et patriae salute.

Testantur artes ingenuae, orphanis,
 Sacresque structae Virginibus domus,
 Et Pallas et sacri ministri
 Et Colocae juvenum magistri

Sensere possit quid Tua largitas,
 Et audierunt, quid Sapientia
 Quid in tuendo jure Sponsae
 Eloquio valeas diserto.

Haec cuncta novit Concilium Patrum,
Gens tota sentit quid Tibi debeat.

Te Roma laudat, Belga, noster
Rex Equitis decorant honore,

Sic nostra Tecum fertur ad exteros
Et Sponsae et almae gloria Patriae,
Tanta Tua virtute clarum
Provehitur decus Hungarorum.

Hinc vota cunctis: O utinam his diu
Signis decorum Te colat Hunnia!

Te gaudeat grandem videre
In grejis ac Patriae salute! (Budaváry.)

XXI.

Egy tanév a nyitrai főgymnasium életéből.

A tanévnek kezdete és lefolyása. — Vallás-erkölcsi s fegyelmi ügy. — Tanulmányi állapot. — A tanárikarnak közművelődési tevékenysége. — A gymnasiumifjúsági Dugonics-önképzőkörnek működése. — Ifjúsági énekügy. — Jótékonyági ügy. — A tanodai szerelvényeknek gyarapodása. — Egészségi viszonyok. — Jelentősebb események és ünnepélyes órák. — Vizsgálatok és a tanév befejezése. —

A közoktatás ügyei mind az ország, mind a megyei hatóságnak épen oly szoros gondja, ébersége s működése körébeli tárgyát képezi, mint bármely más közigazgatási ügy. — E szerint a vármegyei hatóságoknak évenként az egész megyéről általános tanügyi zárjelentést kell tenniök. Mire nézve a nyitrai gymnasiumigazgató, ki különben is a megyei hatóságnak egyszerűen többször adatokat nyújtott volt, 1878-ban a jók ohajára a vezetésére bizott tanodáról jelentést is tön. — E jelentést, bármily csekély-értékű legyen is magában véve, de mint középiskolánk egyévi életének vázlatát, alkalmat veszünk teljes szerénységgel itt adni, részint azért: mivel az itt előhozott mozzanatok kétség kívül gymnasiumunk történetéhez tartoznak; részint azért: mivel, tudomásunk szerint, e megye oly szeretettel és bizalommal van intézetünk iránt,

minővel azt a, valódi emberbaráti jóakarattal iskolai s nevelési czélokot előmozdított, régi vármegye, az egyházzal egyetértve, folyton növekedő, ha kellett, áldozatkész részvéte mellett megjándékozni sziveskedett. — Hol már ily egyetértés, ily vállvetés érvényesíti erejét: lehetlen nem gyarapodnia a közművelődés ügyének, lehetetlen, hogy a nemes példa kész utánzásra ne találjon...

Következzék immár a Nyitramegye t. cz. főispánja és bizottmányához benyújtott rövid jelentés.

M é l t ó s á g o s F ő i s p á n Ú r !

M é l y e n t i s z t e l t m e g y e i B i z o t t m á n y !

„Az egyetlen mód, melyen a nép erkölcsi nevelésére lehet hatni, a helyes oktatásban kereshető.“

B. Eötvös József.

A világesemények és országállapotok fejlődésének közepe tette oly csekély helyet foglal el egy-egy tanodának évrájza, s mégis oly jelentékeny mozzanatot képez a nemzetművelődés körében, hogy valóban nehéz a választás a visszavonuló, hallgatag szerénység és azon merészség között, mely az édes haza, a kies megye figyelmét fontosb tárgyaktól, ha csak perczekre is elvonni akarván, ezen ügy felé mintegy erőszakoltan irányozni látszhatnék...

Oly kevés az, Mélyen tisztelt Uraim! a mit mondani lehet, s mégis oly sok, mit mondani kellene! Oly köznapias, oly régismert, szokásos dolog: s mégis oly új, szokatlan, ünnepies! Egy tanév története, egy tanoda eseményei! Mi lehetne ebben új, szokatlan vagy meglepő?...

A méhköpi élete ez; egyiké olyan, mint a másiké... Igen a méhek mindenütt egyenlő életmódot folytatnak; a tanodában mindenütt dolgoznak, tanulnak, képződnek: de a méz, melyet fölgyjútenek — e méz mégis mindig új, s ezen új méz mégis mindig új kedvességgel kínálkozik!.. És hátha mélyen tisztelt Uraimnak is van a köpüben egy-egy méhecskéje, melyről nagyon-nagyon óhajtják, vajha minél több, minél édesebb színmézet gyűjtsön saját jövője számára! S talán már maga ezen köpi méze is édesebb, tisztább annál, mely ekkorig szüretett?...

A t a n é v k e z d e t e. A főmélt. vallás- s közoktatásügyi m. k. miniszteriumnak 1875. évi októberhó 12-én

22151. sz. a. közrebocsátott rendelete a tanintézetek nyári nagy szünidejét julius és augusztus hónapokra tette át. — Miért is a nyitrai r. k. főgymnasium 187⁷/₈-ki működése szeptember-hóban indított meg, és szakadatlanul folyt az év végeig, kivéve a legfőbb ünnepeket, az újabl „Rendtartás“ által szünetül kitűzött napokat, nem különben a hetenkint szokásos két félnapot: szerda és szombat délutánjait, de még ez idő-közök egy-egy óráját is igénybe vevék a mellék-tantárgyak.

A szellemi tényezők — a tanárkar, a védnökség által eszközölt változások után, kiegészülvén, az igazgató alakuló értekezletet tartott; majd augusztus 30-án s 31-én, valamint szeptember 1-én, 2-án és 3-án összeirta az ifjúságot, átnyujtván a bevetteknek, a vezetésére bizott tanoda feladata s helyi körülményeihez képest egybefoglalt, szabályok egy-egy nyomtatott példányát. — A beiratások megkezdődvén nem minden aggály nélkül néztünk az ifjúság gyülekezésének eléje. Mert nem hiányoztak bizonyos oldalról baljóslatú vélemények, melyek hazafiasan művelő intézetünk népességét az előbbi évek számának felére leszállandónak hirdették... De megcsalódtak e rozszakarató komor időjósok... Szeptember elején, midőn a „Veni Sancte“-re gyülekeztünk, már 302. volt a beirtottak száma, mely pár nap mulva 344-re emelkedett. — Jelesül az osztályok létszáma, a magántanulókat is betudva, következőleg állott:

I.	osztályba léptek	90-en.
II.	„	66-an.
III.	„	36-an.
IV.	„	45-en.
V.	„	42-en.
VI.	„	37-en.
VII.	„	17-en.
VIII.	„	11-en.

Most egy visszapillantó rövid összehasonlítás is mindenkit meggyőzhet a dolog gyarapodó állásáról. Az iménti kimutató szerint t. i. az 187⁷/₈. tanévben nyolcz osztályban összesen a tavalyi 314. tanulóhoz képest harmincz tanulóval szaporodott gymnasiumunk növendékeinek száma. — Sőt, ide tudva az első osztályba jelentkezetek közül az elemi tanoda ötödik osztályába utasítottakat is, kitűnik: hogy a tanulók számszaporodását még többre tehetni. —

A természet azt követeli, hogy a növendék azon nép szelleme szerint képeztesse, melynek ő is tagja. A nemzeti szellem az, mi a honpolgár összes fejlődésében aranyszálként fonódik végig, azért az egész fejlődést a nemzeti genius lengje körül, mert a mily befolyás alatt történik a serdülő ifjuság nevelése-oktatása, a milyen szellem és közérzet fejtetik ki benne: olyan lesz a férfikor, azon szellemenben fog egykor nyilatkozni annak törekvése, tettereje s a jövő korra való befolyása. A nevelés-oktatásban tehát a nemzeti eszméhez nagy reményeket köthetni. — Ez van hivatva annak eszközlésére, hogy a családokban a nemzeti erények, szokások és hagyományok hiven megőriztessenek, hogy mindazt, a mi főállásunk és jövő nagyságunk biztosítására szükséges, a nemzeti szellemű nevelés-oktatás légköréből szívjuk be és vigyük magukkal az életbe... A nemzeti szellemen való nevelés hozza magával, hogy tanítványainkba öntsük azon szellemet és jellemet, melyet századok szentesítettek, s mely a magyar nemzetben szépnek, jónak, dicsőnek ismertett mindenkor. Roppant erkölcsi erő van a faji érzetben. — A hazai példányok, hagyományok, erények, a honi lég táplálta faji szokások sokszorta hatályosabb képzők az innen-onnan összerántott jellemfoszlányoknál...

Mivel tehát mi magyarok vagyunk, önkényt következik, hogy fajunk képzése és boldogítása céljából nemzetiségünket, melyet a kényszerítő körülmények hatalma alatt egyszernél többször idegen szellem veszélyeztetett, kell gondosau ápolnunk és annak csiráit tanintézetünkben a nemes lelkesedésre kész fiatalságban is minden áron erősíteniünk...

Hazánk egy-egy tanintézetének nemzetiségi jellegét teszi a nemzeti felfogás, érzés és gondolkodásmód s ennek tényleges nyilvánítása, különösen ha az a magyar elemet határozottan előmozdítja és a hazafiui érzelem fejlődésének nyújt éltető tápot. —

S itt azért helyén lesz pár vonással bemutatni a magyarosodás ügyét a nyitrai r. k. főgymnasiumban az 1877/8 tanév folyamtlásában.

De, hogy az, mit moudunk, egybevetésre szolgáljon alapul, az általánosságban említettekén kívül szükségesnek látjuk az előző évekből is néhány adatot fölhozni.

A mint 1869/70-ben e főgymnasium a jelenlegi igazgatótanár vezetésére bízott, az eladdig, a három felső osztályban, németül kezelt két tantárgynak előadási nyelve is magyar lón; tehát mindjárt 52-vel többen oktattattak e helyütt a középtanoda minden tanulmányában teljesen magyar nyelven. — 1870/1-ben 80-ra, 1871/2-ben 86-ra, 1872/3-ban 89-re, 1873/4-ben 92-re, 1874/5-ben 95-re, 1875/6-ban 97-re, 1876/7-ben 99-re 1877/8-ban 94-re rúgott azok száma, kik, noha közülök a tanév elején magyarul többen sehogyan, mások törve beszéltek, az esztendő vége felé már magokat érthetőleg fejezték ki és eredménynyel tanultak. — E mellett még megjegyzendő, hogy a magyarul elébb is tudók, azon kívül, hogy a nemzeti érzet szüzien megőrzésében szilárdítottak, s minden bárhonnán jövő ellenes-irányú célzattoktól melegen, sőt, ha kellet, lelkesen megóvatván, a honi nyelv szellemébe mindinkább öntudatosan behatottak. —

És így oda jutottunk, honnét tájékozódhatni, a közbizalom útján népességét Nyitrán kívül, Trencsén, Pozsony, Bars, Zólyom, Liptó, Turócz, Árva, Szepes és Nógrád megyékből nyerő, gymnasiumunkban uralkodó szellem iránt; másrészt könnyen megczáfolhatni azon egy vagy más oldalról nyilvánult nemét a megnevezhetlen bizalmatlanságnak, hogy ne mondjuk rejtélyes kajánságunk, mely a hévvel és lelkeséggel kedvező közvéleményt balra tévesztendő azt mondogatá, hogy a teljesen magyarrá lett nyitrai középtanoda rendeltetését nem töltené be . . .

Nem kutatjuk ezuttal az indokokat, melyek e sajátságos eljárást sugalmazhatták, hanem ellenkezőleg, a statisztikai tételek nyomán, bátran állíthatjuk, hogy hathatósan előmozdítja az elődöktől, kik ugyancsak megszivelték abbéli hivatásukat, mely szerint azért állítottak a magyarság, jelesül a magyar ajak határszéléhez oly közel, hogy annak buzgó őrei s terjesztői legyenek, — rája szállt természetes örökséget, a magyarosodás ügyét, mely arra irányult, hogy a költölként:

„Hadd forrjon össze ész s erő

A hon szerelmivel!..“ (Kerényi.)

Vallás-erkölcsi és fegyelmi ügy. „A bölcseségnek kezdete az Ur félelme.“ Ezen örök igazság mindig szemeink előtt lebegett. Az ifju sarjadék levén hivatva arra, hogy a keresztény társadalomnak valódi oszlopa legyen, minden

eszközt megragadtunk annak erényre való képzésére. Lelkismertes kötelemünknek tartottuk az ifjuságot minden más előtt ezen isteni félelemben és a vallásihitte életelekben megszilárdítani, valamint a rendre és fegyelemre szoktatni. —

Erre használtatott föl a, „Középiskolai Rendtartás“-ban foglalt vezérelvek alapján készült, tanodai törvényeknek az igazgató által az év kezdetén ünnepélyes közlése, mely kedvező alkalom volt kellő észrevételekre és üdvös buzdításra. —

Erre szolgált a növendékségnek folytonos ellenőrzése, különösen a szüneti időközökben az igazgató részéről való őrszemmel tartása, és a kínálkozó időben előkerült intő- és feddő szó. —

Mivel pedig a tanulóifjuaágnak az egyház, haza és szülék által ohajtott felvirágzása Isten kegyelme s folytonos áldásai nélkül csak úgy nem lehetséges, mint lehetetlen a növényzet szerencsés tenyésztése felülről jött meleg, harmat és eső nélkül; mivel amaz isteni kegyelem-tanusításokra kiki ismét csak úgy tarthat igényt, ha fölmenthetlen és örökre határozó szent kötelem szerint az üdvözítő hit s jámborság buzgó gyakorlásával hiven ragaszkodik Teremtőjéhez: főképen azon voltunk, hogy a vallásos cselekmények pontosan megtartassanak. Ilyenek: a sz. mise hallgatása, ünnepeken és vasárnapokon sz. beszéd, az előadások előtt és után végzett rövid ima, két havonkinti sz. gyónás és áldozás, a húsvételotti szokásos lelki gyakorlatok, a körmeneteken való megjelenés, úgy szintén az alkalmilag előforduló ünnepeken való részvétel stb., melyekkel az ifjui kebel nemes érzelmeit is szeplőtlen tisztaságban megtartani és kedves virágként ápolgatni törekedtünk.

Alkalmazásba vettük a szó- és írásbeli felszólítást is arra nézve, hogy a család és tanoda szép szerével egymáshoz közeledjenek, mi által nem egy baj hárittatott el, némelyiknek nehézsége pedig ideje korán ellensúlyoztatott. — Számos szülék vagy azok képviselői tevékenyen támogaták a tanodát s ettől viszont támogatást nyertek; de voltak, fájdalom! roszakaratu vagy majomszeretet által megvakított anyák s apák... Ezek az intézet nemes törekvését ellenkedésnek tekinték, némely tantárgyat s tanodai törvényt a gyermekek jelenlétében haszontalannak, s igen nehéznek bélyegeztek, ócsárolták a tanrendszert, a fiuk hibáit tudva s akarva palástolták, mente-

gették, szépítették. Sőt, a rosz következményeket elhárítandók, gyöngeség, hogy ne mondjuk vétkes könyelműségből, gyermekeik iskolamulasztásait szóbeli s írott valótlanúságokkal igazolják vala, midőn azok köztudomásilag, egészséges állapotban levén, másutt tölték a lezkeidőt, mint a tanodában, midőn romlott társaknak esvén áldozatul súlyosabban tévedének; midőn nyomról-nyomra kimutatható rendellenesség s féktelesség vészes, célzatos és kiszámított tervezéseibe leledzének, ... s még másnemű ártalmas befolyást is gyakoroltak... Habár itt-ott egy-egy ily rövidlátó apa fia által jobb belátásra vezetett, a jelzett fonákságok rosz következményei egyik-másik esetben még sem maradtak el... Egészen véve mégis növendékségünknek, mely nagy részt szereti és tiszteli a derék tanárokat, ha mindjárt komolyak és szigoruak, de amellett igazságosak, szenvedélytelenek és jószágukat saját helyén éreztetők, — a jóra s nemesre fogékony szíve s magaviselete ugy a szorosban vett erkölcsiség, mint a fegyelem szempontjából a leforgott tanéven keresztül általában megnyugtató vala. —

Az ifjuságnak jólelkűsége- és erényességéről tanúskodik azon körülmény, hogy annak nemes buzgólkodása, testvéri szeretete és adakozási készsége, az igazgató példaadó fölhívására, az előbbi esztendőkhöz hasonlóan, az idén is telhetőleg nyilatkozott a segélyző-egylet stb. ügyében. De nyilatkozott a jószívű részvét abban is, hogy a Szent-László-Társulat magasztos céljaira a tanulók is készörömet meghozák adományfilléreiket. —

T a n u l m á n y i á l l a p o t. Jóllehet azon általános várakozásnak, melyet már régóta emleget a közvélemény, s mely a középtanodai ügyet illető országgyűlési tárgyalások sorsa felé irányul, a lefolyt tanévben is csekély- mérvű eredmény felelt meg: ez még sem akadályozott bennünket abban, hogy a gondjainkra bizott ifjuság művelődési ügyének fokozatos elősegítésén egész erélylyel fáradozzunk, sőt lelkesítettek beunünket ezen törekvéseinkben más kedvezőbb mozgalmak, melyeknek igen nagy hatásuk volt arra, hogy középtanodánk körében a kitűzött czélt a mult évhez képest haladványosabb arányan érhessük el. — A gymnasiumi oktatás a fenálló szabályok szerint, az újnemű osztálykönyvek behozatala mellett, minden tanórán végzett lezkerészlet bejegyzésével, 16. tanár

között felosztva történt. Valamennyien, az igazgató irányításával, a magas czélt, Istennek, hazának és az illető szülőknek tartozó felelősséget komolyan szem előtt tartván, arra törekedtek, hogy a növendékből az válják, a minnek válnia kell. E czél megvalósíthatása végett, az igazgató gyakori tárgyyszerű eszmecseréi folytán, a tanárok azon voltak, hogy a tanórák előtti szorgalmas készüléttel a tananyagot hallgatóiknak felfoghatóvá tegyék, s a kikérdezésnél meggyőződhessenek, miszerint azt nem csak elmondani tudják, hanem szellemi birtok gyanánt lelkeikbe is vették... Többen az előzményeknek újra emlékezetbe hozása, a magyarázatban gondosan keresett minél nagyobb világosság, a gyöngébbeknek az előadáson kívüli gyámolításán kívül a beszótt kérdések, időszerű ellenvetések és megjegyzésekkel is tették tárgyukat érthetővé, segítették felfogni és tanultatták meg már a tanodában. —

Hatalmas emeltyűként lón alkalmazva a vételkedés, becsületérzet és a tudomány-vágy fölgerjesztése vagy okszerű fokozása... Fölhasználtatott a szellemi erők örvendetes ébresztése s folytonos gyakorlása, majd vezetés majd önálló tevékenység által mindannyi tanár részéről; többnél kitartással és szerezéssel valóssított is, daczára annak, hogy a házi kör, (a család), s egyik-másik ifjunak már megszokott hibái olykor nem kis nehézséget okoztak, s az ifjuságon kívül az új tanárok kénytelenek voltak a viszonyokat is ismerni tanulni s belátni, hogy minden tanintézet, kezelésben úgy, mint tanmódban, többé-kevésbé módosítást igényel... Egy szóval iparkodtunk a vezetésünk alatti ifjuságot, tehetsége és belátása szerint, a jóra való munkásságra serkenteni, hogy az annyit áldozott szülők, jóltevők, áldozatokhoz méltó gyümölcsöt leljenek!.. És az ifjuság szorgalma, egy-két osztály merev-közönyösségű illetőleg nagyobb-gyöngeségű tanulóinak kivételével, öszhangzatban állott a kiképeztetésére fordított lelkismeretes fáradalmakkal, s egynél több irányban örvendetes haladásnak, dicséretes buzgalmának adá szép tanujeleit..

Hogy pedig a tanulók azon önmunkásságban, mely különösen a nemzeti cultura pantheonába vezet, mennél nagyobb előmenetelt tegyenek, az igazgatóság részéről még más uton is, t. i. az Önképzőkör által, mely több ifju kebelt ragadván tevékenységre, kik fáradhatlan szorgalommal művelték különösen a hazai nyelvet, mely Toldy F.-ként mindenkit

azon hazához, azon haza érdekeihez kapcsol, melyben az ő ajka hangjai zengenek, annyit lőn, mennyi, mint látandjuk, bebizonyítja létjogosultságát. —

A tornászat télen egy nagy teremben, nyáron tág udvaron gyakoroltatott az ifjuság által. A gyakorlatok főképen szabad- és rendgyakorlatokból állottak. A tornakészleteket pedig leginkább csak a haladottabb és edzettebb fiuk, és ezek is csak éber őrködés alatt használhatták. —

Az olasz nyelvben, ugyszintén a műneekben a tanulók ingyen, a francziában, a műrajz- és írásban csekély díj fizetése mellett nyerhettek oktatást. —

Az igazgató, kinek a cél elérésére, vagyis a tanulmányi siker biztosítására, a jó rend s fegyelem főtartására, alkalmazásba is vett elve: nem hagyni még a legkisebb hanyagságot, illetlenséget sem intés nélkül, — az előadásoknak alkalmi, havonkint a tanárok taglaló magyarázatának megfigyelése s a növendékek haladásának a feleletek s az írás-és rajzbeli munkálatok által megtudása végett, az osztályokban többször is tett, látogatásain kívül, az egyes tantermekben különösen még a tanügyi értekezletek után jelent meg, a tanulókat dicsérőleg illetőleg intve kitartó munkásságra sarkalván. — Főképen pedig ilyenkor is egész erélyvel odahatott, hogy, mivel országunk léte a magyar nemzetiség eszméjén alapszik, az képeznén azon erős kapcsolatot, mely a szent korona jelképe és aegise alatt testvérileg egyesíti a különböző ajkú és származású fiait, — tehát a vezetése alatti ezen gymnasiumban a nevelésoktatás-ügy föltétlenül hazafiasan magyar legyen... E végből örömet méltatgatá azon jeleseket, kik, a különböző tudományágak, mint tényezők segélye- s közvetítésével törekednek vala a nemzeti nyelvet művelni s így szellemét kettős irányban, tudományi s nyelvi tekintetben képezni. —

A tanári kar közmüvelődési tevékenysége. Tauártestületünk egyes tagjai a tanítási foglalkozás és az ezt kiegészítő mellőzhetlen, valóban halmozott teendőknek hű s buzgó teljesítése mellett nem tévesztették szemök elől azt sem, hogy még irodalmi és közmüvelődési téren is illik érvényesíteniök az időt és tehetséget. — Ezen elvből kifolyólag, hogy az intézetet érdeklő minden oldalú várákozásoknak kellőképen megfelelhessenek, a növen-

dékeket a magánszorgalmi munkálkodásban kalauzolták, másrészt pedig különféle lapokban közöltek főleg tanügyi-érdekű cikkeket. — Ide járul az is, hogy míg egy a főgymnasiumra szóló tanképesítést nyert, az ifjabbak tudományosan készülődtek a tanári vizsgálatra. —

Az ifjúsági Dugonics-önképzőkörnek működése. Fáradalmas az önképzés útja, de minden lépten-nyomon új és új élvezetet nyújt az előretörekvő léleknek, mely mindig magasabbra s magasabbra emelkedve szerény önelégültséggel pillanthat alá az Isten segélyével virulásnak indított térre — az ernyedetlen igyekezet eredményére... Oly magaslatra törekvőleg kiváltképen a hazafias szellem fokozására ifjúságunk „Dugonics“-önképzőköre, az igazgató elnöklése és vezetése mellett, az 1877/8-at tanévre is megalakult és serényen folytatta útját a munkásság és az ebből következő haladás pályáján. — Az alakuló gyűlésben, hol rendszabályai is felolvastattak, tisztviselők, a közbizalom útján eszközölt választás által, a következők lettek: Klobusiczky Sándor alelnök, Hoffbauer Antal titkár, Klobusiczky Géza főkönyvtárnok, Pechány Adolf pénztárnok, Reinkopf Zsiga aljegyző, Komáromy József ellenőr. — Alakultak a tudományágak szerint bíráló bizottságok is.

Az egyleti működés, mivel a fémelt. vall. és közokt. m. kir. ministeri 1876. évi jul. 22-ikén, 12787 sz. a. kiadott „Középiskolai Rendtartás“ 28. §. szerint csak a felsőbb két osztály tanulói léphettek be, a szokottnál szűkebb körre szorítkozott. A kör csupán 24. munkás és 15 pártoló tagot számlált, kik a tanulmányok egyes ágaiból vett önálló dolgozatok által gyakorolták erejüket. — Azonkívül működésükben nagy súlytón még fektetve a szavalásra, mely az aesthetikai képződés egyik főtenyezője, — s a folyékony szószokai előadásra mint jövő nyilvános életüknek egyik nélkülözhetlen kellékére. — A tagok munkásságának élcsztése céljából jutalomdíjakkal egybekötött pályakérdéseket is tüztünk két prózai és két költői dolgozatra. — Pályanyertesek lónak: Klobusiczky Sándor VIII. o. t., Hoffbauer Antal VIII. o. t. a prózaira, Richter Antal VII, o. t., Veszely Sándor VI. o. t. a költőire figyelmet keltő törekvést feltüntető munkálataikkal. — A szavalás terén kivált ifjak közül egy-egy ezüst frttal

jutalmaztattak: Hoffbauer Antal VIII. o. t., Richter Antal és Chobot Ferencz VII. osztálybeli tanulók. —

Mindezen irályi kísérletek- s gyakorlatoknál a művelt irály főtulajdonaira, a nyelv, gondolkodás és széptani szabályokra ügyelve jártunk el, főszlyt a szabatosság, széphanzzat és egyszerűségre helyezvén a római költő ajánlata szerint:

„ Esto brevis,

Omne supervacuum pleno de pectore manat.“

(Horatius de arte poetica.)

Az ifju egyesület szerény, de kedves ünnepélyekkel is fejlesztendő a gyöngéd érzést, a szépzszeti műizlést, a mellett hogy a költők fejedelme Vörösmarty M. születésének emléknapiára decz. 1-én, a haza bölcse második évfordulójára jan. 28-án, az igazán nagy IX. Pius emlékezetét megörökítő gyászünnepeyre február 17-én, és april 11-én dicsőségesen uralkodó XIII. Leo szentséges Atyánk névnapjára is föllépett volt, májushó 19-én diszes vendégkoszoru jelenlétében ünnepély s üléssel rekeszté be ezévi munkálkodását, melynek tervrajzát megnyitó és zárbeszédek s a tanodai igazgatónak, úgy is mint egyleti elnök- és vezetónak, méltányló s további törekvésre, meg arra is buzdító szózata képezte, hogy a jelen ünnepélyes perczben, midón Isten kegyelméből egyévi működés sikerének örvendhetnek, hálával emlékezzenek meg a pártfogókról, és jöltevőkról s mindazokról, kik akár anyagi hozzájárulással, akár lelkes buzdítással s tanácssal szivesek voltak a kör ügyét előmozdítani. — A zárünnepey után még egy gyűlést tartott a Dugonics-kör, melyben a tisztviselők a rájuk bizott teendőkről az elnöknek beszámoltak, és a VIII.-osztályú egylettagok édes visszaemlékezéssel búcsut mondtak a körnek, melyben több éven át serénykedtek, s a mely kised csemetében és szerény elvonultságban működik, de a haza és nemzeti nyelv iránti szeretet, az öntevékenységi buzgalom s komoly munkakedv fejlesztésére és ápolására irányult igyekezete fontosságának teljes tudatával bir.

I f j u s á g i é n e k ü g y. Tanintézetünk áldozatkészen és ernyedetlen kitüréssel buzgólkodó tanára, Roch Gyula, a szép iránt fogékonyabb ifjakkól 1877—8-ban egy énekkarit hozott össze, melynek működése körül ő, Vörös Mátyás k. r. hittudomány-hallgatóval együtt, díj nélkül fáradozott. — Az énekkarnak tagjai, kezdetben számra 95., az istenitisztele-

ten kívül énekeltek a főnebb elősorolt gymnasiumi ünnepélyeken. — Nevezetesen a mart. 21-én rendezett jótékonyági czállal bíró hangversenyen kiegészítette a 200 frt. összeget, mely egy csinos és czélszerű harmonium bevásárlásra volt fordítandó. A zárelőadás jun. 22-én ment, az érdeklődők részvéte mellett, végbe, midőn egyszersmind az igazgató általán, különösen pedig a 30. kezdő oktatásában előidézett siker főiött megérdemlett elismerést hangoztatott a vezetőknék.

J ó t é k o n y s á g i ü g y. Nagymérvűek azon anyagi és pénzbeli segédeszközök, melyek, együtt véve több ezer forintnyi összeget képviselvén, szűkebb anyagi helyzetben levő növendékeink iskolázását tetemesen megkönnyítették, s a kitaró munkásságra hatékony serkentőül szolgáltak. Jelesül:

a) a gymnasiumunkhoz kötött ö s z t ö n d i j - a l a p o k 1877/8. tanévben is áldásteljesek voltak, a mennyiben belőlök nem kevesebb, mint 3141. frt. 25 kr. és 75. db. aranyt kaptak a kegyesen megadómanyozott tanulók. b) a két év előtt az igazgató által megindított Ágostonról nevezett s e g é l y e g y l e t t ő l az állandó jóltevőknek, de különösen a gyámolításra szorulókkal jóságát atyailag éreztető dr. Roskoványi Ágoston püspök úr öméltóságának páratlan bőkezűségéből, 53. tanuló kapott tankönyveket, rajz- és írószereket. — Mit azon édes reményben említünk, hogy a jók fokozódó részvéte és az áldásos cél iránti lelkesedés folytán az ifjuságra erkölcsnemesítőleg is ható ezen egylet működése mind örvedetesebb virágzásnak induland... c) a nagys. székeskáptalan, papnövelde, a kegyesrendi társház, a ferenczesek zárdája, és általán sok egyházi s világi nemesszívű több jóigyekezetű szegény tanulóknak szükségait részint élelmezéssel, részint könyöradományokkal fődözé. d) az évi zárünnepélyen szorgalmas és jóviseletű növendékek közt kiosztandó jutalmakul pénz- és könyvjajándékokkal a Fekésházy Mihályféle alapítványon kívül még t. cz. dr. Rómer Fl. nagyváradi apátkanonok, Kámánházy B. kir. táblai ülnök, a tanodaigazgató, Matirkó K. és Roch Gy. tanárok kedveskedtek. —

Mi legbensőbb szükségét érezzük: mély hálánkat nyilvánítanunk s örökíteniünk meg a tanulótság nagylelkű jóltevői iránt itt is, kik tömeges részvételre és még inkább nemes

adományaik becsére s céljaira nézve ez izromban is oly fényesekké, páratlanokká avatták évlőnk lapjait...

T a n o d a i s z e r e l v é n y e i n k, melyek a szellemi művelődésnek igen hathatós, sőt a tanításnál elkerülhetlen, tényezőjéül tekintendők, — képező következő szakok: a) könyvtár; b) természettudományi szertár; c) terményrajzi gyűjtemény; d) pénz- és éremtár; e) mennyiségtani gyűjtemény; f) minták; g) rajzeszközök, — vásárlás vagy ajándékozás útján, a tudományosság haladása s igényei szerint, örvendetes gyarapodást nyertek. — Amarra szolgált: 1. Villiger-alap 1877/8. évi kamatja 15 frt. 9 kr. 2. Malocsay-alap 1877/8. évi kamatja 3 frt. 2½ kr. 3. Az 1877/8-ban, tensesbb meghagyás szerint, beszedett fölveti dijak. 4. A „Nyitrai Népbank“ ajándéka 10 frt. 5. Az állandósított 400. frtnyi 1877/8. tanezszközáltalány.

E g é s z s é g i v i s z o n y o k. A tanítás rendes menetét járványok vagy nagyobb szerű betegségek nem szakíták meg. A tanári karnál, azonkívül, hogy egyik tagja Hayek Vincze juniushó első felében haladéktalan hadi szolgálatra lön kötelezve, helyettesítések, gyöngélkedés vagy egyéb ok folytán, ritkán lönnek szükségessé. — Az ifjuság egészségi állapota, egyes kisebb szerű betegeskedéseket kivéve, általában kielégítő vala. — E tekintetben az igazgatóság kellő gondot fordított az iskolaépület helyiségének tisztán és szellősen tartására. — Haláleset a növendékek sorában kettő fordult elő. Neveik az elhunytaknak: Thuróczy István I. o. t., Turcsányi Tivadar VI. o. t., a kik a tanévet befejező vizsgálatok megkezdése előtt mélyen sujtott szülei karjai között szenderültek jobb létre. — Mennyire vert gyökeret a fiatalágban a nemesebb-irányu testületi szellem, bebizonyítá ama körülmény, hogy az említett halálesetek alkalmából az elhunytaknak nem csak saját osztálytársai, hanem mind a nyolcz osztály növendékei szívesen összegyültek a ker. végtisztalet ünnepélyes megadására. —

J e l e n t ő s e b b e s e m é n y e k é s ü n n e p é l y e s ó r á k. Augusztus 28-án tanárértekezlet vala, melyben a tanítás egybevágó alakításának eszközlése, a tananyag módszeres fölosztása s kezelésének pontos megvitatása mellett, az oktatásban egyes kiválóbb kérdéseinek rendszeres fejtegetése jött elő; valamint meg lön állapítva a tanrendszer alapján a

leczketerv, a tantárgyak felosztása az osztályfőnököknek az igazgató általi kijelölésével és órarend.

Szeptember 2-án volt az egész évi munkálkodásra kegyelmet kérő ünnepélyes „Veni Sancte“, Gyurikovits Mátyás apátkanonok és püspöki hitbiztos Ónagysága által bemutatott nagy misével, mely után az igazgatónak az alkalomhoz mért tanodai beszéde következett.

Szeptember 11-én pótérettségi vizsgálatunk vala, mely a pozsonyi tankerületi id. főigazgatóság elnöklete alatt lett megejtve. —

Október h 4-ikén, mint Urunk királyunk I. Ferencz József legmagasb nevének évfordulóján, az ifjuság, tanáraival élén, a székesegyházba vonult, és áhitatosan esedezett a Mindenhatóhoz szeretett koronás honatyánk dicső és boldogító uralkodásaért.

November 5-én az igazgató nevenapját ülék meg a növendékek a következő ének- és szavlati műsorozattal: 1) Névnapi örömdal. Előadja a gymn. énekkar. 2) Magyar üdvözlő beszéd. Mondja Klobusiczky Sándor VIII. oszt. t. 3) Alkalmi óda Budaváry József tanártól. Szavalja Pernyey Lajos V. oszt. t. 4) Latin üdvkivánat. Mondja Csitáry Béla IV. oszt. t. 5) Szózat Vörösmarty Mihálytól. Szavalja Sztranzky Szidor VIII. oszt. t. 6) Válogatott magyar népdalok. Előadja a gymn. énekkar.

November h 6-ban volt a tanártestület — és tanulóifjuságnak szerencséje körében tisztelhetni ns. Wiedermann Károly pozsonyi tankerületi kir. főigazgató urat, ki Nyitrára, a főgymnasium hivatalos látogatását megejtendő, jött. — Ónagysága nov. 12. 13. 14. 20. 21. 22, és 23-án az intézeti igazgató kíséretében a tanoda egyes osztályaiban megjelent, a tanárok előadásait meghallgatta, a tanulótság előmenetelét az egyes tantárgyakból adott feleletek s az írás- és rajz-dolgozatok áttekintése által kipuhította. — A látogatást, a hetedik nap délutáni tanórainak bevégeztével a tapasztaltakal előadandó, másrésről bővebb tudomást nyerendő arra nézve, hogy a fensőbb helyen kimerítőbb értesítést adhasson az intézet állapotáról. — Ónagysága a tanárkarral tartott, az iskola minden viszonyaira kiterjedt és nagy, a tanpályán negyedszázados időtartam alatt szerzett tapasztalatokkal gyakorlatiasított, paedagogia-avatottsága nyomán tanulságos értekezlettel

rekeszté be. — Legvégül, miután a főgymnasium kormányzója a saját maga, a tanártestület s az ifjuság nevében köszönetet mondott Ónagyságának ez intézet körül újabban tanusított buzgó gondoságért, mely fokozza egyrészt versenyt, más részről a szunnyadó erőket nagyobb munkásságra ébresztette, — elnöklött kir. főigazgató úr a tanácskozmányt befejezettnek nyilvánítá.

N o v e m b e r h ó 19-én sz. Erzsébet napját, úgyis mint a magyar nemzetet őszinte szeretetébe fölvelt főséges királyasszonyunk dicső neve napját, ünnepélyes sz. mise-áldozattal ültük meg.

D e c z e m b e r h ó 1-én, a b. e. költőkirály Vörösmarty Mihály születésének évfordulóját, ünnepeltük meg. Az ünnepélynek, melylyel az igazgató kegyeletes megemlékezést akart rendezni a hon egyik legjobb, legnemesebb fiáról, ki elmemüvei által, melyeket neki a Muzsa csakugyan az ihlet óráiban sugallott, kell, hogy viszhangozzék mindenha közöttünk.

J a n u á r h ó 24-én, midőn a kegyesrend kecskeméti főgymnasiumában működő Kucserik Sándor tanárkodásának 50-ik évfordulójában születésnapját ülé, mi is szivesörömost nemcsak megemlékeztünk a veterán collegáról, ki, tanár- és igazgatóul Nyitrán is két ízben ténykedve, gyűjtött levelet érdemkoszorújához; hanem a köztiszteletű ünnepeltet a nemeslelkű poetánk*) által előállított költeménnyel is megleptük, melynek egypár versszaka így szól:

Bis quinque lustris sub lare Palladis
Tanto decorum pulvere debita

Qua laude Alexandrum canamus?

Quo fateamur honore dignum?

Quis non tropaeis porphyreis Virum
Saeclo futuro tradere gestiat?

In educata qui iuventa

Tot dederat patriae columnas?

*) Czime ez: „Tessera debiti aestimii et fraternae dilectionis honoribus rev. atque eximii patris ALEXANDRI KUCSERIK, e Scholis Piis in superiore gymnasio Kecskemétiensi linguae ac litteraturae latinae professoris meritissimi, quum septuagesimum quartum diem natalem felix, faustusque recolens, in erudienda juventute patria annum quinquagesimum ageret, die 24. Januarii 1878. D. D.“

Haec post iuventam dulcia senserat
Cato in senecta gaudia, scilicet
Laborioae sunt iuventae
Praemia in incolumi senecta.

Hinc iure duplex gloria, laus seni
Debetur annis et meritis gravi,
Cuius decus fulgore gemmae
Maius in aestimio renidet.

Virtus modesti sub lare pectoris
Assveta lumen spargere, non eget
Sertis, corollis, ipsa merces,
Ipsa sibi decus aeviternum.

Mercedis instar iusta docentibus
Divi pararunt sideream domum,
Hic est Alexandro reposta
Gloria, laus et honos perennis. —

At Te iventus, Vir meritissime,
Te noster Ordo, Te Aegopolis suum
Dicant, beatum Te tropaeis
Haec decorent Sacra Jubilaea.

Te gloriantur discipuli suo,
Cernatque multos Ordo Tibi pares!
Te ornent suum lauro virenti
Feriaeque canant sorores!

Sic Te Sodales sub Calasantii
Signis honorent incolumem diu!
A Te diu discat iventus
Promeruisse decus senectae! (Budaváry.)

Január hó 28-át, mint a halhatatlanság hónapja
elköltözött nagy Deák Ferencz elhunytának emléknapiját, a ta-
nártestület és ifjuság hazafiúi kegyelettel ülte meg. A látog-
gatott ünnepélynek, melyben a dicsőültnek emberi és hazafiúi
erényeit ajánlottuk hathatósan az ifjuságnak követésre, műso-
rozata a következő: 1. Kölcsény F. Hymnusa Erkel F.-től.
Előadja a főgymnasiumi énekkar. 2. Előszó. Mondja Klo-
busiczky Sándor VIII. o. t. 3. Deák Ferencz emléke-
zete. Komócsy J.-től. Szavalja Chobot Ferencz VII. o. t.
4. Emlék-beszéd. Tartja Klobusiczky Géza VIII. o. t.
5. Elegia. Watzek A.-tól. Előadja harmoniumon Gaál
Ferencz VI. o. t. 6. A nagy halott dicsőítésére

ez alkalomból készített költemények. Felolvassa Pechány Adolf VIII. o. t. 7. Századunk néhányszáz év tizede. Kor- és jellemrajz. Olvassa Hoffbauer Antal VIII. o. t. 8. Egy ifjunak, ki távol utra kelt Vachott S.-tól. Szavalja Richter Antal VII. o. t. 9. Ima. Éji szállás Granadában cz. dalműből. Előadja a főgymnasiumi énekkar. — Végül az igazgató alkalmoszerű beszédet mondott buzdítván az ifjúságot a hazafias törekvésre, mint a b. e. Deák F. iránti igaz kegyelet legméltóbb s magasztosabb kifejezésére, és kimutatván a költőnek 1841-ikben adott rajza igazvoltát:

Pályázni a sikra kiáll a merész,
Főszme előtte hazája.
S küzd bátran, ijeszteni bár gyűl a vész,
Közjó ha vezérli csatába. —
S bár nincs, ki segítse veszélyeiben
Él honfi jutalma önérvétében.

(Szelestei L.: Deák Ferencz.)

Budavárynk*) ez ünnepélyre egyebek között így zenge:

Hellas tropaeis Romaque grandium
Incisa seris nomina tradidit
Discenda natis, et colenda,
Ac memori recinenda saeclo.

Inter vetustae culmina gloriae
Et ad columnas porphyreas patrum
Versata virtutes avorum
A teneris didicit iuventus.

Laudet suorum culmina grandium
Ad flumen Arnum pulchra Fluentia,
Superba mausolea monstrent
Quae Venetae posuere natis.

Nos gloriemur de patria et fide
Et lege sancta promeritis Viris,
Virtute nostrorum ad sepulcra
Incaluisse sciat iuventa. —

*) Ily czimen: „Carmen, quo FRANCISCI DEÁK gloriosi patris patriae memoriam gymnasium Nitriense occasione secundi anniversarii pie ac devote recoluit die 28. Januarii 1878.“

Francisce dicit Te pia Nitria,
 Post fata laudat nostra cohors suum,
 Et hac die cingit revecta
 Musa novis monumenta sertis.

Te Nitriensis prosequitur novo
 Honore Pallas, menteque conditum.
 Alta celebrat Te iuventus
 Teque pie colit in palaestra.

Virtus superstes nam cineri Tuo
 Intaminatis fulget honoribus,
 Nec desinet nostrum movere
 Pectus ad intrepidus labores.

Est nostra semper pars melior Tui.
 Tu vivis inter nos. Tua mens, Tua
 Nos suscitabit cuncta virtus
 Ad patriae bona provehenda.

Virtute felix o utinam Tua
 Accensa crescat progenies nova,
 Tibique mausolea sacra
 Perpetuis decoret corollis!

Sic grata gens cum Principe Te colat.
 Coelo reclinis Tu videas Tua
 Virtute partos, atque iure
 Promeritos patriae triumphos!

Január hó 28-án s február hó 10-én „A nólaiak Karthagóban“ és márcziushó 4-én „A pártütők“ című színi előadást tartá, Gond Ignác tanár bnzgo előkészítése és vezetése mellett, ifjuságunk a tanoda-épületben. E nyilvános föllépések, melyek számos és diszes vendég részvételével találkoztak, a tanulóság szellemi művelődésének ily uton előmozdításán kívül, jótékony czóllal is voltak összekötvve. Jelesül az első az intézeti zene- és énekiskolának, az utolsó pedig régiséggyűjteményünknek érdekében rendeztetett.

Február 17-én a dicsóult IX. Pius pápának, kit előleges sz. hittel Krisztus választottai között szemlélnék és tisztelnek lelki szemeink, ugyanazon hó 7-én történt istenes halála emlékezetét megörökítendők, rendeztünk, a templomunkban diszes szertartárrsal végbement requiem után, tanodánkban lélekemelő gyászünnepélyt, melyet szives jelenlétével több egyházi és világi kitünőség is megtisztelt, —

imezen műsorozattal: 1. Ima Webertől. Előadja az intézeti énekkar. 2. Bevezető beszéd. Mondja Klobusiczky Sándor VIII. o. t. 3. Diadalének Mindszenty G.-tól. Szavalja Richter Antal VII. o. t. 4. Emlékbeszéd. Tartja Klobusiczky Géza VIII. o. t. 5. Búda a nagy IX. Pius halálára. Előadja harmoniumon Gaál Ferencz VI. o. t. 6. A szent-émlékű halottat dicsőítő alkalmi költemények. Felolvassa Chobot Ferencz VII. o. t. 7. A jó pásztor Jámbor P.-tól. Szavalja Klobusiczky Géza VIII. o. t. 8. Szent szózat Benőfy S.-tól. Szavalja Hoffbauer Antal VIII. o. t. 9. Vizontlátás Mendelssohntól. Előadja az intézeti énekkar. Az egészet az igazgató ünnepélyes beszéde, melyben hatályosan lőn tolmácsolva az okadatolt gyász és bemutatva, hogy az örökdicőségű elhunytak emlékét vallásos kegyelettel méltán ünnepli az egész föld keregségén az igazak gyülekezete, — zárta be.

A pápák ezen egyik legnagyobbikának, ki Isten egyházának *superando dies Petri* majdnem harminczkét évig halhatatlan-érdemű világlejedelme volt, elhunyt mély gyászszal tölté be az egész katholicismust, fájdalmas részvétet kelte túl annak körén is, emléke nagy lelkesedést öntött ifjúságunkba is, — dicsőítésére szerzett költemény*) így hangzik:

Huc tristes Elegi! Lacrimas effundite vestras,
 Ad tumulum Magno solvite iusta Pio!
 Occidit heu lumen Sponsae, decus occidit aris,
 Praesidium sancti delictumque gregis.
 Occidit aetatis nostrae fortissimus Heros,
 Omni Christiadum sidus in orbe micans. —
 Sic placitum Domino est, hominum rerumque Satori,
 Sortes consilio qui sapiente regit.
 Hic, mala mens quaecunq̄ue movet tenditque pericla
 Praevidet, et Sancta quemque tuetur ope.
 Suseitat atque Viros populis quos diligit, et quos
 Infidis non vult interiisse dolis.

*) Czime ez: „Carmen, quo beatissimo patri PIO IX. PONTIFICI die 7. Februarii 1878. gloriose fatis functo ad iusta funebria die 17. Februarii devote persoluta gymnasium Nitriense parentavit.

Jessiades quondam populi succreverat in spes,
 Crevit Mastaidum sic pia progenies.
 In spes Christiadam Superum sic aegide tutus
 Creverat in dictis a pietate Scholis.
 Mastaides fuerat quondam velut ille Joannes
 Visus erat Domini qui recubare sinu.
 Alma fides, Illi pietas, sapientia, tutam
 Atque timor Domini pandit ad alta viam.
 Ac veluti Titan postquam surrexit ab undis
 Conspicitur melius quo altius egit iter ;
 Sic et Mastaides melius cognoscitur omni,
 Quo magis egregia mente levatus erat.
 Hunc Rubei novere Viri summusque Sacerdos,
 Inque gregis maius seposuere decus.
 Ad maiora Virum custodiit Imola natum,
 Donec supremo vertice dignus erat.
 Magnis nempe Viros rebus Deus eligit Ipse,
 Novit quos rebus fortibus esse pares.
 Nec latuere doli, fabricataque tela Tonantem
 In Petram, in navim conicienda Petri.
 Hinc Pius eligitur Supremus Pastor ovilis,
 Hostis ut impavide conterat arma trucis.
 Nec mora. Mox patuit mens quantas invida Petrae
 Artes, atque dolos insidiasque paret.
 Namque Pius Petri Sedem vix scandit, ab Urbe
 Currit Cajetam quaerere perfugium.
 Saucia corda Pii fuerant hoc vulnere primo,
 Ast reducis sanat vulnus in Urbe Deus. —
 Credite, quidquid agat mens impia, vincere tantum
 Nec poterat technis frangere Pontificem,
 Quot iam Petra viros, atroces fregerat hostes ?
 Quot retudit mataras in caput artificis ?
 Haec experta alios ventos, durosque Nerones
 Pulchrior e mediis fluctibus emicuit.
 Turpe quidem sed verum ; coeca superbia quidquid
 Congessit pietas, eripuisse parat.
 Hinc condit leges, ut Sponsae tecta supernae
 Liberius violet sanctaque iura Petri.
 O quoties Pius hinc lacrimas effudit amaras !
 O quoties Sponsae casibus ingemuit !

Viderat Hic madidis oculis sacra tecta piorum
 Atque pupillorum tradita militibus.
 Vidit et indoluit, rapuit dum tecta dolosus
 Virginibus sacris pauperibusque viris.
 O quis maior erat Patris gemitusque dolorque,
 Quam sacrae Petro quum reperentur opes?
 Ad dominum clamat res, duris artibus hostis
 Quam proprio domino surripuere manus.
 At Coelum penetrant gemitus, trepidate tyranni.
 Sternentur raptis corpora vestra bonis,
 Ferrea non precibus, gemitu non corda moventur,
 Expertus Pius haec exsul in Urbe Sua.
 Expertus fuerat quid sit confidere amicis,
 Aut populis auro quos movet emta fides.
 Proditus ergo Pius, desertus in Urbe gemebat,
 Inque Deo jacta spe relevatus erat.
 Audiit hinc vocem: „Nunquam Te deseret, olim
 Elegit qui Te, nunc relevabit ope.“
 Arma fuere „Fides ut inexpugnabile scutum“
 Spes confisa Deo dulce levamen erat.
 Nec deerant forti solatia, conscia recti
 Mens tulerat Magno gaudia mille Pio.
 Sic interposuit duris solatia rebus
 Ut levet Omnipotens pectora moesta Pii.
 Sic meruit Magnae decidere Dogma Parentis
 Exsultante Alma plausibus Urbe Pius.
 Sic meruit celebrare Pius Paulique Petri
 Jubila post tantos quae rediere dies.
 Sic meruit post intrepidus fortesque labores
 Nestoreos annos exsuperare Petri,
 Sic inter plausus orbis tria Jubila Festa
 Promeruit felix, incolumisque Pius,
 Concilioque Patrum Romae decidere Dogma
 Primus erat toto dignus in orbe Pater. —
 At quem Christiadae votis cupiere perennem,
 Hostes et Grandem quem coluere Virum,
 Eripitur terris, revocatus ad astra, labore
 Ut capiat felix praemia digna suo,
 Ergo Pius — Magni quis nomine dignior alter —
 Non omnis moritur, surripiturque suis,

Cernimus ad tumulum quem totum fama per orbem
 Aeterno dignum dicit konore Virum,
 Obrigit pectus fervens pietate paterna
 Oppositum tantis fraudibus atque dolis.
 Obriguere manus nobis nostraeque iuventae
 Quae benedixerunt, obriguere manus.
 Obriguere oculi lacrimis qui saepe madebant,
 Aut videre sacri mille pericla gregis, —
 Desine Musa Pium lugere, beatior Ille
 Est nobis, diris hostibus atque suis,
 Illum coelesti decorat Victoria lauro,
 Atque Suo tendit Virgo Maria manum —
 Ergo Magne Pater populi memor esto fidelis,
 Qui Te perpetua mente fideque colit,
 Flecte super iuvenes placida quos mente fovebas
 Atque super socios lumina flecte pios.
 Respice Panonidas Pater Optime, respice cunctos
 Condecorant sertis qui monumenta Tua. —
 Parce Pii requiem cantu turbare Camoena,
 Annua sarta paret nostra iuventa Pio.

F e b r u á r h ó második felében intézetünk vallásos
 lelkesedésének szép jelét adá azzal, hogy a legnagyobb öröm-
 mel fogadta Pecci Joákim perugiai érsek és IX. Pius által a
 római anyaszentegyház camerlengói méltóságára emelt bi-
 bornak, XIII. Leo néven, ugyanezen hónap 20-án a pápai
 trónra történt felmagasztaltatását. A hálaadó istenitisztele-
 ten kívül, melynek ünnepélyes megtartásával a fiui hódol-
 latot és kegyeletes szeretetet a szív e remek erényeit akar-
 tuk szilárdítani a fiatalságban, a kétszáz millió katolikus által
 Krisztus Urunknak szivünkben üdvözölt új helytartója iránt,
 — együtt éreztük át költő-rendtársunk sikerült dalát*) is,
 melyből idézzük ezeket.

Quid auguremur? nil, nisi prospera,
 Aeterna laus et gloria sit Deo,
 Tantum gregi, qui Sponsae et Orbi
 Pontificem dedit in Leone!

O Salve amati dulce Decus gregis!
 In Sede Petri Vive diu Leo!

*) Megjelent e czimen: „Felix augurium beatissimo patri LEONI
 XIII. PONTIFICI die 20. Februarii electo 1874.”

Virtutis haeres esto clarus
 Nomine reque diu Leonum!

Pax Alma laetos o utinam dies
 Te reddat orbi Christiadam Duce!
 Partos Tua virtute plenos
 Hunniadae celebrent triumphos!

Te, Te piorum cum iuvenum choro
 Tutae cohortes praesidio Tuo,
 Te Roma, Te Musae loquantur
 Ut Genium melioris aevi!

M á r c z i u s h ó 8-án a jégkeblű halál Ferencz Károly csász. kir. főherczeg őfőnségét ragadta ki az élők sorából. A legbensőbb meghatottsággal őszinte sajnálkozás közt vett részt intézetünk az ifjúsággal együtt azon családi gyászban, mely ekkor fájdalommal eltöltve koronás királyunkat, szeretett édes atyjának elvesztésével, érte, s ezen alkalomból templomunkban ünnepélyes gyászmisét is tartottunk a dicsőültért, kinek egész élete jótékonyság vala...

M a r c z i u s 21-én a főgymnasiumi énekkar, az egész éven át, Roch Gyula k. r. tanár utánzandó serénysége és helyes módszere által kellőleg oktattva, az „Arany szarvas“ főttermében az énektanoda javára hangversenyt adott. A szerény föllépés, melyet szivességből egypár műkedvelő úr is emelt, nemcsak sikeres volt, hanem az intézet jó hírnevének is használt. --

A p r i l h ó 11-én, mint a b. e. IX. Pius méltó utódjának, mélyen tisztelt XIII. Leo római pápa Őszentsége véd-szente napjának alkalmából a tanulótság valamint a Magasságbelinek a kegyesrendi templomban teljes segédlettel bemutatott sz. misén buzgólkodott, úgy Önképzőköre által is megülte a kitünő pápa névünnepét. — A hálás tisztelet e zajtalan ünnepélyének egyik fénypontja Budaváry J. tanárnak ez alkalomra készített ihletes versezete*) vala, melyből bemutatjuk ezt:

*) Czime ez: „Carmen, quo aeternam salutem et gloriam beatissimo patri LEONI XIII. PONTIFICI ad diem nominis Scholae Piae Nitrienses die 11. Aprilis 1878. devotissime vovent.“

Carmine Pontificem Musae decorate Leonem,
 Cantus qui vestri semper amicus erat.
 Hunniadas iuvat hanc Patrum pietate fideque,
 Nos Calasantina concelebrare diem.
 Felix quippe dies, revehit quae festa Patroni
 Illi, quem magnis vult Deus esse parem.
 Non omnis generat cedros celsasque cupressos,
 Non omnis nutrit robora terra ferax.
 Non omnis regio niveis est floribus apta,
 Sed quam Sol blanda luce, calore fovet.
 Tale fuit natale solum quod prima Leoni
 Pontifici vitae lumina sorte dedit.
 Quot cupiere suum, vel quot dixere Platonem
 Urbes, Meonidem quot voluere suum ?
 O felix tellus Carpini a nomine dicta,
 In qua conspexit lumina prima Leo !
 Quot cuperent urbes, quot matres esse Leonis !
 A nato in matrem gloria nempe redit.
 Ergo te dicam fausto sub sidere natam,
 Tanto quae fueras munere digna poli.
 „Et tu Carpinum non es pars ultima terrae.
 Ex te Dux exit, qui Sacrum ovile regat.“
 Praepetibus pennis haec totum fama per orbem
 Fert, et cuncta bono colligit augurio.
 Hic terget lacrimas, et iura tuebitur, atque
 Navigio Petri prospera cuncta feret.
 Nec metuet sanctas Superum defendere leges,
 Ingenio, forti pectore, mente, fide.
 Cuncta Leo vincet spes haec est omnibus una,
 Namque bonus fortes adiuvat Ipse Deus. —
 O miranda Dei sapientia ! quippe paravit
 Quos ad opus, certa dirigit Ipse via.
 Scilicet a teneris surrexit germine quercus,
 Quae fractis ventis inviolata viret.
 Artibus ingenuis sic sacra scientia doctum
 Sic tacite ad Domini Roma paravit opus.
 Non haec Gregorium latuere ; Perusia sensit
 Quantum in hoc Pastor sit columenque gregis.
 Vidit Belga Virum gaudentem in rebus agendis
 Atque sui Domini munus obisse sacrum.

Intemerata fides, mens aequa et nobile pectus
 Ad maiora Virum hinc culmina sponte vehunt.
 Hunc Pius in Rubeis iubet esse Sodalibus unum,
 Ad latus ut socio monstret agenda Suo.
 Ac veluti radians adamas ad lumina solis
 Expositus mira combibit arte iubar ;
 A remicante Pio nova traxit lumina Peeci,
 Queis orbi moesto gaudia mille ferat.
 Sic Castor, Pollux sparserunt lumen in orbe
 In mare vix cadit hic, dum alter ab axe venit :
 Sic Pius ad Coeli dum felix evolat arces,
 Mox fulgere sacro coepit in orbe Leo,
 Supra triginta Pius annos rexit ovile,
 Quo Perusina fovet tempore Sponsa parem.
 Sponsa fovet Perusina datum sibi munere Coeli,
 Donec magna dies sorte reducta fuit.
 Namque Pii extremis obitus vix noscitur Indis,
 Vix Urbes solvunt debita iusta Pio,
 Praepetibus pennis nomen mox fama Leonis
 Nunciat et tristi gaudia mille gregi.
 Ac veluti tenebris surgens Aurora fugatis
 Dum Soli sternit flore rubente viam.
 Illam dulcisona luscinia voce salutatur,
 Laetifico cantu quam comitantur aves ;
 Deposito luctu sic obvia Roma Leoni
 Currit plaudenti cum grege Christiadam.
 Caesaris exemplo pia ducitur Austria, Divis
 Cumque suo grates Hunnia Rege sonat,
 Concipit augurio faustissima Mater ad aras,
 Inque Leone suo spem Patre quisque locat.
 Lumen de Coelo feret Hic, coecisque tenebras
 Eximet, ut videant cui sit habenda fides.
 Ut videant, quid sit leges violare Supernas,
 Et Sponsae, et Divi sternere iura Petri.
 Ut videant, quas mens paret invidiosa ruinas
 Ausoniae, solio, Christiadamque gregi.
 Ut videant, metuantque simul ventura pericla,
 In quae progeniem mens melefida trahit.
 Haec, haec perspiciant Coelesti lumine ducti,
 Damnaque mox reparent queis nocuere gregi.

Sic tollat lacrimas et Sponsae vulnera! pacem
 Lux ferat haec orbi, navigioque Petri!
 Perficiat Deus haec, in Patre Leone reducat
 Orbi delictum, praesidiumque gregi,
 Hancque Diem revehat per plurima lustra beato
 In fidei, Sponsae sauctaque lucra poli.
 Ut cum magnanimo, forti, sapiente Leone
 Gloria, laus et honor crescat in orbe Dei! —
 At Tu Magne Pater triplici redimite corona
 Hunniadum benedic, Pieridumque choro
 Gens quae Rege fuit Stephano devota Mariae,
 Nunquam iuncta Tibi desinet esse fide.

(*Budaváry.*)

Májushó 23-án a boldogabb anyák egyike gr. Apponyi Gyula özvegye, szül. Sztáray Zsófia grófnő önméltósága örömpeső szívvél volt jelen a skót benzések bécsi templomában Antal fiának Montenuovo Mária hercegnővel való összekelésénél, melyet a kalocsai főmegye nagynevű érseke dr. Haynald Lajos őccellentíája kegyeskedett hitteljesen megáldani. — Alig lehet egy gyümölcsessel gazdagon megrakott fa előtt kifejezni az érzelmi gyönyört, mely keblünket elfoglalja: mit mondjunk, ha egy szépreményű gyermekeiben boldog anya örömtől ragyogó arcán egyszersmind sokak büszkeségét látjuk visszatükröződni?... A pogány hajdant is meghódíták az anya érnei mindenkor; kevesebbre becsülné-e azokat a keresztény világ, melynek Megváltóját szintúgy anyai karok ringaták... E gondolatok közt, meg mivel a haza és az emberiség körül nagy érdemekkel tündöklő Apponyi család, ezen a szelid irgalmaság és kegyességnek ritka példája, intézetünkkel is többször éreztetette szívességét, — mi is részt vettünk kegyeletes lélemben az ünnepélyben, melynek emlékére poetánk egy történeti adatokban gazdag, az örömet okadatoló s tiszteletünket tolmácsoló versezetét*) is átnyújtók a következő végszakokkal:

Iam pompa ad aras progreditur sacras,
 Haec cuncta cernunt Apponyidae Patres
 Coelo reclines, atque poscunt
 Dona super thalamum superna.

*) Czime ez: „Epithalamion ad splendidas nuptias illustrissimi domini sponsi ANTONII E COMITIBUS APPONYI, et celsissimae sponsae Mariae e principibus Montenuovo die 23. Maii 1878. gymnasium Nitriense Scholarum Piarum D. D.

Quin Ipsa Consors sanguinis Austriae
 Parmaeque Princeps atque Placentiae
 Nutu Suam blando M a r i a m
 Prosequitur L u d o v i c a Neptem.

Sic nuncupata Coelitibus fide
 Sanguis superno munere sanguini
 Iungatur in spes Stirpis, atque
 In fidei, Patriaeque Inera.

Sic esto Sponsae delictum Tuae!
 Te Antoni amatum Sponsa diu beet!
 Tu esto decus Sposae, Tuum sit
 Illa decus, nova stella Stirpis!

Sic gratulentur Sideribus Novis,
 Et glorientur Te Apponyidae Suo,
 Antoni,avis ut gloriantur
 Nostra Tuis pia, Teque tecta. —

At Tu corusco splendidior thoro,
 Virtutis Haeres, atque memor Patrum
 Antoni in Europa micantum
 Quos imiteris habes. Parentum

In Te renidet nobilis indoles.
 Novit Britannus, Roma Tuos avos.
 Novit Borussus, Gallus atque
 Tuscus, hyperboreusque Russus.

Patrum Tuorum nomine laudeque
 Profecta nostrae est gloria Patriae,
 A gloriosis nempe natis
 Laus, honor in Patriam redundat.

Intaminata iustitia Tui
 Et largitate, consilio fide
 Patres toga clari sagoque
 De patria meruere lauros;

O quanta virtutum area panditur! —
 Antoni aperta progreditor via,
 Ad summa rerum prisca ducat
 Te thalamo sociata Virtus!

Te prosequetur Nitria, nostraque
 Votis iuventus eonscia muneris,
 O Vive cum Sponsa! Tuorum
 Esto decus, patriaeque Sidus! —

At nos in altum provehimur. Deus
 Quae corda iunxit proteget, et nova
 Benignus e binis oriri
 Luminibus dabit astra Stirpi.

Juniushó 8-án, fölséges Urunk I. Ferencz József magyar királylyá való koronáztatásának évfordulóját ülé meg főgymnasiumunk illő kegyelet- és ünnepélyes istenitisztelettel, mely után apostoli királyunk Ófelsége arczképével fölékesített egyik teremben a tanodai igazgató, a tanárok jelenlétében, az összes ifjúsághoz a polgári hűség, hazaszeretet és törvény-tiszteletről tartott lelkesítő beszédet.

Juniushó 16-án, azaz Szentháromság vasárnapján tartott ünnepélyes istenitiszteleet végeztével a főgymnasiumi ifjúságot, miután ez tanodaigazgató által már eleve figyelmeztetve lön, hogy ajtatos imáját hálás szívvvel s a Szentszék iránti kegyelettel a római pápa, a világegyház fejének hosszú és szerencsés uralkodásáért a mindenható Istennek följánlja, ama ritka lelki szerencse érte, hogy pápai áldásban részesülhetett. — Ugyanis szentséges Atyánk, XIII. Leo pápai székre emeltetésének alkalmából a piaristarendnek nála tisztelgő általános főnökére (Praepositus generalis) és a sz. szerzet összes tagjaira pápai áldását adni kegyeskedék nemcsak, hanem kiáradó szeretete- s kegyteljességének zálogánl azon jogositvánnyal ruházá föl a társházak valamennyi főnökeit, melynél fogva azok sz. Kalasanzi rendje vezetése alatt s a szentegyházban összegyülekezett tanulóifjúságot egy, tetszés szerint előre meghatározott, napon „benedictione papali“ megáldhassák.

Juniushó 18-án vevék kezdetöket a hittani vizsgálatok nagys. és főt. Gyurikovits Mátyás apátkanonok és püspöki hitbiztos úr elnöklete alatt.

Vizsgálatok és a tanév befejezése. Érett-ségi vizsgálatok két izben tartattak a) 1877-ben, melynek írásbeli része szept. 6., 7., 8. 9-én, a szóbeli pedig 11-én; b) 1878. évi jun. 14. és 15-én, melynek írásbeli része máj. 20., 21., 22. s 23-án volt, mindkótszer a pozsonyi tankerületi főigazgató úr elnöklete alatt.. Intézetünk kedvező tanulmányi állását váltig mutatja e próbatétek eredménye is. Mert a szóbeli jelentkezettek egytől-egyig sikerrel állották meg helyüket. —

Az ismétlések májushó 20-án körül vették kezdetüket, és júniushó 20-ig tartattak; az esztendei fáradalom gyümölcseit feltüntető nyilvános vizsgálatok pedig, melyeknek rendjét a 'Rendtartás' értelmében úgy állapítottuk meg, hogy, a tantárgyaknak rokon csoportjai szerint, egy osztály egyszerre egy csoportból állott vizsgálatra, — azontúl ejtettek meg.

A tanévet, mint Isten nevében kezdtük, úgy, az esztendő folyama alatt tőle nyert kegyelmért, örökdő gondviselésért s elért sikerért szívünkől fakadt szent érzelmek közt, hálaadó istentisztelettel fejeztük be a kegyesrendi templomban. És ugyan a „Te Deum“ s a dijak kiosztásával összekapcsolt zárünnepély, melyen a szülők és előkelő vendégek hallgatták végig az igazgatónak az intézet esztendei munkásságát s hatását főbb vonásokban ecsetelő beszédét s az ifjak egyévi törekvésének eredményeit, és voltak tanui az érdem megjutalmazásának, júniushó 29-én tartatott meg.

Ez a rövid rajza a lefolyt tanévnek... Adja az ég, hogy intézetünk, mely már létének nyolczadik századnegyedében van, és Isten kegyelmével huszonkét év mulva, kétszázados ünnepét ülendi, az egyháznak s az évezredes ünnepére készülő hazának méltó és hasznos polgárokat neveljen!..

* * *

A történelmi valóval, Mőlyen tisztelt Uraim! nem állítunk ellenkezőt, azt mondván, hogy alig van ezen előkelő megyének intézete, mely nyilvános világi és egyházi életére s állapotaira, eredményekben több befolyást gyakorolt, s melynek sorsával multja, jelene s jövője is bensőbb összefüggésben s vonatkozásban volna, mint e gymnasium. És ezen intézet 1877/8. tanévi működésének, melynek a nevelés-oktatáson kívül hazánk jólléte és nemzeti irodalmunk ápolása volt előkelő tárgya, adók imént vázlatát; adók tiszteletteljesen, de iskolánk szellemi reputatiója ügyében, nyiltan, össze is hasonlítottván némileg a multat a jelennel...

A társadalom mai fejlettebb és tagoltabb életviszonyai között, midőn minden pályán csak a képzettek és képzetebbek remélhetnek némileg biztosb jövőt és megfelelő hatáskört, a serdülő kor helyes nevelése és sikerre vezető oktatása ama tőkealap, mely a jövőben a nemzetnek fog bőségesen gyümölcsözni...

Hajdan, Uraim! a Caesarok hódítottak, ma a tudósok. Aragók, Secchik, a villany, egy szóval: a szellem, s jaj azon nemzetnek, mely a tudománynak csak eszköze lesz, és nem ura. Ide illik, a mit oly szépen mond Rutilius Claudius:

„Victoresque suos natio victa premit.“

Hogy pedig az történhessék, okvetlenül szükséges, hogy a minden irányban helyes tanítást előmozdító, szilárdító és megőrző minden eszköz, ide értve a külső segédeszközöket is, együtthatóan mozgásban legyen, akadálytalanul működhessék s valóban működjék is...

Ezen eszközök működtetésére szolgál a tanintézet — tehát a n y i t r a i r. k. f ő g y m n a s i u m i s.

Esedezünk ez okon a megye főnkelt-szellemű fiaihoz, méltóztassanak e tanodával nagybecsű rokonszenvűket ezentúl is éreztetni, mi hazafias emelkedése érdekében nagyon kívánatos... Tartsák meg azt a életnek, pártfogolják azt a jövődőségnek annál inkább, minél kiáltóbb a viszonyok intő szava, az idő fontossága s a szükségek nagyszerűsége, s minél fokozottabb arányokban emelkedik a politikának ugy elméleti, mint gyakorlati mezején a meghasonlás és szertelenség hatalma, és szélesbiti az űrt, hova az emberiség üdve temetkezni készül!...

A már annyi nagyságot, erőt és szellemi felsőbbiséget, az erény és honszeretet annyi példáit felmutatott Nyitramegye ifjúságának gondolatköre megtisztítása, érzelemvilága megneemesítése és akaraterejének magasztos tettekre hevitése útján képzése, műveltségben öregbitése, szilárdítása és így a nemzet előhaladásával a jellem hazafias kialakulása forog kérdésben. —

Az ég áldása nyugodjék e nemes-czélú munkásságon a szent tűz körül, mely a haza oltárán és a szívek szentélyében égni ne szűnjék meg soha sem! A nemzeti nyelv és hazai műveltség nemtője áraszsza rá mennyei harmatát, hogy folyton-folyvást fejtse ki azon csirákat, melyek az erénynek, tudományos irodalomnak s közéletnek hivatvák virágokat hajtani és gyümölcsözni!...

Nyitrán, 1878. júl. 2-án. Dr. Csősz Imre főgy. igazgató.

XXII.

Történet-statisztikai visszatekintés a nyitrai gymnasium tanerőire.

A szegénysorsu ifjak iskolázását előmozdító segedelmezések jelentősége. — A tanodai ösztöndíjak és ugyanezek különfélesége és célja. — Az erre való kegyes alapítványok keletkezése és gyarapodása gymnasiumunkban. — Tekintve a jótékonyzívü alapítókat névszerint időrendben elősoroltatnak. — Más jutalmak és díjak. — Kegyeletes megemlékezés a hagyományozók- és adományozókról. — A kormányilag elrendelt tandíj-fizetés elengedése és ennek föltétei. — A gymnasiumunkban működött és működő tanerőknek kimutatása tanévi testületenkint kezdet óta mai napig. —

Valahányszor egy-egy iskolaév bezárásának ünnepélyén ott látjuk a tanárkarral szömben az ifju sereget, egyrészről földmivelőket vélünk szemlélni, kik a vetéssel készen levén, aggdóva is, reménykedve is nézik át, munkásságuk terét, más részről kis aratókat látunk, kik évi ügyekezetök eredményét ismérni ohajtják... Jó vagy rossz termés követendi-e ama vetést, ezt a művelők nem tudják: tudja egyedül az, kitől egyedül jő az áldás és növekedés. De, hogy a kis aratók serege csak azt hordhatja be, mit éven át munkálnia sikerült, az bizonyos, és azt neki lehető legigazságosb mértékben kimutatni hivatva van az osztályozás... Az élet előkészítő csarnokának szokás az iskolákat nevezni, és helyesen; hisz az élet maga is iskola, melynek vizsgálataira amazokban kell készülnünk. Az élet iskolájában majd a sors osztandja ki a feladványokat, rögtön és sokszor keservesen — kijelölvén a hibákat, melyeket ejteni oly könnyű... Boldog, ki már az iskolák falai közt, kötelességei teljesítésének és erényre törekvése öntudatában kezdi legfőbb élvezetét találni, ő ama nagy iskolában is emberségesen álland meg helyén... Másrészt áldandók azon módos keblek, melyek tevőleges részvétellel vannak rajta, hogy a szegény-sorsu és szellemtehetségesb ifjak iskolázhassanak és rendeltetés szerüleg készítettessenek az életre...

Iparkodtunk az eddigiekben azokat, kik részt vettek, — igazolván, hogy a valódi haza szeretet nem elégszik meg pusztá szavakkal, hanem a népköltőként nemes tettekben nyilatkozik:

„Áldozat és tett, ez a két tükör

A valódi hazafiut mutatja!...

gymnasiumunk alapításában és fõntartásában, — hiven adni, úgy, miként azt egykoru emlékekbõl összeállítanunk sikerülhetett. — Ámde tanintézetünk elsõ életperceihez igen emberies-szellemû emlék fûzõdik azon tényekben, hogy a honi mûvelõdés szent ügyét elõmozdító jó indulata mindjárt kezdetben a szegényebb-állapotú tanulókra s ezeknek lebetõ gyámolítására fordítá figyelmét. Ugyanis odáig hatott e magasztos szellemû honfiak buzgó gondoskodása, melylyel nemzeti tökélyesedésünk iránt áldozatos nagylelkûséggel viselkednek vala, hogy nagyszerû tókéket szántak, melyeknek kamatai díjúl szolgáljanak a tanulók kitartó buzgalma és haladásának hatékonyabban ösztönzõ élesztése végett... És ez által e jószívûek, kik multban a jelenért... is gondoltak és tettek, elevenen érezve, hogy, ki nemzete fölvirágzását valóban akarja, annak általában a közügyeknek, fõleg pedig a tanügynek jó karba helyezését akarnia kell, — ércznél szebb és állandóbb emlékoszlopot emeltek magoknak...

Egyetlen pillantás az elõadottakra meggyõzheti az elfogulatlant, hogy gymnasiumunk több tekintetben egyike hazánk szerencsésebb helyzetû tanintézeteinek. Itt csak azon körülményt említjük, mikép a tanoda növendékeirõl, az esztendőnkint adatni szokott, zárjelentés szerint majd minden harmadik (320. közõl 90—95.) kisebb avagy tetemesebb jutalomban, összesen 4—5. ezer frt., 150. db. aranyban részesül... Egy-két kivétellel, a jelentékeny jótétemények mind egyházi hagyományozók vagy életben levõ nemesszívûek dicsõ neveirõl czimezvék! S ha ide vesszük még az egyeseket, kik, az ügyefogyott növendékeknek menedéket saját falai között nyújt és azok jövõ szerencséjét kitelhetõ módon Tobiás ezen üdvõs intése nyomán: „Quomodo potueris, ita esto misericors... Si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude“... elõsegítõ kegyesrenden és sz. Ferencz szerzetén kívül — a ft. székéskáptalan lelkes tagjaitól nyernek évi pénzsegélyezást a mellett, hogy lakás élelem, ruházat és taneszközökben is

részesülnek: valóban alig futja meg intézetünkben pályáját valamely növendék a nélkül, hogy főleg az egyháziak jótékonyságának áldását ne élvezhesse, ha csak előmenetele- és erkölcsiségében az összes ifjuság $\frac{3}{4}$ részének érdemfokán is alul nem esik...

Már csak ezen előzmények után is nyugodt lélekkel fordulunk azokhoz, kik, csupán vak szenvedély által vezetettve, a nélkül, hogy a jobb meggyőződésre elméjökben és szívökben helyt adnának, — a katholicismust, különösen papi ágát arról vádolják, hogy a népet butítják, hogy a haza érdekében mit sem tesznek, és kérdezzük tőlök, vajon az általában említettek s egyéb számos áldozatok mind hazaellenes célekből tétettek és tétetnek a hon szent oltárára?!... Gondolkoztak-e azon, sz. Pál szerint mindig tanuló és s az igazság tudomására el még sem jutó, szájhősök, kik a közoktatási minisztert is szidják, hogy miért nem kergeti el a kath. papokat az iskolából, oly módokatokról, melyek által segítve legyen az ügyön s lehetővé tétessék a szegények iskoláztatása is? Nyert-e valamit az oktatásügy azon sok rágalom által, melyet a kath. egyház tanítói és nevelői joga ellen szórtak! Adtak-e a kezébe a szegény fiúnak egy tankönyvet, fődözték-e a téli hideg ellen egy kis rongygyal fázódó testét, melegítettek-e számára egy kis szobácskát, nyújtottak-e éhsége lecsillapítására egy darabka kenyeret azon sok ujsági teoriával, melyben csak öndicsőítés, mesterileg font cselszövény, felekezeti és rendi gyűlölet kinyomatait lehet észlelniök az emberiség művelődésével és jóllétének eszközzésével komolyabban s több jó szívvvel foglalkozóknak?... Vagy az egyháziak, a szerzetesrendek által vezetett iskolákban nem neveltetik az ifjuság magyar hazánk számára? Higyék el elleneink, ha lelkismeretesen megvizsgálónók az egekig magasztalt állami intézetek egyik-másikának belső szellemét: sokban számos kárhóztatni valót lelnénk mind az erkölcsiséget, mind a hazafias irányt tekintve!..

Az ösztöndíjak kétfélék lehetnek, úgymint királyiak és tanodaiak. Amazokat az országos kormány adományozza, ezekre más személy vagy testület nevez ki a folyamodók közül olyanokat, a kik, egy kitűzött intézetben tanulva, bírnak az egyes alapítványok szerinti kvalifikációval...

A nyitrai k. r. főgymnasium nyilvános rendes tanulói már igénynyel bírnak a királyi vagyis mindazon alapítványi ösztöndíjakra, melyekre az ország egyéb tanintézeteiben évente pályázás szokott hirdettetni. De azon kívül léteznek más az intézethez kötött különleges ösztöndíjak, melyeket csakis e gymnasiumi növendékek élvezhetnek, szabályként állván, hogy az illető tanintézet-változtatás esetében elvesztik.

Ez alapítványok egy része családok számára van téve, legnagyobb része pedig nincs semmi családi kötelékhez fűzve. Mindkétféle alapítványoknál lelkesíteni, a törekvést állandósítani, ápolni, tulajdonképi célja a díjadományozásnak... Mindamellet, ha az elmúlt, a véghez vitt dolgokra vonatkoztatjuk a díjazást, önkényt merül föl azon kérdés: Mit akarunk díjazni?... S erre a felelet igen egyszerű: a gyámolításra szorulóknál a szorgalmat, erkölcsiséget. — Az elmetehetség Isten kiváló adománya, melylyel hogy valaki bír, abban semmi érdeme, s így e miatti jutalomra igényt nem is tarthat. De a szorgalom, a munkásság, mely a meglevő tehetséget valódi erényre emeli, mely e különben rejtett ékkövet napfényre k hozza és igazán értékesíti; e szorgalom, mely a szabad akarat elhatározásának, a tevékenység vagy hanyagolhatás egyéni szabadságának eredménye — e szorgalom megérdemli a jutalmat. S vele karöltve az erkölcsiség, a jó magaviselet a méltó díjaztatásnak tárgya... Mert bármi jeles tehetséggel megáldott ifju, bármi kitünő szorgalmat tanusitana is, ha erkölcsisége nem tiszta, nem kifogástalan: ugyan soha se részesüljön a díjnyerés örömében... Így fogja fel, így kell, hogy felfogja a tanoda a díjazás, jutalmazás eszméjét és értékét; az egész embert, az összes jó tulajdonokat egybevéve vehetjük csak díjazás, jutalmazás alapjaul... Ebben eltér ugyan a hivatásos tanoda a világi közszokás felfogásától: de vajha a világ ne térne el a mi felfogásunkból! Akkor nem tapasztalnánk annyi sajnós ellenmondást az életben: hogy midőn legtöbbször az önálló, független tény, gyakran nem egyéb, mint az egyéni érdemnélküli tehetség aratja a jutalmat, a díjat: másfelől az embert, mint egész embert, néha aljas gyarlóságai miatt becsülésre sem tarthatjuk méltónak... A felfogások ezen egyoldalúsága ássa alá az élet erkölcsi alapját; s valóban cátoi szigorra volna szükség, hogy némi őszhang állhasson elő a különirányú egyes jelességek s az összes ember méltánylásában...

A gymnasiumunkhoz kötött ezen szegény tanulók alapítványai, melyek kezdetben mint gyöngye csírák indultak meg, hogy aztán izmosodva idővel virulatos tenyészetnek örvendjenek, keletkezési sorrendben így következnek:

Az első ilyenmű alapítványnak az életgyökerét az 1744-ben nyert Nozdroviczky-féle 2000. frt. tőke után, melyet a nyitrai székeskáptalan diszes koszorujának egykor kiváló gyöngyét képezett Nozdroviczky István vérrokonai indulatból tett le 1744. évi januárhó 7-én, — járó kamataiból 2. állomás évi 63. frttal.

2. V á s á r h e l y i-féle 2000. frtnyi alapítványnak, melyet a nemeskeblű hazafi és egyházához hű katolikus világi Vásárhelyi Máté 1765. évi febr. 11-én tett le kamataiból 2. állomás évi 21. frttal.

3. M a r c z i b á n y i-féle 6602. frt. 69 krnyi alapítványnak, melyet, a szívének mélyében vallásos áldottlelkű világi, Marczibányi Lőrincz, 1768. évi marc. 31-én tett le, — kamataiból 12. állomás évi 16. frt. 80 krral.

4. G u s z t i n y i-féle 1000 frtnyi alapítványnak, melyet az Isten szíve szerinti főpásztoroknak példánya, az egyház és iskola támasza Gusztinyi János nyitrai püspök 1777. évi januárhó 10-én tett le, — kamataiból 3. állomás évi 16. frt. 80. krral.

5. F u c h s-féle 16000. frtnyi alapítványnak, melyet a püspököknek jelese Fuchs Ferencz egri érsek s elébb nyitrai püspök januárhó 20-án tett le, — kamataiból 12. állomás évi 63. frttal.

6. M a r c z i b á n y i-féle 24000 frtnyi alapítványnak, melyet, a tösgyökeres ősi magyar-jellemű világi, Marczibányi Imre 1814. évi december 18-án tett le, — részleges kamataiból 10. állomás évi 31. frttal 50 krral.

7. S c h e d y-féle 4000 frtnyi alapítványnak, melyet a jóságos-szívű Schedy József nyitrai nagyprépost, és vál. püspök 1825. évi juliushó 5-én tett le, — kamataiból 2. állomás évi 11. frttal 47¹/₂ krral.

8. N e j e d l y-K r a j c s i k-féle 910. frtnyi alapítványnak, melyet részben a nemeskeblű Nejedly József nyitrai nagyprépost és vál. püspök 1816. évben, és kiegészítőleg a közjó iránt mindig hően lelkesülő dr. Krajcsik János nyitrai nagy-

prépost és vál. püspök 1868. évben tett le, — kamataiból 1. állomás évi 40. frttal.

9. Kluch-féle 4000. drb. arany alapítványnak, melyet a magasztalando-émlékü Kluch József nyitrai püspök, kinek szavajarása volt: „Minél többet adakozom, annál többet nyújt nekem Isten,“ 1825. évi novemberhó 25-én tett le, — kamataiból 12. állomás évi 25. drb. arannyal.

10. Kluch-féle 7705. frtnyi alapítványnak, melyet ugyancsak az áldott Kluch József nyitrai püspök 1875. évi novemberhó 25-én tett le, — kamataiból 24. állomás évi 25. frttal 20 krral.

11. Fricsovsky-féle 7804. frtnyi alapítványnak, melyet a könyörületes-lelkü Fricsovsky Ferencz nyitrai kanonok 1835. évi januárhó 1-én tett le, — kamataiból 4. állomás évi 63. frttal.

12. Dercsik-féle 1252. frtnyi alapítványnak, melyet a tanügy lelkes pártfogója dr. Dercsik János esztergomi főszékesegyházi kanonok és vál. püspök 1833. évi decemberhó 1-én tett le, — kamataiból 1. állomás évi 63. frttal.

13. Fekete-féle 600. frtnyi alapítványnak, melyet a közügyet mellétekintetegnél nélkül előmozdított Fekete Ignác nyitrai világi azon polgári osztályból, melyben fölösleges nem öröklés útján száll az utódokra, hanem kiki saját verejtékével szerzi meg azt, miről halálakor rendelkezik, — 1874. évi decemberhó 31-én tett le, — kamataiból 2. állomás évi 21. frttal.

14. Roskoványi-féle 17240. frtnyi alapítványnak, melyet a nagybuzgalmú és kifogyhatlan-jótekonyságú dr. Roskoványi Ágoston nyitrai püspök 1876. évi novemberhó 30-án tett le, — kamataiból 10. állomás évi 80. frttal.

A gymnasimunkhoz csatolt tanévenkint kiosztattni szokott ösztöndíjak tehát általában, tesznek négy-öt ezer frtot. — Mily tetemes összeg! Mily hatalmas buzdítás!

Áldásban legyen örökké mindezen kegyes alapítványozók emlékezte, kik, míg életfeladatuk kellő megoldásán fáradoztak, addig lelkök közművelődésünk magasabbnemű kérdésével is foglalkozott, és annak felvirágoztatására meghozni a telhető áldozatot: egyházi s honfui kötelességöknek ismerték, — a segélyre szorultak tanulmányozhatásának elősegítését czélolván, a cultur-intézet szellem-erkölcsi érdekeire valóban fej-

lesztőleg hatottak... Nevök, beírva azon nemesek sorába, kik tanodánk falai közt kegyelettel lesznek megemlegetve az idők hosszú során, — tiszteletben tartatik, valámig ezen intézet áll, és tagjainak s növendékeinek keble alatt egy az emberiség igaz javaért dobogó szív lüktet!... Ime tehát valóságos áldás van a szeretet-adományokon, miután azok is áldást terjesztenek, — a jótékonyság áldását!... Az enyhülést nyert nyomor hálát rebeg; a hála pedig mindig az imának egy neme, mely az égben meghallgattatik... Mi is kötelességünknek ismerjük az elhunytak iránti kegyeletnek szentelt napon is különösen rendezett isteni szolgálat által irányukban a hálás szív azon adóját, melyre őket... végperceikben tett, tehát egy egész örökkévalóságra szóló, az ifjuságról, megemlékezésök, oly igen érdemesíti!...

Azonban a ‚Cuique suum‘ méltányos elv még mást is kíván tőlük...

Lehetetlen ugyan édes érzelemmel nem gondolnunk ama jeles férfiak emlékére, kik az tanodák ifjusága kiképeztesítésének könnyítésére és szorgalma fokozására alaptökét tevének le, hogy a jómagaviseletűek és jól tanulók ösztöndíjjal is lelkesítsenek az erény és tudományban való előhaladásra... Ezen ösztöndíjak a növelés egyik fősegédeszközeül tekinthetők... Ámde ez ösztöndíjak egyike-másika bizonyos föltétthez van kötve; különben is minden tanulónak nem juthat belőlök; megtörténhetik továbbá a legnagyobb lelki ismeretesség mellett is, hogy, a tökéletes osztóigazság csak azon körülménynél fogva is lehetetlen levén, mert mindentudósággal nem tekinthetünk a szülék vagyoni állapotába, — oly ifjak nyerik el az ösztöndíjt, a kik szüléinek ugy is módjában volna kiképeztetni gyermekeiket; míg más szegény szülő tehetség hiányában kénytelen jó és tanulni szerető gyermekét az iskolából kifogni, mert annak ily növelésére megkívántató szükségeket fődözni nem képes... Ezért az ösztöndíj-alapító Gusztinyi, Fuchs, Kluch és Roskoványi stb. fényes nevei mellett itt áldjuk még b. e. Benkő, Herrsching, Kováts és Hollyakat, kik írószerekre tett alapítványokkal szintén éreztették és éreztetik pártoló jobbjukat gymnasiumunk szegénysorsú növendékeivel... Adja az ég, hogy a gyámolításnak e módozata, mely méltán szellemi istápolásnak mondható, gymnasiumunkban állandóan és ép oly nagy mérvben felvirágozzék, mint sikerült

az annyi nyomor enyhítésére irányzott segélyzést meggyökereztetni... És áldottak legyenek nem különben a nemes adományokkal a szent ügyet támogató és előmozdító élő nagylelkűek, kik közül a tisztelet és hála őszinte érzelmével emelendő ki az értelmi és erkölcsi nevelés-oktatást hathatósan elősegítő mélt. dr. Krajcsik János vál. püspök és nagyprépost úr... Ez, bölcsen tudván, mily varázserőt gyakorol a jutalom és elismerés az ifju kedélyre, a szorgalom fokozására, évek során át intézetünk iránti meleg részvétét nemcsak pusztá szavakban tanusítja, hanem, a tanszertárak bőkezű gyámolításán kívül, az erényes és jó-előmenetelű növendékeknek, megemlékezvén Üdvözítőnknek (Máté 25. 40.) szavaira: „Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis”, a jelzett alapítványán felül, jótéteményeket oszt ki. Dícső emléke azért nemcsak azon adományozottak, hanem mindnyájunk elméjében és szívében, valamint gymnasiumunk évkönyveibe is él s élni fog... „Nulla dies memoriam tui nobis eximet, apud nos omnes semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt”...

Egyház és haza! Valaki e két nagyfontosságú szó horderejét kellőleg felfogta s e szerint élt: megfelelt magasztos hivatásának, eleget tőn a várakozásnak, teljesíté kötelmét, melylyel tartozott mint kettős polgár t. i. e földi és tulvilági hon polgára, eleget tőn Istennek s embernek; minden felfuvalkodottság érzete nélkül alkalmazhatja magára a költő e szavait:

Az él, aki nemesen él,	Az él, aki nem magának él,
Az él, aki halni nem fél,	Az él, ki hisz, szeret, remél...

S ezen eszmék vezérlik a nyitrai nagyságos kanonok urakat általán. Tehát hasonlóan az elismerés és hála adójával tartozunk a ft. káptalan többi tagjainak is, miután nincs oly keresztény erény, mely e testület kebelében a hazai erkölcsök nemesítésére s a közboldogulás előmozdítására nem gyakoroltatnék... S épen az erények legkritkábbika, s mire az ügyefogyottnak legfőbb szüksége van, a nemes gondos bőkezűségét gyakorolják: dr. Gyurcsok János, Zemánik Endre, Duászky János, Gyurikovits Mátyás, Kozlik János, Venczell Ferencz, Czseizel Gábor és Vágner József kanonokok, kik, szemök előtt tartván Krisztus urunknak (Máté 10. 42.) igéjét: „Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem

suam', — támaszai és jóltevői az iskolának, azon szent ügynek, melyért, kik éltek-haltak, örök időken s örökkévalóságban ragyognak, mint a csillagok...

Valóban ünnepies hangulat fogja el mindenkor keblünket, valahányszor e jó szivekre gondolunk; úgy érezzük magunkat, mint a költő, ki lantjának hű hangzatával szeretné megénekelni a hősök tetteit; vagy mint a művész, ki ecsetével obajtaná megörökíteni a hősiesen vívók küzdelmeit, melyeknek ő csak szemlélője volt. Dicsőségökkal, fönkelt lelköknek a hon reményeire szánt adományaival csak e megjutalmazottak hálája és tisztelete versenyezhet, legyen azért, lelkünk lelkéből kívánjuk, mindeniküknek még életökben... azon jutalmazó vigasztalásuk: hogy lássák, mikép áldozataik nem enyésztek el nyomtalanul, hanem, jó földbe esett magként, vajha mielőbb és minél dúsabb tenyészetnek, gyümölcsözésnek indulva kamatozókká lőnek az örökkévalóságra!...

Ámde nem csekély mértékben érdemlik ilyenén háláját az intézetnek még más egyházi és világi urak is... De ki sorolhatná föl egyenkint a mindennemű pártfogókat, nemeslelkűeket? ki mondhatná meg például, és pedig a jelen tárgyalásban kimért rövidséggel: mily jótékonyan hatottak és folyvást hatnak a jelzettek kivül mások, a kiknek szerénységét, nevök fölemlítése által, megsérteni nem lehet szándékunk...? Hisz különben is nem személyeket akarunk mi földicsérni, és csak is a kegyelet-érzet önkénytelen felbuzdulásának engedtünk, midőn azokat, kik a sok jelesek közül már specialis hivatásuk és küldetésüknél fogva is kitüntek, megnevezni igyekeztünk... Fogadják tehát az említettek mellett mindazok, kik velök, ha nem is az egyéni működés hatályában, de mindenesetre a jószívűség készségében, buzgalmában oly nemesen vételkedtek: az ifju nemzedéknek általunk ismételt legőszintébb háláját!... Legyenek meggyőződve, hogy mi tiszteletben tartjuk mindannyiok neveit, folyton növendékeink szívébe és elméjébe vésvén azt a tudatot, hogy intézetünk jó részben az áldozatuk szilárd, nemes talapzatán nyugszik; hogy mindazok, kik a nemes áldozatok gyümölcseiből részesülnek, kötelezve érezzék magokat az alapítók azon szándékának bennök és általok megvalósítására, mely nem más, mint, hogy az egyháznak és hazának minél több derék, hű fiak neveltessenek; és hogy Isten áldását rájok oly jámbor

növendékek könyörgik le, kiket, önzetlen részvétből nyújtott, erkölcsi és anyagi segélyozásokkal erősítnek, vigasztalnak és képeznek...

A nyitrai k. r. gymnasiumnak is minden nyilvános és magán tanulója, mint már mondtuk, rendszerint, a kormány kezelése alatti közalapokba folyó, tandíjt fizet, mely a nm. közoktatásügyi miniszterium 1875. máj. 2-án 11939. sz. a. rendeletéből két részletben minden kezdődő félév elején leteendő 12 frt. — Azon növendékeknek, kik a határidő alatt ezen fizetés teljesítése vagy az alóli fölmentés iránt magokat igazolni nem képesek, az iskola további látogatása nem engedendő meg. — Mit tudva, a tanulókat serkentő és a szorgalmat éber állapotban tartó, élesztő intézkedéseknek egyike gymnasiumunkban az iskolapénz alóli fölmentésben is áll, melynek kieszközlése a magas kormánynál, a tanulmányaiban sikeres előmenetelt tett és vagyoni szűk viszonyok között levő növendékekre nézve, a tanártestület tisztköréhez tartozik... És bizony mondhatjuk, hogy a tanárkar ez érdemben hathatós közvetítést, melyben a tanulóifjúsághoz számos viszonyban álló egyik szellemi működése mutatkozik, az igyekvő és szegényebb-sorsú fiúkra, kiket illet csakis meg egészben e kedvezmény, — kiterjeszteni szent kötelességének ismeré s ismeri... És a már egyszer tandíjmentességet nyert tanulók, ha azt a tanártestület meggyőződése szerint mind anyagi helyzetüknél, mind viseletük és előmenetelüknél fogva továbbra is megérdemlik, a többi osztályokon felhaladva újabb folyamodás nélküli tandíjmentesek maradnak...

A tanintézet csarnoka csak segédeszköz, valamint az isteni tiszteletre szolgáló szent hajlék is. Az iskolának nem különben, mint egyéb dolognak a világon csupán annyiban van bőcse, a mennyiben célját, rendeltetését eléri... De a tanoda rendeltetésén, feladatán különösen a szellemi erők, megannyi élő tőkék alkalmazása által működik. A szellemi erőket az úgynevezett tanárkar vagy tanári személyzet képviseli... Valamely tanintézet híre s tónykedési hatálya nem annyira a rendszer, vagy a tanszerelvények bősége, mint a munkálkodó tanárok személyessége és a jeles-igyekvésű oktatók mennyisége szerint képződik. Jó tanárok számnövekvésével mértani arányban emelkedik a tudományos cselekvőség hatálya, mert az ügybuzgalom szülte nemes verseny, a kölcsönös egymásrahatás

és abból folyó megfeszítése a szellemi tehetségeknek azon mérvben hatványozza az egyesek productivitását, a mint megtágul a versenyzők köre, a mint nagyobbodik a résztvevő vetélytársak létszáma...

A tanárszemélyzet, a mennyire tagjainak tevékenysége oda irányul, hogy a gondja alá helyezett drága ültetvény — tauoda tudományos élete ne csak föntartassék, hanem minél inkább ki is fejlesztessék, egy szorvezetes élőtesthez hasonlítható; hanem épen ezen hasonlatosságnál fogva mindazon változékonyságoknak alá van vetve, melyeket akármely élő szerves testben, alkat- és kiegészítő részecinek folytonos változása- és megújulásában, észlelünk. E természetes törvény nyomán már a következő esztendő tanárikara sem mindig egészen az, mely egy év előtt vala... Az áthelyezéseket nem is említve, a kérlelhetlen halálnak is kell, olykor, bármily keserves áldozattal, az activ tanárok sorából szintén adózni...

A tudványókat, az igaz ismereteknek a muzsák szentélyében őrzött édes forrásához, vezető tanár tehát lelke, éltető szelleme lévén az iskolának, Isten után, ama czél megvalósítását főleg ő eszközli... A hivatásos tanárnak pályája ezért mindig érdekes az észlelőre nézve, ki méltányló számba tudja venni a szellemi tőkét, melyet az illető ifjúságának gyöngyéveitől kezdve az aggkor ezüst fürtjéig hosszú virrasztások, törhetlen muokasság által rendszeren egyedüli kincsül gyűjtött magának, s melyet a közjó emelésére évtizedeken át önérdektelenül kamatoztatott... És pedig a tisztársakat vagy hivatalutódokat illeti meg, hogy a velők vagy előttük egy pályán, ugyanazon nemes törekvéssel, ugyanazon egy szent czél felé haladókat tisztelettel környezzék, s kikhez hasonlólag működve tették le a tudományok áldozatadóját a haza oltárára: örök távoztuk után áldott emléköket az elismerés s pietas füzérével diszitsék... Ez okon, úgy hiszszük, nem fogja seuki roszt néven venni, ha e tanoda munkásainak emlékét azért is, hogy a késő utód, a szép tetteken fölbuzdulva, a dicső, de rögtös pályán ösztönt és lelkesedést merítsen, — kegyeletesen fölmelegítjük.. Mi különben is tárgyalásunk sorából, az eszmemenet esztani láncolatának megzavarása nélkül, ki nem maradhat...

Van a keresztény erkölcsstan szótárában egy kifejezés, egy szó, mely öszletét foglalja magában azon nem kizárólag

adott, nem is egyedül szorzett, hanem részben felülől nyajtott, részben kitartó iparkodással szerzett tulajdonoknak, melyek, a szellem tehetsége hozzájárultával, — ha nem is zajjal és tüntetéssel, — rendkívüli sikert szoktak eredményezni... És az a lelkiismeretesség... A hivatásszerű kötelmek pontos, és még a kisebbszerűeknek, csekélyeknek, fontosság-nélkülieknek látszóiban is, teljesítése; az odahatás, hogy az egy cél felé törekvőket, ugyanazon téren működőket is hason lángbuzgalom éleszsze, hasonló köteleességszeretet buzdítsa; kölcsönös megbecsülése az érdemeknek a személyek fölött s a személyeknél jobban; ernyedetlen fürkészése mindennek, a mi a közjóra irányul; igazságszeretet, és a mi nélkül ez nem volna tökéletes, az igazságosnak és jogosnak ismert nyílt bevallása s minden körülmények közötti megvédése, az, mit mi csak a szent kereszt tövénél sarjadoszott igaz lelkismeretességnek tekintünk, — melyet nekünk, a kegyesrend nyitrai gymnasiuma első oktatói, szellemképzőiben, az eredményekből, fölismerhetni és becsülni oly édesen esik...

Hálával mondjunk önnélfogva áldást a dicsőknek, kik, mint csillárok a sötétségben, fényeskedtek vallásos tudományaik világával az emberiség közüdvére, — hamvaira, hogy békén nyugodjanak a föltámadás nagy napjaig a poraikban is feledhetlenek!... Hány gyermekket és ifjút szent örömmel tanítva és sokat fáradozva, keblök alázatosságában, ingyen szolgálták, a szív és lélek nemesüléseinek nagy hordercjét tartva szem előtt, — a szellemképzés dicső ügyét!

Mennyi nemzedéket eresztettek szárnyaikra, művelvén és vezetvén azokat hivatásuk öntudatára, hogy az igazságon sarkalló tudományokat ernyedetlen szorgalommal elsajatítván, szeretett hazánknak érdemes polgáraivá válhassanak!... Mert Berzsenyink szerint

A miveletlen föld csak gazt terem,
A lélek is csak úgy emelkedik
A virtusokhoz égi szárnyakon,
Há delphi Isten önt sugárt belé,
Mely úgy kifejti lelkünk diszeit,
Mint éltető nap a virág-kobelt!...

Hányat hoztak ki ők, a vallásos oktatás által, a tudatlanságnak, melyben egyik-másik, fájdalom, a legjobb szándékuk, buzgó törekvésük és az atyai szív mélyéből fakadozott szere-

tetteljes intéseik daczára, nem teremvén a költő szerint, *credita non semper sulci cum foenore reddunt* ohajtott gyümölcsöket, megmaradt, — tönklegéből!... — Kitetszik a roppant szám azon könyveket betöltő névsorokból, melyeket szemlélvén nem vagyunk kénytelenek oly panaszra fakadni, minőben hazánk más gymnasiumát illetőleg egyik névtelen író kitört: „Nescio, ugy mondá, *quo pacto evenit... nostram Palladem suorum nomina militum penitus oblivioni dedisse, cum princeps semper cura cum ordinatis in castris, cum vero in omni rectis instuta legibus republica: militum aequae ac ducum ordines, omniumque nomina civium in fastis perquam accurate descripta habere...*“ De ha intézetünk ifju bajnokainak neveit főn nem tartja vala is a szorgalommal készített jegyzék, eléggé igazolná sikeres működésüket ama számtalan szerencsések sokasága, kik, a távolból is ide jövőu s hazafiui szellemben kiművelve, magoknak előkelő állomásokat biztosítván, a nemzeti cultura keresztény ápolásának szent ügyét hathatósan elősegítvén, ezerekre nagylöküleg folytak be!..

A kegyes-tanító-rendiek hangyaszorgalmas működése különösen ugyan a szerény tanodák porlepte falai között foly le, a mely port nyelni vagy fölszedni tán nem kisebb dicsőség, mint az olympiai pályafutásnál nyertesnek lenni... Oh az iskolai por, melyről sokan kényelmes karszékben dolgozók, azt szokták mondani, hogy az semmi; a három, négyórai beszélés naponkint e finom por láthatatlan föllegében — e beszélés, melyről ismét mások, az íróasztal néma fegyverei között, azt mondják, hogy az semmi, — ezen lappangva ólálkodó ellenség egyfelől, s ezen folytonos, néha önkénytelen hévre elragadó szólási buzgóság másfelől, — ezek képesek megőrleni, lassú, de biztos körforgásban a legaczelosabb szervezetet is!... Azonban hivatásszerű buzgalmuk a piarista-tanároknak, kik, a tudományok gondos floridai kertészeként, gyümölcsözőleg működtek, és nagyszámu, erkölcsileg idomított s ismeretekkel gazdagított honfiakkal diszesíték Magyarországnak összes értelmiséget is, — egyszernél többször tágasabb tért kereso tevékenységöknök... Sokszor Isten igéjének hirdetésével, vagy a világi papnövendékeknek a theologia-tanulmányokban oktatása és a fensőbb egyházi szónoklat s lelkipásztorkodás által, majd főúri családok s országnagyok ivadékainak nevelése s a tudomány e vagy ama szakában vezetése

által gyűjtöttek érdemeket, mások, a szaporodott teendők hű s szorgos teljesítése mellett, a tudományok és irodalom különféle szakáiban gazdagították szellemi termékekkel a magasabb művelődés kincstárát, a mennyiben némelyek a tudományos vagy szépirodalom körében: a költészet vagy ékeszólásban, az istenészet, bölcsélet vagy történelemben, természettudomány- vagy mennyiségtanban hoztak létre dicséretes dolgozatokat; mások pedig hasznos iskolai tan- vagy segéd-könyvek, szótárok, commentárok vagy fejtegető írások és zene-költemények terén szerezték meg a dicsőség elhervadhatlan koszorúját. Nem volna tehát nehéz e részben a nyitrai kegyesrendi gymnasium tanárai sorából, a legnyomosabb egykorú forrásokból is, tényekkel és példákkal előlépni, honnét könnyen föl lehetne ismerni a kor tudományosságának színvonalán álló azon magas szellemeket, kik, mint látkörünk ragyogó csillagai, bármily időszaknak fényét is képesek lettek volna növelni; s kik csak azért nem emelkedhettek kortársaik köréből a dicsőség kiérdemlelt fénypolczára, mert, napjaink főhibájától, a dicsekvéstől óvakodó s a böles Senecának ime szavait: „Nolumus laudetis nos, non est agendum, ut de nobis homines loquantur, sed ut ipsimet nobis consciu bene simus“ tartó szerzetesek voltak, és más irányzatok vonták el tőlök az újabb idők írónak figyelmét...

Rájok alkalmazhatók Horatius (4. k. 9. db.) ezen gyönyörű szavai:

„Vixere fortes ante Agamemnona
Multi; sed omnes illacriminabiles
Urgentur; ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro“...

Mily fölhívó hang a multak eseményei buzgó kutatóihoz, hogy a történet kincseinek báuyászatában lankadást ne ismerjenek, tudván, hány gyöngye az emberiségnek rejlik említetlenül sok, dicsben méltatlanul részesültek mögött, mivel nem találkozott, ki igazságot szolgáltatott volna érdemeiknek... Mert, ha a tenger mélyében rejlő gyöngyökért s a föld gyomrábaa lappangó drága kövek és érczekért életet kockáztatnak a buvárok s bányászok, hogy azok a hiúságnak ámitó czégéreül ragyogjanak holmi sivár kebleken: mennyivel helyesebben áldozza életét a történelem-kutató a nem méltatott érdemeknek, az ész szomjazta igazságoknak s általán a szel-

lemkincseknek felkutatására?... Jól mondja Niebuhr: ‚Wer Verschwundenen wieder ins Dasein zurückruft, genießt die Seligkeit des Schaffens.‘ Vajha az érdemlett becsületnek illetén kiszolgáltatása mindinkább sikerüljön az emelkedő tudomány birálati szellemének!...

És most lássuk már Nyitrán a pályájából kibontakozott oktatásügynek, a tevékeny élet méhszorgalmát az istenesség szelid buzgalmával egyesítő, munkásaiból, kik között a vezértanárok neveit ritkítottan szedettük, egybefűzött névsort, mely az ősöknek az összeállítandó anyag szétszórtsága miatt, itt-ott hiányos jegyzékét is gondosan kiegészíteni törekszik.

Az 1698-ban megérkezett és működésbe állott Hánóczy Ferencz, Horváth Imre és Berzenicz Valér után következtek:

1700-ban **Z a b o j n i k P é t e r** (lülei születésű). Ferenczy István (nyitrai születésű). Hánóczy Ferencz (kelczi születésű). Návoj Pál (nyitrai születésű).

1701-ben **Z a b o j n i k P é t e r**. Dubravka Athanáz (privigyei). Kovácsovics Pál (rippényi). Kubránszky László (privigyei).

1702-ben **D u b r a v k a A t h a n á z**. Kubránszky László. Majthényi Dózsa (nováki). Zajkányi Lénárt (hátszegi).

1703-ban **D u b r a v k a A t h a n á z**. Kubránszky László. Majthényi Dózsa. Zajkányi Lénárt.

1704-ben **U r s i n i M á t y á s** (vitovi). Dubravka Athanáz. Majthényi Dózsa. Zajkányi Lénárt.

1705-ben **Z a j k á n y i L é n á r t** (hátszegi). Bohn Euszták (vármí). Dubravka Athanáz (privigyei). Majthényi Dózsa.

1706-ban **B o h n E u s z t á k**. Zajkányi Lénárt. Dubravka Athanáz. Hrodovics György (sasvári). Tagányi Béla (oszlányi).

1707-ben **B o h n E u s z t á k**. Abrahamovics Mihály (szucsányi). Bernácska Bernát (szkacsáni). Goldberger Lipót (körmöczi). Hörchl József (privigyei). Tagányi Béla.

1708-ban **Z a b o j n i k P é t e r**. Kubránszky László. Abrahamovics Mihály. Goldberger Lipót. Majthényi Dózsa. Tagányi Béla.

1709-ben **K u b r á n s z k y L á s z l ó**. Abrahamovics Mihály. Dubravka Athanáz. Goldberger Lipót. Tagányi Béla.

1710-ben **Z a j k á n y i L é n á r t**. Kubránszky László.

Abrahamovics Mihály. Bernácska Bernát. Roszinszky Ambró (báni).

1711-ben K u b r á n s z k y L á s z l ó. Zajkányi Lénárt. Abrahamovics Mihály. Szlakovszky Bencze (beszterczei), Szlopnay Sándor (illavai). Tagányi Béla.

1712-ben K u b r á n s z k y L á s z l ó. Demka Sándor (nyitrai). Hromkó Lőrincz (pruszkai). Roszinszky Ambró. Tagányi Béla. Vilhelm Miklós (beszterczei).

1713-ban K u b r á n s z k y L á s z l ó. Koczurszky Gergely (apáthi). Majthényi Dózsa. Puhóczy Márton (körmendi). Szlopnay Elek. Tagányi Béla.

1714-ben Z a b o j n i k P é t e r. Demka Sándor. Hromkó Lőrincz. Koczurszky Gergely. Puhóczy Márton. Szlopnay Elek (illavai). Tagányi Béla.

1715-ben Z a b o j n i k P é t e r. Fiala Jákó (rákosi). Hromkó Lőrincz. Jajtner Sebestyén (auszterliczi). Szlopnay Elek.

1716-ban Z a b o j n i k P é t e r. Demkovics Placid (galgóczi). Hromkó Péter. Orlics Dani (nyitrai). Roszinszky Ambró.

1717-ben Z a b o j n i k P é t e r. Koczurszky Gergely. Neogrády Athanáz (felfalvi). Potsuch Lajos. Sándor ar. János (bobrói). Szoróczy Vincze (rippényi).

1718-ban K u b r á n s z k y L á s z l ó. Bieliczky Ágoston (privigyei). Neogrády Athanáz. Sándor ar. János. Szoróczy Vincze.

1719-ben K u b r á n s z k y L á s z l ó. Bieliczky Ágoston. Dezericzki Incze (nyitrai). Iszold Valerián (galgóczi).

1720-ban K u b r á n s z k y L á s z l ó. Kapry Ádám (chinoráni). Orlics Dani (nyitrai). Neogrády Athanáz (felfalvi). Péchy Dózsa (tuzsinai).

1721-ben S z l a k o v s z k y B e n c z e (beszterczebányai). Fiala Jákó (rákosi). Jajtner Sebestyén. Hranák Tamás (beszterczebányai). Iszold Bálint. Bencsik Gábor (váci).

1722-ben K u b r á n s z k y L á s z l ó. Fábiani Kelemen. (nagyszombati). Orlics Dani. Szoróczy Vincze. Sándor Bódog (bobrói).

1723-ban K o v á c s o v i c s P á l (rippényi). Bobraniczky Rezső (liptó-szent-mártoni). Iszold Bálint. Névery Bernát (lédeczi). Selleyi Farkas (súri).

1724-ben K u b r á n s z k y L á s z l ó. Bobraniczky Rezső. Koczurszky Gergely. Külley ar. János (veszprémi). Zhoreliczky Tóbiás (szent-benedeki). Rajzinger Jusztin (mohácsi).

1725-ben K u b r á n s z k y L á s z l ó. Alapy Szilárd (ungvári). Csáky Rókus (nyéki). Fegyveres (Zrbojny) Konrád (privigyei). Külley ar. János.

1726-ban S o k o l ó c z y V e n c z e l (beczkói) Belánszky Antal (nyitrai). Molnár Máté (jánosházai). Orsola Bálint (divéki). Potsuch Lajos. Skultéti Samu (porubai).

1727-ben S z o k o l ó c z y V e n c z e l. Kőszeghy Szaniszló (kosóczy). Csáky Rókus. Parlay Valerián. Sándor ar. János (galgóczy).

1728-ban S z o k o l ó c z y V e n c z e l (beczkói). Dezericzki Incze. Kőszeghy Szaniszló. Külley János. Léday Lénárt. (oszlányi). Nelisser Imre (németprónai).

1729-ben S z o k o l ó c z y V e n c z e l. Alapy Szilárd. Lendvay Anzelm (ujvári). Mutz Sebestyén (marczelsheimi). Zsidanics Joákim (magyar-óvári).

1730-ban K u b r á n s z k y L á s z l ó. Deményi László. (kolacsini). Lendvay Anzelm. Oszlányi Nándor (oszlányi). Vadász Béla (székes-fehérvári). Zakovics Lukács (hosszú-hetényi).

1731-ben D e z e r i c z k i I n c z e. Kőszeghy Szaniszló. Lendvay Anzelm. Nozdroviczky Szörény (kameniczai). Rákóczy Miklós (nényei).

1732-ben D e z e r i c z k i I n c z e. Kalocsay Kelemen. (győri). Léday Lénárt (oszlányi). Nozdroviczky Szörény. Rátay Egyed (szegedi).

1733-ban S i n g l e r Z s i g a (privigyei). Gyurikovics Glyczer (szent-benedeki). Kocsis Frigyes (szegedi). Cörver Elek (tornai). Tarnóczy Jeromos (lelőczy). Zsidanics István (magyar-óvári).

1734-ben G r u m P a u l i n (nyitrai). Korb Ádám (pécsi). Fegyveres Konrád. Klassensz Ágoston (galgóczy). Nagy Anzelm (bócsi). Pechart Vilmos (filiczi). Orosz Zsiga (giraldi).

1735-ben G r u m P a u l i n. Alapy Bálint. Kiss Julián. Oszlányi Nándor. Pechart Vilmos. Vadász Béla (székesfehérvári).

1736-ban Grum Paulin. Alapy Bálint. Kácsor Keresztély (pesti). Jósika Antal (branyicskai). Lénhart Bernát (műnzeri).

1737-ben Grum Paulin. Deményi László. Fontányi Ede (szent-mihályi). Horváth Bencze (udvarhelyi). Metter Péter (pápai). Soós Imre (nagykátai).

1738-ban Csáky Rókus. Alapy Bálint. Jakubovszky Ignác (krakói). Alapy Léuárt (bujáki). Szentkirályi Dávid (kecskeméti). Szélessy Gábor (verbói).

1739-ben Roszinszky Ambró. Hrabovszky Pál. Nagy Dózsa (kalocsai). Petrasko Sándor (várkonyi). Tarnóczy Jeromos (lelőczy).

1740-ben Roszinszky Ambró. Biró Dávid (győri). Patonyi László (dévény-ujfalusi). Prileszky Mihály (prileszi).

1741-ben Nemesényi Adolf (ar.-maróthi). Biró Dávid (győri). Gyurikovics Glyczer (szent-benedeki). Patonyi László (dévény-ujfalusi). Petraskó Sándor (várkonyi).

1742-ben Léday Lénárt. Emerich Vincze. (szegedi). Kalocsay Kelemen. Lang Szidor (bényéri). Schultz Ernő. Richter Donát (kremseri).

1743-ban Léday Lénárt, Lukács Rókus. Schulz Ernő. Szélessy Gábor (verbói). Szeles Bálint (udvarhelyi). Valeró Jákó (bajai).

1744-ben Kőszeghy László (kolosi). Egerváry Lőrincz (egervári). Hajoss Szilárd (jászberényi). Nagy Döme (kalocsai). Orosz Zsiga (giralti). Percz Manó (pécsi).

1745-ben Léday Lénárt. Nagy Döme (jászberényi). Orosz Zsiga. Percz Manó (pécsi). Zsigmondovics Illés (pesti).

1746-ban Léday Lénárt. Hajoss Szilárd. Pataky Fábian (sárospataki). Soós Imre. Zsigmondovics Illés. Vavrik Ödön (galántai).

1747-ben Léday Lénárt. Kiss Adorján (jászberényi). Némethy Lajos (csepregi). Klassenz Ágoston (galgóczi). Pnyaczy Julián (polborni). Tuschleitner Kajetán (magyar-óvári).

1748-ban Hulinyi Jónás (nagy-rákói). Balázsovics Placid (rajeczi). Conrády Norbert (pesti). Edegger Boldi (pesti). Szátay Kornél (szent-benedeki). Richter Donát.

1749-ben Hulinyi Jónás (nagy-rákói). Lengyel Bódog. (pesti). Lihán Paulin (polonkai). Petraskó Sándor. Tuschleitner Kajetán. Vankovics Tivadar (nagyugróczy).

1750-ben Dorinecz ar. János (besztercebányai) Emrich Vincze. Petraskó Sándor (mosteneczi). Soós Imre (nagykátai), Szöllössy Jenő (szomolányi). Székely Mihály.

1751-ben Dorinecz ar. János Richter Donát. Kupcovics Béla. Soós Imre. Szöllössy Jenő. Vitoris György (bolessói).

1752-ben Prileszky Mihály. Richter Donát. Kázmér Döme. Lankovics Fülöp. Szluha Ferencz. Szöllössy Jenő.

1753-ban Nozdroviczky Szörény. Holló Imre (nagycezényi). Richter Donát. Keszthelyi László (keszthelyi). Lihán Paulin. Szélessy Ráfael (verbói). Schaffrath Lipót. Stix Gergely (nagyherestyéni).

1754-ben Schultz Ernő. Conrádi Norbert (pesti). Holló Imre. Lihán Paulin. Nagy Jeromos. Simich Mátyás. Sindler József (szent-mihályuri).

1755-ben. Pnyaczy Julián (polhoráni). Fábry Glycer (korponai). Korecz Orbán (bossányi). Kovács Pál (czekóczi). Lihán Paulin. Temlényi Remigius (lehotai). Vitoris György.

1756-ban. Pnyaczy Julián. Divjaczy János (privigyei). Kovács Pál. Lihán Paulin. Modrovsky Farkas (váczi). Salgó Antal (héthársi).

1757-ben Pnyaczy (máskép Pnyacsek) Julián. Divjaczy János. Bottka Albert (kókai.) Lihán Paulin. Novotha László (szeniczzi). Pállya József. Schimarovszky Ernő.

1758-ban Pnyaczy Julián. Dugonics András (szegedi). Emerich Vincze. Holló Imre. (nagy-cezényi). Lihán Paulin. Paschgall Adolf (pesti). Rizinger Özséb (győri).

1759-ben. Pnyaczy Julián. Belányi Bernát (privigyei). Holló Imre. Karaba Ágoston. Kázmér Döme. (nyéki). Quek Antal (igali).

1760-ban Böldy Gergely (torozkó-szt.-györgyi). Cetto Benze (budai). Horányi Elek (budai). Demeter Lajos. (kis-béládi). Koroda Teofil (trencsényi). Novotha László.

1761-ben. Böldy Gergely. Jeger Ferencz. Laczkó Ambró (pesti). Léday Jeromos. Papánek János (krtóczi). Szómi Lajos (radamosi).

1762-ben. Pnyáczy Julián. Jaros László. Murányi Ignác (korponai). Szilcz Károly. Sindler József. Szómi Lajos.

1763-ban. B é l d y G e r g e l y. Gegő Adolf (ar-maróthi). Kiss István. Koszik Vazul (váczi.) Koroda Teofil (trencsényi). Vietoris György.

1764-ben. L i h á n P a u l i n. Bentsat Vincze. Benyák Bernát (komáromi). Koroda Teofil. Marsovszky Dávid. Novotha László. Pekas Sebestyén.

1765-ben. L i h á n P a u l i n. Bentsat Vincze (geletneki). Czibula (máskép Hagymássy) Imre (aradi). Jakos Ambró (bressovai). Novotha László. Blacho Ignác. Somlyai Ágoston.

1766-ban L i h á n P a u l i n. Bentsat Vincze (geletneki). Blacho Ignác (verbói). Gegő Adolf (ar-maróthi). Hyross Samu (zsolnai). Szalay Miklós (fűri).

1767-ben L i h á n P a u l i n. Czibula Imre. Gegő Adolf. Hyross Samu. Rohats János (murányi). Sárváry Ferencz (tatai). Vissky Ágoston (borii).

1768-ban L i h á n P a u l i n. Hyross Samu. Kitkay Gergely (rabsiczi). Rakovszky Gergely (rakovi). Simonchitz Incze (rovnei). Schvartz Zsiga (váczi). Szenczy Alajos.

1769-ben D o r i n e c z J á n o s. Hyross Samu. Kitkay Gergely. Rakovszky Gergely. Simonchitz Incze. Subányi Gábor (veszelei). Szenczy Alajos.

1770-ben P á l l y a I s t v á n. Hyross Samu. Gyurgyovánszky Ferencz (puchoi). Kitkay Gergely. Simonchitz Incze. Szenczy Alajos. Thót Albert (pathai).

1771-ben P á l l y a I s t v á n. Beznák Károly (beznákfalvai). Gyurgyovánszky Ferencz. Kitkay Gergely. Tóth Albert. Nemess Imre (kilitii). Tomeczy Ferencz (alsó-szucsai).

1772-ben P e t r i k K e r e s z t é l y. Beznák Károly. Lengyel Dózsa (korponai). Nemess Imre. Raáb Béla. Szablik István (szegedi). Thót Albert.

1773-ban P e t r i k K e r e s z t é l y. Egerváry Ignác (egerszegi). Klobomer János (bazini). Matyasovits Ignác (sárfői). Murányi János (korponai). Sztolik István. Szolcsányi Ernő (privigyei).

1774-ben B e n t s a t V i n e z e. Lihán Pál (polonkai) Hannulik János (predméri). Klobomer János. Poór Károly (m-óvári). Szolcsányi Ernő. Valla (máskép Forgách) Jácint.

1775-ben K e s z t h e l y i L á s z l ó (keszthelyi). Balko György (besztercezi). Beznák Károly. Biélik László (kisutca-

ujhelyi). Endrődy Alajos (értényi). Kovaltsics István. Szolcsányi Ernő.

1776-ban Hyross Samu. Biélik László (kisuteza-ujhelyi). Hepner Ignác (korponai). Kovaltsics István. Magyar Ignác (szeniczi). Rogell Ignác (nyitrai).

1777-ben Hyross Samu. Czverger József (komáromi). Klampfer Jákó (budai). Klohomer János. Valla Jácint.

1778-ban Hyross Samu. Czverger József. Klampfer Jákó. Klohomer János. Valla Jácint.

1779-ben Hyross Samu. Alber Tamás. Czverger József. Megyeri Bencze. Szolcsányi Ernő. Valla Jácint.

1780-ban Hyross Samu. Gyurgyovánszky Ferencz. Kiss Márton (bedeghi). Megyeri Bencze (somorjai). Szolcsányi Ernő. Valla Jácint.

1781-ben Hyross Samu, Hranaky Antal (besztercebányai). Megyeri Bencze. Szemess Imre (dercsikai). Valla Jácint.

1782-ben Hyross Samu. Bari Ferencz. Mészáros László (negyedi). Sárossy ar. János. Valla Jácint.

1783-ban Hyross Samu. Árvai Ágoston (besztercei). Kiss Márton. Nécsey Jeromos. Neichl László (székesfehérvári). Sárossy ar. János.

1784-ben Hyross Samu. Adamovits József. Grigely Szilárd (hambroi). Hegedüs Alajos (szegedi). Frits Ádám. Sárossy ar. János.

1785-ben Hyross Samu. Grigely Szilárd. Hegedüs Alajos. Nécsey Jeromos (oszlányi). Sárossy ar. János.

1786-ban Hyross Samu. Balkó János (besztercei). Grigely Szilárd. Hegedüs Alajos. Frits Ádám.

1787-ben Hyross Samu. Balkó János. Grigely Szilárd. Hegedüs Alajos. Zelinka Mihály (nyitrai).

1788-ban Hyross Samu. Balkó János. Csiky László (magyar-óvári). Hegedüs Alajos. Zelinka Mihály.

1789-ben Hyross Samu. Balkó János. Csiky László. Hegedüs Alajos. Zelinka Mihály.

1790-ben Huber Joákim (hoffsteini). Csiky László. Hegedüs Alajos. Végh Imre. (ujvároskai). Verner Zsiga (késmárki).

1791-ben **Z i m á n y i L a j o s** (kameniczi). Géczy Endre (nováki) Kosztká Mátyás (pruzsinai). Rogell Ignác (nyitrai). Unger János. Végh Imre. Verner Zsiga.

1792-ben **Zimányi Lajos**. Ernst Ernő (tokaji). Kosztká Mátyás. Rogell Ignác. Simon László. Végh Imre. Verner Zsiga.

1793-ban **Z i m á n y i L a j o s**. Greschner Endre. Kiss Márton. Lambach Elek (kecskeméti). Rogell Ignác. Tulok Imre. Végh Imre.

1794-ben **Z i m á n y i L a j o s**. Dubniczky György (dubnei). Kiss Márton. Rekessy István. Sztankovits Miklós (pruzskai). Végh Imre.

1795-ben **Z i m á n y i L a j o s**. Dubniczky György. Kelle Lipót (pamüki). Kiss Márton. Sztankovits Miklós. Vass Glyczer. Vissky Ágoston (borii).

1796-ban **Z i m á n y i L a j o s**. Dubniczky György. Kelle Lipót. Kiss Márton. Matyasovits Glyczer (sárfői). Váczy Glyczer (nyitrai). Vissky Ágoston.

1797-ben **Z i m á n y i L a j o s**. Dubniczky György. Kelle Lipót. Kiss Márton. Matyasovits Glyczer. Szluha Dénes (verbói). Vass Ferencz.

1798-ban **Z i m á n y i L a j o s**. Kelle Lipót. Lőrincz Adolf (nyitrai). Matyasovits Glyczer. Nagy Lipót (rétalpi). Salamon Vazul (váczi). Schmelik Ágoston (sztinaviai).

1799-ben. **Z i m á n y i L a j o s** (kameniczi). Kelle Lipót (pamüki). Kántor Bálint (váczi). Martisek Mátyás (váradi). Nagy Lipót. Schmelik Ágoston. Szolcsányi Ferencz (sírókai).

1800-ban. **K e l l e L i p ó t**. Hegyi József (német-szeccsői). Kántor Bálint. Martisek Mátyás. Nagy Lipót. Schmelik Ágoston. Szolcsányi Ferencz.

1801-ban. **K e l l e L i p ó t**. Kántor Bálint. Martisek Mátyás. Nagy István (zsitva-gyarmathi). Szemess Imre (dercsikai). Szolcsányi Ferencz. Váczy Glyczer.

1802-ben. **K e l l e L i p ó t**. Kántor Bálint. Karácsonyi Ince (darnói). Martisek Mátyás. Nagy István. Szolcsányi Ferencz. Váczy Glyczer.

1803-ban. **K e l l e L i p ó t**. Barkovics István (pinnyei). Lehoczky Vincze (ribényi). Nagy István. Szolcsányi Ferencz. Váczy Glyczer. Veszélka József (nagy-surányi).

1804-ben. K e l l e L i p ó t. Bokros János (sissói). Kelecsényi Ignác (családi). Rabsányszky Mihály (lőcsei). Révay István (pereghi). Szolcsányi Ferencz. Veszelka József.

1805-ben. K e l l e L i p ó t. Kovátsik Tamás (szihelnai). Kelecsényi Ignác. Simkó István (hiszéri). Váczy Glyczér. Veszelka József. Zsigmond Bertalan (pakodi).

1806-ban. K e l l e L i p ó t. Hubert Tádé (alsó-atraki). Kovátsik Tamás. Csikkel István (ar.-maróthi). Szakálos József (családi). Váczy Glyczér. Zsigmond Bertalan.

1807-ben. K e l l e L i p ó t. Fidicinis János (zólyomi). Hubert Tádé. Kovátsik Tamás. Kovácsóczy Flóris (keczefalvi). Váczy Glyczér. Zsigmond Bertalan.

1808-ban. K e l l e L i p ó t. Farkas Imre*) (zámolyi). Fidicinis János. Hubert Tádé. Illyés Ágoston (czabaji). Kriszpach György (vágujhelyi). Váczy Glyczér.

1809-ben. K e l l e L i p ó t. Kertész László (ásványi). Lantzinger János (váczi). Nécsey Jeromos (oszlányi). Pethő Bencze (aggteleki). Petrovits Ignác (zólyomi). Szkokán Vincze (dobrovinai).

1810-ben. K e l l e L i p ó t. Dienes Antal (ikafalvi). Kotér József (osdolai). Lihán Mihály (polonkai). Podolay Menyhért (szécsényi). Roth Mihály (füssi)

1811-ben. K e l l e L i p ó t. Bartek Mihály (nagy-jáczi). Bendik Ferencz (breznóbányai). Greschner Incze (német-prónai). Hulyák Péter (rajeczi). Kuapp Mihály (endrődi). Paulaczky Lőrincz (nemesiczi). Váczy Glyczér.

1812-ben. K e l l e L i p ó t. Greschner Incze. Hornyay Ambró. Kuapp Mihály. Hoffmann Ágoston (rovnei). Malits György (túrjai). Paulaczky Lőrincz.

1813-ban K e l l e L i p ó t. Greschner Incze (német-prónai). Haskó László (nyitrai). Hornyay Ambró (teplai). Huszár Alajos (szt.-jános). Kotsovszky Ferencz (nyitrai). Szabó János (kis-apáthi).

1814-ben, Kelle Lipót. Haskó László. Hornyay Ambró. Kisuczky Elek (báthónyi). Sztjavniczky Kajetán (szélaknai). Szabó János. Zelnecky Gáspár (lévai).

*) Meghalt 1866. jún. 7-én, korának 78. évében, mint a székesfehérvári egyházmegye szelid, úldásdús, jótékony és szentéletű püspöke, és az egyházi szónoklatnak, bensőség- és kegyességel diszló, magasztalt hőse.—

1815-ben. Kelle Lipót. Haskó László. Kisuczky Elek. Szabó János. Takács István (nagyvalkbázi). Váczy Tádé (nyitrai). Zelneky Gáspár.

1816-ban. Kelle Lipót. Farkas István. Halama Lajos. (gyöngyösi). Haskó László. Korenda Elek (koesi). Szokkán Vincze. Takács István.

1817-ben. Váczy Glyczér. Farkas István (zalaegerszegi). Haskó László. Halama Lajos. Kernaszt Ede (magyar-óvári). Korenda Elek. Paulaczky Lőrincz.

1818-ban. Váczy Glyczér. Balogh István (felsőláncai). Csetneky Imre (farkasfalvi). Haskó László. Korenda Elek. Raichel Alajos (nagy-tapolcsányi). Paulaczky Lőrincz.

1819-ben. Váczy Glyczér. Cserbay Lipót. Csetneky Imre. Kernaszt Ede (magyar-óvári). Korenchy József (mocsonoki) Kriszpach Endre. Paulaczky Lőrincz.

1820-ban. Váczy Glyczér. Cserbay Lipót (nagy-tapolcsányi). Csetneky Imre. Enczinger János (sátoralja-ujhelyi) Kernaszt Ede. Korenchy József. Kriszpach Endre.

1821-ben. Váczy Glyczér. Bábiczky Imre (kecskeméti). Cserbay Lipót. Kernaszt Ede. Korenchy József. Lévay Zsiga (tatai). Schembera József (hermaniczi).

1822-ben. Váczy Glyczér. Buzna Imre (nadlányi). Hornyay Ambró. Kernaszt Ede. Korenchy József. Nécsey Jeromos. Schembera József.

1823-ban. Váczy Glyczér. Buzna Imre. Hornyay Ambró. Kernaszt Ede. Korenchy József. Nécsey Jeromos. Schembera József.

1824-ben. Váczy Glyczér. Buzna Imre. Dolyák Ambró (sirokai). Hornyay Ambró. Kernaszt Ede. Korenchy József. Schembera József.

1825-ben. Váczy Glyczér. Buzna Imre. Dolyák Ambró. Hornyay Ambró. Kernaszt Ede. Korenchy József. Schembera József.

1826-ban. Villiger József (predajnai). Buzna Imre. Dolyák Ambró. Horváth József (lévai.) Kernaszt Ede. Korenchy József. Schembera József.

1827-ben Villiger József. Buzna Imre. Dolyák Ambró. Horváth József. Kernaszt Ede. Kosztká Szaniszló (pruzsinai). Schembera József.

1828-ban. Villiger József. Buzna Imre. Enczinger János (sátoralja-ujhelyi). Horváth József. Kernaszt Ede. Paulaczky Lőrincz. Schembera József.

1829-ben. Villiger József. Buzna Imre. Enczinger János. Horváth József. Kernaszt Ede. Paulaczky Lőrincz. Schembera József.

1830-ban. Villiger József. Buzna Imre. Enczinger János. Horváth József. Kernaszt Ede. Paulaczky Lőrincz. Schembera József.

1831-ben. Villiger József. Buzna Imre. Enczinger János. Horváth József. Kernaszt Ede. Paulaczky Lőrincz. Schembera József.

1832-ben. Villiger József. Buzna Imre. Enczinger János. Horváth József. Kernaszt Ede. Paulaczky Lőrincz. Schembera József.

1833-ban. Villiger József. Bajusz Incze (lévai) Buzna Imre. Kernaszt Ede. Korecz Lőrincz (handlovai). Kucsera Kristóf (hosztoniczi). Paulaczky Lőrincz.

1834-ben. Villiger József. Bajusz Imre. Buzna Imre. Korecz Lőrincz. Kucsera Kristóf. Kucserik Sándor (morva-lieszkői). Mojzer Jeromos (zala-egerszegi).

1835-ben. Villiger József. Bajusz Imre. Buzna Imre. Kucsera Kristóf. Kucserik Sándor. Mojzer Jeromos. Nováky Kázmér (borcsányi).

1836-ban. Villiger József. Balogh János. (kopcsányi). Horváth József. Kucsera Kristóf. Kucserik Sándor. Nováky Kázmér (borcsányi). Schrötter János (nyitrai).

1837-ben. Villiger József. Balogh János. Cseh Ferencz (szegedi). Horváth József. Kucserik Sándor. Nováky Kázmér. Schrötter János.

1838-ban Villiger József. Balogh János. Bernhard Márton (lévai). Cseh Ferencz (szegedi). Horváth József. Kucserik Sándor. Nováky Kázmér.

1839-ben Villiger József. Balogh János. Deáky József (lévai). Horváth József. Nováky Kázmér. Ovsziák Alajos (lipniczai). Paulaczky Lőrincz.

1840-ben Villiger József. Balogh János. Horváth József. Paulaczky Lőrincz. Szepesi József (lévai). Vagner József (podolini). Zlattyánszky János (kis-tapolcsányi).

1841-ben Villiger József. Horváth József. Paulaczky Lőrincz. Számord János (csiffári). Szepesi József. Vagner József. Zlattyánszky János.

1842-ben Villiger József. Horváth József. Némethy Ferencz (nagy-tapolcsányi). Paulaczky Lőrincz. Schrötter János.

1843-ban Villiger József. Horváth József. Paulaczky Lőrincz. Némethy Ferencz. Schrötter János. Szitkey István. Vohlfarth József.

1844-ben Villiger József. Némethy Ferencz. Nováky Kázmér. Paulaczky Lőrincz. Schrötter János. Szitkey István. Vohlfarth József.

1845-ben Malocsay Antal (alsó-péli). Bernhárd Márton (lévai). Dolyák Ambró. Nováky Kázmér. Némethy Ferencz. Malárcsik Ignác (rózsahegyi). Schrötter János.

1846-ban Malocsay Antal. Bernhárd Márton. Dolyák Ambró. Nováky Kázmér. Némethy Ferencz (nagy-tapolcsányi). Malárcsik Ignác. Schrötter János.

1847-ben Malocsay Antal. Balogh János. Bernhárd Márton. Dolyák Ambró. Malárcsik Ignác. Schrötter János. Számord János.

1848-ban Malocsay Antal. Balogh János. Chorényi János (nyitrai). Dolyák Ambró. Malárcsik Ignác. Skvór Glyczér (szenográdi). Számord János.

1849-ben Magyarász Incze. (szalabéri). Balogh János. Chorényi János. Dolyák Ambró. Malárcsik Ignác. Skvór Glyczér. Számord János.

1850-ben Mihálik Pál (lévai). Markovits Antal (závodi). Chorényi János. Dolyák Ambró. Malárcsik Ignác. Skvór Glyczér. Szabó Adolf (nyitrai).

1851-ben Valentini János (lévai). Balogh János. Chorényi János. Dolyák Ambró. Malárcsik Ignác. Korecz Lőrincz. Budaváry (Kricska) József (rózsahegyi). Kucserik Sándor. Hatala Alajos (nyitrai). Némethy Ferencz. Schulista Ignác (szakolczai). Skvór Glyczér.

1852-ben Korecz Lőrincz. Balogh János. Budaváry József. Chorényi János. Hatala Alajos. Kapronczay Ede (nyitrai). Kucserik Sándor. Malárcsik Ignác. Némethy Ferencz. Polák Gergely (nyitrai). Schulista Ignác. Skvór Glyczér.

1853-ban Kucserik Sándor. Chorényi János. Csaplár Benedek (duna-zerdahelyi). Dolyák Ambró. Furdek Nándor (trsztenai). Kapronczay Ede. Malárcsik Ignác. Némethy Fe-

rencz. Polák Gergely. Schulista Ignác. Skvór Glyczer. Szitkey István (hradeki).

1854-ben K u c s e r i k S á n d o r. Chorényi János. Dolyák Ambró. Kapronczay Ede. Malárcsik Ignác. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Erdősi (Poleszni) Imre (nyitrai). Schulista Ignác. Szitkey István. Ziskay Pál (kuklói).

1855-ben K u c s e r i k S á n d o r. Chorényi János. Dolyák Ambró. Erdősi Imre. Kapronczay Ede. Malárcsik Ignác. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Schulista Ignác. Svór Glyczer. Szitkey István. Ziskay Pál.

1856-ban K u c s e r i k S á n d o r. Chorényi János. Dolyák Ambró. Erdősi Imre. Kapronczay Ede. Malárcsik Ignác. Mihály Pál. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze (turnai). Schulista Ignác. Ziskay Pál.

1857-ben K u c s e r i k S á n d o r. Chorényi János. Dolyák Ambró. Erdősi Imre. Kapronczay Ede. Malárcsik Ignác. Mihály Pál. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze. Schulista Ignác. Ziskay Pál.

1858-ban K a p r o n c z a y E d e. Chorényi János. Dolyák Ambró. Kucserik Sándor. Malárcsik Ignác. Mihály Pál. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze. Schulista Ignác. Stikker József (podolini). Ziskay Pál.

1859-ben K a p r o n c z a y E d e. Chorényi János. Dolyák Ambró. Géczy Bencze. Kucserik Sándor. Malárcsik Ignác. Mihály Pál (kuklói). Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze. Stikker József. Ziskay Pál.

1860-ban K a p r o n c z a y E d e. Chorényi János. Géczy Bencze. Kucsera Kristóf. Kucserik Sándor. Mihály Pál. Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze. Stikker József. Szepesi József. Ziskay Pál.

1861-ben K a p r o n c z a y E d e. Chorényi János. Géczy Bencze. Mihály Pál. Moós János (nyitrai). Némethy Ferencz. Polák Gergely. Rehák Vincze. Szepesi József. Vagner József. Vohlfarth József (podolini). Ziskay Pál.

1862-ben K a p r o n c z a y E d e. Géczy Bencze. Mihály Pál. Némethy Ferencz. Rehák Vincze. Polák Gergely. Sehrötter János. Stech Alajos (sasvári). Szepesi József. Varsányi Pongrácz (pani). Vohlfarth József. Ziskay Pál.

1863-ban K a p r o n c z a y E d e. Géczy Bencze. Hanzélyi Mihály (káposztafalvi). Mihály Pál. Némethy Ferencz.

Polák Gergely. Rehák Vincze. Stech Alajos. Stikker József. Szepesi József. Varsányi Pongrácz. Vohlfarth József.

1864-ben K a p r o n c z a y E d e. Biringer Ádám (ny. *) treucséni). Géczy Bencze. Hyross Béla (ny. oszlányi). Kramara János (ny. rajeczi). Lovaszer János (ny. alsó-ludányi). Némethy Ferencz. Polák Gergely. Stech Alajos. Stikker József. Szepesi József. Uhrin Pál (ny. illavai).

1865-ben. K a p r o n c z a y E d e. Biringer Ádám. Frank Ferencz (tatai). Hyross Béla. Kramara János. Lovaszer János. Némethy Ferencz. Stanczel Károly (debreczeni). Stech Alajos. Stikker József. Szepesi József. Uhrin Pál. Varsányi Pongrácz.

1866-ban. C z á p a y I m r e (nagy-tapolcsányi). Biringer Ádám. Hyross Béla. Kapronczay Ede. Kramara János. Laky (Leták) Mátyás (lévai). Linder Róbert (nagy-szombati). Lovaszer János. Némethy Ferencz. Szepesi József. Uhrin Pál. Varsányi Pongrácz.

1867-ben. C z á p a y I m r e. Csősz Imre (kecskeméti) Biringer Ádám. Furdek Nándor. Hyross Béla. Kapronczay Ede. Kramara János. Lovaszer János. Pachinger Alajos (selmeczi). Uhrin Pál. Vajda Gyula (kaposvári). Varsányi Pongrácz.

1868-ban. C z á p a y I m r e. Csősz Imre. Biringer Ádám. Furdek Nándor. Hyross Béla. Kramara János. Krausz József (selmeczi). Lovaszer János. Moós János. Pfeifter Antal (ar.-maróthi). Uhrin Pál. Vajda Gyula.

1869-ben. C z á p a y I m r e. Csősz Imre. Biringer Ádám. Furdek Nándor. Gapel János (lévai). Hyross Béla. Kramara János. Malonyay István (szondi). Moós János. Uhrin Pál. Gisser Gyula (kis-martoni).

1870-ben. C s ő s z I m r e. Biringer Ádám. Ifj. Budaváry József (rózsahegyi). Farkas Antal (pápai). Fuchsz (Füredi) János (csőszteleki). Furdek Nándor. Horváth Sándor (csepreghi). Hyross Béla. Kardoss Gusztáv (ny. treucséni). Kramara János. Uhrin Pál. Zachar János (szélaknai). Endrődy Gyula (uéveri). Gisser Gyula.

1871-ben, C s ő s z I m r e. Biringer Ádám. Cserei (Cservik) József (lévai). Furdek Nándor. Hauzélyi Mihály. Hyross Béla. Kardoss Gusztáv. Kecskés Mihály (czibakházi).

*) ny. = nyitra-egyházmegyei áldozár.

Kramara János. Szkokán Sándor (borsos-berénkei). Uhrin Pál. Zachar János. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1872-ben. Cs ő s z I m r e. Biringer Ádám. Cserép Sándor (főlegyházi). Furdek Nándor. Hanzólyi Mihály. Hetlinger József (kőszegi). Hyross Béla. Kardoss Gusztáv. Kramara János. Linder Róbert (nagyszombati). Rappensberger Vilmos (bélabányai). Uhrin Pál. Zachar János. Endrődy Gyula v.**); Gisser Gyula v.

1873-ban. Cs ő s z I m r e. Biringer Ádám. Furdek Nándor. Hyross Béla. Iványi István (lugosi). Kardoss Gusztáv. Kramara János. Lauch János (ar.-maróthi). Linder Róbert. Roch Gyula (ny.-pereszlényi). Takács József (viderniki). Uhrin Pál. Zachar János. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1874-ben. Cs ő s z I m r e. Furdek Nándor. Hudra János (jászberényi). Iványi István. Kardoss Gusztáv. Kramara János. Gond (Opatrill) Ignác (ny.*) holeschaui). Rappensberger Vilmos. Schvertsig Antal (ny. német-prónai). Szlabey György (sátoralja-ujhelyi). Uhrin Pál. Zachar János. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1875-ben. Cs ő s z I m r e. Brestyenzky János (ny. német-prónai). Furdek Nándor. Gusztafi Endre (baziui). Hudra János. Kardoss Gusztáv. Matirkó Konrád (gnezdai). Gond Ignác. Rappensberger Vilmos. Schvertsig Antal. Uhrin Pál. Zachar János. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1876-ban. Cs ő s z I m r e. Brestyenzky János. Id. Budaváry József. Fonyó Gyula (várdai). Furdek Nándor. Gond Ignác. Hudra János. Kardoss Gusztáv. Matirkó Konrád. Rappensberger Vilmos. Schvertsig Antal. Uhrin Pál. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1877-ban Cs ő s z I m r e. Budaváry József. Chochulus Bálint (ny. illavai). Fonyó Gyula. Gond Ignác. Hayek Vincze (ny. nyitrai). Hudra János. Kardoss Gusztáv. Matirkó Konrád. Mészáros József (főlegyházi). Szeitz Alajos (budai). Uhrin Pál. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

1878-ban. Cs ő s z I m r e. Bartos József (lévai). Bossányi József (ny.szeniczí). Budaváry József. Chochulus Bálint. Gond Ignác. Hayek Vincze. Hudra János. Kardoss Gusztáv. Matirkó Konrád. Roch Gyula (nyitra-pereszlényi). Szeitz Alajos. Endrődy Gyula. Gisser Gyula.

*) ny. = nyitra-egyházmegyei áldozár. **) v. = világi.

1879-ben Cs ő s z I m r e. Bartos J ő z s e f. Bossányi J ő z s e f. Budaváry J ő z s e f. Chocholus B á l i n t. Chorényi J ő z s e f (ny. horóczy). Gond Ignác. Hayek Vinczé. Kis Sándor (mindszenti). Matirkó Konrád. Roch Gyula. Vagner J ő z s e f (podo-lini). Zongor J ő z s e f (nyitrai). Endr ő d y Gyula. Gisser Gyula.

XXIII.

A nyitrai k. r. gymnasium-igazgatók kegyeletes emlékezete.

Zabojnik Péter. — Dubravka Athanáz. — Ursini Mátyás. — Zajkányi Lénárt. — Bohn Euszták. — Kubránszky László. — Szlavkovszky Benedek. — Kovácsovics Pál. — Szokolóczy Venczel. — Dezericzki Incze. — Singler Zsiga. — Grum Paulin. — Deményi László. —

„Dulce et decorum est laudare viros gloriosos
in generatione sua“. (EccI. c. 14.)

Miként a szerzeteseknek általán, úgy a szerzetes tanoda-igazgatóknak állása az anyák működéséhez hasonlít sokban. Minden föltűnés nélkül, egészen hivatásuk és hivataluknak, ‚privatis utilitatibus publicas, mortalibus aeternas anteferendo‘ (Plin. l. VII. ep. 18.) tisztársaikra irányadókként és az ifjúságra gyógyirként hatnak csendben és tapintattal. Tevékenységök nem tart igényt csodálatra, szerény visszavonulásuk, melylyel tetteik becse sokszorozva van, fogadalmi állásuk természetében fekszik, mely igénytelen munka az emberiség üdvét jobban mozdítja elő, mint sok kétséges következményű hősi híres tettek, melyeket a történetíró, magas szavak kíséretében, retorikai arabeskekkel jegyez föl... A kötelességű szerzetes igazgató-tanárok fáradalmait, kik előtt, égi segítségkéréssel, hivataloskodásuk alatt a babéros költőnek (Hor. epist. 1. k. 1. d) e szavai lebegnek :

‚...Hic murus ahoneus esto,

Nihil conscire sibi, nulla pallescere culpa‘

az angyalok írják be az életkönyvébe...

Ily szerzetes tanoda-felügyelők (‚Praefectus Scholarum‘ az ‚igazgató‘ czimet megelőzőtt elnevezés), kik nem vágyakodtak fényes hivatal és méltóság után, de, minél tágasabb körben üdvöt és áldást terjesztendők, nem is irtóztak a legnagyobb

terhektől; ha azokat tőlök a rend existimatiója s a közjó követelte, — a nyitrai gymnasiumban kezdettől mostanig szám szerint negyvenhatan voltak.

Adván már, és ugyan a születéshelyek jelzésével, a tanárokat intézetünk létrejötte óta napjainkig, évről-évre, testületenkint, most még különösen is az igazgatók bemutatására indulunk, elhárítandók a leplet munkás életfolyamukról és feltüntetendők a magyar haza tudós fiainak a gyakran rejtekbe vonult szerénységet ragyogó érdemeiktől körülsugározva... Nyilvánosságra hozzuk pedig kutatásaink ezen eredményét főbb pontokban azért is, mivel őszinte örömeinkre szolgál, néhány sort szentelhetünk ez érdemesek dicső emlékének, és vizatekintve pályafutásuk egyes részleteire, legalább jelezhetnünk kegyeletes szívünk parancsoló érzelme- és czélunkhoz képest az általok kihatóan hozott szellemi áldozatokat.. Hadd tudja az utókor, és lássa a világ azokat, a kik szakértelmének, buzgóságának, erélyének és tapintatosságának mindenha oroslánrésze volt az eleink eredményes szellemművelése körüli fáradalomban... Talán nem mind nagy nevek? De ország nem csak büszke alpesekből, hanem középmagasságú dombok- és síkókból is áll; város, nemcsak tornyok és paloták, hanem közszerű házak és kunyhókból is; és annak ismerete az egészben van... Talán nem mindnyájan ragyogtak; de mindnyájan munkálkodtak dicséretes buzgalommal és komoly törekvéssel; s a zajtalan bár és észrevétlen, de hasznos munka is ismertetésre s hálára méltó... És ha áll, hogy nem csak szembeszökőbb művek, hanem egy egyszerű tevékeny élet, mely korában a művelődés és irodalom ügyét szóval és tettel hatályosan és sikerrel ápolta s előmozdította jogot tarthat a maradék hálás emlegetésére: úgy azok, kiknek igaz cultura által nemesített nemzeti lélek volt jelszavuk, ez érdemczimmal valóban nem utolsó helyet követelhetnek magoknak a nemzet pantheonában... Erős bennünk a meggyőződés, hogy, a mi hő ohajunk is, a pályatársakat e nemeslelkű elődök utánzására és emlékek hálás megőrzésére felvillanyoznunk sikerülend. Mélyen gyökerezvén t. i. keblünkben amaz érület, mely a valódi nagyság, érdem és istenesség iránt kegyeletes tiszteletre kész, kell, hogy az ősök erényére, tudományára a fogékony utódok, a mint egyfelől büszkéek, másrészt sokszerű érdemeiken szent elhatározással föllelke-

süljenek és borostyánlevelekkel behintett nyomaikon biztosan és hátaltelen járjanak!

„Optiman partem elegit, quae non aufertur ab eo.“ (Luk. 10. r. 42. v.)

1. Zabojník Péter (a S. Paulo) a kegyesrend beesküdült áldozára, született 1672-ben Lüllén, Barsvármegyében. A gymnasiumi osztályokat jelesen bevégezvén, a piaristaszerzet újoncza lón. Miután, a szerzetesi próbaidőn a privigyei novitiatusban, meg a bölcsészeti és theologiai tanfolyamon, szellemerkölcsi öntökélyesedésén ernyedetlen szorgalommal működvén, szerencsésen áthatott, letevén a szerzetesi ünnepélyes fogadalmat, 1697-ben gr. Kollonich Lipót, bibornok és esztergomi érsek által áldozárrá szenteltetett. — Mint a kegyesrend áldozár-tagja a vallásos nevelés-oktatás göröngyös pályáját, melyre hivatottságának, már az újoncznöveldeből kikerültekor, próbaéves tanítóskodása alatt, kétségtelen tanuságát nyújtá vala, önmagának és a rája bizott nemzedéknek képzésével, — ugy is, mint vezértanár, bazgón művelé Privigyén, Kecskeméten, Veszprémben. — A szerzetkormány által 1701- és 1709-ben a nyitrai székház és intézet igazgatására lón előléptetve. — És e kitüntetést, mint olyan, ki már az addigi eredményes működésével a hün és sikeresen teljesített kötelesség bizonyítványát a haza részéről, melynek több képzett egyént nevelt, ugy a rend részéről, melynek egyik főnkelt-lelkü tagjául tekintetett, — egész mérvben kiérdemelte. — A kettős minőségben évekig tön hasznos szolgálatot Árpád nemzetének az által, hogy a gymnasiumi ifjuságot, melynek igazgatótanára volt, erkölcsös irányban vezetni és tudományosan művelni első és főfeladatául tartá; a szerzet nyitrai telepítvényének pedig, melynek főnöke volt, az által, hogy a vele együtt még az esztergomi főkáptalan kegyesen átengedett épületében szorongott társai lelkismeretes gondozásában sokat igen sokat fáradozott... A szerencsés és gyöngéd modort, melyben Zabojníkunk szive- lelke tükrözött, magán életének e varázsát, hivatalos minőségben is hiven megtartotta. Szerepe, természete — hogy hasonlaltal éljünk, sehogy sem volt a rideg sziklái, mely a felindult forrongó hullámokat megtöri, — de a melyek még az érintkezés által is csak inkább fokozva, annál hevesebben forranak... Az ő kiegyenlítő, de koránsem gondatlanul elnéző bánásmodja; zajtalan, de férfias jellemű

eljárása a legnemesebb bizalmat szülte tisztársaiban úgy, mint másokban... A mondott 1701. esztendő pünkösdi ünnepe másodnapján, az alapkő ünnepélyes letételekor, a tanulótság körében rendezte akademián, azt is fényesen mutatta meg: mennyire képes, Isten kegyelmével, a szellemi tehetségek összhangzatos fejlesztésére irányuló tanári buzgalom és atyai szeretet a zsenge növendékeket az erény, tudomány és szépművészetek ösvényén rövid időn is vinni! Ez időtájt eredtek tőle a sokoldalú és belbecsre nézve jelentékeny értekezések, tanodai beszédek, melyeket szerencsés választás és szabatos nyelvezet egyiránt jellemeznek... Örökmindig arra kéré Péter az Istent: engedné őt az ő dicsőségére s az emberiség üdvére élni és halni. — A jóságos Gondviselés, miután már a kérés első részét: dicsőségeért és az emberek üdvéért élni, valósítá, elérkezettnek véle az alkalmat a kérés másik részét is teljesíteni: dicsőségeért halni, csakhogy ezt a szenvedés kemenczéjének kelle megelőznie. Életének vége felé t. i. hónapokon át a kezekbe és lábakba fészelt köszvény metsző fájdalmai gyöttrék Péterünket, melyeket azonban, az ég látogatásaul tekintvén, mint egy második Jób, nem csak békével tűrt, hanem, a nagy apostol szavaival „Momentaneum et leve tribulationis nostrae supra modum in sublimitate sempiternum gloriae pondus operatur in nobis“ (2. Kor. 4, 17.), áldotta érettök az élet és halál Urát, ki őt 1728-ban márcziushó 22-én Veszprémben magához szolította. —

„Non sunt condignae passionis huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.“
(Rom. 8. 18.)

2. D u b r a v k a A t h a n á z (a SS. Trinitate) a kegyesrend beesküdtött áldozára, született 1659-ben Privigyén, Nyitravármegyében. Az elemi- és középiskolai tanulmányokat szülővárosában szép előmenetellel meghaladván, a piaristarend szerzetes öltönyét vevé föl. Erre Privigyén a törvényszabta ujonczidőt, mely alatt, tehetségeihez szelid magatartást és alázatosságot csalolva, magát a szerzetesi és tanári pályára egész szerénységgel előkészíté, állotta ki. — Most alkotmányunk követelményei szerint a működési próbaévet, pályájának elejét, megkezdendő tanszékre helyeztetik. — Oktatására bizattak t. i. ugyancsak Privigyén elemi tanoda kisdedei, kiket a valláson és tantárgyakon a legjobb sikerrel keresztül vezetvén, e próbatanárkodás után a

bölcsészeti majd hittudományi tanulmányok elsajátítására tételt. Mindezekben erélyes és fáradságot nem ismerő hozzá-látással buzgólkodék annyira, hogy mindig a legjobbakkal vetélkedett. Majd a szerzet esküdt tagjává avatvatván, áldo-zárrá szenteltetik és tanári alkalmazást nyer Privigyén s Nyitrán, az utóbbi helyen 1703. és 1704. tanévekben az igaz-gatói tisztt is rá ruháztatott. És e kitüntetés újabb irányokban és fokozott mérvben indítá meg s fejleszté munkásságát, nö-velte a kört, melynek központjaul mindenki oly szívesen tisztelte Athanázunkat. És méltán. Mert Dubravka valóban a tettek lelkismeretes embere volt; a hivatás nagysága irányá-ban oly magasan fellángoló ügybuzgalmat, a működéskör-ben követendő oly serénységet és pontosságot, s a magasabb érdekeket oly hévvel átölelő szívnemességet párosítva a leg-kiválóbb szerénységgel tanusított, minőt ritka jellem képes minden kétes szín nélkül fölmutatni... Mivel a fiatal ke-bel legkedvesebben mulat a képzelődés tartományaiban, s azon világ, melyet magának alkot, leginkább elégtí ki vágyait, Athanázunk is foglalkozott elejénte a költészettel, adván a vezetésére bizottaknak sikerült szindarabokat is... Miután így oktatói pályájának közepette, mint szelid és lelkes barátja az ifjúságnak, több dicsteljes évet eltöltött; jó lel-kének készsége őt más munkásági tέρre is vitte. Mert a boldogult, az egyházi, hitéleti, társadalmi ügyek iránt egyké-pen érdeklődvén, élénk vallásos buzgalmával s részvékeny szívénel fogva mindenütt segíteni, hatni, dolgozni akart, hol erre szükség mutatkozott... Innen van, hogy 1710-ben a Rákóczy-mozgalom egyik viszontagságteljes esztendejében, a pontosan teljesített hivatásos tisztköre teendőin kívül még a pestisben sinylődők körül, testi, főleg az isteni vallás és kegy-szerek mennyei tápszerét nyujtogatván, Jézus igaz szolgájához méltólag hévvel buzgadoz vala. — Thrasimene tavának hosz-szában egykor Róma és Karthago hadai csatázának egymás-sal; a föld renge alattok: de a harez tartott, és a seregek a viadal hevében nem vették észre a rengő föld lüktetéseit, a a zúgó tenger forradalmát; ugy viselte magát Athanáz atya is a dögvsznek közepette; rettenthetlen lélekkel folytatá működését, Krisztus vitézéhez illőleg megtevé mindazt, mi köréhez tartozik, t. i. fölkeresé a betegeket, lelkökbe reményt, vigasztalást csepegtetendő és az örök életre elkészítendő, mig-

len a ragály rája is hatván, 1710. évi október 4-én Nyitrán bithü lelkét visszaadá Teremtőjének.

„Custodit Dominus omnes diligentes se.“ (Psal. 144.)

3. Ursini máskép Neviéd Mátyás (a S. Joanne Evang.) beesküdütt piarista-áldozár, született 1669-ben Vitkoviczon, Csehországban. Jelesen elkészülvén a gymnasiumi tanfolyammal, mivel a szerzetestanári pályára kiváló hajlamot érzett magában, egész életét, minden tehetségét és figyelmét osztatlanul a neveléstanítás magasztos és fontos ügyének áldozandó, a kegyesrendbe vétette föl magát. A privigyei újoncnöveldeben hivatott férfiak vezetése mellett kellőleg behatolván az oktatás kezelésébe, a szerzet szabványaiával is megismerkedvén, valamint utóbb a philosophiát és theologiát is érdemlegesen áttanulmányozván, elébb mint próbaéves, illetőleg 1696-ban gr. Kollonich Lipót bibornok és esztergomi érsek által fölszenteltetvén, rendes áldozár-tanár több intézetben, majd 1704. tanévben Nyitrán, mint igazgató alkalmaztatott. — A cselekvés e terén tapintatos és eredményre vezető működése által a felőle korán ébredt reményt nem csak rendfőnöksége előtt bőségesen igazolta; hanem, mint példás-életű szerzetes pap, a hit s vallás szent igazságainak lánglelkű apostola is közelemessze tájakon a legelőkelőbbeknél is őszinte tisztelet, becsülés és méltáunló elismerésben részesült. Váltig kitünik ez abból, hogy a mágnás és főnemes családok, mint a Rákóczy fejedelmi udvar, Pálffy János és Berényi grófok és mások ohajtva ohajtották őt, a Jézus szive szerinti valódi papot, a munkaszeretetnek, az éles ítéletnek, mély belátásnak, közkedvességre igen méltó jellemnek, az önmegtagadásig áldozat- és szolgálatkész emberbarátnak mintaképét, — lelki vezérül, tanácsadóul időnkint körükbe vonni. Mihez a főnökség mindannyiszor annál inkább is adta beleegyezését, mivel biztos volt, hogy Mátyás lelke épségét és a szerzetes lemondást az udvar szórakozásai csábjaival szemben a legszentebbül megőrzi. — Hisz Ursiniuk szerzetes volt a szó teljes értelmében; szerzetes a szegénység által, szerzetes valóságos angyali tisztaság, szerzetes az Isten, az egyház és a szabály iránti engedelmesség által; szerzetes az istenitiszteletnek lelkes, szenvedélyes szeretete által, mit sz. Kalasanzi követőinek főkötelességei közé sorolt; szerzetes a folytonos munkának minden

alakjaiban; szerzetes az önsanyargatás, minden hiuság megvetése és mély alázatosság által; szerzetes végre a hitnek és természetfölötti életnek, mely második természetévé vált, telje által. Nem csoda, hogy ekként igen sok jót eszközölt és az ifjuság erkölcsi és értelmi fejlődését, az egyház és vallás sz. érdekeit szóval és tettel mindenha előmozdítani törekvő Ursini, ki valódi Ábrahámmá, sok nemzetség atyjává lőn, és pedig nem a testi, hanem a lelki nemzés, javítás szerint, — a szellemerkölcsi nemesedés terén. — Kényelemmel az Úr soha sem kecségtetvé apostolait, sőt épen az ellenkezőre készíté elő. „In mundo pressuram habebitis; sed confidite, ego vici mundum“ (Ján. 16, 33). E rövid, de elégséges utiköltséggel bocsátattak munkáikra a későbbi üdvhirdetők, az egyházi nevelők is, és ennyire szükség is volt a kereszténység első századaiban csak ugy, mint a tizenhétzedik században a piaristaságnak Nyitrára jöttekor. Az atyák az esztergomi főkáptalani épület kisedé, a hallgatókat nehezen befogadó, szobáiba szorulva láttak terhes feladatukhoz, azonban ez is, az 1703-ik év második felében, tűz martaléka lőn. Midőn az épület helyreállítása a szerzet pénzerejéből nem volt remélhető, Mátyásunknak annál több és erősb bizalma volt az Istenben, ki rendesen a való szükségben segít. Nem is csalódott. Mert amaz összeköttetései útján, önzetlen lelkének nyájassága és buzdításának gerjesztő hatása által a társháznak is, midőn az esztergomi főkáptalani épület kitataroztatott, gyorsabb építkezését eszközölte. — Elhunyt a jámbor aggastyán, kinek tudományos fölényét igazgató-korában a tanárokhoz intézett számos paraenesisei is kétségtelenné teszik, miután a szerzet bokros érdemeinek méltánylásául rendfőnökségédi rangra emelte, 1733. évi májushó 2-án Kecskeméten.

„Timenti Dominum non occurrunt mala“ (Ecel. 33, 1.)

4. Zajkányi Lénárt*) (a S. Eustachio) született Hátszegen Erdélyben. Valakinek e mondata:

„Ex nuce fit corylus, de glande fit ardua quercus,

Ex parvo puero saepe peritus homo“.

Zajkányira nagyon is alkalmazható. Már ifjkorában szép reményt támasztott maga felől. Midőn pedig 1698. évi szept. 21-én, Kalasanzi zászlójához szegődött, az emberi lélek leg-

*) V. ö. 464—468. lapokat.

szébb kincseit képező erényeket, melyeknek gyakorlására önszántából kötö le magát, tüntette elő az ég kegyelmével minden tetteben. Kivált az isteni szeretet erejénél fogva, a nevelés-oktatása alattiak örök üdvösségén is fáradozott, és a jóban, melyet megkezdett, állhatatos volt... Csodadolog, de mindennapi tapasztalás dolga, hogy az Isten nem szorult sok napszámásra, hanem önfeláldozásra képes odaengedő sziveket kíván... Mindig úgy tesz, mint Gedeon korában, azt a ki fél, ki földi munkájának gyümölcseit kívánja élvezni, ki az örök igazak mellett az ellenséggel szembe nézni nem bátor, ki a kis tikkadás következtében a földi vágyak folyamát táltott szájjal szivja, — azt haza küldi, s neki csak néhány ember, néhány lélek szükséges, de ezeket is oly módon használja, s úgy eltetézi a malasztok boldogító árjával, hogy alig használt emberi erőlködés mellett majdnem csak az Úr és (az emberiség ügyének előharczosa) Jézus sz.-nevében megfutamodik a madianita tábor, oszlik a sötétség és a bűnös hajlamok serege, derül a szent erkölcs, és világít a jó cselekedeteknek jóra serkentő fénye... Azon égkegyeltek közül való volt Zajkányink... Igen ő azok közé tartozott. E meggyőződésnek adott kifejezést egyik kor- és pályatársa, midőn róla a többi között ezt írta: „Peculiare corporis et animi dotes, ampla item litterarum cognitio Leonardo tum apud nos, quam exteris, ipsumque celissimam dominum regni Primatem amorem et venerationem conciliarunt. Doctis ingenti cum plasu altioribus quoque disciplinis, 1705. 1710. gymnasii Nitriensis regimini destinatus spatium annorum, quibus interrupte praefuit ceu pietatis, litterarumque amantissimus, et promotor zelosissimus classes saepe visitando, per examina periculum de adolescentium progressu faciendo et eos tum verbis cum etiam praemiis ad ulteriorem profectum praestandum exstimulando, omnia aliaque agendo in hoc genere, ut rei litterariae decus ac ornamentum procuraret“... A haza iránt is tiszta, lángoló szeretettel áradozott: nemcsak azon nehéz napokban, melyekben sok tányérvirág is forogtató a nap felé sárga-fekete nagy fejét, hanem oly időben is, midőn csak is határozott jellemek szólhattak Istennél és ott, hol helye volt... Azonban soha sem tévesztette szem elől, miszerint a haza boldogsága a vallásossággal, az egyháznak virágzásával szoros egybekötöttségben

áll, s miszerint a haza is csak akkor lehet boldog, ha virágzik a hit benne... E gondolkozást Zajkányiban az egyházas tudományosság növelte, melyet a higgadt megfontolás, józan ész, biztos tapasztalás és kinyilatkoztatás forrásaiból merített... A meleg ügybuzgalom a rábizottak pontos és sikeres teljesítése, szigorú szerzetes élete, hazafias érzülete és mindig gyarapodó tudományos képzettsége azon nagy szellemi tőke levén, mely az egész magyar kegyes-tanító-rendnek gyünölcözhetik, már 1715—1721-ig helyettes, és 1721—1726-ig rendtársainak közbizalma által első tartományfőüökké választott... És mint ilyet szerzete iránti hő szeretete folyton még inkább arra buzdítá, mikép annak javára minden tőle kitelhető sz. örömmel tegyen meg. Azért a rendtartomány társházait meg-meglátogatván oda hatott, hogy lelki fiaiban és ezek által a növendékekben, a nemzet ezen serdülő reményeiben szeretetét a tudományoknak, melyeknek minden szakában terjedtkörüleg s alaposan avatott, és így nemcsak a sikeres működés elismerésére s méltatására, de annak rendfőnöki állásánál fogva hivatott vezérlésére s biztos irányzására is egyiránt képes levén, — fokozza, az igaz jámborság gyakorlását mindinkább elősegítse. Mivége roppant elfoglaltsága mellett is tudott keríteni időt, hogy lelki oktatásokat tartson, hogy az előforduló ünnepélyeken példás buzgósággal sz. misét énekeljen; hogy az ajtatosági és házi rendnek kellő elevenséget kölcsönözzön... E szempontból jegyzé föl róla egy rendtársa „Insederat intellectu Leonardi non solum doctrinae excellentia; verum etiam virtutum ornatus ac morum suavitas, in dicendo iucunditas, ut sine labore voluntates sibi commissorum inflecteret“... Halála véletlen és igazi csapásként érkezett meg — 1726. évi februárhó 24-én még, utánozva az isteni kegyelmet, mely csak alkalmat és módot keres, hogy szeretetet gyakoroljon, és szeretetet ébresztszen, a szelid és áldásdus főnöksége alattiak gondos atyjaként az ujoncznövelvét — a rend virágtelepét Privigyén látogatta hivatalosan. És ugyanazonhó 26-án már, miután a megváltó Jézus Krisztust, ki őt jutalomra szőlította, ajtatosan magához vette vala, ott feküdt a ravatalon, hagyván maga után olyan irt, melyet nem csekély feladat volt betölthetni, és a nagyszámu őszinte tisztisztelőinél bánatot. — Jelen évben százötvenhárom éve már, hogy e nemeslelkü szerzetespap hulláit a föld ölébe

fogadta. A sir, mely porait takarja, elenyészhetik; az emlék, mely sirját jelzi, megsemmisülhet, de dicső lettoi daczolnak az idő viszontaságaival s hűn őrzik nevét s átadják az utókornak, vagyis a költő szerint:

„Megnyilt a sir, letették hamvaid:

De jelt fölé emeltél tenmagad —

Nem porhadót a szivek mélyében!“ —

„Gloria eius non derelinquetur.“ (Jes. Sir. 44, 13.)

5. B o h n E u s z t á k (a SS. Trinitate) beesküdtött piarista-áldozár, vármi fi, Lengyelhonban született 1683-ban. Jelesen elvégezvén elemi és gymnasiumi tanulmányait azon ponthoz ért, midőn életpályát kelle választania. Választása szerzetestanári állapotról esvén, — a kegyes-szerzet ujoncz-növendékei közé iktattatott. Erre, miután a próbaidőt a tanításban is dicséretes buzgósággal és tanonczai részéről szép eredmény-nyel meghaladta, a bölcészet és hittudományokban szintén kellőleg kiképeztetett és gr. Kollonich Lipót bibornok s hg. érsek által 1706-ban áldozárrá avattatott. — A rendkormány akaratóból ekkor ismét elfoglalta a tanárszékot, melyet, hogy életműködése tereül helyesen választott volt, valamint a próbaéves ugy azontúli ténykedésének sikere által, teljesen bebizonyította. Mivel cél tudatos eljárásával szembeszökőleg mutatta meg azt is, hogy nem egyedül az oktatás, hanem a nevelés terén is ritkítja párját, a rendfönökség, méltánylandó kiváló tudományos képzettségét, melyet a theologia, de különösen a költészet és mennyiségtan körébe vágó irodalmi munkálkodással a szakértők előtt is kétségtelenné lön, — őt a társház- és gymnasiumigazgatójául jelölé Besztereczén, Privigyén, Szent-Györgyön és 1707. tanévben Nyitrán. — Az elüljáróságnak imezen rendelkezése fényes tanújele a kitünő egyén helyes fölismerésének, a hivatottság méltánylásának, de egyszersmind tanúja annak, hogy a szerzet a reményteljes tag üdvös hatásának gondos és böles intézője volt, s hogy ezen valódi ódes anya — a kegyesrend, melynek novitiatusában szilárdult meg Eusztákunkban az istenességgel párosult tudománykedv lelkes, fia nemes céljainak utat nem téveszthető iránytűje volt... — Mi volt Bohn általán, különösen a költészet terén? nem saját, hanem nyomatosság tekintetéből a nagy tudós és buvár Horányi szavaival mondjuk el, ki művében Eusztákunkról így beszél: „Vir ad magna

factus... poësi adeo excelluit, ut nostra aetas nondum ipsi parem tulerit... Specimina quaedam poëtica ego ipse vidi et in manibus habui, praesertim vero comica, in quo genere sine comparatione illius eminuit, concinnavit etiam opuscula horographica. Quasdam orationes partim ad nostros, partim ad studiosam iuventutem, dum Partheniae Sodalitates vigerent partim in restauratione studiorum dictas, e quibus facillime huius eruitur eruditio, ego legi, et etiam harum nonnullas compluribus opusculis pro nostrorum Juniorum usu nitidius descriptas compingendas curavi, ut quemadmodum vivens plurimum ad incrementum litterarum conduxerat, moriens etiam per opuscula sua nonnihil conferret.“ — A megkülönböztető állomásban mennyire járt el hivatalában, legszózatossb tanuja ama szeretet és ragaszkodás, melylyel a Magyarhához, melynek kenyerét naponkint szelé, savát izlelé és vizét ivá, való benső ragaszkodását is méltató szerzettársai által még alig 39. esztendő korában 1712-ben rendfőnökhelyettség (Vicarius Provincialis) választatott. Ezen megtisztelő, de egyszersmind sok gonddal járó terhes hivatalt három évig üdvösen viselé. És ugyan egy pillanatra sem téveszté szem elől sz. Pál ezen irányintelmét: „Gyümölcsötök a megszentelés, végcéltok pedig az örök élet.“ Ehhez alkalmazá felelős és terhes új állásán is saját, és irányítá társai lépteit; hisz megszentelőni és végcélzt érne, ez az egyházi élet alapja, melynek kutatása és elsajátítása a szerzetes mindennapi kenyere; ha ezt birni nem törekszik, nem tudja, miért hagyá el a világot... Alatta két társodát és gymnasiumot nyert a szerzet, t. i. a váczit és kecskeméti. Amazt Kollonich Zsiga bibornok, mint váczit püspök alapította 1714-ben, hatáskörül adván a piaristáknak a lyceumot, melyben képezettek hosszabb ideig a váczit egyházmegye és a kegyesrend bölcsészettanuló növendékei, Kecskeméten pedig az intézetet Koháry István, Magyarország bírása létesítette 1715-ben. — Nyugodtan és azon megelégedést nyújtó öntudattal válhatott meg ily áldásos működés után Bohnunk ez élettől, hogy feladatát, mint tartományfőnök, rendének dicsőségére és ez által az egyház- és hazánkra nézve haszonnal megoldotta, s hogy a közhelyeslés vigasztaló zálogát viheti el magával... Nem is vesztheti el a piaristaszerzet kegyeletes tiszteletét mindaddig, míg ez hálával emlékszik azon számos kötelessé-

gekre, melyekkel azoknak tartozik, kik erőnyeit és existimatióját öregbiteni iparkodtak; méltán magára alkalmazható Horatius (l. 2. od. 20). eme szavait:

, — non ego
 — — obibo
 nec Stygia cohibebor unda'

És valóban nemesen megfutott földi pályáját, néhány napi súlyos betegség között beszámolván életével, Beszterczén 1723. évi november 5-én dicsőn fejezte be. —

„Gloria magna est sequi Dominum, longitudo enim dierum assumetur ab eo.“ (Jézus Sir. 33. 38.)

6. K u b r á n s z k y L á s z l ó (a S. Joanne Bapt.) a kegyesrend beesküdtöt áldozó papja, született 1684-ben Privigyén, Nyitravárnegyében. A piaristaszerzetbe beöltöztvén és az ujoncznöveldeben Privigyén, a kanonicalis időt betöltvén, mely alatt rendünk hivatásáról, melynek főczélja a neveléssel párosított vallásos oktatás, kellő ismeretet szerzett, próbatanárkodásra nyert küldetést. A fontos megbízásban akkép járt el, hogy elüljáróinak szép eszképpességéhez és tevékenységéhez kötött várákózását és reményét nem csak igazolta, de fokozta is. — Most a bölcészeti előadásokat hallgatá, melyeknek bevégezése utján a theológiát tanulá, kiállvau mindenütt a helyeslő vizsgálatokat. — A krisztusi egyháznak, gr. Erdődy László nyitrai püspök által 1710-ben fölavatott, áldozártagja levén, visszament a térre, melyre őt a hivatás lépteté, először ugyan a gymnasiumi osztályokban, ezután a lyceumban és a theológiában, ugy is, mint tanintézeti igazgató Privigyén és jelesül Nyitrán 1710-ben és buzgó lelkipásztor Szigeten, mindenben és mindenkor a ragyogó talentom, sokoldalú alapos ismeretek és megsziárdult egyházas szellem embereként tevén üdvös szolgálatot, és éber figyelemmel örködvén mindig a felügyelete alá bizottak összeset tökélyesítésén. — Minthogy teljesen át volt hatva azon igazságtól, miszerint az ember nem csak a Teremtő által kitűzött rendeltetését, de még földi boldogságát sem érheti el a valláserkölcsei eszmék jótékony befolyása nélkül: tanodai foglalkozásai mellett arra fordította minden gondját, minden üres idejét, hogy a vallásos érzelmek magasítására és erkölcsi fogalmak nemesítésére szüntéu előnyös segédeszközöket szolgáltasson az ifjuság kezébe. Innen amaz irodalmi

dolgozatok, melyek nyomos tolla alól kikerülvén, nem csak kitűnő jellemvonásait nyújták szerzőjüknek, hanem egyszersmind gondolkodása iránt is, még Eszterházy Imre hg. primás és esztergomi érsekben is, föltétlen tiszteletet költöttek föl. — Sok gondot, még több fáradságot okozott neki a négy izben, összesen tizennégy évig, a nyitrai lársház, melynek szellemi és anyagi érdekeit szíven viselvén oly állapotba akarta helyezni, mely tanúságot tegyen Isten és ember előtt arról, hogy nem gondatlan sáfár. — És hogy csakugyan nem volt, bizonyítványul szolgál a collegiumépület, melyet ernyedetlen utánjárásal csaknem alapból létesített, s a templomfalat majd felényire emelte. — Midőn pedig 1723. évi augusztushóban támadt tűz a társodát, az iskola- és convictusépülettel egyetemben elhamvasztotta, a mindazok által, kikkel bárminő viszony érintkezésbe hozá, becsült s tisztelt Kubránszkynak lehetett, Isten után, főképen köszönni, hogy még ugyanazon esztendei október 15-én rendigyűlés (káptalan) tartathatott a nyitrai collegiumban. — 1726. évben a rend az időbeli főnöke elhunyván, a tagok helyettesül (Vicarius provincialis) nyomban Kubránszkyt, széles tudományosságáról nem kevesebbé, mint igazságszeretete, ügybuzgalma és tapintatosságáról általánosan ismertet, állíták a szerzet élére; az 1727-ki nagygyűlésen pedig rendfőnökül (Praepositus provincialis) választák. Mint rendfőnök megtett ő mindent, meg a legőszintébb szándék-, a legjobb akarattal, csakhogy a sz. szerzet felvirágzását eszközölhesse. Tapintatos eljárásának is tudandó be, hogy a magyar kegyesrend kormánylata alatt a b. e. Pinkóczy Eleonóra által tett tokaji alapítványhoz, melyhez a kir. jóváhagyás járult, jutott. Gyarapodott továbbá ezidétt a piaristarend hatásköre Nagy-Károlyban és Rózsahegyén. Amott kegyes alapító lőn nagy-károlyi Károlyi Sándor gróf hat gymnasiumtanár és igazgatóra nézve. A rend hivatása: a helyi plébániát, mely szintén a piaristákra bízott, a grófi udvari kápolnát, a gymnasiumot ellátni, ide járul az elemi és rajztanodák igazgatása is. — A nemeslelkű méltó utód is, kit a közelben elhunyt gróf Károlyi György ur Ónagyméltóságában tiszteltünk, kitűnően megfelele dicső eldőde által rámaradt pártfogói kötelességnek. Nem oly régen a templomot si, épületes tanuságaul az ajtatos alapítói és érdemes utódok őszinte vallásbuzgóságának, oly fénybe helyezé, melyhez messze vidék

nem mutathat föl hasonlót az építészeti nagyszerűség szempontjából sem. — Rózsahegyén Löwenberg Jákó gróf alapítá 1729-ben a négyosztályú gymnasiumot ugyanannyi tanár- és egy igazgatóval. — Kubránszkyt, ki 1729-ben Privigyén elnökölt a második tartományi gyűlésen, mely azt is rendeli, hogy a fiatalabb tanároknak szónoklati és költészeti gyakorlatok tűzessenek ki valamely szakértően avatott tag, vagy a házelüljáró utmutatása szerint, másodizben is megtisztelték rendtársai a szerzet kormányzásáival, de azt most csak egy évig viselhette. — A Gondviselés könyvében t. i. az vala írva, hogy a derék férfinak, ki kétszer volt rendfőnökhelyettes, két izben rendfőnök, háromszor velt tevékeny részt hivatalosan a rendi nagygyűlésen Rómában, 1728. évi október 25-én Nyitrán hűljön ki kebele, mely az igazságon sarkalló tudományosságért annyira tudott lelkesedni; hogy megszűnjék működni az ész, mely a folytonos buvárlatok eredményét oly kedvesen tudta közölni szóval és tollal; megszűnjék dobogni a szív, mely, Isten dicsőségeért lángolva, szerzetét oly hűven és melegen szereté... Kubránszkynak provincialiskodása idejéről a piaristák, az erényes és tudományos törekvések és eredmények áldására alkalmazva, jó lélekkel mondhaták Sirák (50, 3.) fiával: „In diebus ipsius emanaverunt putei aquarum... et quasi mare adimpleti sunt supra modum..., qui curavit gentem suam“...

„Iustorum autem semita, quasi lux splendens, præcedit et crescit usque ad perfectam diem.“
(Péld. 4, 18.)

7. Sz l a k o v s z k y B e n c z e (ad Annunciatione B. M. V.) a kegyesrend becsküdtt áldozára, született 1684-ben Beszterczén, Zólyommegyében, beszterczei egyházmegyében. A kegyes-tanító-rendbe jutván, miután a törvényszabta újonczidöt betöltötte, próbaéves oktatóként tanszékre lön alkalmazva, hol soha nem habozó készséggel, annál kevesebbé lankadó buzgalommal törekedett a rá bizott, még gyöngé és hajlékony, szivekbe tiszta és szent érzelmekeket a vallás iránt, és hő vágyat a tudományossághoz csepegtetni, gerjeszteni. — Azután a philosophiai és theologiai tanfolyamon magát fényes eredménynyel kiképezvén, 1710-ben gr Erdődy László Ádám nyitrai püspök által áldozárrá avatattott. Mire ismét tanári küldetést nyert Breznón és Nyitrán. És ugyan mindkét

helyen, mindenkor a rend sz. Alapítójának nyomdokait hűven követve, kifejtett törekvése- és tevékenységéhez kötött reménynek teljes mérvű sikerével működék. — A gymnasium osztályainak majd minden tárgyait tankezelvén, mind tanmodora, mind főleg kitűnően finom bánása által nem csak tanoncainak és ezek szüléinek tiszteletét, nagyrabecsülését vívta ki; hanem közvetett és közvetlen elöljáróinak is méltányló elismerését annyira megnyerte, miszerint a rendkormány legkevesebbé sem kételkedett őt — a sokoldalúlag tudományosan művelt egyént, ki eddigi működésében, akár tan-, akár nevelésmódszerét tekintve — a legelső és legjelesb oktatók sorába küzdé föl magát, a bölcsészet, illetőleg a hittudományok előadásával bizni meg. A kitüntető helyet elfoglalván, a tananyagot oly bő és minden oldalról felvilágosító értelmezéssel tárgyalta, hogy növendékei azt egész élvezettel és okulással hallgatták. — A nevelés-oktatási pályán buzgón és munkásan haladó szerzetesre vártakozott már ama, bárkire megtisztelő hivatás: egyik intézetünket gondozni, kormányozni. — Mert utóbb a rendfőnökség, a társház és 1727-ben a nyitrai gymnasium igazgatását is rája ruházá, mely tisztének nem csak kifogástalanul megfelelt, hanem ildomos eljárása és atyai szeretete által mindenkinek ragaszkodását biztosítá magának. — A szerzetesi fogadalmakhoz hű és azoknak szivéből élt Szlakovszky talentuma és tudományosságáról meggyőző bizonyítványt nyujtanak a szerzet évlőinek ide vonatkozó rovatai is, melyekben a többi között olvasható: „*Et regulari observantia ac moderatione, et rerum cognitione conspicuus, plurimis iisque eximii abundabat dotibus. — Musicus, arithmeticus, poëta, philosophus, theologus est eximius, docuitque omnes has artes et scientias pluribus annis cum plausu et fructu. In scientia numerorum, sive arithmetica ita facilis atque expeditus fuit, ut vix parem, superiorem vero in toto regno non habuerit... Ratiocinii modus a comitatibus receptus ipsius est opus. — In oratione soluta nihil humile; nihil tumidum, sed ad Plinii gravitatem accedens ad tersam latinitatem exacto utebatur stilo. Verum in arte poetica plane princeps fuit.*“ — A költészet terén általán, jelesül az emlék- s korversezetekben igazán mester volt, — hivatottságát mutatja az, hogy fél Európában kérve-kéretett föl alkalmi versek készítésére. Így az időnkint kínálkozott jelentékenyebb események fölmerültekor irt számos dolgozataiból

ezeket említjük meg : 1) „Actio Drammatica senario iambicocabalístico carmine composita,„ czimüt, mely, a Privigyét meglátogató Keresztély szász herczeg, bibornok és esztergomi érsek tiszteletére, e jeligével: „Felix ac fortunatum ob praesentiam Eminentiae suae CoLLegIVM prIVIdIense“ készült, és 1714-ben Budán kinyomatva remekvoltaért évtizedeken át keresve-kerestetett. 2) „Genethliacon“ occasione recens (1716) nati archiducis Austriae Leopoldi,“ melyet gróf Csáky Imre kalocsai érsek által fölhiva VI. Károly császár Lipót nevű fia születése alkalmából állított elő. 3) Ugyanazon érsekhez, midőn (1718-ban) bibornokká lőn „pVrpVra CarDInaLatVs roManI gLorIa“ czimüt. 4) „CoLLata MVtVo gaVDIa“ feliratú epiniciót, mely Eugent a nagy hőst és kormányférfit, Péterváradnál és Temesvár alatt a törökön nyert diadala alkalmából, dicsőíti. 5) B. e. Eleonóra császárné gyászemlékére „ELeonorae IVsta MagDaLenae Theresiae AVgVstae prInCipi.“ 6) „Lessus“ gróf Endrődy László nyitrai püspök halálára. 7) Remek továbbá a boldgs. Szűz, nemzetünk Nagyszonya iránti legforróbb kegyeletet tolmácsoló „Litaniae Lauretanae B. V. Mariae, quibus accedit antiphona „Salve Regina“ 1741-ben Nagyszombatban eszközölt kiadványa, hol ezen imaminták átalakítás, egybevetés és különös érdekeltséget keltő szóvisszazás (per anagrammata) ügyes alkalmazásával oly versmértékre szedvék, minőt az azokhoz legillőbb zene, vagyis aria megkíván... Mint a lapozgatónak föltetszhetik a tudós és bölcsészeti-lelkü szerző minden sorában a szellemiség az uralkodó, a vezérgondolat, s annak hatalmát még a leírásainál is jobban érezteti azon szerencsés modor által, mely a legtisztább kedélyből merit, s mely kiválólag jellemző... A kedély, ez a csodálatos kapocs az anyagi és szellemi világ között, a mi okozza, hogy bánattal vagyunk eltelve a miatt, hogy a földön a sárban kell gázolnunk, s hogy lelkünk magasb lét után sovárogo... A kedély minden költészetnek ez a forrása, a melyből a költői lelkek ihlettségüket meritik, a melyből az ima kel, az ima, ez a nemes nővére ama három égi lénynek, ama három mennyei testvérnek, a melyeket Hit, Remény és Szeretetnek nevezünk... Szlakovszkyk által követett eme szerencsés modor, a költői nemes érzelmesség volt a legfőbb ok, hogy erénye és magvas elméművei az előkelő személyeknél, mint különben

a kegyes leiralok is mutatják, föltétlen letszés és elismeréssel találkoztak. — Szlakovszkyt miután rendfőnökségédi rangra jutott és római szerzetkövetté választatott, az Úr, 1748. évi szeptember 11-én Korponán boldog halál által, az örök jutalomra hivta...

„Iusti autem in perpetuum vivent et apud Dominum est merces eorum et cogitatio illorum apud Altissimum.“
(Bölcs. 5, 16.)

8. Kovácsovics Pál (a S. Petro) a kegyesrend becsküdtött áldozó papja, született 1682-ben Rippényben, Nyitramegyében, Esztergom-főgyházmegyében. Tizenhatéves korában szép sikerrel elvégezvén a középtanodát, szülei által figyelmeztetett, miszerint elérte már a válutat, melynek egyik vagy másik ágát életpályául kellene választania, s azért egészen szive sugalmára hagyva, elhatározásra szólíták. És az ifju vágyva-vágyott bejutni a piaristarendbe, melynek ujoncstagijává levén, miután a szabályszerű novitiatust kiállotta, próbaéves tanárként egy esztendeig obajtott eredménynyel működött. — Erre a reudkormány akaratából a bölcsészethez látott. Hogy Kovácsovics a szükséges tanulmányozásra dicséretesen használtá föl itt is idejét, a szerzet évlői jelzik, őt különösen beható ismeretűnek, és philosophiában a legjelesebbek egyikeül tüntetvén föl. — De e szép tulajdonok bármennyire becsülendők is, az egyházi férfiu pályáján csak hideg sugarak, kevésbbé használhatók; s a szerzetes, ezen szintén szükséges kellékeihez a szentek tudományának kell járulnia, hogy az emberit szellemével átjárja és használhatóvá tegye... S hogy Pálunk e tekintetben sem maradt hátra, ez abból derült ki, hogy a theologia elsajátítására küldetvén, abban bő és alapos tudományúnak bizonyodott. — Mint, 1710-ben gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök által fölszentelt, áldozár a gymnasiumnak előbb nyelvészeti osztályaiban fáradozott, a melyekben előirt tantárgyakat nagy sikerrel kezelé. — Ez okon főnökei méltónak találták őt a humaniórák tárgyalására fölléptetni, melyeknek előadásában, miután Privigyén, Váczon, Nyitrán, Kecskeméten és Szegeden, mindenütt szerzetes esküjéhez illő példás életet élve, kitartó igyekezet- és növendékeinek szembetűnő előhaladásával buzgadozott, 1717. évben a váczi ház főnökévé tétetett. — 1724. évet Nyitrán, mint a tanoda lelkes igazgatója és a romek iránylnak, miként az a tisztelői

sürgetésére készítetett, a szent tudomány, a tapasztalás és emberismeretben ritka jártasságra mutató, dolgozatokból kitetszik, — országszerte méltan ünnepelt avatottja, tölté — Nem említve az időszerű verses dolgozatokat, melyek alak és tartalom tökéletes öszhangja miatt dicséretre méltók: számba kell vennünk Páluuk üdvös működése méltatásban azt, hogy 1726-ban Kecskemétre küldetvén, hol egykoron az istenes és hazaszerető szerzetes telepnek, mely a szent hit és tudomány fejtegetésében önfeláldozó készséggel küzdött, első munkása volt, a collegium elüljárói tisztét teljes megelégedéssel viselé... Majd ugyanott házi lelkiatyaként nyugalomba lépett, melyet élte végnapjáig élvezhet vala. — Azonban Kovácsovics lelkében a fensőbb érdekek iránti fogékonyság még ezidétt is oly élénk és előuralkodó volt, az ohajtás segíteni mindenütt és mindenkor, főkép a szellemerkölesi téren, oly buzgó; hogy élte munkásságában, melynek czélja ugyan mindenkor azon egy vala: nemesb emberiség fejlesztése, a tökélyesítés, — ekkor sem szünetelt. És ugyan, mivel a szónoki tehetséget, a magyar nemzet ezen elvitázhatlan természeti sajátságát, nagy mértékben bírta, s azt ujonczsága óta több alkalommal, de leginkább tanodaigazgatósága idejében, szorgalmasan kifejté, — szent beszédeket tartott a néphez... Az igehirdető erkölcsi azon indokok, melyek meggyőzők, mond sz. Jeromos. Valóban a hallgatóságot Pál szép erényei annyira elbájolák, szerzetes életmódjának egyszerűsége annyira meghatá, hogy prédikációi után az istenesség jelenségei a hívőkben szemlátomást feltűntek... Előregedvén e közben szerencsés lön Isten kegyelméből a szerzet legidősbjje (dékánja) lehetni. Ezen, csak ritkának engedélyezett, minőségben, mint a megelégedett nyugodtság és derült kedélyesség életképe, még néhány esztendeig élt, míg rövid gyöngélkedés az élők sorából elragadá Kecskeméten 1750. évi szeptember 22-én.

„Sapientia humiliati exaltabit caput illius,
et in medio magnatorum illum considerare
faciet.“
(Jézus Sir. 11, 1.)

9. Szokolóczy Venczel (a Purificatione B. M. V.) a piaristaszerzet beesküdütt áldozára, született 1692-ben Beczkón, Triencsnmegyében, Nyitraegyházmegyében. A befejezett gymnasium-tanfolyamról előmutatott jeles bizonyítvány nyomán a kegyesrendbe bekebelezetett. Miután a próbaidőn,

mint növendék és tanár saját, illetőleg a tanuló ifjúság szellemi kiművelésére kellő szorgalommal törekedvén, szerencsésen átment, a philosophia és hittudományok hallgtása tüzeték eléje. Ezekben tevékeny hozzájárítással szintén a mily szépen, oly mélyen kiképeztetvén, a szerzetbe ünnepélyesen be lön avatva, és 1718-ban Ghillányi György püspök s az esztergomi érsek helynöke által az Úr egyházi szolgájává fölszenteltetett. — Mint áldozár több helyütt, nevezetesen : Kecskeméten, Nagy-Károlyban, Korponán, Nyitrán, Pesten és Pozsony-Szent-Györgyön tanárkodván, mivel jól ismerte földadata fontosságát, de ismerte annak nehézségeit is, egész erejével rajta volt, hogy tanárkodásának tűzpróbáján valamikép áldozatul ne essék. És nem is esett soha, mert alapos képzettséggel frigyesült buzgóságának és atyai szeretetének mindenkor sikerült zsenge hallgatóit az erény és ismeretek ösvényén a legjobb eredménnyel vezetni. — Néhány esztendei sikeres működés után a gymnasiumból a bölcsészet-, majd a theologia-tanárok koszorújában találjuk őt, a helyes elmei fölfogás, éles ítélés, gazdag ismeret, nemes lelkesedés és a vallásos erkölcsiséghez őszinte szeretetet lehelő, előadásaival valóban fényleni... 1727—1728. esztendőben a dicsően betöltött munkakörből, hol oda hatott, miszerint a hazának, egyháznak és hön szeretett szerzetének az erény és tudomány, az elmélet és gyakorlat fegyvereivel jól fölvértezett bajnokokat adhasson, tudván, hogy a vezetése alól kiszabadulandó egyénekre ugy is, mint tanárookra, nagy kincs lesz bízva — az Isten, a szülék, a hon legdrágább kincse, Nyitrán ház- és tanintézeti igazgatóságra jutott. — És Szokolóczynk, lelke egész örömeivel, szíve egész szeretetével járt el e terhes hivatal-állomásokban is; ő azokat nem egy oldalúan, hanem való egészökben fogta föl és töltötte be. — A költészet, szónoklat és bölcsészet iránt már fiatal korában nagy hajlamot érezett és ebbeli, szakavatottságot tanusító, művei közül több nyomtatásban is megjelent: de a theologia mégis, mi őt oly magasra emelé, hogy korának egyik legnagyobb hittudósaul tekintetett, sőt bizonyult is. — E nembeli, a mily széles oly mély, tudományossága által emelt ő nevének oly emléket, mely fölér a kor viszontagságaival daczoló szirtemlékkel. — Nagysága e tekintetben főleg a váczy püspökszék üresedésekor az ottani nagyprépostságot védő tüneménykép fölvillant művével,

melyben a jogi elvek és okmányok gondos és beható egybevetése nyomán, a mily sok eszmét és tudományt hozott forgásba, épen ugy Arbay János váci nagyprépostnak már-már elveszet felsőséget viszaszerezte, — lőn tágasb körben ismeretes... Attól fogva az időnkint fölmerült bonyolult theologiai kérdések körül az ország főpapjai is, mint orácumnak, döntőerejű tanácsát vetélkedve kéregeték ki. Sőt, mint a hittudósok kiváló diszét, az alapos buvárlat egyik előkelő bajnokát, Eszterházy Imre esztergomi érsek-primás, Althán Mihály Frigyes váci, Biró Márton veszprémi püspökök stb. siettek egyházmegyéjökben zsinati vizsgálóvá tenni; Groll Adolf győri püspök pedig papnöveldeje vezértanárává nevezte, hogy a komoly tudományokat megkedveltesse Venczelünk által, ki a szellem éltető erejével a rendszerek száraz csontvázait életteljes és színezett alakokká tudá varázsolni... Azonban nem annyira dicsbeszédet volt szándékunk tartani, — úgy is Szokolóczyknak legszebb dicséretei művei, mik hallgatásunk mellett is hirdetik nevét — mint inkább az igazságnak bizonyoságot adni, és ezt is kellő mérsékeltiséggel, mit a bölcs Seneca (ep. 41.) tanácsol: „Lauda parce, vitupera parcus, similiter enim reprehendenda est nimia laudatio ac immoderata vituperatio, illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est, testimonium veritatis non amicitiae reddas“. Szokolóczy, a fogadalmaknak antik-jellegű szerény hive, ki első ifjúságától végső leheleteig egyik tündöklő csillaga volt azon szent társulatnak, mely őt kebelébe fogadta, ismételt kéréssel rábiratva: 1) „Meum Tuum systematis ab adverso gemini exordium, sive amicum et familiare Litteratorum dissidium super principe articulo scientia media, sibique connexis thematibus et dubiis, quae gratiae divinae et auxiliorum efficaciam decretorum differentiam, praedestinationis utriusque indolem etc. respicerent. Jaurini, 1744.“ 2) Tribunal ecclesiasticum fori utriusque, patriae quoquo legibus accommodatum, quod praeter necessaria ad causas in eo contentas praeludia decretalium librum secundum pro recta institutione processuum iuridicorum et quartum item Gregorianum pro resolutione casuum incidentium matrimonia, sponsalia et idgenus complura dubia concernentium praevis pertractans, exhinc in forma complementi integre cum

omnibus circumstantiis sacrum episcopale, tam plena, quam vacante sede, consistorium repraesentat. Posonii 1762“ — műveit, melyek köztetszéssel találkoztak, közrebocsátá. — Venczelünk, kibén a nagy író tulajdonai is egytől egyig mind megvoltak: ismeret, tehetség, az irály formáinak teljes bírása és lelkesedés, -- az örökkévalóságba költözött 1768. évi augusztus 16-án Pozsony-Szent-Györgyön. „Tu vero felix Agricola, non vitae tantum claritate, sed et oportunitate mortis“... Mert akkor hunyt et, miután élte véguapjaiban még azon ritka szerencsében részesült, hogy megérvén áldozárságnak ötvenedik évfordulóját, mint arnnyimés mutathatá be, épen Kal. József szenttéavattatási ünnepélyének tartamában, vérnélküli áldozatát a Magasságbelinek. —

„Non recedet memoria eius et nomen eius requiretur a generatione in generationem.“ (Bölcs. 39, 13.)

10. Dezericzki Incze (a S. Thoma Aquin.) a kegyesrend beesküdütt áldozára, született 1702-ben Nyitravár-és egyház-megye történeti nevezetességü városában Nyitrán. A gymnasiumi osztályoknak kitünő befejezte után itt vala az idő; az élet koczkáját el kelle vetni. Mily pályát válaszszon egy értelmi s erkölcsi tökélesedés hive, ki a szerzetes tudományokban lelte minden örömét, mint oktatóit, melyre Dezericzki vallásos és lemondó iránya által is hivatottnak érzé magát... Az életút el volt tökéelve. És Incze a nevelés s közművelődés szent ügyében fáradozó napszámosok — a kegyes-tanító-rend tagjai — közé lépett. A novitiatusban a nevelészet s oktatási módszer és a szerzetes élet szabványaival megbarátkozván, a próbatanárkodásban, hol pályája első örömét és ürömet izlelé vala meg, állását derekasan betöltötte. — Majd a bölcsészeti és theologia tanulásához fogott, melyekben kiváló készülségre tevén szert, 1727-ben Ghillányi György püspök és az esztergomi érsek helynöke által a kath. egyház szerzetes áldozárává szenteltetett. Erre a rendes tanári pályára tért, évenkinti főlebb léptetéssel teljesítvén a szakavatott-képzettégü oktató és jó paedagog kötelmeit. — Az előidézett szép siker folytán, meg tapintatos bánásmódjával nem csak az érdekellett szülék bizalmát és tiszteletét egész mértékben kiérdemelte, hanem elüljáróinak figyelmét is magára irányzá ugy, miszerint a philosophia- és theologia-tanításra, 1731, 1732 és 1733-ban a nyitrai gymnasium igazgatására is, méltatva lön.

Mint igazgató is olyanul bizonyodott Dezericzkin, kiben a nevelészet és tanvezetői tudomány a lélek emelkedettségével, az ügyavatottság a kezelési ügyességgel, a hivatal tudata a szükséges körültkintéssel, az állásugallta szigor a helyzet által ajánlott discretióval, a nyájas közlékenység a kétes népszerűség kellő mérlegelésével elválaszthatlanul párosul... Hogy pedig kívül mennyire becsültetett Inceznk a tudósok között, ugy sokoldalú, alapos készütsége, mint feddhetetlen egyháziassága miatt, beszélő tanuja az, miszerint Groll Adolf győri püspök által egyházmegyei papnöveldejében a theologia vezértanárává kéretett ki. Itteni előadásait is vonzókká tevé az ismeretek roppant készlete, az ítészeti határozottság s az az eloquentia, mely a legszárazabb tárgyknál is érvényesíteni tudta magát.. Azért tanítványai, kik mindannyian tapasztalták, hogy Dezericzki előadásai soha sem voltak fárasztók, olyanok levén azok, mint az üdítő forrásvíz, mely után annál inkább szomjazik az ember, minél többet ivott belőle, — kiváló szeretettel csüggték a mesteren... Ugyancsak Győrből Rómába is küldetett. — Fölgerjedt már benne régen a historiai érzék általában s vonzotta őt ugy, hogy figyelmét különös és méltó előszeretettel a kútfők és oklevelekre fordítsa. Kedvezett most ez irányának, az örök városban néhány évig ugy is, mint a rendezőfőnök kormánysegédének tartózkodása, mely oly dús kútfői és okmánytani aratással kináltá őt a világhírű vatikáni könyvtárban. Az itt hévvel üzött studium gazdag eredményeül tekinthetők a magyarok eredetéről közrebocsátott tudós nyomozásai és dolgozatai, melyek uj időszakot hirdetének történetvizsgálatunk mezején, nemcsak a kitézött tételek igazolásánál, nemcsak a világosságra hozott sok becses uj adatoknál; hanem az uj szellemnél fogva is, mely azokban általános érvényt követelve lengedezett. — Harez volt ez a hagyományos kényelemmel berögzött nézetek és a másodkézbeliség ellen a történetben, gyakorlatilag ki volt mutatva a források közvetlen tanulmányozásának multhatatlansága minden bármi csekélynek vagy megoldottnak látszó kérdés körül; de egyszersmind a hazai történetben az idegenszerű felfogás elleni harez is volt... Azonban úgy, hogy a nézetekben a változás és eltérés lehetőleg ne eredményezze az érzelmekét is. Az utóbbiak szabályozója egy örök változhatlanságu törvény: mig az emberi

nézetekre oly elemek is folyhatnak be, melyek erkölcsi becsesél magokban nem bírnak -- s így indifferentek... XIV. Benedek pápától, ki a ritka-tudományú és élesiteletű szerzetest különösen megkedvelte, Constantinus Maurocordatus oláhországi fejedelelemhez követségbe küldetett Inczénk, honnan azután visszatért Magyarországra. Hazájába, melynek földje idylli-alakjában is előtte a legszebb, levegője minden zivatarnak daczára a legkellomesebb, s polgárai folytonos küzdelmeik, viaskodásaik s nyomásaik közepette is, szívéből kiszakíthatlan szeretet lánczaival fűzték őt magukhoz, — érkezhvén a vácsi rendházba voná meg magát, összegyűjtött tudományos kincseinek feldolgozásához látandó. — Szellemnagyságának és óriási szorgalmának köszönheti a hazai történetirodalom, egyebek között, a következő jó munkákat: 1) „De initiis et maioribus Hungarorum commentaria“ 5 kötet. 2) „Dissertatio Apologetica amice alloquens G. Pray S. J. auctorem annalium veterum Hunnorum, Avarum et Hungarorum“ 2 kötet. 3) „Parergon adnexum Dissertationi II. Apologeticae adversus epistolam criticam G. Pay“ 1 kötet. 4) „Historia Dioecesis et civitatis Vaciensis una cum rebus synchronis.“ — Ez volt végső munkája a tudomány és ész terén annyi szép tettben gazdag életnek... Mindezen műveknél pedig előbb adatott ki a „Pro cultu litterarum in Hungaria ac speciatim civitate, dioecesi- que Nitriensi vindicatio. Romae, 1745“ ezimű és forró szeretetét az édes hazához tolmácsoló, melyre Inczénknek vallása, erénye, melyre szívének minden lüktetése, éltének minden tette irányozva volt, s irányozva nemesak önfeláldozással, melyet dicsőség követ és díjaz meg, de önmegtagadással is, mely a mily hálátlan, oly főséges és bennünket az istenséghez közel emelő erénye az emberi kebelnek... A komoly tanulmányok oly ritka tulajdonait feltüntető munkálatok más téren is jelentek meg tőle. Így az azon időszakra, melyet Győrött töltött volt, eső a) „Tractatus ad probandum piacularium flammaram existentiam. Jaurini 1738,“ b) „Lapis angularis, sive praenotio Thomistica, primum ac potissimum scholae d. Thomae fundamentum dilucide exposita. Tyrnaviae, 1741.“ — E kívül Dezericzki már ifjúságában sokat és szerencsésen pengette a lantot is. A sajtó látta ezt, és nyílt karokkal fogadta őt; ő pedig még tartózkodva élt vele, mert hasonlatlanul a mai ifjakhoz mindenkor

kevesebbet tarta magáról, mint róla mások, és úgy hitte, nem lép föl későn, ki jól: míg a korai megjelenést jóvá tenni lehet ugyan, de ritkán megbánás nélkül... Ékesszólásának hatalma és méltósága őt szintén a legjelesb szónokok sorába helyezik; sőt bátran elmondhatjuk, miképen b. e. gr. Althan Mihály Frigyes váci püspök és gr. Erdődy László Ádám nyitrai főpásztor halála alkalmából tartott gyászbeszédei az ékesszólás gyöngyei maradandnak mindenha... Hogy nyílt elme, éles ész, terjedelmes ismeretgazdagság, hathatós beszéd, igazságszeretet és egyenesség valának fősajátságai, bebizonyodott az örök városbau létekor is. Itt t. i. a „Sapientia Romana“-ban és az arkádi akademiában kitűzött nyilvános vitatkozásban hevenyében kész költeményei, ritka szónoklat-példányai, mély belátást és alapos tudományosságot tanusító feleletei általános tapsban részesültek; főleg a bibornokok és más főrangú személyek, mint elfogulatlan bírák, nem győztek eléggé csodálkozni azon, hogy a tudomány minden ágában oly rengeteg, és mégis rendezett tiszta fogalmakat mutató, ismeretegész lehet ez igénytelen emberben... A szellemóriás, ki virtute vivit memoria vivit, gloria vivet, a váci egyházmegye és város történetének kiadása után, kevés ideig tartó főfájásba és erre következő válságos álomba merülvén, csöndesen húnyt el az Urban 1763. évi november 16-án Vácson. — Koporsóját tudománya, erénye és hű hazafiságának tisztelői, közöttök b. Splényi Péter püspök gyászolva állták körül, érezvén, hogy azon egyszerű szerzetes, a kinek hült tetemei a hazai földbe tétettek, megérdemelte, miszerint az egész haza áldást mondjon nevére !...

„In Deo salutare meum et gloria mea.“ (Zsolt. 61. 8.)

11. Singler Zsiga (a S. Josepho) a kegyesrend beesküdütt áldozó papja, született 1694-ben Privigyén Nyitra-vármegyében, Beszterce - egyházmegyében. A gymnasiumi tanulmányokkal készen levén, a pályaválasztás küszöbén állott. És, szemei előtt az egyetlen ezélja: az örökkévalóság lebegvén, a kínálkozó állomásokat azzal összemérve választott: annak elnyerésére tehát a világi élet sikamlós pályájánál biztosabbat szemelvén ki magának, Kal. sz. József zászlója alá óhajtott szegődni. A kitünő ész és a gymnasiumi jeles bizonyítvány pedig megnyitá előtte a kívánt tért, hogy a kegyesrendbe

bevétecsék. — A novitiatus-időt saját kiképzésére a legszebb sikert eredményező szorgalommal használta föl; a próbaéves tanárkodásban pedig nehéz föladatát a rá bizottak oktatását általános megalégedésre oldotta meg. — Ezután sajátjává tevő a bölcscszeti és theologiai tudományokat akképen, hogy 1723-ban gr. Nádasdy László csanádi püspök által áldozárrá szenteltetheték. — Most ujra Breznón, Pozsony-Szent-Györgyön, Szegeden, Nagy-Károlyban, Vácson, Nyitrán és Rózsahegyen nem kevesebb eredménynyel, mint serénységgel ugy tanárkodék, hogy a benne helyezett remény várakozáson fölül teljesült. Singlerünk t. i. állását nem tekinté egyedül úgy, mint tanító: ő növendékeiben azokat látta, kik férfikorukban magasabb műveltségöknél fogva hivatva lesznek tágasb körben működni, kiknél tehát szükséges, hogy a tanár nemcsak a tudományos oktatást, hanem az erkölcsi nevelést tartsa egyik lényeges feladatának. — És eredményes törekvése illő javulásban is részesült. Mert a rendkormány az érdemes férfit, ki főnöki titkárként is buzgólkodott, 1734-ben a nyitrai előkelő gymnasium igazgatójává, 1736-ban a pozsony-szent-györgyi ház- és tanoda elöljáróvá nevezte ki, a hol szerzett és tanusított nevelészeti és gazdaszáti ügyességének következménye lön, hogy 1739-ben a népes váczai társoda vezetésével bizaték meg. Miként felelt meg itt terhes tisztének Zsigánk, kivel a társalgást, mely elméleti és historiai nézetek és ismeretek fejtegetése által, mint igen tanulságos és eszmegerjesztő magasztaltatik vala, — szöhetni is minden tudománybarát vágyvá-vágyott, tanusithatja már az, hogy az ottani templomot alapból majd egészen létesítette, építette... Mit mondjunk a classica litteratura megkedveltetése körüli fáradozásairól? Zsigánk nem csak annak életbe ható fontosságáról igyekezett mindenkit meggyőzni, nemcsak elmulhatlan becsét bebizonyítani, hanem nyújta módszeres útmutatást annak megértéséhez, sőt Hellás és Róma kertéből számos szép virágot át is ültete... — Nagyon hiányos volna a kép, ha még Singlerről, mind az üdvtan hirdetőjéről s az ékesszólás avatottjáról nem emlékeznénk... Még a hivatalos tennivalóival összekapcsolt súlyos gondoknak közepette is talált időt kedvencz élményének, az egyházi szónoklatnak, melyben már mint fiatal áldozár szép hirnévre tön szert, áldozhatni... Alkalmadtán a püspök és székeskáptalan által meg-megkeres-

tetve föllépett a szószékre hirdetendő Jézust a mefeszítettet, mi alatt üdvös munkálkodását mindig szép eredmény követé, mint olyanak, ki hatalmas beszédeivel indított, erényes életével s önfeláldozásával vonzott. Utóbb Breznóra tétetett, hol, miután az Isten ígését fejtegeté és a lelki tápot osztogató a hiveknek, rövid nyugalom után, mint a Mindenható különös kedvezéséből aranymiséjét is megtartott áldozár, fejezte be áldásos életét 1772. évi augusztus 26-án.

„Cor sapientis in dextera eius.“ (Ének. 10, 2.)

12. Grum Paulin (a S. Disma) a kegyesszerzet beesküdütt áldozópapja, született 1704-ben Nyitrán, Nyitravár- és egyházmegyében. Középiskolai folyamának jeles meghaladása után vonzalmát, mely őt papi és tauári pálya választására ösztönzé, követvén, a piaristarendbe bevételeért kérelmezett. Tiszteletteljes kérelme sikerre jutván, a szerzetnek ujoncza, ki a tanítás és nevelés magasztos tisztének gyakorlatára a nélkülözhetlen alapismereteket is elsajátítsa, — azután pedig próbaéves tauára lön. — Ha valaki azon életnemre adja magát, melyre Istentől hivatalos: Isten akarátja szerint cselekszik, és épen ebben legjobb vigasztalását leli mindazon nehézség- és megpróbáltatásoknak közepette, melyekkel az új téren találkozik; tudja, hogy az igaz uton jár, melyet Isten jelölt ki számára, s melyen épen azért bizonynyal jól halad és czélt ér, ha hogy rajta Istentől magát továbbra is bizodalmasan s engedékenyen vezetetni hagyja... Ez bizonyodott be mindjárt kezdetben Paulinunkon is... Azért is a szerény modor és igénytelensége, valamint talentomossága miatt megkedvelt fiatal rendtag a bölesészet- és theológiára küldetett. — Mikben, örülvén, hogy alkalma nyilt magát tovább kiképezhetni, szép előmenetellel hallgatta az előadásokat és a tárgyakban annyira kiművelte magát, hogy tanárai véleménye szerint a tudományszakok ágaiból képeessé vált tudományos vitát is tarthatni. — 1728-ban Berkes Endre püspök és a váci egyházmegye helynöke által fölszenteltetett. Fölszenteltetése után rendes tanárként nyert alkalmazást. Oktatói tisztlében oly eredménnyel járt el, mely őt a gyermekképzés hivatott apostolául tünteté föl. Könnyű és szerencsés módja levén eltalálni az utat, mely a gyermek szívéhez és gondolkozásmódjához vezet, mindig biztosan választhatta a czélra vezető legjobb eszközöket a tanítás és nevelés körül... A jó sikert

előmutott szorgalmával utóbb azt is elérte, hogy a bölcészet- és theológiának előadásával, melyekben saját érdeket s vonzó erőt tudott, a különben száraz részleteknek is, kölcsönözni valóban magvas tanítás által, bizaték meg. — Igazán megrakva tudománnyal, gyarapodva tapasztalásban, kora szellemi mozgalmai által helyes nézeteiben szilárdulva és biztosítva a kétségek csapkodó habjai ellen: úgy kötött ki a hittudományi élet révében, hogy zavartalan elmecsendben munkálhassa hivatását... Azonban utóbb a társház- és tanodai-igazgatás ruházta rá Nyitrán 1735-, 1736-, 1737-ben és N.-Károlyban. Mely tisztségek hivatali ügyei körül követett pontos és hű eljárásában nemcsak a hozzá kendőzetlen őszinteséggel ragaszkodó laktársainak, hanem a külsők és a rendkoruáay helyeslésével is találkozott. — A lelkismeretes, munkaszerető tanférfi és szerzetes elüljáró mindaddig egész hatálylaly működött, míg 1741-beu erejét fogyni érezé; de még akkor sem szünt meg hasznos tevékenységének jeleit adni: buzdítván övéit, és a hozzá nagy számban sereglő kath. újataskodókat. — Hosszas tődőbajban ugyancsak a jelzett esztendő aprilhava 20-án, a végső küzdelemre jámborul elkészülten, elsenderült. — Áldás nemes lelkére, mely az ifju, életerős vállaknak is nehéz osztályrészt — a lelkek kormányzását akkor sem odázá el magától, midőn már a szenvedések nagyobb mérvben vették elő... Halála gyászos, de lélekemelő és komolyan intő egyszersmind: tanuljuk belőle mind azt, a mit lehet: és akkor meg lesz, mi őhajunk, nyereménynyő válik, mert buzdító előképül szolgáland...

„Laudabit usque ad mortem anima mea Dominum.“

(Jéz. Sir. 51, 8.)

13. D e m é n y i (máskép Demian) L á s z l ó (a S. Nicolao) Kalasanzi szerzetének beesküdtő áldozára, született 1701-ben Trencsénmegye székvárosában, Nyitraegyházme gyében. A gymnasiumi hat osztály szép-sikerő bevégzőse után a kegyesrendbe lépven, Privigyén felöltőztetett és novitatusba küldetett. — László korán átlátta, hogy Isten a zaj és szőrazokottság köréből azért vezette a fogadalmi életre, miszerint ott jó barátként szólhasson szivéhez, közölje vele élete körüli intézkedéseit, és maga vezőrelje szent tetszőse szerint: azért egészen az ő akarátának engedő út magát, melyet a szerzet szabványaiiban s elüljárói rendelkezésében ismerő föl és szentül

tisztele. És ez ildomos önmegtágadása lejtőül szolgálja neki az erényesség tökélyfokára, mely felé naponként oly szép arányban emelkedék, hogy belépése óta mindig példánya vala az Isten szíve szerinti szerzetesnek. — Miután a próbatanárkodást is joles tehetségétől várt jó eredménnyel befejezte, a bölcészet, illetőleg az istenészeti tudományok elsajátításával, példás élet mellett, ernyedetlen buzgalommal foglalkodott. — Erre letévén a szerzetesi ünnepélyes fogadalmat, 1726-ban b. Falkenstein Béla csanádi püspök által az új szövetség áldozáráva avattatott, és mint ilyen, egész lélekkel ismét a tanári pálya küzdelmes ösvényére lépett, melyről ugyszólván, csak a halál szorította le. — Mennyi tiszteletre gerjesztő vonás élte különféle mozzanatában, ha csak e száraz vázlatból tekintjük is. De a kik Deményi felelősségterhes pályájának kezdete óta folyton figyelő tanúi lehettek — pedig az akkori rendtársai közül többen voltak olyanok, — a tisztköréhez tartozóknak általa történt olyatén megvalósítását jögyzék föl, mely az oktatása alatti növendékek sikeres tanítását nem csak kitünően igazolja, hanem a közelismerés szép tanuságaival is sokszorosan nyomatékolja... Lászlónk elengedhetlen köteletségének tartja vala mindenkor ismereteinek tárárt olvasás és még több gondolkodás által folytonosan gyarapítani, hivatalos működését fontolgatással, bírálattal kísérni, tapasztalataiból szabályokat levonni, melyek szerint növendékei szellemét mind egészben, mind egyediségök szerint legtermészetesb, legalaposb s legkellemesb módon mozgásba hozhatja, serkentheti s a czélzott fejlődésre segítheti... A hosszú időtartam alatt N.-Károlyban Szegeden, Rózsashegyen, Trencsénben, Vácson és Nyitrán, itt 1738-ban igazgatóhelyettesként is, valódi kalasanzi türelemmel működvén ugy az egyház, mint a haza, közvetlenül pedig az oktatására szánt zsenge növendékek körül, teljesite a tudomány- és hitélet terén üdvös szolgálatot. — Mint tanár és egyszersmind igazgató azon kívül, hogy egész odaadással, mindig éber szemességgel tevő meg Lászlónk a rája bizott tiszte igényelte kötelmeket, még tartalmilag jelentékeny iratokkal is előmozdítá a komoly művelődést. — Szellemtermékei közül, melyek a hitbuzgalmi élet és mindenoldalú, különösen pedig az óklassikai irodalom, időnkben már-már elparlagosodni indult terén való, képzésnek embereinél min-

denkor becsben maradnak, megemlitjük ezeket: 1) „*Orationes in variis Hungariae gymnasiis habitae. Tyrnaviae, 1742.*“ 2) „*Sacrae et piaae meditationes in omnes anni dominicas et festa celebriora. Posonii, 1754.*“ 3) „*Ars orandi etc. Budae. 1761.*“ — Mit várhatott volna még vallásos nevelés, a tudomány és műveltség magasztos ügye; mit az áhitatra fogékony emberiség ezen még életerős férfitől; csak az ítélheti meg érdemlegesen, ki ez elköltözöttnek a tudományos és épületes buvázkodásait latra vetve, méltányolni képes ama sokirányú nemes törekvést, melyet az 1761. évi október 28-án Korponán történt halálával kinyílt sir örökre elnémitott...

„*Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.*“ (Ján. 15, 13.)

14. Csáky Rókus (a Jesu-Maria) a piaristaszerzet beesküdtött áldozára, született 1699-ben Nyéken, Hontvármegyében, Esztergom-főegyházmegyében. — A középtanodai folyamra vonatkozó bemutatott jeles bizonyítványai alapján a kegyesrend ujoncz-jelöltjei közé soroztatott és fel is öltöztetett. A novitatus-időn át, áhitatteljes hálaimájában magát teljesen az Ur Istennek ajánlotta föl, és azon kegyet kérte tőle, hogy az életpályán egész a sirig tántorithatlanul megmaradjon, — nem egyszer örömtől dagadó kebellet így kiáltott fel: „*Haec requies mea in seculum seculi; hic habitabo, quoniam elegi eam.*“ (31. Zsolt.) De valamint testestül-lelkestül szerzetes épen úgy, mint ügyes próbaéves tanár, tanúságot tőn hivatásáról. — Miután pedig a philosophiát és hittudományt kitűnő tanároktól, kiknek előadásából egy szó sem került ki figyelmét, mindenkor azon lelkelettel hallgatván oktatóit, mintha a mondottat az Isten üzené neki, és csak egyszer lenne hallható, — alaposan tanulá, és letévén elébb az ünnepeyles fogadalmat, 1728-ban Berkes Endre püspök és váczai nagyprépost és helynök által pappá avattatott. Gymnasiumi rendes tanárkodásában beható tudományosságával s helyes tanmódjával, és szerzetes-papi kötelmeinek lankadatlan teljesítésében hitbuzgósága által csakhamar annyira kitűnt, hogy elüljárói felhiva érzék magukat tágasabb és nem mindennapi tehetségeinek jobban megfelelő tisztkört jelölni ki számára. Ez uton a bölcsészlet-tanulmányok tanszékére N.-Károlyban és a győri papuöveldeben, azután pedig a theologiai szakok Nyitran leendő fejtegetésére lön előmozditva. — Az őszinte szer-

zetest, kinek élő hite, élő jámborsága van, nem kell félteni, hogy magát folyton művelni nem fogja, előtte áll eszményének intelme: „Estote perfecti, sicut Pater vester coelestis perfectus est.“ Tudván, hogy a hit, a jámborság cselekedetek nélkül holt, mindenütt, hol Isten dicsősége, embertársai java forog kérdésben, cselekedni fog s rajta lesz, hogy az ezen cselekvésre szükséges eszközöket birtokába ejthesse. Ez igazolva lőn Rókusunkban is. — Ki, hogy mily tudományosság-gal és finom tapintattal oldotta meg nehéz feladatát e működés terén, tanubizonyoságot tesz az, hogy a szerzetkormányt őt erre a társház és tanintézet igazgatóságára emelni rendén levőnek tartá 1730-ban Nyitrán és Marmaros-Szigeten... És ez utóbbi helyen minden igyekezetét oda is fordítá, hogy mint önfeláldozó lelkipásztor hirdetve az Úr igéjét és lobogtatva az evangeliomi igazság fákláját az igaz hívők és eretnekek előtt hasson... Minél siralmasabb volt pedig a dolgok állása az igaz vallás gyűlölése miatt azon a vidéken, az Isten és felebaráti szeretettől buzditottnak annál erősebb vala a Gondviselésben vetett bizodalma... Fáradhatlanul serkentető mind magán mind nyilvános beszédeiben a népet, sürgeté a hitbuzgalmat, föllebenté előtte a tévutat, melyen a csábítók mozognak, s megmutatá az igaz ösvényt, melyen annak haladnia kell, ki üdvözülni kíván... Az eltántorodásból megtérőket atyai gyöngédséggel ápolá, és jó szándékukban megedzé; s így működve, s az isteni malaszttól észrevehetőleg gyámolítva, rövid idő alatt annyi jóval kecsegtető fordulatot adott M.-Sziget lelki állásának, hogy még nem egy oly csábító is, ki elejente Rókusunknak sok gondot szerzett volt, követőit fogyni látván, mint fegyverét vesztette gyáva csatár, legyőzve a várost allattomban elhagyta vagy legalább a bujtogatástól visszalépett. — Midőn pedig 1743-ban ugyanitt kiütött a pestis, mintegy megfeledkezve magáról, lángoló szeretettel szegény embertársainak nemcsak testi baját iparkodott onyhíteni, hanem azokat, a mi legfőbb, a szontségekben részesítve az örökkévalóságra is lelki örömmel el-elkészítgette, istenes buzgalmának lőn áldozata 1743. évi szeptember 8-án, hogy mennyben nyerjen jutalmat, ki, *cursum consummando, fidem servando*, — a földön a mennyekiekért sokat és sokáig fáradozott. —

XXIV.

Folytatás.

Roszinszky Ambró. — Nemcsényi Adolf. — Léday Lénárt. — Kőszeghy Szaniszló. — Hulinyi Jónás. — Dorinecz János. — Prileszky Mihály. — Nozdroviczky Szörény. — Schultz Ernő. — Pnyaczy Julián. — Conradi Norbert. — Bélydy Gergely. — Lihán Paulin. — Pállya István. —

„Beatus ille servus, quem cum venerit dominus eius, invenerit sic facientem.“ (Máté 24, 46.)

15. Roszinszky Ambró (a Joanne Nep.) a kegyesrend beesküdtött áldozára, született 1692-ben Bánban, Trencsénmegyében, Nyitraegyházmegyében. A gymnasiumi tanulmányokat oly kitűnően végezte, hogy szíve vágását nyilvánítván, a kegyesrendbe a legnagyobb készséggel vétetett be. A szabályszerű novitatus után a próbaéves tanárkodásra, hogy, ki az ifjuság könnyű örömei helyett solid tanulmányokat válassza, komolysággal fogjon a fontos tanári tiszt gyakorlatához, — lőn, mint a legjelesb növendékek egyike, érdemesítve. Erre a buzgó és munkás fiatal a bölcseszett és theológiával foglalkodék, és ugyan mindenkor az erüvedetlen kitartás mellett a ritka észtehetségnek kétségbevonhatlan jeleit adván. Mint beavatott és 1718-ban Ghillányi György püspök és esztergomi érseki helynök által fölszentelt áldozár, a már némileg megízlelt terhes tanári teendők teljesítéséhez látott, föltűnő eredménnyel oktatóván Nyitrán majd Privigyén, Pozsony-Szent-Györgyön. Hogy pedig mindig oly nagy sikerrel járt feladata körül, az onnét lőn, mivel az összes tudományok körét azon mértékben, mely szaktanulmányozás alapjául szolgál, kellőleg elsajátította; mert e nélkül semmi oktató általános műveltségre nem tarthat igényt s növendékei többoldalúságára nem törekedhetik, következésképp tanításának semmi nevelési iránya nem lesz... Veszprémben pedig utóbb gr. Volkra János püspök, a szerzetes papi jellemet alkotó erényekben éppen úgy, mint az alapos és rendszeres ismerekben kitűnősége miatt,

Roszinszkyukat... papnöveldejében a theologia vezértanárává tevő... Szelid indulata és nevelő-tanítói pályán követett szerencsés eljárása folytán a rendkormány őt, kinek eddigi működése váltig mutatta, hogy irányadásra van hivatva, a jelzett helyeken nevezetesen Nyitrán 1740-ben igazgatóvá tette. — Erélyét és lelkismeretes pontosságát elüljárói tisztóben bizonyíták az eredmények, bizonyíták Nyitra, Privigye, Pozsony-Szent-György legelőkelőbb polgárai, elsőrendű egyházi és világi méltóságok és a hálásan emlékező ifjuságnak minden rangú szüléi. Mert a mily vallásos és erényes életű volt ő maga, ugyanazon uton, mint jó pásztor a gondjára, vezetésére bizott rendtársakat, ifjuságot is a jó erkölcsök és tudományok ösvényén vonzó példával, fáradságot nem ismerő kitarással igazgató. Valóban érté küldetését s álláspontjának megfelelő ildommal cselekvék. A lelkek kormányzása és a tanári hivatásnak az akkori társadalmi állapotokhoz képest viszonyát oly tisztán felfogta: hogy minkettőt tiszteletreméltólag személyesilő. Helyes mérsékletű gondolkodása nem kismérvű előrelátását, a különböző vélemények iránti nemes türelme józságát s közvetilő képességét tünteti vala elő... Méltán tisztelték tehát kötelességű személyében a szülék is a gyermekeik jövőjét szivén hordozó jóltevőt, magok az ifjak bölcs és szorgos vezetőljüket; de különösen tiszteletben részesíték őt nemcsak a mondott városok, hanem a környék nagy számú közönsége is. Egyedül a rokonszenves tiszteletnek lehet tulajdonítani, hogy egy Pálffy János gróf még kívánságát megelőzőleg volt segélyére azon társháznak, melyben Roszinszky főnökösödött, vagy Eszterházy Imre hrg. primás azon jóakarátát, melylyel, ha Ambrónk aláztatossága ellen nem áll, oldalkanonokjává teszi vala; vagy, hogy Birovszky György székesegyházi kanonok convictorunkká óhajtott lenni Nyitrán. — Hogy a tudomány terjesztést a tanterem falain tul is igyekezett gyakorolni, mutatja az, hogy a hosszas, és mint látni való, bokros hivatalbeli munkálkodások mellett Ambrónk még tudományos, főleg theologiai tárgyú vizsgálódásokkal is foglalkodott, sőt értekezéseket ki is állított, melyek tekintetéből különösen az egyház nagyai igen-igen becsülték. — Egyáltalán pedig az önzetlen szeretet kötelességeinek mind közmind magánügyekben mily igazi fogalmát bírta: bőven a főtismerhetővé lőn nesztelen jótékonságai több tényének halála után kiviláglótából... A szent elmélkedéseknek és lelki

gyakorlatoknak, a papi élet ezen erénybányáinak, nagy műveléséhez illőleg a mély áhitattal fölvetett kegyeszerek hatása alatt Rózsahegyén költözött el Roszinszky örökre 1756. évi október 22-én az élők sorából. —

„Gloriam sapientes possidebunt.“ (Péld. 3, 35.)

16. N e m c s é n y i A d o l f (a S. Benedicto) a kegyesrend beesküdtött áldozópapja, aranyos-maróti fi Barsvármegyében, az esztergomi-főegyházmezejében született 1701-ben. A piaristaszerzet papi öltönyének fölvétele által annak tagjává lön, és a novitiátust, hol komoly tanulás által képezé magát jövendő pályájára, elvégezvén próbaéves tanár volt. Már mint ilyen szelidsége, lelkismeretes serénysége és feladatának igazi ügyszeretettel történt megoldása után közkedveltség és elismerésben részesült. — Mily buzgalmat, mennyi tevékenységet fejtett vala ki ezután, a bölcsészetet fényes eredménynyel meghaladván, és theologia-tanulmányok körül, melyek iránt erkölcsi irányban vezetett első neveltetésénél és ez által nyert természeti hajlamainál fogva — kiválóbb vonzalommal viseltetik: erről legszólóbban tanúskodnak a rend azonkori jegyzőkönyvének pontjai. — Miután 1728-ban Berkes András püspök, váci nagyprépost és helynök által áldozárrá avatott, elsőbb Pozsony-Szent-Györgyön és Veszprémben a gymnasiumban előjövő tárgyának, majd Nagy-Károlyban és Nyitrán a bölcsészet- és theológiának tankezelésére tétetvén, mindenütt, mindenkor a tőle kitelhető buzgalommal, pedig tőle ritka kitűnő észtehetségénél és tudományszomjas természeténél fogva igen sok telett, — a sokféle megbizátásokban a legszigorúbb pontossággal járt el. — Nem csodálkozhatni tehát azon, hogy mind hallgatóinak, kik a kívül, hogy, elragadtatva egyszerű, könnyű előadása, fejtegetésre különösen alkalmas tiszta, szabatos nyelve által, élvezték kellő jártasságát mindazokban, miket egy nevére méltó nevelőoktatóban csak föltétezhetni, — őszinte tiszteletben nyilvánult vonzalmát, mind elfüljáróinak becsülését és testvéri hajlamát teljes mérvben megnyernie sikerült. — Midőn a tiszta-lelkű és a magyar, német, olasz, latin és görög nyelvet tökéletesen bíró, zene- és más szép művészetekben kiképzett, tudós egyént Groll Adolf győri püspök papnövendékeinek a theológiában vezér-oktatójává tevő, a fiatal levitáknak érdekében épen nem elégedék meg Nemesényink tantárgyának alapos és rendszeres

magyarázásával; de oda is működött, hogy hallgatói ne csak viseljék a „theologus“ ragyogó nevét, hanem valóban olyanok is legyenek, a hittudomány nyomán: istenesek, éplelkűek... És e czél kivitelére igen helyesen használta föl a szentek különösen a bold. Szűz tiszteletére kötelező társulatokat... A rend, melynek oly diszére vált Adolfunk, tanári és tudományos-irányú bokros érdemeit méltánylandó, házfőnökségre és 1741-ben Nyitrán gymnasiumigazgatóságra emelte, kinek szemes elüljárósága alatt a társodának szellemi hasznán kívül anyagi jólléte is napról napra gyarapodott. — 1748-ban pedig 46. éves korában a rendfőnöki székben találjuk őt. A választók benne összpontosult bizalmának, mint a szerzet történetkönyvei nemcsak, de a feltűnő eredmények mutatják, teljesen megfelelt. Mint rendfőnök czélul tüzé ki a kormányozta szerzet összeset jóllétének eszközlését, és hogy kitűzött ebbeli czéljának elérésére fogatosan és kellőleg hathasson, feladatának tárgyává tevő a módokat és eszközöket, melyeknek alkalmazásával sikert arathatni nemcsak reménylette, de hitte is. — Az anyagiakat, mint gondos sáfár, a szellemieket, mint ügyes vezér, kinek figyelme mindenüvé kiterjedt, és fogadalmi kötelmeit „forma factus gregis“ példásan, kitartó erélylyel és szorgalommal intézé el. 1750-ben Nyitrán gyűlést (kiskáptalant) tartott, melyben az is határozatba ment, hogy egyes társházakba csak annyi egyén rendeltessék, mennyit azok alapítványaiból tisztesen eltarthatnak. — Nemesónyi kormánylata alatt volt 1753-ban szintén Nyitrán a hatodik tartománygyűlés (nagykáptalan), melynek titkárává Bajtay Antal (később Erdély püspöke) választatott. — Római követekké lőnek ugyanazon Bajtay és Tapolicsányi Gergely. Ez időtájban kínáltaték meg a szerzet Ujvidéken és Körmöczbányán állomással 1749-ben, Szent Anuán 1751-ben, Késmárkon 1752-ben és Kapronczán 1753-ban; de csak a szentaunai (utóbb Temesvárra tótetett át) fogadtatott el. — Nemesónyi, kinek valamint az előlt, ugy most is egyházi és világi főurak irányadó, mert okszerű tanácsát ki-kikérték, akkoron is, midőn hivatalutóda, előbb tanítványa Bajtay Antal II. József főherczeg és trónörökös oktatásával volt elfoglalva, mint helyettesfőnök bölcsen igazgató a magyarországi kegyes-tanító-rendet. — Kiható működését nemcsak számtalan tanítványában, kiknek sorában ott ragyog a főntvezett Bajtay Antal is, hanem

jeles munkálataiban is megörökíté. Ugyanis, hogy mennyire volt avatottja a komoly tudományoknak és pedig nem egyedül azoknak, melyek tanszakmájával összefüggésben állottak, de általában tehát a nyelvészeti, szónoklati, költészeti, bölcsészeti és theologiaiaknak: minden alkalommal nyilatkozott lelkes részvételből eléggé föltetszik, különösen pedig föltetszik elmedogozataiból. Mert a ritka lélek, noha életévei főleg a tisztkedés gondjai között pergettek le, és csak mellesleg mintegy lopva, az éjek esőndes óráiban áldozhatott az irodalom oltárán; mindamellett keble szent ihletében itt is gyümölcsözött. A szellem gazdag készületei birtokában, a mily lelkes, oly fáradalmas hivatal viselés mellett, nem említve a kéziratbaa maradt termékeit, a kiadottakból ezeket hozzuk föl: 1) A gr. Szapáry Pétert üdvözlő „SangVINIs et noMINIs ILLVstre DeCVs“ ezimű Pozsonyban 1727. megjelent verszetet. 2) „PrIMVs rVDIorIs aC noVeLLI VatIs PartVs sub alIo noMIne. Budae, 1730.“ Grassalkovich Antal tiszteletére. 3) Posten bölcsészettanár korából „De diva Catharina Philosophorum Patrona. Budae, 1731.“ 4) Báró Péterffy József és Palugyay Éva eljegyzése alkalmából „Epithalamium Leonino-chronostico versu confectum. Budae, 1732.“ 5) Eucharisticon Stephano Zsidanich provinciae Mosoniensis aearii Praefecto generali dicatum. Budae, 1732.“ 6) „Spiritualis Hymen. Posonii, 1732.“ Eszterházy Imre gróf veszprémi püspök tiszteletére, püspöki széke elfoglalása alkalmából. 7) „Anathema Clientale. Budae, 1733.“ Egyik hátküldő növendéke nevében Grassalkovich Antalnak szentelve. 8) „Marei Aurelii vita illustra. Posonii 1739.“ 9) „S. Bernardi Epistolae et S. Bernardi Epistolae et S. Augustini soliloquia novis curis expressa. Jaurini, 1750.“ 10) „Vindiciae vindiciarum A. Catharinii pro H. Sarry O. P. animadversionibus illustratae“ azon derék előszóval, mely, bár néhány lapra terjed csak, de magvassága miatt egy egész nagy munkával ér föl, Győrött 1753. közzétéve. — Az örökké felejthetlen szerzetesap, tudós és író fölött, nem lehet mellőznünk Nemesényinkben az embert. Adolunkban ritka elméleti műveltségével jótékony összehangzásban volt jóságos kedőlye, melyet semmi élettapasztalás nem hidegített el az emberiség iránt. Ő maga a szerénység mintaképe önzés és hiúság nélküli, annál méltányosb becsülője mások érdemeinek; saját érdekeit szívesen feledő, mások iránt jótékony, kinek-kinek sorsában résztvevő, örömost segítő :

szerzettársai iránt csupa szeretet és önfeloldó-szivűségű. S így természetes, ha súlyos megbetegülésének hírére minden rendbeli ismerősi, az egyházi és világi legelőkelőbb tisztelői aggodalmasan tudakozódtak mibenléte után, és Nyitrán 1757. évi szeptember 22-én történt elhunytát az őszinte részvét megható jelei legszebb, mert igazi s érzékeny áldást kívánó, dicsbeszédként követték sirjába. —

„Qui sequitur iustitiam, inveniet gloriam.“

(Péld. 21, 21.)

17. Léd ay Lénárt (a S. Joanne Nep.) a kegyesrend beesküdtött áldozára, született 1708-ban Barsvármegyében, Oszlányban. Megkapván a bevételi okmányt az ujonez-növeldeben a piaristaszerzet papi talárját felölté. Miután itt a rend szabványait megismeré, és az önválasztotta nevelői és tanári állás igényelte kellékek legszükségeseb előismereteit elméletileg elsajátítá, az elsajátítottakat a tanulók körül, mint próbaéves tanár, kellő eredménnyel gyakorlatilag is érvényesíté: a felsőbb tanulmányokban magát kiképzendő a bölesészeti és hittudományi pályára lépett. A kitartó szorgalomnak, melylyel a tudományokban buvárkodék, eredménye lón, hogy a legjobb pályatársakat is háttérbe szorítá, és ugy tevékenységét siker koronázván, 1733-ban b. Falkenstein Béla esauádi püspök által Isten egyháza szolgáljáva szenteltetett. — A sz. atyánk alapította terhes, de Lédayknak mindenkor kedves nevelés-oktatás mezejére tért tehát megint, vezetvén hallgatóit ugy erkölcsi, mint tudományos irányban kellő gyöngédséggel s atyai szeretettel. — A néhány esztendőn át Privigyén, Korponán, Nagy-Károlyban, Kecskeméten, Pozsony-Szent-Györgyön kifejtett tapiutatos tanárkodás következménye-s jutalmán, hogy tehetségeinek is a gymnasiumnál alkalmasabb körben való érvényesítésére tér nyiljék, — elsőb a győri püspöki lyceumban a bölesészetnek, majd Nyitrán a rendnöveldeknél a theológiának, utóbb ugyancsak ennek kezelésével a váczai püspöki növeldeben bizaték meg. A bizalom és elismerés e kitünő záloga jól esett lelkének, s egyszersmind ösztönül szolgált arra, hogy az új munkakörnek mindenképen megfeleljen... És a benső meggyőződés szülte tiszta vallásos érzület, melynek, mint mélyelmű tanár előadásaiban, mint szerzetespap példányszerű életmódjával kifejezést adott, eredményezte, hogy mindenütt mind saját szép hirneve, mind

a kegyesrend dicsőségére nagy sikerrel ténykedett, másrészt pedig, hogy 1742-ben a nyitrai társház s a gymnasium igazgatására, melylyel a convictus vezetése is egybekötve volt, léptettetett elő. A körültekintő éber felügyelet és lelkismeretesség a hármás minőségben tisztkedőnél is igazolá, hogy a Jézus szíve szerinti szerzetesnek összes tulajdonaival bőségesen bir a hivatal minden ágaiban állandó buzgalom embere — Léday. — Előkelő érdeme volt Lénártuunknak az 1749. évi augusztus 3. 4. 5-én Kalasanzi beatificatiója emlékére Nyitrán alkalmazott komoly és főségesen megható szertartások körül, midőn a kegyesrend és minden, azzal rokonszenvező, jó ember elméje egy szívemelő ünnepély édes s üdvös emlékezetével, keble a tisztelet és kegyelet maradandó érzetével gazdagodott... Léday jeles tehetségei és fáradhatlan szorgalma módot nyujtának neki, hogy csaknem ugyanazon időben igazgató, tanár és író is lehetett, mindhárom irányban szép eredménnyel működvén! Dolgozatai közül, melyek napvilágot láttak, fölhozzuk: 1) „Notae eruditae atque animadversiones in III. Guevarae Horologium Principum. Jaurini, 1738“. 2) „Acta et scripta Patrum I. et II. seculi annotationibus illustrata. Tom. II. Tyrnaviae, 1748.“ — De legyen elég Léday emlékezetének, a ki a földi életet az örökkévalóval 1780. évi június 4-én Privigyén váltá föl, — ezuttal elég. — Végeredményül hangsúlyozzuk: ő egész terjedelmében érezte azt, hogy az embert csak az erkölcsi és értelmi súly mentheti meg: ennek nevelése lett életének főfeladata, s ennek munkálásában húnýt el, mint a harcz bajnoka, ki még erőfogyottan is küzd és viv a legszentebb ügy megóvásáért. —

„Honor et gloria in sermone sensati.“

(Jéz. Sir. 5, 15.)

18. **K ő s z e g h y S z a n i s z l ó** (a S. Stephano rege Hung.) a kegyesrend beesküdütt áldozópapja, született 1708-ban Kocsóczon, Trencsénvármegyében, Nyitraegyházmegyében. A példás erkölcsi viselet és jeles előmenetről tanuskodó bizonyítvány nyomán a piaristarendbe fölvétetvén, ujoncznöveldebe ment. Az itt kiszabott ilőnek és próbatanításnak, melyet szelid lelke sugallatát követve, oly igaz buzgalommal és kitaró szorgalommal végez vala, minőt csak az egyéni hivatással összehangzó életpálya jól talált választása és ebből folyó nyugodt lelki megelégedés szülhet, — leteltével, a

bölcsészetet és theológiát, meglepő sikerrel, tehát saját hasznával és főnökeinek elismerésével tanulá. Mire, 1733-ban gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök által áldozórára avattatván, folytatá a gymnasiumban Váczon, Kecskeméten, Pozsony-Szent-Györgyön és Nyitrán a tanárkodást, törekvését odairányozván, hogy növendékeiben a haza és egyház egykor hű, művelt és őszintén vallásos tagokat nyerjen. — Utóbb, mivel mint látszik, Isten kegyelméből azon kevesek közé tartozék, kikben az ész és szív összes jó tulajdonai ritka vegyüléssel valának egyesülve annyira, hogy felőle csak a téves értesülésből merített hiányos ismeret, vagy a rozlelkűség szólhatott vagy gondolhatott balul, — bölcsészet- és theologia-tanárként neveztetett ki. Az e mezőn rendünkben sikeres működése után a nyitrai, győri, majd a veszprémi püspökök által kérésre ugyanazon tárgyaknak a papnövendékben való tankezelése végett, az életkorra még ekkor fiatal, de tudományra, jámborságra és érettségre sokak fölött kimagasló szerény szerzetes. — E helyeken elfoglalt theologiatanári állomásán is, melynek egész idejét és tetterejét szentelé, nem ismert fensőbb kötetmet, mint azt, hogy a kinyilatkoztatott igazságokat, melyeknek üdvhozó erejéről teljes meggyőződéssel bírt, hallgatói szívébe csepegtetve a gyakorlati élet terére átültethesse. — A derék rendtag azontúl, a haza és az egyház, de kivált hűn szeretett szerzete érdekében tanusított ügybuzgalom méltánylásaul, a váczi, majd 1744-ben a nyitrai ház és tanintézet élére állítatván, a sok fáradsággal összekötött tisztségben oly hév- és szorgalommal, annyi erély- és körültekintő lelkesedéssel járt el, minőt csak a nagy, lelkiismeretes szellemek szoktak mutatni. — A mily ritkaügyes tapintattal és szerencsével emelte szerzettársainak értelmi és erkölcsi ügyét, hasonló buzgalommal és eredménynyel látott a kegyesrend nyitrai templomépületéhez, hogy azt kialakítottabb tornyok által magasabbra, diszesebbre emelje. — Milyen szerencsésen fogatosította a szép eszmét az ilyenek kivitelére hivatott tervező Kőszeghynek, mint házfőnök: maiglan is mutatja az emlékszerű izlésben létesített két torony, melyek templomunknak kívülről földiszét mintegy az első meghívót képezik... — Ennyi érdem méltató elismerésül a szerzet őt consultor, assistens és végre tiszteleti rendfőnökké

tevé. — Tanári, illetőleg igazgatói hivatását oly buzgósággal s maga odásával töltötte be Kőszeghynek, hogy idejének csak kisebb részét fordíthatta más irányban szellemi munkásságra, irodalmi működésre... Első dolgozatai, mint az elevebb elméké rend szerint, költőiek voltak, melyek között valódi mesterművek kerültek elő; de a Camoenák a theologia komoly istennője elől csakhamar kényszerültek hátrálni... Szellemmélysége, és éles ítélete miatt, melynek gyümölcse a Biró Márton veszprémi püspök sürgetésére közzétett „Institutiones Theologicae. Agriae 1761“ — a kerekdedége és szabatottságaért egyképen magasztalt elméműve, — a főpásztorok, különösen az őt kegyelő Gusztinyi János, Nyitra megsiratott püspöke egyszerűen többször kérék ki, alapos képzettség, folytonos elmélődés- és hosszú tapasztalásból meritett, tanácsát. Szaniszlónk pedig mindannyiszor kevés szóval világosított föl bonyolult dolgokat, metszett ketté elmergesült vitákat, és nem volt kétség a helyes megoldás fölött... Ajkának hatalmát, méltóságát és ékességét kétségtelenné teszi amaz üdvözlő diszbezzéd is, melylyel a b. e. gr. Eszterházy Imre püspökért, ki élte meghajlott korában a püspöki renddel összekötött teendőknél gyámolul és segédül, utódjoggal, 1762-ben Gusztinyit nyerte, tartandó gyászmisére ide érkezett gr. Barkóczy Ferencz primást 1764. fogadta volt. — Megérintettük érdemeit a kitünő egyénnek, de nem szenvedéseit, melyeken ez érdemeket vásárolta. Az éj-napi foglalkodás, a jó ügyérti fáradságos és önmegtágadó küzdések, egyik szeme használatának elvesztése, másíknak meggyöngülése, — egy kevésbbé buzgó s nagy lelket vagy kifárasztanak idő előtt, vagy körül sem vesznek. Kőszeghyt ki nem fárasztották, de irodalmi munkálkodását idő előtt megakasztották... Miután Kalasanzi József szenttéavattatása emlékünnepejét is megtartá Nyitrán, és ugyan oly fényvel és lelkesedéssel, minőt e vidék sem az előtt, sem az óta nem látott, elhunyt az Úrban 1778. évi junius 26-án.

„Sapientia et disciplina timor Domini.“ (Bölcs. 1, 34.)

19. H u l i n y i J ó n á s (a S. Thoma Aquin.) a kegyesrend beesküdtött áldozára, született 1711-ben Nagy-Rákon Turóc vármegyében, az esztergomi főegyház megyében. A piaristaszerzetbe soroztatván a törvényes ujonczidőnek, mialatt részint a szerzet szabályait és történelmét tanulá, részint a gymnasiumi tantárgyakat tekintettel a kezelésre, főleg a nyelve-

ket ismétlé, — kiállta után a rábizottakat próbaéves tanárként oktatá szelidlelkűséggel a vallásirányú tudományosság ösvényén. Azután néhány évet a bölcsészet és theologia beható tanulmányozásában tölte el. És ugyan jeles elmetehetségét, melylyel az Istentől megáldva volt, annyi szorgalom- és kitartással fordítá e tudományok birtokba ejtésére, hogy fáradhatlan munkásságának, mely mint dicső kezdet, jelzé jövő hasznavehetőségét, dija előljáróinak teljes elismerése volt. Erre, 1736-ban Groll Adolf győri püspök által fölszenteltetvén, ujlag a cselekvés terére, a nevelésoktatás mezejére lépvén, a magasztos czél felé, melyet eléje a hivatás tüzött, ernyedetlenül tört. Működése egyideig a rendi gymnasiumokban Korponán, Szent-Annán, Szegeden, Pozsony-Szent-Györgyön, Nagy-Károlyban folyt még, honnét tapintatos ténykedése alapján, mivel a szerzetfőnökség is a benne helyezett bizalomnál fogva ugy akará, az Erdődy grófi családhoz ment, hogy az e nevű országbiró egyik sarjadékának nevelő-oktatója legyen. Kivánt sikerrel befejezván magánoktatói vállalatát, mely alatt a főrangú család pártfogásával növendéke társaságában két esztendeig a külföldet, jelesül Olaszországot is beutazhatta, és pedig a külföld szellemi javával élvén, de egyszersmind érintetlen maradván azon idenségi kórtól, melyet onnan annyi magyar szokott hozni magával... Hulinyit ettől nem a négyfal ótta meg, mely közé nagy és uj világban sokan tartózkodással zárkoznak: sőt átengedé magát növendékével együtt a nemes élvezetnek, meg-megnővén a tudomány- és művészeti tárlatokat: mert szivén hordta a honszerlem talizmánját. Bátran csodálta egy-egy előbbre haladt nép fényét, de meg nem vakítottatott általa; tanulta és tisztelte az irodalmak eszme gazdag műveit, de nem csüggesztetett el általok, sőt még forróbban óhajtotta hordhatni a porszemeket, mikből, hogy az értelmiség szentpétertemploma fölépülend, mely nemzetét árnyékába fogadandja, szent hittel hitte! Főlszerelve ismeretekkel, gazdagodva tapasztalásban, ugy kötött ki a gyakorlati élet révében, hogy megint Árpád nemzedéke körül folytathassa hivatását... Ismét tehát a rendkormány szabad rendelkezésére adta magát, habár mentori fáradozásainak elismeréseül a hálálkodó grófi családtól évi nyugdíjban is részesítettett. — Visszatérvén így a nyilvános tanári pályára Debreczenben, Nyitrán és Veszprémben az utóbbi két helyütt,

mint a megyés püspökök által is kedvelt theologia-tanár, az egyházmegyei papnöveldekben, annál inkább hasznosítá az anyaszentegyház és a hon érdekében tudománya és tapasztalatai dús kincseit, mivel az istenészet főnséges tantárgyai érett lelkének nagyon is kedves és méltó foglalkozást nyújtottak... Majd a temesvári, váczai, hol Migazzi Kristóf főpásztor kegyenceze volt, illetőleg 1748. s 1849-ben a nyitrai társoda és intézet vezetése bízott rá. A buzgó tanodaigazgató és a szelid lelkületű, könnyen megközelíthető házfőnök személyisége Nyitrán is nemsokára a közbecsülés és szeretet tárgya lőn minden körben annyira, hogy, midőn más tisztséggel a rend kormánytanácsa által megbízatva eddigi állásától búcsut vőn, a nyájasmodoru s egyeneslelkű szerzeteseljáró övéinek és ismerőseinek szívében nemcsak a veszteség fájdalmát, hanem nevének kedvesen maradandó emlékét is hagyá. Hulinyink assistens generalisként Rómában is lakott 6. évig. — A halál, melyet a tiszta öntudat nyugalomával üdvözöltt, Váczon 1777. évi július 8-án érte őt utól. —

„Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius.“
(Bölcs. 2, 21).

20. Dorinecz János (a S. Disma) a kegyesrend beesküdtött áldozópapja, született 1713-ban Motesiczen, Trencsénvármegyében, Nyitraegyházmegyében. A piaristaszerzet papi öltönyét felöltvén, az ujoncznöveldei időt saját kiképzetésére a legszebb sikert eredményező szorgalommal fordítá. Próbaéves tanárkodásának, midőn a gondozására bízott növendékeket az emberiség és haza reményére törekedett nevelve-oktatni, jutalma lőn tanonczainak és azok szüleinek szeretettel párosult tiszteletén kívül a rendkormány megalégedése. — Mennyire kitartó iparral, mily beható kutatással buvárkodék ezután, mint rendi növendék, a bölcsészet és theologia egyes szakmaiban, eléggé láthatók szép bizonyítványaiából. 1740-ben gr. Patachich Gábor kalocsai érsek által áldozárrá szenteltetvén, a gymnasium minden osztályának, valamint a philosophia és hittudománynak tárgyait is váltokozva, hallgatóit, kiknek szellemi művelődését soha szem elől nem téveszté, mindenkor szeretve, és általuk viszont becsülgetve, kellő buzgalommal és eredménynyel tankezelé. — Így lőn, hogy a privigyei, 1750. 1751. 1769-ben pedig a nyitrai intézet igazgatójává emeltetett. Örömkészséggel fogadá a megtisztelő

állomást. — A világ fiai az éjet nem ismerik iparuk határkövének: azért a mi Jánosunk sem tartá illőnek a szent ügy vezetésében ezeknél alább állani, legkivált, midőn jobbra-balra szép siker lebegett szemei előtt. Így vivé oda a dolgot, hogy az egész időtartam alatt, míg az elüljárói tisztet viselé, főgondját oda irányzá, miszerint a társház szerény vagyonát nemcsak megtartsa, de gyarapítsa is, hogy ekkép annak anyagi állapotát javítva, javítsa rendtársaiét is. A szellemi és erkölcsi életet, a ház összes tagjai előtt, kik őt őszintén tisztelték, mint olyatén elüljárót, ki az egyetértés, szeretet s béke olajágában velök mindig testvéricsen osztozott, önpéldájával világítván, oda fejleszté, hogy a szerzetesség legszigorúbb bírálója sem vehette megrovólag ítész-tolla alá. E kívül daczára a különféle állásokbani elfoglaltatásának élte ez időszakát elmedlgozatok is, melyek azonban, sajnos, nem kerültek nyilvánosság elé, jelölik. Ezek között főjelentékűek igazgatóságának gyümölcsei — tartalmas tanodai beszédek, melyeket rendszeren az ifjúsághoz tartott volt... Jeles volt Dorinecz mint igazgató, jeles mint rendtárs és tanár, de nem kevesebbé jeles, mint a Megfeszítettnek a szenvedések békés elviselésében hű tanítványa, ki az évtizeden túl tartott kéz-, lábbénaságot és vakságot teljes megnyugvással, minden panasz-szó nélkül viselte. Mindazok, kik tanui valának ez állapotnak, bámulták az apostoli buzgalmat és lélekerőt, mely a megtámadott, sőt már meggyöngült organismusban rejtezett... Valóban szent kegyelettel illik tehát ez istenesnek emlékét felujítani, ki aggasztó bajában békétüréseért mindenki bntiszteletteljes részvétet gerjesztett, egyedül a Mennyeihez fordulván, kinél buzgó fáradalmainak jutalmát el is nyerte Nyitrán 1794. évi október 23-án.

„Bonum est viro, cum portaverit iugm ab
adolescentia sua.“ (Jéz. Sir. 3. 27.)

21. Prileszky Mihály (a S. Joanne Nep.) a piaristaszerzet beesküdütt áldozára, született 1716-ban Prileszen, Trencsénmegyében, Nyitraegyházmegyében. Bevétetvén piaristáának, a rend constitutója szerint, ujoncz lön, majd pedig próbaéves tanárként, feladatának nehéz kezdetét, a kisedek oktatását szép sikerrel oldá meg. — Megfutván továbbá nagy reményekre jogosítólag a bölcsészet és hittudományok folyamát, 1740-ben gr. Eszterházy Imre nyitrai püspök által pappá szenteltetett, elébb a nyelvtani és csakhamar a szónok-

lati és bölcsészeti osztályok tanárává léptettetett elő... És mint tanférfi, résztint Privigyón, Szegeden, Breznén, Debreczenben, Veszprémben, Vácson, Nagy-Károlyban, résztint Nyitrán nevének és a rendnek, melynek szellemes és munkás tagja volt, nem kisebb dicsőségével, mint tanítványainak hasznával tölté be mindenkor állomását. Főtörekvése oda is irányult, hogy egyéb tantárgyak mellett a magyar történet különösen méltatva legyen, mi által még nagyobb tere nyílt a fogékony tanítványokra hatásának, mely csöndes vala, de mély.. Az üdvös s elismerést keltő működés bátorságot ada a rendkormányának, a valóban méltót a theologiának tankezelésére Nyitrán, majd megkeresés folytán Veszprémben az egyházmegyei papnöveldeben alkalmazni: ő elvállalá lelkesülten e nehéz tisztelet, s ime tanártársai közt ott álla elsőül, mint a soha meg nem fogyott buzgóságnak és erőnek buzditó példánya!.. Mert Mihályunk, kiben oly kiválóan ragyogott szeretete az örök igaznak, megvetése minden álfénynek; a szent akarat, a nem ernyedő munkásság s a való érdem élettársa: a szerény szív, — páratlan lelkismeretességénél fogva tanszakmáját, mindkét helyütt, lankadatlan serénységgel úgy fejtegette, hogy elismeréskeltőleg gyarapítá a haza, egyház és a rend érdekében elébb szerzett érdemeit. Erre a privigyei, illetőleg a nyitrai ház és tanodaigazgatója lón 1752-ben, és hivatalát kalasanzai lelkesedéssel és a társoda vagyonát a legtisztább kezekkel gondozá. — Sőt még 1761-ben az akkorban leégett collegiumot rövid időn helyreállithatván, megragadón mutatta meg, hogy bir ama zajt nem verő, de mélyen megkapó biztos hatalommal, melyet az egyszerű vallásos meggyőződés, a hajlékony, de magát soha meg nem tagadó következetesség, az ügy szentsége iránt táplált bizodalom s a missio érzésével párosuló kitűrés fejt ki, — mig nem becses életének a halál 1763. évi január 18-án egy véletlenül előkerült, de öldöklő jáz által, véget nem vetett Nyitrán. —

„Non efficiamur inanis gloriae cupidi.“

(Gal. 5, 26.)

22. Nozdroviczky Szörény (ab Angelo Custode) a kegyesrend beesküdütt áldozára, született 1712-ben Kamencsánon, Trencsónmegyében, hol előkelő származásának daczára korán megszokta az egyszerűséget, megtanulta nélkülözését miundeunok, mi az első szükségen túl van, s kevésre

becsülését a külső dísznek, mely mai nap annyiszor csak belső hiány hazug takarója... A kegyesrendbe igtatása után a novitiatust állotta ki. — Az itt elméletileg jól elsajátított nevelészet kellekeit tanuló növendékei körül, mint próbaéves tanár gyakorlatilag tapintatos ügyességgel érvényesíté. Eddigi működésével Nozdroviczkykn teljesen megfelelt azon reményeknek, melyeket elüljárói hozzá kötöttek; s ha élete, hatása még nem keltett is valami különös érdeket; ha lelke iránya nem tűzötti, ki valami fényes mezőt, melyen csillogni lehet: de a nevelés-oktatást, mint a polgári jóllét egyik leghathatósbb eszközét, fölismervén, ennek előmozdítására tehetsége és hatásköréhez képest a legbuzgóbban törekedett... Ezután képeztetett a philosophia- és hittudományokban, melyeket kitarató ügyekezeti- és dicséretes eredménnyel haladott meg. 1738-ban b. Falkenstein Béla csanádi püspök által áldozárrá avattatván, a szerzetfőnökség rendeletéből előbb a gymnasiumi osztályok tárgyait értelmézé, mindent megtevén, hogy neveltjeiben a társadalom egykor tudományosan művelt, hasznos tagokat nyerjen. Miután így sz. Kalasanzi szölejében, jelesül e középtanodai téren, több éven át kivánt sikerrel munkálkodott, szorgalom- és gondnal ápolgatván a haza csemeteit, Privigyén, Nagy-Károlyban, Pesten, Kecskeméten, — Nyitrára rendeltetett. — Hogy a theológiát hozzátartozóival lelkesen művelte, azon körülmény tanusítja, melynél fogva a hittudományokat oktatószékről nemcsak Nyitrán, de a győri és veszprémi püspökök hő kivánságára, az itteni papnőveldekbén is, — a mily őszintén vallásos buzgalommal, oly eredménnyel tankezelte. — Egész szerzetesi élete, munkás, lelkismeretes, foddhetetlen férfi képét tünteti elő; s ekkép alig volt piaristaságának folyamában hosszabb időköz, melyben Szörényünk, a rendfőnökség által valamely előléptetésben, bizodalom jeleit ne vette volna... Igy érdemes- és alkalmasnak tartott, kinek vezetésére bizassék a rend ujoncznőveldeje Privigyén, illetőleg a ház gondozása Rózsahegyen, 1753-ban pedig a gymnasiumigazgatás Nyitrán, hol a tanulószághoz időnkint intézett szözatai a bensőség és melegség miatt, mely mély-érzésű szívének általánosan ismert kiáradása vala, nagyban dicsértettek... A nem kevesebb ügyességet, mint tapintatot, nem kevesebb tárgyismeretet, mint tudományosságot föltétező kitüntető tisztállomásokat a legnagyobb hűséggel és a rendkormány teljes

megelégedésével viselé. — Nozdroviczkyk, még mint elüljáró is, szabad perzeit nem a világi örömek, nem zajos szórakozás s magánérdekeknek szánta: az ő tudományszeretete, ritka mértékben tevékeny vala folyvást a bölcészeti és theologiai kérdések földerítésében. És ő nemcsak kutató, hanem szives közlő is volt; e mellett pedig nem kevés volt az, mit ő egybeirt... Igaz, hogy becses dolgozatai, melyek között nemcsak tudományos értekezések valának, de kész művek, nem láttak napvilágot, csak kéziratban maradván... Ámde, ha a tett, mely nem fény, hanem gyümölcs után törekszik, hálát érdemel; ha oly élet, mely munkás erényben folyt le, például szolgálhat a maradéknak: úgy Szörényünk emlékezete a tett becsével a hálát, és az erény érdekével a méltató figyelmet teljes mértékben e czimen is megérdemli... A mindenkitől, mert minden hozzája fordulónak jóakarója, kétése ügyeiben bölcse tanácsadója, örömben, búban vezére s valódi atyja vala, — szeretett és tisztelt szerzetes 1782. évi november 9-én fejezte be életét Privigyén. —

„Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placet, cui se probavit.“ (II. Tim. 2, 4.)

23. Schult z Ern ő (a S. Georgio) a kegyesszerzet beesküdütt áldozára, született 1715-ben Kőrmöczön, Barsmegyében. — A piaristarendbe kebeleztetvén és az ujonczidőt kiállván, tanári képességéről tanúságot teendő, mint próbaéves oktató a gondozására bizott tanonczoknak ugy erkölcsi viselete, mint a tantárgyakban tett előmenetele által bebizonyította, miszerint életfeladatául a tanári pályát választva, választásában nem tévedett. — A bölcészet és theologia tanulásával buzgalommal foglalkodván, e tanszakokban is állása igéyelte tökélyre vergődött és így 1739-ben gr. Csáky Miklós nagyvárad püspök által áldozárrá szenteltetett. Erre ismét a tanári működésre lépván, a gymnasiumi tárgyakat Privigyén, Rózsahegyen, Kecskeméten és Nyitrán tanonczainak mindenkor és mindenütt oly erély- és szép sikerrel közlé, hogy csakhamar a theologia tanításával bizaték meg. A megtisztelő állomáson a nemes önérzet szülte erkölcsi kötelességének tartván a tanári pályán felmerülni szokott fáradozások elül soha háttérbe nem vonulni... A lelkek üdvétől szomjasan adá elő az igaz hittant, kifejté annak belszentségét, szükségességét, szóval mitsem mulasztott el, mi által a hallgatók lelkére hasson... Ekként a

fáradtságok és nehézségek, a hivatásilag kezelt ügy szentsége mellett, rá nézve elenyésztek, másrészt pedig az eredmény a hallgatók kedvező előmenetelében meglepő lón. — Világnézete egyformán távol levén az optimismus és pessimismustól, megengedé, hogy a világ folyása jobb lehetne, de megnyugodott a jelenben; mert hitte, hogy az még sokkal rosszabb is lehetne. Nem tartotta az embert angyalnak, de ellenkezőnek sem, s minden bajt abban lelt, hogy, a hiúság lehellete által gátoltan magát nem ismervén, Isten segélyével nem törekszik értelmileg és erkölcsileg tökéletesülni... Tisztelőinek koszorújában találkozunk a szerzetkormáunyal, mely iránta való elismerésének az által vélt méltó kifejezést adni, hogy, a tanügy terén több évi nemes küzdelmeit megjutalmazandó, őt 1754-ben a nyitrai gymnasium igazgatójává nevezé ki... A ráruházott imezen tisztet is pontossággal és természetévé vált komolysággal viselé, mint tanár ragyogván, mint igazgató a tanulóifjuság között a kellő rend- és iskolafegyelem főtartásának mindenkor szigorú őre levén. — A rendtársai által testvéri kegyelettel ölelt Schultz, ki, különféle alkalomkor mondott igazgatói beszédei terjedelmes ismereteket tanusítván, mélyebb nyomot volt hagyandó az irodalomban is, ha lokros elfoglaltatásai engedik vala, — az élők sorából távozott Nyitraán 1755. évi május 10-én. —

„Ad destinatum persequor, ad bravium supernae vocationis Dei in Christo Jesu.“ (Fil. 3, 14.)

24. P n y a c z y (másnép Pnyacsek) Julián (a Passione Domini) a kegyesrend keesküdött áldozára, született 1719-ben Polhorán, Árvamegyében. Vonzalmának, mely őt a papi és tanári pályára sarkalá, hódolván, piarista lón. Az ujonczidő és próbatanárkodás után, melynek tartama alatt a tudomány iránti nagy szereteten kívül a szerzetes élethez hő ragaszkodása, minden mulandót megvető lelkülete bőségesen kezekedtek a rendkormány bizalmának meg nem hiusulhatásáról, a főnökség rendeletéből a bölcsészet és theologia tanulásával vala elfoglalva. Itt is valamint csüggedetlen szorgalma, ugy kifogástalan viselete által maga felöl a legjobb véleményt keltvén, 1746-ban gr. Eszterházy Imre nyitrai püspök által fölszenteltetett, s visszament ismét azon térre, a tanári pályára, melyre őt valóban a szent hivatás vonzá. Egy ideig Szebenben, Pozsony-Szent-Györgyön, Privigyén, Vácson, Breznón, Nagy-

Károlyban, Kecskeméten, Debreczenben és Nyitrán a gymnasiumi ifjúság tudományos és erkölcsvallásos nevelése vette igénybe, hol fáradságát a tanoncok részéről a legszebb siker jutalmazá, utóbb azonban a bölcsészet és theologia tanítására, mint, magasabbra törő lángeszenél fogva, teljesen méltó, léptettetett elő. A tanár főhivatása az ifjakat a tudományok szentélyébe vezetni, azok jelen állapotjával megismertetni, a tárgyak ujságából eredő nehézségeket eloszlatni; de azt sikeresen csak élénk, lelkes, figyelemébresztő és a hallgatók felfogásához mért, előadással teljesíthetni, mert csak így valósul a régiek ez alaptétele: „viva vox plenius alit“, csak ekként létesül az oktatás magasabb célja... Juliánunk, kinek előadásai imezen előnyökkel bírtak, — ez állomáson lelkes buzgalmát és törhetlen szorgalmát különösen odá irányzá, hogy istenfélő, egyházukat és hazájukat önzetlenül és őszintén szerető, az igaz, szép és jóra törekvő növendékek kerüljenek ki kezei közül. — Növendéke a classica literatúrának, korán versenyt kezdte futtni azokkal, kik a régiek nyomdokain akarák regenerálni a költészetet... Így eredtek tőle verseszetek, melyekkel őszinte lelke és szíve útján alkalmoszerűleg az érdemet tisztelte meg... Az eredményes munkásságot méltányuló rendkormány őt gymnasiumi igazgatóvá Nyitrán 1755. 1756. 1759. 1762-ben, majd Breznón házfőnökké is tette, mely utóbbi minőségben, mint egyházi szónok és lelkész Marmaros-Szigeten is szerzett borostyánt. Itt Juliánunk működött nemcsak épületes beszédeivel, de jámbor életmódja és eszélyes magaviseletével: az ő ajkairól, mint a habjaiban bő kristálypaták, eredt meg ékesszólásának árja, beszédeivel fölrazta a szunnyadozókat, fénylő erényeivel pedig, mint delejvessző a vasrészeket, vonzotta magához a kebleket; eszmegazdag szónoklataival tevékenységét odá irányozván, hogy a hivek családi szentélyében valódi béke, vallásosság által épült lelki nyugalom, egyetértés, egymásiránti szeretet, őszinteség és istenesség uralkodjék. — Ekként Juliánunk, miután a három nagy eszközzel, t. i. a nevelésoktatással az iskolában, az igehirdetéssel a templomban és a szeretet műveivel a nép között, a keblekbe drága magvakat rakott le, melyek már akkor is részben gyümölcsöket termettek, az ég segélyével még bővebb aratást ígérve, — lélekajánló imák között 1772. évi decz. 8-án Breznóbányán szenderült át a boldogabb életre. —

„Beatus vir, qui in sapientia morabitur, et qui in iustitia sua meditabitur et in sensu cogitabit circumspeditionem Domini.“ (Jéz. Sir. 14. 22.)

25. **C o n r á d i N o r b e r t** (a Passione Domini) a kegyesrend beesküdött áldozára, született 1718-ban Pesten, Pestvármegyében, az esztergomi főegyházmegyében, — A gymnasiumi osztályok jeles befejezése után a piaristaszerzet papöltönyével felruháztatván, ujoncznöveldebe küldetett. — Norbert, a 17. éves ifju oly hévvel adta magát a szerzetes élet tanulmányozására, mint az előtt a gymnasiumi tantárgyakéra, sőt nem annyira tanulmányozására, mi részint lehetetlen is, hanem inkább gyakorlására, és az igazi szerzetesi jellemet alkotó erényekben oly szépen haladt, hogy rövid ujonczkodása alatt az idősbeket is fölülmulta alázatosságban s engedelmességben, ismeretei és szeretetreméltósága által pedig mindenkit becsülőjévé hódított.. Azért is a szerzet alap- és főbb szabályait kitünő észtehetségénél fogva, melyhez törhetlen szorgalom is járult, elsajátítván, próbatanár lőn. Próbaéves tanárkodásának oly kitünő eredménye volt, mely által gyakorlatilag lőn igazolva azon elismerő vélemény, melyet szép talentuma már az ujoncznöveldeben töltött rövid időn ébresztett... Folyton tanult ő s jegyzett és dolgoztatott egyszerűmínd, azt tartva, hogy olvasásunk csak úgy fogamzik meg lelkünkben s válik igaz sajátunkká, ha azt nem egyedül a fogékonyság szenvedőleges tehetségével vesszük föl magunkba, hanem az idegen ismereteket fontolgatjuk, összehasonlítjuk, megítéljük, és így nyert saját felfogásunk szerint újjáalakítjuk. — Még ekkor nem választott volt szakot. A rend idősbjeitől tanulta azt, hogy ilyet választani kell ugyan, kivált, mióta az emberi ismeretek oly mérhetlen tömeggé szaporodtak, s az eszmék mai birodalma több tartományból áll, mint egyes határokból a régi; s hogy egy új Aristoteles ma már a lehetetlenségek sorába tartozik: de jókor figyelmessé tétetett azon szoros, léteges összeköttetésre is, mely az ismék s eszmék e roppant birodalmának mindenik részecskéje közt van, s hogy minél inkább hatolnak az egyes tudományok a mélybe, annál szorgosabban kell az összes tudománykör eldarábolásától, s az ágaknak a közös gyökértől olváasztásától óvakodnunk, melyből hason joggal állanak elő törzs és ágak, levelek és virágok, gyümölcsgegzdek és magvak... Maga

Conrádink ily öszletében fogta föl és tanulmányozta az emberi tudás fáját, s ez átkaroló egyetemes tudományszeretetének, mely minden egyes ág és forma felé hason figyelemmel fordult, emléket hagyta szellemi munkálkodásában, melyben egyoldalúságtól menten, minden irányban hason gonddal hatott. — Mielőtt azonban áldozárrá lön, az isteni Gondviselés a képzés azon nemét sem tagadta meg Norbertől, mit nagynehezen pótolhat valami más a szentély emberének előkészítésében. Szerencsés volt ugyanis kiváló tehetségeinek tovább fejlesztésére, kiegészíteni, magasra hatványozni az itthon nyert tudományos kiképzést, — a bölcsészet és theologia tanulására Rómába küldethetni. — Mily kitarító szorgalmat, mennyi munkásságot kelle ott tanusítania, bizonyítja ama jelenség, hogy a héber- és görög nyelvet teljesen birtokába ejtette. — A kilencz múzsák temploma közelében képezve erősödött az örök városban, a tudományosság és művészet emporiumában, hol a tudományok világhírű képviselőinek hallgatta előadásait, mik szerint az ember annyit ér, a mennyi átgondoltan magáévé tett igaz ismerettel és erkölcsi jóval bír. Tájékozva a tudományok nagy körében, itt fejlett ki benne egy és más tudási vidék iránti külön szeretete s a mintegy 25. éves ifju, kinek nemcsak komolyságát, hanem tudományát könyvek közt megőszült férfiak csodálták, a választás utján találta magát. — Szenvedélye elejénte különösen két irány közt volt megoszolva: a bölcsészet és theologia közt. Utóbb azonban szerelme emennek jutott egészen... Visszajövéen, mint már, 1745-ben de Rubeis Ferencz tarzusi érsek által Rómában, fölszentelt pap, a tanári pályára, elsőbb a gymnasiumban, Kecskeméten, Nagy-Károlyban, Pesten, Bécsben, Bukarestben működött. Majd érdemei folytán gr. Forgách László mellett magánnevelő volt... És Norbert keble egész szeretetével kertészkedett a nemes csemete körül; ő nem úgy fogta föl állását, mint közönséges gyermekoktató; ő a fiatal grófbán hazánk egyik gyámolát látta kezeire bízva; a magyar nyelvben pedig a szeretet varázsvesszejét, melylyel a magas növendéket megihletni, a magyar ajak hangjaiban a föniséget éreztetni törekedett. S törekvése a szülék részéről helyeslésben részesült... Azután, hogy szellemadományozottságának tágasabb tér és alkalom nyujtassék, a helyes módszer és az ezzel előmutatott meglepő siker arra indította Vác- majd Veszprémegyházmegye főpásztorait, hogy Conrádit papnöveldejök

számára kikérjék, mint olyat, kit, a fontos tanárállás betöltésénél a hivatalszeretet, a kötelességérzet és lelkesmeretes pontosságon kívül, az igazi vallásosság vezérelt. — A tan széken töltött idejének magasztos foglalkodásaitól szabad óráit kedvencz tárgyainak a költészetnek t. i. a szónoklatnak és bölcsészetnek, melyekben szintén ritkította párját, szentelé. — Ebből veszik származásukat a nagynevű nyelvtudós- és nyelvbuvárnak amaz óklassikai zamatú tiszta latin versezetei, melyeket különféle, többnyire nagy-jelentőségű, alkalmak és események fölmerültével eresztett a hir szárnyain szét az országba. Szintén ily időbe esik tudományos működésének ama gyümölcse, melyet képeznek emlékbeszédei, bölcsészeti és azon theologiai vitatkozásai, melyeknél egyképen bámulatot gerjeszt az elfogultság leküzdése, valamint mások gondolatkörébe, tanai, állításaik indokaiba való, az értelmi és erkölcsi műveltség magas fokát föltétező, helyes beilleszkedés. — Conrádi munkáiból, melyekben az alaki tökély és a gondolat tartalmassága s szépsége az, — mi a kifejezés bevégeztsége mellett, azokat mintaszzerűekké teszi, — csak kevés látott napvilágot. — Ilyenekül, melyek ismételt megkeresésre tétettek közé, említjük: 1) azon művet, melyben nemcsak egy nagy ember jellemvonásait adta át a maradéknak, hanem egyszersmind saját gondolkodása iránt is általános tiszteletet keltett föl t. i. „De Iani Pannonii Quinque-Ecclesiarum Episcopi vita et scriptis. Budaë, 1744.“ 2) „Dissertationes agonisticae Ed. Corsini e Scholis Piis. Lipsiae, 1754.“ 3) Közforgalomba hozta Cheluccius Paulinus beszédeit, a melyekhez maradandó becsű előszó szintén az ő tollából folyt: „Paulini Chelucii e Scholis Piis orationes in Romanae Sapientiae Archigymnasio recitatae. Budaë, 1754.“ czimen. 4) „Oratio Funeris. Budaë, 1762.“ Koller Ignác veszprémi püspök halálára mondotta Veszprémben. 5) „Vitae et rerum gestarum compendium Josephi Calas. Matre Dei CC. RR. Schol. Piar. fundatoris albo Sanctorum inserti etc. Posonii, 1769. 6) „Odae, Poemata, Epigrammata etc. Pestini.“ — A jó nyom nélkül nem enyésztenek el, mint a mező, melyet harmat áztatott, szebben tenyészik, ha már cseppei föl is száradtak... Conrádit a példás élet, a fáradhatlan buzgóság és a tartós és komoly fejlődési küzdelemben elért sokoldalú képzettség arra érdemesíti vala, hogy, miután 1757 s 1758-ban Nyitrán majd Veszprémben ház- és gymnasiumigazgatóságot

viselt, a rend élére tartományfőnökök választatott. — Norbertünk igazán a jó pásztor személyét viselte a nyáj között; a gyertyatartóra illesztették, hogy világával a hozzá tartozók elé fényt árasztson az erkölcsiség ösvényére; tükörül állíttaték ki, hogy, a szerzetes élet értelmi és erkölcsi fönségét visszaragyogtatva, övéit a jóban erősítse: ő föl is fogta helyzete fontosságát és szükségzeit, s azok kielégítésében okos buzgalommal s erélylyel járt el... Dicső kormánylata idejében, mialatt atyai intéssel, mely a szívhez vezetett, honnan a szeretet sugárzott elő, majd kérelemmel odahatni törekedett, hogy a hol a társbázak hivatalos látogatásakor üdvöst tapasztalt, azt szilárdítsa, a hol hiányt fődözött fel, annak okait elhárítva, rendes ügymenetet létesítsen, — egy nevezetes alapítvánnyal gyarapodott a rend hatásköre. — Vácson t. i. Migazzi Kr. bibornok, ki annyira becsülte őt, a piaristák telkén a már létezett házhoz egy szárnyat építvén, alapítványt tőn a 12. iljút magába fogadó növeldére úgy, hogy az új házrész a szerzetnek ajándékozta, a növeldét pedig a piaristák vezetésére bizta. — Conrádit, kinek egész élete valóban egy nagy tett vala az értelmi- és erkölcsi tökélyesítés érdekében, állandó buzgadozás, nappali és éjjeli fáradozás jutalom reménye nélkül; kinek erénye a leg-tisztább folyam, mely híven tükrözi vissza az eget, és család játéka nélkül mutatja föl, mit a fenéken rejt; mely biztos hátán kincseket hord a nélkül, hogy elnyelne és a tartományt termékenyíti és soha nem dülja, — az Úr az örökkévalóságra hívá Pesten 1785. évi augusztus 28-án. —

„Non sedt cum concilio vanitatis.“
(Zsolt. 25, 4.)

26. B é l d y G e r g e l y (a S. Joanne Bapt.) a kegyesrend beesküdütt áldozára, ősrégi hires családból vette eredetét, született 1727-ben Toroczkó-Szent-Györgyön, Erdélyben. — Az atyai ház csábjai oly kevésbé hatának a gyermekre, hogy lelke tisztaságát sértetlenül megőrizte; korát haladó komoly magatartása és szép hangzatú beszédei által pedig az idősebbekre is befolyást gyakorolt... Így, miként a bimbó gyöngö boritékrésein át korán kimosolyognak a rózsá biborajkai, Gergelyben is ily észrevehetőleg jelentkezének jövő életének erényekéi... Midőn elérte a kort, melyben a tanoda falai közé elégségesnek ítélteték, a tanuláshoz fogott, és pedig ugyanazon nagyratörő lélekkel, mely eddig játékaiban is jel-

lemzé őt; ettől ösztönözve versenytársa volt ő minden jónak, engedni senkinek sem tudott. — A gymnasium jeles befejezéséről szóló bizonyítvány nyomán, lemondandó a világról, a rendfőnökséghez fordult s forrón kérte, kegyeskednék őt szerzetársai közé fölvenni. — Mit az örömmel teljesített is. A szerzetesruhába öltözvén Gergelyünk, erre az ujonez-növeldebe küldetett, innét pedig próbatanárkodásra... És mint ilyen atyai szeretettel, türelem- és buzgósággal oktatta a gondozása alá helyezett növendékeket. A bölcészeti és theologiai tanfolyamot is szép reményekre jogosítólag végezvén, 1752-ben gr. Eszterházy Imre nyitrai püspök által, az Úr fölkenntjévé avattatott. — Most megnyílt előtte a már előre is megizlelt tanári pálya, meleg szívvvel, nemes lelkesedéssel fogott feladatához a gymnasiumban, tantárgyait világos értelmezéssel fejtegetvén a hozzá mindenkor szeretettel ragaszkodó növendék tanulóseregnok. Emberséges bánásmódja és Beszterczen, Debreczenben, Veszprémben, Pesten, Medgyesen és Nyitrán hivatalbeli kötelességeiben tanusított pontos eljárása folytán a rendkormány méltónak találta őt arra, hogy a bölcészet, illetőleg a theologia taníthatását is rája ruházza. E diszes állomáson való áldásos működésének, melyben a lelkek üdve iránti lángbuzgalmában oda is hatott, hogy, a hallgatók erkölcsében minél feltünőbb javulást eredményezvén, e siker által is megkedveltesse a magasabb tudományokat, elismeréseül 1760. s 1763-ban a nyitrai gymnasium igazgatására, a nagy-károlyi ház- és plébánia gondozására, majd a kalocsainak vezetésére jelöltetett ki. És itt mindenütt egész tevékenységét, mely daczára már ekkor haladottabb életkorának, kifogástalan serénységben nyilvánult, az elüljáróságára bizottak fontos kormányzásának szentelé. Utóbb gyakrabban botegeskedvén Erdélybe helyzetetését kéré. A rendfőnökség az alapos kívánságba szívesen beegyezett, remélve gyorsabb felülülését a derék tagtársnak, ki még ott is nagynevű rokonai csemetéit oktató... Igy folyt le Bélynek élete szorgalmas és eredményes munka közt, melynek örömeben sem feledkezett meg soha lelki szükségeiről, ki nemcsak tudós férfiú, de szerzetének s a ker. kath. egyháznak hű fia és a hazának nemesszívű polgára vala, ki anyafölde javát és dicsőséget nem csak ohajtá, hanem fényes sikerrel elő is mozdítá... Lelkét a földiektől teljesen Istenhez fordult elmével, s hozzá az erőtlen testből a hit, remény és szeretet lángjait

még egyszer föllobantván — Medgyesen 1789. évi február 4-én adta ki. —

„Coneupivi salutare tuum, Domine.“
(Zsolt. 118, 174.)

27. Lihán Paulin (a Nativitate B. M. V.) a kegyesrend beesküdütt áldozára, született 1721-ben Polomkán Gömörmegyében. — A középiskola tanulmányait sikerrel végezvén szelid valója, vallásos érzelmei és tudományszereteténel fogva a piaristák közé kívánczók bevétenni; azok, kik őt látták, bizonyítják, hogy Lihan valódi lelki örömmel, főnsőbb hivatásának e tettetlen hírnökével kereste föl e szerzetet, melynek kebelében az időben is nagyszerű nevek ragyogtak! A haszonnal töltött ujonczidő után a próbatanárkodást kitünő eredménnyel és a bölcelet tanfolyamát, példás élet mellett, kellő ipart nyilvánítva, meghaladta. — Majd a hittudományok megszerzésére küldetik, melyekben szintén okosan rendezett buzgalommal és szeretettel oly szép előmenetelt tesz, hogy nagy dicsérrel állja vala ki a szigorú vizsgálatokat, és a szerzet műveltebb egyénei közé soroztatik: ily ékesen magasztaltatik ő fel a szerzetes pálya legmagasb polczára — az áldozárságra... Ugyanis az ünnepélyes fogadalmakat is letevén, 1750-ben gr. Eszterházy Imre nyitrai püspök által pappá szenteltették. Mire ismét az oktatói pálya fárasztó ösvényére tért, tanárkodván Nyitrán, Privigyén, Trencsénben és Breznón. Előadá még a szerzetfőnökségnek, mely tekintettel volt a boldogult szép talentumára és alapos képzettségére, rendeletéből a bölceletet és theológiát is, melyek körül annyi szorgalmat és buvárodást fejt vala ki, hogy mig magának elismerést biztosított, a rendnek existimatióját is fokozta. A tudományos műveltség és szeretet, a tiszteletre ébresztő szelid s őszintén egyszerű természete, mely által példányképül szolgálhatott, eredményezte, hogy utóbb trencsóni, breznói, privigyei és 1764. 1765. 1766. 1767. 1768-ban a nyitrai intézet vezetésére emeltetett... A terhes hivatalkötelmeket oly pontossággal végezé, hogy tőle az ügykezelésben mutatott lelkismeretessége s hűségért a becsülést senki meg nem tagadhatta. — Részesült is böcsülés és elismerésben a rendkormánynál nemcsak, hanem a külsőknel is. -- Tudományos irodalmi működése becsét kétségtelessé tesz az elmeművei, melyeket a költészet és egyházi szónoklat terén, hol hatalmas beszédeivel indított, erényes

életével s önfeláldozásával vonzott, köztetszést aratva kiadott.. Libán fiatalabb éveiben többször és nem szerencse nélkül foglalkozott a Camoenákkal, s mint némely irományai mutatják, ha a színművészi pályán marad, nem fog a jók közt utolsó lenni... A szónokművészi dolgozatai közül különösen Eszterházy Imre püspök fölötti beszéde az ékesszólástan maradandó-becsű példányát képezi. Bokros érdemeinek méltánylásaul szerzettársai által consultor, assistens majd tiszteleti provincialisul is lön kitüntetve... Végnapjaiban is dicsően megmutatta a földieknek, hogy ő nem ok nélkül társalgott oly örömost egész életében az égiekkel; mert, testerejét gyöngülni érezvén, oly szívemelő áhitattal s igazi keresztény resignatioval vette föl a haldoklók szentségeit, miőt csak hasonló istenes lelkekben láthatni a válság rettenetes óráiban. Azután nemsokára tiszta lelke Privigyén 1803. évi márcziushó 23-án szabadult ki sokat fáradozott teste bilincseiből.

„Sicut oliva fructifera in domo Domini.“
(Zsolt. 51, 10.)

28. Pálly a István (ab Assumptione B. M. V.) a kegyesszerzet beesküdütt áldozára, született 1740-ben Léván, Barsmegyében, Esztergom-főegyházmegyében. — Már mint gyermeknél feltűnt a figyelőnek, hogy Istvánban, valamint magas és nemes elme, ugy nagyratörő lélek is lakik, s azért mindenkinél szeretetben részesült. Tanuló korában pedig, hol fáradságra volt szükség, ott példányképül állt társai előtt... Nyitrán a kegyesrendiek valának tanárai, kiknek vezetése mellett szentebb érzelemszikkák is gerjedének az ifju kebelében; unalom szállta meg őt a mulandóság, szeretet az égick iránt, és valami titkos sugalom szüntelen lelkére figyelmezteté... Mi utóbb ellenállhatlanul napról-napra oly erővel jelentkezék, hogy rövid idő alatt megfogamzék benne: a földi reményekről lemondani. — A titkos ihletésnek készségesen engedő István tehát, ki, kitűnően végezvén tanulmányait középtanodai pályáján, emlékezőtehetségének sajátos rendkívüli voltával és az assimilatio hatalmával tanára könyvtárának tartalmát majd egészen magáévá tette, — hő kívánsága szerint a kegyesrendbe soroztatott és az ujoncznöveldeben kiképeztetvén, próbaéves tanárl lön alkalmazva. Mint ilyen, eredményes működésével igazolta, hogy a szerzetestanári mező, melyre szánta volt magát, rá nézve

hivatásszerű. — Az ezek után következett években a bölcsészeti és hittudományi tanulmányokban is, melyekbe serény, éles eszével oly mélyen behatott, hogy tanárai szinte bámulták az ifju hőst, társai pedig a vetélkedő, de különben higgadt Istvánt általán becsülték, — kiművelvén magát, 1765-ben Salbeck Károly püspök, váczi nagyprépost és helynök által, áldozárrá avattatott. — Most rendes tanárként folytató azon kötelezettséget, melynek lelkismeretes megvalósítását ünnepélyes fogadalommal ígérte vala. — Mig így a gymnasiumban egész odaadással oktata, nem feledkezett meg a neveltetésről sem, buzgalmának megfelelő sikerrel akként, hogy fogékony hallgatóinak a mily lelkes, épen olyan szeretetre méltó nevelőtánára volt. — A növendékeivel való bánásmódot lélektani alapokra fektetvén, tervszerű eljárással vezette azoknak lelkét a legszebb erények, a rendszeretet, becsületesség, humanitás, honfiai érzelem, vallásosság, erkölcsi finomság, engedelmesség, törvénytisztelet s egyéb vallási és polgári tökélyek befogadására, elméjüket pedig termőfölddé képezte, melyben az igazság tudománya megfogamzék s a hasznos ismeretek sarjai terebélyes fává növekedének... A buzgón teljesített kötelesség elismeréseül a bölcsélet és theologia tanítására emeltetett, hol nemcsak szóval nyújtogatott szellemi tápszert hallgatóságának, hanem a tudomány komoly kivánalmait is betöltötte. — Istvánunk kora ifjúságától kezdve, melyben lehet csupán a sziv és dicsőség templomának első köveit összerakni, — egész élte hosszáig mindig ritka-szorgalmú és munkásságú volt; csak is úgy szerzhette meg a sokoldalú műveltséget és mélységes tudományosságot, melylyel minden föléptekor nyilvános pályáján nagy figyelmet s tiszteletet gerjesztett. Fölszenteltetése után rövid időn kitűnt beszédei által is, melyeket már akkor oly művészileg kezelt, velős, szabatos és vonzó nyelven állított elő, hogy azokat, nyelvészeti tekintetben is, akárki haszonnal tanulmányozhatja. — Hatásköre tágultával mindegyre szélesb körben terjedt műveltsége és kiváló ékes-szólásának híre... Beszélük, hogy a műveltek messzebb vidékről is eljöttek, hogy Pállya eszmegazdag értekezéseit, ékes beszédeit hallhassák... Följegyezve találtuk róla, hogy az ország mágnásai is nem egyszer állottak hallgatói közé; min nincs mit csodálkozni... Értekezései és beszédei a szónoklatnak mindenha kiváló gyöngyei s bevégezett műtemekei... Azok, mig

egyrészt aranyjú és lánglelkű szónokot árulnak el, és a tudományosság érdekeit valóban előbbre viszik; más felül oly ételszabályokat és elvmondásokat oltók a növendékek tudvágyó keblébe, melyekre majdan eszmélve vezéresillagot fődözzenek föl ez élet zajos tengerén s utánok indulva a zavartalan boldoglét biztos révébe juthassanak. Vegye bár valaki kezébe: „Stephani Pállya CC. RR. Scholarum Piarum in Hungaria et Transsilvania Praepositi Provincialis Orationes octo publice habitae.“ (Pesten, 1797-ben) egybeszedve kiadott czimű könyvet, olvassa át, jót állunk érte, be fogja látni, hogy semmit sem nagyitunk, midőn Pállya Istvánról azt mondjuk, a mit Boulogne jeles francia püspök és szónokról mondott életirója, „hogy a szószék méltóságát emelte beszédei által, melyek ragyogó nyelvezet és szokatlan gondolatbőség által tűnnek ki“. Révay Miklós nyelvtudományunk valódi megalkotója, mélyelmű itész s a tanodai szónokok egyik jelesbike mondá már, hogy oly tudós szónokban, mint Pállya I. méltán büszkélkedhetik a haza... A Benkő József és Horányi Elek által is érdemszerűleg magasztalt nevezett mű minden beszéde azt is mutatja, mily sokat olvasott. A bibliából, a szent atyák munkáiból, és az annyi oldalról alaposan buvárlott ó-klassikai irodalomból tett számos idézeteiből láthatjuk, mily terjedelmes volt a mező, melyen ékesszólása virágait szerzé... Már 1777-ből van ama beszéde, melyet a kolozsvári főtanintézet vezetésénél, a piaristák részéről történt átvétele alkalmából, tartott. És e beszédben megvolt mindazon vonás, mely Pállya Istvánt későbbi irodalmi ügy, mint tanári és igazgatói munkásságában oly kiválóan jellemzette: meg a teljes tárgyismeret, az elfogulatlan vizsgálat és szabatos ítélet, mely, midőn elméleti irányban munkálkodik, erős, világos meggyőződés, midőn gyakorlatiban, jellemként nyilatkozik... Isten bölcsesége sokszor csodás ösvényeken hordozza azokat, kiket beláthatlan tanácsainak eszközeiül hívott meg is. Így hordozá, nagy czélokra választá el Pállyánkat. Mert ha nagyobb is népeket kormányozni, szintoly életkérdés egyes társulatok s családokra nézve, hogy ügyeik jól intéztessenek. Itt is amott is emberek boldogítása forog fön, mely kicsinyben és nagyban egyaránt fontos levén, fontos kétségkivül azok állása is, kikre annak eszközlése Istentől bízott. Abban, ki többek vezetésére hivatott, éles és józan

felfogás, érett ítélet, higgadt mérsékelttség, igaz jó akarat, önzetlen szeretet, tapintat, türelem, benső vallásosság s egyéb tulajdonok mellett kiváló s alig nélkülözhető kellék a tapasztalás által edzettség is, mi nélkül fölöttébb nehéz a kormányrudat kellőképen tartani. Pállyának e részben is nyújtott a Gondviselés bő alkalmat megedződhetni az egykor rá várakozott nagyfelelősségű terhek elviselésére... Elhunyván a kitünő theologus Perczel Imre rendfőnök 1795-ben, a fényes érdemeket méltányló szerzettársak, miután Nyitrán 1770. s 1771. a gymnasiumban, 1773. 1774. 1775-ben mint olyan egyén, kinek erélyében és buzgóságában különösen megbizni lehetett, a jóhírű convictusban...*) 1777-ben, Kolozvártt a rendi gymnasiumban, és Sopronyban a királyi tanodában kitünően igazgatóskodott, megkülönböztetni óhajtván Pállyát, Provincialissá tevék 1796-ban. — A meghaltottság könyei, melyeket akkor a váratlan esemény a lélekből őszinte szerzetes szemeibe csalt, midőn nagy megegyezéssel őt kívánta a rend főnökének, valamint a nemes lélek fáradozásainak legmagasztosb jutalmi valának, úgy az elismerő rendtársak életének is e napot legszebbjévé avatták... Az általános örömet és közlekedést néhány perczre megzavará, sőt a szerzet ügyeért lángoló sziveket meg is döbbenté a szabadkozás, mely szerint a megválasztott rendfőnök megköszöné ugyan a benne helyezett bizalmat, de azt mégis más, magánál méltóbb tagra kívánta átruháztatni... Pállya ezen szerénysége és

*) Alkalmat veszünk itt kellő egymásutánban elősorolhatni mindazon rendtagokat, kik e nemes finőveldében, megnyiltától egészen II. József rendeletéből történt bezáratásig, kormányzókként érdemszerzőleg működtek: Kovácsovics Pál (a S. Petro). Szokolóczy Venczel (a Purificatione B. M. V.). Singler Zsiga (a S. Josepho). Orlics Dani (a Conceptione B. M. V.). Erdöss István (a S. Ladislao). Külley Kristóf (a S. Josepho). Grum Paulin (a S. Disma). Molnár Máté (a S. Thoma Aquin). Dezericzki Incze (a S. Thoma Aquin). Bobraniczky Lázár (a S. Ignatio). Kőszeghy Szaniszló (a S. Stephano rege Hungariae). Nemcsényi Adolf (a S. Benedicto). Léday Lénárt (a S. Joanne Nep.). Orosz Zsiga (a Angelo Custode). Cörver Elek (a S. Maria Magdalena). Cörver János (a Matre Dei). Rátay Egyed (a Ss. Trinitate). Conrádi Norbert (a Passione Domini). Porubszky Márton (a S. Visitatione B. M. V.). Patonyi László (a S. Stephano rege Hung.). Vankovics Tivadar (a S. Severino). Tuschleitner Kájétán (a S. Thoma Apost.). Szöllősy Jenő (a Servatore mundi). Pállya István (ab Assumptione B. M. V.). Bucsy Sándor (a Visitatione B. M. V.). Czabay Sándor (a Nativitate B. M. V.)

az aggodalom, hogy őt, kiben a szerzet jövőjén szorgoskodó rendtársak vágya, hite, reménye, mindene összepontosult, nem tekinthetik atyjokul, csak fokozta a keblek feszült vágyait, s mit eddig a szívek rejtekébe fojtva titkou műveltek, azt most esdő hangokban is nyilváníták, hogy fogadja el a megtiszteltetést, melyet szeretetök és hálájuk némi jeleül tagtársai, kik fiai kívánnak és akarnak lenni, önkényt, szabad elhatározással, tiszta meggyőződésből és szívek mélyéből nyujtanak... A ragaszkodásnak szóval és tettel ily módon kifejezett nyilatkozatain megilletődve Istvánunk engedett végre a közönhajtássá vált felszólításnak, — és elfogadta a rendfőnökséget... E kitüntetés birtokában is szelídség, alázatosság, az isteni és lélkiekben is fáradhatlan buzgóság valának áldásárasztó életének azon főékei, melyek őt Isten és rendtársainak kedvenczvé tévék. Központja volt ő a szívélyes szeretetnek, kit akár nézeteikben egymástól legálagozóbbak is egész bizalommal fölfölkeresének, ki bajaikban úgy, mint örömeikben szívesen osztó-zék. „Omnibus omnia factus.” Nemes jellemének és szép lelkületének volt alapja Isten szeretete, melytől áhitatos imáiban átihtelve egész voltát szerzettársainak adá. Különös gondját fordította Pállyánk arra is, hogy a rendi növendékeket oly kezekre bizza, kik neki az ohajtott sikert tekintve legtöbb garantiát nyujtának, másrészt a jelesbeket az egyetemben képez-teté... Ha tehát kötelelem-hűség, honszeretet, főnkolt lélek és irói nagyság egyesülve hervadhatlan koszorút fonnak a homlokra: úgy a Pállyánkó mindaddig, míg magyar piarista lesz, és a kebelben hálaérzet a jók iránt, öröközöden fog viritni az érdem körül... Tevékeny életét a kormányzásban, mely alatt, nem törődve a zord idő és utazás kellemetlenségeivel, a társházakat hivatalos látogatásban részesíté, a rendtársak kanonicalis látogatására intézett utazása szakítá félbe, kocsija ugyanis felfordulván, nehéz sebeket kapott. És ezt sem az őt hön kedvelő szerzet-nek mindent áldozni kész jóakarata, sem a leghiresebb orvosok erejéből kikerült tudomány hatalma nem volt képes begyógyítani... Kórágýában a 9. hóig tartó kimondhatlan fájdalmaknak közepette mindig nyugodt arczczal találkozott a szem. „Desidero dissolvi et esse cum Christo!” sohajtott föl olykor-olykor, miglen az Örökkévalónak törvénye győzött, végzése teljesült és Istvánunknak lelke, a szentségek ajtatos fölvétele után, az Úrhoz szállott. Pesten, 1802-ik évi aprilhó 16-án. —

XXV.

Folytatás.

Petrik Keresztély. — Bentsát Vincze. — Keszthelyi László. — Hyross Samu. — Huber Joákim. — Zimányi Lajos. — Kelle Lipót. — Váczy Glycer. — Villiger József. — Malocsay Antal. — Magyarász Incze. — Mihalik Pál. —

„Os iusti meditabur sapientiam et lingua eius loquetur iudicium.“ (Zsolt. 36, 30.)

29. Petrik Keresztély (a SS. Nomine Mariae) a kegyesrend beesküdtött áldozára, született 1728-ban Bicskén, Fehérvármegyében. — A középtanodai tantárgyakkal készen levén, fölvételért esedezett a piaristák közé, mit szerencsésen el is ért 1747-ben. A novitiatásban a nemeskeblű ifju semmit sem mulasztott el, mi elüljárói várakozása és a reudi szabványok pontos kielégítésére tőle kitélt: mindenki iránt engedelmes lenni, mindenkinek az illő tiszteletet és szeretetet megadni, szent fogadása; az idővel fősvénykedni, semmi foglalatosságtól vissza nem riadni, a munkában ki nem fáradni, második természete; az égiekről elmélkedni, az isteni szeretet mélységeit kutatni, a mennyekiek tiszteletében lelkét gyakorolni — édes foglalatossága volt... Valamint pedig a törvénszabta ujonczidőt üdvösen, ugy a próbatanárkodást is, a hazának, közvetlenül pedig a gondozására bizott növendékeknek tevéen hasznos szolgálatot, betöltötte. Majd a bölcséletet és a theológiát tanulmányozá... A tanítvány törhetlen szorgalma és kitűnő előmenetele új erőt, új ruganyosságot kölcsönöz a tanárnak, kinek szive s elméje megnyílik számára, mint a virágkoronája a reá mosolygó napsugarára! holott a hálatlan és hanyag tanítvány előtt önkénytelenül is elzárkozik a szomorúság és csüggedtség leverő befolyása alatt... A tanár és tanítvány kölcsönösen hatnak egymásra egymást lelkesítvén, ha buzgók, lelohasztván, ha hanyagok... Petrik Keresztély philosophiai és hittudományi tanárainak valódi öröme vala szép tehetséggel párosult iparko-

dása miatt... Ezután 1752-ben gr. Forgách Pál nagyváradi püspök által az Úr egyháznak áldozópapjává szenteltetett. — Folytatá most a tanárkodást a gymnasiumban egész serénységgel, mindig éber utánnézéssel és gondolkodással járván el a ráruházott tiszt igényelte kötelmek végrehajtásában. — A rendkormány tehát hivatottságát fölismerve a bölcsészet, illetőleg a theologia tanárává tette őt Nyitrán. Tárgyait, melyekhez kiváló hajlam- sőt vonzalommal viselkedett, akkép adá elő, hogy előadása nemcsak tanulságos s gondolatgerjesztő, de gyönyörködtető is legyen, s hogy tudvágyó hallgatónak kebelében szeretetet élesztessen az erény- és gyűlöletet a vétek iránt, és lelkesedést a nagy, nemes tettekre... Utóbb a társoda és tanintézet igazgatására emeltetett 1773 s 1774-ben Nyitrán és Temesvárott. Mint ilyen is megelégedés és tetszésnyilvánításra méltólag tőn mindeut úgy, hogy bizton mondjuk, b. e. Petriknek, valamint a nevelés oktatás körül, annak nemcsak gyakorlati mezején, hanem szellemi terén is, igazgatói nagybecsű beszédeivel és egyéb dolgozataival nyomot hagyó munkásságot fejtven ki, — voltak szép érdemei, de a kormányzásra is termett. A társaira nézve ugyan nem váratlan, de mégis mélyen megrendítő halál Szent-Annán 1778. évi január 17-én vetett véget hecses életének. —

„Justus ut palma florebit.“ (Zsolt. 91, 13.)

30. Bentsat Vincze (ab Assuntione B. M. V.) a piaristarend beesküdtt áldozópapja, született 1735-ben Geletneken, Barsvármegyében, Esztergom-főegyházmegyében. Keble vágyának engedvén a kegyesrendbe lépett, s miután az ujoncz-növeldeben, hol szép tulajdonaiért csakhamar mindenki előtt kedves példányává lón a fiatalkori értelmesség- és erényességnek, végzett, próbatanárkodásra lett téve, melynek tartamában szintén valódi hivatását a választott pályára igazolta. — A bölcsészeti és theologiai tanulmányok elsajátítására szánt időt annyira értékesítette, hogy már ekkor lehete mondani róla, miszerint az ily jeles rendtagnak számára a társulatban, melyhez tartozik, a hatáskörök magasabb fokai vannak főtartva. A tapasztalás igazat is adott e sejtelemnek, és Bentsat egyre haladott az előléptető megbízás pályáján. — 1762-ben b. Révay Pál püspök és esztergom-főérseki helynök által áldozórára avattatván, egész valóját és szép tehetségeit a szó teljes értelmében Isten és embertársainak szentelé; s nem is buvárkodó

tudományszomj, sem hiu dicsvágy; de szerzetesi buzgalom s tiszta ker. szeretet ösztönzék őt arra, hogy ernyedetlenül működjék.. Elejénte a gymnasiumban, Korponán, Kecskeméten, Breznóbányán, Marmaros-Szigeten, Sátor-Alja-Ujhelyen és Nyitrán nyert alkalmazást, hol teljes szilárdsággal s kitartó erélylyel küzdvén a nevelés-oktatás terén előfordulni szokott, nem ritkán kellemetlen, akadályokkal, a rábizottak boldog jövőjét nemcsak tudományos, de valláserkölcsileg is eszközölte... A bölcelet és theologia tanáraként ténykedvén, áldori és igazgatói tisztét ernyedetlen buzgalommal és, a haza és kath. egyház tudományos és valláserkölcsösen művelt tagjainak számát sokasítva, sikerrel oldá meg. Mindenképen megértetni iparkodott t. i. hallgatóival, hogy a józan ész és kinyilatkoztatás, Isten és ember, bölcelet és hittudomány közt szép testvéri viszony létezik, a philosophia és hittudomány egymást kölcsönösen támogatják. Ugyanis a theologia, mint tudomány, csak az igazi bölcsészet segítségével érvénykedhetik, és az észnek eszméi azou pontot képezik, melyből a hittudomány kiindul, és melyre igazságait alapítja; a bölcsészet vidékére pedig a hittudomány tanai fényt és világosságot árasztanak, azt az Isten és ember közti viszonyról is tökéletesb ismeretekkel gazdagítván... De nem is halványodott el Bentsat halántékját övedző érdemsugaraknak fényköre, sőt nagyobbá és nagyobbá lett; mert a rendkormány a jólelkű társnak eddigi pályáján kifejtett ununkasság s buzgalommal szerzett bokros érdemei által fölhívá érezte magát őt a trencsényi, korponai házak főnökévé és 1775-ben*)

*) 1775-ben, midőn épen Bentsat volt a tanintézet élén, a nagym. Helytartótanács 10. kérdőpontot intézett a helybeli püspökség útján megválaszolás végett az igazgatósághoz. Minthogy a kérdések és a rájuk adott válaszok történetileg figyelemre méltók: érdekesnek tartjuk azokat az eredeti nyelven ideiglatni. Puncta Quaestionum. Primo: Quae in singulae Dioecesis uno vel alio loco inferiores, vel etiam altiores Scholae dentur? — Secundo: Quao sit vicinia, et distantia unius loci ab altero, ubi rursum tales Scholae, seu humaniores seu altiores existant? — Tertio: Nomina Professorum Docentium secundum classes in singulo loco, nec non — Quarto: Status et conditio eorum, prout et Quinto: Salaria ipsorum specificè connotentur, et indicentur. Sexto: ex quali fundo hactenus salaria talismodi deputabantur, numve, quales, et per quos factae in hoc, vel illo Scholarum loco? Quibusve conditionibus affectae pro Scholis exstent foundationes? aut quo ex instituto, seu per cuinscunque ordinis Religiosos, seu nefors Clericos et seculares etiam hic vel ibi Scholae tradantur. Septimo: Cum in regno hoc per Episcopos quoque institutae

a nyitrai gymnasium igazgatójává tenni. — Miundenütt szorgoskodott, hogy a vezérnek, illetőleg a lelkek üdve körül apostolkodva gondoskodó pásztor kötelmeinek teljesen megfeleljen. Eljárását az erélylyel párosult atyai szelidség jellemezte, mert, ha megindult is a kihágás miatt, szive mindig nyitva állott a hibázóknak, ha feddett, gyógyítani akart, nem bántani, az idegen gyöngeséget szeretettel elnézni, segíteni, tünni mindenkor és mindenütt kész, ártani — nem tudott... Majd assis-tens lón, mely minőségben annyira nevezetes és tiszteletre méltóvá vált, hogy életjamborsága és érett ítélete miatt, tanácsát a kormánytársak kiválóan becsülték. Az igyekezet embere volt ő mindenha: törekvés tükröződék vissza szép jelleme minden vonásán... Sajkának tartá a keresztény élet és a papi megszentelés művét, melylyel az ember a folyamárja ellen fölfelé erködik; haladni akar: azért elég mára gondolnia s e gondolatallal megpihennie nem szabad; mert ha csak egy pillanatra is nyugtatja az evezőt, nemcsak nem halad, de nem is marad egy helyben, minthogy a folyam árjától rögtön elsodorva alább száll... Az önmaga iránt pedig türelmes szerzetes, ki élte véglehelleteig szivén hordotta, hogy sz. Kalasauzi tudományos szerzetestestületein a fegyelem, rend, csend és illem föntartassék, minden egyes tagnak becsülete és méltósága megőriztessék, — Trencsénben 1803. évi augusztus 15-éu nyéré el az istenfélőknek készített jutalmat. —

Scholae dentur, hae etiam quali fundo provisae, qui ibi Docentes, quis status? ac quae harum circumstantiae et conditiones? Secundum hasce rubricas genuine referatur. Octavo: Quae in singulo loco ex Schola tradendorum studiorum methodus, et norma; item quis temporis et horarum ordo observetur, quis item horum superinspectionem habeat, et directionem? Nono: Qui in singula classe observentur praelectionum libri, et authores? Ac decimo: Quis in singulo tali loco sit numerus circiter studentium. Responsiones die 1-ma febr. 1775. datae: Ad 1-um: Scholas in Dioecesi hac dari Nitriae et Trenchinii publicas usque ad Rhetoricam. Nitriae privatim Philosophiam et Theologiam. A 2-um Nitriae proximam esse Tyrnaviensem Universitatem, eamque inde 5 milliariibus distare, Comaronium 6, Prividiam 7. Ad 3-um, 4-um, 5-um. Docentes Nitriae sunt viri religiosi Scholarum Piarum, quorum quam moderata beneficentia fundatorum sint relicta salaria? ex summis fundationalibus excelso Consilio Regio demisse iam porrectis, sat est manifestum. Ad 6-tum Nitriae viris Piiis salaria ex paulo ante dictarum summarum

„Qui gloriatur, in Domino gloriatur.“

(I. Kor, 1. 31.)

31. Keszthelyi László (a S. Gabriele) a kegyesrend beesküdtött áldozára, született 1732-ben Keszthelyen, Zala-megyében. — Szelid természeti ösztöne által vezéreltetve a papi és egyszersmind tanári pályára igaz vonzódást érezvén, szive kettős vagyanak érvényt szerzendő, jó magaviselet- és lankadatlan szorgalomról tanuskodó iskolai bizonyítványa folytán bevétetett a piaristarendbe. Mint ujoncz- és próbaéves tanár kifejtett serénysége és szabványainkkal teljesen egyező magatartása által elüljáróit meggyőzte arról, hogy, midőn e választott pályára lépett, — megtalálta a hivatásához illő tért. — Ezután szépen haladt a a philosophiában. Párja alig volt a növendékek között Aristoteles találmányai körül, mint nem igen találkozték párja az erkölcsösség ügyében som : e kettő pedig t. i. a jámborság s az igazi tudomány oly szoros összeköttetésben szokott lenni, hogy a muzsák csak ritkán, mintegy elhibázva, térnek be az oly hajlékba, melyet az erény előre föl nem ókit. — A legjobbakkal egy nyomot tartván, nem kevesebb sikerrel ment előre a theologiában... Sőt itt kettőzött erőfeszítéssel folytatá haladási munkáját, annál inkább közeledék az oltár zsámolyához, melyen a szentelt olajat is a püspöki kezek föltevését vala elfogadandó.. Letevén tehát szerzetesi ünnepélyes fogadalmát, 1759-ben b. Révay Pál püspök és esztergomi érseki helynök által áldozárá lón avatva, és a már elébb megizlett fontos tanári teendők gyakorlatához

fundamentalium interusuriis proveniunt, quod si hi fontes, ut fieri assolet siccentur, ad suae Excellentiae Episcopalis, aut Dominorum Capitularium, aut etiam aliorum benefactorum opem recurritur. Ad 7-um Respondebunt, ad quos pertinet. Ad 8-um Methodus Scholarum Nitriensium vi instituti nostri, cuius finis est iuventutem et probis moribus et bonis artibus expolitam bono publico praeparare, haec est. Et quidem 1-mo quod ad distributionem temporis, duabus cum dimidia ante meridiem, totidem horis a meridie studiis vacatur, et quidem duae illae horae formando ingenio destinatae non solum linguae Latinae et Hungariae nitidiori condiscendae impenduntur, verum etiam orthographiae, historiae, geographiae, chronologiae, pro ratione videlicet aetatis et classium iuventutis. 2-o Studiorum diebus duo intra hebdomadam intericiuntur vacationis a studiis, vulgo recreationis dies, qui tamen in quadragesima aliquantum arcentur. 3-o Dies media in hebdomada exercitio elegantioris scripturae est destinata, quae peculiaris scripture Magister modum concinne formadorum characterum et Latinorum et Germanicorum iuventuti exhibet, eosque quodammodo

fogott, az ifju sarjadék körül követett helyes nevelői eljárásával a szülőknek elismerését épen úgy kiérdemelvén, mint főnökeinek figyelmét magára vonván. — Ez okon a bölcsélet és theologia tanárává tétetett, s mint olyan e magasabb tudományoknak N.-Károlyban, Váczon és Nyitrán az egyházmegyei papnövendékek érdekében is, áldozván néhány évet, hatásosan értelmezé azt, mit Isten a vallásnak bennünk való felélesztésére, föntartására és bevégzésére tesz; valamint azt is, mit az embernek tennie kell s miként közreműködni Istennel a főséges czél elérésére. — Majd pedig a nagykárolyi, kőszegi, selmeczi, kolozsvári, debreczeni s 1776-ban a nyitrai ház, illetőleg gymnasium igazgatása bízta rá. — Bármily kevés ideig volt is gymnasiumuk igazgatója, de e rövid tartamra nézve egy régi bölcsessel (Senec. ep. 28.) méltán fölkiálthatunk: „Quomodo fabula, sic et vita, non quamdiu, sed quam bene acta sit refert. Nihil ad rem refert, quo loco aut quo die desinas, quocumque voles desine; tantum bonam clausulam impone.“ — Mily mélyen fogta pedig Keszthelynk fel akár mint házfőnök, akár mint tanodaigazgató azon egyetlen évben nagyhorderejű feladatát, mily erőlyes szigorral, atyai gondoskodással és vallásossággal járt el hivatalában, kitűnik az tiszteletből, melyben minden oldalról részesült... A ritka tevékenységű férfiu idejének és szorgalmának jó része az intézeté s hivatalé levén, melyet betöltött; a nap más része buzgalmi tények által vétetvén igénybe, és csak midőn a csöndes éj ereszkedett le a földre, midőn a világhi a nappalnak

manuducit. 4-to Pomeridianum diei Veneris tempus in exercitio Arithmeticae insumitur, designatis pro ratione classium speciebus, ita ut teneriores usque ad principia in simplicibus solum speciebus et tabella Pythagorica; maiores his in compositis; istis denique maiores in fractis et ipsis regulis arithmeticiis exercitentur. 5-o ad exhibendum specimen quantum profecerint iuvenes, quaelibet classis quovis trimestri examen de rebus pertractatis corám religiosis congregatis subire debet, et ut in agendo expeditiores evadant iuvenes, plerumque dialogum aliquem per Moderatorem moribus formandis concinnatum declamando recitant initio. 6-to Diebus dominicis ac festis mane per horam pietatis exercitio et cultui divae Virginis asuefit inventus; a meridie vero minores Grammatistis doctrinam catecheticaam in Ecclesia excipiunt, reliqui in Oratorio sermone latino ad virtutes excitantur. 7-o Quod ad superinspectionem attinet, praesto est vigilantia Praefecti Scholarum, sollicitudo Rectoris, collegii, et denique inspectio visitantis ipsiusmet Provincialis. Ad 9-um Praeter libellos Praeceptionum Alvari usque ad Poësim, et in Rhetorica

örömeit piheni ki, vagy, éjjelt nappal cserélve, új élvekbe örli le senkinek nem kellő életét: akkor ülhetett írói munkájához... Ennek gyümölcsei voltak nem csak a formának, hanem az érzésnek, a képzelemnek s az izlésnek is megfelelő verses dolgozatok, melyek közül megemlítjük: 1) „Ode ad Ill. ac Rev. Dominum Nicolaum Conde de Pókatelek Episcopum, quum auctoritate regia Antistes Varadinensis 1800. nominaretur Pestini.“ 2) „Ode ad Ill. ac Rev. Dominum Nicolaum Conde de Pókatelek providentia divina Episcopum M. Varadiensem, sedem suam capessiturum. Pestini, 1802.“ 3) „Oratio funebris,“ czimen közkívánatra napvilágot látott kitünő gyászbeszéd, melyet a föndicsért püspök tiszteletére mondott a mint szónok is, ünnepelt Keszthelyi... Több ízben assistens is volt, míg 1803. évi december 3-án Kőszegen átadta lelkét Istennek a halálig fáradhatlan-munkásságú férfiú.

„Respicite filii nationes hominum. et scitote, quia nullus speravit in Domino et confusus est.“ (Jéz. Sir. 2, 11.)

32. Hyross Samu (a Joanne Bapt.) a kegyesrend beesküdült áldozó papja, született 1739-ben Zsolnán, Trencsénvármegyében, Nyitraegyházmegyében. — Szüléi földbirtokosok valának, e fölött jámbor és példás katolikusok, kiktől a gyermek gondos, de egyszersmind valláserkölcös nevelésben részesült, s a középtanodát is látogatta. Itt jeles sikerrel végezvén, szive vágya szerint a piaristanevet viselő szerzetbe jutott. Hogy a novitiatusidőt kitartó szorgalommal, tehát jó előmenetellel töltötte el, arról utóbbi pályája fényesen tanuskodik. — Az ő példájából megtanulhatjuk, hogy az ifjúkori iparkodás gyümölcsei nem maradnak el. A ki fiatal éveiben örömet és kitartással tanul, oly alapot rak, melyen egész

praeter Praeceptiones Carbonarii. In classibus elementaribus proponuntur delectae e Stobaeo aut Epicteto planiores sententiae. In principiis explicantur faciliores et breviores Ciceronis epistolae, item fabulae Aesopi. In Grammatica Phaedri fabulae et ex Cornelio Nepote celebriorum quorundam virorum vitae. In Syntaxi epistolae familiares Ciceronis, aliqui ex Commentariis Iulii Caesaris, aut Curtii historia. In poësi Mythologia de comitibus, Odae Horatii, Ovidii Tristium, ac de Ponto, exque Bucolicis aut Georgicis Virgilii nonnulla. In Rhetorica denique explicatur aliqua Ciceronis aut Demosthenis oratio, vel etiam liber Partitionum aut de Officiis, aut Rhetoricorum, aut ex historia Livii, Salustii, Nieuport de antiquitatibus Romanis, et aliquid ex Aeneide Virgilii. — Ad 10-um Numerus studentium solet esse circiter mille.

jövője biztosan nyugszik. A valódi dicsőség az ifjúkori szorgalom sarkallik. Az ifjú kor mulasztásait a későbbi kor egyes kiváló esetekben kipótoltatja ugyan, de e pótlás azon kívül, hogy csak egyes esetekben történik, vajmi sok erőfeszítésbe és keserű verítékbe kerül... Alig is van szájalomra, sőt egyenes kárhozzátásra méltóbb, mint az oly ifju, ki a tanulás drága éveit vagy a tunyaság ördög-vánkosán heveri át, vagy a ledér kedvtöltések piszkos tanyáin tékozolja el, hálátlan kezekkel dűlván szét szűléi s jóakarói szép reményeit és esztelen öngyilkos módjára sebet ejtvén önmagán, mely elébb-utóbb testi s lelki vesztét okozza! — Samunk a novitatus után a próbaéves tanárkodásra alkalmaztaték, hogy hivatásáról, mely őt a kegyesrendbe hozá, tanúságot tegyen. A tűzpróbát teljes megelégedésre kiállván, a bölésészet tanulására rendelteték, melyből a beható és rendszeres ismereteit kétségen kívül helyező vizsgálatokat letette... A kegyesszerzet föladata a nevelés-oktatás levén, a ki benső vonzalmat érez iránta lelkében, annak ezen hivatása célba vett kiművelésének alapját jobban megvetni nem lehet, mint sajátmaga tökölyesbitése által... Mert a nevelő-oktató hasonló az élőfához, mely kellemes alakjával gyönyörködtet, árnyékával üdit, gyümölcseivel táplál; valamiut pedig az mind magából fejt ki azt, mi által az emberiségnek hasznut és gyönyört szerez: ilyen levén a nevelő-oktátónak hivatása, ilyenféle hatásmódja is, elébb neki a Szentlélek harmatjából s a hittudományok rétegeiből magába kell szivnia a tápanyagokat, a szükséges nedveket, ezeket vérévé változtatnia, hogy képes legyen a vezetésére bizottaknak egészséges étket, üditő ernyőt, vonzó életszabályokat is nyujthatni a hasznos ismereteken kívül... Így gondolkodott Samu is, s ezen elvnek kinyomata vala tanulása a theologiának. Alig irhatni le, mily hévvel, odaadással és elmeélel, mily lelkesen és sikeresen hallgatá azt, élő hittel karolván föl az üdv igaz tanait, és szelid szeretettel s hódolattal buvárkodván azokban... Miután ily hasznosau fölhasználá növendéksége éveit, 1764-ben Gusztinyi János nyitrai püspök által áldozárrá szenteltetett, és állomásaul, mi képzettségét megilleté, s miután hón sovárga, a tauszók adatott működése tereül... És ugyan kezdetben a gymnasiumi tanügy fáradhatlan munkásaként, ki tantárgyaiban nemcsak elméletileg, de gyakorlatilag is teljesen otthon van, hatott; később pedig, hogy tágasabb alkalom nyiljék előkelő

szellemtehetségeinek érvényesíthetésére, N.-Károlyban és Nyitrán a philosophiát és hittudományokat tankezelte. Hyross a tanártestületnek már ekkor oly jeles tagja volt és elüljárónak oly tekintetben állott, hogy véleménye a nevelés-oktatásügy körül nem egyszer kivántatott ki... És tudománykörének irányában annyi szorgalmat és buvárkodást fejt vala ki, hogy a meglepő eredmény és irányadásra hivatott személyisége által a főnökség kellemesen indítatva érezte magát 1776. 1777. 1778. 1779. és 1780. sőt 1789-ig a nyitrai gymnasium igazgatását munkabíró vállaira tenni. Benne a tudomány fölcent férfiban, a komoly litteratura egyik tisztelt bajnokában egyszermind a legpraktikusabb tapintatu kormányzót nyerte e gymnasium, ki ennek érdekeit saszszemmel áttekintve, ügyét lángoló lelkesedéssel, de mégis tervszerű számításal, a kor méltányos igényeit, élesen megfigyelve, ki tisztársaiban épeu úgy ellene volt az önelvetés és feszességnek, mint másrészt az indokolt szólásszabadságot azon elve szerint „vincere nam pudor, in quo cedere gloria“ mindenkor előmozdította, — igyekezett hatni annak messze jövődjére is... Tehát Hyross az új felelősségterhes hivatalban is emberül megállta helyét alapos ismereteivel, szabatos és tiszta nyelvezettel irt műveivel s erényeinek illatával vonván maga után a művelődés s megszentelődés ösvényén. Így lőn, hogy a fensőbb tanhatóság, melynek már elébb is feltűnt ismeretdús dolgozataival és paedagogia-képzettségével a pozsonyi akadémia-gymnasium igazgatására jelölé őt ki... A munkás szerzetes, az alaposan művelt lelkes igazgatótanár, ki a hivatalos órákon kívül is mindenkor kész volt sz. Ambrust (de offic. 1, 3.) követvén: „Quid enim prodest tibi habere sapientiam, si consilium neqes, si consulendi copiam includas, clausisti fontem, ut neque aliis fluat, nec tibi prosit,“ — tanártásait szeretetteljes előzékenységgel támogatni. — bőven érvényesítvén az egyház és haza javára tudománya és tapasztalata gazdag kincseit, itt működött majd búsz évig; míg az őt szeretve tisztelt collegái és hallgatói részéről tapintattal és szép eredménynyel viselt nehéz tisztól, fölmentve a fensőbb elismerés mellett nyugalomba lépett. — S itt véget érhetne az életrajz, ha Hyross Samu életének, ki, mint folyton tevékeny nevelő, oktató, elüljáró működött, daczára az állásokbani elfoglaltatásának, időszakát irodalmi dolgozatok nem jelölnék. De ő így is nemes erővel,

elszánt akarattal, fáradszhatlan buzgósággal hatott. Ezen munkálatai között nagyjelentésűek szónoki hivatottságának gyümölcsei, melyek közül a Gusztinyi János Nyitra feledhetlen emlékü püspöke fölött „Oratio de laudibus Exc. ac Rev. Dni Joannis Gusztinyi Episcopi etc. Posonii, 1777“ és a gr. Révay Antal nyitrai püspök emlékére mondott „Oratio de laudibus Exc. ac Rev. Dni Ant. e Comitibus Révay Episcopi. etc. Tyrnaviae, 1781“ című beszédei, melyek lánglelkű s ékesajku szónokra mutatnak, mind egy tapasztalt emberről, alaposan fölvilágosodott lélektani fő, buzgó hazafi és nemes kebelről tesznek fényes tanúságot... A testétől elvált tiszta lelke, az Istent szeretőknek készített hervadhatlan koszorút elnyerendő, Váczon 1814. évi október 10-én szállt az élők és holtak ítélője elé. — Temetése, melyet hálás volt tanítványa, akkor már váci megyés püspök, Kámánházy László végzett, kiváló diszszel az otthelyi, valamint az e célra a vidékről jött egyházmegyei s szerzetes papok és előkelő világiaknak kiknek lelkében illetén gondolatok támadhattak a dicsőültről :

„Vives superstes nil meritis tuis
Famae livor deteret improbus ;
Aevi mentis detrimenta
Nil tibi diripient decoris.“

közhírvéte mellett történt. —

„Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles.“
(Luk. 1, 52.)

33. Huber Joákim (a S. Anna) a piaristarend beesküdütt áldozópapja, született 1746-ban Hoffsteinban, Mosonyvármegyében. A kegyesrendbe bevétetvén a szerzet azon hivatásáról, mely főleg a uevelés-oktatás körül forog, kellőleg tájékoztatandó, az ujoncznöveldebe ment. — Ha valaki azon életnemre adja magát, melyre Istentől hivatalos : Isten akaratja szerint cselekszik, és épen ebben legjobb vigasztalását leli mindazon nehézségekben, melyekkel az uj téren találkozik ; tudja hogy igaz uton jár, melyet Isten jelölt ki számára, s melyen épen azért bizonynyal jól haladand és czélt érend, ha rajta Istentől magát továbbá is bizodalmasan vezettni engedi. Ez hatalmas rugóként működött Joákim lelkében ; ujonczmestereiben ismervén föl az igazgató Isten képviselőit, gyermektegy őszinteséggel leplez le előltök szíve mozzanatait, s hívő lélekkel engadelmeskedék rendeléseiknek... De nemcsak a novitia-

tusban, hanem rövid időn próbaéves tanárkodásban is hol hivatásának terhei és örömeivel ismerkedhetett meg, — nemes törekvéssel készíté elő magát a szerzetesi és tanári életre... Ezután a bölcészet és theologia tanfolyamára küldött, hol kellőleg kiképeztetvén, és 1773-ban gr. Migazzi Kristóf bibornok és váczai püspök által fölszenteltetvén önválasztotta és előtte már ismeretes kettős — szerzetespapi és oktatói — pályára lépett ismét. A rendkormány akaratából néhány esztendőn Temesvárott, Privigyén, Nyitrán a gymnasiumban tölte az ifjúság tudományos és erkölcsvallásos nevelésével úgy, hogy táradtságát a tanouczok részéről a legszebb siker jutalmazá. — Gymnasiumban tanárkodásának tartama alatt, minthogy az iskolai dolgok, elejénte a nyelvészeti osztályoknak levén tanára, a reudes leczkeórákat kivéve, némi időt engedének szabad rendelkezésére, ezt a bölcészeti tudományok buvárlatára fordítá. Mily sikerrel tevé ezt, tanuja ama megbizatas, melylyel, e téreni alapos képzettsége miatt a rendkormány által Vácra a philosophia előadására tétetett. És a mélyelmű és önálló gondolkodó, ki azon tudományos egyetemiségre törekedett, mely nélkül a philosophia egyoldalú és kopár marad, ez állomáson is, valamint saját úgy a rend jó hirnevének disze és emelésére szép sikert eredményezőleg működött... Hatott e kívül vonzó példával és lankadást nem ismerő kitartással, mint magán nevelő is, Almássy Barkóczy, Batthyányi János és Horeczky főrangú családok sarjainál, oly irányban teljesítvén előkelő tisztét, hogy neveltjeiből a hazának erkölcsös, tudományos és lelkes fiai legyenek. — Ki is lön ily okon tüntetve gymnasium és házigazgatói ranggal Trencsénben, Temesvárot. 1790-ben nyitrai gymnasiumnál is az igazgatói állomás töltetett be, mely nemcsak belső fontosságánál, de azon körülménynél fogva is méltó aggodalmat keltett, hogy olyan egyén jövend-e, ki képes leend a pozsonyi akademia-gymnasiumhoz előléptetett Hyross Samu után maradt ürt annyira-menyynyire kitölthetni; mert, midőn pár hónap előtt e gymnasium szomorkodott oly jeles directora távoztán, kit, még itt volt, büszkén vezérének vallott, ki után, mióta távozott, fájós érzettel tekinté, a megválás leverő hatását nem kis mérvben növelte azon aggály, hogy miként fogja a rendkormány a beállott hézagot kitölthetni; az elhivatottnak országszerze fölsimert ragyogó nevéől körülsugárzott s elme-

nése következtében elárvult állomása méltán oly hagyománynak tekintetett, mely őrzés s gyarapítás végett csak biztos kezekbe volt letehető... Annál örvendesebb, hogy nyomban találkozott a rendtagoknak sorából erő, kit, tekintve multját, tekintve bizton ígérkező jövőjét, a szerzetkormány utódaul küldhetett: Huber Joakimunk a másutt, époly gazdag-tudományu, mint hivatalos ügyességű, volt igazgató és jeles nevelő Hyross utódjaként a nyitrai gymnasium kormányzójává lőn kinevezve... És mint ilyen, ki a hivatalos és hivatásos foglalkodási órákon felüli idejét is legcélszerűbben a tudomány előbbre vitelére, de kivált a honi tanulóitjuság művelésének könnyítésére használta föl, megtőn mindent, mivel magának, a szent rendnek és a hazának tartozott... Élte utolsó két hónapjában mindazáltal epebaja és aranyeres bántalmi folytán való gyöngülése határt szabott munkásságának, mely már ekkor csak szerzete ügyeire szorítkozott, míg végre elérkezett az óra, melyben, a jóknak általános méltánylása közben, a földről távoznia kellett... Halála, miután már elébb teljes öntudat állapotában számot vete önelkismeretével s Istenével, őszinte töredelem mellett megmosá lelkét az Istenbáránya vérében és megerősíté magát a végharczra, 1801. évi aprilhó 5-én Temesvárott igazán csöndes volt. —

„Esto firmus in via Domini et in veritate sensus tui et scientia.“
(Jéz. Sir. 5, 12.)

34. Z i m á n y i L a j o s (a S. Cruce) beesküdütt piarista-pap, született 1748-ban Kamenczen, Barsmegyében Esztergom-főegyházmegyében. — Szive vágynak, mely őt szerzetesoktatói pálya választására ébreszgeté, érvényesíthetése végett a kegyes iskolák rendébe kérte magát fölvetetni. Miben eredményhez jutván, 1766. évi október 14-én Privigyén a kanonicális ujonczidőt kezdé meg, hol, a földieken még szüléi házában túl adván, kiüríté szivét, hogy azt sz. Kalasanzi kincseivel töltse meg... Előretörő természetét, melyet magával hozá a szerzetbe, végkép ugyan el nem fojtá, hanem másoknak szolgálni s alárendeltetni kívánkozott. E végre nem mulasztá el fölhasználni az önmegtágadás fegyvertárát sem; a szerelmet Isten iránt folyton táplálá szivében és növelé; Istenével szeretetteljes szövetségre lépett, és e szövetségben föltalálá elhagyott reményei és elveinek kárpótlását. Majd a próba-

tanárkodásnak, mely alatt a tanártestület egyik legmunkásabb tagjául bizonyult, meghaladása után a bölcsészetet és teológiát tanulá. Ez alkalommal is kiváló szorgalommal és a várakozásnak teljesen megfelelő sikerrel járván el, miután a szerzetesi ünnepélyes fogadalmat letette, 1774-ben gr. Patachich Ádám nagyváradai püspök által áldozárrá szenteltették. Most újra a már eredménnyel kezdett gymnasium-tanári feladatnak továbbfejlesztéséhez fogott. Az itt észlelt lelkes buzgalom és hallgatóinak, kiknek számára a tanításmódszert alaposan ismervén és alkalmazván, a közönyösnek látszó dolgokhoz is ügyességgel tudott érdekes oktatásokat fűzni, — előmenetelében is föltetsző törhetlen iparnak tudandó be, hogy a rendhormány által, a főpásztorok megkeresésére is Nyitrán, Székesfehérvárott és Veszprémben papnöveldekben theologia-tanárul jelöltették ki. — Példás hive, avatott erélyes védője levén ama hitvallásnak, melyet az első apostoli király nemzetének halálos ágyán szivére kötve, örökségképp hagyott neki, e kitüntetés, mint nemés inger, ösztönül szolgált Zimányinak addigi szolgálma megkettőztetésére. Meg is tőn Isten kegyelmével mindent, hogy növeltjei azzá legyenek, mivé lenniök kell, miként ezt az utána, mint tudós, buzgó tanár és jó szerzetes után, sokaknál sokáig főnmaradt legjobb vélemény kétségtelenné teszi. — A rendfőnökség ezután őt arra érdemesíté, hogy a trencsényi, kalocsai, veszprémi és 1791—1799-ig a nyitrai tanintézetek igazgatója legyen, hol is mindenütt istenes élete, fáradhatlansága és ernyedni nem tudó serénysége által oda hatott, hogy súlyos tisztkörét a legpontosabban betölthesse. Tanu e részben ama szeretet és ragaszkodás is, melylyel, az eljárárságához tartozók, irányában mindig viselkedének. — Azon kívül, hogy a jó Istentől nyert kitünő tehetségét sem heverteté parlagon, mutatja irodalmi munkásságának eredménye. Mint a toll hivatott emberének, Zimányinak neve korán jóhangzású lett a szerzetes kívül is vallás-erkölcsi s hazafiúi eszméket s érzelmeket meggyökereztető alkalmi versezetei által.. Dolgozatának közzétételeire azonban csak nagynehezen tudta magát elhatározni. A régi jó elv; „nonum prematur in annum“ annyira vérévé volt változva, hogy évről-évre halasztgatta, még végül, nem tudván ellenállani az illetékesek unszolásának, némit kiadott. És ugyan: 1) „Carminum libri IV. Vacii 1784“ czimű művet, melyben, mint

jeles növendéke a classica litteraturának, versenyt fut a költészet azon első bajnokaival, kik értik és érzik is a venusiai költőt. 2) „Oratio de laudibus Excell. ac Rev. Dom. Josephi Bajzáth de Pészak. Veszprimii, 1802.“ a nevezett veszprémi püspök fölött tartott emlékbeszédet, melyben nemcsak nyugodt nemességgel, hanem a teljes, arányos beszédszöveggel és tiszta nyelvezettel a művészet szabályainak is elég van téve... A végóra melyre szorgalmasan elkészült, 1805. február 10-én Privigyén következett be, — szaporitván a kegyesrend halottainak sorát ismét egy névvel, melyet a legbuzgóbbak és legnemesbek azon egyike viselt, kinek emlékezetét élte vázlatában obajtók megujítani. —

„Beatus vir, qui in lege Domini meditabitur.“

(1. Zsolt.)

35. Kelle Lipót (a Conceptione B. M. V.) a kegyesszerzet beesküdtött áldozára, született 1762-ben Pamükön, Somogy vár- s Veszpréme gyházmegyében. — Már gyermekségétől fogva nagy előszeretettel vonzódott a tudományok iránt, mitől ösztönöztetve a gymnasiumi tárgyak tanulmányozásában oly fényes tehetségeket árult el, s oly szép előmenetelt tőn, hogy pályatársainak elseje lőn... Bölcséleti tanulmányait is még mint világi kiváló sikerrel bevégezvén, a ker. nevelés és oktatásügy magasztossága s a lendület, melyet az időben a tanügy nyerni látszott, vágyat ébresztének lelkében a szép, de terhes szerzetestanári pályára. E vágyat érvényesítendő, a kegyes-tanító-rend munkásai közé óhajtott igtattatni. Kérélmeghallgattatván, 1779. évi novemb. 17. től fogva a kecskeméti újoncznőveldeben képeztetett. — Mire a próbatanárkodásra nyert küldetést, hol hivatottságát az önkijelölte pályára, melynek viszonyaival, terheivel és előnyeivel a novitiátusban megismerkedett, igazolva jára el. — A theologiát is dicséretesen tanulmányozván, belőle helyeslő vizsgálatokat tőn és ugy máltóvá lett, hogy 1790-be Pierer József püspök és esztergomfőérseki helynök által, az egyházi rendekre is emeltessék. — Most a nyilvános tanszékre visszatérvén nemcsak Debreczenben, Veszprémben rendi intézetinkben, de meghívás folytán, a szerzetfőnökség beegyeztével, Keszthelyt is működött a rábizott növendékek jóirányú nevelés-oktatásában. Az ezen minőségben elismerésremléleg eltöltött évek után az egyházi pályára készülő fiataloknak

theologia-tanára lön Nyitrán, és mint olyan éber figyelemmel azon is vala, hogy hallgatói a tanulmányokat ne csak felfogják, hanem saját és mások üdvének eszközlésére is alkalmazzák. Majd 1800—1816. években Nyitrán a messze vidékről is látogatott gymnasiumnak igazgatása ruházatotott rá. A megkülönböztető állással kapcsolatos tennivalókat hiven teljesítő, arra törekedvén, hogy a vezetésére bizott tanodából az igazságon alapuló ismeretekben és jó erkölcsökben előhaladt növendékek kerüljenek ki. A kettős hivatal mellett, a mint ezt köztiszteletkelődleg 1808-ban az új főpásztorul megérkezett Kluch József püspök üdvözlésekor is bebizonyítá, nyilvános szónoklatra is kedve és kiváló képessége levén, a székesegyházi káptalan által fölfölkéretett szentbeszéd-tartásra. És ő mindannyiszor prédikációi által nemcsak törekvék a jeles szónok helyét betölteni, hanem be is tölté azt. — A szó csak indit, de a példa vonz. Az ékesszólás első kelléke az oktatónak példája, mondá szent Ambró. — Lipótunk ez utóbbi által hatni a hallgatóságra tűzé ki magának feladatul: ő igaz értelemben vett theologusként viselé magát, ki nemcsak be tudta győzni elméletileg a vallás igazságait, de az életre is alkalmazni, s általuk a fogékonyakat nemesbiteni, tőkélyesíteni, boldogítani. Innét magyarázható a siker, melylyel a lelkek üdvét szembetünődleg, hön szeretett rendjének existimatiojárá, előmozdítá... Azonkívül lankadni nem tudó természetét követve, szabad perczeit régi szerelmének — az irodalomnak is szánta... T. i. Kelle még ujonzkorában, egyik lelkes tanárának vezetése alatt a költészetet megkedvelvén, már azidött tette első kísérleteit, mik közül több verszetek említendők... Világot ugyau mind nyájan nem láttak, de valamennyien a latinok úgy, mint a magyarok valódi költőiségre mutatnak... Majd, kivált miután Fuchs Ferencz nyitrai püspök által is megkerestetett s által amint Maecenás által buzdittatott, fordította Kelle ügyesen németből magyarra az „Embernek az Istennel való üdvösséges és kellemes társalkodása“ czimű jeles művet, tanusítván, hogy igazi erőt képviselt nemzeti emeltyűink, a nemzeti írók sorában... Nyitráról Veszprémbe rendeltetett, hogy a gymnasium igazgatása mellett a házfőnöki tisztet is szokott lelkismeretes buzgósággal vigye... És csakugyan itt is mindazoknak, kik őt akár mint szorgos elüljárót, szives főnököt és őszinte-lelkű szerzetest, akár oktatásaiból, mint a rá bizott szellemi tőke

szükséges sáfárát megismerték, csak tisztelettel telettek el iránta... Szélhűdés érvén, bár a rendtársak az orvossal együtt mindent megtettek, hogy Jrága életét megmentsek, fáradozásuk sikertelen maradt; és jámbor lelke istenes fohászok között szabadult ki ugyancsak Veszprémben 1819. évi január 18-án szenvedő testo bilincseiből...

„Qui timetis Dominum, credite Illi, et non evacua-
bitur merces vestra.“ (Jéz. Sir. 2. 8.)

36. V á c z y G l y c z é r (a S. Antonio) a kegyesrend beesküdtött áldozára, született 1775-ben Nyitrán, Nyitravárme-
gyében és egyházmegyében. A gymnasiumi teljes folyamat, mely akkor 6. osztályból állott, helyben haladá jelesen meg. A közben anyyra megkedvelé a piaristákat tudományuk, jámborságuk és tisztos magatartásuk miatt, hogy, másoktól eléje állított fényes hivatalok és dicsőség daczára, sz. Kalasanzi öltönyének fölvétele után esenge. Így tehát 1793. évi szeptemberhó 29-én Trencsénben egyikévé lőn a kegyesrend ujonecznövendékeinek. A novitiatust és a próbaéves tanárkodást, úgy ezt, mint amazt, a követelményeknek megfelelőleg kiállván, a bölcsészeti és theologiai tanfolyamra rendeltették. Ezeknek is, sikeresen leküzdvén a helyes utmutatás mellett itt-ott jelentkező nehézségeket, elvégzése után 1799-ben Fuchs Ferencz nyitrai püspök által a rend áldozártagjává avattatott. Mint ilyen, szép képzettségét a szerzet czélja iránti hő vonzalommal egyesítvén, Trencsénben, Nyitrán, Marmaros-Szigeten vala a vezetéséhez tartozott növendékeknek türelmes, higgadt-lelkű és szorgalmas tanára. — Nagy érdeme volt már Váczynek eddigi hatásában.... De nem egyetlen. — Egy ideig Nagy-Károlyban a plébánoshelyettes tisztét is buzgón viselé. Jól esik lelkünknek ez alkalommal a férfiuról szólhatni, ki a nap hevét és terhét viselve az Úr szölejének művelésében élettapasztalásának tárából bőkezűleg, de mégis a legmeglepőbb szerénységgel tudja felhasználni gyűjtött lelki kincseit, és a hiveket az üdvösség rögzös pályáján bölcseséggel vezérelni... Váczyknban egy talpig derék magyar ember, szerény-lelkületű buzgó pap áll lelkünk előtt. Magyar ember: mivel a hivek szívébe mindazon erényeket beoltani törekvék, melyek egy igaz magyarban megkivántatnak, minők a vallásosság, jellem-szilárdság, nemeslelkűség, őszinte becsületesség, úgy mint a melyek az ő lelkének is legszebb vonását képezik vala. A mi

pedig őt, mint szerzetespapot illeti, kiemelni bokros érde-
meit, valóban nagy feladat... A ki pap, legyen pap Jézus szive
szerint. És Váczy az volt, mert ő minden tekintetben, lélek-
ben és igazságban példája, őrangyala a hiveknek minden
rang és személykülönség nélkül, kicsinynek és nagynak. Ő az
Úr szavait: „compelle intrare“ követvén, siette hiveket Jézus-
Krisztusnak megnyerni, mely buzgalmát áttérések is igazolák...
Az egyházi beszédek ügye is nem keveset köszön neki... A ke-
resztény igazságok nem az észkutató speculatio tárgyai, hanem
élet, melyeknek bennünk kell megtestesülni, hogy üdverejüket
éreztessek az emberiséggel. Semmit oly tisztán föl nem fogunk,
oly erősen nem védhetünk, sem azt szebben elő nem adhatjuk,
mint a mit érezünk, mi szívünk rejtekében mélyen bevésve
van; sajátjából kiki legkönnyebben merithet és kölcsönözhet.
Ekként érzett és gondolkozott Glycerünk, miut egyházi szónok.
Hatott is; mert hallgatói szívét ugyszólván kezében tartá, és
azokban tetszése szerint intéző az érzelmek apályát és dagályát...
Majd pedig, a rendfőnökség által, 1817—1825. években a nyitrai
tápnövelde, gymnasium és ház élére állittatik. A benne
helyezett megtisztelő bizalomnak eleget tenni iparkodott
itt is a legszigorúbb lelkiismeretességgel, készség- és hűséggel
oldván meg hármias tisztének minden ágát addig, mig
egészsége, állapota bomladozni kezdett. — Az érdemekkel
telt, és hosszas betegségét, élénken szemé előtt tartván Anuak
képét, ki a keresztfa kínait érettünk készörömet viselő, és
többször édes kifejezéssel ismételtetvén a legszezségesb ne-
veket Jézus és Mária, — példás önnegadással túrt
szerzetes Nyitrán, 1834. évi január 28-án, húnyt el az
Úrban. — Végül még néhány szót. Váczy a társadalmi élet-
ben kedélyes, még öreg napjaiban is eleven-lelkű, de a mi
főjellemvonása, mindenki iránt nyiltszívű volt... Senki
barátságát nem kereste, de kiket arra méltatott, azok iránt
mindig előzékeny, szívélyes vala. Elveire nézve conservatív
volt. Ugy állott ő, mint a régi jó idők egy élő emléke, ki
örömét találta benne, a ferdeségekre ovólag felhívni az illetők
figyelmét...

„Vir sapiens implebitur benedictionibus, et videntes
illum laudabunt.“ (Jéz. Sir, 27, 26.)

37. Villiger Kal. József (a Matre Dei) a
kegyesrend beesküdütt áldozópapja, született 1786-ban

Predaján, Zólyom megyében, besztercei egyházmegyében. — A középiskolákat a tehetséges ifju kitünő sikerrel elvégezvén, neve a kegyesrend jelöltjeinek sorába igttattott. A törvényszabta ujonczidőt, 1802. évi novemberhó 21-én kezdve, Privigyén buzgalommal kiállván, Tatán és Kőszegen oly próbaéves tanáru, ki mindenben kellő rendet, nagy gondot és szép eredményt tanusított, — ismertetett el... Bölcséleti és theologiai pályája nem kevesebbé vala fényes, a tanítvány már itt nem ritkán közeledett mestereihez, és az ifju növendékben rendje egyik disze volt előrelátható... Mily szorgalmat fejt vala pedig ki a felsőbb tudományok vágyától át — megáthatott Villiger e cursusokon, félreismerhetlen bizonyíték a tudori okmányok, melyekre a m. k. tudomány-egyetem bölcsészeti és hittani kara őt érdemesíté. — Az ekkép kitartó iparkodásának és jeles tehetségének biztos zálogát nyújtott rendtag, mint, 1809-ben Kámánházy László váczy püspök által, főszentelt pap napszámoskodott teljes odaadással sz. alapítónk szőlejében az emberiség javára a pesti tanodában. Valainennyi tárgynak módszeres kezelésében serényen járt ugyan el, mindamellott, egyik főgondját a haza és nemzetiség szent érdekeinek áldozván, a magyar nyelvet növendékeinek feltünő előmenetével tanítá. — Majd Nyitrára tétetik, hol mint theologia-tanár szakmáját egész szenvedélylyel, a széles alapú tantárgyak minden ágozataira kiterjedő figyelemmel és akkép hallgatóira nézve kiváló eredménnyel fejtegeté... 1826-ban a gymnasiumi igazgatói tiszttel is megbizatik. Ez állásában 1844-ig, tehát tizenkilencz éven keresztül, magasztos tiszthez méltó buzgósággal kormányozta e tanodát, mivel tudta, miszerint a vallásérkölesős nevelés, tekintve az ifjuságot, az egyház és haza ezen feselő roményeit, minden más ismeretet fölülmul, hasznosságra ugy, mint méltóságra nézve, éber figyelmét fordította arra, nehogy kormányzottjai akár a tanintézet falain belül, akár azonkívül túlhágva a fegyelmi törvényeket, az érnység ösvényéről tévutra tántorodjanak. — E czélből, a szüléknek gyermekeik jövője által keltett aggodalmait elszánt hivatalkodásával elozlatandó, irányadó figyelmeztetés mellett minden, a józan ész javallotta és érett megfontolás engedélyezte, közeget alkalmazásba vón, szeme előtt tartva és követve szent Pál ezen intelmét: „Insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia“ (II. Tim. 4, 2) Háynak nem lebeg

e nemes városban, sőt a kies megyében hálás lelke előtt a kedves igazgató képe? Ó, élni fog e kép, melynek emlékét az idők hulláma nehezen mosandja el. — Igen, sokan emlékeznek még Villigerünk kedélyesen néző szemére, melybe mindenki oly édes örömmel tekintett; nyájas arczatára, édesen mosolygó ajkaira. — Szeméből jó lélek, mely, tudván, hogy „festinatio improvida et caeca est“ (Liv. 1, 31.) és „consilia mora convalescunt“ (Tac. l. 1.), óvatos és minden hirtelenkedés s szenvedélytől távol volt, — sugárzott ki, nemes vonásain szeretet ömlött el, hangjából szívélyesség szólt; homlokának derültsége lenyomata volt a benső szivbékének... Érdemeit elismerte a rendkormány és házigazgatóvá is tev. Ezt, valamint a hittanári tisztet, melyet mondhatni úgy vive, hogy tudorrá avattatásakor hittel erősített eme szavait: „Iuro me veram Jesu Christi theologiam ad usum vitae humanae constanter tractaturum, et semper fidelem Ecclesiae Romanae cultorem futurum“ át ne lépje, — annyi ügyesség, pontosság és tapintatossággal viselte, hogy szeretetteljes tisztelet környezte őt mindenfelől... Tanodai beszédei mellett, melyeket örömmel fogadtak a növendékek és a tanügybarátok, s melyek jó szívének megannyi bizonyítványai, nem hagyhatjuk szó nélkül azon hatásos üdvözlő beszédet, melylyel 1838-ban Palugyay Imrét, Nyitra új püspökét a város határába jöttekor fogadta. — Midőn a rendkormány tanácsába választatott, résztveendő a szerzet vezetésében, székét Pestre tett át, hol, kivéve a Magyar-Óvárott viselt házfőnöki tisztet, egész haláláig a legmunkásabbak egyike volt... Ha nem tehetett tehát, mint tanár többé közvetlen az oktatásügynek Villiger szolgálatot, annál serényebben szentelte életét társai és szerzete közjavanak, a mennyiben ezentul a rendvagyont a leglelkismeretesebben kezelte... Munkájához egész csöndben, zajtalanul, de mindig kedvvel és szorgalommal látott úgy, hogy a mi időt lelkének gondozásától, melyet példásan teljesített, meggazdálkodhatott: mindazt a szerzet anyagi jóllétének nem ugyan mint czélnak, hauem mint az élő szeretet eszközünek s az Isten dicsősége öregbítése, a hazai érdekek, különösen a széptudományok és művészetek emeltyüjének előbbvitelére áldozta... E harmadik izben Pesten tartózkodásának tizedik évében 1860-ban ünneplé meg halálával eltelten Isten iránt a még mindig viruló egészségnek örvendő tisztos aggastyán félszázados áldozárságának

jubileumát... Aggkórba, úgy tartják, rendesen csökkenni szokott a testierő s az emlékezőtehetség; növekszik ellenben a mogorva magábavonulás, a komor társadalmatlanság. Arany-misé s Villigerünkön e jelenségeknek egyike sem volt tapasztalható. Kisebb, de erőteljes alakján, derült, életpiros arcán az évek nyomai alig voltak észrevehetőek. Egészségét nem fonyasztotta kór. Vidám kedélyhangulatát szakadatlanul megtartotta. Kedvelte az enyelgő tréfát, a szivderítő társalgást... Így a tisztalelkű öreg az élet telében is mindig jól érezte magát azért, mint Cicero, Fontenelle és mások méltán nevezhető erkölcsi boldogsága időszakának az öregséget... Aranymiséjének örömnapja utáni időbe esik Józsefünknek más kétrendbeli kitüntetése is, melyek, mivel széles tudományosságáról tesznek tanúságot, méltók, hogy életrajzának bár szűk keretében azoknak is egy kis tér szorítottassék. — Az egyik, melyben őt az ország hgprimása b. e. Scitovszky János bíbornak az által részesíté, hogy 1868. évi szeptember 18-ától október 3-ig Esztergomban tartott tartományi zsinatra a hittudorok közül őt meghívásra érdemesíté. — A másik pedig, hogy, 1860-ban a bölcsészeti, és négy esztendő múlva a hittani tudorság 50-ik évfordulóját betölté. Mely alkalmakkor az országos anyatanintézetnek illető tudománykarai kellő figyelemmel félszázad leforgására azóta, hogy Villigerünk, mint „aetate iuvenis, sed scientia maturus“, a tudori borostyánnal diszítettett föl, elhatározták őt jubilaris doctori diplomával ünnepélyesen megtisztelni, dicsőségöknek tartván, hogy tudoraik koszorújában ily magas korban álló és auni egyházi és polgári erény és érdemmel tündöklő féfiut birhatnak. — Nem igeu van hittudósainak, írónk közt egy is, és nem igeu volt, ki a theologiai, különösen a kánonjogi mozgalmakat Villigerünknel nagyobb figyelemmel követte, kitünőbb szorgalommal s több elmélkedéssel tanulmányozta és o studiumokkal terjedelmesb és részletekig menőbb ismeretét kötötte össze a theologia irodalmának... S ha mégis, — mi ennyi munka s ily mélybeható elme mellett várható vala, — irodalmi uton e páratlan szorgalom közvetlenül nem gyümölcsözött, az egyfelől az általánosító észmunkásság kisebb mértékének tulajdonitható, minélfogva a részletek tömege által gyakran mintegy elnyomatik... Ennek daczára azonban hatása, bár azt részletesen kimutatni és számokkal kifejezni nem feladatunk, nem volt kisebb, mint bárkié, ki a szószéken

kivül írásban is hallatta tanait és ítőleteit. — Az Isten a halandók érdemeit gyakran úgy jutalmazza e földön, hogy nekik még több alkalmat ad érdemszerzésre. Ezen eset Villigerünk élte folyamán ragyogóan szemlélhető. Ifju szellem, kitartó testi erő, irigylendő munkakönnyűség ékesíték folyton aggkorát, s kebelében nemes szív ver vala, mely megérteté a figyelővel a szerzetes és hazafiui kötelmeket... Mindvégig tevékeny életének fonalát a gyászos végzet hirtelen megszakította, s ő bár érdemek- és évekből gazdagon, mégis váratlanul és számos tisztelőinek, szerető rendtársainak őszinte fájdalomára lett áldozata az enyészet hatalmának... És ugyan a Mindenható boldog halállal szal. sz. Ferencz napján január 29-én 1869-ben Pesten hitta őt mennysországba az örök jutalomra... —

„Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae.“

(Zsolt. 26. 4.)

38. Malocsay Antal (a Matre Dei) a kegyesrend beesküdütt áldozára, született 1780-ben Alsó-Pélen, Bars-megyében, Esztergomfőegyház-megyében. „Senki sem veszi magának a tisztet, hanem csak az gyakorolja, a ki hivatik Istentől, mint Áron.“ Irja a nemzetek apostola. Azért Isten kiválasztja egyéneit az egyházi rendre, és ha már valakit arra hi, ezer mód is áll előtte kegyes akaratja valósitására... Sz. Ignác, midőn sebet kapa, szal. sz. Ferencz, midőn lováról ismételve egymásután háromszor lecsék, s kardját a hüvelyből kiszökve, ezzel mindannyiszor keresztalakban találá, ismerte föl az isteni akarat hírnökét, míg sz. Pál apostolnak elválasztásakor jónak látszék rendkívülig megtenni az örök terv nyilvánítását. — Antalunk, már mint világi jelesen elkészülvén a bölcséleti tanfolyammal, erős vágyát, mely elfojtá benne az otthonlét édességét, el a világi életben kínálkozó fényes kilátások szédítő hatását: ettől ösztönözve szülei elé járult, közlé velök szándékát és tisztelettel kéré őket, engednék meg neki ezen vágyának a kegyesrendbe léphetéssel, kiélégítését. — A gyöngéd szülők ámbár jól esett szép reményeket fűzni derék fiuk jövőjére nézve, magános örömeiket és szándékukat Isten hívó szavának utántéve, épen nem szögék meg az ifju kedvét. — Elkéönt a kobel áradozásaival vevén föl 1809. évi szeptemberhó 24-én Antal a piaristarend szerzetes öltönyét, a trencsényi novitiatusba ment, majd pedig próba-

tanárkodásra tétetett. Itt érdemlegesen megszivlelvén azon a mily igaz, épen oly szép szavakat, melyeket az egyház Kal. sz. József, e lelkes ifjúságbarát, ünnepén használ: „Quid, maius, quam animis moderari, quam adolescentulorum fingere mores? Omni certe pictore, omni certe statuario, ceterisque huiusmodi excellentiore huic duco, qui iuvenum animos fingere non ignoret,“ — a kisdedeket nagy serénységgel vezeté a tudományok előcsarnokába; a vallásérkölcsös életre pedig saját példájával világítá, jól tudván e hatásos mondatnak: „Verba movent, exempla trahunt“ legbiztosabban működő horderejét. — A theológiát ezután oly sikerrel sajátította el, hogy a m. k. tudomány-egyetemnél, valamint az ünnepélyes vitatkozást is köztetszés között elvégezvén, a hittan tudorborostyánával koszorúztatott meg. — Erre mint 1814-ben Kluch József nyitrai püspök által felavatott áldozár rövid ideig a gymnasiumba, azontúl pedig a theológiában alkalmaztatott, hol nem kevesebb eredménnyel, mint buzgalommal fejtegeté fontos tanszakát; s miuthogy tanszékére soha készületlenül nem lépett, teljesült rajta a mondat igazsága: „Docendo discimus.“ — Valóban nincs nagyobb felelősséggel, őrgond- és apostoli kitartással járó feladat, mint papokat nevelni, kiknek vállain az ujszövetség nyugodjék... Mily ellenállhatlan e gondolat, hogy különösen ifju papságunk figyelmét saját jövőjük érdekében fölébreszszük: „Scientia et sanctitas parum prodesset, si ad exercendas ordinis functiones aptus non esses.“ „Tu, o homo Dei! sectare iustitiam, pietatem, fidem, caritatem, patientiam, mansuetudinem!“ (I. Tim. 6, 10.) „Sola scientia, nisi comitem habeat virtutem, exiguos fert fructus. Sicut non est possibile docere cum exoptato fructu ea, quae ipso non credis: ita non est possibile docere cum fructu, quae ipse non agis. Bene docendo et male vivendo aedificas, et destruis, quod aedificasti; quia, quod verbis praedicas, moribus impugnas“ (S. Greg.) „Coepit Jesus facere et docere“ (Math. 5, 16.) — Ezek és hasonlók forogtak az a mily ismeretgazdag, oly szerény és szentéletű Malocsaynak, kinek magánéletét és nyilvános pályáját illetőleg egyházunk aranszájú szentatyjával (s. Chrysost hom 15, in cap. 5. Matth.) bátran el lehetett mondani: „Omni tuba operum eius documenta clariora, vitaque munda ipsa luce fulgentior est,“ — szeme előtt,

ugy, hogy nem ismert fáradtságot, melytől a szent czél érdekében visszariadt volna... Innen történt, hogy főnökei fölszervén benne az eredménylús tevékenység mellett az istenességet és törhellen buzgalmat, a hittanszak megtartásával, 1845-ben a nyitrai gymnasium igazgatójává tevék, hol is

„Unum sequutus recti amorem,
 Nil avidus popularis aurae. —
 Hinc illa nullis fracta laboribus,
 Et temperari nescia limite,
 Praeclara semper molientis
 Ignea vis animi redundat“

egyenlő erély-, hév- és lelkismertességgel négy évig fáradozott. Azok között, kik a Filinger Lipót halála után az ujszövetségi szentirati tanulmányok s görög nyelvnek tudományegyetemi tanszékére pályáztak, ott volt a jók sürgetésére a szerény Malocsay is, és ugyan a nyilvános esődvizsgálatot szintén dicséretes elismervényre méltóan állotta ki, csak-hogy az apostol szavai szerint „Márkfi accepit bravium“... Ezután pedig érdemei méltánylásaul a rendkormány tagjává választatván, Pestre költözött, a munkában a tanári rögzős pályán megedzett Kalasanzi utód itt is teljesen eleget teendő annak, mi különösen a szerzet erkölcsi haladása s emelkedésén buzgadozó Antalunkra mérve volt. Utóbb Vácra, saját ohajtása szerint, helyeztetvén, mint házi lelkiatya, életét saját és mások örök üdvének előmozdítására szentelé. — A hatvan évet már meghaladott Malocsaynkon lehetett észlelni, hogy az erényes öregség egy szép hosszú ősz, melyben a fák másodszor virágoznak ki, s mely az évszak érett gyümölcsei mellett az elenyészett tavasz emlékéet sőt bájait is visszavarázsolja... Isten kegyelmével folyton azon volt, hogy nemcsak maga legyen jó, vallásért és tiszta erkölcsért buzgó, hanem azon körben hová befolyása elhat, a kellő utról lesikamlott embertársainak javításában ernyedést ne ismerjen... Nem csoda tehát, hogy valamint a püspöki városban, ugy a közel és távoli környéken köztiszteletben állott; mert tisztelték benne a szellemmélységes theologust, az egész vidék papjai pedig és ezek nagyszámú hivei, mint szentéletű, fáradhatlan gyónatójukat. — Ezen emberi tisztelet és közbeesüléshez, még az Ég áldása is járult, mert komoly bajról, súlyos betegségről,

noha igen gyöngé testalkattal birt életében, kivéve olykor mellbetegségét, mit sem tudott... Mértékletes, sőt igazán tartózkodó életmódja által kiérdemelte magának, hogy ép testében ép lélek lakozott, és hogy különösen bámulatra méltó jeles emlékezőtehetsége volt a kinyilatkoztatás mindkét ismeretforrása, sőt a széleskörű hittudomány minden részleteiben annyira, hogy a hozzáfordulók valóságos lexiconja vala, melyhez főnakadás esetében gyors tájékoztatás végett biztosan lehetett folyamodni. — Az 1859-ben Selmeczre tétetett, hol szintén a r. k. hivek ájtatosságukat végzendők, mint Isten szive szerinti lelki vezérökhöz, hozzája seregelték, úgy, hogy ugyanezen évi decz. 15-én a halál angyala a nemes lelket buzgalmi munkálkodásának közepette találta... De térjük még vissza kissé a ravatalba szállított kitünő szerzetespap erényeire, különösen vessünk egy pillanatot jelleme azon szép vonására, melyet föl nem tüntetve hitélete diczköréből a legragyogóbb sugarat rejtenők el: ez a bold. Szűz, nemzetünk és a kegyesrend Nagyasszonya iránti legforróbb kegyelete. Ez azon növény, mely a magyar népnek első apostoli fejedelmétől szive legmélyébe gondosan beoltatott, melyet a tévely iszapja ugyan előnthete, de ki nem írhatta; életre éled az, mihelyt a tévely áradata róla lehajtatik... Sőt él a borító iszap alatt is s életjelét adja, valahányszor vész környezi az elfojtó kebelét: mi közönségesebb ilyenkor, mint protestáns magyar testvéreink ajkairól is Jézus üdvözítő szentséges anyja édes-zengzetű nevét hallani?.. Hiában, igaz marad mindörökké: hogy ha a kereszténynek természetében, a katolikusknak jellemében: a hű magyarnak vérében van a bold. Szűz iránti gyöngéd kegyelet, és azért az eretuekek ennek kiirtásában foglalkozva megvalljuk, csak nagy önmegtágadással ellenkezhetek a kath. egyházzal. — Antalunk ezen fini hódolatból is, minden szombatot és a Máriaünnepek előestéit bőjttel ül meg, úgy, hogy azon napokon egész életében minden főtt ételtől megtartóztatá magát, teljes levén szive Jézus és Mária — e két szentséges névvel.

„Et in his omnibus deprecare Altissimum, ut dirigat in veritate viam tuam.“ (Jéz. Sir. 37. 19.)

39. M a g y a r á s z I n c z e (a Matre Dei) a kegyesrend beesküdütt papja, született 1806-ban Szalabéren, Zala-

megyében, szombathelyi egyházmegyében. — A novitiatust 1824-ben októb. 5-én kezdte meg Privigyén, hol azután próbaéves tanár is volt. — Erre ernyedetlen szorgalommal a bölcsészetet, melyből tudori rangot nyert, és theológiát tanulá. Betöltvén így a szabályos évkört 1831-ben Vurum József nyitrai püspök által áldozárrá szenteltetik. Majd tanár a nyelvtani osztályok- és szónoklatiban Tatán, Veszprémben, Marmaros-Szigeten, Budán, Magyar-Óvárott, illetőleg Kecskeméten az ujoncznövendékek másodmestere. — A pontos és buzgó tanár 1849-ben igazgatóul alkalmaztatik Nyitrán, továbbá Vácson, Kolozsvárott, Nagy-Károlyban, Veszprémben és 1874|5-től kezdve ismét Nagy-Károlyban igazgatóskodik. — Irt több verzesetet és értekezést, melyek között figyelemre méltók is vannak. —

„Vir peritus multos erudit et animae suae suavis est.”
(Jéz. Sir. 37, 22.)

40. Mihálik Pál (a S. Joanne Nepom.) a kegyesrend beesküdtött áldozára, született 1791-ben Léván, Barsmegyében, Esztergomfőegyházmegyében. A gymnasiumi pályát, növekedve jámborság s tudományokban oly jelesen végzé, hogy a különben szerény férfi különös ihletséggel szólott első ifjúsága nevelőiről s ezeknek iránti való szeretetéről... István (ez volt keresztneve) szép tehetségekkel levén Istentől megáldva, korán fölfogá az ember rendeltetését, mely átterjed az örökkévalóságba; s midőn pályaválasztás fölött gondolkodék, nem csekély örömet érte lelkében az oktatók, jelesen, a szép hírnevök miatt épen szülővárosába is behívott, kegyesrendiek buzgalma fölött, sőt, a lelki korszükséget megfontolván, elhátározá magában ez áldásos-tevékenységű társaságba lépni... Ekként a piaristaszerzet tagjává levén a szokásos ujonczidőt 1806. évi október 23-án kezdve Privigyén, majd pedig a próbaéves tanárkodást fiatal erővel, ifju lélekkel és tüzzel, mint hivatásszerűleg buzgalmas oktatóhoz illett, állotta ki. — A bölcséletet és theológiát kezdé erre egymásután tanulmányozni, melyeknek alapos elsajátításában mily erélyt, mennyi szorgalmat és tevékenységet tanusított, kitünik azon tudori okmányokból, melyekre a m. kir. tudomány-egyetem bölcsészeti és hittani kara, mintán a tantárgyakból dicsőséggel tette le a szigorlatokat, méltatá. — 1816-ban Takács Márton püspök és kalocsei érseki helynök által áldozárrá szenteltetvén, a váczi gymnasiumban látá a tanárkodáshoz növendékeinek

értelméhez mért helyes módszerrel és fáradhatatlan buzgalmának teljesen megfelelő eredménynyel. — E tanintézetnek azonban rövid ideig lehete disze, mert, hogy nagy szellemének tágasabb tere legyen, a rendfőnökség őt Kolozsvárott, a bölcsészeti, majd Pozsony-Szent-Györgyön és Nyitrán a theologiai tanárok sorába emelé. Itt is a világ zajos dicsősége elől elzárkózottan észrevétlenül egyre gyarapítá a mélységes tudományok drága kincseit, egyedül azon nemes jóakarattól, hogy azokat rendje, közvetve pedig a haza és emberiség közös oltárára letehesse. . . . Jelesül törekvésének egész összege odairányult, hogy hallgatóinak lelkületében a szép, jó és igazság iránti vonzalmat fölbresszse és fölbressztvén fejlessze. — Eredménydús munkássága számos tanítványában föl is tetszett. 1840-ben a kolozsvári intézet és convictus vezérgondozása bizaték rá, többoldalú feladatának mindegyikét ugyan, de főleg a szorgoskodása alá helyezett intézetnek erélyes igazgatását tartván első és legfontosbnak, lelkismeretes buzgalommal és atyai őrszemmél kíséré kormányzotjtjainak ténykedését. E közben, magánszorgalom és tanulás mellett, elsajátítván az olasz nyelvet, 1845-ben a rendkormány által a lagunák városába, Velenczébe köldetett, hol a sz. Katalinról czimzett királyi tápnöveldében az igazgatói tisztet, az illetők által helyeseltetve és a rendre nézve dicsőítőleg, teljesíté, mig a 1848. év tavaszán, az akkor még osztrák fenhatóság alatt létezett olasz tantományokban kiútvén a forradalom, neki is, mint minden egyéb királyi hivatalnoknak, Adria királynéjától bucsut kellett vennie. — Honába visszatérvén a rendi ujoncznövendékek mestereként fáradva szaporitá bökros érdemeit... Mint ujonczmesternek vezetése alá került 1855-ben e sorok írója is. — Önismeretre, tájékozásra törekedtem; s hogy világosb lett előttem: mit akarjak s hogyan? Isten után neki, sokban neki köszönhetem. Ha ezekhez még bevallom azt is, hogy utóbb buzdítóm is lett, hogy tanácscsal gyámolított; s ha hozzáteszem azt, hogy serkentőleg hatott ő mindazokra, kik fogékonyssággal közelitettek hozzá: nemcsak hatásának egyik nem megvetendő tanujelét fogja az olvasó ezekben látni, hanem azt is, miszerint én örömmel ismerem el hálatartozásomat, s hogy a képnél, melyet őszintén kívánok vázolni, kezemet nem a jó tettek felodése intézi. — Azontúl pedig egy ideig a már 60-on túl levő, de életerős és tevő-

keny öreg, ki szoros és létegetes öszletében fogta föl és tanulmányozta ekkor is az emberi tudás fáját, s ez átkaroló egyetemes tudományszeretetének, mely minden egyes ág és forma felé hason figyelemmel és vonzalommal fordult, maradandó emlékéét hagyta a hálás szerzetnövendékekben is. Habár tehát szerény vala is Miháliknak élete, mégis oly sokszerűek s nagyok voltak áldásai, melyek csak egy fáradalomteljes és tettűs pályának lehetének eredményei. — A rendkormány fölűivása folytán, a kolozsvári tanintézet vezetését egy időre ismét magára vállalta. Innét végre 1858-ban Kecskemétre ment nyugalomba, de csak névleg, mert tényleg mindig egész halálíg munkálkodott, a napi óra föl levén osztva nála ima, elmélkedés, tudományos művek olvasása és a hozzája fordult nagyszámú ajtatoskodók lelkének oda irányuló éber vezetése között, hogy világosság terjedjen az ész felett s derűljön a szív homálya. Különösen még ez időszakban nyelvismereteinek bővítésére fordítá szorgalmát ugyannyira, hogy magyar nyelven kívül, mely, mint anyai nyelv először csendült meg füleiben, — tudott latinul, németül, olaszul, tótul és közepszerűen francziául. — Mint kamatoztató dicsőültünk a szellemjavakat, melyeket szorgalma, ügyessége s okos számítása folytán Istentől áldásul vett, mint gyűjté az el nem évülő kincseket, sokban, mint láttuk, tudva, de nagyrészt csak az élet könyvében vannak följegyezve... Vagy ki volna képes a hosszú pályán kísérni a nemes cselekedeteket?... A jó Isten az utolsó pillanatig teljes-öntudatú aggastyánt, ki tölük oly igen megérdemli, hogy érzékeny áldást mondjunk meghidegült hamvaira, 1866. évben Kecskeméten szólítá magához. — Midőn érezé, hogy időzése e földön lejárobán van: elkészíté lelkét a nagy utra, az örökkévalóság utjára. Áhitattal meggyónt és áldozott juliushó 21-én, a következő napon pedig az utolsókenetet is fölvette, és úgy távozott el örökre. Halála szelid, végküzdeme csak rövid ideig tartó volt. Fa vala ő, bő gyümölcsöt hozott fa, melyben az utolsó pár hónapban a lassú enyészet őrlt: ki-kihajtott még néhányszor, de a jelzett év július 27-iki égető nyara után nem ébredt föl többé az életre.. Aludja békén a boldogok álmát!

XXVI.

Folytatás.

Valentini János. — Korecz Lőrincz. — Kucserik Sándor. — Kapronczay Ede. — Czápay Imre. — Csósz Imre. — A tankerületi kir. főigazgatók. — A nyitrai gymnasium tanulóifjúságának állaprajzi (statisztikai) átnézete 1701—1878/9. években. —

„Cor prudens possidebit sapientiam.“
(Péld. 18, 15.)

41. Valentini János (a S. Apollonia) a kegyesrend beesküdült áldozára, született 1800-ban Léván, Barsmegyében, az Esztergomfőegyházmegyében. — Hő vágya szerint a kegyesrendbe jutván, 1818. október 8-án kezdve, a szerzetesi ujonczidőn, majd próbaéves tanárkodáson, hol a kicsinyeket, isteni Mesterünk és az általa alapított szent egély ismertetései mellett, a tudomány alapelemeire azok értelméhez irányított módszerrel és szép eredménnyel oktatá, — ment keresztül. — Az a lélekerő és jellemzilárdságnak vonása, hogy szintoly ingatlan, mint határozott akarattal fogja föl a irányt, melyet isteni mutatóra lelkének szózata kijelölt s tétovázás nélkül kövesse azt. . . S Valentinin már czidétt ilyen vonást észleltek elüljárói. . . A bölcsészetet és theologiát is dicséretes előhaladásról tanúskodólag s példás viselettel fejezte be. Most ismét, mint 1823-ban, Makay Antal besztercei püspök által, fölszentelt áldozópap, a testtel és lélekkel hivatalának élt szerzetestanár Tatában, Szegeden, Privigyén, itt az ujonczok másodmestere levén, tanszékre lépett, és mindenkor a legbuzgóbbakkal vételkedve egész odaadással, mondhatni önfeláldozással, törekedett a tantárgyakat a fiatalok felfogásához mérten értelmezni. Ez időkből már költészeti művek is jelentek meg Valentininktől, kinek egyéb dolgozatai is voltak, de, melyeket, minthogy sajtó alá nem bocsátott, részletesen szintén nem mutatunk ki: s ha azok miudegyütt nem nagy mennyiségűek ;

az másfelé igénylott elfoglaltatásának s épen nem buzgóság-hiányának tulajdonítandó. — Nemsokára feltűnő, üdvös hatásai utat nyitottak neki a kitüntetésre. A derék rendtársat t. i. ki, mint hű, és méhszorgalmú tanár, mint a nemzeti becsületet szívón hordozott nemes hazafi egyfelül, e kívül az irodalom ügyének mindenfelé lelkes pártolója s munkása, végre a szerzettársak igazi testvére tiszteltetett, — a szerzetkormány Kecskemét, Szeged, Pest és Nagy-Kanizsa társodái élére, 1851-ben pedig a nyitrai gymnasium igazgatóságára állítá. Ehelyeken is, a ház vagyonának szorgos gondozása és a tanoda éber vezetése mellett, azt is mindenkor szeme előtt tartá, hogy a társadalomban alig létezik osztály, melynek kezeire szentebb érdekek volnának bizva, mint épen a nevelés- és tanügygyel foglalkodóknak, minthogy ezek tapintatos működésük által a hazának felvirágoztatására legtöbbet tehetnek. — Nagyobbszerű ugyan megállapodhatnunk a hatalmas folyamnál, mely partokat renget s népek egyetemes forgalmának hajóit hordozza, de azért méltányolnunk kell a kisebb folyót is, mely zajtalan futásában sokszor nagy gépeket forgat, jótékony árjával termékenyít és századokig zöldelő tölgyeknek nyújt tápot... Ily szerényebb folyam volt Valentinink élete... Fajdalom! ő nincs többé közöttünk... Mily mulkony az emberi élet!... A nemes léteget, melylyel fensőbb öntudatukban oly méltán kérkedünk az élő természet minden más lényei fölött, mely az istenség sugarának, a gondolkodó és érző léleknek mindenek fölött szép hajléka és műszere: mily töredékeny és enyésző! Egy kártékony lehellete a levegőnek, egy szellője az indulatnak képes földelni ama szép összehangzást e kényes alkotmány ezernyi szálai között, mely máskor oly bámulandó erővel áll ellent a természet viszontagságainak és a munkás szellem önbázát lassan romboló hatalmának! — Tanuság erre Jánosunk, ki még pár nappal az előtt ismerősei között járt a halandósággal dacolni látszó testalkotmányával; és kevés nap azon szűk házba temette, mely előtt tőle tisztelői végbucsút tettek! Ugyanis Valentininkat a szép műveltségű és nagyszívű szerzetest, bölcsen beintézett áldásosau sikeres működésének közepette, rövid szenvedés után, váratlan ragadta el a halál kérlelhetlen angyala 1857. évi június 6-án Nagy-Kanizsán.

„Homo nascitur ad laborem, et avis ad volatum“.
(Job, 5, 7.)

42. **Korecz Lőrincz** (a S. Aloysio) a kegyesrend beesküdült áldozára, született 1805-ben Handlován, Nyitramegyében, Beszterczeegyházmegyében. — Miután az akkor ugynevezett középtanoda hat osztályát jelesen elvégezte, lelke titkos sugalma őt a piaristarend felé vonzotta. Beléphetési vágya teljesülvén Trencsénben 1822. okt. 8-ától fogva a szerzetési illetőleg tanári próbaidőt sikerdús eredménnyel haladta meg, és így tényleg bizonyítá be, hogy a szerzetestanári életirány, melyet lelkének intésére választott, a Gondviselés ítélletével is megegyező... Az 1825/6. tanévben a bölcséleti, majd a theologiai tanulmányokkal foglalkodék. A kitünő ész és az ezzel párosított lankadatlan szorgalom, melylyel a tudomány tárgyaiban buvárokodék, azt szülé, hogy a bölcsészettől a szigorlatokat kiállván, e szak tudori okmányával jutalmaztatott meg. Mint, 1830-ban Vurum József nyitrai püspök által, felavatott áldozár ismét a tanári pályára lépett a magyar-óvári, lévai és nyitrai gymnasiumokban különféle osztályok tantárgyait szakavatott képzettséggel magyarázván növendékei előtt. — Ámde a mindig főlebb törő igyekezet, éles és józan fel fogás, a magasabb tudományok iránt tanusított kiváló hajlam diszesebb mezőre nyitottak neki utat a középtanoda tantárgyaival való huzamosb foglalkodásnál. — Így lőn, hogy tanárkodásának már ötödik esztendejében a szegedi igen népes lyceumban leljük őt, hol mint ritka-ügyességű és szerencsés tanár a mennyiségtan mindkét — a betűszám-tani és mértani — ágazatát, teljes tiz évig oly sikerrel tankezelé, minőt csak a beható avatottság, a jól eltalált és tapintatosan követett módszer eredményezhetnek. A tanügy igényelte szükség- és a rendkormány akaratából 1844-ben Kolozsvárra tevé át székhelyét, hol tantárgyát szintén ügyességgel és a hallgatók részéről meglepő haszonnal fejtegeté. — Tanszéki működésén kívül, melylyel a folytonos nyomozás által a mennyiségtudományoknak magas fokára, mondhatni színvonalára emelkedett, irodalmilag is hatott. Az irodalom terén kifejtett szorgalma és tövékenysége nek gyümölese az „Elemi mennyiség- és mértan“-nak a lycealis ifjúság használatára szánt és 1846-ban közzétett kézikönyve, mely, mondhatni, utat tört hazánk még

akkor csak gyöngö hajtásokat termő tudományos litteratúrájának mezején. — Könyvirót művének életszüksége ennél fogva czélszerűségéről misem győzhet meg inkább, mint az újabb kiadásnak sürgetése. — Már pedig a magyar haza számos tanintézeteiben lelkes buzgalommal fáradozó szaktanárok s honi könyvárusok Koreczünket is többször megkeresték az iránt: vajon „Az elemi mennyiség- és mértan“ czimű munkából nagyobb számú példányok közhasználatra kaphatók-e? — A válasz, az első kiadásnak példányai elfogyván, tagadó volt; de az érzett szükségen második, harmadik és negyedik javított kiadásokkal segítve lőn. — Matematikai studiumai mellett Lőrinczünk természettudományi, physikai, astronomiaikat is üzött s így azon tudományos egyetemiségre törekedett, mely nélkül a mathesis egyoldalú, kopár marad örökké.. Noha tehát ideje és munkásságának nagyobb részét kedvencz tárgyának mélyre ható buvárlása nyelé el: kiegészítette mindazáltal az ismekört azon részvevő vágy, melynél fogva egyéb tudományok mezejét sem heverteté parlagon. — 1850/1. tanévben, a főgymnasiummá emelt nyitrai tanintézetben teljesíté a mennyiségtan és igazgatótanári állomás kötelmeit. — Ezentúl Kolozsvárott, Szegeden, Vácson, Temesvárott tanárkodva, kiérdemelte a sikeresen betöltött hivatal bizonyítványát a haza részéről is, képezvén neki sok művelt egyént. — 1858-ban a sátor-alja-ujhelyi társház főnökévé és az ottani gymnasium igazgatótanárává tétellett. A hármas hivatalt ismert pontossággal viselte 1869. tanév végeig, midőn lábbaja miatt összes tisztségétől fölmentetni és nyugalomba helyeztetni kívánt, piheüsi helyül a rózsahegyi házat kérvén ki. A rendkormány jogosnak találva e kívánságot, a kérelmezőt, viselt hivatalaitól fölszabadítva, Rózsahegyre tette át, hol azonban a vízkór, melynek előjelei már néhány évvel elébb mutatkoztak, életének 1871. martius 4-én véget vetett. —

„Beneplicium est Domino. recedere ab iniquitate.“
(Jéz. Sír. 35. 5.)

43. Kucserik Sándor (a S. Elisabetha) a kegyesrend beesküdtött áldozára, született 1804-ben Morva-Lieszkón, Troncsénmegyében, a nyitrai egyházmegyében. — A gymnasium 6-ik osztályát végezve, újoncznöveldebe lépett 1822-ki novemberhó 20-án Privigyén, hol utóbb a tanárkodást is megkezdette. A bölesésszettel Vácson, a hittudományyal

Nyitrán és Pozsony-Szent-Györgyön buzgón foglalkodék, s miután 1830-ban, Vurum József nyitrai püspök által, áldozárrá avatattott, mely szent cselekvénnyel befejeztetett félszázadosnál hosszabb üdvös működésének előkészítő korszaka, — Váczon, M.-Óvárrott, Nyitrán, Tatán és Budán, működék. 1853—1857-ben Nyitrán igazgatótanársággal lón kitüntetve, majd Privigyén; 1863. óta pedig Kecskeméten, mely helyütt az idén tanárkodásának ötvenedik évét kezdő meg, oktatja az ifjúságot. — Hivalalos foglalkozásai mellett, mint a római nyelvnek ritka avatottja, már fiatal korában is készített latin dolgozatokat, jobbadán verszeteket, melyek a szakértőknél méltán találtak tetszésre. —

„Omni vita tua dilige Deum et invoca Illum in salute tua“ (Jéz. Sir. 13, 18.)

44. **Kapronczay Ede** (a S. Rosalia) a kegyesrend beesküdtött áldozópapja, született 1813-ban Nyitrán, Nyitravár- és egyházmegyében. — A szülői kezek első vezetése s az elemi iskolák meghaladása után gymnasiumi tanulmányait helyben kitünően végezvén, 1828-ban a piaristák közé vétetett föl Privigyén, ugyanitt, próvaévesként tanítóskodandó is. Felsőbb studiumait Váczon, Nyitrán és Pozsony-Szent-Györgyön jelesen befejezvén, és 1836-ban gróf Nádasdy Ferencz vácsi püspök által felszenteltetvén, Váczon, Léván, Selmezbányán, Kis-Szebenben, Budán tanárkodott. — Ekként a Gondviselés nyújtott Edénknek elég bő alkalmat, átvezetvén őt a fáradás, küzdés, kitérés próbáin, miszerint okulva és edzve álljon elé az elüljárói sokoldalú terhek elviselésére... Mert 1858—1865-ig s 1871—1874. az igazgatói illetőleg házfőnöki tisztet is viselte Nyitrán, Pozsony-Szent-Györgyön. M.-Óvárrott szintén volt igazgató, hol, 1876/7-től fogva nyugalomban, mint házilelkiatya lakik, — A nyitrai gymnasium rövid ismertetése, mely a helytartótanácsi titkár által 1865-ben közzététetett, Edénktől ered. —

„Deus est, qui operatur in vobis velle et perficere pro bona voluntate.“ (Filipp 2, 13.)

45. **Czapay Imre** (a S. Stephano rege Hung.) a kegyesrend beesküdtött áldozára, született 1819-ben, Nagy-Tapolcsányban, Nyitravármegyében, Esztergom-főegyházmegyében. — Iskolai pályája meghaladtával, 1836-ban a szerzetbe jöven, a novitiatust a próbaéves tanítóskodással Privigyén, a bölcsesleti tanulmányokat Váczon, a theológiát Nyitrán és

Pozsony-Szent-Györgyön sikeresen végezte. -- 1845-ben Palugyay Imre nyitrai püspök által fölvatattván, tanárkodott Sátor-Alja-Ujhelyen, Marmaros-Szigeten, Trencsénben igazgatóként is, honnét Nyitrára rendeltetvén e minőségben 1866 --1869-ig szorgoskodék, majd Léván rövid működése után, 1870/1. óta házfőnök s igazgatótanár Rózsahegyben. ---

„Domine deduc me in iustitia tua, propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam.“

(Zsolt. 5, 9.)

46. Cs ő s z Imre (ab Immac. Concept. B. M. Virg.) a kegyesrend beesküdütt áldozára, született 1838-ban Kecs-keméten, Pestmegyében, a vácsi egyházmegyében. -- A szokott tanulmányok elsajátítása után 1855-ben piaristaszerzetes lón és Váczon a novitiatust kiállotta. -- 1858-ban M.-Óvárrott a tan-székre lépett, és 1863-ban, a theológiát az egyetemen végezve, Scitovszky János bibornok, hercegprímás esztergomi érsek által fölszenteltetvén, a rend pesti főgymnasiumának volt egyik tanára. A budapesti m. kir. egyetem hittudományi karától, a kiállott szigorlatok alapján, 1866-ban tudori koszo-rúra érdemesítették, majd pedig ugyanazon tudománykar közakarattal fogadá társtagjainak kebelébe. -- 1864/5. óta szerzete hittanintézetében theologia-tanár Nyitrán, hol 1866/7-től fogva egyszersmind a gymnasiumban is működik és ugyan 1869-től kezdve igazgató-tanárként. -- Tudományos önkiművelés és szakbeli tapasztalásai öregbitése végett az iskolai szünidőket, mikor csak szerét teheté, hazájában és külföldön tett utazásokra használá föl. -- Részt vőu a Szent-László-Társulat esztergomi (1867.) és győri (1868.) közgyü-lésein, valamint a magyar orvosok és természetvizsgálók egri (1868), fiumei (1869), mehádiai (1872), erdélyi elő-pataki (1875), és marmarosszigeti (1876) nagygyűléseiben, mint archeologia- szakosztályi tag. -- 1860-ban beutazta Magyarorszá g felső részét, 1861-ben Gácsországot, 1862-ben Cseh- és Morvaországot, 1867-ben Horvátországot, Krajná t és Stajerhont, 1869-ben Bajorországot, Ausztriát, Tyrolt és Olaszhon egy részét, 1870-ben Erdélyországot, 1871-ben Brandenburgiát, Pomeraniát, Sziléziát, szász hercegséget, Hannoveriát, szász királyságot, thüringi hercegséget, Braun-schweigot és a három hanza kereskedő várost; 1872-ben Szardiniát, Nápolyt, Toszkanát és Modenát, Parmát és az

egyházállamot: 1873-ban meglátogatta a bécsi és 1878-ban a párizsi világi kiállítás meg Angolországot... És ugyan mindenütt a jelesb intézeteket, gyűjteményeket s könyvtárakat, saját szellemi javára fordíthatás végett, szomjúgyre vevé. — Elhallgatva, hogy a budapesti m. k. egyetemnél megüresedett hittudományi tanszékekre 1870. 1873. és 1874-ben nem csak candidálva, hanem miud a t. cz. theologiakar mind a tanács által a pályázók között első helyre méltatva lón, — talán ériutbetni, hogy hivatalos elfoglaltságainak közepette megtakarítgatott perezeiben az irodalom röögös pályájára is lépett. — A tudorráavatási értekezésen, tanulmányok, ismertető czikkek és birálatokon stb. stb. kívül dolgozata: A kegyes-tanító-rend nyitrai gymnasiumának történeti vázolata. Nyitra, 1876. —

Ime itt fekszik a kegyes olvasó előtt egyes szakadozott vázlatokban a helyes nevelés-oktatási ügynek és ezzel az egyháznak, honnak és közjónak szentelt negyvenhat tanodaigazgatói élet. 175. sőt több esztendő választ el bennünket az elsőtől; és legyen szabad kérdeni: azon körben, melyben Isten segélyével mozogtak, nem hatottak-e üdvösen?

Van talán az életrajz-vázlatokban némi tanulság is arra: melyek azon körülmények, midőn a tanodaigazgató mentő szolgálatot tett váltva egyszer a rendeltetészerű nevelés-oktatásnak, másszor a nemzetiségnek, többnyire mindkettőnek?..

Végre, a mi szeréntünk legtöbb figyelmet érdemel, láthatni ebből: mily jó kulfők heverhetnek használatlanul egy-egy intézet irattárában, melyeknek fölkinceselése a nemzeti műveltségtörténet megírására mulhatlanul szükséges...

Az oktatási rendszer ujjáalakításánál, mely az összes tanügy országos szervezésével egymagában Mária-Terézia halántékaira tüzné a halhatatlanság babérkoszoruját, előttünk pedig emlékét s nevét oly nagygyá teszi, hogy méltán mondhatjuk:

„... nil majus generatur ipsa,

Nil viget quidquam simile aut secundum.“

(Hor. 1. k. 12. db.)

egyik legfontosabb intézkedés vala, hogy az ország nagyjaiból, a nyolcz iskolai kerület éléré egy-egy főigazgató neveztetett ki. Ezek a kerületi intézeteket őrszemmel kísérek úgy mindazonáltal, hogy a tanügyi főbizottság elnökségétől, mely Őfelsége helyét pótolja, függjének... A nagynevű királynő nemcsak

anyai szívének, de kormányzói bölcsességének is ezen egyik nemes és áldásos műve által, a monarchia egysége, a tanulmányi ügyet illetőleg, melynek szervezése oly kitartó erélyvel lőn fölkarolva, nagy mértékben megvalósított; — az iskolák fölötté sokat hatván arra, hogy a különszerűség a magyar-és osztrák államéletben elmosódjék... De azt, az elfogulatlanul bírált történelem nyomán, tagadni nem lehet, hogy az ekképen újjalakított közoktatási rendszer a honi tudományosságnak is általában nagy lendületet adott..

Azonban ezen beosztás, mint már másutt előadtuk, rövidéletű volt, mert II. József országlata alatt ismét változások alá került az oktatás-ügy...

Ismeretes, hogy már 1784-ben a tanulmányi ügyek igazgatására a helytartótanács kebelén kívül egy külön bizottmány (commissio) állítatott föl, melynek első elnökeül Klobusiczky Péter lőn kinevezve, ülnökökül melléje az egyetemi karok, a budai főgymnasium s nemzeti iskolák budai kerületének igazgatói rendeltetvén. E bizottmány lett az összes tanulmány-ügy középpontja, melynek főfeladatává tétetett, a közoktatást, a Bécsből vett rendeletek nyomán, az országban egyenlővé tenni, egyképen szabályozni és igazgatni. És, hogy e tisztében sikeresebben járhasson el, 1785-ben II. József Pozsonyban, Kassán, Nagyváradon, Pécsen, Zágrában (tehát a nyolcz helyett öt), kerületi tanulmányi igazgatóságokat alkota, közvetlenül a budai bizottmány alatt működendőket; az elsőben Prónay Gábor bárót, a másodikban Péchy Gábort, a harmadikban Janikovitsot, negyedikben Teleky József grófot, az utolsóban pedig Kerletz Miklóst nevezvén ki. Az egész nevelési és közoktatási ügy főigazgatóságát végre Magyarországon és kapcsolt részeiben Niczky Kristóf grófra bizta.

Az iskolai kerületek között volt tehát a pozsonyi is, melyhez kapcsoltatott és jelenleg is kapcsolatos a nyitrai kegyesrendi gymnasium. Az oktatás és nevelés-ügy emelése végett megállapított ezen tankerületben a tizennyolczadik század derekától fogva következő jeles nevek fordulnak elő, mint a hasznos ismereteket, a szép művészeteket és a szivképző erőnyeket egész lélelkel ápoló azon főigazgatókéi, kiknek hatósága alá gymnasiumunk időközönként tartozott.

Balassa Ferencz gr.	1786-ig	Adamkovics Mihály	1846-ig
Prónay Gábor báró	1791-ig	Cherrier Miklós	1850-ig
Fleischhaker János	1793-ig	Kozacsek József	1858-ig
Szapáry József gr.	1822-ig	Dragóni Jákó	1860-ig
Krajner József	1827-ig	Barton József	1876-ig
Orgler József	1831-ig	Wiedermann Kár.	1876/7 óta

Néptelen sivatagban nem építünk templomot, mert nincs ki imádkozzék benne. Barangoló néptörzseknek nem kell iskola ; mert az iskola van a fiatalságért, nem pedig a fiatal-ság a tanodáért... De ha már van elegendő-számú ifjúság, melynek teljes nevelése és czélszerű oktatása egy-egy család kebelében nem eszközölhető : akkor már kell az iskolát, tau-intézetet megalkotni...

A tanoda fő- és leglényegesebb alkatelemét tehát a tanuló-ifjúság képi, mely már mennyiségileg vége is, főleg, ha a létszámuk hullámlása egy évtizeden túl is jó figyelembe, képes az intézet életmozgalmaikat visszatükröztetni... Később még néhány gondolatot meritendők, vagyuk tehát immár egyszermind szemügyre iskolánk népességét, melyben leginkább Nyitra, Trenesin, Pozsony, Bars, Zólyom, Liptó, Turóc, Árva, Szepes és Nograd megyék, de többször még távolabb helyek is képviselvék... Tekintve ennél fogva a tanulók hová-valságát a nyitrai középtanoda specifikus magyarhoni tanintézet jellegét viseli magán, jutalékját kevés különbséggel job-bára csak a magyar korona alatti tartományokból, és csak igen csekély mértékben a többi örökös tartományokból és még kisebb mérvben külföldről nyervén... Kisérjük figyelem-mel a gymnasium százhetvennyolczéves időszakai létrajzát kelet-keztétől, és tapasztalni fogjuk, miszerint első idejétől fogva, midőn nagyra termett és épen azért áldozatokban élő jellesek megalapíták vala, folytonosan virágzott. — Miből egyttal meggyőződhetünk, hogy Nyitrán és környékén a tudományok meleg, fogékony keblekre találtak, hogy szép hatásukat soha sem téveszték, bőven megteremvén a gyünölcset, melynek magva, mint igen csekély indult meg, hogy évről évre erő-södve idővel ohajtott tenyészetre jusson...

És itt oly pontnál vagyunk, mely örvendotesen czáfolja meg azon egy vagy más irányban ellenségeskedést lehellő egyének lesben álló kárörömét, melynek a figyelemre serkent közvéleményt riasztató sila jóslatai szerint a nyitrai kegyes-

rendiek fiatal gymnasiuma, a tanulók megfogyatkozása miatt fogja hamar eltemetni önmagát...

Beszéljenek iné a, beiratási és osztályozási ivec nyomái összeállított, létrajzi adatok.

A tanoda megnyitásának évében 1701-ben a négy osztályban volt 300. tanuló, 1702-ben 485., 1703-ban 372. 1704-ben 213., 1705-ben 326., 1706-ban, a poesis és rethorika osztályok megalakultával, mind a hat osztályban 496.

Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma
1707	499	1741	851	1775	874	1809	327
1708	446	1742	959	1776	892	1810	438
1709	484	1743	1032	1777	719	1811	446
1710	477	1744	978	1778	648	1812	425
1711	428	1745	1000	1779	542	1813	411
1712	562	1746	968	1780	563	1814	382
1713	602	1747	1033	1781	500	1815	360
1714	541	1748	1094	1782	490	1816	335
1715	547	1749	1032	1783	460	1817	370
1716	382	1750	946	1784	440	1818	377
1717	738	1751	1012	1785	320	1819	379
1718	871	1752	1001	1786	293	1820	391
1719	810	1753	1202	1787	201	1821	350
1720	803	1754	1032	1788	200	1822	349
1721	769	1755	1056	1789	202	1823	370
1722	789	1756	1000	1790	230	1824	363
1723	644	1757	1008	1791	374	1825	407
1724	745	1758	963	1792	477	1826	379
1725	826	1759	933	1793	547	1827	398
1726	737	1760	988	1794	617	1828	441
1727	707	1761	901	1795	627	1829	410
1728	709	1762	896	1796	565	1830	396
1729	698	1763	933	1797	638	1831	369
1730	773	1764	947	1798	627	1832	355
1731	765	1765	887	1799	587	1833	356
1732	679	1766	891	1800	631	1834	359
1733	720	1767	962	1801	617	1835	381
1734	752	1768	1018	1802	603	1836	367
1735	812	1769	1087	1803	621	1837	333
1736	723	1770	1106	1804	571	1838	308
1737	807	1771	1020	1805	561	1839	322
1738	878	1772	953	1806	599	1840	334
1739	640	1773	944	1807	547	1841	340
1740	454	1774	961	1808	568	1842	378

Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma	Tanév	Tanulók száma
1843	375	1853	186	1863	384	1873	315
1844	404	1854	237	1864	425	1874	319
1845	426	1855	239	1865	455	1875	319
1846	411	1856	228	1866	402	1876	314
1847	391	1857	240	1867	410	1877	339
1848	254	1858	273	1868	406	1878/9	334
1849	241	1859	314	1869	394		
1850	309	1860	368	1870	360	össz.	97,519
1851	206	1861	362	1871	373		
1852	162	1862	383	1872	334		

Mindezekből a számokból a mi tanulóifjúságunk normalis számát tehetjük évenként 514., vallásra nézve pedig mondhatjuk, hogy a katolikusok elejénte kizárólagos, újabb időben pedig a viszonylagos többséget képezték. — És így ezen létszámi tételektől tájékozódhatunk az iránt, hogy százhetvennyolcz eszteendő folyamlásán Nyitrán a kegyesrendi gymnasium küszöbét közel százezer tanuló lépte át, a főnebb elősorolt tanárok vezetése alatt, a vallásosság s jámborság szellemében a valódi tudományosságban oktattatván...

Jelentékeny szám, melyből intézetünk képzőhatására, nemzetünk tudományos műveltségének emelkedő növekedésére okulást és örömet merülhet minden hazafi akkor, ha a számhoz arányosnak tudhatja a növendékek tudományozmjas szorgalmát... Azon szorgalmat értjük, mely működésében kizárólagosan nem fekteti az emlékezésre a fősúlyt, hanem az értelem fokozatos fejlesztését és a tanrend keretébe fölvelt tanulmányok öngondolkodás és önmunkásság általi feldolgozását a tanulás tényezői sorába veszi... Mert nem az a valódi tudomány, mit emlékezésünk elsajátított, hanem mit értelmünk minden vonatkozataiban helyesen felfogott s fel is dolgozott, az válik elidegeníthetlen szellemi birtokunkká...

Tehát valamint a tanártestületnek hivatása az ismeretek közlésében, honosítása- s lehetőleg előmozdításában, úgy a tanulóifjúságé azoknak birtokba ejtésében áll... Miként felelt meg hivatásának a nyitrai gymnasium növendéksége, leginkább az általa kiállott vizsgálatok, kiérdemelt bizonyítványok, nyert kitüntetések, jutalmak számából, és egyéb, utóbb az életben elfoglalt, állás s képesség eredményeiből tűnik ki. —

A megállapított és felsőbb tanügyi rendeletekkel jóváhagyott próbatételekben, mint az évenkinti főkönyvek jelzik, a növekedések nagyrészt kellő iparkodást tanusítottak. Közölök többen, rendes kötetleik pontos teljesítése mellett, még más az öntökélyesedésre vivő irányban is örvendetes sikerrel dolgoztak; mások zsenge erejüket, némileg a tudományos törekvések fokmérőjeül szolgáló, ifjusági nyelvgyakorló körben igen szép eredménynyel kísérelték meg... Azonban az imént előhozottak csak nagyjából érintik azon élénk buzgalmat s hatást, mely a helybeli gymnasium tanárikara és a tanulóifjuságnak egymás iránt szoros viszonyban álló szellemi működésében mutatkozott. Legyen tehát szabad különösen még ez alkalommal tanintézetünknek régi névsoraiból, a tápnöveldének, mely az által is emlékezetes, hogy alig van nagy magyar nemzetség, melynek neve, tagjainak félszázados ifjunemzedéki koszorúját, nem ékesíti vala (hiszen grófok, bárók, főnemesek, nemesek a legkülönfélébb országtájról képezettek abban) — bemutatásánál közlöttek kibővítőleg, a sok közöl néhány férfiú neveit füzérbe szedve említenünk... Bármikor lépjük át ez intézet küszöbét, lelkünk visszaképzeli az elmúlt boldog idők visszaidézhetlen korát! Eszünkbe jutnak ama részint jobb létre szenderült, részint életben levő férfiak, kik t. i. itt részesülvén nevelés-tanításban, azután befejezett magasabb képzettségök- s ezen alapuló értelmességöknél fogva, a kor vezérszellemei s a nemzeti értelmiség képviselőiként tiszteltettek, mint olyanok vagy országos ügyek élén vagy a tudományos foglalkozás körében, kiválóbb hirre-névre vergődvén, a korkönyvekben magok után maradandó nyomokat hagytak.. — Ilyenek az elébbiek közül: Andrassy Antal báró, Rozsnyónak az egyház igazait hitvallólag védett püspöke, Bartakovics Béla, mind a vallás mind a haza ügyei körüli érdemeiért dicsőemlékü egri érsek, Klimó György, a nagytekintélyü pécsi püspök, Kámánházy, László a szelidlelkü váci püspök, Zerdahelyi Gábor, egyházmegyéje boldogításában kitünt beszterczei püspök; Dercsik János, Durguth József, Fekete Mihály, Greguska István, Jordánszky Elek, Nejedly József és Schedy József az Isten dicsőségét és az emberiség igaz javát előmozdított v. püspökök; Adamkovics Mihály, Borsiczky Béla, Fricsovsky Ferencz, Kubicza István, Néceseý Bálint, Okolicsányi Ignác, Ordódy Tamás, Prileszky Béla, Schumichraszt Mihály,

Schaffarovich Antal, Turcsányi József, Zsidegh Antal nagy érdemekkel diszlett kanonokok ; Barinyay József, a nemesszívű vágúj-helyi prépost, Dezericzki Incze a történelem rejtekeiben is sikeresen buvárkodott író, Csánky Gábor, Dezső Bernát, és Markó Albert a vallásbuzgalmi irodalom szerencsés művelői, Czuczor Gergely, az elsőrangu nép- és eposzköltő s nyelvtudós, Spányik Glyczér a gazdag ismeretkörű író, Klezso József a hittudományi és neveléstaníró, Grassalkovich Antal, a szorgalma és tehetségei által egyszerű származásból, grófi méltóságra emelkedett koronaőr, Kossovich Károly történet- és jogtudományi író, Bossányi Imre orvosszaki író, Sándor István történész, Kelecsényi József szorgalmas régész, Láng Adolf Ferencz természettudományi író, Bartal György jeles államférfi és m. kir. kereskedelmi minister, Marczibányi Lőrincz kedvesemlékü főispán, Nándory János köztisztelatu megyefőnök ; Bossányi József, Bossányi Imre, Bacskády Ferencz, Babóthy László, Dióssy Ádám, Ghiczy Péter, Thuróczy József, Thuróczy Tádé, Zerdahelyi György, stb. tevékeny alispánok ; Bacskády József, Bartakovics József, Bartakovics László, Batthyányi Nándor, Bossányi Gábor, Kámánházy S., Szentkereszty Sándor megyei jeles főjegyzők ; Deseő József, Kubinszky Ferencz, Rajcsányi Bálint, Selmeczy Ferencz, Turcsányi Antal, Turcsányi József, Thuróczy János stb. jóemlékü főügyészek ; Deseő Bálint, Deseő Tádé, Bartakovics Pál, Emődy János, Keöntzöl József, Pincsek Imre, Rudnyánszky Miklós, Soóky József stb. buzgó főbírák ; Csetneky Károly, Jezerniczky Antal, Kámánházy Sándor stb. kitünő ülnökek ; Babóthy György, Beznák István, Berényi Gábor gróf, Bossányi János, Geramb Erő báró, Ghiczy Gáspár, Fleischhacker Imre, Frideczky Barnabás, Kámánházy Károly, Majthényi Béla, Marón József, Ocskay László, Soóky Károly, Soóky Ignác, Taruóczy László, Turcsányi Endre, Turcsányi Márton stb. a harcmező diadalmas bajnokai... S emlitsünk-e az életben levő számos jelesek közül, kiknek összesen dieskoszorús neveik s enyészhetlen érdemeik fénySORA el nem férhet a korlátolt dolgozat keskeny határai között, legalább némelyeket, mint a kikuél gymnasiumunk méltán önmagára visszaverődő sugárzat gyanánt tekintheti azon előkelő hatást, melyet kifejtettek és folyton kifejtének : dr. Samassa Józsefet, a nagyszellemű egri érsek ő nagyméltóságát, méltóságos Császka Györgyöt, a kegyesszívű sze-

pesi püspököt, dr. Schuster Konstantint, a nagybuzgalmú kassai püspök urat, dr. Krajcsik János v. püspököt, Frideczky Timót Nyitra megye, Kubicza Pál Trencsén megye érdemdús főispánjait, Gyurikovits Mátyás, Kozlik János, Venczell Ferencz, Czeizel Gábor, Vágner József, Markovics Lázár, Homolay József, Malocsay Gáspár, Fuchshuber Ignác, Juriss Mihály, jótékony kanonokokat; a jeles akadémikust dr. Nagy József megyei kitünő főorvost és sokoldalú író, id. Szinnyi Józsefet a bibliographiai bő ismereteiről méltán hírneves tudományegyetemi könyvtártisztet; országgyűlési képviselőinket: Markhót Jánost kir. tanácsost és érdemesült alispánt, Odescalchi Gyula herceget, Simonyi Ernőt, Berchtold László grófot, Ocskay Istvánt s. ifj. Ocskay Rezsőt; a megye és város ügyei körül szerzett érdemeiről magasztaltakat: Ocskay Rezső egykori főispánt, Tóth Vilmos volt belügyminiszter, Ocskay Ignác, Tarnóczy Kázmér és Thuróczy Báliut volt jeles alispánokat; Thuróczy Vilmos törvényszéki elnököt, Chorényi József, Keller János, Somhegyi József az emberek boldogítását hön olajtó prépostplébánosokat, dr. Zádori János pápai kamarást és jeles író, Szilányi F. pápai kamarás és hrgrprimási titkárt, Farmady M. köztisztelőt szerzetfőnököt, Heill K. Faludy F., Lukács L. és Santhó Ágoston esperesplébánosokat, Santhó Károly papnöveldei aligazgatót, Drexler Ignác sz. széki jegyzőt, Jeszenszky Alajos egyházmegyei levéltárnokot, Gyurka József, dr. Bobok József, Rábek Pál, Némethy Flóris, Pósva Alajos, Kompauek József, Seregélyi J. Turcsányi Mátyás, Kottesovszky Alajos, Nécsey Endre, Záborszky József, Lovaszer János, Kuniczky József, Biringer Ádám, Kramara János, Spányik Tamás, Hyross Béla, Kardoss Gusztáv, Pósta János, Venczell Antal, Steffel Ede, Venczell Károly, Lukács T., Uhrin Pál, stb. nagyérdemű lelkészeket; Juhász Antal, Babóthy Márton, Grmanecz Károly tanfelügyelőt, Csóka Károly, Turcsányi Lajos, Szálé Istvánt, Keresztury Józsefet, Csarada Jánost, Látkóczy Jánost, Látkóczy Imrét, Palásthy Albert, Kochanovszky László árvaszéki elnök, dr. Szulyovszky Ignác, Nagy Ambrust, Lőrinczfi János, Langhammer Ignác, Krencsey István, Matyasovszky Józsefet, Vály Mihályt, Bacskády Jenőt, Rákóczy Ferencz, Balázsovich Józsefet, Büttner Géza, Crausz István, Crausz Vincze, Hencz Béla, Moró Béla, Bossányi Vincze, Bossányi Antal, Beznák Pál, Sándor Géza, Sándor Pál, Palásthy V., Schurmann F., Névery J., Kubinyi G., Csacsó J., Kapronczay

J., Istvánffy J. közbecsülésben álló megyei s városi tisztviselőket illetőleg hivatásos ügyvédeket, dr. Pachner J., dr. Gasparik R., dr. Huszár L., dr. Thuróczy Károly köztisztelőtű orvostudorokat; a fensőbb és közép nevelés-oktatás buzgó munkásait: dr. Ekmayer Ágostont a pozsonyi jogakadémiai igazgatót, Szmda Viktor egri jogakadémiai tanárt, dr. Csippék Sándor, Pullman János, Schvertsig Antal theologiatanárokat, dr. Polák Ede, Lukavszky Alajos, Kapronczay Ede, Méry Etel, Várady Mór, Tagányi Alajos, Chárusz L., Némethy F., Kalaba J., Chochohus B., Bossányi J., Zachar J. és Dunsits Dezső stb. lelkes tanodaigazgatókat és tanárokat, kiknek, a még sokkal több közül, neveit azon hő kívánságunkat kifejezőleg hozzuk elő: vajha a jövő nemzedék is számos ily jelesek neveit tudná a kegyes-tanító-rend nyitrai intézete évkönyveiből idézni!

Ime az azt igazoló tények szerény láncszemei, miként igyekeztek a kegyesrend tagjai a köztvárákozásnak megfelelni; ime az izletes gyümölcsök, melyeket ugyancsak ez igénytelen szerzetesek, kezökben az evangéliom örök világosságú fáklájával s az életbölcsesség csalhatatlan könyvével, szívökben pedig a felebarátszeretet hódító erejével, idéztek elő... Mi ha így van, ismét szép bizonyítékul szolgál arra nézve, hogy a nemzethez rendületlenül hű magyar egyházi és világi nagyaink még sem vesztegették érdemetlenekre magas pártfogásuk áldásait, midőn a piaristarendet, valamint különböző állomásokon, így névszerint Nyitrán — mint kegyes alapítók — az anyaszentegyház és haza érdekében működésre inték vala... Mert mint tárgyunk szövésének fonalán is beláthatja a figyelmes olvasó, Isten malasztjával, mely minden szent ügynél titokszerűleg működik, — Kalasanzi szegény és szerény társulatának nyitrai telepe is a szent alapítótól örökölt szellembea, egy perczig sem feledvén kettős hivatását, mindkét társaságnak ügyes, alkalmas, munkaszerető tagokat, buzgó keresztnyeket, bátor harczosokat, jó hazafiakat, egyház- és országoszlókat, püspököket, hű korlátnokokat, mélyeszű országglárokat, bölcs tanácsosokat, sorény lelkipásztorokat és hivatalnokokat nevelt...

Egynémelyeknek úgy tetszhetnék talán, hogy ily szemelvény és egybevető kimutatás nem tartozik szorosan a történet keretébe... De, mivel minden intézmény létezésének jogosultságát leginkább célja és hatása által bizonyíthatja, azt hisz-

szük, nem egészen fölösleges a közvetlen hatás eredményeire rámutatni, nem is említve még, a tanoda alsóbb osztályainak működéséből az általános műveltségre áradó közvetett és szünetlen elvitázhatatlan hatást. — Nem fölösleges ily kimutatás különösen oly szerzetespapi intézeteket illetőleg, melyek fölött a halálharangot annyian nem csak az ország határain kívül, hanem a haza földjén is, szeretnék megkondítani; nem fölösleges oly időben, mely ezen s hasonló intézetek iránti balvéleményeket, kételyeket s ingadozó nézeteket még mindig bőven táplál honfiaink kebelében is; és nem fölösleges akkor, midőn a szerzetesoktatókat átok alá veszik olyanok is, kikre azok működésök áldását hinték, gyűlölik azon szívek is, melyekbe egykor a szeretetet lehelték, szidalmazták azon ajkak, melyeknek első becsületos fölnyílását ők eszközölték, furfangoskodnak ellenök azon elmék, melyekbe, a tudomány első világát ők öntötték, tele torokból kiabálják az új becsületesség emberei „nincs nevelés, nincs oktatás addig, míg a szerzeteseket az iskolákban s a növeldékben hagyjátok“...

Már egyetlen vizsga tekintet a főtöbbiekre meggyőzheti az igazsághú olvasót, hogy a kegyesrend nyitrai gymnasiumának, hová az ország majd minden részeiből szokott gyülekezni a tudománysovár ifjuság, életfolyamlása, a köznevelés-oktatás és ezek által a polgárosodás mezején, nem pörög le a hazára nézve dicstelenül... Kitűnő jeleit adja vala életrevalóságának, midőn az igaz, szép, jó és nemes iránt készségesíti a hon reményeit, egyenlépést haladva a józan korszellem kívánalmaival úgy, hogy, az idegen szokások s intézmények üdvtelen utánzása helyett, egyedül a történelmi multat, nemzeti sajátságot és valódi szükségét tartja szemmel... Ekként tanodájának, mely hét századnegyedet meghaladó időközében, serény munkássággal foglalkoztatta, felavatta és kifejtette a hon zsengeit a nemzet serdülő reményeit, — virágzása, az évenként s összesen, türelmet nem vesztő buvárszellemmel, előállított hiteles lajstrom nyomán is igazolva van. —

Alig szembetűnő vala a kezdet, de nagyok a remények, melyek hozzá fűződtek. És a remények, 178. évi tartamában biztosan közeledtek a teljesülés ezéjla felé... A történelmi valóval nem állitunk ellenkezőt, midőn azt mondjuk, hogy nem igen van ezen nemcsak a hazafi, hanem általában az ethnograph és etholog, a nép s erkölcsbuvár, az anthropolog

és sociolog, szóval az emberi s társadalmi viszonyokat kutató bölcsésznek figyelmét oly nagy mérvben magára vonó, híres megyének intézete, mely, nyilvános világi és egyházi életére s állapotaira, eredményekben több befolyást gyakorolt, s melynek sorsával multja, jelene és jövője is bensőbb összefüggésben s vonatkozásban volna, mint ezen ker szellemű képezde, melynek serény munkásai akár a vallás ügyét elhanyagolni, akár a tudományok szolgálatát felmondani mindenha irtóztak...

Valamint a nép anyagi jóléte, a közgazdászati viszonyok kedvező volta, úgy a kulturai haladások, a főtanodák állása semmibe sem nyerne hivelőbb kifejezést, mint a népesedési mozgalmakban; nem különben a közbajok, politikai megrázkodások, különféle válságok, jelesen pedig az állami életnek minden viszályai sehol sem éreztetik magokat oly gyorsan és oly szembetűnően, miut a népesedésnek fölzavart folyamában. Miként a messzenyuló vizterek sima tükrén nemcsak a rohammal járó viharoknak féktelen dühe, hanem gyakran még a látszólag jelentőséggel alig bíró fuvalmak is hatalmas hullámokkal összegyűrődző habokat okoznak: úgy a népesedés csöndes fölszínén is az alig jelentékenyeknek tetsző intézkedések és társadalmi mozzanatok gyakran vést gyanítottó hullámvázásokat idéznek elő. —

A számviszony ép vagy káros volta ennél fogva a társadalmi és állami helyzet hol kedvező hol kedvezőtlen befolyásának fokmérője, és sok tekintetben részrehajlatlan bírálata a nép jólétére közvetlen kiható intézményeknek, főleg, ha más rendkívüli tünemények, mint elterjedt ragályok, bel- és külháborúk vagy egyéb mostoha események nem háborgatják a számnövekvésnek beállni szokott rendes folyamát. —

Különös örömeinkre szolgálhat tehát, hogy nemcsak egyszerűen, de támaszkodva pártszinezetet nem ismerő számadatok megczáfolhatlan tanuságára teljes biztossággal állithatjuk, miszerint a nyitrai k. r. gymnasium a népességi mozgalmak és a fejlődés legfőbb mozzanataira nézve jóval épebb és egészségesebb viszonyoknak örvendett, mint a szomszédos intézetek többje. A jótékony befolyás a népesedési viszonyokra általan véve tapasztalható, mint számadatilag kimutathatni már oly jó alkalmunk volt.

Első pillanatra ugyan az látszik, hogy a gymnasium ifjúsága olykor-olykor gyors apadást mutató számarányban van... De ha igazságosak akarunk lenni, nem kerülheti el figyelmünket két körülmény, melyek a nyitrai főgymnasiumban föltetsző népességi, akár hirtelen duzzadás akár tetemes esőkkenés felé irányuló, eltérésekre határozottan befolytak. Először a honi belviszályok- és romboló hadjáratoknak, melyeknek zivataros napjaiban be-befellegzett honunk ege, közepette, azok sajnos következményeitől ez intézet sem lehetvén teljesen ment, apadt a szám; másodsor: az újabb korlendület létrehozván az országiszerte szaporodásban s általában terjedésben levő reáltanodát, mint oly intézetet, melyben bizonyos különleges irányban előkészítendő fiatalok oktattassanak, a növendékek egy része ezen irányhoz szegődék, nem is említvén a szomszédos közelségben keletkezett középtanodákat...

XXVII.

A szellemi életet támogató, fejlesztő szerelvények.

A a) társházi b) gymnasiumtanári c) ifjúsági könyvtár. — Természet- és vegytani gyűjtemény. — Terményrajzi szertár. — Földirati és rajzoktatási szerek. — Népismei, érem- és régiségtan. — Az ifjúsági társias művelődése vagyis a Dugonics-önképzőkör. — Visszapillantás. —

A külső élet fölvirágzása sokat, sőt majd egyedül a belső élet épségétől függ, ez meg azon rendszer életrevalóságától, melylyel működéseit végzi. Így van ez az anyagi világban, így a szellemiben; középtanodai életünk fölvirágzása is nem kissé föltéteztetik ugyan azon taurendszerrel, mely szerint működését kifejti; de sokat függ a rendelkezésére álló segédeszközöktől is, melyek életének kifejtését elősegítik... Mert mind hiában, legyen bármely ép a test élete, erőt ki nem fejthet, ha kötvék kezei és lábai...

Mire nézve hű rajzot adandók, habár dióhéjban, a nyitrai gymnasiumról, hátra van még, hogy azon tárgyokról, melyek annak anyagi erejéről és szemlélhető külső fölszereltségéről egyfelől, de másrészt egyúttal, mint a lelki munkásság

kisegítői és a művelődés eredményét előmozdító tényezők, magáról az együttesen munkáló szellemi erő külső kifejezéséről tanuskodnak, — legalább némit elmondjuk...

Napoleonnak sokat idézett élczes mondata: „sans budget point de salut“ a szellemi világban is gyakorlati jelentőséggel bír, a szellemi életben nem különben, mint az anyagiban a budget levén a főszabályzó. — Pontos költségvetés valamint minden rendszer háztartásban, úgy a szellemi erők gazdaságában is ama kalauzoló vezérfonal, mely a tudományos törekvéseknek is megszabja határát, melyen túl nem lehet, nem szabad terjeszkedniök, ha csak a fölzavart egyensulynál fogva maga a tudományos iparkodás nem akar több akadályllyal, mint lendülettel találkozni. Az oktatás terén is, bármeunyre kecsgettessenek is különben itt a beruházások bő kamatokkal, a befektetett tőkék dús megtérítésével: a rendelkezésre levő pénzerek folyton szem előtt tartandók, miután különben ezen háladatos mezőn is kellő mértéket túlhaladó erőködések sajnos elzsibbadást és ennek folytán kártékony hátralóktetésekét szülnék. A tanintézetek fölszerelésére és magasztos céljaiknak elérésére főnlévő pénzerek annál nagyobb és gondosabb figyelembe vételt igényelnek, minél bizonyosabb, hogy csak arányos felosztásuk, és a tanítás összerdekeinek egyaránti méltánylása által eszközölhető a tanintézetnek őszhangzatos fejlesztése s jótékony hatása; minden aránytalanság, mluden tulzó bőkezűség vagy helytelen sáfárkodás fölzavarja a tanelemek összevágó közreműködését. —

A nyitrai r. k. gymnasiumnak, rendelkezésében levő állandó és változó költsége arányos hovafoordítása már az érintetteknél fogva is kiváló figyelmet érdemel...

Fordittatik ugyanis a szellemi működést támogató és fejlesztő olyatén szerelvényekre, melyek közül való:

A) A k ö n y v t á r. A könyvgyűjtemények az emberi ész termékeinek raktárai levén, hol mortui vivunt, muti loquuntur, — méltán tekinthetők úgy egyesek, mint társulatok szellemi életének élelmentárai... Hogy a nyitrai kegyesrendiek, évtizedek vagy másfél századot meghaladó idő folytán, jelentékeny könyvtárra tehettek szert, már csak abból is felfogható, hogy helyben is vala nyomdájuk egyideig, míg más piarista-telepen huzamosan is... Aztán gondolóra vevén, hogy a tanodáknak

tudományos előmenetelére segédeszközül szolgáló intézvények között, első helyen, szintén az oktatásügy lételemét s mintegy szellemi élelemkamaráját alkotó könyvgyűjtemények állanak, — ki képzel oly virágzó tanintézetet a tudomány buzgó kedvelői, sőt szerencsés művelőinek kezén, minő a nyitrai elejétől fogva — figyelembe vehető könyvgyűjtemény nélkül? — De nekünk módunkban van tényadatokkal is előállhatni azon hitnek előidézésére, hogy intézetünknek számbavehető könyvtára van. — Hogy mellőzzük a leltár teljes közlését, egyedül a szakcsoportokra, melyekben a könyvek száma ezerekre megy, szoritkozunk... Különösen

I. A t á r s h á z i k ö n y v t á r. Elhallgatván az incunabulumot, igen becses unicumot, hungaricákat, s kéziratokat, valamint a klasszikusok különféle kiadású választékos példányait, s mellőzvéen a történetirodalmat képviselő becses művek érdekes csoportozatát, vagy gazdag leltárát a hittudományi munkáknak, a jog, a bölcsészet és nyelvészet köréből számos kincseket: kizárólag számadatot nyújtunk, mely szerint a hétezer köteten túl jár... Oly könyvtár, mely ekkora számban és afféle munkákat, milyekkel ez bir, foglal magában, figyelemre érdemes, s mint ilyen valóban jelesnek mondható, joggal nevezhető...

II. A g y m n a s i u m t a n á r i k ö n y v t á r b a n, mely ébren tartja az ösztönt a folytonos ténykedésre, másrészt elősegíti az elme minden-irányú kiművelését, vannak: a) Vallási iratok 320. műben, b) nyelvtanok, nyelvészek, szótárok 550. műben c) neveléstani s bölcsészeti írók 84. műben d) történeti írók s történelmi segédszerek 460. műben, e) természettudományiak 210. műben, f) mennyiségtaniak 110. műben, g) zene- s énektaniak 63. műben, g) vegyesek 70. műben. — Ezen rövid statisztikai kimutatásból is kivehető, hogy intézetünknek a könyvtár munkáinak szaporításában épen nem célja a látszatot emelni, hanem a művek belértéke és száma között előnyös arányt létesíteni, szóval a tankönyveken kívül oly elmetermékekre fordítja figyelmét, melyek, a haladó tudomány színvonalát elért egyének előtt is keresettek levén, a tanárok látkörét tágíthatják... Ezt bizonyítja főleg az utóbbi időkben az igazgatóság azon törekvése, mely a korszerű, tudományos és legújabbban megjelent maradandóbb belbecsű művek megszerzésében nyilvánul. — Az igazgatóság ugyanis a

munkák megvételében úgy jár el, hogy azokat szokta figyelemre méltatni, melyeknek oktató tartalmáról a tudományos világ, vagy a tekintélyek elismerő ítélete és pártolása tanuskodnak, s melyek az intézet könyvtárának díszére és tudományos szükségleteinek kielégítésére szolgálatot tehetnek. — Örömmel említjük még meg azt, hogy a könyvtár új és czélszerű rendbehozása körül Roch Gyula tanárnak kiváló érdeme van...

III. Az ifjúsági könyvtár. Az okos, tervszerű olvasásnak számtalan paedagogiai haszna van... A gyermekbéli, az ifjuban eszmék s gondolatok támadnak. A tanteremben elvetett ismeretanyagot tápanyagot nyernek a jó olvasmányok által, az öngondolkodás, az ítélet, a fölfogás edződik, s mi legfontosabb a jó alkalmas ifjúsági olvasmányok hivatják betölteni a tanulásból fenmaradt üres időt... Nem lényegtelen azon kérdés, hogy mit tesz a gyermek, midőn tanulással nem foglalkozik, és végtelen megnyugvása lehet a valódi paedagogusnak, ha elmondhatja, hogy van eszköze, mely a tanuló üres idejéből legalább egy esekély részt hasznosan neveléstani eredménnyel tölt be. Ily eszköz a jó ifjúsági irat, ha úgy van szerkesztve, hogy a növendék örömmel, saját jó szántából olvassa... Mindezek megfontolá-a vezeti a tanodai elüljáróságot arra, hogy az ifjúság számára könyvtárt állitsou, mely, kerülve a veszélyes, kedélyrontó életnézeteket terjesztő álokoskodásokat, oly munkálatokat kedveskedjék a növendékeknek, melyek a mellett, hogy mulattatók, egyszersmind a valódi műveltség, léleknemesség, erköles, vallásosság s a becsület jól felfogott elveit hirdetik. — A mi ifjúsági könyvtárunkban jelesül léteznek: a) Történelem s földrajziak 397. kötetben b) más tudományszakiak 379. kötetben c) szépirodalmiak 284. kötetben. — Nem hallgathatjuk el még azt, miszerint ezen mellőzhetlen hasznos, mert az iskolai oktatással is kapcsolatos, s azt kiegészítő olvasmányt nyújtó s üdvös könyvgyűjtemény létesítésére egy megfontolandó körülmény és baj ellensúlyozásának vágya serkenté a kegyesrendeket. Nevezetesen Frank F. tanár észreuvé, hogy az érettebb ifjak, következetesen körülhálózó szellemüknel fogva az erkölesökre ragályos hatású és lepkeskedésre vezető könyvek olvasásához láttak, melyekett itt-ott egyes meggondolatlanoktól kaptak vagy a kölesönkönyvtárból szereztek...

A könyvtáron kívül, mely a szellemi művelődés leg-hatalmasabb tényezőjének tekintendő, van **B) Természeti és vegytani szertárunk.** — Három út van, melyen tarthatni a természettudományok előadásában... Voltak s talán vannak tanítók, kik azt vélték vagy vélik, hogy a természettudomány tanulónak, okvetlen szükséges theoria utján tudni előbb mindent, mielőtt a szemlélethez és kísérletezéshez fogjanak; miért is az ily tanárok szorosán a kézikönyvhez ragaszkodnak, és nem ritkán sorról sorra, betűről betűre mennek, gondosan ovakodván, hogy se a könyv rendszere meg ne zavartassék, se bármi csekély kivétel ki ne maradjon. Ez a tiszta elméleti tanításmód... Hogy ezen tanmód a mellett, hogy a növendékre föltötte fáradságos, legtöbb esetben czélhoz sem vezet, vagy csak igen későn, ez világos; mert az örökös emlézés, puszta könyvtanulás közt az erő zsibbad, a kedv lehangoltatatik, az idő eltelik, és huzamos fáradozás után a növendék alig tud egyebet egy két szakasznál, néha azt sem.. Vannak másrészt természettudomány-tanárok, kik az említett tanmóddal épen ellenkezőleg tesznek, midőn minden előrebocsátott fejtegetés nélkül egyszerre belekapnak a szemléltetés- s kísérletezésbe, utólagosan és alkalmilag úgy encyklopaedice tanítván a tudnivalókat. Ez a tiszta gyakorlati tanmód. Hogy ez utóbbinak nagy előnye van az előbbi föltött, az tagadhatlan; mindamellert intézeti előadásokra, melyekben számosan vesznek részt, nem tartjuk — alkalmazandónak. — Egyéb okokat mellőzvé, már csak azért sem, mert a tanításmódban minden egyes tanuló annyira igénybe veszi a tanárt, hogy az, figyelmét egyes növendékeinek szentelvén, legjobb akarata mellett is kifogyna utóbb az időből minden növendékére kellő figyelmet fordíthatni; s tehát míg egyesek nyornének, az összeg vesztese ezen előadási móddal... Magánoktatásoknál, különösen midőn a tanuló már bir némi előismeretekkel, ezen tisztán gyakorlati módszer könnyű és czélszerű lehet.

A harmadik taumód az arany középút; mely az elméleti és gyakorlatinak vegyítésében áll, de melyet mi nem abban helyezünk, hogy tanítsunk előbb egy-egy adag tudnivalót, azután azt például kísérletekkel begyakoroljuk: ez vajmi darabos és külső keverék lenne; hanem igazi belső vegyületet értünk olyképen, hogy a természettudományokban, a tanulás,

összehasonlítás és a természeti tárgyaknak elejénte a tanár által irányzott szem elő állítása és a tünemények észlelése mellett, mesterséges természeti tünemények is előidéztesse nek, a tünemények okai és erői kifürkésztessenek, s a nagyságnak világos ismerve mennyiségtani alakban kifejeztessék... Röviden olyképen, hogy a praxist át és áthassa theoria és theoria pedig legyen tele praxissal...

Miknek időszerű felhozása után lépünk már a szellemi erőt fokozó s életet lehelő természettudományi szerelvényeknek, melyek az ajánlatos tanmódnak élénk és sikeres alkalmazásához oly igen szükségesek, gymnasiumunkban létező gyűjteményéhez. — Természet- s vegytani gyűjteményünk a tanodának nyolcz osztályúvá lételevel indult jobban meg, és 186⁸/₉-től fogva, mióta t. i. a tanpénz egy részéből, felsőbb engedéllyel, valamint némely áldozatosoknak, jelesül a helybeli ft. székeskáptalan, takarékpénztár, népbank, hitel- s kereskedelmi intézeteknek, az igazgató és szaktanár, különösen Biringer Á. által is gyűjtött, adományából nagyobb költsékezést lehet tenni, a gazdagulásnak imposánsabb képét nyújtja, nemcsak a meglevő eszközök száma, hanem kitűnősége miatt is... A darabok jó karban tartására nagy gond fordittatik, s azért alig lesz található gyűjteményünkben egy eszköz is, mely mutatóványra vagy kísérletekre alkalmas ne volna... Sajnos azonban, hogy egy vegytani konyhánk még maig sem levén, más arra kevesebbé való szobában kell kísérleteznünk...

A természettani szertárnak, a négy, üvegajtóval ellátott, kívül-belül lakirozott szekrényben levő, tárgyai a következők: a) 36. db. eszköz a testek általános tulajdonságához, b) 100. db. készülék az erdműtanhoz, stb. c) 25. db. hangtaui, d) 28. db. fénytani és f) 84. db. delevillamosági készülék. —

A vegytani oktatásra szolgál: 50. üveg, 56. db. porcellán, 16. db. órcz és egyéb anyagból készült eszköz.

C) Terményrajzi gyűjteményünknek, melyben a rászánt összeg lelkismeretes és eszélyes fölhasználása s új pénzforrások elő-előteremtése folytán, nemcsak egyenlépést tartunk, de győztes versenyre kolni is képesek vagyunk gazdagabb tanintézetekkel, a nyolcz, esinosan lakirozott s üveg-

szárnyajtós, szekrényben elhelyezett — tárgyai: Állator-
szág. I. Gerinczesek. 1.) Emlősök: 26. példány, 2.)
Madarak 270. példányban, melyekhez nagyrészt ajándékképen
jutottunk. — Kedves alkalom nyílik itt is dr. Nagy József főorvos
és jeles akademikusnak gymnasiumunk iránti kegyelete fényes
tanuságát regisztrálnunk. E derék ur, ki hazafias lelkesültséggel
áldoz a tudomány s művészet oltárára, hosszú időn át, szor-
gosan szerzetgetett értékes madárgyűjteményét 1864-ben inté-
zetünknek adta, s ez által egyszersmind e szellemi tőkének
kivánt gyümölcsötztetését lehető legcélszerűbb módon biztosítá.
— A tanodaigazgatóság mindent sürgősen megtőn, hogy e
szép gyűjtemény rëndeltetshelyére jőjön. — Hálaérzelmünk,
melyet a kegyesrendi igazgató-tanár nem késett e nagylelkű
gondoskodás s figyelemért, a nemeskeblű egykori tanítványhoz
intézett köszönő iratban kifejezni, évek során át nemesak
hogy meg nem gyöngült, hanem inkább nagyobbodott... Mire
legszólóbb tanuság ezen érzelmünknek a jelen történelmi rajz-
ban ismételt viszhangoztatása: mert tanintézetünk körüli
nemes érdeklődéssel szerzett érdem nem vész el a homokban
,manet alta mente repostum... 3) Hüllők: kigyó, gyík, bel-
férgék 81. üveg 100. példányban. Legtöbbje b. e. dr. Láng
Emil és szives özvegyének kegyes adománya. 4) Halak 4.
példány. II. Izállatok. 1) Rovarak. Szájitott példányok
610. példány. 2) Lepék 240. példány. 3) Héjanczok 36. pél-
dány. III. Hasállatok, melyeknek használatra irányuló
rendezése körül kiemelendő ügybuzgalommal Rappensberger
Vilmos tanár fáradozott vala: 1) Csiga, kagyló 3000. példány-
nyal. 2) Kisebkek 90000. példánynyal. IV. Sugárállatok:
30. példány. V. Burányok 15. példány. — Növény-
ország. Ötvenöt köteg 1100. példányból álló, a b. e. Láng
Adolf Ferencz nyitrai gyógyszerész s természettudományi szak-
író által rendezett és nagyánt ajandékozott, növény-gyűjtemény.
— Ásványország: Ötszáz nagyobb példány 3. üvegszek-
rényben rendezve. Hegyképzet gyűjtemény 120. db. — Osz-
tályozvák a tankönyv szerint, a melyben előforduló rendek,
fajok és félésegek képviselvék.

D) A földrajz tanításához tartoznak: 10.
db. földteke, három tellurium 4. domborműü és 110.
térkép. —

E) A r a j z o k t a t á s r a a) szabadkézi rajzhoz 30. db. nyomtatott előminta, b) a mértani szertár áll kellő számú műszerből, 12. db. sodrony, 24. db. bádóg, s 1. falmintából.

F) A n é p i s m o i , é r e m - é s r é g i s é g t á r . A jelent akkor ismerhetjük meg alaposan, valamint az elért fejlődést akkor ítélhetjük meg jól, úgy szintén jövőre akkor vonhatunk megbízható következtetéseket, ha a multat műveiben behatóan tanulmányozzuk... A régészeti múzeumok tehát, hol az elszórtan létező és felkutatott mindennemű régiség-tárgyak egybeállítva az elpusztulástól megóvatnak, művelődéstörténeti jelentőséggel bírnak. Ezért jó ideje, hogy nemzetek és fejedelmek — nem ritkán tetemes anyagi áldozatokkal is, ily gyűjtemények létesítésére vetélkedve törekednek, sőt alig van Európa műveltebb államainak csak egy nagyobb városa is, mely az időszerint kisebb-nagyobb terjedelmű s műbecsű régiség-tárlattal ne rendelkeznék... És hazánk? szeretett hazánkban is napjainkban már nemesak városok, de egyesek is lelkesednek fölkeresni és összegyűjteni mindazt, mi nevezetes vagy tanulságos; létrehozni a közművelődés o hatatos tényezőjét — a muzeumot. — Ámde, fel fogásunk szerint, a provinciális muzeumok régészeti stb. tárgyainak értékét helyesen főleg úgy lehet mérlegelni: mennyiben jellemzik a talajt, a melyből fölszínre jöttek; meanyiben nyújtanak vezérfonalat a történelemnek általában, s különösen az egyes megyék, városok monographia-íróinak. És, ha már a régiség tárgyainak ily szerű műveltetési hatályát kiterjesztjük mindenre, mi a palaeolith, neolith, bronz, római korszakból való: meanyivel inkább az érmekre, melyek legbiztosabb kalauzaink idő- és tényekre nézve... Értik és őrzik ezt újabban a régészet terén ama vezéregyének, kik gyűjteményeikkel nemesak fényelni, hanem használni is kívánnak a szaktudományak; — kívált e czéllal alakulnak egymásután a szóban levő muzeumok, egyletek, megmentendők a leleteket, megannyi adattal a tudomány s művészetnek, egyszersmind műtérket kelten-dők a közép és alsó-osztályuaknál is ily tárgyak iránt. S o törekvést ma már itt-ott meglehetősen siker is koronázza... Az utolsó pár viszi tárlatokba az apáról fiúra örökségképen szállott talizmánokat; a legkedveltebb kövfegyvereket, kovagnyilvégeket, celta vésőket és baltákat... S ha ezt már az

utolsó pór is megteszi, mennyivel inkább kell ilyenre a tanulóifjúságnak figyelmét is kiterjeszteni. — Hiszen azért a haza reménye, hogy a multak emlékeiből tanulságot merítsen a jövőre; s hogy ezt tesse, a becses adatok összegyűjtésében neki is közreműködnie kell... Mit az ifjúság annál inkább megtehet, mert pezsgő-vérű, s mozgékony természeténél fogva sok helyütt megfordul...

Hogy pedig a nyitrai gymnasiumtanulók e téren is buzgalmat tanusítottak és tanusítanak: arra nézve elég legyen megjegyeznünk, hogy nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is gazdagíták népismeit, érem- és régiségtárunkat... Tulajdonítson csak, ez ohajunk, minden érdeklődő, valamint ifjúságunk, mely már is a forgalom kivül it rézpénzek egész halmazát, sok papírpénzjegyet, hozott, és néhány őskori állatmaradványt s értékes könyvet szolgáltatott be a gyűjteménykezelőnek, — ezentúl is becses talált éremnek, de legyen azon, hogy lelhelyét is teljes biztossággal tudja...

A régiségek táráat gymnasiumunkban egy elébbi, kezdetlegességet meghaladt gyűjtemény a mostanival, mely 187²/₃. tanévben rendeztetvén, különböző korszakokból származó értékes többnemű régiségekkel, okmányokkal, emlékek, czímerek, egyesek és községek pecségei- és érmeikkel bir, — képezi. A közművelődés iránti fokozódó buzgalom örvendetes bizonyítéka gyanánt tekinthető azon jelenség, hogy főképen az említett esztendő óta részint ajándékozások, részint az igazgató és a serény régiségtárőr Gond Ignác tanár által, ki, mindent fáradságos munkával úgy rendezett is, hogy az egész gyűjtemény bármikor közzemlére is kitéhető, — eszközölt gyűjtésekből, vásárlások utján, igen szaporodott... Saját önálló helyiség eddigelé nem jutván számára, jelenleg a természettanszertári terembe tétellett. Tiszta, festett, négy, a kitétt érmeiket s egyéb régészeti dolgokat, pór és avatlanok kezei ellen lezárlható üvegtáblás szekrényben, melyeknek 160. frt. vételára, nemesszívűeknek, meleg ügyszeretet és érdeklődésből eredett, folyópéruz adományaiából földöztetett, -- elhelyezett tárgyak mostanáig körülbelül a következő kimutalás szerint vannak: a) őskori kőeszköz és edény van 55. db. b) őskori bronztárgy, ékszer és fegyvernemű 34. db. c) egyiptomi ékszer és istenség 12. db. d) római kori edény 5. db. e) középkor- és újabbkori fegyvernemű tárgy 28. db. f) középkor- és

ujabbkori sarkantyú 14. db. g) ujjabbkori lakatos mestermű és más iparczikk vasból 18. db. h) ujjabbkori ékszernemű tárgy, 14. db. i) fayence edény 46. db. j) chinai porcellán edény 1. db. k) faragvány és egy tárgy fából, elefántcsont, kőből 17. db. l) pergamen okmány és könyvrészlet 42. db. m) írott papirokmány 37. db. n) nyomtatott történeti okmány s emléklap papíron és selymen 31. db. o) pecsétgyűjtemény 178. db. p) ércpénzgyűjtemény 1561. db. q) papírpénzgyűjtemény 46. db. r) kép 14. db. s) régi könyv 59. db. t) őskori állatesont 8. db. u) póstabélyeg-gyűjteményből egy album.

Vajha ezen gyűjtemény, mely tekintettel a művelődés-történetre ilyképen fölállítva a laikusnak oktatására, a szak-értő- és szakkedvelőnek pedig könnyen kezelhető anyag-nyújtásra szolgálhat, az ujjonnan beérkezendő tárgyak által jövőre mind jobban bővítettessék, és az ügybuzgalmas érdeklődők utján eszközölje föl kutatását és egybegyűjtését mindannak, mi nevezetes vagy tanulságos, megszerzését főleg a megyebeli kiténő férfiak arczképei, életrajzai és műveinek; természetben vagy legalább fényképezve megőrzését a koronkint változó megyei népviseletnek, összegyűjtését az állat- és növényország különféle fajainak, e megyében található ritkább példányainak; a végpusztulástól megóvását a megyében előjövő történelmi emlékü romoknak; fölkeresését a megyében elszórtan létező vagy a megyére vonatkozó mindennemű régiségeknek, emlékeknek, okmányoknak, czimereknek, községi pecséteknek !...

G) É n e k - é s z e n e - ü g y. Hogy a zene- és énektanítás egyik jelentékeny tényező a helyes és öszhangzatos nevelésben, az kétséget nem szenved; befolyása még a testi szervezet fejlesztésére is jótékonyan hat, a meennyiben az éneknél szükségelt mélyebb lélelckztvétel s a kilélelkezés luza-mosabb visszatartása által a tüdő erősödik, a mellkas tágul, a gége a hang mérsékelt-erejű kiadása által edződik, a hangszálak finomulnak s kezelhetőbbekké lesznek; az éneklésnél követelt egyenes fejtartás s kidülledt mell a növendék külsejének is szabályosabb alakot kölcsönöz... De az ének és zene a figyelmet is ólesíti és többoldaluvá teszi, valamint, a nemes érzelmeket kifejezvé, azoknak hathatós ébresztője is...

Azért is, mivel a gymnasium értelemfejlesztő s kedélyképző intézet, illik, hogy kebeléhez szorítsa a szépművészetek e kulcsait, és alkalmat nyujtsou az önként vállalkozóknak a mű-, egyházi-ének és zene megtanulására... E miatt tanodánk-

ban is az ének és zene, melyeknek nemesen inspiráló ereje oly üdvös aesthetikai hatással bír az ifju szivekre, évek óta, mint rendkívüli tárgy, szerepelt tanítás menetében. — Az al- és fölgymnasiumból arra való jelentkezők képezettek. — A magokat szorgalommal és előhaladásban kitüntetőket jutalomban is részesülnek azon kívül, hogy, néhány esztendőben, a nyitrai r. kath. egyházi ének- és zene-társulat által díjazott mestertől, most pedig a már második évre csupán sziveségből lelkesen és eredményesen képező Roch Gy. főgymnasiumi tanártól oktatást is ingyen nyerhetnek. — A tagok részt vesznek, az istenisztelet emelése mellett, a gymnasium minden ünnepélyében, valamint az iskolán kívül is fölhívás folytán, a meenyiben a reudes tanodai kötelmek legesekélyebb hátrányt sem szenvednek, készséggel működnek másrészt székesegyházi ünnepélyes isteni szolgálathál. Végre az egész évi előhaladást az iskolai esztendő berekesztése ünnepélyén előtüntetik.

II) D u g o n i e s - ö n k é p z ő k ö r. Ha korunknak örökké maradandó dicsőségére válik, hogy a föllelé törekvő lélek a tudomány és ipar előmozdítására üdvöszelő egyesületeket alkot, a szétszórt erőket egyesíti, s a socialis téren nem csak a szellemi fölemelkedést, hanem az anyagi jóllétet is magasztos feladatait tüzi ki magának: annál inkább örvend lelkében minden igaz honfi, minden valódi emberbarát, tapasztalván, hogy az ily jóirányu társulást már az ifjaknál is láthatja. — Ezt elmondhatjuk a nyitrai r. k. főgymnasiumunk növendékiségére nézve is, mely, amint a gyermeki játékból kinőtt, a családi körben és a tanoda padjain nyert ismereteit szintén gyarapítani igyekszik, és a tökélyesedés eszméje által vezéreltetvén, kitűzött céljához a végre minden eszközt megragad. —

Nyelvünk, irodalmunk ügye oly szent ügy, melyért ma is nemzetünk minden egyese kell, hogy buzogjon és lángoljon, ha azt nem akarjuk, hogy talán lassan, de biztosan pusztuljunk ki a nemzetek sorából. A magyar embernek nem szabad szanyókálnia; neki folyton résen kell állnia, mert ha földét nem is fenyegeti a török, de nyelvét, nemzetiségét igen is fenyegeti 3—4. szomszéd elem, csak alkalmat lesve, hogy halotti tort üljön felettünk... Különösen tehát a törekvő ifjuság a nemzeti nyelv és irodalmon művelését, és lelki tehetőségeinek ez érdemben fejlesztését tüzi ki, a sikeresb fejlesztés szempontjából nem hagyván éber figyelme számításán kívül a társulati szellem fölkarolását sem. Mert ez az, mi a napou-

kinti tapasztalás tanúsítása szerint minden korszerű anyagi és szellemi vállalatnak az eredményt biztosítja. — Innét világos, mennyire szükségeseek középtanodáinkban a jó felügyelet alá helyezett, az önképzést általában, és a magyar nyelvben különösen, jelszól bíró szellemi egyesületek, melyeknek előnyeiről nemzeti irodalmunk legújabb korának története is fényes bizonytságot tesz. — Mit gondolóra vevén tanintézetünk ifjúsága, a cselekvő és buzdító gymnasium-igazgatónak, — ki a széplelkű Garaynak következő versszakát használá a fölkarolás eszközlésre :

„A cselekvésnek kora tünt nekünk föl.

T e n n i a jelszó, szeretett barátim !

A tavasz megjő mezeinkre s minket

Alva találjon ?“

utmutatása mellett, a kebelnek valóban nemes elhatározásával az 1869-70. iskolai év első felében egy ilyenmű, bár kezdetében csekély, de nem megvetendő reményekre jogosító, társulatot alapított szerény körében : „A nyitrai r. kath. főgymnasium ifjúságának önképzőköre“ czim alatt. —

És, a felsőbb tanhatóság által helyeselt alapszabályainak nyomán, meg is tartá alakuló közgyűlését. — Az elnöklő igazgató hangsúlyozván a jótékony befolyást, melyet az ily egyletek az önmunkásság kifejtésére gyakorolnak, a komoly irány kiemelésével, körvonalozta a czélt, melynek mindenkor összhangzatosnak kell lennie az iskolai tanulmányokkal olyképen, hogy az egyleti működés azoknak mintegy kiegészítése és kibővítése legyen. — Minthogy a nemzeti nyelv megőrzése s kiművelésével eszközt adhatni az utódok kezébe a cultura nagyobb fokára való juthatásra, serkentette a szép számmal összejejt egyelettagokat a kínálkozó alkalom lelkes fölhasználására, hogy, míg ifjúságuk tart, míg könnyű és gyors a fel-fogás, s az idő viszontagsága által, nincs elhomályosítva az emlékező tehetség zománcza, szedjenek az irodalom kertjében illatos rózsákat, beesüljék meg az órákat, míg tart a szép nyár, mert az idő eljár...

Föltüntetetté továbbá az egyleti működés tervrajzát a következő pontokban :

- a) klasszikus költemények és szónoklatok elszavalása ;
- b) irodalmi remekdarabok szép- és műtani fejtegetése ;
- c) az ó-klassikai és újabb nyelvekből válogatott darabok fordítása :

d) komolyabb irányu folyóiratok, könyvek és ezek czikkeinek olvasgatása s ismertetése ;

e) olykor-olykor hasonló szellemű írásbeli pályakérdések.

És az óta évről-évre szerényen de dicséretes buzgalommal s törekvéssel, mint a zajtalan-menetű csermely, csendesen öntözve és szépen fejlesztve partjainak mosolygó virágait, — folytatja pályafutását, — Nem terhelhetnek tagjai a kötelezett rendes tantárgyaknak rovására, hanem ösztönöztetnek, hogy iskolai alaptanulmányaiknak, Erdősi Jánosnak ezen tetrastichonát kellő figyelembe véve :

„Prima puer primis discas rudimenta sub annis,

Imis contemtis non cito summa petas.

Icarus et Phaeton exemplo sint tibi, quorum

Interitum fluvius sensit et unda maris“

szorgalmas elsajátításától fönmaradt szabad idejüket öntevékenységek élesztésére fordítsák, s így a tudományos és szépirodalmi ismereteknek, valamint, korukat, tapasztalataikat és szerzett tanulmányaikat meg nem haladó, önkészítette értekezéseknek, dolgozatoknak közlése, bírálása, szavalás és előadás finomítása által egymásra buzditólag s jótékonyan hatni igyekezzenek...

A tanártestületnek egyik tagja szokott megbizatni a felelős hivataltal, de akként, hogy teljes ópségben hagyatik, a kötös hivatala teendőinek halmaza miatt, indönkint akadályozott gymnasium-igazgatónak, ki, a nm. közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak 1868. évi jan. 9. ^{15501/867.} sz. a. k. rendeletével, az ifjuságot önszabta munkáságának fáradságos útján folyton követő, tanácsadó, lelkesítő őrszellemként, — törvényes eluök, — főfelügyeleti joga... S ha oly jól esik beszélni az önképzőköréről, miért ne jegyeznök föl örömmel azoknak neveit, kik az igazgató helyeslésével az ifjuság társias művelődését előmozdítani hön ohajtották!? Ide írjuk tehát az elnökhelyettesként buzgólkodott tanárok neveit, s midön ezt teszszük, nem akarunk mást, mint nekik ezúttal is köszönetet mondani az ügy nevében. Időrendben már imigy következtek : Malonyay István, Horváth Sándor, Kardoss Gusztáv, Linder Róbert, Roch Gyula, Hudra János, Gond Ignác. —

A komoly és tudományosan önképző s haszonnal gyö-

nyörködtető szellemi működés egylete eddig számlált körülbelül 450. tagot. —

A tisztviselők alapszabályszerű választása az esztendőnkinti megnyitó közgyűlésen történik meg. — Az elnöki jelölések után részint szavazás, részint fölkiáltás által a következők viselték 1878-9. tanév végeig az alelnöki tisztelet: Schiller Henrik, Fölkel Károly, Persay Ferencz, Dunsits Géza, Janits Imre, Latkóczy Mihály, Harzer József, Vinkler László, Bottka Győző, Klobusiczky Sándor és Richter Antal tanulók. —

A főtjelzett komolyabb irányban, a tanév lefolyása alatt, minden hétkben egyszer tart az önképző-egylet köz- és bíráló gyűlést, a hová beadott dolgozatok tárgyaikra nézve: szépirodalmi, irodalomtörténeti, természettudományi, földrajzi és nemzettörténelmieket stb. Föl-föllép alkalomadtán elmederítő s szivnemesítő erkölcsi darabokkal is, melyeknek kellő előadhatása végett a tanintézet harmadik osztályában időnkint azon külön színpad emeltetik, mely, díszletei s járulékaival együtt, ugyancsak az önképző-körnek, nem alap nélkül a letisztázás jó reményében tett, költségén került ki. — A mozgásban élet a tespedésben halál magva rejlik. A tőkély elérhető pontja felé való haladásnak legbiztosabb eszköze az, mely a mozgást gyorsítja s ezt a verseny teszi leginkább. Szébbet, jobbat, nagyobbat, hasznosabbat előállítani és versenyre kelni kötelességünk; mert hogy a kis körbe hasonlatul a világot bele vonjuk, a verseny mozgató eszméjének köszönheti az egész világ polgárisodását. Versenyeztek és versenyeznek is a Dugonics-kör tagjai a munkásságfokozásra jutalomdíjakkal egybekötött pályakérdések megoldásánál... Szokott végül az egylet a tanév befejeztékor zárünnepélyt is rendezni, melyen, tevélegesen vevén részt, ott egész esztendei működéséről titkári jelentéssel ad számot, és szellemi előhaladását szavallatokkal, úgy tudományos, mint szépirodalmi sajtó eredeti dolgozataival, jelesen pályamunkákkal is bemutatja...

A kör történetének egyik jelentékenyebb pontjával jegyezzük föl, hogy a maig 522. tudományos és szépirodalmi válogatott műből, 1060. kötetből álló csinos könyvtár, mely az ifjúsággal egy, részint önkéntes ajándékozások, részint tagsági díjakból eszközlött vásárlások útján, szépen szaporodik...

Az ég áldása nyugodjék a szent és nemes célú tevékenység egyletén! A hazai nyelv és szellemi műveltség nem-

tője árasztza rá mennyei harmatát, hogy kifejtse azon csirákat, melyek jövőben a komoly irodalomnak s közéletnek hivatvák virágokat hajtani s gyümölcsözni!

Egybefoglalva a szellemi munkásságot összekapcsoló tényezőkről, melyek: 1) az érdekes, az értelmi öntudat és gondolkodásra ébresztésnek, a tudomány eredményesebb fölfejtésének s általában a műveltség-terjesztésnek emeltyűjeül szolgáló, tanszerrelvények, melyek nem csak a gymnasium, de a tanérvképzés igényeinek is megfelelnek, s 2) az önképző-kör, — imént, bár rövideden, mondottat, egy röpke pillantás is beigazolja gymnasiumunk folytonos előmenetelét azon mozzanatok előidézésében, melyek a fiatalságot, a teljesített tanodai feladatok mellett s azokon túl is, tovább művelni, irányban képezni, kedélyben nemesíteni, másfelül annak többoldalúságát ébreszteni s ápolni hivatvák...

Igy tehát e soraink zárpontjául, álszemérem nélkül és szerény öntudattal, tétova nélkül véljük állíthatni: hogy kulturintézetünk, korunk szakadatlanul emelkedő igényeit számbavevőleg, mind kül- mind belterjileg napjainkig határozott haladást mutat...

*

Szemközt ama világmozgató eseményekkel, melyek épen most pusztítólag folynak le Európa szinpadán, véres nyomokat, általános nyomort hagyván magok után, egyes testületeknek esöndes körben leforgó életmozzanatai nem bírhatnak a különben méltán igényelhető jelentőséggel, nem kelhetnek általános érdekeltséget. És mégis magasabb érdekek kösztetnek arra, hogy tanintézetünk multja fölött szemlét tartsunk...

A szellemi fölény, mely a merő physikai erőlködés felett a jelen háborúban is nem egyszer érvénykedett, a lélek kincseinek időt kívánó, fáradalmas gyűjtése kétségtelen eredménye... Elég indok, hogy még a fegyver zaja alatt is tanoda, mint a szellemi fölény közvetítője ránk nézve érdeklél birjon.

A művelődés áldást szóró sugarát folyton terjesztő intézetünkhöz azon fölül még egy különös érdek csatlakozik. — A kegyesrendnek nyitrai gymnasiuma t. i. három esztendővel ezelőtt százhetvenötödik életévét tölté be. Huszonkét év mulva, ha a jó Istennek tetszik, kétszázados ünnepélyre fog érdemesülni... De hetedik negyedszázados kor meghaladta is elegendő arra egy-egy tanintézet életében, hogy, a leforgott évek tükrének

felmntatásával, a régi idők kárpitjait némileg szellőztessük, azért is, miszerint összehasonlíthassuk az elébbi állapotot az utóbbival, és láthassuk a fokonzint i zmosodás tényezőit s megítélhessük: vajon megfelelt-e az intézet férfi-korában azon reményeknek, melyeket még gyermekkorában egyházunk és hazánk legnagyobb tekintélyeiben keltett...

Ime az ok, mely bennünket gymnasiumunk eseményei s életnyilatkozatainak hiteles közlésére, melyet immár befejeztünk volna, birt. — Kedves feladatunkul ismertük, a mennyire gyöngé erönktől telék, úttörőként egyengetni a tért tanodánk története díszcsarnoka felé, melyet egykor Isten segítségével fölépíteni valakinek talán sikerülné; nyomozni az alkatrészeket s alapokat, melyekből ezen figyelemre méltó intézet keletkezett és megalakult, s melyeken annyi tizedek viharai között állott, és kimutatni a határvonalakat, melyeken a kihatás pontjait jelezve, végig húzódtak: hogy így körvonaloza és mintegy keretbe foglalva legyen azon tér, melyre ezen k. r. tanintézet történetének többi részletei vagy jelenetei vonatkoznak... Mihez képest, a bár vékony adatszálak kalauzolása mellett, iparkodtunk fényt deríteni honunk e keresztény szellemű, s azon közös sorstól, melynek minden emberi intézmény kisebb-nagyobb mérvben alá van vetve, épen nem ment képezdére: mely évben vette eredetét, kiknek köszöni Isten után létrejöttét, fönmaradását, minő volt, a keresztény érdekek emelése s a vallás szövétnékétől bevilágolt tudomány terjesztésére irányzott élete s beszervezete, melyben, mit egy ily intézet czólja s az idők jellege megkivánt, méltányolva lón, — s minő most is hatásköre? Nagyon örvendénék, ha soraink érintett földadatát csak valamennyire is megközelíthettük, és szent szerzetünk s annak egyik működésterének alap- s körvonalait, — talán oly adatok és részletekkel gyarapítván egyházi és nemzeti műveltségünk történelmét, melyek a multnak kutatói előtt figyelmet érdemelnek, — kinyomozhattuk, és a fiui kegyelet azon művéhez bármely csekély részben így járulhattunk, mely a jelzett időszak leforgása emlékére, azoknak, kik áldozva és működve hatottak és hatnak Árpád ivadéka műveltsége s hitélete terjesztésének mezején, tiszteletére szenteltetik... A mennyiben pedig minden ebbeli iparkodásunk csak hiányosan sikererült, reméljük, hogy ezt az elfogulatlan olvasó azon feladat nehévvoltának is tekintendi, mely szerint

a nemzeti művelődés tettel és szóval buzgó annyi szellemi harczosainak, oly hosszú s ernyedetlenül munkás életen át, oly sokoldalú hatását, egy könyvbe, szorítva, csak halvány vonásokban is visszaadni akarni, alig lehet egyéb, mint jóakarató törekvés...

De végezetre még egy komoly pillantást vetünk, mintegy az egész fölött tartandó rövid szemlének körvonalozásul is.

*

Hogy műveltségtörténelmi tárgyalásuakon végig szövődött vezérfonal azon kiindulási pontra térjen vissza, honnét kieredt, meg kell még jegyeznünk, miszerint a mondottak főeszméinél fogva kénytelen minden őszinte-lelkű olvasó belátni, hogy a vallás ingatlan alapjára fektetett valódi műveltség eszközlése- és megszilárdításában a főszerepvitel minden koron keresztül a jézusi egyháznak, mely a bűn homályosította értelmet az igazság szende sugaraival áthatja, az érzéki gyönyörök után sovárgó szívet üdvévezetek kívánására gerjeszti, a rosra hajló akaratot az ész s kinyilatkoztatással egyező tetekre szorítja, — és hitbuzgó s tevékeny főpásztorainak vállain nyugodott... Ezeké tehát, kik, a nem ritkán nagyon megcsókkent javaik jövedelmének egy részét nagyielküen megvonva önmagoktól, tetemes alapítványokat tettek, s azokat, a mint jövedelmeik gyarapodtak, a szerint növelték, egyrészlől, s általuk ama golgothai vér-keresztben szerzett megváltási cselekvőség egyházáé azon, soha el nem homályosítható, dicsőség, hogy a nemzetek a vallás s ennek gyámkarjain magasra emelkedett ker. irányú köznevelés hathatós erejével ősi vadságukból kibontakozva, a szelid erkölcsök boldogító körébe, a hiterkölsileg megszentelt tudományos műveltség színvonalára juthattak... Sőt ha ellenség fenyegette a hazát, ha a háboruk irtó dühe tombolt mint fergeteg, ha visszavonás szelleme testvért testvér ellen pártokra szakított, ha lázadás dulta a békét s a nemzet alkotmányos jogai megsértettek: a Krisztus keresztje alatt harezoló főpapok kathol. meggyőződésök egész erejével az ellenség eltávolítására, béke s egység helyreállítására, a jogok és törvények kölcsönös tiszteletben tartására mindent elkövettek... Említsük-e ismétlőleg a magyar hierarchia örök érdemeit, a Pázmányokat, Losyákat, Lippayakat és Szelepcsényieket, a Matyasovszkyakat, Gusztinyi és Klueh nagy neveit,

kik édes honunk itt diszló főpásztori székén is éltek és működtek? enlitsük-e, hogy a mi művészetünkben becses; a mi erköleseinkben dicséretes, a mi törvényeinkben üdvös, a mi alkotmányunkban nagyszerű; az az első sz. királyunk által tett alapon épült és a kath. egyház keresztje által őriztetett?.. Nem... a történelmi igazság iránt elfogulatlan olvasóban önkénytesen működő kegyeletes visszaemlékezést sértének, ha részletek fölhozásába ereszkednénk... Ki gáncsolhatja tehát az egyházat, ha, joga és kötelessége szerint, örködik a fölött, vajon intézeteiben mily szellem uralg, vajon hitcezikkelyeivel nem ellonkező hamis tanok terjesztetnek-e, vajon a tanárok vallás-erkölesi tekintetben teljesítik-e kötelmeiket, vajon, ha csendesen is, de annál biztosabban és kiszámítva nem ássák-e alá a közerkölcsiséget; mert lehet oly hűtlen tanár, a ki nyájas alakban tud rejtőzködni azokkal szemben, kik előtt érdekében áll lelke feketeségét elpalástolni; lehetnek olyanok, kik akkora keresztet vetnek magokra, midön Isten házába lépnek, hogy egy tisztos kapucinusnak is sok volna: és szivökben pokoli dühöt táplálnak az egyház ellen; lehet, hogy némelyek titokban ópen az ellenkezőre törnek, mint a mit a kath. egyház az intézetektől vár, pedig ugyanazt a haza is követeli... De másrészt munkás segédkezet nyujtának, s hatályos támogatók voltak mindenha, a komoly feladat, t. i. a krisztusi egyház világpolgárosító missiójának megoldásában a szerzetes rendek is... Így tehát a lelkes egyháznagyok papjaikkal és a lankadatlan-erélyű szerzetesek áptolták, valamint sz. István magyarjaiban, ugy azóta is a ker. vallás sz. tanainak és a hasznos ismereteknek magvait... A honi történetkönyvek ezáfolthatatlan tanúsága és a multnak osztatlan ítélete szerint e ker. egyházi férfiak vették pártfogásuk alá a középkorban a tudományok maradványait, melyek a vad századok nyomása vagy hanyagsága alól menekülhettek... Tőlök ered a nyomosabb erkölcstan azon fonadéka, melylyel nemcsak egyesek, hanem egész népek s nemzetek, a szorosabb viszony benső szükségérzésétől kényszerülve, közelebb hozattak egymáshoz... Még maga a biráskodás gyakorlata is, melyet a papság, a sz. könyvek tekintélyére támaszkodva, magának tulajdonított, nem csekély javára szolgált az összes emberiségnek, tehát Árpád nemzetének is...

Nincs szándékunkban itészeti szemle alá venni a sokoldalú hivatásnak lelkiismeretesen megfelelő szent társulatok működéseit, erre erőnk s készültségünk hiányos, de látpontunk s kötelességérzetünkön túli tárgynak is tekintjük... Mindazáltal azt, az igazi érdemnek hódoló keblünk parancsoló érzelmeinek eleget teendők, kimondjuk, miszerint elutasíthatlan kötelessége minden saját egyháza fényét s dicsőségét hű keblén hordó felebarátunk kegyelettel viselkedni s illőleg méltítani azon Jézus szellemétől áthatott vallás- és tudománybajnokokat, kik Isten dicsőségének terjesztésére, anyaszentegyháza felmagasztalására, az emberiség ideig s örökké tartó javára egész életüket ajánlják föl áldozatul; hisz dönthetlenül igaz szó, hogy az anyaszentegyház, az isteni malaszt munkálkodásával, saját hű fiuiból, igaz hiveiben dicsőül meg, és nyer mennyei érvényt Isten földi országa!.. Hisz a szeretesség magasztos, gondviseleti eredetét hangosan bizonyítja azon körülmény is, hogy mindig valamely korszükség folytán jöttek létre ezen erkölcsnemesítő s tudományos műveltségterjesztő tiszteletes rendek... Midőn például a vad népeket állandó lakhelyekhez kelle szoktatni, és a földművelés áldásait velők megismertetni, akkoron, anyaszentegyházunk mindig termékeny méhéből, a sz. Benedek kitartó szerzeteseit hozá létre; kik is a vadonokat kiirtották, a parlag földeket elsőks fölszánták és a szilaj ifjuságot oktatták, és így a ker. egély átalakító tanáruak meghódolt népfajok között a cultura első alapjait megveték... Midőn a világi papságnak egy része evangéliomellenes érzülettel majd a mulandók szeretetébe merült, és egyháziatlan öviselete által az ellenfél kezébe veszélyes fegyvert kölcsönzött az egyház megtámadására: akkoron asszisi sz. Ferencz és Domokos szerzeteseit lépteté föl, kik, mindenemü birtokolásról lemondva, megmutaták a világnak, miként, az evangéliomi tanácsokat követvén, szegénységben is tuduak a hívők lelki üdvének szolgálni! Midőn a lábra kapott kereszténytelen önzés, a felebaráti szeretet már-már hamvadó szikráját is eloltással fenyegette: akkor egy istenes János — Joannes de Deo —, az irgalmasrend alapítója, merült föl a homályból, több hős elszántságú férfiakat gyűjtve maga köré, kik életök feladatául tűzék ki az emberi nyomort enyhíteni, s kik egyedül Isten nevében a legundokabb nyavalyákban sanyalódókat ápolják, és legnagyobb önfeláldozással a lelki és testi

irgalmasság cselekedeteit minden vallás- és személy-különbség nélkül gyakorolják. — És ezen rend örökké maradandó emléke annak: hogy a kath. egyház, habár hit dolgában egy hajszálnyit sem enged, mert nem engedhet, — a valódi philanthropiának szülő anyja... Voltaire maga — az irgalmas szüzeket magasztalván — megvallja: „hogy a római egyháztól elvált népek csak igen tökéletlenül utánozták az ily nemeslelkű szeretetet!..

Midőn a keresztény földkerekségen nyilvánult közkíváнат szerint az ázsiai vad népek betöréseinek gátot kellet vetni, és az isteni Megváltó lábnymai által megszentelt földet visszafoglalva, a szent sir szabaddá tétele és az oda zarándokolók biztossága czéloztatott: akkoron az egyház, ezen égető közszükség pótlására, a lovagrendeket állítá föl, melyeknek fogadalmukban állott, a szorongatott kereszténység védelmére fegyvert fogni, és a mahomedán népek túláradásait a keresztény keleten föltartóztatni.. Mintegy harmincz ága volt e lovagrendeknek, egyenesen katonai szervezetű, részint sz. Ágoston, részint sz. Vazul szabályai alatt, és ennyiben tulajdon értelmében szerzet nevet érdemlő... Csodálatra méltó és csak is vallásos lelkesedésből magyarázható hős tetteiknek örök emlékei: Rhodos, Malta, Alarcos... Midőn Kastiliának végvárát, Kalatravát, a mórok megrohanással fenyegeték: a levettékben különben oly dús tartományban egy sem találtaték, ki, az iszonyú készülétek láttára, a veszendő vár védelmére előlép vala; végre szerzetesek költöztek az elhagyott erősségbe, és megalakult a kalatravai rend: s az ellenség a várat még csak megtámadni sem merészlé, oly védállapotba lőn az helyezve !..

„Religion des Kreuzes, nur du verknüpfest, in Einem Kranze, der Demuth und Kraft doppelte Palme zugleich“.

Schiller.

Midőn sokan a keresztények közül a hitetlenek rabigája alatt sorvadoztak, és egyszersmind legszentebb kincsek, egélyök is veszélyben forgott: akkoron az egyház egy mathai sz. Jánost, nolascoi Pétert támaszta, kik több elszánt-lelkű férfiak, a keresztes szerzeteseknek, élén, evangeliomi szegénységben az egész világot beutazván, jótékony adakozásokat gyűjtöttek, hogy átvitorlázva a tengereken, összekeregetett pénzökkel, vagy, ha ez azon czélra nem volt elegendő,

váltásdíjúl önmagokat is fölládozva, a keresztény foglyokat kiváltásák...

Mikor az egyház alaptauaiban megtámadtatván, hívő népe ez eretnekek által hittagadásra csábittatgaték: ekkoron Jézus társaságát szólítá életbe... És ezen szerzetes társulat, jól rendezott hadsereghez hasonlóan, ernyedetlenül harczolva, lángoló hitbuzgalma, emberi erőt megpirító erélye, erényei és roppant tudományossága által a világ egy nagy részét az egyház anyaöleiben megtartá, és az Üdvözítőnek sokkal több hívót nyert, mintsem mennyit az áltanítók eltéríteni bírtak... A vallásujtás előhaladásának, a nem katolikus Maculayként, — mely egy egész nemzedéken át mindent letarolt maga előtt, gátot vetettek a jézustársaságiak, s hamar visszaverték a havasok aljától a balti tenger partjaig. Egy századig alig állott fön e szerzetesrend, midön már betölté a világot ama nagy dolgok emlékezetével, miket a hitért tön és szenvedett... Egy szerzet sem terjeszté ki oly roppant térre munkásságát; s mindazáltal soha egynél sem volt oly teljes értelem- és eljá-jás-egység... Egész könyvtárat adott ki... Az ifjuság fensőbb tudományos nevelése majd egészen kezeibe ment át.. Az el-leuségnek is meg kell vallania, hogy nem vott párja a mesterségben a mint a zsenge elmóvel bánni azt képezni tudta! E mellett az ékesszólást is hévvel és sikerrel művelte... Tagjai el-elvándoroltak oly tartományokba is, melyekbe sem kereskedői nyereségszomj, sem tudvány nem vitt soha idegent. Paraguayban, ásóval kezökben, taníták a vad embereket a földmivelés elemeire... Hogy az égsarki öv vagy egyenlítő alatt éljen-e a jezsuita, hogy a Vatikában töltse-e életét gyöngyrendezéssel vagy kéziratok egybevetésével vagy a délszaki égöv alatt a meztelen vad embereket igye-kezzék meggyözni, hogy egymást föl ne falják — mind oly dolgok, melyekre nézve mély alázattal követő elüljárói határo-zatát... Ha oly országban volt szolgálatára szükség, hol szer-zetéstársainak közhelyeken kitüzött fejei és fölnögyelt darab-jai mutatták: mi vár rá: legkisebb ellenvetés vagy habozás nélkül indult sorsa elő... Ezen világhirű szerzet ellen támasz-tott stereotypvadásokat illetőleg a szintén nem katolikus Leib-nitz így nyilatkozik, hogy: „összetiporják jó híróket, és véle-ményeket költenek rájuk, melyek soha eszök ágában sem voltak’... Midön Isten egyháza minden tudomány-ágba az

egély mennyei és elevenítő lehetőségét kíváná ihleni, és különösen valláserkölcsei műveltség által az emberiséget nemesíteni, akkor, mint látók, kal. sz. Józsefet azon nagyszerű gondolat lelkesíté, hogy önzéstelen egyénekből oly társulatot — a kegyes-tanító-rendet alakítsa; mely a nyilvános oktatásnak egyház és hazára nézve oly nagyfontosságú ügyét kezelje, hogy a világi tudomány csillámfénye mellett, egyszersmind a minden bölcsesség kezdetét, az Úr félelmét az ifjúság viaszhajlékonyosságú kedélyébe oltsa. — A tudomány minden egyes ágában t. i. van bizonyos isteni mozzanat — momentum, — mely annak tetőpontját képezi. — E végből egy igazi tudománynak sem lehet se egészben, se részben az egélylyel és gyakorlatával ellenkezni; sőt azzal a religióval úgy összehatni tartozik: hogy a tudomány is erkölcsi eszközzé váljék, nem csak tanult és tudós, hanem egyszersmind vallás-erkölcsös emberek képeztetése végett... A tudományok csak úgy valódi gyöngyei az életnek, ha a hitsugallotta erény harmatsöppjeiben olvadnak fel... Csak is Isten a megmondhatója, hogy a tanító-szerzetesek ez irányban való munkálkodásokkal mily véghetetlenül sok jót eszközöltek és eszközölhetnek az egyház és haza érdekében!.. Maga Lamartine is nagy fontosságot tulajdonít nekik mondván: „Napjaink szerzetes rendjeinek két feladata van, melynek megoldásához jobban értenek mint a kormányok és egyesek: az embereket oktatni és testi inségökben vigasztalni...”

Minden hosszadalmas okoskodás és kicsiségekkel bibelődő szőrszálhasogatás helyett, bátran hiszszük, az evangéliumi három tanácsot fogadalmilag ígérő társulatok eredete s működéséről a futólag érintettek is elégségesek arra, hogy minden elfogulatlan, egyházi és világi diszpozitok embereinek kebelében is kegyeletet eszközöljön, az apostoli és mentori üdvös hivatás szerzetesei iránt; főleg, ha meggondolják az erős ellen-szenvet, mely időnkben a jézusi religiót nyíltan és titkon gyűlölkön kívül, még a hálára kötelezettek részéről is, irányukban mutatkozik!.. Mert az igaz szellemnagyságtól távollevő pöffeszkedő kevélység vétke, mely az angyalokat megbuktatta, az embert az édenben elcsábította, szédítget el egy-némely fényes és fontos állást birtokba ejtett hitsorsost is, hogy a nagyszerű szolgálatokat, érdemeket, melyek az anyaszentegyházban, az egyszerű szerzetesek részéről, fénylenek, —

szemeik levén, látva ne lássák, füleik levén, hallva ne hallják s az igazságnak hódolni nem akarván, föl ne fogják!... Kik előtt azonban, az elbizakodott önteltség, másrészt a férfias becsérzetet kiülő tulszerénység közötti arany középúton állva is, a fogadalmak emberei egész bátorsággal lelkesíthetik és vigasztalhatják magokat a hajdankor egyik első-rangú írójával: „Nos in hac temporum iniquitate abunde nos solamur recti conscientia: et, si nobis praesens aetas non usquequaque favet, cineres saltem nostros venerabitur grata posteritas. Serum est hoc praemium, sed certissimum et non obnoxium invidiae“...

A főnebb mondottakból kiki tisztán azt is beláthatja, miszerint alig van a világon nyomor, melynek enyhítésére; szükség, melynek pótlására a kath. egyház a fölmerülő korszükséghez képest módokról, intézetekről nem gondoskodott volna, kiterjesztve gondoskodását a világ minden népeire... „Oh valóban! a jézusi egyház nem egyéb, mondá, mind tudomány, ékesszólás, erény- és erélyre, mind az egyház sz. érdekeiért minden magán jóllétet föláldozni mindig kész, buzgalomra oly jeles franczia papság egyik disze — Bonnet bibornok, mint az emberiség szükségéinek élő kifejezése“... És egyházunk illetén tevékenysége napjainkban sem csökkent meg. — A kath. egyház — írá Maculay az edinburghi „Review“ czimű folyóiratban, az egész föld kerekiségének legtávolabb részeibe épen oly buzgó térítőket küldöz e pillanatban is szét, minő valaha amaz Ágoston vala, ki Kent grófságban társaival partra szállott... Hiveinek száma nagyobb, mint bármikor volt ennek előtte. Az újvilágban tett hódításai, az ó-ban tapasztalt veszteségeit bőségesen megtérítették... Nem is látom legkisebb jelét is, mintha hosszú uralkodásának vége közelednék... Ő szemlélője vala mindazon egyházi hatalmak, s intézmények, a kath. egyháztól elpártolt felekezetek születésének, melyek napjainkban léteznek; s mi épen nem látjuk az okot, mely akadályozhatná őt: tanuja lenni kimulásuknak is... És épen úgy létezhetend ő teljesen életterővel valamint jelenleg, akkor is midőn az új-zelandi, egy iszonyú pusztaság közepén, a romban heverő londoni hid valamely oszloptöredékén ülve fogja sz. Pál temploma omladékait albuma számára lerajzolni... Minden civilisatio t. i. vallásos fogalmak alapjára van fektetve, Eötvös báró szavai, — ezeket meg nem dönthetni a

nélkül, hogy velök együtt a civilisatio is el ne enyészszék... De ha mégis azok földöntésével, Maculay imént idézett jósszavával szerint, az európai civilisatio órája, mitől Isten őrizzen! ütne, az általános és vég-feloszlásnak közepette ismét a jézusi egyháznak jutandana a nehéz, de annál dicsőbb feladat: az európai társadalmat újból vlsszateremteni; ő levén egyedüli letéteményese a rend és erkölcsök örök elveinek, melyek az embert az istenséggel összekötik, mielőtt a hozzá hasonlóval összekötnék; ő birván csupán a tekintély elvén sarkalló hit-egység összefűző irányánál fogva a szerteágazó törekvéseket központosítani...

És most még hálát rebegvén a jóságos Gondviselésnek, hogy már ezen esztendőben megélnünk engedé a keletkezés s fejlődési küzdelmek és a kiegyesültten önérzetes önállóság, valamint az újabb átalakulások korszakain áthaladt kegyesrendi nyitrai tanintézet működésének 178-as évkörét, annak további fölvirágzására a tiszta magyar szívünk bensejéből fakadt fohászszal kérünk áldást a Mindenhatótól.

Mennynek és földnek Ura! ki főleg adtad intézetünknek létrejöttét, gyarapodását és erősbulését, senki nem lehetvén erős, hanem csak a te kegyelmedből. (S. Cypr. de orat. Domini), legyen közöttünk, kegyeletos hálával magasztalva szent neved!

Nagy Isten, magyarok szent Istene! leomlunk porba szined előtt, ki eddig is gyámolitottad a hazai tanügyet és a kegyesrendet, töltsd meg ezt ajándékaidnak szent melegével, hogy fönséges tisztét mindig állhatatosan szeresse, és ne engedd meghiusulni jövőbe vetett reményteljes ohajunkat!

Megváltó Jézus! hálataltelten hajlunk meg Előtted, és az általad alapított s állandóan vezérlett — róm. kath. egyház előtt, mely, — mint a legbensőbb-szeretetű anya az örök igazságok fényözönében, csalhatatlan utakon bizton kalauzolja hű gyermekeit a valódi műveltség azon diszfokára, mely egyedül méltó a nemesebb emberiséghez. Az ő jótékony keblének áldásai kifogyhatlanok, mint az egykori választott népnek az égből hullott manna... Az ő vezér-szövétneke tűzoszlop a földi vándorélet tekervényein... Ki azt követi, nem jár sötét-

ségben. Valódi fölvilágosodásnak csak az mondható, mely tőle nyer fényt. Nélküle minden ismeret és tudomány nem egyéb hamis tannál, hiu álomnál, ábrándképnel, álbolesesegnél, mi szívet és lelket egyaránt kételyben hagy, megzsibbaszt. Innét azon suly, melyet minden népek- és nemzeteknél az elfogulatlan országlat és törvényhozás a tanító s vezérlő egyházra helyez, mely isteni küldetésének végrehajtásában, világboldogító rendeltetésében soha sem csügged... Alkot, hat és éltet mindenütt mennyei szellemével... A tudományos fejlődés - s közműveltség irányzatát kijelöli, menetét igazgatja, az emberiséget általános céljához, rendeltetéséhez elsegíti. Minden művelődési eszközöket azon boldogító célra fordít, mi az istenes életben bírja kifejezését...

Nagy Asszonyunk szentséges szűz Mária! országunknak és a kegyesszerzetnek két századnál jóval tovább ótalmazója, légy ezentúl is hathatós közbenjárónk!... Háromszor haldoklott nemzetünk, és feltámadott; tatár s török semmisítő hatalma rohant el fölötte s most is él: mert, Isten után, Te örkdél fölötte, Védasszonyunk!...

Eszközöld ki, nagyokosságú Szűz! a szellemek jelen ingadozásának közepette, hogy az irányt vesztett emberi tudás minél előbb visszavezettessék az örök alaphoz, honnét minden ismeret ős forrása származik, hogy az Istenben való világosság elől minél hamarább eltávolittassanak az emberi szenvedély, gög s elfajultság föllegei, s minél hamarább láthassuk ragyogását azon igaz fénynek, melyről irva van: „illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum“...

Te hozzád is föltekintünk, az Örökkévalónak kegyelméből, kal. sz. József! ki a jézusi hívő sereg büszkesége, a kegyesszerzet alapítója valál; fölemelkedik lelkünk sugárzatos arczodhoz, ki, Isten és az emberiség iránti szerelmed a nap tüzéhez levén hasonló, mely melegítve ápol, világítva boldogít, jótékony tenyészetet teremt, s a legsűrűbb föllegzetten át is bocsát annyi sugárt, hogy a sötéttségben el ne tévedjünk, — a jóknak szívében örökké halhatatlan vagy...

És Te, mindenható Isten! engedd őt a fényben megdicsőült Szellemet, leszállani közénk, és áldásra fölemelni a jobb kezét...

Áldd meg hazánk főpapjait, kik, mint a valódi művelődés bármily terén nyilatkozó és munkálkodó haladásnak min-

dig buzgó és lelkes apostolai méltó áldozatot tesznek az emberiség s honszeretet oltárán ; áldd meg ama nemesszívű világi nagyainkat, kik földi javakkal megáldottan ezen áldást, a honnak javára fordítják, messzeható szolgálatot tevón egyszer-smind a magyar társadalom érdekeinek nem csak az által, hogy templomot építtetnek, hol a hivek lelkei a Mindenhatóhoz emelkedve megtisztuljanak a társadalmat fertőző minden aljasságtól, miszerint így az erény ereje tegye szilárdabbá a haza összességét ; hanem azzal is, hogy csarnokot létesítenek, honnan az igazságok tudománya, művészet s művelődés kisérgőzován, hatalmasabbá tegyék a nemzetet a szellem birodalmában !...

Áldd meg társulatod tagjait, szellemi fiaidat, hogy a növendékek fölött, kiket a szülők, mint legszebb ékességöket, a szende muzsák fölszentelt templomába küldik, buzgó útmutatóként örködjenek, s mint a művész a nyers anyagot képez-zék, idomítsák a viaszhajlókony sziveket ; írják föl rájuk az Isten nagy nevét, csepegtessék a gyöngéd és fogékony lelkekbe az üdvözítő hit igazságait, hintsenek magvakat, erény- és tudomány magvait keblökbe, melyek kikelvén az üdv és boldogság gyümölcseit teremjék !

Áldd meg buzgó törekvéseiket, Te, oh lángérezelmű Párt-fogója a növendékeknek ! hogy a tudományoknak szánt ezen csarnokból ezentúl is az emberiség nemes bajnokai kerüljenek pályára, kik szilárdak lesznek, mint a bérce, okosak, mint a kigyó, szelidek, mint a galamb, bátrak, vigyázók, mint a sas-keselyű ; s kik szeretni fogják e földet, melyen atyáik vére folyt, vészben és nyomorban is, mint szülő anyát !

Ismét kérünk, oh szent Hitvalló ! tégedet, áldásra emeld föl dicső jobb kezedet, áldd meg a Magyarhazát és nemzetet, melynek az isteni nyilatkozás főerényei, a hit, remény és szeretet országát terjesztendő, már életedben szántál szerzettársaidból nevelőket, oktatókat, hogy egyesüljön a sz. keresztnek reményeiben, az egyetlen mennyei vallásnak, sz. István, sz. Imre, sz. László, nagy Lajos és a nagy Huuyadok hitének, és az édes honnak forró szeretetében !

O. A. M. D. G. et B. V. M. ac S. J. C. H !

Sajtóhibák.

Lap : Sor: Helyett : Olvasandó :
 VIII. 7. 1847. után kimaradt: Munkay J. Istennek földi országa Pesten,
 1855.

XII. 17.	Gergely	XV. Gergely
3. 12.	protestate	potestate
4. 4.	hűséggel	hűséggel
4. 26.	Európában,	Európában.
5. 1.	elhárítsa	elhárítsa,
6. 35.	két	hét
10. 3.	azt	az
13. 6.	játszó	játszá
13. 19.	száműzöttek	száműzettek
15. 33.	brévet	brevét
16. 15.	mert	mint
21. 3.	életét	életét és
23. 19.	látta	lita
25. 23.	elfogadta	fogadta
28. 31.	óraiban	óráiban
29. 12.	Isteni	Isten
29. 27.	lelket	a lelket
30. 7.	fia, pedig	fia pedig,
30. 15.	szépen —	szépen,
30. 22.	hatnank	hatnak
36. 6.	szolgálatá	szolgálata
89. 30.	s Jézus	Jézus
39. 24.	akkor	a kor
39. 36.	forditjuk	forditjak
40. 30.	és fenyés	fényes
42. 6.	kárpótlást	kárpótlást
43. 30.	alpuló	alapuló
45. 9.	bölcsességének	bölcsességnek
45. 12.	tápo	tápot
52. 10.	neki.	neki :
52. 15.	minden	mindenben
52. 17.	akara	akará
57. 29.	megmételveztetné	megmételvezhetné
58. 32.	megláztatásút	megaláztatását
59. 4.	abiciamus	abiiciamus
65. 3.	aggastanyánt	aggastyánt
65. 35.	vagy	nagy
66. 4.	életét	életét

Lap: Sor:	helyett :	Olvasandó :
67. 2.	egyszemes	egyenes
67. 5.	tűznek	tűzek
71. 37.	emberől	emberről
76. 32.	intézett	inséget
80. 1.	ismeretése	ismertetése
81. 23.	vallásujítás	vallásujítás
81. 32.	ugyanezea	ugyanezen
81. 33.	lakbelyül	lakholyül
81. 36.	varios	varias
82. 32.	a certa	ex certa
84. 24.	sserzotnek	szerzetnek
87. 18.	egyiket-	egyiköt-
88. 1.	jó akarátu	jóakaratu
90. 29.	dicséségét	dicsőségét
90. 39.	bölcsészet-taulásban	bölcsösözet-tanulásban
93. 2.	cermeremus	cerneremus
93. 21.	pontjában	pompájában
95. 10.	káplandodás	káplánkodás
95. 15.	segélett	segédet
95. 35.	lehet	lehete
96. 42.	hivőknek	hivőknek
97. 27.	megetstülése	megetstesülése
97. 31.	képet	képet
102. 9.	sarlódások	surlódások
107. 20.	anyira	anyira
109. 6.	oasu	casu
110. 14.	nevő	nevű
111. 31.	czélzunk	czélzunk,
113. 21.	bájokkal	bájakkal
115. 8.	által	által a piaristák iránt
117. 36.	ünnepelyben	ünnepélyben
123. 10.	szobáikat	szobáikat
124. 10.	lautos	lantos
124. 27.	kivomult	kivonult,
134. 1.	elvestése	elvestésével
136. 27.	még	míg
137. 49.	ex animandus	exanimandus
138. 32.	kalászkéveket	kalászkéveket
139. 7.	rendeltek	rendeztek
140. 22.	rokonszerveztek	rokonszenveztek
144. 37.	elhalázott	elhalálozott
147. 5.	bebutorozás	bebutorozás és a
150. 19.	idő tápnövendőinek	fi-tápnövendénk
152. 8.	oratorio	oratorio
152. 23.	tűzetek	tűzetek
154. 30.	omnibusu	omnibus
164. 15.	protius	propitius

Lap : Sor :	Helyett :	Olvasandó :
164. 18.	cum	cum
168. 39.	christinae	christianae
169. 31.	suot	sunt
175. 21.	varatlan	váratlan,
176. 15.	érdekeinkáól	érdekeinkből
176. 17.	szerrett	szerzett
178. 7.	kárvallatak	kárvallottak
183. 13.	rabanyüegeikből	rabnyüegeiből
183. 28.	szellemiviggal	szellemvilággal
183. 21.	örökkévaló	örökkévalók
185. 24.	prefuturum	profuturum
189. 19.	legen	legyen,
189. 25.	emeriség	emberiség
190. 10.	ifjuság	ifjúságot
191. 13.	könyvöl	könyvből
191. 24.	jó tetükkal	jótettükkal
199. 33.	buzgoságokon	buzgóságukon
200. 28.	tbbé	többé
204. 7.	irata	irata a
206. 22.	gondviselése	Gondviselésé
206. 29.	ézelmet	ézelmét
223. 12.	nyári	nyár
235. 9.	még	meg
239. 3.	Bolár	Bojár
243. 30.	a	az
244. 29.	honorum	honorem
250. 5.	dicsöitsünk	dicsöitsük
254. 32.	folyónra	folyóra
256. 30.	dolkodásának	doskodásának
259. 37.	szevélyiség	személyiség
260. 37.	1900-ki után kimaradt: tanrendszer. — Érettségi vizsgálat és az ezt Nyitrán sikerrel kiállottak névsora.	
264. 32.	tévedésben	tévedésbe
265. 36.	gymnasiuml tanfolyamon	gymnasiuni tanfolyam
266. 1.	tak után kimaradt: A III-ikat a grammatisták.	
266. 7.	földtekék	földtekék
266. 39.	különfele	különfele
273. 6.	burkolták	borították
275. 13.	ifjak	ifjúság
275. 13.	de	de még inkább
280. 25.	ujker	újkor
281. 21.	életbeléptelésével	életbeléptetésével
282. 23.	kénytelen	kénytelenek
283. 31.	tárgyaibót	tárgyaiból
285. 13.	Sollerde	Soller de
285. 26.	Paroben	Parobek
286. 32.	Tang	Taug

Lap: Sor:	Helyett:	Olvasandó:
287. 32.	Sytruba	Sztruhala
292. 27.	mirövel	minövel
296. 2.	éa	és
300. 2.	legszentebbek	legszentebbekkel
300. 13.	ezea	ezen
300. 20.	egykor	egy kor
310. 32.	tartottunk	tartottuk
314. 25.	emésztelenség	emésztetlenség
320. 5.	orát után kimaradt: vehetne igéybe, kik között	
925. 9.	lehetőleg örvendeztetőbb	lehető legörvendeztetőbb
325. 38.	munkássággá	munkássággal
330. 15.	az	azt
332. 10.	az	a
332. 20.	lige	Elige
333. 4.	nek	inek
340. 15.	felicis	folici
341. 15.	eam	eamque
354. 31.	otkezést	étkezést
364. 29.	századból,	századból valók,
364. 37.	nösena	nösen a
366. 3.	banem	hanem
372. 16.	érherni	érhetni
378. 32.	térképet	térképét
382. 20.	diadalmasodjék	diadalmaskodjék
392. 33.	Tynaviae	Tyrnaviac
394. 10.	egyen	egyen lépésben
396. 1.	Hamilar	Hamilcar
408. 2.	különbözésege	különbözésege
411. 13.	nyujtja	nyujtsa
412. 13.	történelmeta	történelmet a
414. 21.	zésát	zését
428. 7.	véréyel	vczérel
430. 17.	bü	hú
430. 24.	eveiben	éveiben
432. 34.	Istene	Istene
442. 35.	végre	nézve
454. 33.	előre	előtte
455. 12.	még	meg
455. 24.	egynás	egy más
457. 38.	világ	a világ
458. 35.	gyöngyörűen	gyönyörűen
462. 40.	fokodózott	fokozódott
464. 8.	Lénárt	Lénártot
467. 23.	az	a
467. 27.	látá	látá
470. 19.	tudományának	tudománynak
470. 23.	jelenőtségü	jelentőségü

Lap: Sor:	Helyett:	Olvasandó:
473. 7.	kinck elviselésére	kinok elviselésére
476. 28.	téleleit	tételcit
482. 9.	exposuimus	exposuimus regulas
491. 14.	atem	tatem
499. 10.	tormő	termő
517. 40.	bis	his
530. 27.	tagadván	tagadá
534. 9.	szórilott	szólitott
538. 18.	évfordulója	évfordulójanak
538. 38.	hatottam	hatottan
541. 33.	Comitatu	Comitatui
542. 14.	icitorum	inclitorum
542. 15.	istituendi	instituendi
542. 27.	cogregatam	congregatam
343. 30.	latta	lata
544. 23.	quonium	quoniam
545. 27.	eredbe	eredve
557. 12.	megjennek	megjelennek
560. 7.	irak	irak a
560. 20.	pusztalás	pusztulás
564. 28.	éveken	éveken át
564. 29.	gyülönyü	gyülöngő
570. 35.	Praaoter	Praeter
570. 38.	Accommodavit	Accommodavit
573. 33.	gondolkodni	gondoskodni
573. 39.	ngyon	ugyan
575. 13.	miserio	miserio
576. 21.	grasante	grassante
576. 36.	Luzque	Luxque
586. 2.	eras	erat
596. 33.	mesterség	veszteség
597. 33.	melitor	melior
598. 4.	saerilego	sacrilego
602. 33.	lobogokkal	a lobogókkal
608. 27.	sogithet	segithet
609. 29.	fölevenítése	fölelevenítése
618. 26.	rózsai	rózsai
619. 27.	saffragan	suffragan
620. 22.	rendnek nt. Budaváry J.-nek költője Budaváry J.-nek	rendnek költője nt.
625. 15.	tantárgyak után kimaradt: IX. Pius pápa őszentsége félszázados áldozárjubiläum. — Az első vaticáni zsinat megnyitása. —	
626. 10.	megtartott	megtartatott
727. 35.	szive örömnest	szivesörömnest
629. 31.	as	az
629. 31.	nemzet,	nemzeti
930. 16.	ejtett után kihagyandó: egy sor	

Lap : Sor :	Helyett :	Olvasandó :
630. 23.	esztendő	esztendő
634. 32.	voltunk után: írja egyvalaki	
635. 1.	fejtette	festette
635. 34.	s	a
641. 3.	órtelem	értelem
641. 38.	lateaque	lateque
651. 25.	batáridő	határidő
652. 17.	hivek után kimaradt: szivei	
652. 34.	keresztthodozóját	keresztthordozóját
653. 5.	Induce	Indice
653. 9.	karörömmel	kárörömmel
653. 18.	inorbe	in orbe
655. 10.	fejlődés	fejlődés
664. 7.	soba	soha
665. 12.	költözik. után kimaradt: Az 1876-ik jubileumév Nyitrán.	
667. 13.	az	a
670. 25.	szen	sem
672. 35.	meghamisitása	meghamisitása és
692. 20.	huszonöt	huszonötödik
702. 14.	mas	más
702. 22.	hazánk	hazának
706. 37.	szegélyszelekre	szegélyszélekre
708. 2.	lánok	látók
707. 28.	fölváltani	fölváltani
714. 25.	foglaltok	foglaltak
736. 1.	czimzett 25;	czimzett 15.
739. 7.	tanárt	tanár
739. 8.	idomos	ildomos
761. 19.	látogatásain	látogatásain
761. 31.	szellemét	szellemét
766. 34.	tapasztaltakal	tapasztaltakat
774. 25,	bibornak	bibornoknak
784. 1.	eddigiekben	eddigiekben is
789. 11.	által	által leróni
789. 16.	tőlük	tőlünk
790. 16.	évkönyveibe	évkönyveiben
791. 35.	áldozatok	áldozatok
796. 32.	említett	említett
801. 23.	Pnyaczy Julián.	Conrádi Norbert.
812. 6.	gymnasium	gymnasium
812. 15.	hivataloknak után kimaradt: élnek,	
814. 22,	hűn	hiven
819. 23.	tum	tam
819. 24.	celissimum	celissimum
830. 34.	mégis,	mégis az
838. 1.	előmutott	előmutatott
847. 4.	mibenléte	mintléte

Lap: Sor :	Helyett :	Olvasandó:
850. 2.	odásával	odaadásával
851. 21.	idenségi	idegenségi
853. 30.	iugm	iugum
858. 14.	odá irányzá	odairányzá
860. 14.	vet	vet is
867. 34.	meg is.	meg.
870. 6.	meditabur	meditabitur
872. 8.	tudományos	tudományosan
873. 19.	íránt után kimaradt: szigorú, mások irányában pedig	
873. 27.	ex	et
873. 30.	elasse	classe
874. 13.	a a	a
874. 29.	etima	etiam
874. 41.	scripture	scripturae
875. 22.	az	a
875. 22.	asuefit	assuefit
876. 14.	átadta	visszaadta
878. 4.	tekintetben	tekintélyben
882. 25.	tanintézetek	tanintézetnek
891. 3.	ifságbarát	ifjuságbarát
893. 14.	térjük	térjünk
903. 37.	éléré	élére
907. 16.	tételektől	tételekből
914. 20.	ifjusági	ifjuság
934. 19.	jás-	rás-
934. 21.	vott	volt
937. 3.	val	vai
